BÁNK JÓZSEF

KÁNONI JOG

II.

IGAZGATÁSI JOG
ELJÁRÁSI JOG
BÜNTETŐJOG

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT, BUDAPEST 1962

BÁNK JÓZSEF

KÁNONI JOG

II.

Igazgatási jog
Eljárási jog
Büntetőjog

Budapest, 1963
Szent István Társulat

Nihil obstat

Dr. Nicolaus Töttössy
censor adioecesanus

Nr 73/1963

Imprimi potest.

Strigonii die 15 Januarii a. 1963

Dr. Arthurius Schwarz-Eggenhofer
administrator apostolicus

Minden jog fenntartva,
beleértve a bárminemű eljárással való
sokszorosítás jogát is

BEVEZETÉS

A kódex harmadik könyvének ezt a címet adja: *De rebus. Az egyházi dolgok, vagy ügyek.* Ide sorozza mindama jogilag számításba jövő dolgokat, amelyek sem a személyi, sem az eljárási, sem a büntetőjogba nem tartoznak.

Ha a kódex második könyvét, a *személyi jogot,* egyházi alkotmányjognak is szokás nevezni, a harmadik könyvet, amely az egyházi dolgokról szól, nyugodtan mondhatjuk *egyházi igazgatási jog*nak.

Az egyházi igazgatás a kormányzó hatalomnak ama része, amely a törvényalkotással és igazságszolgáltatással szemben, mint *iurisdictio voluntaria* érvényesül, mégpedig vagy a felek kérésére (in volentes et petentes), vagy pedig hivatalból. Rendesen a nem vitás jogok megállapítására (felügyelet, vagyonkezelés), a kegyelmi eszközök igazgatására (potestas gratiosa, pl. szentségek kiszolgáltatása s kegyek osztogatása, privilegium, dispensatio) irányul, de néha, mint kényszerintézkedés (potestas coactiva) lép fel, amely kényszereszközöket vesz igénybe bizonyos eredmény biztosítására *(in invitos* — pl. bizonyos magatartás megparancsolása büntetés kilátásba helyezésével stb.).

A harmadik könyv *hat* nagy részben tárgyalja az egyházi dolgokat, amelyeket bizonyos rangelsőbbségi sorba állít.

Az *első rész* a szentségekről és szentelményekről (c. 731—1153.), a *második rész* a szent helyekről és időkről (c. 1154—1254.) szól. A *harmadik rész* az istentisztelet igazgatását (cultus divinus) tárgyalja (c. 1255—1321.). A *negyedik rész* az egyházi tanító hivatal (magisterium ecclesiasticum (c. 1322—1408), az *ötödik rész* az egyházi javadalmak és intézetek (c. 1409—1494.) jogrendjét adja; végül a *hatodik rész* az egyházi javak szabályozását (c. 1495—1551.) mutatja be.

A kánoni jog *dolognak* (res) nevezi mindama eszközöket (media), amelyeket az Egyház céljának biztosítására igénybevesz (c. 726.) *Tágabb* értelemben ilyen eszköz a törvény, szokás, kiváltság és rescriptum is, amelyekről fentebb szóltunk. *Szorosabb* értelemben azonban jogilag csak azokat az eszközöket nevezzük dolgoknak, amelyek *érzékelhetők.*

A római jog szerint a *dolog* fogalma magában foglalja a testes (fizikai) és testetlen tárgyakat: *res corporales sunt, quae tangi possunt, res incorporales, quae tangi non possunt.* (§ 1, 2. I. 2, 2.)

A kánoni jog is e *tágabb* dolog-fogalmat vette át. Jogi értelemben dolog mindaz, ami felett valaki jogi uralmat gyakorol.

A dolog, mint *jogtárgy,* szembenáll így a személlyel, mint *jogalannyal,* aki a tárgyat használhatja és élvezheti.

Amint a személyi jog tárgyalásánál más beosztást követtünk, most a *dologi,* illetve igazgatási jog tárgyalásánál is megkíséreljük az *ordo legalis* mellett más szisztémát követni. Így a *genetikus* elvet figyelembevéve az *Igazgatási* jogot *három* nagy részben tesszük vizsgálat tárgyává. — Az *I. részben* szólunk a legspirituálisabb *dolog,* a keresztény tan igazgatásáról (potestas magisterii), a *II. részben a kegyelmi eszközök,* szentségek, szentelmények (potestas ministerii) s a velük szoros kapcsolatban álló *nyilvános istentisztelet* (cultus divinus) igazgatását tárgyaljuk, s végül a *III. részben* az *egyházi felügyelet* (potestas regiminis, iurisdictionis), elsősorban a vagyonfelügyelet vonatkozó szabályait elemezzük.

Az igazgatási jog után a mű ötödik könyvében tárgyaljuk az általános *eljárási* jogot és az egyes *különleges* pereket; végül a VI. könyvben a teljes egyházi *büntetőjogot* foglaljuk rendszerbe.

E mű közel 1700 kánon (726—2414) anyagát tette vizsgálat tárgyává. Teljességre törekedtünk, de a mű terjedelmének megszabott határai nem engedték meg sok esetben egy-egy kérdés részletesebb taglalását.

A könyv végén fellelhető név- és tárgymutató remélhetőleg elősegíti a munka használhatóságát.

Végül hálás köszönetet mondunk a *Szent István Társulat*nak, mely a *Kánoni jog* magyarnyelvű teljes kiadásának gondolatát annak idején felvetette és *áldozatos* buzgósággal e befejező kötet kiadásával azt valóra is váltotta.

Budapest, 1963. aug. 7.

Dr. Bánk József

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés — — — — — — — — — — — — — — — — 3
Rövidítések — — — — — — — — — — — — — — — 13

IV. könyv

IGAZGATÁSI JOG

I. rész

AZ EGYHÁZI TAN IGAZGATÁSA
(Potestas magisterii)

I. fejezet: A KERESZTÉNY TAN HIRDETÉSE

1. § Az egyházi tanítóhivatal általában — — — — — — — — 17
2. § Az igehirdetés — — — — — — — — — — — — — 19
3. § A prédikáció — — — — — — — — — — — — — 24
4. § Az Egyház és az iskola — — — — — — — — — — — 30

II. fejezet: A HIT VÉDELME ÉS MEGŐRZÉSE

5. § A másvallásuakkal való érintkezés tilalma — — — — — — 35
6. § Az előzetes könyvvizsgálat — — — — — — — — — — 36
7. § A könyvtilalom — — — — — — — — — — — — — 41
8. § A hitvallás — — — — — — — — — — — — — — 45

II. rész

A KEGYELMI ESZKÖZÖK ÉS A LITURGIKUS KULTUSZ IGAZGATÁSA
(Potestas ministerii vel ordinis)

I. fejezet: A SZENTSÉGEK ÉS SZENTELMÉNYEK ÁLTALÁBAN

9. § A szentségek közös jogrendje — — — — — — — — — 49
10. § A szentelmények — — — — — — — — — — — — 57

II. fejezet: AZ EGYES SZENTSÉGEK A HÁZASSÁG KIVÉTELÉVEL

11. § A keresztség — — — — — — — — — — — — — 61
12. § A bérmálás — — — — — — — — — — — — — 62
13. § Az Eucharisztia, mint szentmiseáldozat — — — — — — 70
14. § Az Eucharisztia, mint szentáldozás — — — — — — — 102
15. § A szentgyónás — — — — — — — — — — — — 111
16. § A búcsú — — — — — — — — — — — — — 129
17. § A betegek szentsége — — — — — — — — — — 139
17a § Az egyházi rend szentsége — — — — — — — — — 141

III. fejezet: A HÁZASSÁG

A) A katolikus házasság alapjai

18. § A katolikus házasság fogalma — — — — — — — — 142
19. § A házasság célja — — — — — — — — — — — 146
20. § A házasság lényeges tulajdonságai — — — — — — — 148
21. § A házasságkötés szabadsága és jogkedvezménye — — — — 153
22. § A házasság különböző fajai — — — — — — — — — 155
23. § A házassági ügyekben illetékes hatóság — — — — — — 158

B) Előkészület a házasságra

24. § A jegyesség — — — — — — — — — — — — — 160
25. § A hirdetések — — — — — — — — — — — — — 165

C) Házassági akadályok

26. § A tiltó házassági akadályok — — — — — — — — — 168
27. § Érvénytelenítő házassági akadályok — — — — — — — 175
28. § A házassági akadályok alóli felmentés — — — — — — 199

D) A házassági akarat

29. § A házassági beleegyezés jellege — — — — — — — — 207
30. § A beleegyezés hiányosságai az értelem részéről — — — — 209
31. § A beleegyezés hiányosságai az akarat részéről — — — — 215

E) A házasság külső alakja

32. § A házassági forma kialakulása — — — — — — — — 230
33. § A házasság külső formája a mai jog szerint — — — — — 234

F) A házasság jogi következményei

34. § A házastársak jogai és kötelességei — — — — — — — 246
35. § A házasság jogkövetkezményei a gyermekre nézve — — — 249

G) A házassági viszony megszűnése

36. § Az érvényes és bevégzetlen házasság felbontása — — — — 251
37. § A természetjogi házasság felbonthatósága az igaz hit javára — — — — — — — — — — — — — — 253
38. § Az ágytól és asztaltól való elválás — — — — — — — 258
39. § Az érvénytelen házasság érvényesítése — — — — — — 261
40. § Az új keleti házasságjog főbb rendelkezései — — — — — 266

IV. fejezet: A LITURGIKUS KULTUSZ JOGRENDJE

41. § A kultusz általános szabályozása — — — — — — — 280
42. § A kultuszhelyek. Templomok, kápolnák, oltárok — — — — 286
43. § A temetők. A temetés — — — — — — — — — — 306
44. § A kultuszidők — — — — — — — — — — — — 321
45. § A kultuszcselekmények — — — — — — — — — 326
46. § A kultuszcselekmények eszközei és felszerelései — — — — 350

III. rész

AZ EGYHÁZI VAGYON IGAZGATÁSA
(Potestas regiminis)

I. fejezet: AZ EGYHÁZI VAGYONJOG ALAPELVEI

47. § Az egyházi vagyon általában — — — — — — — — 358
48. § Az egyházi vagyon (dolgok) osztályozása — — — — — — 367
49. § Egyházi jóléti intézmények — — — — — — — — — 373
50. § Kegyes vagy istentiszteleti alapítványok — — — — — — 375
51. § Az egyházi vagyon szerzése — — — — — — — — — 378
52. § Az egyházi vagyon kezelése — — — — — — — — — 392

II. fejezet: AZ EGYHÁZI VAGYONRA VONATKOZÓ JOGÜGYLETEK

53. § A szerződések általában — — — — — — — — — — 399
54. § A különböző szerződések — — — — — — — — — 402

V. könyv

ELJÁRÁSI JOG

I. rész

A KÁNONI POLGÁRI ELJÁRÁSI JOG

I. fejezet: A KÁNONI ELJÁRÁSI JOG KIALAKULÁSA

55. § Római és germán jogi hatás a kánoni perben — — — — — 411
56. § A kánoni eljárási jog főbb irodalma — — — — — — — 420
57. § A per fogalma — — — — — — — — — — — — 422

II. fejezet: AZ EGYHÁZI BÍRÓSÁGOK. ILLETÉKESSÉG. HATÁSKÖR, SZERVEZET

58. § Az Egyház bírói joghatósága általában — — — — — — 426
59. § A bírói illetékesség — — — — — — — — — — — — 429
60. § A bíróságok szervezete — — — — — — — — — — — 436
61. § Az elsőfokú rendes bíróság — — — — — — — — — — 439
62. § A másodfokú rendes bíróság — — — — — — — — — 450
63. § Külön bíróságok — — — — — — — — — — — — 451
64. § Szentszéki vagy pápai bíróságok — — — — — — — — 459
65. § A kirendelt (delegált) bíróság — — — — — — — — 462

III. fejezet: A POLGÁRI PEREK ELHÁRÍTÁSÁNAK MÓDJAI

66. § Az egyezség, békéltetés — — — — — — — — — — — 463
67. § A választott bírák — — — — — — — — — — — — 465

IV. fejezet: AZ EGYHÁZI BÍRÓSÁGOK RENDTARTÁSA

68. § A bírók hivatali kötelességei — — — — — — — — — 467
69. § A bírói tárgyalás rendje — — — — — — — — — — 476

V. fejezet: A PERES FELEK ÉS MÁS PERBELI SZEMÉLYEK

70. § A felperes és alperes — — — — — — — — — — — 483
71. § A perbeli képviselők és ügyvédek — — — — — — — 488

VI. fejezet: A PER TÁRGYA: KERESETEK ÉS KIFOGÁSOK

72. § A keresetek általában — — — — — — — — — — — 491
73. § A kifogás — — — — — — — — — — — — — 493
74. § A pertársaság és keresethalmozás — — — — — — — 495
75. § Az egyes keresetek — — — — — — — — — — — 497
76. § A keresetjogok megszűnése — — — — — — — — — 506

VII. fejezet: A PER FOLYAMATA (INSTANTIA)

77. § A per megindítása. A keresetlevél — — — — — — — 505
78. § Az alperes idézése és a bírói cselekmények közlése — — — 507
79. § A perfelvétel — — — — — — — — — — — — 510
80. § A per folyamata, annak megszakítása és megszűnése — — — 512
81. § A bírói kérdezési jog — — — — — — — — — — 514

VIII. fejezet: A BIZONYÍTÁS

82. § A bizonyítás általában — — — — — — — — — — — 516
83. § A felek beismerése — — — — — — — — — — — 519
84. § A tanúkkal való bizonyítás — — — — — — — — — 520

85. § A szakértők — — — — — — — — — — — — — 527
86. § A bírói kiszállás és bírói szemle — — — — — — — — 531
87. § Az okiratokkal való bizonyítás — — — — — — — — 532
88. § A jogvélelem — — — — — — — — — — — — 536
89. § A felek esküje — — — — — — — — — — — — 537
90. § A mellékes ügyek — — — — — — — — — — — 539

IX. fejezet: A BEFEJEZŐ ELJÁRÁS

91. § A periratok közzététele és az ügy bezárása — — — — — 544
92. § A perbeli védekezés módja — — — — — — — — — 545
93. § Érdemi ítélet — — — — — — — — — — — — 548
94. § A perorvoslatok. Jogorvoslatok — — — — — — — — 553
95. § A jogerő és teljes visszahelyezés — — — — — — — — 560
96. § A perköltségek és az ingyenes jogvédelem — — — — — 561
97. § Az ítélet végrehajtása — — — — — — — — — — 563

II. rész

KÜLÖN ELJÁRÁSOK

I. fejezet: A HÁZASSÁGI KÖTELÉKI PEREK

98. § Az illetékes bíróság — — — — — — — — — — — — 566
99. § A házassági bíróság — — — — — — — — — — — — 569
100. § A kereseti jog — — — — — — — — — — — — — 571
101. § A bizonyítási eljárás sajátosságai — — — — — — — — 583
102. § A periratok közzététele, a bizonyítási eljárás lezárása és az ítélet — — — — — — — — — — — — — 584
103. § A fellebbezés — — — — — — — — — — — — — 584
104. § Perújrafelvétel — — — — — — — — — — — — — 587
105. § Két házasságérvénytelenítő ítélet hatálya — — — — — 588
106. § Rövidített házassági köteléki per — — — — — — — — 589

II. fejezet: FELMENTÉS A BEVÉGZETLEN HÁZASSÁG KÖTELÉKE ALÓL

107. § Általános szabályok — — — — — — — — — — — — 594
108. § A kérelem benyújtása — — — — — — — — — — — 595
109. § A bíróság és teendői — — — — — — — — — — — 596
110. § A bizonyítási eljárás — — — — — — — — — — — 597
111. § A tanúk kihallgatása — — — — — — — — — — — 598
112. § Egyéb tanúk — — — — — — — — — — — — 599
113. § Okiratok, jelek, vélelmek — — — — — — — — — — 601
114. § Testi vizsgálat — — — — — — — — — — — — 602
115. § Az eljárás lezárása — — — — — — — — — — — 605
116. § A pápai felmentési leirat — — — — — — — — — — 606

III. fejezet: AZ EGYHÁZI REND ÉRVÉNYTELENÍTÉSE

117. § Bevezetés, alaptanok — — — — — — — — — — — 606
118. § A kereseti jog — — — — — — — — — — — — 607
119. § A bíróság összeállítása — — — — — — — — — — 608
120. § A bizonyítási eljárás — — — — — — — — — — 609
121. § Az eljárás lezárása — — — — — — — — — — — 612

IV. fejezet: A BÜNTETŐ ELJÁRÁSI JOG

122. § A büntető per tárgya — — — — — — — — — — 613
123. § A bűnvádi kereset és feljelentés — — — — — — — — 614
124. § Az előzetes nyomozás — — — — — — — — — — 616
125. § A bűnügy bírói feddés (dorgálás) útján történő elintézése — — — — — — — — — — — — — 619
126. § A büntető eljárás megkezdése és a vádlott helyzete — — — 621

V. fejezet: KÖZIGAZGATÁSI BÍRÓI ELJÁRÁS

127. § A közigazgatási bírói eljárás sajátosságai — — — — — 623
128. § A plébánosok elmozdítása — — — — — — — — — 626
129. § A visszahívható plébánosok elmozdítása — — — — — — 631
130. § A plébánosok áthelyezése — — — — — — — — — 632
131. § Eljárás a helybenlakás kötelezettségét sértő egyházi személyek ellen — — — — — — — — — — — — 633
132. § Eljárás az ágyasságban élő egyházi személyek ellen — — — 635
133. § Eljárás a lelkészi kötelességek teljesítésében hanyag plébánosok ellen — — — — — — — — — — — 636

VI. fejezet: BOLDOGGÁ- ÉS SZENTTÉAVATÁSI PEREK

134. § A per jellege és résztvevői — — — — — — — — — 638
135. § Boldoggáavatási eljárás „per viam non cultus" — — — — 642
136. § Boldoggáavatási eljárás „per viam cultus" — — — — — 649
137. § A szenttéavatási per — — — — — — — — — — 651

VI. könyv

BÜNTETŐJOG

I. rész

A BÜNTETTEK

I. fejezet: BEVEZETÉS A BÜNTETŐJOGBA

138. § A büntetőjog fogalma és felosztása — — — — — — — 655
139. § Az Egyház büntető hatalma — — — — — — — — — 656
140. § A kánoni büntetőjog forrásai — — — — — — — — — 659
141. § A büntetőjogtudomány főbb irodalma — — — — — — 662

II. fejezet: A BŰNTETTEK ÁLTALÁBAN

142. § A bűntett fogalma — — — — — — — — — — — 665
143. § A bűntett jogi oldala: lex poenalis — — — — — — — 669
144. § A bűntett alanyi oldala — — — — — — — — — — 673
145. § A beszámíthatóságot kizáró vagy csökkentő körülmények — — — — — — — — — — — — — — 679
146. § A bűntett tárgyi oldala — — — — — — — — — — 687
147. § A bűntett minősége, súlyossága és fokozata — — — — — 693
148. § A bűntettek osztályozása — — — — — — — — — 695
149. § A bűntettek elkövetésének útja. (Előkészület és kísérlet.) — — — — — — — — — — — — — — 698
150. § A bűntettek együttes elkövetése. A bűnrészesség — — — — 703

II. rész

AZ EGYHÁZI BÜNTETÉSEK

I. fejezet: AZ EGYHÁZI BÜNTETÉSEK ÁLTALÁBAN

151. § Az egyházi büntetés fogalma és osztályozása — — — — — 711
152. § A büntetés célja — — — — — — — — — — — 713
153. § A büntetések kiszabása és alkalmazása — — — — — — 719
154. § A büntető törvény értelmezése — — — — — — — — 722
155. § A büntetés aktív és passzív alanya — — — — — — — 723
156. § A büntetések elengedése — — — — — — — — — 728

II. fejezet: A GYÓGYBÜNTETÉSEK, VAGY CENZÚRÁK

157. § A cenzúra általában — — — — — — — — — — — 730
158. § A cenzurák kiszabása — — — — — — — — — — 736
159. § A cenzurák sokszorozódása — — — — — — — — — 741
160. § A cenzúra végrehajtása és jogorvoslatok a cenzúra ellen — — — — — — — — — — — — — — 743
161. § A cenzúrák alóli feloldozás — — — — — — — — — 746
162. § A törvényes és érvényes feloldozás feltételei — — — — — 748
163. § A cenzúra alóli felmentő hatóság — — — — — — — 754
164. § A kiközösítés — — — — — — — — — — — — 762
165. § Az egyházi interdiktum — — — — — — — — — — 763
166. § A felfüggesztés — — — — — — — — — — — — 773

III. fejezet: A MEGTORLÓ BÜNTETÉSEK

167. § A megtorló büntetések általában — — — — — — — 781
168. § Az általános megtorló büntetések — — — — — — — 783
169. § Az egyházi személyek megtorló büntetései — — — — — 785
170. § Biztonsági intézkedések és vezeklések — — — — — — 791

IV. fejezet:

AZ EGYES BŰNTETTEK ÉS AZOK BÜNTETÉSEI

171. § A hit elleni és az Egyház egysége elleni bűntettek — — — 794
172. § Vallás elleni bűntettek — — — — — — — — — — — 805
173. § Egyházi hatóságok elleni bűntettek — — — — — — — 812
174. § Egyházi személyek elleni bűntettek — — — — — — — 820
175. § Egyházi dolgok elleni bűntettek — — — — — — — — 823
176. § Az élet, szabadság, tulajdon, jóhírnév elleni bűntettek — — 827
177. § A nemi erkölcsbe (szemérem) ütköző bűntettek — — — — 832
178. § Okirathamisítás — — — — — — — — — — — — 838
179. § A szentségek kiszolgáltatása és felvétele körüli bűntettek — — — — — — — — — — — — — — 839
180. § A papi és szerzetesi állással kapcsolatos kötelmek elleni bűntettek — — — — — — — — — — — — — 855
181. § Az egyházi hivatalok és javadalmak betöltése, elfogadása és megszűnése körüli bűntettek — — — — — — — 861
182. § Az egyházi hatalommal és egyházi hivatallal való visszaélés — — — — — — — — — — — — — — 867
183. § Latae sententiae büntetések összefoglalása — — — — — 871
Utószó — — — — — — — — — — — — — — — — 875

Függelék

A) Egy magyar főpap végrendelete 1944-ben — — — — — — 879

B) Iratminták a házassági köteléki perhez: — — — — — — 887
I. Szabályos köteléki per — — — — — — — — — — 887
II. Sommás vagy rövidített házassági per — — — — — — 912
III. A bevégzetlen házasság kötelékének felbontása — — — 916
IV. Ordinációs per — — — — — — — — — — — 919

C) Iratminták a büntetőjogi részhez — — — — — — — — 921

D) Az új magyar polgári házassági törvény — — — — — — 923

Tárgymutató — — — — — — — — — — — — — — — 967

RÖVIDÍTÉSEK

AAS = Acta Apostolicae Sedis [A Szentszék hivatalos közlönye]
Beste, = Introductio in codicem, Neapoli. 1956[4]
BTK = A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve. Bp. 1961.
Cod Rubr. = Codex Rubricarum.
Cocchi = Commentarium in Cod. Juris Canonici. De rebus 1942. De processibus. 1939. De delictis et poenis 1939.
Coronata = Institutiones Juris Canonici.
Fontes = Gasparri—Serédi: Codicis Juris Canonici Fontes. Romae. 1923—39.
Holböck = Handbuch des Kirchenrechtes. I—II. Innsbruck—Wien. 1951.
Il diritto = Il diritto ecclesiastico. Olasznyelvű egyházjogi folyóirat. — Milánó.
Jombart = Manuel de droit canon. Paris. 1949.
Lega—Bartocetti = Commentarius in judicia ecclesiastica. I—III. Romae. 1950.
Marchesi = Summula juris cannonici. I—III. 1954.
Monitor = Monitor Ecclesiasticus. Latinnyelvű egyházjogi folyóirat. Roma.
Ordinarius = egyházmegye-vezető [érsek, püspök, apostoli kormányzó, káptalani és püspöki helynök; helyenként a szövegben „főpásztor" néven szerepel, bár e kifejezés nem fedi teljesen a tartalmat.
Periodica = Latinnyelvű morális, egyházjogi és liturgiai folyóirat. Roma.
Pont. Rom. = *Pontificale Romanum,* Roma. 1961.
PTK = A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve. Bp. 1959.
Radó = Enchiridion Liturgicum. Roma. 1961.
Regatillo = Institutiones Juris Canonici. I—III. Santander. 1941. sq.
Revue = Revue de droit canonique. Francianyelvű egyházjogi folyóirat. Strassburg.
Rit. Rom. = Rituale Romanum. Roma.
SCC = Sacra Congregatio Concilii.
S. C. Sacr. = Sacra Congregatio de disciplina Sacramentorum.
SCR = Sacra Congregatio Rituum.
Sipos—Gálos = Enchiridion Juris Canonici.[7] Romae. 1959.

IV. könyv

IGAZGATÁSI JOG

I. rész

AZ EGYHÁZI TAN IGAZGATÁSA[1]

(Potestas magisterii.)

I. FEJEZET

A KERESZTÉNY TAN HIRDETÉSE

A tan hirdetése három főeszközzel történhetik: az *igehirdetéssel* (predikáció, missio), *hitoktatással* (katechesis, missio) és *iskolai neveléssel.*

1. § Az egyházi tanítóhivatal általában

I. *Az Egyház küldetése* (c. 1322. 1326—1328.)

Krisztus parancsa szerint, amelyet az apostolokhoz intézett, tanítását *minden* népnek hirdetni kell, (Mt 28, 19) éspedig tévedhetetlenül. Eme parancson sarkallik az Egyház tanítói hatalma. Ennek hordozói az apostolok utódai: a pápa és püspökök, a kinyilatkoztatott igazság őrzői és a hívek rendes tanítói. (c. 1322.) Ezeknek minden

[1] Tulajdonképpen ez a joghatósági hatalom része; gyakorlati szempontból azonban a hármas hatalom elvét követve itt tárgyaljuk. Vö.: Chr. *Berutti*, Institutiones iuris canonici, IV. Taurini, 1940, 328 sq. — M. *Beste* OSB., Introductio in Codicem, Neapoli, 1956, 708. — G. *Cocchi*, Commentarium in Codicem iuris canonici, Taurini, 1933, 1 sq. — A. *Cance*, Le Code de droit canonique, III. Paris, 1952, 142 sq. — *Eichmann—Mörsdorf*, Lehrbuch des Kirchenrechts, Paderborn, 1950, 370 sq. — C. *Holböck*, Handbuch des Kirchenrechts II., Wien, 1951, 827. sq. — E. *Jombart*, S. J. Manuel de droit canon., Paris, 1958. 399. — H. *Jone*, Commentarium in Codicem Juris Canonici, II. Paderborn, 1954, 490 sq. — F. *Marchesi* S. J., Summula iuris canonici II., Albae Pompeiae, 1955, 91 sq. — E. *Regatillo* S. J. Institutiones iuris canonici, Santander, 1941, II. 84. sq. — A. *Retzbach*, Das Recht der katholischen Kirche, Wien, 1959. — St. *Sipos*—L. *Gálos*, Enchiridion iuris canonici[7] Romae, 1960, 606. sq.

földi hatalomtól függetlenül joguk és kötelességük a tanítás tisztaságának megőrzése, hű kifejtése és minden népnek hirdetése.

II. *A hittan tárgya* (c. 1323.)

A tan tárgya elsősorban a hitigazság, vagyis a *dogma*. Hitigazság a Szentírásban, vagy Szenthagyományban foglalt olyan igazság, amelyet az Egyház akár az egyetemes zsinat ünnepélyes és tévedhetetlen hithatározatával, akár a pápa székhatározattal (ex cathedra), vagy általános és rendes tanítói hatalmával, mint kinyilatkoztatott tant, hívés végett (fide divina et catholica) elénk tár. (Vat. c. III. 31. IV. 4. c. 1323.)

III. *A hitigazságok elfogadásának kötelezettsége*[2] (c. 1323., 1324.)

1. *Elfogadás*

Az egyetemes zsinatnak és a pápának hit és erkölcs dolgában tett hivatalos megnyilatkozásait (declaratio, definitio), minthogy a Szentlélek közreműködésével jönnek létre, mint megmásíthatatlan igazságokat és hittételeket, a hívek *isteni törvény* alapján (lege divina) kötelesek elfogadni és követni. (c. 1322. § 2., 1351.)

Hittételeknek csakis azokat lehet tartani, amiket az Egyház kétségtelenül és határozottan (manifeste) ilyeneknek nyilvánított. (c. 1323. § 3.)

2. *A hit megvallásának kötelezettsége* (c. 1325.)

A katolikus hívek *kötelesek a hitet* nyilvánosan megvallani, ha hallgatásuk, vagyis meghatározott cselekvésük a hit burkolt megtagadását, a vallás és Isten megvetését jelentené vagy nyilvános botrányt okozna (c. 1325. § 1.)

3. *A hittagadás tilalma*

A hit megtagadása háromféleképpen történhetik: hithagyás, eretnekség és szakadárság révén.

1° *Hitehagyó* (apostata) az, aki a keresztény hittől teljesen elszakad. (c. 1325. § 2.)

2° *Eretnek* (haereticus) az, aki a keresztény név megtartásával az Egyház valamely hitigazságát (dogma) makacsul tagadja, elveti vagy kétségbe vonja. (c. 1325. § 2.)

[2] A hamis tanok elítélése: Vö. *XII. Pius*, Humani generis, 1950. aug. 12. (AAS. 42/1950/561 sq.)

3° *Szakadár* (schismaticus) az, aki a pápát nem ismeri el az Egyház fejének, vagy a pápa fennhatósága alatt lévő egyháztagokkal a közösséget megtagadja. (c. 1325. § 2.)

4. *A téves vélemények elkerülése* (c. 1324.)

Nem elég azonban az eretnekséget kerülni, hanem ama tévedésektől is tartózkodni kell, amelyek többé-kevésbé eretnekségre vezetnek. Ezért azokat a pápai rendelkezéseket (constitutio, decretum) is tiszteletben kell tartani, amelyekkel a Szentszék eme téves eszméket és véleményeket elveti és eltiltja. (c. 1324.)

2. § Az igehirdetés (Verbum Dei). (c. 1327—1351.)

(c. 239. § 1. n. 3., 336 § 3.,; 349. § 1. n. 1., 467; 483; 509. 565. 2182—85. 2382.)

I. *Általános alapelvek* (c. 1327—1328.)

1. *Missio divina*

A katolikus tan hirdetése (munus fidei catholicae praedicandae) az egész Egyházra nézve a pápát, saját egyházmegyére vonatkozólag pedig a püspököket illeti meg. (c. 1327.)

Krisztus parancsa tehát hirdetni *minden* népnek az evangéliumot (Mt. 28, 19, 20. Mk. 16, 15. c. 1322. § 2), az apostolokat és a pápákat korlátlanul, a püspököket pedig helyhez kötötten illeti meg.

E kötelezettség *személyi* jellegű, azért hangsúlyozza a kánon: „A püspökök, hacsak törvényesen nincsenek akadályozva, hivataluknál fogva kötelesek Isten igéjét személyesen hirdetni." (c. 1327. § 2.)

2. *Missio canonica*

A püspökök, minthogy az egész egyházmegyében személyesen nem tudják ellátni az igehirdetés fontos feladatát, kötelesek a plébánosokon kívül más erre alkalmas személyeket is e célra igénybevenni. (c. 1327. § 2.)

Mindeme személyek igehirdetési jogosultsága két forrásból eredhet:

a) az egyik az illetékes egyházi hatóságtól (ordinarius) eredő különös felhatalmazás (missio canonica),

b) a másik olyan egyházi hivatal elnyerése, amellyel az igehirdetés tiszte egybe van kötve. (c. 1328.)

II. *A hitoktatás*[3] (Institutio catechetica.) (c. 1329—1336.)

1. *Általános elvek*

A hitoktatás is az igehirdetés egyik része. Különleges jellege abban nyilvánul meg, hogy általában kevésbbé képzett, vagy a hitben egyenesen képzetlen személyeknek szól (hitjelöltek, gyermekek, képzetlen felnőttek). Tárgya: olyan dolgok, amelyeknek tudása szükséges: hitigazságok, kötelességek, kegyelemeszközök.

Az Egyház a híveknek, különösen pedig az ifjúságnak, a keresztény hit alapelemeire való tanítását mindig elsőrendű feladatának tekintette.

Mindaz, aki köteles az igehirdetésre, köteles a hitoktatásra is. A kereszténység kezdetétől fogva e téren a püspökök maguk is tevékenyen közreműködnek. Így pl. *Szent Pál* (1. Kor. 3, 1., Zsid. 5, 11—14.), *Sz. Ágoston* (De catechisandis rudibus), *Jeruzsálemi Cirill* (23. Katechesis), *Szalézi Szent Ferenc, Dupanloup,* stb.

Mégis a hitoktatás fontos feladata elsősorban a lelkipásztorok, a plébánosok és a misszionáriusok (c. 1329—30.) vállán nyugszik.

Ezért hangsúlyozza a kódex, hogy a hitoktatás a lelkipásztorkodó papság sajátos és nagyon súlyos feladata (proprium ac gravissimum officium. c. 1329.).

2. *A hitoktatás tárgya*

a) Gyermekek hitoktatása (c. 1330.)

A plébános (hitoktató) köteles a gyermekeket előkészíteni

1° az első szentgyónásra (c. 1330. n. 1.)

2° nagyböjt idején az első szentáldozásra (c. 1330. n. 2.).

Az első szentáldozás után is törekedni kell arra, hogy a gyermekek alapos hitoktatása tovább folytatódjék (c. 1331.).

3° A bérmálásra. (c. 1330. n. 1.)

b) Felnőtt-hitoktatás. (c. 1332.)

A plébános (hitoktató, káplán) vasár- és ünnepnapokon a felnőtteknek köteles alkalmas órában és könnyen érthető módon hitmagyarázó, illetve hitelemző előadást tartani. (c. 1332.)

[3] Alaprendelet: XI. Pius: Mp. *Orbem catholicum;* 1923. jún. 29. AAS. 15 (1923) 327. sq., Vö. még SCC. 1924. ápr. 16-i AAS. 16 (1924) 431. és 1935. jan. 12-i rendeletét AAS. 27 (1935) 145.

3. *A hitoktatás aktív alanyai: a hitoktatók*

Ide tartoznak:

a) A *plébánosok* és akik a plébánosokkal jogilag egy tekintet alá esnek, vagyis az összes plébánoshelyettesek (c. 471—78, 1329.),

b) a kisegítő hitoktatók (c. 1333.).

1° A plébános más, a plébánia területén lakó papokat is bevonhat a hitoktatásba, sőt, ha törvényesen akadályozva van a személyes hitoktatásban, kötelessége ezt megtenni.

A papok, vagy más klerikusok, ha törvényesen nincsenek akadályozva (c. 128., pl. hivatásbeli kötelesség, magas kor, betegség), kötelesek a plébánost e szent feladat ellátásában segíteni. Az ordinarius a vonakodókat büntetéssel is rászoríthatja erre. (c. 1333.)

2° Papok hiányában buzgó *világiakat* is bekapcsolhat a hitoktatásba, különösen azokat, akik esetleg a plébánia területén a keresztény hitoktatással foglalkozó egyesületek tagjai.

3° *A szerzetesek.* Ha az ordinarius szükségét látja, még az exempt szerzeteseket is bevonhatja a hitoktatásba, természetesen a szerzetesi fegyelem sérelme nélkül. Ilyen esetben a szerzetesek főleg saját templomukban kötelesek a népnek hitmagyarázatot tartani. (c. 1334.)[4]

[4] A szerzeteseket tehát csak akkor lehet rászorítani a hitoktatásra, ha három feltétel fennforog:

a) szükség esete,

b) a helyi ordinarius felkérése,

c) a szerzetesi fegyelem sérelme nélkül (disciplina regularis).

Bármely szerzetes a plébános kérésére is vállalhat hitoktatást, természetesen elöljárójának engedélyével.

Ha azonban a szerzetesek plébániát vezetnek, akkor ezek lelkipásztori munkájára nézve az 1330—1334, 630, 631. § 2. idevágó kánonok előírásai az irányadók.

A helyi ordinarius a *templomigazgatót* (rector ecclesiae) is felszólíthatja hittanelőadások, illetve hitmagyarázó beszédek tartására.

Vörösváry Ernő, A kath. hitoktatásügy múltja és jelene. Bp. 1914.

Nálunk jelenleg a *fakultatív* hitoktatás rendszere van gyakorlatban.

Az idevágó rendelkezés a következőképpen hangzik:

„A Magyar Forradalmi Munkás—Paraszt Kormány 21/1957. (III. 24.) sz. rendelete a vallásoktatásról.

A Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1949. évi 5. számú törvényerejű rendelete szerint a vallásoktatás az iskolákban nem kötelező. E törvényerejű rendelet végrehajtása érdekében a Magyar Forradalmi Munkás—Paraszt Kormány a következőket rendeli:

1. § (1) A vallásoktatást az Alkotmány 54. §-ában foglalt szabad vallásgyakorlás elvének, valamint az állam és az egyházak közötti egyez-

c) A *szülők*, szülőhelyettesek (gyám stb.), keresztszülők és munkaadók kötelesek arról gondoskodni, hogy a felügyeletük, illetve védelmük alatt álló gyermekek megfelelő hitoktatásban részesüljenek. (c. 1335.)

A helyi ordinariusok feladata, hogy saját egyházmegyéjükben a hitoktatás ügyét kimerítő *rendelettel* szabályozzák. E rendelkezéseket az exempt szerzetesek is kötelesek megtartani, ha nem exempteket tanítanak.

d) *A püspök hivatásos tanító.* A püspökök, noha sem egyénenként, sem a partikuláris zsinatokon összegyűlve, a hit dolgában nem csalatkozhatatlanok, mégis a római pápától való függés mellett egyházmegyebeli híveiknek valódi *doktorai* és *tanítói.* (c. 1326.)

e) *Hittankönyv.* A hitoktatás, illetve vallástanítás *módjára*, a tankönyvek, az ún. *katekizmusok*, vagy hittankönyvek használatára nézve a kódex nem ad utasítást.

---

mények szellemének megfelelően az állampolgárok kizárólagos magánügyének kell tekinteni. Az állampolgárok számára biztosítani kell, hogy az általános iskolákban és általános gimnáziumokban tanuló kiskorú gyermekük a vallásoktatásban résztvehessen, vagy részt ne vehessen.

(2) A vallásoktatásban való részvétel, vagy részt nem vétel szabadságát mindenkinek tiszteletben kell tartania. A törvény szigorával kell fellépni mindazokkal szemben, akik:

a) a vallásoktatást a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi vagy gazdasági rendje ellen politikai célokra használják fel,

b) erőszakkal, fenyegetéssel, vagy megtévesztéssel a vallásoktatásban való részvételre vagy részt nem vételre vonatkozó elhatározást befolyásolni törekszenek,

c) erőszakkal, vagy fenyegetéssel akadályozzák a vallásoktatást, illetve az abban való részvételt.

2. § (1) A vallásoktatas — szabadon választott tantárgyként általános iskolákban és általános gimnáziumokban történik.

(2) A vallásórákat a mindenkori iskolai rendnek megfelelően a kötelező tanítási időn kívül, a tanítási órák előtt, vagy után heti két órai időtartammal lehet megtartani.

(3) A vallásoktatás az iskolai év kezdetétől az iskolai év befejezéséig tarthat.

(4) Ha az iskola igazgatója tanterem hiány miatt a vallásoktatásra jelentkezettek egy részének nem tud az iskolában megfelelő helyiséget biztosítani, ezek számára a vallásórák megtartása egyházi helyiségben is engedélyezhető.

3. § (1) A vallásoktatásra való beiratkozást minden évben legkésőbb egy héttel az iskolai beiratások után meg kell tartani. Ennek pontos

Az 1566. évi Római Katekizmus (*Catechismus Romanus*) és a Bellarmin-féle 1598. évi *Kis Katekizmus*, vagy a *Gasparri*-féle *Catechismus Catholicus* (1931) inkább ajánlott, semmint kötelező.

A római egyháztartomány részére Szent X. Pius 1905-ben egységes katekizmust adott ki. (Compendio della dottrina christiana prescritto da Sua Santità Papa Pio X. alle dioecesi della Provincia di Roma (AAS. 38, 129.). Német fordításban kiadta *Stieglitz*, Die römische Einheitskatechismus, 1906, X. Pius 1912-ben másik katekizmus használatát írta elő. (AAS. 4, 690.)

Nálunk a korszerű hittankönyveket Dr. *Hamvas Endre* csanádi püspök írta s a Szent István Társulat adta ki. Ezek a következők:

Kis Katekizmus a Biblia elemeivel (ált. isk. I—II. oszt.)

Bibliai történetek a Katekizmus igazságaival (ált. isk. III—IV. oszt.)

Szertartástan (ált. isk. V. oszt.)

Az üdvösség története (ált. isk. VI. oszt.)

Hit- és erkölcstan (ált. isk. VII—VIII. oszt.)

Alapvető hittan. A katolikus alapigazságok kifejtése és bizonyítása (a gimn. számára) — Bp. 1962.

Kat. erkölcstan (sajtó alatt)

---

idejéről a sajtó, a rádió, valamint az iskolák igazgatói kötelesek tájékoztatást adni.

(2) A vallásoktatásra való beiratkozás azokban az iskolákban történhet, ahol a tanulók a rendes iskolai beiratkozás kötelezettségének eleget tettek.

(3) Azt, hogy kiskorú gyermek vallásoktatásban résztvegyen, vagy részt ne vegyen, a szülői felügyeletre jogosult szülő, illetőleg a gyám dönti el.

(4) A vallásoktatásra való beiratkozáshoz a szülői felügyeletre jogosult szülőnek, illetőleg gyámnak a beleegyezését igazolni kell.

4. § Vallásoktatásra, valamint annak az egyházak részéről történő ellenőrzésére csak az egyházak által megbízott, képesítéssel rendelkező és a megyei (fővárosi, megyei jogú városi) tanács vb művelődési osztályának hozzájárulásával rendelkező személyek jogosultak.

5. § Jelen rendelet 1957. június 1-én lép hatályba; végrehajtásáról a művelődésügyi miniszter gondoskodik.

Dr. Münnich Ferenc s. k. a Magyar Forradalmi Munkás—Paraszt kormány első elnökhelyettese.

Vö. *Magyar Közlöny*, 1957. márc. 24-i 35. szám.

3. § A prédikáció[5] (c. 1337—1348.)

Minden századnak szól Szent Péter apostolfejedelem szava: „Nem jó, hogy Isten igéjét elhanyagoljuk." (Ap. Csel. 6, 22,) Szent Pál pedig szintén hangsúlyozza az imádság és az igehirdetés fontosságát. (1. Kor. 1, 17.)

I. *Az igehirdetési hatalom adományozója*

A helyi ordinarius, mint a tanítóhatalom birtokosa (c. 1336.), egyedül jogosult az igehirdetési hatalom átruházására, saját területén, vagyis egyházmegyéjében.

Az egész Egyház területén helyi ordinarius a pápa. Saját területén pedig a megyéspüspökök, a nullius apátok és prelátusok (és az ő helyetteseik: általános helynökök), adminisztrátorok, káptalani helynökök, apostoli prefektusok és vikáriusok. (c. 198.)

1. *Prédikálási engedély (facultas concionandi)*

A prédikáció vagy szentbeszéd (concio) Isten igéjének kisebb vagy nagyobb hívősereg előtt való hirdetése, mégpedig isteni megbízás alapján: tehát Isten és az Egyház nevében.

A prédikálás fogalmához bizonyos *ünnepélyesség* is hozzátartozik, szemben a tisztán magánbeszélgetéssel. Lényeges feltétel, hogy a szónok, mint Krisztus képviselője, szól. (2. Kor. 5, 20.)[6]

Éppen ezért hatósági engedély nélkül[7] nem lehet prédikálni.

[5] Vö. Trid. Sess. 5. c. 2. de ref. XIII. Leo Italia püspökeihez. 1894. júl. 31. (C. EE et RR.) X. Pius Mp. *Sacrorum Antistitum*, 1910. szept. 1. — XV. Benedek, enc. *Humani generis*, 1917. jún. 15. — E két utóbbi pápai megnyilatkozás elvei kerültek be a kódexbe is. I. L. *Allgeier*, Canonical of Praeching in Parish Churches, Washington, 1950. — *Berutti*, 348. sq. — *Beste*, 721. sq. — *Cocchi*, 27. sq. — *Cance*, III. 151. sq. — *Eichmann* — *Mörsdorf*, 376. sq. — *Holböck*, II. 838. sq. — *Jombart*, 403. sq. — *Jone*, II. 501. sq. — *Marchesi*, II. 95. sq. — *Regatillo*, II. 90. sq. — *Retzbach*, 307. sq. — *Sipos—Gálos*, 613. sq.

[6] Egyházi személy baráti beszélgetést, vagy előadást tarthat lelki dolgokról, pl. szerzeteseknek, vagy papnövendékeknek; egy képviselő a parlamentben felszólalhat a hit védelmében, de egyik esetben sincs szó prédikálásról.

[7] *a)* A bíborosok az egész világon prédikálhatnak (c. 239. § 1. n. 3.) *b)* a püspökök idegen egyházmegyében a helyi ordinarius *vélelmezett* hozzájárulásával (consensus praesumptus). (c. 349. § 1. n. 1.) A helyi ordinarius viszont saját területén az exempt szerzetesek templomában is prédikálhat. (c. 1343.)

Ki ad engedélyt?

a) *Saját egyházmegyében.* — A világi papnak saját egyházmegyéjében prédikálási felhatalmazásra (facultas = missio) van szüksége, amelyet az alkalmassági bizonylat alapján a saját ordinarius ad meg. (c. 1337, 1340.)

b) *Idegen egyházmegyében.* — A világi papnak idegen egyházmegyében való prédikáláshoz a prédikálási hely ordináriusának engedélyére (licentia c. 1341 § 1, facultas, c. 1337.) van szüksége.

c) *Alkalmassági bizonylat*[8] (doctrina, pietas, boni mores). — A prédikálási engedély megadása előtt az ordinarius, illetve szerzetes elöljáró a kérdéses személy alkalmassága (boni mores), és képessége (sufficiens doctrina) felől e célból tartott *vizsgálat* útján tartozik meggyőződni (c. 1340.), hacsak erről a iurisdictios (gyóntatási) vizsgá kapcsán (c. 1340. § 2.) már meg nem győződött.

Az alkalmassági bizonylatot tehát a saját ordinarius állítja ki az igazságnak teljesen megfelelően. (c. 1341. § 1.)

d) *Az engedély megszerzésének módja.* (c. 1341. § 2.)

Az engedély megszerzésére jogosult: 1° a plébános, ha plébánia templomban történik a beszéd, 2° a templomigazgató, 3° a prima dignitas a káptalan hozzájárulásával, 4° a konfraternitás vezetője, ha annak a templomáról van szó. 5° Ha a plébániatemplom egyben káptalani, vagy konfraternitási templom is, az kéri az engedélyt, aki jogosult a funkciók végzésére. (c. 1431. § 3.) 6° Ha *sub divo* miséről van szó, akkor a kérdéses terület plébánosa kér engedélyt. 7° A világi pap exempt szerzetesek előtt (más hallgatók kizárásával) a szerzetes elöljáró meghatalmazása (facultas) alapján beszélhet. (Ha az egyházmegyében egyébként általános prédikálási felhatalmazással bír, elégséges, ha a szerzetes főnök meghívja beszélni.)

Ha a világi pap exempt szerzetesek és más személyek előtt, illetve nem exempt szerzetesek, vagy exempt laikális szerzet tagjai előtt beszél, a világiak előtt történő beszédre vonatkozó szabályok irányadók.

Ezenkívül szükséges azonban az exempt laikális szerzet elöljárójának hozzájárulása (assensus, c. 1338. § 3.), illetve a nem exempt szerzetes elöljáró meghívása.

Ha szerzetesnőkhöz, illetve szorosan vett apácáknak beszél, ugyanaz a helyzet. A férfi szerzet felügyelete alatt álló szerzetesnők

[8] Nincsen szükségük ilyen bizonylatra bizonyos kiemelt személyeknek, így a bíborosnak és püspöknek; bárhol és bárkinek hirdethetik Isten igéjét. Hasonlóképpen az exempt szerzetes papi rend elöljárói szabadon prédikálhatnak saját alattvalóik előtt. Ezeknél a méltóság, illetve az állás kezeskedik az alkalmasság mellett.

esetében a férfi szerzet elöljárójának engedélyére is szükség van. (c. 1338. § 2.)

2. *Szerzetesszónokok:*

1° Az exempt szerzetesnek tisztán rendtársai előtt tartandó beszédéhez egyedül a rendi elöljáró alkalmassági bizonylatára és felhatalmazására van szüksége. (c. 1338. § 1., 1340.)

2° Ha más szerzetes közösség tagja, saját rendi elöljárójának alkalmassági bizonylatára és az illetékes ordinárius engedélyére szorul. (c. 1338. § 1., 1340., 877.)

3° Minden egyéb esetben a fent említett normák érvényesek, vagyis ama beszédekre nézve, amelyeket exempt, vagy nem exempt szerzetesek tartanak világiaknak, apácáknak, vagy szerzetesnőknek, saját felettes hatóságuk engedélyére is van szükség. (c. 1339., § 2.)

3. *A prédikációs engedély visszavonása* (c. 1340. § 2.)

Ha később kiderül, hogy az illető papban nincsenek meg a hitszónokláshoz szükséges *képességek*, az ordinarius köteles az engedélyt visszavonni. (c. 1340. § 2.)

Ha a szónok kellő *tudománya* felől merül fel komoly kétely, a kételyt szükség esetén új vizsga elrendelésével kell eloszlatni. (c. 1340. § 2.)

A prédikálási felhatalmazás, illetve engedély ellen birtokon kívül (in devolutivo) felfolyamodásnak van helye az Apostoli Szentszékhez. (c. 1340. § 3.)

4. *A prédikáló hatalom korlátozása* (c. 1343. § 2.)

A püspök megtilthatja (kisebb városokban és falvakban), hogy annak a helynek más templomaiban, mint ahol ő (vagy megbízásából bárki) beszél, egyidejűleg más prédikáció is legyen. (De lelkigyakorlatot lehet tartani, vagy papokhoz, szerzetesekhez beszélni.)

Az ok a *konkurrencia* veszélye, ami a püspöki tekintély rovására menne.

Nagy városokban azonban (100 000 lakoson felül) ilyen megszorítást a püspök nem alkalmazhat. *Egy* templomban ugyanis valamennyien semmiképp sem tudnának megjelenni.

Ugyancsak, ha a püspök Adventben, vagy Nagyböjtben vesz részt szentbeszéden, e tilalom általában nem forog fenn. (XIV. *Benedek*, De syn. dioec. 1. 9. c. 17. n. 7.)

Egyébként meg kell jegyezni, hogy e tilalom *ferendae sententiae*, vagyis a püspök megtilthatja, de nem köteles máshol a prédikációt eltiltani.

A püspök szót is *szorosan* kell venni. Nem áll tehát a címzetes, vagy koadjutor püspökre, püspöki helynökre, káptalani helynökre és adminisztrátorra. Ellenben a független apát és prelátus a püspökkel egy tekintet alá esik.

Ide kell sorozni a kardinális, pápai követ és saját metropolita eseteit is, ha a megyéspüspök így rendelkezik.

A régi joggal szemben az 1337—1341. kánonok megszorításokat tartalmaznak. Ügyelni kell azonban arra, hogy a lelkipásztorkodás kárt ne szenvedjen.

5. *A prédikálási felhatalmazás visszavonása*

Az ordinarius a szerzeteseknek adott prédikálási engedélyt *ok nélkül* ne vonja meg, főleg ne valamennyi házbeli szerzetestől, hacsak a c. 1340. § 2 esete nem forog fenn.

II. *A szentbeszéd tartalma és hallgatása* (c. 1347., 1348.)

1. *Általában*

A beszéd tárgya elsősorban mindaz, amit a híveknek hinniök és cselekedniök kell, hogy örök céljukat elérjék. (c. 1347. § 1.) Világi természetű és elvont témákat, amelyek a hallgatók átlagos értelmi képességét meghaladják, nem szabad tárgyalni. (c. 1347. § 2.)

Az ige szolgálatát nem az emberi bölcsesség behízelgő szavaival, sem haszontalan és hiú ékesszólás profán eszközeivel, hanem a krisztusi lélek és erő megmutatkozásával lássák el, ne magukat, hanem Krisztust hirdetvén. (c. 1347. § 2.)

A szószékkel való visszaélés, akár hamis tanok hirdetésével (c. 2314), vagy a Szentszéktől elítélt tételek terjesztésével (c. 1324), vagy pedig botránykeltéssel (c. 2317) büntetendő cselekmény.

A híveket buzdítani kell, hogy gyakran hallgassanak szentbeszédet. (c. 1348.)

2. *Pro praxi*[9]

a) Hogyan beszéljünk?

A beszéd *külsejénél* az arany középút irányadó. Ne legyen csupán zengő érc és pengő cimbalom! Ne legyen túlságosan agyoncicomázott az ún. szagosmise számára. Ez hideg, csillogó fény, amely nem melegít. Már-

[9] Az eredményes szentbeszédet nagyban elősegíti nagy szónokok beszédeinek tüzetes tanulmányozása is. Nem elég az ékesszólástan, vagy homiletika hideg szabályait elsajátítani, ezeket úgyis hamarosan elfelejtjük. Nem elég a szemináriumban elmondott néhány prédikáció sem. Ál-

pedig a hívek az örök igazságok fényénél nemcsak látni, hanem melegedni is akarnak.

Az ellenkező véglet is túlzás! Amint a lompos, pecsétes, gyűrött ruha munkában teljesen megfelel, de jeles ünnepen mégsem illik, éppen úgy az ismétlődő, pongyola, stilizálatlan beszéd akkor is bántó, ha tartalmánál fogva nem emelhető ellene kifogás.

Ne felejtsük el, amikor a szószékre lépünk, mindig ünnep van! A férfiak levett kalappal és a többi hallgató is ünneplő ruhában övezi szószékünket. Ebből az is következik, hogy a beszédnek nemesen egyszerű, de amellett emelkedett, ünnepi külsőben kell megjelennie. Ez természetesen *munkát* követel, mert aki könnyen beszél (készülés nélkül!), azt rendszerint nehezen hallgatják. Rendszeres elmélkedés, lelkiolvasmány, teológiai és profán tudományokban való továbbképzés nélkül hamarosan száraz kutak leszünk, ahonnan üdítő víz többé nem fakad... Lelkünk kondenzátorát állandóan táplálnunk kell, hogy idő előtt ki ne merüljön.

2° A már lelkiismeretesen kidolgozott beszédet ne unottan, mesterségszerűen adjuk elő, mintha nem is a mi ügyünkről volna szó, hanem *lelkesedéssel!* Az átélt igazság meggyőződése és varázsa tükrözzék minden mondatából. Így lesz beszédünk *kenetes is*! Nem a szó rosszul értelmezett hangsúlyában. Tóth Tihamér egyetemi előadásai alkalmával a kenetet így határozta meg: *„A kenet a túlvilági magaslatok fenyőillata, amely az Istenség közelében megfürdött lélekből árad."* Tehát a kenet nem csöpögést, nem műájtatosságot jelent, hanem a természetfeletti életet visszasugárzó, meggyőző és magával ragadó beszédet. Ha a szónok lángra akarja gyullasztani a hallgatók szívét, elsősorban neki kell égnie! Ha másokat meg akar győzni a természetfeletti igazságokról, elsősorban neki kell arról szentül meggyőződve lennie. *„Si vis me flere, dolendum est primum ipsi tibi."* Lélek nélküli beszéd sokszor többet árt, mint használ.

3° Legyen a beszéd rövid, világos, áttekinthető, magyaros.

b) *Miről beszéljünk?*

Minden beszéd elkészítésénél és főleg elmondásánál szegezzük magunknak a kérdést: *mit visznek haza ebből a beszédből a hallgatók?* Tehát fogható és érthető, a közönséget érdeklő témáról kell beszélnünk, ami nem efemér, tiszavirág életű, hanem állandó és örök.

Hirdessük elsősorban Krisztust és az Ő Evangéliumát! Ne féljünk, hogy unalmasak leszünk! Az Evangélium nagyszerűsége éppen időfelet-

---

landóan tanulni és továbbképezni kell magunkat. — Külföldön is vajúdik a prédikációs probléma. Vö. F. X. *Gerstner*, Predigtprobleme, Theol, prakt. Quartalschr. 1939., 282. — Peter *Adamer*, Das Ja auf unseren Kanzeln, Theologie und Glaube, 1954., 351—359. — Peter *Adamer*, Wie heute predigen? Theologie und Glaube, 1953, 277. — Theod. *Gülker*, Zurück zum Worte Gottes, Theologie und Glaube 45, (1955.) 241—250. — Rob. *Svoboda*, Zur Predigt heute, Theol. praktische Quartalschrift, 1955, 35—45. — P. *Zlitz*, Verkündigung der Frohbotschaft (eredeti címe: L'annonce missionaire de l'Évangile, Paris, 1955) — B. *Fischer*, Die Stimme derer unter der Kanzel, in *Theol. Jahrbuch*, Leipzig, 1962. 450.

tiségében van. Ha mindenben egy konkrét kor követelményeihez alkalmazkodnék, meghalna az illető korral. Mivel azonban mindig az *elvek* szűzi magaslatán marad, nem múlik el soha. Örök, de egyben minden korban időszerű! *Krisztus ugyanaz tegnap, ma és mindörökké!*

Azt a *Krisztust* kell hirdetni, aki a zsidóknak gyalázat, a pogányoknak pedig nevetség, nekünk azonban időtlen időkig vezérlő csillagunk, Urunk és Királyunk marad! Kitörölhetetlen a történelemből. Érdekesen mondja *Papini:* „Időszámításunk, civilizációnk Krisztus születésével kezdődik... Caesarnak a maga korában nagyobb híre volt, mint Jézusnak és Platon több tudományt tanított, mint Krisztus. Még ma is beszélnek róluk, egyikről is, másikról is. De ki hevül ma Caesarért, vagy Caesar ellen? És hol vannak ma a platonisták és ellenplatonisták?

Krisztus ellenben örökre él bennünk. Ma is van, aki szereti, van, aki gyűlöli Őt. Ma is szenvedélyes szeretet és másfelől romboló gyűlölet tárgya Krisztus szenvedése. És éppen az, hogy annyian acsarkodnak ellene, hirdeti, hogy még nem halt meg." (*Papini,* Krisztus története, 7.)

1° Tehát az *élő* Istent kell hirdetnünk! Ne érjük be a vasárnapi perikópák folytonos elemzésével! Roppant unalmasak leszünk! A Szentírásnak ez csak halvány kis része. A németországi példa szerint kívánatos lenne nálunk is új perikópa könyv szerkesztése, amely az eddig ismeretlen szentírási gyöngyöket tárná fel a vasárnapi beszédek hasznára.

2° *Ne moralizálgassunk* folyton! Nem szidni és korholni! A bűnről sem olyan sokat! Mindenki tudja hogy mennyire hódít! Ez mind negatívum volna. Nekünk *építeni* kell! Azért mutassuk meg *pozitíve* az isteni igazságok szépségét, hatalmát és ragyogását! Ezeket szerettessük meg hallgatóinkkal. Aki ezeket megszerette, az úgyis kerüli a bűnt. Elsősorban tehát dogmatikai beszédeket kell tartanunk. A városi ún. intelligens hallgatóság is kétségbeejtően tájékozatlan ezen a téren. (Nem szabad e téren semmit sem feltételezni!)

3° Beszéljünk sokat édesanyánkról, a katolikus *Anyaszentegyházról!* Kétezer év alatt a történelem országútján sokszor poros és véres lett a ruhája, de nekünk annál kedvesebb. A száguldó viharok mély barázdákat vájtak emberi ábrázatán, de lelke fiatal, üde maradt! Az isteni küldetés koronáját fejéről letépni és a kezéből a tízparancsolat két kőtábláját kiragadni és összetörni senki nem volt és nem lesz képes! *„Non praevalebunt!"*

4° Hirdessük a *Szentírást* külön is! A Könyvek Könyve még most is bosszantóan ismeretlen a híveink előtt. Sokszor maguk a papok sem ismerik eléggé. Újabban hódít, főleg külföldön, a *kerygmatikus* beszéd. Kövessük a példát!

5° Hirdessük a keresztény *tökéletességre vezető utat,* az aszkétikát és misztikát, a szentek életét stb. Ó de kevesen tudnak róla! Pedig mindenkinek szól a parancs: *legyetek tökéletesek!*

Mindent összefoglalva: Ne legyen beszédünk ásatag, kriptaszagú, üres, vontatott, unalmas előadás, hanem eleven, friss, korszerű, élő, rövid magával ragadó beszéd legyen, úgy, hogy ha megvágjuk, vérezzék! Olyan legyen, amely a hallgatóság hétköznapjaiba a hit fényével bevilágít, bátorít, segít, vígasztal, erősít. Legyen tápláló kenyér.

A jó szónok egyik kezében ott van mindig a *Szentírás*, az örök, változhatatlan igazságok szimboluma, de a másik kezében ott látjuk a *napi újságot*, a változó, zajló, lüktető, eleven élet tükrét. Az örök igazságok tiszta tükrében kell látni, keresni minden idők minden emberét. Mert a kor szava tulajdonképpen Isten szava, amint a nagy Faulhaber bíboros mondotta: „*Vox temporis, vox Dei.*"

III. *A missziók* (c. 1349—1351.)

1. *Belső misszió*

Minden plébánián legalább *tíz évenként* népmissziót kell tartani a hívek valláserkölcsi életének felújítása végett. A módozatokat az ordináriusnak kell közelebbről meghatározni. (c. 1349. § 1.), amit a szerzetes plébános is köteles követni. (§ 2.)

2. *Külső misszió*[10] (c. 1350., 1351.)

A rendes egyházi hierarchia keretében a helyi ordinarius és plébános feladata, hogy az egyházmegye, illetve plébánia területén élő megkeresztelt, vagy kereszteletlen nem katolikus egyének ügyét szívükön viseljék s a keresztény szeretet bizonyságával és a jó hír meggyőző terjesztésével Krisztushoz, illetve az Ő egyetlen Egyházához vezető utat nekik megmutassák. (c. 1350. § 2.)

A missziós területen a hithirdetés feladatát a Szentszék látja el a Hitterjesztési Kongregáció legfőbb irányítása mellett.

A katolikus hit felvételére senkit sem szabad *erőszakkal* kényszeríteni. (c. 1351.)

4. § Az Egyház és az iskola[11] (c. 1352—1371)

I. *Alapelvek*

Krisztus az Egyház feladatává tette, hogy a keresztény tanokat az *összes* népeknek hirdesse. (Mt. 28, 19.) Ezt a hivatást az Egyház

[10] Az összes püspökökhöz (De fide catholica per orbem terrarum propaganda): XV. Benedek pp, *Maximum illud;* 1919. nov. 30. AAS. 11 (1919) 440 sq. — XI. Pius Encycl. *Rerum Ecclesiae*, 1926. ber. 28. AAS. 18(1926) 65. A missziós kérdésről: SC. de Prop. 1939. jún. 9. AAS. 31(1939) 269: SC de Prop. 1951. febr. 20. Az összes ordinariusokhoz: XII. Pius: *Evangelii praecones*, 1951. jún. 2. AAS. 43(1951) 397. sq. — SC de Prop. (1952. jún. 29.) a gyűjtésről AAS. 44(1952)549.

[11] *Beste* in 738. sq — *Berutti*, 397. sq. — *Cocchi*, III. 113. sq. — *Cance*, III. 170. sq. — *Eichmann—Mörsdorf*, II. 390. sq. — *Holböck*, II. 847. sq. — *Jombart*, 414. sq. — *Jone*, II. 520. sq. *Marchesi*, II. 109. sq. — *Regatillo*, II. 106. sq. — *Retzbach*, 317. sq. — *Sipos—Gálos*, 624. sq.

az igehirdetésen s vallásos nevelésen kívül *iskolák* (plébániai, kolostori, székesegyházi iskolák és egyetemek[12]) alapításával valósította meg. A nevelés és oktatás ügyét, a tudomány terjesztését az Egyház, alapításától fogva, a maga feladatkörébe tartozónak tekintette. A középkorban jó ideig csak az Egyház alapított és tartott fenn tanintézeteket, később pedig, midőn a nép művelését és a tudomány terjesztését állami feladatként kezdték felfogni, az Egyház az állam mellett, vele közreműködve, teljesíti ez irányban a maga hivatását,

[12] Hazánkban a XII. század óta keletkeznek egyetemek s ezek főpapok által alapított vagy egyházi közreműködéssel létrejött intézetek voltak.

Az első ily intézet hazánkban a lüttichi Róbert püspök által berendezett *veszprémi* főiskola (studium generale) volt, amely Kun László 1276-i oklevele szerint a párizsi egyetem mintájára volt szervezve s benne a szabad művészeteken kívül a hittudományokat, a hazai s a római és kánonjogot is tanították.

Nagy Lajos 1367-ben alapította a *pécsi* egyetemet VI. Orbán pápa pedig 1382-ben erősítette meg. (Bullarum dipl. Taurinensis editio, 1859. IV. 585.)

Zsigmond király 1389-ben az *óbudai* egyetemet alapította. Hunyadi Mátyás idejében (1467) keletkezett a *pozsonyi* egyetem (Universitas Istropolensis sive Posoniensis), amelynek létrehozása főleg Vitéz János esztergomi érsek fáradozásának köszönhető.

Hasonlóképpen egyházi alapítású a *nagyszombati* (illetve az abból később keletkezett *budapesti)* egyetem. Az előbbit *Pázmány Péter* alapította 1635-ben, mint érseki egyetemet, amely eleinte csak hit- és bölcsészkarból állott. Ez az egyetem Lósy Imre és Lippay György esztergomi érsekek alapítványából jogi karral bővült, amely 1667-ben királyi jóváhagyás mellett nyílt meg.

Mária Terézia királynő 1769. november 7-ről kelt elhatározásával a *nagyszombati* egyetemet királyi pártfogás és hatalom alá veszi s az *orvosi karral* egészíti ki, amely az 1770/71. tanévvel kezdte meg működését. Ugyanő 1777. febr. 17-én kelt leiratával az egyetemnek *Budára* való áthelyezését rendeli el, amely 1784-ben *Pestre* költözött át.

A *kassai* egyetemet Kisdy Benedek egri püspök s jászói prépost alapította, mint jezsuita-intézetet s I. Lipót király az alapítást megerősítő diplomával (1660. aug. 27.) mindazokkal a kiváltságokkal felruházta, amelyeket a bécsi, kölni, olmützi, gráci, nagyszombati, prágai, s ingolstadti egyetemek élveztek. Az egyetem hittudományi, bölcsészeti s jogi karból állott. A jezsuita rendnek 1777-ben történt eltörlése folytán a kassai egyetem is megszűnt és belőle bölcsészeti s jogi karból álló *királyi akadémia* keletkezett.

Hazánkban jelenleg négy egyetem van, úm. a budapesti, szegedi (azelőtt kolozsvári, felállítása iránt az 1872:19. tc. intézkedett), a debreceni és pécsi egyetem. E két utóbbi egyetem, amelynek felállítását az 1912:36. tc. rendelte el, 1914. szept. 1-től fogva működik.

Vö. *Kérészy*, Kat. egyházi jog, Pécs, 1927. — *Mihályfi Á.* A kat. egyetem kérdése hazánkban, Ap. 1912. R. *Höslinger* Rechtsgeschichte des kath. Volksschulwesens in Österreich, Wien 1937.

elsősorban minden iskolában a vallásos nevelést sürgetve, másrészt saját iskolahálózatait kiépítve.

II. *Vallásos nevelés*[13] (c. 1372—1374)

A hívek nevelésére nézve az Egyház a következő általános elveket rögzíti le:

1. *Kötelezettség* (c. 1372.)

Minden hívőt gyermekkorától kezdve úgy kell tanítani, hogy egyrészt azt tartsák távol tőle, ami a katolikus hittel és keresztény erkölccsel ellentétes, másrészt arra kell törekedni, hogy a vallás-erkölcsi nevelés álljon az első helyen. (c. 1372)

2. *Vallásoktatás* (c. 1373)

A törvény kívánja, hogy az elemi iskolákba járó gyermekek koruknak megfelelő vallásoktatásban részesüljenek. (c. 1371. § 1.) A közép- és főiskolákban tanuló ifjak vallási továbbképzésére szintén kiváló gondot kell fordítani és a helyi ordinariusoknak joga és kötelessége felügyeletet és ellenőrzést gyakorolni. Így különösen az ő feladatuk gondoskodni, hogy a vallásoktatás buzgó és képzett papok által történjék (c. 1373. § 2.), a missio canonica elnyerése után.

3. *Nem katolikus iskolák látogatása* (c. 1374.)

Katolikus gyermekek *nem katolikus*, vagy *felekezet nélküli* (neutralis). avagy vegyes (szimultán) jellegű iskolákba ne járjanak s ha a fennforgó körülmények miatt ilyen tanintézetekben kellene tanulniok, meg kell tartani az Apostoli Szék instrukciói értelmében a helyi ordinarius által megjelölt feltételeket. (c. 1374.)

III. *Katolikus iskolajog* (c. 1375—1380.)

1. *Alapítás*

Az Egyház nemcsak elemi iskolákat, hanem közép- és felső tanintézeteket is alapíthat s fenntarthat. (c. 1375., 1379.)

[13] A keresztény nevelésről l. XI. Pius, *Divini illius Magistri:* 1929. dec. 31. AAS. 22/1930/49. sq. — Minden még szerzetes iskolának is felügyelő hatósága az egyetemi kongr. SC de Sem. 1932. ápr. 24. AAS. 24/1932/149.

2. *Katolikus főiskolák*[14] (c. 1376, 1378, 1380.)

Katolikus egyetem vagy fakultás alapítása az Apostoli Szentszéknek van fenntartva. (c. 1376. § 1.)

Kívánatos, hogy olyan helyeken, ahol a létező (nyilvános jellegű) egyetemek a katolikus egyházi s vallási tanoknak nem felelnek meg, *katolikus egyetem* állíttassék fel. (c. 1379. § 2.)

a) Az összes katolikus egyetemek és katolikus fakultások, még a szerzetesrendek kezében lévők is a Szentszék által jóváhagyott *statutummal* rendelkezzenek. (c. 1376. § 2.)[15]

b) *Akadémiai fokozatok.* Egyházi érvényű akadémiai fokozatokat (baccalaureatus, licentiatus, laurea) senki más nem adományozhat, mint az, aki erre az Apostoli Szentszéktől felhatalmazást nyert. (c. 1377.)

A törvényesen promoveált *doktorok* jogai (vagyis az akadémiai fokozatok kánoni hatása) a következők:

[14] A pápai archeológiai Intézet felállítása XI. Pius pp. I primitivi cemeteri, 1925. dec. 11. AAS. 17/1925/619. sq. — Egyetemi alaptörvény: XI. Pius pp: const. *Deus scientiarum Dominus,* 1931. máj. 24. AAS. 23/1931/241. sq. — Az új rend szerint a *licentiatus*nak ugyanaz a joghatálya, mint 1931. előtt a *laureának:* SC. de Sem. 1948. máj. 23. AAS. 40/1948/260. — A biblikus doktoratushoz a Commissio Biblica 1927. febr. 26-i rendelete szerint AAS. 19/1927/160. teológiai doktorátus kellett; a fenti egyetemi alaptörvény szerint elegendő a teológiai licentiatus. — A *biblikus* egyetemi fokozatot legújabban újrarendezték: Com. Biblica 1951. jún. 20. AAS. 43/1951/747. sq.

Az *egyházi* egyetemi oktatáshoz elégséges a teológiai doktorátus, vagy a szaktárgyból szerzett licentiatus. SC. de Sem. 1945. aug. 28. AAS. 37/1945/272. sq.

A papok állami iskolában való működését a SCC 1927. febr. 22. szabályozza AAS. 19/1927/99.

[15] *A kat. egyetem alapító okiratában ez áll:*

„*agnitis* prorsus iuribus honorificis privilegiis, quae ad huiusmodi Athenaea in universo Catholico Orbe *de more* pertinent."

Általában ezek a kiváltságok:

a) egyházi jogi személy lesz.

b) van *Magnus Cancellarius,* akit a Szentszék nevez ki és ez irányítja annak nevében.

c) sajátos ruhák és jelvények.

d) az egyetemi fokozatokat a Szentszék nevében adja.

e) kegyeket és lelki javakat kaphat.

f) lehet vagyona, ami egyházi vagyonnak minősül.

Vö. *Bidagor* S. J. Notae quaedam de iure universitatum in Codice I. C. in *Monitor* eccl. 1960. 233.

1° egyházi funkciókon kívül drágaköves *gyűrűt* (cum gemma) viselhetnek és doktori *biretumot*[16] hordhatnak;

2° bizonyos egyházi hivatalok és javadalmak adományozásánál egyenlő feltételek mellett (ceteris paribus) elsősorban őket kell figyelembe venni. (c. 1378.)

Kívánatos, hogy a helyi ordinariusok és rendfőnökök a kiválóbb, tehetségesebb klerikusokat további kiképzés, különösen a teológia, bölcselet és kánoni jog köréből, alaposabb ismeretek elsajátítása céljából és az *akadémiai fokozatok* megszerzése végett katolikus egyetemekre, avagy fakultásokra küldjék. (c. 1380.)

c) A *hittudomány* (theologia) tanításához a középkorban a pápák az egyetemi fokozatok (gradus) engedélyezési jogával adták meg az engedélyt az egész nyugati kereszténység részére. Ebben volt implicite a *missio canonica.*[17]

Manapság az egyetem vagy fakultás pápai létesítése vagy megerősítése nem foglalja magában a *venia legendi*-t, *docendi*-t. Minden egyházi és állami egyetemen a teológiai professzorok kellő megvizsgálás után a *missio canonica*-t a helyi ordinariustól[18] kapják, aki a végső *„Nihil obstat"*-ot az Egyetemek kongregációjától tartozik mielőbb megszerezni.

IV. *Egyházi felügyelet* (c. 1381—1383)

1. A helyi ordanariusok joga és kötelessége őrködni, hogy a joghatóságuk területén lévő iskolákban a *hit*be, vagy a jóerkölcsbe ütköző dolog ne történjék s ne taníttassék. (c. 1381. § 2.)

2. A vallástanítás tananyagát és módszerét a helyi ordinarius írja elő s ő erősíti meg tisztükben a hitoktatókat és őt illeti a hitoktatásnál használandó *tankönyvek* approbálásának joga. (c. 1381. § 3.)

3. A helyi ordinarius vallási és erkölcsi okokból kívánhatja, hogy a hivatásuknak meg nem felelő állami hitoktatók állásukból elmoz-

[16] A *doktori biretum* négy ágú, amelynek bóbitája a *teológia* doktoroknál fehér, a *kánonjogi* doktoroknál zöld, a *bölcsész*doktoroknál pedig kék színű. Eme kiváltságokat (gyűrű és birétum) a doktorok használhatják prédikációk alkalmával, amely inkább tanítás, mint liturgikus cselekmény. De a feltűnést kerülni kell. Vö. *Gennari,* Monitore, vol. II. 3. pag. 108.; *Regatillo,* im. II. nr. 229.

[17] *Kahl,* Die missio canonica (Deut. Z. f. KR. 18/1908/365; *Hellmuth,* Die missio canonica (Arch. f. k. KR. 91/1911/620.)

[18] Nálunk a pesti fakultáson az esztergomi érsektől. XXIII. János pápa erőteljesen sürgeti a szemináriumokban és hittudományi fakultásokon a latin nyelv használatát (*Veterum sapientia:* 1962. febr.. 22.)

díttassanak s a nem alkalmas tankönyvek a használatból kivonassanak. (c. 1381. § 3.)

4. Végül a helyi ordinariust megilleti a jog, hogy az ifjúság vallási és erkölcsi nevelése s oktatása címén bármely iskolát, oratóriumot, nevelési, üdülő vagy patronázs-intézetet maga, vagy helyettese által meglátogathasson. (c. 1382.)

E látogatási jog kiterjed a szerzetesrendek, még az exemptek iskoláira is, kivéve az exempt rendek *belső* kolostori iskoláit. (c. 1383)

II. FEJEZET

A HIT VÉDELME ÉS MEGŐRZÉSE

A hit védelmének biztosítása végett a kódex különböző óvó- és védőintézkedéseket tesz. A hit tisztaságának megőrzése végett számos preventív rendelkezést foganatosít. Ezek: a másvallásúakkal való vallásbeli érintkezés tilalma, az előzetes könyvcenzúra, a veszélyes könyvek tilalma, végül bizonyos hivatalok elnyerése alkalmával a hitvallás letétele.

5. § A másvallásúakkal való érintkezés tilalma[19]

(c. 1325)

I. *Communicatio*

Tilos a *communicatio in sacris activa* (c. 1258.), vagyis katolikusok más vallású, tehát nem katolikusok szertartásaiban aktíve nem vehetnek részt (úrvacsora, nem kat. keresztség és esküvő; keresztszülő, házassági tanú).

Megengedett a *communicatio in sacris passiva.*

A *passzív* részvétel, vagyis merőben külső fizikai jelenlét (praesentia passiva) ilyen nem katolikus szertartásnál (temetés, esketés és egyéb ünnepélyesség) megengedett, illetve tűrt, ha hivatali (civile officium), társadalmi vagy udvariassági szempontok azt indokolják. (c. 1258. § 2.) Kétség esetén az ok fennforgásáról a püspök dönt.

[19] c. 1325. § 3. A *communicatio,* más felekezetek vezetőivel való közös, főleg az ún. oecomenikus gyűlések tartása, szentszéki engedély nélkül tilos. S. Officium. 5. iun. 1948. AAS. 40/1948/257. Az uniós mozgalom szabályait (De motione oecomenica) vö. S. Officium 20. dec. 1949. AAS. 42/1950/142.

II. *Hitviták elkerülése* (c. 1325. § 3.)

A katolikusok az Apostoli Szentszék, sürgős esetben az Ordinarius engedélye nélkül a nem katolikusokkal a hitkérdésekről nyilvánosan nem vitatkozhatnak (disputatio et collatio).

III. *Házassági tilalom*

Katolikusok kereszteletlenekkel és nem katolikus keresztényekkel a hitveszély miatt felmentés nélkül házasságot nem köthetnek. (c. 1070, 1060—1064)

6. § Az előzetes könyvvizsgálat[20] (c. 1385—1405)

I. *Általában* (c. 1384—1394)

Az Egyháznak, mint a hitletétemény őrzőjének, kötelessége arra ügyelni, hogy a hitet és erkölcsöt semmiféle írásos termék ne veszélyeztesse és mint felelős nevelő, tartozik a veszedelmes iratokat a hívektől távoltartani.

Az édesanya a járni tanuló, tipegő gyermek kezeügyéből minden ártalmas eszközt elvesz (asztalra, vagy szekrény tetejére teszi), hogy gyermeke kárt ne tegyen magában. Így tesz az Anyaszentegyház is, mint *Pia Mater:* a csillogó, de veszélyes írásokat távoltartja híveitől, hogy azok bennük lelki kárt ne okozzanak. A hit dolgában ugyanis mindannyian gyermekek vagyunk. Tehát nem a szabadság korlátozása ez, hanem a féltő anyai szeretet gondoskodása.

A felügyelet részben *megelőző:* az előzetes cenzúra (censura praevia), amely a kinyomásra kerülő művekre terjed ki azok megjelenése előtt és részben *utólagos,* amely a már megjelent könyvek betiltásában nyilvánul meg.

Ebben az összefüggésben a könyv-fogalom kiterjed a brosúrákra, folyóiratokra, újságokra, röpiratokra és egyéb nyomdatermékekre is. (c. 1384. § 2).

[20] *Berutti,* 419. sq. — *Cocchi,* II. 149. sq. — Cance, III. 180. sq. — *Holböck,* II. 853. sq. — *Jombart,* 422. sq. — *Jone,* II. 524. sq. — *Marchesi,* II. 118. sq. — *Regatillo,* II. 111. sq. — *Retzbach,* 325. sq. — *Sipos—Gálos,* 630. sq.

II. *Fogalom és cél*

Az előzetes cenzúra valamely műnek megjelenése előtt való egyházhatósági megvizsgálása hit és erkölcsi szempontból. — Az előzetes cenzúra kötelezi *személy szerint:*

a) mindama könyveket, amelyeket az Egyház tagjai kívánnak kiadni. A könyvtilalom azonban kereszteletlenek könyvére is kiterjedhet. (c. 1384. § 1.)

b) *Tárgyilag* kiterjed: a hit és erkölcs, vagy lelki élettel (jámborság) foglalkozó művekre. (Nemcsak a hitben vagy erkölcsben való megfogyatkozás, hanem a túlbuzgóság is ártalmas!)

Egy cenzúraköteles könyvet csak akkor szabad kiadni, ha kedvező cenzori vizsgálat után (= Nihil obstat) az egyházi hatóság a kinyomtatási engedélyt megadta. (Imprimatur.) Ez azonban nem jelenti az illető mű helyeslését és bármikor visszavonható, ha beigazolódott, hogy téves feltevésen alapult.

Ugyancsak lehetséges, hogy egyházi hatósági engedéllyel megjelenő művet később betiltanak.

III. *Cenzúra-kötelezettség és illetékesség*

1. *Általános szabályok*

a) *Cenzúra kötelesek* (c. 1385)

1° a Szentírás[21] (jegyzetek és kommentár is); (c. 1385. § 1, n. 1.)

2° vallásos művek, amelyek szentírástudománnyal, teológiával, egyháztörténettel, egyházjoggal, theológia naturalissal, etikával, vagy más vallásos vagy erkölcsi tudományággal foglalkoznak: (c. 1385. § 1, n. 2.)

3° imakönyvek, hitbuzgalmi és lelki könyvek, aszketikus és misztikus írások és más effélék;

4° szentképek, akár el vannak látva imával, akár nem, fényképsorozatok, képeslapok, filmek, ha vallásos témával vagy egyházi élettel foglalkoznak. (Vö. AKK 116/1936/173.)

A cenzúrakötelezettség a *kiadót* terheli, ha az az Egyház tagja. Egyébként az előírás vonatkozik egyháziakra és világiakra egyaránt.

[21] A püspök csak jegyzettel ellátott Szentírás kinyomtatását engedélyezheti. CP 1923. máj. 20. AAS. 16/1924/115.: A templomi perikópa (lecke és evangélium) a latin *Vulgata* fordítása alapján történhetik. P. Comm. Biblica: 1934. ápr. 30. (AAS. 26/1934/315.) — A liturgikus könyveket csak a vatikáni nyomda adhatja ki, egyéb nyomda csak a SRC külön engedélyével. (1946. aug. 10. AAS. 38/1946/371.)

b) *Illetékes hatóság* (c. 1385. § 2.)

A szerző saját főpásztora, vagy a nyomtatási hely szerint illetékes egyházi hatóság, vagy végül a kiadási hely főpásztora jogosult az előzetes könyvvizsgálatra és a nyomtatási engedély megadására. A három közül tetszés szerint bármelyik választható. Ha az egyik az engedélyt megtagadta, a másiktól csak az engedély már egyszeri megtagadásának említésével lehet újra kérni az engedélyt. (c. 44.)

A *szerzetes* könyvírók előzetesen még saját nagyobb elöljárójuknak az engedélyét is kötelesek megszerezni. Ez a magyarázata annak, hogy szerzetesek könyvein kettős a cenzúra, illetve kettős a kinyomtatási engedély: a rendi és a püspöki. Az előbbi természetesen csak a szerzetesi területre vonatkozik, célja a kolostori fegyelem és a tulajdonjognak a szerzet részére való biztosítása. De ez nem jogosít fel a mű közzétételére, mivel a kinyomtatási engedélyt egyedül csak a helyi főpásztor adhatja meg.

2. *Különleges szabályok*[22]

Bizonyos fajta könyvek cenzúra-kötelezettségét külön előírások szabályozzák:

a) folyamatban lévő boldoggáavatási és szenttéavatási perekre vonatkozó mindennemű irat csakis a Szertartások Szent Kongregációjának engedélyével tehető közzé. (c. 253. § 3. 1999. 1387.)

b) Mindenféle búcsú-könyvek, búcsújegyzékek, iratok, képek, lapok, amelyek búcsúengedélyeket közölnek, a helyi főpásztor engedélye nélkül nem jelenhetnek meg. (A gyakorlatban: a halotti emlékképek, amelyeken van ilyen búcsúima, e nélkül jelennek meg, nincs is idő kérni engedélyt. (c. 1388 § 1.)

Csakis a *Szentszék* engedélyével nyomtathatók ki bármilyen nyelven:

1° olyan imák és jámbor cselekedetek hivatalos gyűjteménye, amelyekhez a Szentszék búcsúkat kapcsolt. (Decr. Poen. 1937. XII. 31. AAS 30/1938/110.)

2° A pápától személyesen, vagy meghatalmazott útján kiadott búcsúk jegyzéke. (Vö. AAS 31/1939/13.)

3° Olyan búcsújegyzék, amely régebben lett összegyűjtve, de jóváhagyásban nem részesült, vagy amely különböző búcsúengedményekből most újból lett összeállítva.

[22] Az ordinariusok a kinyomatási engedély megadásánál nagy óvatossággal járjanak el. S. Offic. 1941. márc. 29. AAS. 33/1941/121., főleg pedig jámbor könyvek kiadásánál. S. Offic. 1942. ápr. 17. AAS. 34/1942/149.

4° A római kongregációk döntései csak az illetékes elnök engedélyével s ahhoz kapcsolt feltételekkel adhatók ki, akár először, akár újból. (c. 1389.)

5° A liturgikus könyvek vagy azok egy része (új mise, breviárium), továbbá a Szentszéktől jóváhagyott litániák (c. 1259. § 2.) csak úgy nyomtathatók ki újból, ha a nyomtatási vagy kiadási hely főpásztora igazolja az eredetivel való megegyezést, [concordat cum originali], hogy ezáltal az istentisztelet egysége biztosítva legyen. (c. 1390, 1257, 1399. n. 10.)

A *Rituskongregáció* 1946. aug. 10-én kelt dekretuma szerint (AAS 38/1946/371) a liturgikus könyvek nyomása és kiadása a vatikáni nyomdának van fenntartva. Minden más kiadó, ha rendelkezik is a szentszéki kiadói diplomával, (Pustet, Marietti, Szent István Társulat stb.), a hivatalos liturgikus könyv minden egyes kiadásához a Rituskongregáció engedélyére szorul, amely a közelebbi feltételeket megszabja, főleg a tulajdonjogot illetőleg. Ilyen esetben a felügyeleti jog a nyomást illetően a főpásztort illeti meg.

6° A *Szentírásnak* élő nyelvre való *lefordításához* elvileg a Szentszék engedélyére van szükség. A helyi főpásztor csak akkor járulhat hozzá szentírásfordítás kiadásához, ha az a hagyományos szellemet tükröző és katolikus szerzők álláspontját tartalmazó jegyzetekkel van ellátva.

Liturgikus célt szolgáló perikópa-könyveknek a Vulgata hivatalos kiadásával kell egyezniök, de szabad a fordításnál az eredeti szöveg segítségét is igénybe venni. (Com. Bibl. 1934. IV. 30. AAS 26° 1934/315; 1943. VIII. 22. AAS 35/1943/270.)

3. *Egyházi engedéllyel kiadott művek új kiadása*

Más nyelvre történő fordítás új könyvvizsgálatot és engedélyt igényel. Az illetékességet a fenti szabályok szerint kell megállapítani. Folyóiratokból vett különlenyomatok nem számítanak új kiadásnak, éppen azért nem szorulnak külön kinyomtatási engedélyre.

IV. Könyvvizsgálat. (c. 1393, 1394.)

1. *Könyvvizsgálók* (cenzorok). Minden egyházmegyében hivatalból ki kell rendelni személyeket, akiknek feladatuk a könyveket előzetes vizsgálat alá vetni. Lehetnek világi, vagy szerzetespapok, akik életkor, hozzáértés és okosság szempontjából figyelemreméltóak. Arra kell ügyelni, hogy minden könyvet a kérdéses szakmában járatos cenzor vizsgáljon felül. (S. Offic. 1941. III. 29. AAS 33/1941/121.)

A könyvvizsgálóknak minden személyi előítélettől mentes, független, tárgyilagos ítéleteket kell mondaniok arra vonatkozóan, hogy

a kérdéses mű tartalma az Egyház hitelveivel és az általános egyházi tanítással összeegyeztethető-e, amint ez az egyetemes zsinatok határozataiban, a Szentszék rendelkezéseiben és döntéseiben és az *elismert* szerzők (probati auctores) egybehangzó tanításában kifejezésre jut (c. 1393 § 2). Pusztán az a körülmény, hogy egy tanítás csak vélemény és nem egyetemesen elfogadott, elismert tan, nem indokolja a kinyomtatás megtagadását. Általában a helyes: az arany középút.

Az imakönyvek jóváhagyásánál arra is ügyelni kell, hogy azok a keresztény istentisztelet méltóságának megfelelnek-e? (S. Ofic. 1942. IV. 17. AAS 34/1942/149.)

2. *Cenzori vélemény és kinyomtatási engedély* (c. 1393, 1394)

Szokatlan kultusz és ájtatossági formákat nem szabad bevezetni. (5. Offic. 1937. V. 26. AAS 29/1937/309.)

Rendszerint minden mű felülvizsgálatára a cenzori testületből annak elnöke (censorum praeses) egy tagot jelöl ki. A cenzor nevét a könyv szerzőjének csak kedvező írásbeli vélemény esetén hozzák tudomására, hogy a tárgyilagosság biztosítva legyen. — A cenzori vélemény szolgál alapul a kinyomtatás engedélyéhez.

A könyvön mind a *„Nihil obstat"* a cenzor nevével, mind pedig az *„Imprimatur"* a főpásztor aláírásával egyszerre szerepel, hacsak indokolt esetben az egyházi hatóság az előző elhagyását nem látja célszerűbbnek (pl. regényeknél) (c. 1393 § 4).

Természetesen a főpásztor nincs kötve a cenzor véleményéhez, akár kedvező, akár elutasító legyen is az. Jogában áll más vizsgálók véleményét is kikérni. — De nem adhatja meg a kinyomtatási engedélyt, ha legalább egy kedvező vélemény nincsen. De kedvező vélemény birtokában is, jogos okból, elhalaszthatja az engedélyezést, mivel végeredményben ő a felelős, de ilyenkor az érdekeltekkel rendszerint közölni kell az okot. — Ilyen esetekben a jogsegély nincs kizárva, mivel panasz formájában a Szentszékhez lehet fordulni. (c. 1601.)

A kinyomtatási engedélyt *írásban kell adni,* amely a könyv elején vagy végén, folyóiratoknál első, vagy utolsó lapon foglal helyet, a kinyomtatási hely, idő és hivatali szám, valamint a főpásztor nevével (c. 1394).

V. *Írói engedély.* (c. 1386.)

Világi, profán tartalmú könyvek, ha világi papoktól erednek cenzúra-kötelesek, ha hit- és erkölcsi kérdéseket nem is érintenek. Az Egyház nem szívesen látja, ha klerikusok világi dolgokkal foglalkoznak, azért megtiltja nekik világi tartalmú könyvek kiadását,

valamint ilyen újságok és folyóiratok szerkesztését s általában a profán írói működést (c. 1386 § 1.). E tilalom egyaránt vonatkozik a világi és szerzetes klerikusokra, mivel a közös egyházi fegyelem biztosításáról van szó.

A helyi főpásztor papjainak teljesen, vagy bizonyos megszorítással megadhatja az írói működési engedélyt, a szerzeteseknek ezen kívül még a rendi nagyobb elöljárónak a hozzájárulását is meg kell szerezniök. Ezt az engedélyt a művek előzetes megvizsgálása nélkül kapja az illető, tehát az nem kinyomtatási engedély, hanem egyszerűen a világi írói tilalom feloldása, más szóval írói engedély. — *Illetékes* az érdekelt klerikus saját főpásztora, adott esetben a lakóhely püspöke. Szerzeteseknél a kolostor helye szerint illetékes főpásztor. Attól a paptól, aki írói működése miatt papi hivatását elhanyagolja, botrányt, vagy nyugtalanságot támaszt, a helyi főpásztor, szerzetben a nagyobb elöljáró visszavonhatja az engedélyt.

Katolikus folyóiratoknál és újságoknál a közreműködés *szokásjogilag* engedélyezett.

Egyéb folyóiratokban, vagy újságokban a papok csak főpásztori engedéllyel írhatnak. (c. 1386. § 2.)

7. § A könyvtilalom [23] (c. 1395—1405)

I. *Általában*

Az Egyház igényli magának a jogot, hogy olyan könyveket eltiltson, amelyek a hit és jó erkölcsökbe ütköznek, bármily szerzőtől is erednek azok. Az ilyen könyvek ugyanis közveszélyesek, azért a könyvtilalom ezt az általános veszélyt akarja elhárítani.[24] A tilalom kétféleképpen történik: vagy maga a *jog* tilt bizonyos tárgyú műveket, vagy pedig *közigazgatási úton*, a könyv címének és a szerző nevének megemlítésével történik a tilalom.

[23] *Beste*, 756. — *Berutti*, 434. sq. — *Cocchi*, II. 156. — *Cance*, III. 187. — *Eichmann—Mörsdorf* II. 398. — *Holböck*, II. 856. sq. — *Jone*, II. 534. sq. — *Marchesi*, II. 121. sq. — Regatillo, II. 115. — *Retzbach*, 328. — *Sipos—Gálos*, 634. sq.

A pornográfia ellen a S. Offic. 1927. máj. 3. AAS. 19/1927/186. — újabban pedig 1952. május 20-án AAS 44/1952/432. lépett fel.

Az ordinariusok ügyeljenek a könyvekre és folyóiratokra és az ártalmasakat tiltsák el. (S. C. Cons. 1938. jún. 13.)

[24] A hívek figyelmét fel kell hívni a tiltott könyvekre. S. Offic. 1943. ápr. 17. AAS. 35/1943/144. — 1939. júl. 10. óta megszűnt a *L'Action Française* folyóirat tilalma. (S. Offic. 1939. júl. 5. AAS. 31/1939/303.) Az idevágó előzményeket vö. *Sartori*, 295. old. — A könyvtilalom a *keleti* szertartásúakat is kötelezi és a c. 1399. is. S. C. Orien. 1928. máj. 26. AAS. 20/1928/195.

a) *Illetékesség*

1. Ilyen betiltási joggal rendelkezik az egyetemes Egyház részére: a pápa és az egyetemes zsinat. Az ilyen tilalmak mindenütt és mindenkit köteleznek, a keleti szertartásúakat is. (C. Orient. 1938. V. 25. AAS 20/1938/195; AAS 36/1944/25.) — A pápa e hatalmát a legfőbb hitvédelmi hatósága révén, a *Szent Officium* által gyakorolja. A tilalmak az AAS-ben hivatalosan megjelennek. A tiltott könyvek jegyzéke 1557. óta jelenik meg.[25] — A Szent Officium döntése ellen nincs jogorvoslás, legfeljebb kérhető a pápától új meghallgatás [aperitio oris]. Ha egy könyv lekerül az *Indexről,* nem lesz tovább kifejezetten tiltott, hacsak nem esik az ipso iure tiltott művek kategóriájába (c. 1399).

2. A plenáris, tartományi zsinat, a helyi főpásztor szintén betilthat bizonyos könyveket. Döntése ellen birtokon kívül [in devolutivo] a Szentszékhez lehet folyamodni.

3. Az önálló kolostor apátja (sui iuris) és kivett papi szerzet legfőbb elöljárója tanácsával alattvalói számára szintén könyvtilalmat állíthat fel.

4. Ha az olvasás veszedelemmel járna, a helyi nagyobb elöljáró (provinciális) is tilthat le könyvet tanácsával, de azonnal köteles értesíteni a legfőbb rendfőnököt.

A szerzetes-könyvtilalom ellen a Szerzetesek Kongregációjához lehet felfolyamodni, (c. 1601.)

b) *Feljelentési kötelezettség.* (c. 1397. S. Offic. 1943. IV. 17. AAS. 35/1943/143.)

Minden hívő, de különösen a papok, méltóságviselők és tudósok kötelesek a tudomásukra jutott veszélyes könyveket a püspöknek, vagy a Szentszéknek feljelenteni. Nem személyeskedés (bosszú!), hanem a lelki veszély elhárításának kötelezettsége lebegjen szemük előtt. Nemcsak a könyv címét, hanem a kifogásolt részt, illetve részeket is közölni kell. A feljelentés különösen a pápai nunciusok (c. 267.), helyi főpásztorok (c. 1326, 247. § 4., 336. § 2., 343.) és katolikus egyetemek rektorainak feladata. A feljelentő nevét szigorúan titokban kell tartani, hogy ellenkező esetben a hívek a feljelentési kötelezettségtől vissza ne riadjanak (c. 1397. § 1—3.)

A főpásztorok személyesen, vagy megbízottjaik által kötelesek a területükön megjelenő, vagy eladásra kerülő könyvek fölött szigorúan őrködni. Ha valamely könyv alaposabb elbírálást igényel, a Szentszékhez terjeszthetik fel döntés végett.

[25] Legutóbb 1958-ban jelent meg. Címe: *Index* librorum prohibitorum SSmi D. N. Pii PP. XII. iussu editus, Typis Polyglottis Vaticanis, 1958.

c) *A tilalom hatálya.* (c. 1398.)

Egy könyv eltiltása annyit jelent, hogy azt engedély nélkül sem kiadni, sem olvasní, sem őrizni, sem eladni, vagy bárkinek kölcsönadni, sem lefordítani (felolvasni) nem szabad. A könyvet meg kell semmisíteni, vagy pedig a főpásztornak kell beszolgáltatni. Kifejezetten tiltott könyv csak kijavítás után és a betiltó, felettese, vagy hivatali utódjának engedélyével jelenhet meg újból. A tilalom elsősorban a szerzőt és kiadót sújtja, akiknek kártérítésre nem lehet igényük. (pl. hitelrontás címén.)

A büntetéseket a 2318. kánon tartalmazza.

II. *Törvényes (a iure) könyvtilalom.* (c. 1399.)

a) Hit- és erkölcsellenes tartalmuk miatt *ipso iure* tiltottak a következő írásos termékek, vagyis külön tiltó határozat nélkül is:

1° bármely író (katolikus vagy nem — nem számít) műve, amely az eretnekséget, vagy szakadárságot védi, vagy a vallás alapigazságait (pl. Isten léte, lélek halhatatlansága) bármily módon aláásni törekszik. (n. 2.)

2° olyan könyvek, amelyek a vallást és a jó erkölcsöt nemcsak alkalmilag, hanem szándékosan (data opera) támadják. Ide tartozik a vallásellenes sajtó is. (n. 3.)

3° bármilyen nem katolikus szerzőnek ex professo a hitről való műve, hacsak nincs benne semmi a katolikus hit ellen. (n. 4.)

4° azok a könyvek, amelyek valamely katolikus hitigazságot támadnak, vagy kigúnyolnak, a Szentszéktől elítélt tanokat védenek, az istentiszteletet becsmérlik, leszólják, az egyházi fegyelmet aláásni törekszenek és az egyházi hierarchiát, a papi vagy szerzetesi hivatást szándékosan kigúnyolják. (n. 6.)

5° olyan könyvek, amelyek bármilyen babonát, jóslásokat, (divinatio), bűvészetet (magia), szellemidézést (evocatio spirituum) és más hasonló dolgokat tanítanak és ajánlanak. (n. 7.)

6° olyan könyvek, amelyek a párbajt, öngyilkosságot, válást megengedettnek mondják, vagy a szabadkőművességgel és más hasonló titkos társasággal foglalkoznak, amelyek az említett társaságot hasznosnak, vagy legalábbis az Egyház és állam számára ártalmatlanoknak tartják. (n. 8.)

7° olyan könyvek, amelyek lényeges tartalmukban (ex professo) fajtalan és erkölcstelen dolgokat tárgyalnak, elbeszélnek vagy tanítanak. (n. 9.)

8° olyan könyvek, amelyek hamis, vagy a Szentszéktől tiltott, vagy visszavont búcsúkat terjesztenek. (n. 11.)

9° olyan képek, amelyek Krisztust, Szűz Máriát, az angyalokat, szenteket és egyéb Isten szolgáit az egyházi felfogástól eltérő módon ábrázolják. (n. 12.)

b) *Más okból ipso iure tiltottak:* (c. 1399, n. 1, 5)

1° A Szentírás eredeti szövegének és régi katolikus fordításának (pl. Vulgata) nem katolikus kiadása — vagy bármely nyelvre történő fordítása. (n. 1.) A tilalom oka, hogy nem katolikusok Isten szavának átszármaztatásánál nem tekinthetők elismert tanúknak. (c. 1399, n. 1.)

2° Ama könyvek, amelyek az 1385, 1387—1392. kánonok szerint előzetes cenzúra-kötelesek és egyházi kinyomtatási engedély nélkül jelennek meg, nem tekintendők mind *ipso iure* tilosaknak. Ellenben tilosak az egyházi engedély nélkül megjelenő szentíráskiadások (jegyzetek és kommentár; c. 1385. §. 1. n. 1.), és szentírásfordítások (c. 1391.), valamint a. c. 1385. § 1. n. 2. körébe tartozó könyvek közül olyan engedély nélkül megjelenő könyvek, amelyek új kinyilatkoztatásokat, látomásokat, jövendöléseket, csodákat beszélnek el, vagy új magán-ájtatosságokat vezetnek be. (c. 1399, n. 5)

3° A Szentszéktől megerősített liturgikus könyvek kiadása, amelyben olyan változtatás történt (pl. c. 1257, 1390.), hogy az a Szentszék hiteles kiadásával többé már nem egyezik. (n. 10.)

III. *A könyvtilalom alóli felmentés.* (c. 1400—1405.)

1. Maga a törvény által (ipso iure) mentesülnek a könyvtilalom alól:

a) a bíborosok és püspökök (címzetesek is) és egyéb főpásztorok (ordinarius. c. 198.). Ezeknek ugyanis, mint az Egyház tanítói hivatalának hordozói, kötelességük a különböző áramlatokat megismerni, amihez elengedhetetlenül szükséges a tiltott könyvek elolvasása. De vigyázniuk kell, hogy e könyvek ne kerüljenek avatatlanok kezébe. (c. 1401.)

b) Aki bármilyen teológiai, vagy biblikus tanulmánnyal foglalkozik, olyan szentírás-szövegkiadásokat és fordításokat használhat, amelyek egyébként tilosak, mert a szerző másvallású (c. 1399. n. 1.), vagy az egyházi kinyomtatási engedély hiányzik. (c. 1391).

Feltétel azonban, hogy e kiadások a szöveget *szószerint* és *hűen* adják, és sem az előszóban, sem a jegyzetekben a katolikus tant nem támadják. (c. 1400.)

2. *Közigazgatási aktus* (c. 1402.) révén adható általános, vagy csak meghatározott könyvek olvasására engedély:

a) A Szentszék minden tilalom alól adhat felmentést. Ha egyéb tiltott könyvek nincsenek megemlítve a Sz. Officium leiratában, akkor a felmentés csak a pápailag tiltott könyvekre vonatkozik. (c. 1403.)

b) A helyi főpásztorok a saját és a plenáris és tartományi (c. 281) zsinat által felállított tilalmak alól adhatnak felmentést. A személyi főpásztor csak a saját tilalma alól adhat fementést.

A főpásztorok sürgős esetben (in casibus urgentibus) és jogos okból, a jog, vagy szentszéki határozattal eltiltott könyvek olvasására engedélyt adhatnak. (c. 1402. § 2.) Erre rendesen a *Quinquennalis* facultásokban kapnak általános felhatalmazást is.

c) *Az engedély hatálya és használata.*

A jog vagy határozat által nyújtott engedély következménye, hogy az érdekelt a tiltott könyveket olvashatja és magánál tarthatja. éspedig az engedmény hangneme szerint, vagy általában, vagy pedig csak bizonyos meghatározott könyvre vonatkozóan. A könyvtilalom egyéb következményei érintetlenül maradnak. (c. 1398.)

A tilalom feloldása lehet: *őrzési* és *olvasási* engedély. Az engedély akár a jog, akár személy részéről azzal a hallgatólagos feltétellel történik, hogy „ha az illető lelki üdvét az olvasás nem veszélyezteti." Ha a veszély fennáll, a kedvezményezett magának a *természetjog*nak alapján köteles az engedéllyel való éléstől tartózkodni. [proximum spirituale periculum. c. 1405 § 1.]

Szigorú előírás szerint a tiltott könyveket biztos, lehetőleg zárt helyen kell tartani, hogy illetéktelen kezébe ne kerüljenek. (c. 1403. § 2.)

IV. *Könyvkereskedés és könyvtilalom.* (c. 1404.)

A könyvkereskedők kifejezetten (ex professo) obszcén könyveket ne áruljanak, ne kölcsönözzenek vagy tartsanak maguknál. Ez alól felmentésnek helye nincs.

Egyéb a jog által vagy határozatilag tiltott könyveket csak akkor tarthatnak, ha erre az illetékes szentszéki hatóságtól az engedélyt megkapták.

Még ilyen engedély birtokában is csak olyanoknak adhatnak el tiltott könyveket, akikről ésszerűen feltételezhető, hogy az őrzésre és olvasásra jogosultak.

8. § A hitvallás (professio fidei)[26] (c. 1466—1408)

A hitvédelem fontos eszköze a hitvallás gyakori letétele is, főleg fontosabb állásokban. A hitvallás (symbolum fidei) a hitigazságok hiteles, rövid és szabatos összefoglalása.

[26] *Beste*, 764 sq. — *Berutti*, 453 sq. — *Cocchi*, II. 176. sq. — *Eichmann—Mörsdorf*, II. 407. — *Holböck*, II. 861. sq. — *Jombart*, 427. — *Jone*, II. 543. sq. — *Marchesi*, II. 126. sq. — *Regatillo*, II. 119. sq. — *Retzbach*, 332. sq. — *Sipos—Gálos*, 641. sq.

I. *Hitvallás-formulák*

A történelem folyamán az alábbi hitvallások keletkeztek: az apostoli, a niceai, az ún. athanazi hitvallás (Quincumque), a IV. lateráni zsinat (1215.), az 1311. viennei zsinat, IV. Jenő uniós hitvallása, IV. Pius trienti hitvallása (1564), amelyet a vatikáni zsinat után IX. Pius kibővített (1877).

Eme formulák részben a liturgiában (az *apostoli* a keresztségnél, papszentelésnél, Breviáriumban; a *niceai* a szentmise *Credó*-ban, az *athanázi* a *Breviárium* Szentháromság vasárnapi Primájában), részben a jogéletben nyernek alkalmazást. Most a Szentszék a trienti—vatikáni hitvallás letételét írja elő, amit a kódex elején találunk.[27]

II. *A hitvallás kötelezettsége* (c. 1406)

A hitvallásnak az előírt formában való letételére, amely a hit épségben tartását célozza, kötelezve vannak mindazok:

1. akik egyetemes és partikuláris zsinatokon akár határozati, akár tanácsadó szavazati joggal vesznek részt. Ezeknek a hitvallást a zsinat elnöke, vagy megbízottja előtt kell letenniök, a zsinat elnöke pedig azt a zsinat előtt köteles letenni. (c. 1406. § 1., n. 1.)

2. A bíborossá kinevezettek, akik a hitvallást a bíborosi testület dékánja, a rangidős presbyterbíboros és diákonus bíboros, valamint a római egyház kamarása előtt teszik le; (uo. n. 2.)

3. a megyés és címzetes püspökök, nullius apátok és prelátusok s az apostoli vikáriusok és prefektusok. Ezek a hitvallást az Apostoli Szentszék delegátusa előtt kötelesek letenni;

4. a káptalani helynök, aki a hitvallást a káptalan előtt teszi le; (uo. n. 3.)

5. a káptalani méltóság (dignitas; nálunk: nagyprépost, olvasó, éneklő, őr kanonok), vagy kanonokság elnyerői a hitvallást az ordinarius, vagy helyettese és a káptalan előtt; (uo. n. 5.)

6. az egyházmegyei konzultorok, akik azt a helyi ordinárius vagy ennek delegátusa és a többi konzultor előtt teszik le; (uo. n. 6.)

7. A helyi ordinárius vagy annak delegátusa előtt kötelesek a hitvallást letenni a püspöki helynök, — a plébános és a lelkészi javadalmat nyert összes lelkészek a javadalom birtokbavétele előtt, — a szeminárium rektora — s a teológiának, kánonjognak és bölcseletnek ott működő tanárai hivatalba lépésük alkalmával, — az összes klerikusok az alszerpapság felvétele előtt,[28] — a könyvvizsgálók, gyóntatók s hitszónokok a gyóntatási s hitszónoklási felhatalmazást megelőzően; (uo. n. 7.)

[27] Ehhez járul minden esetben az *antimodernista* eskü (X. Pius *Sacrorum Antistitum)*, amely noha a kódexben nem szerepel, a modernizmus veszélye miatt továbbra is érvényben maradt. S. Offic. 1918. márc. 22. (AAS. 10/1918/136.)

[28] De a püspöknek jogában van az összes felső rendek (ordines sacri) előtt való letételét előírni, ha valamely okból hasznosnak ítéli. Így döntött a Congr. Consist. 1913. márc. 24-i határozatával. (AAS. II., 191.)

8. Katolikus egyetem rektora, vagy katolikus Kar vezetője a hitvallást a helyi ordinárius vagy annak megbízottja előtt teszi le. A katolikus egyetem vagy Kar professzorai a hitvallást a rektor előtt, mégpedig minden tanév elején, vagy legalább kinevezésük alkalmával, teszik le. — Hitvallást tesznek hasonlóképpen azok is, akik akadémiai fokozatokat nyertek. (uo. n. 8.)

9. A papi szerzetes közösségek elöljárói, valamint fogadalom nélküli társaságok vezetői a hitvallást a szerzetes káptalan előtt, vagy a konstitúciók által megnevezett elöljáró előtt teszik le. (uo. n. 9.)

III. *A hitvallás megújítása* (c. 1406. § 2.)

A hitvallás letételét a hivatal, javadalom, vagy méltóság változásával mindenkor *meg kell újítani.*

A hitvallást mindig *személyesen* és csakis egyházi hatóság előtt lehet és kell letenni. (c. 1407.)

II. Rész

A KEGYELMI ESZKÖZÖK ÉS A LITURGIKUS KULTUSZ IGAZGATÁSA

(Potestas ministerii vel ordinis.)

Az Egyház feladata, hogy az embert az örök üdvösségre vezesse: ez a célja és létalapja. Minden tevékenysége erre irányul, még akkor is, ha néha nem könnyű e kapcsolatot észrevenni az Egyház konkrét tevékenysége és az „unum est necessarium": a hívek üdvössége között. Az I. kötetben és a II. kötet előző részében tárgyalt jogi anyag az Egyház nélkülözhetetlen *külső* keretét adja feladatának teljesítéséhez. Ez a disciplináris vagy *fegyelmi rend*, amely közvetve segíti az egyes hívőt céljának elérésében. Vannak ezen kívül az Egyházban olyan intézmények, amelyek közvetlen célja, hogy az embert Istennel kapcsolatba hozza. Ez a *kegyelmi rend*. E területen a kánoni jog szerényebb és igénytelenebb, mint máshol, sőt méltán kérdezheti magától, hogyan lép jogi területre a szentségek *természetfeletti valósága*? A kánoni jog semmiképpen sem akar olyan területet bitorolni, amelyet szentnek tart és amely a teológia (dogmatika, moralis, liturgia) monopoliuma.[29] Ha mégis foglalkozik e területtel is, csak az a célja, hogy megkönnyítse a természetfeletti eszközök használatát, amelyeket az Egyház közvetítésével Isten az emberek rendelkezésére bocsátott. Ezért pontosan előírja a használat feltételeit, hogy a visszaélést és hanyagságot elhárítsa, mert a sajnálatos tapasztalat szerint a keresztségben újjászületett ember sincs kivéve a rosszravaló hajlamok alól.

A mostani II. részben tehát a *kegyelemeszközökről* (szentségek, szentelmények) szólunk és azok konkrét: *helybeli* (szenthelyek) és *időbeli* megnyilvánulását, valamint az egyéb liturgikus cselekményeket is vizsgálat tárgyává tesszük.

[29] *René Metz*, L' Eglise a ses lois, Paris, 1959, 111.

I. FEJEZET

A SZENTSÉGEK ÉS SZENTELMÉNYEK ÁLTALÁBAN

Mielőtt az egyes szentségeket szemügyre vennénk, szükségesnek mutatkozik *bevezetésképpen a szentségekről* és a szentségek analógiájára létesített *szentelményekről* röviden szólni.

9. § A szentségek közös jogrendje[30] (c. 731—736)

A kódex az egyes szentségekről hat bevezető kánonban általános rendelkezéseket ad.

I. *Fogalom*

A szentség Krisztustól alapított s az üdvösségre és a megszentelésre leginkább szükséges eszköz.[31] (c. 731.) Éppen ezért a szentségek kiszolgáltatásánál és felvételénél nagy körültekintésre és tiszteletre van szükség. (c. 731. § 1.) A szentségekkel elsősorban a dogmatika, az erkölcstudomány és a lelkipásztorkodástan foglalkozik. De a szentségek *jogi* szempontból is figyelemreméltók, t. i. ezeket maga a kódex is részletesen tárgyalja. Mivel elsősorban a jog hatáskörébe tartozik annak megállapítása, hogy ki jogosított a szentségek kiszolgáltatására, illetve azok felvételére, jogi szempontból az összes szentségeket szemügyre vesszük; a dogmatikai és liturgikus részt a megfelelő szakterületre utaljuk.

II. *A szentségek osztályozása*

1. *Megismételhető* és *meg nem ismételhető* szentség.

A keresztség, bérmálás és az egyházi rend nem ismételhető, tehát csak egyszer vehető fel, mivel eltörülhetetlen jegyet (character) nyom a lélekbe. (c. 732.) A többieket azonban többször is fel lehet venni, ha a kellő feltételek megvannak (pl. házasság esetében).

[30] *Beste*, 510. sq. — *Catechismus Catholicus*, p. 188. sq. — *Coronata*, De sacr. nr. 1—99. — *Eichmann—Mörsdorf*, II. § 111. — *Holböck*, II. 519. sq. — *Jombart*, nr. 388. — *Merkelbach*, Summa theologiae, — *Mihályfi Ákos*, Az emberek megszentelése, Budapest, 1926. 2—36. old. — *Romana Synodus*, 1960., p. 363. — *Sipos—Gálos*, § 82.

[31] Más szóval a szentség (sacramentum, müszterion) olyan Krisztustól alapított látható (érzékelhető) jel, amely az emberek megszentelését jelképezi és eszközli.

2. *Holtak* (s. mortuorum) és *élők* (s. vivorum) *szentsége.* Az előbbiek adják az első kegyelmet, vagyis a holt lelket életre keltik (keresztség, bűnbánat), a többiek azt gyarapítják.

3. *Szükséges* és *nem szükséges* szentség.

a) *Eszközszerűen* szükséges az örök üdvösségre a keresztség és a bűnbánat szentsége; ha valaki gyónni nem képes: az utolsó kenet.

b) *Isteni parancs* alapján a szentáldozás azok számára, akik öntudattal rendelkeznek.

4. *Formás* és *formanélküli* szentség. Az előbbi a szentségi *hatást* valóban létrehozza a felvevő lelkében; a formanélküli, noha érvényes, de a felvevő lelkében önkéntelenül jelentkező, vagy készakarva előidézett kellő készültség (dispositio) hiánya miatt (obex) szentségi hatást nem idéz elő. [Pl. ha felnőtt keresztség esetében hiányzik a bánat felindítása]. Ez utóbbi azonban feléledhet [reviviscentia]. Az *élők* szentségének feléledéséhez tökéletes bánat, vagy gyónási feloldozás szükséges.

III. *A szentség alkatrészei*

1. *A három tényező*

Minden szentségnél három tényezőt különböztetünk meg: az anyagot (materia), alakot (forma) és a szándékot (intentio).

Az anyag ismét kétféle: *távolabbi* (materia remota) maga az érzékelhető tárgy, pl. víz, krizma, stb.; és *közelebbi* (materia proxima), a távolabbi anyagnak rendeltetésszerű alkalmazása (pl. leöntés, megkenés stb.).

Az *alak* (forma) az anyag alkalmazását kísérő szavak.

2. *A szentségi anyag és alak alkalmazásának szabályai:*

a) Mindig *biztos* szentségi anyagot és alakot kell használni. *Érvénytelen* anyagot soha, *kétes* anyagot pedig csak súlyos okból szabad használni, de akkor is csak feltételesen.

b) A szentségi anyagot és alakot *együttesen* kell alkalmazni. Az együttességnek legalább *moraliter* kell fennállnia, pl. a papszentelésnél.

c) A szentségi anyagot és alakot ugyanannak[32] a személynek kell alkalmaznia.

d) A szentségi anyagot és alakot minden *változtatás nélkül* kell alkalmazni.

[32] Kivétel a gyónás; az utolsó kenetnél az egyes kenéseket más-más pap végezheti.

A lényeges változtatás érvénytelenné teszi a szentséget, a lényegtelen (esedékes) változtatás pedig, noha ezt nem eredményezi, de szigorúan tilos.[33]

IV. *A szentségek kiszolgáltatója*

1. *Általában:*

Minden szentség tulajdonképpeni kiszolgáltatója maga Krisztus.

A rendes kiszolgáltató azonban vagy fölszentelt, vagy föl nem szentelt egyén.

A keresztség és házasság szentségének kivételével a többi öt szentséget csak felszentelt pap szolgáltathatja ki rendesen.

Rendes kiszolgáltató az, aki hatalmánál fogva a szentségeket bármikor kiszolgáltathatja; a *rendkívüli* kiszolgáltató csak szükség esetén és külön felhatalmazás alapján szolgáltathatja ki.

Nyilvános kiszolgáltatás az összes szertartások megtartásával, a *magán* kiszolgáltatás csak a lényeges szertartások megtartásával történik.

2. *Érvényességi kellékek*

A kiszolgáltató részéről kellő felhatalmazásra, figyelemre és szándékra van szükség.

a) *Felhatalmazás,* amely rendesen az egyházi rendből fakad.

b) *Figyelem* (attentio).

A szentségek érvényes kiszolgáltatásához legalább külső figyelemre van szükség, nem pedig belső figyelemre. Ebből következik, hogy szándékos szórakozottság, amely a belső figyelem ellentéte, nem teszi érvénytelenné a szentséget.

c) *Szándék* (intentio).

A szándék valami megtevésére, vagy elhagyására irányuló akarat. A szándék tekintetében két szabályt állíthatunk fel.

1° A szentség érvényességéhez a *tevőleges* (actualis)[34] vagy legalább *erőbeli* (virtualis)[35] szándékra van szükség. Az elaludt, illetve

[33] Meg kell még jegyezni, hogy:
a) a szentségi szavakat mindig ki kell mondani,
b) éspedig megszakítás nélkül,
c) és ismétlés nélkül.

[34] A cselekvést *irányító* akarat, amelyre a cselekvő rá is gondol cselekvés közben.

[35] Amely irányítja a cselekvést, de a cselekvő *nem gondol* reá.

nem cselekvő szándék (i. habitualis)[36] és véleményezett (i. interpretatíva)[37] nem elégséges.

2° A szentség *érvényes* kiszolgáltatásához kifejezett (i. explicita)[38], vagy legalább burkolt (implicita)[39], világos,[40] vagy legalább homályos (confusa),[41] de határozott[42] szándékra van szükség.

Elégséges tehát azt akarni, amit az Egyház tesz, vagy amit Krisztus rendelt.[43]

3° *A szentségek feltételes kiszolgáltatása* (i. condicionata).

A szentség érvényes kiszolgáltatása lehetséges múltra, vagy jelenre vonatkozó feltétellel. A *jövőre* vonatkozó feltétel érvénytelenné teszi a szentséget (a házasságnál függőben tartja).

a) Általában a szentségeket minden feltétel nélkül kell kiszolgáltatni.

b) Ha azonban feltétlen kiszolgáltatásnál a szentség érvényessége veszélynek lenne kitéve, a feltétlen megtagadásával viszont lelki kárt okoznánk másoknak, helye van a *feltételes* kiszolgáltatásnak.

Ha alapos kétely forog fenn arra vonatkozólag, hogy valaki egyáltalán felvette-e (dubium facti), vagy ha igen, érvényesen vette-e fel a szentségeket (dubium iuris), akkor feltételesen ismét ki kell azokat szolgáltatni (c. 732. § 2.).

Ez a parancs elsősorban ama szentségekre vonatkozik, amelyek *eszközszerű* szükségességgel (necessitas medii) szükségesek az üdvösségre,[44] vagy amelyek érvénytelensége esetén a közjó,[45] illetve a vallás[46] nagy kárt szenvedne.

[36] mely valamikor fel volt keltve, visszavonva nincs, de nem folyik be a cselekvésbe (pl. részeg).

[37] nem volt és most sincsen meg, de feltételezzük, hogy megvolna, ha cselekvő a tárgyat előre ismerné.

[38] ha a szándék közvetlenül a tárgyra irányul (pl. keresztelni akar).

[39] ha más tárgyra irányul, amely az előbbit is magában foglalja (pl. keresztény életet akar élni).

[40] amikor a cselekvő a tárgyat jól ismeri.

[41] amikor a cselekvő a tárgyat homályosan ismeri (pl. nem keresztény bába keresztelése).

[42] ami a szentségi szavakból is kitűnik. *Ego te baptiso* etc.

[43] Si quis dixerit in ministris dum sacramenta conficiunt vel confecerunt, non requiri intentionem *saltem* faciendi, quod facit Ecclesia, anathema sit. (*Trid.* Sess. VII. can. 11.) Denz. 854.

[44] a keresztség, súlyosan bűnös haldoklónál a szentgyónás, illetve, ha nem tud gyónni, az utolsó kenet.

[45] a misében a konszekráció érvényessége (bálványimádás veszélye miatt!).

[46] az egyházi rend szentsége.

V. *A szentségek megengedett kiszolgáltatása*

Feltételek a kiszolgáltató részéről:

a) *A kegyelem állapota.*

A kiszolgáltatónak a kegyelem állapotában kell lennie.[47]

Súlyosan vétkezik tehát a felszentelt pap, aki súlyos bűn állapotában, ünnepélyesen[48] létrehozza és kiszolgáltatja[49] a szentségeket.[50]

b) *Az egyházi büntetésektől való mentesség.* Eretnek, szakadár és egyéb kiközösített, vagy felfüggesztett személy megengedetten nem szolgáltathat ki szentségeket. A névleg kiközösített és bírói ítélettel sújtott kiközösítettől csak halálveszedelemben szabad kérni a feloldozást (c. 2261.). Egyéb esetben a feloldozás érvénytelen lenne, de nem a többi szentség. (c. 985. 7.)

c) *Az előírt szertartások megtartása.* (c. 733. § 1.)

A szentségek létrehozásánál és kiszolgáltatásánál az Egyház által jóváhagyott szertartáskönyvek [51] szertartásait és előírásait pontosan meg kell tartani. Kinek-kinek a saját szertartását kell e téren követni, kivéve a 851. kánon 2. § és 866. kánon esetét. (c. 733.)

d) *Illetékesség.*

A püspök saját egyházmegyéjében, a plébános saját plébániája területén szolgáltathatja ki a szentségeket. Bármely templomban a templomigazgató (rector ecclesiae) ad engedélyt a szentségek kiszolgáltatására. A miseengedély nem foglalja magában a prédikálási, vagy gyóntatási engedélyt.

e) *Ingyenesen.*

A szentségek kiszolgáltatásánál semmiféle okból, vagy alkalomból, sem direkte, sem indirekte ellenszolgáltatást nem szabad kérni,

[47] amelyet a misézés és áldozás előtt gyónással, a többi szentség kiszolgáltatása előtt pedig tökéletes bánat felindításával lehet megszerezni.

[48] nem pedig az, aki magánkeresztséget ad fel,

[49] Szükséges a létrehozás és kiszolgáltatás *egysége.* Aki csak áldoztat, nem vétkezik.

[50] A *méltatlan* szentségkiszolgáltatásnál azt kell meggyónni, hogy hány alkalommal fordult az elő. (Hányszor keresztelt, misézett, gyóntatott, bérmált stb. és nem hányat!)

[51] A római rituálé vagy jóváhagyott egyházmegyei, illetve országos Rituálé. — I. *Pascher,* Die Liturgie der Sacramente, Münster, 1951.

Magyarország részére a SCR 1961. márc. 17-én (Nr. 28/1960) külön szerkönyvet engedélyezett, amelynek címe: *Collectio Rituum* ad instar Appendicis Ritualis Romani ad usum Dioecesium et Paroeciarum linguae Hungaricae a S. Sede approbata, Budapestini 1961. Soc. S. Stephani.

sem kívánni,[52] az 1507. kánonban szereplő oblatiokon kívül (c. 736.), amelyeket az egyházmegyei hatóság által jóváhagyott stóladíjszabás állapít meg.

f) *Szentelt olaj* (oleum).[53]

Azt az olajat, amely egyes szentségek kiszolgáltatásánál szükséges, csakis a püspök szentelheti meg éspedig az *előző* nagycsütörtökön. Régi olajat tehát nem szabad használni. A szentolajhoz szükség esetén többször is szabad meg nem szentelt olajat hozzáönteni, de úgy, hogy a hozzáöntött *kevesebb* maradjon (c. 734.).

A plébánosnak szentolajat a püspöktől kell kérnie és a templomban biztos, illő, zárt helyen kell gondosan őriznie. Otthon csak akkor szabad tartani, ha a szükség, vagy más ésszerű okból az ordinárius arra engedélyt adott. (c. 735.)

VI. *A szentségek kiszolgáltatási kötelezettsége*

1. A *lelkipásztorok* (plébános, plébánoshelyettesek, káplán) kötelesek a híveknek súlyos bűn terhe mellett az igazságosság alapján (ex iustitia) kiszolgáltatni a szentségeket, ha azokat a hívek jogosan[54] (ésszerűen, c. 892, 1.) kérik. (c. 467, 1—476, 6.)

A *nem lelkipásztor* papok a lelkipásztor hiányában és szeretetből (ex caritate) kötelesek csupán a szentségek kiszolgáltatására.

2. A plébánosnak nagy gonddal és kiáradó szeretettel kell a plébániáján lévő betegek és főleg haldoklók segítségére sietnie, még saját életének veszélyeztetése árán is.[55]

VII. *A szentségek megtagadása*

A szentségek feladását meg kell tagadni azoknak, akik képtelenek azok felvételére, illetve el vannak tiltva, vagy egyébként méltatlanok.

[52] Gratis accepistis, gratis date!

[53] Th. *Hofmeister*, Die heligen Öle in der morgen- und abendländischen Kirche, Würzburg, 1948.

[54] Jogosan kéri minden hívő, *ha* kéri; normális ember ok nélkül nem kér. — Éjjel és rossz időben is rendelkezésre kell állni a lelkipásztornak ebben a tekintetben.

[55] Ha nevezettek végső, vagy súlyos lelkiveszedelemben forognak, vagyis pap nélkül egyáltalán nem, vagy csak nagyon nehezen tudnának magukon segíteni.

1. *Képtelenek (incapaces)* azok, akik egyáltalán nem nyerhetik el a szentség hatását. Így nő képtelen az egyházi rend felvételére; a meg nem keresztelt pedig a többi szentség felvételére.

2. *Eltiltottak* [prohibiti].

Eretnekeknek, szakadároknak és kiközösítetteknek (c. 2260.) még akkor sem szabad szentséget kiszolgáltatni, ha jóhiszemű tévedésben lennének és önként kérik a szentségek kiszolgáltatását. Ha tévedésükkel felhagynak és az Egyházzal a rekonciliációt a hitvallás útján megszerzik (c. 731. § 2.), szentségekhez bocsáthatók.

3. *Méltatlanok* [indigni], azok, akik nem rendelkeznek a szentség felvételéhez szükséges lelkiállapottal.[56]

VIII. *Ki méltó a szentségek felvételére?*

Az egyes szentségek méltó felvételéhez más-más feltételekre van szükség.

A holtak szentségének méltó felvételére jogosultak mindazok, akik az őszinte megtérés jeleit mutatják.[57]

Az élők szentségének felvételére méltó az, aki meggyónt és feloldozást nyert.[58]

[56] Méltatlanoknak is ki kell szolgáltatni a szentséget, ha *nyilvánosan* kérik és ha nem nyilvános bűnről van szó, s így:

a) a *gyónási pecsét megsértése* imminens (pl. gyónásból tudjuk, hogy bűnös — mégis az áldozást nem lehet megtagadni);

b) ha a mások jóhírneve veszélyben van (pl. ha az elutasítás miatt rossz hírbe kerülne valaki).

[*Összefoglalva:* a nyilvános bűnösnek meg kell tagadni, akár nyilvánosan, akár titokban kéri; a titkos bűnösnek meg kell tagadni, ha titokban kéri, de akkor nem, ha nyilvánosan kéri. (Vö. c. 855, 1—2.]

c) ha a kiszolgáltatót halál vagy más súlyos baj fenyegeti a megtagadás miatt [kivéve, ha természeténél fogva rosszról van szó; pl. babonára használná, vagy vallás elleni gyűlöletből akar vele visszaélni. — Itt a kényszerhelyzet nem mentesít!]

[57] A gyónás szentségéhez mindenkit oda kell engedni, aki azt őszintén kívánja.

[58] A nyilvános bűnösöket azonban csak az okozott kár jóvátétele után lehet a többi szentséghez bocsátani. Az *egyházirend* szentségének felvételéhez ezenkívül szükséges, hogy a vállalt papi kötelezettségeket *remélhetőleg* lelkiismeretesen fogja tudni teljesíteni.

A *házasság* szentségét nyilvános bűnösök, sőt eretnekek és egyéb kiközösítettek is felvehetik. (c. 1065. 1066.)

IX. *A szentség színlelése*

1. A szentség színlelése [simulatio sacramenti] abban áll, hogy a kiszolgáltató a szentségi szertartásból lényeges részt készakarva kihagy, hogy a szentség ne jöjjön létre.[59]

Mivel ez lényegileg rossz dolog, a szentséget színleg sem szabad arra méltatlannak feladni.

2. A *dissimulatio sacramenti* abban áll, hogy a szentségi szertartáshoz *hasonló* cselekmény végzését mások tévesen szentségi szertartásnak tartják.

Ez fontos okból megengedett.[60]

X. *A szentség felvételének alanyai*

1. Csak *élő ember* vehet fel szentséget. Az ember élete a születés és halál közötti időben folyik le. A születés előtt is él, azért végszükség esetén pl. keresztség kiszolgáltatható *in utero matris.* (c. *746.)*[61]

A látszólagos halál és valóságos halál nem mindig esik egybe.

2. A szentség felvételének érvényességi kellékei:

a) A keresztség a többi szentség kapuja (ianua sacramentorum). Csak megkeresztelt ember veheti fel a többi szentséget.

b) A gyónás szentségének érvényes felvételéhez az őszinte megtérés szükséges.[62]

c) a többi szentséghez habitualis,[63] általános[64] szándék, vagyis egyszer felkeltett vissza nem vont szándék szükséges.

XI. *Méltatlan paptól mikor szabad kérni, vagy felvenni a szentséget?*

Három szabályt állíthatunk fel:

1. Fontos okból szabad kérni és felvenni a szentséget bűnös életű paptól [noha tökéletes bánattal bűn nélkül is kiszolgáltathatná].

[59] Pl. érvénytelen anyagot, vagy alakot használ, vagy szándék nélkül végzi a szertartást.

[60] Pl a fel nem oldozható bűnöst keresztvetéses áldással bocsátják el, amit a közelállók feloldozásnak vélnek.

[61] Vö. I. köt. 409. old.

[62] Más szentségnél nincsen szükség a felvevőben figyelemre (attentio)

[63] Nem szükséges tehát sem a cselekvő (actualis), sem az erőbeli (virtualis) szándék (kivéve a házasságot!), mivel általában elfogadásról s nem aktív cselekedetről van szó.

[64] amelyben benne van a szentség felvétele, pl. valaki keresztény módon akar meghalni (benne van az utolsó kenet vágya).

2. A névleg kiközösítettektől és felfüggesztettektől, (vitandus) valamint a marasztaló, vagy kinyilvánító ítélettel kiközösített és felfüggesztett egyénektől csak halálveszedelemben szabad kérni a feloldozást és más pap hiányában a többi szentséget (c. 2261 § 3).

3. Eretnek és szakadár paptól

a) halálveszedelem idején,

b) más pap hiányában és

c) csak az üdvösségre szükséges szentségeket szabad felvenni, feltéve, hogy

d) a szentség felvétele nem veszélyezteti az igaz hitet (pl. aposztázia).[65]

10. § A szentelmények [66] (Sacramentalia) (c.1144—1153)

A szentségek általános ismertetése után a kódex sorrendjétől eltérve a szentelményeket tárgyaljuk, hogy a különbség minél inkább kitűnjék.

I. *Fogalom*

A szentelmények dolgok vagy cselekmények, melyeket az Egyház a szentségek utánzásaképp szokott használni acélból, hogy ***közbenjárása*** által főként lelki hatásokat eszközöljön ki. (c. 1144.)

A szentelmények *majd* kapcsolatosak a szentségekkel, mint ősrégi imák és cselekmények, *majd* pedig, mint önálló jelek szerepelnek.

A szentelmény (kis szentség) lényegéhez ***három*** elem szükséges: külső jel, az Egyház létesítése és az Egyház imájaképpen: természetfeletti hatás.

a) *Külső jel.* Amint a szentségeknél, úgy itt is megkülönböztethető az anyag (materia) és forma.

Az *anyag* lehet *dolog:* szenteltvíz, skapuláré, szentelt hamú, gyümölcs, kenyér és lehet *cselekmény:* kétféle: áldás és exorcismus.

A *forma* pedig a megfelelő imádság (amely érvényességi kellék).

b) *Egyházi létesítés:* a szentelmény a legfelsőbb egyházi hatóság, a Szentszék intézkedéséből nyeri létét. Ő illetékes új szentelmények bevezetésére, a régiek hivatalos magyarázására, eltörlésére, illetve megváltoztatására. (c. 1145.)

[65] *Radó,* Enchiridion I. 213. sq. —

[66] Az Egyház a szentségeken kívül már régóta elismert bizonyos szent dolgokat és cselekményeket amelyeket a XII. század óta [midőn a szentségek számának hétben való megállapítása kétségtelen szabállyá lett] *kisebb* szentségeknek [sacramenta minora] is szokás nevezni; de ma ezeket általában szentelményeknek [sacramentalia] mondjuk.

Eichmann—Mörsdorf, II. § 281. sq. — *Holböck,* II. 755. sq. — *Jombart,* nr. 607. sq. — *Sipos—Gálos* 7. § 144. — *Radó,* Enchiridion, I. 146 sq.

c) A szentelmények hatása az Egyház könyörgése folytán elsősorban lelki természetű, de lehet földi és testi jellegű is. Vonatkozhatik a hatály személyekre, tárgyakra és helyekre.

Mivel a szentelmények hatása egyedül az Egyház imájának következménye, független a tényleges kiszolgáltató egyéni méltóságától (opus operantis), jóllehet sok függ a kiszolgáltató és felvevő dispositójától is. Mivel a hatás független az *opus operantis*-tól, azért a puszta ceremóniákat nem sorozhatjuk a szentelményekhez. Magánimák sem szentelmények, mivel ezek tisztán az *opus operantis*-tól merítik hatásukat és nem az Egyház közbenjárásától.

A *búcsúk* noha nem *ex opere operantis hatnak*, szintén nem nevezhetők szentelményeknek, mivel itt az Egyház nem könyörög és kér, hanem az Egyház *kincstárából* osztja ki a kegyelmeket.

2. *A szentelmény hatása:*

1° soha sem a megszentelő kegyelem közvetlen gyarapítása,

2° sem a bűnök bocsánata, hanem

3° olyan körülmény előidézése, amely könnyűvé teszi a megszentelő kegyelem gyarapítását és a bűnbocsánat kieszközlését, kérését.

3. A szentelmény *különbözik* a szentségektől, mert:

1° a szentséget közvetlenül Krisztus, ezeket közvetlenül az Egyház alapította;

2° az előbbiek közvetlenül megszerzik a megszentelő kegyelmet, ezek csak közvetve;

3° a szentségek isteni alapítás folytán dologi teljesítmény alapján (ex opere operato) hatnak, a szentelmények az Egyház könyörgésének erejéből szintén dologi, vagy szinte-dologi teljesítmény alapján (ex operato ill. quasi operato) fejtik ki hatásukat.

II. *Felosztás*

1. *Hatóerő* szerint megkülönböztetünk: áldásokat [benedictio invocativa] és szenteléseket [benedictio constitutiva].

a) Az *áldás:* az Egyház kérő imádsága révén Isten áldását esdi le személyekre (keresztelésnél, temetés, jegyes, anya), dolgokra (étel), és helyekre (ház), de ezek jogi jellegét nem változtatja meg.

Ezeknek ismét több kategóriáját különböztetjük meg, úm.

1° *áldások és szentelések*, benedictiones *invocativae* és benedictiones *constitutivae*. Az előbbiek valamely személy, vagy dolog részére bizonyos jóért könyörögnek anélkül, hogy az illető személy vagy dolog *jellegét* megváltoztatnák, míg az utóbbiak a megáldott személy vagy dolog jellegére hatnak, illetve azt megváltoztatják, szentté teszik.

2° a pápának, vagy püspöknek *fenntartott* és fenn nem tartott, illetve bármely pap által végezhető, (reservatae et non reservatae)

3° *szóval* s az *előírt szertartásokkal* (benedictiones verbales) avagy *olajjal* történő megkenéssel végezhető áldások (benedictiones reales, consecrationes; pl. templom, oltár, kehely consecrálása).

b) A *szentelés* (consecratio) az áldáskérésen kívül (virtus actualis) tárgyi megszentelődést hoz részére, vagyis a vonatkozó személyeket, tárgyakat, helyeket a világi rendeltetésből kiveszi és tartósan isteni szolgálatra rendeli. Így *persona sacra:* apátáldás; *res sacra:* oltár és harangszentelés, só, víz, korporálé; *locus sacer:* templom és temetőszentelés.

III. *A szentelmények kiszolgáltatója* (c. 1146—1148.)

A kiszolgáltató hatalom: minden klerikus (pap) kiszolgáltathatja azt a szentelményt, amelyre szentelése, hivatala, vagy felsőbb megbízás folytán jogosítva van, feltéve, hogy e hatalom nincs tiltva (c. 1146.+ 2261. § 1., 2275. n. 2., 2299.). E hatalomban benne van ama dolog megáldásának lehetősége is, amely mint eszköz, szerepel a szentségek, vagy szentelmények kiszolgáltatásánál, pl. víz, sószentelés. Egyedül az *olaj* szentelése van kizárólag a püspöknek fenntartva, kivéve a betegek olaját, amelyet pápai felhatalmazással egyszerű pap is megszentelhet.

Ha szentelmény előállítása (confectio) és kiszolgáltatása (dispensatio) nem természetnél fogva van összekapcsolva, a laikusok is kiszolgáltathatják (pl. szentelt gyertyák kiosztása), de laikusok nem létesíthetnek, nem hozhatnak létre szentelményt. Pl. egyes kolostorokban szokásos apátnő-áldás nem szentelmény, hanem az anyai áldás egy módja. (*Jone*, II. 355.)

A kiszolgáltató hatalom köre a klerikusoknál is változik a felvett rend, a hivatal, vagy a meghatalmazás természete szerint.

A szentelési *fok* szerint megkülönböztetünk consecratiot és benedictiót.

a) A *szentelést [consecratio]* elsősorban csak felszentelt püpök végezheti, hacsak a *ius speciale* [bíboros, nullius apát és prelátus, apostoli prefektus és vikárius — c. 239. § 1. n. 20., 323. § 2., 294. § 2.], vagy apostoli indultum másokat erre fel nem hatalmazott. (c. 1147. § 1.) A püspök e jogot nem ruházhatja egyszerű papra.

b) Az áldást [benedictio] elvileg minden felszentelt pap kiszolgáltathatja, a pápának, püspöknek, plébánosnak, vagy másoknak fenntartott áldást azonban az erre fel nem jogosított személy tilosan, de azért érvényesen szolgáltatná ki, hacsak a Szentszék kifejezetten másképp nem intézkedik. (c. 1147.)

Hogy milyen áldások vannak fenntartva, azokat a kódexből és főleg a *Rituale Romanumból* lehet megállapítani.

1° A *pápának* van fenntartva az érseki *pallium*, az aranyrózsa és *Agnus Dei* megáldása; áldáshoz pápai felhatalmazásra van szükség; keresztút (Via crucis) megáldásának kedvezménye rendesen a ferenceseket illeti meg.

2° A *püspöknek* számos áldás van fenntartva;

3° a *plébánosnak:* a keresztvíz megáldása; minden ünnepélyes áldás a templomon kívül [jegyesáldás, temetés[67], házszentelés; (c. 462.]

[67] A sírkő szentelés vitatott.

4° *templomigazgatónak:* miseruhák, oltárterítők, purificatorium, corporale megáldása (c. 1304, n. 3.).

5° A *lectorok* és *diákonusok* csak azokat a szentelményeket végezhetik érvényesen és megengedetten, amelyekre a jog kifejezett engedélyt adott (c. 1147. § 4.).

6° A *diákonus* szentelésénél fogva jogosult a húsvéti gyertya megáldására, az áldásra viaticum és áldoztatás alkalmával (c. 845. § 2.), ünnepélyes keresztséggel kapcsolatos áldások (c. 741.) végzésére, súlyos esetben az ordinarius vagy plébános a temetést is rábízhatja. [Rit. Rom. tit. VI. cap. 3. n. 19. Stóla diákonus módra!]

A *lektorok:* kenyér és gyümölcsáldásra jogosultak.

IV. *A szentelmények felvétele és használata (c. 1149—1150.)*

1. *A szentelményeket felvehetik:*

a) *katolikusok,* hacsak a jog büntetésből el nem tiltotta őket. Kikozösítés és személyes interdictum csak bírói ítélet után bír ilyen hatállyal. (c. 2260. § 1., 2275. n. 2.)[68]

b) *hitjelöltek* (catechumeni) és keresztelt, vagy keresztelетlen nem katolikusok szintén részesülhetnek szentelményekben, hogy

1° a hit világosságát,

2° vagy ezzel együtt a test egészségét megnyerjék. (c. 1149.)[69]

Ilyenek:

1° személyi nyilvános áldások, vagy

2° egyes megszentelt tárgyak átadása [szentelt víz, hamvazás, gyertya, pálma, érem [S. R. C: 1919. III. 8.: AAS. 11, 144], feltéve, hogy ezzel nem űznek gúnyt sem babonás célra nem használják.

Világi egyesületek zászlóit, jelvényeit csak akkor szabad megáldani, ha ezek nem kifejezetten antikatolikus jellegűek és a rajtuk szereplő képek önmagukban nem tilosak [SRC 1924. III. 26. AAS 16 (1924) 171; AKK. 110 (1930.) 559.] De politikai jellegű zászlók megáldása tilos. (C. Offic. 1947. III. 20. AAS. 39. (1947/130.)

2. *Használat.* (c. 1150.) A szentelt dolgokat kellő tisztelettel kell használni. Sem világi célra, sem egyházi, de nem rendeltetési célra felhasználni nem szabad. Ugyanez áll, ha megszentelt dolog magánszemély birtokába kerül is.[70]

V. *Exorcismus* (c. 1151—1153.)

Az exorcismus Isten, vagy Jézus nevében az ördöghöz intézett parancs, hogy személyeket, vagy tárgyakat elhagyjon, vagy káros befolyásától azokat megszabadítsa. Van nagy és kis exorcismus.

[68] Vö. még c. 2375. Vegyesházasság (c. 1102. § 2.), temetés: (c. 1240.).

[69] *Kivéve,* ha a jog egyes esetekben kifejezett *tilalmat* állít fel.

[70] Pl. szentelt kelyhet nem lehet sem borívásra, sem szent olaj tartására felhasználni.

1. A *nagy exorcismus* valamely ember sátáni megszállása ellen irányul, amely testét és alsóbb lelki erőit birtokba veszi. Más a külső birtokbavétel (circumsessio) és más a belső lakozás (obsessio). Konkrét esetben nehéz megállapítani, hogy betegség vagy valóságos megszállásról van-e szó?

a) A megszállás biztos jele: olyan lelki vagy testi teljesítmények, amelyek az emberi erőt nyilván meghaladják.

b) *Engedély*

Exorcismust az ordinárius kifejezett és különös felhatalmazása nélkül senki nem végezhet. Felhatalmazás pedig csakis jámbor, okos és feddhetetlen papoknak adható s az exorcismust ezek is csak akkor végezhetik, ha lelkiismeretes és körültekintő nyomozás útján meggyőződtek, hogy az exorcisálandót valóban a démon szállta meg. (c. 1151, 1153.)

A nagy exorcismusban részesülhet: hívő, hitjelölt, nem katolikus és egyházi fenyítékkel sújtott személy, [még ha vitandus is. c. 1152.] A rituust a Rit. Rom. tit. XII. cap. 2. tartalmazza. Csak a kiűzéshez kell engedély, de a heves kísértésben küzdő személytől való távoltartáshoz nem. *Privátim* szenteltvízzel és imával a laikus is végezheti.

2. A *kis exorcismusok* bizonyos szenteléseknél és áldásoknál szokásos ördögűzések: így keresztelésnél, szenteltvíz, só és olajszentelésnél. Az eredeti bűn által az ördög igénybevett hatalmát akarja megtörni. Ennek végzésére külön engedélyre *nincsen* szükség. Aki keresztelést, illetve a kérdéses áldást, illetve szentelést végezheti, *ipso facto* az eme szertartások részét alkotó exorcismust is végezheti. (c. 1153.)[71]

Felnőtt keresztelésnél a keresztapa, tehát egy laikus is *háromszori* keresztvetéssel részt vesz az exorcismusban.

A SCR újabban a felnőttek keresztelési szertartását hét fokozatban rögzítette le. [AAS. 54. (1962) 310. — Rit. Rom. Tit. 2. cap. 4. Nr. 16—21; 22—27].

II. FEJEZET

AZ EGYES SZENTSÉGEK A HÁZASSÁG KIVÉTELÉVEL

11. § A keresztség[72] (c. 734—779)

(Vö. *Kánoni jog* I. 403—424. old.)

[71] A sót és vizet keresztelésnél a diákonus nem szentelhetné, de ha nincs szentelt só és víz — megteheti. (*Jone*, II. 357.)

[72] *Cat. Cath.* p. 194. sq. — *Coronata*, nr. 118. — *Eichmann—Mörsdorf*, II. K. R. § 112. — *Holböck*, 521—529. — *Jombart*, nr. 789. sq .— *Jone*, II. p. 21. sq. — *Merkelbach*, III. p. 96. sq. — *Mihályfi*, Az emberek, 37. sköv. — *Radó*, I. 640. sq. — *Retzbach*, § 54. — Romana *Synodus*, p. 371. sq. — *Sipos—Gálos*, § 83. — *Radó* I. 702 sq. —

12. § A bérmálás[73] (c. 780—800)

I. Fogalom és hatás

1. *Fogalom*

A bérmálás az a szentség,[74] amely a kézrátétel és a krizmával való megkenés által a Szentlélek erejét közli, hogy hitünket állhatatosan megvalljuk és aszerint éljünk.

A bérmálás tulajdonképpen a keresztségnek betetőzése, de *külön* szentség.[75] [Ap. csel. 8, 17. Zsid. 6, 2]. Célja a keresztség által a lélekbeöntött hit és a kegyelmi élet kibontakoztatása és megszilárdítása. Ezért újabban a lelki nagykorúság, vagy az *Actio Catholica* szentségének is nevezik.

2. *A bérmálás hatásai:*

a) a megszentelő kegyelem gyarapítása és ezzel együtt a hit, remény és szeretet természetfeletti készségének (habitus) valamint a Szentlélek ajándékainak növelése;

b) a szentségi kegyelem, amely feljogosít mindama segítő kegyelemnek elnyerésére, amelyek a hit bátor megvallására és a hit szerinti élethez szükségesek.

c) eltörölhetetlen jegy [character indelebilis], amely a keresztség révén Krisztus tagjává tett egyént Krisztus katonájává avatja.

II. *A bérmálás anyaga és alakja.* (c. 780, 781.)

1. A bérmálás *távolabbi* anyaga (materia remota) a püspök által megszentelt krizma (c. 781. § 1.). A krizma balzsammal vegyített olajbogyóból sajtolt (oliva) olaj. A balzsam azonban nem érvényességi kellék.

[73] *Beste,* 521. — *Catech. Cath.* p. 199. — *Coronata,* nr. 160—182. — *Eichmann—Mörsdorf,* II. § 113. — *Holböck,* II. 531. sq. — *Jombart,* nr. 403. sq. — *Jone,* II. 43. sq. — *Merkelbach,* III. 141. sq. — *Mihályfi,* Az emberek, 76 köv. — *Radó,* I. 702. sq. — *Retzbach,* § 55. — *Romana Synodus,* p. 390. sq. *Sipos—Gálos,* § 84.

[74] Maga a *trienti* zsinat mondja: „Si quis dixerit confirmationem baptisatorum otiosam caeremoniam esse et non potius verum et proprium sacramentum aut olim nihil aliud fuisse quam cathechesim quandam qua adolescentiae proximi fidei suae rationem coram ecclesia exponebant, anathema sit." Sess. VII. c. 1. Denz. 871.

[75] *Elnevezései:* chrisma, to müron, impositio manus, epithesis cheiron, sigillum, signaculum, signatio, *confirmatio.* (Ezt már Szent Ambrus használja. De myst. c. 7. n. 42.)

2. A bérmálás *közelebbi anyaga* (materia proxima) a kézrátétel (impositio manus) és a homlokon krizmával való, keresztalakban végzett megkenés *együtt*, vagyis e két elem együttes alkalmazása.[76] A kenésnek kézzel és nem eszközzel kell történnie. (c. 781. § 2.)

3. *A bérmálás formája*

A latin szertartásban a következő formula használatos: *„N., signo te signo crucis"*, ekkor a bérmáló hüvelykjével a bérmálandó homlokán keresztet vet: *„et confirmo te chrismate salutis. In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti."* Ez utóbbi esetben kiterjesztett kézzel háromszor keresztet vet a bérmálkozó felé.[77]

III. *A bérmálás kiszolgáltatója*

1. *A bérmálás rendes kiszolgáltatója.* (c. 782—785.)

a) A bérmálás rendes kiszolgáltatója minden felszentelt püspök (c. 782.). Ebből következik, hogy a püspök által kiszolgáltatott bérmálás mindig *érvényes*, jóllehet adott esetben tilos.

b) A püspök *saját* egyházmegyéjében idegeneknek (peregrinus) is *törvényesen*, vagyis megengedetten kiszolgáltathatja a bérmálást, hacsak ezeknek saját ordináriusa kifejezetten meg nem tiltotta, hogy idegen egyházmegyében vegyék fel a bérmálás szentségét. (c. 783. § 1.)[78]

c) Idegen egyházmegyében a bérmálás megengedett kiszolgáltatásához a helyi ordinárius legalább is ésszerűen *vélelmezett* engedélyére van szüksége minden püspöknek. (c. 783. § 2.)

[76] A *közelebbi anyag* (materia proxima) egyesek szerint maga a kézrátétel, mások szerint a krizmával való megkenés, ismét más vélemény szerint mind a kettő, vagyis a kézrátétel és a krizmával való megkenés; a negyedik nézet szerint mindkét elem közeli anyag ugyan, de mindkettő a bérmáló egyetlen cselekményében, a krizmával való megkenésben áll. Amikor a bérmáló a homlokot megkeni, szükségképpen a kezét is ráhelyezi. (Vö. *Conte a Coronata*, De sacr. I. 162.)

[77] A Szentháromság említése nem lényeges kellék (mint a keresztségnél). A keleti egyház nem is használja. Ott az alak a következő: Sfragisz dóreas Pneumatos Hagiou (Signaculum doni Spiritus Sancti).

[78] Trid. Sessio 7. can. 3, Sessio 23. caput 4. Denz. 873, 960.

2. *A bérmálás rendkívüli kiszolgáltatója* (c. 782. § 2.)

Rendkívüli kiszolgáltató *minden* felszentelt pap, akinek ezt az általános jog, vagy a Szentszék külön kiváltságképp megengedte.[79] (c. 782. § 2.)

Az *általános* jog szerint feladhatják a bérmálás szentségét:

1° a bíborosok, ha nem is püspökök (239. § 1. n. 23.). (NB: a legújabb rendelkezés szerint minden bíboros püspök.)

2° Az apostoli vikáriusok és prefektusok (c. 782. § 3.),

3° a nullius apátok és prelátusok (c. 782. § 3.).

Ez utóbbi két osztály csak hatósági területén és működési idejük tartama alatt bérmálhat érvényesen.

A bíborosok *mindenütt* és mindenkit korlátlanul bérmálhatnak. a bejegyzés kötelessége azonban őrájuk is vonatkozik.

3. *A plébánosok bérmálási felhatalmazása*

A Szentségek Kongregációja 1946. szeptember 14-én a *Spiritus Sancti munera* kezdetű decretumával a plébánosoknak és a velük egy tekintet alá eső plébánoshelyetteseknek bizonyos esetekre szólóan megengedte a bérmálás kiszolgáltatását. (AAS, 40, 422.)

a) Kiszolgáltathatja a bérmálást:

1° A saját területtel rendelkező *plébános*. (E jog tehát nem illeti meg a személyi és családi plébániák plébánosait, hacsak azok is nem rendelkeznek legalább kumulatív területtel).

E joggal rendelkeznek missziós területeken a *quasi plébánosok* és a nemzetiségi plébánosok is, ha meghatározott területen a helyi plébánossal kumulatív területtel bírnak. Ez utóbbi esetben mindkét plébános a kérdéses területen lakó összes híveket érvényesen megbérmálhatja, megengedetten azonban csak a saját alattvalóit.

2° A jogi személlyel kapcsolt plébániák tényleges vezetői: *vicarius actualis* vel *perpetuus* (c. 471.);

3° a megüresedett plébániák ideiglenes vezetői (vicarius oeconomus) a plébánoshelyettesek, vagy adminisztrátorok;

[79] Megkívánja, hogy ezek, amennyiben lehetséges, méltóságot viselt egyének legyenek, és saját egyházmegyéjükben olyan liturgikus kiváltságokkal rendelkezzenek, amelyeket az apostoli protonotáriusok szoktak élvezni. Általában azonban a Szentszék az ilyen indultumok túlságos kiszélesítését nem tartja kívánatosnak. Ezért 1924. jan. 25-én a SC. *Namuricen et aliarum* válaszában azt mondotta, hogy főleg Dél-Amerikában, ha a püspököknek szükségük van bérmálási kisegítésre kérjenek coadjutort, vagy segédpüspököt, vagy a szomszéd püspököt vegyék igénybe AAS 27, 11., továbbá *Instr. de Prop. Fide* 1774. máj. 4. *Fontes* VII. n. 4565.)

A bérmálás rendkívüli (egyszerű pap) kiszolgáltatóinak a Szentszék

4° végül azok a lelkészek, akik bizonyos területen a lelkipásztorkodást kizárólagos és állandó jelleggel végzik (exclusive et stabiliter) a plébánosok összes jogaival és kötelességeivel. Ebbe a csoportba kell sorozni a *vicaria perpetua vezetőit*, feltéve, hogy nem meghatározott időre, hanem állandó jelleggel kapták kinevezésüket, noha *ad nutum* elmozdíthatók. (c. 1412. n. 1.)

Ugyanezek a jogok megilletik a nálunk szokásos önálló lelkészségek (curatia) vezetőit.

5° A *kivándoroltak* lelkészei, akikre a helyi ordinariusok a kivándorlók lelki gondozását reábízták (Const. *Exul familia*, nr. 30—34. AAS. 45/1953/758.).

Nem terjed ki ez a meghatalmazás a szorosan vett helyettesre, a *vicarius substitutusra*, sem a beteg plébános kisegítőjére, a *vicarius adjutorra*, sem a káplánokra, sem a kolostorok káplánjaira, sem a tábori papokra, sem arra a szomszédos plébánosra, aki a plébánia megüresedése esetén a 472. kánon 2. §-a értelmében ideiglenesen a plébánia vezetését átveszi. Ugyancsak nem rendelkeznek ezzel a rendkívüli joggal a szemináriumi rektorok, sem a *pia domus* rektora, noha a plébánosi joghatóság alól ki vannak véve.

b) *A plébánosi bérmáló hatalom gyakorlásának feltételei*

1° A fenti személyek a rendkívüli felhatalmazást csakis *személyesen* gyakorolhatják, tehát azt másra nem ruházhatják át.

2° E felhatalmazás mind püspöki városban, mind pedig azonkívül gyakorolható, akár a püspöki szék be van töltve, akár üresedésben van, feltéve, hogy a megyéspüspök nem vehető igénybe, vagy törvényesen akadályozva van és nincs más, a Szentszékkel közösségben lévő még címzetes püspök sem, aki a bérmálást kiszolgáltathatná.

3° Az említett személyek érvényesen és megengedetten csak lelkipásztori *körzetük híveit* bérmálhatják meg és azokat, akik átmenetileg ott tartózkodnak (szemináriumok, üdülők, kórházak és egyéb szerzetes exempt intézmények tagjait, c. 792.), feltéve

4° hogy a jelzett hívek súlyos betegség folytán *halálveszedelemben* forognak (periculum mortis),

---

részletes *instrukciót* adott ki miheztartás végett. (SC. de Sacr. 1934. május 27. (AAS 27/1935/11—22.)

Latin-Amerikában és a Fülöp-szigeteken az ordináriusok (kivéve a püspöki helynököt) a bérmálás szentségének kiszolgáltatására papokat deputálhatnak, akik valamely egyházi dignitásban vannak, vagy legalább esperesek.

S. C. Const. 1959. aug. 8. (AAS 51/1959/915.). *Monitor*, 1960. 221.

5° amely előreláthatólag *halállal végződik* (dummodo hi fideles ex gravi morbo in vero mortis periculo sint constituti, ex quo decessuri praevideantur).[80]

6° A *keleti ritusu* pap, aki a kereszténséggel *együtt* szolgáltatja ki a bérmálást, latin ritusbeli gyermekeknek megengedetten nem szolgáltathatja ki (c. 782. § 5.). *A nefas* est kifejezés ugyanis nem érinti az érvényességet. (c. 11.)

A *latin* ritusu pap ellenben más ritusu hívőnek érvénytelenül szolgáltatná ki a bérmálást, hacsak nincs más intézkedés. (c. 782. § 4.)

Ha azonban ezek is lelki gondozására vannak bízva, akkor érvényesen szolgáltathatja ki nekik is.[81]

7° A bérmálás rendkívüli kiszolgáltatói az egyes esetben a kiszolgáltatásról azonnal értesítést tartoznak küldeni az illetékes püspököknek (anyakönyvezés miatt).

8° Ha a fenti meghatalmazottak a jelzett korlátokat átlépik, a bérmálást nemcsak tilosan, hanem *érvénytelenül* szolgáltatják ki és ezenkívül a 2365. kánon büntetését is magukra vonják.

IV. *A bérmálás kiszolgáltatásának kötelezettsége* (c. 785.)

1. A püspök mindazoknak, akik jogszerűen kérik, köteles kiszolgáltatni a bérmálás szentségét, különösen az évenként kötelező egyházmegyei látogatás alkalmával (c. 343. § 1. + 785. § 1.). Ez a kötelezettség *ex iustitia* áll fenn az alattvalóit illetően.

2. Az ordinárius, ha törvényes ok gátolja, vagy nem rendelkezik bérmálási felhatalmazással (pl. káptalani helynök) köteles joghatósága területén legalább minden 5. évben a bérmálás felvételére alkalmat nyújtani. Ha e kötelességét súlyosan elmulasztaná, a metropolita a Szentszéknél tesz jelentést (c. 785. § 4., c. 274. n. 4.).

3. A bérmálási felhatalmazással rendelkező egyszerű pap szintén köteles azt kiszolgáltatni ama híveinek, akiknek érdekében a felhatalmazást kapta. (c. 785. § 2.)

[80] Csak akkor, ha nincs helyben püspök, aki azt könnyűszerrel kiszolgáltathatná. A kifejezés *„in vero mortis periculo"* azonos értelmű az „urgente mortis periculo" (c. 1043) — kifejezéssel.

Az *SC. de Prop.* 1947. dec. 18-án felhatalmazást adott a tőle függő összes ordináriusoknak, hogy lelkipásztor alattvalóiknak engedélyt adjanak a bérmálás szentségének kiszolgáltatására, felnőtteknek és gyermekeknek egyaránt, halálveszedelemben, a püspök távollétében vagy törvényes akadályoztatása idején. (AAS 4/1948/41.)

[81] ti. olyanoknak, akik patriarchatusuk területén *kívül* tartózkodnak. SC Orient 1948. május 1. AAS 40/1948/422.

V. *A bérmálás felvevője* (c. 786.)

1. *Érvényességi kellék*

A bérmálás szentségét minden megkeresztelt személy érvényesen felveheti. Az érvényes felvételhez szükséges az *intentio habitualis* is.

2. *Törvényes kellék*

a) A gyümölcsöző felvételhez azonban szükséges még a kegyelmi állapot, a józan ész[82] és a megfelelő oktatásban való részvétel.

A régi Egyházban a bérmálást mindjárt a keresztelés után adták fel,[83] amint a keleti egyházban ma is tapasztalható.

b) A kor. Jóllehet a latin Egyházban rendszerint csak *hét* év körüli gyermekeknek szolgáltatják ki a bérmálást, de halálveszedelem idején, vagy más súlyos ok miatt előbb is feladható (c. 788.).

A kódex magyarázó bizottság 1931. június 16-án (AAS. 23, 353.) úgy nyilatkozott, hogy a bérmálás szentsége a latin egyházban a hét év betöltése *előtt* csak a 788. kánonban körülírt esetekben történhetik.[84]

c) Szükségesség. Jóllehet a bérmálás az üdvösséghez nem okvetlen szükséges eszköz (necessitas medii), mégsem szabad azt, ha alkalom nyílik annak felvételére, elhanyagolni, sőt a lelkészek kötelessége, hogy a híveket ebben az ügyben kellőképpen felvilágosítsák és előkészítsék. (c. 787.)

VI. *A bérmálás helye és ideje* (c. 790—792.)

1. A bérmálást *bármely időben* és órában ki lehet szolgáltatni, de kívánatos, hogy Pünkösd hetében szolgáltassák ki. (c. 790.)

2. *Helye* rendszerint a templom, azonban jogos és észszerű okból bármely méltó helyen kiszolgáltatható, tehát a szabadban is (c. 791.).

3. A püspök saját egyházmegyéjében az exempt helyeken is jogosult azt kiszolgáltatni. (c. 792.)

[82] de nem az *usus rationis*, tehát gyermeknek, vagy állandó elmebetegségben szenvedőnek is kiszolgáltatható.

[83] Egész a XII. századig, kivéve Spanyolországot és Latin-Amerikát.

[84] Tíz éven aluli gyermekeket is lehet bérmálni. CP. 1931. jún. 16. AAS. 23/1931/353.

Az ordinárius nem tilthatja meg a tíz éven aluliak bérmálását. CP. 1952. márc. 26. AAS 44/1952/496.

De Spanyolországban és egyebütt lévő ősi szokás, amely szerint csecsemőket bérmálnak, továbbra is fenntartható. S. C. de Sacr. 1932. jún. 30. AAS 24/1924/271.

VII. *Bérmaszülők* (c. 793—797)

Amint a keresztségnél kereszt-, úgy a bérmálásnál is az Egyház ősi gyakorlata szerint bérmaszülő jelenléte szokásos és szükséges (c. 793.). A kódex azonban hangsúlyozza, hogy csak akkor kell bérmaszülőt állítani, ha erre éppen mód és lehetőség nyílik, tehát nem abszolut szükségességről van szó. De általában a kanonisták súlyos kötelezettségnek tekintik ezt.

Minden bérmálandónak *egy* bérmaszülője legyen (c. 794. § 2.), de nem szükséges, hogy a bérmálandóval egynemű legyen; és ennek megfelelően egy bérmaszülő egy, vagy legfeljebb két bérmálandót vihet magával, jogos ok esetén azonban többet is (c. 794. § 1.) *Ok:* sok bérmagyermek esetén nem képes azokról lelkileg gondoskodni.

1. *Érvényesen az lehet bérmaszülő:* (c. 795.)

a) aki maga is meg van bérmálva, eszének használatával bír és szándékában áll a bérmaszülői tiszt ellátása; (uo. n. 1.)

b) ne legyen eretnek, vagy szakadár szekta tagja, sem bírói ítélettel kiközösített, vagy becsületvesztéssel sújtott, vagy az egyházjogi cselekményekből kizárt személy (c. 795. n. 2.);

c) ne legyen a bérmálandónak atyja, anyja, vagy hitvestársa (c. 715. n. 3.)

d) a bérmálásnál való közreműködésre a bérmaszülőt maga a bérmálandó, vagy ennek szülője, illetve gyámja, vagy ha ezek elhunytak, vagy ellenkeznek, a bérmálás kiszolgáltatója, vagy a plébános kéri fel; (c. 795. n. 4.)

e) szükséges továbbá, hogy a bérmálandót a bérmálás cselekményénél személyesen, vagy megbizottja útján fizikailag[85] érintse (c. 795. n. 5.)

2. *Megengedetten* lehet bérmaszülő (c. 796.) az, akinél ugyanazok a kellékek megvannak, amelyek a keresztszülői tisztséghez szükségesek (c. 766.). Ezenkívül szükséges, hogy:

[85] E célból régen a bérmálandó a bérmaszülő lábára tette lábát, de a *győri* püspök feliratára a SRC 1749. szept. 20-án (ad 6) megengedte, hogy a fizikai érintés a kéznek a bérmálandó vállára tételével történjék: „Cum in Rubricis de Sacramento Confirmationis dicatur: Adulti seu alii maiores ponant pedem suum super pedem dexterum Patrini sui, quaeritur: An sufficiat si Patrinus ponat manum suam dexteram super humerum dexterum Confirmandi? — Resp. *Affirmative. Vö. Serédi, Fontes,* VII. n. 5789.

a) ne legyen egyúttal a bérmáltnak keresztszülője, hacsak észszerű okból a kiszolgáltató mást nem javall, vagy pedig ha a bérmálást mindjárt a keresztelés után szolgáltatják ki; (c. 796. n. 1.)

b) a bérmaszülő a bérmálandóval ugyanazon nemű legyen, hacsak az egyes esetekben ésszerű okból a szentség kiszolgáltatója mást nem határoz, (c. 796. n. 2.)

c) egyébként a 766. kánon előírásait kell megtartani.

VIII. *Lelkirokonság* (c. 797)

A bérmálkozó és a bérmaszülő között lelkirokonság keletkezik, amely a bérmaszülőt arra kötelezi, hogy lelki gyermekéről, illetve annak keresztény neveléséről példásan gondoskodjék (797). Ez a lelkirokonság azonban *nem* házassági akadály. Egyébként mivel rendszerint a bérmaszülő a bérmálkozóval egynemű, így a kérdésnek nincs is gyakorlati jelentősége.

IX. *Anyakönyvezés* (c. 798—799.)

1. A bérmálás megtörténte után külön ún. bérmálási anyakönyvbe kell bevezetni az adatokat. (c. 798.)

2. Ezenkívül minden bérmálkozó *keresztelési* anyakönyvébe is fel kell jegyezni a bérmálás felvételét, ezért, ha a bérmálkozás nem a saját plébánia területén történik, a bérmálás kiszolgáltatási helyének plébánosa az illetékes plébánost a bejegyzés eszközlése végett értesíteni tartozik (c. 799.).

3. Ha egyszerű pap halálveszedelemben szolgáltatja ki a bérmálás szentségét, az anyakönyvezést akkor is el kell végezni és a szokásos adatok után (szülők, bérmaszülők, év, hónap, hely) ezt kell még bevezetni: *„confirmatio collata est ex Apostolico indulto, urgente mortis periculo ob grave confirmati morbum"* és ugyancsak be kell vezetni a keresztelési anyakönyvbe is a 470. kánon 2. §-a alapján.

X. *A bérmálás bizonyítása* (c. 800.)

A bérmálás igazolható:

a) bérmálási levéllel, vagy pedig, ha ez nem áll rendelkezésre

b) egy teljesen megbízható tanú vallomásával,

c) ha pedig valaki felnőtt korában vette fel a bérmálás szentségét, magának a megbérmált egyénnek esküjével. (c. 800.)

13. §. Az Eucharisztia, mint szentmiseáldozat[86]
(c. 801—844.)

(Sacrosanctum Missae sacrificium.)

A kódex a 801. kánonban kijelenti, hogy az Oltáriszentségben (Eucharistia) Krisztus Urunk kenyér és bor színe alatt van jelen (continetur) és ebben a formában, mint áldozatot mutatjuk be (sacrificium) és mint táplálékot, szentséget (sacramentum) vesszük magunkhoz. E kérdésekkel a dogmatika és a morális, illetve lelkipásztorkodástan foglalkozik részletesen; itt csak a *jogi* szempontból fontosabb részeket tesszük vizsgálat tárgyává. Az *Eucharisztia* tehát két szempontból tekinthető: elsősorban mint *áldozat*, másodsorban, mint *áldozás*.

I. *A szentmise fogalma és gyümölcsei*

1. *Fogalom*

Krisztus Urunk az Eucharisztiát nemcsak, mint szentséget, hanem, mint áldozatot is rendelte.[87] A szentmise nem önmagában álló független áldozat, hanem Krisztus rendelése szerint a keresztáldozat vérontás nélküli megújítása. „Egy és ugyanaz az áldozat... csak az áldozat módja más" (Trid). Relative azonban független a keresztáldozattól.

Az *áldozati jelleg* mibenlétére vonatkozólag igen eltérő a teológusok véleménye.[88]

2. *A szentmise gyümölcsei*

Mivel a szentmiseáldozat bemutatója elsősorban maga Krisztus, az Isten, annak *értéke* végtelen nagy. Így a szentmise Isten legtökéletesebb imádása, legméltóbb hálaadás, leghatásosabb könyörgés, legalkalmasabb kiengesztelés.

A szentmise *emberi hatásait* a szentmise gyümölcseinek (fructus) nevezzük.

a) A szentmise gyümölcsei *önmagukban tekintve:*

1° *érdemszerző* (fructus meritorius) a pap és hívek számára, ha a kegyelem állapotában vannak;

[86] *Beste*, 523. — *Cath.* p. 208. sq. — *Coronata*, nr. 192—289. *Eichmann—Mörsdorf*, II. § 114. — *Holböck*, II. 538. sq. — *Jombart*, nr. 411. sq. — *Jone*, II. 56. sq. — *Merkelbach*, III. p. — 258. sq. — *Mihályfi Ákos*, A nyilvános istentisztelet, Bp. 1933. 351—618., — *Romana Synodus*, p. 401. sq. *Radó* I. 220—401.

[87] „Si quis dixerit in missa non offeri Deo verum et proprium sacrificium aut quod offerri non sit aliud quam nobis Christum ad manducandum dari, anathema sit." (Trid. Sessio 22 c. 1 Denz. 948).

[88] A különböző elméleteket 1. *Radó*, I. p. 252 sq.

2° *kiesdeklő* (fructus impetratorius), természetfeletti és természetes javak éspedig dologi teljesítmény alapján (ex opere operato), de ezt a *személyi* teljesítmény (ex opere operantis: a buzgó pap és hívek) fokozhatja.

3° *kiengesztelő* (fructus propitiatorius), a halálos bün állapotában megszerzi a megtéréshez szükséges kegyelmeket, a bocsánatos bűnöket közvetve eltörli;

4° *elégtétel* (fructus satisfactorius), ideiglenes büntetések részbeni elengedése élőknél és holtaknál.

b) *A részesedők szerint:*

1° *általános* (fructus generalis), amely az egész Egyházat érinti;

2° *különleges* (fructus specialis); azok részesülnek benne, akik hallgatják, segédkeznek (ministráns, énekes) vagy másokért mondatják;

3° *legkülönösebb* (fructus specialissimus) gyümölcsben az azt végző pap részesül.

Ez mind *ex opere operato* hat.

A 2° és 3° alatti gyümölcsöket másokért is fel lehet ajánlani.

4° *Közép, vagy szolgálati* (fructus medius, ministerialis) gyümölcs, amelyben azok részesülnek, akikért a pap a misét bemutatja (intentio, applicatio).

c) *A mód szerint:*

1° *önmagától bekövetkező gyümölcs* (ex opere operato),

2° *személyi jellegű gyümölcs* (ex opere operantis Ecclesiae), amely az Egyház imádságából fakad;

3° *személyi jellegű,* amely a bemutató pap és a résztvevők buzgóságából ered (ex opere operantis).

II. *A szentmise bemutatója.* (c. 802.)

1. A szentmisét érvényesen csak *felszentelt pap*[89] mutathatja be. (c. 802.)

Noha minden felszentelt pap érvényesen misézhet, *tilos* a szentmise bemutatása azoknak, akik:

a) ki vannak közösítve,

b) interdiktum alatt állnak, vagy

c) fel vannak függesztve [c. 2261. § 1., 2262., 2275., 2279., 2222. § 2., 1956., 2186., 2283.],

d) ezenkívül azok, akik szabálytalanságban szenvednek (c. 984. n. 2.) és a

e) letett és lefokozott papok. (c. 2303., 2305.)

[89] Az a világi, vagy kisebb egyházi rendű személy, aki színleg celebrál, bűntettet követ el és szabálytalanná válik (c. 985. n. 7., c. 2322. n. 1.).

2. *Concelebratio.* (c. 803.)

A misét *egy* pap mutathatja be. Több papnak egyszerre történő misézése az ún. concelebratio, *csak* papszentelésnél és püspökszentelésnél van a *latin* Egyházban megengedve. Ilyen esetben *minden közreműködő pap konszekrál* és áldozatban részesül; annyi az áldozat, ahány a koncelebráló pap. Mindegyiknek szabad az intenciójára külön stipendiumot is elfogadni.

3. *Misézési engedély* (Celebret.) (c. 804.)

Minden lelkésznek abban a templomban szabad miséznie, amelynél alkalmazást nyert. Idegen, vagy máshol szolgálatot teljesítő pap misemondáshoz csak akkor bocsátható, ha saját főpásztorának, illetve, ha szerzetes, rendfőnökének, ha pedig keleti szertartású, a Keleti Kongregáció hiteles és érvényben lévő ajánló levelét, az ún. *Celebret*-et fel tudja mutatni. (c. 804. § 1.)

Ha nincs is az illetőnek ilyen igazolványa, de a templom igazgatója őt máshonnan jól ismeri, megengedheti a misézést. (c. 804. § 2.)

Sőt, ha nem is ismeri, egy-két ízben engedélyt adhat neki a misézésre, feltéve, hogy egyházi ruhát visel, ingyen végzi a celebrálást s hivatalát, nevét és egyházmegyéjét a *misézők könyvébe* beírja. (c. 804. § 2.)

A helyi főpásztorok ezenkívül még különleges szabályokat is adhatnak ki, amelyek a kivett szerzetesekre is kötelezők. (c. 804. § 3.)

III. *Belső és külső kellékek a misező részéről*

1. *Belső kellékek* (c. 807).

a) A misező a kegyelem állapotában legyen. Halálos bűn esetén súlyos kötelezettsége, hogy előzetesen szentgyónáshoz járuljon. Ha azonban erre azonnal lehetőség nincsen és a mise a hívek érdekében, vagy súlyos botrány elkerülése végett nem hagyható el, a tökéletes bánat felindítása után misézhet,[90] utána azonban mielőbb (quam primum) köteles szentgyónását elvégezni. (c. 807.) Ez a *quam primum* három napot jelent.

[90] Gyónás nélkül is szabad misézni az alábbi esetekben:
a) vasár- és ünnepnapi misemondás esetén,
b) nászmise, vagy gyászmise esetén,
c) ha a mise elmaradásából botrány keletkeznék,
d) ha a pap az oltárnál jut a súlyos bűn tudatára,
e) ha útravalóért (viaticum) kell misézni stb.

b) Előkészület (c. 810.)

A misező papnak kötelessége mise előtt *előkészületet* (praeparatio) tartani, a mise végén pedig *hálaadást* (gratiarum actio) végezni. Legjobb előkészület a félórás, vagy legalább 20 perces elmélkedés, vagy pedig a *Breviárium.* A hálaadásnak pedig legalább negyedórát kell tartania. Ezek az előírások azonban inkább nem a szigorú parancs, hanem a *tanács* jellegével bírnak.

c) Szentségi böjt (jejunium sacramentale) megtartása. (c. 808.) A papnak misézés előtt a kódex szerint éjféltől kezdve éhgyomorral kell lennie. A legújabb rendelkezés szerint: XII. Pius const. *Christus Dominus,* 1953. jan. 6. (AAS 45/1953/15) és méginkább az 1957. márc. 19-i mp. *Sacram communionem* (AAS 49/1957/17.) szerint a szentségi böjt lényegesen enyhült. Mise előtt *egy órával* folyadékot, *három órával* pedig szilárd ételt is lehet fogyasztani.[91] Vizet és orvosságot bármikor lehet bevenni.

2. *Külső kellékek* (c. 811.)

a) Papi ruha és miseruha.

1° A misező papnak bokáig érő ruhát, az ún. *talárt* (reverenda) kell viselnie. (c. 811. § 1.)[92] Ez a talár egyszerű papoknál fekete, püspököknél lila, bíborosoknál piros, a pápánál fehér.[93]

2° Az említett ruházaton kívül még külön liturgikus *ornátusra* (miseruha) is szükség van (c. 811. § 1.), éspedig minden klerikus ezt a saját ritusának előírása szerint tartozik viselni.

A *miseruha* öltözethez tartozik: a vállkendő (amictus), a miseing (alba), az öv (cingulus), a manipulus, a stóla, végül a planéta, vagy kazula, illetve maga a miseruha. Ezekkel a ruházatokkal általában a liturgia foglalkozik részletesen.

3° A miseruhánál öt *liturgikus színt különböztetünk* meg: fehér, piros, zöld, lila, fekete. A rózsaszínt *Advent* harmadik vasárnapján és Nagyböjt negyedik vasárnapján használják. Egyes helyeken arany színű miseruha is szokásban van, amely fehér, zöld és piros szín helyett egyaránt igénybevehető.

Missziós területen (ahol például a gyászt nem a fekete szín jelképezi), a helybeli püspöki konferencia a helyi szokásoknak megfelelő színt engedélyezhet a SCR. megkérdezése után. [Cod. Rubr. n. 117].

[91] Valamint szeszesitalt is.

[92] A Szentszék sürgeti viselését misénél és a szentségek nyilvános kiszolgáltatásánál. SCC. 1931. júl. 28. AAS. 23/1931/336.

[93] A püspökök és apostoli vikáriusok karinget, gyűrűt és mellkeresztet hordhatnak. (S. C. de Prop. Fide 1669. március 22., *Fontes,* VII. 4485. ad 1.)

Újabb rendelet szerint [SCR. 1957. aug. 20, ASS, 49, 762] az ordinarius állapítja meg a miseruha formáját. A régitől azonban eltérni nem szabad, ha az új forma zavart és megütközést, csodálkozást vált ki a hívekből.

4° A *miseruha anyaga.* Az albának, vállkendőnek többnyire vászon az anyaga. A manipulus, kazula és stóla anyaga régen szintén vászon, vagy gyapjú volt, a XIII. század óta azonban általában szokás folytán selyemből készül.

5° A miseruha *használata* általában súlyos kötelezettség, csak sürgős és rendkívüli estben, így pl. viatikum előállítása kapcsán lehet miseruha nélkül is celebrálni.

Általános szabály, hogy a miseruhát használat előtt meg kell *áldani.*

b) Tilos öltözet:

1° *a pileolus* (zucchetto, c. 811. § 2.), IX. Pius 1867. június 17-én az apostolfejedelmek ritka jubileumára való tekintettel megengedte, hogy a patriarchák, érsekek és püspökök lila pileolust viseljenek Péter és Pál ünnepének első vesperájától kezdve. *(Fontes,* III. nr. 545.) Ezt a kiváltságot a kódex kiterjesztette a nullius apátokra és prelátusokra is (c. 321.); a bíborosok ellenben piros pileolust viselnek, a benedikált szerzetes apátokat a fekete pileolus viselési joga illeti meg. (c. 811. § 2.)

Az említett személyek azonban kánontól áldozásig mise alatt nem viselhetik a pileolust. (Egyéb személyek pedig, illetve klerikusok csak hirtelen támadt betegség címén lennének jogosítva hasonló pileolus viselésére).

2° A *paróka,* vagy vendéghaj viselését kifejezetten semmiféle jogszabály nem tiltja, egyes kanonisták azonban a paróka viselését a pileolus használatával egy tekintet alá veszik, így misézés közben a paróka használatát is tilalmazzák.[94]

3° A *gyűrű* viselését a jogszabályok a magasabb dignitásban lévő klerikusok számára engedélyezik (c. 811. § 2.), rendszerint olyanoknak, akik a pontifikális jelvények jogával rendelkeznek, vagyis egyben infulát is viselnek, tehát kardinálisok, érsekek, püspökök, protonotáriusok első három osztálya.[95]

[94] Így pl. *Coronata,* De sacr. I. 208. SRC. 2027, ad V. Azonban szerény nézetünk szerint a parókát nem lehet a pileolus viselésével azonos szempont alá vonni és nem látjuk annak ésszerű okát, miért lenne pl. funkciók alkalmával tilos a paróka használata, amely végeredményben a természetes haj szerepét hivatott betölteni.

[95] Vö. *Kánoni jog,* I. 507. old.

A szabályosan avatott *egyházi doktorok*, noha a magánéletben gyűrűt viselhetnek (c. 1978.), a mise közben azonban nem.

Meg kell még jegyeznünk, hogy sem a pileolus, sem a gyűrű viselése a főpapságnál nem parancsoló törvény (lex cogens), hanem csak fakultatív, engedélyező jogszabály (lex dispositiva) következménye.

c) Segédszolgálat (c. 812., 813.)

A mise végzésénél két segédszemély szerepelhet:

1° a *presbyter assistens* (c. 812.). Ez is kétféle:

α) Az egyik pluviáléval díszítetten működik, rendszerint a püspökök, nullius apátok és prelátusok miséjén,

β) a másik presbyter assistens karingben (cum superpellitio ad librum) a könyv mellett tesz szolgálatot. Ilyen klerikus alkalmazható pl. a püspök magánmiséjében is.

A jog ezenkívül tolerálja, hogy pluviáléval rendelkező presbyter assistens szerepeljen a misekönyv mellett az első misénél.[96] Rendszerint stóla nélkül; hacsak külön jogszokás nincs, az illető nem incenzál.

Ugyancsak emberemlékezetet meghaladó jogszokás alapján alkalmazható ilyen pluviá lés *presbyter assistens* a kanonokok ünnepélyes miséjénél, továbbá olyan személyek celebrálásánál, akik erre kifejezetten engedélyt kaptak.

Csupán karingben szolgálatot teljesítő *presbyter assistens* a püspökök és protonotáriusok magánmiséjén szerepel.

2° *Ministráns* (oltárszolga). (c. 813.) Ministráns nélkül, aki a feltett kérdésekre felel és az oltár körül szolgálatot teljesít, misét mondani nem szabad. A ministráns nélküli misézéshez külön szentszéki engedélyre van szükség, még magánmisénél is, de ilyen esetben is megkívánja a Kongregáció, hogy legalábbis *egy* hívő jelen legyen a szentmisén. (Dummodo aliquis sacro assistit. Congr. De Sacr. 1949. okt. 1. AAS. 31, III. 3, p. 507.)

Nő csak férfi hiányában ministrálhat, akkor is csak olyan formában, hogy az oltártól távolról kell felelnie és semmi körülmények között nem léphet az oltárhoz (c. 813.).[97]

3° *Ministráns nélkül* szabad misézni:

hogy a hívek vasár- és ünnepnap misét hallgathassanak,

hogy a pap maga eleget tehessen a vasárnapi misehallgatás parancsának,

hogy a beteg az útravalót elnyerhesse,

[96] S. R. C. 1882. december 1. M. R. 3564.

[97] A gyermekeket, hívőket, nőket ki kell oktatni a ministrálásról és a feleletek adásáról.

hogy a pap a misét befejezhesse (ha a ministráns közben eltávozik).

Minden esetben feltétel, hogy valaki a miséző papon kívül jelen legyen a szentmisén. [Instr. S. Congr. Sacr. 1949. okt. 1.].

A mise megengedettségéhez szükséges még:

4° testi épség (irregulares), vakok, nagyon rövidlátók,[98], bénák[99] nem misézhetnek;

tisztes külső (tiszta kéz, fésült haj, borotvált arc, tiszta ruha, stb.)

IV. *A misézési kötelezettség*

A misézési kötelezettség eredhet:

felszentelésből, lelkipásztori hivatalból, egyházi javadalomból, misepénzből, engedelmességből és igéretből.

1. *Ex devotione* (c. 805.)

Minden felszentelt papnak évente néha napján, vagyis *többször* (pluries) kell misét végeznie. A püspök és a szerzetes elöljáró azonban gondoskodni tartozik, hogy minden pap *legalább* vasárnap és parancsolt ünnepen misézzen (c. 805.). Régen azt tartották, hogy aki évente háromszor, vagy négyszer misézik, ennek a kötelezettségnek eleget tesz. (Cong. Concilii 15. dec. 1669.) Aki minden ok nélkül havonkint csak egyszer misézik, alig tesz eleget fenti előírásnak.

A püspöknek azonban jogában áll megparancsolni, hogy a klerikus gyakrabban misézzen, különösen ott, ahol a hívek érdeke kívánja.

2. *Ex officio pastorali*

a) A *lelkipásztorok* isteni jogon[100] kötelesek bizonyos napokon híveikért a szentmisét bemutatni.[101]

[98] A *vakoskodó* (gyengelátású: coecutiens) és *beteg* papok a Kongregációtól 1961. április 15-én általános engedélyt kaptak arra, hogy naponként *votiv*-misét (Salve Sancta Parens, vagy más votiv-misét de B. M. V. egy könyörgéssel] vagy pedig *gyászmisét [quotidiana*-t] mondhassanak. Karácsonykor ők is három misét végezhetnek. [Eph. Lit. 1961, 362].

[99] A pápa meg szokta engedni betegeknek, hogy a misét a kánon kivételével ülve végezzék.

[100] A pápa és püspökök közvetlen és feltétlen isteni parancs alapján, a többiek közvetett és föltételes isteni parancs alapján, ha ti. a főhatóság megbízza a hívek kormányzásával.

[101] Trid. Sess. 23. Cp. 1. de ref. *Sz. Pál* Zsid. 5,1.; 8,3.

A lelkipásztor elnevezés alá esik a pápa, a megyéspüspök (c. 339.), független apátok és prelátusok (c. 323.), az apostoli prefektus és vikárius (c. 306.), széküresedés esetén a káptalani helynök (c. 440.) és a plébánosok (c. 466.).

A plébános elnevezés vonatkozik itt az ún. plébánoshelyettesekre is (c. 466—473.) és a missziós ún. *quasi* plébánosokra is.

b) Két egyházmegye, vagy két plébánia vezetése esetén csak egy misét kell a népért bemutatni.

c) A kötelezettség a püspöknél és plébánosnál a székfoglalás. illetve beiktatás napjától kezdődik, egyéb esetben a kérdéses hivatal tényleges elfoglalásával.

d) Eme kötelezettség alól a pápa sem önmagát, sem a püspököket *teljesen* nem menthetné fel, mivel feltétlen *isteni* parancsról van szó. A plébánosokat a püspök szentszéki hozzájárulással teljesen felmenthetné, *de facto* azonban teljesen soha sem menti fel őket.

e) A *missa pro populo* kötelezettsége fennáll minden vasárnap és a parancsolt ünnepeken, valamint a hajdan megült s ma már nem kötelező ünnepeken.[102] Ha az ünnep vasárnapra esik, elég egy misét

[102] Eme ünnepek katalógusát VIII. Orbán pápa rögzítette le 1642. szept. 13-án *Universa* konstituciójával. (*Fontes*, I. n. 226. § 2.) Ehhez XI. Kelemen 1708. dec. 6-án a Szeplőtelen Fogantatás ünnepét csatolta. Ezt a katalógust a SCC 1919. dec. 28-án (AAS, 12, 42.) véglegesítette.

A mise és breviárium új rubrikáinak megállapítása után (Litt. ap. *Rubricarum instructum* (1960. júl. 25.) és az új rubrikális kódex (1960. júl. 26.) a SSC 1960. dec. 3-án *kimerítően* előírta az egyetemes Egyház részére ama napokat, amelyeken a c. 339. § 1. és c. 466. § 1. alapján a szentmisét a népért (pro populo) kell felajánlani.

Ezek a következők:

a) *Festa de praecepto:*

Dominicae I et II Classis,

alia Festa I Classis in Calendario Ecclesiae Universae: 1° Nativitas Domini, 2° Dies Octavus Nativitatis Domini, 3° Epiphania Domini, 4° Ascensio Domini, 5° Festum SS. mi Corporis Christi, 6° Conceptio Immaculata B. Mariae Virginis, 7° Assumptio B. Mariae Virginis, 8° Festum S. Ioseph Sponsi B. M. V., 9° Festum SS. Petri et Pauli Apostolorum, 10° Festum Omnium Sanctorum.

b) *Festa non de praecepto:*

I. Classis in Calendario Ecclesiae Universae: 1° Festum SS. mi Cordis Iesu, 2° Festum Pretiosissimi Sanguinis D. N. I. C., 3° Annuntiatio B. Mariae Virginis, 4° Festum Sancti Ioseph Opificis, 5° Dedicatio S. Michaëlis Archangeli, 6° Nativitas S. Ioannis Baptistae.

I. Classis in Calendariis particularibus: 7° Festum Patroni principalis Nationis, 8° Festum Patroni principalis Regionis seu Provinciae sive ecclesiasticae sive civilis, 9° Festum Patroni dioecesis, 10° Anniversarium Dedicationis Ecclesiae Cathedralis, 11° Festum Patroni principalis loci seu oppidi vel civitatis, 12° Anniversarium Dedicationis Ecclesiae propriae, 13° Titulus Ecclesiae propriae.

a hívekért felajánlani (c. 339. § 2.). Ha az ünnepet külső ünnepléssel (feriatio) más napra teszik át, a mise kötelezettség is átszáll, egyébként marad az eredeti napon. (c. 339. § 3.)

f) E kötelezettség *súlyos,* nem mentesít sem a javadalmas szegénysége, sem a javadalom csekélysége, sem esetleges régi ellenkező szokás.[103]

Jellege:

1° *személyi* (obl. personalis), amennyiben a lelkipásztor maga tartozik a híveiért misézni (c. 466.);

2° de *dologi* is (obl. realis), vagyis ha a lelkipásztor nyomós okból személyesen nem tud eleget tenni, mást kell annak elmondásával megbíznia;

3° *helyi* (localis), vagyis a plébánia templomban kell végezni, hogy a hívek is jelen lehessenek. De nem szükséges, hogy énekes legyen. Ha a lelkipásztor távol van, ott is elvégezheti a népért való misézést (c. 466.).

3. *Ex beneficio* (c. 14.)

Itt két eset jöhet számításba:

a) Beneficium simplex, egyszerű javadalom az, amelynek élvezőjének egyedüli, igazságosságon (ex iustitia) alapuló kötelessége, hogy az alapító szándékára misét mondjon. Mivel eme kötelezettség a javadalomhoz van kötve, soha sem szűnik meg (onera perpetua missarum).

II. Classis:

14° Nativitas B. Mariae Virginis, 15° Purificatio B. Mariae Virginis. Festa natalicia Apostolorum et Evangelistarum, scilicet: 16° Festum S. Ioannis, 17° Festum S. Andreae, 18° Festum S. Thomae, 19° Festum S. Mathiae, 20° Festum S. Marci, 21° Festum SS. Philippi et Iacobi, 22° Festum S. Iacobi, 23° Festum S. Bartholomaei, 24° Festum S. Matthaei, 25° Festum S. Lucae, 26° Festum SS. Simonis et Iudae.

Összesen 88 mise egy évben: ebből *parancsolt* ünnep: 52 vasárnap és 10 elsőosztályú parancsolt ünnep (c. 1247. § 1.). (= 62.) Nálunk *Szent József* ünnepe (márc. 19.) szokásjog alapján nem kötelező.

A *nem parancsolt* ünnepek közül 6 elsőosztályú ünnep az Egyetemes misenaptár szerint és 7 elsőosztályú ünnep a helyi misenaptár szerint, ez 13; az előző 62-vel együtt: 75. Ehhez jön a nem parancsolt másodosztályú ünnepek közül két Mária-ünnep (Kisasszony és Gyertyaszentelő) és 11 evangelista és apostoli ünnep: összesen 88. (Vö. *Monitor eccl.* 1961. p. 8.)

[103] A csökkentésre az Apostoli Szentszék adhat engedélyt. Nem mentesít pl. ellenkező szokás, temetés, nászmise, alapítvány mise mondása stb.

E kötelezettség a cél szerint *kétféle:*

1° egyik esetben a javadalom célja, hogy *bizonyos személyek* (család, falu, zárda) bizonyos napokon (mindennap, vagy vasár- és ünnepnap) misét hallgathassanak.

Ez *tárgyi* kötelezettség, helyettesről kell gondoskodni, de a mise alkalmazása szabad.

2° A másik esetben a javadalom célja, hogy az *alapító* szándékára mindennap, vagy meghatározott napokon szentmisét szolgáljanak.

Ez *személyi* kötelezettség és a misét *szorosan* a megadott célra kell alkalmazni.

b) Beneficium duplex, helybenlakással és lelkipásztori munkakörrel kapcsolt javadalom. E címen a püspök és plébános (vagy helyetteseik) kötelesek az előírt napokon *pro populo* misézni.

4. *Ex stipendio*, (intentiones). (c. 824—844.)

a) A miseszándék felajánlása

A miseszándék a szentmise közép, vagy szolgálati gyümölcsének alkalmazása.

1° A misézőnek kell az alkalmazást végeznie.

2° Az alkalmazást az átváltozás előtt kell eszközölni.

3° Az alkalmazásnak meghatározott személyre vagy szándékra kell irányulnia (pl. Lajos; vagy az adakozó szándékára stb.).

4° Tekintettel arra, hogy sem az üdvözültek, sem az elkárhozottak nem részesülhetnek a szentmise gyümölcseiben, szabad a papnak ilyes esetben *második* szándékot (intentio secunda) felindítani, főleg gyászmisék alkalmával egy másik élőért, vagy elhúnytért.

b) Kiért szabad misét mondani?

1° A szentmise gyümölcseiben minden ember részesülhet, kivéve az üdvözülteket, az elkárhozottakat és a keresztség nélkül elhalt *kisdedeket.* Elvileg tehát minden élő és megholt emberért érvényesen lehet szentmisét végezni.

2° Az Egyház azonban, mint illetékes fórum, pontosan meghatározza, hogy kiért szabad szentmisét bemutatni.

Negative: nem ajánlható fel:

azokért, akik elkárhoztak,

azokért sem, akik az üdvözültek sorában vannak.

Ez utóbbiak részére csupán a kultusz és külső tisztelet előmozdításáért lehet a misét bemutatni. E két kategóriát kivéve minden más személyért felajánlható a mise. A kódex előtt ezt tagadták,

mondván, hogy az Egyházon kívüllállókért nem lehet misét bemutatni. Viszont tagadhatatlan, hogy az első keresztáldozatot, az első misét, amelynek a későbbi misék folytatásai és megújításai, *mindenkiért* mutatta be Krisztus, azért a 809. kánon hallgatólagosan az összes élőkért és a tisztítótűzben szenvedő holtakért megengedi a szentmise bemutatását.

A fenti kánon tehát sem a hitetleneket, sem a nem katolikusokat nem zárja ki. Azonban van némi megszorítás.

A *kerülendő* (vitandus) kiközösítettekért egyáltalán nem szabad misét bemutatni; csupán a megtéréséért szabad misézni. (c. 2262.)

A *nem kerülendő*, vagyis egyszerűen kiközösített (eretnek, szakadár, aposztata) egyénért *nyilvánosan* [nem szabad meghirdetni!] nem szabad misézni, csupán privátim és a botrány elkerülésével.

Aki nem részesíthető egyházi temetésben (c. 1241.), azért temetési (exsequialis) és évfordulói mise (de anniversario) sem mondható.

V. *A misestipendium (c. 824—844.)*[104]

A misepénz a régi önkéntes, főleg az áldozati anyagnak természetben: kenyérben és borban szolgáltatott adományoknak a folytatása. Ennek az adománynak a maradéka fedezte az első századokban a papok és szegények ellátását is és idővel általánossá vált. A VIII. századtól kezdve a természetbeni adományok pénzbeli szolgáltatásokká válnak, de csak a XII. században lesz általános szokás. Azért az Egyház a simóniák ellen számos törvénnyel védekezik, de magát a stipendiumot és a misemondás alkalmával adni szokott oblatiot az Egyház ősrégi, bevett és elismert szokásának tartja.

A misepénz tehát nem a misével kapcsolatos kegyelem ellenértéke, hanem tisztán *jótékonycélú* és az idők folyamán kialakult, az egyháziak ellátására szolgáló kegyes adomány, illetve alamizsna természetével bír. Éppen azért *misealamizsnának* is nevezik.[105]

1. *A misepénz felosztása* (c. 826.)

Megkülönböztetünk:

a) *kézi stipendiumot* (stipendia manualia), amely vagy esetről-esetre a hívek buzgóságából, vagy valamely tartós kötelezettségből, pl. végrendeletből ered; (c. 826. § 1.)

[104] *Radó* I. 316—323.

[105] Nálunk is több helyen megvan felajánláskor az *oltárkerülés*, amikor a hívek az oltárt megkerülve, a leckeoldalon a miséző pap kezében tartott kereszt megcsókolása után az oltáron lévő tálcára pénzadományt tesznek.

b) kézihez hasonló stipendium (stipendia ad instar manualium), olyan alapítványi miséknek a díja, amely az alapítás helyén, vagy az alapítvány szerint megnevezett lelkész által *nem* végezhető el, ezért az egyházi jog, vagy apostoli indultum engedélyével máshol, illetve más által kell elmondatni (c. 826. § 2.);

c) alapítványi stipendium (stipendia fundata), amely az erre a célra külön okiratilag létesített alapítvány jövedelméből (kamat) származik. (c. 826. § 3.)

2. *A stipendiumokra vonatkozó jogszabályok:*

a) a misepénz felajánlásából és elfogadásából kétoldalú szerződésszerű jogok és kötelességek erednek (do ut facias). Az adományozó igényelheti, hogy szándékának megfelelő és külön feltétellel megszabott (nap, szín, óra) mise mondassék, másrészről, aki a misepénzt elfogadja, jogi kötelessége a feltételeket teljesíteni. (c. 833.) E kötelezettség elévülés által sem szűnik meg, sőt akkor is fennáll, ha az alapítvány később a kötelezettnek hibájából, vagy anélkül elértéktelenedett volna.

b) Tilos azonban a misét felajánlani annak a szándékára, aki még nem kérte, de kérni fogja a mise-felajánlást. Ugyancsak tilos a később adott misepénzt a korábban applikált miséért elfogadni. (c. 825. n. 1.)

c) Nem szabad olyan miséért sem elfogadni misepénzt, amelyet a pap más címen köteles végezni és applikálni (pl. missa pro populo). (c. 825. n. 2.)

d) Ugyancsak tilos egy miséért kétszeres stipendiumot átvenni (825 n. 3.), vagy külön egyet a misézésért s külön másikat az applikálásért, hacsak nem nyilvánvaló, hogy a stipendium adója csupán a misemondást, de nem egyben annak alkalmazását, illetve applikálását is kikötötte (c. 825. n. 4.).

e) Ha a miséző binálási fakultással rendelkezik és két, vagy több misét mond egy nap, csak:

1° egyért vehet el stipendiumot. Ha pedig az egyik misét kötelezettségből (ex iustitia) tartozik felajánlani, pl. missa pro populo, akkor egyért sem fogadhat el stipendiumot, kivéve Karácsony napját;

2° a második, illetve harmadik miséért csak akkor igényelhet némi honoráriumot, ha *külső* körülmény, vagy jogcím, pl. a templom távolsága stb. azt indokolttá teszi (c. 824. § 2.).

Nálunk a binált misékért elfogadott stipendium az egyházmegye szükségleteire fordítható [SCC. n. 66.300/D, 1961. okt. 20. — Esztergomi Levéltár 3.012/1961].

f) Ha valaki meghatározott pénzösszeget adott át, de nem jelölte meg a mondandó misék számát, akkor annyi misét kell végezni, amennyit az adományozó tartózkodási helyén szokásos stipendium szerint lehetséges, hacsak ésszerűen nem következtethető, hogy az adományozásnak más volt a szándéka (c. 830.).

g) A kézi misestipendium nagyságát a helyi főpásztor rendelete, az egyházmegyei zsinat, vagy szokásjog szabja meg (c. 831. § 1, 2.). Ehhez a szerzetesek, még a kiváltságoltak is, kötelesek alkalmazkodni (c. 831. § 3.).

Nagyobb misedíjat a lelkész *nem* igényelhet, de elfogadhatja, ha önként adják. Módjában van azonban kisebbet is elfogadni, ha ezt a főpásztor meg nem tiltotta (c. 832.).

VI. *A mise elmondásának ideje* (c. 834—836.)

1. Ha az adományozó a misemondásra meghatározott időt tűzött ki, azt meg kell tartani. (c. 834. § 1.)

2. Ha azonban semmiféle időt nem kötött ki, akkor a sürgős ügyben kért mise (pro urgenti causa) minél előbb[106] elvégzendő. (c. 834. § 2. n. 1.)

3. Egyéb esetben rövid időn belül kell elmondani (intra modicum tempus), figyelembevéve a misék számát (c. 834. § 2. n. 2.). Az 1904. május 11-én kelt SCC. *Ut debita* kezdetű dekrétuma alapján az említett *modicum tempust* is megállapíthatjuk. Eszerint egy kézimise elmondásának határideje egy hónap, száz mise határideje pedig rendszerint fél év.[107] Ennek alapján *Vermeersch*[108] képletet is állított fel, amely a misék számához viszonyítva az elmondási időt pontosan meghatározza. A képlet a következő:

$$x = N + \frac{N}{2} + 30. \quad x = \text{idő}; \; N = \text{a misék száma}$$

Meg kell azonban jegyezni, hogy ez az idő *tempus utile*, amelyet inkább erkölcsileg és nem matematikailag kell venni.

4. Ha azonban a stipendium átadója a misemondás idejét teljesen a lelkész tetszésére bízta, akkor az általa szabadon választott időben végezheti (c. 834. § 3.).

[106] A lehetőség szerint (tempus utile!).

[107] A SCC. szerint (AAS 37, 525) egy konkrét kérdés alkalmával 1—10 misére egy hónapot, 10—20-ig két hónapot, 20—40-ig három hónapot, 40—60-ig négy hónapot, 60—80-ig öt hónapot, 80—100-ig fél évet, 200-ig egy évet állapított meg.

[108] Epitome iuris Canonici. II. n. 272.

5. Nem vállalhat a maga részére azonban több misét, mint amennyit *egy év* alatt *személyesen* el tud végezni. (c. 835.)

6. Ha egy másik templomban a hívek több misét kérnek, mint amennyit ott elvégezni lehetne, könnyen észrevehető helyen hirdetménnyel kell közzétenni, hogy a kért miséket a jelzett napra itt, vagy pedig más helyütt fogják elmondani. (c. 836.)

VII. *A misestipendiumok átadásának szabályai* (c. 827., 837—840.)

1. Aki olyan misékkel rendelkezik, amelyeket ő maga elvégezni nem képes, köteles azokat *minél előbb* kiosztani. Azok részére, akik az ilyen miséket átveszik, a misemondási kötelezettség határideje azok átvételének napjával kezdődik, hacsak külön más megállapodás nem jött létre. (c. 837.)

2. Aki ilyen felesleges misékkel rendelkezik, azokat tetszés szerinti papi személyeknek átadhatja, feltéve, hogy azok minden *gyanún* felül állnak, vagy pedig a saját főpásztoruktól ajánló okmányokkal rendelkeznek. (c. 838.)

3. A felelősség mindaddig terheli az átadót, amíg a misemondási kötelezettség átvállalásáról és a misemondási pénz átvételéről elismervényt nem kapott. (c. 839.)

4. A *kézi miséket* a stipendiumok minden levonása nélkül kell továbbadni, ilyen esetleges levonásnak csak akkor van helye, ha a stipendium adományozója ezt kifejezetten megengedte, vagy nyilvánvaló, hogy a rendes egyházmegyei taxát meghaladó összeget a személyére való tekintettel kapta (c. 840. § 1.).

5. A *kézimisékhez hasonló misék* (ad instar manualium) esetében elégséges a szokásos egyházmegyei taxát átadni és megengedett a felesleg visszatartása, ha ez a javadalom, vagy kegyes intézmény dotálását is szolgálja (c. 840. § 2.).

6. Noha a misepénz, mint említettük, nem a lelkiszolgáltatás ellenértéke, mégis könnyen visszaélésre és simoniás ízű ügyletekre adhat alkalmat, azért a törvénykönyv szigorúan tiltja a misepénzekkel való üzérkedésnek még a látszatát is. (c. 827.)[109]

a) Üzérkedést folytat az, aki

1° a nagyobb misepénzeket kisebb intentiokra bontja fel és a különbözetből nyereséget húz,

[109] Tilos tehát a *negotiatio*, vagyis a misepénzek üzletszerű gyűjtése és azoknak haszonnal való továbbadása, és tilos a *mercatura*, amikor valaki a misepénzekkel kereskedést folytat és azokért árukat vesz, vagy ad el.

2° és üzérkedik az is, aki a különböző valuták átszámítása kapcsán jut tisztességtelen többlethez, illetve nyereséghez;

3° az üzérkedés látszata (species negotiationis) forog fenn akkor, amikor a kisebb intentiot elfogadó személyek beleegyezésével tart vissza az első stipendiumot vállaló személy valamit. Egyes szerzetesrendeknek erre kiváltságuk van.

b) Kereskedést folytat az, aki misepénzeket gyűjt össze és azokat könyvekre, vagy más cikkekre konvertálja és *haszonnal* másoknak továbbadja pénzért. Ha haszon nélkül adja tovább, akkor csak az üzérkedésnek a látszata forog fenn.

Aki azonban a nem üzletszerűen összegyűjtött misepénzekből magának, vagy nemes intézmény céljára valamit visszatart, sem nem üzérkedik, sem nem kereskedik, jóllehet ezt kifejezett jogszabály tiltja (Vermeersch, Epitome, II. n. 105.).

Egyébként a misepénzekkel való üzérkedés[110] felfüggesztéssel, illetve az egyházi hivatal, vagy javadalom elvesztésével, világiaknál pedig kiközösítéssel jár. (c. 2324.)

Tehát szigorú szabály, hogy annyi misét kell mondani, vagyis, felajánlani, amennyit a miséző kapott, bármilyen csekélyek is azok stipendiumai. Kivételes esetben azonban némi levonásnak van helye.

VIII. *A misepénzek ellenőrzése, nyilvántartása, intenciós könyv* (c. 842.)

1. A templomigazgatók, illetve plébánosok, akár szerzetesek, akár nem, tartoznak *intenciós könyvet* vezetni, amelyben a stipendium összegét és az intenciót folyószám szerint bevezetik. Az ordináriusok kötelesek ezeket az intenciós könyveket *évenként* személyesen, vagy helyettesük, megbízottjuk útján ellenőrizni. (c. 844. § 1.)

2. Ezen kívül minden világi és szerzetes pap, aki misepénzt fogad el, mind az elfogadást, a szándék idejének és a felajánlónak megnevezésével, mind a mise végzésének tényét az ún. *intenciós,* vagy stipendiumos *könyvbe* tartozik bevezetni. (c. 844. § 2.)

[110] A középkorban napi többszöri mise helyett egyesek bevezették a *száraz* misét (missa sicca) átváltozás és áldozás nélkül. (Vö. *Pinsk,* Die Missa sicca, Jahrbuch f., Liturgiewissenschaft, IV. 90. sq.) Mások pedig a *két-három arcu* misét (missa bifaciata, trifaciata) honosították meg, amikor az offertoriumot és kánont egyszer mondták el, de a változó részeket kétszer, háromszor. A visszaéléseket több pápa elítélte. VIII. Orbán const. *Cum seape contingat* (1625. jún. 21.); XII. Ince *Nuper,* (1697. nov. 23.), XIV. Benedek: *Quanta cura;* (1743 .jún. 30.); VIII. Sándor (1655. szept. 22., 1666. márc. 18.); IX. Pius: *Apostolicae Sedis;* XIII. Leo: *Vigilanti* (1893. máj. 25.); X. Pius: *Ut debita* (1904. május 11.).

3. A helyi főpásztorok és szerzetes elöljárók is, akik alattvalóik között stipendiumokat osztanak ki, szintén kötelesek a stipendium összegét és az intenciót erre a célra szolgáló *külön könyvbe* bevezetni. (c. 844. § 1.)

4. Egyébként a misék végzésére vonatkozó kötelezettség teljesítésének *ellenőrzése* a helyi főpásztorhoz, szerzetes templomokban pedig a szerzetes elöljáróhoz tartozik (c. 842.).

5. Azokat a kézimiséket, amelyeket *egy év* alatt nem lehetett elvégezni, az elvállalástól számítottminden évnek a végével át kell adni az ordináriusnak (c. 841. § 1.).

6. *A kézihez hasonló miséket* pedig, amelyeket szintén nem lehetett egy év alatt elvégezni, annak az évnek a végével kell átadni, amelyben azokat el kellett volna végezni. (c. 841. § 2.)[111]

IX. *A misézés helye* (c. 822.)

1. *Templomban*

A misét csak felszentelt (konszekrált), vagy legalább megáldott (benedikált) templomban, vagy kápolnában éspedig konszekrált *oltáron* szabad végezni. (c. 822.)

Sohasem szabad eretnek, vagy szakadár templomban misézni, még akkor sem, ha ez előzetesen szabályszerű konszekrációban, vagy benedikálásban részesült. (c. 823. § 1.)

Feltétel továbbá, minden esetben, hogy az oltár konszekrált legyen.

[111] A misézési kötelezettség ezenkívül még fennállhat:

a) *Ex oboedientia* .— A szerzetes elöljárók alattvalóiknak előírhatják a misét, vagy úgy, hogy misepénzt fogadnak el (ez esetben a kötelezettség *ex iustitia)*, vagy úgy, hogy a szerzet szándékára miséztetnek (itt nincs ilyen súlyos kötelezettség). A pápa (pl. XV. Benedek 1915. aug. 10-én elrendelte (*Incrementum altaris sacrificium)*, hogy Halottak napján, ha valaki három szentmisét mond, egyet a pápa szándékára, egyet pedig az összes elhunyt hívekért kell felajánlani), mind a püspök (elrendelheti, hogy az elhunyt papokért évenként minden egyes pap misét mutasson be; vagy hogy a *pro populo* mise helyett a plébános *ad intentionem ordinarii* misézzen. Ez súlyos kötelezettség, mivel az ordinarius ezért pénzt vesz fel.)

Nálunk csak a hónap első vasárnapján van *pro populo-mise*, a többi napokon szentszéki engedéllyel az ordinarius szándékára alkalmazzák a többi szentmisét.

b) *Ex promissione.* — Ígéretből fakadó mise-kötelezettség általában nem kötelez súlyos bűn terhe alatt. Sőt, mivel a mise gyümölcsei szétválaszthatók, egy mise elmondásával két, három igéretből fakadó misekötelezettségnek is eleget lehet tenni.

Szükség esetén megengedett, hogy saját ritusú oltár hiányában *más ritusú* konszekrált oltáron legyen mondható a mise, de nem mondható semmiképpen a görögök antimensáján. (c. 823. § 2.)

A *pápai oltáron* való misézéshez külön szentszéki engedélyre van szükség. (c. 823. § 3.)

2. *Misézés templomon kívül* (Missa sub divo.)

a) Ubique (altare portatile, c. 822. § 2.)

Egyeseknek megvan az *altare portatile* privilégiuma, amelyet vagy maga a jog, vagy pedig külön indultum engedélyez. Ez a kiváltság magában foglalja a lehetőségét annak, hogy *mindenütt*[112] lehet celebrálni (facultas ubique celebrandi), feltéve, hogy a hely tisztességes, továbbá, hogy *petra sacra* áll rendelkezésre (oltárkő).

A helyi ordinárius, vagy ha kiváltságolt szerzetesházról van szó, a nagyobb elöljáró is megengedheti, hogy a templomon kívül is végezhető legyen szentmise.

A feltételek a következők:

1° *super petram sacram.* Ezen egy kb. 25×25 cm követ értünk, amelynek a közepében ereklye van helyezve. Ez az ún. hordozható oltár.[113]

2° *Locus decens,* tehát megfelelő helyen kell elhelyezni ezt a mensát, Tilos azonban a cubiculum, olyan szobának a használata, amelyet alvás céljára vesznek igénybe.

3° *iusta et racionabilis causa,* vagyis ésszerű és nyomós ok fennállása.

4° *rendkívüli eset* (casus extraordinarius) jelentkezése.

5° *per modum actus,* vagyis habitualiter, állandó jelleggel nem engedélyezhető, hanem csak egyes esetben. (c. 822, 4.)

Az *altare portatile* kiváltsága nem abban áll, hogy rajta mise végezhető, mivel az altare portatile minden kiváltság nélkül alkalmas erre, hanem abban, hogy rajta *bármely tisztes helyen* mise mutatható be, templomon és más istentiszteleti célra szánt helyiségen kívül is. Ebből látható, hogy az altare portatile kiváltsága különbözik az *oratorium privatum* kiváltságától.

Az *ubique celebrandi* záradék az altare portatile használatát minden helyre kiterjeszti: *sub divo* et *sub terra,* feltéve, hogy az emlí-

[112] A helyi ordinárius és az exempt szerzet főelöljárója ésszerű okból megengedheti, nem általánosan, csak *esetről-esetre,* hogy a misét templomon kívül, szabad ég alatt, iskolában, magánházban, vagy más tisztes helyen, de sohasem *hálószobában,* bemutassák. (c. 822. § 4.)

[113] A missziós papok oltárkő helyett *linteum ex lino*-t használhatnak, amelyet a püspök áld meg. SRC. 1947. március 12. *Sartori* im. 168.

tett feltételek a hely tisztességére nézve fennforognak. Tehát nem decens hely; a nem katolikus templom, a nem katolikusok és hitetlenek háza, vagy nyilvános színház stb.

Tengeren. A kódex a tilos és nem megfelelő helyek közé sorozza a tengert is (c. 822. § 3.). Azért a privilegium altaris portatilis, hacsak erről említést nem tesz, nem foglalja magában a tengeren való misézés lehetőségét. De nem engedheti meg sem az illető lelkész saját ordináriusa, sem a kiinduló kikötő ordináriusa. (SRC. 1901. márc. 4.)

Ha indokolt esetben a Szentszék meg is engedi, kellő óvintézkedéseket kell életbeléptetni, ahol nem forog fenn a tiszteletlenségnek a veszélye (S. C. Prop. fide 1902. márc. 1., *Collectanea* n. 2130. 1902. aug. 13.).

Vannak, akik azt állítják, hogy nagy hajókon, ahol külön kápolna van, vagy kápolna nélkül is, minden utazó lelkésznek hordozható oltáron szabad szentmisét bemutatnia, mivel a 822. kánon 3. §-ának tilalma ezekre nem terjed ki, mert a *periculum irreverentiae* nem forog fenn és így az egész törvény hatályát veszti.

Külön privilégium alapján a tengeren is misézhetnek a kardinálisok (c. 239.) és a püspökök (c. 349.).

Az ún. *tábori,* vagy *szabad ég alatt* végzett misék engedélyezése kizárólag az istentisztelet és a hívek lelki érdekében történhetik. (Cong. de Sacr. 1924. július 16. AAS 16, 370.)

Vasúton és *repülőgépen* való misézést tételes törvény nem tilalmazza. Konkrét esetben aszerint kell eldönteni a kérdést, hogy valóban *locus decensről* van-e szó.

Az ordináriusok a 822. kánon alapján nem engedhetik meg a misemondást *szobában, halott jelenlétében* (camera ardente) hacsak egészen rendkívüli eset nem forog fenn, amit súlyos és nyomós ok indokol. Ilyen rendkívüli eset a megyéspüspöknek, vagy a helyi ordináriusnak a halála alkalmával, vagy pedig uralkodó család, vagy államfő elhalálozása, vagy az Egyház és az állam területén érdemeket szerzett s a szegényeket kiválóan támogató személyek elhalálozásánál szokott előfordulni, vagy pedig olyan személyek halálánál, akik ezt apostoli privilégiummal megkapták. (SRC 1894. IV. 3. n. 382., SC de Sacr. 1926. máj. 3. *Sartori,* 167).

Ezekben az esetekben is a *Requiemet* a templomokban kell tartani. Az említett esetekben az ordinárius háromnál több misét nem engedélyezhet és így a Kongregáció 1924. április 28-i engedményét hatályon kívül helyezte.

Ha a misemondás *szabadban* (sub divo) történik, akkor is kellő óvatosságra van szükség. Az oltárt *három* oldalról sátorral, vagy más védőeszközzel kell körülvenni, hogy a széltől kellően védett legyen. (SC de Sacr. 1929. március 26. AAS 21/1929/631.)

Per modum actus kifejezés lehetővé teszi, hogy az engedély 8—10 napra terjedjen, amelyet indokolt esetben, ha az ok fennforog, meg lehet ismételni.[114]

6° Az *altare portatile* kiváltsággal rendelkeznek:

a kardinálisok és a püspökök, beleértve a címzeteseket is, (c. 239, 349.), továbbá

az apostoli vikáriusok és prefektusok (c. 294.) saját területükön,

a nullius apátok és prelátusok,

a kongregációk titkárai és assessorai.[115]

A számfeletti és az *ad instar* protonotáriusok házi kápolna jogával rendelkeznek ugyan, de nincs meg az *altare portatile* kiváltságuk. (*Inter multiplices* n. 22, 46. *Ad incrementum* n. 55, 57.) A címzetes protonotáriusnak egyik kiváltsága sincs meg.

A Rota auditorok, a Camera Apostolica clerikusai, a Signatura Apostolica prelátusai és referendáriusai. (XI. Pius, *Ad incrementum*, n. 74, 108, 127, 145.)

b) *Az altare portatile szentszéki kiváltsága.*

A Szentségi Kongregáció 1949. október 1-én részletesen szabályozta „*Quam plurimum*" instructiójával ezt a kérdést. Hangsúlyozza, hogy eme engedélynek a célja tisztán vallásos lehet és akkor kapható meg e kiváltság, ha ott

1° nincsenek templomok, vagy távol fekszenek, vagy pedig eretnekek, vagy szakadár vidéken diasporában;

2° amikor nagy egyházi kongresszus, vagy ünnepség alkalmával a templom nem képes a hívő sereget befogadni; ugyanaz vonatkozik polgári ünnepségekre is, ha az misemondással kapcsolatos;

3° kirándulások alkalmával, ha nagy gyermeksereg, vagy más hívősereg különben mise nélkül maradna, így pl. nyaralás, vagy üdülés céljából előforduló utazások;

4° eucharisztikus kongresszusokon szintén megengedett ez, ha kellő templom nem áll rendelkezésre;

5° a pap személyi javára csak akkor szokás megengedni ezt a lehetőséget, ha betegségről van szó.

A Kongregáció kifogásolja, hogy újabban elharapódzott az a veszélyes és rossz szokás, hogy minden szükség nélkül az istentiszteletet a

[114] Az *altare portatile* kiváltságára nem vonatkoznak azok a megszorítások, amelyek az *oratorium domesticumot* érintik. A mai jog szerint a szerzetes előljáró is megengedheti a hordozható oltár kiváltságát, de csak saját házának kiváltságképpen.

[115] X. Pius inter multiplices 1905. febr. 21., XI. Pius Ad incrementum 1934. aug. 15. n. 17, 46.

templomon kívül tartják. Ezt az alaptalan rossz gyakorlatot, mint *corruptela iuris*-t, helyteleníti.

A visszaéléseknek egyik oka abban keresendő, hogy tévesen ítélik meg az indultum fogalmát. Az ilyen kedvezmény tisztán személyi jellegű, hacsak a leíratból más nem tűnik ki, tehát az azt kapó lelkész csak *egyedül* élhet vele. A rescriptum azt is kiemeli, hogy az ilyen mise alkalmával eleget lehet-e tenni a vasárnapi misemondási kötelezettségnek. Általában, ha külön kivétel nem szerepel, akkor az 1249. kánon alapján, a misemondási kötelezettségnek így is eleget lehet tenni.

6° Az ilyen *kiváltság-kérés* feltételei.

Ha betegség címén kérik, akkor ügyelni kell arra, hogy az a hely, ahol a misézés történik, *decens* legyen, de semmiképpen sem lehet hálószoba. Megengedett az *armarium clausum* használata, amely magában foglalja az oltárt is.

Azt is meg kell vizsgálnia az ordináriusnak személyesen, hogy az illetőnek betegség címén egyéni javát, vagy pedig a hívek közös javát mozdítja-e elő?

Az engedélynél a Kongregáció a következő záradékot szokta használni: *de consensu ordinariorum*, vagy *praemonito loci ordinario*, aszerint, hogy az illető egy, vagy több egyházmegyében szándékozik tartózkodni. (AAS 31, 502, 506.)

X. *A misézés ideje* (c. 820., 821.)

1. *Nap.* Általában mindennap lehet misét mondani, kivéve azokat a napokat, amelyeken a misemondás tilalmazott (c. 820.).

Nagycsütörtökön délelőtt *Tertia* után van a *Missa Chrismatis* a székesegyházakban. Ez énekes nagymise. Egyéb helyeken du. az egy főmise 4 és 9 óra között tartható. Ahol a lelkipásztori szempontok indokolják, az ordinárius a főmisén kívül templomban és nyilvános kápolnában még egy vagy két olvasott [csendes] misét engedélyezhet; félig nyilvános kápolnában csak egyet.

Nagypénteken nincs mise, csak különleges áldozási szertartás van. A szertartást de. 9-től du. 9-ig lehet kezdeni: kívánatos, hogy 3 óra körül kezdődjék.

Nagyszombaton a mise éjfél körül kezdődik; előtte szertartás, mely az ordinarius engedélyével kezdhető szürkület vagy napnyugta után. Hazánkban du. 4 óra körül kezdhető. (SRC Prot. N. C. 118/1960. 1960. VII. 1.) CF. Litt. Circ. Adioec. Strigoniens. 1960. V. pag. 19. nr. 1637.

Ami az *idő* közelebbi meghatározását illeti, meg kell jegyezni, hogy Karácsony éjjelén csak plébániai és konventuális ünnepélyes misét szabad mondani. Más misét csak apostoli engedéllyel. (c. 821. § 2.) Kivételt alkotnak az olyan szerzetes és kegyes intézetek kápolnái, amelyek az Oltáriszentség őrzési jogával rendelkeznek. Ezekben Karácsony éjjelén három mise mondható, vagy *servatis servandis*

csak egy, úgy azonban, hogy a jelenlévők misehallgatási kötelezettségüknek ezáltal eleget tesznek és a szentáldozáshoz is járulhatnak. (c. 821. § 3.)

2. *Óra.* Hajnaltól (ab aurora) délig. A magán misék kezdhetők egy órával hajnal előtt és délután egy órakor. (c. 821.) Újabban meghonosodtak az esti misék.

XI. *Az esti szentmisék bevezetése*

Az esti miséket indokolja az a körülmény, hogy egyesek elfoglaltságuk miatt reggel nem vehetnének részt misén.

Engedélyezés

1953. évi jan. 6-i pápai rendelet[116] szerint az esti misét az *ordinárius* engedélyezheti. (c. 198.), mely

a) délután négy óra előtt nem kezdődhetik.

b) Csak a következő kimerítően (taxative) felsorolt esetekben mondható:

1° parancsolt ünnepeken (c. 1247.),

2° eltörölt ünnepeken (Index Cong. Conc. die 28. Dec. 1919: AAS. XII. (1920/42.),

3° minden hónap első péntekén,

4° egyéb ünnepélyes alkalmakkor, amely nagy látogatottsággal történik (pl. búcsújáróhelyeken, vagy egyéb kongresszusokon),

5° hetenként egy napon a fenti napokon kívül, ha bizonyos hívőréteg java megkívánja.

c) A misező papok és áldozni kívánó hívek a mise, illetve áldozás előtt *három órával* befejezett étkezés alkalmával, kellő mértékkel (congrua moderatione) szokásos alkoholt is fogyaszthatnak (sör, bor stb.). A mise, illetve áldozás előtt *egy* óráig *nem* alkoholos folyadékot vehetnek magukhoz.

d) A papok külön felhatalmazás nélkül aznap reggel és este nem misézhetnek (c. 806.).

e) Ugyancsak tilos a híveknek *reggel* és *este* ugyanaznap szentáldozáshoz járulni (c. 857.).

f) Azok a hívek is áldozhatnak este, akik nem tartoznak abba a csoportba, amely számára az esti misét beállították. Az áldozás mise alatt, közvetlen előtte, vagy közvetlen utána lehet (infra dictam Missam, vel proxime ante et statim post. c. 846.).

[116] Vö. const. *Christus Dominus.* (AAS. 1953/47. sz.)

g) Missziós területen, ahol nem a *ius commune,* hanem a ius missionum van hatályban, az esti misét az Ordinariusok mindennap megengedhetik a fenti körülmények mellett.

h) E rendelkezést maga XII. Pius pápa 1957. március 19-én kiadott rendeletével (Mp. *Sacram communionem)* lényegesen módosította, illetve enyhítette.[117]

2. *Többszöri mise* (Binatio, trinatio)

a) Napjában azonban csak egy misét szabad bemutatni, kivéve Karácsony és Halottak napját,[118] amikor minden egyes pap három misét mutathat be. (SRC. 1920. jan. 26. AAS, 12, 122.)

b) A naponkénti kétszeri, vagy többszöri misézéshez pápai, illetve püspöki engedélyre van szükség.[119]

1° A kétszeri misézést (binatio, illetve binálás), a főpásztor csak akkor engedélyezheti, ha paphiány miatt különösen parancsolt ünnepeken a hívek jelentékeny része mise nélkül maradna. A *„notabilis fidelium pars"* megállapítása az ordinárius bölcs belátásától függ. Ha a filia távolesik a matertől, fennáll az ok. Hasonlóképpen a betegek, intézetek növendékei, szerzetesek, foglyok esetében, vagy ha kb. húsz személy különben mise nélkül maradna.

2° A bináláshoz azonban nem elégséges a *paupertas sacerdotis.* Kérdés, hogy megengedhető-e binálás ott, pl. nagyvárosokban, ahol stipendium fejében miséző alkalmazása akadály nélkül megtörténhetik. Ilyen esetben inkább *negatív* álláspontra kell helyezkedni és a miséző stipendiumát a hívek adományából kell fedezni.[120]

Az *esztergomi* főegyházmegyében Hamvazószerdán, első pénteken, házasságkötés- és temetés alkalmával, valamint a lelkész törvényes távolléte és szabadsága idején hétköznapon is szabad két misét mondani egy papnak, ha más pap nem vehető igénybe. S. C. Sacr. Prot. N. 5859/61; Litt. Circ. 1961, VI. pag. 25.) A *veszprémi* egyházmegyében pedig háromszor szabad hetenkint egy papnak két misét mondania, ha más pap nem áll rendelkezésre. (S. C. Sacr. Prot. N. 2541/60).

[117] Az előbbi rendelkezésből csupán az maradt meg, hogy az esti szentmisét délután 4 óra előtt nem lehet kezdeni. Egyébként az ordinariusok *mindennap* megengedhetik az esti szentmisét *„si bonum spirituale notabilis partis christi fidelium id postulet".* Eme feltétel mellett este két mise is mondható.

[118] XIV. Benedek *Quod expensis* (1748. aug. 27.) Spanyolország és Portugália részére engedélyezte Halottak napján a három misét, de csak egyért szabad stipendiumot elfogadni. XV. Benedek *(Incrementum altaris sacrificium.* 1915. aug. 10.) az egész világ papságának engedélyezte: egyet az összes elhúnyt hívekért, egyet pedig a pápa szándékára kell felajánlani.

[119] A második miséért azonban nem szabad stipendiumot elfogadni, de eleget lehet tenni vele ígéretből fakadó mise kötelezettségének.

[120] *Coronata,* n. 197.

Meg kell jegyeznünk, hogy különleges indokok alapján a binálást eltörölt ünnepekre, sőt *köznapokra* is meg szokták engedni. Így pl. 1948. március 8-án a Szentségek Kongregációja a párizsi ordináriusnak megengedte a binandi fakultást hétköznapokon is, házasságkötés és temetés alkalmával *ad biennium.*[121]

3° A napi *háromszori* misézéshez (trinatio) azonban szentszéki engedélyre van szükség.

XII. *A miseáldozat anyaga és formája.* (c. 814—819.)

1. *A miseáldozat anyaga*

A mise anyaga kenyér és bor, amelyhez néhány csöpp vizet (modicissima aqua) kell önteni. (c. 814.)

a) *Kenyér.* A kenyér friss búzalisztből[122] készül, amely sütés által lesz használhatóvá. (c. 815. § 1.)

A kenyér készítéséhez szükséges a természetes víz[123] hozzáadása.

Szükséges, hogy az ily természetes vízzel készített kenyér sült[124] formában kerüljön alkalmazásra.

Szükséges továbbá, hogy az említett kenyér használható, friss[125] állapotban legyen. Hogy a kenyér meddig áll és meddig használható, sokszor a liszt minőségétől és az őrző hely körülményétől is függ. Általában *egy hónapnál* tovább nem kívánatos az őrzése[126] a penészesedés miatt. (c. 815. § 1.)

Az Eucharisztiánál alkalmazott kenyér formája a *latin rítus*ban kerek és nagyobb, mint amit a hívek vesznek magukhoz; a görög rítusban pedig négyszögletes, a híveké háromszögletű. A latin Egyházban *kovásztalan* kenyeret, a keleti egyházban pedig *kovászos* kenyeret használnak (c. 816.). Mindkettő érvényes anyag, szükség esetén azonban kivételnek lehet helye.

[121] Coronata m. n. 197, 9.

[122] Érvénytelen anyag lenne zab, árpa, bab, kukorica, gesztenye vagy más terményből készült kenyér. Azonban kisebb mértékben az említett anyagokból a búzalisztthez keverés adható. Kétes a rozskenyér és a kétszeresből készült (fele búza, fele rozs) kenyér is.

[123] Rózsavíz, vagy pl. desztillált víz használata kétes anyag lenne. Tej, vaj, olaj keverése pedig egyenesen érvénytelenné tenné a kenyér alkalmazását.

[124] Sem a nyers, sem a vízben főzött kenyér nem lenne érvényes anyag. Kétes anyag a más anyag vegyítésével (tej, vaj, cukor) készült kenyér, sőt érvénytelen, ha az idegen anyag oly mennyiségben kerül hozzá, hogy már a sütemény nem nevezhető kenyérnek (kalács, torta, lepény).

[125] Nedves, nyirkos helyen és télen hamarább megpenészedik, mint nyáron, vagy száraz helyen

[126] S. C. de Sacr. 1918. dec. 7., 1929. március 26.

b) *Szőlőből sajtolt*[127] *bor* (vinum de vite. 815. § 2.).

A bor nem egyszerű anyag (unum per se), hanem részekből álló, összetett valami, és pedig alkoholból, cukorból, festőanyagból és vízből áll. Az alkohol tartalma 5 és 20% között váltakozik. 5% alatt a bor érvénytelen lenne az Eucharisztia előállítására. Ha a bor nagyon gyenge, szőlőből készült alkohollal 12, illetve 17, vagy 18%-ig is feljavítható.[128]

A must erjedés előtt is érvényes anyagként használható, de amíg ki nem tisztul rendszerint tilos, ugyancsak az ecetesedő bor is.

A borhoz nagyon kevés (modicissima aqua) vizet kell hozzáadni. A kereszten ugyanis a Szentírás szavai szerint Krisztus oldalából vér és víz folyt ki. Tulajdonképpen a víz hozzáadása a *világi* hívőket jelképezi, akikkel Krisztus szoros kapcsolatba kerül. A víz hozzáadása nem érvényességi kellék. Egyetlen csepp is elegendő. Ha a víz a bornak egyharmadát tenné ki, akkor már kétes lenne az érvényessége, ha pedig azonos mennyiségű lenne magával a borral, érvénytelen. A víz általában a bor 20%-áig terjedhet.[129]

2. *A miseáldozat formája*

A kenyér átváltoztatási formulája a következő: HOC EST ENIM CORPUS MEUM. — Ez az én testem. A boré pedig: HIC EST ENIM CALIX SANGUINIS MEI, NOVI ET AETERNI TESTAMENTI, MYSTERIUM FIDEI, QUI PRO VOBIS ET PRO MULTIS EFFUNDETUR IN REMISSIONEM PECCATORUM. — Ez az én véremnek a kelyhe, — az új és örök szövetségé — a hit titka — amely értetek és sokakért kiontatik a bűnök bocsánatára. Az említett szavakat súlyos kötelezettség mellett, hiány és változtatás nélkül kell alkalmazni, jóllehet nem valamennyi szó érvényességi kellék.[130].

[127] Ami nem szőlőbogyóból készül, érvénytelen anyag (sör, almabor, gyümölcslé, tiszta alkohol, pálinka, konyak, ürmös, pezsgő, műbor, alkoholmentes bor, lőré, vagy csíger [kisajtolt törkölyön keresztül bocsátott víz]). Érvénytelen az erősen vizezett bor vagy feles. Kétes, ha a víz egyharmadnál több.

[128] c. S. Offic. 1890. júl. 30., 1896. aug. 5., *Fontes*, IV. 125, 1183.

[129] Nem tilos a víz mennyiségének megállapításánál kis kanálka használata.

[130] A *„hic est calix sanguinis mei"* kétségkívül érvényességi kellék. Érvényes, de tilos lenne a következő formula: „hic cibus est corpus meum, hic calix est sanguis meus"; vagy „hoc est corpus meum quod de virgine sumpsi, hic est sanguis meus infiniti valoris, hic meus est sanguis, hoc est sanguis meus, hic calix est novum testamentum in sanguine meo" etc. Azért érvényesek ezek, mert lényegileg egyeznek az Egyház által előírt formával.

Érvénytelenek lennének a következő formulák: „hic (ti. itt) est corpus

Az átváltozás szavait vocaliter, vagyis úgy kell kiejteni, hogy maga a pap hallja azokat.[131] A jelzett szavakat nem történeti elbeszélés stílusban, hanem végrehajtó szándékkal kell kiejteni, jóllehet ez a szándék lehet csupán virtuális.

Előírás szerint a konszekrációnak két szín alatt kell történnie (c. 817.), de az általános nézet szerint egy szín alatt is érvényes lenne.

XIII. *A szentmise rítusának megtartása*

1. *Rubrikák* (c. 818.)

A miséző pap köteles a liturgikus előírásokat *pontosan* megtartani és önkéntesen nem csatolhat az előírt imádságokhoz semmit. (c. 818.) A rubrikák általában, mint a név is jelzi, *pirossal* jelzett liturgikus utasítások, amelyek a rítust és ceremóniát szabályozzák. A két utóbbi elnevezést rendszerint felváltva alkalmazzák, noha a kettő között különbség tapasztalható. A *ceremóniák* inkább az ima közben tanúsítható magatartást, illetve végzendő mozgást szabályozzák, a *rítus* pedig az egyházi imádságot fejezi ki. Tágabb értelemben az utóbbi valamennyi liturgikus cselekmény összefoglalója.

2. *Rítus* (c. 819.)

Mindenki saját rítusa szerint köteles misézni (c. 819.). Latin rítusú pap keleti templomban is, keleti szertartású pap latin templomban is saját rítusa szerint misézik.[132]

A szerzetesek saját rítusukat követik más templomokban is.

A rubrikák lehetnek irányító (direktív) jellegűek, amelyek a mise mondását megelőzik, illetve követik, és lehetnek parancsoló (preceptív) jellegűek, amelyek a mise mondására vonatkoznak.

---

meum, hoc corpus est meum, hic sanguis est meus, ecce sanguis meus, hoc fit corpus meum" etc.

Kétesek a következő formulák: „haec est caro mea, ille est sanguis meus, illud est corpus meum". A consecrationál az enim szócska nyilvánvalóan nem érvényességi kellék.

[131] Az aggályos ismétlés, fejrángatás, erőlködés, súlyos megütközést kelt, tehát kerülendő.

[132] *Az ambrozián* rítusú latin pap a római rítusú templomokban a jelzett templomok rítusát követi. A római latin rítusú pap ambrozián rítusú templomokban is saját rítusát követi, kivéve a helyi nagyobb ünnepeket, pl. a patronus ünnepét. Akik a plébániai misét végzik, vagy akik az illető ambrozián templom szolgálatára vannak rendelve, azok az ambrozián *rítus* szerint misézhetnek (SCR 1902. jan. 10. n. 4088. 1908. január 17. n. 4209.)

A szentmise általános rubrikáit az 1960 július 25-én *Rubricarum Instructum* kezdetű apostoli konstitucióval kihirdetett *Rubricae Breviarii et Missalis Romani* (Codex Rubricarum; a továbbiakban: Cod. Rubr. AAS. 52. 593—740] foglalja magában, amely 1961. január 1-én lépett hatályba.

3. *A mise időtartama*

a) A rubrikák és ceremóniák pontos megtartása természetszerűen időt vesz igénybe. Külön idő azonban, és pedig meghatározott idő nincsen előírva. Általában a csendes (olvasott) mise 25 percnél rövidebb[133] és félóránál hosszabb nem lehet normális körülmények között.

Hozzáadások (additio) és elhagyások (omissio) szintén tilosak. (Régi szabály: „Nil demas, nil addas, nil variabis; — Cave corrumpere verba, morari.")

b) *Folyamatosan*

Abruptio essentialis, ha az egyik szín konszekrálása után áll elő.

Abruptio integralis, ha mindkét szín konszekrálása után, de áldozás előtt következik be a mise abbahagyása.

Abruptio accidentalis, ha a konszekráció előtt, vagy áldozás után következik be.

Megszakítás (interruptio). A misét csak megfelelő okból szabad megszakítani, feltéve, hogy nem hosszú időre és botrány elkerülésével történik. Így pl.

1° evangélium után megszakítható a *szentbeszéd* miatt, körmenet tartása, vagy házassági hirdetés céljából;

2° felajánlás után csak magának a papnak, vagy a felebarátnak szüksége indokolja a megszakítást, így pl. a miséző betegsége, keresztség, vagy feloldozás;

3° a kánon alatti megszakításhoz súlyosabb ok szükséges, pl. haldokló keresztsége, vagy a szentgyónás kiszolgáltatása, vagy a miséző súlyos betegsége;

4° az áldozás után szintén megszakítható pl. az áldozókhoz intézendő rövid buzdítás, vagy fogadalom átvétel céljából.

A megszakítás után, amely a konszekráció előtt történik, vagy áldozás után, a pap ott folytatja a misét, ahol abbahagyta, ha pedig 1 óránál tovább tartott a megszakítás, és még nem történt konszekráció, akkor elölről kell kezdeni.

[133] Az 1960. évi római zsinat 25 percet állapít meg. Tizenöt perc alatt csak súlyos tiszteletlenséggel, botrányos sietséggel és kapkodással, és súlyos bűn terhe mellett lehetne elmondani.

4. *Misenaptár.* (Directorium: Cod. Rubr. n. 274.)

A misét a templom, a misező pap vagy az egyetemes Egyház misenaptára szerint kell mondani.

Templomban és nyilvános kápolnában minden pap, (tehát a szerzetes is) az illető templom vagy kápolna misenaptárát tartozik követni a misézésnél.

Egyházmegyeközi, nemzeti vagy nemzetközi szemináriumokban a misézésnél azt a naptárt kell követni, amely a zsolozsma mondására is irányadó. (n. 280.)

Magánkápolnában és templomon kívül hordozható oltáron mondott misézésnél a hely vagy a misező pap misenaptára egyaránt követhető. (n. 277.)

5. *Devotio*

A misemondásnál legalábbis olyan összeszedettséget kell tanúsítani, amely minden szándékos szórakozottságot kizár. A kánon alatt a szándékos szórakozottság az általános vélemény szerint súlyos bűn.

Ezzel kapcsolatban a *Missale* rubrikái előírják, hogy a misező pap egyes imádságokat *voce clara,* másokat pedig *voce submissa,* vagy *secreto* végezze. Az első esetben ügyelni kell arra, hogy ne legyen túl hangos, sem pedig annyira halk, hogy a hallgatóság ne értse szavát. Amit ellenben csendesen kell végeznie, azt úgy kell mondania, hogy ő maga hallja, de a körülállók már ne értsék. (16, 1. in Missale Rubr. gen.)[134]

6. *Missa recitata*

Egyesek azt tanítják, hogy a papnak azokat a szövegeket is olvasnia kell a misekönyvből, amelyeket kívülről, emlékezetből tud (Gasparri), mások megengedik, hogy azokat a részeket, amelyeket kívülről tud, *memoriter* mondhatja (Cappello).

Az újabb liturgikus mozgalommal kapcsolatban megengedett, hogy a ministráns helyett a hívek fennhangon válaszoljanak a celebráló pap egyes szavaira. A konkrét esetben ennek az engedélyezése az ordináriustól függ.[135]

Tilos ellenben a szekretának, a kánonnak, még inkább pedig a konszekráció szavainak hangos ismétlése a hívek részéről. Az ordiná-

[134] Egyes liturgisták két árnyalatot különböztetnek meg. Szerintük vannak olyan szövegek, amelyeket *voce clara,* hangosan, és olyanok, amelyeket *voce secreta,* csendesen kell végezni.

[135] SCR. 1922. aug. 4. AAS 16, 505., Periodica, 25, 50.

riusok ellenben megengedhetik, hogy a hívőnép a pappal együtt mondja magánmisék alkalmával a *Gloria*-t, *Credo*-t, *Sanctus*-t, *Benedictus*-t és *Angus Dei*-t,[136] és újabban a *Pater noster*-t.

7. *Szent edények* (sacra utensilia, vasa sacra)

A 818. kánon előírása, amely a liturgikus törvények szigorú megtartását sürgeti, vonatkozik azokra a szent edényekre és felszerelési tárgyakra is, amelyeket a misénél alkalmazni kell. (Ezzel kapcsolatban elöljáróban megemlíthetjük, hogy a *szent edények* vagy *ruhák* adományozóinak nevét, sőt címerét is be szabad hímezni, vagy vésni az ajándékozott ruhába, vagy tárgyba, feltéve, hogy az egyszerű formában és az illető tárgyak szélén, s szentképek alatt helyezkedik el.)

E felszereléshez tartoznak:

1° *kehely* (calix). A kehely a paténával együtt szükséges kellék, amely nélkül nem szabad misézni. Anyaga arany, vagy *ezüst*, vagy legalábbis aranyozott ezüst. Ha a körülmények úgy kívánják, megengedett alumíniumból készült kehely használata is (SRC 1866. dec. 9.). Normális körülmények között a kelyhet használat előtt konszekrálni kell. Kopás vagy újra aranyozás révén a konszekráció nem szűnik meg, de a lekopott aranyozást meg kell újítani.

2° A *paténa* szintén hasonló anyagból készül. Elégséges azonban bármely szolid anyag, amely aranyozva van.

3° *Corporale*. Vászon anyag, amelyen az oltár közepén a kehely és a paténa nyer elhelyezést. Régen ez nagy terjedelmű volt, hogy a hívek ajándékait befogadhassa. Manapság kisebb méretű.

4° *Palla*. Kerek, vagy négyszögletes, szintén vászon anyag, amely mise alatt a kelyhet befödi. Régen, amikor a corporálé nagyobb volt, külön pallára nem volt szükség mivel amaz a kelyhet is befedte.

5° *Purificatorium*. 30 vagy 40 cm hosszú és 25—30 cm széles, többnyire vászonból készülő kendő, amely a kehely és ciborium kitisztítására szolgál. Ez nem részesül áldásban.

6° *Velum calicis*. Ugyanolyan anyagból készül, mint a miseruha. A kehely befödésére szolgál, amely előlről és hátulról is betakarja. Formája négyszögletes.

7° *Bursa vel theca corporalis*. A corporale őrzésére szolgál a misén kívül. Négyszögletes alakú, amely három oldalról zárt, a negyedik oldalon nyitott; hossza és szélessége kb. 25 cm.

8° *Pyxis vel ciborium*. Az Eucharisztia befogadására szolgáló szent edény, amelyet a tabernákulumban őrzünk. Külső alakja nincs előírva, általában almaalakú, amelyet tető zár be kereszttel. Bármely szolid és illő anyagból készülhet. A ciborium tetejét fehér selyem *velummal* kell

[136] SCR 1935. nov. 30. Periodica 25, 61.

befödni; ez a kötelezettség azonban nem súlyos (Capello). Az általános nézet szerint ezt is meg kell áldani. Szokás az is, hogy a tabernákulumban a ciboriumot corporáléra, vagy pallára helyezik. Vitás azonban, hogy eme szokás parancsoló erővel bír-e?

9° *Ampullae vel urceoli.* Kis korsók, kancsók, amelyek rendszerint üvegből készülnek, a miséhez szükséges bor és víz tartására. Ha ezüstből vagy aranyból volnának, akkor megfelelő jelzéssel, pl. A. (aqua), vagy V. (vinum) meg kell különböztetni, hogy tévedés ne forduljon elő. Kívánatos, hogy ezeket az ampullákat kis fedővel lássuk el. Az ampullákat az oltárra tálcán (pelvicula vagy bacilis) visszük, amelynek anyaga nincs meghatározva. Lehet arany, ezüst, vagy üveg. Formája vagy kerek, vagy ellipszis. Rajta van azonkívül a kéztörlő, vagy manutergium. Püspökök és bíborosok általában *ezüst urceolust* használnak. Sem a kéztörlő, sem az ampullák, sem a pelvicula nem szorul áldásra. Kis kanál alkalmazása a vízöntésnél megengedett (SRC 1858. febr. 6. n. 3064.).

10° *Osculatorium,* vagy *instrumentum pacis,* amely kis, ércből készült és szentképpel, vagy kereszttel díszített tábla.

11° *Campanula seu tintinnabulum,* kis csengettyű ezüstből vagy más ércből. Néhol 4—5 egyesített csengettyű van használatban. Ebben az esetben azonban vigyázni kell az összhangra. (SRC 1898. szept. 10. n. 400. ad 3.) A csengettyűt nem pótolhatja az ún. keletindiai cimbalom, amely fára kifeszítve, ütés által ad hangot. Egyesek a *gong* használatát is tilalmazzák.

Magánmisék alkalmával is, sőt magán oratóriumban is kötelező a *csengettyű* használata. (SRC 1885. júl. 18. n. 3638. ad 3.) Általában nem szokás használni pápai és bíborosi miséken, vagy *capella* papalék alkalmával, továbbá akkor, ha a főoltáron misét, vagy más ünnepélyes szertartást végeznek, hacsak a kérdéses oltár nincs túl messze a főoltártól úgy, hogy a zavaró momentum elkerülhető. Továbbá akkor, ha a templomban szentségkitétel van.

8. *Az oltár díszítése.*

Az oltár díszítéséhez a következő felszerelésre van szükség:

a) *Kereszt.* A rubrika (527.) így szól: „Super altare adsit crux satis magna, cum Crucifico", tehát előírásról, parancsról van szó.

A kereszten mivel az előírás szorgalmazza, corpusnak, vagyis Krisztus testének kell lennie.[137]

A keresztet pótolhatja a Megfeszített nagy szobra[138], vagy pedig olyan festmény, amelyen a főhelyet a kereszt foglalja el[139]. Egyéb Krisztus-képpel nem helyettesíthető.

Ha az oltáron szentségkitétel van, akkor a keresztet a helyi szokások figyelembe vételével kell alkalmazni. (SRC 1741. szept. 2.) Egyesek sze-

[137] XIV. Benedek, const. *Accepimus,* 1746. júl. 16.
[138] SCR 1663. jún. 16. n. 1270.
[139] XIV. Benedek: *Accepimus & Secundo loco.*

rint, ha ilyen esetben nincs szokásjog, akkor annak pótlásáról nem kell gondoskodni.

A keresztnek az oltár közepén, a gyertyák között kiemelkedő helyet kell elfoglalni, hogy mindenki jól láthassa. A tabernákulum felett elhelyezett kis kereszt nem felel meg az előírásoknak. (SRC 1773. jún. 1.)

b) *Oltárterítők*

Az oltárt három *terítő* fedi be (mappae), amelyeket a püspök vagy más meghatalmazott személy áld meg. A legfelsőnek két oldalt a földre kell érni. Az a szokás, amely szerint a felső terítő nem ér a földre, nem tartható fenn. (SRC 1819. máj. 15. n. 2600.) Ezenkívül még egy külső, díszesebb terítőt is szoktak használni, amelyeket *vesperálénak* vagy *tela stragulának* neveznek.

Pallium vagy *antipendium* az a díszítő terítő, amely előlről fedi az oltárt.

c) *Gyertyák*

Az általános rubrikák előírják (n. 527), hogy legalább *két* gyertyának kell lenni a misemondás alkalmával. Általános vélemény szerint eme súlyos kötelezettség alól mentesítés élvezhető, ha viaticum előállításáról van szó. A gyertyáknak az oltáron kell lenniök és nem fogadható el az a gyakorlat, amely szerint a két oldali falon lévő gyertyák pótolják az előírást. (SRC 1865 szept. 16. n. 3137.)

Egészen csendes mise alkalmával elég csupán két gyertya. A püspökök privát misénél is *négy* gyertyát alkalmazhatnak.

Régebbi tilalom szerint *villanyfény* alkalmazása az oltáron nincs megengedve (SRC 1895. június 4. n. 3859.). Ugyanez a tilalom áll a *gáz* használatára nézve, amelyet szabad a templom kivilágítására használni, de az oltáron elhelyezni nem szabad. (SRC 1879. március 8.)

Az oltáron használt gyertyákat *méhviaszból* [139a] kell készíteni. Más anyagból készíteni nem szabad. Ehhez, ha a szükség úgy kívánja, szentszéki engedélyre van szükség. Azért a SRC. (1904. dec. 14. n. 4147) akképpen rendelkezett, hogy a püspökök gondoskodjanak arról, hogy a húsvéti gyertya és a szenteltvízbe mártandó gyertya, valamint a misézésnél alkalmazni szokott két gyertya *nagyrészt* viaszból készüljön, a többi gyertya részben más anyagból is készíthető.

A gyertyákat az egész mise alatt égve kell tartani, beleszámítva az utolsó evangéliumot és a misevégi imádságot is.

[139a] A viasz arányának megállapítása az egyes országok püspöki konferenciájának hatáskörébe tartozik. (SCR. 1957. dec. 15. AAS. 50, 50.)
Olaszországban a misézésnél alkalmazott gyertyánál, a húsvéti gyertyánál és az örökmécsnél használt anyagnál legalább 10%-a tiszta viasz. Egyéb funkcióknál alkalmazott anyagnál 5%. (SCR. 1961. február 3. Ephem. Lit. 1961, 368).

A háborús állapotok következtében előállt szükséghelyzetben megengedhető a *villany*-gyertya alkalmazása is.

d) *Tabella secretarum.*

A rubrika szerint (Rub. Gen. mis. 20.) a kereszt tövénél kis táblát kell elhelyezni, amelyen a csendesen mondott szövegek találhatók. Ez a XVI. század óta szokásos; később még két másik imatábla került hozzá, az egyik a leckeoldalon a *Lavabo*, a másik az evangéliumi oldalon az *Utolsó Evangélium* szövegével.

E táblákat az oltárról le kell venni, amikor 40 órás szentségimádás van (SRC 1864. dec. 20. n. 3030. ad 3.).

Misén kívül és egyéb funkciókon kívül szintén el kell venni.

9. *A mise nyelve*

A misemondásnál azt a liturgikus nyelvet kell használni, amelyet az Egyház által jóváhagyott liturgikus könyvek előírnak. A tridenti zsinat elítélte azt a tanítást, amely szerint a mise mondásánál csak a latin nyelvet szabad használni (Sessio 22, c. 9.). A nyugati egyházban a liturgia nyelve *latin.* A keletiek nemzeti nyelvet használnak ugyan, de ez különbözik a hétköznapi nyelvtől. Régen a latin Egyházban is szokásban volt az evangélium, lecke két nyelven történő olvasása. Ez a szokás mostan csak a pápai miséken maradt meg.

10. *A misék felosztása*

a) *Nyilvánosság szerint:*

Nyilvános mise: ilyen a bizonyos ünnepélyességgel végzett *plébániai mise,* az ún. eltörölt (tanácsolt) ünnepeken is

és a *konventmise,* amely a zsolozsmával kapcsolatosan a jótevőkért mindennap végzett énekes mise.

b) *Ünnepélyesség szerint* (Cod. Rubr. n. 271):

a mise lehet énekes és csendes mise.

Énekes mise az (missa in cantu), amelyben a pap a rubrikák szerint előírt énekeket valóban énekli.

Az énekes mise ismét lehet *ünnepélyes énekes mise* (solemnis), mely papi segédlettel, szerpap és alszerpap közreműködésével történik, — és *egyszerű énekes mise* (missa cantata), mely papi segédlet nélkül történik. A leckét lektor is énekelheti. Ha nincs lektor, akkor a celebráns a leckét recitálhatja is. (n. 514.).

Egyébként amit a szerpap, alszerpap, vagy lektor tisztségénél

fogva a misével kapcsolatban énekel, illetve felolvas, azt a celebráns elhagyja. (n. 473.)

A püspök, vagy püspöki jelvények használatára jogosított prelátus ünnepélyes miséjét *főpapi misének* (missa pontificalis) nevezzük. Ezen *presbyter assistens* is szerepelhet.

Csendes vagy olvasott mise (missa lecta) az, ahol a miséző semmit sem énekel. Ilyenkor szabad a nép nyelvén énekelni (SCR. N. 3880.), kivéve a liturgikus szövegeket. (SCR. N. 4235 ad 8.)

A csendes misék után az ún. *Leo imádságot* kell elmondani. (XIII. Leo 1884-ben, majd 1886-ban hozzáadta a Szent Mihály könyörgést. X. Pius pedig e fohászt tétette hozzá háromszor: „Jézus Szentséges Szíve — Irgalmazz nekünk." (I. C. Indulg. 17. junii 1904.)

Elhagyható a *Leó*-imádság:

1° jegyesáldás, első szentáldozás, közös áldozás, bérmálás, papszentelés, szerzetesi fogadalom alkalmával,

2° ha közvetlenül mise után más funkció vagy ájtatosság következik, pl. triduum, novéna, hamvazás, Balázs-áldás stb.

3° ha mise alatt szentbeszéd van.

c) *A napi zsolozsmához való kapcsolat szerint:*

a napi officiumnak megfelelő mise,

a napi officiumtól eltérő mise:

1° ilyen a *votivmise*, amely valamely hittitokról[140], Szűzanyáról, angyalokról, szentről[141], vagy különböző szükségletekért[142], a napi officiumtól eltérő és színben mondott mise.[143]

A votivmiséknek négy osztályát különböztetjük meg. (Cod. Rubr. n. 306—389.)

2° *Gyászmisék* (Cod. Rubr. N. 390—422).

Az új rubrika a gyászmiséknek négy osztályát különbözteti meg:

I. osztályú gyászmise: (n. 402—409.)

1. *Halottak* napjának miséi: (Commemoratio omnium defunctorum).

2. *Missa exsequialis* (ezt rendesen *praesente cadavere* kell mondani, de ésszerű okból végezhető *absente vel iam sepulto* n. 405);

II. osztályú gyászmisék (n. 410—414.):

1. *Missa pro die obitus:* a halál napjától a temetés napjáig mondott szentmise.

[140] Pl. Szentháromság, Szentlélek, Oltáriszentség.

[141] A Boldogságos Szűzről öt votivmise van a misekönyv végén, de votivmisét lehet mondani minden kanonizált szentről.

[142] Különböző szükségletre 17 votivmiseszöveg van a misekönyvben.

[143] Újabban a *votivmisék* mondása egyszerűvé vált. Vö. *Radó*, I. 369. sq.

2. *Missa post acceptum mortis nuncium:* a halálhír vétele után bárhol mondott egyetlen szentmise.

3. *Missa in ultima defuncti sepultura:* az eltemetett holttest végleges helyrevitelének napján mondott egy szentmise.

III. osztályú gyászmisék (n. 415—422.):

1. A halál- vagy temetéstől számított *harmadik, hetedik,* illetve *harmincadik napon* mondott egy mise.

2. *Évfordulós* mise (De anniversario): szorosan a halál vagy temetés évfordulóján, tágabban az alapítvány szerint évenkint mondani szokott mise.

3. *Missa in ecclesiis et sacellis coemeterii:* a temetőkápolnákban végzett mise.

4. Halottak napjának nyolcadán mondott misék.

IV. osztályú gyászmisék vagy *missae quotidianae.* (n. 423.)[144]

14. § Az Eucharisztia, mint szentáldozás[145] (Sanctissimum Eucharistiae sacramentum)

(c. 845—852)

Az Oltáriszentség, mint említettük, két formában jelentkezik: az egyik, mint áldozat (szentmise), a másik, mint szentáldozás.[146]

I. *A szentáldozás kiszolgáltatása* (c. 845—852.)

1. *A kiszolgáltató* (c. 845.)

Rendes kiszolgáltatója

a) minden felszentelt pap (c. 845. § 1.),

b) rendkívüli kiszolgáltatója a diákonus (szerpap), akinek azonban a helyi főpásztor, vagy plébános engedélyére van szüksége. Ez az engedély azonban *sürgős* esetben vélelmezhető (c. 845. § 2.)[147] Míg

[144] Újabb szabályozást vö. *Radó,* I. 375.

[145] *Beste,* 532. — *Coronata,* nr. 290—339. — *Eichmann—Mörsdorf,* II. § 116. — *Holböck,* II. 550. sq. — *Jombart,* nr. 438. sq. — *Jone,* II. 93. sq. — *Merkelbach,* III. 163. sq. — *Mihályfi,* Az emberek 88. sköv. — *Radó,* I. 511. sq. — *Retzbach,* § 56. II. — *D. E. Sheehan,* The Minister of Holy Communion. Washington, 1950.

[146] „Sacramentum Eucharistiae est sacramentum a Jesu Christo institutum, quo sub speciebus panis et vini ipsemet Jesus Christus, auctor gratiae, vere, realiter et substantialiter continetur ad spiritualem nostrarum animarum refectionem". *(Gasparri,* Catech. cath. § 151.)

[147] Ha diákonus áldoztat, annak végeztével kézzel ad áldást. CP. 1930. júl. 13. AAS 22/1930/365.

azonban a 741. kánon a keresztség kiszolgáltatásához a diákonus részére *jogos* okot (iusta causa) kíván, itt a szentáldozás kiszolgáltatásánál *súlyos* okot (gravis causa) követel. Ha a plébánosnak első pénteken sok a gyónója, diákonus áldoztathat stb. *Sürgős* eset (causa necessitatis) forog fenn pl. ha haldoklóhoz kell menni és nincsen más.

c) *Végszükség* esetén (in extrema necessitate) laikusok is kiszolgáltathatják (sacramenta propter homines!). De míg a diákonus, ha engedély nélkül áldoztat, bűnt követ ugyan el, de nem lesz szabálytalan (irregularis), mivel nem bitorol idegen rendet, a kisebb rendű klerikus, vagy laikus a végső szükség esetét kivéve, szabálytalan lenne. (c. 985, 7.)

2. *A kiszolgáltatás* (c. 846.)

Mivel a szentmise áldozat, azért a szentáldozás történhetik:

a) mise előtt[148], mise alatt és közvetlenül mise után (c. 846. § 1.).

Rendesen mise *alatt* történik a pap áldozása után. Ha sokan vannak az áldozók, akkor segítséget kell igénybe venni. Illetlen dolog, ha mise alatt az áldoztatási időn kívül áldoztatnak.

Az áldoztatás röviden *Ecce Agnus Dei* és háromszori *Domine non sum dignus* elmondása után történik. (n. 503.)

b) indokolt esetben misén kívül is (c. 846. § 2.);

c) magánkápolnában a helyi főpásztor csak különleges esetben és nyomós okból tilthatná el az áldoztatást.

3. *Betegek áldozása és a szent útravaló* (viaticum) (c. 847—850.)

a) *Betegek áldozása.* A betegekhez nyilvánosan kell vinni az Oltáriszentséget, éspedig

1° hacsak ésszerű és nyomós ok, pl. a tiszteletlenségnek a veszélye, mást nem javasol (c. 847.);

2° a betegek ünnepélyes áldoztatása a plébános joga és egyben kötelessége (c. 848. § 1.);

3° más papok csak szükség esetén és a helyi főpásztor, vagy illetékes plébános vélelmezett engedélyével vihetik a beteghez nyilvánosan az Oltáriszentséget (c. 848. § 2.);

4° nem nyilvánosan azonban, vagyis *privátim* minden felszentelt pap megáldoztathatja a beteget, annak a lelkésznek legalábbis

[148] *Requiem* misékben is szabad áldoztatni, közvetlenül a csendes requiem misék előtt és után is (SRC 3177—3465). Közvetlenül a nagymise előtt és után a misező nem áldoztathat. (c. 846. § 1.)

vélelmezett engedélyével, akí az Oltáriszentség őrzésére jogosult. (c. 849. § 1.)

b) *A szent útravaló.* (Viaticum.) Útravalóként való kiszolgáltatása az Oltáriszentségnek súlyos beteg részére szintén rezerválva van a plébánosnak, akár saját hívei legyenek azok, akár csupán az ő területén laknak. (c. 850.)

A beteg püspöknek a viaticumot kiszolgáltatni a káptalan első dignitása jogosult. (c. 397.)

Kiváltságolt papi szerzetben a rendi elöljárók, apácakolostorban a rendes gyóntatók adják. Szemináriumban a rektor illetékes. Laikus társulatban szintén a plébánost (c. 514, § 1., § 3., c. 464. §. 2.) illeti meg e jog.

4. *Az áldoztatás formája.* (c. 851.)

A latin Egyházban a szentáldozást *kenyér* formájában szabad csak kiszolgáltatni. (c. 852.).

Általános szabály, hogy bármely rítushoz tartozik is az áldoztató lelkész, köteles a kiszolgáltatásnál saját rítusát követni. (c. 851. § 1.)

A rítus még abban az esetben is szigorúan megtartandó, ha szükség esetében latin pap görög templomban kovászos kenyérrel, vagy keleti szertartású pap latin templomban kovásztalan kenyérrel (ostyával) szolgáltatja ki azt. Tehát itt nem a konszekrálás van megengedve más rítusbeli pap számára, hanem a már saját rítusú pap által konszekrált ostyának *más* rítusú pap által történő kiszolgáltatása. (c. 851. § 2.)

II. *Az Eucharisztia vétele* (c. 853—866.)

Minden megkeresztelt hívő, aki a kegyelem állapotában van, a szentáldozáshoz járulhat. *Ténylegesen* azonban csak akkor élhet e képességgel, ha jogilag nincsen gátolva. (c. 853.)

1. *Kik a jogosultak?*

A teljesjogú egyháztagok, mihelyt eszük használatára eljutottak. Ki vannak tehát zárva a gyermekek eszük használata előtt és a nem teljes jogú egyháztagok.

a) *Gyermekek áldoztatása.* (Első szentáldozás. c. 854.)

A gyermekek korai áldozását a mai egyházfegyelem az ész használatához kapcsolja. Kivételesen azonban ettől el is tekint.

b) *Az első áldozásra vonatkozó érvényes jogszabályok* (c. 854.)

1° Nem szolgáltatható ki olyan gyermekeknek, akik koruk ingatagsága miatt e szentséget megérteni[149] és értékelni nem tudják. (c. 854 § 1.)

2° Haldokló gyermekek megáldoztathatók, ha Krisztus testét a közönséges ételtől meg tudják különböztetni és azt tiszelettel imádni. (c. 854 § 2.)

3° Halálveszedelmen kívül szentáldozáshoz a hitigazságok bővebb ismeretére és nagyobb előkészületre van szükség, vagyis elengedhetetlen

α) legalább az üdvösségre eszközszerűen szükséges hitigazságok ismerete és

β) koruknak megfelelő áhítat.

4° A gyóntató, a gyermek szülei, vagy ezek helyettesei jogosultak megítélni, hogy a gyermek bír-e kellő készültséggel az első szentáldozáshoz. (c. 854. § 4.)

5° A plébános kötelessége ügyelni,[150] hogy a gyermekek eszük használata előtt, vagy kellő előkészület nélkül ne járuljanak szentáldozáshoz. E célból vizsgálatnak is alávetheti őket.

Viszont kötelessége arról gondoskodni, hogy mindama gyermekek, akik:

a) eszük használatával rendelkeznek és

b) kellő előkészülettel bírnak, *mielőbb* szentáldozáshoz járuljanak. (c. 854 § 5.)[151]

[149] Az ész használatának hiánya miatt nem áldozhatnak azok sem, akik

a) soha nem bírtak ép elmével (perpetuo amentes), ezeket ugyanis a jog a kisdedekkel egy elbírálás alá veszi (c. 88. § 3.);

b) siketnémák, akik semmiféle oktatásban nem részesültek;

c) azok, akik eszük használata után őrültek meg (bizonyos feltételekkel haláluk óráján megáldoztathatók);

d) eretnekek és szakadárok, még ha jóhiszeműek is, szentáldozáshoz nem járulhatnak (c. 731. § 2.)

e) gyengeelméjűek, eszelősök, agyalágyultak, második gyermekkorba jutott aggastyánok: ritkábban szentáldozáshoz bocsáthatók, ha az Eucharisztiát meg tudják különböztetni a közönséges kenyértől. Ugyancsak megáldoztathatók az önkívületben lévők (delirantes), ha nem kell attól félni, hogy a szentséget kiköpik. Általában nem szabad azokat áldozáshoz bocsátani, akiknél a szentség iránti tiszteletlenségtől kell tartani (pl. köhögési, hányási inger, stb.).

[150] Vö. Innoc. *Parisella.* De iure parochorum quoad primam puerorum communionem, In Monitor, 75(1950)230—233.

[151] A bérmálást az első áldozás *előtt* kívánatos feladni, mivel a keresztség kiegészítője (Szt. Tamás, III. q. 32. a. 2.); de azért a *szentáldozás* megelőzheti a bérmálást. SC. de Sacr. 1932. jún. 30. AAS. 24/1932)272.

2. *Kik vannak kizárva?* (c. 855.)

Az eucharisztikus áldozati lakomában az egyházi közösség látható kifejezést nyer. Aki tehát nem teljesen aktív tagja az Egyháznak, nem vehet részt az eucharisztikus asztalközösségben.

Ki vannak tehát zárva:

a nyilvánvalóan méltatlanok,[152] kiközösítettek, interdiktum alatt állók és köztudomásúlag becsületvesztettek (c. 855. § 1.), kivéve, ha bűnbánat után javulás következett be s a nyilvános botrányt jóvátették. Itt azonban különbséget kell tenni:

a) titkos bűnösöknek, ha *titokban* kérik, ha javulásukról nincs tudomás, meg kell tagadni (c. 855. § 2.);

b) ha azonban *nyilvánosan* kérik, ki kell szolgáltatni, ha a visszautasítás nyilvános botránnyal járna (c. 855. § 2.);

c) ellenben ha nyilvános bűnösökről van szó és nyilvánosan kérik, meg kell tagadni.

III. *A szentáldozás szükségessége és kötelezettsége*

1. *Szükségessége*

Eszközszerű (necessitas medii) szükséggel a szentáldozás nem szükséges az üdvösségre. A természetfeletti élet megőrzésére azonban *erkölcsileg* szükséges.[153] („Ha nem eszitek az Emberfia testét és nem isszátok az Ő vérét, nem lesz élet tibennetek." Ján. 6, 54.) Ez az isteni parancs elsősorban halálveszedelemben kötelez, mert ekkor van a legégetőbb szükség a természetfeletti élet megőrzésére.

2. *Kötelezettsége:*

a) *A húsvéti szentáldozás* (c. 859—862.)

Az Egyház parancsa alapján minden hívő férfi és nő egyaránt ama időponttól kezdve, hogy eljutott esze használatára[154] köteles

[152] I. *Marzella,* De obligatione SS. Eucharistiam indigens denegandi, *Antonianum,* 1956, 25—50.

[153] *A szentáldozás hatása:*

1° auget gratiam sanctificantem et fervorem caritatis;

2° remittit peccata venialia;

3° multum confert ad finalem perseverantiam tum concupiscentiam minuendo, tum a mortalibus praeservando, tum ad exercitationem bonorum operum roborando." *Gasparri,* Cat. cath. § 160.

[154] A IV. lateráni zsinat (1215.) az első áldozás idejét közvetve állapította meg: „Omnes utriusque sexus fideles, postquam ad annos discretionis pervenerint." — Az *annus discretionis* azonban tisztázatlan maradt, mivel korok, országok, népfajok, kulturális fejlettségi viszonyaitól is függ.

évenként *egyszer*, legalább húsvét táján a szentáldozáshoz járulni. (c. 859. § 1.)

Egy *kivétel* van, ha a gyóntató ésszerű okból úgy látja jónak, hogy a hívő egy bizonyos ideig tartózkodjék a szentáldozástól. (c. 859. § 1.)

b) *A húsvéti szentáldozás ideje és helye* (c. 859, § 2—4.)

1° *Idő.* (c. 859. § 2.) — Virágvasárnaptól Fehérvasárnapig. A püspök a húsvéti szentáldozás idejét Nagyböjt IV. vasárnapja és Szentháromság vasárnapja között állapíthatja meg. (c. 859. § 2.) Nálunk régen Nagyböjt I. vasárnapjától Krisztus mennybemeneteléig (innen az Áldozócsütörtök elnevezés!) tartott. Újabban pedig Hamvazószerdától Szentháromság vasárnapjáig tart.

2° *Helye* (c. 859. § 3.)

A törvény kívánatosnak tartja, hogy mindenki lehetőleg *saját* plébánia templomában tegyen eleget ennek a kötelezettségének, ha pedig máshol teljesítette, arról saját plébániáját értesítse.

Szentségtörő áldozással nem lehet eleget tenni a húsvéti áldozás kötelezettségének (c. 861.)

Aki bármilyen oknál fogva *Húsvét* táján nem tett eleget fenti kötelezettségének, azt tartozik utólag pótolni (c. 859, § 4.). Kívánatos, hogy ki-ki saját szertartása szerint végezze (c. 866. § 2.).

c) Mint szent útravaló (viaticum), a szentáldozás vétele kötelező nemcsak a halál óráján, hanem halálos veszedelemben is, bármely ok (betegség; külső ok; veszélyes műtét előtt, csata előtt stb.) idézze is elő. (c. 864. § 1.) Aki szentségtörően vette magához a szent útravalót, nem tett eleget eme kötelességének. (c. 864.)

Az ilyen halálos veszedelembe kerülő hívőnek, ha aznap áldozott is már, kívánatos, hogy még egyszer megáldozzék. Ha a halálos veszedelem tovább tart, a szent útravalót *gyakrabban* is magához veheti (c. 864. § 3.).

— Egyesek (Szt. Tamás) 10—12 év, mások 16—18—20 évben állapították meg. — A Szentségek Kongregációja 1910. aug. 8-án (decr. *Quam singulari)* hitelesen lerögzítette az *annus discretionis* tartalmát: „Aetas discretionis tum ad Confessionem, tum ad S. Communionem ea est, in qua puer incipit ratiocinari, hoc est *circa septimum annum* sive supra sive etiam infra. Ex hoc tempore incipit obligatio satisfaciendi utrique praecepto Confessionis et Communionis." Az *aetas discretionis*-t, amelyet a lateráni és trienti zsinat is használ, hét év körül állapítja meg. A kódex e fogalom helyett az ***usus rationis*** (c. 859. § 1.), az ész használatától teszi függővé, de a kor meghatározását (7 év) teljesen elejtette.

Vö. *Gillmann:* Die „anni discretionis" im Kanon *Utriusque sexus*, AKK 108/1928/ 556—617.

d) *A szent útravaló szertartása* (c. 866.)

Noha bármilyen szertartáshoz tartozó hívőnek jogában áll a szentáldozást pusztán ájtatosságból bármely rítus szerint végezni (c. 866. § 1.), mégis kívánatos, hogy a *húsvéti* áldozást ki-ki saját szertartása szerint végezze. (c. 866. § 2.)[155]

A viaticumot a haldoklók *saját rítusuk* szerint kötelesek felvenni, de szükség esetén bármily rítus szerint felvehetik. (c. 866. § 3.)

3. *A gyakori szentáldozás*[156] (c. 863.)

a) A hetenként gyakrabban, vagy mindennap végzett szentáldozást szokás *gyakori* áldozásnak nevezni.

Az ősegyházban minden vasárnap volt mise, amelyen a jelenlévő hívek áldoztak. A III—IV. században vasárnap, szerda, péntek. sok helyütt szombaton is áldoztak.

Később a buzgóság erősen alábbhagyott s ezért a IV. lateráni zsinat *évenként egyszer*, húsvét táján írta elő a szentáldozást.

A *trienti zsinat* sürgeti, hogy a hívek, amikor a szentmisén részt vesznek, meg is áldozzanak.

b) Szent X. Pius 1905. dec. 20. *Sacra Tridentina Synodus*[157] kezdetű ap. iratával pontosan megállapítja a *gyakori* áldozás feltételeit:

Alapelv: a gyakori áldozás nem a tökéletesség jutalma, hanem annak legfontosabb eszköze.

Két feltétel szükséges:

1° *a kegyelmi állapot*, vagyis a súlyos bűntől való mentesség,

2° *a jószándék*, vagyis ha nem szokásból, emberi tekintetből, hiúságból, képmutatásból áldozik valaki, hanem hogy erőt szerezzen a kísértések ellen, a kötelesség teljesítésére, erényes élet megszerzésére stb.

3° A kódex sürgeti, hogy a híveket buzdítani kell a gyakori, naponkénti szentáldozásra. (c. 863.)

4° *Napjában* azonban csak *egyszer* szabad áldozni (c. 857), kivéve, ha a szentség felvételét a halálos veszedelem indokolja (*viati-*

[155] A keleti rítusúak is eleget tesznek a húsvéti parancsnak, ha latin rítus szerint *áldoznak*. SC Orient., 1925. jan. 26. Sartori, pag. 176.

[156] P. *Bastien*, De frequenti quotidianaque communione, Romae, 1907. — *Schermann Egyed:* A gyakori és naponkénti szentáldozás a S. Tridentina Synodus rendelete szerint. Győr, 1908. — *Reviczky* Aladár, A gyakori és mindennapi szentáldozásról, Budapest, 1909. A szokványos gyakori áldozás körül kerülni kell a visszaéléseket főleg szemináriumban és szerzetesházakban. SC de Sacr. 1938. dec. 8.: *Sartori*, 175. — *Radó*, I. 545. sq.

[157] App. 1937. 618. Th. *Roos:* Decretum Pii X 'Sacra Tridentina Synodus' de frequenti Communione doctrina S. Thomae illustratum; Romae, Pont. Institutum Angelicum, 1937. p. 88.

cum formájában, akkor is szabad, ha már valaki előzőleg áldozott), vagy pedig a szentség iránti tiszteletlenség megakadályozásának szüksége követelné a konszekrált ostyák konszumálását (c. 858. § 1.).

4. *Előkészület a szentáldozáshoz* (c. 856, 858.)

a) *Gyónás* (c. 856.) A szentáldozáshoz csak az járulhat, aki a kegyelem állapotában van. Ha valaki tehát halálos bűnt követett el, előzetes szentgyónás nélkül nem járulhat szentáldozáshoz. Szentgyónás nélkül, vagyis pusztán a *tökéletes bánat* felindítása után szabad áldozni, ha:

1° a szentáldozás nem hagyható el, vagyis adott esetben szükséges és

2° nincs jelen gyóntató, aki feloldozást adhatna. (c. 856.)

b) *Szentségi böjt* (c. 858.)[158]

Aki áldozni akar, annak *éjféltől* kezdve sem ételt, sem italt nem szabad magához vennie. E kötelezettség nem áll fenn halálveszedelemben és akkor, amikor a szentséget a tiszteletlenségtől meg kell menteni. (c. 858. § 1.)

A szentségi böjt új fegyelmére vonatkozólag 1953. jan. 6-án kelt *Christus Dominus* kezdetű apostoli konstitúció jelent meg[159], mely 1953. január 16-án lépett érvénybe.

Mivel az 1953. évi rendelkezés, amely a délutáni misézés és áldozás tekintetében lényeges könnyítést hozott, de a délelőtti misézésre és áldozásra a régi fegyelmet fenntartotta s egyes intézkedé-

[158] Ap. 1935. 1. *Coucke V. — De Ieiúnio eucharistico.* — Collat. Brug. 34/1934/330—386.

[159] Tulajdonképpen két fontos egyházi dokumentum látott egyidőben napvilágot. Az egyik az említett „*Christus Dominus*" kezdetű apostoli Konstitució, amely általános vonásaiban rögzíti le az új fegyelmet, míg a *Szent Officium* ugyanaz nap kelt *instructioja* (S. Offic. Instr. de disciplina circa ieiunium eucharisticum servanda. AAS 45(1953)47—51.) a *részletes utasítást tartalmazza.*

Hármas célja volt ennek az Instructiónak: Az egységes fegyelem biztosítása, a kiterjesztő, vagyis a kedvezményeket tágító interpretatio meggátlása és végül minden visszaélés távoltartása. Helytelen tehát a két dokumentum között ellentétet keresni, — mint egyesek megkísérelték — hiszen csak anyagilag szerepel itt két jogforrás. A pápai konstitució és a Szent Officium Instructiója lényegileg, formaliter *egy* jogforrás. Így tekintve a dolgot, három részt különböztetünk meg: az első rész doktrinális, elméleti, a jogtörténeti szempontok felvázolása; a második rész dispositív, rendelkező rész; végül a harmadik rész: az Instructió végrehajtási utasításának felel meg. A két szentszéki dokumentumot tehát nem szétszakítva, hanem együtt kell olvasni, értelmezni és értékelni. (Vö. S. *Alvarez—Menendez* O. P. Angelicum, 1954. 4—30.)

sei nehezen voltak kivihetők, új, egyszerűbb és *egységes* intézkedésre volt szükség.

Az 1957. május 25-én kiadott új pápai rendelkezés[160] véglegesen a következőképpen rendezi e bonyolult kérdést.

1° Az ordináriusok (a püspöki helynök külön megbízás alapján) az *esti* órákban megengedhetik a misézést, ha azt a hívek jelentékeny részének lelki java követeli.

2° A szentségi böjt ideje papok számára misézés előtt és a hívek számára szentáldozás előtt a szilárd eledelre és alkoholra nézve három óra, a nem alkoholos folyadékra nézve egy óra. — A víz nem szegi meg a szentségi böjtöt.

3° Az említett szentségi böjtöt azok is kötelesek megtartani, akik éjfélkor, vagy a nap első óráiban miséznek, illetve áldoznak.

4° A *nem fekvő* betegek is nem alkoholos folyadékot, valamint folyékony vagy szilárd valódi orvosságot a misézés, illetve áldozás előtt bármikor (időkorlátozás nélkül) vehetnek magukhoz.[161] (Szilárd eledelnél itt is három óra a böjt.)

5° Buzdítja a pápa a papokat és híveket, hogy a lehetőség szerint a régi szentségi böjti fegyelmet tartsák meg misézés, illetve áldozás előtt.

Akik az új kedvezménnyel élnek, iparkodjanak azt erőikhez mérten példás keresztény élettel, főleg pedig a bűnbánat és felebaráti szeretet cselekedeteivel meghálálni.

IV. *A szentáldozás ideje és helye* (c. 867—869)

1. *Idő* (c. 867.)

Mindennap szabad áldoztatni. (c. 867. § 1.)

Nagycsütörtökön csak az ünnepélyes misén és az ordinarius által engedélyezett csendes miséken, illetve azok előtt és után kb. egynegyed órával lehet áldoztatni.

A betegekhez délelőtt és délután is lehet szentséget vinni.

Nagypénteken újabban az ünnepélyes funkció alatt lehet áldozni. Eme funkción kívül csak a halálveszedelemben lévőket lehet megáldoztatni. (A pápai clausurában lévőket, ha nincs is bent nagypénteki funkció, meg lehet áldoztatni. SCR. 1963. febr. 1.)[162]

[160] XII. Pius, *Mp. Sacram communionem*, 1957. márc. 19-én. AAS 49 /1957/177.

[161] Azok a betegek, akik nem forognak halálveszedelemben, sem nem feküsznek, de nem hagyhatják el lakásukat, ha délelőtt a pap távolléte vagy más ésszerű ok miatt nem áldozhatnak, a *délutáni* órákban is megáldozhatnak, ha már *egy hete* nem tudtak hazulról kimenni. — Az áldozás idejét és gyakoriságát a plébános, illetve gyóntató állapítja meg. (S. Offic. 1961. okt. 21.: AAS 53/1961/735.)

Nagyszombaton az áldozás úgy történik, mint Nagycsütörtökön, vagyis csak az ünnepélyes funkció keretében lehetséges a kiszolgáltatása.

2. *Rendszerint* csak abban az időben szabad áldoztatni, amikor misézni szabad (c. 821.), tehát éjféli misén is, hacsak ésszerű ok nem teszi indokolttá *más* időben is az áldoztatást. (c. 867. § 4.) — Lehet délutáni mise alatt, és közvetlen mise *előtt* és *utána* is áldozni.[162]

A szent *útravalót* azonban bármely nap és bármely órában ki lehet szolgáltatni. (c. 867. § 5.)

3. *Az áldoztatás helye* (c. 868—869.)

Ahol misézni szabad, ott áldoztatni is szabad, tehát magánkápolnában is, hacsak az ordinárius meg nem tiltotta. (c. 869.)

Az áldoztatásnál mise közben az áldoztató nem távozhat annyira, hogy az oltárt látókörából elveszítse. (c. 868.)

15. § A szentgyónás (Poenitentia: c. 870—910)[164]

A bűnbánat vagy szentgyónás az a szentség, amelyben a törvényes kiszolgáló által közölt bírói feloldozás által a szabályosan disponált hívőnek a keresztség után elkövetett bűnei megbocsátást nyernek.[165] (c. 870.)

[162] A nagycsütörtöki és nagypénteki áldozásra Vö. AAS 47, (1955/842/7. III. n. 18, 19.

[163] Újabban az ordinárius által meghatározandó *esti ájtatosság* alkalmával is lehet áldoztatni, nemcsak plébániai templomokban, hanem kórház-, börtön- és kollégiumi kápolnákban is. (S. Offic. 1960. márc. 21. ASS. 42, 355.).

[163] Újabban az ordinárius által meghatározandó *esti ájtatosság* alkalmával is lehet áldoztatni, nemcsak plébániai templomokban, hanem kórház-, börtön- és kollégiumi kápolnákban is. (S. Offic. 1960. márc. 21. ASS. 52, 355.).

[164] *Beste, 538.* — *Coronata,* nr. 340—465. — *Cat. cath.* p. 213. sq. — *Eichmann—Mörsdorf,* II. §§ 117—119. — *Holböck,* II. 558. — *Jombart,* nr. 451. sq. — *Jone,* II. 111. sq. — *Radó,* II. 735. sq. — *Retzbach,* § 58—61. — — *Romana Synodus,* 432. sq.

[165] „In poenitentiae sacramento per iudicialem absolutionem a legitime ministro impertitam, fideli rite dispositio remittundur peccata post baptismum commissa." (c. 870.)

A bűnbánat szentségének hatásai:

a) a megszentelő kegyelem (gratia prima, vagy secunda),

b) az összes halálos és megbánt, illetve feloldozott bocsánatos bűnök megbocsátása,

c) a halálos bűnnel együttjáró örök büntetés elengedése,

d) az ideiglenes büntetések kisebb-nagyobb mértékben való elengedése,

e) a bűn miatt elhalt érdemek föléledése (reviviscentia meritorum).

I. *A bűnbánat szentségének kiszolgáltatója* (c. 871—892.)

A bűnbánat szentségének kiszolgáltatásához *kettős* képesség szükséges: az egyik a *papi rend* hatalmának birtoklása, azért a szentség kiszolgáltatója kizárólag felszentelt pap. (c. 871.) A másik a joghatósági hatalom legalábbis a belső fórumban a gyónók fölött. A kiszolgáltató tehát a *gyóntatási hatalommal* (legyen az akár rendes, akár delegált joghatóság) felruházott pap. (c. 872.)

Aki e rend nélkül gyóntatni merne, a 2322. kánonban kiszabott kiközösítés büntetését vonja magára.

Mivel a bűnbánat szentségének kiszolgáltatása a *belső* fórumon végzett joghatósági aktus, szükséges, hogy az illető papnak a gyónóra vonatkozólag gyóntatási joghatósága legyen. Az e nélkül való feloldozás érvénytelen s büntetendő. (c. 2366.)

1. *Rendes gyóntatási hatalom.* (c. 873.)

a) *A rendes gyóntatási joghatóság élvezői:*

1° a pápa, mint a legfelsőbb egyházi hatalom birtokosa (c. 873. § 1., 218. § 2.),

2° a bíborosok az egyházi jog által biztosított kiváltságuk alapján (c. 239. § 1. n. 1.),

3° saját területükre vonatkozóan az ordináriusok (az érsekek is tartományuk területén a kánoni látogatás alkalmával, c. 274. n. 5.).

4° a plébánosok és plébánoshelyettesek (c. 873. § 1.),

5° a székes- és társas káptalanok poenitentiarius kanonokjai[166] (c. 401. § 1.), (c. 873. § 2.),

6° s az exempt szerzetesrendek főnökei alattvalóikra vonatkozóan a rendi konstituciók által meghatározott terjedelemben (c. 873. § 2.).

b) *A rendes joghatóság megszűnik:* (c. 873. § 3 + c. 183.)

1° a hivatal elvesztésével, tehát a hivatalról való jogerős lemondással (c. 190.),

2° áthelyezéssel, vagy

3° a hivataltól való jogerős megfosztással (c. 183. § 1.),

4° ítéletileg kiszabott kiközösítés, hivataltól való felfüggesztés és interdictum által (c. 873. § 3.).

[166] A poen. kanonok a püspöknek fenntartott bűn és fenyíték alól is feloldozhat. (c. 401. § 1.)

2. *Delegált gyóntatási hatalom*

A delegált hatalom kétféle: *közigazgatási* aktussal delegált hatalom (ab homine) és törvényileg delegált hatalom (a iure).

a) *Delegálás közigazgatási aktussal* (a homine). (c. 874—880.)

Csak az delegálhat, aki teljes jogú rendes gyóntatási hatalommal rendelkezik. A delegált gyóntatási hatalom rendesen nem adható tovább (subdelegatio; kivétel c. 899. § 2.). — Lehetséges azonban olyan delegációra szóló felhatalmazás, amely alapján kisebb jogú gyóntató hatalommal rendelkező személyek (akik a jog szerint nem rendelkeznek delegálási joggal) az ordináriustól nyert felhatalmazás alapján a gyóntatási hatalmat az ordinárius nevében átruházhatják.[167]

Akinek tehát *rendes* gyóntatási joghatósága van, ezt más papra delegáció útján átruházhatja, ha azt az egyházi jog kifejezetten meg nem tiltja. A *pápa* a gyóntatási hatóságot az egész Egyházban delegálhatja, az *ordinárius* azonban csak a saját területére vonatkozóan.

A penit, kanonokok és plébánosok, noha rendes hatalommal bírnak, az ordinárius külön felhatalmazása nélkül a gyóntatásra másokat *nem* delegálhatnak.

b) *Törvényes delegáció* (a iure),

1° általános jog alapján (c. 882., 883.).

Halálos veszedelemben minden pap, még ha nincs is felhatalmazása, érvényesen és megengedetten adhat feloldozást mindenkinek, bármely bűn s cenzúra alól (még ha az rezervált s notorius is) éspedig még felhatalmazott pap jelenlétében is. (c. 882.) Azonban két megszorítás van e téren.[168] Az egyik megszorítás az ***absolutio*** *complicis* esete. A bűntársnak halálos veszedelem esetén történő feloldozása *tilos*, azonban érvényes (c. 884.) A másik megszorítás *ab homine* kiszabott, vagy a Szentszéknek *specialissimo modo* fenntartott cenzúra alóli feloldozása. Ez esetben ugyanis a gyónó egészségének esetleges helyreállta után köteles a cenzúra feléledésének

[167] A saját ordináriusától gyóntatási hatalommal felruházott *keleti* szertartású pap eme hatalmát csak akkor gyakorolhatja érvényesen *más* ritusú ordinárius *kizárólagos* joghatósági területén, vagy helyén, ha erre külön kifejezett engedélyt kapott. SC. Orient. 1932. aug. 26.

A latin ritusu pap sem megengedetten, sem érvényesen nem gyóntathat a keleti ritusu ordinarius kizárólagos joghatósági területén, hacsak erre külön engedélyt nem nyert. SC. de Prop. 1932. dec. 2. *Sartori*, 178. oldal.

[168] Általános feloldozás volt adható: ***halálveszély*** esetén, *légitámadás* idején. (AAS. 31(1939)712.) és a katonákat is fel lehetett így oldozni ütközet előtt és alatt. (S. Poen. 1940. dec. 10.; AAS 32(1940)571.)

(reincidentia) terhe mellett az illetékes hatósághoz folyamodni (recursus. c. 2254.).

A *tengeren utazó papok*, akik saját ordináriusuktól vagy a behajózás helyének, illetve a közbeeső kikötők ordináriusaitól felhatalmazást kaptak, az egész út folyamán bárkit meggyóntathatnak a hajón, *aki velük utazik*, mégha más ordináriusok területén halad is keresztül a hajó. (c. 883. § 1.)

Amikor a hajó kiköt, mind a hajóra felmenő, mind pedig a parti személyeket feloldozhatják, még az ordináriusnak *bármi módon* fenntartott esetek alól is. (c. 883. § 2.), de ez csak *három napig* lehetséges, ha addig áll a hajó, vagy addig kell másik hajóra várni. (CP. 1923. május 20: AAS (1924/114.) — Itt csak a *helyi* ordinárius jöhet szóba. (CP 1934. júl. 3. AAS (1934/494.)[169]

Ugyanez áll a *repülő* utazásra is.[170]

A *fogságban és őrizetben* lévő papok jogosultak fogolytársaikat és az ottani egyéb személyeket feloldozni, ha egyébként a saját ordináriusuktól van gyóntatási hatalmuk, amelyet az nem vont vissza. (S. Poenitent. 1941. febr. 22. AAS 33/1941/73.)

A *bíboros* (c. 239. § 1. n. 2.) és a püspök (c. 349. § 1. n. 1.) bármely papnak delegált gyóntatási joghatóságot adhat a sajátmaga, illetve házanépe feloldozására.

2° *Partikuláris jog alapján.*

A plébánosoknak csak a saját plébániájukon van *rendes* gyóntatási hatalmuk.

[169] *Alonso S.*, De confessione navigantium. — La ciencia tomista 26. 1935/388—389. — Alvarez *Melcon B.*, De confessione navigantium. — Rel. y cultura 30(1935)279—281. — *Regatilio* E. F., Confessión de los navigantes. — Sal terrae 24(1935)634—645. — *Canestri* A., De confessione navigantium. Apollinaris, 8(1935)60—61. — *Tabéra* A., Commision intérprete e del Código: de confessione navigantium. — Illustr. fel. Cl. 29(1935)9—10. — *Jombart E.*, De confessione navigantium. — Nouv. rev. théol. 61(1934) 1082—1083. — *Maroto* Ph., De confessione navigantium. — Comm. pro relig. 15(1934)356—358. — *Beljersberger H.*, De confessione navigantium — Nederl. kathol. Stemmen 34(1934)326.

A hajón, illetve repülőn utazó társait is feloldozhatja a pap az ordináriusnak a jog által fenntartott esetek alól is. Indokokat l. *Navarrete* S. J., in *Periodica*, 1960, 469—488.

[170] Kiterjesztették a tengeri utazásra szóló kedvezményt a *repülő* utazásra is. — XII. Pius mp. 1947. dec. 16. AAS 40(1948)17. Vö. Apoll. 22(1949)31.

E fakultást egyesek a hosszú *vasúti* utazásra és *autóútra* is kiterjesztik analógia alapján (c. 20.), de inkább a *tagadó* vélemény valószínűbb, mivel a joghatóságnak *kifejezettnek* kell lennie. — *Coronata*, I. n. 360. p. 362.

A partikuláris jog felhatalmazhatja a papokat, hogy a *szomszédos* egyházmegyében is érvényesen gyóntathassanak. Ugyancsak a jog felhatalmazást adhat a papoknak a gyóntatási hatalom *delegálására* is pl. búcsújáró helyeken.

3. *A helyi ordinárius és szerzetesek* (c. 874—876.)

a) Bármely hívő, vagy szerzetes gyóntatására a *delegált* hatalmat mind a világi, mind a szerzetes papoknak, még az exempteknek is, a gyóntatás helyének *ordináriusa* adja (c. 847.; c. 401. § 1.: CP. 1919. okt. 16: AAS/1919/477.), de a szerzetesek e hatalommal saját elöljárójuknak legalább feltételezett engedélye nélkül ne éljenek (c. 874.), de az 519. kánon előírása figyelembe veendő.

b) A helyi ordinárius csak olyan szerzetesre ruházhat állandóan (habitualiter) gyóntatási joghatóságot, akit *saját* rendfőnöke hoz javaslatba (c. 874. § 2.).

c) *Exempt klerikális* szerzetesrendekben a helyi ordináriuson kívül a rendfőnök is adhat iurisdictiót a hatósága alatt álló fogadalmasok, noviciusok és házbeliek (c. 514.) gyóntatására, mégpedig nemcsak saját szerzetbeli, hanem világi pap számára is.

d) *Exempt laikális* szerzetesrendben azonban az elöljáró (mivel neki nincs egyházi iurisdictiója), gyóntatási iurisdictiót nem adhat, hanem csak javaslatba hozza a gyóntatót, akinek a iurisdictiót a helyi ordinárius adja meg (c. 875.)

e) *Női szerzetesek* és noviciák megengedett és érvényes gyóntatására — mind világi, mind szerzetes papnak, a különleges joghatóságot egyedül a kolostor helyi ordináriusa adhatja meg (c. 876.), a 239. kánon § 1. és 522, 523. kánon rendelkezéseinek érintetlenül hagyásával. Vagyis lelkiismeretük megnyugtatása végett (c. 522.) és súlyos betegségben bármely, nők gyóntatására jogosult gyóntatóhoz fordulhatnak. (c. 523.)

4. *A delegáció előfeltétele: a iurisdictiós vizsga* (c. 877.)

Érvényesen csak *pap* delegálható, megengedetten pedig csak olyan pap, akinek a gyóntatásra való alkalmatosságáról előző *vizsgálat* által a helyi, illetve személyi ordinárius (c. 198.) meggyőződött. A teológiai tudomány ismeretében ettől eltekinthet (pl. doktorok).

Ha az alkalmasságra nézve utóbb kétely merül fel, még ha az illető gyóntató plébános, avagy poenitentiarius kanonok lenne is, új vizsgálatnak kell alávetni. (c. 877.)

5. *A delegáció formája* (c. 879.)

A feloldozás érvényéhez szükséges, hogy a gyónási iurisdictio írásban, avagy szóbelileg, de mindenesetre *kifejezetten* adassék (c. 879. § 1.), tehát hallgatólagosan adott, vagy a fennforgó körülmények alapján feltételezhető iurisdictio nem elegendő.

Mivel a iurisdictio az egyházi jog szerint *res spiritualis*, engedélyezése csakis ingyen, díj nélkül történhetik. (c. 879. § 2.)

II. *A gyóntatási hatalom gyakorlása* (c. 881., 892.)

1. *Terjedelem* (c. 881.)

a) Minden világi és szerzetes gyóntató, akinek egy meghatározott területen (egyházmegye, plébánia) *rendes, vagy delegált* gyóntatási joghatósága van, az illető területen mindenkit, tehát idegeneket, lakóhely nélkülieket, sőt keleti rítusbelieket is feloldozhat. (c. 881. § 1.) Az idegenek (peregrini) a gyónás szempontjából a helyi ordinárius alattvalóinak tekintendők. Ez a hatalom azonban csak a területileg meghatalmazott gyóntatási hatalomra terjed ki (területi elv).

b) Az a pap, akinek *rendes* joghatósága van, a hatósága alá tartozókat (alattvalói) *bárhol*, (tehát területén kívül is) meggyóntathatja. (c. 881. § 2.) Ez a hatály mind a területileg, mind a személyileg meghatározott gyóntatási hatalomnak kijár. — Az alattvaló ugyanis, aki nem tartózkodik saját területén, vagy saját közösségében, azért alattvaló marad, és azért bárhol[171] feloldozható (személyi elv).

Ugyanez áll a delegált gyóntatási hatalomra, amely személyi testület tagjaira is kiterjed.

A *biboros* pedig mindenütt adhat feloldozást. (c. 239. § 1. n. 1.)

2. *Kötelesség* (c. 892.)

A plébánosok s a lelki gondozással egybekötött hivatalt viselő többi papok a gondjaikra bízott hívek gyónását *kötelesek* súlyos bűn terhe alatt *(ex iustitia)* meghallgatni személyesen vagy társaik útján, éspedig mindannyiszor, amikor a hívek azt ésszerűen kívánják. (c. 892. § 1.)

[171] A c. 201. § 2. szerint itt a *bírói* joghatóság területi elvének kivételéről van szó. A valóságban nincs kivétel, mivel a gyóntatási hatalom nem bírói hatalom, hanem *potestas* voluntaria. (Vö. *Eichmann—Mörsdorf* im. II. 77.)

Sürgős esetekben a lelki gondozási tisztséggel fel nem ruházott, de gyóntatási hatalom birtokában lévő papok is kötelesek *ex caritate* gyóntatni. (c. 892—§ 2.)

Halálos veszedelemben pedig minden papnak kötelessége a gyóntatás, akár van erre joghatósága, akár nincs. (c. 892. § 2.)

III. *A gyóntatási hatalom elvonása és tilalma* (c. 880—884.)

1. *Általában* (c. 880.)

A teljes jogú (rendes) gyóntatási hatalom a hivatal sorsában osztozik. Ha ez megszűnik, megszűnik a hatalom is; ha ez jogilag gátolt, akkor gátolt maga a hatalom is.

A *delegált* hatalom ama ordináriustól függ, aki azt adta s azért jogos okból bármikor visszavonható, vagy gyakorlásában korlátozható.

A plébános és poenitenciárius kanonok rendes gyóntatási hatalma is, ha nem is vonható el, de gyakorlatában korlátozható (munus interdicere) anélkül, hogy más hivatali ügyköre korlátozást szenvedne. (c. 880. § 2.)

De ehhez komoly és *alapos* okra van szükség. Ellene az érdekeltek az Apostoli Székhez felfolyamodással élhetnek, de csak birtokon kívül, ti. a püspöki intézkedés jogerőre emelkedését a felfolyamodás nem akadályozhatja meg. (c. 880.)

2. *A gyóntatási hatalom korlátozása* (c. 876, 878, 880.)

A delegált joghatóság, vagy a gyóntatásra adott engedély korlátozható (pl. csak férfiak gyóntatására) ugyan, (c. 878. § 1.), de a helyi ordinárius és a rendfőnök azt ésszerű ok nélkül túlságosan ne szorítsa meg. (c. 878. § 2.)

A delegációt, illetve a gyóntatási engedélyt a helyi ordinárius és rendfőnök csak súlyos okból *vonhatja vissza*, vagy *függesztheti fel*. (c. 880. § 1.)

Súlyos okból az ordinárius még a plébánost és penitenciárius kanonokot is eltilthatja a gyóntatástól. A tilalom ellen birtokon kívül a Szentszékhez lehet fellebbezni. (c. 880. § 2.)

A Szentszék megkérdezése nélkül azonban egy szabályos szerzetesház (domus formata) *összes* gyóntatóitól egyszerre nem vonhatja meg a joghatóságot. (c. 880. § 3.)

A iurisdictio *visszavonásának* következménye, hogy a iurisdictiójától megfosztott pap által adott feloldozás érvénytelen; míg a iurisdictio *felfüggesztése* esetén a feloldozás rendesen tilos. *Érvény-*

telen csak akkor lenne, ha bírói ítélet, vagy közigazgatási parancs mondaná ki a gyóntatási tilalmat. (c. 2284.) Ez utóbbi a mi esetünkben gyakorlatilag mindig fennáll.

3. *A bűntárs feloldozása* (c. 884.)[172]

A gyónó azt a gyóntatót, aki őt a gyónás alkalmával a hatodik parancs elleni bűnre csábítja (sollicitatio ad turpia), köteles az ordináriusnál vagy a *Szent Officiumnál* egy hónapon belül feljelenteni (c. 904.). A gyóntató tartozik a feljelentési kötelezettségre a bűnbánót figyelmeztetni és az a gyónó, aki tudatosan elmulasztja a feljelentést senkinek nem rezervált kiközösítésbe esik, amely alól mindaddig nem nyer feloldozást, amíg feljelentési kötelezettségének eleget nem tesz, vagy legalább meg nem ígéri, hogy annak eleget fog tenni. (c. 904; 2368. § 2.)[173]

IV. *Gyóntatás és feloldozás* (c. 885—888.)

1. *A gyónó magatartása*

A gyóntatás, mint bírói ítélet, a tényállás megállapításából (amely a bűnös meghallgatása, illetve bevallása alapján történik) és bírói ítéletből, vagyis feloldozásból áll:

A *gyónó* részéről tehát szükséges:

a bánat (contritio), a bűnök megvallása (gyónás, confessio) és az elégtétel (satisfactio) elvégzése.

A *gyóntató* részéről pedig a feloldozás (absolutio).

A feloldozás okvetlenül érvényességi kellék.[174]

[172] G. *Buttignoni*, De absolutione complicis. Pal. del clero 16(1937) 34—36. — *Cavigioli*, De sententia s. Petri Damiani circa absolutione complicis in peccato turpi. Apollinaris 1939. 35. — *Mancini* A., Dell' assoluzione del complice. Pal. del Cl. 13, 2(1934)450—455. — *Schaaf* V., Absolutio complicis once more. The rev. 91(1934)625—626. — *Regatillo*, Absolutio complicis. Sal terrae 24(1935)161—162.

[173] Erről bővebben majd a büntetőjogban tárgyalunk.

[174] A bánatos (töredelmes) bűnbevallás (gyónás) a *tomisták* szerint, mint a gyónás közelebbi anyaga, szintén lényeges kellék.

(Ezek szerint a feloldozás a gyónás alakja.) Pl. *Gasparri* így szól: „Partes huius sacramenti sunt: quasi eius *materia*, actus poenitentis; et absolutio legitimi sacerdotis, quae est eius *forma*." (Cat. cath. § 165.) — A *skotisták* szerint a feloldozás: a szentség anyaga és alakja egyaránt. A bánat és gyónás a feloldozás nélkülözhetetlen *feltétele* (conditio sine qua non), de nem szentségi elem. (Így magánkívüli embert is fel lehet oldozni.)

a) *Bánat és erősfogadás* (contritio)

A bűnbocsánat elengedhetetlen feltétele: a *bűnbánat*, vagyis megtérés. (Ap. csel. 3,19.; Luk. 13, 5.)

A *bánat* a lélek szomorúsága az elkövetett bűn miatt és annak elítélése, amely a további vétkezés elhagyására irányuló komoly elhatározással párosul.[175]

A tökéletes bánat (contritio perfecta)[176] a gyónás szándékával (cum voto) önmagában is megszerzi a súlyos bűnök megbocsátását.

A gyónáshoz elégséges a *tökéletlen* bánat (contritio imperfecta vel attritio), amelynek indítóokai:

a bűn utálatossága, amely Istenre való vonatkozásban jut kifejezésre,

az örök büntetés félelme,

az ideiglenes (földi és tisztítóhelyi) büntetés félelme.[177]

b) *A bánat tulajdonságai:*

A bánatnak:

valóságosnak és belsőnek (interna), természetfölöttinek (indítóok: supernaturalis) és mindeneket felülmúlónak (summa: értelemben és akaratban), kell lennie, de nem érzésben, — vagyis a bünt a *legnagyobb* rossznak kell tartani, és *egyetemesnek* (universalis), amely az összes halálos bűnre kiterjed.

c) Az *erősfogadással* az ember elhatározza, hogy többé nem vétkezik (propositum non peccandi de cetero).

Lehet a bánattól különálló akarati tény: *erősen fogadom*, hogy többé nem vétkezem; de lehet együtt is vele.[178]

d) *A bűnök megvallása* (gyónás, confessio.).

A gyónás a bűnök részletes megvallása feloldozás végett az erre felhatalmazott pap előtt.

A gyónás tulajdonságai:

1° *szóbeli* (vocalis), (indokolt esetben írásban, jelekkel is lehet: pl. némák);

2° *titkos* (secreta), (visszaélés és botrány veszélye nélkül lehet tolmács útján gyónni) (c. 903.);

3° *igaz* (vera), vagyis minden súlyos bűnre kiterjedő, nem és szám szerint;

[175] Contritio est animi dolor et detestatio de peccato commisso cum proposito non peccandi de cetero. Trid. sess. XIV. c. 1. Denz. 897.

[176] „Contritio *perfecta* est dolor et detestatio peccatorum elicita ex motivo caritatis propterea, quod offensus est Deus, qui est summum bonum et dignus qui super omnia diligatur." *Gasparri*, Cath. cath. § 175.

[177] Contritio *imperfecta* (attritio) est dolor et detestatio supernaturalis peccatorum, quae vel ex consideratione turpitudinis peccati, vel ex gehennae et poenarum metu communiter concipitur." *Gasparri*, Cath. cath. § 177.

[178] Tulajdonképpen *szilárd akarat* arra, hogy többé nem vétkezik és a közeli bűnalkalmakat elkerüli.

4° *teljes* (integra), legalább alaki, amely a meggyónandó halálos bűnökre terjed ki.

e) A gyónás teljessége (c. 901.)

1° Minden súlyos bűnt neme szerint,

2° minden súlyos bűnt szám szerint (nem elég; sokszor, gyakran, néha, ritkán stb.), hanem legalább *körülbelül* (circiter),

3° a bűn nemét (species) megváltoztató körülményekkel együtt kell megvallani.

4° Nemcsak a szándékot, hanem a ténylegesen elkövetett bűnöket is közölni kell,

f) *A teljesség alóli mentő körülmények:*

1° *Fizikai lehetetlenség:*

a) nagy betegség,

b) ha a gyóntató nem érti a gyónó nyelvét (néma, süketnéma, idegenajkú stb.),

c) ha a teljes gyónáshoz nincs elegendő idő (pl. hajótörés, háború, stb.),

d) ha önhibámon kívül (inculpabiliter) valamit elfelejtünk meggyónni.

2° *Erkölcsi lehetetlenség:*

a) ha lehetetlen a titkos gyónás (pl. kórházban, vagy a gyóntató túlságosan hangos, nagyothalló),

b) ha a teljes gyónásból súlyos lelki kár származnék a gyónó vagy gyóntató részére (pl. kísértés miatt),

c) ha a bűntárs felfedezésének veszélyével jár, aki után kutatni egyenesen soha nem szabad (c. 888, § 2.).

d) *Elégtétel* (satisfactio). (c. 887.)

Az elégtétel a gyóntató részéről a bűn által okozott sérelem némi jóvátétele végett a gyónás alkalmával büntetésből kiszabott jócselekedet (opus poenale), amelyet a gyónónak szívesen kell vállalni és személyesen teljesíteni.

Lehet szóbeli, vagy elmélkedő imádság, önmegtagadás, alamizsna, vagy bármely jócselekedet.

2. *A gyóntató magatartása* (c. 888.)

a) A gyóntató gondoljon arra, hogy gyónás alkalmával a *bíró* és *orvos* szerepét tölti be és az isteni igazságosság és isteni irgalom szolgájaként szerepel, hogy az emberek üdvéről gondoskodjék. (c. 888. § 1.)

b) Semmi esetre sem szabad a *bűntárs* (complex peccati, c. 888. § 2.) neve után kérdezősködni. Másrészt azonban a gyóntató a bűncselekmény megismeréséhez szükséges körülményeket tudakolhatja, még ha ezáltal esetleg (per accidens) a bűntárs személye is kiderülne.

c) Szintén tilos a gyónóhoz (főleg ifjakhoz) kíváncsi, felesleges kérdést intézni, különösen a *hatodik* parancsot illetően. (c. 888. § 2.)[179]

3. *Feloldozás*

a) *Kötelesség* (c. 886.). Ha a gyónó kellő módon járul a szentgyónáshoz, a gyóntató köteles őt feloldozni.[180]

A gyónónak éppúgy, mint a kiközösítettnek (c. 2248. § 2. + 2242. § 3.) jogigénye van a feloldozásra, ha a gyóntató meggyőződött kellő előkészületéről (c. 886.). Végeredményben ez a gyóntató lelkiismeretes mérlegelésétől függ.

A gyóntató tehát a feloldozást az ezt kérelmezőtől, ha ennek méltó voltáról nincsen oka kételkedni — nem tagadhatja meg, sem el nem halaszthatja. (c. 886.)

b) *A feloldozás*[181] *alakja (c. 885.)*

A bűnbánat szentségénél a *feloldozás* a szentségi forma. A feloldozási formula *(Dominus noster Jesus Christus)* a régi gyógyító büntetést és bűnök alóli feloldozást foglalja magában. Az elsőre akkor van szükség, ha a szentségek felvételét gátló *gyógyító* büntetés (cenzúra) terheli a gyónót (kiközösítés, személyi interdiktum. (c. 2260. § 1., 2275. n. 2.).

[179] A Szentszék részletes utasítást adott a VI. parancs körül a gyóntatóknak. S. Offic. 1943. május 16.; *Periodica*, 33(1944)130. — Vö.: G. Oesterle, Casus ad can. 888. § 2., Il diritto eccl., 67, 1956, 158.

[180] Ügyelni kell azonban a bűnök megbocsátásának rendjére.

a) Halálos bűn csak szentgyónás, *vagy* tökéletes bánat útján bocsátható meg:

1° Az egyik halálos bűn nem bocsátható meg a másik nélkül (vagy mind, vagy egy sem!).

2° A halálos bűnök megbocsáthatók a bocsánatos bűnök megbocsátása nélkül.

3° A bocsánatos bűnök nem bocsáthatók meg a halálos bűnök bocsánata nélkül.

4° Az egyik bocsánatos bűn megbocsátható a másik bocsánatos bűn nélkül.

b) A bocsánatos bűn megbocsátható:

1° egyéni jócselekedettel (ex opere operantis),

2° négy szentség révén (ex opere operato, keresztség, szentgyónás, szentáldozás, szent kenet),

3° szentmise hallgatása és szentelmények által.

A halálos és bocsánatos bűn *megbocsátása* után még hátramarad az *ideigtartó büntetés.* Ez elnyerhető: önkéntes elégtétellel, tisztítótűzben való szenvedéssel és bucsúkkal.

[181] „*Absolutio* sacramentalis est actus quo confessionarius nomine Jesu Christi, peccata, poenitenti rite confesso et contrito, per debitae formae prolationem, remittit." *(Gasparri,* Catech. cath. § 190.)

A feloldozás szavait tekintve két alakot különböztetünk meg: egyik a liturgikus forma, amelyet a *Rituále* előír; a másik a lényeges forma.

Liturgikus forma:

1° *Gyónás előtt:* a pap a gyónó felé keresztet vetve mondja: „*Dominus sit in corde tuo et in labiis tuis, ut rite confitearis omnia peccata tua in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen.*"

2° A bűnök felsorolása és kellő instructio (elégtétel) után összetett kézzel mondja: „*Misereatur tui omnipotens Deus et dimissis peccatis tuis perducat te ad vitam aeternam. Amen.*"

3° Jobb karját a gyónó felé fölemelve így folytatja:

„*Indulgentiam, absolutionem et remissionem peccatorum tuorum tribuat tibi omnipotens et misericors Dominus. Amen.*

Dominus noster Jesus Christus te absolvat et ego auctoritate ipsius te absolvo ab omni vinculo excommunicationis (suspensionis: papoknál) *et interdicti, in quantum possum et tu indiges. Deinde ego te absolvo a peccatis tuis* (majd keresztet vet) *in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen.*"

4° Majd összetett kezekkel így folytatja: „*Passio Domini nostri Jesu Christi, merita beatae Mariae Virginis et omnium sanctorum, quidquid boni feceris et mali sustinueris, sint tibi in remissionem peccatorum, augmentum gratiae et praemium vitae aeternae. Amen.*"

Ezek közül *lényeges alak* a következő: „Te absolvo a peccatis tuis" (Trid. sess. XIV. c. 3.). Egyszerre többeket is fel lehet oldozni (pl. ütközet előtt): „ego vos absolvo a peccatis vestris."

Azokat az imákat, amelyek e *tulajdonképpeni* feloldozási formulához járulnak, akár előtte (Misereatur, Indulgentiam), akár utána (Passio), de a feloldozás érvényességéhez nem szükségesek, jogos ok nélkül nem szabad elhagyni. (c. 885.)

c) *A feloldozás kellékei.* A feloldozást:

1° *előszóval* kell adni, írásban érvénytelen lenne;

2° *jelenlévőnek* (a S. Poenitentiaria 1884. júl. 1-én feladott kérdésre, hogy szabad-e telefonon feloldozást adni, kitérőleg válaszolt);

3° és *feltétel nélkül* kell adni. Feltételesen csak akkor, ha a feloldozás egyenes megtagadása lelki kárt, feltétlen megadása pedig tiszteletlenséget involválna a szentséggel szemben.[182]

4. *Elégtétel.* (c. 887.)

A bűnök minőségének és számának, valamint a gyónó egyéni viszonyainak megfelelően kell üdvös elégtételt kiszabni. A vezeklést köteles a gyónó elfogadni és személyesen elvégezni. (c. 887).[183]

[182] Eseteket l. *Mihályfi,* 132. oldal.

[183] Lehetőleg a gyónás után vagy legalább a következő gyónás előtt. Elvégezhető a szentáldozás után is.

V. *A gyónási pecsét* (sigillum.) (c. 889—891.)

1. *Titoktartási kötelezettség.* (c. 889.)

A gyónási pecsét (sigillum sacramentale) sérthetetlen, azt sem direkte, sem indirekte nem szabad megsérteni. A gyóntatónak ügyelnie kell, hogy a gyónásban közölteket sem szóval vagy jellel, sem bármiképp el ne árulja. Ugyanez a kötelesség áll fenn a gyónásnál *tolmácsi* tisztet végzőre s mindenkire nézve, akinek a gyónásban közöltekről tudomása van. (c. 889.)

2. *Megsértése.* (c. 889. § 1.)

A gyónási pecsét sértetlen megőrzéséről a *Szent Officium* 1915. jún. 9-én kelt instrukciója intézkedik részletesen. A gyónási titok közvetlen megsértése a pápának *specialissimo modo* fenntartott kiközösítési fenyítékkel büntethető (c. 2369. § 1.).[184] A gyóntató, mégha a titoktartás kötelezettsége alól felmentenék is, a gyónásban tudomására jutottakra nézve nem tanúskodhatik (c. 1757. § 3., n. 2.) még a boldoggá és szenttéavatási perekben sem. (c. 2027, § 2. n. l.)

A gyónási titkot a *hivatalos titok* egy neméül ismerik el a modern állami törvényhozások is, úgyhogy a gyónás közben hallottakról a világi bíróság előtt sem szabad a gyóntató papnak vallomást tennie.

3. *A gyónásból szerzett ismeret.* (c. 890, 891.)

A gyónási titok *indirekt* megszegése is szigorúan tilos, t. i. a gyónás útján szerzett értesülésnek bármely olyan felhasználása, amely a gyónóra kellemetlen lehetne (c. 890, § 1., c. 2369. § 1.). Ezért tilos a rendfőnöknek, illetve később rendfőnökké lett gyóntatónak a gyónás útján szerzett értesüléseket a külső kormányzatban bármiképp felhasználni (c. 890. § 2.). Ezért tilos a gyónás útján szerzett ismereteknek a gyónó kárával járó felhasználása, mégha kizárt is a felfedés veszélye.

VI. *A bűnök alóli feloldozás fenntartása.* (c. 393—900.)

1. *Általában.*

A bűnök alóli feloldozás kétféleképpen szerezhető meg:
1° A gyónó, ha szentségek felvételét kizáró cenzurával (kiközö-

[184] Erről részletesebben a büntetőjogban tárgyalunk.

sítés, személyi interdiktum, c. 2260, § 1., 2275. n. 2.) van sújtva, csak akkor oldozható fel bűnei alól, ha előzetesen a cenzúra alól feloldozást kapott a külső vagy belső fórumban.

2° A cenzúra alóli felmentés magasabb hatóságnak úgy van fenntartva, hogy kisebb fórum a büntetés alól s következőleg a bűn alól sem adhat feloldozást.

Meg kell különböztetni a *gyógyító büntetések* (cenzura) alól való feloldozás fenntartását (reservatio censurarum. Vö. c. 2246, 2247.) és a *bűnök* alól való feloldozás fenntartását (reservatio peccatorum seu casuum). (c. 893—900.).

Eme fenntartás intézményének célja a feloldozás *megnehezítése,* és ezáltal bizonyos előírások komolyságának a hívek tudatába való idézése.

Meg kell azonban jegyezni, hogy a cenzúra feloldozásának fenntartása az annak alapjául szolgáló *bűn* feletti gyónási hatalmat nem szünteti meg, hanem csak *gátolja,* vagyis addig, míg a büntetés fennáll, a bűnök alól nem adható feloldozás. — Más az eset a bűn alól való feloldozás fenntartásánál. Itt ugyanis az alsóbb hatóság gyóntatási hatalmát a fenntartott bűnökre vonatkozólag teljesen elvonja (c. 893. § 1.). — Ebből következik, hogy azokat az idegeneket (peregrinus) sem oldozhatja fel ama bűn alól, akiknek egyházmegyéjében *de facto* nincsen fenntartva.

2. *A fenntartás kimondása.* (c. 893—899. § 1.)[185]

A bűnök fenntartása abban áll, hogy bizonyos bűnök felett az ítélkezést, illetve feloldozást a magasabb egyházi hatóság magának tartja fenn s ezért ily bűnök tekintetében a gyóntató hatalma *korlátozást* szenved. (c. 893.)

Aki teljes jogú gyóntatási felhatalmazással bír, vagy cenzúrát szabhat ki, az bizonyos esetekben a feloldozást magának tarthatja fenn. (c. 893.) Ennélfogva bűnöket reserválhat a pápa és a helyi ordinárius. (Kivéve a káptalani és püspöki helynököt.)

3. *Pápai fenntartás.* (c. 894.)

Az Apostoli Széknek *egyetlen bűn* van reserválva: *ártatlan pap ellen* a gyóntatószékben való bűnrecsábítás (sollicitatio ad turpia) miatt az egyházi hatóságnál emelt *hamis* vádemelés (c. 894., c. 904.).[186]

[185] A. *Gougnard,* De notione peccati reservati. — Collect. Mechlinien, 25(1936)149—156.

[186] *Vital* I. Circa casus a iure reservatos necnon circa privilegium Regularium absolvendi a casibus papalibus Ordinariis reservatis. — Comm. pro relig. et mission, 16(1935)164—175.

E bűnnek a büntetése a pápának *speciali modo* fenntartott kiközösítés (c. 2363.), de ha a hamis vádemelő egyént valamely okból e cenzúra nem érte volna is, maga a bűntett a pápának van rezerválva.

4. *Főpásztori fenntartások.*

a) *A fenntartási jog korlátozása.* (c. 897, 898.)

1° Az ordináriusok[187] nem tarthatnak fel olyan bűnöket, amelyeket a Szentszék, ha közvetve is, a cenzúra alól való feloldozás fenntartásával magának tartott fenn (c. 898.).

Ugyancsak nem tarthatók fenn azok a bűnök sem, amelyeket maga a jog éspedig *önmagától* bekövetkező[188] (önműködő) bárha senkinek fenn nem tartott cenzúrával sújt (c. 898.)

2° Csak kevés számú, három, vagy legfeljebb négy külső bűnt szabad rezerválni éspedig a súlyosabbak közül. (c. 897.)

3° A fenntartás csak addig legyen érvényben, amíg valamely nyilvános és erősen meggyökerezett bűn kiirtása s esetleg a meglazult egyházi fegyelem helyreállítása végett valóban szükséges. (c. 897.)

b) *A fenntartási jog gyakorlása és határa.* (c. 895, 896.)

1° A helyi ordináriusok csak akkor tarthatnak fenn bűnöket, ha az egyházmegyei zsinat megkérdezése, vagy zsinaton kívül a káptalan és néhány bölcs és tapasztalt lelkipásztor meghallgatása után ez valóban szükségesnek s hasznosnak mutatkozik. (c. 895.) Az ordináriusnál a rezervációnál az egyházmegyei zsinat (káptalan, tapasztalt papok) tanácsának meghallgatása *érvényességi* kellék. (c. 105.)

A helyi ordinárius által eszközölt fenntartás *területi* jellegű (c. 900. n. 3.), vagyis vonatkozik a helyi ordinárius területén végzett *minden* gyóntatásra, akár a plébános rendes hatalmáról, akár a főpásztortól világi, vagy szerzetes papnak adott delegált hatalomról legyen szó. — Nem érinti tehát a *személyi* ordináriustól adott gyóntatási hatalmat [a neki alávetett személyek gyónását illetően], sem a pápától adott hasonló gyóntatási fakultást.

2° *Nagyobb szerzetes elöljárók.* (c. 896.)

Exempt klerikális szerzetesrendeknél csak a főelöljárót, önálló kolostorokban [monasteria sui iuris] pedig az apátot illeti a fenntartásnak a joga de mindkettőjüket csak tanácsuk (illetve konventjük) meghallgatásával. (c. 895, 896.) Ez a fenntartás tisztán *személyi* jellegű, vagyis csak a személyösszesség részére nyújtott gyóntatási ha-

[187] Helyi ordináriusokon itt csak a megyéspüspökök s független apátok és prelátusok, az apostoli vikáriusok és prefektusok értendők, de nem a püspöki helynök (kivéve, ha különös felhatalmazása volna a rezervációra), sem a káptalani helynök. (c. 198., 893. § 1.)

[188] Ipso facto, latae sententiae.

talmat érinti csupán, de semmiképp sem a területileg szabályozott akár rendes, akár delegált gyóntatási hatalmat. — Ez áll nemcsak a lelkiismeret megnyugtatását szolgáló gyónásra (c. 519.), hanem általában minden hasonló gyónásra, mert a rendfőnök a törvény, vagy helyi ordinárius által adott területi gyóntatási joghatóságot nem korlátozhatja. (1. még c. 518. § 1.)

c) *Kihirdetés.* (c. 899. § 1.)

Ha egyszer az ordináriusok bizonyos bűnök fenntartását szükségesnek vagy hasznosnak ítélik, gondoskodjanak, hogy azok megfelelően a hívek *tudomására* jussanak (c. 899.), mivel a fenntartás az érintett bűnöktől való elrettentést célozza. A fenntartás nem tudása nem mentesít.

5. *Feloldozási hatalom.* (c. 899.)

A feloldozási hatalmat nem szabad bárkinek és bármikor megadni, különben a fenntartás célját tévesztené. (c. 899. § 1.)

1° Általános jog alapján teljes feloldozási hatalommal bírnak: a bíborosok (c. 239. § 1. n. 1.), az érsek a szuffragán püspökség látogatásakor (c. 274. n. 5.), a püspöki helynök (c. 368. § 1.) és káptalani helynök (c. 435.), a penitenciárius kanonok, mint a püspök állandó helyettese a belső fórumban (c. 899. § 1. + 401.).

A plébánosok és plébánoshelyettesek a *húsvéti* gyónás idején, a misszionáriusok pedig a népmissziók alkalmával (c. 899. § 3.), az összes ordináriusnak fenntartott esetek alól feloldozást adhatnak.[189]

2° *Partikuláris* jog alapján, vagy közigazgatási rendelettel lehet és kell az állandó felhatalmazást megadni a feloldozásra az espereseknek kerületükre vonatkozólag, főleg ha ez a püspöki székhelytől távol esnék. (c. 899. § 2.)

6. *A fenntartás megszűnése.* (c. 900.)

A fenntartás hatálya megszűnik:

a) betegeknél, akik a házat nem hagyhatják el (c. 900. n. 1.) és

b) jegyeseknél, akik a házasságra való előkészület végett gyónnak, (c. 900. n. 1.)

c) továbbá, amikor a felettes hatóság (vagy meghatalmazott kisebb hatóság, pl. esperes) a meghatározott esetre kért felhatalmazást nem adja meg, (c. 900. n. 2.)

[189] A. *Gougnard,* De absolutione a peccatis reservatis. Collect. Mechlinien. 25(1936)276—282. — *Vermeersch* A. De facultate in reservatos casus data. c. 899. § 3. Period. de re mor. can. lit. 23(1934)196—197.

d) vagy ha a gyóntató ítélete szerint a feloldozási felhatalmazás a gyónó nagyobb hátránya, vagy a gyónási titok megsértése nélkül mástól nem kérhető (c. 900. n. 2.),

e) ha a gyónás a fenntartást kimondó helyi ordinárius területén *kívül* történik, még ha szándékos volt is az egyházmegye ilyen irányú elhagyása. (c. 900. n. 3.)

VII. *A bűnbánat szentségének alanya.* (c. 901—907.)

1. *Gyónási kötelezettség.* (c. 901—903, 905—907.)

a) *Isteni jog alapján* gyónásra van kötelezve mindenki, aki a keresztség után súlyos bűnt követett el, amelyet az Egyház még közvetlenül nem bocsátott meg. A gondos önvizsgálat után felmerülő halálos bűnöket a bűn nemét megváltoztató körülményekkel együtt kell meggyónni. (c. 901.)

A keresztség után elkövetett, de már megbocsátott halálos és bocsánatos bűnök a szentségnek *elegendő*, de nem szükségképpeni anyagát alkotják (c. 902.).

b) *Egyházi jog alapján* minden hívő, aki eszének használatára eljutott, köteles évente legalább egyszer bűneit meggyónni. E parancsnak szentségtörő vagy szándékosan érvénytelenül végzett gyónással nem lehet eleget tenni. (c. 906, 907.)

Minden hívő gyónás végett tetszése szerint választhat magának bármely gyóntatási felhatalmazással bíró papot. (c. 905.)

Csak a szerzetesközösségek tagjai (c. 518.) és a szeminárium növendékei (c. 1361.) vannak e téren némileg korlátozva.

A gyónást *más rítusú* gyóntatónál is lehet végezni (c. 905.).

Szükség esetén *tolmács* útján is lehet gyónni (c. 903.), de erre senkit sem lehet kötelezni.

c) A *bűnrecsábítás* a gyóntatószékben a legsúlyosabb hivatali bűnök közé tartozik (c. 904.)[190] Részletesen a büntetőjogban foglalkozunk vele.

2. *A gyónás szükségessége.*

A bűnbánat szentségének tényleges, vagy legalább szándékban (in voto) való felvétele eszközszerű szükségességgel (necessitas medii)

[190] Az ilyen csábítót fel kell jelenteni. A S. Officiumhoz nem kell azonban *postán* feljelentést tenni, hanem *lezárt* borítékban az ordináriushoz kell juttatni, aki azt még másik borítékba zárva küldi az államtitkárságnak. Secr. Status 1919. Mon. Eccl. 31/1919/79.

szükséges az üdvösségre mindazoknak, akik a keresztség után súlyos bűnt követtek el.[191]

A bűnbeesett embernél tehát szükség van a bűnbánat szentségére, ha az felvehető, és ha nem elégséges a tökéletes bánat, amely magában foglalja (kifejezetten, vagy hallgatólagosan) a bűnbánat szentsége felvételének vágyát is.

3. *A gyónás kötelezettsége.* (c. 906.)

Isteni és egyházi parancsból ered:

a) Isteni parancs: „Akiknek megbocsátjátok bűneiket, megbocsáttatnak nekik, akiknek megtartjátok, meg vannak tartva." (Ján. 20, 23.) E parancsnak viszonypárja a hívek *kötelezettsége,* amely fennáll:

per se halálveszedelemben;

per accidens:

1° ha szentáldozáshoz kell járulni, de halálos bűn gátolja azt;

2° ha halálos bűn állapotában (szentmise és szentáldozás kivételével) szentséget kell kiszolgáltatni, vagy élők szentségét felvenni s nem képes valaki tökéletes bánatot indítani;

3° ha súlyos kísértés másképpen nem győzhető le.

b) *Egyházi parancs* alapján minden hívő, aki eszének használatára jutott, köteles évenként legalább *egyszer* meggyónni bűneit. (c. 906.) De eme parancsnak szentségtörő, vagy szándékosan érvénytelen gyónással nem lehet eleget tenni. (c. 907.)

VIII. *A bűnbánat anyaga.* (c. 901.)

1. A bűnbánat *szükséges anyaga* az, amit Krisztus parancsából kötelesek vagyunk meggyónni: a keresztség felvétele után elkövetett halálos bűnök, amelyek:

a) a bűnbánat szentségében még nem nyertek egyenesen, vagyis közvetlenül (directe) megbocsátást,[192]

b) vagy közvetlen, egyenes feloldozást nyertek ugyan, de nem lettek úgy meggyónva, ahogy kellett volna (pl. súlyos beteg csak általánosságban gyónhatott).

Ezeket tehát utólag még meg kell gyónni!

2. *Nem szükséges* (szabad) anyag az, amit nem vagyunk kötelesek meggyónni, de meggyónhatunk.

[191] Est autem hoc sacramentum poenitentiae lapsis post baptismum ad salutem necessarium, ut nondum regeneratis ipse baptismus. Trid. sess. 14, c. 2.

[192] A tökéletes bánat által megbocsátott vagy a gyónásból kifelejtett bűnök *közvetve* (indirecte) nyertek megbocsátást.

Ilyenek az összes *bocsánatos* (venialia) bűnök és az egyszer már meggyónt és megbocsátott halálos és bocsánatos bűnök.

3. *Biztos* anyag minden valóságos bűn, *kétes* anyag a kétes bűn. A kétely vonatkozhatik a tényre (hogy elkövette-e), vagy a minősítésre (amit elkövetett nem bizonyos, hogy bűn-e, pl. talán hazudtam). Azt, aki csak kétes anyagot gyónik meg, csak szükség esetén és feltételesen szabad feloldozni.

4. *Elégséges* anyag, amit fel lehet oldozni. Legkisebb elégséges anyag a már meggyónt bocsánatos bűn.

5. *Elégtelen* anyag: az erények és jótulajdonságok, tökéletlenségek, kísértések, stb.

IX. *A gyóntatás helye.* (c. 908—910.)

A gyónás *rendes* helye a templom, vagy nyilvános, vagy félig nyilvános kápolna. (c. 908.)

Rendkívüli hely minden más alkalmas hely.

A férfiakat magánházakban is lehet gyóntatni (c. 910. § 2.).

Külön előírások vannak a nők gyóntatására vonatkozólag. Bizonyos veszélyek elkerülése végett a nők gyónására rendelt gyóntatószéknek szabadon álló és szembeötlő helyen és általában templomban, nyilvános kápolnában, vagy a nők számára szolgáló félig nyilvános kápolnában kell lennie (c. 909. § 1.). A gyóntatószékben *rácsot* kell alkalmazni. (c. 909. § 2.).

Nők csak betegség vagy más súlyos ok fennforgása esetén gyóntathatók a gyóntatószéken kívül. (c. 910. § 1.)

Ezek az előírások nem érintik a gyónás érvényességét.

16. §. A búcsú[193] (Indulgentia: c. 911—936)

I. *Fogalom.* (c. 911.)

A búcsú a gyónási feloldozás által már megbocsátott bűnök után járó ideiglenes büntetés Isten előtt is érvényes gyónáson kívüli elengedése.[194] A katolikus tanítás szerint a bűn s az örökös büntetés el-

[193] *Beste*, 541. — *Campbell*, Indulgences. The Ordinary Power of Prelates Inferior to the Pope to grant Indulgences. Ottawa, 1953. — *Coronata*, nr. 466—538. — *Eichmann—Mörsdorf*, II. § 120., — *Holböck*, II. 570. — *Jombart*, nr. 483. sq. — *Jone*, II. 150. sq. — *Merkelbach*, III. 642. sq. — *Mihályfi*, Az emberek, 258. sköv. — *Radó*, II. 820. sq. — *Retzbach*, § 62. — *Romana Synodus*, p. 449. sq. —

[194] „Omnes magni faciant indulgentias seu *remissionem coram Deo poenae temporalis debitae pro peccatis, ad culpam quod attinet iam deletis*, quam ecclesiastica auctoritas ex thesauro Ecclesiae concedit pro vivis per modum absolutionis, pro defunctis per modum suffragii." (c. 911.)

engedése a bűnbánat szentségében feloldozással történik ugyan, de az időleges büntetések sokszor megmaradnak. Ezek az időleges büntetések ama kimeríthetetlen lelki kincstárból egyenlíthetők ki, amelylyel a küzdő Egyház a diadalmas Egyházzal közösségben Krisztus és a szentek érdemei által rendelkezik. (c. 911.)

II. *Osztályozás.* (c. 911.)

A búcsúk lehetnek:

a) teljes (i. plenaria) *és nem teljes vagy részleges* (partialis) búcsúk aszerint, amint az összes időleges büntetés avagy csak az ideiglenes büntetések egy *részének* elengedését biztosítják;

b) *személyi, dologi és helyhez kötött búcsúk* (indulgentiae personales, reales, locales). *Személyiek,* amelyek csak bizonyos személyek által nyerhetők el (ájtatosságok, lelkigyakorlatok, misék, beteglátogatás stb. útján); *dologiak,* amelyek bizonyos ájtatossági tárgy (feszület, rózsafüzér) birtokához vagy használatához, s *helyiek,* amelyek bizonyos helyekhez (templomok, oltárok) vannak kötve;

c) *pápai* és *nem pápai búcsúk,*

d) *különleges búcsúk,* úm. az *oltárkiváltság* búcsúja s a *jubileumi* búcsú;

e) Az azt elnyerő számára, tehát *élőkre* és *holtakra* alkalmazható búcsúk (c. 911.).

III. *Búcsúengedélyezés.* (c. 912—924.)

1. *Búcsúengedélyezési hatóság.* (c. 912—913.)

a) A búcsúengedélyezés joga az egész Egyházra vonatkozóan a pápát illeti, akire Krisztus az Egyház egész lelki kincstárának igazgatását bízta (c. 912.).

Pápai hatóságok búcsú ügyekben: a *Szent Officium,* ha dogmatikai kérdésekről, különösen új imákról s ájtatosságokról van szó; különben a *S. Poenitentiaria* illetékes az eljárásra, ha búcsúk engedélyezéséről és használatáról van szó.

b) A pápán kívül búcsúengedélyezési *szűkebb* hatalommal csakis azok rendelkeznek, akiknek a jog azt kifejezetten biztosítja, (c. 912.) úm. a bíborosok (c. 239. § 1. n. 5, 6, 24.), az érsekek (c. 274, n. 2.) és a megyéspüspökök (c. 349. § 2. n. 2. és c. 239. § 1. n. 5, 6.)

A bíborosok 300 napi, a metropoliták tartományuk megyéiben 200 napi s a püspökök saját megyéjükben 100 napi búcsút engedé-

lyezhetnek[195] (c. 239, § 1. n. 24., c. 274. és c. 349. § 2. n. 2.). A püspökével azonos terjedelmű búcsúengedélyezési joguk van saját területükre és hivatali idejük alatt a független apátoknak és prelátusoknak, az apostoli vikáriusoknak és prefektusoknak (c. 294. § 2.)[196]

2. *Delegáció.* (c. 913.)

A pápa búcsúengedélyezési hatalmát delegáció útján másra átszármaztathatja. A búcsúengedélyezési hatalom többi rendes birtokosai azonban azt

a) delegáció által másra nem ruházhatják át, hacsak a pápától erre kifejezetten nincsenek feljogosítva (c. 913. n. 1.);

b) mindezek a holtakra alkalmazható búcsúkat nem engedélyezhetnek (c. 913. n. 3.);

c) ugyanazon tárgyhoz, ájtatossági aktushoz, vagy egyesülethez, amelyhez már az Apostoli Szentszék búcsut fűzött, újat nem köthetnek, legfeljebb új feltételek mellett (c. 913. n. 2.);

d) a *püspök* által engedélyezett búcsút, hacsak az engedélyezési okirat mást nem rendel:

1° az egyházmegyebeli hívek a megye területén *kívül* is megnyerhetik;

2° megnyerhetik továbbá az illető egyházmegye területén tartózkodó *idegenek* (peregrinus), lakóhely nélküliek és exempt (püspöki hatóság alól kivett) egyének is (c. 927.).

3. *A búcsúengedélyezés formái.* (c. 914—918.)

A búcsút törvénnyel, vagy rendelettel lehet engedélyezni. Általában úgy történik, hogy azokat a feltételeket hivatalosan közlik, amelyek teljesítésével bizonyos búcsú elnyerhető.

Rendszerint a búcsú bizonyos *imák* elmondásához, vagy jámbor cselekedet, vagy felebaráti szeretet végzéséhez [pl. ájtatosság, triduum, novéna, keresztút (S. Poen. 1931. okt. 20. AAS. 23/1931/522.], lelkigyakorlat, népmisszió, beteglátogatás stb., vagy kegytárgyak használatához (feszület, szentolvasó, skapuláré, érmek), vagy helyekhez [templom, oltár] és időhöz (jubileum, halál órája) vagy szerzetesi, közösségi, egyesületi, vagy társulati tagsághoz vannak kötve.

A búcsúk hiteles jegyzékét a *S. Poenitentiaria* 1937. dec. 31-én tette közzé. (AAS. 30/1938/110.)

Különleges búcsúval jár a *pápai áldás* és az *oltárkiváltság.*

[195] S. Poenit. 1942. júl. 20. (XII. Pius püspökszentelés 25 éves jubileum) AAS. 34(1942)240.

[196] S. Poenit. 1942. júl. 20. AAS 34(1942)240.

4. *Pápai áldás.* (c. 914.)

Pápai áldást teljes búcsúval adhatnak:

a) a püspökök, egyházmegyéjükben évente *háromszor*[197] éspedig Húsvét vasárnapján s valamely más, általuk megjelölendő nagyobb ünnepnapon. A mai jog szerint (c. 914.) a püspöknek nem kell okvetlenül magának mondani az ünnepélyes misét az ily áldások adásakor; elég, ha azon részt vesz.

b) Független apátok s prelátusok (c. 914.),

c) apostoli vikáriusok s prefektusok, még ha nincs is püspöki ordójuk, csak évente *kétszer*,[198] valamely nagyobb ünnepnapon jogosultak ilyen áldást adni, saját területükön (c. 914.).

d) Azok a szerzetesek, akik pápai áldás osztására privilégiumot nyertek. (c. 915.)

E jogot csak

1° saját templomukra s az illető rendhez aggregált nőszerzetesek s harmadrendiek templomaira vonatkozóan gyakorolhatják, és pedig

2° a *Rituale Romanum*-ban előírt forma szerint (Tit. IV. cap. 6.),

3° nem ugyanazon napon és helyen, amikor és ahol a püspök apostoli áldást oszt. (c. 915.).

e) ilyen áldást adhatnak az áldozópapok *in articulo mortis* és legalább három napos lelkigyakorlat végzése után.

5. *Oltárkiváltság.* (c. 916.)

a) A püspökök, független apátok és prelátusok, az apostoli vikáriusok és prefektusok, a kivett klerikális szerzetesrendek főelöljárói (superiores maiores) székesegyházukban, apátsági-, társas-, konventi, plébániai s quasiplébániai templomukban *egy* oltárt naponként s örök időre szóló privilégiummal felruházhatnak (altare privilegiatum quotidianum perpetuum).

A nyilvános és félnyilvános oratóriumokban azonban ilyen oltárt felállítani csak az esetben jogosultak, ha ezek plébániai templommal, vagy ennek leányegyházával vannak összekötve, illetve annak kisegítésére szolgálnak. (c. 916.)

b) *Felosztás.*

Az oltárkiváltság lehet:

1° *helyi* kiváltság, amely meghatározott helyhez kötött, bárki misézik is azon, részesül eme kiváltságban. Ide tartoznak az ún. *Gergely-oltárok* (altaria Gregoriana).

[197] S. Poenit. 1942. júl. 20. AAS 34(1942)240.
[198] S. Poenit. 1942. júl. 20. AAS 34(1942)240.

Mindenszentek napján minden mise olyan kiváltsággal van felruházva, mintha kiváltságolt oltáron végezték volna (c. 917. § 1.).

Úgyszintén a *negyvenórás* ájtatosság alatt minden oltár ilyen privilégiumot élvez. (c. 917. § 2.)

2° Személynek szóló kiváltság, amely minden napra szóló (privilegium quotidianum), vagy csak meghatározott napokra, örökre, avagy csak bizonyos időre szóló kiváltság.

A *személyes* oltárkiváltságnak az a hatálya, hogy a privilegizált papnak (bárhol mondott) miséjével az elhalt egyén részére *teljes* búcsú van egybekötve.

3° A kiváltságolt oltárt megfelelő *irattal* (altare privilegiatum) s az adományozott kiváltság tartalmához képest: *perpetuum, ad tempus, quotidianum* hozzátétellel kell ellátni. (c. 918. § 1.)

Ezen a címen nagyobb stipendium nem szedhető. (c. 918. § 2.)

6. *A jubileumi búcsú.*

a) *Fogalom, felosztás.*

Nagyobb ünnepélyességgel összekötött teljes búcsú kétféle lehet:

1° *rendes,* amely 1475-től kezdve minden 25. esztendőben kerül meghirdetésre;

2° *rendkívüli,* amelyet valamely nevesebb évforduló alkalmával hirdet ki a pápa.

A két jubileumi búcsú között különbségek vannak.

1° a *rendes* jubileumi búcsú csak Rómában (Urbi) nyerhető el, mégpedig egy évig; ezt Szentévnek (annus sanctus) is szokás nevezni, amelyet utána ki szoktak terjeszteni az egész világra. Elnyeréséhez gyónás, áldozás, bizonyos számú templomlátogatás és a Szentatya szándékára való imádkozás szükséges.

2° A *rendkívüli* jubileumi búcsú az egész világnak szól (Urbi et Orbi), de rendszerint csak egy-két hónapra terjed.[199] Elnyeréséhez a fentebb említett feltételeken kívül böjtre és alamizsnára is szükség van.

[199] Pl. *a) Mária*-év 1954. (1953. dec. 8. — 1954. dec. 8.) Pius XII. enc. *Fulgens corona:* 1953. szept. 8. (AAS 45(1953)577.), a Mária-év meghirdetése. S. Poenit. 1953. nov. 11. (AAS 45(1953)696.), búcsúk a Mária-évben.

b) a Lourdesi jelenés 100 éves fordulója. Pius XII. Le pèlerinage de Lourdes, 1957. júl. 2. AAS 49(1957)605. *Const. Primo exacto saeculo:* 1957. nov. 1. (AAS 49(1957)1051.) jubileumi búcsú: 1958. febr. 11. — 1959. febr. 11-ig.

c) XXIII. János pápa ap. búcsújegyzéke: S. Poen. 1958. nov. 22., AAS 51(1959)48.

7. *A búcsúk továbbadása.* (c. 919., 920.)

a) Olyan búcsúkat, amelyek Rómában (ti. az AAS-ben) nem lettek szabályszerűleg kihirdetve, mégha exempt szerzetes templomoknak szólnak is, a helyi *ordinárius* előzetes megkérdezése nélkül nem lehet kihirdetni. (c. 919. § 1.)

b) Búcsújegyzékeket, búcsúengedélyezésről szóló könyveket és iratokat a helyi ordinárius engedélyével lehet *kinyomtatni.* (c. 919. § 2. + c. 1388.)[200]

c) Aki a pápától felhatalmazást nyert búcsúknak minden hívő részére való engedélyezésére, a nyert engedély semmisségének büntetése mellett köteles az adományozási *okmány* hiteles másolatát a Poenitentiariának bemutatni (c. 920.).

8. *Búcsúértelmezés.* (c. 921—924.)

a) Olyan teljes búcsúk, amelyek az Úr Krisztus, vagy a Boldogságos Szűz ünnepeire szólnak, csak ama ünnepekre érvényesek, amelyek az *általános* egyházi misenaptárban ilyenekül vannak megjelölve. (c. 921. § 1.)

b) Az apostolok ünnepeire engedélyezett búcsúk csak azok megdicsőülésének napjára szólnak (dies natalis: c. 921. § 2.).

c) *Indulgentia plenaria quotidiana*-n (napi teljes búcsúk), olyan búcsúkat értünk, amelyeket valamely templom, vagy kápolna látogatása által bármelyik hívő *évente egyszer,* de bármely tetszés szerinti napon elnyerhet, feltéve, hogy az engedélyezési dekrétum másként nem rendelkezik (c. 921. § 3.).[201]

d) Olyan búcsúk, amelyek valamely ünnephez, vagy nyilvános ájtatossághoz (triduum, septennarium, kilenced) vannak kötve, az illető ünnepnap törvényes áttételével szintén megfelelően áthelyezetteknek veendők, feltéve, hogy az illető ünnepnap *cum missa et officio* külső ünneplés nélkül, de örökre, vagy pedig csak a külső ünneplés, akár időlegesen, akár örökre nyer áthelyezést. (c. 922.)[202]

[200] Hivatalos búcsújegyzék: *Enchiridion Indulgentiarum,* S. Poen. 1950. jan. 30. (AAS 42(1950)404.)
Búcsúimák gyűjteménye, S. Poen, 1952. márc. 3. (AAS 44/1952/235.)

[201] Minden székesegyház és plébániai, vagy más templom, illetve kápolna kérheti a Poen.-tól a Portiuncula búcsú kedvezményét. (S. Poen. 1939. május 1. AAS 31(1939)226.)

[202] Áthelyezett ünnephez csatolt búcsú csak akkor nyerhető el, ha az egyházilag is meg lesz ünnepelve. (S. Poen. 1937. dec. 14., *Sartori,* im. 185.)

Seraphinus *de Angelis,* De probabilitatis usu in re Indulgentiarum. — in *Monitor* 75(1950)227—229. Köztévedés esetén itt is: *supplet ecclesia.*

e) Ama templomnak, vagy kápolnának *látogatása,* amelyhez valamely búcsú elnyerése fűződik, történhetik az *előző nap* déltől a búcsú elnyerésére rendelt napi éjfélig (c. 923.).

f) Olyan búcsúk, amelyek valamely *templomhoz* kapcsolódnak, annak lebontásával nem szűnnek meg, ha ugyanazon helyen, vagy ahhoz közel 50 éven belül ugyanolyan címmel ismét felépül (c. 924. § 1.).

g) *Szentolvasóhoz* vagy egyéb tárgyakhoz kötött búcsúk az illető tárgyak megsemmisülése, vagy eladása esetén elenyésznek (c. 924. § 2.).

IV. *A búcsú elnyerése.* (c. 925—936.)

1. *Elvileg búcsút csak az nyerhet, aki:*

a) meg van keresztelve (c. 87.),

b) nincs kiközösítve,

c) legalább az előírt jócselekedetek végén a kegyelem állapotában van,

d) és alattvalója annak, aki a búcsút engedélyezi. (c. 925. § 1.)

2. *Feltételek.* (c. 925.)

a) *Általánosak.*

A *tényleges* elnyeréshez szükséges, hogy

1° meglegyen nála legalább az *általános szándék* annak elnyerésére s

2° az előírt jócselekedeteket az engedélyezési dekrétumban megjelölt időben és módon elvégezze. (c. 925. § 2.)[203]

b) *Különleges feltételek.*

1° *A teljes búcsú* (c. 926, 928.). A teljes búcsú az összes ideiglenes büntetések elengedését célozza; de csak akkor, ha minden bűn meg van bocsátva. Ha tehát valaki bocsánatos bűnnel lelkében végzi a teljes búcsú elnyerésére előírt feltételeket, nem nyerhet teljes bú-

---

Nem szükséges, hogy *actu* legyenek tévedésben, elég *virtute,* vagyis külső nyilvános aktus révén valóban tévedésbe essenek; pl. egy plébánia templom kap búcsúkat, — a püspök áthelyezi a plébánia templomot, — a hívek továbbra is az elsőbe járnak és elnyerik.

[203] A rádión közölt pápai áldás révén is lehet teljes búcsút nyerni. S. Poen. 1939. jún. 15., AAS 31(1939)277.

csút a maga egészében; abból annyit nyerhet el, amennyinek elnyeréséhez megvan a hívő kellő felkészültsége (dispositio.) (c. 926.)

A teljes búcsút általában *napjában csak egyszer* lehet elnyerni, hacsak nincs más intézkedés az engedélyben, hogy többször is elnyerhető (toties-quoties),[204] pl. Portiuncula-búcsú. (c. 928. § 1.)

A *nem teljes* búcsú rendszerint mindannyiszor elnyerhető, ahányszor az előírt jócselekedetet végbevisszük, feltéve, hogy kifejezetten más rendelkezés nincsen. (c. 928. § 2.)

2° *Gyónás és áldozás.* (c. 931.)

A búcsú elnyeréséhez szükséges, hogy a hívő legalább is a búcsú elnyeréséhez előírt cselekmények végén a kegyelem állapotában legyen. A kegyelem megszerzése történhetik tökéletes bánat (corde saltem contrito), vagy gyónás útján.

a) Ha *gyónás* van kifejezetten előírva, akkor e gyónás a szóbanforgó ünnepet megelőző *nyolc* napon belül elvégezhető, az áldozás pedig a megelőző napon. Mindkettőt el lehet végezni az ünnep napját követő egész *nyolcad* alatt is. (c. 931. § 1.)

b) Bizonyos ájtatosságokkal (triduum, novena, lelkigyakorlat, missio) egybekötött búcsúk elnyerése végett a gyónások s áldozások az illető ájtatossági gyakorlatot *követő* nyolcad alatt is elvégezhetők. (c. 931. § 2.)

c) Az olyan hívők, akik *havonta legalább kétszer* szoktak gyónni s naponként, vagy majdnem naponta áldoznak, minden búcsút elnyerhetnek külön gyónás nélkül is, kivéve a *jubileumi* búcsúkat. (c. 931. § 3.)

d) Akik minden nap áldoznak (ámbár ritkán egy-egy nap nem áldoznak), az előírt gyónás nélkül is elnyerhetik a teljes búcsúkat (c. 931. § 3.).

e) A *húsvéti* áldozás elégséges arra, hogy az az napra, vagy a következő napra eső teljes búcsúkat elnyerhessük, a jubileumi búcsúk kivételével. (c. 931. § 3.)

3° *Templomlátogatás.* (Visitatio ecclesiae.)

Ezzel egy tekintet alá esik a nyilvános kápolna is, de nem a magán és félig nyilvános kápolna.

a) Ha valamely *meg nem határozott templom,* vagy meg nem jelölt nyilvános kápolna látogatása van előírva, oly személyek részére, akik kolostorokban, egyházi nevelő-oktató, vagy gyógyintézetekben közösen tartózkodnak és mindazok számára, akik itt szolgálatot teljesítenek, a búcsú elnyeréséhez elégséges az illető (saját) *házi ká-*

[204] Toties-quoites búcsúnak mondjuk a teljes búcsút akkor, ha mindannyiszor elnyerhető, ahányszor az előírt jócselekedeteket elvégezzük (tehát naponta többször is!)

polna látogatása is, feltéve, hogy a többi előírt jócselekedeteket is elvégzik (c. 929.).

b) Ha azonban valamely meghatározott templom, vagy kápolna látogatása van előírva (c. 929.), ők is csak azok látogatása kapcsán nyerhetnek búcsút.

c) A templom látogatás időpontja az ünnepet megelőző nap déli 12 órájától a búcsúval felruházott napot követő éjfélig (c. 923.) tart.

4° *Előírt imádság.* (c. 934—936.)

Ha ima van előírva a búcsú elnyeréséhez, ennek

a) *szóbeli* imádságnak kell lennie (az elmélkedés nem elég.) (c. 934. § 1.)

b) Ha nincs meghatározott ima előírva, elégséges bármely[205] választott ima. (c. 934. § 1.)

c) Ha pedig egy *meghatározott ima* volna előírva a búcsú elnyerése végett, annak bármely nyelven való elvégzése elegendő, de szükséges, hogy a fordítást a Poenitentiaria vagy az illető nyelvterület ordináriusa jóváhagyja. (c. 934. § 2.)

A búcsú a szöveg bármely rövidítése, hozzáadása, vagy betoldás folytán elvész. A *szentolvasónál* a „Jézus" szó után valamely titok rövid betoldása meg van engedve. (S. Poenit. 1921. jan. 22. (AAS. XIII. 163, 1..) (Vö. még: *Periodica,* 1955, 134.)

d) A búcsúimák közösen is végezhetők, amikor elegendő az imát mással felváltva mondani vagy a hangosan előimádkozó által mondott imát lélekben követni. (c. 934. § 3.)[206]

A *némák* a nyilvános imádságokhoz kötött búcsúkat elnyerhetik, ha a többi hívekkel egy templomban lelküket és érzelmeiket Istenhez emelik. Ha *magán ima* elvégzése van előírva, az ehhez kapcsolt búcsút is elnyerhetik, ha ezt lélekben mondják, vagy jelekkel fejezik ki, vagy csak szemükkel átolvassák. (c. 934. § 3.)

[205] A S. Poenitenciária a Portiuncula búcsú elnyeréséhez minden templom látogatásakor (aug. 2-án) *hat Miatyánk, hat Üdvözlégy* és *hat Dicsőség* elmondását írja elő, (S. Poen. 1924. júl. 10. (AAS. 16, 345.) — amely mással nem cserélhető fel. (S. Poen. 1930. jan. 13. (AAS 22(1930)43.)

Minden *toties-quoties* teljes búcsú elnyeréséhez, amellyel templomlátogatás kapcsolatos, XI. Pius előírása alapján minden esetben hat *Miatyánk, hat Üdvözlégy,* és *hat Dicsőség* elmondása szükséges. — (S. Poen. 1930. júl. 5.; AAS 22(1930) 363.)

Ha viszont csak ez a feltétel: imádkozni a *pápa szándékára:* elégséges *egy Miatyánk, egy Üdvözlégy, egy Dicsőség* elmondása. (S. Poen. 1933. szept. 20. AAS 25(1933)446).

Ha pedig röpimához van kötve, elég azoknak *mentalis* elmondása. (S. Poen. 1933. dec. 7. AAS 26(1934)35.)

[206] A *rádióban* előimádkozott szentolvasó mondásába való bekapcsolódással búcsú nyerhető, de akkor nem, ha lemezről, vagy magnetofonról hallgatják. (S. Poen. 1958. okt. 8.; AAS 50(1958)973.)

5° *Jócselekedet.* (c. 932.)

a) Olyan jócselekedet által, amelynek végzését törvény, vagy parancs kötelesség gyanánt írja elő (pl. misehallgatás, zsolozsma) nem lehet búcsút elnyerni, hacsak azt a búcsút engedélyező okirat kifejezetten meg nem engedi. (c. 932.)[207]

b) A gyóntató által kiszabott *elégtétel* elvégzésével, amellyel a búcsú van összekötve (c. 932.), a penitenciának is eleget teszünk és a búcsút is elnyerjük. (c. 932.)

c) Ugyanazon dologgal, valamint ugyanazon hellyel különböző címen több búcsú lehet összekötve, de *egy* cselekedettel csak egy búcsút nyerhetünk, kivéve:

1° ha a követelt cselekmény gyónás, vagy áldozás, amellyel több búcsút is nyerhetünk (c. 933.),

2° vagy ha egyes esetekben kifejezetten (c. 933.) más intézkedés van.

d) A gyóntató a búcsúk elnyeréséhez előírt jócselekedeteket, ha azok végzése lehetetlen, másra *változtathatja* át (c. 935.).[208]

6° *Halottakért felajánlott búcsú.* (c. 930.)

a) Senki az elnyert búcsút más élő emberre nem alkalmazhatja, de a pápa által engedélyezett összes búcsúk — hacsak más rendelkezés nincs — a tisztítóhelyen szenvedő lelkek javára alkalmazhatók. (c. 930.)

b) Ehhez szükséges még legalább a *habituális* szándék a meghalt hívekre történő alkalmazásra és a felajánló részéről a kegyelmi állapot.[209]

[207] A búcsú az előírt ima bármilyen (lényegtelen) változtatásával elvész. S. Poen. 1934. nov. 26.: AAS 26(1934)643.

[208] A gyóntató a templomlátogatást a *toties-quoties* és *Portiuncula* búcsú esetén is *másra* változtathatja. CP 1940. jan. 19.: AAS 32(1940)62.

[209] Különleges búcsúk vannak kötve a *Keresztút* (via crucis) elvégzéséhez.

a) A keresztút felállításának joga külön pápai intézkedés folytán (XIII. Kelemen 1767. aug. 4. Decr. auth. 236.) a *ferencesek* kizárólagos kiváltsága. A rendfőnök, tartományfőnök és házfőnök illetve azok helyettesei (amazok távolléte idején) hajdan vagy személyesen végezték a felállítást, vagy rendi alattvalóikat delegálhatták.

A S. Poen. 1954. dec. 15. rendelete szerint *nem* alattvaló rendtársaikat is delegálhatják. *Ad liceitatem* nem exempt templomban a helyi ordinarius legalább ésszerűen feltételezett engedélyére van szükség (S. Poen. 1938. márc. 12. AAS 30(1938)111.) a *Keresztút* felállításához.

b) Elnyerhetik e búcsút azok is, akik törvényes akadályoztatás miatt nem mehetnek templomba (beteg, hajón, börtön, vagy egyébként akadályozottak), de e célra megáldott *feszületet* kézbe tartva 20 Miatyánkot, 20 Üdvözlégyet 20 Dicsőséget töredelmes szívvel és áhítattal elimádkoznak;

17. § A betegek szentsége[210] (extrema unctio) (c. 937—947)

A betegek vagy szentkenet szentségében (helytelenül *utolsó* kenet!) az olajjal való megkenés és a pap imádsága által a súlyos beteg megkapja a lélek, néha a test egészségét is.[211]

1. *Kiszolgáltató.*[212] (c. 938—939.)

1. E szentséget érvényesen csakis felszentelt pap szolgáltathatja ki. (c. 938. § 1.)

2. *Rendes* kiszolgáltatója annak a helynek a *plébánosa,* ahol a beteg lakik, mert a szent kenet kiszolgáltatása a plébániai jogok közé tartozik. (c. 462. n. 3 + c. 938. § 2.)

3. *Szükség esetén,* vagy a plébánosnak, illetve a helyi ordináriusnak legalább ésszerűen feltételezett engedélyével bármely pap kiszolgáltathatja. (c. 938. § 2.)

4. Beteg püspöknek a szent kenetet feladni az első kanonok (dignitas) jogosult. (c. 397. n. 3.)

5. *Kivett (exempt) szerzetesrendhez* tartozónak pedig ama rendház főnöke, ahol a beteg lakik. (c. 514. § 1.)

A női kolostorokban a szent kenet feladására a rendes gyóntató, vagy ennek helyettese van jogosítva. (c. 514. § 2.)

14-et a 14 stáció miatt, ötöt Krisztus öt szent sebe miatt, egyet a pápa szándékára.

c) XI. Pius megengedte, hogy azok a betegek, akik a 20 *Miatyánkot,* 20 *Üdvözlégyet* és 20 *Dicsőséget* nem tudják elmondani, az összes keresztúttal kapcsolatos búcsúkat elnyerhetik, ha e célra megáldott feszületre *töredelmes* lélekkel nézve Krisztus szenvedésének emlékére egy röpimát mondanak. S. Poen. 1931. márc. 31. AAS 22(1931)167. Vö. P. *Capobianco* O. F. M. Privilegia et facultates ordinis fratrum minorum, Romae, 1961. nr. 290—303.

[210] *Coronata,* nr. 539—567. — *Cath. cath. 228.* sq. — *G. Davanzo* M. I. L'Unzione sacra degli infermi, Questioni teologico-canoniche, Torino, 1958. p. 176. — *Eichmann—Mörsdorf,* II. § 95. — Th. V. *Gerster a Zeil* O. M. Cap. Sacramentum extremae unctionis. Taurini, Marietti 1936. p. VIII. —80. L. 4. — J. J. *Hannon,* Holy Viaticum. Washington, 1951. — *Holböck,* II. 578. — *Jombart,* nr. 500 sq. — *Jone,* II. 167. sq. — *Merkelbach,* III. 669. sq. — *Mihályfi,* Az emberek, 270. sköv. — *Radó,* II. 919. sq. — *Retzbach,* § 57. — *Romana Synodus,* p. 457. sq.

[211] *Sacramentum Extremae Unctionis* est sacramentum a Jesu Christo institutum quo adultis aegrotis vita periclitantibus spiritualia auxilia conferentur, in mortis periculo maxime proficua et aliquando etiam solamen ab infirmitatibus corporis." *(Gasparri,* Cath. cath. § 194.)

[212] F. J. *Statkus,* The minister of the last Sacraments, Washigton, 1951.

Más, nem exempt *laikus* szerzetesrendekben, vagy laikus kongregációkban pedig a plébános, vagy az őt helyettesítő káplán (c. 514. § 3. + c. 464. § 2.).

6. A szent kenet *rendes* kiszolgáltatója e szentséget személyesen, vagy más által *ex iustitia* tartozik kiszolgáltatni, szükség esetén pedig kiszolgáltatására bármely pap *ex caritate* van kötelezve (c. 939.).

II. *Felvevő.*[213] (c. 940—944.)

1. *E szentség alanya:*

a) olyan megkeresztelt katolikus egyén, aki esze használatára jutott (7 év),

b) és aki betegség, vagy öregség miatt halálos veszedelemben forog (periculum mortis.) (c. 940. § 1.)

2. *Ismétlés.*

Ugyanazon betegségben e szentség nem ismételhető, kivéve, ha a beteg annak felvétele után meggyógyult és azután *ismét* halálos veszedelembe jutott. (c. 940. § 2.)

3. *Feltételes kiszolgáltatás.*

Ha kétséges, hogy a beteg eszének használatánál van-e, vagy halálos veszedelemben forog-e, vagy meghalt-e, a szent kenetet *feltételesen* (sub conditione) kell feladni. (c. 941.)

4. *Megtagadás.*

Nem szolgáltatható ki azonban e szentség annak, aki valamely nyilvános és halálos bűnben *gyónás nélkül* makacsul megmarad. Ha e tekintetben kétely forog fenn, az illetőnek a szentséget *feltételesen* kell feladni (c. 942.). (Si capax es.)

E szentség feltétel nélkül (absolute) szolgáltatandó ki ama eszméletlen betegeknek, akik, míg öntudatuknál voltak, legalább *implicite* kérték, vagy valószínűleg kívánták volna. (c. 943.)

5. *Szükségesség.*[214]

Habár a szent kenet az üdvözülésre nem múlhatatlanul (de necessitate medii) szükséges, mégis nem szabad elhanyagolni, ezért

[213] G. *Koerperich*, De subiecto extremae unctionis. — Collat. Namurcen 30/1936/14—25.

[214] G. *Koerperich*, De obligatione recipiendi extremam unctionem. — Collat. Namurcen. 30(1936)173—178.

szorgosan gondoskodni kell, hogy a betegek még akkor felvegyék, amikor teljes öntudatuknál vannak. (c. 944.)

III. *Szertartás.* (c. 937. 945—947.)

1. A betegek szentségének feladása a szabályszerűen megszentelt *oliva* olajjal való megkenés és az egyházilag approbált szertartási könyvben előírt szavak által történik. (c. 937.)[215]

A betegek olaját a püspök vagy az Apostoli Szentszéktől felhatalmazott pap szenteli meg (c. 945.), külön e célra.

2. A kenéseket a helyi, vagy római liturgikus könyvben előírt szavak, sorrend és mód szerint kell pontosan végezni. Szükség esetén elégséges *egy unctió* a homlokon vagy más érzékszerven a rövidebb formula szerint.[216]

A veszedelem elmúltával a többi kenést is pótolni kell. (c. 947.)[217]

A *lágyékok* megkenését mindig el kell hagyni (c. 947. § 2.). A lábak megkenése bármely ésszerű okból elhagyható (c. 947. § 3.).

A súlyos szükség esetét kivéve a kenéseket a papnak kezével, nem pedig más eszközökkel,[218] kell végeznie (c. 947. § 4.).

3. *Őrzése.*

A plébánosnak ezüstből vagy ónból készült edényben a templomban illő s biztos helyen kell őriznie a betegek olaját. (c. 946. és 735.)

17a § Az egyházi rend szentsége

(Vö.: Kánoni jog I. 458—506. oldal)

[215] „Extrema unctionis sacramentum conferri debet per sacras unctiones, adhibito oleo olivarum rite benedicto et per verba in ritualibus libris ab Ecclesia probatis praescripta." (c. 937.)

[216] „Per istam sanctam unctionem indulgeat tibi Dominus quidquid deliquisti. Amen."

[217] S. Offic. 1917. márc. 9.: AAS. 9/1917/178.

[218] Pl. ecset, pálcika használható ragályos betegeknél.

III. FEJEZET

A HÁZASSÁG[219]

A) *A KATOLIKUS HÁZASSÁG ALAPJAI*

18. § A katolikus házasság fogalma

I. *A természet és a kinyilatkoztatás hangja*

1. *A természet hangja:* Isten az ember teremtésével egyidejűleg alapította meg a házasságot, mint az emberi nem fenntartására szolgáló intézményt, amely egy férfinek és egy nőnek legbensőbb és legteljesebb életközössége. A házasság tehát Istennek, a természet alkotójának a műve. — Isten ugyanis az emberi nem fenntartására nemi ösztönt oltott az emberbe és nemzési képességgel látta el. Nem külön a férfinek és külön a nőnek, hanem együttesen adta ezt meg mindkettőnek. Ez a fajfenntartást biztosító képesség nem pusztán testi, hanem egyben szellemi-lelki egyesülést is feltételez. A házasság már a *természetjog* világánál, mint a nemi differenciáltságnak közösségi formája jelenik meg, amely már a természet rendjében is valami szép és tiszteletreméltó dolog.

2. *A kinyilatkoztatás hangja:* A házasság bensőséges egységét a *kinyilatkoztatás* világosan vetíti elénk. „Meg is teremté az Isten az embert a maga képére és Isten képére teremtette, férfinak és asszonynak teremtette. És mondá: *szaporodjatok, sokasodjatok s töltsétek be a földet és hajtsátok hatalmatok alá*". (Gen. 1, 27.) A nemi differenciáltság tehát nem fejlődés, nem elfajulás vagy lehanyatlás következménye, hanem az Úristen teremtő gondolata, aki nem *egy* embert, hanem emberi *nemet* teremtett. Az asszonyt pedig a férfival *teljesen egyenrangúvá* tette, aki csont az ő csontjából és hús az ő húsából. „Ez okból hagyja el az ember

[219] *Irodalom:* J. *Bánk,* Connubia canonica. Romae. 1959. — — — M. F. *Cappello,* Tractatus canonico-moralis de sacramentis. Vol. V. De matrimonio. Roma. 1950. — — — *Chelodi—Ciprotti,* Ius canonicum de matrimonio. Vicenza. 1947. — — — *Conte a Coronata,* Institutiones iuris canonici. De Sacramentis. Vol. III. De matrimonio. Romae 1948. — — — *Gasparri.* Tractatus, canonicus de matrimonio. I—II. Romae 1932. — — — *Joyce,* Christian Marriage. London. 1948. — — — *Knecht,* Handbuch des kath. Kirchenrrechts. Freiburg. 1928. — — — *Sanchez.* De santo matrimonii sacramento. Venetiis 1712 — — — *Scharnagl,* Katolisches Eherecht. München. 1950. — — — *Schönsteiner,* Grundriss der kath. Eherechst. Wien. 1937. — — — *Sipos—Gálos,* Enchiridion Juris Canonici 6. Romae. 1960. — — — *Triebs,* Praktisches Handbuch des geltenden kanonischen Eherechts. Breslau. 1925—27. — — — *Vlaming—Bender,* Praelectiones iuris matrimonii. Bustum. 1950. — — — *Wernz—Vidal—Aguirre,* Jus canonicum. Vol. V. Jus matrimoniale. Romae. 1946. — — — *Sipos—Gálos,* A kat. házasságjog rendszere, Bp. 1960.

atyját és anyját és ragaszkodik feleségéhez, és lesznek ketten egy testté." (Gen. 2, 23—24.)

A házasságot tehát Isten *szerezte* a paradicsomban s később Krisztus Urunk szentségi jelleggel ruházta fel.

3. A házasság pontos megfogalmazásában különösen a rómaiak tűntek ki. *Modestinus* jogtudós így szól: „Nuptiae sunt coniunctio maris et feminae et consortium omnis vitae, divini et humani iuris communicatio."[220] Tehát a házasság eszerint egy egész életre szóló közösség, emberi és isteni jogban való részesedés, amelyben fizikai, etikai, jogi és vallásos elem egyaránt megtalálható.

Hasonló *Justinianus* császár meghatározása: „Nuptiae autem sive matrimonium est *viri et mulieris coniunctio individuam vitae consuetudinem continens.*"[221] Vagyis egy férfinak és nőnek tökéletes és teljes testi-szellemi önátadása.

Ennek alapján Petrus Lombardus[222] részletesebb definíciót adott: *Viri mulierisque conjunctio maritalis inter legitimas personas individuam vitae consuetudinem retinens.* Ezt a meghatározást, amelyet *Szent Tamás* is véd[223] a dekretális jog és a nagy *Catechismus Romanus* is átvette.[224]

A házasság egy arra alkalmas férfinek és nőnek szabadakarati elhatározásából eredő olyan életreszóló és legbensőbb életszövetsége, amelyben mindegyik fél átadja és elfogadja a házassággal velejáró jogokat, (gyermeknemzés végett), s amely a keresztények között egyben szentség is.

A házasságban valójában a *lelkek* fonódnak egybe és kapcsolódnak össze, mégpedig előbb és szorosabban, mint a *testek.* Nem az érzékek és érzelmek múló hajlandósága, hanem a két akarat megfontolt és eltökélt erős elhatározása alapján. S a lelkek egybefonódásából származik Isten rendelése folytán a szent és elválaszthatatlan kötelék. A házassági szerződésnek ez az egészen sajátos és egyedülálló természete[225] élesen megkülönbözteti az ember házasságát az álla-

[220] D. 23, 2, 1. A házasság természetjogi fogalmát bővebben vö. A *Szentirmai,* Der Ehebegriff des Kirchenrechts im Lichte der ethnologischen Forschung (*Tübinger Theol. Quartalschrift,* 143 Jhr, 1, 1963).

[221] Inst. 1, 9, 1.

[222] Sent. IV. dist. 27.

[223] Suppl. P. III. q. 44. art. 3.

[224] C. 11. X. 2, 23. de praesumpt.

[225] A latinban főleg négy kifejezés szerepel a házasság jelölésére:

a) A *matrimonium* (matris munium) a legáltalánosabb és az anya különleges szerepét domborítja ki, aki a gyermek születése és nevelése kapcsán igen fontos feladatot lát el. (c. 2. X. 3, 33.)

b) A *connubium,* valamint *nuptiae* a nubere igéből ered, amely emlékeztet a régi római szokásra, amikor a menyasszonyt a vőlegénynek történő átadáskor lefátyolozták.

toknak vak ösztönök folytán történő egyesülésétől, amelyben értelem és akarat szerepet nem játszik; — s megkülönbözteti az emberek kóbor egybekelésétől, amelyeknél hiányzik az akaratok igaz és becsületes kapcsolódása és a családi együttélésnek minden joga.

II. *A házasság szerződésjellege*

A fentiekből logikusan következik, hogy a házasság létrehozó oka a *kölcsönös megegyezés,* amely két szabadakarattal bíró személy egyesülésére vonatkozik. Két vagy több személy megegyezése azonban szerződésnek nevezhető. Ilyen vonatkozásban a házasságot is szerződésnek mondhatjuk. Azonban mégis *sajátos* szerződés és nem sorozható egyszerűen a magánjogi szerződések közé, mert jóllehet *jogi* vonatkozással is bír, mégis inkább valláserkölcsi intézménynek tekinthető, mert túlnyomó benne a valláserkölcsi elem.

A házasság mint szerződés több szempontból különbözik a tisztán profán szerződéstől:

a) a házasságban a felek nem valami tárgyat, hanem önmagukat kötik le egymásnak.

b) más szerződésnél a kötelezettség teljesítését *erőszakkal is* ki lehet csikarni, míg a házasságnál csak *erkölcsi* eszközöket lehet használni.

c) más szerződések tartalmának megállapítása a szerződő felektől függ teljesen. A házasság *tartalmát* a belőle származó jogokat és kötelességeket a természeti és isteni törvények egyszersmindenkorra megszabták.

---

c) A *consortium* a házasfelek sorsközösségét jelzi, jogokban és kötelességekben egyaránt. (con + sors) Dig. 1, 23, 2. de rito nupt.

d) A *conjugium* elnevezés a házasságot kétfogatú kocsihoz hasonlítja, amelyet a két házasfél egyesült erővel húz a közös cél felé.

e) A középkorban a házasság jelzésére a *sponsalia* kifejezést is használták, amely ha jövő házasságra vonatkozott *sponsalia de futuro,* pl. „ego te recipiam in meam", ez a tulajdonképpeni jegyesség, ha azonban a jelenlegi házasságra vonatkozott: *sponsalia de praesenti,* akkor azonos a házasságkötéssel.

Hasonló neveket találunk a modern nyelvekben is: *il matrimonio* az olaszban, *le mariage* a franciában, *the marriage* az angolban. A német szó: *die Ehe* az e, ewe — aion-aevum — ewig indogermán tőből ered és így az Istentől rendelt tartós kapcsolatot jelzi. A férj a latinban *maritus,* míg a feleség *uxor, (unxor).* Utóbbi ama szokásból ered, hogy a nő a *deductio in domum mariti* alkalmával a ház küszöbét *olajjal kente meg (unxit)* ad mala vitanda. A *magyarban:* esküvő, házasság, nász szavak szerepelnek.

d) míg más szerződésnél a beleegyezést pótolni lehet, addig a házasságnál a *hiányzó vagy hibás beleegyezést semmiféle emberi hatalom nem pótolhatja.*

e) a házasság természeténél fogva *örökös* és *consensualis* szerződés (Nuptias non concubitus, sed consensus facit. L. 30. D. 50 17.). Ezt hívjuk *matrimonium in fieri*-nek.

f) a házasság a *legszemélyesebb jellegű* szerződés, amely csak *egy* férfi és *egy* nő között jöhet létre, és később közös akarattal sem hatálytalanítható.

g) a házasság *oszthatatlan* szerződés, mindkét fél részéről egyidőben vagy érvényes vagy érvénytelen. Az érvényes házassági szerződéshez három feltétel szükséges:

1° Mindkét oldalról házassági képesség (habilitas.)

2° Mindkét részről házassági akarat (consensus),

3° A lényeges házasságkötési forma megtartása.

III. *A házasság szentségi jellege*

1. A keresztény házasság *magasztosságát* az ószövetségi Szentírásra támaszkodva *Szent Pál* lapidárisan fejezte ki: *„Ti férjek, szeressétek feleségeiteket, mikép Krisztus is szerette az Egyházat... Aki szereti feleségét, önmagát szereti.* Hiszen senki sem gyűlöli a testét, sőt ellenkezőleg táplálja és ápolja, akárcsak Krisztus az Egyházat, mert mi az ő testének tagjai vagyunk, húsából és csontjából valók. *Ezért az ember elhagyja atyját és anyját s ragaszkodik feleségéhez és ketten lesznek egy test.* Nagy titok ez; mondom én, Krisztusra és az Egyházra értem. Tehát mindegyiktek szeresse feleségét, mint önmagát, az asszony meg félje az urát." (Ef. 5, 25—33.) — *Szent Pál* szerint a házasság Krisztus és az Egyház, Isten és az emberiség, Ige és test egyesülését jelképezi. „Hiszen a házas egység, mint a tapasztalat alá eső életközösségnek legbensőbbje, mint a legteljesebb anatómiai fiziológiai és pszichikai összehangoltsággal megalapozott és a legteljesebb kölcsönös szeretetben kivirágzott életközösség, a legalkalmasabb arra, hogy a közvetlen szemléletesség ezer színével és a legintenzívebb élmény ezer hangján elbeszélje, kiénekelje azt a létközösséget, amelyben Krisztus él az Ő szent emberségével, Egyházával és a választott lelkekkel." [226]

Szent Pálnak fentebb idézett helye, ha nem is közvetlenül, de közvetve a szentségi jelleget bizonyítja.

2. A *trienti* zsinat viszont ünnepélyesen kijelenti, hogy a házasság szentség. „Si quis dixerit matrimonium non esse vere et proprie unum ex septem legis evangelicae sacramentis, a Christo Domino institutum, sed ab hominibus in Ecclesia inventum, neque gratiam conferre, anathema sit." (Sess. 24 c. 1. Denz. 971.)

[226] *Schütz,* A házasság. Bp. 1941. 96.

3. Az 1012 kánon szintén hangsúlyozza, hogy Krisztus a megkereszteltek között kötött házassági szerződést szentségi méltóságra emelte. Vagyis a *házassági szerződésnek kegyelemközvetítő erőt adott*, (ex opere operato), s így emelte szentségi méltóságra.

Szorosan vett szentség a matrimonium in fieri, amely *actus transiens*, kegyelmet közlő külső jel.

Maga a házasság, mint *actus permanens* csak tágabb értelemben nevezhető szentségnek, amely segítő kegyelmeket közvetít.[227]

4. Krisztus Urunk azáltal, hogy híveinek házasságát az Újszövetség igazi és valódi szentségének méltóságára emelte, azt igazán annak a különös lelki kegyelemnek a jelévé és forrásává tette, amellyel a természetes szeretetet nagyobb tökéletességre emeli, az elválaszthatatlan egységet megerősíti és a házastársakat megszenteli. S mivel Krisztus a *hívők között*[228] magát az *érvényes házassági beleegyezést* tette meg a kegyelem jelévé, a szentségi jelleg a keresztény házassággal annyira összefügg, hogy a megkereszteltek között valódi házasság nem jöhet létre anélkül, hogy egyúttal szentség is ne legyen. E szentség mindazokban, akik működése elé akadályokat nem gördítenek, megnöveli a természetfölötti életnek állandó forrását, a megszentelő kegyelmet, s azonfelül még különleges ajándékokat, lelki készségeket, kegyelmi csírákat ad, felfokozza és tökéletesíti a természetes erőket, hogy a hitvesek ne csak értelemmel felfogják, hanem átérzéssel, szilárd elhatározással és megfontolt akarattal megbecsüljék és betöltsék mindazt, ami a házas állapothoz, annak céljához és kötelességeihez hozzátartozik. Végül jogot biztosít nekik, hogy a segítő kegyelmet mindannyiszor elnyerjék, valahányszor állapotbeli kötelességük betöltéséhez arra szükségük van.

19. § A házasság célja

A házasságot a legkülönbözőbb *alanyi* meggondolásokból lehet kötni. De magának a házasság intézményének, mint olyannak, megvan a maga *tárgyi* célja is. Megkülönböztetünk fő- és mellékcélt.

[227] XI. Pius *Casti connubii*, (1930. dec. 31.). AAS, (1930)539.)

[228] *Nem katolikusok házassága szentség-e?*

a) *két kereszteletlen házassága semmiesetre sem* szentség, mivel a keresztség minden szentség alapja és ez náluk hiányzik.

b) ha két hitetlen megkeresztelkedik, abban a pillanatban az általuk kötött házasság *ipso facto* szentséggé válik.

c) ha az *egyik* keresztelkedik meg csupán, vagy pedig egy hívő hitetlennel köt házasságot, akkor egyesek szerint *nincsen* szentség, mivel a szentségnek, éppúgy, mint a házassági szerződésnek mindkét részről egyenlő hatályúnak kell lennie.

d) Helyesebb azt mondani, hogy az érvényes házasság mindegyik fél számára jelenti és folyósítja azt a természetfeletti életerőt, amelyet üdvrendi állapotánál fogva befogadni képes; ha keresztény, a keresztény szentség erejét, ha nem keresztény természeti szentség erejét. (1. Kor. 7 14.).

I. A házasság *fő- és elsődleges célja:* az emberi nem elterjedése Isten parancsa szerint:

a) növekedjetek és szaporodjatok! Ez a cél magában foglalja a gyermek nemzését és annak testi és szellemi felnevelését. *(Casti connubii.* 1930. december 31. AAS. 22/1939/539.) — Ugyanezt a gondolatot találjuk meg *Tóbiás* imájában (8, 9.), amikor azt mondja, hogy nem élvezet vágyából, hanem az utódok miatt köt házasságot.

Szent Pál is hangsúlyozza, hogy az asszony a gyermekek szülése által üdvözül (I. Tim. 2. 15.) és azt akarja, hogy a fiatalok házasságot kössenek, gyermekeket szüljenek, családanyák legyenek. (I. Tim. 5, 14.)

b) Maga az *ész* is azt mondja, hogy Isten az emberi nem fenntartását célozza a házassággal, ez pedig a nemek egyesülése révén jön létre.

c) Minthogy a házasság *valláserkölcsi* intézmény, nem elég a gyermekek nemzése (procreatio), hanem ezzel egyenértékű azok felnevelése is (educatio, c. 1113.) Ez a nevelés elsősorban is fizikai természetű: az ember az élőlények közül szinte a legtehetetlenebbül jön a világra; hosszú hónapok és évek gondos felügyeletére van szükség, amíg felnevelődik. Élelem, ruha és az élet fenntartásához szükséges cikkek, mind a gyermek felnevelését szolgálják. Ugyanilyen fontos az *erkölcsi* nevelés is. Már kiskorától kezdve a rossz indulatok nyesegetésével, a jótulajdonságok fejlesztésével kell a gyermeket komoly, erkölcsileg szilárd jellemmé fejleszteni. A *vallásos* nevelés pedig megkívánja, hogy a hitigazságokban és a vallás tanításaiban kellő jártassággal bírjon.

Mivel a gyermeknemzés *tárgyi* cél, amelyre a házasság alapításszerűen törekszik, azért a feleknek ezt *külön* szándékozni nem szükséges; de viszont szerződésszerűen kizárni sem szabad, különben nem jönne létre érvényes házasság.

II. *A házasság másodlagos, vagy mellékcélja,* amely szintén *tárgyi* jellegű: *kettős.* Az egyik a kölcsönös segítésnek a biztosítása az élet ezer gondja között (mutuum adjutorium). „Nem jó az embernek egyedül lenni." (Gen. 2, 13.) A férfi és nő nemcsak biológiai, hanem egyéb téren is kiegészíti és kisegíti egymást. Mindkét fél egymagában tökéletlen. Csak *fél ember.* „A férfi kifelé húzása megtalálja egyensúlyát a nőnek intimségében, rideg tárgyisága a nőnek meleg alanyiságában, észorientálódása a nőnek érzelmi tájékozódásában, elvontsága a nő konkrét érzékében."[229] Míg a házasság elsődleges célja szociális jellegű, addig a második *egyéni* szempontokat követ.

[229] *Schütz,* im. 86. Újabban egyes kanonisták téves tanítását (cf. *Doms,* Du sens et de la fin du mariage. Paris. 1939. — *Krempel,* Die Zweckfrage der Ehe in neuer Erleuchtung. Zürich. 1914. a *Szent Offi-*

Ezért is nevezhető a kölcsönös segítés (az életszövetség) inkább a házasság *alapértelmének* (ratio), hiszen az erre utaló isteni szózat megelőzte a gyermeknemzésnek, mint főcélnak a kitűzését. Ennek alapján lehet a házasság lényeges tulajdonságait is igazolni.

A *másik* mellékcél a nemi ösztön rendezett, legális keretek között történő kielégítése.[229] Szent Pál ezért mondja, hogy a parázna-ság elkerülése végett legyen meg mindenkinek a felesége és minden nőnek legyen meg a férje, akik ugyanis nem tudják magukat megtartóztatni, inkább házasodjanak meg, illetve menjenek férjhez; jobb ugyanis férjhezmenni, mint *égni.* (I. Kor. 7, 2.)

Az itt említett tárgyi célon kívül a házasuló felek *más* célból is köthetnek házasságot (pl. családi béke stb.). A lényeg az, hogy a főcélt ne zárja ki egyik fél sem, akkor mind az említett, mind egyéb célokból köthető házasság.

Minthogy a házasság *létrejöttében* (matrimonum in fieri) szerződés, azért joggal mondhatjuk, hogy ennek célja a szerződés folytán keletkező *állapot, vagy jogviszony* (matrimonium in facto esse), a házasélet.

20. § A házasság lényeges tulajdonságai

A házasság lényeges tulajdonságain értjük a házasságnak ama sajátos vonásait, amelyek annak *lényegéből* fakadnak. Ilyen tulajdonság a házasság egysége és felbonthatatlansága.

I. *A házasság egysége*

A házasság egységén értjük a házasságnak azt a tulajdonságát, amely szerint érvényesen és egy időben egy férfi csak egy nővel élhet házassági kötelékben.

Ezzel szemben áll a többnejűség (polygynia) és a többférjűség (polyandria). Többnejűségen értjük azt a házassági viszonyt, midőn egy férfinak *egyszerre* több neje van. A többférjűség pedig az a kap-

---

cium (1944. ápr. 1. AAS. 36. 103.) elvetette. A téves nézetek szerint a házasság másodlagos célja olyan rangú s olyan értékű, mint az elsődleges cél: vagyis a másodlagos cél független az elsődleges céltól. (*Periodica.* 33(1944)221. — *Rota* döntés: 1944. jan. 22. AAS 36 1944/179.)

Ha tehát valaki tisztán a kölcsönös támogatás céljából kötne házasságot és kizárná a jus in corpus-t, érvénytelen lenne a házassága. (Rota, 1944. jan. 22. uo., XII. Pius, Allocutio, 1941. okt. 3. AAS. 33. 423.)

csolat, midőn egy asszonynak *egyszerre* több férje van. A *polygamia* kifejezés mindkét viszony megjelölésére szolgál.

1. *A többférjűség* (polyandria simultanea) a természetjogba ütközik. Önmagában ezért a többférjűség semmiféle körülmények között sem engedhető meg. *De facto* néhány primitív törzsnél előfordul, főleg ott, ahol több a férfi, mint a nő. Teljesen nem zárja ki ugyan a gyermek nemzését és felnevelését, de a nőnek a termékenysége erősen csökken és a gyermekek nevelése nehézségekbe ütközik, főleg azért, mert az atya minden esetben *bizonytalan*, s így a gyermekek nevelése szempontjából a férjeket semmiféle kötelezettség sem terheli. Ez az állapot ellene van továbbá a *természetes alárendeltségnek*, amellyel a nő a férfinak tartozik. Több úrnak pedig nem lehet egyszerre tökéletesen szolgálni. A többférjű család tehát *szörnyszülött* (monstrum), egy test több fejjel. Féltékenységre és ellentétekre is bőséges alkalmat nyújt. (Cf. *Summa* Theol. Suppl. q. 65. a. 1.)

2. *A többnejűség* (polygynia vagy általában polygamia) a természetjog másodlagos parancsába ütközik.

A házasság eredetileg egynejű, monogám. Erre utal az a körülmény, hogy általában ugyanolyan számban születnek fiúk és leányok. — Továbbá a *féltékenység* lélektani ténye. A házastársi szeretet ugyanis nem tűr megosztást, *osztatlan* átadást követel.

A többnejűség a főcélt, a gyermekáldást nem gátolja. De ellenkezik a házasság alapértelmével, vagyis a teljes és osztatlan életközösséggel és a kölcsönös támogatás kötelességével is. Vagy legalább is nagyon megnehezíti ezt, mivel ilyen esetben a családi béke veszélyben forog, állandó féltékenységre ad okot és a *remedium concupiscentiae* szintén nehéz helyzetbe kerülhet, mivel egy férfi nem tudhat minden igénynek megfelelni. Végül ellentétben van az *eredeti* állapottal, a monogam házassággal, amikor egy férfit és egy nőt teremtett az Isten.

Szent Tamás szerint a többnejűség *(Suppl q. 65. a. 1.)* csak feltételesen mondható rossznak, ti. annyiban, amennyiben *tilalmazott*. Az Ószövetségben Isten megengedte „per inspirationem internam" a zsidóknak és nagyon valószínűen a pogányoknak is, hiszen nekik még nehezebb volt a házaseszmény megőrzése, mint a választott népnek.

Krisztus előtt a legtöbb népnél megvolt, a pogányoknál ma is megtalálható.

Az egyidejű többnejűség az Újszövetségben isteni jogon tilos. A *trienti* zsinat így nyilatkozott: „Si quis dixerit licere Christianis plures simul habere uxores et hoc nulla lege divina esse prohibitum, anathema sit." (Sess. 24, c. 2.) Denz. 972.

Igazolja ezt a *Szentírás*. Krisztus visszaállította a házasság eredeti eszményét. Amikor a farizeusok eléje mentek és megkérdezték, szabad-e az embernek feleségét elbocsátani akármi okból, ő felelvén mondá, nem olvastátok-e, hogy aki az embert kezdetben teremtette, férfivá és asszonnyá alkotta azt, és mondá „annakokáért az ember elhagyja anyját

és atyját és feleségéhez ragaszkodik és kettő egytestté lészen. Ennélfogva már nem ketten vannak, hanem egy test; amit tehát Isten egybekötött, ember el ne válassza..." „Mondom pedig nektek, aki elbocsátja feleségét és mást veszen, házasságot tör, és aki elbocsátott nőt vesz el, házasságot tör." (Mt. 19, 3—6. 9—10.)

3. *A polygamia successiva.* A folytatólagos, *egymásutáni* többnejűség, vagyis a második és további házasságok megkötése az előző házastárs halála után nem tilos. A montanisták (Tertullián, De monogamia) és a novacianusok tilalmazták. A görögök pedig a XI. századtól kezdve a negyedik házaságot érvénytelennek tartották. — *Szent Pál* mondja, hogy az asszony, ha meghalt a férje, nem válik házasságtörővé, ha máshoz férjhez megy. (Róm. 7, 3.)

Megerősíti ezt az *egyházatyák* tanítása is. A görög atyák csak a harmadik és negyedik házasságot ítélték el, mivel az volt a felfogás, hogy ez élvezetvágyból származik.

IV. Jenő pápa (Decretum pro Jacobitis (1442) ünnepélyesen kijelenti hogy a második, harmadik, negyedik és további házasság is megköthető, ha egyébként nincsen házassági akadály. Ajánlja azonban, hogy az özvegyek tartózkodjanak a további házasságtól és tisztaságban éljenek.

A kódex az 1142. kánonban véglegesen lerögzíti a többszöri házasság lehetőségét.

II. *A házasság felbonthatatlansága*

1. *A felbonthatatlanság fogalma és osztályozása*

A keresztény házasságnak szentség-jellegénél fogva megvan a felbonthatatlanság különös szilárdsága.

A felbonthatatlanság azt jelenti, hogy minden érvényes házasság, tehát a tisztán természetes házasság is, alapjában véve felbonthatatlan. (c. 1013 § 2.) A házasság lényegében egész életre szóló közösség amely természetszerűleg a másik házastárs haláláig tart.

A felbonthatatlanság különböző fokozatokat enged meg:

a) *Indissolubilitas intrinseca:* azt jelenti, hogy a házasság a házasfelek kölcsönös beleegyezésével nem bontható fel.

b) *Indissolubilitas extrinseca:* azt jelenti, hogy az egyházi hatalom közbejötte nélkül nem bontható fel .

Az első vagyis a házasságnak saját elhatározásból eredő felbontása ellenkezik a természetjoggal, mert a házasság főcélját megsemmisíti és gyakorlatilag a szabadszerelem elvét érvényesíti.

Ha azonban eltekintünk a házasság szentségi jellegétől, akkor az *indissolubilitas extrinseca,* a teljes felbonthatatlanság nem illet meg minden házasságot. Meghatározott okok esetén ugyanis az Isten, ill. az ő meghatalmazottja a köteléket feloldhatja, mivel itt a felbont-

hatatlanság a természetjog másodlagos elveiből következik, vagyis csak a házasság másodlagos céljaival ellenkezik. Ez alól Isten általános dekrétummal is adhat felmentést.

2. *A felbonthatatlanság indokai*

a) A felbonthatatlanságot a másodlagos természetjog követeli, mert

1° a gyermeknemzés és gyermeknevelés *per absurdum* a válás után is biztosítható, sőt ha a nő meddő vagy beteg, a válás ezt a célt elő is mozdítja.

2° másrészt viszont annyi sok rossz következménye van a válásnak, főleg a gyermekre nézve, hogy azt a *természetjog* tilalmazza. Ugyanis a gyermek helyes nevelése feltétlenül a szülők boldogsága elé helyezendő. A gyermek atyjával és anyjával nem mint két lénnyel, hanem mint *egy* principiummal kerül kapcsolatba. A gyermek atyját és anyját *egynek* tartja, s ő felbonthatatlan kapocs a férj és feleség között. Nem lehet kettévágni a gyermeket, midőn a férj és feleség elszakad egymástól. A válás ellen tehát a gyermek tiltakozik legjobban, már pedig a gyermek szava a természet, az Isten szava.

b) A házasság felbonthatatlanságát követeli a házasság alapértelme is (kölcsönös segítés). A házasság két személynek legmélyebb egyesülése ahol mindennek egynek kell lennie. Az embernek semmiféle része nem vonhatja ki magát ebből a közösségből. A házasság ugyanis olyan én-te közösség, ahol a szeretet tárgya és célja nem valami külső, tárgyi érték, hanem maga a szeretett személy, vagyis az egész embernek teljes és osthatatlan önátadása és a másik félnek ugyanolyan és teljes elfogadása. — Ezért a házasság Isten rendelése folytán felbonthatatlan szövetség. A mózesi törvények idején bizonyos feltételek mellett felbontható volt.

A *Szentírás* így szól: „Mózes a szívetek keménysége miatt engedte meg a válást (az asszony elbocsátásának lehetőségét) de kezdettől nem így volt." (Mt. 19, 8.)

A *trienti* zsinat azt tanítja, hogy Ádám isteni sugallatra mondta: „Ez most csont az én csontomból, és hús az én húsomból", hogy ezzel is kifejezze a felbonthatatlanságot.

3. A kereszteltek *érvényes és végrehajtott* házassága az Újszövetségben *teljességgel felbonthatatlan* (indissolubilitas intrinseca) még házasságtörés esetében is.[230]

[230] Az orthodoxok, amikor házasságtörés címén megengedik a válást, Mt. 3, 32. és Mt. 19, 9-re hivatkoznak. „nisi ob fornicationem!" Ennek helyes értelmezését vö. Connubia canonica, p. 37—39.

Kivételek a felbonthatatlanság törvénye alól.

A következőképpen rögzíthetjük le a helyes tant:

I. *Keresztények házassága esetén:*

1. A megkereszteltek bevégzett házassága teljességgel felbonthatatlan.

Lerögzíti ezt hivatalosan a *trienti* zsinat: „Ha valaki azt állítja, hogy az Egyház téved, amikor azt tanítja, hogy az apostoli tanítás szerint az egyik házastárs *házasságtörése* miatt a házasság köteléke nem bontható fel és egyik sem, vagy legalább az ártatlan fél, aki nem adott okot a házasságtörésre, házastársának életében új házasságot nem köthet, és házasságot tör az, aki házasságtörő feleségének elbocsátása után másikat vesz el, vagy máshoz megy férjhez. a. s."

Ez az ünnepélyes tilalom elsősorban a protestánsok tévedése ellen irányul, akik tévedésről vádolták az Egyházat, amikor a fenti tant hirdette. De fide, vagyis hittétel az, hogy az Egyház, amikor ezt hirdeti, nem téved.

Indirekte azonban a görögök tévedése ellen irányul, akiket először átokkal akart a zsinat sújtani, de később ettől eltekintett, nehogy az uniós mozgalmat akadályozza vele. Ez magyarázza meg a szokatlan formula alkalmazását. Más dolog ugyanis azt leszögezni,

---

2. *A ratum* házasság köteléke megszűnik: *a)* ünnepélyes szerzetesi fogadalom, *b)* vagy pápai diszpenzáció révén, ha legalább az egyik fél kéri azt. (c. 1119.)

II. *Kereszteletlenek házassága esetén:*

1. Ha egyik sem keresztelkedik meg, természetjogilag felbonthatatlan.

2. Ha az egyik fél megkeresztelkedik: a) a második házasság megkötésével megszűnik a kötelék *Szent Pál* kiváltsága alapján, ha a hitetlen fél nem hajlandó megkeresztelkedni, sem békésen együttélni a megkeresztelt házastárssal a Teremtő gyalázása nélkül. — Az első házasság az új házasság megkötésének pillanatában oldódik fel. (c. 1120, 1126.) *b)* szentszéki diszpenzációval a megkeresztelt fél kérésére.

3. Ha mindkét fél megkeresztelkedik és ha: *a)* a házasságot végrehajtották, akkor az teljességgel felbonthatatlan. *b)* ha sem a keresztség előtt sem utána nem hálták el, akkor feloldódik: 1° mind ünnepélyes szerzetesi fogadalom, 2° mind pápai diszpenzáció révén legalább az egyik fél kérésére. *c)* ha a keresztség előtt elhálták, de utána nem, feloldódik szentszéki diszpenzációval legalább az egyik fél kérésére.

III. *A hívő és hitetlen között a valláskülönbség akadálya alóli felmentéssel létrejött házasság esetén:*

1. nem oldódik fel a szentpáli kiváltság alapján,

2. ha nincs végrehajtva, feloldódik: *a)* mind ünnepélyes fogadalom, *b)* mind pápai diszpenzáció révén a hívő fél kérésére.

3. ha végrehajtották, feloldható pápai felmentéssel a hívő fél kérésére, de csak súlyos ok esetén, amikor nem fenyeget botrány. (Vö *Gasparri*, Cath. Rom. ed. VI. 1931. 234.)

IV. Kereszteletlen és nem katolikus keresztény házassága feloldódik pápai felmentéssel (privilegium), ha a kereszteletlen házastárs megkeresztelkedik, vagy a nem katolikus viszatér az Egyházba.

hogy az Egyház nem téved, amikor valamit tanít, és más azt mondani, hogy amit tanít hittétel. Taníthat ugyanis más biztos igazságot is, ami nem hittétel.

Itt tehát az érvényes és végrehajtott házasság felbonthatatlanságáról van szó. Ezt igazolja a Szentírás számos helyen, valamint a szenthagyomány szava is.

4. *A házasság hármas java.*

A házasság főcélja és két lényeges tulajdonsága együttesen *Szent Ágoston* nyomán (De bono coni. I. c. 11. n. 12. — Vö. c. 10. C. 27. qu. 2.) a házasság hármas javának is nevezhető:

a) *bonum prolis*, gyermekáldás.

b) *bonum fidei* vagy fidelitatis: házastársi hűség, kölcsönös támogatás és kizárólagos belső életközösség.

c) *bonum sacramenti*, felbonthatatlanság.

— Maga Szent Ágoston így szól: „Mindazok a javak, amelyek miatt a házasság jó, ezek: a gyermek, a hűség és szentség.[231] — Maga a kiváló egyháztanító meg is magyarázza ezt, amikor ezt írja: „A *hűség* kizárja a házasságon kívül más férfivel vagy nővel a nemi érintkezést; a *gyermek* megköveteli, hogy szeretettel fogadják, gyöngéden táplálják és vallásosan neveljék; a *szentség* megakadályozza, hogy felbontsák a házasságot. Nem engedi, hogy az elvált férfi vagy nő akár a gyermek kedvéért is mással házasságot kössön. Ime a házasságnak egész törvénye, amely a természetes termékenységet megnemesíti, a gonosz szabadságot pedig megfékezni. [232]

Máshol a házasság alapértelmét (kölcsönös segítés), valamint fő- és mellékcélját mondja a házasság hármas áldásának, javának (*bonum prolis* a gyermek, *bonum fidei, adiutorii*, a hűség, *bonum remedii*, az orvosság (Bon. viduit. 8, 11)

21. § A házasságkötés szabadsága és jogkedvezménye

I. *A házasságkötés szabadsága*

1. A házasság természeténél fogva szent és vallásos intézmény akkor is, ha eltekintünk annak szentségi jellegétől. Hiszen Isten a szerzője, célja Isten fiainak a létrehívása, akik örök üdvösségre vannak szánva. Jelképezi Krisztusnak az Egyházzal való egységét. III. Ince szerint (c. 5. X. 1. 21. de bigamia) a *ratum* házasság Krisztusnak a lélekkel való kegyelmi egyesülését, míg a *consummatum* Krisztusnak a megtestesülés által az Egyházzal való egyesülését jelképezi. Azért a kereszteletlenek házassága is tágabb értelemben szentségnek nevezhető. (XIII. Leo. Enc. *Arcanum.)*

[231] De bono coniug. cap. 24. n. 32.
[232] De Gen ad litt. libr. 9. n. 12.

2. Ebből következik, hogy minden egyes erre alkalmas ember teljesen szabadon köthet házasságot. Semmiféle emberi hatalom ezen a téren *általános* tilalmat nem állíthat fel, mert sértené vele az egyének *természetadta jogát;* az illetékes hatalom azonban természetesen az egyik vagy másik személlyel kötendő házasságot tilthatja, illetve érvénytelenítő akadályt állíthat fel. Azt is megteheti, hogy bizonyos állásokat nőtlenséghez köt, így tehát aki ezt az állást *önként* vállalja, önként lemond a házasságkötésről.

3. *A házasság nem kötelező.* Az egyes ember tehát nem köteles házasságot kötni. A *„Növekedjetek és szaporodjatok"* parancs inkább magának az emberi *nemnek* szól. Ilyen generikus parancs nehezen képzelhető el; egyébként minden emberben megvan a hajlam, az inclinatió a házasságra, és *de facto* erre hajlam szerint a legtöbben házasságot is kötnek, s így a fenti parancsnak eleget tesznek.

4. Krisztus és Szent Pál tanítása nyomán világos, hogy a szűzesség és a nőtlenség értékesebb, mint a házasság. Ezt a *trienti* zsinat hittételként is kimondotta. (Sess. 24. can. 10. D. 980.) Az újabb téves tanításokkal szemben XII. Pius *Sacra virginitas* kezdetű enciklikájával 1954. március 25-én ezt újból nyomatékosan hangsúlyozza. (AAS. 46 (1954) 162 sq.)

II. *A házasság jogkedvezménye (c. 1014. Favor matrimonii.)*

1. A házasság jogkedvezményben részesül. Ez annyit jelent, hogy ha nyilvánvaló a házasság megkötése, azt mindaddig érvényesnek kell tekinteni, amíg az érvénytelenség kétségkívül be nincs bizonyítva. Minthogy ennek a célja a felbonthatatlanság elvének biztosítása, azért használatos az ismert jogi axioma: *In dubio standum est pro valore matrimonii,* vagyis kétség esetén a házasságot érvényesnek kell tekinteni. — Ehhez azonban kettő szükséges. Először a házasság megkötésének bizonyítása, másodszor, hogy a megkötött házasság az igazi házasság látszatával bírjon (species et similitudo matrimonii). Igen fontos ez a bírói ítéleteknél. Ha ugyanis a bíró nem tud erkölcsi bizonyosságot szerezni az érvénytelenségről, az érvényesség mellett kell döntenie.

2. Ugyanez az elv érvényes akkor is, ha nem a házasságkötés bizonyos. hanem a házasság ténye és békés birtoklása. Ilyenkor is azt kell mondanunk: érvényes házasságról van szó: pl. ha a házasfelek jóhiszeműleg abban a tudatban élnek, hogy házasságot kötöttek és később derült ki, hogy elfelejtették megkötni. (Szent Offic., 1872. dec. 18.)

3. Egy kivétel van a fenti általános elv alól: nevezetesen a *hit kedvezményének* a tétele. Ha kétség merül fel. vajjon a kereszteletleneknél a házasság fennáll-e vagy nem, a hitkedvezményt előnyben kell részesíteni (favor fidei: (c. 1120.)

22. § A házasság különböző fajai

A házasságokat különböző szempontok szerint osztályozhatjuk:

1. Az egyháztagság szerint megkülönböztethető:

1. *tiszta keresztény* házasság (inter baptisatos), amely ismét lehet: tiszta katolikus, tiszta nemkatolikus (a két fél protestáns) és vegyes (katolikus és protestáns) házasság;

2. *félkeresztény* házasság (matr. semichristianum), amikor az egyik katolikus, a másik kereszteletlen (vallás-különbség, c. 1070.), vagy az egyik nemkatolikus keresztény, a másik pedig kereszteletlen.

A tiszta- és a félkeresztény házasság ismét lehet:

a) *matrimonium ratum* (ratificatum) így nevezzük a keresztények között megkötött érvényes, de belső házasélettel végre nem hajtott házasságot [copula carnalis].

b) *matrimonium ratum et consummatum:* amikor létrejött a benső házastársi kapcsolat [copula perfecta].

A kódex szóhasználata nem teljesen pontos: a can. 97. és 1119. szerint *ratumnak* minősül a félig keresztény házasság is, vagyis ha az egyik fél kereszteletlen, míg a 1015. és 1118. szerint csupán a szentségi, vagyis keresztény házasság látszik csupán ratumnak.

A *consummatio legalis* meghatározása: „si inter conjuges locum habuerit conjugalis actus, ad quem natura sua ordinatur contractus matrimonialis et quo conjuges fiunt *una caro*." (can. 1015.) Ha a házasfelek a házasság megkötése után bármely rövid ideig is együtt laktak, a jog a házasság végrehajtását vélelmezi, „donec contrarium probetur". (can. 1015. § 2.)

3. *nemkeresztény házasság* (matrimonium inter non baptisatos a természeti, polgári és isteni jog szerint különböztethető meg, ill. tárgyalandó. Neve a kánonjogban *matrimonium legitimum*, érvényesen megkötött házasság. A törvénykönyv nyelvhasználata itt sem egészen egyöntetű; míg az 1120-kánonban az említett értelemben vétetik a matrimonium legitimum, addig az 1075. n. 1—2-ben ide sorolja az érvényesen kötött tiszta- és félkeresztény házasságot is. Egyébként a házasságjogon kívül a *matrimonium legitimum* minden érvényesen megkötött házasság megnevezésére szolgál. (c. 331. 504. 232. § 2, n. 2.)

II. *Az érvényesség* szerint megkülönböztetünk:

érvényes (matrimonium validum),
érvénytelen (invalidum, irritum, nullum) és
vélt vagy *látszat* (putativum) házasságot.

Az *érvényes* házasság akkor jön létre, ha az arra jogképes felek, házassági szándékukat az előírt jogi formában kinyilvánítják. Ha e három feltétel közül valamelyik is hiányzik, a házasság *érvénytelen.*

Vélt házasság az, amelyet mindkét vagy legalább egyik fél jóhiszeműleg kötött meg; mindaddig fennáll a vélelem, míg a semmisségről mindkét fél tudomást nem szerez. (c. 1015. § 4.) A gyermekek törvényesek.

Megkísérelt házasság (matrimonium attentatum) akkor szerepel, ha egyik vagy mindkét fél valamely bontó akadály tudatában kísérel meg házasságot. E két utóbbi házasságfogalom érinti egymást, mivel mindkettőnél az egyik fél lehet jó vagy rosszhiszemű.

III. *A tilalom* szerint *beszélünk:*

tilos házasságról, amelyet ún. tiltó akadály gátol.
megengedett házasságról, amelyet semmiféle akadály nem korlátoz.

IV. A házasságkötés *formája* szerint van:

1. kánoni formában kötött házasság, vagyis az egyházi előírásoknak megfelelően kötött. Ez háromféle lehet:

a) *nyilvános* házasság (m. publicum), amely *coram facie Ecclesiae,* azaz pap és két tanú előtt jön létre.

b) titkos vagy *lelkiismereti* házasság (m. occultum, conscientiae), amely a házasságkötés tényének titokbantartásával jön létre.

c) *szükségházasság:* asszisztálásra jogosított lelkész nélkül, csupán két tanú előtt kötött érvényes házasság.

2. *Forma nélküli házasság* (m. clandestinum). Régen ilyen volt az Egyház tudta nélkül kötött házasság. A IV. lateráni zsinat (1215) óta a kihirdetés nélkül kötött házasságot nevezték klandesztinnek, később azt, amelyet nem a *trienti* forma szerint (parochus proprius és két tanú) kötöttek.

V. *Egyházi és állami elismerés, illetve joghatály szerint van még egyházi házasság és ún. polgári házasság.*[233]

[233] A polgári házasság az állam előtt létesített és következőleg az illetékes állami szerv előtt kötött házasság.

A rendes kánoni formára nem kötelezett katolikusoknak (c. 1098) polgári fórum előtt kötött házassága megengedett és érvényes házasság ugyan, azonban nem mint *polgári házasság,* hanem mint olyan szerződés, amelyben *a rendkívüli házassági forma* feltételei alkalmazást nyernek, feltéve, hogy a feleket akadály nem gátolja és a polgári hatóság előtt igazi beleegyezést kívánnak nyilvánítani.

A polgári házasság lehet kötelező, tetszésszerinti és szükségbeli.

a) A kötelező (matrimonium obligatorium, necessarium, Zwangszi-

Megkülönböztetünk még ún. matrimonium *morganaticum*-ot (balkézről kötött házasság): az elnevezés a *Morgengabe* reggeli ajándékból ered, amelyet az asszony az esküvő utáni reggelen kapott. Balkézre kötöttnek pedig azért mondjuk, mert a férfi balkezénél esküdött az asszony (ad legem Salicam). E szokás a sali frankoktól ered. A feleség és a születendő gyermek ebben az esetben nem öröklik a férj rangját, sem címét.

---

vilehe) polgári házasságon a házasságnak azt az államilag szabályozott alakját értjük, amely szerint minden állampolgár csakis az illetékes állami közeg előtt köthet államilag érvényes házasságot.

Magyarországon a kötelező polgári házasságot az 1894. XXXI. tv. vezette be, amely 1895. okt. 1-én lépett hatályba. A mostani jogot az 1952. évi IV. törvény szabályozza (l. a függelékben).

b) *Fakultatív vagy tetszésszerinti* (matrimonium facultativum, liberum, Wahlzivilehe) polgári házasságról akkor van szó, ha az állampolgároknak egyaránt szabadságukban áll akár polgári, akár egyházi házasságot kötni. — Az állam mindkettőt egyenértékűnek ismeri el.

Ilyen polgári házasság van Angliában, az Egyesült Államokban, Izlandban, Dániában, Svédországban, Norvégiában, Olaszországban (1929. konkordátum 34. artikulusa óta) stb.

c) *Szükségbeli* (Notzivilehe, matrimonium subsidiarum), vagy kisegítő polgári házasságot az állam azok számára írja elő kötelezőnek, akik egyházi házasságot nem köthetnek. Ez ismét kétféle lehet:

1° *abszolút*, — általános szükségbeli polgári házasságot az állam azok részére biztosít, akik egyházi házasságot nem köthetnek, valamely az állam által el nem ismert egyházjogi akadály miatt.

2° *relatív*, viszonylagos szükségbeli polgári házasságot azok köthetnek, akik kereszteletlenek, illetve felekezetnélküliek, tehát egyetlen felekezethez sem tartoznak. Ilyen házasság van Bulgáriában s ilyen volt 1938-ig Ausztriában is.

Minden államnak jogában van a házasság *tisztán polgárjogi következményeire* nézve jogszabályokat alkotni. Ezért megengedett, hogy a katolikus hívek az egyházi házasságon *kívül* polgári kötelező házasságot is kössenek, hogy így maguk és gyermekeik részére biztosítsák a polgárjogi hatásokat, de csak azzal a feltétellel, hogy tisztán polgári szertartást teljesítsenek és ezzel még nem tettek eleget vallási kötelezettségeiknek.

A fakultatív és szükségbeli polgári házasság azonban a katolikusoknak mindig tilos volt, mivel nem tételezi fel az egyházi kötést, inkább azt kizárja.

Nálunk kötelező polgári házasság van érvényben. Régebben a lelkésznek büntetés terhe mellett tilos volt előzetes polgári házasság nélkül az egyházi házasságnál közreműködni.

Az új Btk. nem bünteti az *előzetes polgári házasság* nélkül kötött egyházi házasságnál közreműködő lelkészt. A miniszteri indokolás így szól: „Ami a lelkész házasságkötésnél való jogtalan közreműködését illeti, a javaslat számol a társadalom nagyarányú tudati fejlődésével, azzal ti. hogy a dolgozók túlnyomó többsége egyre kisebb jelentőséget tulajdonít az egyházi házasságnak. Egyébként is ilyen természetű ügy csupán elvétve fordul elő a gyakorlatban." A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve, Bp. 1961. 461. old.

Matrimonum *disparagium v. inaequale* az előbbitől csak abban különbözik, hogy a balkézről kötött házasságnál külön szerződés állapítja meg legtöbbször a feleség és a gyermekek jogállását, itt pedig a családi, illetve házi törvények szabályozzák az ilyen házasságokat. Rendesen titokban kötik az ilyeneket.

23. § A házassági ügyekben illetékes hatóság

I. *Az Egyház illetékessége*

1. *Katolikusok házassága.*

A keresztények házassága háromféle lehet: tiszta katolikus, tiszta nemkatolikus keresztény (mindkettő eretnek, szakadár) és egy keresztény és kereszteletlen közötti házasság.

A tiszta katolikus hívők házassága vitán fölül a katolikus Egyház jogkörébe tartozik.

a) A házasság, mint természeti és tételes isteni jogi intézmény, nyilvánvalóan a természeti és a tételes isteni jog irányítása alatt áll. Vonatkozik ez méginkább a tiszta katolikus házasságokra. Az Egyház a természeti és isteni jogot hitelesen magyarázhatja, de azokat nem módosíthatja, sem alóluk felmentést nem adhat, hacsak erre felhatalmazást nem nyert.

Minthogy a természetjog *közelebbről* nem határozza meg a házassági szerződés külső körülményeit, az Egyháznak mint közhatalomnak jogában áll alattvalói szerződéseinek alakszerűségeit pontosan meghatározni, akadályokat felállítani anélkül, hogy ezáltal megváltoztathatná a házasság anyagát vagy alakját.

b) A megkereszteltek házassági ügyeiben a törvénykezés és bíráskodás kizárólag az Egyházat illeti meg, mert

1° a házasság természeténél fogva *sacralis* jellegű, (XIII. Leo. *Arcanum* 1880. febr. 10. nr. 11.) és

2° a megkereszteltek az Egyháznak alattvalói,

3° mert a szentség elválaszthatatlan a szerződéstől, a szentség pedig az Egyházhoz tartozik.

4° ugyanezt igazolja az Egyház ősi gyakorlata, amelyet törvényhozással (c. 1018), bíráskodással (c. 1960) és büntetéssel (c. 2319) gyakorol.

2. *Két nemkatolikus keresztény (eretnek, vagy szakadár) házassága.*

Az Egyház joghatósága minden megkereszteltre kiterjed: *semel baptisatus, semper baptisatus* — minden megkeresztelt tagja az Egyháznak. Nem számít, hogy tőle elszakadt, hiszen a bűntett nem mentesít a törvény alól. Eme általános kötelezettség abból is kiviláglik, hogy egyes esetekben a formakötelezettség alól és a vallásKülönbség akadálya alól a törvényhozó kifejezetten kiveszi őket. (c. 1099. § 2, c. 1070.)

3. *Keresztény és kereszteletlen személy házassága.*

Ez szintén az Egyház hatalma alá tartozik, mert az Egyház még akkor is illetékes, ha a házasságot nem tekintjük szentségnek, mivel

1. a házasság önmagában szent dolog,

2. mert az egyiknek a keresztsége megalapozza az Egyház hatalmát,

3. a szerződés individuális, oszthatatlan jellegű, éppen ezért az a törvény, amely közvetlenül az egyik felet érinti, közvetve a másikra is kiterjed. (c. 1036. § 3.) Ez az elv az akadályok alóli felmentés és a bíráskodás területén régóta érvényesül, kifejezetten azonban XIV. Benedek pápa rögzítette le 1749. február 9-én, *Singulari* kezdetű levelében.

4. *Két kereszteletlen házassága.*

Ez közvetlenül nem tartozik az Egyházhoz, minthogy azonban a tételes és természeti isteni jog magyarázata az Egyházhoz tartozik (c. 1038. § 1.), azért *közvetve* az Egyház állapítja meg, hogy a természetjog mikor tiltja vagy teszi érvénytelenné a kereszteletlenek házasságát.

Az ilyen házasságok felülbírálása akkor is az Egyházhoz tartozik, ha valamelyik a házasfelek közül katolikus hívővel kíván házasságot kötni, mivel hozzá tartozik a felek szabad állapotának a megállapítása.

II. *Az állami hatalom joga a házasság körül*

Mivel a házasság nemcsak szentség, hanem egyben a közösség szempontjából is fontos társadalmi jelenség, társadalmi intézmény, éppen ezért a legfőbb világi hatalomnak, az államnak is fontos érdekei fűződnek a házassághoz.

1. A *megkereszteltek* házasságának tisztán polgárjogi vonatkozásait kizárólag a területileg illetékes államhatalom jogosult megállapítani. Olyan polgárjogi következményekről van itt szó, amelyek a házasság lényegétől elválaszthatók, pl. hozomány, házassági vagyon és örökösödési jog, cím, polgárjogi állapot, stb., valamint az ezekkel kapcsolatos jogviták eldöntése (pl. tartási igények.)

E célból az állam megkívánhatja, hogy főleg ott, ahol fakultatív polgári házasság rendszere van érvényben, az egyházi házasságokat a polgári anyakönyvi hivatalnál bejelentsék. Erről az *olasz, spanyol* és *dominikai* konkordátum kifejezetten is intézkedik.

Indirekte egyszerű házassági tilalmat állíthat fel: (pl. kiskorúak, katonák, stb.)

2. *A kereszteletlenek házassága* az államhatalom kizárólagos hatalma alatt áll.

a) A *természetjog* részleteiben nincsen meghatározva, tehát kell olyan fórumnak, vagyis főhatalomnak lennie, amely a természetjog konkrét alkalmazását és következményeit lerögzíti. Az Egyház viszont a keresz-

teletlenek házasságánál illetéktelen. Így nem marad más főhatalom az intézkedésre, mint az állam, különben teljesen jogi szabályozás nélkül maradna az ilyen házasság.

b) A házasulandó felek jogilag, mint kereszteletlenek is az állam *alattvalói*. Tehát ezen a címen is jogosult a törvényhozásra és bontó akadályok felállítására is.

c) A konkrét helyzetben azonban tüzetesen meg kell vizsgálni, hogy az állami hatóságnak szándékában volt-e az akadály felállításánál igazi bontó akadályt létesíteni, vagy csupán *lex poenalisra gondolt-e?*[234]

B) *ELŐKÉSZÜLET A HÁZASSÁGRA.* (c. 1019—1034.)

Az előkészület történhetik a házasuló felek részéről, ekkor eljegyzés a neve. Ha pedig a hivatalos egyházi előkészületet tekintjük, akkor jegyesvizsgálatról és hirdetésekről kell szólnunk.

24. § A jegyesség (c. 1017)

I. *A jegyesség általában.*

1. *A jegyesség fogalma és felosztása*

Az eljegyzés (elkendőzés, elgyűrűzés, jegyváltás, házassági ígéret, sponsalia) neve a római, illetve latin *spondeo* igéből származik: „Sponsalia autem sunt a spondendo, nam moris fuit veteribus stipulari et spondere uxores futuras." (2. D. 23, 1.)

Az eljegyzés nem kötelező, de igen üdvös és hasznos előkészület a házasságra. A kódex az addigi gyakorlattal szemben megkülönböztet egyoldalú és kétoldalú jegyességet, amelyet hivatalosan házassági *ígéretnek* nevez (promissio matrimonii).

[234] Sem a kódex, sem a *Szent Officium* nem szól hivatalosan erről a kérdésről. A XVIII. század végéig ez a nézet általánosan elfogadottnak tekinthető majd egyesek tagadták a fejedelmek bármilyen intézkedési jogát. A XIX. századtól viszont ismét sokan jogosan tekintik az államnak ezt a hatalmát. (Martin, Perrone, Taparelli, Liberatore, stb.) Az újabb kanonisták (Gasparri, Wernz, Vidal, Capello) ismét elismerik az állam hatalmát ezen a téren. *Gasparri* pl. idézi a Propaganda Congregatio 1820. június 26-i döntését, amelyben a polgárjogi házasság érvényességi kellékeként *előírt* forma elmaradása miatt a házasságot érvénytelennek nyilvánítja. Ugyanezt igazolja a misszionáriusok gyakorlata is.

Nem világos, hogy az állami hatalom *saját* jogán vagy pedig *átruházott* hatáskörben jár-e el ebben a kérdésben. Ui. nincsen vallási közösség az intézkedésre. A joga azonban nem vitatható, mivel a hitetlenek házassága nem szentség. Másrészt fel szokták vetni az ellenvetést, hogy több hatalom visszaél a joggal. Ám ez nem komoly ellenvetés, mert a joggal való visszaélés nem szünteti meg magának a jognak a gyakorlását.

Az egyoldalú jegyesség egy arra jogképes férfi vagy nő részéről egy másik nemű egyénnel szemben a jövőben kötendő házasságra irányuló és ez utóbbi által elfogadott írásbafoglalt ígéret (promissio unilateralis). — A kétoldalú jegyesség pedig (promissio bilateralis) két különböző nemű személynek kölcsönösen tett és elfogadott írásos házassági ígérete.

2. *A jegyesség formája* (c. 1017. § 2.)

A kódex, mint érvényességi kelléket, előírja az írásbeliséget, amely háromféle:

a) Nyomtatott vagy gépírással készült házassági ígéret, amelyet mindkét félnek sajátkezűleg alá kell írnia. Ellenjegyzi az ordinarius, vagy plébános, mint hiteles tanúk. (c. 198.) A plébános elnevezés a plébánoshelyettesre is vonatkozik. Mindkettő csak hatósági területén belül élhet e joggal, de ott nem alattvalói ígéretét is ellenjegyezheti. A *keltezés* szintén érvényességi kellék, (a hely nem).

b) Ha a fenti eljegyzést a feleken kívül *nem* az ordinarius, vagy plébános írja alá, akkor két tanúnak kell azt aláírnia. Tanú lehet bárki, aki tanúskodni tud (kiskorú, nő, eretnek, kereszteletlen is lehet).

c) Ha a jegyesek közül az egyik, vagy egyik sem tud írni, akkor, ha plébános, vagy ordinarius írja alá az ilyen szerződést, még egy nem hiteles tanúra van szükség.

d) Ha az egyik vagy másik jegyes írástudatlan és az eljegyzést nem az ordinarius vagy plébános írja alá, akkor *három* tanúnak kell a jegyességi szerződést aláírnia.

3. *A jegyesség joghatálya* (c. 1017. § 3.)

a) A jegyesek hűségre (fides sponsalicia) vannak kötelezve s más személyekkel való bizalmas viszonytól tartózkodni kötelesek. (c. 25, X. 2, 21: c. 22. X. 4, 1.)

b) A jegyességből erkölcsi és jogi kötelesség származik a házasság megkötésére, mihelyt azt a körülmények megengedik. A feleket figyelmeztetni kell az ígéret beváltására (c. X. 4, I.). Akár jogosan, akár jogtalanul tagadja is meg valamelyik jegyes a házasság megkötését, az ígéret kikényszerítéséhez a törvényhozó jogsegélyt nem nyújt, vagyis nem indítható kereset a házasság megkötésére, legfeljebb az okozott kár megtérítésére (pl. defloratio, anyagi kiadások), akár egyházi, akár polgári bíróság előtt.

II. *Jegyesvizsgálat*

Már az őskeresztény ség idején, amikor a hívek bejelentették a püspöknek házasságukat, azt gondos vizsgálat előzte meg. (S. *Ignatius* ad Polycarp. c. 5. — *Tertullianus,* Ad uxorem, II. c. 9.). E vizsgálatnak az volt a célja, hogy felderítse: a jegyesek személyében vagy viszonyaiban nincs-e olyan körülmény, amely a házasság elhalasztását, vagy tiltását indokolná. Később a dekretális jog (c. 3. X. 4. 3.), a Rituale Romanum és XIV. Benedek *„Nimiam licentiam"* kezdetű konstitúciója (1743. május 19.) szabályozta a kérdést.

A Szentségek Kongregációja 1921. július 4-én már adott ki egy instrukciót a szabadállapot bizonyítására vonatkozóan (AAS 13, 348—349). 1941. június 29-én pedig *Sacrosanctum* kezdetű instrukciójával részletes utasítást adott a plébánosoknak a jegyesvizsgálatra vonatkozóan és kéri a püspököket, hogy ezeket az utasításokat közöljék és azok végrehajtásán gondosan őrködjenek. A hanyag plébánosokat a 2222. kánon alapján büntetéssel, sőt még felfüggesztéssel is sújthatják. Főleg a *visszaesőket,* hogy a házasság szentségének és méltóságának szempontjai érvényesüljenek. A püspökök egyházmegye-látogatás alkalmával ellenőrizzék ezeket a vizsgálatokat és évenként amikor a házassági perekről az 1930. július 1-i rendelet alapján (AAS. 24. 272.) Rómába jelentést tesznek, erre a kérdésre is minden esetben térjenek ki. — E fontos instrukcióból csak egy-két részt emelünk ki.

1. *Okmányok beszerzése a jelentkezésnél*

Az előzetes vizsgálatnál mindenekelőtt a következő okmányok bemutatását kell megkövetelni:

a) Újkeletű keresztlevél, amely 6 hónapnál nem lehet régibb és amelyet kifejezetten házassági célra állítottak ki. Különösen fontos ez azok részére, akiket más plébánián kereszteltek meg. Nem elégséges az ún. keresztelési bizonylat, amely tisztán a keresztelés tényét bizonyítja. A keresztelési anyakönyvből készült *betűszerinti* kivonatra van szükség, amely az összes bejegyzéseket tartalmazza (házasságkötés, szerzetesi fogadalom, alszerpapság).

Ha a plébános előtt saját híve jelentkezik vizsgálatra, akkor az anyakönyvet fel kell lapozni és az adatokat meg kell tekinteni.

Ha a keresztség érvényessége körül kétely merül fel (pl. más felekezetű lelkész szolgáltatta ki), akkor vagy feltételesen újból meg kell az illetőt keresztelni, vagy pedig óvatosságból (ad cautelam) a vallásküllönbség akadálya alól is felmentést kell kérni.

Ha a keresztséget más felekezet lelkésze szolgáltatta ki, szintén bekérendő az anyakönyvi kivonat. Ha a felekezet lelkésze a kivonat

kiadását megtagadja, illetve a keresztlevél (pl. külföldről) nem szerezhető be, akkor a félnek *két tanú előtt* esküvel megerősített és írásba foglalt nyilatkozatot kell tennie arranézve, hogy meg van keresztelve és szabad állapotú.

b) Bérmálási bizonyítvány.

Ha a bérmálás az illető plébánián történt, elégséges a vonatkozó anyakönyv megtekintése. Ellen-esetben szintén be kell mutatni az illetékes plébánia bizonyítványát.

c) Ha valamelyik jegyes *özvegy,* akkor köteles bemutatni elhúnyt házastársának halotti anyakönyvi kivonatát, továbbá az előző házasságról szóló polgári és egyházi anyakönyvi kivonatot is. — Ha sem egyházi, sem polgári anyakönyvi halotti kivonatot nem tud felmutatni, úgy az egyházi hatóságtól az eltűnt házastárs *holttányilvánítását* kell kérni. Polgári holttányilvánítás nem elegendő.

d) Ha a jegyesek egyike már házasságban élt, de annak köteléke alól (ratum et non consummatum) a Szentszéktől felmentést kapott vagy előző házasságát az egyházi bíróság jogerősen, két egybehangzó ítélettel érvénytelenítette, az új házasság esetén a Szentszék felmentő iratát, illetve az egyházi bíróság jogerős ítéletét felmutatni köteles.

e) Abban az esetben, ha a jegyesek egyike papi rendet vett fel, vagy szerzetesi fogadalmat tett, és később az ezekkel járó terhek alól (breviárium és coelibatus) felmentést kapott, a felmentő iratot köteles a főpásztor láttamozása után felmutatni.

f) Az okmányok összegyűjtése és gondos felülvizsgálata alapján kitűnik, hogy a jegyesek között van-e vérrokonság, sógorság, korhiány vagy egyéb akadály, vagy annak komoly gyanúja? Szükség esetén kívánatos a *családfa* összeállítása is, hogy a vérrokonság esetleges akadályát tisztázhassák.

g) Az okmányok alapján a plébános összeállítja azokat a kérdőpontokat, amelyeket a jegyesvizsgálat alkalmával használ.

h) Ugyancsak az okmányok alapján megállapíthatja, hogy a tervbevett házasságkötésnél milyen plébániák kerülhetnek szóba a szabadállapot megállapításánál. Ezeket az okmányokat hűségesen meg kell őrizni aktaszerűen a plébánia irattárában.

2. *A jegyesvizsgálat módja*

A vizsgálat előtt nagyon fontos, hogy a plébános fellépésével és magatartásával megnyerje a jegyesek bizalmát és őszinte megnyilatkozásukat biztosítsa. E vizsgálat rendszerint a plébános kötelessége. A káplán csak a plébános komoly akadályoztatása esetén végezze a vizsgálatot, amelyet a hirdetés előtt vagy azzal legalább egyidejűleg kell megtartani.

a) Nemcsak a jognak, hanem az okosságnak is követelménye, hogy a menyasszonyt és a vőlegényt *külön-külön* vizsgálja meg, főleg a ké-

nyesebb és fontosabb kérdésekben. A jegyesek egyébként gátolva lennének egymás előtt az őszinte megnyilatkozásban.

b) A vizsgálatnak a plébániahivatalban kell történnie. A vizsgálatnál más komoly személy is jelen lehet. (Ez pótolható olyanformán, hogy a plébániának az ajtója üveggel van ellátva, és így a kellő óvatosság biztosítva van.)

c) A jegyesvizsgálat előtt a jegyeseknek *esküt* kell tenniök arra, hogy mindenben az igazságot mondják. Az eskü letétele előtt figyelmeztetni kell őket az eskü szentségére és a hamis eskü súlyos voltára. Az esküneк az evangélium érintésével kell történnie. Ha valamelyik fél az eskü letételét megtagadja, erről a jegyzőkönyvben említést kell tenni.

d) A jegyesekhez intézendő kérdések általános része:

A plébános elsősorban feljegyzi a jelentkezők nevét, szüleit, a születés helyét, idejét, foglalkozását és vallását. Továbbá állapotukat (hajadon vagy özvegy. Özvegyeknél fel kell jegyezni az előző házastársa nevét és halálának időpontját. A lakóhely feljegyzésénél figyelembe kell venni a mostani és a régi lakóhelyet vagy pótlakóhelyet, valamint az egy havi tartózkodás helyét, megnevezve a várost, utcát, házszámot és plébániát. Arra nézve is meg kell őket kérdezni, hogy mennyi ideje laknak itt és mennyi ideig kívánnak itt tartózkodni. Ez a plébániai illetékesség megállapítása szempontjából fontos. Lakóhely-nélküliek (vagus) esetében a főpásztor utasításai szerint kell eljárni.

e) *A jegyesvizsgálat tárgya:*

1° a házassági akadályok felderítése;

2° a komoly házassági beleegyezés vizsgálata (a beleegyezés szabadsága (c. 1087), tévedés (c. 1083), discretio hiány (c. 1082.), kiskorúság, szülői beleegyezés (c. 1034), házasság lényege ellen tett feltételek (c. 1092.)

f) *Vizsgálati jegyzőkönyv*

A vizsgálat lefolytatása után a lejegyzett kérdéseket és feleleteket az érdekelt fél (felek) előtt fel kell olvasni, hogy esetleges észrevételeit, megjegyzéseit közölhesse. Amennyiben a jegyzőkönyvet helybenhagyja, akkor aláírásával meg kell erősítenie. Ha nem tud írni, kereszt jellel pótolja aláírását. Ugyancsak aláírja a jegyzőkönyvet a plébános vagy megbízottja, aki a vizsgálatot végezte.

III. *Jegyesoktatás* (c. 1033.)

1. A kódex hangsúlyozza (c. 1018.), hogy a plébános a híveket oktassa ki a házasság szentségére, különösen annak akadályaira vonatkozóan. (Kívánatos volna minden egyházmegyében minden esztendőben egy vasárnapot (esetleg triduummal) minden plébánián a családnak és a házasságnak szentelni. Ezen mindenütt megemlékeznének a keresztény házasság fontosságáról és problémáiról.)

2. Ezenkívül a törvény előírja, hogy minden házasulandó személyt is elő kell készíteni a házasságra. Minden pályára éveken át

tanulnak az emberek, minden hivatásra szorgos előkészület szükséges, csak éppen a házasság szentségét szokták komolyabb előkészület nélkül felvenni!

3. A jegyesoktatás tárgya kettős:

a) „Mind a vőlegényt, mind a menyasszonyt külön-külön és óvatosan kérdezze ki, vajjon a *keresztény tanításban* kellő jártassággal bírnak-e (doctrina christiana: 1020 § 2.)

Tehát a *plébánosnak* és nem a káplánnak a kötelessége a házasulandók hitbeli ismereteiről meggyőződni. Ne tételezzen fel semmit ezen a téren. A *doctrina christiana*-hoz tartozik mindaz, amit eszközszerű szükségszerűséggel hinni kell, amelyet a Miatyánk, Üdvözlégy, Hiszekegy, Tízparancsolat és az Egyház parancsolatai tartalmaznak. Kívánatos, hogy a házasulandók azt is tudják, hogy szükség esetén hogyan kell kiszolgáltatni a keresztség szentségét, hogyan kell méltóképpen a szentségekhez járulni s a lelkiéletben mindinkább előre haladni. Természetesen ismerniök kell a házastársi jogokat és kötelességeket is. Ez utóbbi ismeretekben nem kell tudományos megalapozottsággal rendelkezniök, elég az alapok ismerete is.

b) A jegyesoktatásnál a plébános figyelmeztesse a jegyeseket a körülményeknek és képességeiknek megfelelően a házasság szentségére, valamint a gyermekáldás jelentőségére.

Buzdítsa őket, hogy a házasság előtt a szentgyónást elvégezzék és szentáldozáshoz járuljanak. De ha ezt nem teszik, a házasságnál nem lehet megtagadni a közreműködést. (c. 1033.)

Ha a felek már illegális módon együtt éltek, pl. polgári házasságban, figyelmeztesse őket, hogy a házasságkötésig külön éljenek és ha fizikailag ez lehetetlen, akkor *mint testvérek* éljenek együtt. Ha már az előzetes kapcsolatból gyermekek születtek, akik törvényesíthetők, a szükséges bizonyítvány beszerzésével elő kell készíteni a gyermekek törvényesítését.

25. § A hirdetések (c. 1022—1031)

1. *A hirdetés célja.*

A kihirdetés [publicatio, denuntiatio, banna] a kötendő házasság hivatalos templomi közzététele az esetleges házassági akadályok felderítése végett. A hívek kötelesek a tudomásukra jutott akadályokat a plébánosnak vagy az ordináriusnak jelenteni. Akik azonban hivatali működésük (orvos, ügyvéd) folytán értesülnek ilyen gátló körülményekről, természetesen eme kötelesség alól mentesek.

2. *A hirdetésre illetékes plébános.* (Parochus proprius. c. 1023.)

A hirdetésre vonatkozóan a következő szabályokat állíthatjuk fel:

a) Saját plébánián:

1° ha mindkét jegyesnek egy és ugyanaz a rendes lakóhelye (domicilium), akkor csak itt kell a hirdetéseket végezni;

2° ha a jegyesek külön domiciliummal rendelkeznek, a hirdetést mindkét helyen meg kell tartani;

3° ha a jegyesek egyike vagy mindegyike két vagy több domiciliummal is bír, a házasságot mindegyik helyen külön ki kell hirdetni;

4° ha a jegyesek a domiciliumon kívül quasi-domiciliummal is bírnak, akkor mindkét helyen ki kell hirdetni a házasságot;

5° ha a jegyeseknek csak quasi-domiciliumuk van, akkor itt kell hirdetni.

b) Más plébánián:

Ha a jegyesek valamelyike a serdülés kora után (12—14 év) legalább hat hónapig tartózkodott saját plébániáján kívül, a plébános jelentse ezt az ordinariusnak, aki még rövidebb időre is elrendelheti ott a hirdetést, vagy más eszközt vehet igénybe a szabad állapot felderítésére. (c. 1023. § 2.)

3. *A kihirdetés módja*

a) A kihirdetésnek három egymást követő vasárnapon vagy parancsolt ünnepen kell történnie.

b) a hirdetésnek a templomban (in ecclesia) mise, vagy más látogatott istentisztelet (pl. vecsernye) keretében kell történnie. Természetes a filiában is lehet, ha a jegyesek ott laknak, sőt tábori mise alatt is.

c) Az ordináriusok főleg nagyobb városokban a szóbeli hirdetés helyett a *hirdetményi* közzétételt is engedélyezhetik, amely szerint a jegyesek nevét a templom ajtaján kifüggesztik. A *nyolc napig* közzétett hirdetménynek két vasárnapot, vagy egy vasárnapot és egy parancsolt ünnepet kell magában foglalnia.

d) A hirdetményben meg kell említeni a házasulandó személyeket, azok szüleit, lakóhelyét, állását, korát, mellőzni kell azonban a bántó és sértő kifejezéseket. Azt is meg kell említeni, hányadszor történik a hirdetés.

4. *Felmentés a hirdetések alól.* [Dispensatio in bannis, (c. 1028.)]

a) Illetékes a felmentésre a jegyesek helyi főpásztora, aki idegen egyházmegyében végzendő hirdetések alól is adhat felmentést. (c. 1028.) Ha a jegyesek különböző egyházmegyében laknak, akkor a házasságkó-

tés helyének főpásztora illetékes a felmentésre; ha pedig egy harmadik tehát idegen egyházmegye területén lesz az esküvő, a hirdetés alóli felmentést mind a vőlegény, mind a menyasszony Ordináriusa megadhatja, de nem a házasságkötés helyének főpásztora, mivel ennek a házasulandók felett semmiféle fennhatósága sincs.

b) A felmentéshez megfelelő *okra* van szükség (legitima causa). Ilyen pl. ha a házasságot ellenkező esetben rosszakaratúlag megakadályozzák, ha a jegyesek már együtt élnek vagy korosak, vagy a házassággal nem várhatnak, tehát a pusztán polgári házasság veszélye forog fenn stb.

c) VallásKülönbség és vegyesvallás akadálya alóli felmentéssel kötendő házasságot nem szabad hirdetni, mivel ezek csak megtűrt kötelékek. A hirdetés ezek propagálását foglalná magában. — Az ordinárius azonban a helyi viszonyok szemmeltartásával megengedheti a vegyesházasságok hirdetését is. A másvallású fél vallását azonban nem szabad megemlíteni. (c. 1026.)

5. *Kiskorúak és lakóhely-nélküliek házassága* (c. 1034.)

a) A gyermek szülei beleegyezése nélkül kötött házassága érvényes. Az Egyház szándéka azonban az, hogy a gyermekek, főleg a kiskorúak, a szülők megkérdezése nélkül ne kössenek, illetve csak beleegyezésükkel kössenek házasságot. E téren ugyanis a szülők rendszerint nagyobb tapasztalattal és körültekintéssel rendelkeznek, mint a pillanatnyi szenvedély hatása alatt álló fiatalok. A szülők ésszerű ellenkezésével kötött házasság, a természetjog szempontjából is tiltott, mivel sérti a szülőknek kijáró köteles kegyeletet és tiszteletet, hacsak alapos ok nem mentesít eme kötelesség alól a kiskorúak esetében.

b) Ezért a plébános köteles komolyan figyelmeztetni a kiskorúakat, hogy szüleik ésszerű ellenkezésével ne kössenek házasságot; ha figyelmeztetése eredménytelen, az ordinarius utasítását kell kikérnie. Az ordinarius dönti el, hogy a szülők tiltakozása ésszerű-e és vajon a jogos tiltakozás ellenére nagyobb bajok elkerülése végett nem kell-e a házasságot mégis megengednie. (c. 1034.) Ugyanezt kell alkalmazni akkor is, ha a szülők véleménye megoszlik, de az apa a házasság ellen foglal állást.

Ha a kiskorú gyermeknek nincs atyja, akkor a nagyszülőket, illetve a gyámot kell a joganalógia alapján megkérdezni.

c) Noha a szülőknek joguk van a fentiek szerint gyermekük életre szóló kötelességvállalásába, a házasságba beleszólni, mégis a veszélyes kilengésekkel szemben hangsúlyozni kell, hogy a szülők súlyosan sértik gyermekük természetadta *szabadságát*, ha alapos ok nélkül visszatartják a házasságtól, vagy pedig házasságra szorítják akár általában, akár meghatározott személlyel.

d) A lakóhely-nélküliek (vagus) házasságkötése előtt (c. 1032.) a plébános a szükség esetét kivéve tartozik a főpásztor engedélyét kikérni.

C) HÁZASSÁGI AKADÁLYOK

26. § A tiltó házassági akadályok (c. 1034—1066)

I. *A házassági akadály fogalma (c. 1035—1042.)*

A természetjog szerint mindenkinek jogában áll házasságot kötni, hacsak ezt a törvény kifejezetten nem tilalmazza. A házasságkötés szabadságát korlátozhatja maga a természetjog (pl. impotentia) és a tételes isteni, valamint az egyházi és állami jog. A korlátokat *akadályoknak* szokás nevezni (impedimentum.)

Tágabb értelemben házassági akadálynak nevezzük mindazt a körülményt, amely a házasulandó felek, a beleegyezés és az ünnepélyes alakszerűség szempontjából felmerülő hiányosságok miatt teszi tilossá vagy érvénytelenné a házasságot. Ilyen értelemben veszi az akadályokat az 1971. kánon. (CP. 1929. III. 12. AAS. 21. (1929) 171, továbbá, az 1038, 1020 és 1093 kánon.)

Szoros értelemben házassági akadálynak nevezzük a személyhez tapadó olyan fizikai, pszichikai vagy erkölcsi körülményt, amely isteni vagy emberi jognál fogva a házasság érvényes vagy megengedett megkötését a közjó szempontjából gátolja.

A házassági akadályok, mivel a személyek habilitását, képességét érintik, *lex inhabilitans* jelleggel bírnak (c. 11.), vagyis akkor is hatályosak, ha arról a szerződő felek mit sem tudnak.

A házassági *tilalom* abban különbözik a házassági akadálytól, hogy az utóbbi törvényen, az előbbi viszont közigazgatási parancson alapszik.[235]

[235] A kódexig nem volt hivatalos akadály-katalógus; az egyes kanonisták egymástól elütő listákat állítottak össze. Volt, aki 24, mások 11 bontó akadályt soroltak fel azonkívül az akadályok közé soroltak a beleegyezés hiányát és a formahiányt is. Ezeket az akadályokat rendesen versbe foglalták;

Error, conditio, votum, cognatio, crimen,
cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas,
Si sis affinis, si clandestinus et impos.
Si mulier sit rapta, loco nec reddita tuto,
Haec fieri vetunt connubia, facta retractant.

Régi magyar fordításban:

Tévesztés, feltét, fogadás, vérség, bűn, erőszak,

Érvénytelenítő (bontó, imped. dirimens) akadály esetén kötött házasság érvénytelen, semmis, míg a *tiltó* (impedimentum impediens, prohibens) akadály esetén törvénytelen, de érvényes (c. 1036.).

Az érvénytelen házasság az akadály későbbi megszűnésével nem lesz érvényessé. A házasság oszthatatlanságából következik, hogy az egyik részéről fennálló érvénytelenítő vagy tiltó akadály a másik fél részéről is érvénytelenné, illetőleg tilossá teszi a házasságot. A mai egyházfegyelem szerint csak a pápa és egyetemes zsinat állíthat fel házassági akadályokat. (c. 1038. § 2.).

A mai jog három tiltó akadályt ismer (c. 1058—1064.): *egyszerű fogadalom, törvényes rokonság és vegyesvallás akadálya.*

II. *Az egyszerű fogadalom akadálya* (votum simplex c. 1058.)

1. *Fogalom*

A votum legális definiciója: „Promissio deliberata ac libera Deo facta de bono possibili et meliore." (c. 1307.) — Szabadakarati elhatározásból, Istennek tett ígéret.

Tisztesség, papi rend, kötelék, vallási különbség,
Nősztehetlenség, sógorság, lopva mennyegzés,
Rablott nőd ha szabad helyen nem monda igen szót,
Házasságodat elbontják vagy tiltanak attól.

A kódex 3 tiltó és 12 érvénytelenítő akadályt állít fel, ha a cognatio legalist a tiltó akadályok közé soroljuk.

De házassági tilalmat más is felállíthat:

a) A helyi ordinarius alattvalójának bárhol és az idegeneknek saját területén belül a házasságot ideiglenesen alapos, fontos ok fennforgása esetén, a jelzett ok tartamáig megtilthatja (vetitum, interdictum), de érvénytelenítő záradékot a tilalomhoz nem fűzhet.

E tilalom szólhat egyes esetekre, pl. X-et eltilthatja a házasságtól, mert valószínűleg vérrokonság áll fenn közöttük. De szólhat általános tilalom alakjában is, pl. erős fertőzés esetén a szifiliszes egyéneket eltilthatja a házasságtól. E tilalom közigazgatási rendelet vagy parancs formáját ölti magára.

b) A *Szentszék* is adhat ki ilyen házassági tilalmat és ehhez, valamint az Ordinárius által hozott tilalomhoz érvénytelenítő záradékot csatolhat pl. ratum et non c. házasság diszpenzáció alkalmával *„vetito viro transeundi ad novas nupitas inconsulta Sancta Sede."*

c) Bírói tilalom.

A házassági tilalom elsősorban közigazgatási hatalom gyakorlása, tehát a bíróságot nem illeti meg. A Rota újabban az impotentia címén érvénytelenné nyilvánított házasságokkal tilalmat állít fel: *Facta viro inhibitione alias nuptias attentandi... (I. Risk* S. J. Vetitum ecclesiasticum quoad matrimonium contrahendum, in Periodica 1962. 193. sq.) Ezt egyes egyházmegyei bíróságok is alkalmazzák. Megjegyzendő, hogy ilyen esetben, mivel az impotentia bírói ítélet révén köztudomású, azért *auctoritate juris* fennáll a tilalom nélkül is az impotentia akadálya.

2. *Az egyszerű fogadalom nemei*

a) Egyszerű szűzességi fogadalom (votum virginitatis).

b) Egyszerű tökéletes tisztasági fogadalom (votum perfectae castitatis).

c) A nőtlenségi fogadalom (votum non nubendi, vel coelibatus).

d) A nagyobb egyházi rend felvételének fogadalma (votum suscipiendi ordines sacros).

e) A szerzetesrendbe való lépésre irányuló fogadalom (votum amplectendi statum religiosum).

3. *Az akadály megszűnése:*

1. *Ab intrinseco*

a) a határidő lejártával, pl. ha valaki tisztasági fogadalmat tett 21 éves koráig.

b) a feltétel nem teljesülésével, pl. ha szerzetbe lépést fogad arra az esetre ha apja meggyógyul, de meghalt, vagy apja támogatására nőtlenségi fogadalmat tett — de apja meghalt.

c) A fogadalom tárgyának lényeges megváltozásával, pl. ha valaki a fogadalom után a virginitást elvesztette vagy pl. ha valakit szerzetbe, szemináriumba nem vesznek fel.

2. *Ab extrinseco*

Közvetlen és közvetett hatálytalanítással. A közvetlen hatálytalanítás (irritatio) abban áll, hogy akinek hatalma van a fogadalmas akarata felett, a fogadalomból eredő kötelességét teljesen megszünteti, pl. a szülők a serdületlen vagy egyesek szerint a kiskorú gyermekek fogadalmát irritálhatják. *Kivételek* a szerzetben tett nyilvános fogadalmak.

A közvetett irritatio a fogadalom hatályának felfüggesztése annak részéről, akinek a fogadalom tárgyára joghatósági vagy dominatív hatalma van.

3. *Felmentéssel*

Minthogy a fogadalom az Istennek tett komoly ígéret, azért az Egyház csak jogerős ok esetén és akkor is csak *potestate vicaria vel ministeriali* ad felmentést.

1° Felmentés adható az egyszerű fogadalom akadálya alól, amelynek az a következménye hogy a fogadalom hatálya a házasság tartamára függőben marad. A házasság megszünése után azonban a fogadalom feléled. Ez függ a tárgyától.

2° De *felmentés adható a fogadalom alól is.*

Csak a Szentszék illetékes *két* esetben a felmentésre:

pápai jogú szerzetekben letett összes nyilvános fogadalmak alól. Két magánfogadalom alól. Az egyik az örökös és tökéletes tisztaság fogadalom, a másik az ünnepélyes fogadalmas szerzetbe lépésre irányuló fogadalom. De csak *két* feltétel mellett: először, ha a fogadalom *feltétel nél-*

kül tétetett, vagyis abszolute, másodszor ha a fogadalmat tévő 18. életévét betöltötte.

A fentiekből világos, hogy az ordinarius az egyházmegyei jogú szerzetekben letett fogadalmak alól felmentést adhat, kivéve az örökös tökéletes tisztasági fogadalmat, amely rezervált fogadalom. Sőt, ha *indultum saecularisationis*-t ad, közvetve ezt is megszünteti. (c. 638. + 640.)

III. *A törvényes rokonság (cognatio legalis,* c. 1059.)

Fogalom

Az *adoptio,* vagyis örökbefogadás révén a legtöbb jogrendszerben törvényes rokonság keletkezik. Olyan államban, ahol ez tiltó házassági akadály, ott a kánonjog szerint is az, éspedig olyan mértékben, mint a polgári jogban (c. 1059.). Ahol azonban az állami jog szerint a törvényes rokonság bontó akadály, ott a kánonjog szerint is érvénytelenné teszi a házasságot. Ezen akadály — alakilag (formaliter) — egyházi, de anyagilag, (materialiter) polgárjogi akadály. — Nálunk nem házassági akadály.

IV. *A vegyesvallás akadálya* (Mixta religio. c. 1060—1064.)

1. *Az akadály fogalma*

Az 1060. kánon szerint a vegyes vallás akadálya két olyan megkeresztelt személy között forog fenn, akik közül az egyik katolikus, míg a másik valamely nem katolikus felekezetnek a tagja (sectae haereticae vel schismaticae adscriptus vel atheisticae. CP. 1934. VII. 30. AAS. 26, 494.)

Katolikusnak számít a vegyesvallás szempontjából mindaz, akit a katolikus Egyházban kereszteltek meg vagy más felekezetből ide visszatért, még akkor is, ha később bármelyik is „kilépett" az Egyházból, illetve tévhitre tért át vagy az Egyház kebelében kiközösítették, feltéve, hogy egyik esetben sem csatlakozott más felekezethez. (1065)

Vegyesházasság keletkezik tehát: ha katolikus egyén nem katolikus [eretnek, szakadár] személlyel köt házasságot;

— ha katolikus egyén olyan katolikus, vagy nem katolikus módon megkeresztelt személlyel köt házasságot, aki atheista szektába lépett;

— ha katolikus egyén olyan személlyel köt házasságot, aki nem katolikus módon felvett keresztség után *nem* keresztény [zsidó, mohamedán] felekezetbe lépett;

— ha katolikus személy olyan *volt* katolikussal köt házasságot, aki később eretnek vagy szakadár felekezetbe lépett;

— ha katolikus személy olyan *volt* katolikussal köt házasságot, aki nem keresztény [zsidó, stb.] felekezet tagjává lett;

— ha katolikus egyén olyan nem katolikus módon megkeresztelt személlyel köt házasságot, aki később felekezetnélkülivé vált;

Ha azonban katolikus egyén olyan *volt* katolikussal köt házasságot, aki felekezet nélkülivé lett anélkül, hogy belépett volna más felekezetbe nem keletkezik vegyesházasság, hanem csupán méltatlan házasság (c. 1065).

2. *Az akadály indokolása*

a) Tiltja az *isteni jog*. Ha a vegyesházasság révén valóban a hittől való közvetlen elpártolás veszélye fenyegeti a házastársakat, vagy a gyermekeket, akkor maga az isteni jog is tiltja. A hitet ugyanis közvetlen veszélynek kitenni nem szabad.

b) Tiltja az *egyházi jog*. Minthogy az ilyen hitveszély elvontan és közvetve mindig fennáll, azért az Egyház *severissime*, a legszigorúbban tiltja a vegyesházasságot.[236]

[236] A szentségi házasság Krisztusnak és az Egyháznak képmása, ahol nemcsak egy testté, de egy szívvé-lélekké is kell lenniök a házastársaknak. De megvan-e igazán ez a bensőséges lelki kapcsolat ott, ahol más templomba megy, ha ugyan megy, az egyik és máshová a másik. Másképp mondja a Miatyánkot az egyik és másképp a másik. Más szentségeket ismer az egyik és mást a másik. Más a véleménye a hitigazságokról, pl. a pápaságról az egyiknek, és más a másiknak, mely homlokegyenest ellenkezik vele. Igazi lelki harmóniáról vegyesházasságban csak az indifferentizmus, vallási közönyösség, se hideg, se meleg és épp ezért a Szentírás szerint is elvetendő kompromisszum árán lehet beszélni. Az ilyenek dicsekedni szoktak azzal, hogy a vallási igazságokról hallgatnak. Volt már házasságban élő, aki ezt jelentette ki: huszonöt év alatt közöttünk vallásról egy szó sem esett. Az ilyen ember nem sejti, hogy milyen szomorú és szegényes a házassági és családi élete. (*Narancsik* Imre, a Vegyes házasság Von der Heydt, Die Mischehe c. műve alapján.) Ugyanaz a kálvinista pásztor így ír a vegyesházasságról: „*Egyébként öntudatos református és öntudatos római katolikus nem, vagy csak a legritkább esetben köt vegyes házasságot. Nem az egyházi tilalom vagy a szülők kívánsága, hanem az a biztos ismeret tartja őket vissza, hogy a hit különbözősége esetén boldog, eszményi házasságot nem várhatnak egymástól. Az igazi vallásos emberek inkább a házasságról mondanak le, mint a házassági vallásos közösségről.*" (Narancsik 13.)

A vegyesházasság nemcsak azért tilos, mert ellenkezik azzal a föltétlen élet- és érdekközösséggel, amit a házasság eszménye követel, hanem azért is, mert veszélybe kerül a *gyermekek vallása*. Vegyesházasság esetén a gyermekek a katolikus hittől vagy teljesen elpártolnak, vagy a legjobb esetben elhidegülnek. A nemkatolikus fél ösztönszerűen arra törekszik, hogy valamennyi gyermekét vagy azoknak legalább egy részét

3. *Felmentés az akadály alól*

Ha konkrét esetben megszűnt a hitveszély, vagyis az isteni jog tilalma, az Egyház a következő feltételek mellett ad felmentést:

a) Justa et gravis causa. Ha nyomós okok indokolják a felmentést. (Pl. a katolikus fél elpártolásának, a polgári vagy nemkatolikus házasságnak a veszélye, a gyermekek legitimációja stb.)

b) Biztosítékot (cautio, cautelae, reversales litterae) kell adni:

1° A nemkatolikus fél megígéri, hogy katolikus házasfelét hitében sem közvetve, sem közvetlenül nem háborgatja.

2° Mindkét jegyesnek meg kell ígérnie, hogy a tervbevett házasságból születendő mindkét nembeli gyermekeket a katolikus vallásban kereszteltetik meg és abban is nevelik. (c. 1061. § 1.) Eme ígéret nem vonatkozik a már meglévő gyermekekre, de isteni jog alapján a lehetőség szerint ezek katolikus neveléséről is gondoskodni kell.

3° A katolikus félnek tapintatosan arra kell törekednie, hogy nemkatolikus házastársát megnyerje a katolikus vallásnak. (c. 1062.) Az 1061. kánon 2. §-a azt javasolja, hogy ezeket a biztosítékokat lehetőleg írásban kell kérni, de azt *nem* írja elő, sem a közelebbi alakiságot nem határozza meg. Az írásbeliségnek tagadhatatlanul figyelemreméltó előnyei vannak. Nevezetesen komollyá teszi az ügyletet *(Quod non est in actis, non est in mundo.).* A partikuláris jog feladata ezen a téren a biztosítékok konkrét formáját megállapítani. Természetesen a helyi szokások figyelembevételével teszi ezt.

Tény, hogy a biztosítéktól eltekinteni nem lehet sem halálveszedelem idején (c. 1043.), sem akkor, ha a polgári törvények kifejezetten tilalmazzák. (Syll. prop. 42. S. Off. 1902. X. 10.)

4. *A kettős házasság tilalma*

Ha az Egyház az említett biztosítékok alapján meg is adta a felmentést a vegyesvallás akadálya alól, a házasfelek sem a katolikus

---

saját felekezetében nevelje, amibe a katolikus Egyház, amely a hitet a jogrend által védendő legfontosabb jónak tartja, nem törődhet bele.

Az egyház mindig tiltotta a *communicatio in sacris*-t, más felekezetekkel szent dolgokban való közösködést. (Cong. S. Officii. 1888 XII. 2. AAS. 22. 637. can.). Márpedig a vegyesházasságnál a nemkatolikus fél is, mint a szentség kiszolgáltatója szerepel, és így közösködik a katolikusokkal.

Már a fentiekből is kitűnik, hogy a vegyesházasság legtöbbször egyenetlenségre vezet, de veszélyes ez ama jogegyenlőtlenség folytán is, amely abból ered, hogy míg a nemkatolikus házasfél felbonthatónak tartja a köteléket és az egyházilag is érvényes házasságát könnyen felbonthatja, addig a katolikus fél házassága életfogytiglan szól és felbonthatatlan.

esküvő előtt, sem utána, sem személyesen, sem meghatalmazott útján nem jelenhetnek meg a beleegyezés kinyilvánítása, illetve megújítása végett *nemkatolikus* lelkész előtt. Mivel a *communicatio in sacris* a tilalom oka, nyilvánvaló, hogy a nemkatolikus lelkész, mint olyan, vagyis mint vallási szertartást végző személy nem kereshető fel. Akkor is tilos az ilyen cselekmény, ha a katolikus fél kijelenti, hogy a nemkatolikus szertartásnál passzive viselkedik és a tiltott szertartásba nem kíván beleegyezni. S. Offic. 1902. XII. 10. Instr. 1864. II. 17.)

5. *Büntető rendelkezések* a 2319. kánonban.

Egyébként a vegyesházasságokat is az illetékes plébános és két tanú előtt lehet érvényesen megkötni, mégpedig úgy, hogy a plébános kiveszi a consensust (requirere et excipere). Tehát a *passiva assistentia* végleg eltűnt.

A jog előírása szerint az ilyen kötés *extra ecclesiam, vagyis* templomon kívül minden ünnepélyes szertartás és hirdetés mellőzésével történik. (1023. § 2.) A nagyobb bajok elkerülése végett azonban az ordinarius megengedheti, hogy a szokásos szertartásokat elvégezzék, de a nászmise minden esetben tilos, a hirdetéseknél pedig a nemkatolikus fél vallását nem szabad megemlíteni. — Nálunk régi szokás alapján a vegyesházasságokat úgy áldják meg, mint a többit.

V. *Házassági tilalmak* (c. 1065—1066.)

A tiltó akadályokon kívül még az ún. házassági tilalmakat kell megemlíteni. Ilyenek:

a) *A szülői beleegyezés hiánya.*

Erről már a hirdetések utáni részben szóltunk.

b) *Aposztaták és az Egyház által kárhoztatott titkos társulatok tagjainak házassága.*

A katolikusokat vissza kell tartani az olyan katolikusokkal kötendő házasságtól, akik nyilvánvalóan nem mondhatók már *igazi* katolikusoknak.

Tilos tehát házasságot kötni olyannal, aki:

1° a katolikus hittől nyilvánosan, szóval, írásban vagy tettel elpártolt anélkül azonban, hogy más felekezetbe lépett volna, vagyis gyakorlatilag *felekezetnélkülivé* vált. Ha ugyanis más felekezetbe lépett, akkor a vegyesvallás akadályával állunk szemben.

2° Az Egyház által kárhoztatott titkos társaságok tagjával (pl. szabadkőműves). Sokszor nehéz megállapítani, vajon az Egyház által kárhoztatott társulattal, vagy pedig nemkatolikus vallásfeleke-

zettel állunk-e szemben? Az utóbbi kritériuma: a vallásalapító világnézet hangsúlyozása. Ilyen esetben nem egyszerű tilalomról, hanem vegyes vallás akadályáról van szó.

Ilyen személlyel katolikus hívő csak az ordinarius engedélyével köthet házasságot. Az engedélyt csak nyomós okból és azzal a feltétellel lehet megadni, hogy az összes gyermekek katolikus vallású nevelése biztosítva lesz és nem forog fenn a katolikus fél hitveszélye. Gyakorlatilag tehát ugyanolyan feltételekre van szükség, mint a vegyesvallás akadálya alóli felmentésnél.

c) *Méltatlanok házassága.*

Az a katolikus, aki *nyilvános* bűnös hírében van, vagy közismerten (notorie) egyházi fenyíték (cenzura: kiközösítés, vagy személyi interdictum) alatt áll, csak akkor köthet egyházi házasságot, ha bűnét előzetesen meggyónta (etsi ficte et invalide), vagyis az Egyházzal *kibékült.*

A fenyítéknek (cenzura) nyilvánosnak kell lennie, akár jogilag, (ítélet van már), akár tényleg (közismert, c. 2197.) Eltekintve a házasságkötési tilalomtól, (amely elsősorban a plébánost érinti,) az említett méltatlan személyek egyébként sem járulhatnak szentségekhez. (c. 2261, 2275, § 2. 2235.)

Ha nevezettek a gyónást, illetve az Egyházzal való kibékülést *megtagadják*, a plébános csak nyomós ok esetén (gravis urgeat causa) működhet közre, de akkor is, ha lehetséges (si fieri potest) kérje ki az ordinarius véleményét és aszerint cselekedjék.

Az említett esetek nem szorosan vett jogi akadályok, (tehát nincsen szükség felmentésre) hanem a *méltatlanságból* eredő olyan gátló körülmények, amelyek rendesen megjavulással szűnnek meg, bár ettől az Egyház egészen kivételes esetekben eltekinthet.[237]

27. § Az érvénytelenítő házassági akadályok (c. 1067—1080)

A kódex érvénybelépése előtt a jog szintén több akadályt ismert, beleértve a beleegyezés hiányából és a forma hiányából származó gátló körülményeket is. A kódex után a két utóbbi már külön szerepel.

A mai érvényes jog *tizenhárom* szorosan vett akadályt ismer.

[237] Minthogy a felek szolgáltatják ki egymásnak a házasságot, azért a pap, mint hivatalos tanú, a materialisták házasságánál is közreműködhet. Ha azonban ezek a materialisták tanítását kifejezetten védik és propagálják, *cautiókat* kell kérni tőlük a születendő gyermekek keresztelésére és nevelésére vonatkozólag. (Vö. *S. Officium* 1949. aug. 11. AAS. 41 428.)

I. *A szükséges kor hiánya* (c. 1067.)

A házasságkötés kellő szellemi érettséget tételez fel, amely nélkül érvényes beleegyezés elképzelhetetlen. Mivel a jegyesek személyükkel együtt a házas szerződés tárgyai, megfelelő testi érettség is szükséges annak érvényéhez. Ezért már a római jog szerint is csak nemileg érett egyének köthettek házasságot. Ennek megállapítása részben testi vizsgálat által történt, részben pedig meghatározott kor felvételével *vélelmezték*. Ez utóbbit fogadta el *Justinianus*, aki a nőnél a betöltött 12, a férfinál pedig a betöltött 14 életévet tartotta szükségesnek s ezzel a *pubertas*-t, a nemi érettséget meglevőnek vélelmezte. (Ints. I. 22. I. 3. C. 5, 60.)[238]

A mai jog — figyelembevéve a földkerekség valamennyi katolikus hívőjét — iparkodott egy minden oldalról elfogadható korhatárt megszabni, mégpedig úgy, hogy a római jog alapján megállapított serdülési korhoz 2—2 évet adott hozzá. Eszerint a kánoni korhatár jelenleg a férfinél 16. a nőnél pedig 14 életév. A törvényhozó azonban figyelmezteti a plébánost, hogy a helyi szokásokat, ha azok nagyobb kort kívánnak meg, vegye figyelembe a házasságkötésnél. — *Nálunk* a 18. életév betöltésével a nagykorúság beáll.

II. *Az impotentia* (c. 1068.)

1. *Az impotentia fogalma* (Nőszteheteilenség)

A házasság elsődleges célja a gyermek (generatio prolis), megkívánja, hogy mindaz, aki házasságra lép, képes legyen olyan nemi érintkezésre (copula), amely önmagában alkalmas a fenti cél biztosítására, vagyis a gyermeknemzésre (copula apta ad prolis generationem, c. 108, § 2.) Az a körülmény, hogy a nemi érintkezésből tényleg születik-e gyermek, vagy sem, jogilag közömbös, azért a meddőség (magtalanság, sterilitas) sem tiltó, sem bontó akadálynak nem nevezhető. Az impotentia és a meddőség közötti különbség vitatott kérdés. Három nézet uralkodik ezen a téren:

[238] Az Egyház régen ezt a normát fogadta el azzal a különbséggel, hogy a fenti kor előtt kötött házasságot azért érvényesnek ismerte el, feltéve, hogy bizonyítást nyert, hogy mindkét házasfélnél a természetes serdültség a fenti kor előtt már megvolt. Vagyis e klauzulával: „*nisi prudentia* (c. 4. X. 4, 18), *vel malitia*. [XIV. Benedek, „*Magnae nobis*", 1748. jún. 29. § 9.] *suppleat aetatem*..." E bizonyítási eljárásnak a trienti zsinat szerint a püspöki bíróság előtt kell végbemennie (Sess. 24. c. 21. de ref.) annak a részéről, aki a *pubertas* meglétét állította. Az említett kor, illetve természetes pubertas előtt kötött házasságot a régi jog jegyességnek minősítette (sponsalia de futuro), amelyből köztisztességi akadály származott.

a) Impotentia coeundi. Ez a nézet az impotentián a testi közösülés végrehajtására való képtelenséget érti, amint *Sanchez* (Matr. L. VII. D. 192. n. 7.) mondja: „Non satis est potentia vas femineum penetrandi, sed desideratur potentia seminandi intra illud." Eszerint a potentiához elegendő a férfi tag bevezetése a vaginába és ott a seminatio megtörténte. Nem szükséges a *verum semen,* hanem elégséges a prostata-váladék is, mert ilyen esetben is megtörténhetik a *sedatio concupiscentiae.* E nézet szerint a sterilizáltak nem impotensek, még akkor sem, ha újraoperálással sem állítható vissza az eredeti állapot. E nézetnek kedvezni látszik a *Szent officium* egy döntése is, (1935. II. 16. *Periodica.* 36. 1947. 14.), amely szerint a házasságot nem kell megakadályozni, ha azt olyan egyén kívánja, aki jogtalanul végrehajtott *sterilizáció* áldozata. A *Rota* azonban ettől többször eltért. (Vö. 1941. X. 3-i pápai beszédet. AAS. 33. (1941) 423.)

b) Impotentia generandi. — E nézet a modern élettan eredményeinek figyelembevételével azt hangsúlyozza, hogy a gyermeknemzéshez mind a férfi, mind a nő részéről egyaránt szükségesek bizonyos nélkülözhetetlen feltételek. A férfi részéről: a virga (veretrum, membrum virile), a *penetratio,* a *seminatio veri seminis intra vas mulieris.* — Ha bármely feltétel hiányzik, akkor a férfi impotensnek nevezhető. — A nő részéről: *vagina penetrabilis, ovaria, uterus.* Ha valamelyik hiányzik, illetve a *semen virile nem juthat érintkezésbe természetes módon az ovulum femineummal,* akkor a nő impotensnek tekintendő. Tehát az impotentia azonos a nemzési képtelenséggel (impotentia generandi). Ha az összes élettanilag szükséges feltételek ellenére sem következik be a fogamzás, *meddőségről* (defectus effectus) van szó. E nézet szerint tehát a *mulier excisa,* aki mindkét petefészkét, vagy anyaméhét elvesztette. pl. operáció útján vitán felül impotensnek tekinthető. E nézet képviselői: Antonelli, Bucceroni, Triebs, Coronata, Ciprotti, stb.

c) A sterilitas-elmélet, amelyet az Egyház bírói és közigazgatási gyakorlata egyaránt elismer, *középső* helyet foglal el az említett két szélső elmélet között. A férfi részéről megköveteli a *potentia generandi*-t, vagyis a teljes nemzési képességet, hivatkozva V. Sixtusra, aki 1587. VI. 27-én a herélteket (eunuchi), akik mindkét heréjüket elvesztették, a házasságra képtelennek nyilvánitotta. Viszont a nő részéről megelégszik a *potentia coeundi*-val, hivatkozva több szentszéki döntésre [S. Off. 1887. II. 2., 1890. VII. 23., 1895. VII. 31. Congr. de Sacr. 1909. IV. 2., 1916. X. 12.], amely nem tiltotta el az olyan nőket a házasságtól, akik megfelelő élettani szervekkel [ovarium, uterus] már nem rendelkeznek. E nézet főképviselője *Gasparri.* Indokolás az, hogy mindaz, amit a férfi és a nő ezen elmélet alapján meg tud tenni, az *actio humana,* (vagyis penetratio penis in vaginam mulieris ibique

seminatio veri seminis). Mindaz, ami ezután következik, vagyis, hogy lesz-e eredmény, vagy sem, kívül esik az emberi tevékenységen, ez már *actio naturae*. E nézet szerint a *mulier excisa* nem impotens, hanem inkább meddőnek, sterilnek tekintendő.

Mivel eszerint az elmélet szerint a házasság *alapértelme:* a kölcsönös segítség, vitán felül biztosítható (öregeknél pedig csakis ez jöhet már számításba) nyugodtan követhető.

2. *Az impotentia felosztása*

Az impotentia lehet:

a) megelőző vagy utólagos (antecedens, consequens). amint a házasság előtt, vagy csak utána következik be:

b) természetes (intrinseca, naturalis), midőn oka a személy szervezetében rejlik (pl. frigiditas a férfinél, vaginismus a nőnél), vagy *esetleges* (extrinseca), midőn külső okból, pl. csonkításból ered;

c) általános és *viszonylagos* (absoluta et relatíva), midőn vagy minden másnemű személlyel szemben, vagy csak bizonyos személlyel szemben mutatkozik;

d) örökös (perpetua), amely semmiképpen sem, vagy csak életveszélyes műtéttel szüntethető meg. Arra ugyanis senki sem kötelezhető, hogy másnak a jogáért életét veszélyeztesse. *Ideiglenes* (temporalis), amely idővel vagy magától megszűnik (pl. súlyos beteg), vagy orvosi kezelés, illetve nem életveszélyes műtét révén elhárítható. Mivel a házasság révén mindkét fél kölcsönösen teljes jogot nyer a másik testére, mindkettő köteles minden megengedhetőt megtenni eme jog biztosítása végett.

e) Szervi (instrumentalis) és *működésbeli* (functionalis), aszerint, amint szervi vagy pszichikai okokban leli magyarázatát.

f) Biztos és *kétes* (certa et dubia), aszerint, amint létezése határozottan vagy csak kétesen állapítható meg.

3. *Az akadály terjedelme*

Csak a *megelőző* és *örökös* impotentia házassági akadály. Megelőzőnek kell lennie, mert a házasság a felek kölcsönös akaratnyilvánítása által létesül, tehát *abban* a pillanatban kell a szellemi és testi képességnek meglennie. Ami később bekövetkezik, annak már nincs visszaható ereje.

Minthogy házasság egyszerre csak két *meghatározott* személy között jöhet létre, azért nemcsak az általános, hanem *viszonylagos* impotentia is érvénytelenné teszi a házasságot, mert az ilyen két személy képtelen azt nyújtani a másiknak, ami a házasság lényegéhez

tartozik. Az is mindegy, hogy az egyik fél tudomással bírt-e a másik impotenciájáról vagy sem, mivel *lex inhabilitans*-ról van szó, ahol a törvény nemtudása nem mentesít (c. 11).

4. *Az akadály természete*

Az impotentia természetjogi akadály, de csak akkor, ha teljesen biztos. *Jogkétség* esetén, amikor vitás, hogy valamely elméletileg felvett állapot impotentia-e még, vagy már nem, valamint *ténykétség* esetén, amikor az kétes, hogy a házasságra lépőnél impotentia szerepel-e, a házasságot nem szabad megakadályozni. (c. 1068. § 2.)

Az *eunuchok*, heréltek, akiknél mindkét here hiányzik (utroque testiculo carentes) mindenképpen impotensek.

A *hermafroditáknál*, vagyis a kétneműeknél meg kell vizsgálni, melyik nem van túlnyomóan és tökéletesen kifejlődve és aszerint bocsáthatók házasságra, feltéve, hogy a házaséletre alkalmasak. Itt elsősorban a szakértők véleményére kell hagyatkozni.

A *sterilizáció*, ha az impotentia ideiglenes és az eredeti állapot visszaállítható, nem házassági akadály. Magának a természettörvénynek alapján tilos azonban mind a direkt mind az indirekt, mind az ideiglenes, mind az örökös sterilizáció, a férfi és a nő részéről egyaránt. (S. Offic, 1931. márc. 21, 1940. febr. 24.)

III. *A fennálló kötelék akadálya* (c. 1069.)

1. *Az akadály fogalma*

A házasság monogám jellegéből következik, hogy ha valaki egyszer már érvényes házasságot kötött, mindaddig nem köthet új házasságot, míg az első jogilag fennáll. (c. 1069.) Egy férfi több nővel és egy nő több férfivel egyidejűleg érvényes házassági kötelékben nem élhet.

2. *A szabadállapot igazolása*

Aki érvényes vagy érvénytelen házasságot kötött egyszer, az másodszor mindaddig nem köthet házasságot, amíg az előző érvényes házassága meg nem szűnt, vagy házasságát érvénytelenné nem nyilvánította az egyházi hatóság.[239]

[239] Az érvényes házasság alapjában véve felbonthatatlan.

Rendszerint csak az egyik fél *halálával* szűnik meg. Akár tud róla a másik fél, akár nem, érvényesen köthető másik házasság. Megtörténhetik, hogy valaki házastársát tévesen még élőnek tartja, s így máso-

A második házasságot tehát mindaddig nem szabad megengedni, amíg az első házastárs halála nincs minden kétséget kizáróan kimutatva. Ha az özvegy teljesértékű egyházi vagy polgári halotti anyakönyvi kivonatot tud felmutatni, akkor a házasságnak nem áll semmi útjában. Ha ellenben ilyen nincsen, akkor jelenteni kell az ügyet az özvegy lakóhelye szerint illetékes ordinariusnak és kérni az egyházi holttányilvánítást. A polgári hatóság által történt holttányilvánítás az Egyház céljaira nem elégséges, jóllehet az ott összegyűjtött bizonyítékok és kutatások az egyházi hatóság részéről is felhasználhatók s az ítélet kimondásánál alapul vehetők. Az ordinarius kimondhatja a holttányilvánítást közigazgatási úton vagy pedig bírói úton. Nem szükséges a hármas tanács, sem két ítélet. Az eljárást a S. Offic, 1868, V. 13. Instructio-ja szabályozza. (*Fontes*. IV. p. 306. és AAS. 2. (1910) 199—203. stb.)

3. *Büntető intézkedések.*

A fennálló kötelék ellenére megkísérelt második házasság semmis, azonkívül az, aki korábbi érvényes házassága ellenére újabb házasságot merészel kötni, akárcsak polgárit is (rosszhiszeműleg és az akadály tudatában), *bigámia* bűntettét követi el és azonnal jogbecstelenségbe esik (infamia juris). Az ordinarius kiközösítéssel és személyes interdictummal sújthatja az ilyent. (c. 2356.)

Érvénytelen a második házasság akkor is, ha a bírói ítélet, a felmentő pápai döntés vagy a *holttányilvánítás*[240] tévedésen alapult, feltéve, hogy a második házasság idején az első házastárs még életben volt. Ha ellenben közben meghalt, convalidatio útján (c. 1133.) rendezhető a consensus megújításával. Ha egyik vagy mindkét fél jóhiszeműleg járt el, akkor *putatív* házassággal állunk szemben.

---

dik szerinte érvénytelen házasságot köt, pedig az érvényes, mert az első házasság a halál következtében már megszűnt, amikor a második létrejött. Az *egyszerű tévedés* nem teszi érvénytelenné a házasságot. Fontos az, hogy a házassági akarat tényleg megvan, s maga a házasság lehetséges, noha hibásan lehetetlennek tartották (pl. az 1098. kánon esetében.) Ha pedig abban a meggyőződésben él az egyik fél, hogy házastársa meghalt, új házasságra lép, és *utólag* kitűnik, hogy első házastársa még él, a második házasság érvénytelen. Ilyen kellemetlen esetek elkerülése végett a második házasság megkötésénél nagy körültekintéssel kell eljárni.

[240] A holttányilvánítási eljárást vö. *Connubia canonica*, p. 187, 188, 191.

IV. *A valláskülönbség akadálya* (c. 1070—1071.)

1. *Az akadály fogalma*

A valláskülönbség akadálya olyan személyi minősültség, amely a katolikus Egyházban megkeresztelt, illetve az eretnekségből vagy szakadárságból oda visszatért személy és egy meg nem keresztelt egyén között az érvényes házasság megkötését meggátolja. (c. 1070.)

Neve: *disparitas cultus,* tekintettel arra, hogy a pogány szertartás vallásnak nem nevezhető, magyarul ezért nem valláskülönbségnek, hanem kultuszkülönbségnek kellene nevezni.

2. *Terjedelme*

Régebben minden megkeresztelt és minden meg nem keresztelt között fennállt ez az akadály. A kódex az 1070. kánonban *megszűkíti* az akadály terjedelmét. E szerint két feltétel szükséges az akadály létrejöttéhez: az egyik fél részéről az érvényes keresztség hiánya, — a másik részről pedig a katolikus egyházi tagság bármilyen rövid ideig is tartó fennállása.

Katolikusnak minősül:

a) az, akit a katolikus Egyházban kereszteltek meg, akkor is, ha később elpártolt (vö. c. 1099.);

b) mindaz, akit a katolikus Egyházon *kívül* kereszteltek meg, de legalább egy rövid időre visszatért a katolikus Egyházba, mégha később elpártolt is tőle. Aki tehát *egyszer* a katolikus Egyházhoz tartozott, kereszteletlennel érvényes házasságot nem köthet. Mellékes. hogy az ilyen a házasságkötés pillanatában katolikusnak tekinthető-e, vagy sem. Elv tehát ezen akadály szempontjából: *Semel catholicus, semper catholicus.*

3. *Felmentés.*

A valláskülönbség akadálya, ha közvetlen hitveszély forog fenn, akkor *iure divino,* ellenkező esetben egyházjogi eredetű, éppen ezért alóla felmentés adható. Megszűnik tehát a valláskülönbség akadálya a felmentéssel.

A felmentésre a Szent *Officium* illetékes. Felmentés csak ama feltételek mellett kérhető, amelyek a *vegyesvallás* akadályánál is elengedhetetlenek. A kánoni ok és a két fél részéről adott biztosíték feltétlenül szükségesek. (S. Offic. 1941. V. 10. AAS. 33. (1941) 294.)

Megszűnik tehát a valláskülönbség akadálya:

felmentéssel és a kereszteletlen fél megkeresztelésével. Ha a keresztséget a katolikus Egyházban veszi fel, az akadály *teljesen* megszűnik, ha pedig valamely felekezetben, akkor a valláskülönbség akadályából, amely bontó akadály, a vegyesvallás tiltó akadálya lesz.

V. *A nagyobb egyházi rend akadálya* (c. 1072.)

1. *Az akadály fogalma, terjedelme*

a) Fogalom. A papirend akadálya a nagyobb rendekben lévő egyházi személyeket (alszerpap, szerpap, áldozópap, püspök) az érvényes házasság megkötésében gátolja.

b) Terjedelem. A nagyobb egyházi rend csak akkor bontó akadály

1° *ha érvényesen vették fel.* Érvénytelen ordóból nyilván nem származik akadály, sem coelibatusi kötelezettség. Az egyházi rend érvényességét bíróság állapítja meg. (c. 1993.)

2° Ha *szabad akaratból ered.* A kikerülhetetlen külső fizikai kényszer hatása alatt felvett rend érvénytelen. (c. 103 § 1.).

3° Ha megvan a *papi renddel kapcsolatos kötelességek kellő ismerete.*

4° A házasság *után* felvett rend nem érvényteleníti a házasságot, vagyis az ordo csak a *kötendő* házasság szempontjából akadály.

Feleségének beleegyezése nélkül azonban a férfit megengedetten csak akkor lehet felszentelni szentszéki engedéllyel, ha felesége házasságtörést követett el, az köztudomású lett és a férje nem bocsátotta meg. (c. 1129.) Ilyenkor ugyanis a férj *örökös* separatiora jogosult.

Ha valaki ártatlan nejének tudta és pápai felmentés nélkül vette fel a rendet, ordinációja érvényes ugyan, de tilos a felvett rendet gyakorolnia (132, § 3.) és magasabb rendekhez nem bocsátható. Felesége kérésére tartozik visszatérni, a debitumot köteles megadni, de azt nem kérheti. (c. X. 3, 3. c. un. Extr. Joh. XXII. 6.)

2. *Felmentés*

Mivel a nagyobb egyházi rend akadálya tisztán egyházjogi eredetű, alóla felmentés adható.[241]

[241] A pápa felmentést adhat *valamennyi* rend alól. De mégis ritkán szokott adni és igen fontos okból és annál nehezebben, minél magasabb volt az egyházirend.

Püspök felmentéséről nem tudunk. Talleyrand autuni püspök esetében VI. Pius inkább a laikusi státusba való helyezésről és a világi ruha viseléséről, valamint a világi hivatala vállalásáról intézkedik.

A püspök egyrészt csak halálveszedelem idején, másrészt akkor adhat felmentést, amikor az esküvőre minden előkészület megtörtént és az esküvő a pápai felmentés megadásáig súlyos kár veszélye nélkül el nem halasztható (c. 1043, 1045.), — de csak a *szerpapság és az alszerpapság* akadálya alól; az áldozópapság akadálya alól soha.

A plébánosok és a c. 1098. n. 2.-ben szereplő pap és gyóntatók (ez utóbbiak csak belső fórumban), ha nem lehet a püspökhöz fordulni, halálveszedelemben mindig és *in casibus occultis*, halasztha-tatlan sürgősség esetén a forma kivételével ugyanolyan akadályok alól adhatnak felmentést, mint a püspökök. (c. 1044, 1045 § 3.)

3. A büntető rendelkezéseket a c. 2388. tartalmazza.

VI. *Az ünnepélyes fogadalom akadálya* (c. 1073.)

1. *Az akadály fogalma és terjedelme*

a) Fogalom. Az ünnepélyes szerzetesi fogadalom akadálya olyan körülmény, amely az ünnepélyes fogadalmast, valamint a Szentszék külön rendelkezése folytán egyes egyszerű fogadalmas szerzeteseket a házasság érvényes megkötésében meggátolja.

b) Terjedelem. Érvénytelenül kísérelnek meg házasságot azok a szerzetesek:

1° akik valamely rendben *ünnepélyes* tisztasági fogadalmat tettek (c. 488, 2.). A szerzetesrendnek (ordo religiosus) éppen az ünnepélyes fogadalom a legfőbb jellemzője. Más szerzetes társulatban (congregatio religiosa) tett tisztasági fogadalom csak *egyszerű* fogadalom, amely csupán tiltó akadály.

Ünnepélyes fogadalom az, amit az Egyház ilyennek ismer el, egyéb fogadalom egyszerű (c. 1308. § 2.). De most már *kifejezettnek* kell lennie. (c. 572. § 1. 5.).

2° akik olyan *egyszerű* fogadalmat tettek, amelynek a Szentszék különleges intézkedése folytán házasságérvénytelenítő hatálya van.

Ilyen jogi ereje van XIII. Gergely (*Quanto fructuosa* const: 1583. II. 1. és *Ascendente Domino.* 1584. V. 25.) rendelkezése folytán a je-

---

Papok felmentéséről már tudunk. III. Gyula felmentette ezen akadály alól azokat a papokat, diákonusokat és szubdiákonusokat, akik az angol szakadás idején házasságot kíséreltek meg. VII. Pius 1801. augusztus 15-i brévéjében érvényesítette ama papok házasságát, akik a *francia* forradalom idején kb. kétezren — sokan kényszeredetten — kötöttek házasságot (*Farrugia*, De matr. nr. 175.)

Dispenzációt nyert I. Kázmér lengyel király is, aki diakonus volt, hogy a királyi családot a kihalástól megmentse.

zsuita rendben két évi noviciátus után a skolasztikusok által letett *egyszerű* fogadalomnak addig, amíg a szerzetből e fogadalmasok törvényesen elbocsátást nem nyernek.

2. *Az akadály megszűnése*

Az akadály kétféle módon szűnhet meg:

a) Felmentéssel az akadály alól.

A pápa súlyos és nyomós okból felmentést adhat az ünnepélyes fogadalom bontó akadálya alól. Az ilyen szerzetes a házasság tartamára megszűnik szerzetes lenni, de mivel az ilyen felmentés csak egy meghatározott házasságra szokott szólni, azért a házastárs halála után nem köthető újabb házasság. (c. 669. § 1.)

Az ordinárius, a plébános és a gyóntató szintén adhat felmentést ezen akadály alól az 1043, 1044. és 1045. kánonokban foglalt feltétel szerint.

b) Felmentéssel a fogadalom alól.

Ez történhetik *kifejezetten,* amikor valaki az ünnepélyes, illetve az egyszerű jezsuita fogadalom alól kap felmentést. Ilyenkor természetesen a nagyobb egyházi rendekből származó kötelékek fennmaradnak.

Hallgatólagosan, amikor valaki *indultum saecularisationis*-ban részesül, amely egyúttal magában foglalja a fogadalmak alóli felmentést is. (c. 640.)

Ha az ünnepélyes fogadalmas elöljárói engedéllyel egyszerű fogadalmas szerzetbe lép át, ahol egyszerű fogadalmat tesz, megszűnik a fogadalom ünnepélyes jellege és következőleg házasságérvénytelenítő hatálya is. (c. 636.)

A fogadalom érvénytelenné nyilvánításával az akadály is megszűnik.

3. *Büntető intézkedések*

Az ünnepélyes fogadalmas szerzetesek, ha még csak polgári házasságot is merészelnek megkísérelni, azonnal a Szentszéknek fenntartott kiközösítésbe esnek a másik házasféllel együtt (c. 2388, § 1.)

Azok a szerzetesek, akik ilyen házasságot megkísérelnek, ezenkívül a szerzetesrendből *ipso facto* törvényesen elbocsátottnak tekintendők. (c. 646.) a szerzet részéről.

Bűnszabálytalanságba esnek (Irregularitas ex delicto.) (c. 985, 3.)

VII. *A nőrablás akadálya (c. 1074)*

1. *Az akadály fogalma és terjedelme*

a) Fogalom: A nőrablás akadálya olyan személyi minősültség, amely azt az egyént, aki valamely nőt közvetve vagy közvetlenül biztos helyről bizonytalan helyre elvisz (elrabol), vagy valamely helyen erőszakosan fogvatart, az ilyen személlyel tervbevett házasság érvényes megkötésében gátolja.

b) Terjedelem: Az akadály feltételei a következők:

1° az elrablott személy *csak nő* lehet. Ha férfi lenne a rablás áldozata és kényszerülne a házasságra, az ilyen házasság erőszak révén esetleg érvénytelen lenne, de nem rablás címén.

2° A nő minősége teljesen indifferens, akár kiskorú, akár nem, akár özvegy, tisztes vagy romlott, mindenképpen akadály származik az elviteléből.

3° Az elvitel erőszakos legyen. A *raptus violentiae*-nek három feltétele van:

violentia — fizikai vagy erkölcsi kényszer alkalmazása, pl. elhurcolás vagy súlyos fenyegetés, csel és hamis igéretek, akár a rabló, akár a megbizottja részéről;

abductio — a nőnek biztos helyről bizonytalan helyre kell kerülnie, amely előbbi tartózkodási helyétől különböző és ahol a rabló hatalmában van; — vagyis itt a helyváltoztatás mindig feltétel;

retentio — abductio a statu tuto ad statum non tutum. A kódex a régi *status* fogalmát kiterjeszti, mivel nem követeli meg minden esetben a helyváltoztatást a rablásnál, hanem a rablás tényállását kimeríti az a körülmény is, ha a nőnek nem helye (locus), hanem *helyzete* változik meg (status) a férfi erőszakos fellépése folytán. Így *raptus* az is, ha a nőt tartózkodási helyén vagy ott, ahová önként ment, erőszakosan visszatartja személyesen, vagy mások révén, mivel kellő szabadsága így sincsen biztosítva;

intuitu matrimonii — házasságkötés céljából. A rablás, illetve letartóztatás csak akkor akadály, ha házasság céljából történik, vagyis azért, hogy a rabló az elrablottal házasságra lépjen.

2. *Az akadály megszűnése*

Kétféleképpen lehetséges:

a) önként, a feltétel teljesülésével (purificatio conditionis per se). Ha az eddigi bizonytalan hely biztossá válik (locus tutus), vagy ha az eddig bizonytalan *helyzet* szintén biztossá lesz (status tutus). Vagyis ha megszűnik az elrablott nő felett a rabló befolyása és hatalma, akkor a nő, ha önként beleegyezését nyilvánítja, érvényes házasság

köthető. Tehát addig, míg a nő a férfi hatalmában van, az *önkéntes* beleegyezés a nő részéről egymagában nem szünteti meg az akadály jellegét.

b) Felmentéssel.

Tekintettel arra, hogy egyházjogi akadályról van szó, a pápa felmentést adhat, vagy ha már megtörtént, gyökerében orvosolhatja az ilyen házasságot, feltéve, hogy a nő beleegyezését nyilvánította. Azonban nagyon ritkán szokott eme akadály alól felmentést adni (Instr. S. Offic, 1901. II. 15. Ad eppos Albaniae), mivel ilyen szokatlan helyzetben a vélelem a beleegyezés *hiánya* mellett van, ami nélkül pedig a házasság el nem képzelhető.

Az ordinarius, a plébános, és a gyóntató hatalma az 1043. 1044. és 1045. kánonok keretei között érvényesül.

3. *A nőrablás és a kényszer közötti különbség*

A nőrablás nem azonos az erőszak, a kényszer és félelem akadályával. Ez utóbbi, legalább egyesek nézete szerint, természetjogi akadály, a nőrablás ellenben tételes egyházi törvényen nyugszik. Ha azonban az elrablott nőt erőszakkal kényszerítik a házasságra, akkor az ilyen házasság nemcsak a nőrablás tételes, hanem az erőszak természetjogi akadályánál fogva is érvénytelen lesz.

4. *Büntető rendelkezések*

Az a férfi, aki a *raptus* bűntettét követi el, *ipso iure* elveszíti az egyházi jogi cselekményekhez való jogát. (c. 2353.)

VIII. *A bűntény akadálya* (c. 1075)

1. *Az akadály fogalma és természete*

A bűntény akadálya az Egyház rendelkezéséből fakadó olyan személyi minősültség, amely a házasság érvényes megkötésére képtelenné teszi azokat, akik bizonyos esetekben a házasságtörés, vagy hitvesgyilkosság bűnét követték el.

2. *Az akadály fajai*

Az 1075. kánon a bűntény akadályának *négy* faját különbözteti meg. Ezek a következők:

a) Adulterium cum promissione matrimonii. Házassági ígérettel kapcsolatos házasságtörés. Tehát itt két lényeges feltétel szükséges:

aa) adulterium[242] — házasságtörés. *Gratianus szerint: Adulterium est alieni thori violatio.* Unde adulterium dicitur quasi ad alterius thorum accessio (Dict. Grat. ad c. 2. C. 36. qu. 1.) Elég ha csak az egyik személy házas.

Az adulterium legyen:

1° *valódi* (perfectum), amely tökéletes testi közösülés, vagyis *copula perfecta* révén következik be.

2° *anyaginak* (materiale), vagyis objektíve fennállónak kell lennie, amennyiben mindkét fél, vagy legalább az egyik érvényes házasságban éljen.

3° *alaki* (utrinque formale), vagyis szükséges, hogy mindkét házasságtörő fél tudomással bírjon a megsértett házasság létezéséről. (c. 1. 7. X. 4. 7.)

4° *szabad elhatározásból fakadjon.* Ha pl. teljesen részeg állapotban követnék el, házassági akadály nem jön létre.

bb) Házasígéret, (promissio) a másik lényeges feltétel, amelynek a házasságtöréshez kell járulnia (mutua futuri matrimonii promissio onerosa).

A házasígéret itt:

1° *komoly* (vera), vagyis a szó szoros értelmében vett igéret, amely a kötendő házasságra vonatkozik.

2° *szabad,* amelyet sem jogtalan kényszer, csel, vagy lényeges tévedés nem befolyásol.

3° *határozottan kifejezett és kölcsönös* (externe manifestata et acceptata).

4° *feltétel nélküli.* A feltételes igéret ugyanis nem igazi igéret és nem hozhat létre akadályt.

5° *a másik fél halála után kötendő házasságra* kell vonatkoznia.

6° *a házasigéretnek és adulteriumnak ugyanazon házasság tartama alatt kell történnie.* Következik ez a törvény szavából (perdurante eodem matrimonio).

[242] Az *adulteriumot,* mint a házastársi hűség durva megsértését, már maga a közérzület is egyenesen a házasság intézménye elleni súlyos bűnnek tekinti; ezért minden jogi és erkölcsi érzület tiltja, hogy a bűn új házasság forrása legyen. Az Egyház a római jogtól eltérőleg erre való tekintettel csak azt a házasságtörési és hitvesgyilkossági bűntényt tette akadállyá, amelynek célja egyenesen az új házasság kötése. Ekkor ugyanis maga a bűn lesz az új házasság alapja és a bűnből, mint forrásból származna a házastársi kötelezettség. Ebből nyilván következik, hogy van ennek az akadálynak bizonyos *büntető* jellege is, de szorosan véve büntetésnek nem nevezhető. Hogy nem gyógyító büntetés, következik az akadály fogalmából, s a gyógyító büntetés lényegéből. (2241.) De nem mondható *megtorló* büntetésnek sem (2286). Ám még ha megtorló büntetés volna is, akkor sem mentesítene az *ignorantia* a 2229. § 3. értelmében.

b) Adulterium cum attentatione matrimonii. — Házasságtörés házasságkötés megkísérlésével az ártatlan fél életében.

A törvény szerint „vel ipsum matrimonium etiam per civilem tantum actum attentarunt." Szükséges tehát az *attentatio* — a házassági kísérlet. Feltételek:

1° olyan formában kell történnie, amely a házasság *látszatával* bír, nem csupán a concubinatus jegyeit viseli magán. Történhetik polgári anyakönyvvezető, nemkatolikus lelkész, vagy katolikus lelkész előtt, sőt egyesek szerint még privát formában is. Ez utóbbi legfeljebb az 1098. kánon esetére volna alkalmazható, egyébként nem.

2° mind a házasságtörésnek, mind pedig a házassági kísérletnek az *előző* házasság tartama alatt kell történnie, vagyis itt is a *coexistentia*-ra van szükség, mert csakis így lehet szó jogellenességről.

3° Az attentatio-nak *formális*nak kell lennie, vagyis mindkét fél részéről az előző házasság ismeretében kell történnie. Ha tehát valamelyik fél jóhiszemű, vagyis a másikat szabad állapotúnak véli és így kísérel meg házasságot, nem keletkezik akadály.

4° egyébként a fentiekben a *promissio*-ra lerögzített elvek vonatkoznak az *attentatio*-ra is. Nem számít, melyik van időben előbb, az adulterium, vagy az attentatio-e.

Minthogy csaknem minden országban az ún. polgári házasság meghonosodott, azért a bűntény akadályának eme második formája napirenden van, mert a polgári válás után újabb házasságot kötnek és ha ezt elhálták, bekövetkezik a bűntény akadálya.

c) *Adulterium cum conjugicidio uno alterutroque machinate*

Ebben az esetben egybe van kapcsolva a házasságtörés a másik házastárs élete elleni tevékenységgel.

A feltételek a következők:

1° *Adulterium,* olyan formában, mint azt fentebb kifejtettük.

2° *machinatio mortis:* az ártatlan házastárs élete elleni incselkedés (machinatio). Elég, ha csak az egyik tör hitvestársa élete ellen, anélkül, hogy a másik tudna róla; tehát összeesküvésre (conspiratio) nincs szükség. Sőt, ha tiltakozik ellene, akkor is létrejön az akadály.

3° *mors.* — Szükséges, hogy a másik házastárs az említett incselkedés következtében valóban meghaljon, vagyis a halál a bűnös tett szükséges és természetes következménye legyen, ne pedig valamely külső és véletlen ok idézze elő. Történhetik a fél fizikai (pl. méreg), vagy morális (mandatum, consilium) közreműködése révén. Közömbös, hogy a halál azonnal vagy csak később következik-e be?

4° az előző házasság tartama alatt kell a machinácionak történnie, vagyis a házasságtörés és a hitvesgyilkosság között okozati összefüggésnek kell lennie.

5° a célból történjék a házastárs élete elleni machináció, hogy halála után a házasságtörő felek egybekelhessenek. Ezt azonban bizonyítani kell; ha azonban már megelőzte az adulterium, akkor a *praesumptio facti* alapján a szándékot vélelmezni kell.

d) *Conjugicidium utroque machinante*

A hitvesgyilkosság magában — ha nem járul hozzá házasságtörés, — csak akkor szül bontó akadályt, ha a két személy közül *mindkettjen* közös megegyezéssel törtek a másik házastárs élete ellen. Itt is ugyanazok a feltételek szükségesek, mint a fenti esetben:

1° *mutua machinatio seu conspiratio.* Lényeges tehát, hogy mindkét fél kölcsönös megegyezéssel, illetve összebeszéléssel (conspiratio) határozza el, hogy az ártatlan hitvestárs életére törnek.

2° a halálnak a machinatio következtében kell beállnia, mint a fenti esetben is láttuk.

3° a bűnös cselekménynek legalább az egyik részről a megkötendő házasságra kell irányulnia.

3. *Felmentés az akadály alól*

Az akadály önmagától akkor sem szűnik meg, ha pl. a hitvestárs meghal (promissio esetén).

A pápa valamennyi akadály alól felmentést adhat, mivel tisztán egyházjogi akadályról van szó. *Tényleg* azonban a nyilvános hitvesgyilkosságból származó akadály alól nem szokott felmentést adni, vagy csak a legritkább esetben és nagyon súlyos okból. Ha az akadály titkos, könnyebben kapható felmentés.

Az ordinariusok, plébánosok és gyóntatók halálveszedelem és sürgősség esetén az 1043, 1044. és 1045. kánonok keretében természetesen ezen akadály minden fajtája alól felmentést adhatnak.

A bűntény akadálynak *első két* formája kisebb fokú akadály, amely alól az Egyház implicite is dispenzál. Nevezetesen, ha a Szentszék a *ratum non consummatum* házasság alól felmentést adott, vagy a holttányilvánítást kimondotta, ebben benne van az említett akadály alóli felmentés is. (c. 1053.)

4. *Büntető rendelkezések*

Külön büntetés nincsen kiszabva. Ellenben mind a házasságtörés (2357, 2.), mind az emberölés (c. 2354), mind a bigamia (c. 2356),

amely a bűntény akadályának különböző formáiban előfordul, természetesen a büntető jogban kiszabott büntetéseket vonja maga után.

IX. *A vérrokonság akadálya* (c. 1076.)

1. *A vérrokonság fogalma és felosztása*

a) *Fogalom.* A vérrokonság akadálya olyan személyi minősültség, amely az egymástól, illetve azonos közeli közös őstől származó egyének között az érvényes házasság megkötését meggátolja.

b) *Felosztás.* A vérrokonság lehet:

1° *törvényes* (legitima), vagy *törvénytelen* (természetes, illegitima), aszerint, hogy a nemzés házasságon belül, vagy azon kívül történik. — Akadály szempontjából mindkettő teljesen egyenértékű.

2° A törzs közössége szerint *egyoldalú* (minus plena) és *kétoldalú* (plena) vérrokonság, aszerint, hogy az egyik vagy pedig mindkét szülő, illetve mindkét ágon az ős közös. Azok, akik közös szülőktől származnak: teljes rokonok és édes testvérek (germani), akiknek pedig csak egyik szülője közös félrokonok, vagy féltestvérek, mégpedig akiknél az apa közös, de az anya különböző: *vértestvérek* (consanguinei), ahol pedig csak az anya közös: *méhtestvérek* (uterini).

3° *atyafiak* (agnati) és *rokonok* (cognati) aszerint, hogy atyai, vagy tisztán anyai vonalon jutottak egymással vérrokonsági kapcsolatba. Az előbbiek ugyanazon nevet használják, az utóbbiak nem.

4° *egyszeres* (simplex) és *többszörös* (multiplex). Egyszeres akkor, ha egy közös őshöz csak egy úton lehet eljutni. Többszörös ellenben, ha vagy több a közös ős, vagy pedig egy közös őshöz több úton lehet eljutni. Pl. ha két fivér két unokanővért vesz feleségül, gyermekeik atyjuk révén másod-, anyjuk révén pedig harmadfokon lesznek rokonok.

2. *A vérrokonság meghatározása*[243]

A meghatározásnál három fogalmat kell figyelembe venni.

a) *Közös törzs* (stirps communis, truncus, radix), ama személy

[243] A római vagy polgári számítás szerint annyi fok (íz) van, — rokoni vonalon —, ahány nemzés: *Tot gradus, quot generationes*... E szabály az egyenes és oldalágra egyaránt állott, vagyis ez a számítás az *összes* nemzéseket figyelembe veszi. Így pl. az atya a fiával első, unokájával második rokon. Az oldalágon a testvérek második, az unokatestvérek negyedik fokon rokonok.

Ezt a számítást követte több századon át az Egyház, majd később áttért a *germán* számításra, amelyet kisebb módosítás után elfogadott, ezért ezt *kánoni* számításnak nevezzük. E számítás a római és germán számítás elemeit egyesíti.

megnevezésére szolgál, akitől a többiek, akiknek rokonságáról van szó, akár közvetve, akár közvetlenül, akár illegitim, akár legitim nemzés útján származnak. Általában két személyt jelöl e fogalom. Ez esetben *kétoldalú* a közös törzs. Lehet azonban egy személyt is törzsnek nevezni, ekkor *egyoldalú* törzsről beszélünk s ekkor nem egy, hanem több másnemű személytől születnek a gyermekek legitim, vagy illegitim úton. (Pl. csak az apa vagy csak az anya közös.) Ez egyoldalú törzs lenne.

b) *Ág* (linea) az a képzeletbeli vonal, amely a közös őstől származó személyek sorát összeköti. *Egyenes ág* (linea recta vel directa) ama rokon személyek sora, akik egymástól nemzés útján származnak. — *Oldalág* (linea collateralis, obliqua) ama személyek sora, akik nem egymástól, hanem egy közös őstől származnak. Az egyenes ág lehet: *felmenő* (ascendens) és *lemenő* (descendens), amint a számítás a gyermekektől felfelé, vagy a szülőktől lefelé történik. Az oldalág pedig lehet: *egyenlő* (aequalis) vagy *egyenlőtlen* (inaequalis), aszerint, amint a rokonok egyenlő vagy egyenlőtlen távolságban vannak a közös őstől.

c) *Fok* (gradus), az a távolság, amely a rokon személyek között a nemzések száma szerint fennáll. Minden nemzés (generatio), vagy minden személy egy fok.

3. *Az akadály terjedelme*

A vérrokonság bontó házassági akadály, mégpedig *egyenes ágon*,[244] a végtelenig, *oldalágon* pedig a harmadik fokig beszárólag

[244] Egyenes ági első fokon (szülők és gyermekek) maga az isteni jog illetve a természetjog tiltja a házasságot. (Summa Theol. 2/2. q. 154. a. 9.) Az első fokon túl nem biztos az akadály természete. Vannak, akik itt is isteni jogra hivatkoznak és vannak, akik azt állítják, hogy első fokon tul csak egyházi tilalom áll fenn. Hiteles döntés nincsen, tehát mindkét nézet tartható. A c. 1076. § 3-ból nem vonható le bizonyíték csupán az tűnik ki, hogy a törvényhozó nyitva akarta hagyni a kérdést. Egyszerűen nem engedi meg az ilyen házasságot, de nem indokolja meg eljárását, ti. hogy miért.

Ugyanígy kétes az is, hogy *oldalági első fokon*, vagyis *testvérek között* milyen törvény tiltja a házasságot. Akik tagadják ennek természetjogi jellegét, hivatkoznak Ádám fiaira, akik házasságot kötöttek testvéreikkel, továbbá III. Ince egyik ügylevelére (c. 8. X. 4, 19), amely szerint a másod- vagy harmadfokon rokon pogányok házassága a keresztség után is fenntartható.

A másik vélemény hivatkozik a limai (1583) és mexicói zsinat (1585) határozataira, amelyek a testvérek között a pogányságban megkötött házasságot felbontandónak tartják. — Továbbá az 1043. kánon minden egyházjogi eredetű akadály alól megadja a felmentés lehetőségét, kettőt kivéve, de nem említi éppen ezt az akadályt. A Szent Officium 1906. ápri-

— a kánoni számítás szerint. *Egyenlőtlen* oldalágnál a *távolabbit* vesszük tekintetbe. Az akadályra nézve mindegy, akár törvényes, akár törvénytelen kapcsolatból ered, akár mindkettő, akár csak az egyik szülő közös, akár egyszerű a rokonság, akár többszörös.

4. *A vérrokonsági fokok számításmódja*

a) *Egyenes ágon,* úgy, mint a római jogban, annyi fok van, ahány nemzés, vagy annyi fok, ahány személy az ős, illetve a törzs leszámításával (c. 96.). A fiú az első, az unoka másodfokon egyenességú rokona az atyának.

b) Az *egyenlő oldalágon,* vagyis amikor mindkét ág egyforma, annyi fok van, ahány nemzés az egyik ágon, más szóval az egyenlő oldalágon két személy olyan fokon vérrokon egymással, ahány fokra van az egyik személy a közös törzstől; pl. fivér és nővér oldalági elsőfokú vérrokonok.

c) Az *egyenlőtlen oldalágon* annyi fok van, ahány nemzés a hosszabb ágon, más szóval: két személy egyenlőtlen oldalágon olyan fokon vérrokon, ahány fokra van a távolabbi vérrokon a közös őstől. Pl. a nagybácsi és unokahúg másodfokú vérrokon. Ilyen esetben a római számítás összeadja az egyes nemzéseket, illetve fokokat, mégpedig úgy, hogy az egyik vérrokontól felmegy a közös törzsig és a közös törzsön keresztül le a másik rokon személyig. Tehát a rokonsági fokot a személyek számszerű összessége adja meg az ős levonásával. Ezzel szemben a kánoni számítás nem adja össze a fokokat, hanem a hosszabbat veszi a számítás alapjául, de összehasonlítást tesz a két ág között és a fokok viszonyát tört alakban fejezi ki; pl. nagybácsi és unokahúg, I/II, vagyis első fokot érintő másodfokú vérrokonság.

5. *Az akadály sokszorozódása*

Fentebb említettük, hogy a vérrokonság lehet egyszerű, vagy többszörös. Egyszerű, ka egy közös ős van és többszörös akkor, ha több közös ős van. A kódex előtt akkor is többszörös volt a rokonság, ha ugyanazon őshöz több úton lehetett eljutni. Jelenleg három esetben lehet a vérrokonság többszörös:

a) ha a két jegyes egymással rokonságban lévő szülőktől (házasságban, vagy azon kívül) származik.

---

lis 6-án egy konkrét eset kapcsán, amikor pedig az anya megesküdött, hogy a kérdéses jegyesek nem testvérek, így válaszolt: „Ex deductis non constare de absentia impedimenti, ideoque matrimonium permitti non potest." (AAS. 40. 136.)

b) ha valamelyik közös felmenőjük sógorság alóli felmentés után több vérrokonnal kötött házasságot.

c) ha az egyik család tagjai a másik család tagjaival házasságot kötnek és ezeknek gyermekei között házasság jön létre pl. ha a két fivér két nővért vesz el feleségül. Ez a kereszthházasság.

6. *Felmentés az akadály alól*

Minthogy az oldalági elsőfokú vérrokonság tekintetében jogkétség áll fenn, vajon természetjogi akadály-e vagy sem, azért az Egyház ténykétség esetén sem adhat felmentést, nehogy a természetjogot megsértse.

Egyéb fokon az Egyház indokolt esetben felmentést adhat, de az első fokot érintő rokonság esetében csak nagyon ritkán. (Card. Prodat: 1895. VI. 19. AAS. 28. 568. Instr. 1931. VIII. 1.)

A harmad- és másodfokú akadályok alól az ordinariusok is felmentést adhatnak a *Quinquennalis* fakultások alapján. Az utóbbi alól azonban csak sürgősség esetén.[245] A vérrokonság bizonyításánál hiteles okmányokat kell igénybevenni, főleg a kereszteltek és a házasultak anyakönyvét. Ha azonban ezekhez nem lehet hozzáférni, illetve ezek nem tartalmazzák a keresett adatokat (pl. illegális kapcsolat esetén), *tanúkat* kell meghallgatni és figyelembe kell venni a közfelfogást (fama publica). Okmány vagy két tanú elégséges a már megkötött házasság feloldására (probatio plena), a megkötendő házasság meggátlására pedig elégséges egy tanú, vagy *fama* kellőképpen támogatva más bizonyítékokkal. (probatio semiplena). (c. 1791. c. 27. X. 4, 1, S, Off. Instr, 1883, VI, 20, P, II, AAS, 18, 344,)

[245] A vérrokonság akadálya ugyanis három célt szolgál:

a) Védi a családi élet tisztaságát. Maga az emberi természet visszariad a közeli rokonokkal való nemi érintkezéstől és a vériszony annyira az ember természetében rejlik, hogy figyelmen kívül hagyni nem lehet.

b) Elhárítja a rokonházasságból származó átöröklési terheket. — A német mondás szerint „Heirat ins Blut tut selten gut". A rokonházasságból ritkán származnak egészséges utódok, tehát a vérkeveredés a biológiai szempont követelménye is.

c) Ezt követeli a társadalmi szeretet törvénye is. Isten gondolata, hogy az egyes családok és törzsek ne szigetelődjenek el, hanem az egész emberi nem a szeretet által egy nagy családdá alakuljon. Erre szolgál a házasság, amely különböző családok tagjait egyesíti és új családokat alapít. Így egyre több embert fűz össze a szeretet kötelékével. Ha azonban a közeli rokonok kötnének házasságot, akkor az egyes családok elszigeteltségükben megmaradnának és a felebaráti szeretet, valamint a nagy emberi család isteni eszméje kivihetetlen maradna. Minél inkább világvallás lett a kereszténység, annál nagyobb körre terjesztette ki a rokonek házassági tilalmát, hogy a germán törzsek szoros családi elkülönülését meggátolva minél több és több személyt egyesítsen a szeretet által. (Szent Ágoston, De civitate Dei. XV. 16. c. un. C. 35. q. 1.)

X. *A sógorság akadálya.* (c. 1077.)

1. *Az akadály fogalma.*

a) *Fogalom.* A sógorság akadálya valamely érvényes házasságból eredő olyan személyi minősültség, amely a férfit a nő közeli vérrokonaival, a nőt a férfi közeli vérrokonaival az első házasság megkötése után tervbevett házasság érvényes megkötésében meggátolja.[246]

[246] *A sógorság akadályának alapja és jogi természete.*

A sógorság akadálya korlátot állít fel, mégpedig az egyik házastárs és a másik vérrokonai közötti nemi kapcsolatokra vonatkozólag, s így a családi élet tisztaságát védi.

a) régebben az *egyenesági* elsőfokú sógorságot természetjogi akadálynak tekintették, abból kiindulva, hogy a házastárs szüleit vagy gyermekeit úgy kell tekinteni, mint saját szüleit illetve gyermekeit; — másrészt hivatkoztak arra, hogy az Egyház sohasem adott alóla felmentést. Ezzel szemben most már általánosnak mondható az a vélemény, amely az egyenesági elsőfokú sógorságot is egyházjogi akadálynak minősíti, mert

1° a II. arlesi zsinat (538.) 10. kánonja szerint a hitetlenségben a mostohaanyával, vagy mostohalánnyal kötött házasság a keresztség felvétele után is felbonthatatlan. (*Wernz,* 429, 45. *Gasparri,* 722.)

2° *Gonzaga* Károly mantuai herceg VIII. Orbán pápától felmentést kért, hogy korán elhunyt fiának özvegyével köthessen házasságot. *De Lugo* kardinális votumában kifejti, hogy a pápa adhat felmentést, de nem teszi meg „ob maximam illius coniunctionis turpitudinem." (*Gasparri,* 722. Ben. XIV. De syn. IX. c. 13. n. 4. Wernz, 429, 45.)

3° A Szent Officium 1743. szeptember 4-én kelt rendelete értelmében a pápa minden kétséget kizáróan felmentést adhat egyenesági elsőfokú sógorság akadálya alól még akkor is, ha az mostoha apa és mostohaleánya érintkezéséből származott volna is.

4° A Szentszék valóban adott ilyen akadály alól felmentést. Pl. a Poenitentiaria 1911. dec. 2-án a polgári házasság rendezésére felmentést adott hogy az özvegy atya, elhunyt feleségének törvénytelen leányával kössön házasságot. Más hasonló esetek: S. Virgil. 4(1913.) 206. sk. vö. *Farrugia,* De matr. 354.

Azonban csak nagyon ritkán és rendkívüli esetekben szokott alóla felmentést adni, mert súlyos erkölcsi botrány származik belőle ha valaki elhunyt házastársa anyjával, atyjával, leányával vagy fiával kötne házasságot. Azonkívül az a veszély is fenyeget, hogy ilyenkor törvénytelen rokonság forog fenn, és így valaki saját gyermekét venné feleségül, ha már bevégzett házasságról van szó.

5° A kódex megjelenése óta nem tartható egyáltalán az a nézet, hogy az elsőfokú egyenesági sógorság a természetjogból ered, mert az 1043—45. kánon szerint egyházjogi akadálynak minősül. Márpedig minden egyes egyházjogi akadály alól felmentést biztosít a törvény, a püspöknek és a plébánosnak — kivéve a presbyterátust és az elsőfokú egyenesági sógorságot a házasság bevégzése után.

b) Egyes protestáns jogászok az *oldalági elsőfokú* sógorságot is természetjogi akadálynak tartották, hogy így VIII. Henrik ügyét kimagyarázzák. A király ugyanis 1509-ben II. Gyula pápától (1503—1513.) dispen-

b) A sógorság alapja tehát az érvényes házasság, akár végre van hajtva, akár nincs, akár kereszteltekről, akár kereszteletlenekről van szó. Tehát két kereszteletlen (pogány) házasságából is (c. 1015.) akadály származik, ha legalább az egyik fél megkeresztelkedik. (S. Offic. 1957. jan. 31. AAS. 40, 77.) A vélelmezett házasságból (matr. putativum) nem keletkezik sógorság.

2. *A sógorság kiszámítása*

A vérrokonsághoz viszonyított bizonyos analógiával itt is megkülönböztetünk őst, ágat és fokot.

a) *A közös ős* az a férfi és nő, aki érvényes házasságban él; ez a sógorság principiuma, mint az apa és az anya a rokonság principiuma.

b) Az ág lehet egyenesség vagy oldalág. *Egyenességű* sógorságban van az egyik házastárs a másik házastársnak egyenességű vérrokonaival és megfordítva. *Oldalági* sógorságban van az egyik házastárs a másik házastárs oldalági vérrokonaival és megfordítva.

Mind az egyenességű, mind az oldalági sógorság esetén olyan fokú a sógorság, amilyen fokú a vérrokonság a férj és annak vérrokonai között, illetve a feleség és ennek vérrokonai között.

c) *Fok,* vagy *íz* egyik sógornak a másiktól való távolságát jelzi. Így pl. János nagyatyja (másodfokú egyenesági rokon) János feleségének másodfokú egyenesági sógora, János testvére (oldalági elsőfokú rokon), János feleségének elsőfokú oldalági sógora lesz. János nagybátyja (elsőfokot érintő másodfokú oldalági rokon) az oldalágon János feleségének elsőfokot érintő másodfokú oldalági sógora lesz.

3. *Az akadály terjedelme és sokszorozódása*

a) *Terjedelem.* A sógorság bontó házassági akadály, mégpedig *egyenes* ágon a végtelenig, *oldalágon* pedig második fokig bezárólag. Mégpedig amely ágon és fokon rokon az egyik házastárs valakivel, ugyanezen ágon és fokban lesz ezzel a másik házastárs sógor.

---

zációt kapott, hogy Arthur testvére özvegyét, Katolikus Ferdinánd leányát, Aragóniai Katalint feleségül vegye, akivel így elsőfokú oldalági sógorságba került. A király 1526-ban fel akarta bontani a házasságot, VII. Kelemen pápától a házasság érvénytelenségének kimondását kérte azon a címen, hogy a sógorság alóli felmentés érvénytelen volt, mivel a királyi udvar jogászai szerint *természetjogi* akadály forgott fenn. (Lev. 18, 16.) — A pápa kivizsgálta az ügyet de csak akkor nyilatkozott, amikor 1533-ban a király már előzetesen elvette udvarhölgyét, Boleyn Annát. A pápa 1534-ben II. Gyula fent említett felmentését érvényesnek nyilvánította és így Henrik és Katalin házasságát törvényesnek jelentette ki.

A sógorság mindig csak az egyik házastárs és a másik fél rokonai között keletkezik, nem pedig kölcsönösen a két fél rokonai között. E szabály szerint: *affinitas non parit affinitatem.*

Így pl. Titus felesége halála után sem annak anyját vagy nővérét, sem nagynénjét (matertera), sem unokahúgát (neptis), sem anyai unokatestvérét (consobrina) nem veheti el. Viszont két fivér két nővért, az apa és fia az anyát és leányát, vagy két nővért, egy férfi két testvérről fennmaradt özvegyet egymás után, a mostohaapa elhunyt mostohafia után maradt özvegyet szabadon elveheti és a két fél korábbi házasságából származó gyermekek összeházasodhatnak.

b) *A sógorság akadálya sokszorozódik:*

ha többszörös a rokonság, amelynek alapján a sógorság keletkezik (c. 1077);

ha a házastárs elhunyt házastársának vérrokonaival *successive* több házasságot köt.

4. *A sógorság akadályának megszűnése*

Az akadály természeténél fogva örök, tehát nem szűnik meg a házastárs halálával. Ezért ha valakinek meghalt a felesége, a felesége vérrokonaival szemben nem szűnik meg a sógorság. Nem szűnik meg a sógorság a házasság egyéb úton történő megszűnésével sem (pl. bevégzetlen házasság köteléke alóli felmentés esetén).

Mint fentebb láttuk, egyenességú elsőfokú sógorság alól nagyon nehéz a felmentés (c. 1043).

Egyéb akadályok alól a püspök a *quinquennalis* fakultások alapján dispenzálhat. Az 1043—45. kánon eseteiben pedig halálveszély és sürgősség esetén is adható felmentés.

XI. *A köztisztesség akadálya*

1. *Az akadály fogalma és alapja*

a) *Fogalom.* A köztisztesség akadálya (quasi-affinitas) érvénytelen házasságból, köztudomású és nyilvános ágyasságból származó olyan személyi minősültség, amely a férfi és a nő vérrokonai között, a nő és a férfi vérrokonai között az egyenesági első és másodfokon a házasság érvényes megkötését gátolja.

b) *Az akadály forrása:*

1° minden, akár elhált, akár el nem hált, érvénytelen házassági kötelék.

Az érvénytelenség bármely okból előállhat, akár beleegyezés hiányából is. Az egyházi házassági formára kötelezett egyének nem katolikus (pl. polgári vagy prot. lelkész) fórum előtt kötött érvénytelen házassága *in se*, eltekintve az együttéléstől, nem házassági akadály.[247]

2° *Köztudomású vagy nyilvános ágyasság*

Az ágyasság (concubinatus) házasságkötési szándék nélküli tartós nemi viszony. Ha megvan a házassági szándék, vagy csak egyszermáskor történik nemi kapcsolat, ágyasságról jogi értelemben nem lehet beszélni. Nem szükséges azonban, hogy a felek együtt is lakjanak. Az ágyasságnak *köztudomásúnak* kell lennie (notorium), mégpedig vagy *jogilag*, ha ugyanis jogerős bírói ítélettel vagy a vádlottak perbeli vallomásával van megállapítva; vagy *tényleg*, ha az ágyasság nyilvánosan tudott, vagy olyan körülményekkel kapcsolatos, hogy lehetetlen eltitkolni, illetve valamely jogi eszközzel kimenteni. *Titkos* ágyasságból nem származik akadály.

Nyilvános (publicum) akkor, ha már ismeretessé vált, vagy oly körülmények között forog, hogy titokban maradása teljesen ki van zárva. (c. 2197.)

2. *Az akadály terjedelme*

Mindkét esetben a köztisztességi akadály érvénytelenné teszi a házasságot a férfi és nő vérrokonai, valamint a nő és férfi vérrokonai között egyenes ágon első és második fokon. A férfi tehát nem veheti el feleségül a vele érvénytelen egyházi házasságban, vagy nyilvános ágyasságban élő nő anyját, nagyanyját, leányát, illetve unokáját. És fordítva: a nő nem menet férjhez a vele hasonló körülmények között együttélő férfinek atyjához, nagyatyjához, fiához, illetve unokájához.

3. *Az akadály jogi természete*

Az akadály egész terjedelmében egyházjogi eredetű. Alapja jogi kapcsolat.

[247] Congr. Concil. 1879. III. 17. CP. 1929. III. 12. AAS. 1929. 170. (Apollinaris) 9/1936. (444.)

a) Ha az érvénytelen házasság, illetve ágyasság a keresztség előtt megszűnt, akkor a keresztség előtti viszony a keresztség után már nem jelent akadályt. (*S. Offic.* 1837. IX. 26.)

b) Ha az említett viszony után csak az egyik fél keresztelkedik meg és azután is folytatják az érvénytelen házasságot, illetve ágyasságot, akkor nyilván fennáll az akadály.

c) Ha mindkét hitetlen fél megkeresztelkedik és azután is folytatják az érvénytelen házasságban való együttélést, illetve ágyasságot, akkor szintén fennáll az akadály.

4. *Az akadály megszűnése*

Az akadály természeténél fogva örök, tehát megmarad az érvénytelen házasság, illetve az ágyasság megszűnése után is. Egyedül felmentéssel szüntethető meg. A másodfokú akadály alól könnyen kapható felmentés. Az elsőfokú alól csak akkor, ha nyilvánvaló, hogy a férfi ágyasa leszármazottjának, akit el kíván venni, nem rokona, sem atyja, sem nagyatyja.

Utólagos házasságrendezés esetén vitás, hogy az akadály a sógorság akadályává minősül-e, vagy önállóan továbbra is fennmarad. Valószínűbb az előző vélemény. (c. 15.)

XII. *A lelki rokonság* (c. 1079 + 768.)

1. *Fogalma és terjedelme*

a) *Fogalom:* A lelki rokonság akadálya a keresztségből eredő olyan személyi minősültség, amely egyrészt a keresztelők és keresztelteik között, másrészt a keresztszülők és keresztgyermekeik között az érvényes házasság megkötését meggátolja.

b) *Terjedelme.* A bérmaszülő is köteles bérmagyermekének keresztény neveléséről gondoskodni, de ebből a kapcsolatból akadály nem keletkezik, márcsak azért sem, mert a bérmaszülő rendesen azonos nemű a megbérmálttal. A mai egyházfegyelem szerint házassági akadály egyedül és kizárólag az érvényesen, feltétel nélkül kiszolgáltatott vízkeresztségből származik.

A keresztségnek tehát *érvényesnek* kell lennie. Nem számít, hogy az ünnepélyes, vagy magánkeresztség. Minthogy a szükség-keresztségnél alkalmazott tanúk nem tulajdonképpeni keresztszülők, nem lesznek lelki rokonok és így nincs akadály sem.

Feltételesen megismételt keresztségnél csak akkor áll elő lelki rokonság, illetve akadály, ha mind az első (kétes), mind pedig a második (feltételes) keresztségnél *ugyanazon* keresztelő, illetve ugyanazon keresztszülő szerepelt. (c. 763.)

2. *Az akadály jogi alapja.*

A lelki rokonság intézménye, teljesen egyházi eredetű. Ebből következik, hogy csupán azokra vonatkozik, akik a keresztség által az Egyházhoz tartoznak. Ha tehát nemkeresztény adná fel valakinek a keresztség szentségét, nem kerülne vele lelki rokonságba. De akkor igen, ha a keresztség kiszolgáltatója nem katolikus keresztény (pl. protestáns), mert ez is az Egyház törvényhozása alá tartozik.

3. *A lelki rokonság sokszorozódása*

Jelenleg a lelkirokonság sokszorozódásáról csak abban az esetben lehet szó, ha a keresztség kiszolgáltatásánál a kiszolgáltató és a keresztszülő egy-ugyanazon személy. A keresztelő a keresztszülői tisztet ilyenkor természetesen megbízott (procurator) útján gyakorolja. (c. 766, 5.)

Ha valaki ugyanazon szülő több gyermekénél tölti be a keresztszülői tisztet, a lelki rokonság *nem* sokszorozódik.

XIII. *Törvényes rokonság*

(Vö. 171. old.)

28. § A házassági akadályok alóli felmentés

(c. 1043—1057)

I. *A római pápa*

Mint a legfőbb egyházi hatalom hordozója, a pápa minden *egyházjogi* akadály alól felmentést adhat. Tehát *nem adhat* felmentést:

a) a természetjogi akadály alól, pl. egyenesági elsőfokú vérrokonság, impotentia,

b) vagy tételes isteni jogú akadály alól, pl. a kötelék akadálya. A pápa sohasem ad felmentést, ha *vitás* természetjogi akadályról van szó, pl. oldalági I. fokú vérrokonság. Ugyanezt kell tartani gyakorlatilag némely egyházjogi akadályról is, pl. a nyilvános bűntény akadálya utroque vel alterutro machinante, a püspöki rend akadálya alól.

A pápa a felmentést nem személyesen adja, hanem állandó kormányszékei, hivatalai által. Személyesen csak államférfiak és azok családtagjai esetében (c. 1557. + 220.) szokott eljárni.

c) *A pápa kormányzó szervei:*

A külső jogterületen (forum externum):

1° A *Szent Officium,* mint legfőbb hitvédelmi hatóság a vallás-különbség és vegyesvallás akadálya alól illetékes felmenteni és a Privilegium Paulinum ügyében határozni. (c. 247.)

2° A *Szentségek Kongregációja* a fenti két akadály kivételével minden más egyházjogi akadály alóli felmentés ügyében illetékes. Ugyanez illetékes az el nem hált házasság (ratum non consummatum) ügyében dispenzációt adni. (c. 249. § 3.)

3° A *Szerzetesek Kongregációja* az egyszerű és ünnepélyes szerzetes-fogadalom esetében. (c. 251.)

4° A *Keleti Kongregáció* a Szent Officium hatáskörének biztosításával minden akadály alól adhat felmentést, ha legalább az egyik fél a keleti szertartáshoz tartozik.

A *belső, lelkiismereti fórumon* (forum internum):

akár szentségi, akár nem szentségi fórumról van szó, a *titkos* akadályok alól a *S. Poenitentiaria* ad felmentést.

II. *A helyi főpásztor (ordinarius) felmentési illetékessége* (c. 81, 1043—1045)

1. *Potestas ordinaria*

Az ordinarius *saját jogán* (iure proprio) felmentést adhat az általa emelt házassági tilalmak alól. (c. 1039.)

a) *A főpásztor törvényes felmentési hatalma.* (c. 1043—45.)

A hívek érdekében a törvényhozó a kódexben egyes akadályok alól való felmentés jogát meghatározott körülmények között a helyi főpásztorra bízza. Ezt a hatalmat az Ordinarius mind külső, mind belső jogterületen gyakorolhatja. (c. 202, 3.) és másnak delegálhatja, akár állandó jelleggel (habitualiter), akár átmenetileg (transeunter), vagyis meghatározott esetben. Az esetek a következők:

1° *Kétes akadályok: Ténykétség*[218] esetén vitás, hogy adott esetben szükség van-e a felmentésre (dubium facti, c. 15.) vagy sem. Ilyenkor az Ordinarius felmentést adhat, feltéve, hogy olyan akadályról van szó, amely alól a Szentszék szokott felmentést adni, pl. ha vitás, hogy a felek harmadfokú vérrokonok-e, stb.

Jogkétség esetén (dubium iuris) a lex inhabilitans és irritans nem sürget (c. 15.), tehát ilyenkor az Ordinarius kinyilvánítja, hogy a házasság nyugodt lelkiismerettel megköthető.

2° Felmentést adhat a hirdetések alól.

3°A fenn nem tartott magánfogadalmak alól. A Szentszéknek van fenntartva: *a)* a tökéletes és örökös tisztasági magánfogadalom; *b)* szer-

[218] *Szentirmai,* De dispensationibus matrimonialibus in dubio facti, in *Periodica,* 1961, 408—425.

zetbe-lépés magánfogadalma, feltéve, hogy szabadon, abszolute és a betöltött 18. életév után történt. Tehát az ordinarius minden más magánfogadalom alól felmentést adhat, sőt az említett két reservált fogadalom alól is, ha vagy feltételesen, vagy pedig a betöltött 18. életév *előtt* tették. (c. 1313.) A feltételesen tett magánfogadalom a feltétel teljesülésével (pl. belépek a szerzetbe, ha anyám, akit ápolnom kell meghal), nem lesz abszolút és nem lesz fenntartva.

4° Minden olyan akadály alól, amely alól a Szentszék szokott felmentést adni, az Ordinarius is felmenthet, ha az Apostoli Szentszékhez való folyamodás lehetetlen vagy legalábbis nagy nehézségekkel járna (difficilis recursus) és a szükség sürgető (periculum in mora.) (c. 81.), és az országban nincsen nuncius. E kánon alapján akkor is adható felmentés, ha a *casus perplexus* esete nem forog fenn. (c. 1035.) (CP. 1942. VI. 27. AAS. 34/1942/241.)

b) *Urgente mortis periculo* — halálveszedelem idején (c. 1043.).

1° *A felmentés ideje és célja.*

Halálveszedelem idején. Elégséges, ha ez pusztán valószínű és nem teljesen biztos. Nemcsak súlyos betegségből, hanem más súlyos okból is származhatik, pl. halálos ítélet, ütközet, veszélyes műtét előtt stb.

A lelkiismeret megnyugtatása végett (ad consulendum conscientiae): pl. ha a fiú házassági ígérettel csábította el a lányt, vagy bűntársának hírét csak házasságkötéssel biztosíthatja, továbbá ilyen bűn, vagy közeli bűnalkalom, ill. nagy kísértés elkerülése. — Nem szükséges, hogy polgári házasság vagy ágyasság forogjon fenn. (1890. IX. 17.)

És a *gyermek törvényesítése* végett: akár természetes, akár spuriusról van szó, kivéve a házasságtörésből származó gyermeket.

2° *A felmentés terjedelme.*

Az ordinarius felmentést adhat az összes egyházjogi akadály alól, akár nyilvános, akár titkos, akár egyszerű, akár többszörös (c. 1049.) akadályról van is szó;

a házasági forma alól (plébános és két tanú).

Két esetben nem adhat felmentést.

Az egyik a *szent papi rend* (presbyteratus és episcopatus). A szerpapi és alszerpapi rend akadálya alól tehát nyerhető felmentés. Akkor is, ha nem az akadály alanya veszélyeztetett személy (pl. puella periclitans cum diacono vel sollemniter professa cum iuvene periclitante). Ha azonban a beteg felgyógyult, a Szentszék óhaja az, hogy az így felmentett diakonus, szubdiakonus vagy ünnepélyes fogadalmas hozzá forduljon bizonyos utasítások végett (ad removendum scandalum Offic. 1888. II. 20.)

A másik az *egyenesági sógorság akadálya a házasság bevégzése után.* Ha azonban a házasság, amelyből a sógorság ered, nincs bevégezve testi cselekménnyel, a felmentés lehetséges, mivel nem forog fenn annak a veszélye, hogy a férfi saját leányát veszi el feleségül.

3° *A felmentés alanya.*

Az Ordinarius alattvalóit *bárhol* felmentheti, tehát akkor is, ha egyházmegyéjén *kívül* tartózkodnak;

és saját egyházmegyéjének területén *bárkit* (aki nem is alattvalója).

4° A felmentésnek a botrány kizárásával (remoto scandalo) kell történnie; tehát nyilvános akadály alól a botrány elkerülése végett nyilvánosan kell a felmentést adni.

A vallásküllönbség és a vegyesvallás akadálya alól csak akkor adható felmentés, ha a felek a szokott biztosítékokat (cautiones) előzetesen megadják (c. 1061.), mivel ezeket a természeti és isteni törvény követeli. (Instr. Secr. Status 1953. XI. 5.) Ezért nemcsak halálveszedelemben, hanem rendszerint a halál pillanatában is meg kell ezt kívánni. (In articulo mortis.)

5° *In casu urgenti — sürgősség esetén — casus perplexus.* (c. 1045.)

A helyi ordinarius az 1043. kánonban felsorolt akadályok alól és az ott lerögzített feltételek mellett akkor is adhat felmentést, ha

az akadály akkor derül ki, illetve jut az ordinarius tudomására (CP. 1921. III. 1. AAS. 13/1921/177.),

amikor már minden elő van készítve az esküvőre (omnia parata sunt ad nuptias) és

a házasság súlyos bajnak valószínű veszélye miatt el nem halasztható

addig, amíg a Szentszék megadja a felmentést.

2. *Potestas delegata.*

Az ordinariusok a pápától (delegatio a homine) széleskörű általános felhatalmazást kaphatnak (indultum generale). Ez szólhat rövidebb, vagy hosszabb időre (pl. egy vagy öt évre) és meg nem határozott vagy számszerinti meghatározott személynek, pl. egy ország püspökeinek; meghatározott esetekre.

Az *indultum speciale* ezzel ellentétben meghatározott személynek szól egy vagy több meghatározott esetre. Az általános indultumok állandó jellegű felhatalmazásoknak tekinthetők. (Facultas habitualis. c. 66).

Az általános felhatalmazásokhoz tartoznak az ún. ötéves felhatalmazások, a Quinquennales facultates, amelyeket a püspökök Rómából kapnak. — Márpedig az ilyenfajta privilegiumot tágan kell értelmezni. (c. 50.)

III. *A plébános és a szükségházasságnál jelenlévő pap felmentési hatalma* (c. 1044—1045.)

A plébános felmentési hatalma

a) *Halálveszedelem esetén.* Olyan esetben, amikor sem személyesen, sem levél útján nem lehet az Ordinariushoz fordulni, a plébános és az 1098. kánon alapján a tisztán tanúk előtt kötött házas-

ságnál jelenlévő pap mind a házassági *forma*, mind pedig az egyházjogi akadályok alól (akár nyilvánosak, akár titkosak azok) felmentést adhat. Kivétel a papi rend és az egyenességú sógorság akadálya. A külső fórumban adott felmentésről azonnal értesíteni kell az Ordinariust és be kell vezetni a házassági anyakönyvbe. (c. 1046.)

b) *In casu urgenti* (sürgősség esetén. c. 1045. § 3.) — Mikor minden készen van az esküvőre és az súlyos baj veszélye nélkül nem halasztható addig, amíg rendes úton (személyesen, vagy levélben) vagy a titok megsértése nélkül (nemcsak gyónási!), az ordináriushoz lehet fordulni, a plébános a c. 1098. alapján közreműködő pap és a gyóntató a *titkos esetekre nézve* (pro casibus occultis) mindama akadályok alól felmentést adhatnak, mint az ordinarius.

IV. *A gyóntató felmentési hatalma*

1. *Halálveszedelem* idején ugyanaz a hatalma, mint a plébánosnak, egy lényeges kikötéssel: *„sed hoc pro foro interno in actu sacramentalis confessionis tantum . . .”*, vagyis a gyóntató felmentési hatalmát csupán a belső fórumban és a szentgyónás végzése közben gyakorolhatja. Az indokolás az, hogy a gyóntatónak mindama eszközök birtokában kell lennie, amelyek szükségesek arra, hogy a gyónó a kegyelem állapotába kerüljön; erre a célra pedig elegendő számára a belső szentségi fórum számára adott felhatalmazás.

Ha a beteg felgyógyul, a külső fórumban *új* felmentésre van szüksége, mivel az előző csak a *belső* fórumra szól. (c. 1047.)

A gyóntató tehát mind a *forma* alól, mind pedig valamennyi egyházjogi akadály alól (a fentebb említett kettő kivételével) felmentést adhat.

Pro praxi: Ha a gyóntató a gyónás alkalmával nyilvános akadályt fedez fel (vallásküllönbség, ordo, ünnepélyes fogadalom, kötelék, vérrokonság, sógorság, lelki rokonság, c. 1990.), vagy küldje az illetőt a plébánoshoz, vagy pedig a gyónó engedelmével a *gyónáson kívül* foglalkozzék az üggyel, már nem mint gyóntató, hanem mint plébános, vagy szükségházasságnál közreműködő pap (c. 1098.).

2. *In casu urgenti.* — Sürgősség esetén ugyanolyan hatalma van, mint a plébánosnak. Természetesen csak akkor, ha már minden készen van és nem lehet rendes úton az ordinariushoz fordulni, de mindez egy megszorítással: pro casibus occultis.

Megjegyzendő még, hogy a fenti felhatalmazások nemcsak a kötendő házasságokra, hanem a már érvénytelenül megkísérelt házasságok *érvényesítésére* is szólnak.

Anyakönyvi bejegyzés

Minden felmentésről, amelyet a plébános vagy a szükségházasságnál jelenlévő pap adott a külső fórumban, — köteles az Ordinariust mielőbb értesíteni és az esetet az anyakönyvbe bevezetni.[249]

V. *A felmentés kérése* (c. 1055, 1056.)

1. *Kérésbenyújtás, felterjesztés*

A felmentés iránti kérelmet rendszerint *írásban* kell benyújtani az erre külön megállapított formulák felhasználásával. A bizonyíthatóság érdekében szükséges az írásos, előírt forma. Más azonban az eljárás a nyilvános és más a titkos akadály esetében.

Nyilvános akadály esetén a beadvány megszerkesztése annak a plébánosnak a feladata, akinek kötelessége az előzetes vizsgálat megejtése. A kérvények küldhetők egyenesen a Szentszékhez is, de kívánatos, hogy előbb a helyi Ordináriushoz küldjék fel. Egyrészt, mert az széleskörű felhatalmazásokkal rendelkezik, másrészt, mert a Szentszék a közvetlenül hozzáküldött beadványokat információ végett minden esetben visszaküldi az Ordinariusnak (hivatalos út betartása!).

A kérvény rendszerint honi nyelven készülhet. Ha valamely kérdésben az Ordinarius nem volna illetékes, akkor Rómába terjeszti elintézés végett.

Titkos akadályok esetében, amelyek a gyónásnál derülnek ki, a gyóntató, egyéb esetekben pedig az eljárásra kötelezett plébános terjeszti fel az ügyet közvetlenül a Poenitentiáriához, de ezt is lehet *zárt* borítékban az Ordinarius útján Rómába küldeni.

Ha nyilvános és titkos akadályok egyszerre szerepelnek ugyanabban az ügyben, akkor *két külön kérvényt* kell készíteni. A külső fórumot érintő kérvényben nem szabad említést tenni a másikról. A belső fórum számára készült kérvényben viszont meg kell említeni a nyilvános akadályt is, **de meg kell jegyezni, hogy azok külön kérvényben szerepelnek**

2. *A folyamodvány tartalma.*

a) *Alaki* tekintetben a *külső* fórumot érintő kérvényeknek tartalmazniok kell a kérelmező vezeték és keresztnevét, korát, állását, vallását, valamint egyházmegyéjét.

A *belső* fórumban szóló kérvényben nem szerepelnek a kérelmezők nevei, illetve csak fedőnevekkel (Titius, Caia stb.) van róluk szó. Ellenben fel kell tűntetni a gyóntató, illetve a felterjesztő teljes nevét és címét, hogy számára a felmentés kézbesíthető legyen.

[249] A felmentő hatalom *gyakorlásánál* az 1048, 1050—54, 1057. kánonok előírásait figyelembe kell venni.

b) *Tárgyi* szempontból a következőkre kell ügyelni:

Szükséges, hogy a szóbanforgó akadályok pontosan, természet és terjedelem szerint fel legyenek tüntetve. A rokonságnál és sógorságnál azt is jelezni kell, hogy egyszeres vagy többszörös-e? A rokonság fokát is fel kell említeni. Nehezebb esetben kívánatos a családfa felvázolása. Azt is minden esetben jelezni kell, hogy házasságkötés, vagy házasságrendezés céljából kérik-e a felmentést.

VI. *Kánoni felmentési okok*

Megkülönböztetünk rendes és rendkívüli okokat. Az előbbieket a római kúria gyakorlata használja és *kánoni* okoknak is szokták őket nevezni (causae canonicae). A felhozott okok közül legalább egynek valónak kell lennie különben a felmentés érvénytelen az 1054. kánonban szereplő kisebbfokú akadályok kivételével.

Ezek a kánoni okok a következők:[250]

1. Angustia loci.

2. Aetas feminae superadulta.

3. Deficientia aut impotentia dotis.

4. Lites super successione bonorum iam exortae vel earumdem grave aut imminens periculum.

5. Paupertas viduae.

6. Bonum pacis.

7. Nimia, suspecta, periculosa familiaritas necnon cohabitatio sub eodem tecto quae facile impediri non potest.

8. Copula cum consanguinea vel affini vel alia persona impedimento laborante et praegnantia ideoque legitimatio prolis ut nempe consulatur bono prolis ipsius et honori mulieris, quae secus innupta maneret.

9. Infamia mulieris ex suspicione orta licet falsa cum nempe nisi matrimonium contrahatur mulier graviter diffamata vel innupta maneret, vel disparis conditionis viro nubere deberet, aut gravia damna orirentur.

10. Revalidatio matrimonii quod bona fide et publice reservata forma contractum est, qua eius dissolutio vix fieri potest sine publico scandalo et gravi damno praesertim feminae.

11. Periculum matrimonii mixti vel coram acatholico ministro celebrandi.

12. Periculum incestuosi concubinatus.

13. Periculum matrimonii civilis.

14. Remotio gravium scandalorum.

15. Cessatio publici cuncubinatus.

16. Excellentia meritorum.

E felsorolás nem kimerítő. Más okokat is elő lehet hozni, pl. illegitim születés, testi hiba, szüzesség elvesztése, sok árva stb.

[250] Instr. Cong. de Prop. Fide; 1877. június 1. (*Fontes*, VII. n. 4891.)

Az első fokot érintő másodfokú vérrokonságnál az említett okok egymagukban nem elegendők. Vagy többet kell együtt venni, vagy rendkívüli okokat is felhozni.[251]

A felmentési kérvényben jelezni kell a kérelmező felek vagyoni állapotát is, hogy a taxát meg lehessen állapítani.

VII. *A felmentés megadása és végrehajtása* (c. 1055.)

Az akadály alóli felmentés a Szentszék részéről rendszerint *in forma commissoria* történik, vagyis a végrehajtást az Ordinariusra bízza. A helyi ordináriusok a felmentést *in forma gratiosa* adják, amely nem szorul egyéb végrehajtásra.

A pápai felmentésnél különbséget kell tenni a nyilvános és titkos akadályok között.

1. *Nyilvános akadályoknál követendő eljárás.*

A Szentszék rendszerint azt az ordinariust bízza meg végrehajtással, aki a felterjesztést végezte. Akkor is ez az illetékes a végrehajtásra, ha közben a jegyesek más egyházmegyébe költöztek. De ekkor a házasságkötés helyének ordinariusát is értesíteni kell a felmentésről. (c. 1055.) A pápai leiratot a püspöki irattárban, a püspöki iratot pedig a plébánia irattárában kell megőrizni.

2. *Titkos akadályok esetében,*

amelyeket a gyóntató fedezett fel, a felmentés is adható szóban az elégtétel feladása alkalmával. A felmentés nem kerül be a keresztelt anyakönyvébe, s a *Poenitentiaria* leiratát végrehajtás után meg kell semmisíteni. A végrehajtás akkor is megtörténhetik, ha a feloldozásra bármilyen oknál fogva nem kerül sor. — Nem szentségi belső fórumon rendszerint a plébános vagy a felterjesztést végző pap kap a végrehajtásra megbízást. Ezt a bizonyíthatóság végett a püspöki titkos levéltárba kell bevezetni.

3. *Felmentési díjak* (c. 1056.)

Az irodai kiadások csekély fedezési díján kívül nem szabad sem az Ordinariusnak, sem a tisztviselőknek a szegény felektől semmiféle anyagi szolgáltatást kérni, hacsak a Szentszék erre kifejezetten felhatalmazást nem adott. Minden ellenkező szokás kárhoztatandó s aki másképp tett, visszatérítésre köteles.

[251] A nem kánoni okokat (causae non canonicae) Vö.: Dataria Ap. a 1902, AAS, 34, 34; *Connubia canonica*, p. 316.

D) A HÁZASSÁGI AKARAT. (CONSENSUS)

29. § A házassági beleegyezés jellege (c. 1081, 1082)

I. *Általános jellege*

A házasság létoka a jog szerint az arra képes feleknek törvényszabta formában kinyilvánított beleegyezése (consensus), vagyis kölcsönös akarata. Fontos a felek képessége, vagyis az akadályok távolléte, fontos a törvényszabta alakiság, ünnepélyesség, de legfontosabb a két különnemű fél kölcsönös akarata, mert míg az első két feltételt pótolni lehet, addig a beleegyezést, ha hiányzik, semmiféle emberi hatalom nem pótolhatja. (c. 1081.) Ezzel a tanítással az Egyház a házasság komolyságát és mindkét részről — a férfi és a nő oldaláról egyaránt — az egyenrangúságot hangsúlyozza.

1. A beleegyezés *akarati* tény ugyan, de természetesen függ az értelem behatásától is: *nihil est volitum, nisi praecognitum.* Az akarat csak akkor tudja magát rászánni valamely cselekedetre, ha a tárgyat előzetesen tisztán látja, amelyre irányul. Mire kell irányulnia a házasságnak? — Mindkét fél akaratának ugyanegy tárgyra, vagyis a *másik személy bírására,* azaz a házasságra kell irányulnia. Nincsen szükség formaliter különálló cselekményre, elég, ha az egyik fél ígéretet tesz és a másik fél elfogadja azt. Nem lehet ugyanis valaki egyidőben férj anélkül, hogy társa feleség ne legyen.[252]

Az Egyház álláspontja szerint tehát a házasság nem contractus realis, amely az egymás testéhez való jognak átadása által (ius ad corpus), vagyis a testi egyesüléssel (copula carnalis) lesz teljessé, hanem *contractus consensualis,* amelyet a felek megegyezése hoz létre.

2. *A kölcsönös akarat tárgya:* a házasság egy bizonyos természeti és isteni törvény által meghatározott *fogalom-egész,* amelyet csak úgy lehet akarni, amint létezik és nem másképpen. Mindaz tehát, amely a házassági kölcsönös akaratot megszünteti, vagy a házasság

[252] Már a római jog hangsúlyozza a *beleegyezés* (consensus) fontosságát. *Nuptias non concubitus, sed consensus facit.* (Fr. 30. D. 50. 17.), vagyis a házasság lényege az akarat és nem a tényleges testi kapcsolat. Mégis a történelem folyamán e téren bizonytalanság uralkodott. *Gratianus* a rosszul értelmezett kánonokból vezette le, hogy a házasság a beleegyezéssel kezdődik de csak belső házasélettel (copula) lesz teljessé. Vagyis a házassági szándékkal (affectus maritalis) végrehajtott *copula carnalissal* jön létre házasság. Ezt vallotta a *bolognai iskola.* Ezzel szemben a *párisi iskola* tanítása szerint (Hugo a S. Victore, Lombardus) az érvényesen létrejött házasság (matrimonium ratum) testi kapcsolat nélkül is már szentség és felbonthatatlan.

III. Sándor pápa (c. 3, X. 4, 4.) szintén hangsúlyozza, hogy az *első* ratum házasság érvényes az utóbbi bevégzettel szemben.

lényeges kellékeit megsemmisíti, vagy a tételes törvény által az érvényességre megkívánt feltételeket kizárja, *megsemmisíti* az akarat tárgyát. Következőleg nem lévén, amire a kölcsönös akarat irányuljon, házasság sem jöhet létre.

Aki tehát házasságot akar kötni, annak akarnia kell a házasságot annak *lényeges* tulajdonságaival együtt. Ez abban áll, hogy „mindkét fél átadja és átveszi a másik testéhez való örökös és kizárólagos jogot gyermeknemzésre önmagukban alkalmas cselekményekre." (c. 1081. § 2.) E jog tehát hármas:

a) *Ius ad corpus,* — a testhez való jog, amely gyermeknemzésre önmagukban alkalmas cselekményekre nyújt felhatalmazást.

b) *Ius exclusivum.* — A házastársak a testükhöz való jogot kizárólag csak egymásnak adják át, minden más — harmadik — személy kizárásával.

c) *Ius perpetuum.* A jog átadásának, vagyis a belső életközösségnek egy egész életre szólónak, vagyis felbonthatatlannak és időben korlátlannak kell lennie.

A házassági szerződés lényeges tartalmának feltétlen biztosítása mellett a feleknek szabadságukban áll egyéb *mellékfeltételeket* is belefoglalni a házas-szerződésbe. Egyik vagy másik fél részéről ezek annyira lényegbevágók lehetnek, hogy csak ezek mellett szándékolt az érvényes kötés. Mivel végső fokon a házasságnál a *belső szándék,* az akarat a döntő, az Egyház az ilyen tisztán belső elhatározásokat is figyelembe veszi.

II. *A házassági akarat kinyilvánítása* (c. 1088—1091.)

Többféleképpen történik a házassági akarat kinyilvánítása.

1. *Személyesen.*

A házassági akaratnyilvánításnak *külsőleg* is meg kell mutatkoznia. Ez pedig a kétoldalú házassági akaratnyilvánítás kicserélésével történik, vagyis az egyik fél ajánlatát a másik fél kölcsönösen elfogadja. A szertartásban a pap kérdésére rendszerint csak a kölcsönös *elfogadás jut* kifejezésre. De ez a kölcsönös nyilatkozat, amely szerint az egyik a másikat (mint férjet, illetve feleséget) elfogadja, természetszerűleg feltételezi az előzetes szándékot arra nézve, hogy az illetőnek férje (felesége) kíván lenni.

A házasfeleknek az akaratnyilvánításnál *jelen kell lenniök,* mégpedig fizikailag, személyesen, vagy pedig erkölcsileg, megbízott útján. Levél vagy más úton kinyilvánított akarat hatálytalan lenne.

Az akaratnyilvánításnak rendszerint (ad liceitatem) *szóval* kell

történnie. Némák és egyéb fogyatékosak más megfelelő, egyenértékű *jellel* is kinyilváníthatják akaratukat, pl. fejhajtással, gyűrű átadással, — a puszta hallgatás nem lenne elégséges.

2. *Megbízott (képviselő) útján* (c. 1089.)

Mint minden szerződés, így a házasság is megbízott útján is köthető. Mindkét fél küldhet ki képviselőt erre a célra. Az érvényben lévő *egyházmegyei* szabályrendeletek épségben hagyása mellett a megbízott útján kötendő házasság érvényességéhez két feltétel szükséges:

a) *különleges megbízás* (mandatum speciale). A megbízásnak a megbízó által egy meghatározott (CP. 1948. V. 31. AAS. 40/1948/302.) személlyel kötendő házasságra kell irányulnia. E megbízást a megbízón kívül aláírja annak a helynek a plébánosa, illetve ordinariusa, ahol a megbízást kiállították, vagy ezek valamelyike által meghatalmazott pap, vagy ezek hiányában legalább két tanú. Ha a meghatalmazó nem tud írni, ezt a körülményt magában a megbízó levélben is fel kell tüntetni és *még* egy tanút kell alkalmazni. Ha a megbízó a házasságkötés *előtt* visszalépett, vagy eszét vesztette, akkor érvénytelen a házasság még akkor is, ha erről a körülményről sem a megbízott, sem a másik fél nem tudott semmit;

b) *személyes jelenlét.* Amint a megbízó megbízatás útján a házasságra lépő személy kiválasztását másra nem ruházhatja, éppen úgy megbízott sem adhatja át tisztét, hanem az érvényesség érdekében személyesen kell azt betöltenie. Vonatkozik ez a nemkatolikus keresztényekre is. (CP. 1949. VI. 30. AAS. 41. (1949.) 427)

A plébános csak akkor működhet közre megbízott útján kötendő házasságnál, ha jogos ok szól mellette és a megbízó irat eredetiségéről semmiféle aggály nem merült fel. Azonkívül, ha az idő engedi, ki kell kérnie előzetesen az ordinarius engedélyét is.

3. *Tolmács útján* (c. 1090.)

Házasságot tolmács útján is lehet kötni. A plébános csak jogos ok fennforgása és a tolmács szavahihetősége esetén működhet közre ilyen házasságoknál. Ha az idő engedi, itt is előzetesen meg kell kérdezni az ordinariust.

30. § A beleegyezés hiányosságai az értelem részéről (c. 1082—1085)

A hiányosság három forrásból ered.

I. Az ép elme hiánya

1. *Fogalom.* — Az *amentia* a jogi terminológiában sokkal átfogóbb, mint az elmekórtanban. Általában állandósult lelki rendellenességet jelent, amely gátolja az értelmi megfontolást. Szembeállítható az *érett ész hiányával,* amely az ifjú korban természetes jelenség, főleg a serdültségig, utána a jogvélelem megszűntnek tekinti. (c. 1082.) Ezzel szemben az amentia, mint értelmi megfontolást akadályozó betegség, vagy fejlődésbeli rendellenesség, általában *állandó* jellegű. Szembeállítható a tévedéssel is, amely szintén az értelmi megfontolás hiánya, de egészséges embernél is előfordulhat, amely a házasságról alkotott jogi vagy ténykérdésben formált hamis ítéletben nyilvánul meg.

2. A kódex kifejezetten nem beszél az *amentia* akadályáról. — *Mit ért mégis amentia*-n?

A c. 745. beszél az *amens*ről, de megjegyzendő, hogy a *dementia* szó nem szerepel. Sehol sem határozza meg, hogy kik nem rendelkeznek a megkívánt lelki képességekkel.

A *demens* kifejezés tartalma azonban kiolvasható a kánonokból. Olyan esetre utalnak csak a kánonok, ahol a szellemi élet csupán szűkebb körben zavart: c. 2201 § 2. c. 1650: *minus firmae mentis;* c. 2201 § 4. *debilitas mentis.*

Az *amentia* tehát a normális lelki élettől és tevékenységtől való állandó jellegű és nagyobbfokú eltérés; a *dementia* viszont csak részleges kihagyás. — Nagyon nehéz a határt pontosan meghatározni a normális és az abnormis között. A legtöbb elmebetegség a határközi állapotok számtalan fokát tünteti fel.

3. *Teljesen beszámíthatatlan* az, aki

a) a cselekvés pillanatában állandó jelleggel vagy átmenetileg nincsen józan eszének birtokában. (c. 2201.)

b) Beszámíthatóságot gátló ok az *elmebetegség,* mégha feltisztulások *(lucida intervalla)* előfordulnak is. Ugyanez mondható azokról is, akik bizonyos területen mutatnak zavart, de más területen egészségesek. (c. 2201 § 2.) A kódex nem tesz különbséget az *amens* és a *demens* között a feltisztult időszakra. A monomániára nézve jogvélelmet állít fel: a beteg embert világos pillanatában sem tartja beszámíthatónak, ha előtte és utána beteg volt. Egyesek — így Vermersch — ezt egyszerű vélelemnek tekintik, amely megengedi az ellenkező bizonyítását. Ha tehát igazolást nyer, hogy az illető világos pillanatában vagy nem a rögeszme síkján követte el a bűntettet, akkor felelősségre vonható.

c) A *szenvedélyek* erős befolyása, amely megzavarja a megfontolást és gátolja az akarati beleegyezést, szintén a teljesen felmentő

körülmények közé tartozik. Ezek fokozottabbak hisztériás és epilepsziás alkatú egyéneknél, mivel a kedélyhullámzások a szellemi egyensúlynak öntudatlanságig fokozódó megbomlását eredményezhetik.

d) A nem szándékolt és *teljes részegség* szintén megszünteti a beszámíthatóságot. Ugyanezt állíthatjuk hasonló pszichés zavarokat okozó jelenségekről (c. 2201. § 3.), pl. álomittasság, ópium, morfium, alvajárás, hipnózis.

e) A beszámíthatóságot erősen csökkentő körülmény: a szándékos és nem teljes *részegség*[253] (c. 2201. § 3), továbbá a bármilyen más alakban jelentkező csökkentértékűség. (c. 2201. § 4.)

f) Az egyházi bíró az *elmeszakértők* véleménye alapján mondja ki az ítéletet, bár ezek szakvéleményüket nem a dementia-amentia formula alapján, hanem valamely kórforma megjelölésével fejezik ki.

Általánosságban kimondható, hogy a természetjog tilalma folytán nem köthetnek házasságot azok, akik az érzékek és az értelmi képesség zavarai miatt akár átmenetileg, akár állandó jelleggel, részlegesen, vagy teljesen akadályozva vannak a józan megfontolásban, ítéletalkotásban s következőleg a teljes értékű cselekvésben is.

II. *A házasság lényegére vonatkozó szükséges ismeretek hiánya* (Defectus discretionis) (c. 1082.)

Az ember csak azt akarja, illetve akarhatja, aminek minden lényeges tulajdonságával tisztában van. Szükséges tehát, hogy a házasulók előtt legalább ne legyen ismeretlen, hogy a házasság egy férfinek és egy nőnek állandó társulása gyermekek nemzésére. (c. 1082. § 1.) — A házasság lényegére vonatkozó legszükségesebb és minimális ismeretek három pontban foglalhatók össze:

1. a házasság *egy* férfinek és *egy* nőnek a közössége, tehát csak *különneműek között* képzelhető el;

2. a házasság *tartós* és nem átmeneti társulás;

3. a házasság a *gyermeknemzés* célját szolgálja, amelyhez a férfinek és nőnek belső nemi egyesülése szükséges. Sem a házasság egységének, sem felbonthatatlanságának ismerete, sem pedig a nemzés közelebbi biológiai feltételeinek ismerete nem szükséges, mivel az e téren mutatkozó egyszerű tévedés nem érvényteleníti a házasságot. (c. 1084.)

A felserdülés (12—14 év) után a fenti tudást a jog vélelmezi. (c. 1082. § 2.) A bizonyítás azt a felet terheli, aki a házasság lényegére vonatkozó tudatlanságra hivatkozik.

[253] *A. Szentirmai.* De consensu matrimoniali ob ebrietatem nullo; in *Periodica*, 1955, 369—384.

III. *A tévedés* (error) (c. 1083—1084.)

A házassági akaratnak kölcsönösnek és egy meghatározott személyre irányulónak kell lennie. Ha tehát az illető személy értelmét *tévedés* akadályozza, amely az akaratra is visszahat s így attól a tárgytól, amelyre irányulnia kell, eltéríti, megakadályozza az akarat kölcsönösségét s ezért házasság nem jöhet létre.

A tévedés (error = falsa rei apprehensio) hamis ítéletalkotás, azt a különbséget jelenti, amely az objektív ítéletalkotás és annak szubjektív elképzelése között fennáll.

A *lényegtelen* dologban való tévedés nem teszi érvénytelenné a jogügyletet, legfeljebb az így létrehozott ügyet felbontási keresettel (actio rescissoria) meg lehet támadni. (c. 104.) Ez azonban nem vonatkozik a házasságra, mivel a házasság természeténél fogva felbonthatatlan.

A *lényeges* dolgokban történő tévedés azonban minden jogügyletet érvénytelenné tesz. A házasságkötésnél a lényeges tévedésre vonatkozó szabályok nem a c. 104., hanem az alábbiak szerint bírálandók el.

Ténytévedés az, amely a személy, vagy annak tulajdonságai körül forog.

1. *A személyben való tévedés* (c. 1083. § 1.)

A tévedés csak akkor bír természeti-isteni jogon alapuló házasságérvénytelenítő hatállyal, ha már a házasságkötés *előtt* megvan és az akaratkijelentés pillanatában a tévedő *nem* veszi észre. A házasság *után* keletkező bármilyen tévedés a már érvényesen megkötött házasságra nincs befolyással.

A személyben való tévedés (error circa personam) érvénytelenné teszi a házasságot. Házasság ugyanis csak két meghatározott személy között köthető: az egyik akaratának kölcsönösen a másikra kell irányulnia, egy és ugyanazon házasságban találkoznia.

2. *A személy tulajdonságában való tévedés* (error circa qualitatem) (c. 1083. § 2.)

A személy tulajdonságában való tévedés csak két esetben teszi érvénytelenné a házasságot:

a) Ha a tulajdonság körüli tévedés a személyre háramlik vissza: *error redundans in errorem personae*. Ez akkor áll elő, ha a tulajdonság az illető személynek, akivel házasságot kíván kötni, *kizárólagos sajátja*, amely egyéniségét meghatározza és minden más egyéntől megkülönbözteti. Mivel ilyenkor a tévedő akarata csupán

erre az *egy* tulajdonságra irányul — és ez ténylegesen hiányzik — az akaratnak nincs tárgya s így a kölcsönös akarat hiánya miatt a házasság nem jöhet létre.

Szükséges, hogy az illető személy a tévedés előtt *csakis* eme tulajdonsága által legyen ismeretes, a tévedő akarata előtt csakis ez a tulajdonság álljon és erre irányuljon.

b) A tulajdonság körüli tévedés akkor is érvénytelenné teszi a házasságot, ha valamely szabad személy *rabszolgával* lép házasságra, akit tévesen szabadnak tart: error circa conditionem servilem. (c. 1083. § 2, n. 2.)

Természetes, hogy a rabszolgák egymással érvényes házasságot köthetnek, hasonlóképpen szabad személy is egy rabszolgával, ha annak állapotáról tudomása van. Ha ellenben e tulajdonság körül tévedése van, érvényes házasság nem jön létre. Itt a rabszolgaságon a *római* jog szerinti rabszolgaságot kell érteni, nem pedig a hűbéri vagy jobbágyviszonyt.

A tévedés első két neme magán a házasság természetén, tehát a természetjogon alapul; a rabszolgaság viszont egyházjogi törvényen.

3. *Más tulajdonság*-körüli tévedés — ti. amely nem háramlik vissza a személyre, nem teszi érvénytelenné a házasságot, mert nem szünteti meg az akarat kölcsönösségét.

Előfordul ugyan olyan eset, amikor a tévedő akarata azokra a tulajdonságokra irányult, amelyeket tévesen meglévőeknek tartott, de ez nem változtatta meg azt a személyt, akit házastársul akart venni s akinek ki is jelentette ilyen irányú akaratát. A személy tehát *ugyanazon* személy maradt, ha egy-két tulajdonsága, amelyet a másik feltételezett benne, hiányzik is.[254]

[254] A régebbi kanonisták közül egyesek házasság-érvénytelenítő erőt füztek olyan tulajdonságok körüli tévedéshez is, amelyről józanul feltételezhető, hogy ha a házasság megkötése előtt tudott lett volna, az érdekelt felet minden bizonnyal visszatartotta volna a házasságtól. Ilyenek lennének pl. a tartós kedélybetegség, becstelenítő elítéltetés, ragályos betegség, a menyasszony terhessége egy harmadiktól stb. Ezek abból a téves felfogásból indultak ki, hogy a házasság egyszerű *magánjogi* szerződés, amelynek tartalmát a felek szabadon állapítják meg. Ám a helyzet az, hogy a házasság szükséges tartalmát az isteni-természeti törvények határozzák meg. Ezért ha a lényegileg szükséges jelen van, érvényes a házasság, bármilyen mellékes tulajdonságok lebegtek is a szerződő felek szeme előtt. Igaz ugyan, hogy fájdalmas és keserű csalódások származhatnak az ilyen házasságból, de ezek a szubjektív érzések a már egyszer jogilag és tényleg létrejött házasságra nincsenek visszahatással.

Tekintettel azonban arra, hogy e téren mind gyakrabban mutatkozik csalódás és főleg e miatt keletkezik számtalan válás, kívánatos volna, hogy az egyházi törvénykönyv kimondaná, hogy előre megállapított ese-

4. *Tévedés a házasság lényege körül.* (c. 1084.)

Ez jogi természetű tévedés. — A házasság szentségére vagy felbonthatatlanságára vonatkozó *egyszerű tévedés,* mégha okot szolgáltat is a házasságra, nem rontja le a házassági beleegyezést. Mindaddig *egyszerű* a tévedés, amíg az értelemben marad és nem vált ki megfelelő akarati elhatározást. Ha ellenben valaki pozitív akarati ténnyel kizárja a házasság valamely lényeges tulajdonságát, akkor már nem egyszerű tévedésről van szó, hanem a beleegyezés *részleges* színleléséről. Az egyszerű tévedésnél egy akarás él a fél lelkében: megkötni a házasságot Isten rendelése szerint.

5. *Tévedés a házasság érvényessége körül* (c. 1085.)

A házasság érvénytelenségének tudása vagy az arról táplált vélekedés nem zárja ki szükségképpen a házassági beleegyezést. A lényeg a *szükségképpeniségen* van. Ha ugyanis valaki tudván tudja, hogy a házasság, amelyet megkötni szándékozik, érvénytelen lesz, vagy vélt akadály miatt nem érvényes, *rendszerint* nem is nyilvánít életre szóló lekötöttséget jelentő házassági beleegyezést.

Az Egyházban általános szabály, hogy valamely akadály miatt érvénytelenül megkötött házasság később gyökerében orvosolható pl. a nem katolikus lelkész, vagy pusztán polgári hatóság előtt kötött házasságot is. Ezt csak abban a feltevésben teheti, hogy a házasság érvénytelenségének tudata mellett megvan a komoly házassági akarat, a beleegyezés.

---

tekben — pl. az egyik fél kicsapongó természete, terhesség egy harmadiktól s ehhez hasonlók — ha ezek a körülmények a másik fél előtt a házasságkötéskor ismeretlenek, a házasság — nem ugyan a tévedés természettörvényből eredő akadálya miatt, hanem *tételes* egyházi törvény alapján — érvénytelen lenne.

Jelenleg azonban a személy tulajdonságaiban való tévedés, ha okot szolgáltat is a szerződésre, nem teszi érvénytelenné a házasságot. (c. 1083, § 2.)

Ezen kíván segíteni *Flatten* professzor *de lege condenda:* Irrtum und Tauschung bei der Eheschliessung nach kanonischen Recht, Paderborn, 1957. és Der error qualitatis dolose causatus. Als Ergänzung zu c. 1086. § 2. in Österr. Archiv f. KR. 1960, 249. Erre negative válaszol *Szentirmai* S., De constituendo vel non „impedimento deceptionis" in iure matrimoniali canonico in Revista Espanola de Derecho Canonico. 1961, 92—102.

31. § A beleegyezés hiányosságai az akarat részéről (c. 1086, 1087, 1092)

E hiányosságok három forrásból táplálkoznak.

I. *Titkos fenntartás vagy színlelés a házasság lényegét illetően* (simulatio) (c. 1086.)

1. *Ellentét a belső akarat és annak külső megnyilvánulása között*

A házasság consensualis szerződés, amely négy egymást keresztező nyilatkozatot, kijelentést foglal magában. A kijelentés tárgya: *ius in corpus*. (c. 1081. § 2.) — A házasságnál tehát *A* kijelenti *B*-nek, hogy a testéhez való jogot neki átadja, *B* ezt elfogadja és a maga részéről kijelenti, hogy a tulajdon testéhez való jogot *A*-nak kívánja átadni, amit *A* elfogad. — Külsőleg ez a négy nyilatkozat nem szokott észrevehetőleg megjelenni, mivel az egyik kijelentésben a másik fél részéről megnyilvánuló készség és elfogadás is benne van. Ezt az 1081. kánon így fejezi ki: a házassági akarat olyan akarati tény, amellyel mindkét fél átadja és átveszi a másik testéhez való jogot. A „*ius in corpus*" kifejezés nemcsak jogilag, hanem ténylegesen is kimerítően magában foglalja a házasság lényeges tulajdonságait. A *ius in corpus* átadása nem bárkinek, hanem csak *egy* határozott személynek szólhat, s mivel *teljes* átadás, azért csak *egyszer* történhet, továbbá tartósnak és kizárólagosnak kell lennie. Mivel kölcsönös, azért csak célirányos lehet; s a cél nem más, mint a gyermekek nemzése. A consensus tartalma tehát *ius in corpus*, a test kölcsönös átadása a másik félnek tartós és kizárólagos bírásra, amely utódnemzésre irányul.

Szükséges azonban, hogy ez az objektív tényállás a házasulandók benső, vagyis szubjektív akaratában is meglegyen.

Az akarat külső kifejezése rendszerint meg szokott egyezni a belső akarattal, azonban a kettő között elképzelhető bizonyos feszültség, illetve ellentét is. Az ember *kifelé* úgy tüntethet fel valamit, mintha akarná, de *belsőleg* nem kívánja ezt, vagyis a gondolat és a szó nem fedi mindig egymást. Az ember nemegyszer színlel, *szimulál*. Ez a kettősség ilyenkor tudatos, szándékos, míg a tévedésnél a szubjektív elképzelés és az objektív valóság között az ellentét nem tudatos és nem szándékos.

A belső akarat és a külső akarat-kijelentés közötti ellentét elbírálásánál a társas együttélés biztonsága érdekében általánosságban a *külső* kijelentés az irányadó. Vannak azonban olyan jogügyletek, ahol a belső, tényleges elhatározás, illetve akarat a döntő. Ide sorozza a kánonjog a házasságot is.

2. *A kijelentett akarat elsőbbsége* (c. 1086. § 1.)

A jog általában azt veszi figyelembe, ami *külsőleg* nyilvánul meg éspedig úgy, *ahogy* megnyilvánul. Az ember belső világába nem lehet betekinteni (de internis non iudicat praetor). Minthogy azonban normális körülmények között, komoly embereknél a külső megnyilatkozás a belső meggyőződés kivetítése, azért a jog „a belső beleegyezést a házasságkötésnél használt szavakkal vagy jelekkel mindig *megegyezőnek* vélelmezi." (c. 1086. § 1.) Ez azonban csak feltevés, vélelem, amely kellő bizonyítékokkal megdönthető.

3. *A belső akarat jelentősége*

A házasságnál a belső akarat, a beleegyezés annyira fontos, sőt nélkülözhetetlen, hogy azt — ha a felek részéről hiányzik — „semmiféle emberi hatalom nem pótolhatja." (c. 1081. § 1.) Ha tehát valaki *külsőleg* házasakaratot nyilvánít, de bensőleg fenntartással él arra nézve, hogy a kijelentett dolgot nem akarja, nincs igazi házasakarata és így a házasság érvénytelen. Az ilyen házasságot azonban a jog a külső fórumban mindaddig *érvényesnek* tekinti, míg az ellenkezőjét az egyházi bíróság két egybehangzó ítélete meg nem állapította.

4. *A fenntartás fajai*

A fenntartást egyesek *simulatio*-nak, *színlelés*nek, mások *látszatbeleegyezés*nek nevezik.

A kódex nem határozza meg a fenntartás fogalmát, de úgy tekinti, mint a külső fórumon *színleg* (ficte) kijelentett, a belső fórumban pedig fenntartással elfogadott beleegyezést. Lényege tehát a belső akarat és a külső kijelentés tudatos szétesése, amely a másik fél előtt rejtve marad. Aszerint, hogy a fenntartás magára a házasságra, mint olyanra, vagy pedig annak csak egyik-másik lényeges tulajdonságára vonatkozik, megkülönböztetünk *teljes* és *részleges* fenntartást, illetve színlelést.

a) *Teljes fenntartás* (simulatio totalis; animus non contrahendi). — Itt teljesen hiányzik a beleegyezés, mivel a fél magát a házasságot kizárja. Külsőleg ugyan kijelenti, hogy házasságot akar kötni, a belsejében azonban nem akarja a házasságot mint olyant, hanem csupán annak *jogi látszatát*, amelyre, mint bizonyos cél elérésére szolgáló *eszközre* van szüksége. (c. 1086. § 2.)

Szükséges azonban, hogy ez a belső fenntartás *pozitív akarati tényből származzék*. Nem pozitív az az elhatározás, amely a szerződéskötés pillanatában nem hatályos, pl. a habituális és interpretatív akarat.

b) *Részleges fenntartás (simulatio partialis).* Aki házasságot akar kötni, annak azt, mint *egészet* kell akarnia, vagyis a házassági szerződést, teljes lényegi tartalmát is akarnia kell. Aki tehát *omne ius ad conjugalem actum* vagy a házasság valamely lényeges tulajdonságát kifejezett akarati ténnyel *kizárja,* nem akarja a házasságot, mint egészet és semmilyen házasságot sem köthet érvényesen. A részleges színlelés a házasság hármas java ellen irányulhat:

1° *Exclusio boni prolis.*

Előfordul, hogy valaki komoly beleegyezést nyilvánít, egy és felbonthatatlan házasságot akar, mégis érvénytelen lesz a házassága, ha a szerződéskötés pillanatában pozitív, tehát kifejezett akarati ténnyel kizárja a gyermeknemzéshez szükséges cselekedetekhez való jogot. Az 1086. kánon szerint azt, aki kizárja, „*omne* ius ad conjugalem actum", vagyis *minden* jogot[235] a házassági cselekedethez, nem köthet érvényes házasságot.

Ha azonban a felek kölcsönös megegyezéssel magasabb, vallaserkölcsi indítékból kizárnák az „*usus iuris*"-t, természetesen érvényes házasságot köthetnek, a kölcsönös segítésnek megvalósítása céljából.

[235] Ez a fogalmazás nem egészen pontos. Eszerint ugyanis nem forogna fenn simulatio, ill. fenntartás a *bonum prolis* körül, ha a reservatio mentalis csupán a jog *ideiglenes,* korlátozott kizárására vonatkoznék. Ha tehát valaki fenntartással él, azaz a házascselekményhez való jogot nem *in toto* akarja kizárni, hanem csak meghatározott időre, pl. az első vagy második gyermek születése után, akkor a törvény betűje szerint nem forogna fenn házasság-érvénytelenítő akadály, ill. fenntartás, tehát az így kötött házasság érvényes volna, mivel az actus conjugalis megvan. Nyilvánvaló viszont, hogy a jelzett 1086. kánont nem lehet így magyarázni, mert akkor szembekerülnénk az 1081. kánon világos rendelkezésével. Már pedig az 1081. kánon állapítja meg a mértékadó törvényt a házassági beleegyezésre vonatkozóan, amikor a házassági cselekmény meghatározását is adja: *actus per se aptus ad prolis generationem;* — a gyermeknemzésre önmagában alkalmas cselekményre szóló örökös és kizárólagos jog. A fenntartásnak, ill. kizárásnak tehát ilyen cselekményre kell irányulnia. Lényeges az a kérdés, hogy a felek gyermeknemzés céljára adják-e át egymásnak a testhez való jogot vagy sem. Ha nem erre a célra, akkor kizárják az elsődleges célt, és így házasság sem jöhet létre. — Az 1086. kánon tehát — amely az 1081. kánonnal szemben másodlagos jellegű — eszerint értelmezendő.

Előfordulhat olyan eset, hogy valaki a házasságkötés pillanatában kötelezettséget vállal a gyermeknemzésre, de ugyanabban a pillanatban él benne az az elhatározás is, hogy ezt a kötelességet nem teljesíti, ill. azzal visszaél: ezáltal nem lesz érvénytelen a házasság. Ez következik abból az általános elvből, hogy a kötelezettség — animus se obligandi, jus, officium — és annak teljesítése — animus implendi — két különböző, egymást követő dolog. A kötelezettség ugyanis teljesítése nélkül is fennállhat. „Esse rei non pendet a suo usu"[235a] — Tehát *a negatív fenntartás,* amely szerint valaki nem akarja teljesíteni a vállalt kötelezettséget, nem teszi érvénytelenné a házasságot. Ha valaki felteszi magában, hogy

2° *Exclusio boni fidei (unitatis).*

A házasságnak egyik lényeges tulajdonsága az *egység.* — Ha valaki érvényes házasságot kíván kötni, a gyermeknemzéshez alkalmas cselekményhez átadja ugyan az örökös jogot, de értelmi fenntartással él, vagyis kizárja e jog kizárólagosságát, vagyis a *ius in corpus*-t egy harmadik személlyel is fenn kívánja tartani, akkor érvényes házasság nem jöhet létre.

3° *Exlusio boni sacramenti (indissolubilitas).*

Van olyan eset, hogy valaki komoly házasságot akar kötni, átadja a *ius in corpus*-t, mégpedig kizárólagosan a házastársának minden más személy kizárásával (egység), de csak *egy időre* és nem örökösen. Ekkor belső fenntartással él, illetve kikötést tesz, amely szerint a jövőben beálló bizonyos ismert vagy ismeretlen eseményt követően a házasságot fel akarja bontani. Minthogy ebben az esetben a *bonum sacramenti,* a házasság lényeges tulajdonsága, felbonthatatlansága van kizárva, érvényesen nem köthető házasság.[256]

II. *A kényszerházasság (Vis et metus)* (c. 1087.)

A félelem nem szünteti meg az akarati elhatározást (voluntarium) csupán csökkenti azt. Amint a többi, félelem hatása alatt keletkezett szerződés a természetjog alapján nem érvénytelen, ugyanezt kell mondani a házasságról is. Mivel azonban a kényszer és az

onanisztikus módon fog házaséletet élni, vagy minden esetben abortust követ el — ha e feltevés általánosságban történt és nem *per se, conditio* sine qua non módjára, nem érinti a házasság érvényességét.

[255a] E kérdés újabban erősen vitatott. Helyesen jegyzi meg P. *Felici* római jogász, „Ubi autem agitur de exclusis illis bonis in quibus admittitur inter *ius* et *usum iuris,* iurisprudentia rotalis, praesertim retentior, non tam insistit in praetendenda a partibus cognitione illius distinctionis [quae plerumque in sua praecisa notione ignota est] quam potius in perpendendo, quaenam contrahentium fuerit voluntas praevalens" (vö. De investigatione psychologica in causis ecclesiasticis definiendis, in *Apollinaris,* 1959, 210) *Flatten* tübingeni professzor értekezéseiben tudományosan is kifejti, hogy a feleknek egyáltalán nincs tudomásuk a jog és joggyakorlás közötti különbségről. Azért azt kell vizsgálni, hogy *ténylegesen* [nach dem prevalierenden Willen, a házasság előtt mit gondoltak, mit akartak és mit szándékoztak. Vö.: H. *Flatten,* Gilt bei c. 1086. § 2. heute noch die Unterscheidung von Nichtverplichtungswillen und Nichterfüllungswillen? in *Österreichische* Archiv „f. KR. 1962 257 sq. — *Uo.* ,Der Streit um „ius oder exercitium iuris in der jüngsten eherechtlichen Discussion, in *Tübinger Theol. Quartalschrift,* 1962, 340. sq. —

[256] Arra vonatkozólag, hogy van-e különbség a *ius* és *usus* iuris között a szinlelés esetében vö. *Connubia cannonica,* p. 370—375.

ebből eredő félelem az akaratra ható olyan belső rugó, amelyről külsőleg nagyon nehéz megállapítani, hogy alapos-e, vagy sem, s így közelebbi meghatározás nélkül nagyon kényelmes eszköznek kívánkoznék a házasság terhei alól való kibújásra, — azért nem minden kényszer teszi érvénytelenné a házasságot, hanem csupán a *súlyos, kívülről jövő* és *igazságtalan* félelem, amelytől a megfélemlített személy csak a neki nem kívánatos házasság megkötésével tud szabadulni. (c. 1087.)

1. *A súlyos félelem fajai*

A félelemnek belső, lelki érzését, mint olyant, a dolog természeténél fogva kívülről, közvetlenül nem érzékelhetjük. Azért kénytelenek vagyunk a belső érzés nagyságát külső kritériumokkal lemérni, illetve felbecsülni. Ennél a lemérésnél tárgyi, vagy alanyi mértéket alkalmazhatunk. Eszerint abszolút súlyos és viszonylagosan súlyos félelmet különböztethetünk meg.

a) *Metus absolute gravis,* az általánosan súlyos kényszerhez két feltétel szükséges:

1° a rossznak, amely a házasulandó felet, vagy annak közeli hozzátartozóját fenyegeti, *önmagában* is nagynak kell lennie. *Tárgyilag* az ősi kánoni joggyakorlat szerint súlyos az a kényszer, amely bátor, vagy szilárd jellemű férfit, vagy nőt is megindíthat (cadens in virum constantem vel mulierem);

2° szükséges továbbá, hogy a kilátásba helyezett baj *nagy valószínűséggel* vagy erkölcsi bizonyossággal fenyegető, vagyis elhárithatatlan rossz alakjában jelentkezzék s a kényszerített személynek az adott körülmények között ne legyen más lehetősége, mint a nem kívánt házasság megkötése.

Ha az említett két feltétel, vagyis a fenyegető baj nagysága és kikerülhetetlensége egyszerre fennforog, akkor *metus absolute gravis*-ról beszélhetünk, azaz mindenki számára egyaránt súlyos félelemről.

b) *Metus relative gravis,* vagyis viszonylagosan súlyos félelem akkor keletkezik, ha a lélek rettegését *egyéni* mértékkel mérjük le. Ilyen félelemről abban az esetben beszélhetünk, ha a súlyos fenyegetés *tárgyi* követelményeinek legalább egyike hiányzik; vagy a szóbanforgó baj önmagában nem elég súlyos, vagy pedig súlyos ugyan, de könnyen elhárítható. E félelem megállapításánál a dolog természete szerint különös tekintettel kell lenni a kényszerítő és a megfélemlített személy különleges, sajátos lelki tulajdonságaira.

c) *Öngyilkossággal való fenyegetés*

Igaz ugyan, hogy az öngyilkossággal való fenyegetőzés folytán keletkezett félelem *rendszerint* nem szokott súlyos természetű lenni,

adódhatnak azonban olyan konkrét esetek, amelyben a *különleges körülmények* folytán a vőlegény öngyilkosságából a menyasszonyra súlyos kár háramlik. Ez azt jelenti, hogy adott esetben a vőlegény is ama személyek közé sorolható, akinek a baja — legalább közvetve — a menyasszony baja is.

2. *A külső és belső kényszer a házasságkötésnél*

a) *Külső félelem.* — A házassági beleegyezést érvénytelenítő félelemnek nemcsak súlyosnak, hanem *kívülről eredőnek* is kell lennie. A kódex ugyanis „metus ab extrinseco incussus"-ról beszél. (c. 1087.)

Kívülről jövő az a félelem, amelyet szabad akarattal bíró külső ok, vagyis ember idéz elő (a causa libera et externa). Csak az a félelem semmisíti meg az akarat szabadságát, amely idegen akarat nyomása alatt támad a lélekben. Csak az emberi szabadságot súlyosan sértő, jogtalan — kívülről eredő — kényszer, ill. félelem teszi érvénytelenné a házasságot. — Ugyanis az ún. külső félelemnél az előidéző ok *személy,* egy *valaki;* — az ún. belső félelemnél, ill. kényszernél a kiváltó ok valamilyen tárgy, vagy esemény, *valami.* Ennek alapján a külső félelmet *személyi,* a belsőt pedig *tárgyi* félelemnek is lehetne nevezni.

b) *Belső félelem.* — Belső félelemről akkor van szó, amikor a félelem érzése *tisztán belső okra* — betegség, lelkiismeretfurdalás, kényszerképzetek, hallucinációk stb. — vezethető vissza, vagy amit *szükségképpen ható természeti jelenségek* idéznek elő.

Belső félelem az is, amely bizonyos, a szabadakarattól független *tárgyi körülményből* származik, jóllehet az ilyenre egy adott esetben kívülálló személy hívja fel a figyelmet, akinek azonban nincsen hatalmában a szóbanforgó bajt előidézni.

A félelem keletkezéséhez nem szükséges a kényszerítés tényleges alkalmazása, hanem elégséges az attól való alapos félelem (timor metus). Ez az álláspont a félelem fogalmának is jobban megfelel (= instantis vel futuri periculi causa mentis trepidatio). — Ellenkező esetben ugyanis — ha ti. mindig megkívánnók a kényszer *valóságos* jelenlétét, akkor már nem valamely bekövetkező baj miatti félelemről, hanem a tényleges bajról lenne szó.

3. *A jogos és jogtalan kényszer a házasságkötésnél*

a) *A kényszer és fenyegetés,* ha az súlyos és kívülről eredő, *ipso facto jogtalan,* mivel az érvényes jog szerint semmiféle kereset sem támasztható a házasság megkötésére, még nyilvánosan kötött jegyesség esetében sem (c. 1017. § 3.) — A fenyegetés kivételes esetben

azonban jogos lehet. Az 1087. kánon a jogtalan félelmet — igen bölcsen — igazságtalannak nevezi (iniuste incussus) célozva a jog erkölcsi tartalmára.

b) A kényszer jogosságát általában két szempontból lehet vizsgálat tárgyává tenni. *Tárgyilag*, tartalmilag (quoad substantiam) jogos a kényszer, ha igazságos követelés érvényesítéséről van szó, vagyis kellő jogalappal bír a fenyegetés, van *iusta causa.* — Formailag, vagyis az alkalmazás módja szerint jogos a kényszer, illetve fenyegetés, ha a tárgyilag jogos követelés sürgetése *illetékes személy részéről törvényes eszközökkel* történik.

Szorosan véve maga a fenyegetés vagy kényszer, mint olyan, sem nem jogos, sem nem jogtalan. Ez az etikai értékelés csak a fenyegető személy cselekedetére vonatkozhatik, aki ti. jogosan vagy jogtalanul élhet a fenyegetéssel.

c) *A jogos félelemhez három feltétel szükséges:*

1° A fenyegetett személy jogilag kötelezve legyen az erőszakolt házasság megkötésére (metus iustus ex parte metum patientis). Ilyen kötelezettség *két* esetben állhat fenn: először ha a felek *érvényes jegyességet* kötöttek; másodszor, ha házassági ígérettel történt a *nőcsábítás.* Ha azonban szerencsétlen házasságtól kell tartani, egyik esetben sem sürgethető a kötelezettség. A kényszerházasság nem szokott kedvező és boldog lenni! — A fenti kötelezettség tehát inkább az elmélethez. mint a gyakorlathoz tartozik.

2° Szükséges, hogy a fenyegető veszély a kényszer alkalmazására jogosult személytől történjék, azaz a jogosult személy illetékes legyen (metus iustus ex parte vim inferentis).

3° A fenyegető bajnak erkölcsileg megengedhetőnek, tehát igazságosnak kell lennie. Ennek a három feltételnek *együttes* valósulása teszi a félelmet jogossá.

d) *A jogtalan kényszer.* — Jogtalan, igazságtalan a kényszer, illetve félelem, ha a fenti három feltételből legalább egy hiányzik (bonum ex integra causa, malum ex quolibet defectu).

4. *A kikerülhetetlen kényszer*

A házasságot érvénytelenítő kényszernek, illetve félelemnek a kánonjog szerint nemcsak súlyosnak, kívülről származónak és jogellenesnek kell lennie, hanem szükséges még az is, hogy a megfélemlített személynek a kényszer elhárítására ne legyen más lehetősége, a fenyegető baj elkerülésére, mint a nemkívánatos házasság megkötése.

Két ellentétes vélemény van ezen a téren. A szigorúbb álláspont az okozati kapcsolat szükségességét hirdeti, míg az enyhébb tagadja azt.

a) *Metus directus.* — Az első felfogás megköveteli az okozati összefüggést. A jogtalan kényszerrel kierőszakolt házasság eszerint csak abban az esetben érvénytelen, ha a fenyegető azzal a céllal alkalmazza a kényszert, hogy a vonakodó felet házasságkötésre szorítsa (metus directus ad extorquendum consensum).

E kényszer alkalmazása háromféle módon történhetik:

1° A fenyegetés arra irányulhat, hogy *a szorongatott fél egy meghatározott személlyel* kössön házasságot.

2° Irányulhat azonban arra is, hogy a fél *több meghatározott személy közül válasszon.*

3° Végül a fenyegetés minden közelebbi személymegjelölés nélkül *egyszerűen a házasságot célozhatja.* Az okozati összefüggés megteremtéséhez mindhárom célkitűzés külön-külön is elegendő.

b) *Metus indirectus.* — Az enyhébb nézet szerint a kényszerítőnek nem kell a házasságot követelnie, vagyis a fenyegetés és a házasságkötés között az okozati összefüggés fennállására nincsen szükség. Elégséges, ha a megfélemlített személy azért határozza el magát a házasságra, mivel más kiutat pillanatnyilag nem lát a másik személy jogtalan fenyegetésétől való szabadulásra. Azért választja tehát a nemkívánatos házasságot, mivel ez *egyetlen* mentődeszkának látszik, amelyen jogtalan fenyegetésből eredő kényszerhelyzetéből kiszabadulhat.

c) *Eligere cogatur.* — Azt is igazolni kell ilyen esetben, hogy a megfélemlített fél csakugyan egyedül a házasságot választhatta.

d) *Nem biztos jelei a félelemnek:*

1° Ha a menyasszony először önként elfogadja a felajánlott házasságot, de a házasságkötés pillanatában kényszer hatása alatt áll. Az, hogy a kényszerítés a házasság előtt régebben vagy kevésbé régen történt, a félelem jelenlétének könnyebb vagy nehezebb bizonyítási lehetőségét érinti csupán, de a dolog lényegére — azaz a félelem fennforgására — és ezt követően a házasság semmisségére nincs semmiféle hatással.

2° Ha a menyasszony elfogadta a vőlegény *ajándekait,* ebből még nem következik okvetlen a beleegyezés szabadsága, ha abban az időben nagyon félt.

3° Ha a nő a házasság után könnyen beletörődött sorsába s a házastársi kötelességek teljesítésébe, és ha nem ő szakította meg az együttélést, a vélelem a kényszer ellen van, amit természetesen megdönthet az ellenkező bizonyítása. Nem kell azon csodálkozni, hogy a nő sikertelen küzdelem után belenyugszik a házasságba, valamint a kapcsolatos kötelességek teljesítésébe és iparkodik a nem kedvére kötött házasságban megtalálni azt a nyugalmat és boldogságot, ami éppen lehetséges.

4° Nem számít az, hogy a fél a kánonjogot nem ismerve abban a meggyőződésben élt, hogy kényszerházassága érvényes, mivel pl. templomban kötötte és arra törekedett, hogy az ő hibájából nézeteltérések ne

keletkezzenek. Ha tehát a házasfelek bizonyos ideig békésen együtt élnek is, nem jelenti még azt, hogy ezáltal a súlyos félelem miatt érvénytelen házasság érvénytelensége megszűnik. Az érvényesítéshez ugyanis szükség volna a házasság érvénytelenségének ismerete és a beleegyezés megújítása a törvényes formában.

5° Ismételten hangsúlyozni kell, hogy a kényszer miatt nem azért érvénytelen a házasság, mert a beleegyezés hiányzik, hanem azért, mert *jogellenesen* erőszakolták azt ki. Tehát érvénytelen lehet akkor is, ha beigazolódott, hogy a megfélemlített fél belenyugodott sorsába és beleegyezését adta a kötéshez.

6° Szükséges azonban, hogy a kényszerített fél csupán *két* lehetőség között tudjon választani: vagy a súlyos baj, vagy a házasság. Éppen ezért alapos megfontolás tárgyává kell tenni azt is, hogy módjában volt-e kikerülni a fenyegetést vagy esetleg másnak a segítségét, hathatós támogatását igénybe vehette volna-e, és milyen eredménnyel. — Ha ugyanis *harmadik* lehetőség is kínálkozik, akkor a keletkezett félelem nem mondható kikerülhetetlennek.

5. *A tiszteletből fakadó félelem.* (Metus reverentialis.)

A metus reverentialis nevét a *reverentia* szótól, vagyis a szülőknek és feletteseknek kijáró köteles tisztelettől kapta. Azért magyarul tiszteletből fakadó, vagy egyszerűen tiszteleti félelemnek is nevezhetjük.

a) *A tiszteletből fakadó félelem tulajdonságai.*

A jogtudomány és a bírói gyakorlat alapján a következő szabályokat állíthatjuk fel:

A tiszteletből fakadó félelmet általában és önmagában nem kell súlyosnak, vagyis alaposnak tekinteni (metus reverentialis simplex vel levis). Az a lelki megrendülés ugyanis, ami a gyermekben szüleivel szemben tanúsított ellenkezésből vagy az alattvalókban feletteseik méltatlankodásából nehezteléséből származik, általában nem szokott bajt előidézni — inkább belső félelemnek számít.

Adott esetben azonban — a körülmények különös alakulása folytán — a fenyegető baj nagysága ténylegesen fokozódhatik és így a tiszteleti félelem súlyos bajt okozhat. — Ilyen eset pl. az, amikor a felettes a tőle függő viszonyban lévő személyt unos untalan gyötrő és hosszantartó kéréssel, szemrehányó szavakkal, panaszokkal, káromlással, szitkozódással illeti és kemény bánásmódnak teszi ki. Ebben az esetben az egyszerű tiszteleti félelemből *metus reverentialis qualificatus* lesz.

Az eset mérlegelésénél mindkét szereplő személy — tehát a fenyegető és a fenyegetett egymáshoz való viszonyát, lelki tulajdonságait különösképpen tekintetbe kell venni, azaz a szubjektív mértéknek még nagyobb szerepet kell tulajdonítani.

Ha végül a felettes személy ezenkívül bántalmazással (veréssel), rossz bánásmóddal, az örökségből való kitagadással, a házból való el-

üzéssel vagy hivatalból való elbocsátással fenyegeti a kényszerítettet, már nem tiszteleti félelemmel, hanem *egyszerű kényszerrel*, illetve félelemmel állunk szemben (metus simpliciter gravis).

Kétség esetén, vajon a szóbanforgó tiszteleti félelem súlyos-e vagy sem, a házasság érvényét védő jogvédelem alapján — c. 1014, — azt kell mondanunk, hogy *nem* súlyos.

b) *A tiszteleti félelem forrásai.*

Az egyházi bírói gyakorlatban a következő körülmények idézik elő a minősített tiszteletből fakadó félelmet, amely érvénytelenné teszi a házasságot:

1° *Magna et diuturna indignatio*, a szülői súlyos és hosszantartó nehezteléstől való félelem főleg leánynál, kétségkívül súlyos bajokat idézhet elő. A méltatlankodás, neheztelés, rosszallás súlyosságának a lemérésénél természetesen tekintettel kell lenni arra, hogy a szenvedő fél mi ven nemű, korú, milyen egyéb lelki tulajdonságokkal rendelkezik, — még fokozottabban, mint az egyszerű félelemnél.

2° *Pertinacis patris imperium:* a makacs apa vagy anya parancsa sokszor annyira sürgető és zaklató jellegű lehet, hogy a gyermek szabadságát kifejezett fenyegetés nélkül is sérti.

3° *Preces importunae et instantissimae:* a szülők unos-untalan ismétlődő, folytonos kérlelése és ösztökélése a házasságra egymagában is — azaz egyéb fenyegetés vagy testi fenyíték alkalmazása nélkül is — tiszteleti félelmet ébreszthet a gyermekben, hiszen a kérlelés burkolt fenyegetést rejt magában arra az esetre, ha a gyermek ellenszegül. — A folytonos kérlelés, *molesztálás, gyötrés számba megy*, amely teljesen erőtlenné teszi az engedelmességre nevelt gyermeket.

4° A *modica coactio*, a szülők által alkalmazott kisebb nyomás, mint említettük, adott esetben megengedett. Ha a szülők ésszerű okból gyermekeiket házasságra buzdítják, jogosan cselekszenek.

A félelem jogi természete egyébként még ma is vitatott[257]

III. A *feltételes házasság.* (c. 1092.)

1. *A feltétel fogalma*

A feltétel (conditio) *szorosan* véve a feltételező személy hatalmán kívülálló s előtte ismeretlen olyan jövőbeni esemény, vagy körülmény, amelytől a jogügylet érvényét függővé teszi, mégpedig úgy, hogy az a feltétellel együtt áll vagy bukik.

Tágabb értelemben feltétel mindaz a múlt, jelen, vagy jövő körülmény, amelytől a jogügylet érvénye függ (conditio sine qua non). — Az 1092. kánon ilyen tág értelemben veszi a feltételt.

[257] Vö. *Connubia canonica* p. 382—384.

A *halasztás* a jövőben biztosan bekövetkező eseménytől teszi függővé az ügylet érvényét. Pl.: elveszlek, ha apád meghal.

A *meghagyás* olyan körülmény, amelyet az egyik szerződő fél megkíván a másiktól, anélkül azonban, hogy ettől az ügylet érvényét kívánná függővé tenni. Pl.: elveszlek, ha katolikus leszel. — Kétes esetben, amikor nem lehet eldönteni, hogy valamely feltétel igazi feltétel, vagy meghagyás-e, ez utóbbit kell vélelmezni az 1014. kánon szellemében.

2. *A feltétel fajai*

a) *Időt illetően* vonatkozhatik:

a *múltra* (de praeterito); pl. ha tanulmányaidat már elvégezted:
jelenre (de praesenti); pl. ha szűz vagy; ha nagykorú vagy;
jövőre (de futuro); pl. ha nagybátyád általános örökösévé tesz, ha bizonyos hivatalt elnyersz.

b) *A jövőre vonatkozó feltétel ismét lehet:*
felfüggesztő; (conditio suspensiva) és
felbontó (conditio resolutiva).

Az előbbi esetben a házasság érvénye mindaddig függőben marad, amíg a feltétel nem teljesül. — A felbontó feltétel a szerződést kezdettől fogva érvényesnek tekinti, de teljesültével érvényét szünteti. Ez azonban ellentétben van a házasság felbonthatatlanságával. Ha valaki ilyent tenne, kezdettől érvénytelen lenne a házasság.

c) A feltétel lehet:
szükséges (necessaria), pl. ha holnap a nap felkel;
esetleges (casualis), pl. ha az idén jó termés lesz.

Az előző tehát olyan eseményt köt ki, amely a természet rendje szerint szükségképpen bekövetkezik, — a másik pedig olyant, amelynek a lehetősége fennforog.

d) A feltétel lehet még:
lehetséges (possibilis) és *lehetetlen* (impossibilis).

Utóbbi ismét kétféle: az egyik *fizikailag* nem történhetik meg; pl. ha a folyó medrét visszafordítod; — vagy *erkölcsi törvényekkel ellenkező* (turpis). Pl.: ha a bűnben segítségemre leszel.

e) *A lehetséges* feltétel is kétféle:
van olyan, amely a házasság lényegével ellenkezik (conditio contra substantiam matrimonii), — amennyiben kizárja a házasság egyikmásik lényeges tulajdonságát. Pl. elveszlek, ha nem kívánod tőlem a debitum conjugale-t (contra bonum prolis) — ha testeddel kereskedni fogsz: (contra bonum fidei), — ha két év múlva elválsz (contra bonum sacramenti), s van olyan, amely nem ellenkezik a házasság lényegével.

3. *A feltétel joghatálya*

Az említett feltételek közül nem mindegyik teszi a házasságot érvénytelenné.

a) *A jövőre vonatkozó szükségképpen bekövetkező* feltétel mellett kötött házasság kezdettől fogva érvényes, mert a kikötött esemény bekövetkezése teljesen bizonyos lévén, nem függesztheti fel az akaratot. (c. 1092. n. 1.)

b) A jövőre vonatkozó *lehetetlen* feltétel mellett kötött házasság szintén érvényes, mert az ilyen feltétel olybá veendő, mintha nem is tétetett volna. (c. 1092, n. 1.)

c) A jövőre vonatkozó de nem a házasság lényegével ellentétes *erkölcstelen* feltétel — pl. elveszlek, ha megölöd a testvéredet — nem teszi érvénytelenné a házasságot, mert egy tekintet alá esik a lehetetlen feltétellel. (c. 1092. n. 1.)

Annak eldöntése, hogy komoly volt-e a feltétel, vagy sem, a belső fórumban a fél dönti el, a külsőben pedig a körülményekből kell megállapítani. Olyan erkölcstelen kikötésről van itt szó, amely bűnre csábít. Egyéb erkölcstelen feltétel a házasság érvényét felfüggeszti. Egyesek szerint a komolyan kikötött erkölcstelen feltétel nem teljesülése esetén mindig érvénytelen a házasság.

d) *A jövőre vonatkozó és a házasság lényegével ellentétes feltételek.*

Aki feltételt tesz a házasság főcélja: a gyermek, továbbá a házasság egysége és felbonthatatlansága ellen, nem köthet érvényes házasságot. (c. 1092, n. 2.)[258]

4. *Feltételek a házasság hármas java ellen*

a) *Contra bonum prolis.*

Ha valaki érvényesen akar házasságot kötni, akkor a házasság tárgyát, vagyis az egymás testéhez való jognak a gyermeknemzésre irányuló átadását és elfogadását egyenesen és önmagában (directe et in se) kell akarnia. Szükséges, hogy ne legyen előttük ismeretlen, hogy „a házasság egy férfinak és nőnek állandó társulása gyermekek nemzésére." (c. 1082. § 1.)

A gyermekáldás elleni feltétel kétféle: erkölcstelen és erkölcsös, ill. tisztességes.

1° *Az erkölcstelen feltétel* így szól: Házasságot kötök veled, de csak azzal a feltétellel, hogy a gyermekeket elkerülöd — pl. abortus

[258] Az Egyház *per absurdum* egyesek szerint a feltételes házasságot megszüntethetné. Vö. A. *Szentirmai, De* conditionibus matrimonio appositis, in *Revista Espanola* de Dereche Canonico, vel. XVII, 1962, 367 sq.

vagy onanizmus által. Ez a feltétel is kétféleképpen állítható fel: vagy *egyszerűen* (simpliciter) —, amikor az érdekelt fél a házassági cselekményhez való jogot zárja ki a feltétellel; — vagy a jog átadásának és elfogadásának *elvi biztosításával* (hacsak más nem tűnik ki a körülményekből), és csupán a joggal akar *visszaélni. Pl.:* házasságot kötök veled, ha a második gyermek után a többit elkerülöd; — vagy: mindaddig nem lesz gyermek, amíg jobb helyzetbe nem kerülünk.

2° Kölcsönös megegyezéssel azonban köthető érvényes házasság megfelelő valláserkölcsi indítékok alapján a házassági főcél kirekesztésével. (József-házasság). Ugyanis ekkor is megmarad a házasság alapértelme. Hiszen maga a természet is nem egyszer útját állja a gyermek nemzésnek, de azért a két házastárs életközössége házasság marad. Amit itt a természet mint elkerülhetetlent ráró az emberre, azt mélyebb valláserkölcsi indítékokból magának is szabad vállalnia. (Vö. Sz. Tamás, Suppl. 42, 4). Ezért a valláserkölcsi okokból önmegtartóztató házasság valóságos házasság, még akkor is, ha azzal a szándékkal kötötték a felek, hogy a nemi érintkezést kikapcsolják; hiszen amit szabad megvalósítani, arra szabad az embernek eleve is köteleznie magát (Sz. Ágoston, Nupt. et conc. I. 11, 12; Sancta virg. 4,.). Különben az öregek, akiknél a természet rendje szerint az emberi nem elterjedésén való munkálkodás (gyermeknemzés) ki van zárva, érvényesen köthetnek házasságot. Márpedig ezt nem tehetnék ha a főcél nélkül egyáltalán nem létezhetne érvényes házasság. *Alapértelem* nélkül azonban (életszövetség) sohasem lehet érvényes házasságot kötni.

b) *Contra bonum fidei.*

A házasság java a hűség. Aki határozott akarattal olyan feltétellel köt házasságot, hogy a testhez való jogot nem kizárólag akarja átadni egy személynek, hanem egy harmadiknak is kíván belőle juttatni, akkor az ilyen házasság nem érvényes.

c) *Contra bonum sacramenti.*

A felbonthatatlanság lényeges tulajdonsága a keresztény házasságnak. Ezt valamiképpen akarni kell: vagy kifejezetten, vagy bennfoglaltan. A gyermek és a hűség java tekintetében általában különbséget szokás tenni a vállalt kötelezettség és annak nemteljesítése között, vagyis a jog és annak gyakorlása egyidőre elválasztható egymástól, a felbonthatatlanságnál nem lehet a kettőt különválasztani, mert a keresztény házasság egy pillanatig sem képzelhető el felbonthatatlanság nélkül. Elképzelhető azonban olyan eset, hogy valaki igazi házasságot akar kötni, de egyszersmind fenntartja azt a szándékát is, hogy ha bizonyos nehézségek adódnak, élni fog a polgári törvény adta lehetőségekkel s kéri majd a válást, bár ezt Isten előtt törvénytelennek tekinti. Az ilyen szándék nem zárná ki a felbonthatatlanságot és a házasság nem lenne érvénytelen. Ez a szándék inkább a hűség ellen irányuló szándéknak volna minősíthető.

5. *A jövőre vonatkozó megengedett feltételek*

A jövőre vonatkozó esetlegesen tett, lehetséges, tehát tisztességes feltétel nem ellenkezik a házasság lényegével. A házasság érvényét azonban mindaddig felfüggeszti, amíg a feltétel nem teljesedik.

6. *A múltra és jelenre vonatkozó feltételek*

Több esetet különböztethetünk meg:

a) *Lehetetlen feltétel.*

Minthogy az 1092. kánon 4. pontja nem tesz különbséget a lehetséges és lehetetlen feltétel között, mint a jelzett kánon 1. pontjában, azért mi sem tehetünk különbséget. Ebből következik, hogy a múltra és jelenre vonatkozó feltétel nem függeszti fel a házasság lényegét, hanem az a megkötés pillanatában érvényes, vagy érvénytelen, amint a feltétel megvan vagy nincs meg. Minthogy a lehetetlen feltétel sohasem létezhetik, azért az ilyen házasság mindig érvénytelen. Pl.: elveszlek, ha ujjaddal érinted az eget.

b) *Erkölcstelen feltétel*

Az ilyen feltétel mellett kötött házasság azonnal érvényes vagy érvénytelen, ha a feltétel megvan. A kódex előtt az ilyen feltételt meg nem történtnek kellett tartani. Most azonban — ha komolyan történik — éppúgy hatályos, mint más feltétel.

c) *Tisztességes feltétel.*

Pl.: elveszlek, ha szűz vagy, vagy doktori diplomád van, ha nem vagy nemi beteg. — Ez nem függeszti fel a házassági beleegyezést, a házasság vagy rögtön érvényes, ha a feltétel létezik, vagy rögtön érvénytelen, ha nem létezik.

d) *A jelenre vonatkozó és a házasság lényegével ellenkező feltétel.*

Ilyen pl. ha valaki ezt mondaná magában: akarom a házasságot, de nem a szentséget. Ekkor a házasság érvényes és szentségi is. A kiszolgáltató szándéka ugyanis csak a szentségi szertartás megtételéhez szükséges, de már nem a kiszolgáltató szándékától függ az, hogy a szertartás a szentség jellegével bírjon, hanem Krisztus rendelésétől. De ha a szerződő fél így szólna magában: akarom a házasságot, de nem akarom a szentséget, mert különben nem akarom a házasságot sem, akkor a házasság érvénytelen lenne, mivel hiányzik maga a beleegyezés.

7. *A feltételhez hasonló egyéb körülmények.*

Vannak a feltételhez hasonló egyéb körülmények is, amelyek azonban általában a házasság érvényességére nincsenek befolyással. Ezek:

a) *Meghagyás — modus.* — Míg a feltétel egy törvényes tényke-déshez kapcsol olyan körülményt, amelytől függ annak érvénye; — (kifejezése: *ha:* si), — addig a meghagyás a törvényes aktushoz járuló olyan teher, amelyre már a bevégzett szerződés *után* az egyik fél a másikat kötelezi; (kifejezése; *hogy:* ut). A kettő közötti különbség tehát főleg abban nyilvánul, hogy a feltétel felfüggeszti egy törvényes aktusnak, pl. szerződésnek az érvényét, a meghagyás viszont csak *utólag* járul hozzá, mert azt már befejezettnek tételezi fel. A gyakorlatban a kettő megkülönböztetésénél arra kell ügyelni, hogy a felek a jogi tényt azonnal érvényesnek akarták-e, vagy csak a teher, ill. megkötöttség teljesítése után. Az első esetben inkább meghagyás áll fenn, a másodikban szerepel csak felfüggesztő feltétel.

A meghagyás, — akár lehetséges, akár lehetetlen, akár tisztes-séges, akár erkölcstelen — a szerződést sem fel nem függeszti, sem hibássá nem teszi. Ha a meghagyás lehetetlen vagy erkölcstelen, ki nem kötöttnek tekintendő; — ha pedig lehetséges és tisztességes, ama dolog végrehajtásának a kötelezettségét eredményezi, amivel a meghagyás össze van kötve. A beleegyezés ugyanis nem függ a meghagyástól, hanem megelőzi azt. Áll ez a házasság lényegével ellentétes meghagyásra is.

Sanchez szerint azonban ennek az ellenkezője igaz. Nem látszik elégségesnek a szándék a szerződés megkötéséhez abban, akinek a szerződéssel ellenkező szándéka van. Ha a meghagyás igazi *feltétel-számba* megy — amit a körülményekből kell megállapítani — akkor megvan ez a hatálya.

b) *Megokolás (causa)* akkor szerepel, ha valamely törvényes aktusnál a szerződés oka (ratio), vagy indoka (motivum) is fel van tüntetve. Kifejezése: — mert (quia).

c) *Megjelölés vagy meghatározás (demonstratio).* — Kidomborítja annak a személynek a tulajdonságát, akivel szerződésre akarunk lépni. Kifejezése: *aki* (qui, quae).

A megokolás és meghatározás — akár lehetséges, akár lehetetlen, akár tiszteséges, akár erkölcstelen, akár ellenkezik a házasság lényegével, akár nem — nem függeszti fel a beleegyezést és így a házasság érvényes, hacsak nincs személyi tévedésről szó. Az indok az, hogy a megokolás és meghatározás nincsen ellentétben a szerződéssel, nem teszi azt hibássá és úgy kell venni, mintha nem is tétetett volna.

(*Gasparri* szerint a megokolás és meghatározás is néha igazi feltétel-számba mehet, amit a körülményekből kell megállapítani.)

d) *Nap (dies) megjelölése* a szerződésnél azt jelenti, hogy mikor kezdődik, illetve szűnik meg valamely ügylet érvénye, illetve a belőle fakadó kötelességteljesítés. Az elsőnek felfüggesztő ereje van — pl.: elveszlek téged három nap múlva, — a második a házassággal kapcsolatosan nem tehető.

e) Az *esküvel* megerősített szerződés nem változtat a szerződés jellegén, tehát ha a szerződés érvénytelen volt a szerződéshez kapcsolt eskü révén nem válik érvényessé. Az esküvel megerősített szerződés két címen kötelez: az egyik a vallásosság, a másik az igazságosság. Ha erőszak és súlyos félelem következménye, akkor is érvényes, de az egyházi felsőbbség feloldhatja az esküt.

E) *A HÁZASSÁG KÜLSŐ ALAKJA*

32. § A házassági forma kialakulása[259]

I. *Előzmények*

1. A házasságot két különnemű személy kölcsönös akarata hozza létre. Nem elégséges azonban az akarat belső ténye, hanem annak *külsőleg is* meg kell nyilvánulnia. A külső kifejezés — rendesen — érthető és a közönséges beszédmód szerint veendő szavak útján történik. Adott esetben megfelelő külső jelek is elegendők a kölcsönös megegyezés kijelentésére (pl. némáknál süketeknél), ha a jelekből biztosan megítélhető az akarat létezése. (Pl. ha a menyasszony a vőlegény kijelentése után a kezét nyújtja.) Mint már láttuk, történhetik az akaratkijelentés *tolmács* útján és *meghatalmazott* (procurator) révén is.

2. A házasság létesítéséhez természetét tekintve — figyelmen kívül hagyva minden tételes törvényt — bármilyen alakban kijelentett és elfogadott kölcsönös akaratnyilvánítás elégséges lenne.

3. A kánonjog eleinte megelégedett az akarat egyszerű kijelentésével, ha az kellőképpen bizonyítható volt. De már a kereszténység őskorától kezdve megkívánta, hogy a keresztények házassága az Egyház színe előtt (coram facie Ecclesiae) vallásos szertartások kíséretében történjék.[260] Amikor a keresztények buzgósága e téren alábbhagyott, tételes törvénnyel is sürgette.[261] — Mindezek a törvények csak *tiltották*, törvényellenesnek nyilvánították a rendelkezés ellenére kötött házasságot, de érvényét az ünnepélyesség mellőzése ellenére is elismerték. Ezek voltak az ún. *alattomos* (matrimonia clandestina) házasságok.

A tilalmak és büntetések azonban nem bizonyultak hatályosoknak. Számtalan vallási, társadalmi és családi baj származott az ilyen házasságokból a bigámiák serege miatt. Az Egyház végül ama hatalmánál fogva, amellyel a szentségek fölött rendelkezik, bizonyos meghatározott

[259] *Hanuy F.*, A jegyesség és a házasságkötési forma kifejlődése a *Ne Temere* decretumig. Budapest, 1912. — — — *Seréd*i J., A „Ne Temere" decretum magyarázata. Pannonhalma 1909.

[260] Ad Polyc c. 5. Tertull. Ad uxor. lib. II. c. 9. De pud. lib. II. c. 4.

[261] c. 33. D. 23., c. 5. C. 30. qu. 5. c. 3. X. de cland. desp c, 11, X, de spons. et matr.

formaiságot, ünnepélyességet — szóval alakiságot — állapított meg és ehhez kötötte a házasság érvényességét. Ezt tette elsőízben a trienti zsinaton.

II. Forma Tridentina

Az ún. trienti forma (Sess. 24, c. 1. de ref.) *Tametsi* dekrétum néven szerepel, mivel így kezdődik: „*Tametsi* dubitandum non est clandestina matrimonia libero contrahentium consensu facta, rata et vera esse matrimonia, quamdiu ecclesia ea irrita non fecit..."

A kötelező forma feltételei

1. *Parochus proprius.*

A házasságkötésnek tehát az *illetékes plébános* — saját plébános (parochus proprius) előtt kellett történnie. Illetékes az a plébános, akinek plébániáján a jegyeseknek domiciliumuk vagy quasi-domiciliumuk volt. Ha a jegyesek külön plébánián laknak, bármelyik plébános előtt köthető érvényes házasság. Nem változtat a dolgon, ha valaki csupán a törvény kikerülése végett (in fraudem legis) változtatta meg lakását feltéve, hogy az új helyen valóságos domiciliumot szerzett. A lakásnélküliek (vagi) házasságára nézve az a plébános az illetékes, akinek a plébániáján tényleg tartózkodtak. Minthogy a plébános a házasságkötésnél sem rendi, sem joghatósági ténykedést nem végzett, hanem mint köztanú szerepelt, elég volt a jelenléte — ám nem a letett (depositus) vagy betolakodott (intrusus) plébánosé. A megbízottnak (delegatus) azonban áldozópapnak kellett lennie.

A merő *anyagi* jelenlét nem volt elégséges, tehát szükséges volt, hogy a plébános lássa a házasulandókat és hallja, illetve megértse — felfogja — az előtte álló személyek szavait, amelyek által házasságot akarnak kötni. Nem szükséges, hogy e célból hivassék meg; elég bármely ürügy alatt kieszközölt megjelenése mégha erőszak vagy fenyegetés által történik is az. Az eszméleten kívüli vagy teljesen ittas plébános előtt azonban nem lehetett érvényes házasságot kötni.

A plébános illetékessége *kétoldalú* volt. Egyrészt *reális* — vagyis mindazokra kiterjedt, akiknek az ő plébániája területén rendes vagy pótlakóhelyük volt, ill. lakóhelynélküliek; — másrészt *personalis*, vagyis saját híveit bárhol — saját plébániája területén kívül is — megeskethette. Mivel a beleegyezés kivételét nem tekintették joghatósági cselekménynek ezért területen kívül is megtörténhetett.

2. A *két tanú* jelenléte a plébánossal együtt szintén érvényességi kellék.

Noha a fenti kellékek tökéletesen elegendők voltak a házasság érvényességéhez, mégis az Egyház megkövetelte, hogy hívei a házasságot vallásos *szertartás* és az Egyház áldása mellett kössék. Ezért különbséget tettek a plébános *cselekvő* — (assistentia activa) — és *szenvedő* (assis-

tentia passiva) közreműködése között. — Az előbbi esetben a plébános nemcsak az akaratkijelentés vette tudomásul, hanem a *Rituale* szerint ünnepélyes szertartás keretében a házasságot meg is áldotta. Az utóbbinál a templomon kívül, minden szertartás mellőzésével tisztán, mint tanú volt jelen a beleegyezés kijelentésénél.

3. *Kötelező erő.* — A trienti forma csak ott volt kötelező, ahol kihirdették: „Decernit insuper, ut huiusmodi decretum in unaquae parochia suum robur post 30 dies habere incipiat a die primae publicationis in eadem parochia factae numerandos." — Azért rendelte el a zsinat a plébániánkénti szokatlan kihirdetési módot, mert a protestantizmus terjedése miatt nem akarta azok házasságát érvénytelennek nyilvánítani (ahol ugyanis ezek többségben voltak, ott nyilván nem hirdették ki).

A kihirdetéssel egy tekintet alá esett a trienti forma emberemlékezetet meghaladó *jogszokás* útján történő bevezetése. (S. Offic. 1866. I. 10.)

Ahol a trienti dekrétumot nem hirdették ki — pl. Svédország, Norvégia, Dánia, Oroszország — ott a kölcsönös akarat kijelentése, bármilyen formában történt is, érvényes házasságot hozott létre *(loca extraordinaria.)* — Ugyanez áll azok házasságára nézve is, akik közül az egyik tridentin, a másik extratridentin területen lakott. A házasság oszthatatlansága következtében ugyanis az egyik fél mentességét közölte a másik féllel (communicatio immunitatis).

III. *Declaratio Benedictina*

A *Tametsi* dekrétum alól voltak azonban kivételek. Először is nem hirdették ki olyan helyeken, ahol protestánsok abban az időben már önálló egyházközségekbe tömörültek. De maga a Szentszék is egyes esetekben és egyes területekre adott felmentést, illetve olyan értelmű kijelentést (declaratio) tett, hogy a vegyes házasságok és tisztán nem kat. házasságok a trienti forma alól mentesek. Így pl. a Congr. Concilii 1741. november 4-én kelt *Matrimonia* kezdetű konstitúciójával Hollandiában érvényesnek deklarálta a nem katolikusoknak a plébános közbejötte *nélkül* kötött házasságait. (Fontes V, 3527.) Ezt az intézkedést XIV. Benedekről *Declaratio Benedictina*-nak vagy egyszerűen *Benedictina*-nak szokás nevezni.

Ugyanez a pápa *De synodo dioecesana* kezdetű híres művében e mentességet a vegyes házasságokra is kiterjeszti: „ita valida dici deberent illa matrimonia, quae in iisdem locis inter duas partes, alteram catholicam, alteram haereticam eodem modo contracta forent: quoniam quum conjugum alter tum ratione loci in quo habitat, tum ratione societatis in qua vivit, exemptus sit a Tridentinae Synodi lege, exemptio qua ipse fruitur, alteri parti *communicata* remanet, propter individualitatem contractus, vi cuius exemptio, quae uni ex partibus competit, ad alteram, secundum etiam civiles leges, extenditur, eidemque communicatur." Tehát csak akkor forgott fenn mentesség, ha mind személy, mind pedig hely szerint nem bírt kötelező erővel a trienti forma.

IV. Instructio Lambruschiana

Magyarországon is súlyos zavarokat okozott az a körülmény, hogy egyes püspökök és plébánosok csak reverzális ellenében voltak hajlandók aktíve közreműködni a vegyesházasságoknál. A püspöki kar *Lonovics* József csanádi püspököt — később kalocsai érsek — küldötte le Rómába, akinek félévi tárgyalás után sikerült hasonló kedvezményt biztosítani Magyarország számára is. XVI. Gergely által 1841. április 30-án kiadott *Quas vestro* kezdetű breve-vel reverzális nélküli vegyesházasságok esetében engedélyezte az *assistentia passiva*-t. Egyidőben kelt Lambruschini államtitkárról elnevezett instrukcióval pedig érvényesnek ismerte el a trienti forma mellőzésével a prot. pásztorok előtt kötött vegyesházasságokat is.[262]

V. Provida sapientique cura

1906. jan. 18-án jelent meg ez a konstitúció és április 15-én lépett érvénybe (AAS. 39/1906 81.), amely Németországra nézve megszüntette a trienti és nem-trienti helyek közötti különbséget és az összes tisztán katolikus házasságokra nézve a trienti formát írja elő kötelezőnek.

A vegyesházasságokat a trienti forma nélkül is — bár tilosak — de érvényesnek nyilvánította.

VI. Ne temere

Ez a dekrétum 1907. aug. 2-án jelent meg és 1908. ápr. 19-én lépett hatályba (AAS 40/1907/525.). — Az egész Egyházra nézve egységes házasságkötési jogot ír elő. A 11. cikkely 2. § kimondja, hogy nemkatolikusoknak a katolikusokkal kötött házassága is csak akkor érvényes, ha a helyi plébános (parochus loci) és két tanú előtt kötik meg.

A *Tametsi* és *Ne Temere* szerint más és más az illetékes plébános. Az előbbi szerint a plébános illetékessége területi és egyben személyi jellegű volt. A területen belül csak alattvalóit eskethette meg, de ezeket *bárhol* megeskethette. A *Ne Temere* szerint az ordinarius és a plébános a területen belül bárkit (tehát azokat is, akiknek nincsen ott lakóhelyük vagy pótlakóhelyük) érvényesen megeskethetett, de a területen kívül még saját hívei házasságánál sem működhetett közre (parochus loci).

Így lazult ugyan a plébánosnak a híveivel való kapcsolata, de a házasság érvényének bizonyossága megszilárdult.

Van azonban egy kivétel is: *nisi pro aliquo particulari loco aut regione aliter a S. Sede sit statutum.* — A *Congr. Concilii* 1908. febr. 1-én kijelentette, hogy a fenti kivétel egyedül a *Provida* kezdetű konstitúcióra vonatkozik és a *Benedictina* és *Lambruschini* instrukcióval adott egyéb kedvezmény hatályát vesztette.

[262] Közli: *Hanuy*, im. 293.

VII. A Provida kiterjesztése

A Lambruschini kedvezmény megszünése nagy zavart okozott Magyarországon. A püspöki kar kérésére a Szentszék azután a *Provida* konstitúció hatályát kiterjesztette az akkori Magyarországra és társországaira is (Erdély, Horvátország, Fiume).

A Congr. de Sacr. 1909. febr. 27-én kelt konstitúciójával pedig a közben a *Ne Temere* után érvénytelenül kötött házasságokat gyökerében orvosolta (AAS 2, 516.).

A trienti forma nélkül kötött házasságok a *Provida* szerint azonban csak akkor voltak érvényesek, ha a házasulók mindketten Németországban, illetve Magyarországon születtek és ott is kötöttek házasságot.

VIII. *A kódex*

A kódex joga, amely lényegileg a *Ne Temere* fegyelmét veszi át, véglegesen megszüntetett minden kiváltságot. Németországban és nálunk többen vitatták, hogy a 4. kánon alapján mint *indultum*, továbbra is érvényben maradt a kapott kedvezmény, de a német püspöki kar kérésére a kódex-magyarázó bizottság 1918. márc. 30-án *ellenkező* értelemben döntött.

A magyar püspökök 1920-ban kaptak hasonló nemhivatalos döntést (Serédi akkori római kánonjogi tanácsos útján), de közbeeső időben forma nélkül kötött vegyesházasságokat nem orvosolták. —

33. § A házasság külső formája a mai jog szerint (c. 1094—1109)

(Forma matrimonii.)

I. *A rendes érvényességi házasságkötési forma.* (c. 1094.)

Érvényes házasságot csak a helyi ordinarius vagy a helyi plébános és ezek valamelyike által megbízott pap és két tanú jelenlétében lehet kötni.

1. *A helyi ordinarius. (c. 198.)* — A római pápa, mint az Egyház feje, az egész Egyházban, a megyéspüspök, a püspöki joghatósággal bíró apátok és prelátusok, a püspök, a nullius apát és prelátus helynöke. Az apostoli adminisztrátor, apostoli vikárius és prefektus, továbbá azok, akik a jog vagy jogerős konstituciók alapján (széküresedés vagy akadályoztatás esetén) jogosultak átvenni ezek hatalmát. (c. 198.)

2. *A plébános,* akár fizikai, akár jogi személy. — Szoros értelemben plébános az, aki *in titulum,* vagyis címként nyeri el a plébániát.

A *putatív* plébános köztévedés miatt (error communis) rendes plébánosnak minősül, mivel az Egyház *error communis* esetén a rendes joghatóságot pótolja mind külső, mind pedig belső jogterületen: (c. 209.) A mai jog szerint plébános csak felszentelt pap lehet. (c. 453.)

3. A plébánoshelyettesek. A plébánossal a házassági jog szempontjából egy tekintet alá esnek mindazok, akik a rendes lelkipásztori hatalmat bírják, bármily nevet viseljenek is. Ilyenek:

a) quasi-plébánosok, akik az apostoli vikariatusban, vagy prefektúrában önálló lelkipásztori munkát végeznek; (c. 216, 3.)

b) plébánoshelyettesek (vicarii paroechiales), ha teljes plébánosi jogkörrel vannak felruházva (c. 471—476.);

4. *Esketési hatalom feltételei.*

1° *Ha személyesen történik :*

a) *a javadalom, illetve hivatal kánoni elfoglalása.* (c. 334.)

A püspök székfoglalása, a plébános a javadalomba való beiktatásának napjától kezdve illetékes a közreműködésre. A püspöki helynök és javadalommal nem rendelkező plébánoshelyettesek hivatalbalépésük napjától.

Az esketési hatalom a hivatal vagy javadalom törvényes elvesztésével egyidejűleg megszűnik.

b) *A közreműködés szabadsága.*

A súlyos erőszak és félelem nyomása alatt közreműködő lelkész jelenlétében nem jönne létre érvényes házasság. Minthogy a beleegyezést köteles *requirere et excipere*, azaz kivenni a felektől, — a tisztán passzív asszisztencia mellett kötött, vagy a meglepetés, rajtaütésszerű házasság — (ex inopinato, insidiose aut violenter) a kódex után már nem képzelhető el.

c) *A fenyítéktől való mentesség.*

Az az egyházi személy, akit bírói ítélet kiközösítéssel, interdictummal vagy felfüggesztéssel sújtott (sententia condemnatoria) vagy az egyházi hatóság a jelzett büntetésekkel terheltnek nyilvánított (sententia declaratoria), érvényesen nem működhet közre a házasságkötésnél. A kódex előtt ez nem volt akadály. Aki hivatalától fel van függesztve, a dolog természete szerint szintén nem működhet közre.

d) *A területi elv megtartása.*

Az esketési jog a hivatali körzet határain belül gyakorolható érvényesen: akár saját hívőről, akár másról van szó.

A helyi plébános tehát saját területén belül érvényesen esket, habár a jegyesek egyike sem híve. De területén kívül még saját híveit sem esketheti meg érvényesen, az ottani helyi plébános felhatalmazása nélkül.

A helyi főpásztor hivatalánál fogva csakis egyházmegyéje területén eskethet érvényesen. Az általa delegált személy szintén az egész egyházmegye területén eskethet.

Minthogy általános felhatalmazás csak káplánoknak adható, ez a hatalom is területileg korlátozott. Egyébként a főpásztor és a plébános esketési hatalma *versenyző*, vagyis kumulatív egyazon területen. A főpásztor azonban nem vonhatná meg a plébánostól csupán az esketési hatalmat, mivel azt a közjog kapcsolja hivatalához. A hivataltól való felfüggesztéssel természetesen e jog szünetelése is együttjár.

A területi elv érvényesül ama *személyi* pélbánosoknál is, akiknek bizonyos személyek feletti hatalma területileg is körül van írva.

Bizonyos *nyelvi* vagy *nemzetiségi* közösség plébánosának az illetékessége rendszerint meghatározott területhez van kötve, azért csak itt eskethet érvényesen.

Az intézeti lelkész csak saját intézetében eskethet érvényesen.

A személyi plébánosok természetesen csak saját alattvalóikat eskethetik meg, másokat csak a helyi plébános engedélyével.

2° *Ha megbízás, illetve delegatio útján történik az esketés.*

a) Akinek rendes esketési hatalma van, átadhatja azt más papnak, de természetesen csak a saját területén. A plébános csak a saját plébániája, a főpásztor pedig csak saját egyházmegyéje területére adhat esketési engedélyt. Az esketési hatalom átadása *delegatio* útján történik, azaz felhatalmazással. A megbízott tehát nem csupán engedélyt kap, hanem képességet is nyer arra, hogy a házasságnál érvényesen közreműködjék.

b) A megbízás vagy delegáció *módjai:*

Kétféle delegáció lehetséges: különleges és általános.

5. *Különleges,* vagyis esetről esetre szóló felhatalmazás — *ad casum.*

Ennek érvényességéhez szükséges, hogy

a) *kifejezett,* határozott legyen (expressa). A hallgatólagos felhatalmazás most már nem elégséges. A házasság megkötése előtt kell történnie.

b) *meghatározott,* megnevezett papnak kell adni a felhatalmazást, (sacerdoti determinato). Valamely személynek, vagy dolognak meghatározása sokféleképpen történhetik.

c) meghatározott házasságra kell szólnia. — Érvénytelen a nem meghatározott házasságra adott felhatalmazás: pl. egy hónap alatt kötendő házasságokra. — Ilyen általános felhatalmazás csak a káplánnak adható.

d) A delegált hatalom csak a delegáló hatalmának *területén* gyakorolható: (intra fines territorii delegantis). — Régi jogi elv: *Nemo potest plus iuris transferre, quam sibi competere dignoscatur*"[263], vagyis senkisem ruházhat át másra több jogot, mint amennyivel maga rendelkezik. Márpedig a plébános és a főpásztor csakis hivatali területén gyakorolhatja hatalmát, tehát a megbízott is.

Aki megbízójának feltételeit túllépi, érvénytelenül cselekszik. (c. 203. § 1.)

6. *Általános esketési felhatalmazás (ad universitatem).*

A plébános, vagy a főpásztor a káplánoknak általános felhatalmazást adhat a *jövőben* a plébánia területén kötendő házasságoknál való közreműködésre. De csak arra a plébánia területére, amelynél, mint káplánok, alkalmazást nyertek.

A káplán ebben az esetben, *egyes esetekben* esketési hatalmát továbbadhatja — (szubdelegálhatja) bárkinek.

Az esketésre természetesen minden esetben csak akkor lehet felhatalmazást adni másnak, ha a felek *szabad* állapotának bizonyítása már megtörtént. (c. 1096. § 2.)

7. *Delegatio suppleta*

Köztudomású, hogy az Egyház köztévedés (error communis) és komoly kétség (dubium positivum et probabile) esetén a hiányzó joghatóságot pótolja.

a) Az *error communis* fogalma a mai napig vitatott. *De facto* fennáll, ha egy helyen vagy közösségben a nemlétező joghatóságot létezőnek tekintik. — *Virtualiter* áll fenn, ha egy nyilvánosan végzett tény, illetve cselekedet valamely hely, vagy közösség komoly híveit is tévedésbe ejtheti. Ez a nézet manapság biztosan tartható és elegendő a 209. kánon alkalmazására.

b) A *dubium positivum et probabile* akkor forog fenn, ha komoly alapokon nyugszik az a feltevés, hogy a joghatóság megvan.

A *dubium iuris* — jogkétség — a törvény léte és értelme körül forog fenn, míg a *dubium facti* valamely tény létére és körülményeire vonatkozik.

A CP. a 209. kánon alkalmazását nemcsak a szorosan vett joghatóságra, hanem a *potestas dominativa*-ra is kiterjeszti.

A putatív plébánosnak az error communis esetén az Egyház a plébánosi joghatóságot közvetlenül, (direkte) pótolja, amelyben — mint rész az egészben — benne van az esketési jog is, amelyet így közvetve (indirekte) pótol. Eddig általában tagadták, hogy a delegált joghatóságot is pótolja az Egyház. A CP azonban 1952. március 26-án kelt hivatalos döntése szerint az Egyház akkor is pótolja a hiányzó felhatalmazást, ha a lelkész *error communis* vagy *dubium probabile* esetén meghatalmazás nél-

[263] R. I. in VI°.

kül — (*delegatione* carens) esket. — Méginkább áll ez arra a lelkészre, aki *potestate ordinaria* — vagyis saját jogán működik közre a házasságkötésnél. Ebből azonban az is nyilvánvaló, hogy nem közvetett, hanem *közvetlen* pótlásról van szó.

8. *Tanúk jelenléte.*

A plébános vagy meghatalmazottján kívül a házasság érvényes kötéséhez szükséges még két tanú jelenléte is. Tanú lehet mindenki, aki az előtte történő cselekményt képes *felfogni, megérteni.*

A tanúknál tehát szükséges, hogy a jegyeseket *lássák,* szavaikat *hallják* és a cselekményt *megértsék.* Az nem számít, hogy önként, vagy kényszerítve vannak jelen. Szükséges az is, hogy mindkét tanú a plébánossal vagy lelkésszel együtt legyen jelen a beleegyezés kijelentésénél.

A tanúskodásból eszerint senki sincs kizárva. Lehetnek férfiak vagy nők, kiskorúak, a jegyeseknek bármilyen közeli rokonai, eretnekek vagy hitetlenek egyaránt. Kívánatos azonban, hogy katolikusok legyenek.

II. *A házasságkötés megengedettségének kellékei* (c. 1097.)

Aki érvényesen eskethet, nem mindig *megengedetten* működhetik közre. A káplán, pl., akinek egyszer s mindenkorra szóló felhatalmazása van, a plébánia területén mindig érvényesen eskethet, de nem megengedetten. Ahhoz, hogy valaki megengedetten eskethessen, két feltétel szükséges:

a) hogy a jog által meghatározott módon meggyőződött a házasulandó felek *szabad* állapotáról, vagyis arról, hogy közöttük semmiféle bontó, vagy tiltó akadály nem forog fenn (c. 1020. Inst. 1941.);

b) hogy az eskető lelkész a kérdéses házasságnál való közreműködésre illetékes legyen.

1. *Az illetékesség alapjai*

a) Az esketés a plébánosnak fenntartott jog. — A helyi ordinariusnak az egyházmegye minden plébániáján az esketést illetően a plébánosokkal versenyző, konkurráló hatalma van. Mind a plébános, mind az ordinarius csak akkor működhet közre, ha valamelyik fél (tehát elég az egyik) a házasságkötést lakóhelyén, pótlakóhelyén, vagy legalább egyhónapos ott-tartózkodási helyén köti meg. Az illetékes plébános jogáról van itt szó.

b) Elbocsátó engedély. Olyan lelkész, akinél a fentemlített feltételek mindegyike hiányzik, csak abban az esetben eskethet, ha erre előzetesen engedélyt kapott vagy a domicilium vagy a quasi-domicilium vagy pedig az egy havi tartózkodás helyének plébánosától, illetve a helyi ordinariustól. Az engedély pótolja a hiányzó illetékességet.

c) A versenyző (konkurráló) illetékesség.

Előfordul, — főleg városokban — hogy ugyanazon helységben több plébános is illetékes egyazon házasságnál. A törvény *szabályként* előírja, hogy ilyenkor a házasságot *rendszerint* a menyasszony plébánosa előtt kell megkötni. *(ubi sponsa, ibi copula,* c. 1097, § 2.) Ha a menyasszonynak több lakóhelye, illetve egyhónapi tartózkodási helye van, akkor azok között szabadon választhat.

Vegyes vallású házasság esetén nyilván a katolikus fél lelkésze előtt kötendő a házasság.

2. *Stóla-ügyek* (c. 1097. § 3.)

A stóla az illetékes plébánost illeti.

III. *A házasság rendkívüli formája (Szükségházasság)* (c. 1098.)

1. *A szükségházasság érvényes joga* (c. 1098.)

A házasságot *két* esetben pap nélkül, vagyis két tanú előtt is érvényesen meg lehet kötni.

a) *Szükségházasság halálos veszedelemben.*

Elégséges, ha a halálos veszedelem csak valószínű. Nemcsak betegségben, hanem külső okok folytán is előállhat (pl. halálos ítélet, ütközet előtt, műtét esetén stb.) Akkor is, ha a veszedelem csak az egyik felet fenyegeti, s attól kell félni, hogy valamelyik meghal, mire rendes úton (levélbeli felkeresésre) papot kapnak.

b) *Szükségházasság sürgősség esetén.*

Ha egy hónapon belül *súlyos baj* (grave incommodum) nélkül nem található eskető pap.

A szükségházasság alkalmazásának *feltételei* a következők:

1° A házasságkötésnél a közreműködésre jogosított személyek (ordinarius, plébános vagy általuk delegált pap) meghívásának vagy felkeresésének lehetetlensége. Vagyis sem a felek, sem más harmadik személy nincs abban a helyzetben, hogy a nevezetteket az érintkezés rendes eszközeivel (levél) felkeresse, illetve meghívja. Bár a *telefon* manapság közhasználatú eszköz, az egyházi jogéletben a megtévesztés és félrevezetés veszedelme miatt a Szentszék intézkedése folytán rendkívüli közlekedési eszköznek számít. (Államtitk. 1891. XII. 10. — S. Offic. 1892. VIII. 14.)

A plébánost tehát nem lehet sem meghívni, sem felkeresni: e két elemnek *egyszerre* kell szerepelnie.

A lehetetlenség kétféle:

α) *Fizikai* lehetetlenség akkor forog fenn, ha nincs a környéken plébános, vagy nem tudni, hogy hol tartózkodik. — Ugyancsak ez a

helyzet akkor is, ha a plébános börtönben van, vagy szabadon van ugyan, de nem áll rendelkezésre megfelelő eszköz, hogy igénybevehető legyen.

Ebből a szempontból *grave incommodum* volna a terhes vagy költséges utazás. A kódexmagyarázó bizottság 1928. III. 10-én hozott döntése szerint az 1098. kánon a plébánosnak csak *fizikai* távollétére vonatkoztatható. (Ilyen eset lenne pl. ha magas hegyek között téli hóeséskor egy ház úgy el van zárva a külvilágtól, hogy oda a plébánosnak sem bejutnia, sem kijönnie nem lehet.)

β) *Erkölcsi lehetetlenség.* — A kódexmagyarázó bizottság az említett választ 1931. júl. 21-én akként módosította, hogy az 1098. kánon alá vonható az olyan eset is, amikor az ordinarius, vagy plébános anyagilag (materialiter) jelen van ugyan, de baj nélkül nem működhet közre a házasságkötésnél. Ez már nem fizikai, hanem *erkölcsi* lehetetlenség, amikor ugyanis olyanok a körülmények, hogy jelentékeny erkölcsi vagy anyagi kár, illetve nehézség nélkül nem vehető igénybe a plébános, ha fizikailag elérhető is lenne. A baj fenyegetheti akár a feleket, illetve azok valamelyikét, akár a plébánost, akár valamely harmadik személyt (egészséget, életet, szabadságot, jó hírnevet, anyagi javakat vagy a közjót).

Ugyancsak ide tartozik az az eset, amikor plébánosnak *súlyos büntetés terhe mellett* tilos az egyházi kötésnél való közreműködés előzetes polgári kötés nélkül.[263a]

Hogy konkrét esetben fennáll-e fizikai vagy erkölcsi lehetetlenség, a dolog természete szerint a *felekre* tartozik. A lehetetlenség, fennállása azonban *tárgyilag* mérendő le, úgyhogy ha a felek e tekintetben jóhiszeműleg alaptalanul állapítanak meg lehetetlenséget, akkor nem valóságos, hanem csak *vélt* fizikai vagy erkölcsi lehetetlenség esete forogna fenn és az ilyen körülmények között a két tanú előtt kötött házasság nem lenne érvényes.

Ha a helyi plébánoshoz nem lehet ugyan fordulni, de felkereshető a *szomszédos* plébános, nem forog fenn a közhitelű tanú igénybevételének a lehetetlensége. Hogy ezen a téren mennyire kell elmenni, az ténykérdés, ti. addig, ameddig nem forog fenn *grave incommodum.* Idegen plébánost azonban nem kell meghívni, mivel területén kívül úgysem eskethetne érvényesen.

Alkalmazható a szükségforma akkor is, ha a felek a törvény kijátszása miatt költöztek olyan helyre — in fraudem legis — ahol közhitelű tanú nincsen, vagy szándékosan halasztották a házasságot

[263a] Vö. A. *Szentirmai*, De applicatione can. 1098 in peculiaribus quibusdam adjunctis, in *Periodica* de re morali caononica liturgica, 1963.

mindaddig, amikor a plébános már nem vehető igénybe, csak azért, hogy pap nélkül esküdjenek.

Az említett lehetetlenségnek nem kell *általánosnak lennie*, vagyis az egész vidékre vagy annak jelentős részére kiterjednie; elégséges, ha csak a feleket, illetve azok egyikét érinti.

2° Második feltétel az, hogy az illetékes lelkész igénybevételének lehetetlensége *alapos valószínűséggel egy hónapon* át tartson (dummodo prudenter praevideatur eam rerum conditionem esse per mensem duraturam).

2. *A szükségházasság megkötésének módja*

a) Két tanú együttes, fizikai és erkölcsi jelenléte szükséges.

b) Bárki lehet tanú, akit a természetjog alkalmasnak tart, de ne legyen kisded, 7 éven aluli elmebajos, részeg stb. Nem kell a beleegyezést kivenniük, elég a házasság szándékának kölcsönös kijelentését meghallgatniok.

c) A megengedhetőséghez szükséges, (ha kéznél van) más pap meghívása. De ha nem hívják is meg, a házasság érvényes. Ha marasztaló vagy kinyilvánító ítélettel van sújtva, meghívható, de nem kötelesek erre.

Az 1098. kánon alapján közreműködő pap teljesen mentes az 1095—96. kánonok előírásaitól és az 1043—45. kánonok alapján széleskörű felmentési hatalommal bír az akadályok felmentése tekintetében.

d) Ha ilyen házasságnál pap működik közre és ha ennek akadálya nincs, illő, hogy a házasságot a *Rituale* szerint kössék. Ha csak két tanú szerepel, akkor is kívánatos hogy az akarat kijelentése templomban, imák között történjék. A Hitterjesztési Kongregáció 1830. VI. 23-án kelt instrukciója (*Fontes*, nr. 4749) szerint, ha ilyen esetben nincsen misszionárius, a szülők válasszanak két tanút, akik a felekkel és hozzátartozóikkal együtt menjenek a templomba és ott térdelve keltsék fel a hit, remény és szeretet erényeit, indítsanak bánatot (élők szentsége: kegyelem állapotában); utána a felek felkelve jelentsék ki akaratukat és adjanak hálát. — Ha nem mehetnek templomba, magánházban is elvégezhetik. — Így akarja az Egyház a szentségi méltóságnak és a vallásos jellegnek a kegyeit szűkített formában is biztosítani.

e) Az ilyen házasság anyakönyvezéséről a jelenlevő pap, ennek hiányában a tanúk a felekkel egyetértésben gondoskodjanak.

IV. *Kik vannak kötelezve a házasságkötés kánoni formájára?*

Általában azt kell mondani, hogy a rendes házassági forma (illetékes plébános és két tanú) minden egyes házasságnál kötelező, ahol legalább az egyik fél a latin egyháznak tagja, vagyis római katolikusnak minősül.

A trienti zsinat fegyelme szerint az egyik fél forma alóli men-

tességét közölte a másik féllel, — a kódex fegyelme szerint viszont a formakötelezettséget közli az egyik fél a másik féllel. Tehát katolikus katolikussal, katolikus kereszteltettel, ill. kereszteletlennel érvényesen csak katolikus lelkész előtt köthet házasságot rendes körülmények között.

1. *A formakötelezettség közelebbi meghatározásai:*

A forma szempontjából katolikusnak minősül mindaz, aki a katolikus Egyházban vette fel a keresztséget. A keresztség az egyháztagság alapja. Minden (bárhol) érvényesen megkeresztelt egyén tagja a katolikus Egyháznak (c. 87.) és általában minden egyházi törvénynek is alanya (c. 12.). — A házassági formánál azonban az egyháztagságot *szorosabban* vesszük. Csak azokra terjed ki a formakötelezettség, akikre áll a vallásküllönbség akadálya a fentebb kifejtettek szerint.

1949. január 1. óta kötelezve vannak a kánoni formára azok is, akik nem katolikus szülőktől származva (ha legalább az egyik nem katolikus) a katolikus keresztségük ellenére gyermekkoruktól fogva (ab infantia) eretnekségben, szakadárságban, hitetlenségben, vagy teljesen vallás nélkül nevelkedtek, feltéve, hogy nem katolikus személlyel kötnek házasságot.[264]

2. *Mentesek a kánoni forma alól:*

a) a *kereszteletlenek,* akik egymással lépnek házasságra, mivel egyáltalán mentesek az egyházi törvények alól,

b) nem katolikus keresztények, vagyis az olyan keresztények, akik sem a keresztség, sem pedig áttérés révén *sohasem* tartoztak a katolikus egyházhoz (c. 1070.) ha egymással lépnek házasságra;

[264] Vö. *Ab acatholicis nati.* — *Angelicum.* 31. (1954.) 44—66. XII. Pius 1948. VIII. 1-én kelt Motu proprio-jával az 1099. kánon 2. §-ának utolsó bekezdését törölte és így végeredményben a *Ne Temere* disciplináját visszaállította. A kódex azért volt enyhébb, mert nem akarta a forma kötelezettség kiterjesztésével az érvénytelen házasságok számát szaporítani. Mivel azonban ez sok jogbizonytalanságra adott alkalmat, ti. annak megállapítása, hogy ilyen esetben valaki mikor és milyen körülmények között minősítendő nemktolikusnak, az újabb rendelkezés visszaállítja a *Ne Temere* elvét: *semel baptisatus, semper baptisatus.*

Eszerint, aki a katolikus Egyházban keresztelkedett meg, kötve van a kánoni házassági formára még akkor is, ha szülei nemkatolikusok, vagy hitetlenek és ő maga kiskorától fogva vallás nélkül vagy nemkatolikus vallásban nevelkedett, ha hasonló helyzetben lévő egyénnel, vagy nemkatolikussal kíván házasságra lépni. Feltétel csak az, hogy *katolikus* módon legyen megkeresztelve.

c) 1949. január 1. előtt *mentesek* voltak a kánoni forma alól azok, akik nem katolikus szülőktől származva (vagy vegyes házasságból) katolikus keresztségük ellenére gyermekkoruktól fogva eretnekségben, szakadárságban, hitetlenségben, vagy minden vallás nélkül nevelkedve nem katolikus személlyel kötöttek házasságot. (c. 1099) (Tehát az 1949. jan. 1. előtt kötött házasságok érvényét eszerint kell elbírálni.)[265]

V. *A házasság liturgikus formája*

(c. 1100—1102 ; 1108.; 1109.)

1. *Egyszerű áldás (benedictio simplex)*

A házasság jogi érvényességéhez elégséges az illetékes lelkész és két tanú jelenlétében a kölcsönös akarat kijelentése és elfogadása. — Végszükség esetén (pl. halálos veszedelemben) ez minden szempontból elégséges. — Egyéb esetben azonban, tekintettel arra, hogy a házasság nemcsak szerződés, hanem *szakrális* cselekmény is egyúttal, sőt a keresztények között szentség is, érzékelhető cselekmények és az Egyház imái között megy végbe.

2. *Ünnepélyes áldás (benedictio sollemnis)*

Az ünnepélyes jegyesáldás (sollemnis nuptiarum benedictio) magába foglalja a nászmisét is. Ezért csak külön kiváltság alapján adható misén kívül.

Az ünnepélyes áldás a plébánosnak fenntartott jog; (c. 462, § 4.).

Az esketésre szóló meghatalmazás, illetve engedély magában foglalja az ünnepélyes áldás kiszolgáltatásának jogát is. Aki érvényesen és megengedetten esket, az ünnepélyes áldást is adhat. (c. 1101, § 2.)

3. *A házasságkötés ideje és helye*

a) Ideje. — Az 1108. kánon szerint az évnek bármely szakában lehet egyszerű házasságot kötni. Az ünnepélyes házasságkötés (nászmisével és

[265] Ha viszont valaki *katolikus* szülőktől származott, katolikus módon kereszteltetett meg és ennek ellenére gyermekkorától kezdve nemkatolikus vallásban nevelkedett, nem mentesült eddig sem és természetesen a jövőben sem a kánoni forma alól.

A gyermekkor a 7. életév betöltésével végződik. Ettől kezdve kell kezdődnie a nemkatolikus nevelésnek is. Ha eddig a korig katolikus módon, ezután pedig nemkatolikus módon nevelkedett, nem mentesül a forma alól, mert értelmi képességgel rendelkezvén, a későbbi nemkatolikus nevelésért maga is felelős. Ha a 7. évig nemkatolikus módon, azután pedig katolikus módon nevelkedett, még kevésbé mentesül a forma alól, mert a katolikus nevelés nagyobb felelősséget ró rá. — A hitehagyásért a teljes felelősség a serdülőkor beálltával következik be. (c. 2230.)

áldással) tilos: Advent 1. vasárnapjától Karácsony napjáig bezárólag és Hamvazószerdától Húsvét vasárnapjáig bezárólag; ez az ún. *zárt idő* (*tempus clausum*). Indok: nagyobb ünnepségek a böjti idők szelleméhez nem illenek. — A helyi ordinarius a liturgikus törvények sérelme nélkül jogos okból a jelzett időben is megengedheti az ünnepélyes esküvőt. A feleket azonban figyelmeztetni kell, hogy a túlzott pompától óvakodjanak. Az egyszerű esküvő a napnak bármely szakában történhetik. Az ünnepélyes esküvő a nászmise miatt természetesen csak délelőtt, hacsak az illető helyen nincsen esti misére külön engedély.

b) Helye. (c. 1109.) A katolikusok házassága rendszerint a plébániatemplomban kötendő, mivel ez az egyházközség liturgikus életének a középpontja.

A plébánia területén más templomban, nyilvános vagy félig nyilvános kápolnában csak az ordinarius, vagy az illetékes plébános engedélyével köthető.

Magánházban való esketést az ordinarius csak rendkívüli esetben jogos és ésszerű okból engedélyezhet.

Szeminárium vagy szerzetesnők templomaiban, illetve oratóriumaiban csak sürgős szükségből és megfelelő óvintézkedésekkel lehet megengedni a házasságkötést.

Katolikusok és nemkatolikusok házassága azonban templomon kívül kötendő. Nagyobb baj elhárítása végett azonban az ordinarius e szabály alól felmentést adhat. — Magyarországon a vegyesházasságokat is templomban kötik. A nászmise azonban minden esetben elmarad.

4. *A házasság anyakönyvi bejegyzése (c. 1103)*

a) Minden plébánosnak kötelessége többek között a házassági anyakönyv vezetése is. A plébánia területén kötött házasságot mielőbb (3 napon belül) tartozik bevezetni: a felek adatai (születés, keresztelés helye és ideje) tanúk neve, a hely és idő feltüntetésével. Ugyancsak bejegyzendő az esetleges felmentés is. (c. 1046.)

Az anyakönyv közelebbi *rubrikáit* az ordinarius szabja meg. — Akkor is a plébános kötelessége az anyakönyvvezetés, ha nem személyesen, hanem az ordinarius, vagy az ő megbízása alapján más pap működött közre a házasságnál.

b) Ugyancsak tartozik a plébános a házasságot a felek *keresztelési* anyakönyvébe is bevezetni, a megjegyzések rovatába, ha az ő plébániáján történt a keresztelés. Ha ellenben más plébánián, vagy más egyházmegye területén történt, akkor köteles a keresztelés helyének pontos megjelölése után az ottani plébánost értesíteni.

Bejegyzendő a házasság későbbi *érvénytelenné* nyilvánítása is, illetve a *ratum* házasság alól való pápai felmentés is. Ennek célja a jövő házasság részére a szabadság biztosítása.

A kiértesítéseknél (amely a bigamia megakadályozására történik), a következő adatokat kell közölni:

hivatalos formában, tehát pecséttel ellátott írásban: a házasulandók vezeték- és keresztneve, a szülők, a tanúk és a közreműködő lelkész neve. Kell még a házasulandók kora, születési hely és idő, a kötés helye és ideje.

c) *A szükségházasság bevezetése.*

Az 1098. kánon alapján kötött házasságot is be kell vezetni a kötés helye után illetékes plébánia házassági anyakönyvébe, s a felek keresztelési anyakönyvébe. A bejegyzésről a jelenlévő páp, ennek hiányában a felek és tanúk együttesen tartoznak gondoskodni.

VI. *A lelkiismereti házasság.* (c. 1104—1107.)

1. *Fogalma*

Míg a klandesztin házasság az illetékes plébános és tanúk nélkül kötött házasság, addig a lelkiismereti házasság a lényeges forma (illetékes lelkész és két tanú) megtartásával *titokban* kötött házasság. Ugyanolyan házasság, mint a többi, de a *külső fórumon titokban marad.*

2. *Feltételek*

Csak a megyéspüspök személyesen adhat engedélyt az ilyen házasságkötésre. A püspöki helynök csak külön megbízás (mandatum speciale) alapján.

Mivel a lelkiismereti házasság a házasságjogban uralkodó *nyilvánosság* elvét áttöri és különösen a gyermeknevelésre jár nagy veszedelemmel (főleg vegyesházasság esetén) és fennáll a bigámia veszélye is, csak rendkívüli esetben és súlyos okok alapján engedélyezhető (pl. a balkézről kötött házasság uralkodó és alacsonyrangú között, gazdag személy és házvezetőnője, nagy korkülönbség, titkos ágyasság rendezése, pl. ha azt hiszik, hogy házasok és nem azok stb.).

3. *Anyakönyvezés*

A lelkiismereti házasságot nem a plébániai anyakönyvbe, hanem a püspöki hivatalban őrzött ún. *titkos* levéltárban lévő anyakönyvbe kell bevezetni. Ha a házasság nyilvánosságra került, a rendes házassági és keresztelési anyakönyvbe is be kell vezetni.

Mivel a jegyesek körülményeit az illetékes plébános ismeri legjobban, kívánatos, hogy az ilyen esketést ő végezze.

F) *A HÁZASSÁG JOGI KÖVETKEZMÉNYEI*

A házasságból jogok és kötelességek származnak mind a házastársakat, mind pedig a gyermekeket illetően.

34. § A házastársak jogai és kötelességei (c. 1110—1113)

I. *Életközösség* (communio thori, mensae et habitationis).

A házasfelek a házasság révén a legteljesebb életközösségbe jutnak. Ennek következtében kötelesek együtt lakni (c. 1128.) és hosszabb időre (elegendő ok nélkül) egymást el nem hagyhatják.

A család feje a férj (potestas maritalis), aki feleségétől engedelmességet igényelhet a megengedett dolgokban.

XI. Pius *Casti connubii* kezdetű enciklikájában világosan lerögzíti a férj és feleség egymáshoz való viszonyát: a szeretet rendjét:

„A szeretet rendje magával hozza a férjnek az elsőbbségét az asszony és a gyermekek fölött, az asszonynak készséges és önkéntes meghódolását, amelyet az Apostol is ajánl: Az asszonyok engedelmeskedjenek férjüknek, akárcsak az Úrnak, mert a férfi épúgy feje az asszonynak, mint Krisztus az Egyháznak. (Ef. 5, 22—23.) — Ez az alárendeltség nem tagadja meg és nem veszi el a nőtől azt a szabadságot, amely őt emberi személyiségének méltóságánál, feleségi, anyai és élettársi hivatásánál fogva teljes joggal megilleti. Nem is követeli tőle, hogy férje akármilyen — talán esztelen vagy a női méltósággal össze nem egyeztethető — kívánságának eleget tegyen. Azt sem kívánja, hogy a nő kiskorúak sorsára jusson, akik kellően érett ítélőképesség vagy élettapasztalat híján saját jogaikat nem gyakorolják. — De tiltja a család szervezetében a szívnek a függetlenítését a fejtől, ami az egész szervezetnek kárával, sőt végső pusztulásának veszélyével járhatna. *Ha ugyanis a férj a fej, akkor a nő a szív. S amint a férj a kormányzó hatalmat, az asszony a szeretet-fejedelemségét igényelheti és tartozik is igényelni a családban.*

Ha a férj elmulasztja kötelességét, az asszony tartozik helyette a család kormányzását átvenni. De a család szervezetét és annak Istentől alkotott és megerősített alaptörvényét felforgatni vagy megsérteni soha és sehol sem szabad."

A nőnek a férjtől való függése tehát nem jelent rabszolgaviszonyt. A férj köteles feleségének eltartásáról gondoskodni és őt védelmezni. — E szoros életközösség következménye, hogy a feleség osztozik a férj domiciliumában és nem szerezhet önálló lakóhelyet. (c. 93. § 1.)

II. *Polgárjogi státusközösség*

A polgári törvények szerint a feleség osztozik a férjének nevében, címében és rangjában. Ezt és más hasonló polgárjogi következményt a polgári családjog szabályozza, s ezt illetően az egyes országok tör-

vényei az irányadók. Kivétel a morganatikus és titkos házasság, ahol e következmények elmaradnak.

Az együttélést a feleknek önhatalmúlag megszakítani nem szabad. A különélésre az illetékes egyházi hatóság adhat engedélyt.

III. *Testi közösség*

A *bonum fidei* et *prolis* következménye a nemi közösség kizárólagossága. A házasság által mindkét fél kizárólagos jogot nyer a másik testére. Ezért más — harmadik — személlyel a testi közösülés, az ún. házasságtörés nemcsak bűn, hanem *bűntény* is: (delictum, c. 2357. § 2.), amely az ártatlan félnek jogot ad az életközösség önhatalmú megszakítására.

Kötelesek, egymás iránt a házas tartozást (debitum conjugale) teljesíteni. Ennek alaptalan és ok nélküli megtagadása a házassági hűség megtagadásával esnék egybe. Lehetnek azonban külső okok, amelyek a debitum teljesítését testileg és lelkileg lehetetlenné teszik.[266]

[266] A házasélet problémájánál kell említést tenni az *amplexus reservatus*-ról. XII. Pius 1951. október 29-én a szülésznőkhöz intézett nagy hatású beszédében már érinti e kérdést és tiszteletre és szeméremre int a házassági jogokkal kapcsolatban: ,Bandite dal vostro spirito quel culto del piacere e fate del vostro meglio per impedire la diffusione di una letteratura, che si crede il *dovere* di descrivere in ogni particolare le intimità della vita coniugale col pretesto *di istruire, di dirigere* e *di riassicurare*." (AAS 43, 1951, 852—853.) Ez nem manicheizmus, sem janzenizmus, hanem a keresztény házasság tisztességének és a házasfelek személyes méltóságának védelme. (A cél volt főleg: az *onanismus coniugalis* elkerülése és egyben fornicatio elleni eszköznek tekintették).

Az *amplexus reservatus*-ról szóló hivatalos döntés így hangzik:

Monitum S. Officii, 30 junii 1952.: ,Gravi cum sollicitudine Apostilica Sedes animadvertit non paucos scriptores his ultimis temporibus de vita coniugali agentes, passim palam et minute ad singula ad eam spectantia inverecunde descendere: praeterea nonnullos actum quemdam, *amplexum reservatum* nuncupatum, describere, laudare et suadere.

Ne in re tanti momenti, quae matrimonii sanctitatem et animarum salutem respicit, munere suo deficiat Suprema Sacra Congregatio S. Officii, de expresso mandato SS. mi D. N. P. Pii divina Providentia Pp. XII. omnes praedictos auctores monet, ut ab huismodi ratione desistant. Sacros quoque Pastores enixe hortatur ut in his rebus sedulo advigilent et quae opportuna sint remedia sollicite apponant.

Sacerdotes autem in cura animarum et in conscientia dirigendis, nunquam sive sponte sive interrogati, ita loqui praesumant quasi ex parte legis christianae contra „*amplexum reservatum*" nihil esset obiiciendum." (AAS, 34, 1952, 346; *Hering* in Monitor eccl., 1952. 568.)

E kérdés erkölcsi megítélése tekintetében *három* vélemény van.

a) P. Hering O. P. római domonkos professzor szerint mindig bensőleg rossz és súlyos bűn terhe alatt tilos. (*Angelicum*, 1951, 331.) — H.

A kölcsönös hűség kötelezettsége folytán egyik házastárs sem vállalhat magára olyan kötelezettségeket, — a másik beleegyezése nélkül — amelyek a házassági kötelesség teljesítésében akadályoznák.

A házasság *természetes* célját kizáró különböző fizikai vagy kémiai eszközök igénybevétele szembenáll az igazi testi közösséggel.

IV. *A gyermeknevelés kötelezettsége.* (c. 1113.)

A szülőknek a természetjognál fogva joguk van a gyermeknevelésre. A társadalom ezt a jogot védi, de nem pótolhatja. (XI. Pius, 1929. XII. 31.) — A joggal szemben fennáll a legszigorúbb kötelezettség, amely szerint a szülők tehetségükhöz képest tartoznak gondoskodni gyermekeik valláserkölcsi, fizikai és polgári neveléséről. A család nemcsak a polgári közösségnek, hanem az Egyháznak is lényeges sejtje, ahol a szülők az Egyház nevében — annak megbízásából és utasítása szerint — járnak el a gyermekek vallásos nevelése érdekében. Kötelesek gyermekeik számára a keresztség felvételéről gondoskodni (c. 770.), a keresztény vallásoktatást előmozdítani (c. 1374.), a szentségek, a gyónás és áldozás gyakorlását elősegíteni. (c. 860.)

Lio O. F. M. kimutatja, hogy *Heringnek* Sz. Tamásra hivatkozó bizonyításai nem állják meg a helyüket s úgy nem is szerepelnek Sz. Tamásnál.

b) H. *Lio* O. F. M. római ferences professzor Sz. Alfonzra hivatkozva úgy véli, hogy „incepta copula cohibens seminationem inter coniuges — si ambo consentiunt — *non est mortale* dummodo absit periculum proximum pollutionis," de fennáll a *pecc. veniale:* vagyis *mindig tilos,* de csak bocsánatos bűn (sub. levi).

c) P. F. *Hürth* római jezsuita professzor szerint a Sz. Officium még nem látta elérkezettnek az időt, hogy végleges határozott választ adjon e kérdésben, csupán azt mondja hogy a keresztény erkölcsnek *ellenvetései* vannak vele szemben, amelyek még eddig nincsenek teljesen tisztázva. Hürth szerint azt kell mondani, hogy minden különböztetés és fenntartás nélkül nem lehet megengedettnek tekinteni; másrészt nem mondja, hogy belső természete szerint a keresztény erkölccsel szükségképpen ellentétes és így mindig tilos. Tehát szerinte a S. Officium *nem tilt el* minden *amplexus reservatus*-t, hanem csak azt, amelyet vétkes körülmények árnyékolnak be. Minthogy komoly kétség van e téren. Hürth *egyeztető* s így kevésbé szigorú nézete tartható. (F. *Hürth,* Inquisitio critica in moralitatem „amplexus reservati", in *Periodica,* 41, 1952, 251—269.) (Vö. *Palazzini,* Casus consc. 88 94, 95.)

A „*pillulae progestogonae*" használata, amely az ovulatiot ideiglenesen gátolja, therapeutikus célból megengedett ha abból *indirekte* következik be a sterilisatio; egyébként tilos. Vö. *Fuchs* S. J. Nota de aliquo casu recentiore sterilisationis therapeuticae" in *Periodica,* 1961. 31—38.

35. § A házasság jogkövetkezményei a gyermekre nézve
(c. 1114—1117)

I. *Törvényes származás*

Az emberi nem fennmaradásának biztosítása rendesen a házasság révén történik, ezért mindazokat, akik házasságból születnek, *törvényeseknek* nevezzük. Feltételek:

a) egyházilag törvényesen kötött vagy érvényesnek tartott, ún. putatív vagy vélt házasság (c. 1015.). Vélt házasság az, amelyet valamely bontó akadály miatt érvénytelenül ugyan, de jóhiszeműleg kötöttek, s amikor egyik fél vagy mindkettő nem bírt tudomással az akadályról. Ehhez azonban az is szükséges, hogy a házasság az Egyháztól megkívánt *forma* szerint köttessék.

A törvényes születéshez tehát elegendő, hogy a gyermek érvényes vagy érvényesnek tartott (vélt) házasságban fogantassék, vagy szülessék.

Egy kivétel: Azok a gyermekek nem törvényesek, akik érvényes házasságból születnek ugyan, de szüleiknek a házasság *után* letett ünnepélyes fogadalom vagy felvett nagyobb papi rend miatt a gyermek fogantatása idején tilos volt a házasélet. (c. 1114.)

Az ok: egyszerre nem lehet két ellentétes kötelezettségnek eleget tenni, illetve egyszerre kétoldalúan kedvezményeket élvezni.

(Egyébként ha érvényes házasságban *fogantatott* törvényes jellegére közömbös a házasság további fennállása).

b) *Jogvélelem az apaság mellett.*

Minthogy a gyermek születése mások közreműködésével történik, azért az *anyaság* tanúkkal is igazolható *(mater semper certa).*

Más azonban az eset az atyánál. Mivel a fogantatás titokzatos folyamat, s főleg akkor, ha a nőnek másokkal is volt sexuális kapcsolata, ez az elv érvényesül: *pater semper incertus.*

A jog az atyaság megállapításánál kénytelen feltevéshez, jogvélelemhez folyamodni, amely így hangzik: *pater est quem iustae nuptiae demonstrant.* (c. 1115 § 1.) Vagyis azt kell a gyermek atyjának tekinteni, aki a gyermek születése idején anyjának törvény szerinti férje, hacsak nyilvánvaló érvek mást nem mondanak.

Az apaság megállapítása sokszor *bírói* úton történik. A bíróság szakértők segítségével vércsoport vagy örökléstani antropológiai adatok alapján állapítja meg a természetes atyát.

c) *Jogvédelem a gyermek törvényessége mellett.*

A gyermeket törvényesnek kell tekinteni, ha a házasságkötés után legkorábban hat hónap elteltével, vagy a házasság megszűnésétől legkésőbb tíz hónapon belül született.

Szükséges továbbá, hogy érvényes vagy legalább putatív házasság forogjon fenn (c. 1114.).

Az említett időköz nem vonatkozik a házasság *előtt* fogant, de a házasság tartama alatt született gyermekekre. Ezeket minden további nélkül törvényesként kell feljegyezni, hacsak az atya nem emel ez ellen kifogást.

II. *Törvénytelen származás* (c. 1114, 1115.)

A házasságon kívül, vagy érvénytelen házasságból született gyermek törvénytelen.

1. *E törvénytelenség is lehet többféle:*

a) *Filii naturales,* természetes gyermekek, azok, akiknek szülei a fogantatás vagy szülés, illetve az anya terhessége idején egymással érvényes egyházi házasságra léphettek volna, azaz semmiféle érvénytelenítő akadály nem forgott fenn közöttük.

A házasságtörésből származó gyermek *ipso facto* nem törvényesíthető, mert a szülők között a kötelék isteni jogi akadálya forgott fenn.

Vonatkozik ez a *consensus-hiány* esetére is.

b) *Spurius* a neve annak a gyermeknek, akinek szülei között a már ismert három időszak alatt, illetve azok valamelyikében érvénytelenítő akadály forgott fenn.

c) *Adulterinus,* ha a szülők között a kötelék akadálya,

d) *incestus* ha a szülők között oldalági vérrokonság vagy sógorság,

e) *nefarius,* ha vérfertőzésből ered és így egyeneságú vérrokonság vagy sógorság forgott fenn.

f) *sacrilegus,* ha ünnepélyes fogadalom, vagy egyházi rend akadálya áll fenn.

2. *Törvényesítés* (c. 1116.)

A törvényesítés olyan kegyelmi aktus, amellyel az illetékes egyházi hatóság általános jogi intézkedés, vagy közigazgatási ténykedés útján a törvénytelen gyermeknek a törvényes jogállapotot juttatja.

Törvényesítés *utólagos házasságkötéssel.* (c. 1116.)[267]

Az utóházasság révén az előzőleg született gyermek törvényessé lesz, feltéve, hogy a nemző szülők a gyermek születése, az anya terhessége, vagy a fogantatás idején egyházjogilag képesek voltak a házasságkötésre.

Az utólagos házasságkötés által a gyermek törvényesítése auto-

[267] Ezenkívül lehetséges a törvényesítés házassági akadályok alól való felmentéssel (c. 1051.), a házasság gyökeres orvoslásával és pápai kegyelemmel; részletesebben vö. *Connubia canonica* p. 525—533.

matikusan bekövetkezik, éspedig *ex beneficio legis:* a törvényhozó akaratából. Nincs tehát szükség a szülők beleegyezésére, vagy egyéb pozitív jogi aktusra, sőt létrejön akkor is, ha a házasság eme joghatályát akár a szülők, akár maga a gyermek ki akarná zárni. Tehát nem a házasság, mint ilyen eredményezi a törvényesítést, hiszen annak visszaható eredménye nincsen; a kánoni jog sem teheti, hogy az egyszer megtörtént dolog meg nem történtté váljék, vagyis hogy az érvénytelen házasságból származó gyermek *érvényes* házasságból származzék. — Azt azonban a maga területén *jogfikció* révén megteheti, hogy úgy tekinti a törvénytelen gyermeket, mintha *kezdettől* fogva érvényes házasságból származnék.

G) *A HÁZASSÁGI VISZONY MEGSZŰNÉSE*

A felbonthatatlanság a házasság alapvető tulajdonsága. A házasság már *természeténél* fogva felbonthatatlan, még a hitetleneké is.

Kétféle felbonthatatlanság van:

Az egyik a *belső* felbonthatatlanság. Ez annyit jelent, hogy az egyszer érvényesen kötött házasságot a felek önhatalmúlag, sem egyoldalúan, sem kölcsönös megállapodással soha fel nem bonthatják. Ez vonatkozik mindenféle házasságra.

A *külső* felbonthatatlanság pedig azt jelenti, hogy a házasságot a legfelsőbb egyházi hatóság sem bonthatja fel.

Az érvényes és végrehajtott keresztény házasság teljességgel felbonthatatlan. Egyedül csak a halál bonthatja fel. Sem az Egyház, sem az állam nem illetékes a felbontásra. A végre nem hajtott házasság bizonyos esetekben felbontható.

36. § Az érvényes és bevégzetlen házasság felbontása (c. 1119)

A házasság lényegéhez nem tartozik ugyan hozzá a testi egyesülés, vagyis annak *tényleges* végrehajtása, hanem csak az erre való képesség, mégis a házasság teljes felbonthatatlansága csak akkor következik be, amikor a testi közösülés révén a két házastárs csakugyan *egy testté* lett. (Gen. 2, 24.) — Amíg a testi egyesülés által *teljessé* lett házasság csak a *testi* halállal szűnik meg, addig a merő szellemi és vallási egyesülés, amilyen a végre nem hajtott házasság, az Egyház intézkedése folytán az alábbi *két* módon szűnhet meg.

I. *Az ünnepélyes szerzetesi fogadalom által*

A trienti zsinat hittételként kimondotta, hogy az ünnepélyes szerzetesi fogadalom a végre nem hajtott házasságot felbontja: „Si quis dixerit matrimonium ratum non consummatum per sollemnem

religionis professionem alterius coniugis non dirimi, a. s." (Sess. 24. c. 2. de matr.)

A házasfeleknek az Egyház lehetőséget nyújt, hogy a házasság végrehajtása (elhálása) *előtt* a magasabb lelki jót választhassák. Az ünnepélyes fogadalom révén az egyén meghal a világnak és teljesen Istennek él. Aki tehát ünnepélyes szerzetesi fogadalmat tesz, képtelenné válik a házasság teljesítésére.

II. *Pápai felmentés által*

A régi elmélettel szemben, amely szerint az előző el nem hált házasságot minden egyházi beavatkozás nélkül a későbbi *elhált* házasság felbontja, III. Sándor pápa a szigorúbb nézetre helyezkedve a salernói érsekhez írt levelében (c. 3. X. 4, 4.) hangsúlyozta, hogy az el nem hált házasságot a követő újabb házasság (etiam si carnalis copula sit secuta), ha végre is lett hajtva („quamvis aliter a quibusdam praedecessoribus nostris sit aliquando indicatus": ezek Gratianus, Paucapalea, a Summa Parisiensis szerzője stb.) nem bontja fel. III. Sándor kimondta ezzel az el nem hált házasság felbonthatóságát, de megnehezíti azzal, hogy a felbontás csak ünnepélyes szerzetesi fogadalom és az Egyház döntése által — iudicium Ecclesiae — történhetik.

Ma általánosan elfogadott tanítás (amit a kódex is kimond), hogy az érvényes, de végre nem hajtott házasság kötelékét a pápa felmentése felbonthatja. Ha ugyanis az ilyen házasságot az ünnepélyes fogadalom felbontja, nyilvánvaló, hogy az természeténél fogva nem felbonthatatlan.

Az ünnepélyes fogadalom ereje az Egyház törvényhozásából veszi eredetét, azért a pápa, mint az Egyház legfőbb törvényhozója, külön is rendelkezik azzal a joggal, amellyel az ünnepélyes fogadalmat felruházta. (Qui potest aliquid facere per alium, a fortiori potest per seipsum.) A fogadalomtól függetlenül is jogosult az ilyen házaskötelék felbontására.

1. *A felmentés megadásának feltételei*

a) Mivel itt kegyelmi tényről van szó, egyik félnek sincsen joga arra, hogy a végre nem hajtott házasság felbontását igényelje. Kérheti azonban mindkettő, vagy az egyik fél a másik tudta nélkül, vagy akarata ellenére is.

b) Lényeges feltétel, hogy erkölcsileg bizonyos legyen a házasság végre nem hajtása (consummatio).

c) *Jogos ok fennforgása.* — Mivel a házasság felbonthatatlanságának elvétől való alapvető eltérés, illetve *kivétel* a végre nem haj-

tott házasság (ratum non consummatum) felbontása, ezért a pápa csak jogos ok fennforgása esetén járhat el így.

Egyébként a felmentés nemcsak tilos, hanem érvénytelen is lenne. Ilyen okok a római kúria gyakorlata szerint:

egy másik házasság megkötése, nagy és veszélyes családi viszályok, ellenségeskedések a házastársak között, a házasság érvényességére vonatkozólag felmerült kétely, a házasság után bekövetkezett impotentia, ragályos betegség, hitveszély stb.

2. *Illetékes hatóság*

Rendesen a Szentségek Kongregációja, vegyesvallás esetén pedig a S. Officium dönt, amely szükség esetén a S. Rotára bízza az ügyet.

A kérvényt tehát a kongregációhoz kell felterjeszteni, feltéve, hogy az ordinarius előzetes summarius eljárása alapján jogosnak és komolynak ítélte az ügyet. A Szentszék rendesen az ordinariust bízza meg (cum potestate subdelegandi) az ügy kivizsgálásával, amely inkább közigazgatási, mint szorosan vett bírói eljárás.

A vizsgálatnál a Congr. de Sacr. 1923. május 23-án kiadott szabályzata *(Regulae servandae in processibus super matrimonio rato et non consummato)* az irányadó.

Ha az impotenciás pereknél a bizonyítás nem teljesen meggyőző, ellenben bizonyítást nyert, hogy a házasság nem lett végrehajtva, akkor a *ratum non consummatum* vonalra lehet átvinni az ügyet. Ilyenkor — kedvező döntés esetén is — az impotentia-gyanús személy a Szentszék hozzájárulása nélkül nem köthet új házasságot. *(Vetito transitu viro ad alias nuptias inconsulta S. Sede.)* Ez azonban nem érvénytelenítő záradék.

Az ilyen dispenzáció magában foglalja a bűntett (crimen) akadálya alóli felmentést is, ha a házasfelek egyike a dispenzáció előtt házasságtöréssel kapcsolatos házassági ígéretet tett annak, vagy házassági kísérletet tett olyannal, akivel a felmentés után házasságot akar kötni. (c. 1053.)

37. § A természetjogi házasság felbonthatósága az igaz hit javára (c. 1120—1127)

(Privilegium fidei)

E téren két felfogást ismerünk: egyik az ún. Szent Pál-féle kiváltság, a másik a pápai dispenzáció, vagy *Szent Péter*-féle kiváltság.

I. *Privilegium Paulinum* (c. 1120—1124. 1126.)

a) *Eredete:* E kiváltságot azért nevezik szentpáli kiváltságnak, mert *Szent Pál* (1. Kor. 7, 12—15.) hirdette ki e szavakkal: „Nam ceteris ego dico non Dominus: si quis frater uxorem habet infidelem, et haec consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et si qua mulier fidelis habet virum infidelem, et hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum. Quod si infidelis discedit, discedat, non enim servituti subiectus est frater aut soror in huiusmodi; in pace autem vocavit nos Deus." — Nevezik *casus Apostoli*-nak, vagy *privilegium fidei*-nek is, mivel célja a favor fidei: a hit javának előmozdítása.

b) *Jogi természete:* manapság vitás. Vannak, akik azt vallják, hogy *ius divinum*-ból ered. Tehát Krisztus adta az Egyháznak, Szent Pál csak kihirdette. — Mások apostoli jogon nyugvónak vallják, mert az Apostol kifejezetten aláhúzott szavaiból: *ego dico non Dominus,* mintha ez következnék inkább. Pál először csak a korinthusi híveknek engedélyezte, de később az egész Egyházra kiterjesztette.

A *Szent Officium* 1866. július 11-én kelt tanítása e kiváltságot Istentől rendelt, de Szent Pál által kihirdetett privilégiumnak mondja. Hasonlóképpen nyilatkozik az 1886. júl. 11-i utasítás is.

Abból a meggondolásból, hogy a pápa a kereszteletlenek érvényes és végrehajtott házasságának felbontására régóta jogosítottnak tartja magát, arra a következtetésre lehet jutni, hogy a *Privilegium Paulinum* engedélyezésére sem kell többet felvenni, vagyis elégséges az apostoli jogból való eredeztetés.

c) *A kiváltság feltételei:* kereszteletlenek érvényes és végre hajtott házassága a hit javára feloldódik, ha az egyik házastárs megkeresztelkedve a keresztény hitre tér, a másik fél azonban a hitetlenségben marad s mint ilyen, nem hajlandó kereszténnyé lett házastársával tovább együtt élni „a Teremtő gyalázása nélkül (sine contumelia Creatoris)." Ilyenkor a keresztény fél új házasságot köthet és ha valóban megköti, az előző természetjogi házasság köteléke automatikusan feloldódik.

A feltételek a következők:

1° matrimonium legitimum — vagyis két kereszteletlen között létrejött házasság;

2° a hitetlen fél megkérdezése: *interpellatio* (c. 1121—1122.).

d) *Az interpellatio kötelező,* mégpedig az egyik fél megkeresztelkedése után.

Szükségessége *Szent Pál* tanításából következik (I. Kor. 7, 15.), mivel tudomással kell bírni a nemkeresztény fél távozásáról (discessus coniugis infidelis). A hitetlen fél tényleges eltávozása kétféle le-

het: vagy fizikailag van távol, vagy együttmarad a megkeresztelt féllel, de erkölcsileg kibírhatatlan módon.

e) *Forma.* — Az interpellatio-nak két formája ismert:

az egyik *hivatalos,* amelyet a megkeresztelt fél ordináriusa végez. Az ordináriusnak jogában áll gondolkodási időt is engedélyezni azzal, hogy ha a jelzett határidőn belül az illető nem válaszol, hallgatása negatív válasznak fog számítani. (c. 1122. § 1.)

A másik forma a *magán-interpellatio.* Ez akkor jöhet szóba, ha az ordinárius által végzendő hivatalos interpellatio nem lehetséges. Ezt két tanúval vagy más módon kell igazolni. (c. 1122. § 2.)

f) *Felmentés* az interpellatio alól.

Amikor az interpellatio lehetetlen vagy hiábavaló, akkor tulajdonképpen megszűnik annak kötelező ereje. A visszaélések elkerülése végett azonban a Szentszék jogosult annak megállapítására, hogy fennforognak-e olyan körülmények, amelyek miatt az interpellatio törvénye *ipso facto* hatályát veszti. — Ez a hivatalos deklaráció az interpellatio alóli felmentésnek is tekinthető.

Ez ismét lehet általános, amely nagyobb számú esetre vonatkozik és *különleges,* amely csak egy meghatározott esetre szól. — Illetékes hatóság a Szent Officium.

Legtöbbször olyan eset fordul elő, amikor a felek polgárilag már elváltak és újabb házasságot kötnek, illetve kísérelnek meg. Ekkor az egyik megkeresztelkedik és e címen szeretné hitvesével a házasságot rendezni. Minthogy rendszerint a másik fél is kötött már polgári házasságot, nyilván nem fog visszatérni és az interpellatio negatív eredménnyel jár s így rendezhető lesz a házasság.

g) *A hívő fél szabadságigénye.*

Ha a hitetlen fél az interpellatio-ra kifejezetten vagy hallgatólagosan elutasító választ ad, vagy a Szentszék az interpellatio alól felmentést adott, akkor a megkeresztelt félnek joga van bármely szabadállapotú egyénnel új házasságot kötni.

h) *Nem alkalmazható a privilegium Paulinum akkor:*

1° ha a keresztény és nemkeresztény között *disparitas cultus* akadálya alóli felmentéssel jött létre a házasság, mert a *Privilegium Paulinum* két kereszteletlen egyén között létrejött érvényes házasságot tételez fel; (c. 1120, 2.)

2° ha az egyik fél keresztsége után a másik fél is megkeresztelkedik, mivel ekkor a házasság szentséggé válik és mint ilyen: ratum non consummatum.

Ez ünnepélyes fogadalommal vagy pápai dispenzációval felbontható, mivel *in infidelitate consummatum sed in fidelitate ratum tantum.*

3° ha mindkét fél keresztsége után testi egyesüléssel befejezték a házasságot. Ez esetben csak a halál bonthatja fel.

i) *A régi házasság automatikus megszűnése.*

A hitetlenek között kötött természetjogi házasság csak akkor szűnik meg, amikor a megkeresztelt fél *újból* érvényes házasságot kötött (c. 1126.). — Ha tehát a keresztény fél nem köt új házasságot, akkor (mivel az első kötelék fennmarad) a másik fél sem köthet új házasságot.

j) *Favor fidei* — (c. 1127) *In re dubia favendum est fidei.*

Ez a régi elv az Egyházban. Alkalmazza már a 633. évi *toledói* zsinat, amely szerint a megkeresztelt gyermeket el kell választani hitetlen szüleitől a hit megőrzése végett.

A Szent Officium 1937. jún. 10-én kelt döntése szerint[268] nem alkalmazható a *Privilegium Paulinum* akkor, ha az első házasság kötője *kétesen* megkeresztelt személy és a keresztségre vonatkozó kétely nem oszlatható el.

Ha egy kereszteletlen és egy kétesen megkeresztelt személy házasságáról van szó, akkor minden egyes esetben a Szent Officiumhoz kell fordulni.

Az 1127. kánon jogkedvezménye *előbbre* való, mint a 1014. kánon kedvezménye, de természetesen csak akkor, ha valóban a hit védelméről van szó. Az utóbbi kánon ugyanis a megkötött házasság érvényessége mellett foglal állást.

Kétség esetén — vajon ténylegesen fennáll-e a *contumelia Creatoris,* vagy elegendő ok van-e az interpellatio alóli felmentésre, stb. a jog a hit-kedvezmény oldalán áll, vagyis ilyen esetben megengedhető a Privilegium Paulinum alkalmazása.[269]

II. *Privilegium Petrinum*

Ha Szent Pálnak jogában és módjában volt a megtérés alkalmával a hívő félnek szabadságát visszaadni, hogy az előző természetjogi köteléktől mentesítse, ugyanez a jog megilleti a pápát is, aki szintén jogosult a természetjogi kötelék alól felmentést adni, amikor azt az igaz hit érdeke indokolttá teszi. Vonatkozik ez a két kereszteletlen és egy kereszteletlen és egy keresztelt egyén házasságára is. Csak egy kivétel van, amiről már szóltunk, a *valláskülönbség* akadálya alóli felmentéssel az Egyház színe előtt egy hitetlen és egy katolikus között létrejött házasság (c. 1120, 2.). — Itt ugyanis az egy-

[268] AAS 29. (1937) 305.
[269] *Vromant,* De applicatione c. 1127. Inst. Pont. 12. (1932) 114 skk.

házi közreműködés már nagyobb szilárdságot ad a felbonthatatlanságnak. Elvileg a pápa ez alól is adhatna felmentést, *de facto* azonban nem ad.

A *privilegium fidei* a legújabb időkig — XVI. század — csak a *Privilegium Paulinumot* jelentette. Amióta azonban bebizonyítást nyert, hogy a természetjogi házasságokat a pápa is felbonthatja, különbséget tesznek a *Privilegium Paulinum* és a *Privilegium Fidei között.* Ez utóbbi az általánosabb s akkor alkalmazható, amikor a *Privilegium Paulinum* feltételei nem forognak fenn. Eszerint a *Privilegium Paulinum* a priv. fidei-nek csak speciális esete.

A pápa a hatalmát kétféleképpen gyakorolja:

1. *Pápai általános rendelkezések a többnejűség területén*

a) III. Pál 1537-ben *Altitudo* kezdetű konstitutiójával megengedte, hogy a megkeresztelkedett pogány, ha már nem emlékszik, hogy a sok közül melyik volt az első felesége, egyházilag bármelyiket elveheti, akit ti. vagy megkeresztelkedik, vagy *sine contumelia Creatoris* hajlandó vele együtt élni.

b) V. Pius 1571. aug. 2-án kelt *Romani Pontifices* kezdetű konstitucióval pedig akként intézkedett, hogy a többnejű férfi, ha valamelyik feleségével egyidejűleg megkeresztelkedik, akkor azt, mint hites feleségét, megtarthatja, még akkor is, ha első felesége még él és ismeretes.

c) XIII. Gergely 1585. jan. 25-én kelt *Populis* konstitucióval felhatalmazást adott egyeseknek, hogy az interpellatio alól felmentést adhassanak, amikor annak megtartása lehetetlennek bizonyul, pl. amikor a férfi fogsága vagy az asszony elhurcolása miatt a felek távol vannak egymástól s az egyik fél meg akar keresztelkedni. Ilyenkor felmentés adható az interpellatio alól, ha az vagy lehetetlen, vagy pedig a kérdésre nem érkezett válasz. Érvényes a felmentés még akkor is ha később kiderült, hogy az érdekelt fél hajlandó lett volna együtt élni *sine contumelia Creatoris,* sőt meg is keresztelkedett volna. Ha közben ő is megkeresztelkedett, akkor a házasság szentségi jellegű lett ugyan, de mint *non consummatum* a kötelékre nézve is felbontható. (c. 1119.) — Ezekre a pápai rendelkezésekre nézve a következőket kell megjegyezni:

Eredetileg pogány vidékeken dívó többnejűséget veszi figyelembe. Az 1125. kánon az által, hogy egyetemes törvényerőre emeli és a kódex függelékébe felveszi, minden egyéb hasonló esetre kiterjeszti.

Ezek az intézkedések több tekintetben túllépik a *Privilegium Paulinum* határát. Itt is az első természetjogi házasság (mint a Privilegium Paulinum esetében) csak a második házasság megkötésével szűnik meg, mégpedig *ipso iure,* tehát magának a jognak a rendelkezése folytán, minden külön hatósági beavatkozás nélkül.

2. *Újabb pápai döntések alapján* (Priv. Petrinum.)

a) *A privilegium fidei jogalapja* (fundamentum iuridicum) a hit által biztosított keresztény szabadság a hitetlennel való házasság szolgaságával szemben. A földön a legnagyobb érték a *hit*, amely a Teremtőt a teremtménnyel összekapcsolja. E kapocs erősebb minden más kapocsnál, még a házassági együttélés kötelezettségénél is.

Amint feloldható a házasság *ratione fidei*, ahol megvalósulnak a *Pál*-féle kiváltság feltételei, ugyancsak fennáll a házasság feloldási lehetősége, ott ahol fennáll ugyanezen jogi alap, nevezetesen a bonum fidei. E kiváltságot Szt. Péter *ligandi et solvendi potestas*áról. *Priv. Petrinum*-nak nevezzük.

b) *Újabb gyakorlat*

A legújabb *gyakorlat szerint* a pápa felmentést ad hasonló esetekben, de ezek nem vezethetők vissza a privilegium *Paulinumra; a kódexben* sincs erről külön intézkedés.

A nem katolikusok házassága, akik közül az egyik fél *nincsen* megkeresztelve érvényes ugyan, de pápai felmentéssel az igazi hit javára felbontható, ha az egyik fél *megkeresztelkedik*, vagy a nem katolikus fél az Egyházba *visszatér*. Feltétel, hogy az előző házassági együttélés nem állítható vissza.[270]

38. § Az ágytól és asztaltól való elválás (c. 1128—1132)

I. *A házas életközösség kötelezettsége*

A házastársak, mint láttuk, a házasságnál fogva életközösségre vannak kötelezve. Ez magában foglalja az ágy, asztal és lakásközösséget. Noha az érvényes és bevégzett házasság a kötelékre nézve csak az egyik fél halála révén bontható fel, a házas együttélés az idők folyamán bizonyos körülmények bekövetkeztével annyira elviselhetetlenné válhat, hogy az Egyház a házassági kötelék érintetlenül hagyásával lehetővé teszi a különélést, amit ágytól és asztaltól való elválásnak (separatio thori, mensae et habitationis) szokás nevezni. Ebben az esetben a házassági kötelék továbbra is fennmarad és a házasfelek új házasságra sem léphetnek. Ezt hangsúlyozza a trienti zsinat is: „Si quis dixerit Ecclesiam errare quum ob multas causas separationem inter coniuges quoad thorum seu cohabitationem ad certum incertumque tempus fieri posse decernit a. s."[271]

[270] Részletesebben Vö. *Connubia canonica* p. 551—560.
[271] Sess. XXIV. can. 28. de ref. matr.

II. *A különválás fogalma és felosztása*

A különválás nem más, mint a kötelék fenntartása mellett az életközösség feladása, vagyis a közös ágy, asztal és lakás tekintetében a felek különválása. A válás történhetik egyik vagy másik vonatkozásban, ideiglenesen, meg nem határozott időre, vagy örökre. A válás csak komoly ok esetében lehetséges, az ártatlan fél kérésére. Egyébként az indokolatlan elhagyást *hűtlen* elhagyásnak nevezzük. Az ok súlyosságához mérten megkülönböztetünk örökös, vagy élethosszig tartó és ideiglenes válást.

1. Az *örökös elválásra* jogigénynek csak akkor van helye, ha a házastársak egyike házasságtörést követ el. A házasságtörésnek nemcsak anyagilag, (materialiter) kell teljesnek lennie, (copula de se apta ad generationem prolis), hanem alakilag, formailag is, vagyis mindkét félnek tudatában kell lennie annak, hogy házasságtörést követ el. A merőben anyagi adulterium (tévedésből, erőszak által) nem ad jogot a különválásra az ártatlan fél részére. Az adulterium történhetik akár a férfi, akár a nő részéről; a jogegyenlőség teljes. A durva és természetellenes nemi kihágás — (pl. sodomia) — a régi jog szerint szintén okul szolgálhat a különválásra.[272]

A házasságtörés ténye természetesen bizonyítandó, de ha ez a dolog természete szerint teljes bizonyossággal nem is történhetik meg, elégséges a sürgető feltevés, illetve vélelem — (praesumptio violentiae).

A válásra vonatkozó jogosultság *ki van zárva,* ha az ártatlan fél a házasságtörésbe beleegyezett, azt megengedte, vagy arra *közvetlenül* (parancs, biztatás, rábeszélés) vagy közvetve (a debitum megtagadása) vagy a házból való elkergetéssel okot szolgáltatott.

Továbbá, ha a bűnös házastársának kifejezetten vagy hallgatólagosan *megbocsátott.* Ez utóbbi eset akkor forogna fenn, ha a házasságtörés ismeretében házastársával továbbra is házaséletet folytatna.

Végül, ha maga is házasságtörést követett el. A két bűncselekmény kölcsönösen kiegyenlíti egymást.

a) *A különválási igény érvényesítése.*

Az ártatlan fél a házasságtörésről való biztos tudomásulvételtől számított *hat* hónapon belül érvényesítheti a különválásra vonatkozó jogigényét. A régi jog szerint az örökös elváláshoz a megengedettség szempontjából bírói ítéletre volt szükség. A mai jog szerint ellenben, ha az adulterium biztos, az ártatlan fél önhatalmulag is (propria auctoritate) elválhat, de lelkiismeretének megnyugtatása végett igénybe veheti a püspöki hatóságot is. Ha azonban a jelzett hat hó-

[272] c. 11. C. 32. c. 7.

napon belül vétkes házastársát nem küldi el, illetve nem hagyja el, sem ellene válási keresetet nem indít, a jog a válás igényéről való lemondást, illetve az ártatlan fél részéről a megbocsátást vélelmezi. (c. 1129.)

b) *Az életközösség visszaállítása.*

Az életközösség megszakadása természetesen érintetlenül hagyja a kötelék fennállását. De ilyenkor is az életközösség visszaállítása adott körülmények között nemcsak lehetséges, hanem a bűnös fél részére kötelesség is. Az ártatlan fél ellenben akár önhatalmúlag, akár bírói ítélet útján szakította meg az életközösséget a házasságtörővel, soha sincs kötelezve az életközösség visszaállítására. Ha azonban akarja saját jószántából visszaengedheti vagy visszahívhatja bűnös házastársát.

2. *Ideiglenes elválás egyéb elválási okok alapján.* (c. 1131.)

a) *Igényjogosultság.*

A kódex nem sorolja fel kimerítően (taxative), milyen okok azok, amelyek az ideiglenes válásra alkalmat nyújtanak.

b) *Érvényesítés.*

Míg a házasságtörés esetén az ártatlan fél *önhatalmúlag* és törvényesen elválhat, ami egyenértékű a bírói ítélettel történő elválással, addig az ideiglenes elválásnál egyéb okok alapján, a helyzet komoly kivizsgálására való tekintettel csak az illetékes ordinarius engedélyével történhetik meg a válás. Ilyen esetben önhatalmúlag csak egészen kivételes esetben távozhatna el az ártatlan fél, nevezetesen akkor, ha a válási ok nyilvánvaló és az ordinariushoz való fordulással kapcsolatos halogatás az ártatlan félre veszedelemmel járna (pl. kegyetlen bánásmód miatt).

c) *Az életközösség visszaállítása* (c. 1131. § 2.)

Ha a válás oka megszűnt, pl. a bűnös fél megjavult, megváltozott, akkor az ártatlan fél az életközösséget tartozik visszaállítani, — ha a válás önhatalmúlag történt. Ha ellenben a válást ilyenkor, mint általánosan szokás, az ordinárius mondotta ki bizonytalan vagy meghatározott időre, akkor az ártatlan fél csak az ordinarius parancsára, avagy az általa kiszabott idő elteltével tartozik az életközösséget visszaállítani.

d) *A gyermeknevelés biztosítása*

Elválás esetében a gyermekeket általában az ártatlan házastársnál kell nevelni. Ha az egyik fél nem katolikus, a gyermeket a katolikus fél neveli még akkor is, ha történetesen ő a vétkes fél. Mindkét esetben azonban az ordinarius másképp intézkedhetik, feltéve, hogy a gyermek katolikus nevelése ezáltal biztosítva lesz.

39. § Az érvénytelen házasság érvényesítése

(c. 1133—1141.)

Aszerint, hogy az érvénytelen házasság érvényesítése a beleegyezés megújításával vagy pedig a főhatósági ténykedés közbejöttével történik-e, megkülönböztetünk egyszerű érvényesítést (convalidatio simplex) és gyökeres érvényesítést (sanatio in radice).

I. *Az egyszerű érvényesítés* (Convalidatio simplex) (c. 1133—1137.).

A *convalidatio simplex* valamely akadálya miatt érvénytelenül kötött házasságnak az akadály megszűnése után a beleegyezés megújításával való érvényessé tétele. A házasság az új beleegyezés kinyilvánításától kezdve lesz érvényes (ex nunc) és nincsen visszaható ereje még a házasság következményeire sem. Az érvényesítés különbözőképpen történik a különböző érvénytelenségi okok szerint.

1. *A házasságkötési képesség hiánya esetén* (c. 1133—1135)

A semmisítő akadály miatt érvénytelen házasság érvényesítésének feltételei:

a) *Az akadály megszűnése.* Ez — mint láttuk — történhetik önmagától, pl. korhiány, vagy bizonyos ténykörülmény révén: pl. halál vagy bizonyos magatartás (az elrablott személy szabadonbocsátása), vagy a jogrend megváltozása révén (pl. a kódex után a vérrokonság a negyedik fokon már nem akadály.). Leggyakrabban azonban az illetékes hatóság felmentése által szűnik meg.

b) A házassági akarat megújítása. — A semmisítő akadály megszűnte után beáll a házasságkötési képesség. A természetjog szerint eredetileg mindkét fél részéről kinyilvánított és vissza nem vont, tehát jelenleg is fennálló consensus alapján ekkor *ipso facto érvényessé* válnék a házasság. A jogbiztonság érdekében a törvényhozó pozitív intézkedése folytán azonban mégis szükséges a beleegyezés *megújítása* legalább annak a félnek a részéről, aki az akadályt ismeri. (c. 1133). — Ezzel a jog hallgatólagosan elismeri azt is, hogy az akadály fennforgása ellenére elképzelhető érvényes házassági consensus, amit az 1093. kánon is hangsúlyoz.

A beleegyezés megújításának a házasságra irányuló egészen *új* akarati cselekménynek kell lennie és abban a tudatban kell történnie, hogy az előző házasság kezdettől fogva érvénytelen volt. (c. 1134.).

A beleegyezés megújításának különböző módjai vannak aszerint, hogy az akadály bizonyítható-e vagy sem?

1° Ha az akadály a *külső* fórumban bizonyítható (c. 1037.), (nyilvános akadály), akkor a beleegyezést mindkét félnek az előírt jogi formában, tehát az illetékes lelkész és két tanú előtt kell megújítania.

2° Ha az akadály a külső fórumban nem bizonyítható, tehát *titkos*, de mindkét fél előtt ismeretes, szükséges és elégséges a beleegyezésnek mindkét fél részéről titokban és magánúton való megújítása (c. 1135. § 2.) vagyis tanúk nélkül.

3° Ha a titkos akadály csak az *egyik* fél előtt ismeretes, akkor elégséges, ha csak az akadályt ismerő fél magánúton és titokban újítja meg beleegyezését. Természetesen feltételezve, hogy a másik fél beleegyezése még mindig tart, vagyis nem lett visszavonva. Ellenkező esetben ugyanis mindkét fél beleegyezés-újítására van szükség. (c. 1136. § 3.)

2. *A házassági beleegyezés hiánya* (c. 1136.)

A beleegyezés hiánya miatt érvénytelen házasság úgy lesz érvényes, hogy a hibás beleegyezést hibátlan beleegyezés váltja fel. Mégpedig vagy mindkét fél, vagy csak az egyik fél részéről; ti. annak a részéről, akinek a beleegyezése hibás volt. A beleegyezés megújítása a következő módon történik:

1° ha a beleegyezés hiánya tisztán *belső* volt, elégséges, hogy az a fél, akinek nem volt helyes a beleegyezése, később belsőleg újból helyes beleegyezést adjon. (c. 1136. § 2.)

2° Ha ellenben a beleegyezés hiánya *külső*, vagyis kifelé is megnyilvánult, akkor a házassági érvényességhez új külső akarati elhatározásra is szükség van, mégpedig a törvényben előírt módon: lelkész, két tanú előtt, ha a hiba nyilvános, vagyis külső fórumban bizonyítható. Magánúton, vagy titokban akkor, ha a hiba maga titkos volt, vagyis a külső fórumban nem volt bizonyítható. (c. 1136 § 3.)

3. *Az előírt forma hiánya* (c. 1137.)

A formahiány miatt érvénytelen lehet a házasság azért, mert az teljesen hiányzott, vagy pedig azért, mert a formának csak egyik lényeges része nyert alkalmazást.

Minden egyházilag érvényesített házasságot be kell vezetni az illetékes helyen a házasultak és a keresztelt ek anyakönyvébe. Ha a házasság már egyszer anyakönyvezve lett volna, akkor a megjegyzés rovatba kell beírni az érvényesítés tényét és idejét.

II. *Az érvénytelen házasságok gyökeres orvoslása* (c. 1138—1141.)

1. *Fogalom*

Az egyszerű érvényesítés (convalidatio simplex) az akadály megszűnése vagy megszüntetése után a házassági beleegyezés megújítása által történik. Tehát a kölcsönös, új akaratkijelentés hozza létre a házasságot, amely attól a pillanattól kezdve lesz érvényes, midőn az akadály megszűnése után a beleegyezés kijelentése megtörtént (ex nunc).

A beleegyezésnek meghatározott külső alakban való kijelentése merő tételes egyházi törvényen nyugszik. Önmagában véve tehát — vagyis a tételes törvénytől elvonatkoztatva — minden olyan akaratkijelentés elégséges, amelyből a házassági akarat felismerhető. Elegendő lenne tehát az is, ha az illetékes egyházi hatóság, amely a kánoni formát előírta, a jelen esetben azt elengedi. Ez ama meggondoláson alapszik, hogy az érvénytelen házasság kötésekor az akarat megvolt és lényegében még mindig fennáll. Így kezdetben a gátló körülmények (akadály) miatt érvénytelenül kijelentett akarat a semmisségi akadály megszűnésével és a kánoni forma elengedésével elégséges a házasság létrehozására. Abban a pillanatban tehát, midőn mind az akadály, mind pedig az alakszerűség kötelezettsége a gyökeres felmentés által megszűnik, az egyszer komolyan kijelentett és a valóságban még mindig fennálló kölcsönös akarat, mint *gyökér* (radix) életrekel, érvényesül és létrehozza a házasságot. Tehát a természetjogilag érvényes házasság az egyházi érvényesítésnek a gyökere (radix).

Ezek után a *sanatio* így határozható meg: a gyökeres orvoslás az arra illetékes egyházi hatóságnak az a ténykedése, amellyel az egyházjogi eredetű akadály vagy a formahiány miatt érvénytelenül kötött házasságot az akadály megszűnése, illetve annak felmentéssel való egyidejű elhárítása után a mindkét fél részéről fennálló házastársi akarati beleegyezés alapján, érvényesnek ismeri el a beleegyezés megújítása nélküli házasságot, mégpedig úgy, hogy az érvénytelen házasságból előzőleg született gyermekeket jogfikció révén *ipso facto* törvényeseknek tekinti. Mint látjuk, a jogi technika maximumát veszi igénybe a törvényhozó a gyermekek helyzetének megjavítása érdekében.

2. *A gyökeres orvoslás hatása*

Minden sanatio-ban *négy* elem, illetve kedvezmény szerepel:

1° a fennálló semmisségi akadály vagy forma kötelezettség alóli felmentés;

2° a beleegyezés megújítására vonatkozó tételes törvény alóli felmentés;

3° az eredetileg érvénytelenül kötött házasság érvényesítése a sanatio időpontjától (ex nunc).

4° az érvénytelen házasságból született gyermekek törvényes állapotának elismerése (ex tunc), vagyis az érvénytelen házasságkötés alkalmával nyilvánított beleegyezés pillanatától kezdve.

3. *A sanatio és a convalidatio közötti különbség*

1° Az egyszerű érvényesítésnél mindig szükséges legalább az egyik fél részéről a beleegyezés megújítása. A sanatiónál erre soha sincs szükség.

2° Míg az egyszerű érvényesítésnél csak a jövőre való irányulás van meg, addig a gyökeres orvoslás a házasság kánoni következményeire nézve a múltra is visszahat, vagyis a sanatio előtt született gyermekek is törvényesekké válnak. A sanatióban tehát a gyermekek törvényes jellege magának az intézménynek a törvényes jellegéből következik. Tehát sanatióval kapcsolatban teljesen felesleges a törvényesítésről beszélni. Az egyszerű érvényesítésnél sem kell róla szólni, ha a legitimatio a felmentés révén (c. 1051.), vagy utólagos házasság által történik.

4. *Az egyházjogi eredetű érvénytelenség elhárítható sága*

Gyökerében orvosolható minden olyan házasság, amely egyházjogi semmisségi akadály folytán vagy a törvényes formának a hiánya miatt érvénytelen (c. 1139.) feltéve, hogy a *beleegyezés* fennáll.

a) *A cselekvőképesség hiánya: impedimenta*

1° Ha akadály miatt érvénytelen a házasság, akkor csak abban az esetben orvosolható gyökerében, ha az akadály tételes egyházi törvényen alapszik. Gyakorlatilag egyes esetekben (a papi rend, a püspöki rend, egyeneságú elsőfokú sógorság, korhiány stb.) az Egyház nem szokta megadni a sanatiót, noha az említett akadályok egyházjogi eredetűek.

2° Ha ellenben az akadály természeti vagy tételes isteni jogon nyugszik — pl. impotentia, kötelék, stb. — az e címen érvénytelen házasság nem orvosolható. Ha azonban a kezdetben meglévő isteni jogú akadály, pl. kötelék, később megszűnik az egyik fél halálával a c. 1139. § 2. szerint az ilyen házasságot „az Egyház nem orvosolja még az akadály megszűnésének pillanatától sem." Ez a kijelentés csak a tényt rögzíti le, de nem akarja korlátozni az Egy-

ház jogát. (*Ciprotti*, Apollinaris. 12/1939/411.) — Általában azonban az Egyház valóban nem szokta az ilyen házasságokat szanálni, nehogy esetleg megsértse a *ius divinumot*.

b) *Formahiány*

A kánoni forma kötelezettsége tisztán egyházjogi előírás. Az Egyház indokolt esetben felmentést ad alóla. Általánosságban teszi ezt a gyökeres orvoslásban, amikor egyik vagy mindkét fél nem hajlandó az előírt formát megtartani.

III. *A második házasság* (c. 1142—1143.)

1. *A további házasság lehetősége.*

A törvénykönyv kimondja, hogy jóllehet a tiszta özvegység tiszteletreméltóbb, mégis a második és minden további házasság megengedett. Ennek érvényességéhez azonban szükséges, hogy az előző házasság köteléke, vagy a másik fél halálával, vagypedig — amennyiben el nem hált házasságról van szó — ünnepélyes fogadalom, vagy az Apostoli Szentszék felmentése által megszűnjék. A második és további házasság megengedettségéhez pedig az szükséges, hogy a korábbi házasság érvénytelensége vagy felbontása törvényesen és biztosan meg legyen állapítva. (c. 1142 + + 1069, § 2.)

2. *Hátrányok.*

Az a férfi, aki második vagy további házasságot kötött az előző kötelék megszűnése után a mai jog szerint is szabálytalan (irregularis). (c. 984, § 4.) Az a nő pedig, aki egyszer ünnepélyes nászáldásban részesült, második és további házassága esetén abban ismét nem részesülhet (c. 1143.). Ha azonban a nő az első házasság alkalmával nem részesült nászáldásban, a második, illetve további házassága alkalmával akkor is részesülhet benne, ha történetesen özvegy férje előzőleg már ilyenben részesült volna is.

3. *Várakozási idő.*

A várakozási idő a korábbi házasság megszűnésétől számított időköz, amelynek eltelte előtt az özvegy nő új házasságot nem köthet.

A római jog szerint a nő a *gyászév* eltelte előtt új házasságra nem léphetett. (L. 11, D. 3 2.) Ennek hatása alatt némely állami jog még manapság is bizonyos várakozási időt ír elő ilyen esetekben.

A kánoni jog a második és további házasságra vonatkozólag nem állapít meg ilyen várakozási időt. Esetleg ilyennek lehetne felfogni a két egybehangzó érvénytelenségi ítélet után előírt 10 napot.

40. § Az új keleti házasságjog főbb rendelkezései

1949. február 22-én jelent meg a *Crebrae allatae* kezdetű motuproprio, amely a *Codex Orientalis* első részleteként a házasság jogi részét kihirdeti és az év május 2-ával kezdődőleg hatályba lépteti.[273]

Amint e rövid áttekintésből is láthatjuk a keleti egyesültek házasságjoga sok pontban megegyezik a latin kódex házasságjogával, vagy legalábbis nagy mértékben megközeliti azt. A kétféle házasságjog gyökerei végelemzésben közösek voltak. A szakadás ellenére is megmaradt tehát legalább alapvetésben annyi azonosság. hogy az uniformizálás ezen a téren nem jelent teljes szakítást a keleti házasságjog történeti adottságaival, annál kevésbé, mert az idők folyamán a keleti kánonjog is gyakorolt nem is jelentéktelen befolyást a nyugati egyház jogrendszerére, annak kialakulására.

Vannak azonban az új keleti jogban lényeges eltérések is, pl. a házassági forma és a ritus-szerinti illetékesség tekintetében stb.

Az új házasságjog egyrészt *egységes*, vagyis mindegyik (egyesült) keleti egyházra nézve hatályos,[274] másrészt az eddigi helyzettel szemben a *latin* kánonjog megfelelő szabályaihoz fokozott mértékben *alkalmazkodik*. Erre a két irányban is megnyilatkozó uniformizálásra — a motuproprio szerint — azért volt szükség, hogy a házassági akadályok és a házasságkötési forma tekintetében eddig meglévő különbségek ne tegyék ki egyesek házasságát a jogérvény tekintetében kétségeknek. A technika haladása ugyanis egyre inkább legyőzi a távolságok akadályait és ma már nem áll fenn az a helyzet, hogy a házasulandók szinte kizárólag ugyanazon keleti egyházhoz és

[273] *Crebrae allatae* motuproprio (AAS, 1949. március.). A. *Coussa*, Epitome praelectionum de iure eccelsiastico orientali, III. De matrimonio, Romae. 1950.

Dauvillier-De Clerq, Le mariage en droit canonique oriental, 1936.

Zhisman, Das Eherecht der orientalischen Kirche. 1864.

Dib, La législation matrimoniale canonique dans l'Orient catholique (in: Canoniste contemporain, 1916, 1917, 1920. évf. Befejezetlen.).

Hilling, Die Gesetzgebung des Papstes Pius XI. (Arch. f. k. Kr. 119. évf.

Papp—Szilágyi, Enchiridion Iuris Ecclesiae Orientalis Catholicae.[2] 1880.

Silbernagl, Das Eherecht nach den Gesetzen d. griech. Kirche. 1862.

Staab, Die Unauflösichkeit d. Ehe u. die sog. Ehebruchsklauseln. (Eichmann-emlékkönyv 435—452. oldal).

Janin, Les Eglises Orientales et les rites orientaux = 1955.

Jaros. Impedimenta matrim. apud Bulgaros unitos, 1939. (Diss.)

Berki, Kánonok könyve, I. rész. 1946.

[274] Az új keleti jog legális nyelvhasználatáról értékes cikket írt *Szentirmai* A. The Legal language of the New Canon Law of the Oriental Churches, in *Jurist*, 1962. p. 37—70., Washington.

ugyanazon ritushoz tartoznak. Nagyjában az új házasságjog egységessé teszi az egész Egyház házasságjogát, tehát az említett nehézségek is elesnek.

A motuproprióban közzétett új házasságjog *beosztása* teljesen a latin kódexet követi. Tizenkét fejezetre (caput) oszlik, ezeken belül articulusok vannak, az egész pedig 131 kánonból áll. A számozás 1-től kezdődik, tehát amikor sor kerül az egész keleti kódex kihirdetésére, a házasságjogi kánonok számozása bizonyára meg fog változni.

I. *A házasság fogalma*

Az új keleti házasságjog első 5 kánonja teljesen megegyezik a latin kódex 1012—1016. kánonjaival. Hangsúlyozza, hogy a házasságban a szerződés (contractus matrimonialis: c. 1, § 1.) a szentség, miért is keresztények házassága, ha érvényes, akkor szentség is (c. 1, § 2.). A keleti egyházban e tekintetben nem volt mindig ilyen és nem volt mindig egységes a felfogás. A római jog házasságfogalmából indultak ki: coniunctio maris et feminae et consortium omnis vitae (D. 23, 2, 1.) és elengedhetetlennek tartották a szerződést is. A szentségi jelleget azonban nem ebből, hanem a *papi áldásból* eredeztették, mint a szentség formájából. Később indul el az a fejlődés, amely magukat a *feleket* jelöli meg a szentség kiszolgáltatóinak s következőleg a szentség *lényegét* is az egyházi törvény szerint kötött házassági szerződésben látja. A házasság lényeges elemei között a motuproprio a felbonthatatlanságot is említi (c. 2, § 2.).

II. *Eljegyzés*

A keleti c. 6. az eljegyzésről intézkedik. Érvényességéhez megkívánja, hogy ama *egyházi* személy előtt köttessék, aki a házasságkötésnél jogosult szerepelni (§ 1.). Külön anyakönyvbe kell az eljegyzést feljegyezni (§ 2, n. 2.). Viszont — akár a latin jogban — az eljegyzésből egyik félre sem származik a házasság megkötésére vonatkozó kötelezettség (§ 3.). Elő van írva továbbá, hogy az eljegyzésnél résztvevő pap a partikuláris jog által esetleg előírt *áldást* végezze el (c. 7.).

Írásos eljegyzési forma — mint a latin jogban — nem szokásos.

III. *A házassági akadályok általában*

Az új keleti házasságjognak az akadályokról szóló általános tanai lényegileg azonosak a latin jog felfogásával és több eltérést mutatnak a régebbi keleti joggal szemben. — Mindenekelőtt most már a keletieknél is szerepel a tiltó és bontó házassági akadály fogalma

(c. 26, §§ 1—2.). Az előbbit a latin kódexnél világosabban „impedimentum *prohibens*"-nek nevezi, az utóbbi itt is „*dirimens*", vagyis érvénytelenítő, bontó akadály.

Mind a tiltó, mind pedig az érvénytelenítő házassági akadályokat felállítani a jövőben a „*legfőbb egyházi hatóság*" illetékességébe tartozik (c. 28, § 2.), ami annyit jelent, hogy a partikuláris jogalkotás: az egyesült keleti püspökök és zsinataik már hosszú idő óta nem voltak abban a helyzetben, hogy újabb házassági akadályokat hozzanak, mert a Kongregáció nem erősítette meg ilyen irányban kezdeményezett határozataikat. De a pátriárkák és zsinataik a legújabb időkig állíthattak fel házassági akadályokat s ezt a jogukat gyakorolták is.

Az akadályok nagyjából ugyanazok mindegyik jogterületen, de részleteikben már meglehetős eltéréseket láthatunk a következőkben, ami a jogalkotás fejlődésének eredménye.

Az új keleti házasságjog több alkalommal fenntartja a partikuláris jogszabályokat, így az akadályok terén is.

A latin egyházban az 1040. kánon értelmében csak a Szentszék adhat felmentést, dispenzációt a házassági akadályok alól. Ezzel szemben a keleti házasságjog (c. 32.) egyrészt fenntartja a partikuláris jognak a felmentésekre vonatkozó esetleg *tágabbkörű* engedményeit, másrészt univerzális hatállyal felmentési jogkört biztosít a püspöknek és a pátriárkának.

A *helyi főpap* (hierarcha), vagy a helynöke (syncellus) különleges felhatalmazás alapján kánoni ok fennforgása esetén dispenzálhat a vegyesvallás és egyszerű fogadalom kivételével a tiltó és a következő érvénytelenítő akadályok alól: Ötöd- és hatodfokú vérrokonság, a negyedfokú oldalági egyszerű rokonság, valamint a származékos digeneia- és trigeneia-sógorság alól minden esetben, továbbá a másodfokú köztisztesség, lelki rokonság, törvényes rokonság és gyámság, végül — amennyiben nem tartozik egyik pátriárkátushoz sem — a kor akadálya alól legfeljebb két életévig.

A *pátriárka*, mint ilyen, a következő akadályok alól menthet fel: két évi korhiány, bűntény gyilkosság nélkül, negyedfokú oldalági vérrokonság, másodfokú oldalági sógorság; engedélyt adhat továbbá egészen súlyos indokok alapján arra, hogy a szabályszerűen, felmentés alapján kötendő vegyesházasságnál a formát mellőzzék. A pátriárka mindazon házasulandóval szemben gyakorolhatja felmentési jogait, akik joghatóságának területén tartózkodnak. Az a személy jogosult a felmentést megadni, aki a férfi rítusa és lakóhelye szerint reá nézve illetékességgel bír.

A felmentések tárgyában egyébként a keleti motuproprio intézkedései azonosak a latin kódex tételeivel. Halálveszély, sürgősség

stb. esetén a hierarcha, a plébános és a gyóntató is adhat felmentést. Amíg azonban a latin kódex szerint a plébánosnak megadott joghatóság csak őt illeti meg (c. 1044.), addig a keleti jogban ki van terjesztve a segédlelkészre (vicarius cooperator: c. 34, § 1) is, ha az esketési meghatalmazással bír.

IV. *A tiltó akadályok*

A *Crebrae allatae* három tiltó akadályt állapít meg, mégpedig az egyszerű fogadalom, a vegyesvallás akadályát és — az állami törvénytől függően — a gyámság és törvényes rokonság akadályát.

1. *Egyszerű fogadalom*

Tiltja a házasságkötést az *egyszerű* szerzetesi fogadalom (votum publ. castitatis perfectae in professione simplici seu minore emissum: c. 48, § 1, 1°), továbbá az olyan magánfogadalom, amely szüzességre, teljes tisztaságra kötelez, szerzetbelépésre vonatkozik, vagy amely az alszerpapság felvételét célozza — oly esetben, amikor valamely rítusban az alszerpapok már nőtlenségre vannak kötelezve. (c. 48, § 1, 2°.)

2. *Vegyesvallás*

Két keresztény között, ha az egyik katolikus, a másik nem, a keleti új házasságjog is tiltja a házasságot (c. 50.), akárcsak a latin kódex (c. 1060.). A vegyesházasság engedélyezésére stb. vonatkozó szabályok is egyezőek a latin kódex megfelelő tételeivel. (c. 51—55 és c. 1061—1065.) Csupán annyi az eltérés, hogy amíg a latin kódex (c. 1064, 4°, ill. 1102. § 2.) tilalmazza a vegyesházasság megkötésénél a szertartást, addig a keleti jogban nemcsak megengedett, hanem egyenesen szükséges is a szent szertartások (vö. c. 85, § 1: ritu sacro) elvégzése.

3. *Örökbefogadás, gyámság*

Régebben a keleti egyházakban szokásos volt az *örökbefogadást* egyházi szertartás keretében végrehajtani. Ez ma már sehol sincs szokásban. Vannak viszont állami törvények, amelyek házassági akadályt állapítanak meg az örökbefogadó és gyámgyermeke, valamint a gyám és védence között. Ezt most a motuproprio kanonizálja (c. 49.), tehát olyan helyeken, ahol a törvényes rokonság, vagy a *gyám*viszony tiltó házassági akadály, ott ugyanolyan fokban az egyházjog szerint is az. A latin kódex ugyanígy jár el (c. 1059.), de a gyámság akadályát nem ismeri el.

Az Elnöki Tanács 1950. évi 46. sz. tvr. rendelete (4. §, vö. Magyar Közlöny, 1950. nov. 26.) megszüntette az eddigi tilalmat, amely örökbefogadás révén keletkezett. Ezután tehát nem tilos a házasságkötés az örökbefogadó és az örökbefogadott vérszerinti leszármazója, valamint ennek volt házastársa között, úgyszintén az örökbefogadott vérszerinti leszármazója és az örökbefogadónak volt házastársa között. — Viszont a tilalom és így a tiltó házassági akadály is továbbra is fennáll az örökbefogadó, valamint az örökbefogadott ennek volt házastársa között; úgyszintén az örökbefogadott és az örökbe fogadónak volt házastársa között. (Vö. Hajdudorogi Körlevél, 1951. 84. szám.).

Itt kell megemlíteni, hogy a szír, kopt és örmény házasságjogban ezelőtt megvolt az ún. *dajkarokonság* akadálya is, amely tilalmazta a házasságkötést olyan férfi és nő között, akiknek közös dajkájuk volt (Dauvillier—De Clercq). Ez az akadály az egyesültekre nézve a jövőben már nem áll fenn.

V. *Az érvénytelenítő akadályok*

1. *Korhiány*

Az új keleti házasságjog a latinhoz hasonlóan megszabja a házasságot kötni szándékozók alsó *korhatárát* (c. 57, § 1.), amely 16 év a férfi és 14 a nő részéről. Előbb érvényes házasságot nem köthetnek, hacsak megfelelő felmentésben nem részesültek.

Meg kell említeni, hogy a bizánci házasságjog egyes forrásai felső korhatárt is előírtak. Így a Vazul-féle kánonokban tiltó hatállyal 60 év a korhatár, és a XIV. szakaszos görög Nomokánon is tilalmazza a házasságkötést, ha a felek között túlságosan nagy a korkülönbség. Ez most mindenképpen megszűnt.

2. *Impotentia*

Az impotencia is érvénytelenítő akadály (c. 58, §§ 1—3.), éppen úgy, mint a latin házasságjogban. Ez az akadály eddig is megvolt minden keleti egyházban.

3. A házasság *kötelék* (ligamen: c. 59.) épen úgy, mint a latin jogban.

4. *Valláskülönbség*

A kereszteletlennel kötött házasság a *Crebrae allatae* 60. kánonja értelmében semmis. Ez a *disparitas cultus* akadálya, amelynek terjedelme nagyobb, mint a latin jogban. Fennáll *minden keleti*

ritus szerint bárhol megkeresztelt és meg nem keresztelt egyén között. Pl. egy izraelita és szakadár között kötött házasság e címen érvénytelen.

5. *Nagyobb egyházi rend*

A nagyobb egyházi rendben lévő klerikusok az új jog szerint a keleti egyházban sem köthetnek érvényesen házasságot (c. 62. § 1.) és az alszerpapi rend most már minden egyesült keleti egyházban érvénytelenítő házassági akadály (c. 62, § 2.). — Ezzel az intézkedéssel a keleti kánonjog egy érdekes fejezete zárult le. Most az egész egyesült keleti egyház fegyelme ezen a ponton is egységessé vált. A coelibátus kérdését ez az impedimentum csak annyiból érinti, hogy a klerikusoknak a nagyobb rendek felvétele után — és most már az alszerpapi rend is ide számít — nincs lehetőségük érvényes házasságot kötni.

6. *Szerzetesi fogadalom*

Az ünnepélyes, vagy ún. *nagy szerzetesi fogadalom* a Crebrae allatae 63. kánonja értelmében érvénytelenítő akadály, akárcsak a latin egyházban a professio sollemnis.

7. *Nőrablás*

A nőrablás házassági akadálya (c. 64.) a keleti jogban ugyanolyan szabályozást nyert, amilyennel a latin egyházban a kódex óta bírt (c. 1074.), vagyis az elrablott nő és elrablója érvényes házasságot mindaddig nem köthetnek, amíg a nő szabadon nem nyilvánítja házassági szándékát.

8. *Bűntény*

A keleti új házasságjog most pontosan a latin jogot követi (c. 65.), annak ellenére, hogy a történelem folyamán lényegesen más volt a gyakorlata ezen a ponton.

9. *Vérrokonság*

A Crebrae allatae sorrendjében most a *vérrokonság* házassági akadályát kell ismertetnünk. A 66. kánon kimondja, hogy a vérrokonság egyeneságon mindig, oldalágon pedig a 6. ízig bezárólag érvénytelenítő akadály (§§ 1—2.). Terjedelmét tekintve most már egyforma a keleti és a latin egyház vonatkozó törvénye. A keletiek ugyanis a római jogból átvett rokonság-számítási módot tartották meg. Eszerint (c. 66, § 4.) egyeneságon annyi a fokok száma, ahány

személy szerepel, az őst leszámítva (stipite dempto), oldalágon annyi a fokok száma, ahány személy a két ágon összevéve szerepel, természetesen a közös ős leszámításával. Így felel meg a mostani keleti házasságjog oldalágon 6. fokig terjedő vérrokonsági akadálya a latin kódex harmad ízig terjedő impedimentumának, ha egyenlő oldalági rokonságról van szó. Egyébként éppúgy sokszorozódhatik, mint a latin kódexben: ha ti. a közös ős többször fordul elő, quoties communis stipes multiplicatur. Mégis a rokonsági fok különböző számítási módja szerint a két jog között különbség mutatkozik. Pl. a latin jog szerint az első fokot érintő negyedfokú vérrokonság *már* nem akadály (mivel túl van a harmadfokon!), a keleti jog szerint *még* akadály, mert a fokokat összeadva (1 + 5 = 6) még fennáll a 6. fok.

10. *Sógorság*

A vérrokonságból még egy házassági akadály keletkezik, nevezetesen a *sógorsági* impedimentum. Ennek az új keleti házasságjog három esetét ismeri el. Az első a két család között (digeneia) fennálló egyszerű sógorság, amely egyeneságon mindig érvénytelenítő akadály, oldalágon pedig az egyik házasfél és a másiknak vérrokonai között negyed ízig zárja ki a házasságot. Az ilyen sógorság foka azonos a megfelelő vérrokonság fokával. — A második eset a *származékos* sógorság digeneiában. Ez mint akadály csak ott bírt jelentőséggel, ahol a partikuláris jog eddig is annak tekintette. Mindkét házastárs vérrokonai között negyed ízig teszi érvénytelenné a házasságot. Számítása: annyi fok, ahány foknyi összesen a kérdéses személyek távolsága ama személyektől, akiknek házassága a származékos sógorságot létrehozta. — A harmadik esete a sógorságnak három különböző család között áll fenn, két házasság folytán. Ez az ún. *trigenia*-sógorság akkor keletkezik, ha ugyanazon személlyel egymásután két különböző család egy-egy tagja köt házasságot, miután az előző házasság megszűnt; vagy ha egy személy egymásután két vérrokonnal köt házasságot. Mint akadály, csak az 1. fokig tart (c. 67, § 1. n. 3.), (dirimit matrimonium in primo gradu) és az egyik házasfél és a másiknak egy másik házasságból való sógorai között áll fenn; a partikuláris jogszabályok esetleg az egyik vérrokonai és másik sógorai között is felállítják. Eme harmadik fajta akadály számítása: akik az egyik házasságból digeneiás sógorságban vannak az egyik házasfféllel, azok a második házasság következtében ugyanoly fokú sógorságban vannak a másik házasfféllel; ha a vérrokonokra is kiterjed, össze kell adni a vérrokonság és sógorság fokszámát. Mind a három eset egyébként sokszorozódhatik is.[275]

[275] *Ábrák:* (lásd a túloldalon)

A számításmód miatt itt is eltérés van a keleti és latin jogban. Míg a latin jog szerint az elsőfokot érintő harmadfokú sógorság *már* nem akadály, addig a keleti jogban ez *még* akadály, mivel (1 + 3 = 4) ez nagyobbfokú sógorság a keleti jog szerint.

A származékos sógorság (ex digeneia) bizánci eredetű és megvan a koptoknál is. Ahol eddig akadályként szerepelt, ott ezután is megmarad. — A *trigeneia*, három család sógorsági kapcsolata a bizánci és a maronita egyházban szerepelt eddig is, mint bontó házassági akadály. — Az új házasságjog univerzálisan a latin kánonjogban is megállapított mértékben tekinti akadálynak a sógorságot; a partikuláris jogot is bizonyos határok közé szorítja. *Nálunk* nincs származékos digeneiás és trigeneiás sógorsági akadály.

1. Vérrokonság számítása:

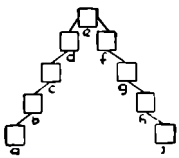

Ezek mind vérrokonságban vannak egymással. Minthogy az akadály az oldalágon 6. fokig terjed azért nem köthetnek egymással házasságot: a—g, b—h, c—j, de pl. a és h között nincs akadály.

2. Egyszerű sógorság digeneiából:

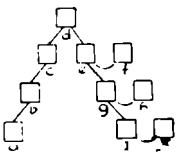

Minthogy ez a sógorság a 4. fokig tart, mint akadály, azért nem köthetnek egymással házasságot: c—k, b—h, a—f, de pl. a és h között már nincsen impedimentum.

3. Származékos sógorság digeneiából:

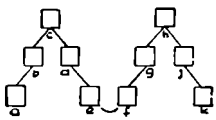

Fennáll mindkét család (di-geneia) tagjai között, tehát az egyik fél vérrokonai sógorságban vannak a másik fél vérrokonaival; 4.-ízig érvénytelenítő: b—g, c—h, d—j.

4. Trigeneiás sógorság:

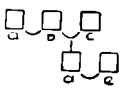

Három család szerepel: *a* képviseli az elsőt, b a másodikat és c a harmadikat. Csak első ízig tart az akadály, tehát a—e. (Mostoha a mostohagyermek özvegy házastársával!)

11. *Köztisztesség*

A *Crebrae allatae* 69. kánonja értelmében nem köthetnek érvényes házasságot azok, akik között a *köztisztesség* akadálya fennáll. Ez az akadály az érvénytelen házasságból és a nyilvános vagy köztudott házasságon kívüli viszonyból ered és egyeneságon az első és második fokon érvénytelenné teszi a házasságot a férfi, valamint a nő vérrokonai között és viszont. A *publica honestas* akadálya nem volt általános a keleti egyházakban. A mostani keleti — és latin — jog a római jog által megszabott terjedelemben tekinti akadálynak. Az egyházi törvények azonban egyes helyeken régente szigorúbbak voltak, s míg a latin egyházban a concubinatustól csak a kódex óta vezetik le e köztisztesség akadályát, a keletieknél szinte elejétől fogva ez az álláspont volt mérvadó. A motuproprio megjelenéséig az eljegyzésből is eredeztettek köztisztességi akadályt, ami most már megszűnt.

12. *Lelki rokonság*

A keleti jogban a keresztségből eredő *lelki rokonság* — éppúgy, mint a latin szerint — házassági akadályt képez (c. 70, § 1.), amely a keresztszülő és a megkeresztelt, valamint a keresztszülő és a megkeresztelt szülei között meggátolja az érvényes házasságot. A kódextől mindössze annyi az eltérés, hogy eszerint a megkeresztelt szülei nem kerülnek lelki rokonságba a keresztszülővel, viszont a keresztelő lesz lelki rokona a megkereszteltnek (c. 1079 és c. 768.).

13. A *gyámság* és *törvényes* rokonság is lehet érvénytelenítő akadály, ha az állami törvények szerint az (c. 71.). Erről már a tiltó akadályok között volt szó.

VI. *A házassági akarat kérdései*

A *Crebrae allatae* ugyanazon szavakkal állapítja meg a házasság létrejöttének lényegét, mint a kódex, amikor kimondja, hogy a házasságot a felek beleegyezése hozza létre, s ezt semmi emberi hatalom nem pótolhatja (c. 72, § 1.: Matrimonium facit partium consensus inter personas iure habiles legitime manifestatus, qui nulla humana potestate suppleri valet). A beleegyezést a lényegbevágó *tévedés* (c. 75.), vagy a *félelem* és külső kényszer (c. 78.) lehetetlenné és semmissé teszi. A keleti jog szerint azonban csak a beleegyezés kicsikarására irányuló (ad extorquendum consensum) kényszer teszi érvénytelenné a házasságot.

1. A *képviselő* (procurator) közvetítésével történő házasságkötést az új keleti házasságjog csak a hierarcha engedélyével, súlyos okból

tartja elfogadhatónak (c. 80.) és az érvényességhez előírja, hogy a képviselő személyét is maga a megbízó jelölje meg (c. 81, § 4.). A képviselő által történő házasságkötés csak akkor engedhető meg, ha a felek nem képesek egyszerre megjelenni a felhatalmazott pap előtt. Az alább ismertetendő *szertartást* az ilyen esetekben is el kell végezni (c. 82, § 1.), a feleknek pedig kötelessége, hogy mihelyt tehetik, megjelenjenek a pap előtt, hogy áldását vegyék (c. 82, § 2.).

Tolmács alkalmazását a *Crebrae allatae* nem teszi lehetővé szemben a kódexszel, amely az ordinarius hozzájárulásával megengedhetőnek tartja (c. 1091.). Ezen előírások nagyjából megfelelnek a latin jog szabályainak. de a kódex a procurator útján történt házasságkötésnél sem írja elő a szertartásokat és nem kívánja, hogy az ordinarius hozzájáruljon a képviselethez.

2. *Feltételes házasság*

A latin egyház törvénykönyvével ellentétben az új keleti jog egyáltalán nem teszi lehetővé a házasságnak valamely *feltétellel* való megkötését (c. 83: Matrimonium sub conditione contrahi nequit). A keleti házasságjogok sohasem ismerték el a házasságkötésnél alkalmazott feltétel jogosultságát és hatályosságát, hiszen a házasság lényegét sem a konszenzusban, hanem a *papi* áldásban látták. A feltétel kikötése tehát, még akkor is, ha az a múltra vonatkozott, semmi hatással nem volt a házasság érvényére. Ezek szerint azt mondhatjuk, hogy az új házasságjogban a „nequit" szó sem érvénytelenítő, hanem csupán *tiltó* értékű kifejezés. Eszerint ha mégis tenne valaki feltételt a házasság lényege ellen, érvénytelen lenne a házassága.

VII. *A házassági forma a keleti jogban*

Másként alakul a jogi helyzet, ha a házasságkötés helyén van keleti hierarchia, vagy ha nincsen.

1. *Érvényességi kellékek*

a) *Feltételek a lelkész részéről*

1° Illetékes a házasságkötésnél közreműködni a helyi főpap (hierarcha loci), vagy helyi plébános (parochus loci), illetve az egyik vagy másik által delegált pap és *két* tanú (Mp. c. 85. § 1.).

2° de csak a *saját területén belül* (intra fines sui territorii). (saját egyházmegye, plébánia stb.) Minthogy keleten szinte egy és ugyanazon területen több rítus, hierarchia van, azért *saját* terület-

nek azt mondjuk, amely *kizárólag* (exclusive) ama rítus rendelkezésére áll (pl. templomok, püspöki residentia, plébánia, kórház, iskola stb.). Ebből az következik, hogy pl. a görög kat. plébános más rítus kizárólagos helyein (pl. latin templomban) *saját* híveit sem esketheti meg *érvényesen*. De erre a latin plébános delegációt sem adhat, mert ha ő két keleti szertartású hívő házasságkötésénél érvényesen nem működhet közre, akkor erre másnak sem adhat felhatalmazást (quod non potest per seipsum, neque per alium potest).

A kódexmagyarázó Bizottság 1952. júl. 8-án úgy döntött, hogy az ilyen esetben pl. görög katolikus lelkész saját területén lévő, de idegen rítusú lelkész *kizárólagos* helyén csak akkor asszisztálhat két görög kat. hívő házasságánál érvényesen, ha ehhez a latin pap kifejezetten hozzájárult (consensus expressus). (Pl. görög kat. plébános két görög katolikust érvényesen a budapesti Bazilikában csak a bazilika plébánosának hozzájárulásával eskethetné meg érvényesen.) Ez nem delegáció, hanem rendes hatalom (potestas ordinara), amelyet a nélkülözhetetlen feltétel (conditio) teljesítésével maga a *jog* ad meg a lelkésznek. Ez esetben az illető hely vezetője (plébános, templomigazgató) mintegy beengedi saját kizárólagos területére az idegen rítust esetenként vagy tartósan is.

b) *Feltételek a házasulók részéről*

A latin joggal szemben, ahol a *Ne temere* és főleg a kódex óta a helyi illetőség a döntő, vagyis a plébános területén belül *bárkit* érvényesen megeskethet, az új keleti jog megint visszahozta a *személyi* (illetve ritusbeli) illetékességet, amikor kimondja, hogy a plébános saját alattvalóit is csak akkor esketheti meg érvényesen, ha legalább az *egyik* az eskető pap rítusához tartozik (modo sint sui ritus). Ez elvileg nem vonatkozik a *latin* plébánosra, aki *területén belül* bárkit, tehát a két keleti rítusú hívőt is megeskethetné (c. 1095, § 1. n. 2.). A CP azonban 1953. május 3-án (AAS 45, 1953, 313.) megszorította jogkörét s így a latin plébánosok házassági joghatóságát is saját rítusbeli híveire korlátozta.

Ebből *három* szabály következik:

1° keleti szertartású pap két latin hívő házasságánál érvényesen saját területén sem működhet közre, ugyancsak latin pap két keleti szertartású hívőt érvényesen nem eskethet meg (a c. 1095. § 1. n. 2. megszűkül). Ez a keleti rítusok védelmét és felszívódásuk megakadályozását célozza.

2° Vegyes rítusú felek (pl. latin és görög kat.) mind a görög, mind a latin pap előtt érvényesen köthetnek házasságot (paritásos alapon!).

3° Vegyes vallású felek a katolikus (görög vagy latin) hívő lelkésze előtt köthetnek érvényes házasságot.

c) *Feltételek a rítus részéről*

1° A rítus a keleti jogban érvényességi kellék. A közreműködő papnak legalább *keresztvetéssel* áldást kell adnia, hogy érvényes legyen a házasság. (Ez a latin jogban nem érvényességi kellék, elég a consensus megléte.)

2° Vegyes házasság esetén az eskető pap fegyelmét kell alkalmazni. A vegyesvallású feleket tehát, ha azok egyike görög szertartású, a latin pap delegációjával *áldásadás* nélkül is érvényesen esketheti; ha azonban a felek egyike latin rítusú, a görög pap még delegáció alapján is csakis *áldásadással* esketheti érvényesen.

d) *Kivételek a rítusbeli illetékesség alól*

A más rítusúak házasságánál *érvényesen* működhet közre az a hierarcha, vagy plébános, aki (c. 86. § 2.) (c. 86. § 3. n. 2—4.) az ő *saját* hierarchájuk vagy plébánosuk. Itt tehát a rítusbeli különbség mellett egy a követelmény, hogy alattvaló *hívei* (subditi) legyenek, amely kétféleképpen lehetséges (alattvalói illetékesség).

1° *Intra territorium proprii ritus.*

Ha *nincs azonos rítusú plébános* azon a helyen, akkor a rítusbeli hierarcha *más* rítusú (esetleg latin) lelkészt bíz meg az ottani hívek lelki gondozásával az ottani. pl. latin ordinárius beleegyezésével (c. 86, § 3. n. 2.).[276] Így ez különböző rítusú híveket is érvényesen eskethet. Ez ott fordul elő, ahol van keleti hierarcha, de nincs elegendő számú azonos rítusú lelkész (pl. Németországban az ukránok részére.)

2° *Extra territorium proprii ritus.*

Ha nincs ott illetékessége saját rítusú hierarchának sem (a hívő rítusával azonos főpásztor területén kívül) akkor a helyi ordinarius (püspök) illetékes. Ha nincsenek ott a keleti hívekkel azonos rítusú lelkészek, akkor az ordinarius jelöl ki, mint fent, ha pedig mind

[276] Így Brazíliában (1951) a Rio de Janeiro-i érseket nevezte ki, Argentínában (1959.) a Buenos Aires-i érseket, Franciaországban (1959.) a párizsi érseket, Angliában a westminsteri érseket (1957.). Ausztráliában (1958.) és Franciaországban (1960.) külön exarchát állított az örmények és rutének részére.
Vö. *Pujol* S. J. in *Periodica*, 1962, 129. sq.

latin papok, mint nálunk, nem kell külön kijelölni, bármely latin plébános területén belül érvényesen esketheti a keleti rítusú híveket is.

A plébánosok saját rítusú híveik esketésére más rítusú papoknak általános felhatalmazást nem adhatnak. Erre csak a főpásztor jogosult.

2. *Törvényességi kellékek* (amelyek az érvényességet nem érintik)

a) *Azonos ritusu* felek a völegény plébánosa előtt kötnek házasságot, hacsak törvényes szokás, vagy jogos ok mást nem javall.

b) A *vegyes ritusú* felek házasságukat a vőlegény ritusa szerint illetékes plébános előtt kötelesek megkötni. A *regio orientalis* területén ahol ti. ősidők óta fennáll a keleti ritus) a vőlegény hozzájárulásával az ilyen házasság a menyasszony ritusa szerint illetékes plébános előtt is köthető.

A Keleti Kongregáció 1954 febr. 8. döntése szerint Magyarország nem *regio orientalis* s így nálunk a vegyes ritusú házasságokat minden esetben a *vőlegény* ritusa szerint illetékes plébános előtt kell kötni. (Ha a vőlegény latin ritusú, latin szertartás szerint, ha a vőlegény görög kat., akkor a gör. kat. szertartás szerint történik az esküvő).

Minthogy e szabályt *egyetemes* törvény írja elő, alóla a rendkívüli esetek kivételével (c. 81) az ordinarius nem adhat felmentést. Ha azonban a vőlegény plébánosa fizikailag vagy erkölcsileg akadályozva van a közreműködésében, módjában van más, a vőlegénnyel *azonos* ritusú lelkészt delegálni, ha azonban ilyen nem található (pl. erkölcsileg, mivel a felek nem hajlandók annak ritusa szerint esküdni) ennek módjában áll mást (tehát a menyasszony ritusa szerint illetékes lelkészt is!) *delegálni* a házasságkötésnél való közreműködésre. (S. Cong. Orient. 1954. jún. 15.)

VIII. *Válás és második házasság*

A keleti egyház új házassági joga, annak 107. kánonja kimondja, hogy az *érvényes és elhált házasság* (ratum et consummatum), a páli kiváltság alkalmazásának esetét leszámítva, — semmi emberi hatalommal fel nem bontható, kizárólag a halál bontja fel. Ez a latin egyháznak kb. a 10. század óta mindenkor szorgalmazott tétele volt, amelyet előbb is hangoztatott, de érvényesíteni a római és a germán jog ellentétes felfogása miatt nem volt módjában. A trentoi zsinat is közvetve elvetette a keleti egyháznak azt a tanítását, hogy a *házasságtörés* esetében az ártatlan fél jogosult elválni és új házasságra lépni (c. 7. de sacr. matr. sess. 24.).

A páli kiváltság (privilegium Paulinum), amely a latin egyházban az Ambrosiaster nevű jogász óta elismert — és egyetlen — válóok, természetesen mindig használatos volt a keleti egyházban is.

Az ágytól és asztaltól való elválást a *Crebrae allatae* ugyanolyan formában szabályozza, mint a kódex (c. 117—121.).

Az özvegyek *másodszori* és további házasságkötését az új házasságjog minden fenntartás nélkül érvényesnek és megengedettnek jelenti ki. (c. 131.) — Ez a keleti egyházakban újszerűen hat. A második házasságot ugyan tilalmazták csupán, és büntetésekkel sújtották a másodszor házasodó özvegyet, de a harmadik házasság az ősegyház korától kezdve „törvénytelen dolog"-nak számított (Greg. Nazian.). Érvényességét azonban csak egyesek vonták kétségbe, legtöbbször a negyedik házasságot illetően. Az egyéb keleti ritusokban is megmaradtak a harmadik és további házasságok szigorú tilalmazása mellett és kánoni büntetések előírásán kívül nem állták útját az ilyen házasságoknak. A koszorúzás természetesen elmaradt, ami a latin egyházban is nyomot hagyott, amennyiben nászmisét özvegyasszony házassága esetén nem szabad mondani.

IX. *Utólagos érvényesítés*

A valamely oknál fogva érvénytelenül kötött házasságot a *Crebrae allatae* szerint (c. 122.) az utólag megszerzett felmentés és az akadályról tudó fél újabb konszenzusa érvényesíti, nyilvános impedimentum esetén azonban nyilvános konszenzus, formahiánynál pedig a teljes forma, tehát a beleegyezés kivételén kívül az *áldásadás* megismétlése szükséges (c. 124—126.). Lehetséges továbbá a házasságnak gyökerében való orvoslása (sanatio in radice: c. 127—130.) is, anélkül, hogy a beleegyezést meg kellene újítani. Ezt a pátriárka is engedélyezheti, ha a házasság formahiány, vagy valamely, általa is felmenthető akadály miatt érvénytelen (c. 130, § 2.). A latin Egyházban csak a pápa engedélyezheti, de az ötéves felhatalmazásokban erre vonatkozólag delegált hatalmat szokott adni a püspöknek és pápai nunciusoknak is.

X. *Vegyes rendelkezések*

1. A *Crebrae allatae* elejti a bizánci jogterület egyes helyein eddig szereplő egyik érvénytelenítő akadályt, nevezetesen a szülői beleegyezés hiányából eredő impedimentumot. Ez római jogi eredetű akadály volt (D. 23, 1, 11 és 13.), de előfordult a nem-bizánci egyházakban is. Minthogy a consensusra nincs befolyással a szülők, ill. gyámok hozzájárulása, ma már elavultnak tekinthető volt különben is.

2. Az *esketés helyéül a Crebrae allatae* (c. 98.) ugyanúgy a plébániai templomot jelöli meg, mint a kódex (c. 1109). Minthogy pedig az a parancs, hogy a vegyesházasságot templomon kívül kell kötni, a keleti jogban nem szerepel (c. 1109, § 3.), azt kell mondanunk, hogy a vegyesvallás akadálya alól adott felmentést feltételezve, az ilyen

házasságokat is a templomban s az előírt szertartásokkal kell megkötni. Ez mindig is gyakorlata volt a keleti egyházaknak.

3. A 92. kánon végül elrendeli a házasság *anyakönyvezését*, ugyanolyan formában, mint a latin egyházban szokásos (c. 1103), s amint az eddig is szokásos volt a keletieknél.

IV. FEJEZET

A LITURGIKUS KULTUSZ JOGRENDJE

41. § A kultusz (cultus divinus) általános szabályozása[277]

(c. 1255—1264.)

A nyilvános és külső istentiszteletre vonatkozó szent cselekmények összességét *tágabb* értelemben *liturgiának* nevezzük.

Szoros értelemben ide tartozik közvetlenül az Eucharistia tisztelete, egyéb közimák és könyörgések, közvetve pedig a szentek, ereklyék és képek tisztelete, a körmenetek, ünnepek és böjti napok megtartása és egyéb ájtatosságok.

Először szólunk a kultusz helyekről, majd a kultusz időkről, végül a kultusz cselekményekről és az ezeknél szereplő liturgikus eszközökről.

A *cultus divinus* Istennek, szenteknek és boldogoknak nyújtott tisztelet (honor), amely a *veneratio*-val szemben meghatározott formában végzendő külső tisztelet megnevezésére szolgál. Az ember természetében rejlik, hogy mint test és lélek, istentiszteletét nemcsak belsőleg, hanem *külsőleg* is kifejezésre akarja juttatni.

I. *Felosztás* (c. 1255., 1256.)

Megkülönböztetünk:

1. a *személyek* szerint, akikre közvetlenül irányul:

a) cultus latriae, vagyis a legteljesebb imádás, amely kijár a Szentháromságnak, egyes személyeinek és Krisztusnak a szentségi színek alatt is;

b) cultus duliae, amely a szenteket illeti meg;

[277] Berutti, IV. p. 221. sq. — Beste, p. 669. sq. — Cocchi, III. p. 170. sq. — *Eichmann—Mörsdorf*, II. p. 340. sq. — *Holböck*, II. p. 797. sq. — *Jombart*, nr. 668. sq. — *Jone*, II. 447. sq. — *Marchesi*, II. nr. 54. sq. — *Radó*, I. 632. — Regatillo, II. n. 91. sq.

c) cultus hyperduliae, a Szűzanya különleges módon történő kultusza, amely az istenanyaságból származik.[278]

2. a *tárgy* szerint:

a) cultus *absolutus*, amely közvetlenül személyekre irányul;

b) cultus *relativus*, amely közvetlenül a személyel kapcsolatos dolgokra irányul (ereklyék és képek tisztelete) és csak közvetve vonatkozik a személyekre.

3. *A kultuszt bemutató személyek szempontjából:*

a) *publicus*, vagy hivatalos istentisztelet,

1° amelyet az Egyház nevében az arra kirendelt személyek mutatnak be (pl. szentmise, c. 1256.);

2° amelyeket az Egyház által jóváhagyott cselekmények révén *bárki* nyújt Istennek, a kanonizált szenteknek és boldogoknak (c. 1277. § 1.). Ilyen pl. szentek képeit és egyéb votív tárgyakat (donaria votiva) a sírjukra helyezni, gyertyákat gyújtani, vagy nyilvános tiszteletre képeiket kitenni;

3° amit az *egybegyűlt hívek* egyházilag előírt formában közösen végeznek, pl. litánia és egyéb imádságok végzése (c. 1161., 1259. § 2.).

b) Minden más kultusz csak *magán* (privatus) jellegű.

A liturgia (leiturgia), mint műszó, a nyilvános istentisztelet összes külső megnyilvánulásait magában foglalja.

A liturgia szabályozása s általában a liturgikus könyvek jóváhagyása az Apostoli Szentszéknek van fenntartva (c. 1257.)[279]

II. *Az istentisztelet irányítása és szabályozása* (c. 1260.)

1. *Az Egyház szabadsága* (c. 1260.)

Az Egyház szolgái az Istentisztelet gyakorlásában egyedül egyházi felettes hatóságuktól függnek. Ebből következik, hogy az istentiszteleti rend megállapítása független a világi hatalmaktól; másrészt a hierarchiai vezetés szükségessége domborodik ki.

Mind külső, mind belső világi hatóság (pl. kegyúr, egyházközség) liturgiai ügyekben teljesen illetéktelen.

[278] Új dogma Szűz Mária testi és lelki felvétele a mennybe: AAS 42/1950/753. — Szűz Mária királynői méltóságának XII. Pius új ünnepet szentelt: XII. Pius enc. *Ad Coeli Reginam*, 1954. okt. 11.: AAS 46 1954/625. — *Alloc:* 1954. nov. 1. AAS 46/1954/662.

[279] A liturgikus mozgalom áldásairól, a liturgia és Egyház viszonyáról XII. Pius pápa az *Assisiben* (1956. szept. 18—23.) tartott nemzetközi liturgiai és pasztorális kongresszus résztvevőihez nagyjelentőségű beszédet intézett. (1956. szept. 22.: AAS 48, 1956, 711.)

A Szentszék erélyesen sürgeti a *liturgikus törvények* megtartását. (AAS 46, 1954, 77.; AAS 50, 1958, 114.)

2. *Illetékesség* (c. 1275., 1259., 1261.)

a) A *pápa* minden liturgikus kérdésben a legfőbb hatóság. A liturgia szabályozása és a liturgikus könyvek jóváhagyása neki van fenntartva. (c. 1257). Így a liturgikus törvényhozás teljes egészében a pápai jogkörbe van utalva (causa maior: c. 220.). Ez nem a dolog természetéből, hanem inkább a történeti fejlődésből következik.

A *római kúriában* három főhatóság foglalkozik liturgikus kérdésekkel: a Szent *Officium* (hit), a *Ritus* Kongregáció (rítus) és a Szentségek Kongregációja (fegyelem).

b) *Ordinariusi felügyelet.* (c. 1261.)

A helyi ordinariusok kötelessége, ügyeljenek arra, hogy az istentiszteletre vonatkozó jogszabályokat pontosan megtartsák:
hogy a

1° magán vagy nyilvános istentiszteletbe

2° és a hívek mindennapi életébe ne csússzanak be babonák,

3° vagy a hittel ellenkező,

4° az egyházi hagyományoktól elütő szokások,[280]

5° vagy rút nyerészkedésre irányuló tendencia ne honosodjék meg. (c. 1261.)

A helyi ordinariusnak idevágó rendelkezéseit a kiváltságos szerzetesek is kötelesek megtartani. Ezek templomait és nyilvános kápolnáit e célból meg is látogathatja. (c. 1261. § 2.)

[280] Az ima meghallgatását vagy más elnyert kegyet csak általánosságban szabad újságokban közölni a tényállás leírása nélkül. *S. Offic.* 1917. *Regatillo*, 57.

A *zarándoklatok* szervezéséről (SCC. 1936. febr. 11.: vallásos jelleg: a lelkivezető) és a nyári üdülési és kirándulási utazásokról. (SCC. 1952. febr. 26.) — (AAS 28(1936)167.)

Az új és szokatlan ájtatosságok tilalmazása. S. Offic. 1875. jan. 13; S. Offic. 1937. május 26.: ASS 29. 1937. 304.

Tilos a Jézus öt szent sebéről szóló olvasó mondása. S. Offic. 1939. dec. 12. AAS 32, 1940, 24.

Tilos továbbá a Kowalska Faustina (+ 1938. Krakkó) krakkói apácától származó képek és iratok terjesztése, amelyek az isteni irgalmasságj ájtatosság új formáit tartalmazzák: *S. Offic.* notificatio; 1959. márc. 6.: AAS 51, 1959, 271.

A *Szent Officium* 1958. febr. 14-én intelmet (commonitio) bocsátott ki, amelyben kimondja hogy szentszéki engedély nélkül nem szabad az istentisztelet kapcsán *új ritusokat* és ceremóniákat, olvasmányokat és imákat bevezetni, sem az eddigieket nem szabad kihagyni. Figyelmezteti az ordinariusokat, hogy a liturgia szabályozása egyedül a Szentszék joga, nevezetesen a liturgikus könyvek és litániák jóváhagyása stb.

A templomokban és kápolnákban csak olyan imákat és ájtatosságokat szabad végezni, amelyeket az ordináriusok felülvizsgáltak és kifejezetten jóváhagytak. (*S. Offic. commonitio,* 1958. febr. 14.: AAS 50, 1958, 114.)

III. *Istentiszteleti közösködés felekezetekkel*
(Communicatio cum acatholicis) (c. 1258)

1. A közösködés felekezetekkel megengedett:

in profanis, vagyis polgári és merő evilági vonatkozásokban, kivéve a *vitandus* kiközösítettel való érintkezést, bizonyos feltételek mellett (c. 2267.).

2. *In sacris:* különbséget kell tenni: *tágabb* értelemben vett vallásos funkciók és imádságok, vagy *szoros* értelemben vett *nyilvános* istentisztelet.

Az *aktív* közösködés az istentisztelet *pozitív* gyakorlása más vallásúval együtt.

A *passzív* (praesentia passiva seu materialis) közösködés merő fizikal, testi jelenlét másvallású istentiszteleteken.

Az *aktív* közösködés belsőleg rossz cselekedet, ha nem katolikus ritus szerint történik, mivel babonát involvál.

A *passzív* jelenlét polgári állás, vagy tiszteletadás miatt tűrhető súlyos ok miatt (kétség esetén a püspök dönt, pl. nem katolikus temetésen, esküvőn stb., feltéve, hogy a hitehagyás és botrány veszélye nem forog fenn (c. 1258. § 2.).[281]

IV. *Imádságok és ájtatosságok.* (c. 1259.)

A templomokban és nyilvános kápolnákban végzett imádságokat és gyakorlatokat a helyi ordinárius hagyja jóvá, akinek nehezebb kérdésekben a Szentszékhez kell fordulnia.

Az ordinárius azonban nem hagyhat jóvá új litániát, amelyet nyilvánosan mondanak (c. 1259. § 2.). Tehát *magánhasználatra* jóváhagyhat.

A Szentszék által jóváhagyott litániák:

a) Mindenszentek litániája (országonként a helyi pártfogókkal bővül). Mai szövegét az 1596-ban kiadott *Pontificale Romanum* állapította meg. Később egyes könyörgéseket csatoltak hozzá.

b) A lorettói litánia[282] mai formája a XVI. században alakult ki, amelyet Canisius Szent Péter 1558-ban hallott Lorettoban énekelni, s amelyet felvett kis imádságos könyvébe is. Később a pápák némely könyörgéssel bővítették.[283]

[281] Japánban a Szentszék megengedte katolikus híveknek bizonyos *nem* vallásos szertartásokon való részvételét. (SC de Prop. 1936. május 26.: AAS 28, 1936, 406. — *Apollinaris*, 10, 1937, 11. sq.)

Ugyancsak széleskörű engedményt adott a kínai katolikusoknak *Confucius* iránti pusztán polgári jellegű hazafias és udvariassági jellegű ceremóniák tekintetében: SC de Prop. 1939. dec. 8. AAS 32, 1940, 24. — *Il Mon. Eccl.* 52, 1940, 26.

[282] *Sauren*, Die Lauretanische Litanei nach Ursprung, Geschichte und Inhalt, Kanysten 1895. — *De Santi*, Le litanie lauretane; Roma, 1897.

[283] V. Pius (Auxilium christianorum) IX. Pius (Regina sine labe originali concepta) XIII. Leo (Regina Sacratissimi Rosarii Magyarország részére: „Magna Domina Hungarorum" Mater boni consilii), XV. Benedek (Regina pacis), XII. Pius (Regina in coelum assumpta).

c) Jézus Szent Nevéről szóló litánia mai hivatalos szövegét XIII. Leo hagyta jóvá 1886-ban.

d) Jézus Szíve litánia. (XIII. Leo, 1899).

e) Jézus Vére litánia. (XXIII. János, 1960).

f) Szent József litánia. (X. Pius, 1909).

A templomokban *nyilvános* ájtatosságokon csak az itt említett hat litániát szabad használni.[284]

V. *Ülési rend* (c. 1262., 1263.)

1. *A nemek szétválasztása* (c. 1262. § 1.)

a) A törvény szerint a templomban a férfiak és nők számára egymástól elkülönített ülőhelyeket kell kijelölni (c. 1262. § 1.). Ezeréves szokás szerint nálunk a férfiak ülnek a leckeoldalon, a nők az evangélium oldalon.[285] Falun még e régi szokás fennáll, de városon, sajnos, már régen kiment a külön elhelyezkedés a szokásból.

b) *Öltözet* (c. 1262. § 2.)

A *férfiak* templomi és templomon kívüli liturgikus funkciók alkalmával fedetlen fejjel vegyenek részt, hacsak más szokás (pl. kínaiaknál), vagy különleges körülmények (pl. hideg, betegség) mást nem tesz indokolttá.

A *nők* fedett fejjel és szerény ruhában jelenjenek meg, főleg, amikor szentáldozáshoz járulnak.[286]

2. *Templomi padok használata* (c. 1263.)

A hívek megkülönböztetett elhelyezkedése (kasztok szerint, szegény, gazdag) idegen az Egyház szellemétől. A templomoknak különbség nélkül *minden* hívő számára egyenlőképp nyitva kell állniuk. (c. 1181.)

[284] A szerzetesek e litániákon nem említhetnek más szentet, csak az alapítót, akit a Confiteorban is megemlítenek. (SCR. 1640. jún. 16., 1706. márc. 20.) A magán ájtatosságban megemlíthető más szent is.

A litániák mondását nem egyetemes törvény, hanem püspöki rendeletek írják elő.

[285] Mihályfi, 214. oldal.

[286] SCR. 12. jan. 1930. AAS 22. 1930, 22.

Az erkölcstelen divatok elmarasztalásáról szól: SCC: ep. *Cum Augustus Pontifex*, 1954, aug. 15.: AAS 46, 1954, 458. A ruha értelméről, annak személyes, erkölcsi és szimbolikus jellegéről beszélt XII. Pius 1954. szept. 10-én (Vö. Amtsblatt f. d. Erzdiözese Freiburg, 1955, 265 6.)

Majd a *divat* morális problémáit fejtegette 1957. nov. 8-i beszédében: AAS 46, 1597/1011.

a) Az állami vagy községi vezetőségnek (magistratus) a liturgia szerint külön helyet lehet biztosítani, de a szentélyen kívül (c. 1263. § 1.)

b) A kegyurakat a kegyúri templomban külön tiszteleti hely illeti meg, de a szentélyen kívül és baldachin nélkül. Magyarországon *ősi szokás* szerint a kegyúri padok mindenütt a templom szentélyében állanak. (c. 1455. n. 3.)

c) Az egyéni vagy családi padok (székek) bírásához a helyi ordinárius kifejezett engedélyezésére van szükség. De csak akkor kérhető és nyerhető ilyen engedély, ha a hívek kényelmes elhelyezéséről egyébként kellőképp gondoskodás történt. (c. 1263. § 2.)

Az engedély mindig visszavonható és nem lehet *dologi* jogi jellege. (c. 1263. § 3.)

Ügyelni kell az egyházi zene és ének tisztaságára. Az egyházi zenéről három alapvető római dokumentum jelent meg.

1. Az első Szent X. Pius 1903. nov. 22. Mp. *Tra le sollecitudini dell' uffizio pastorale.* (Acta Pii X. I. p. 77. Decr. auth. nr. 4121.) nagy horderejű rendelete, amely az egyházi zene modern törvénykönyvének nevezhető.

Az éneknek és zenének szentnek, művészinek kell lennie. Általában az orgonán kívül fúvó és vonós hangszereket lehet alkalmazni.[237]

A vegyes kórusokat akkor lehet alkalmazni, ha a nők a férfiaktól teljesen el vannak választva.

Az apácáknak, ha saját templomukban vagy nyilvános kápolnájukban énekelnek, olyan helyen kell állniok, ahol a hívek nem látják őket. (c. 1264. § 2.)

2. A második XI. Piusnak a X. Pius-féle rendelet 25 éves fordulója alkalmából 1928. dec. 20-án kiadott apostoli konstituciója az egyházi énekről és zenéről. *(Divini cultus sanctitatem.)*[238]

3. A harmadik XII. Pius enc. *Musicae sacrae disciplina:* 1955. dec. 25.: (AAS 48, 1956, 5.) kiadott enciklikája.

Minthogy közben a *Mediator Dei* (1947. nov. 20.) enciklika a liturgiát és pasztorálást koordinálta, azért a liturgiára, egyházi zenére és pasztorálásra vonatkozó elveket a SCR egy egységes részletes *instrukcióba* foglalta össze.[239] (Instr. *De musica sacra:* 1958. szept. 3. [AAS 50, 1958, 630. 7].)

[237] A templomban nem szabad önműködő orgonát (auto-organum) alkalmazni. — SRC. 1943. ápr. 10.: *Il Mon. Eccl.* 55, 1943, 161., de az ordináriusok megengedhetik az *elektromos* orgonát. (SRC. 1949. júl. 13.: AAS 4, 1949, 617.)

[238] AAS 21, 1929, 33.; továbbá SCC. 1932. febr. 25. AAS 24, 1932. 72.

[239] A német püspökök megkapták az engedélyt, hogy misében a lecke és evangélium latin nyelvű elmondása után nemzeti nyelven is elmondható legyen. S. *Mayer,* IV. 449.

42. § A kultuszhelyek (De locis sacris) (c. 1154—1242)[290]

I. *A kultuszhelyek megszentelése*

Szent helyeknek (loca sacra) nevezzük az istentiszteletre és a hívek temetésére külön egyházi szertartással kirendelt helyeket.

A helyek megszentelése *benedictio* vagy *consecratio* formájában történhet. A szertartást a Pontificale Romanum, illetve a Rituale Romanum írja elő.

A helyek megszentelése: a szentelő és *főpásztori* hatalom ténye, azért az érvényes szenteléshez mindig az illetékes főpásztor beleegyezése szükséges.

1. *A felszentelés* (consecratio) (c. 1155.)

1° Elvileg csakis felszentelt püspök végezheti. (c. 1155.) Mivel pedig a konszekráció helyi főpásztori hatalom, azért a püspök is csak akkor végezheti érvényesen, ha

a) maga főpásztor (ordinarius loci),

b) vagy ha nem, erre az illetékes helyi főpásztortól (pl. káptalani helynök) felhatalmazást kapott. Vonatkozik ez *exempt szerzet* templomaira is; — azoknak oltáraira is. — A püspöki helynök, noha ordinarius, külön püspöki meghatalmazás nélkül nem consecrálhat.

2° *Kivétel:*

a) *bíborosok* előzetes főpásztori engedéllyel az egész világon végezhetnek konszekrációt (de az alapot ilyenkor nem áldhatják meg), saját tituláris templomuk, illetve annak oltárainak konszekrálásához pedig nem szorulnak külön engedélyre; (c. 239. § 1.)

b) *nullius apátok* és *prelátusok*, ha nem is püspökök, szintén konszekrálhatnak templomokat és oltárokat. (c. 323. § 2.) Saját területükön kívül azonban csakis az illetékes főpásztor engedélyével és apát-áldás felvétele után.

2. *Az áldás:* (benedictio) (c. 1156.)

Elvileg a hely megszenteléséhez szükséges szentelési hatalommal rendelkezik *minden pap.* A jog azonban az *illetékes főpásztornak* tartja fenn. Mégpedig:

[290] *Berutti*, IV. p. 3. sq. — *Beste*, p. 607. sq. — *Cocchi*, III. p. 2. sq. — *Conte a Coronata*, De locis et temporibus sacris, Torino, 1922. — *Eichmann—Mörsdorf*, II. p. 287. — *Holböck*, II. p. 759. sq. — *Jombart*, nr. 613. sq. — *Jone*, II. p. 382. sq. — S. *Many*, Praelectiones de locis sacris, Paris, 1904. — *Marchesi* S. J. II. nr. 9. sq. — *Mihályfi*, Nyilvános istentisztelet, 180. köv. old. — *Regatillo*, II. n. 5. sq.

a) a világi papsághoz és nem exempt, illetve világi szerzethez tartozó helyek megáldása a helyi főpásztor (ordinarius loci) joga;

b) exempt szerzetekhez tartozó helyek megáldása pedig az illetékes szerzetes főelöljáróhoz tartozik (ordinarius proprius).

c) Mindkét helyi vagy személyi főpásztor az áldásra másnak is engedélyt adhat. — Minden ellenkező kiváltság hatályát veszti. (c. 1157.)

II. *A szentelés bizonyítása*

Minden benedictio, illetve consecratióról két példányban *okmányt* kell készíteni. Az egyiket a püspöki, vagy rendfőnöki, a másikat az illető lelkészség irattárában kell megőrizni. Ha az okmány nem található, vagy elveszett, két vagy szükségből egy kifogástalan tanú vallomása elfogadható, feltéve, hogy ebből személy számára kár nem származik (a szentelt hely használati korlátozása miatt, c. 1159. § 1.). Kétség esetén a kérdéses hely új áldásban, vagy consecratióban részesítendő. (c. 1159. § 2.)

III. *Immunitas*

A szent helyek ki vannak véve a polgári törvényhozás, igazgatás és a bíráskodás köréből. Az Egyház kizárólagos fennhatósága alá tartoznak. A helyi főpásztor felügyelete alatt állnak (c. 344. § 1.), mégha exemptek is, mivel a nyilvános istentisztelettel összefüggnek. (Jus asyli: c. 1179.)

A világi jog helyenként nem ismeri el az Egyház kizárólagos illetékességét ezen a téren.

A szent helyekhez való bejárás nem veszélyeztetheti a közbiztonságot: a temetők pedig az egészségügyi állami intézkedés alatt állnak.

Most röviden szólunk az egyes kultuszhelyekről.

A) *A TEMPLOMOK* (c. 1161—1196.)

I. *Fogalma és története*

1. *Templom,* vagy Isten háza, az Úr háza, szentegyház, (ecclesia, domus Domini, domus Dei), a nyilvános istentisztelet céljára minden hívő számára hozzáférhető felszentelt hely.

Ezáltal különbözik a *kápolnától*, amely csak a hívek bizonyos csoportja számára áll nyitva. A templom valamely egyházi jogi személy (plébánia, káptalan, stb.) tulajdona. *Kivételképpen:* az állam, politikai község, vagy magánosok tulajdona is lehet.[201]

A templom fogalma az ószövetségi *jeruzsálemi* templomból fakad, amelyben Isten a szentélyben helyezett frigysátor fölött felhő alakjában volt jelen.

Az ősrégi idők keresztényei az egyházüldözések miatt nem építhettek ugyan nyilvános templomokat, mégis, abban az időben is voltak az istentiszteletre szánt külön megszentelt helyek, ahol a keresztény hitükért vértanúhalált szenvedett szentek tetemei fölé helyezett asztalon mutatták be az újszövetségi áldozatot, a szentmisét.

Az *ereklyéknek* a templomokban való állandó használata ősrégi intézkedés, amely az apostolok idejéig vezethető vissza.

2. A templom *építésére* vonatkozóan régi szabályok közé tartozik Nagy Szent Vazul 91. kánonja, amely szerint a templom oltárának kelet felé kell néznie. Ezt ma is megtartják, kivéve, ahol a kánon megtartása akadályokba ütközik. Úgyszintén régi kánoni rendelkezés, mely szerint a templom szentélyébe (sancta sanctorum: szentek szentje. Zsid. 9, 3.), csak egyházi személy és a fejedelem léphet be; (*Trull.* c. 69.) ez a Keleten ma is érvényes, nálunk azonban már elhagyták.

A templomokra nézve már a legrégibb kánonokban találunk tételes intézkedéseket. Így a *31. apostoli kánon* szigorúan parancsolja, hogy minden templom (egyház) a püspök közvetlen hatósága alatt álljon, akinek beleegyezése nélkül (sine permissione ordinarii loci) nem szabad templomot építeni.

3. Az ősrégi szokás, amely a földalatti üregekben emelt oltárokat a vértanúk ereklyéi fölé helyezte, megmaradt később is, sőt a maga módja szerint megtartottuk ezt a mai napig.[202]

II. *A templomok különböző fajai*

A templomok között bizonyos *rangsort* különböztetünk meg:

1. *Bazilikák,*[203] az Apostoli Szentszék által bizonyos tiszteleti jo-

[201] Eichmann—Mörsdorf. im. II. 289.

[202] *A 401. évben tartott karthagói zsinat* egyik kánonja aképpen rendelkezik, hogy azt a templomot, amelyben vértanú ereklyéje nincs, széjjel kell rombolni. (L. Karth zs. 83. kn.) Az Egyház ezen rendelkezésének alapját benne találjuk a *Szentírásban.* János evangélistánál, a Jelenések Könyvében olvassuk: „És amikor az ötödik pecsétet fölnyitotta láttam, az oltár alatt azok lelkeit, akik megölettek az Isten igéjéért és a bizonyságtételért." (Jel. 6. 9.)

[203] F. X. *D'Ambrosio.* De basilicarum minorum historia atque iuribus, Ius pontif. 6, (1926), 17. sq.

gokkal felruházott nagyobb templomok. E cím emberemlékezetet meghaladó jogszokás alapján keletkezett. A bazilikák jogait vagy az engedélyező pápai irat, vagy pedig a szokásjog határozza meg.

Jelvények: a *conopeum:* sárga-piros selyem baldachin, illetőleg ahhoz hasonló ernyő, amelyet a templom klérusa előtt visznek körmenetek alkalmával; továbbá a *tintinnabulum,* különleges csengő. Kétféle bazilikát különböztetünk meg:

a) *nagy bazilikák.* Ilyen az öt partriarchális bazilika Rómában: a lateráni, a Szent Péter, Szent Pál (extra muros), a Maria Maggiore és a Szent Lőrinc bazilika. Rangban a világ legelső temploma a lateráni Szent János bazilika, mivel a pápa székesegyháza.

Patriarchális bazilikának hívjuk őket, mivel az öt pátriárka templomai. A lateráni: a pápa: Nyugat pátriárkája; Szent Péter: a konstantinápolyi, Szent Pál: az alexandriai, Maria Maggiore: az antiochiai, Szent Lőrinc: a jeruzsálemi pátriárka templomai. Mindegyikben van: szent kapu (porta sancta, kivéve a Szent Lőrinc bazilikát) és pápai oltár. — Rómán kívül nagyobb bazilikai ranggal bír: az assisi Szent Ferenc templom, ahol két pápai oltár is van.

b) *Kisebb bazilikák* (basilica minor) azok, amelyek a pápától e címet és ezzel bizonyos tiszteleti jogokat kaptak. Ez azonban nem jogosít fel rangelsőbbségre más templomokkal szemben.

2. *Székesegyház* (cathedralis) az egyházmegye főtemploma; nevét a főpásztor székétől kapta. Megkülönböztetünk: püspöki, érseki, prímási, patriarchai székesegyházat.

3. *Társasegyház* (Stiftskirche): világi, vagy szerzetes káptalan temploma.

4. *Plébániai templom,* amely mellett plébánia létesült. Ezenkívül vannak: *leányegyházak,* filiák, amelyek a plébánia bizonyos részén valamennyi hívő számára hozzáférhetők, és *melléktemplomok,* amelyek elsősorban külön célt szolgálnak, temető, kórház, egyesület, stb.

5. *Szerzetestemplom.*

6. Vegyes vallású helyeken: *simultán* templomok, pl. Németországban.

7. *Kegyúri* templom és nem kegyúri templom.[294]

[294] A SCC 1927. júl. 1-én (Prot. nr. 2799/27.) az esztergomi érsekhez intézett iratában nehezményezi, hogy a kódex kifejezett tilalma ellenére (c. 1450.) újabb kegyuraságok keletkeztek Magyarországon és ez ügyben részletes felvilágosítást kér.

Serédi prímás 1929. évi jan. 2-i felterjesztésére (SCC Prot. n. 733/29. szám alatt) 1929. július 23-án elismerte a Magyarországon lévő kegyúri gyakorlatot, jóváhagyta a kódex után Budapesten alapított *tizenegy* kegyúri plébániát, valamint a pécsi egyházmegyében Pécs város, a veszprémi egyházmegyében pedig Lábod községben Széchenyi gróf által újonnan létesített kegyuraságot. (Vö. Prímási levéltár 2914/1929. szám.)

III. *A templomok létesítése* (c. 1162—64.)

1. *A helyi főpásztor hozzájárulása*

a) Mivel a templomépítés a nyilvános egyházi élet jelentős megnyilvánulása, azért az kizárólag a helyi főpásztor kifejezett írásos engedélyével történhetik. A püspöki helynök csak külön megbízás alapján adhat engedélyt. (c. 1162.)

b) Természetszerűleg e követelmény vonatkozik az *exempt* szerzetesek templomaira és nyilvános kápolnáira is, mivel a nyilvános istentisztelet legfőbb irányítója a területi főpásztor. — A papi szerzetesrend letelepedésének püspöki engedélyezése magában foglalja egy templom vagy nyilvános kápolna felállításának lehetőségét is, de a hely kijelölése, illetve kiválasztása külön engedéllyel történik, hacsak előzetesen már nem történt megállapodás. (c. 1162. § 4.)

A püspöki engedélyezés *feltételei:*

1° Szükséges, hogy a templom építésére és fenntartására, a lelkész ellátására, valamint a kultusz szükségleteinek fedezésére a megfelelő eszközök rendelkezésre álljanak. Régen erről rendszerint önálló *templomi vagyon* létesítésével gondoskodtak. (c. 1162. § 2.);

2° Szükséges, hogy az új templom a már a környéken működő templomok érdekét súlyosan ne veszélyeztesse. Ez a látogatók számának s következőleg a jövedelem csökkenésében szokott jelentkezni. Ellensúlyozza ezt a hívek esetleg nagyobb *lelki érdeke* (pl. így közelebb jutnak a templomhoz). Hogy e tekintetben méltányos megoldást lehessen találni, a püspök az engedély kiadása előtt köteles a szomszédos templomok vezetőit meghallgatni. Ezeknek beleszólási joguk van (novi operis nuntiatio címén). A törvény bírói jogvédelmet biztosít számukra. (c. 1676; 1162. § 3.)

Ha előreláthatólag a templomot világi célra fogják felhasználni, a főpásztor ne adjon engedélyt a felépítésre; ha pedig már felépült, ne áldja és ne szentelje fel. (c. 1165. § 2.)

3° Az állami jogszabályok, nevezetesen: az *építészeti* előírások természetesen figyelembe veendők.

Vö. *Knébel* Miklós, A székesfőváros kegyurasága. Budapesti Rk. Egyházközségek Tudósítója, Bp. 1930. 7. sköv. old. — dr. *Csizmadia* Andor, Feudális jogintézmények továbbélése a Horthy-korszakban. A kegyúri jog történetéhez. (Studia Juridica Auctoritate Universitatis Pécs publicata. 1961. 3—52. old.)

2. *Alapkőletétel.* (c. 1163.)

A *Pontificale Romanum* szerint a templom építésének helyén *keresztet kell* felállítani és *alapkövet* (lapis primarius) kell annak megáldása után — ünnepélyesen elhelyezni. Az alapkő megáldására és elhelyezésére a helyi főpásztor, exempt szerzethez tartozó templomok esetében pedig a nagyobb elöljáró illetékes. Mindkettő más papot delegálhat. (cf. c. 1156.)

IV. *A templomépítés módja* (c. 1164.)

A főpásztorok kötelesek gondoskodni, hogy a templomépítésnél és restaurálásnál a *keresztény hagyomány* formái és az *egyházi művészet* (ars sacra) törvényei figyelembe vétessenek.[295]

a) A templomépítkezés, ha új formát is vesz fel, semmiképpen sem hasonlíthat a profán épületekhez: Isten és az imádság házának kell lennie.

b) A hívek kényelmét szolgálhatja, hogy alkalmasabban bekapcsolódhassanak a szent cselekménybe; a hamis ornamentikát hagyja el; a vonalak nemes egyszerűségében ragyogjon, de kerülnie kell azt, ami a művészet elhanyagolása s bizonyos laposság és közönségesség látszatával hat. (Ne legyen magtár, raktár, vagy hodály.)

c) Az egyházmegyei *művészeti tanácsba* olyanokat kell bevenni, akik nemcsak művészemberek, hanem buzgó hívők is, s akik az Egyház utasításait szívesen követik.

d) Mindent el kell távolítani a szent helyekről, amely a hely szentségével ellenkezik, a sok silányértékű és stereotyp képet és szobrot, amelyeket nem illő és helyes az oltárokra és falakra felhelyezni.

Kívánatos lenne, hogy a főpásztorok a templom, plébánia, oltár, belső berendezés, kifestés, üvegfestés és más tartós díszítés *tervét* minden esetben szakértőkkel felülvizsgáltassák és az ilyen munkák készíttetését minden esetben engedélyhez kössék.

e) A templom ajtaja, vagy ablaka nem nyílhat világiak lakására. A templom fölötti és alatti helyiség tisztán világi célra nem használható (üzlet, raktár, lakás).

[295] Vö. XI. Pius beszéde: 1932. X. 27. AAS, 28/1932/359.
Cong. Conc. 1939. V. 24. AAS 31/1939/266.)
A Szent *Officium* 1952. június 30-án instructiot adott a világ összes főpásztoraihoz a szent művészetről. (*De arte sacra*, AAS 44/1952/542—6.) *Periodica*, 42, 1953, 139. sq. *Apollinaris* 25, 1952, 344 sq.

V. *A templomok megszentelése* (c. 1165—68.)

1. *A szentelés szüksége és módja.*

Az újonnan épített templomban addig nem szabad istentiszteletet tartani, míg az nincsen megáldva. Az áldás lehet *ünnepélyes áldás,* — felszentelés, (consecratio: Pontif, Rom. P. II.) és lehet *egyszerű megáldás,* (benedicto simplex: Rit. Rom. IX. cap. 9 nr. 17.

a) A székesegyházakat kötelező konszekrálni.

b) A káptalani, kolostori és plébániai templomokat a lehetőség szerint fel kell szentelni.

c) A fából, vasból vagy más ércből készült templomot nem szaban konszekrálni, hanem csak megáldani, kivéve a vasbetonból készült templomokat, amelyek konszekrációban részesülhetnek, ha a főkapu és a 12 apostoli kereszt helye kőből van. (SRC: 1909. XI. 12. AAS 1/1909/797.)

d) A templom konszekrálásával egyidejűleg a *főoltárt* is vagy ha ez már konszekrálva lenne, valamennyi mellékoltárt is konszekrálni kell, de nem fordítva.[296]

2. *A konszekráció*

a) Valamely templom felszentelése *bármely napon* történhetik, alkalmasint azonban vasárnap, vagy parancsolt ünnepen történik, hogy a hívek is részt vehessenek a felszentelés szertartásán.

b) A felszentelő és azok, akik hivataluknál, vagy az építkezésnél vállalt felelősségteljes munkájuknál fogva a szentelést kérik (plébános, rendfőnök, konvent, rendi tanács, kegyúr), a szentelés előtti napon kötelesek *böjtölni,*[297] (sine abstinentia). — A hívekre csak akkor terjed ki e fegyelem, ha felelősen részt vettek az építésben. (C. Conc. 1909. VII. 3. AAS 1/1909/623.) Szép azonban, ha mind megtartják, akiknek a templom lelki javára épült.

A SCR. 1961. ápr. rendelettel a fenti bőjtöt enyhítette. (c. 1166 § 2) és a búcsúkat újból rendezte (c. 1166 § 3).

c) A szentelő püspök, ha nem is megyéspüspök, egy évi *búcsút* engedélyezhet azoknak, akik a szentelés napján a konszekrált temp-

[296] Mivel a consecratio a püspök személyes megjelenését teszi szükségessé, amely nehézségekbe ütközhet, azért Keleten az *antimension* használatát hozták be, amelybe ereklyét tesznek s amit a püspök nagycsütörtökön konszekrál. Ez azután az oltár konszekrálását pótolja. — Ezen a latin papok csak *altare portatile*-val, ha azonban valóban konszekrálva is van, enélkül is misézhetnek.

[297] CP 1929. VII. 20. AAS 21/1929/573.

lomot vagy oltárt meglátogatják. A szentelés évfordulóján a püspök 100, az érsek 200, a bíboros 300 napi búcsút engedélyezhet.[298]

d) Több egyházmegyében valamennyi felszentelt templom felszentelési ünnepe *egy napra* van beállítva.

3. *Templom-cím.* (Titulus.) (c. 1168.)

Minden felszentelt vagy megáldott templomot névvel, címmel kell ellátni, mint az a keresztelésnél is szokásos. Ez lehet vagy *a) hittitok* (Szentháromság, Kereszt, Feltámadás, Mennybemenetel), vagy *b)* valamely *szent neve* vagy *c)* valamely *isteni személy* (pl. Megváltó, Szentlélek). Ha angyalról, vagy szentről nevezik el, akkor egyben az illető a templom *védője, patronája, patronusa.*

A névadományozás rendszerint az alapkőletétel alkalmával történik, de véglegesen a felszentelés, vagy áldás napján megy végbe; ezen időpontig megváltoztatható. A templom védőszentjének ünnepét, a *templom-búcsút* minden évben a liturgikus előírások szerint kell megünnepelni, mind a misében, mind pedig a breviáriumban. Apostoli engedély nélkül *boldog* címére nem lehet templomot dedikálni. (c. 1168. § 3.)

VI. *A templomok nyilvános jellege* (c. 1169, 1181.)

A templom nyilvános jellegét két körülmény fejezi ki: egyik a *szabad bejárat,* a másik a *harangjog.*

a) *Szabad bejárat* (c. 1181.). Mivel a templomok a nyilvános istentiszteletnek vannak szentelve, azért minden hívő számára hozzáférhetővé kell tenni azokat, mégpedig *ingyenesen.*

Az istentisztelet látogatásáért belépési díjat szedni tilos; emiatt esetleg sokan távolmaradnának. Minden más ellenkező szokásjog hatályát veszti. (c. 5.)

Istentiszteleti időn kívül a templom látogatásáért (pl. műemlék), a torony megtekintéséért díj szedhető.

b) *Harangjog* (c. 1169.). Csak templomok és nyilvános kápolnák jogosultak harangozásra. A harangjog Isten háza nyilvános jellegének következménye.

A harang áldásban, vagy felszentelésben részesül (c. 1155., 1156.), amely alkalommal nevet is kap.

Kívánatos, hogy minden templom éljen a harangozási joggal s a híveket az istentiszteletre, vagy más vallásos cselekményre hívja (pl.

[298] Felemelve: Poen. 1942. VII. 20. AAS 34/1942/240. — Az *altare fixum* konszekrálására kirendelt pap búcsút nem engedélyezhet, hanem csupán a delegáló püspök. SRC. 1931. okt. 28.: *Apollinaris,* 9, 1936, 186.

esküvő, temetés), vagy bizonyos alkalmakkor imára figyelmeztessen. (Úrangyala; reggel, délben, este.)

A harangok használata a keresztény élettel bensőségesen összeforrott. Magasztos, ércszava fogékonyan hat az emberi szívre, amint a klasszikus sorok szépen kifejezik: *„Vivos voco, mortuos plango, fulgura frango."*

A harangozás mikéntjének közelebbi meghatározása minden esetben az illetékes egyházi hatóság, nem pedig más hatóság feladata.

Mivel a harang megszentelt tárgy (res sacra), *világi célra* nem vehető igénybe.[299]

Kivétel:

1° Ha közveszély elhárításáról van szó: pl. tűzvész, áradás alkalmával. Ide számítható a vihar alkalmával igénybevett harangozás is, amelyet vagy a főpásztor, vagy szokásjog engedélyez.

2° A toronyóra használatára igénybevehető.

3° A püspök, államfő bevonulása, vagy halála, illetve temetése alkalmával. (SCC. 1931. III. 20. AAS 23/120.)

4° Állami vagy politikai ünnepek alkalmával csakis a püspök parancsára, vagy engedélyével szabad harangozni.

5° Az a szokás, hogy vegyes vallású helyeken a protestáns halottak temetése alkalmával kat. templomban is harangoznak és fordítva, csak ott tartható fenn a püspök kifejezett engedélyével, ahol a protestánsoknak nincsen külön temetőjük.[300]

6° Egyéb kivételeket és kikötéseket a *harang-alapítvány* alkalmával lehet tenni, ha azokat a helyi főpásztor helyben hagyja. (vö. még, c. 612, 2276. n. 2., 2272. § 3. n. 2.)

VII. *A templom használata, rendeltetése* (c. 1171., 1178.)

Az istentisztelet *megengedett* minden szabályszerűen megáldott vagy felszentelt templomban. Ezekben elvileg minden istentiszteleti cselekmény végezhető (mise, szentségek, beszéd, körmenet, stb.), ha-

[299] Amikor tilos az énekes gyászmise, nem lehet a halottakért harangozni sem. SRC. 1927. okt. 21.; AAS 19, 1927, 281.

A harangok helyes használatára az *ordinárius* köteles felügyelni (SCC 1931. márc. 20.: AAS 23, 1931. 129. sq.) A harangok használatát újabban a SRC. instr. 1958. szept. 3. nr. 86—92. szabályozza. AAS 5, 1958, 630. *Mayer*, IV. 442.

Egyébként a harang tornyába, vagy a templom tetejére ércharang helyett nem lehet *radiofon* berendezést beszerelni. SRC 1941. nov. 27. Mon. Eccl. 54, 1942 42. *Sartori*, p. 242. — *Radó* I. 465.

[300] *Eichmann—Mörsdorf* II. 296. 1.

csak a plébánia-templom joga, más templomok kiváltsága és szokásjoga nem korlátozza. Így bizonyos jogok a plébániáknak vannak fenntartva (c. 462.), pl. keresztség (c. 774.), esketés (c. 1109.), és temetés. (c. 1216.)

Az *istentiszteleti rendet* a templomigazgató állapítja meg, nem az egyházközségi elnök, sem a kegyúr, vagy más hatóság, noha a gyakorlatban az utóbbiak indokolt kérésére tekintettel szoktak lenni.

Ha viták merülnek fel, az istentisztelet idejét a főpásztor állapítja meg, kivéve az exempt szerzetesi templomokat, hacsak nem a plébániai istentisztelet zavarásának meggátolásáról van szó. (c. 609. § 3.)

A háziúr, illetve a házigazda jogait és teendőit a templomigazgató látja el. Legfontosabb feladata az Isten házához méltó tisztaság biztosítása. (c. 1178.)

Tilos a templomban:

a) Mindenféle nyerészkedő üzlet és vásár, akkor is, ha jámbor célra történik s tilos általában minden, ami a hely szentségét veszélyezteti. Vonatkozik ez *kegytárgyakra* is; ha azonban ima- és egyéb füzeteket tetszés szerint adomány ellenében osztanak szét, az nem nyerészkedés; vagy ha az árusítás a templomajtóban, tehát a templomon kívül történik, szintén megengedett dolog.

b) Tilos a templomban világi összejövetelek tartása. Katolikus jellegű gyűlések, hitoktatás, egyházzenei hangverseny tartása nem tilalmazott. Fényképezés ellenben akkor is tilos, ha vallásos jellegű tárgyakra vonatkozik.[301] Ugyanez vonatkozik színházi bemutatásokra is.

A templomi istentisztelet *rádiós* és *televíziós* közvetítéséhez az ordinarius engedélyére van szükség. Azonban ekkor is törekedni kell arra, hogy a közvetített ének és zene a liturgikus előírásoknak megfelelő legyen, továbbá hogy a cselekmények szépen és méltóképpen történjenek s a gépek kezelői diszkréten viselkedjenek. [AAS. 50, 630]. Ugyanez áll a templomi fényképezésre is. A SCR. 1959. júl. 10-i rendelete szerint az ordinarius eltilthatja a templomi fényképezéseket. [Vö. Epher, Lit. 1960. pag. 457.]

VIII. *Menedékjog* (c. 1179.)

A templomnak, mint szent helynek, a világi hatóság befolyásától mentesnek kell lennie (c. 1160.). Eme jellegből következik a kánonjog alapján ama mentesség, amit *ius asyli*-nak, *menedékjog*nak

[301] SC Cons. 1912. XII. 10. AAS 4, 1922, 742. — Újabban e téren az ellenkező gyakorlat módfelett elharapódzott! Kívánatos lenne erélyesen közbelépni, mert teátrálissá teszi teljesen a szent-cselekményeket.

szokás nevezni. A templom, mint Isten háza, a menedékhely jellegével bír. A bűnöst, aki a büntetés elől a templomba menekül, az illetékes főpásztor, vagy templomigazgató beleegyezése nélkül, erőszakkal elfogni, kihozni nem szabad, hacsak a súlyos szükség nem követeli annak azonnali letartóztatását.

a) E jog megillet minden megáldott vagy felszentelt templomot és annak minden részét (kapu, előtér, torony), mivel a kiváltságokat kiterjesztőleg kell magyarázni.

b) A menedékjog élvezete kiterjed hívőkre és hitetlenekre, kiközösítettekre és tévhitűekre.

c) A menedékjog megsértése *szentségtörés* (c. 2325.) Az állami törvényhozás nem ismeri el többé e jogot. (Vö. *de Martin*, Le droit d'asyle, Paris, 1939.)

IX. *A templom megszentségtelenítése, szent jellegének elvesztése* (exsecratio) *és meggyalázása* (violatio) (c. 1170—1177.)

1. *Megszentségtelenítés* (exsecratio) (c. 1170.)

Az exsecratio: valamely templom szakrális jellegének elvesztése. — Kétféleképp következik be: vagy a templom lebontása, vagy profanizálása által.

a) *Lerombolás* útján a templom elveszíti a szentelést, ha teljesen lebontják, vagy ha a falak nagy része leomlott. A tető, vagy templom kisebb részének hibája, valamint a belső vakolat és apostoli keresztek lehullása nem vonja maga után az exsecratiot, sem a templom bővítése, ha az a lényeget nem érinti: (accessorium sequitur principale. Reg. jur. 42. in VI. c. un. in VI. 3, 21.)

b) *Profánná nyilvánítás* által (c. 1187.). Ha valamely templomot semmiképp sem lehet már istentiszteleti célra használni és helyreállítására a szükséges eszközök hiányoznak, a helyi főpásztor világi tárggyá nyilváníthatja, és ennek folytán világi, de nem méltatlan használatra adhatja át.

Valamely templomnak világi, profán dologgá nyilvánítása kifejezetten egyházhatósági intézkedés. Azért a templomnak más hatóság részéről világi célra való rendelése (saecularisatio) nem szünteti meg annak szent jellegét, csak *violatio*-t von maga után. (c. 1172.)

A szent jellegétől megfosztott templom jogait és kötelmeit más templomra kell átruházni, ha pedig plébánia templomról van szó, akkor *titulusát is.*

A templom *exsecratio*-ja nem érinti az oltárokat és fordítva, (c. 1200. § 4.) mivel külön áldást kapott mindkettő. Az exsecrált temp-

lomot, ha újra istentiszteleti célra akarják használni, újra meg kell áldani, vagy fel kell szentelni.

2. *A templom meggyalázása* (c. 1172—1177.)

A *violatio* a templom szakrális jellegének ideiglenes felfüggesztése. A hely szent jellege ugyan nem szűnik meg, de az ilyen templomban mindenféle istentiszteleti cselekmény tilos, míg meghatározott liturgikus cselekmény (reconciliatio) révén a hely előző méltóságát vissza nem nyeri.

Feltételek: A violatio-t az alábbiakban *kimerítően* (taxative) felsorolt cselekmények idézik elő. Elengedhetetlenül szükséges, hogy ezek *biztosak,* jogilag, vagy tényleg *nyilvánosak* és az *illető templomban* elkövetett tények legyenek. Mivel joghátrányról van szó, szoros magyarázat alkalmazandó. Tehát: tető, padlás, torony, sekrestye, kápolnák és grották, amelyeknek nincs a templom belsejéből bejáratuk, ebből a szempontból nem tartoznak a templomhoz.

E cselekmények a következők:

a) A szándékos *emberölés bűnténye,* tehát az önvédelemből végzett occisio nem bűntény, következőleg nem violatio. Az öngyilkosság, ha pillanatnyi elmezavarban történt, szintén nem bűntény s nem violatio.

b) *Súlyos vérontás*sal járó jogtalan *megsebesítés* akkor is bűntény, ha a bűnös a templomon kívül lévő eszközökkel, (fegyver, nyíl) követte el s az áldozatot nemsokára kihozzák a templomból.

c) a templomnak *istentelen* (pl. szabadkőműves összejövetelek, erkölcstelen rendezvények), vagy az istentisztelet méltóságával össze nem illő célra való használása által (mozi, istálló, kaszárnya).

d) a hitetlen, vagy ítéletileg kiközösített személyeknek a templomban való *eltemetése* által. A hitújonc, aki saját hibájából nem vette fel a keresztséget, temetés szempontból a kereszteletlenekkel egy tekintet alá esik.

e) A fenti cselekmények bármelyike a *temető violatioját* is maga után vonja (c. 1207.). Mivel azonban a temető és templom külön áldásban részesül, az egyik violatioja nem vonja maga után a másikét is.

Következmények. (c. 1173.) Az ilyen templomban minden istentiszteleti cselekmény végzése *tilos:* mise, szentségek, szentelmények, temetés (c. 1205.).

Ha a violatio istentisztelet alatt történt, az utóbbit azonnal meg kell szakítani. Ha a kánon előtt, vagy a pap áldozása után történt, a misét abba kell hagyni, egyébként az áldozásig kell azt folytatni.

3. *Kiengesztelés* (reconciliatio.). (c. 1174—1177.)

A zárlat addig tart, amíg az egyházi reconciliatio meg nem történik. Ez nem egyéb, mint *liturgikus tisztulási aktus* (purgatio liturgica), amely a *Pont. Romanum,* vagy *Rit. Rom.* szerint történik.

a) Ha a violatio *kétes,* a reconciliatio *óvatosságból* (ad cautelam) elvégezhető. (c. 1174. § 2.)

b) Ha hitetlen, vagy kiközösített *temetése* miatt állott elő, a reconciliatio mindaddig nem történhetik meg, amíg a halottakat el nem távolították. (c. 1175.)

A nem egyházi célra igénybevett templom természetesen csak akkor reconciliáiható, ha ez (az usus sordidus) megszűnt.

c) A *felszentelt templom* reconciliatioja *helyi főpásztor,* illetve az exempt templomoknál a nagyobb szerzetesi elöljáró, vagy ezek meghatalmazottja által történhet, (tehát akik benedikálhatják. c. 1156.).

Megáldott templomot a templomigazgató, vagy megbízottja engesztelhet ki.

d) *Megáldott* templom kiengesztelése egyszerű szenteltvízzel történik; a *felszentelt* templomé azonban *külön e célra* szentelt vízzel, amelyet nemcsak püspök, hanem a kiengesztelést végző pap is megáldhat (régen csak a püspök).

X. *A templomvagyon kezelése* (c. 1182—84.)

1. *Templomvagyon.*

a) *Fogalma.* A templomvagyon valamely templom tulajdonában és használatban lévő vagyonértékek összessége. Ide tartozik: maga a templom épülete, összes tartozékával (pl. föld), valamint az istentiszteleti szükségletek ellátására szolgáló vagyontárgyak. Tehát: kultuszberendezés: szent edények, egyéb berendezési tárgyak, amelyek okvetlenül szükségesek, hogy a templom hivatását ellássa.

Az istentiszteleti feladatok ellátása egyrészt állandó *munkaerőket,* másrészt ugyancsak állandó *dologi eszközöket* követel. Ezért megfelelő anyagi, gazdasági bázisra van szükség, amely a személyi és dologi szükségleteket fedezi.

E célra három forrás kínálkozik:

1° A templomnak *törzsvagyonnal* való ellátása, amely évenként bizonyos bevételt biztosít számára (föld, ház, tőke);

2° *a hívek önkéntes adománya* (perselypénz, külön házi gyűjtés, egyéni adományozás.). (A gyűjtéshez egyházi és állami engedély kell.)

3° *Kényszeradományok,* akár *stóla* (keresztelés, esküvő, temetés, harangozás), vagy *egyházi adó* alakjában, mégpedig: vagy pénzben, vagy természetben.

2. *Jogalanya.*

a) A templomvagyon rendszerint a templom ill. helyi egyház tulajdonában van, amely a templom létesítésével keletkezett: *jogi személy.* Azon jogok és kötelességek hordozója ez, amelyek a templomalapítás és fenntartás terén előállnak.

b) Kivételesen a templom-vagyon *egyes részei* (templomi szentedények, ruhák, egyéb berendezés) más egyházi jogi személy, vagy az állam, polgári község, vagy magánszemélyek tulajdonában is lehetnek. (Roma: Pantheon.)

Az előbbiek: *szorosan vett* templomi vagyon; az utóbbiak: *tágabb értelemben* vett templom-vagyon (ti. *rendeltetésszerűen* a templomhoz tartoznak).

3. *Kezelő szervek.* (c. 1182—84.)

a) *Főszerve.* A templom fenntartására és az istentisztelet ellátására szolgáló templom-vagyon kezelése elsősorban a templom mindenkori vezetőjét illeti meg. Tehát: 1° a plébánia területén az összes templomnál a plébánost, 2° ha azonban azok saját vagyonkezeléssel bírnak, vagy részleges jog (ius particulare), illetve törvényes szokásjog másképp intézkedik, a templomigazgatók a vagyonkezelők, 3° a székesegyház vagyonát a püspök és a káptalan közösen kezeli. Különleges jogcímen (titulus specialis), vagy szokásjog alapján az igazgatás más kézben is lehet (c. 1182. § 2.)

A kezelésre állnak az egyházi javak kezelésére adott általános utasítások (c. 1529.)

b) A plébániai, vagy a plébánia területén fekvő templom javára szóló *adományokat* is a *plébános* kezeli, mégpedig világi plébániánál a plébános, missziós területen a quasi-plébános, szerzetes plébániánál a szerzetes-plébános. Melléktemplomoknál csak akkor kezeli a plébános, ha nincs más önálló vagyonkezelőjük. Rendes esetben az a templom igazgatója, aki köteles a helyi főpásztornak elszámolni. (c. 1525.)

A részleges jog, illetőleg a szokásjog más eljárásokat is megállapíthat.

c) *Templomvagyon kezelő tanács.* (Consilium fabricae ecclesiae.) (c. 1183—84.)

A templom vagyona kezelésében a már említett fenti személyeken kívül azok elnöklete mellett más klerikus, vagy világi egyének is résztvehetnek. Ezek összessége adja a vagyonkezelési tanácsot.[302]

[302] *Fabrica:* eredetileg fegyvertár, később *középület,* majd templom, illetve a templom karbantartását célzó vagyontömeg.

1° *Kinevezése:* A tanácstagokat a helyi főpásztor, vagy annak meghatalmazottja nevezi ki. Súlyos okból el is mozdíthatja. A partikuláris jogok szerint e tanácsot rendszerint az egyházközség választja, ez azonban egyházhatósági jóváhagyásra szorul. A gyakorlatban rendszerint kizárólag *világiakból* áll. Méltányos ez a megoldás egyrészt azért, mert ők is hozzájárulási kötelezettséggel bírnak, tehát így ellenőrizhetik az adományok rendeltetésszerű felhasználását, másrészt a felelősséget is megosztják a plébánossal, illetve templomigazgatóval. Az egyházi vezetés az elnök révén biztosítva van.

2° A tanács *jogi jellege.*

E tanács feladata, hogy a templomjavak kezelésénél felügyeljen. Az egyetemes törvény nem állapítja meg az egyházi elnök (plébános) és a tanács tagjainak jogi viszonyát. Elvileg úgy fogható fel, hogy a *főkezelő* a plébános, a világiak pedig, mint tanácsadó testület, működnek mellette, amelynek meghallgatását a partikuláris jog fontosabb ügyben előírhatja. A plébános azonban a tanács többsége döntését követni nem tartozik. (c. 105.) Ezáltal ugyanis teljesen laikus elem dominálhatna az egyház és templom ügyei fölött.

Még ha az egyházközség választaná is őket, akkor sem tekinthetők egyházközségi képviseletnek, mivel a kánonjog nem ismeri el az egyházközséget jogi köteléknek a plébános mellett, vagy felett.

A tanács tehát egyházhatóságilag életrehívott szerv, amely az Egyház nevében és megbízásából működik és nem az egyházközségnek, hanem a helyi főpásztornak tartozik felelősséggel. (c. 1525.) A tanács tagjai tágabb értelemben egyházi hivatalt töltenek be (c. 1522.)

3° *Hatásköre.* Feladata a templom vagyonkezelésére felügyelni, a templom lelki irányításába azonban nem folyhat be. Így nem tartozik hatáskörébe:

az istentiszteleti gyűjtések,

a harangozás módjának szabályozása,

a templomi és temetői rend fenntartása,

az oltár, áldoztatórács, szószék, orgona, templomi padok, perselyek, képek, szobrok, ruhák stb. fölötti intézkedés,

a plébániai könyvek, irattári okmányok vezetése és őrzése (c. 470., 2383.) stb.

XI. *Világi egyházi alkalmazottak,* (c. 1185, 1186.) *és a templomfenntartási teher*

1. *Egyházi szolgálati viszony.* (c. 1185.)

Az istentiszteleti és plébániai teendők végzésére az Egyháznak világiak segítségére is szüksége van. Ha e személyek bizonyos időre nyernek alkalmazást (egyházfi, harangozó, orgonista, kántor, karnagy, előénekes, plébániai irodai alkalmazott, sírásó, stb.), *tágabb* értelemben egyházi hivatalt töltenek be, mivel ténykedésük legalább közvetve lelki célra irányul. (c. 145.)

Eme alkalmazottak felfogadása, illetve elbocsátása az általános jog szerint kizárólag a templomigazgató, illetőleg a plébános joga és feladata. Ő tehát a hivatalfőnök, aki utasításokat ad és felügyeletet gyakorol fölöttük. A jogokat és kötelességeket *szerződésben* állapítják meg, amelyet az állami munkajog figyelembevételével szokás megkötni. (c. 1529.) Az érvénybelépéshez több helyütt az illetékes főpásztor jóváhagyása szükséges.

A partikuláris jog részletesen szabályozza a fenti egyházi alkalmazottak jogi viszonyát.[303]

2. *Templomfenntartási teher.* (c. 1186.)

Ez magában foglalja nemcsak a templom külső fenntartásának jogi kötelezettségét, hanem a belső felszerelés biztosítását is.

E terhet elsősorban a partikuláris jog, ennek hiányában pedig az általános jog szabályozza.

α A részleges jog szerint:

a) a helyi szokásjog az első szabály,

b) egyéb címen fennálló kötelezettséget a partikuláris jog írja elő.

c) esetleges világi törvényen nyugvó szerződés is szabályozhatja. (Saecularizáció esetén a jogutód államokra száll át a kötelezettség.)

Nálunk a templom és plébánia épületének *külső* állagát a kegyúr tartozott biztosítani, a kézi és igásnapszámot a hitközség szolgáltatta. Manapság minden terhet maga a helyi egyház visel.

[303] Pl. *Rottenburg,* 1936. III. 20; AKK 116/1936/174—84, Berlin: AKK 117/1937/213—15; *Breslau:* 1928, III. 15. AKK 108 1928/656—662), — Köln, AKK 116/1936/515—534. — *Hildesheim:* AKK 115/1935 559—560. — *Lohr,* Die rechtliche Stellung der Kirchendiener in Preussen, Essen, 1934. — *Zahn,* Amtträger, Beamte, Angestellten und Arbeiter im kath. Kirchendienst, Würzburg, 1940.

Németországban általában a helyi templom-vagyon kezelő tanács köti meg ezeket a szerződéseket. (*Eichmann*—Mörsdorf, II. 307.)

β) Ha nincs különleges jogszabály, akkor az általános jog a következő előírásokat adja:

a) *A székesegyházak fenntartásánál:*

1° ha van alapítványi, vagy fenntartási alap, akkor ez; ha ez kevés, a törzsvagyonhoz is hozzá lehet nyúlni;

2° ha ez sem elég, akkor a fenntartáshoz a püspök és a káptalan járul hozzá, bevételük arányában;

3° utolsó sorban: az egyházmegyei hívekre adó: cathedraticum vethető ki, amelyet inkább buzdítással, mint kényszerrel kell biztosítani.

b) *Plébániai templomoknál:*

1° a templom-vagyon alap (templompénztár),

2° kegyúr,

3° azok, akik a templomból jövedelmet kapnak, a főpásztor által megállapított mérték szerint, az egyházi vagyon haszonélvezői,

4° plébániai hívek (kézi- és igásnapszám), de inkább tanács, mint kényszer alapján.

c) *Más templomoknál* a fenti szabályokat megfelelően kell alkalmazni.

B) *A KÁPOLNÁK* (oratoria) (c. 1188—1196.)

I. *Fogalom és osztályozás*

A templommal szemben, amely minden hívő számára hozzáférhető az istentisztelet céljára, a kápolna bizonyos csoport, vagy egyes személyek részére szolgál.

Háromféle kápolnát különböztetünk meg:

1. a *nyilvános* kápolna (oratorium publicum) valamely testület (collegium, vagy magánszemélyek) számára emelt olyan imahely, ahová minden hívőnek jogában van legalább istentisztelet alkalmával belépni. E nyilvános jelleg vagy az alapítási okiratban, vagy pedig szokásjogon alapszik. A nyilvános kápolnák biztos ismertetőjele a nyílt utcáról, vagy térről nyíló szabad bejárat.

2. a *félig nyilvános* kápolna (oratorium semipublicum), valamely közösség, vagy oda istentisztelet céljából összejött hívek számára szánt hely és nem mindenki számára hozzáférhető, csupán azok részére, akiknek a kápolna igazgatója megengedi. Ilyenek az egyházi és világi intézmények kápolnái (kolostor, szeminárium, kórház, árvaház), továbbá a vár-kápolnák. A bíborosok és püspökök házi kápolnái félig nyilvános kápolnák jellegével bírnak.

3. *magán,* vagy *házi kápolnák* (oratorium privatum, domesticum)[304] valamely magánházban egy család, vagy magánszemély részére emelt kápolna. Ilyenek a temetőben létesített sírkápolnák is.

II. *Jogi jelleg*

A jogi jelleg a nyilvánosság foka szerint módosul.

1. A nyilvános kápolna lényegileg a templomok nyilvános jellegében osztozik, éppen azért a templomra vonatkozó jogszabályok ezekre is állnak. Áldásban, vagy felszentelésben részesülhetnek. Minden nyilvános istentiszteleti ténykedés végezhető bennük, ha a rubrikák megengedik (nagyhét három utolsó napja nem) egyes funkciók csak a plébánia templomban: keresztség, házasság (c. 774; 1109.), bérmálás (c. 791.); papszentelés a székesegyházban (c. 1009.).

2. *Félig nyilvános* kápolnákat csak a főpásztor állíthat fel. Exempt szerzetes társulatban a főbb elöljáró, ha előzetesen, vagy megbízott útján meggyőződött a hely alkalmasságáról. Az engedély természetesen feltételekhez köthető. Általában a templomok módjára áldják meg s azután a szent hely jellegével bírnak. Alapjában véve semmiféle áldásra nincs szükségük, még egyszerű házi áldásra sem, az istentiszteletre való kirendelést és így a szenthely jelleget *püspöki engedély* alapján kapják s ezzel kiveszik a világi használat köréből. — Világi használatra csak főpásztori engedéllyel bocsátható.

A törvényesen létesített félig nyilvános kápolnában minden istentiszteleti cselekmény végezhető, hacsak a rubrikák, vagy a főpásztor rendelkezése másképp nem határoz. Az általános joggal ellentétes korlátozást nem állíthat fel.

Egyébként nem rendelkeznek a templomok és kápolnák jogaival: nem alapítvány-jellegűek, nincs harangjoguk, sem menedék- és temetési joguk.

A különböző intézetekben általában csak egy nyilvános, vagy félig nyilvános kápolnát lehet fenntartani, de ha a szükség kívánja (betegek, privát misézés), a főpásztor többet engedélyezhet (c. 1192. § 4.), de Oltáriszentséget csak a fő-, és nem a mellékkápolnákban (c. 1269. § 1. n. 2.) lehet őrizni.

3. *Házi kápolna.* Magánájtatosság céljára bárki rendezhet be magának házi kápolnát, minden felső engedély nélkül. Sem nem áldható meg, sem nem szentelhető fel, de házi áldásban részesíthető. Az ilyen helyen való misézéshez hivatalos engedélyre van szükség.

[304] A magán- vagy házi kápolna indultumának kérését újabban alapvetően rendezték. SC de Sacr. 1949. okt. 1.: AAS 41, 1949, 424. —

a) *Pápai engedély* alapján, ha más nincs az indultumban, az év minden napján egy csendes szentmise tartható, a *nagyobb ünnepek* kivételével. (Karácsony, Vízkereszt, Húsvét, Mennybemenetel, Pünkösd, Nagyboldogasszony, Szeplőtelen fogantatás, Szent József, Szent Péter és Szent Pál, Mindenszentek. — Cerem. Ep. II. 2. c. 35. § 2.; SRC. 1896. ápr. 10. n. 3896.)

Súlyos indok alapján *átmenetileg* ilyen alkalmakkor is megengedhető a misézés. Az engedély lehet *helyi* jellegű (indultum locale), mely szerint a nevezett helyen bármely pap végezhet misét — és lehet *személyi* jellegű (indultum personale), mely szerint a nevezett személy bármely helyen állíthat ilyen kápolnát.

Az ilyen helyen a vasárnapi misehallgatás kötelezettségének *nem lehet* eleget tenni, hacsak az engedély másképp nem intézkedik.

b) *Püspöki engedély* alapján *átmeneti*, tehát nem állandó jelleggel (per modum actus), de csak rendkívüli esetben és jogos okból jól berendezett házi kápolnában naponkint egy mise végezhető, de csak addig, amíg az alapos indokok fennállnak. (c. 1194.)

A sírkápolnákban a helyi főpásztor a napi többszöri misézésre is adhat *állandó* (habitualis) engedélyt.

A házi- és félnyilvános kápolnák nem részesülnek semmiféle áldásban, mégis az istentiszteleti célra kell azokat fenntartani és más házi célra (pl. dolgozószoba) használni nem szabad. A házi kápolna bármikor megszüntethető, vagy más helyre helyezhető. Ez utóbbi esetben a főpásztor, vagy annak megbízottja a hely méltó voltáról meggyőződni köteles.

C) *AZ OLTÁROK.* (c. 1197—1202.)

I. *Fogalom és felosztás*

Az oltár a szentmiseáldozat bemutatására szolgáló asztal. Megkülönböztetünk: szilárd és elmozdítható oltárt.

1. A *szilárd*, vagy elmozdíthatatlan oltár (altare fixum, immobile) 2 részből áll: a felső rész az oltárlap (mensa, tabula) és az alapépítmény: az oltártest (stipes). Az oltárlapnak egy, hibátlan, nem törékeny terméskőből kell készülnie.[305] Az oltárlapot tartó építmény más anyagból (vörös tégla, kőoszlopok) is lehet. Az oltárlapnak olyan nagynak kell lennie, hogy az egész alapépítményt befedje. A felső és alsó részt cementtel szilárdan össze kell dolgozni. Az oltár-

[305] Az elmozdíthatatlan oltár *mensájának egy természetes* kőből kell lennie. SRC. 1931. okt. 17. *Apollinaris*, 9, 1936, 186.

lapon, felfelé való nyílással egy kis üreg, *sír* van az ereklyék befogadására, amelyre kis kőfedő-lap kerül.

2. *Elmozdítható,* vagy *hordozható* oltár (altare mobile, vel portatile) egy kőlap, amelynek a közepén kis kőfedőlappal zárt sír, üreg van, az ereklyék számára. Más szóval az ilyen oltárt egyszerűen *oltárkőnek* (petra sacra) is nevezik. Az alépítmény kőből, fából is készülhet, de anélkül is lehet (pl. táskaoltárkő). Csak a kőlap részesül felszentelésben (consecratio), nem az alépítmény.

Az oltárkőnek olyan nagyságúnak kell lennie, hogy a hostiát és a kehely talpának nagy részét el lehessen rajta helyezni. Ha az oltár alépítményét nem konszekrálták egyszerre a fedőlappal, akkor hordozható oltár, akkor is, ha meghatározott helyen állandó jelleggel áll. Ilyenek a mellékoltárok.

Felszentelt templomban legalább egy oltárnak konszekráltnak kell lennie (rendszerint a főoltár). Megáldott templomban az összes oltárok benedikáltak lehetnek.

II. *Felszentelés, oltárcím és használat*

1. *Megáldás.* Csak akkor szabad egy oltáron misézni, ha az konszekrálva van, mégpedig vagy az egész, ha szilárd oltárról van szó, vagy pedig az oltárkő, ha elmozdítható oltárról van szó.

a) Az *oltárkövet* minden felszentelt püspök konszekrálhatja. Továbbá: bíboros (c. 239. § 1. n. 20.), apostoli prefektus és vikárius (c. 294. § 2.), nullius apát és prelátus (323. § 2.)

b) *Szilárd* oltárt csak az illetékes helyi főpásztor konszekrálhat, feltéve, hogy püspök (c. 1155. § 1.). Püspöki ordo nélkül a bíboros tituláris templomának, a nullius apát és prelátus pedig saját területének ilyen oltárait konszekrálhatja. (c. 323. § 2., 1155. § 1.).

A *Pontificale Romanum* szerint a szilárd oltár konszekrálása, amely a templom szentelésén kívül történik (c. 1165. §. 5.), bármely napon történhet.

2. *A cím.* Amint minden templomnak, úgy minden, legalábbis szilárd-oltárnak is van címe. A főoltárnak ugyanaz a címe, (titulusa), mint a templomnak: amit az *oltárkép* fejez ki. (SRC. 1906. XI. 10. Decr. auth. nr. 4191.)

A hordozható oltár titulusát a főpásztor megváltoztathatja, de a szilárdét nem.

*Boldog*ról oltárt elnevezni szentszéki engedély nélkül nem lehet.

3. *Használat.* Mint szent dolgok, az oltárok csakis istentiszteleti célra használhatók, nevezetesen áldozat-bemutatásra szolgálnak. Min-

den más világi, vagy felekezetű felhasználás tilos és sacrilegiummal jár.

Az oltár alatt nem szabad temetni (hacsak nincs ott kripta), az oltártól egy méterre azonban lehet.

III. *Megszentségtelenítés.* (c. 1200.)

1. A *szilárd* oltár elveszti szakrális jellegét, ha az oltárlap rövid időre is elválik az alsó résztől.

2. Mind a szilárd, mind a hordozható oltár elveszti a szakrális jelleget

a) az oltárlap jelentős törése,

b) az ereklyék eltávolítása,

c) az ereklyetartó feltörése és a zárókő elmozdítása által.

Nem következik be az *exsecratio,* ha a zárókövet a püspök, vagy megbízottja távolítja el, hogy azt jobban megszilárdítsa, kijavítsa, vagy kicserélje, vagy hogy az ereklyét megvizsgálja.

A zárókő kisebb repedése nem vonja maga után az exsecratiot, s azt minden pap cementtel megerősítheti.

A templom exsecratioja nem vonja maga után az oltárok exsecratioját és fordítva, jóllehet az elmozdíthatatlan oltárok a templom felszereléséhez, berendezéséhez tartoznak, de külön felszentelésben részesültek.

Mindkét esetben a felszentelés (consecratio) felújítására a főpásztor egyszerű papot is delegálhat.[306]

43. § A temetők. A temetés[307] (c. 1205—1214)

A) *TEMETŐK*

I. *Temetkezési helyek.*

1. *Rendes temetkezési hely:* az elhúnyt egyháztagok számára az erre a célra külön megáldott *temető* (coemeterium, dormitorium, koimetérion). Azokat, akiket az egyházi jog szerint temetésben nem

[306] *Rit. Rom.* IX. cap. 9. nr. 19.

[307] *Berutti,* IV. p. 119. sq. — *Beste,* p. 639. sq. — *Cocchi,* III. p. 639. sq. — *Eichmann—Mörsdorf,* II. 6. 317. sq. — *Holböck,* II. p. 777. sq. — *Jombart,* n. 634. sq. — *Jone,* II. 415. sq. — *Marchesi,* II. nr. 30. sq. — *Mihályfi,* Az emberek megszentelése, 427. sköv. old. — *Ua. A nyilvános istentisztelet,* 240. sköv. — *Regatillo,* II. n. 47. sq. — *Sipos—Gálos* §§ 149, 150.).

lehet részesíteni, lehetőleg a rendes temetőn kívül, külön e célra elkülönített helyen kell eltemetni. (c. 1212).

„Quibus viventibus non communicavimus, mortuis communicare non possumus." (c. 1. C. qu. 2.).

Olyan helyeken azonban (pl. Németország), ahol csak egy-egy felekezeti temető van, oda a más felekezetűek is eltemethetők. Ha külön is, de úgy, hogy az elhelyezés ne legyen se feltűnő, sem pedig sértő.[308]

2. *Rendkívüli* temetkezési hely: *a templom.*[309] Elvileg templomban, illetve rendes istentiszteleti célt szolgáló altemplomban, kriptában nem szabad temetkezni.[310] Ugyancsak nem szabad testrészeket (pl. szív) odahelyezni. Egyes kimagasló személyek azonban kivételt jelenthetnek:

a) a pápák rendszerint a Szent Péter templomban temetkeznek,

b) megyéspüspökök, nullius apátok és prelátusok a saját templomukban, székesegyházukban,

c) a bíborosok szintén templomukban.

d) továbbá a királyi családok tagjai.

II. *A temető létesítése*

Megkülönböztetünk egyházi és községi, vagy köztemetőt.

1. *Egyházi, vagy katolikus* temetők:

Az elhúnyt hívek tetemei *quasi sacralis* jellegű dolgok, amelyeket megszentelt földbe kell helyezni. A temetés mindig és mindenütt *actus religionis,* a vallásos kultusz körébe tartozik. Ebből következik, hogy a katolikus egyháznak jogában áll saját temetőket létesíteni és fenntartani, minden más hatóságtól függetlenül. Ez a jog az Egyház tökéletes jogi társaság jellegéből logikusan következik.

A temetők megáldása vagy ünnepélyesen a *Pontificale Romanum,* vagy pedig egyszerűbben a *Rituale Romanum* szerint történik. A megszentelés folytán *forgalmon kívüli* helyek lesznek és egyedül az egyházi hatóság felügyelete és rendelkezése alatt állnak. Egészségügyi rendelkezések szempontjából természetesen a mindenkori állami törvények és rendszabályok figyelembe veendők.

[308] Általában katolikus halottat semmiképp sem szabad (még rokoni szempontból sem) *nem* katolikus temetőbe temetni. S. Offic. 1936. febr. 13. AKK 116/1937/497. sq.

[309] *Hofmeister,* Das Gotteshaus als Begräbnisstätte, in AKK. 11/1931/450. sq.

[310] Decr. auth. 1919. X. 15: AAS 11/1919/487, — SCC. 1927. dec. 10: AAS 20/1928/261.

A katolikus temető többféle lehet:

a) *plébániai temető.* Minden plébánia területén, vagy legalább minden községben vagy városban legyen külön az Egyház nevére telekkönyvezett katolikus temető, hogy akik az életben együtt éltek, a halál után is közös helyen pihenjenek. Régebben a temetőket a templomok körül állították fel. (Innen pl. a *Kirchhof* elnevezés is.) Később azonban a hatóság a lakosság növekedésével, főleg a városokban, a külsőbb területeken helyeztette el.

Főpásztori engedéllyel több plébánia közös temetőt létesíthet.

A temető rendjét és díjszabását az egyházközségi képviselő testület állapítja meg. (Eszt, zsin. hat. 251. §.) A fenntartás is elsősorban a temető tulajdonosát, az egyházat, vagy ha van külön temető-alap, úgy azt, végül a híveket terheli.

b) *Szerzetes-temetők.* (c. 1208.) Az exempt szerzetes társaságok, mint önálló egyházi közületek, külön temetőt tarthatnak fenn, vagy templomuk körül, vagy a kolostor kertjében. A helyi főpásztor engedélyével külön sírhelyeket a rendes plébánia temetőben is tarthatnak fenn, biztosíthatnak saját maguknak. (c. 1209.)

c) A főpásztor a katolikus hivatalos temetőn kívül más jogi személyeknek (káptalan, nem exempt szerzet, kollégium) is engedélyezhet külön saját temetőt, amelyet szintén meg kell szentelni.

2. *Világi köztemetők.* (c. 1206.)

Ha valamely állam nem ismeri el az Egyház külön-temető létesítésének jogát, ott arra kell törekedni, hogy az állam által felállított községi temetőt, ahová más vallásúak is vegyesen temetkeznek, szintén megszenteljék, ha a lakosság zöme katolikus. Ellenkező esetben a katolikusok részére külön részt kell kijelölni s azt megszentelni. Ha ez sem valósítható meg, a katolikus hívő *sírját* a temetés alkalmával kell külön megszentelni. (Rit. Rom. tit. VII. cap. 3. n. 12.)

A köztemetők a politikai községek tulajdonában vannak, de ha áldásban részesültek, részben, vagy egészben szent hely jellegével bírnak.

III. *A temető rendje és gondozása*

Mivel a temető szent hely, tisztelettel kell azt gondozni és rendeltetésével ellenkező célra nem szabad használni.

1. Legyen illően *körülkerítve* (kő, drót vagy sövény) és kapuval ellátva. Kellő őrzéséről is gondoskodni kell (temetőőr, sírásó).

2. A *sírok* számára szánt területet megfelelő utakkal kell parcellákra osztani. Külön legyen a felnőtteké és külön a gyermekeké. Kívánatos, hogy a község lelkészei és általában a papok, lehetőleg a temető-kereszt közelében nyerjenek elhelyezést, kiknek sírjait az utódok gyengéd lelkiismerettel gondozzák. (c. 1209, § 2.)

3. *Családi* sírhelyek biztosítása rendszerint a helyi főpásztor, vagy ennek meghatalmazottja, a plébános engedélyével történik. (c. 1209.) Egyéb jogi személyek tulajdonában lévő temetők esetében pedig az illető jogi személy vezetőségének beleegyezése kell.

Mindkét esetben írásos engedélyre van szükség. Az így nyert engedély csupán használati jogot, de nem tulajdonjogot biztosít az illető területre. A helyi főpásztor hozzájárulásával ez a jog másra ruházható, illetve elidegeníthető.

4. *Síremlékek.* (c. 1211.) A síremlékek, sírfeliratok és egyéb díszítések a keresztény szellemnek megfelelően történjenek. A temetői rendszabályok ezen a téren részletes utasítást tartalmaznak.

5. Katolikus temető *fenntartása* az egyházközségek feladata. Azért — hacsak a *Visitatio Canonica* másképp nem intézkedik a régi temetőkre nézve — a temető-föld használata az egyházközséghez tartozik amely a jövedelmet a temető karbantartására fordítja. A temetőben a kaszálás és fahasználat megengedett, de legeltetés tilos.[311]

IV. *A temető megszentségtelenítése.* (c. 1207.)

Mindazok az előírások, amelyek a templom interdictumára (c. 2268—2277.), vagy megszentségtelenítésére vonatkoznak (c. 1172—1177.), állnak a temetőkre is. Az interdictum büntetés, amely mindaddig tart, míg a büntetés az illetékes hatóság intézkedése folytán meg nem szűnik. A *violatio* szintén büntetendő cselekmény (c. 2329.), de nem büntetés; tehát megszűnik a kiengesztelés (reconciliatio) liturgikus cselekménye révén. Az előbbi következménye, hogy ilyen temetőben nem szabad szertartással temetni, csak anélkül (c. 2272. § 2.). A templom interdictuma nem érinti a temetőt és viszont, de a temető interdictuma érinti az ott lévő kápolnákét (c. 2273.).

A templom violatioja szintén nem érinti a temetőét és viszont. A köztemetők violatioja nem következik be tiltott személy (pl. infidelis) oda való temetésével, még ha meg is lett áldva (c. 1206. § 2.), mivel e lehetőséggel előre számolni kellett.

Megszentségtelenített temetőbe addig nem szabad temetni, míg nincs kiengesztelve.

[311] A sírokon villanykörtéket (gyertyákat) is szabad égetni. SRC. 1922. okt. 30. AAS 14, 1922, 589.

B) *AZ EGYHÁZI TEMETÉS (c. 1215—1242.)*[312]

Az egyetemes jog szerint az egyházi temetés három cselekményt foglal magában,

1. gyászszertartás a halottasháznál és a halottnak a templomba való kísérése (levatio cadaveris);
2. a templomi gyászistentisztelet (gyászzsolozsma, gyászmise, libera);
3. a templomból a temetőbe kísérés és ott az elhunyt eltemetése.

I. *A temetési jog általános elvei.*

1. *Kik részesülhetnek egyházi temetésben?* (c. 1239.)

a) Az egyházi temetés az elhúnyt híveknek nyújtott tisztelet és egyben szentelmény, amely révén az Egyház kérő imájával az elhúnytat segíti. — Az egyházi temetésre való igény az általános egyháztagságból folyó jog, amely elvileg minden megkereszteltet megillet. (c. 87.) Az elköltözött egyháztagot ugyanis a jog, a temetés és az azzal kapcsolatos könyörgés szempontjából, a földi jogrend számára mint továbbélőt tekinti — s így jogigénye van az egyházi temetésre.

b) A kereszteletlenek azért nem részesülnek egyházi temetésben, mert nem tagjai az Egyháznak.

Keresztény szülők halva született és kereszteletlen gyermekei egyházi szertartás nélkül, keresztény temetőben nyernek elhelyezést. (Vö. *Apollinaris* 4/1931/128—136.)

c) Azokat a hitújoncokat (catechumeni), akik *saját hibájukon* kívül nem részesültek a keresztségben, a vágykeresztség révén a belső fórumban egyháztagoknak kell tekinteni és azért a temetést illetően a külső jogterületen is egyháztagoknak minősülnek.

Ha a temetést gátló személyi körülmények nem forognak fenn, az illetékes plébános köteles az elhúnytat egyházi temetésben részesíteni.

2. *Kik nem részesülhetnek egyházi temetésben?* (c. 1240.)

Hacsak haláluk előtt a bűnbánatnak jelét nem adták, nem temethetők el egyházi temetéssel azok:

a) akik haláluk idején nem voltak az Egyház tagjai;

b) akik a keresztény hittől nyilvánosan elszakadtak, vagy erel-

[312] *Radó* I. 501. sq.

nek, szakadár, illetve nem katolikus felekezethez *nyilvánosan* csatlakoztak, továbbá, akik szabadkőműves, vagy más hasonló társulathoz csatlakoztak (c. 2197. n. 2. 3.);

c) akik *ítéletileg* kiközösítés, vagy egyházi tilalom (interdictum) alatt állnak. Ha az ilyen büntetett személy halála előtt a bűnbánat jelét adta, [amit igazolhat az ott lévő pap (c. 1791. § 1.), vagy magánszemély is, ha a kérdéses temetés másnak nem okoz hátrányt (c. 1791. § 2., c. 779., 800., 1159. § 1.)] ha nem is nyert a kiközösítés alól feloldozást, a külső fórumban mentnek kell tekinteni a tilalom alól a temetés szempontjából (Rit. Rom. tit. III. cap. 4.). Ugyanez az eset azoknál is, akik ugyan nem ítélettel, de *nyilvánvalóan* kiközösítésben húnytak el.

d) az öngyilkosok, akik szántszándékkal oltották ki életüket. Ha tehát nyilvánvalóan, vagy a kezelő orvos, vagy ennek hiányában a hatósági orvos tanúsága szerint beszámíthatatlan állapotban voltak, minden külön ünnepélyesség nélkül, tehát a legegyszerűbb módon, eltemethetők. Az öngyilkossági kísérlet nem vonja maga után e büntetést. (c. 2350. § 2.)

e) akik *párbajban,* vagy abban szerzett sebesülésben haltak meg. (c. 2351.)

f) akik holttestük *elhamvasztását* rendelték el. Történhetik az szóban, vagy írásban (végrendelet, szerződés), vagy hallgatólagosan valamely halotthamvasztó egyesületbe, illetve társulatba való belépés által. A büntetés nem következik be, ha azt az illető halála előtt visszavonta, amit vélelmezni nem lehet.[313]

Az Egyház a régi egyiptomi és zsidó szokás szerint a holttetemet az anyaföldnek adja, ahol az elporlad. A halotthamvasztást tiltja ugyan, de nem dogmatikai okokból, hanem azért, mert az sérti a holttest iránti kegyeletet és ellentétben van a keresztény szokással, továbbá a hamvasztási mozgalom a föltámadásban való keresztény hitet akarja aláásni, vagy legalábbis gyengíteni.

Ezért tilos az ilyen halottégető társulatokba belépni s akik ebbe belépnek, feloldozásban nem részesíthetők,[314] mert ezek nyilvánvalóan keresztényellenesek. Ha az ilyen szabadkőműves páhollyal kapcsolatos, akkor büntetendő cselekmény is (c. 2335.).

[313] S. Offic. 1926. VI. 19. AAS 18/1926/283. — Előbb SCR M. Inquis. 1886. dec. 15. (AAS 25, 63.) *Apollinaris,* 7, 1934, 246—254.

Ha valaki elrendelte elhamvasztását és ebben az elhatározásában haláláig kitartott, akkor sem részesíthető egyházi temetésben, ha hozzátartozói *nem* hamvasztották el. (CP. 1925. nov. 10. — AAS 17, 1925, 583.) A törvény a *bűnös szándékot* bünteti ez esetben.

[314] S. Offic. 1892. VII. 27. *Fontes,* IV. 478.

A hozzátartozóknak nem szabad a halotthamvasztásra irányuló rendelkezést végrehajtani, mert tiltott cselekmény, amellyel nem működhetnek együtt. Tehát nem lehet itt *hamis* jogi, vagy kegyeleti kötelességre hivatkozni, mivel az elhunyt tiltott dolgot jogosan nem rendelhetett. Ha e rendelkezés végrendelettel, vagy más szerződéssel volt kikötve, úgy kell tekinteni, mintha nem létezett volna.

Az elhamvasztott egyén hamvait nem szabad megszentelt temetőbe helyezni, hanem azon kívül külön helyre, mégpedig minden egyházi szertartás nélkül.[315]

Azok a katolikusok, akik nem katolikus lelkészt vesznek igénybe ilyen temetésnél, eretnek gyanúsakká válnak. (c. 2315.) Hasztalan figyelmeztetés után kizárhatók az egyházi tiszteleti szolgálatokból, indokolt esetben kiközösítéssel is sújthatók.[316]

Ha a hamvasztás az elhúnyt *akarata ellenére* történik, egyházi temetésben részesíthető, ha a botrány veszélye nem forog fenn. Kétség esetén az egyházi főhatósághoz kell fordulni.

A polgári törvény ezen a téren teljesen pártatlan, nem törődik vele, kit temetnek el egyházi temetéssel, vagy kinek tagadja meg az Egyház a temetést. „Meghaltnak bármely vallás szerinti temetése semmiféle törvény, rendelet, vagy szabály által büntetés terhe alatt nem tiltatik és nem volt tiltva." (K. 13/1882/477.)

g) Más *nyilvános bűnösök.* Hogy kik ezek, nincs meghatározva. Ilyenek pl. az ágyasok, eretnekek, ítélet nélkül is, ha a bűntett nyilvános. A nyílt uzsorások (c. 3, X, 5, 19.), nyilvános káromkodók; akik éveken át elhanyagolják a húsvéti gyónást. (c. 12. X, 5, 38.)

II. *A temetés ideje* (c. 1213.)

1. A halottat, főleg ha hirtelen halálesetről van szó, csak akkor szabad eltemetni, ha a tetszhalál minden lehetősége ki van zárva.

Általában csak állami hatósági halottkémi vizsgálat és a halálesetnek az állami anyakönyvbe való bevezetése után szabad eltemetni, rendszerint a halál beállta után 36 órával és 48 órán belül.[314]

2. A temetés rendszerint örök időkre történik. Ha bizonytalan idő multán a régi temetőt új használatra szánják és a régi sírokat kiürítik, a csontokat közös sírgödörbe kell elhelyezni, vagy ossariumba tenni.

[315] S. Offic. 1926. VI. 19. AAS 18/1926/282; AKK 108, 1928 641.
[316] S. Offic. 1926. II. 26. AKK. 106/1926/191.
[317] Görögkeleti hívő temetésénél a katolikus pap a halottas háznál liturgikus ruha nélkül privátim imádkozhat; a temetőben szintén ilyen formában a sírnál szerepelhet. *S. Officium,* 1941. nov. 15. *Mon. Eccl.* 54, 1942, 114. *Rit. Rom.* (1952.) tit. VIII. c. 2.

Indokolt esetben szükségessé válhatik a holttest felvétele. Ilyen *exhumáláshoz* állami engedélyen kívül egyházhatósági hozzájárulás is szükséges (c. 1214.), amit nem engedélyezhetnek, ha a holttest másoktól biztosan nem különböztethető meg.

III. *Az egyházi temetés illetékes szervei* (c. 1215—1238.)

A temetési szertartás *három* részből tevődik össze: a halottasházi gyászszertartásból, a templomi szertartásból és a tulajdonképpeni temetésből. Ezek közül legkiemelkedőbb az *ecclesia funeransban* történő szertartás. Régen ez volt az elv: *„ubi tumulus, ibi funus"*, vagyis a temetési hely szerint illetékes templomban kellett a gyászistentiszteletet megtartani. Az új jog ellenkező szabályt állít fel: *„ubi funus, ibi tumulus"*, vagyis az illetékes a temetésre, aki a templomi gyászszertartást végezte. (c. 1231.)

A jog megállapítja ugyan a temetési szertartásra illetékes templomot (c. 1216—1222.), de az érdekelteknek jogukban áll más templomot választani.

IV. *A halotti istentiszteletre illetékes templom* (Ecclesia funerans.) (c. 1216—1222.)

Törvény szerinti illetékesség szempontjából meg kell különböztetni általános és különleges címet. (c. 1216—1222.)

1. *Általános jogszabályok* (c. 1216—1219) szerint

a) az elhunyt hívő *plébánia* temploma az illetékes gyászistentisztelet tartására. Ha több plébániához tartozott valaki, többszörös lakóhely, illetve pótlakóhely címén (c. 94.) akkor az a plébánia templom illetékes, amelynek területén az illető elhunyt.[319] Kétes esetben a vélelem mindig a plébániatemplom mellett áll. (c. 1217.)

b) Lakóhelynélküliek számára a mindenkori tartózkodási hely plébániája illetékes (c. 94.), tehát a haláleset helyének plébánia temploma.

c) Azok számára, akik plébániájuk területén *kívül* halnak meg, szintén a saját plébánia templomuk illetékes, feltéve, hogy a holttest könnyűszerrel, tehát mindenféle jármű (vonat, hajó, autó) igénybevétele nélkül oda, illetve több plébánia esetén a legközelebbi plébániához tartozó temetkezési helyre szállítható.

[319] SCC. 1923. VI. 9. és 1927. XI. 12. AAS 20, 1928, 142. Valamely templomban elhelyezett *sepulchrum maiorum* nem jelenti azt, hogy ott kell a gyászszertartást végezni. Régi elv: *ubi tumulus, ibi funus*; újabb: *ubi funus, ibi tumulus.* CP 1946. jan. 4.: AAS 38, 1946, 162.

Egyébként ilyenkor a haláleset helyének plébániája illetékes (c. 1218.). Ha azonban körülményes a halottnak saját plébániája területére való szállítása, akkor is az elhunyt családjának, rokonainak és örököseinek joguk van nevezettet *saját költségükön* oda szállítani (c. 1218. § 3.). Ebben az esetben a halál helyének templománál az illetékesség megszűnt s a saját plébániának illetékességi joga ismét feléled.

A helyi körülmények és közlekedési eszközök figyelembevételével a helyi főpásztoroknak kell megállapítaniuk, hogy mi tekintendő nehéz, illetve könnyű módon történő szállításnak s milyen távolság legyen ez.

2. *Különös illetékességi cím.* (c. 1219—1222.)

Bizonyos személyek és csoportok részére a következő szabályok érvényesek az általánosakkal szemben:

a) ha a bíboros Rómában hal meg, a pápa által kijelölt templomban kell felravataloztatni, ha Rómán kívül, akkor az illető hely jelesebb templomában, hacsak életében más templomot nem választott e célra. (c. 1219. § 1.)

b) a megyéspüspök, nullius apát és prelátus holttestét, ha könnyűszerrel lehet, a székesegyház illetve apátság templomába kell vinni, egyébként a halál helyének nevezetesebb templomába, hacsak az illető más templomot nem választott. (c. 1219. § 2.)

c) a rezidenciális javadalmasokat (kanonokok, plébános), ha nehézség nélkül lehetséges, saját templomukban ravatalozzák fel hacsak előzetesen másképp nem intézkedtek. (c. 1220.)[2]

d) Az elhunyt *fogadalmasok* és *újoncok* holttetemét a kolostor, vagy legalább a szerzetestársulat templomában kell felravatalozni. A fogadalmasok más templomot nem választhatnak, de a noviciusok, akik egyik lábbal még a világban állnak, választási joggal bírnak, de ebben az esetben is a *jus levandi* a szerzetesfőnök joga. — Ha azonban a szerzetesháztól távol halnak el, úgy, hogy könnyűszerrel (commode) nem szállíthatók saját, vagy legalább szerzetük templomába, az ottani plébánia templomban kell őket felravatalozni, hacsak a noviciusok mást nem választottak. Ellenkező esetben azonban a szerzetes elöljáróknak joguk van saját költségükön a fogadalmasokat és újoncokat az illetékes kolostor templomába szállítani. (c. 1221. § 1, 2.)

A kolostor *szolgálatában álló* és állandóan ott lakó alkalmazottak (személyzet), ha a kolostorban halnak meg, temetés szempontjából egy szempont alá esnek az újoncokkal, ha azonban a kolostoron kívül halnak meg, az általános jogszabályok alá esnek. (c. 1216—1218.)

e) Azok a személyek, akik mint vendégek, növendékek, vagy betegek a kolostorban, kollégiumban, vagy kórházban tartózkodnak és ott halnak meg, az általános szabályok szerint a saját plébánia templomban, illetve a halál helyének plébánia templomában és nem a kolostor templomában (c. 1222.) jogosultak a szertartásra.

[2] SCC. 1939. XII. 9. (AAS 32, 1940, 75.)

f) A nagy és kis *szemináriumokban* elhunyt személyek (növendékek, tanárok, alkalmazottak) számára a szemináriumi templom, vagy kápolna illetékes, mivel az 1368. kánon szerint a plébánia kötelékétől függetlenek (kivéve a házasságot. c. 1222.).

g) *Választási jog* (c. 1226—27.). Az előbb említett általános jogi normákat a kérdéses személy előbb kinyilvánított akarata, választása pótolhatja, illetve helyettesítheti.

Ki jogosult választani?

A gyászszertartás templomát (és temetőt) mindazok szabadon kijelölhetik, akik számára a tételes jog ezt *nem* tiltja.

1° A fogadalmas szerzetesek bármilyen hivatalban és méltóságban legyenek is (kivéve a püspököket), az engedelmesség fogadalma miatt, önálló jogi cselekményre képtelenek. Az ilyen irányú esetleges előzetes kijelölés, illetve választás, az ideiglenes fogadalommal elveszti jogerejét.

2° A serdületlen kiskorúak esetében a szülők, vagy gyámok választhatnak (c. 1224.).

3° Serdült kiskorúak önmaguk választhatják meg a templomot és temetőt; ugyancsak a feleség, aki e tekintetben ment férjének hatalmától, amint a gyermek a szülői beleegyezéstől. (Legszemélyesebb jog.)

Milyen templom választható? (c. 1225.)

A választás csak akkor érvényes, ha olyan templomra esik, amelyben ilyen gyászistentisztelet tartható.

Ilyenek:

a plébánia templom;

férfi szerzetes templom;

női szerzetes templom, csak azok részére akik, mint alkalmazottak (növendékek, betegek, vendégek) állandóan bent tartózkodtak;

a kegyúri templomot a kegyúr ilyen célra kiválaszthatja, ha nem is plébánia templom.

Egyéb templomok és kápolnák nem rendelkeznek ilyen kiváltsággal.

Mivel senki sem jogosult arra, hogy a nem illetékes templomban gyászistentiszteletet végeztessen, a fenti választás tehát csak akkor jogerős, ha a választott templom igazgatója hozzájárul.

h) *Hogyan történik a választás?* (c. 1226—1227.) Mindenki jogosult a gyászistentiszteleti templomot vagy temetőt személyesen vagy jogi megbízottja által megválasztani. Ez utóbbi esetben az álalános szabálytól eltérőleg, a meghatalmazott meghatalmazójának halála után is végrehajthatja a megbízást. — A választás nincsen alakisághoz kötve, de bizonyíthatóság végett ajánlatos írásban, vagy két tanú előtt eszközölni.

A temetési templomot a helyi szokás, vagy elévülés is megállapíthatja.[21]

Mind a világi, mind a szerzetes papságnak szigorúan tilos a híveket fogadalommal, esküvel, becsületszóval, vagy más módon arra rávenni, hogy az ő templomukat, illetve temetőjüket válasszák. Ellenkező esetben tiltott befolyásolás miatt a választás érvénytelen. (c. 1227.)

[21] SCC. *1930.* V. 15. AAS 25, *1933,* 155.

3. *Kiegészítő, vagy pótszabály*

Ha az elhunyt olyan helyre kerül, ahol nem volt saját plébániája, sem nem választott magának templomot, akkor az illető hely székesegyháza, vagy ennek hiányában a temető szerint illetékes plébánia az irányadó az istentisztelet végzésénél (ubi tumulus, ibi funus), hacsak a helyi szokás, vagy egyházmegyei partikuláris jog másképp nem rendelkezik. Ennek a templomnak lelkésze jogosult a temetési szertartás elvégzésére.

4. *Melyik temető illetékes?* (c. 1228—29., 1231.)

a) *Törvényes, legális* temető a gyászistentiszteleti hely templomának a temetője, részben mert ezt a törvény így szabja meg, részben, mert valaki ezt választotta. Ez következik a c. 1231. § 1-ből, amely leszögezi, hogy a holttestet a templomi gyászistentisztelet után annak temetőjébe kell a liturgikus előírások szerint kikisérni. (Ubi funus, ibi tumulus.)

b) *Kivételek.* (c. 1228—29.) Mindenkinek jogában áll a gyászistentisztelet templomától eltérő, más sírhelyet, illetve temetőt választani.

5. *Választott sírhelyek* (temetők. c. 1228.).

Minden hívőnek jogában áll a gyászszertartás templomát és ettől függetlenül a temetőt megválasztani. Lehet ugyanis, hogy jogilag megmarad az illetékes *ecclesia funerans*, és a választás csak a temetőre, a tumulusra vonatkozik; ez utóbbi választása nem vonja maga után az ecclesia funerans megváltoztatását, hacsak a körülményekből más nem következik. A temetőválasztásra ugyanazok a jogszabályok állnak mint az ecclesia funerans választására (c. 1223—27.). Mivel senkinek sincs joga, hogy jogilag illetéktelen temetőbe kerüljön, az említett választás joghatálya a temetőigazgatóság hozzájárulásától függ.

Családi sírbolt (c. 1229.). Akinek valamely temetőben családi sírboltja van, és nem választott külön sírhelyet, az említett családi sírboltba helyezendő, ha könnyűszerrel odaszállítható, vagy a hozzátartozók saját költségükön odavitetik. (c. 1218.) Feleség a férj, több férj esetén az utolsó családi sírboltjába temetendő. Ha több családi sírbolt kerülhet szóba, a választás az elhunyt családját, vagy örököseit illeti. A családi sírhely tulajdonosáról az a vélelem, hogy az *ott* akar eltemetkezni. Ha ellenkező akaratnyilvánítás nem történt akkor hallgatólagosan a családi sírbolt és az ez után illetékes ecclesia funerans választását vélelmezi a jog.

V. *A temetési szertartás lefolyása.* (c. 1215., 1221, 1230—33.)

Az *ecclesia funerans* és temető kiválasztásával a szertartás elvégzésére illetékes lelkész személye is megállapítást nyert. Ennek nemcsak joga, hanem *kötelessége* is a szertartás elvégzése. Tekintettel arra, hogy a különböző cselekmények végzésére többen is lehetnek illetékesek, a felelősség arányosan megoszlik.

Levatio cadaveris és a templomi gyászszertartás. (c. 1215., 1221.) 1230.)

Az egyházi temetési szertartás feltételezi, hogy az elhúnytat a halottas házból a templomba viszik és ott jelenlétében (praesente cadavere) végzik el a halotti istentiszteletet. A templomba való szállítás szoros kötelesség, amelytől csak súlyos ok mentesít. (c. 1215.) Az egyszerű botránkozás nem mentesítő ok. (AAS 11, 1919, 479.)

Nálunk általános előírás, hogy ahol nyilvános *ravatalozás* van, a haláleset után záros határidőn belül oda kell a halottat kiszállítani; falun azonban a temetés a halottas háznál kezdődik, s a templom kikapcsolásával egyenesen a temetőbe kísérik a halottat. Így a szertartás lényegesen megrövidül, amely megfigyelhető az egyházmegyei rituálékban.[322]

Kivétel található a püspöknél és kanonokoknál, akiket a székesegyházban ravataloznak fel és az ottani kriptába temetnek. A *levatio cadaveris* és a templomi szertartás rendszerint egy lelkészhez tartozik.

VI. *A plébános jogai és kötelességei* (c. 1230)

A halottnak a templomba kísérése nyilvános liturgikus cselekmény s mint ilyen, elsődlegesen a plébánost illeti meg. (c. 462. n. 5.) Ez minden plébánosnak nemcsak joga, hanem kötelessége is. Ez vonatkozik elsősorban a *saját* plébániája területén elhúnyt híveire, a lakóhelynélküliekre és a plébánia területén elhalálozott idegenekre, akik könnyűszerrel saját plébániájuk területére nem szállíthatók. A haláleseti hely plébánosát kiértesítve idegen plébánia területén is elvégzi a házi gyászszertartást és az elhunytat a saját plébánia templomába kíséri. (c. 1230.) Ha valaki egy plébánia templomot választott ki *ecclesia funerans* címén, a plébános csak akkor kötelezhető a szertartás elvégzésére, ha ebbe beleegyezett. Ha valaki szerzetesrendi templomot, vagy plébániától független más templomot választott ki (c. 1225.), akkor a szolgálatok megosztására kerül sor. Az elhúnyt plébánosa az ecclesia funerans keresztje alatt végzi el a háznál a levatio cadaverist és kiséri a templomba; az ottani gyászistentiszteletet a templom igazgatója végzi (c. 1230.) Ha a plébánia területén lévő választott ecclesia funerans nincsen kivéve a plébános hatalma alól, akkor a templomi szertartás végzése is őt illeti meg, nem a rectort, feltéve, hogy az elhúnyt az ő alattvalója volt. (c. 1230. § 4.)

[322] SRC 1920. II. 29. (AAS 12. 1920, 128.) A magyar sajátos *új* temetési szertartást a SCR-tól jóváhagyott *Collectio Rituum* tartalmazza. Magyarázatát l. 1963. IV. Esztergomi körlevél 725. sz.

VII. *Kivételes rendelkezések* (c. 1230. § 5, 6.)

1. *Szerzetesek temetése*

a) Férfi papi szerzetestársulatnál minden temetési functio a szerzetesfőnököt, illetve házfőnököt illeti meg.

b) Férfi laikus rendnél, vagy a plébánia hatalma alól kivett testvérületeknél a házfőnököt a mindenkori házi lelkész pótolja. — Ha a testvérület nincs kivéve, akkor a területi plébános illetékes az összes functiókra nézve. Ez vonatkozik fogadalmasokra, újoncokra, és kolostorban lakó és ott elhunyt személyzetre. (c. 1221.)

c) Női szerzetekben a fogadalmasokat és újoncnőket, akik a kolostorban haltak el, a klauzura küszöbére teszik. Ha a nővérek mentek a plébániai hatalom alól, akkor a házi lelkész feladata a holttestet a kápolnába kísérni s ott a gyászistentiszteletet elvégezni. Ha azonban a plébános joghatósága alatt állnak, mindenben a rendes szabályok az irányadók.

Ha a női szerzetesek a kolostoron kívül húnynak el, a férfi szerzetesek számára hozott szabályok az irányadók, — vagyis a halálleset helyének plébánosa illetékes, ha a holttest könnyűszerrel nem szállítható a kolostor templomába. (c. 1230. § 5.)

d) A bíborosokat és püspököket, ha Román kívül püspöki városban halnak meg, a székeskáptalan dignitáriusai, illetve kanonokjai rangsor szerint illetékesek eltemetni. (c. 1230. § 6.)

2. *Temetés* (c. 1231.)

A templomi gyászszertartás után a liturgikus előírások szerint (Rit. Rom. tit. VI. cap. 3.) a megfelelő, tehát az ecclesia funerans temetőjébe kell a halottat kikísérni és ott eltemetni, hacsak más temetőt nem választottak az 1228., 1229. kánonok értelmében; ez annak joga és kötelessége, aki a templomi szertartást végezte, mégpedig vagy személyesen, vagy pedig megbizottja útján.

3. *Gyászmenet, temetési menet* (c. 1232, 1233.)

A templomba, illetve innen a temetőbe vezető gyászmenet más plébánia, vagy egyházmegye területén is áthaladhat; az illetékes plébánia, illetve helyi főpásztor engedélye nem szükséges. A menet elején a keresztet viszik, majd a kísérő lelkész teljes hivatali öltözetben (stóla). De a plébános, illetve az ecclesia funerans lelkésze nem kísérheti a holttestet a városon vagy falun kívül, ha az könnyűszerrel meg nem közelíthető temetőbe lesz kísérve (c. 1232. § 2.), mivel ez esetben hiányzik az illetékessége. (c. 1218. § 1.)

Ha az elhunyt családja, vagy örökösei a szolgálattevő lelkészen kívül más papot is meg akarnak hívni a temetésre, ezeket elsősorban az ecc-

lesia funerans szolgálatában lévő papok közül kell választani. (C. Pr. 1941. IV. 8. AAS 33/1941/173.)

Egyéb világi papokat, szerzeteseket és jámbor egyesületeket, amelyeket az elhunyt hozzátartozói a gyászmenet, illetve a gyászszertartáson való részvételre felkértek, a plébános, illetve a funkciót végző lelkész nem utasíthatja vissza, súlyos és igazságos ok nélkül. Ezt az okot a főhatóság mérlegeli. A katolikus vallással nyilvánvalóan ellenséges egyesületek, társaságok és jelvények[323] semmiképpen sem szerepelhetnek a temetésen. (c. 1233. § 2.)

A gyászmenet rendjét rendszerint a plébános, illetve a szolgálatot tevő lelkész állapítja meg. A résztvevők kötelesek utasításait követni.

Elhunyt világi tetemét, bármilyen méltóságban és állásban volt is, klerikusok nem vihetik, mivel ez a papi állással nem egyeztethető össze.

4. *Halotti, vagy sírbeszédek*

nem tartoznak a temetési szertartáshoz, de az általános jog nem tilalmazza. Általában tiszta katolikus vidékeken nem szokásos. Indokolt rendkívüli esetekben (pl. szerencsétlenség) azonban nagyon üdvös és hatásos lehet. Jó, ha a lelkész az imádságot a hely és családi körülményekhez alkalmazza, (édesapa, jegyes, stb.).[324]

VIII. *Temetési stóladíjszabás* (c. 1234—37.)

1. *Stólarend*

A katolikus temetés stólailleték alá esik (stólaköteles). A temetési stóla a plébánosi jövedelem része, amely akkor is őt illeti meg, ha más végzi a cselekményeket. (c. 463. § 3.)

Az egyházi főhatóság, a káptalan, lehetőleg az esperesek és a püspöki város plébánosainak meghallgatásával állapítsa meg a stóladíjszabást az egész egyházmegye részére (amely köti a szerzetesrendeket is.).[325] Ebben a helyi szokások és egyéb személyi körülmények is figyelembe veendők.

[323] A zászlókat (vexillum) szabad templomban tartani és megáldani. (SRC. 1924. márc. 26. AAS. 1924, 171.) — A politikai pártok zászlóit azonban nem szabad áldásban részesíteni. S. Offic. 1947. márc. 20.: AAS. 39, 1947, 130. — Azonban az ilyen nem megáldott zászlókat temetésnél szabad a koporsó után vinni (de nem előtte!), az ordinarius ítélete szerint. *Ephem. Liturg.* 62, 1948. 269. sq. (*S. Offic.* 1947. márc. 6.: a palermói érsekhez.) *Sartori* p. 251.

[324] Vö. *Czapik*, Temetőkönyv, Bp., 1961.

[325] C. P. 1927. márc. 6. AAS. 19, 1927, 161.

A temetéseket különböző osztályokba lehet sorolni. (I—II—III. osztály), amelyek közül az érdekeltek szabadon választhatnak. (c. 1234. § 2.)[326]

A taxán felüli követelés szigorúan tilos (c. 1235.) és büntetendő cselekmény (c. 2408.). Aki többet kér, köteles visszatéríteni.

A szegényeket teljesen ingyen és tisztességesen kell eltemetni, a liturgikus előírások és egyházmegyei rendelkezések szerint. (Nem: „Isten nevében" — a templom előtt!) (c. 1235. § 2.)

2. *A plébánosi stólarész átadása* (Portio paroecialis.) (c. 1236—37.)

Ha a gyászistentisztelet nem a plébánia templomban, hanem máshol történik, kérdés, hogy a plébánost hogyan lehet kárpótolni? E kérdés a méltányosság követelménye, mert a plébános az elhunytat életében gondozta, azért halála után is részesedhetik előnyökben. — E kérdést általában a helyi partikuláris írásos jog, vagy szokásjog állapítja meg.

Több, főleg szerzetestemplom, pápai engedély alapján mentesül a stólaátadás kötelessége alól.

Az általános jog szerint a templomi gyászszertartás és temetés stóladíjának egy részét (portio congrua) az elhúnyt plébánosának kell átadni, ha ez illetékes volt a temetésre, vagyis a halott könnyűszerrel az ő templomába lett volna szállítható.

Egyébként a c. 1218. § 1. szerint nem a saját, hanem a halotti hely temploma illetékes s így a saját plébánosnak nincs igénye a stólarészesedésre.

Ha valakinek több plébánia területén több lakóhelye van, ott temetendő, ahová könnyűszerrel szállítható; a stólarészesedés az összes plébánia számára egyenlőkép oszlik meg. (c. 1236. § 2.)

Abból a stólából kell levonni, amelyet az egyházmegyei díjszabás a *funus*, a temetés számára kiszabott (nem a virág, gyertya, stb. taxa).

A *funus*-hoz tartozik a holttest jelenlétében tartott első gyászistentisztelet. Ha ezt bármely oknál fogva nem a temetés napján, de attól számított egy hónapon belül tartották, eme szertartás bevételéből megilleti a plébánost egy rész még akkor is, ha a temetés napján voltak kisebb megemlékezések, vagy csendes szentmisék, mert ezek nem részei az ünnepélyes temetésnek. (CP. 1920. XI. 24. AAS 12 (1920. 576) és Cod. Rubr. n. 405).

[326] Régi bajor vidékeken ezen kívül még „mortuarium"-ot is fizetnek (Sterbgeld), amely, mint „remedium animae" az elhunytnak a plébánia kötelékéből való váltságdíjként fogható fel.

A plébánia stólarésze különböző lehet: lehet negyed (quarta funerum), vagy harmad. Az egyházmegyei díjszabás az irányadó. Ha a plébánia temploma és az *ecclesia funerans* más egyházmegyéhez tartoznak, az utóbbi egyházi főhatósága illetékes.

3. *A haláleset anyakönyvezése.* (c. 1238.)

A temetés után a halálesetet anyakönyvezni kell. Feljegyzendő adatok:

A halott: neve, szülők neve, kor, hitvestárs, a temetés helye és ideje, végzője. Részesült-e szentségekben?

44. § A kultusz idők[327] (De temporibus sacris) (c. 1243—1254)

I. *Általában*

1. *Fogalom.*

Szent idők az Egyház parancsa folytán különösen az istentiszteletre szentelt napok és időszakok. Ide tartoznak a vasár- és ünnepnapok, amikor szentmiselhallgatás és a szolgai munkától való tartózkodás egyaránt kötelező; továbbá a megtartóztatási és bőjti napok. (c. 1243.) — Lehetnek továbbá: egyetemes és helyi ünnepek, illetve szent idők.

2. *Szent idők elrendelése és megszüntetése*

Egyetemes, vagyis az egész Egyház számára kötelező ünnepek elrendelése, áthelyezése, illetve megszüntetése kizárólag a legfőbb egyházi hatósághoz tartozik[328] (pápa, egyetemes zsinat). (c. 1244. § 1.) Helyi ünnepeket az illetékes főpásztor is elrendelhet, de csak átmenetileg, nem állandó jelleggel (per modum actus). (c. 1244. § 2.)

[327] *Berutti*, IV. p. 197. sq. — *Beste*, p. 664. sq. — *Cocchi*, III. p. 141. sq. — *Eichmann-Mörsdorf*, II. p. 336. sq. — *Holböck*, II. p. 791. sq. — *Jombart*, nr. 651. — *Jone*, II. 437. sq. — *Marchesi*, II. nr. 48. sq. — *Mihályfi* Nyilvános istentisztelet, 75. köv. old. — *Regatillo*, II. n. 79. sq. — *Sipos—Gálos*, § 152.

[328] *a)* Külön engedményt adott Latin-Amerika és a Fülöp-szigetek részére. SCC. 1919. nov. 10.: AAS 11. 1919. 462.

b) Felmentést adott az eucharisztikus kongresszusra utazók és az azon résztvevők számára. XI. Pius Litt. ap.: 1924. márc. 7.: AAS 16, 1924, 157.

c) Ugyancsak ilyen felmentést adott a lorettói házhoz zarándoklók részére, ha misét hallgatnak és a szentolvasó harmadát elvégzik. XI. Pius: Litt. ap. 1936. aug. 6. — AAS 29, 1937, 51.

3. *Felmentési hatalom* (c. 1245.)

A helyi főpásztorok és plébánosok egyes esetben és jogos okból az ünnepnapok, megtartóztatási és bőjti napok alól felmentést adhatnak. (c. 1245. § 1.)

a) Mivel e hatalom *rendes* és *nem bírósági* hatalom, azért a területén kívül és a saját javára is gyakorolható (c. 201. § 3.)

b) E hatalom továbbá *személyi* és *helyi* jellegű is; amennyiben saját híveit akkor is felmentheti, ha azok idegen egyházmegye, vagy plébánia területén tartózkodnak; viszont helyi jellegű annyiban, hogy saját területükön az idegen személyeket (peregrinus) is felmentheti.

c) A felmentés szólhat az egyes *személyeknek,* vagy pedig egyes *családoknak;* ez utóbbi esetben a család ama tagjai is élhetnek a kedvezménnyel, akikre nem vonatkoztatható a felmentési ok.

d) Egyházi vagy állami nagy összejövetel, vagy közegészségügyi okok (háborús viszonyok, élelmiszerhiány) miatt az ordináriusok egyes helységeket és az egész egyházmegyét[329] is felmenthetik a megtartóztatás vagy bőjt, vagy mindkettő alól. (c. 1245. § 2.)

e) *Kivett* papi szerzetes társaságokban e tekintetben a házfőnöknek a fogadalmasok, újoncok, egyéb, nappal a házban lévő alkalmazottak, növendékek, vendégek és betegekre vonatkozólag ugyanolyan hatalma van, mint a plébánosnak. (c. 514. § 1.+c. 1245. § 3.)

4. *Időszámítás (c. 1246.)*

Az ünnep, megtartóztatási és bőjti napok számítása éjféltől-éjfélig történik.

II. *Ünnepnapok* (c. 1247—1249.)

1. Parancsolt ünnepek az egész Egyházban a következők: minden vasárnap, továbbá: Karácsony. Újév. Vízkereszt, Mennybeme-

[329] A *Magnus populi concursus* egy plébánia területén is fennforoghat. CP. 1929. márc. 12. AAS 21. 1929, 170.

Minden helyi ordinarius a megtartóztatás parancsa alól felmentést adhat, ha *Szent József* ünnepe péntekre esik. SCC. 1954. márc.: 8. AAS 46, 1954, 104.

A német püspökök felhatalmazást kaptak, 3 évre, hogy a böjt alól felmentést adjanak Hamvazószerda, Nagypéntek és nagyböjt péntekjei kivételével. SCC. (Nr. 24.887/D) 1957. júl. 3. S. *Meyer,* IV. S. 392.

Nálunk szigorú böjt van Hamvazószerdán, Nagypénteken, Karácsony Vigiliáján, (melyet ki-ki előző napra áthelyezhet) és dec. 7-én. Szeplőtelen Fogantatás vigiliáján.

netel, Úrnapja, Szeplőtelen Fogantatás és Nagyboldogasszony, Szent József (márc. 19.), Péter-Pál és Mindenszentek (c. 1247. § 1.). Összesen 10.[330]

Nálunk a fenti egyetemes ünnepek közül Szent József ünnepe egyáltalán nem kötelező ünnep, viszont több eltörölt ünnepet[331] úgy ünnepelünk meg, mint a parancsolt ünnepeket. Az egyetemes ünnepek közül a Vízkereszt, Úrnap, Szeplőtelen Fogantatás, Mennybemenetel, Szent József, Szent Péter és Pál, Mindenszentek ünnepét kevés országban tekintik *állami* ünnepnek.

Ha az egyetemes ünnepek közül valamelyik törvényesen megszűnt, vagy áthelyezést nyert, a Szentszék megkérdezése nélkül *új* változtatást behozni nem szabad. (c. 1247. § 3.)

2. A templom *védőszentjének*, vagyis a templombúcsú ünnepének, amely nem parancsolt ünnep, az ordinárius a külső megünneplését a következő vasárnapra áthelyezheti.

3. *Ünnepnapi kötelezettség.* (c. 1248, 1249.)[332]

Ez pozitív és negatív irányban hat.

a) Vasár- és ünnepnap kötelesek a hívek (c. 12.) szentmisét hallgatni. E kötelezettségnek *bármely ritus* szerint és a szabadban, vagy templomban, nyilvános, vagy félig nyilvános, továbbá temetőkápolnában is eleget lehet tenni (c. 1190.)[333] Magánkápolnában csak akkor, ha a Szentszék e jogot külön megadta. (c. 1249.)

b) A szolgai munkától (opera servilia) való tartózkodás; (c. 1248.)

Kívánatos lenne, hogy ezt a hivatalos egyházi hatóság a modern idők figyelembevételével pontosan meghatározza. Vö. M. *Zalba* S. J. De conceptu „operis servilis" in *Periodica*, 1963, 134. sq.

c) bírósági tárgyalás és pereskedés bizonyos megszorítással tilalmazott (c. 1639.).

d) Nyilvános *piacok* és *vásárok* (nundinae) tilosak, illetve ezeken való részvétel, valamint a nyilvános adás-vétel, hacsak elismert jogszokás, vagy külön engedmény nem igazolja. (c. 1248.)

[330] Egyéb ünnep amely partikuláris törvény, vagy szokás alapján egyes országokban vagy egyházmegyékben még kötelező, *többé* nem parancsolt ünnep. CP. 1918. febr. 17.: AAS 10, 1918, 170. Pl. nálunk Szt. István napja.

[331] SCC. 1919. XII. 28.: AAS 12, 1920, 42.

[332] Az ünnepek megszentelését sürgeti a Kongr. az olasz püspökök-nél. SCC. 1952. márc. 25.: AAS 44, 1952. 232. — *Apollinaris*, 25, 1952, 373 sq.

[333] Közömbös a hely nyilvános vagy magánjellege, ha az templom, vagy nyilvános kápolna *célját* szolgálja (tornaterem, váróterem, magánház).

A vasárnapi misehallgatási kötelezettségnek az ordinarius által meghatározott helyen is. (c. 822. § 4.) eleget lehet tenni. CP. 1952. márc. 26.: AAS 44. 1952 497 (IV.)

III. *Megtartóztatás és bőjti parancs* (c. 1250—1254.)

1. *Fogalom.*

a) *A megtartóztatás* (abstinentia) a földön élő melegvérű állatok húsától és a húslevestől való tartózkodásra kötelez. Tehát hal, tojás, tejfélék és állatzsírból készült ízesítők (condimentumok: pl. töpörtyüs pogácsa) is megengedettek. (c. 1250.)

b) A *böjti* parancs (ieiunium) megkívánja, hogy naponta csak egy étkezés, vagy legalább egy *jóllakás* történjék, de megengedett reggel és este valami kis erősítő elfogyasztása a helyi szokás által megállapított mennyiségben és minőségben.[334]

Nem tilos étkezés közben halnak és húsnak a fogyasztása, sem a főétkezésnek a vacsorára való áthelyezése (c. 1251.).

A böjt nem szükségképp kapcsolódik a megtartóztatáshoz és viszont.

2. *Kötelezettség*

Parancsolt napok (c. 1252.)

Csak *megtartóztatás* kötelező: minden pénteken. (c. 1252. § 1.)

Megtartóztatás és böjt (abstinentia cum ieiunio) kötelező a kódex szerint:

a) Hamvazószerdán,

b) Nagyböjt minden péntekjén és szombatján,

c) Kántorböjtökön,

d) Karácsony, Húsvét, Pünkösd, Nagyboldogasszony és Mindenszentek vigiliáján (c. 1252. § 2.).

Nagyszombaton déli 12 órakor végetért a böjt. (c. 1252. § 4.)

Vasárnap és parancsolt ünnepen soha sincsen böjt, kivéve a nagyböjti időszakot. (c. 1252. § 4.) Ha ugyanis pl. *Szent József* ünnepe böjti hétköznapra esnék, akkor böjt, ha pedig péntekre, akkor böjt és megtartóztatás is lenne.[335]

Egyes országokban (pl. Franciaország) megszüntetett ünnepnapra eső megtartóztatási és böjti napok nem szüntek meg.[336]

A vigiliaböjtöket nem kell elővételezni (anticipálni, c. 1252. § 4.).

[334] Az egyszerű *böjti* napokon csak *egyszer* szabad napjában húst enni. (CP. 1919. okt. 29; AAS 11. 1919. 480.)

[335] CP. 1920. X. 24. AAS. 12, 1920, 576.

[336] CP. 1918. II. 17. AAS 10, 1918, 170.

Ha tehát egy ilyen vigiliás ünnep hétfőre esnék, elmarad a vigiliaböjt: megszűnik. — A karácsonyi vigiliaböjtöt komolyan kell venni.[337]

A karácsonyi vigilia böjtöt a hívek anticipálhatják, vagyis előző napra helyezhetik (SCR. 1958. dec. 8. AAS. 51, 918).

3. *A böjtre kötelezettek.* (c. 1254.) A megtartóztatás kötelezettsége mindazokat érinti, akik *hetedik* életévüket betöltötték (c. 12.). A böjt viszont csak azokat kötelezi, akik 21. életévüket betöltötték és még nem léptek a 60. évükbe.

Különjog. (c. 1253.)

A fentemlített rendelkezések nem érintik a partikuláris jellegű indultumokat, sem a fizikai, vagy jogi személyek fogadalmát, sem a szerzetes, vagy ezzel egy tekintet alá eső közösségek alapszabályait, amelyek más böjti fegyelmet írnak elő. (c. 1253.)

A *püspökök* Nagyböjt kezdetén rendszerint böjti szózattal kapcsolatban közlik a böjti fegyelmet és a Szentszéktől kapott *könnyítéseket.*

A háborús időre való tekintettel 1941. dec. 19 (AAS) és 1946. jan. 22. (AAS 38. 1946, 27.) a Szentszék meghatalmazta az összes ordináriusokat, hogy Hamvazószerda és Nagypéntek kivételével *minden böjt* alól felmentést adjanak. 1949. jan. 29-én pedig a SCC. kiegészítőleg akként rendelkezett, (AAS) hogy megtartóztatást kell végezni minden pénteken, szigorú böjtöt pedig Hamvazószerdán, Nagypénteken, Karácsony[338] és Nagyboldogasszony vigiliáján.[339].

Ennek alapján *nálunk* a böjti fegyelem így alakul:

Szigorú böjt van: Hamvazószerdán, Nagypénteken, Szeplőtelen Fogantatás vigiliáján (dec. 7.) és Karácsony vigiliáján (dec. 24., mely előző napra áttehető).

[337] CP. 1937. nov. 13. AAS 30, 1938/160. — A megtartóztatás alól az Egyház többször adott általános felmentést. Így pl. 1953. május 1-én, amely péntekre esett. SCC. 1953. ápr. 22.: AAS. 45, 1953. 249. — 1954. december 31. (Szilveszter) amely szintén péntekre esett. SCC. 1954. december 22.: AAS 46, 1054, 775.

[338] A német püspököknek a Szentszék megengedte, hogy a Karácsony vigiliai böjtöt a vigilia előtti munkanapra áthelyezhessék. SCC. 1955. december 6. (Nr. 10244) D: S. *Mayer*, IV. 394. De egy év múlva megint visszatették Karácsony vigiliájára, úgy azonban, hogy du. 4 órakor végetér. SCC 1958. december 20. S. *Mayer*, IV. 394.

A Szentszék 1959. december 3-án *minden hívőnek* megengedte, hogy a *Karácsony* vigiliai böjtöt december 23-ra áthelyezhesse. (AAS. 51, 1959, 918.)

[339] AAS. 41, 1949, 32. A Nagyboldogasszony (aug. 15.) vigiliájára szóló böjtöt a pápa 1957. július 25-én (SCC decr. *Cum plures ordinarii*, AAS 49, 1957, 638.) Szeplőtelen Fogantatás (dec. 8.) vigiliájára helyezte át.

Hústól való megtartóztatás van (abstinentia):
minden pénteken, hacsak ez parancsolt vagy tanácsolt ünnepre nem esik.

Azok, akik nem saját asztaluknál étkeznek, hanem üzemekben, kollégiumokban, kórházakban, vendéglőkben stb., a hústilalom alól mentesülnek. (Vö. 1963. I. Esztergomi Körlevél, 29. sz.)

Így eléggé összezsugorodott a böjti fegyelem.

45. § A kultusz cselekmények (c. 1265—1321.)

A) *Az Oltáriszentség őrzésének szabályai*[340] (c. 1265—1275.)

I. *Őrzés.* (c. 1265—1272.)[341]

1. *Istenháza* (c. 1265—1267.)

Az Oltáriszentség őrzésének feltételei:
hogy az illető helyen állandóan legyen valaki, aki a Szentséget gondozza;
hogy a jelzett helyen *legalább* hetenként egy mise mondassék.
hogy a renovatiora alkalom legyen.

a) *Kell* őrizni az Oltáriszentséget:
1° székesegyházakban,
2° nullius apátságok és prelaturák,
3° apostoli prefekturák és vikáriatusok főtemplomaiban,
4° a plébániai és quasi plébániai templomokban,
5° a kiváltságolt férfi és női szerzetek templomaiban. (c. 1265. § 1. n. 1.)

b) *Lehet* őrizni a helyi ordinárius engedélyével:
1° a társas káptalani egyházakban,
2° jámbor testületek,[342]
3° szerzetesházak,
4° világi papok, vagy szerzetesek által vezetett kollégiumok nyilvános és félig nyilvános kápolnáiban, (c. 1265. § 1. n. 2.)

[340] *Berutti*, IV. p. 244. sq. — *Beste*, p. 684. sq. — *Cocchi*, III. 184. sq. — *Eichmann-Mörsdorf*, II. p. 346. sq. — *Holböck*, II. p. 802. sq. — *Jombart*, nr. 680. sq. — *Jone*, II. 452. sq. — *Marchesi*. II. n. 64. sq. — *Mihályfi*. A nyilvános istentisztelet, 658. köv. old. — *Radó*, I. p. 635. sq. — *Regatillo*, II. p. 101. sq. — *Sipos—Gálos*, § 156.

[341] Inst. SC. de Sacr. (1938. máj. 26.) AAS 30, 1938, 189.; L. *Köster*. De custodia SSmae Eucharistiae, Roma, 1940 .

[342] pl. kórház, szanatórium.

5° kisegítő (filialis) templomokban,

6° bíborosok és püspökök félig nyilvános kápolnáiban.

c) *Lehet* őrizni szentszéki engedéllyel más templomban és kápolnában is.

Ez esetben az ordinárius csak átmenetileg (per modum actus) adhat engedélyt templom, vagy nyilvános kápolna számára (c. 1265. § 2.), amely több napra is kiterjedhet. (pl. valamely kápolnában kilencedet tartanak).[343]

d) *Tilalmak:*

1° Magánkápolnában csak szentszéki engedéllyel őrizhető az Oltáriszentség.[344]

2° Senki sem tarthatja magánál az Oltáriszentséget, sem nem viheti magával útra. (c. 1265. § 3.)

3° Tilos őrizni az Oltáriszentséget — a templom és főkápolna kivételével — valamely jámbor társulat vagy zárda egyéb kápolnáiban, valamint apácakolostorban a kóruson vagy a klauzurán belül. (c. 1267.)

Ama templomokat, ahol az Oltáriszentséget őrzik, (főleg a plébániatemplomot) naponként legalább néhány órára a hívek számára nyitva kell tartani. (c. 1266.)[345]

2. *Oltár* (c. 1268.)

Az oltáriszentséget csak *egy* oltáron lehet állandóan őrizni (c. 1268. § 1.), amely rendesen a főoltár (§ 2.), de székesegyházak, társaskáptalani egyházak és konventek templomaiban, ahol a főoltárnál korális funkciókat végeznek, más oltáron, vagy kápolnában őrizhető az Oltáriszentség. (§ 3.)

A templomigazgatók gondoskodjanak arról, hogy ama oltár, ahol a szentség van, minden más oltárnál díszesebb legyen, hogy ezzel is a hívek buzgóságát és áhitatát előmozdítsák. (c. 1268. § 4.)

3. *Tabernákulum* (c. 1269.)

Az Oltáriszentséget az oltáron elhelyezett szentségházban (taber-

[343] Ősi szokás alapján az ordinárius megengedheti a kisegítő, nem plébániai templomokban is az Oltáriszentség őrzését. CP. 1923. május 20.: AAS 16, 1924, 115.

[344] SC de Sacr. 1949. okt. 1.: AAS 41, 1949, 508. sq.

[345] Az Eucharistia fokozott őrzéséről. SC. de Sacr. 1938. május 26.: AAS 30, 1938, 198. sq. — Sürgetés a háborús veszély miatt. 1941. február 10-én: AAS 33, 1941, 57.

Az SRC. a tabernákulum őrzéséről 1957. jún. 1-én decr. *Sanctissimam Eucharistiam* bocsátott ki. AAS 49. 1957. 425.

naculum) kell őrizni, mégpedig egy templomban *rendesen*[346] csak egy szentségházban.[347]

A tabernákulumnak sem anyaga, sem alakja nincsen jogszabállyal megállapítva.

Lényeges, hogy jó és tartós, szilárd anyagból készüljön (lehet fából, kőből, márványból, ércből, vasból, ezüstből, aranyból[348]). Tehát szilárd (nem mozdítható), jól zárható, az oltár közepén elhelyezett, művészies és ízlésesen díszített tabernákulumot kíván meg a törvény. (c. 1269.)

Belsejét kellőképpen díszíteni kell, vagy aranylemezekkel, vagy pedig fehér selyemmel.[349] Talapzatára korporálét kell tenni.

Külsejét a miseszínnek megfelelő selyem, vagy vászon sátorral, palásttal (konopeum) kellene díszíteni.[350]

A tabernákulum fölé a szentségkitétel céljára díszes emelvényt, az ún. *trónt*, vagy mennyezetet szokás alkalmazni, de ennek nem szabad állandóan a tabernákulum tetején lennie.[351]

A tabernákulumban a Szentségen kívül semmi mást nem szabad őrizni (ereklye, stb.).

Az Oltáriszentséget *gondosan* kell őrizni, hogy a megszentségtelenítés veszélye elhárítható legyen.[352]

Jó *zára* legyen és a kulcsot maga a pap őrizze. (c. 1269. § 4.)

Az ajtókat és ablakokat jól be kell csukni, a templomzáráskor körül kell nézni, nem marad-e valaki a templomban. Kívánatos az elektromos csengő alkalmazása, amely az ajtónyitást jelzi, vagy olyan szerkezet, amely a templomot ekkor kivilágítja.

Súlyos okból az ordinárius megengedheti, hogy az Oltáriszentséget éjjel biztosabb tisztes helyen őrizzék korporálén. (c. 1269. § 3.)

4. *Áldoztatókehely és szentostyák* (c. 1270, 1272.) (Pyxis.)

a) Az áldozás részére az Oltáriszentséget külön kehelyszerű edényben őrizzük, amit *ciboriumnak*, vagy pyxis-nek szokás nevezni.

[346] Rövid időre azonban lehet két oltáron is őrizni, egyiken, ahol ostensoriumban van (pl. májusi oltárnál) és másikon pedig cibóriumban.
[347] SRC. 3104. ad 13; c. 1268. § 1.
[348] Ha márványból, vagy ércből készül, a szárazság céljából kívánatos faburkolattal ellátni.
[349] SRC. 4035. ad 4.
[350] SRC. 3035. ad 10.
[351] SRC. 4136. ad 2.
[352] Az őrzésre vonatkozó újabb rendelkezést a SRC. 1938. május 26-i rendelete foglalja magában. AAS 30, 1938, 198, újabban pedig 1957. jún. 1. dekretuma.

A cibórium tehát tartós és illő anyagból készült,[353] ráillő és jól záró födéllel ellátott s fehér selyem köpenykével díszített, legalább belülről aranyozott, egyszerűen megáldott áldoztatókehely.

b) A konszekrált ostyák, akár a hívek áldoztatására, akár szentségkitétel végett, *frissek* legyenek (c. 1272.) és gyakran kell megújítani, hogy a megromlás veszélyének ne legyenek kitéve. Egy hónapnál ne legyenek régebbiek.

5. *Az öröklámpa* (c. 1271.)

Ama oltár előtt,[354] ahol az Oltáriszentséget őrzik, éjjel-nappal legalább egy[355] öröklámpának kell égnie. Erről a lelkipásztor súlyos bűn terhe mellett gondoskodni tartozik. Lehet fémből, vagy színes üvegből.

Az öröklámpásban olajbogyóból sajtolt olajat, vagy méhviaszt kell égetni, de a helyi ordinárius szükség esetén megengedheti más, főleg növényi olajok használatát (c. 1271.), illetve villanylámpa alkalmazását.[356]

II. *Az Oltáriszentség tisztelete* (c. 1273—1275.)

A lelkipásztorok törekedjenek az Oltáriszentség iránti áhitatot felkelteni és buzdítsák a híveket, hogy necsak vasárnap és ünnepnap, hanem hétköznaponként is a lehetőség szerint misére menjenek és szentséglátogatást végezzenek (c. 1273.). E célból főleg a plébániai templomok falun is naponként legalább is több órán át nyitva legyenek a hívek számára. (c. 1266.)

1. *Szentségkitétel (Expositio. c. 1274.)*

A szentségkitétel tulajdonképpen szentségimádás a kitett Oltáriszentség előtt.

a) A szentségkitétel kétféle:

[353] Solida decens: arany, ezüst, ón, réz.

[354] Nem mellette, vagy mögötte!

[355] Több lámpa is éghet, de egyenlőtlen számban (3—5—7). *Caerem.* Epp. I. c. 12. nr. 17.

[356] Appendix II. Decr. auth. nr. 4334; amelyet XI. Pius jóváhagyott (1926. jan. 26. AAS 19, 109.); továbbá a háború alatt: SRC. 1942. március 13.: AAS 24, 1942. 112.

A fontosabb liturgikus cselekményeknél és misénél használt gyertyák *egy részének* méhviaszból, vagy olivaolajból, vagy egyéb növényi olajból kell lennie. A *mértéket* az egyes országok püspöki konferenciái határozzák meg. SRC. 1957. dec. 13.: AAS 50, 1958, 50.

magán (privata), amikor a tabernákulum ajtaját kinyitva a cibóriumban őrzött szentség előtt végzünk ájtatosságot;[357]

nyilvános (publica), amikor az Oltáriszentséget ostensóriumban (monstrantia)[358] az oltár fölött kiemelkedő trónra tesszük.

b) A szentségkitétel szabályai:

1° A magánkitétel bármely ésszerű okból lehetséges, nem jár okvetlen áldással, noha az ájtatosság végén a pap áldást adhat a cibóriummal.[359]

2° Nyilvános kitétel Úrnapján s ekkori nyolcada alatt van megengedve minden templomban a mise és vecsernye alatt.

3° Máskor a nyilvános kitételhez még kiváltságolt szerzetesek templomaiban is az ordinarius engedélyére van szükség. (c. 1274. § 1.)

4° Nyilvános kitételnél az áldást mindig pluvialéban[360] kell adni. mégpedig a kitétel végén a római ritus szerint[361].

5° Az áldásnál fehér *velum humerale*-t kell használni.[362]

6° Nyilvános kitételnél mindig van három kettős lendítéssel füstölés[363], de ez magánkitételnél is lehetséges.

7° Az áldás alatt a celebráns nem mond semmit.[364]

8° A nyilvános kitétel alkalmával az oltárról el kell vinni a kánontáblákat és a könyvtartót.

A szentségkitételt (expositio-t) és bevételt (repositio-t) végezheti a diakónus, de áldást csak felszentelt pap adhat, kivéve, ha a diakónus a szent útravalót viszi a beteghez.

2. *Negyvenórás szentségimádás* (c. 1275.)

a) Általában

A szentségimádásnak egyik legrégibb formája a negyven (40) órai szentségimádás (adoratio quadraginta horarum) amely a XV—XVI. század óta Rómában szokásossá vált. Krisztus ugyanis negyven óráig volt a sírban. A negyvenórai szentségimádásból Rómában örökös szentségimádás (adoratio perpetua) fejlődött ki, oly módon, hogy nincs Rómában nap és óra, amelyben valamelyik római templomban nem volna szentségimádás. Nem szabad tehát a szentségimádást az egyik templomban befejezni míg a másikban meg nem kezdődik. E szentségimádás minden megszakítás nélkül tart (éjjel is).

[357] SRC. 3650. ad 4. — 3666. — Nálunk kiveszik az oltárra.

[358] A monstrancia bármely fémből készülhet, de a kis félholdalakú tartónak (lunula), amelybe a Szentostva kerül, aranyozottnak kell lennie (SRC. ad 6.). A tabernákulumban az Oltáriszentséget nem az ostensoriumban, hanem egy kis aranyozott ércedényben őrizzük, (custodia, repositorium).

[359] SRC. 3666.

[360] SRC. 3333. ad 1. — 3697. ad 12.

[361] SRC. 3086. ad 4.

[362] SRC. 3086. ad 5. — 3780. ad 1. — 3888. ad. 3.

[363] SRC. 3580. ad 6.

[364] SRC. 2462—2722. ad 3. — 3086. ad 4.

A negyvenórás szentségimádás részletes szertartását XI. Kelemen pápa 1705. jan. 26-án kiadott rendeletében szabályozta (Instructio Clementina), amely, noha Rómán kívül nincsen hatályban[365], de zsinórmértékül használható.

b) Liturgikus kiváltságok

1° Az ünnepélyes votív mise első és utolsó napon az Oltáriszentségről, második napon pedig a békéért.

2° A szentségimádás alatt az illető templom összes oltárai oltárkiváltsággal bírnak.

3° Egyszeri teljes búcsút nyer az, aki a kitételi templomban gyónás és áldozás után a pápa szándékára imádkozik.

4° A kitételi oltár mindig a főoltár,[366] amelyen rendesen *húsz* viaszgyertyának kell égnie. A szegény templomokban a kitételi oltáron az ordinarius *hat* gyertyát engedélyezhet húsz helyett.

c) Magyarországon nincsen szokásban a 40 órás szentségimádás római formája. Megvan ugyan minden egyházmegyében az *örökös* szentségimádás, amely plébániáról-plébániára megy olyképpen, hogy reggeltől alkonyatig tart, ezért nem bír a *Kelemen-féle* kiváltsággal.

d) Eucharisztikus kongresszus

Az Oltáriszentség tiszteletének kiemelkedő formája a nemzeti és nemzetközi eucharisztikus kongresszus.[367]

B) *A szentek, szentképek és ereklyék tisztelete*[368] (c. 1276—1289.)

Jó és hasznos dolog Isten szolgáinak,[369] akik Krisztussal uralkodnak, segítségül hívása és az ő ereklyéjük és képeik tisztelete.[370]

Főleg *Szűz Máriát* kell minden hívőnek istenanyai méltósága miatt különös fiúi szeretettel tisztelni. (c. 1276.)

[365] XIII. Leo (1897. dec. 8.) az egész Egyházra kiterjesztette. A misére nézve cf. SRC. 1927. ápr. 27. AAS 19, 192. — Nagycsütörtökön és Nagypénteken nem lehet 40 órás szentségimádást végezni. SRC. 1950. március 15.: *Mon. eccl.* 77, 1952, 456. Cod. Rubr. 348—355.

[366] Kivéve a római négy nagy bazilikát.

[367] A XXXVIII. Eucharisztikus Világkongresszus Budapesten volt 1938-ban.

[368] *Berutti*, IV. 268. sq. — *Beste*, p. 694. — *Cocchi*, III. p. 201. sq. — *Eichmann-Mörsdorf*, II. p. 350. sq. — *Holböck*, II. p. 807. sq. — *Jombart*. nr. 693. sq. — *Jone*, II. 462. sq. — *Marchesi*, II. n. 69. sq .— *Radó*, I. p. 457. sq — *Regatillo*, II. n. 112. sq. — *Sipos—Gálos*, § 157, 158. —

[369] Akiket az égben lévőknek hiszünk, vagy szentség hírében haltak el. Vö. Trid. Sess. XXV. De invocatione sanctorum.

[370] Ezeket nem önmagukban tiszteljük, hanem a szentekkel való szoros kapcsolat miatt. Pl. képét oltárra tenni, gloriolával festeni, az ereklye előtt lámpát gyújtani, nyilvános ájtatosságra kitenni stb.

I. *Isten szolgáinak tisztelete* (c. 1277. § 1., 1278.)

1. Nyilvános, vagyis liturgikus tiszteletben csak azokat szabad részesíteni, akiket az illetékes egyházi hatóság a boldogok,[371] illetve szentek[372] közé sorolt. (c. 1277. § 1.)

A szentség *hírében* elhaltakat nem hivatalos, vagyis nem liturgikus formában szabad tisztelni.

2. *Pártfogó* (patronus). (c. 1278.)

A kanonizált szenteket város, egyházmegye, tartomány, vagy nemzet pártfogójává (patronus) lehet választani, amit a Szentszék megerősít. (c. 1278.)

A helység vagy egyházmegye patronusa rendesen a templom (székesegyház) címe (titulusa) is, de ez nem feltétlenül szükséges.[373]

A *boldogok* csak külön szentszéki engedéllyel választhatók meg patronusnak.

Itt liturgikus joggal bíró patronusról van szó (mise és officium). *Tiszteletbeli* patronusa (liturgikus jog nélkül) minden templomnak lehet. (c. 1168.) Ugyancsak nem bírnak külön liturgikus joggal a pápa által egyes hivatalok élére állított patronusok (pl. Szent Tamás, a katolikus iskolák védője).

Ha egy tartomány, vagy állam megszűnik, vagy egy részét más állam területéhez csatolják, a megszűnt, illetve elcsatolt területre nézve a patronus megszűnik.[374]

[371] A *boldogok* tiszteleténél:
1° nincs gloriola, csak arany sugár,
2° nem lehetnek patronusok (c. 1278.),
3° nem lehet templomot szentelni tiszteletükre (c. 1168. § 3.),
4° sem oltárokat (c. 1201.),
5° ereklyéjüket nem lehet körmenetben vinni,
6° ott lehet kitenni oltárra, ahol officium és külön mise engedélyezve van.

[372] A *szentek* tiszteletének külső formája:
1° szenteknek hívják,
2° az Egyház nyilvános imáiban szerepelnek, de értük nem imádkoznak,
3° templomokat és oltárokat szentelnek tiszteletükre,
4° külön mise és officium,
5° külön ünnepük van,
6° képeiket gloriolával festik,
7° ereklyéjüket nyilvános tiszteletre kiteszik,
8° nemzetek, egyházmegyék stb. patronusává választják.

[373] Egy helynek több pártfogója is lehet Egyik rendesen főpártfogó (patronus principalis), a többiek másodpártfogók (minus principalis). Lehet több is egyenlően főpártfogó (aeque principalis).

Vö. Cod. Rubr. n. 42—47.

[374] *Regatillo*, II. nr. 114.

II. *A szentképek* (c. 1279—1281. § 1.)

Szentképeknek mondjuk az isteni személyek, az angyalok, a szentek, bibliai események és a hittitkok ábrázolását.

1. *Nyilvános kitétel* (c. 1279.)

A szentképek nyilvános kihelyezése tiszteletadás végett a helyi ordinarius felügyelete alá tartozik.

Szigorúan tilos bármilyen (még kiváltságolt) templomban is:

a) *szokatlan* képet elhelyezni vagy elhelyeztetni a helyi ordinarius engedélye nélkül (c. 1279. § 1.).

b) Az ordinarius ne engedélyezzen a hívek nyilvános tisztelete céljára olyan képeket, amelyek az Egyház kipróbált (bevett) gyakorlatával (usus probatus) nincsenek összhangban.[375] (c. 1279. § 2.)

c) Illetlen képek. Soha ne engedjen az ordinarius a templomban vagy más helyen olyan képeket kitenni, amelyek

1° hamis tanok hirdetői,

2° vagy amelyekről hiányzik a kellő illendőség és tisztesség,

3° vagy amelyek a műveletlenekre nézve veszedelmes tévedés forrásai lehetnek. (c. 1279. § 3.)[376]

2. *Áldása* (c. 1279. § 4.)

A szentképek áldása nem kötelező. A nyilvános tiszteletre kitett képek ünnepélyes megáldása a helyi ordináriusnak van fenntartva, aki azt bármely papra átruházhatja (c. 1279. § 4.).

Ünnepélyes az áldás akkor, ha pompával, a hívek jelenlétében történik. A formula mindkét esetben ugyanaz.

3. *Restaurálás* (c. 1280.)

A régiségénél, művészi értékénél vagy nagy tiszteleténél fogva becses képeket (imago *pretiosa)* s amelyek templomokban, vagy nyilvános kápolnákban a hívek tiszteletére vannak kitéve, a helyi ordinarius írásos engedélye nélkül nem szabad restaurálni. Az ordinarius az engedélyt csak bölcs szakemberek meghallgatása után adja ki. (c. 1280.)

[375] Pl. Szentlélek ábrázolása emberi ruhában, Szűz Mária papi ruhában. Tehát a Szentlelket nem szabad emberi formában ábrázolni sem együtt az Atyával és Fiúval, sem pedig külön. S. Offic. 1928. márc. 16. AAS 20. 1928. 103.

[376] Az oltárra *Jézus Szíve* szobrát ki lehet tenni de nem a tabernákulum tetejére. SRC. 1926. ápr. 23.: AAS 29, 1926, 291.

4. *Eladás* (c. 1281. § 1.)

Az ilyen képeket szentszéki engedély nélkül nem lehet sem elidegeníteni, sem véglegesen más templomba áthelyezni.

III. *Az ereklyék* (c. 1281—1289.)

1. *Fogalom*

Az ereklyék tisztelete a vértanúk tiszteletével függ össze. Az őskeresztények nagy kegyelettel és tisztelettel vették körül azok testét és sírját, akik Krisztusért vérüket áldozták. A vértanúk sírja fölé oltárokat, templomokat emeltek és a vértanúk sírja közelében iparkodtak temetkezni, ahol sok csoda is történt.

Szoros értelemben ereklyének mondjuk a szentek, vagy boldogok testét vagy testrészét. *Tágabb* értelemben pedig mindazt, ami azokkal különös kapcsolatban volt, pl. ruha, kínzóeszközök, stb.

2. *Az ereklyék osztályozása*

a) Egyházilag jóváhagyott (approbata) ereklye az, amit az illetékes egyházi hatóság valódi ereklyének elismer és ezt hitelesen bizonyítja.

Az ereklyék *hitelesítésére* jogosult:

a pápán kívül

1° minden biboros,

2° megyéspüspök és

3° mindaz, aki erre a pápától felhatalmazást kapott.

A püspöki helynök külön felhatalmazás nélkül az ereklyék hitelességéről nem állíthat ki bizonylatot (c. 1283. § 2.)[377]

Egyházilag jóvá nem hagyott (non approbata) ereklye az, amelynek hitelességét hivatalos egyházi bizonylat nem igazolja.

Ilyeneket templomban kitenni és nyilvános tiszteletben részesíteni nem szabad.

b) *A hamis és kétes ereklyék* (c. 1284—1285.)

A helyi ordinariusok az olyan ereklyéket, amelyekről biztosan tudják, hogy nem hitelesek, okosan (prudenter) vonják ki a hívek tiszteletéből. (c. 1284.)

Az esetben, ha az ereklyék hitelességét bizonyító okmányok

[377] Tehát a püspöki helynök csak *külön* megbízás alapján *hitelesíthet* ereklyét, vagy állíthat ki új hitelességi okmányt, már előzetesen hitelesített ereklyéről. CP. 1933. júl. 17.: AAS 25, 1933. 345.

elvesztek, az ordinarius[378] intézkedése előtt az ilyen ereklyéket nem szabad nyilvános tiszteletre kitenni. A régi ereklyéket azonban meg kell hagyni abban a tiszteletben, amelyben eddig részesültek, hacsak valamely különleges esetben biztos érvekkel a hamisságuk ki nem mutatható. (c. 1285. § 2.)

c) *Kiváló és közönséges ereklyék* (insignes et non insignes).

Kiváló ereklyék a szent kereszt és Krisztus szenvedése eszközeinek ereklyéi, továbbá a szentek kiváló ereklyéi. Ilyenek a szentnek egész teste, feje, karja, keze, szíve, nyelve, lábszára, valamint a testnek ama része, amelyen megkínozták. (c. 1281. § 2.)

3. *Az ereklyék őrzése* (c. 1283.)

A szentek és boldogok tetemei és kiváló ereklyéi magánosoknál és magánkápolnában[379] csak külön ordináriusi engedéllyel tarthatók. (c. 1282. § 1.)

A *nem* kiváló ereklyéket magánosok saját otthonukban tarthatják, sőt magukkal is hordhatják. (c. 1282. § 2.)

4. *Az ereklyék nyilvános tisztelete* (c. 1282—1286.)

Az ereklyék tisztelete igen jelentős a nyilvános istentiszteletben. Minden oltárba, amely fölött misét mondanak, legalább egy vértanú csontereklyéjét kell elhelyezni.

Az ordináriusok ne tűrjék, hogy szentbeszédekben, újságokban, hitbuzgalmi könyvekben és folyóiratokban merő feltevésekből, vagy csak valószínű érvekkel és előítéletekből az ereklyék hitelességét feszegessék, főleg ne tűrjék, hogy az ilyen fejtegetésekkel az ereklyéket nevetség, vagy megvetés tárgyává tegyék. (c. 1286.)

5. *Az ereklyék kitétele* (c. 1287.)

a) A *szentek* ereklyéit ereklyetartóba (reliquiarium) zárva ki lehet tenni az oltárra, hogy azokat a hívek tisztelhessék.[380] Ugyancsak szabad körmenetben körülhordozni.

A *szent-kereszt* ereklyéjét nem szabad más szent ereklyéjével egy tartóba elhelyezni.

b) A *boldogok* ereklyéit külön pápai engedély nélkül körmenetben körülhordozni nem szabad. Csak abban a templomban szabad

[378] A püspöki helynök csak külön felhatalmazás alapján dönthet a kérdésben.

[379] Tehát templomokban, nyilvános és félig nyilvános kápolnákban tarthatók.

[380] Megengedett az ún. ereklyecsókoltatás is, de az egyes hívek csókja után az ereklyetartót purifikatóriummal meg kell törölni.

az oltárra kitenni, ahol a boldognak officiumát és miséjét a Szentszék engedélyezte. (c. 1287. § 3.)

6. *Elidegenítése* (c. 1281. § 1.)

a) Ereklyét eladni szigorúan tilos. A helyi ordinariusok, esperesek, plébánosok és a többi lelkipásztorok ügyeljenek arra, hogy főleg papi hagyatékok szétosztásánál vagy elárverezésénél az ereklyéket, főleg a szent kereszt ereklyéit el ne adják s nem katolikusok kezébe ne jussanak. (c. 1289. § 1.)

b) A *kiváló* ereklyéket és az olyan ereklyét, amelyet valamely templomban a hívek nagy tisztelete övez, a Szentszék engedélye nélkül nem szabad elidegeníteni, vagy más templomba örökösen áthelyezni. (c. 1281. § 1.)

c) A templomigazgatók s mindazok, akiket illet, gondosan tartoznak ügyelni arra, hogy

1° a szent ereklyéket semmi tiszteletlenség (profanatio) ne érje,

2° az emberek hanyagsága révén veszendőbe ne menjenek,

3° vagy hozzájuk nem méltó módon és helyen őrizzék. (c. 1289. § 2.)

C) *A KÖRMENETEK*[381] (Sacrae processiones.) (c. 1290—1295.)

I. *Fogalom és felosztás. (c. 1290).*

1. A körmenet, amely az általános emberi természetből fakad, a nyilvános istentiszteletnek sajátos megnyilvánulása, amikor a vallásos közös gyakorlatot a templom falain kívül az utcára, földekre és mezőkre kiviszik, szent énekeket zengve és hangosan imádkozva.

A körmenetek tehát olyan ünnepélyes könyörgések, amelyeket a hívő nép a klérus vezetésével egyik szent helyről a másikra rendezett sorban menetelve a hívek buzgóságának fokozására, Isten jótéteményének emlékére és hálaadás végett, vagy az isteni segítség kieszközlése végett — hangosan végez. (c. 1290. § 1.)

2. *A körmenetek osztályozása*

a) Liturgikus szempontból:

[381] *Berutti*, IV. p. 284. sq. — *Beste*, p. 699. sq. — *Cocchi*. III. p. 219. sq. — *Eichmann—Mörsdorf*, II. p. 354. sq. — *Holböch*. II. p. 815. sq. — *Jombart*, nr. 705. sq. — *Jone*, II. 469. sq. — *Marchesi*, II. n. 74. sq. — *Mihályfi*, A nyilvános istentisztelet, 630. köv. old. — *Radó*, I. p. 492. sq. — *Regatillo*, II. n. 129. sq. — *Sipos—Gálos*, § 159.

kötelező, vagy misével kapcsolatos[382] és misével nem kapcsolatos[383] körmenet.

b) Az Oltáriszentség részvétele szerint:

theophorikus, vagyis szentséges körmenet és nem theophorikus, vagyis nem szentséges körmenet (pl. Szent Jobb).

c) A cél szerint:

könyörgő, engesztelő (háború, szárazság idején), vagy hálaadó, Istent dicsőítő körmenetek (feltámadási körmenet).

d) A rubrikák szerint

rendes körmenetek (ordinariae), amelyeket a rubrikák írnak elő, és rendkívüli körmenetek (extraordinariae), amelyeket az egyházi hatóság rendel el, vagy engedélyez. (c. 1290. § 2.)

e) A nyilvánosság szerint:

nyilvános körmenetek (publicae) a rubrikák és az ordinarius által fontos okból elrendelt körmenetek;

magánkörmenetek, amelyeket egy szerzet, vagy plébánia tart fogadalomból, vagy régi szokás alapján.

II. *A körmenetek tartása (c. 1293, 1294. § 1.)*

1. A rendkívüli körmenet tartását a helyi ordinarius a káptalan meghallgatásával nyilvános okból (ex publica causa) rendelheti el. Ezen mindazok résztvenni tartoznak, akik a törvény szerint a rendes körmeneteken is kötelesek megjelenni. (c. 1292.)

2. A szerzetesek, még a kiváltságoltak is, a templomukon és kolostorukon *kívül* csak a helyi ordinárius engedélyével tarthatnak körmenetet (c. 1293.), kivéve az úrnapi körmenetet (c. 1291. § 2.).

A templomon belül és a kolostorban püspöki engedély nélkül is tarthatnak körmenetet.

3. A helyi ordinárius kötelezheti a kiváltságolt szerzeteseket is (kivéve a szigorú klauzurában élőket), hogy az úrnapi és más nyilvános és fontos okból az ordinárius által elrendelt körmeneten testületileg (kereszttel az élen) résztvegyenek, hacsak nincs e téren külön kiváltságuk.[384] (c. 1291. § 1.)

4. A plébános, vagy más lelkipásztor nem vezethet be *új* körmenetet, sem a régit át nem helyezheti, vagy meg nem szüntetheti a helyi ordinárius engedélye nélkül. (c. 1294.)

[382] Ilyen a gyertyaszentelői, virágvasárnapi, úrnapi, Szent Márk-napi és a Keresztjáró napok körmenetei.

[383] A nagypénteki szertartás végén a szentsírokhoz való menet, a feltámadási és egyéb körmenetek.

[384] Pl. a kollégiumban tanuló szerzetesek. AAS. 2, (1910) 518.

III. *Részvételi kötelezettség* (c. 1291. § 1., 1292., 1294. § 2.)

Valamely hely (város, plébánia) rendes és rendkívüli körmenetén résztvenni tartoznak a körmenet helyén lakó papok, a férfi szerzetesek, még a kiváltságoltak és laikus szerzetesek is (c. 1292. + 1291. § 1.).

Ki vannak véve a kötelezettség alól ama férfi rendek, amelyek állandóan szigorú klauzurában élnek (karthauzi, kamaldulí) és ama szerzetescsaládok, amelyek háza a körmenettől 3000 lépésre fekszik.[385] — *Női* szerzetek nem tartoznak résztvenni a körmeneteken.

Valamely templom sajátos körmenetén az összes ott alkalmazásban lévő klerikusok résztvenni tartoznak (c. 1294. § 2.).

Általános szabály, hogy körmeneteken elől mennek a kisebb és fokozatosan hátul a nagyobb méltóságban lévők.[386]

IV. *A körmenet rendje* (c. 1295.)

Az ordináriusok ügyeljenek arra, hogy a helytelen gyakorlat megszüntetése után, ha ilyen van, a körmenetek mindenütt rendben történjenek s minden résztvevőt szerénység és tisztelet hasson át amely leginkább illik az ilyen jámbor és vallásos cselekményhez. (c. 1295.)[387]

V. *A főbb körmenetek.*

1. Gyertyaszentelői körmenet (febr. 2.).

2. Virágvasárnapi barkaszentelés és körmenet.

3. Búzaszentelő (ápr. 25.) és Keresztjáró napok könyörgő körmenetei (litaniae maiores et minores). (Coll. Rit. 251—302. old.)

4. Feltámadási körmenet Nagyszombaton. (Ausztria, Németország, Lengyelország, Csehszlovákia és Magyarország) Vö.: Coll. Rit. 245—250. old.

[385] Pl. a teatinusok, barnabiták és jezsuiták privilégium alapján nem tartoznak résztvenni az úrnapi és egyéb körmeneten. *Eichmann—Mörsdorf*, II. 355, 1.

[386] Pl. a szerzeteseknél: elől mennek a szerzetes kongregációk, majd a szabályozott papok (clerici regulares) és a kolduló rendek a dömések végén, monachusok (barátok) és kanonokrendek. Az *Annuario Pontificio* pontosan megállapítja az *ordo procedendi*-t és *praecedendi*-t.

[387] A búcsújárás rendjét Vö. SCC. 1936. febr. 11 AAS 28, 1936, 167. — Svájc részére: AKK 112, 1932/176.

Körmenet alkalmával tilos kocsin, vagy autón vinni az Oltáriszentséget a Szűz Anya szobrát, vagy a szentek ereklyéjét. SRC. 1922. okt. 28.: AAS 16, 1924, 103.

Jámbor egyesületek és az AC. női tagjai liturgikus körmenetek alkalmával égő gyertyával mehetnek a körmeneten, de csak a celebráns után. SRC. 1933. aug. 24. *Perfice munus*, 1938, 581.

5. *Úrnapi körmenet* (c. 1291.), amelyet a legnagyobb ünnepélyességgel kell végezni.

Kötelező a püspöki székesegyházban:

A püspöki székhelyeken Úrnapján csak *egy* körmenetet lehet tartani, amelyen a püspöki székváros összes papsága résztvenni tartozik. A többi plébánián és templomban Úrnap nyolcada alatt tartható körmenet az ordinárius ítélete szerint (c. 1291. § 2.).

A kódex úgy intézkedik, hogy Úrnapján a nagyobb ünnepélyesség kedvéért egy városban csak egy körmenet legyen (in ecclesia digniore). De az ordináriusok a helyi viszonyoknak megfelelően egy város több plébániáján is engedélyezhetik a körmenetet. Nálunk jelenleg Úrnapján csak a székesegyházakban van körmenet, a következő vasárnap pedig a plébánia templomokban.

D) *A FOGADALOM* (c. 1307—1315.)[388]

I. *Fogalom* (c. 1307.)

1° A fogadalom megengedett dolog megtevésére, vagy elhagyására vonatkozó, Istennek tett megfontolt és szabad ígéret, amely a vallás erényének alapján kötelez.

a) Igéret (promissio), nem pedig óhaj, szándék, hanem igazi, *ex religione* kötelező akaratelhatározás, amellyel valaki önmagát kötelezni akarja. Lehet merőben belső is.

b) *Megfontolt* (deliberata), ha a dolog és kötelezettség legalább ama ismeretével történik, amely a súlyos bűn elkövetéséhez szükséges.

A megfontoltság ellentéte a tudatlanság (ignorantia) és tévedés (error).

c) *Szabad* (libera) elhatározásból származik. Ellentéte: a kényszer.

d) *Istennek* tett fogadalom: *actus latriae* (imádás), amely egyedül Istent illeti meg. Ha valaki a Szűzanyának, vagy a szenteknek fogad valamit, a vélelem amellett van, hogy ez is Istennek szól, a szentek tiszteletére. Ha bebizonyosodott, hogy *kizárólag* ez utóbbiaknak tett valaki fogadalmat, akkor fogadalomhoz hasonló aktus keletkezik, amit szintén *ex religione* kell megtartani.[389]

[389] *Regatillo*, II. nr. 149.

[388] *Berutti*, IV. p. 311. sq. — *Beste*, p. 706. sq. — *Cocchi*, III. p. 251. sq. — *Eichmann—Mörsdorf*, II. p. 360. sq. — *Holböck*, II. p. 820. sq. — *Jombart*, nr. 719. sq. — *Jone*, II. 480. sq. — *Marchesi*, II. n. 83. sq. — *Regatillo*, II. n. 149. sq. — *Sipos—Gálos*, § 161.

e) Lehetséges és erkölcsileg jó a tárgya (de bono possibili). Rossz, vagy közömbös dologgal nem lehet Istent tisztelni.

A *lehetséges* mind fizikailag, mind erkölcsileg értendő (pl. nem lehet az összes bocsánatos bűnöket elkerülni).

f) Értékesebbnek kell lenni a vállalt jónak, mint amit a fogadalom akadályoz (et meliore). Az értéket nem absolute, hanem *relative* kell venni a körülmények figyelembevételével.[390]

2° *A fogadalom alanya.* (c. 1307. § 2.)

a) *Fogadalmat tehet bárki,* aki megfelelő értelmi képességgel rendelkezik és a jog nem zárja ki annak letevését.

b) *Passzív* alany: akire a fogadalom vonatkozik: egyedül Isten lehet. Az élvező alany (subiectum utilitatis) más is lehet, pl. a szegények, vagy más nemes cél megvalósítása.

c) *A fogadalom érvényességi feltételei:*

1° A fogadalom tárgya fölött szabadon kell rendelkeznie annak, aki fogadalmat tesz;

2° Az igéretet önkötelezési szándékkal kell tenni,

3° teljes szabadsággal (félelem, erőszak, és tévedéstől mentesen).

4° Isten előtt *kedves* dologra kell vonatkoznia.

II. *Felosztás* (c. 1308.)

1. *Nyilvános,* vagy hivatalos (publicum) és *magán* (privatum). Nyilvános a fogadalom, amelyet az Egyház elfogad, midőn törvényileg, vagy rendeletileg kiküldött egyházi személy által a letett fogadalmat a külső fórumban elismeri és a fogadalomtevőt fogadalmilag kötelezettnek tekinti.[391]

Az a törvényes egyházi hatóság jogosult a fogadalom átvételére, akinek joghatósági (pot. iurisdictionis), vagy pot. *dominativa*-ja van, s akit a törvény vagy partikuláris jog erre felhatalmazott.

2. *Ünnepélyes* (sollemne) és *egyszerű* (simplex) fogadalom. A különbség nem benső, hanem csupán az Egyháztól tételes intézkedéssel megállapított külső megfontoláson alapszik. Az ünnepélyes fogadalommal ellentétes cselekmények *ipso iure* semmisek.

Az *egyszerű* fogadalom a vele ellentétes cselekményeket csak tilossá teszi, nem pedig érvénytelenné.

[390] Pl. nem érvényes a házassági fogadalom, mivel a szüzesség önmagában értékesebb a házasságnál, de érvényes az esetben, ha valaki képtelen az önmegtartóztatásra. Ugyancsak érvénytelen a sikeres lopás esetére tett fogadalom.

[391] Ilyen a szerzetesi fogadalom és a szubdiakonatus felvétele kapcsán letett *hallgatólagos* fogadalom. Vö. *Regatillo,* II. nr. 150.

3. *Fenntartott* (reservatum) a Szentszéknek és nem fenntartott (c. 1309.) fogadalom.

Fennt vannak tartva:

a) nyilvános fogadalmak (szerzetben),

b) a tökéletes és örökös tisztasági magánfogadalom;

c) az ünnepélyes fogadalmas szerzetbe való belépés fogadalma;

e két utóbbi azonban *csak* akkor, ha
feltétel nélküli és ha
a 18. életév betöltése után jött létre.

Nincs tehát fenntartva: a szüzességi, a nőtlenségi és a házas megtartóztatás fogadalma, vagy a nagyobb rendek felvételének fogadalma.

A 18. év *előtt* tett örökös fogadalom akkor sem fenntartott, ha később megújítják, mivel a megújítás nem nyújt újabb jogerőt és a fenntartás nem függ a fogadalomtevőtől.

4. *Személyi* (personale), amely a fogadalmattevő cselekményére (pl. zarándoklat, böjt, szüzesség) irányul; *dologi* (reale), amely valamely dolognak jótékony cél, vagy intézet javára való adására vonatkozik (pl. alamizsna) és *vegyes* (mixtum), amelyben mindkét elem megtalálható.

5. *Ideiglenes* és *örök* fogadalom.

6. *Feltétlen* (absolutum) és *feltételes* (conditionatum). Ez utóbbi hasznossági, szükségességi vagy elnyerendő kegyre vonatkozó feltételtől függ. — Ide sorozható a büntető fogadalom (poenale), amely penitencia, vagy más jó tett igéretére vonatkozik kiengesztelés végett.

III. *A fogadalmi kötelezettség* (c. 1307. § 1., c. 1310.)

1. A kötelezettség egyedül csak azt terheli, aki a fogadalmat tette. Ha tehát az elöljáró polgári, vagy egyházi közösség nevében tett fogadalmat, a fogadalom csak az azt tevőt kötelezi csupán, jogi személy (pl. káptalan) esetében pedig azokat, akik azt megszavazták. De az elöljáró, vagy káptalan alattvalóit törvénnyel, paranccsal, vagy statutummal is kötelezheti fogadalomra, úgyszintén a szokásjog is (pl. fogadalmi ünnep).

A *reális* fogadalom kötelezettsége átmegy az utódokra és a *vegyes* fogadalom kötelezettsége is a reális vonatkozásban.

2. *A fogadalomból származó kötelezettség minősítése:*

a) *ex religione* (c. 1307. § 1.), vagyis a vallás erényéből táplálkozik;

b) *súlyos,* vagy *nem súlyos* a fogadalmattevő szándéka szerint,

aki *sub levi* kötelezheti magát súlyos dologban (in materia gravi), de nem *sub gravi* nem súlyos dologban (in materia levi).

Ha a fogadalomtevő közelebbről e tekintetben nem nyilatkozott, a vélelem amellett van, hogy súlyos dologban súlyos kötelezettséget vállalt magára. A fogadalomtevő szándékától függ az is, hogy nem súlyos dolgok együttvéve (coalescit) súlyos bűnné válnak-e, vagy sem. Általában összegeződnek a *dologi*, de nem a személyi fogadalomban.

c) Meghatározott időben teljesítendő; ha ez nincsen megállapítva, *arbitrium viri prudentis* az irányadó.

d) Harmadik személy javára tett fogadalom elfogadása után az igazságosság alapján (ex justitia) *is* kötelez.

e) Aki *személyi* fogadalmat tesz, személyesen tartozik azt teljesíteni; a *dologi* fogadalmat más útján is végrehajthatja.

f) Feltételes fogadalom esetén, addig, amíg a feltétel függőben van, a fogadalomtevő nem változtathatja meg véleményét, sem roszszabb dolgot nem művelhet. — A feltétel teljesülésével a fogadalom befejezett (absolutum); ha nem teljesül a feltétel, szabaddá válik, még akkor is, ha ő volt a feltétel nem teljesülésének az oka.

IV. *A fogadalom megszűnése és megszüntetése* (c. 1309—1314.)

1. *Ab intrinseco* (automatikusan) megszűnik:

a) az idő elteltével (lapsu temporis), amely a kötelezettség befejezésére lett kitűzve (c. 1311.);

b) az igért anyag lényeges megváltozásával (c. 1311.) (mutatione substantiali materiae promissae), ha az tilossá, vagy erkölcsileg lehetetlenné vált, pl ha valaki módos korában ajándékozást fogadott, de később elszegényedett stb.

Ha szándékosan történik a változtatás, bűnös ugyan a cselekedet, de a fogadalom megszűnik.

c) *a feltétel nem teljesülésével* (deficiente conditione), pl. zarándoklatot fogad, ha az édesapa meggyógyul; de közben meghalt.

d) a kitűzött *cél* megszűnésével (c. 1311.);

e) a fogadalmas halálával, ha személyi fogadalomról van szó.

2. *Ab externo* (c. 1309., 1312. § 1., 1313.) megszűnik, ha a hivatalos hatóság több formában szünteti meg azt:

a) *Hatálytalanítás*[392] (irritatio, c. 1312.).

Lehet *direkt*, amely a potestas *dominativa*-val rendelkező személy részéről az alárendelt egyén fogadalmának megszüntetése. Ez

[392] C. A. *Damen*, De irritatione et suspensione votorum in *Apoll.* 1/1928/469. sq.; 2/1929, 53. sq. 306. sq., 495. sq; 3/1930/109. sq. 274. sq.

mindig érvényesen végezhető, jogos ok esetén pedig megengedetten is.

A hatálytalanítás nem igényel joghatósági aktust. Az ok: nem lehet Istennek ígérni olyan dolgot, ami másnak a jogát sérti: pl. a házastársi kötelesség egyoldalú felmondása stb.

b) *Felmentés* (dispensatio, c. 1309, 1313.).

Joghatósági síkon a fogadalom alóli, Isten nevében végzett mentesítést (relaxatio) potestas *vicaria*-nak is nevezik, amelyet Krisztus Egyházának adott: „*Quodcumque solveris*..." (Mt. 16. 19.)

A felmentés érvényességéhez igazi *okra* van szükség, mégha a pápa ad felmentést, akkor is. *Kétes* ok esetén megengedett a felmentés (c. 84. § 2.). Ha a fogadalmat harmadik személy is elfogadta, a felmentéshez ennek hozzájárulása is szükséges. — Enélkül csak a Szentszék adhatna felmentést indokolt esetben. (c. 1320.)

Felmentő hatóság.

1. A nyilvános fogadalmak és a Szentszéknek fenntartott magánfogadalmak alól a római Szentszék adhat felmentést.

2. Minden más fogadalom alól — kivéve a harmadik személy szerzett jogát sértő fogadalmat — felmentést adhat:

a) a helyi ordinárius alattvalóinak és az idegeneknek (peregrinus).

A helyi ordinarius a fenntartott fogadalom alól is felmentést adhat, ha az eset sürgős és közben nem lehet a Szentszékhez fordulni (c. 81.).

Az egyházmegyei jogi szerzet nyilvános fogadalmai alól az ordinarius saecularisatio útján adhat felmentést (c. 638.).

b) A kiváltságolt papi szerzet elöljárója a szerzetesházban tartózkodó személyeknek,

c) akik a felmentésre fel vannak hatalmazva (delegatus). Így a szerzetes gyóntatók, akik e hatalmukkal gyóntatószéken kívül is élhetnek.

3. *Átváltoztatás.* (Commutatio, c. 1314.)

A fogadalom átváltoztatása az egyik kötelezettség helyett más kötelezettség állítása. A felmentésen túlmenően ennek engedélyezése magában foglalja a kötés *hatalmát* és új teljesítmény kiszabásának képességét is.

A fogadalomtevőnek módjában áll a régi fogadalomhoz visszatérni az átváltoztatás után is.

4. *Engedélyező hatóság.*

Aki felmentést adhat, az átváltoztatást is engedélyezheti, ami kisebb. — A *fenntartott* fogadalmakat csak az változtathatja át, aki alóluk felmentést is adhat.

A *nem* fenntartott fogadalmat jobbra (in melius), vagy egyenlő értékűre (in aequale) maga a fogadalomtevő is átváltoztathatja.

Kisebb értékűre (in minus bonum) csak az, aki felmentést adhat.

Jobbra való átváltoztatáshoz nincs szükség külön okra, egyenlő és kisebb értékű átcseréléshez azonban *okra* van szükség.

Az átcserélt dolog már nem lesz fenntartva.

A *facultas commutandi dispensando* a kisebb értékűre való átcserélést jelenti, amely némi felmentést foglal magában, a *facultas dispensandi commutando* némileg megszorítja a felmentő hatalmát.[393]

V. *Felfüggesztés* (suspensio, c. 1312. § 2., c. 1315.).

Fogadalom nyugvása.

1. Akinek a fogadalom anyaga felett hatalma van, az jogosult a fogadalom felfüggesztésére. (c. 1312. § 2.)

2. A jog erejénél a szerzetesi professio előtt tett minden fogadalom hatálya függőben marad mindaddig, amíg a fogadalomtevő a szerzet kötelékében tartózkodik.

A fogadalmas valamennyi *előző* fogadalmát örök szerzetes fogadalomra válthatja át, úgy, hogy azok így megszűnnek.

E) *AZ ESKÜ*[394] (c. 1316—1321).

I. *Fogalom* (c. 1316.)

1. Az eskü: „invocatio Nominis divini in testem veritatis." (c. 1316.)

Az eskü *oka* tehát abban rejlik, hogy a felsőbb lényekre, vagy köztiszteletű tárgyakra való hivatkozás mellett tett állítás, vagy igéret nagyobb hitelt érdemel. — A keresztény vallás csak az Istenbe vetett élő hitre alapította az eskü szentségét. *Az eskü tehát Istenre, mint az igazság tanújára és az igaztalanság bosszúlójára való ünnepélyes hivatkozás mellett tett állítás, kijelentés, vagy igéret.* Vagyis

[393] Pl. a *Bulla Cruciatae* a gyóntatónak meghatalmazást ad.

[394] *Berutti*, IV. p. 320. sq. — *Beste* ,p. 708. — *Cocchi*, III. p. 264. sq. — *Eichmann—Mörsdorf;* II. 365. sq. — *Holböck*, II. p. 824. sq. — *Jombart*, nr. 727. — *Jone*, II. 487. sq. — *Marchesi*, II. n. 91. sq. — *Regatillo*, II. n. 160. sq. — *Sipos—Gálos*, § 161.

az esküvel felkérjük Istent, hogy csalatkozhatatlan tanúbizonysággal nyilvánítsa ki annak igazságát, amit állítunk, vagy igérünk.[395]

Esküdni *csak* Isten nevében lehet, mert egyedül Ő csalatkozhatatlan. Azért minden igazi eskü feltételezi a személyes Isten létének elismerését.

2. *Cél.*[396]

Célja: Megerősíteni, illetve megszilárdítani az emberek között az állításokat és igéreteket. Aki ugyanis a hamisság megerősítésére Istent hívja, súlyosan sérti Istent és kiteszi magát az isteni büntetésnek. Ezt vallásos emberről nem lehet feltételezni, azért az eskü alatt vallottakat *igaznak* fogadjuk el.

Ez *actus religionis,* mivel Istenhez való szóbeli folyamodás.

3. *Az eskü előnye és hátránya.*

a) *Előnye.* Az Evangélium és Jakab apostol is tiltja az esküt. De a Deut. 6, 13. már előbb így szól: „Dominum Deum tuum timebis et per nomen eius iurabis." *Szent Tamás* szerint önmagában megengedett és tisztes dolog, ami következik eredetéből és céljából. Az eskű eredetének oka, mint láttuk, abban rejlik, hogy az emberek hisznek abban, hogy Isten a csalatkozhatatlan igazság birtokában van. *Célja* pedig az ember igazolása és a viták eldöntése.

b) *Hátránya,* hogy visszaélésre adhat bő alkalmat. A szavahihető ember ugyanis nem szorul az eskü megerősítésére, aki viszont nem féli Istent, a hamis esküttől sem riad vissza.

Másik veszély a *gyakorisága,* csaknem mindennapos a világi hatóság előtt való alkalmazása is, márpedig *quotidiana vilescunt!*

Azért a szükségnélküli és kellő óvatosság nélküli eskü tilos a

[395] Az *állító* eskű csupán az igazság megerősítésére irányul; az *ígérő* eskű ezenkívül még az ígéret, vagyis a jövőbeli kötelességvállalás megerősítését is magában foglalja.

[396] *Szent Tamás* az eskű szükségét így indokolja: „Particularia facta contingentia hominum non possunt per rationem necessariam confirmari: et ideo ea quae de his dicuntur, solent confirmari per testes. Sed humanum testimonium non est sufficiens ad huiusmodi confirmandum, propter duo: primo quidem propter defectum veritatis humanae quia plurimi *in mendacium* labuntur... Secundo propter defectum cognitionis, quia homines non possunt cognoscere neque futura, neque cordium occulta, vel etiam absentia de quibus tamen homines loquuntur,... Et ideo necessarium fuit recurrere, ad *divinum testimonium,* quia Deus neque mentiri potest neque eum aliquid latet."

A *iurare* szót Szent Tamás így magyarázza: „Assumere autem Deum in testem dicitur iurare, quia quasi *pro iure* introductum est, ut quod sub invocatione divini testimonii dicitur, *pro vero* habeatur. (II—II. qu. 89. a. 1.)

hamis eskü veszélye miatt; az ember ugyanis könnyen hibázik beszédében. (Jak. 3, 2. Eccli. 23, 9.)

II. *Felosztás*

1. Külső alak szerint:

verbale, amely szavakkal történik, pl. Isten a tanum, Isten uccse (Isten engem úgy segéljen);

reale, tényekkel, pl. kéz két ujjának felemelésével;

mixtum, szóbeli eskű az evangélium érintésével.

2. *Ritus szerint:*

egyszerű és ünnepélyes. Az utóbbi hivatalosan megbízott személy előtt az előírt formában történik.

3. *Tárgy szerint:*

a) assertorium, kijelentő eskű, amely múlt vagy jelen dolog állítására, vagy tagadására Istent hívja tanúul;

b) promissorium, jelen szándék erősítésére és egyben a jövő cselekvés, vagy nem cselekvés (omissio) megtartásának igazolására Istent hívja tanúul. Minden ígérő eskű kijelentő eskű is egyúttal, de nem fordítva.

c) invocatorium, amikor Istent egyszerűen tanúul hívjuk. *Exsecratorium* seu *imprecatorium*, amely a hamis esküt tevőre, vagy az ígéretet nem teljesítőre Isten bosszúját és büntetését kéri.

d) önkéntes (voluntarium), amelyet egyik fél a másiknak peren kívül felkínál, iuramentum praestare, *deferre* (felkínálni az ellenfélnek), *referre* (nem elfogadni, hanem visszakínálni).

e) bírói, (iudiciale), amely a peres eljárásban a bizonyító eszközök között szerepel;

f) szükségszerű, (necessarium), ha a *nem* teljes bizonyítás megerősítésére szolgál.

III. *Az esküttétel* (c. 1316.. § 1.)

1. *Az eskü alanyai*

a) Esküt tehet mindenki, akit a természetjog vagy a tételes egyházi jog az esküttől el nem tilt.

Nem tehetnek tehát esküt ezen az alapon azok, akik eszük használatával nem rendelkeznek (őrültek, részegek, gyermekek).

b) Nem bocsáthatók esküre azok sem, akik az eskü fontosságát és a hamis eskü súlyát kellőkép felfogni nem tudják.[307] A süketnémák, ha kellő tanításban részesültek, eskühöz bocsáthatók, ellenkező esetben nem.

[307] A *hitetlen* képtelen esküttételre, de a zsidók tehetnek esküt, mert hisznek az egy Istenben. Az *eretnekeket* jobb esküre nem bocsátani.

c) Általában nem okvetlenül szükséges a személyes eskü,[398] de a perjogban *megbízott* útján nem lehet esküt tenni.

2. *Feltételek*

Érvényességi kellékek:
eskü szándék (intentio),
az eskü formulával (formula iuratoria),
Istent közvetlenül (directe), vagy közvetve, a szentek útján, vagy Istennel speciális kapcsolatban álló dolgok (pl. lelkemre mondom) útján segítségül hívjuk.

3. *Megengedettségi feltételek*

A *Szentírás* (Jerem. 4, 2.) három feltételt kíván meg az eskühöz: „Iurabis: vivit Dominus in veritate et in iustitia et in iudicio." (c. 1316.)

a) *In veritate* (veritas in mente) azt jelenti, hogy távol legyen minden hamisság, vagyis szükséges, hogy az esküvel erősített állítás, vagy fogadás a *tárgyi* igazságnak megfeleljen. Az *alanyi* igazság szempontjából pedig elégséges, hogy az esküvő peren kívül állításának, vagy tagadásának valódiságáról erkölcsileg bizonyos legyen legalábbis hiteltérdemlő személyek tanúsága alapján; a perbeli esküné azonban saját tudásából kell meríteni e bizonyosságot.

Tehát azt kell mondanunk, amit igaznak tartunk.

Az *igérő* esküben a követelmény az, hogy ez az igazság az esküt tevő szándékának megfeleljen, vagyis hogy szándéka legyen magát lekötelezni és az igéretet teljesíteni.

A hamis eskü (periurium) a vallásellenes bűncselekmények közé tartozik (c. 2323.)

Restrictio mentalis-szal akkor szabad esküt tenni, amikor a *restrictio* maga megengedett.

b) *In iudicio* (iudicium in iurante), vagyis teljes belátással és akaratszabadsággal kell esküt tenni. — Szükséges továbbá, a jogos ok és az Istenhez illő belső és külső tiszteletből fakadó esküttétel.

Tehát akkor lehet esküdni, ha megfelelő *ok* fennforgása esetén kellő tisztelettel és discretioval történik.

c) *In iustitia* (iustitia in obiecto), vagyis csak igazságos és tisztességes ügyben lehet esküt tenni; nem irányulhat tehát a vallás, az erkölcsi rend, vagy a kegyelet ellen, sem harmadik személy jogának sérelmére. — Továbbá szükséges, hogy az ügy fontos legyen és az eskü az igazmondás felöli meggyőződésnek egyedüli módja legyen.

[398] Főleg a régi jogban: (L. 7. § 6. Cod. V. 70: Lib. 27. Cod. I. 4., cap. 4. X. V. 39 cap, 47, X de testib. II. 20. cap. 4. de elect. I. 6, in VI.) *per procuratorem speciali mandato munitum dari potest* (cap. 3. de iur. cal. II. 4. in VI. *Wernz* V. 484.)

IV. *Az ígérő eskü* (c. 1317—1321)

Az ígérő esküvel Isten nevének hívásával valaki valaminek a megtevésére vagy elhagyására kötelezi magát. Két dolog szerepel tehát itt: a jelenben tett kijelentés igazsága és a jövőbeli cselekmény megvalósításának szándéka. Mivel a tanúság csak múlt vagy jelen dologra vonatkozhatik, az ígérő esküben Istent nem tanúként, hanem mint kezest (fidei iussor) hívjuk segítségül.

1. *Az eskü szabadsága* (c. 1317. § 2.)

A kényszer vagy félelem hatása alatt kicsikart eskü érvényes, de a felettes hatóság feloldhatja. (c. 1317. § 2.) Azért van ez az intézkedés, mert a gyakori eskü miatt sok lenne az esküszegés, ha a félelemre lehetne hivatkozni. Általában tilos a *fiktív* eskü (az esküszándék, vagy teljesítési szándék kizárása). Egyesek[400] *ex metu gravissimo* megengedik. (c. 103. § 2., 104.)

Általános vélemény szerint az igazságtalanul kicsikart esküből nem származik kötelezettség *ex iustitia*, az így adott dolog tehát visszaszerezhető, vagy *occulta recompensatio*-val pótolható.

A lényeges *tévedés, megtévesztés* (dolus) és olyan fontos körülmények, amelyek előrelátásával nem jött volna létre az eskü, az esküt hatálytalanítják.

2. *Kötelezettség* (c. 1318.)

a) *Ex religione*, vagyis a vallás erénye alapján kötelez a teljesítésre. Isten ugyanis, mintegy a teljesítésnek a kezese, vagyis az esküttétel után tiszteletlenség nélkül a szándék nem változtatható meg és egyben tanúja a jelen ígéret őszinteségének.

Tehát az esküt tévő Isten iránti tiszteletből köteles ígéretét teljesíteni. Aki esküvel tett fogadalmat sért meg, *kettős* bűnt követ el (contra fidelitatem et contra reverentiam Dei.).

b) *Az örökösökre* nem száll át, akik kötelezve lehetnek a teljesítésre, *ex religione*, hanem *ex iustitia vi pacti*, mert két kötelezettség állhat fenn, az egyik *ex iustitia*, vagy *ex fidelitate*, ha a személy, akinek ígéretet teszünk, nem azonos Istennel és azt elfogadta; a másik *ex religione*. A kódex ez utóbbiról beszél itt. Az előzőről a polgári jog rendelkezéseit kell figyelembe venni. (c. 1529.)

c) Az *ígérő* eskü követi ama aktus (ígéret tárgya) természetét és feltételeit, amelyhez kapcsolódik (c. 1318. § 1.)

1° Ha a főügylet elenyészik, az eskü is megszűnik.

[400] pl. *Vermeersch*.

2° Nem kötelez az érdekelt elfogadása *előtt*, közben tehát visszavonható.

3° Úgy kell magyarázni, mint az eskü nélküli ígéretet: a rendeletek, szabályok megtartására vonatkozó eskü úgy kötelez (sub gravi, sub levi, sub poena), mint maga a törvény, vagy rendelet.

4° Az eskü akkor semmis, vagy megtámadható, amikor maga a vele kapcsolatos aktus.

d) Ha mások kárára (damnum aliorum: ha az nem is igazságtalanság), a közjó hátrányára (praeiudicium boni publici, akár egyházi, akár polgári síkon), vagy az örök üdvösség hátrányára (praeiudicium salutis aeternae; ha bűn nélkül nem tartható meg), szolgáló aktust esküvel erősítünk, az ilyen aktus nem lesz erősebb. (c. 1317. § 3.), ellenkező esetben a bűn erősítése lenne ugyanis.

e) Azt a kényszer és csel nélküli esküt, amellyel valaki a törvény révén neki juttatott *magán* jóról,[401] vagy kedvezményről lemond, meg kell tartani, ha nem háramlik belőle kár az örök üdvösségre (c. 1317. § 3.).

V. *Az eskütétel külső szertartása*

Az esküt rendesen személyesen (nem meghatalmazott útján) élő szóval (nem írásban) kell tenni.

Az eskütétel előtt figyelmeztetni kell az érdekelteket az eskü fontosságára és a hamis esküvel (periurium) és az esküszegéssel (peieratio) járó egyházi és polgári büntetésekre.

Régen a formula ez volt: Isten engem úgy segéljen és Istennek szentjei.

Később a felekezetek miatt a szentek elmaradtak és helyükbe a „Szent evangéliumok" kerültek. Az esküt rendszerint két gyertya közti *feszület* előtt a jobbkéz hüvelykének és két első ujjának (a Szentháromság szimboluma) feltartása mellett (a papok az evangélium érintésével) a felolvasott esküminta szóról szóra való utánmondásával tették le, miközben a jelenlévők kellő tisztelettel felállnak.

VI. *Megszűnés és megszüntetés* (c. 1319., 1320.)

a) *Megszűnés*

Ab intrinseco (c. 1319.) Megszűnik:

1° ha visszahárítja az, akinek javára az esküt letették (c. 1319, n. 1.);

[401] Tehát pl. nem lehet lemondani a klerikusi kiváltságokról.

2° ha a dolog lényeges változáson ment keresztül; rosszabb lett, vagy teljesen közömbös, vagy nagyobb jót akadályoz (n. 2.).

3° A causa finalis, vagy a feltétel megszűnésével (n. 3.).

b) *Megszüntetés*

Ab extrinseco (c. 1320.)

Hatálytalanítással (irritatio), *felmentéssel* (dispensatio), *átváltoztatással* (commutatio), mint a fogadalmnál láttuk.

Akik a fogadalmat ilyen módon megszüntethetik, azok az ígérő esküt is megváltoztathatják.

De ha a felmentés mások hátrányával járna, akkor csak a Szentszék adhat felmentést, ha az Egyház szüksége, vagy java azt indokolja. (c. 1320.)

VII. *Az eskü értelmezése* (c. 1321.)

Az esküt *szorosan* kell magyarázni a jog és az esküttévő szándéka szerint; ha csellel él, akkor annak szándéka irányadó, akinek a javára az esküt letette.

46. § A kultuszcselekmények eszközei és felszerelései[402] (c. 1296—1306.)

I. *Fogalom* (c. 1296. § 1.)

A liturgikus eszközök (sacra supellex) istentiszteleti szolgálatra szánt különleges szerek összességét jelentik.

Szoros értelemben ama liturgikus tárgyakat soroljuk ide, amelyek egyházi szentelés *(consecratio)*, vagy áldás *(benedictio)* révén szent dolgokká válnak és a profán forgalomból ki vannak vonva (pl. kehely, miseruhák).

Tágabb értelemben: gyertyák, padok stb. is idetartoznak.

Tehát a szent felszerelés kategóriájába tartoznak:

[402] *Berutti*, IV. p. 292. sq. — *Beste*, p. 701. sq. — *Cocchi*, III. p. 228. sq. — *Eichmann—Mörsdorf*, II. p. 356. sq. — *Holböck*, II. p. 356. sq. — *Jombart*, nr. 709. (Le mobilier sacré), — *Jone*, II. 472. sq. — *Marchesi*, II. n. 77. sq. — *Mihályfi*, A nyilvános istentisztelet, 252, köv. oldal .— *Radó*, I. 1433. — *Regatillo*. I. n. 138. sq. — *J. Braun*, Die liturgische Gewandung in *Okzident* und Orient. Freiburg i. B. 1907.

1. a szent edények;[403]

2. liturgikus ruhák és öltözetek:

a) a kehely felszerelése,[404]

b) az oltár felszerelése,[405]

c) a pap liturgikus ruhái a misében,[406]

d) a pap liturgikus ruhái misén kívül,[407] papsapka, biretum;[408]

e) a püspök liturgikus díszei és jelvényei:

1° a mellkereszt (crux pectoralis.) (A XIV. századtól lesz rendes püspöki dísz.)

2° liturgikus harisnyák (caligae), cipők (sandalia) és kesztyűk (chirothecae), az aznapi liturgikus színek (fehér, vörös, viola, zöld). Amikor fekete szín az előírásos (Nagypéntek, temetés), ezek díszek nem szerepelnek.

3° püspöksüveg. Mitra (cidaris, tiara, pileum, infula).[409]

4° gyűrű (annulus), a VII. századtól.

5° pásztorbotot (baculus, pedumferula, virga, cambotta, cambuca, crocca, pastorale.)[410]

[403] kelyhek, ciborium, ostensorium (lunula, monstrancia, custodia), áldoztató tálca (patena, SC. de Sacr. 1929. márc. 26.), ampolnák (ampullae, urceoli), szentolajak edényei.

[404] corporale, palla, velum (kehelykendő, velum calicis), táska (bursa) és kehelytörlő (purificatorium).

[405] oltárterítők, antipendiumok, kereszt, gyertyatartók.

[406] vállkendő (amictus), miseing (alba, *pederis, camisia),* öv (cingulum, cinctorium, zona, balteus), manipulus (mappula sudarium, mantile, fanon, manuale), stóla (orarium), miseruha, kazula (casula, amphibalus, planeta, paenula).

[407] vecsernyeköpeny (pluviale), karing (superpelliceum, cotta, rochettum).

[408] A pápa fehér, a bíborosok vörös (II. Pál óta, 1464.), a püspökök lila (XIII. Leo, 1888. febr. 3.) a többi pap fekete birétumot visel, de a protonotariusoké (nálunk a c. apátoké és prépostoké is, valamint az espereseké és püspöki tanácsosoké) lila bóbitával van ellátva.

[409] Háromféle: *a) drágaköves* (pretiosa) amikor a misében Gloria van: súlya miatt rendesen csak a mise elején, Lavabonál és áldásnál használják.

b) aranyszálas (auriphrigiata), Advent, Nagyböjt, kántorböjtök, vigiliák idején),

c) egyszerű (simplex) fehér selyemből, vagy vászonból vörös szegélylyel és szalaggal (Nagypéntek, temetés, gyászmise, Gyertyaszentelés). — *Hofmeister,* Mitra und Stab der wirklichen Prälaten ohne bischöflichen Charakter, Stuttgart. 1928.

[410] A pápák a XII. század óta nem hordanak pásztorbotot, III. Ince pápa szerint azért, mert Szent Péter apostol pásztorbotját elküldte volna

6° gremiale (a trónuson ülő) püspök ölére terített díszes kendő.

7° pallium, a patriarchák, érsekek[411] pápától kapott s a miseruha felett a nyakban hordott hófehér gyapjúszalag hat fekete kereszttel átszőve.

8° érseki kereszt, fémből készült, amelyet az érsek előtt az érseki tartományban maga előtt vitet.[412]

A *pápát* a püspöki jelvényeken kívül még néhány különleges liturgikus öltözet illeti meg.[413]

f) A templomi felszerelések:

1° a püspöki trónus, padok, szószék, orgona, keresztkút, gyóntatószékek, harangok, csengettyű (tintinnabulum, campanula);

2° füstölő és tömjéntartó (thuribulum et navicula),

3° békecsók eszköze (instrumentum pacis, osculatorium, pacificale) ünnepélyes miséken (lehet ezüst kereszt, szentkép B. M. V. vagy a templom pártfogójáé);

4° körmeneti kereszt,

5° szenteltvíztartó és szenteltvízhintő,

6° zászlók (vexillum, labarum.)

II. *Áldás (benedictio, consecratio és exsecratio* c. 1304—1305.)

1. *Áldás* (c. 1304.)

A liturgikus felszerelés egyes tárgyai megáldásban részesülnek (consecratio, benedictio), mások megáldása nincs előírva s nincs is gyakorlatban.

A megáldott felszerelési tárgyak szoros értelemben vett *szent*

Eucheriusnak, Trier első püspökének. (*Migne*. P. L. 217, 796.) *Mihályfi*, 277. old.

Nagypénteken, temetésen és gyászmisén a püspök sem viselhet pásztorbotot.

[411] Külön kiváltságképpen a *váci* és *pécsi* püspök palliumot visel. Több helyen a püspökök a palliumhoz hasonló díszjelvényt viseltek (rationale). Ma már csak az eichstätti, paderborni, krakkói és touli püspök viseli. Vö. *Mihályfi*, i. m. 279.

[412] Nagymisében az érsek az ott lévő kereszt miatt mitra nélkül, de pásztorbottal ad áldást.

[413] 1° *subcinctorium*, az övre erősített szalag, amellyel stóláját az övhöz köti;

2° *fanon*, többszínű selyemszövetből készült kendő, amelyet az alba vagy öv felvétele után csuklya gyanánt fejére terít s a kazula felvétele után vállára ereszt;

3° *tiara* (triregnum) nem liturgikus jelvény (koronázásnál, bevonulásnál és *Urbi* et *Orbi* áldásnál használ).

dolgok. A meg nem áldott tárgyak az istentiszteleti célra való használat miatt osztoznak a szent dolgok jellegében, tehát ezeket sem lehet világi célra felhasználni.

a) A *kelyheket* és *paténákat* konszekrálni kell, amelyet rendszerint felszentelt püspök végez; pápai felhatalmazással pedig áldozópap is pl. bíboros, c. 239.; nullius apát, c. 294.; apostoli prefektus és vikárius, c.. 323.).

Más felszerelést (amictus, alba, manipulus, stola, kazula, oltárterítő, corporale és palla) áldásban kell részesíteni, amelyet áldozópap is elvégezhet.

b) *A liturgikus felszerelések megáldására jogosultak:* (c. 1304.)

1° a bíborosok és minden püspök (n. 1.)

2° a püspöki renddel nem bíró helyi ordinariusok saját területükön lévő templomokban és kápolnákban (n. 2.),

3° A plébánosok területükön lévő templomokban és kápolnákban (n. 3.),

4° a templomigazgatók a saját templomuk számára (n. 3.)

5° bármely pap, aki erre a püspöktől felhatalmazást kapott (n. 4.),

6° a szerzetes elöljárók s az általuk kirendelt rendtagok saját és felügyeletük alá rendelt apácák templomaiban (n. 5.).

2. *Megszűnése* (c. 1305.)

A felszentelés megszűnik:

a) ha konszekrált vagy megáldott liturgikus felszerelési tárgy olyan sérelmet szenvedett (laesio), vagy változtatáson ment keresztül, hogy régi alakját elvesztette és eredeti céljára már nem alkalmazható;[414]

b) ha profán célra használják, vagy eladják (c. 1305 § 1. n. 2.);

c) Ha az aranyozás lekopik, a kehely és paténa nem veszti el felszentelését, de beáll az új aranyozás kötelezettsége. (c. 1305. § 2.)

III. *A szent felszerelés tárgyainak készítése, kezelése, használata*

1. *Készítés* (c. 1296. § 3., 1297.)

a) Általában az, aki a templom karbantartásáról köteles gondoskodni (c. 1186), az istentisztelethez szükséges szent felszerelési tár-

[414] Pl. ha az oltárterítőt két, vagy több részre szakítják vagy vágják, ha a megáldott részhez nagyobb meg nem áldott részt varrnak.

gyak beszerzéséről, karbantartásáról és javításáról is gondoskodni tartozik. (c. 1297.)

2. *Kezelés* (c. 1296, § 2., 1302., 1303.)

a) A szent felszerelésről pontos *leltárt* (inventarium) kell készíteni (c. 1522. n. 2—3.), amit gondosan kell őrizni.

Leltár készítésére kötelezve van:

1° a püspök, aki pontosan köteles feltüntetni, ha valamit nem egyházi forrásból, hanem sajátjából, vagy ajándékozásból szerzett (c. 1299. § 3.);

2° minden javadalmas (c. 1300.);

3° minden plébánoshelyettes és templomigazgató.

b) A leltárt a templomigazgatók és azok, akik erre ki vannak rendelve, gondosan tartoznak őrizni a templom sekrestyéjében, vagy más biztos és illő helyen. (c. 1296. § 1. + c. 1302.)

A templomigazgatók s mindazok, akiknek kötelessége a szent felszerelés őrzése (sekrestyés), gondoskodjanak annak megőrzéséről és tisztántartásáról (c. 1302.).

c) *Kölcsönzés, használati díj*

A székesegyház köteles a püspöknek minden szükséges liturgikus felszerelést, ami a misézéshez és egyéb főpapi istentisztelethez szükséges, *ingyen* rendelkezésére bocsátani, akkor is, ha magánmisét végez, vagy a székesegyházon kívül a püspöki városban, vagy annak környékén pontifikál (c. 1303. § 1.).

Ugyanez a szabály áll más templomok részére, amelyek az ott szolgálatot teljesítő lelkészeknek a szükséges liturgikus felszerelést szintén ingyen kötelesek rendelkezésére bocsátani.

Szegény templomoknak a püspök megengedheti, hogy idegen papoktól, akik ott magánmisét mondanak, mérsékelt használati díjat szedjenek a felszerelési tárgyakért. (c. 1303. § 2.)

Káptalani helynök és püspöki helynök ennek engedélyezésére nem jogosult (c. 1303. § 3.).

A püspök is lehetőleg egyházmegyei zsinaton rendezze a kérdést, zsinaton kívül pedig a káptalan meghallgatásával (c. 1303. § 4.).

Az így kiadott rendelet az egész egyházmegye templomaira nézve kötelező, beleértve a szerzeteseket is. (c. 1303. § 3.)

d) *Az áldozati edények kezelése* (c. 1306.)

A kelyhet, a paténát és az áldozathoz használt kehelykendőt (purificatorium), pallát és korporálét mosás előtt csak papok és azok érinthetik, akiknek gondozására vannak bízva (sekrestyés).

A használt corporale és palla és kehelykendő első *mosását* (beáztatását) csak nagyobb rendben lévő klerikus végezheti (c. 1306. § 2.).

A használt vizet a *sacrarium*-ba, vagy ennek hiányában tűzre kell önteni (uo.).

Világi személy a rendes mosást csak azután végezheti.

IV. *Átháramlási jog* (c. 1298—1301.)

A bíborosok, megyéspüspökök és egyéb egyházi javadalmasok halála után hátramaradt szent felszerelésre elsősorban a pápai kincstárnak, székesegyháznak, illetve illetékes templomnak van jogigénye.

1. *Pápai kincstár.*

a) A bíboros jogosult a szent felszerelést meghatározott célra hagyni, nevezetesen:

1° a gyűrűket és mellkereszteket tetszés szerint hagyományozhatja még világiaknak is.

2° Más szent felszerelést vagy állandóan istentiszteleti célra szolgáló tárgyakat jogosult valamely templomnak, nyilvános kápolnának, vagy kegyes intézménynek (locus pius), vagy valamely egyházi, vagy szerzetes személynek ajándékozni, vagy végrendeletileg hagyományozni. (c. 1298. § 1.)

Ha e jogával él, kívánatos, hogy a bíboros elsősorban azokra a templomokra gondoljon, amelyeket tituláris ként kezelésre vagy kommendaképp kapott.

Az ajándékozási vagy hagyományozási jog tehát korlátozott.

b) Ha nem rendelkezett a szent felszerelésről, akkor a Rómában elhunyt kardinális, ha szuburbikarius püspök, vagy abbas nullius is, minden szent felszerelése és minden más állandóan istentiszteleti célra szánt tárgya (pl. házioltár), függetlenül attól, hogy egyházi pénzből vette-e, vagy magánvagyonból, vagy pedig ajándékba kapta, *a pápai sacrarium* (sekrestye) tulajdonába kerülnek, kivéve a gyűrűket és mellkereszteket, még ha ereklyékkel vannak is ellátva, amelyek a hagyaték tulajdonába kerülnek.

2. *A székesegyház* (c. 1299.).

Az elhunyt megyéspüspök (még ha bíboros volt is), szent felszerelése a székesegyházra száll, — kivéve a gyűrűket és a mellkereszteket, még ha ereklyékkel is voltak ellátva,[415] kivéve továbbá mindama szent használati tárgyakat, amelyekről kiderül, hogy

a) nem a székesegyház javaiból vásárolta, és később sem mentek át annak tulajdonába.

[415] Kivéve a szent *kereszt* ereklyét, amely a székesegyházra száll, hogy laikus kezébe ne kerüljön, de a jövendő püspök használati jogával.

b) Ha a püspök egymásután két vagy több egyházmegyét kormányozott, vagy egyidőben két vagy több egyesített püspökség élén állt, vagy állandó jelleggel vezetett, amelyeknek mind külön saját székesegyháza van és

1° beigazolódott, hogy a szent felszerelést az egyik székesegyház vagyonából szerezte, akkor ez a kérdéses székesegyház tulajdonába kerül;

2° egyébként egyenlő arányban szétosztandók, a székesegyházak között, ha az egyházmegyék jövedelmei osztatlanok és egyetlen *mensa episcopalis*-t alkotnak;

3° ha azonban a jövedelmek egyházmegyénként külön vannak választva, akkor az elosztást az egyes egyházmegyék után húzott jövedelem és kormányzásban töltött hivatali idő arányában kell elosztani (c. 1299. § 2.).

c) Minden vita elkerülése végett a püspök köteles a szent felszerelésről pontos és hiteles *leltárt* készíteni, annak feltüntetésével, hogy mikor és milyen forrásból szerezte azokat.

Ha nincsen ilyen kimutatás, akkor a vélelem amellett van, hogy egyházi vagyonból szerezte; így a székesegyház tulajdonába mennek át. (c. 1299. § 3.)

d) Kivéve végül azokat, amelyekre nézve, a fenti 1. pont szerint már intézkedés történt.

3. *A javadalmi templom* (c. 1300.)

a) Elhunyt egyházi, világi, vagy szerzetes javadalmas: kanonok, plébános, vikárius szent felszerelése annak a templomnak a tulajdonába mennek át, amelynél szolgált és olyan mértékben, mint a püspöknél láttuk a székesegyház viszonylatában. (c. 1299, 1300.)[416]

b) Jóllehet a kódex itt nem szól más lelkészről, aki, noha nem javadalmas, valamely templomban vagy kápolnában vezető funkciót tölt be és jövedelméből, vagy a hívek ajándékaiból szent felszerelést vásárol, mégis úgy kell dönteni, hogy fenti normák megfelelőképpen ezekre is alkalmazandók: A *ratio* ugyanis itt is ugyanaz: nehogy e dolgok profán használatba kerüljenek, nehogy az ajándékozó hívek akarata meghiusuljon, nehogy a templom dolgai elvesszenek. Erről általában a c. 1296. § 2. is intézkedik.[417]

[416] Az 1299. kánon felváltva használja a következő kifejezéseket: *de bonis ecclesiae, de reditibus ecclesiae, de reditibus dioecesis, de reditibus mensae episcopalis*, szembeállítva a püspök magánvagyonával (bona propria Episcopi). Jóllehet a javadalom jövedelmei a püspök (és egyéb javadalmas) magántulajdonába mennek át (c. 1472.), mégis az ezeken szerzett szent felszerelés úgy tekintendő, mint nem magánvagyonból származó szerzemény, azért ezekről nem rendelkezik korlátlanul.

[417] Vö. *Regatillo*, im. II. nr. 142, c, d.

4. *Polgárjogi hatály biztosítása* (c. 1301.)

A bíboros, megyéspüspök és egyéb javadalmas köteles gondoskodni végrendeletileg, vagy más polgárjogi érvényű okirattal, hogy az 1298. kánon egyházi előírásai polgárjogi hatályt is nyerjenek. (c. 1301. § 1.)

Azért polgárjogi hatállyal kifogástalan személyt jelöljenek ki, aki haláluk esetén nemcsak a szent felszerelést, hanem a házában talált könyveket, okmányokat s egyéb egyházi dolgokat, birtokba vegye és az illetékesek kezébe juttassa.

Az *esperes* kötelessége gondoskodni, hogy a plébános betegeskedése vagy halála esetén a fenti dolgok el ne kallódjanak. (c. 447. § 3.)

III. Rész

AZ EGYHÁZI VAGYON IGAZGATÁSA

I. FEJEZET

AZ EGYHÁZI VAGYONJOG ALAPELVEI
(c. 1495—1551.)

47. § Az egyházi vagyon általában
(c. 1497. § 1.)

I. *A vagyon fogalma általában*

1. *Vagyon*nak nevezzünk elsősorban valamely személy vagyonérdekű jogainak és vagyoni tárgyú kötelezettségeinek az összességét (universitas iuris). Ezért beszélünk a vagyonon, mint egészen belül, *cselekvő* (aktív) és *szenvedő* (passzív) vagyonról. A szenvedő vagyon levonása után mutatkozó értékfölösleget *tiszta vagyonnak* mondjuk.

A *cselekvő* vagyonállomány egyes elemeit nevezzük *vagyontárgyaknak*. A vagyontárgyak fő csoportjai egyfelől a *dolgok*,[418] vagyis

[418] *Dolog* (res) jogi értelemben általában minden *testi* tárgy, kivéve az embert, mert ez nem dolog, hanem személy. Az emberi test nem tárgya a vagyonjognak, csak a személyiségi jognak. Nem dolog a holttest sem, hanem, mint a személyiség maradványa, a halott hozzátartozói személyiségi (kegyeleti) jogának tárgya. *Szladits*, 80, 12. § *Bernier*, De patrimonio paroeciali in Jus Pontif, 17, 1937, 325—241; 18, 1938, 57—64, 198—208. — *Berutti*, IV. n. 160. sq. — *Beste*, 794. sq. — *Cance*, III. n. 167. — *Cocchi*, III. n. 165. sq. — *Conte a Coronata*. — *Ebers*. § 138. — *Eichmann* — *Mörsdorf*, II. § 202. — *Forchielli*, II. diritto patrimoniale della Chiesa, Padua, 1937. — *Holböck*, II. 891. sq. — *Jombart*, n. 839. sp. — *Jone*, II. 608. sq. — *Marchesi*, II. n. 185. sq. — *Meurer*, Der Begriff und Eigentümer der heiligen Sachen, I—II., Düsseldorf, 1889. — M. *Pistocchi*, De bonis ecclesiasticis temporalibus, Taurini, 1932. — *Regatillo*, II. n. 265. sq. — S. *Schröcker*, Die Kirchenpflegschaft, Die Verwaltung des Nieder-

voltaképpen a *tulajdonjog* e dolgokon; másfelől a vagyonértékű *egyéb* jogok és törvényes érdekek (használati, birtok-, haszonélvezeti jog, hasznothajtó jogok, mint fa-, vadász-, halászjogosítványok).

2. *Egyházi vagyon.*

Egyházi vagyon szoros értelemben ama vagyon, amely egyházi tulajdonban van.

Ezen az alapon egyházi vagyonnak (bonum ecclesiasticum) nevezzük az egyetemes Egyházhoz, az Apostoli Szentszékhez, vagy valamely más egyházi jogi személyhez tartozó földi javak összességét; akár *testi ingó* javak (képek, könyvek, liturgikus felszerelések), akár *ingatlanok* (föld, épületek), akár *testetlen* javak (pl. követelések pénzértékkel bíró teljesítmény címén stb.).

Tágabb értelemben azonban nemcsak azt mondjuk egyházi vagyonnak, amely az Egyház tulajdonában van, hanem mindama javakat, amelyekre nézve valamely egyházi jogi személy pénzértékkel bíró, vagyis vagyonérdekű joggal rendelkezik; akár *dologi* jogi természetűek (pl. használati jog, mint idegen tulajdonban lévő templomok, kolostorok és plébánia épületek birtoklására és használatára, szolgalom, hasznos jogok, pl. legelő, vadászat, halászati jog), akár *kötelmi* jogviszonyból ered: pl. tized, vagy egyéb követelések állam- és magánosoktól, amelyek törvényen, szerződésen, szokásjogon, örökléshez szóló jogigényen alapulnak stb.

Az egyházi vagyon tehát röviden *az Egyház és jogi személyeinek pénzértékkel bíró jogai összessége.*

II. *Az Egyház vagyonjogi képessége*[419] (c. 1495—1498.)

1. *Általában*

Az Egyháznak, mint látható társaságnak, amely nem e világból való, de *ebben* a világban él, létének biztosítására és az Üdvözítőtől reá bízott feladatának és céljának megvalósítására anyagi eszközökre is szüksége van.

Ugyanezt kell mondani az *Apostoli Szentszék*ről is, amely a vi-

---

kirchenvermögens durch dem ausgehenden Mittelalter Paderborn, 1934. — *Tomcsányi* Lajos Gy., Az egyházi vagyon a püspökök joghatósága alatt, Budapest, 1924. — J. *Wenner*, Kirchliches Vermögensrecht, Paderborn,

[419] R. *Köstler*, Rechtspersönlichkeit und Vermögensfähigkeit nach dem päpstlichen Gesetzbuch, in Festschrift U. Stutz, Stuttgart, 1938. 413—429.

lágegyház kormányzására hatalmas központi szervezettel rendelkezik.

Ezért a kódex ünnepélyesen leszögezi, hogy az egyetemes *Egyház*, mint nemzetközi jogi személy (societas perfecta) és az *Apostoli Szentszék természeténél* fogva és minden más hatalomtól függetlenül jogosult sajátos céljainak elérésére vagyont szerezni, birtokolni és kezelni. (c. 1495.) E vagyonjogi személyiség tehát, amely nem más külső hatóság engedményéből, vagy elismeréséből ered, hanem kezdettől fogva természetéből kifolyólag fennáll, minden korlátozás nélkül megilleti az Egyházat.

A vagyoni képességnek előfeltétele viszont a *jogi személyiség.*

A vagyonjogi képesség megilleti:

a) az egyetemes Egyházat, mint jogilag tökéletes társaságot, mégpedig természeti és tételes isteni jog alapján;

b) az Apostoli *Szentszéket,* mint intézeti jogi személyt, amely magában foglalja a pápát a központi kormányszékekkel, isteni rendelkezés folytán illeti meg (c. 100.), a római pápa főhatósága miatt.

c) Az egyes partikuláris *egyházak* (egyes egyházmegyék és templomok),

d) más egyházi jogi személyek (egyházközségek, testületek és intézmények, alapítványok stb.) szintén jogalanyok, amelyeket az illetékes egyházi hatóság *jogi személyekké* nyilvánított (káptalan, plébániák, szemináriumok, szerzetek stb.) (c. 1489. § 1.). Ezek vagyonjogi képességét a szerzés és kezelés tekintetében a tételes egyházi jog határozza meg és szabályozza.

2. Hajdan igen vitatott volt, hogy ki, vagy mi tulajdonképpen az egyházi vagyon alanya. Öt fővélemény volt sokáig uralkodó:

1° az egyházi vagyon alanya Krisztus vagy Szent Péter, vagy

2° az egyetemes Egyház, vagy

3° a szegények, vagy

4° a római pápa, végül

5° az egyes egyházi intézmények.

Manapság a kódex az évszázados vität eldöntötte, amikor lerögzítette, hogy az egyházi javak tulajdonjoga azt az *egyházi jogi személyt* illeti meg, amely azt törvényesen megszerezte (egyházmegye, szerzet, plébánia stb.) (c. 1449. § 2.), illetve birtokolja.

De az Apostoli Szentszéknek minden egyházi vagyon felett fő tulajdonjoga, helyesebben főfelügyeleti joga van (sub suprema auctoritate S. Sedis.) (c. 1499. § 2.)

III. *Az egyházi birtokok kialakulása Magyarországon*

Az egyházi vagyon fokozatosan több forrásból alakult ki nálunk:

1. *Egyházi birtokok, királyi adományozásból*

A magyarság első századában a kereszténnyé lett nemzet nagy királyainak hálás bőkezűsége vetette meg az egyházi vagyon alapját, amely folyton gyarapodott. Királyaink különféle címeken adományozták meg az Egyházat. Koronázásuk alkalmával mindig nagyobb adományokat tettek az *esztergomi* egyház javára[420] és megadományozták a székesfehérvári kanonokokat is.[421] A királynék pedig főleg a veszprémi egyházat gazdagították.[422]

Az adományozás általános indító okát királyaink mély vallásosságában kell keresnünk. Többször is hangoztatták, hogy az alamizsna megváltja az embert a bűntől.[423]

A királyok ezenkívül különféle kedvezményeket adtak az Egyháznak.

1° *Vám* (teloneum, tributum). Háromféle királyi jövedelem volt: a vásár vagy *piacvám* — amelyet a kereskedők az eladott, vagy vett tárgyak után fizettek. *Révvám,* amelyet a folyókon kikötő hajók után kellett adni, végül a *hídvám.*[424]

2° *Sójövedék,* amely a királyi jogokhoz tartozott. Részint termé-

[420] *Knauz,* Mon. II. 271.
[421] *Fejér,* VII. 2. 54.
[422] *Fejér,* VII. 2 97.
[423] Elemosinarum largitione redimuntur peccata — mondja II. Endre 1277-ben, s megajándékozta a veszprémi káptalant. (Hazai Okmt. V. 7., *Balics,* III. 402.)

Az adományok főleg ingatlanok voltak. A meglévő püspökségeket, monostorokat ilyen módon gyarapították, számos monostort pedig maguk alapítottak. Pl. Álmos herceg és II. Béla a dömösi prépostság számára 59 falut adott. III. Béla anyja a fehérvári János-lovagoknak 55 birtokot adott egyszerre. IV. Béla 1269-ben az egész Dubicza megyét cserébe adta a templomosoknak. (*Balics,* III. 403.) — *III. Endre:* „Quia secundum iura, principium summa est ratio que pro religione facit et in donationibus ecclesiae faciendum, mensura est posita, non habere mensuram" — *Knauz,* im, II. 275.).

[424] Nyitra megye vámjának $^1/_3$-át Szent István a zobori apátságnak adta (*Fejér,* VII. 4 57.). Az esztergomi piacvám két részét III. Béla az esztergomi káptalannak adta (*Knauz,* I. 123, 137, 159.). V. István később az egész esztergom megyei vámot a káptalannak adományozta. (*Knauz,* II. 32.) A komáromi rév- és piacvám kétharmada a bakonybéli apátságot illette. (*Knauz,* II. 214.)

szetben adtak nagyobb mennyiségű sót,[425] részint a só után járó vámot.[426]

Hogy mily nagy jövedelmet húzott az egyház a sóból, kitűnik onnan is, hogy I. Endre sójövedelem csonkítás címén 10 000 márkát fizetett az Egyháznak. (*Knauz*, I. 295.)

3° *Bánya jövedék.*[427]

4° *Kiváltságok.*

E javakat növelték a kiváltságok (immunitas). Kettős irányban mutatkoztak: az adó és idegen bíráskodás alól való mentességben. A királyi hivatalnokok a *kiváltságolt* területen sem adószedés, sem bíráskodás ügyében nem működhettek, e területre egyáltalán nem léphettek. A király így lemondott az őt illető jövedelemről s átengedte a kiváltságoltnak.

a) *Mentesség mindennemű királyi adó és szolgáltatás alól.* A királyi birtok adómentes volt s ez a mentesség megmaradt az egyháznak való ajándékozás után is. Később ezt kiterjesztették az *összes* egyházi birtokra. E kiváltság főleg *Szent Istvántól* és *Szent Lászlótól* származik.

Ezt megerősíti az *Aranybulla* 3. cikke,[428] IV. Béla 1293-ban elrendelte, hogy egy adószedő se merjen az esztergomi egyház népeitől adót szedni.[429]

b) Az egyházaknak, illetve azok népeinek *idegen bíróságtól* való mentességét királyaink folyton megerősítették. II. Endre 1232-ben az esztergomi érsek egész népét kivette a királyi bíróságok alól és elrendelte, hogy az érsek bíráskodása alá kerüljenek. (*Knauz*, I. 287—8.)

[425] II. Béla lelkiüdvéért három sóhordó hajót adott a pannonhalmi apátságnak s az ezeken hordott sót vámmentessé tette. (*Wenczel*, VI. 348.)

[426] II. Géza 1151-ben a nánai és kakathi sóvám jövedelmét az esztergomi egyháznak adta. (*Knauz*, I. 110.)

[427] V. István megengedte, hogy ha a váradi egyház területén arany, ezüst, vagy vasbányát fedeznek fel, annak minden jövedelme a váradi egyházat illesse, nem véve ki azon részt sem, amely törvényesen a királyi kincstárt illeti (*Knauz*, II. 165—166.).

Ezenkívül az esztergomi érsek a királyi *pénzverő* kamrákból minden vert márka után egy nehezéket (pondus) kapott, mivel a verésmintákat az ő bizalmi embere őrizte. Ez a *pisetum jog.*

[428] *Knauz*, I. 233.

[429] *Knauz*, I. 329. — IV. Béla 1261-ben elszámlálja az *egri* egyház összes javait és szabadalmait: „libertas autem haec est: quod nullam collectam, nullumque censum seu exactionem quovis alio nomine nominatam solvere teneantur regio fisco exigendam vel comiti camerarum persolvendam, quas ab aliis regnicolis temporibus debitis, more solito exigere consueverunt." (*Fejér* IV. 3., 42.)

IV. László 1274-ben a *szepesi* prépost népeit vette ki a vármegye hatósága alól. (Hazai Okmt. VI. 196.)

2. *Egyházi birtokok egyesek adományaiból*

Királyaink példáját egyesek követték és az egyházat gyakran megajándékozták.

Amint királyaink, úgy egyesek is a legkülönfélébb tárgyakat adományozták az egyháznak. Benedek Both fia Esztergomban lévő palotáját s a hozzátartozó szállásföldeket adta a *sághi* monostornak, lelkiüdvéért s hogy oda temetkezhessék. (*Knauz*, II. 285.) Így kapnak egyes egyházak földeket, szőlőket, egész helységeket, készpénzt, réteket, szolgákat stb. Vö. *Balics* III. 416.

1° A *végrendelet* készítésére a vagyonosabbak papot kértek fel. Ez alkalommal a végrendelkező sohasem feledkezett meg egyik vagy másik egyházról. (*Knauz*, II. 472.)

2° Számos adományt kapott az egyház egyesektől a *temetkezési helyekért* is.

3° *Főpapok, kanonokok hagyatékából* is nőtt az egyház vagyona. A főpapoknak a szerzett vagyon felét a törvény szerint az egyháznak kellett hagyniok.

Ha a püspök végrendelet nélkül halt meg, összes vagyona az illető egyházat illette. (1298. évi határozat, 23. cikk. *Endlicher* i. m. 637.) Egyébként szabadon rendelkeztek.

4° *Vétel* útján is szaporodott a birtok. IV. Béla e téren is megszorításokat tett. A bírók csak akkor ítélték oda a birtokot állítólagos birtokosaiknak, ha azok jogaikat okmányilag ki tudták mutatni. A birtokosok, ha igazolni tudták is magukat, tanácsosnak tartották a jövő eshetőségek miatt magukat azokban királyi oklevéllel megerősíteni.

Így magától fejlődött ki királyi megerősítés szükségessége, amelyből Béla törvényt csinált és így az Egyház csak királyi engedéllyel vehetett készpénzen birtokot. (Knauz, Az egyházi javak, p. 172.)

5° *A tized.* Ez kizárólag az Egyházat illette, világi ember nem húzhatott tizedet. A tized főképpen a püspököt illette meg (Szent István decr. II. 18., Szent László, I. 34.) Királyaink kezdetben egyes monostoroknak is adtak tizedet. Így Szent István pl. a Somogy megyei összes tizedet a pannonhalmi apátságnak adta. II. Paszkál pápa ezt 1103-ban meg is erősítette. (Wenzel, VI. 73).

Királyi adományok vagy kiváltságok alapján számos monostor maga szedte a tizedet saját birtokán.

Az egyházi rend az 1848. márciusi országgyűlésen a papi tizedről minden kárpótlás nélkül lemondott, amelyet törvénybe iktattak,

s így a papi tized örökre megszűnt. Ígéretet kapott a papság, hogy a kárpótlásról részletes törvényjavaslatot fognak előterjeszteni, de a közbejött események miatt ez nem valósulhatott meg.

Az 1853. március 2-án kelt s az úrbéri kárpótlásról szóló nyílt parancs (21. és 22. §) az alsópapság kárpótlását az országos jövedelemből kilátásba helyezte. Végül a kárpótlás az egyházi jövedelmek 1862. évi összeírása kapcsán földtehermentesítési papírokban történt. A szőlőbirtok után járó tartozások megváltásáról az 1868: 29. tc. intézkedett.

A nagybirtokrendszer megszűnéséről szóló 1945. évi VI. tc. alapján, amely az ideiglenes nemzeti kormány 600/1945. M. E. rendeletének becikkelyezése, az egyházi birtok Magyarországon automatikusan megszűnt.[430]

[430] 1945-ig a magyar egyházi intézmények 500 holdon felüli ingatlanait az alábbi összefoglalás szemlélteti:

I. *Katolikus alapok:* 1. Magyar kat. vallásalap: 87 319 kh. 2. Magyar. kat. tanulmányi alap: 28 657 kh. 3. Magyar kat. tereziánumi alapítvány: 16 128 kh. 4. Magyar kir. tudományegyetemi alap: 14 994 kh.

II. Érsekségek, püspökségek: Kalocsa: 59 242 kh, Veszprém: 50 513 kh, Eger: 38 078 kh Esztergom: 36 008 kh, Vác: 22 215 kh, Pécs: 21 918 kh, Szatmár: 21 249 kh, Győr: 14 003 kh, Nagyvárad: 8244 kh, Székesfehérvár: 7494 kh, Csanád: 5177 kh, Kassa: 5226 kh, Szombathely: 4200 kh, Szepes: 1478 kh, Rozsnyó 428 kh.

III. *Káptalanok:* Eger: 67 447 kh, Veszprém: 47 683 kh, Esztergom: 19 848 kh, Nagyvárad: 16 744 kh. Pécs: 18 248 kh Kalocsa: 16 426 kh, Székesfehérvár: 10 806 kh, Szatmár: 9763 kh, Győr: 8349 kh, Szombathely: 5285 kh Kassa: 2498 kh, Vác: 2591 kh, Szepes: 1762 kh, Rozsnyó: 646 kh. Pécsi őrkanonokság: 706 kh.

IV. *Püspökség és káptalan együtt:* Váci püspökség és káptalan: 539 kh.

V. *Papneveldék:* Eger: 9690 kh, Budapesti Központi Papnevelő: 8594 kh, Pécs: 5183 kh, Szombathely: 2814 kh, Nagyvárad: 506 kh.

VI. *Szerzetesrendek:* Pannonhalmi Szent Benedek Rend: 60 315 kh, Zirci apátság: 49 931 kh, Piarista rend: 25 439 kh, Csornai premontrei prépostság: 12 334 kh, Klosterneuburgi kanonokrend: 9596 kh, Jászóvári premontrei prépostság: 11 563 kh Szent Bazil rend: 1031 kh.

VIII. *Apátságok, prépostságok:* Zselicszentjakabi apátság (Lakócsa): 6755 kh, Telki apátság: 4745 kh, Nagykapornaki apátság: 4185 kh, Tapolcai apátság: 2984 kh, Felsőőrsi prépostság: 2919 kh, Nagyváradi kisprépostság: 2826 kh, Pápóci prépostság: 2492 kh, Gyulafirátóti prépostság: 2020 kh, Kaposfői prépostság: 1852 kh, Kecskeméti egyház: 1404 kh, Egervári prépostság: 1359 kh Vaskaszentmártoni apátság: 803 kh, Szentadalberti prépostság: 692 kh, Murakereszturi apátság: 621 kh, Csatári prépostság: 477 kh, Nagyváradi prépostság: 1380 kh.

VIII. *Székesegyházak:* pécsi székesegyház: 6395 kh. — Vö. Magyarország földbirtokosai és földbérlői. Gazdacímtár. — A 100 kat. holdas és

IV. *Az egyházi vagyon természete*

Az egyházi javak sajátos sérthetetlenséggel bírnak. Azáltal, hogy közvetve Istenre irányulnak, s szent célra vannak szánva, továbbá, hogy szakrális személy tulajdonában vannak, bizonyos tekintetben maguk is szakrális dologgá válnak.

V. *Az egyházi vagyon tulajdonjogának átszállása*

A vagyonalany megváltozása és megszűnése és a jogi személy területének megváltozása. (c. 1500.)

A jogi személy területének megosztása, vagy dismembratiója (c. 1421.), esetén a vagyon megosztására nézve irányadó:

a) az alapító vagy ajándékozó okiratilag kifejezett akarata,

b) az esetleges szerzett jogok;

c) a megszűnt jogi személyre vonatkozó jogszabályok.

Mindezek figyelembevétele után: a megszűnt jogi személy vagyonsága a közvetlenül magasabb egyházi jogi személy tulajdonába kerül (c. 1501.); ha ilyen nincsen, akkor a Szentszékre, mivel ha meg is szűnt a vagyon valamely partikuláris célkitűzése, de megmarad az általános vallási cél, amely indokolja annak az Egyház kezében való maradását.

VI. *Egyházi személyek anyagi ellátása nálunk*

1. A papság *javadalmazását* illetően hazánkban a helyzet két csoportra tagolta a klérust. A püspökök (érsekek) és káptalani tagok, valamint egyes plébánosok *földbirtok*-javadalmakat élveztek.

2. *Ágybér, párbér* (lecticale).

1852. évi április 21. királyi elhatározás szerint a plébániai jövedelmeknek 1802. évi jegyzékében kimutatott ágybéri illetékek, amennyiben eddig természetben fizették, jövőben azon mérték szerint fizetendők.

3. Némely plébános *fajárandósági* joggal bírt. 1853. márc. 2-án kelt úrbéri kárpótlásról szóló nyílt parancs 12. és 13. §-a értelmében azon lelkészek és iskolai tanítók számára, akiket a faizás illetett, a község az illető famennyiséget kiszolgáltatta.

---

ennél nagyobb birtokosok és földbérletek az 1935. évi adatok alapján. Összeállította és kiadta a Magyar kir. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1937.

Az 1938—41. évi döntések alapján visszakerült területek révén még bővült az itt feltüntetett egyházi ingatlanok nagysága, de ideiglenes jellege miatt felesleges ezt részletezni.

4. *Misealapítványok.*

5. *Kongrua.*

Az alsópapság javadalmazása három forrásból tevődött össze: illetményeik 7/32-ed részét a nagyjavadalmasok, 12/32-ed részét a m. kát. vallásalap által külön e célra 1908-ban szervezett alapba befizetett összeg tette ki s a fennmaradó 13/32-ed részt az államkincstár fedezte. A lelkészi illetmények, pontosabban az ún. *kongrua* mértékének megállapítására az Orsz. Kat. Kongruatanács volt hivatott, amelyet a főkegyúr 1909-ben létesített. Különbözik ettől a Kat. Közp. Kongrua Bizottság, amelynek feladatául a főkegyúr a lelkészi jövedelmek szabályozását és rendezését jelölte meg.[431] Fontos jogforrása még a lelkészi illetményeknek az 1913: XXXVIII. tc., amely a fentebb vázolt jövedelemkiegészítésen felül az ún. *korpótlékot* is rendszeresítette.

Minthogy a földbirtokreform következtében mind a nagyjavadalmak, mind pedig a magyar katolikus vallásalap megszűntek abban a helyzetben lenni, hogy a lelkészek jövedelemkiegészítéséhez hozzájáruljanak, a

[431] *Kongrua ügyeket* tehát tulajdonképpen két szerv intézte:

a) *Katolikus Központi Kongrua* bizottság (1887. márc. 22. kir. rend.) Feladata volt a kat. lelkészek anyagi helyzetének rendezése a kegyúri viszonyok, párbér stb. szabályozása. E bizottság tagjait a püspöki kar meghallgatása után a V. K. M. nevezte ki.

b) *Országos Katolikus Kongrua tanács* (1909. szept. 4. kir. rend.) Feladata volt: új lelkészi állomások szervezése, a lelkészi jövedelmi összeírások kiigazítása, az Orsz. Kat. Kongrua alap számadása, az egyházi javadalmasok kongruaalapi járulékai befizetése ügyében javaslattétel. A kongruatanácsnak 15 tagja volt: négy a püspöki kar, öt a V. K. M., hat a kincstár képviseletében.

Új lelkészi állomások szervezésénél a kongruaalapból csak a kongrua 20%-át lehetett folyósítani. — (2163/932. V. K. M.) (A lelkészi kongrua 1600 a. korona, a segédlelkészi: 800 a. korona volt.)

Vö. *A kat. kongruarendezés tárgyában kiadott főkegyúri elhatározások, törvények és rendeletek gyűjteménye*, Bp. 1909.

A lelkészek jövedelemkiegészítéséről (kongrua) szól még: az 1898: 14. tc. és 1909: 13. tc., mely az előző módosítása. — Az 1898. évi 4433 VKM eln. rendelet az 1898: 14. tc. végrehajtásáról. — 1913: 38. tc. a lelkészi illetmények korpótlék útján történő emeléséről intézkedik. Vö. *Kubinszky Lajos*, Tájékoztató a Vallás és Közoktatásügyi és Nevelési Igazgatási Szakvizsga anyagának forrásairól, Budapest 1944.

Az egyházi alkalmazottaknak (lelkész kántor, harangozó) közszolgáltatások: párbér, deputatum, munkaváltság, községi járandóságok, valamint a *Canonica Visitatio* értelmezése körüli vitás ügyekben végső fokon a V. K. M. döntött. (170—6/44—1930. V. K. M. határozat.)

A m. kat. Vallásalap elsősorban egyházi célok támogatását szolgálta. Évenként kb. 100 000 P. globális segélyt utaltak ki egyházi épületek építésére és tatarozására. Ez összeget a püspöki kar által megállapított kulcs szerint osztották szét az egyházmegyei hatóságoknak a Vallásalapi Ellenőrző Bizottság és a V. K. M. által jóváhagyott tervezet szerint. (170—2/73—1929. és 1756/1935. V. K. M. rend.)

13 000/1945. V. K. M. sz. rendelet újból szabályozta az alsópapság illetményeinek megállapítását. E szerint a lelkészek jövedelemkiegészítő államsegélyét s korpótlékát együttesen (figyelembe véve az állami fizetési osztályoknak megfelelő illetményt) utalta ki az államkincstár, illetve a V. K. M. az illetékes egyházi főhatóságoknak és azok osztották szét az alájuk rendelt lelkészek között. Az első öt évben a lelkészek az állami IX. 3. fizetési osztálynak megfelelő illetményt kapták, a korpótlékba beszámítható öt év után a IX. 1-be, tíz év után a VIII. 2-be, majd öt évenként a VII. 3, VII. 1, VI. 3-ba kellett őket besorolni. Ez azt jelenti, hogy a helyi javadalom jövedelmének beszámítása után úgy kellett az államsegélyt és korpótlékot megállapítani, hogy a három összeg együttesen a megfelelő állami fizetési osztály illetmény-összegével legyen egyenlő. Külön történt intézkedés a segédlelkészekről. Az ő fizetési fokozatúk: X. 3, vagyis az ellátásért a lelkésznek járó államsegély összegét betudva az e fizetési fokozatnak megfelelő illetményt kellett nekik folyósítani.

A földbirtokreform után a nagyjavadalmasok földbirtokait is igénybevették. Ők is állami illetményben részesültek; az érsekek és püspökök pl. az állami II. fizetési osztálynak megfelelő javadalomban részesültek. A papi nyugdíjintézetek is elveszítették anyagi forrásaik túlnyomó részét s ezért az állami költségvetésben részükre megfelelő államsegélyt biztosítottak.

Ez a rendelkezés azonban megszünt. — Az 1949: 20. tc. 54. kimondotta az Egyház és állam szétválasztását. Ezért az állam 1950 óta 18 éven át (addig, míg a kat. Egyház saját forrásaira támaszkodva maga tudja fedezni anyagi szükségleteit) három-, illetve ötévenként arányosan csökkenő mértékben megfelelő összeget utal ki rendkívüli államsegélyként, *közvetlenül* az egyes egyházi személyek címére (kongrua).[432]

48. § Az egyházi vagyon (dolgok) osztályozása[433]

I. *A dolgok, illetve vagyon általános osztályozása*

1. *Természeti minőség szerint:*

a) *Testi javak* (bona corporalia) és *testetlen javak* (incorporalia). Az előzőek érzékeink alá esnek (pl. pénz, föld stb.), az utóbbiak pedig nem (pl. jogok, követelések stb.).

[432] Vö. 1950. aug. 30-án létrejött megállapodást. Ezzel behatóan foglalkozik *Dr. Keresztes Sándor*, A lelkiismereti és vallásszabadság, s a felekezeti egyenjogúság a Magyar Népköztársaságban, Pécs, 1961. (gépelt dokt. disszert.).

[433] *Szladits Károly*, Dologi jog, Bp. 1930. 3. sköv. old. — *Kolosváry Bálint*, Magánjog (Vezérfonal), Bp. 1944. 84. sköv. *Világhy Miklós—Eörsi Gyula*, Magyar polgári jog (Egyetemi tankönyv), Budapest, 1962. I. 147—152.

A testi javak ismét feloszthatók: *ingókra* (mobilis) és *ingatlanokra* (immobilis).

Minthogy a vagyontárgyak két főcsoportját a *dolgok és jogok* teszik, ilyen különböztetés esetén a dolgokon belül a vagyonba tartozó jogokat — amelyek magukban véve sem nem ingók, sem nem ingatlanok — szintén be kell osztani egyik, vagy másik csoportba.

b) *Ingatlan* dolgok a földterületek. Ami az ingatlannal szilárd összeköttetésben áll (pl. ház és a ház alkatrészei, az élőfa, lábon álló termés), az ingatlan *alkotórészének* minősül, s mint ilyen ugyancsak az ingatlan dolgok kategóriájába tartozik. Minden más dolog *ingó* (pénz, használati javak stb.).

2. *A dolgok kapcsolata szerint:*

a) *Alkotórész, növedék.*

Az alkotórész a fogalomban egységesnek tekintett összetett dolognak olyan önállótlan része, amelyet nem lehet a dologtól elválasztani anélkül, hogy maga a dolog vagy elválasztott része el ne pusztulna, lényegében, vagy rendeltetésében meg ne változnék, avagy hogy az elválasztott dolog értékéhez képest aránytalan nagy kár ne esnék a dologban.[434]

Jelentős az alkotórész szerepe az ingatlanok körében. Minden épület vagy más szerkezet, amely az ingatlannal szilárd összefüggésben van, szabály szerint az ingatlannak alkotórésze.[435]

Ugyancsak alkotórésze a teleknek az elvetett mag, a meggyökerezett növény, általában a lábon álló termés. Általában nem alkotórész, amit a dologgal csak múló célra egyesítettek.[436]

Az alkotórész fogalmához az az alapvető szabály fűződik, hogy a dolog és alkotórésze nem lehet külön-külön tulajdon vagy dolgot terhelő jog (korlátolt dologi jog) tárgya. Az alkotórész ehhez képest szükségképp osztozik a fődolognak dologi jogi sorsában.[437]

E szabály alapjául az a cél szolgál, hogy a dologjogi viszonyok különbözősége ne vezessen a dolog gazdasági egységének szétbontására és ezzel célszerűtlen értékpusztulásra. Ez a szempont adja meg az irányítást arra hogy kétes esetben alkotórésszel van-e dolgunk, avagy önálló (a fődologról elválasztható) mellékdologgal, tartozékkal.

b) *Fő- és mellékdolog* (pertinentia), vagy *tartozék.*

A mellékdolog, anélkül, hogy a fődolog állagát képezné, olyan önálló dolog, amely valamely fődologhoz hozzátartozik, vagyis láthatóan és tartósan a fődolog használatára van rendelve.[438] Míg az alkotórész főleg

[434] A gyűrűben lévő drágakő sérelem nélkül elválasztható, tehát nem alkotórész, de a hajóba beépített gépezet igen.

[435] Aedificium solo cedit. Az új *Ptk.* megengedi a kettő szétválasztását.

[436] Pl. a haszonbérlő magtárt emelt, amely a bérlet után megváltható, vagy lebontható.

[437] Beépített fűtőberendezés; házat nem lehet jelzáloggal lekötni telek nélkül.

[438] Kép-kerete, lakat-kulcsa, csónak-evezője.

természeti, addig a tartozék kizárólag gazdasági kapcsolat. Így pl. a templomi belső berendezés, a föld felszerelése, leltára házi kulcs, toronyban a harang. A pandekta jog mozdíthatatlan tartozékot is ismer; így volt a kódex előtt a temető a templom tartozéka.

A tartozéki minőséghez fűződő jogtétel az, hogy a fődologra vonatkozó ügyleti rendelkezés kétség esetében kiterjed a tartozékra is (accessorium sequitur principale), vagyis a fődolog elidegenítése, bérbeadása, hagyományozása, tulajdonának átruházása esetében az ügyleti rendelkezés, szabály szerint a tartozékra is értendő.

A tartozék tehát elvileg *osztozik* a fődolog jogi sorsában, éppen úgy, miként az alkotórész. Csakhogy ez az alkotórészre szükségszerű következmény (ius cogens), ellenben a tartozékra csak értelmező (interpretatio) szabály erejű. Vagyis a tartozék csak az esetre jár vele a fődologgal, ha a feleknek ellenkező akarata ki nem derül.[439]

Ezenkívül vannak még: termelési eszközök és használati javak (az ember személyes szükségletére). — *Osztható* (pl. pénz, élelmiszer) és *nem osztható* dolgok (pl. élő állat).

c) Dologösszesség (universitas rerum distantium) több olyan különálló dolog foglalata, amelyet a fogalomban összetartozó egységként szokás kezelni (pl. könyvtár, nyáj, gyűjtemény stb.).

d) Gyümölcs, hasznok (fructus).

A dolog gyümölcse kétféle: természeti és polgári gyümölcs.

Természeti gyümölcs mindenek előtt a termény, vagyis a dolognak időszakos hozadéka (állatszaporulat, tej, gyapjú termés, erdővágás); azonfelül azok az egyéb termékek (elkülönített dolog-alkotórészek), amelyek a dologból rendeltetéséhez képest erednek.[440]

A természeti gyümölcs fogalmát a jogban a rendes gazdálkodásnak megfelelően nyert *hozadékra* szokás korlátozni.[441]

Polgári gyümölcs az a hozadék, amelyet a dolog valamely jogviszonynál fogva nyújt, pl. a bér, vagy haszonbér.

A gyümölcs fogalmát jogokra is átvisszük. A jog gyümölcse az a hozadék, amely a jogból rendeltetéséhez képest (vadászati, halászati jog hozadéka, életjáradék, haszonélvezet), vagy valamely jogviszonynál fogva származik.[442]

[439] Pl. a ház eladása esetén a ház rendbentartására szolgáló eszközök (tetőlétra, világítótestek) vele együtt eladottaknak, a ház átadása esetében tulajdonba adottaknak tekintendők, hacsak a felek másképp nem szerződtek.

[440] Gyógyforrás vize, ásványok, agyag-, mész-, kő-, homokfejtés; bányásztermékek.

[441] Pl. erdő vagy bányaművelésben gyümölcs csak a rendes gazdasági ütemtervnek megfelelő vágás, vagy kiaknázás számít, akár szabad elhatározásból, akár természeti eredményből ered (széldöntés).

[442] Pl. haszonbérbe adott jog haszonbére, vagy haszonbér, kölcsönbér tized, ún. fructus civiles. Az új magyar polgári törvénykönyv nem gyümölcsről, hanem termékekről, termányekről és szaporulatról beszél. (Ptk. 125. § köv.)

A gyümölcs lehet:

Függő és *elvált* gyümölcs (fructus pendentes et separati), aszerint, amint a gyümölcs még alkotórésze a fődolognak vagy már elvált tőle;

beszedett gyümölcs (fructus percepti), amelyet már birtokba vettek (betakarítottak);

elmulasztott gyümölcs (fructus percipiendi), amelyet rendes gazdálkodás mellett elő lehetett volna állítani, de ezt nem tették, akár, mert egyáltalán nem, akár, mert rosszul termeltek;

meglévő és *elfogyasztott* gyümölcs (extantes et consumpti).

3. *A dolgok egyediesítése szerint:*

a) elhasználható és el nem használható dolog.

Elhasználható (elfogyasztható, consumptibilis) az olyan dolog, amelynek rendeltetésszerű használata egyszeri felhasználásban, vagy megsemmisítésében (élelmiszerek) vagy elidegenítésében (pénz), illetve átalakításában (nyersanyag) áll. Mindezek természetüknél fogva elhasználható dolgok. El nem használható az a dolog, amelynek huzamos hasznát lehet venni (ruha).[443]

b) Helyettesíthető (fungibilis) dolog az, amely a forgalomban súly, mérték, szám szerint szerepel, amelyre nézve az egyes dolgok *egyedisége* nem lényeges (pénz, gabona, zsír, bor, szén, vas; kész iparcikk zsák, tégla). A helyettesíthető dolog gyakran elhasználható is (bor, búza, pénz,) de van olyan is, amely nem elhasználható. Más dolog a *fajlagosság* (species). A helyettesíthetőség a dolognak általános forgalmi tulajdonsága; az ellenben, hogy a dolog adott esetben, mint egyedi, vagy mint fajlagosan meghatározott tárgy szerepel az ügyletben: ügyleti rendelkezés kérdése. *Nem helyettesíthető* az a dolog, amelynek egyedisége lényeges.

4. *A dolog jogi hovatartozása szerint:*

a) gazdátlan (uratlan res nullius) és *tulajdonban lévő* dolgok.

Az uratlan dolog kétféle: el nem sajátítható dolgok (res communis omnium: levegőég, nyilt tenger) és elsajátítható, vagy szabadon álló dolgok.

1° *Köztulajdonban* és *magántulajdonban* lévő dolgok.

2° A *köz-*, vagy *nyilvános javak* (res publicae, publico usui destinatae) azok, amelyeket minden ember használhat (közutak, közterek, tengerpartok stb.).

b) Forgalomképes és *forgalomképtelen,* illetve korlátoltan forgalomképes dolgok. Forgalomképes dolgok a polgári forgalom tárgyai lehetnek, vagyis egyik személy tulajdonából a másikába kerülhetnek. A forgalomképtelen dolgok ki vannak zárva a polgári forgalomból. (Res extra commercium.)

[443] Vannak olyan el nem használható dolgok, amelyek gazdasági helyzetüknél fogva azzá válnak, a gazdasági gép a gépkereskedő raktárában arra szolgál, hogy eladják.

Az *istentiszteletre* szánt dolgok a felszentelés révén (res sacrae) nem idegeníthetők el.

A szent dolgok azok, amelyeket áldással (benedictio), vagy felszenteléssel (consecratio) különleges módon istentiszteleti célra szán az Egyház (pl. templom, kehely stb.). Ezeket forgalmon kívüli (extra commercium), vagy korlátolt forgalmi javaknak is szokás nevezni, mivel egyházi engedély nélkül nem idegeníthetők el.

Egyéb javak (ház, föld) önmagukban nem szent dolgok, amelyeket az egyházi célra való felhasználás tesz egyházi vagyonná.

c) Becses (pretiosa) *és nem becses* (non pretiosa) dolgok. (c. 1497. § 2.)

Becses dolgok azok, amelyek a művészeti (festmény, vagy szobor), vagy történeti (régi, vagy hajdan kimagasló egyén birtokában volt), — vagy anyagi érték (drágaköves kehely) miatt jelentős értéket képviselnek.

Ez az érték azonban sehol sincsen hivatalosan megállapítva s így gyakorlatilag a helyi körülmények figyelembevételével dönthető el.

5. *A cél szerint:*

Az egyházi vagyon kétféle: közvetlenül *istentiszteleti* célt szolgáló vagyon (pl. egyházi épületek, harang, temető, oltár, kehely, általában a liturgikus szerek és felszerelések) és közvetlenül *gazdaságilag* hasznos vagyon, amelynek jövedelme az Egyház anyagi szükségleteit fedezi (pl. fekvőségek, földek, háztulajdon értékpapírok és egyéb tőkebefektetések.) A gazdasági vagyon közvetlenül gazdasági cél, közvetve azonban istentiszteleti és kulturális cél elérését szolgálja.

a) A javadalmast a törvényes hivatalelfoglalás (beiktatás) után az épületek és ingatlanok *élvezete* és a törvényes bevételek *tulajdonjoga* illeti meg. Ha ez nem fedezi a lelkész tisztes megélhetését, azt más egyházi forrásból kell biztosítani.

b) A javadalmas köteles a vagyont gondosan kezelni az ordinarius felügyelete mellett: köteles a velejáró magán- és közjogi terheket viselni, az állag fenntartásán őrködni és a kisebb javításokról és újításokról gondoskodni. Mulasztás esetén kártérítésre kötelezhető.

c) Az *interkaláris* jövedelem, vagyis a széküresedés idejére eső jövedelem a helyettes költségeinek levonása után püspökség esetében az utódra száll; egyéb javadalom esetében a partikuláris törvények *útmutatása* irányadó.

II. *Az egyházi vagyon különböző formái*
(c. 1472—1481; c. 1489—1494; c. 1544—1551.)

1. *Templom vagyon* (bona fabricae).[444]

Ama ingatlan és ingó dolgok, jogok, átfutó bevételek összessége, amelyek az egyes templommal tartósan össze vannak kapcsolva, amelyek az istentisztelet és egyházi épületek fenntartását biztosítják.

A templom vagyon tulajdonosa az illetékes templom, mint jogi személy.

2. *A javadalmi vagyon* (bona beneficii, bona mensae)
(c. 1472—1483.)

Ama dolgok, jogok és bevételek összessége, amelyek valamely egyházi hivatallal tartósan össze vannak kapcsolva s amelyek jövedelmét a javadalmas életfogytiglan húzza (püspöki menza, káptalani javadalom, plébániai javadalom).

A vagyon alanya maga a javadalom, mint jogi személy. (c. 1409.)

3. *Testületi* vagyon,

amely valamely egyházi testület (corporatio) birtokában van: székes és társas káptalan, szerzetesrend stb.; tágabb értelemben a világi intézmények és egyházilag emelt, vagy jóváhagyott egyesületek vagyona.

4. *Alapítványi, vagy fiduciariusi, illetve intézeti vagyon* (bona causarum piarum)

Valamely sajátos egyházi célra (kultusz, tanítás, jótékonyság) rendelt vagyontömeg, amikor külön megbízás szellemében kell a vagyont kezelni. (c. 1489—1494., 1544—1551.)

a) *Önálló* alapítvány (causa pia), sajátos jogi személyiséggel rendelkező célvagyonból áll, úgy, hogy maga a vagyon alanya. Ilyen alapítványok a különböző egyházi intézmények.

b) *Nem önálló* alapítvány (pia fundatio) valamely jogi személynek szentelt (átadott) vagyon azzal a kötelezettséggel, hogy annak évi bevételét meghatározott istentiszteleti funkciók (alapítványi mise stb.) vagy jámborsági, vagy karitatív célokra kell fordítani. Ezekről alább részletesen szólunk.

[444] Szabályzat a templomok vagyonának kezeléséről. Budapest, 1938. (Esztergomi főegyházmegye számára elrendelve).

49. § Egyházi jóléti intézmények[445] (c. 1489—1494)
(Instituta pia)

I. *Fogalom*

Az intézmény (institutum) konkrét értelemben valamely cél szolgálatára rendelt mű vagy hely. A *cél* szerint megkülönböztetünk:

1. *Kegyes intézményt* (institutum pium), amely természeténél fogva (ex fine operis), vagy az alapító szándéka szerint vallási vagy keresztény szereteti, illetve kulturális tevékenységre irányul;

2. *világi intézményt* (institutum profanum), amely tisztán humán, emberbaráti célt követ, elvonatkoztatva a természetfeletti indítékoktól.

A *kegyes intézmény* lehet:

a) *világi*, ha az Egyház sem az alapításnál, sem a jóváhagyásnál nem játszott közre. Ennek a javai nem egyházi vagyon, hanem világi, vagy egyházi fizikai személy, vagy egyesület tulajdonai.

b) *Egyházi* kegyes intézmény kétféleképp keletkezhetik:

1° vagy úgy, hogy maga az intézmény nem jogi személy, hanem valamely már létező egyházi jogi személy gondjaira van bízva, amely mint *persona fiduciaria*, vel *fidei commissoria*, a terheket magára veszi. (Ez a szoros értelemben vett pia fundatio);

2° vagy pedig az Egyház eme intézményeknek törvényileg vagy külön hatósági intézkedéssel jogi személyiséget ad. Ezek is kétfélék: testületi és nem testületi intézmények.

A *testületi* intézményekről (káptalan stb.) fentebb volt szó, most a nem testületi intézményekről beszélünk. Az Egyház ezeknek kétféleképpen adhatja meg a jogi személyiséget:

a) a kegyes intézmény javaiból új, egészen önálló, nem testületi intézményt létesít, pl. szeminárium;

b) vagy az újonnan keletkezett nem testületi intézmény egy már *létező* jogi személy gondozására és kezelésére lesz bízva: így kórház, árvaház lehet szerzetesház, plébánia vagy egyházmegyére bízva (fiduciarius).

Most először az egyházi jóléti intézményekről szólunk. (c. 1489.)

[445] Németül: Kirchliche Wohlfahrtanstalten. Vö.: *Beste*, 792. sq. — *Cocchi*, III. n. 159. sq. — Conte a Coronata — *Eichmann—Mörsdorf*, II. § 201. — *Holböck*, II. 887. sq. — *Jombart*, n. 835. sq. — *Jone*, II. 605. sq. — *Marchesi*, II. n. 181. sq. — *Regatillo*, n. 262. sq. — *Sipos—Gálos*, § 179.

II. *Alapítás* (c. 1489.)

A helyi ordinariusnak jogában áll a vallás, valamint az irgalmasság lelki és testi cselekedeteinek szolgálatára intézményeket (szegény- és árvaház, kórház, aggok háza, nevelőintézet, lelkigyakorlatos ház stb., stb.) létesíteni.

Ezek az intézmények természetüknél fogva nem szükségképpen jogi személyek, mint a javadalmak, hanem inkább alapítvány-jellegűek. Az ordinarius azonban létesítő okiratával megadhatja a jogi személyiséget. (c. 1489. § 1. + 100. § 1.)

III. *Feltételek:*

1. lényeges, hogy a kitűzött cél valóban hasznos legyen;

2. hogy a cél eléréséhez elégséges komoly anyagi bázis álljon rendelkezésre. (c. 1489. § 2.)

3. Az intézeti vagyon kezelésére az intézet mindenkori *igazgatója* jogosult. A kezelésnek az alapítványi okiratban lerögzített szabályok szerint kell történnie. Egyébként a vagyonkezelő ugyanazokkal a jogokkal és kötelességekkel rendelkezik, mint más egyházi vagyonkezelő. (c. 1518.)

IV. *Az alapítólevél feltételei*

1. Az alapítólevélben pontosan le kell írni:

az intézmény szervezetét, kormányzatát, alapszabályait, célját, vagyoni helyzetét, annak kezelési módját, a bevételek hovafordítását és annak pontos feltüntetését, hogy az intézmény megszűnése esetén a vagyon kire száll át. (c. 1490, § 1.) Két példányban kell elkészíteni: egyik példányt az intézet levéltárában, másikat az ordinárius hivatalában kell megőrizni. (§ 2.)

2. *Megerősítés.* Az alapítványt az ordinarius fogadja el és utána az intézményt kánonilag felállítja.

3. *Felügyelet.* (c. 1491—1493.)

Az ordinárius felügyeleti és látogatási joggal rendelkezik az összes ilyen intézmény fölött, még akkor is, ha ezek történetesen jogi személyek, vagy exemptióval rendelkeznek is. Azonban van bizonyos fokozat e téren:

a) ha ezek az intézmények kolostorral kapcsolatosak és ha maga a kolostor *egyházmegyei* jogú, akkor teljesen a helyi ordinárius fennhatósága alatt állnak;

b) a *pápai* jogú (c. 483. n. 3.) szerzet esetén a helyi ordinariusnak korlátozott a felügyeleti joga (vallásoktatás, jó erkölcsök, jámborsági cselekedetek, szentségek kiszolgáltatása c. 1491. § 2.).

c) ha egy ilyen intézmény pápai kiváltságú, vagy az alapítás vagy pedig elévülés által ki is van véve az ordinarius hatósága alól, az ordinarius jogosult minden ellenkező jogszokás ellenére az *elszámolást* felülvizsgálni. (c. 1492.).

Az olyan alapítványt, amelyben az alapító az ordináriusnak e jogát ki akarná rekeszteni, nem lehet jóváhagyni (c. 1492. § 2.).

Az ordinárius ügyeljen arra, hogy az alapítók akarata minden tekintetben érvényesüljön. (c. 1493.).

4. *Megszüntetés* (c. 1494.)

Csak az Apostoli Szentszék engedélyével lehet az ilyen intézményeket megszüntetni, összevonni, vagy az alapítástól elütő célra használni. (c. 1494.)

Az alapítólevél e tekintetben adott rendelkezéseit kell természetesen *elsősorban* figyelembevenni.

50. § Kegyes, vagy istentiszteleti alapítványok[446] (Pia fundatio) (c. 1544—1551.)

I. *Fogalom* (c. 1544.)

Az alapítvány valamelyik egyházi jogi személynek adott vagyontömeg, amelynek évi hozadékából örökre, vagy hosszabb időn át (legalább néhány évtizedre) évenként visszatérően szentmisét (alapítványi mise), vagy egyéb istentisztelet tartását (ájtatosság, körmenet), vagy jámborsági, illetve karitatív tevékenységet kell végezni. (c. 1544.)

A jótékonysági intézményekhez hasonlítva, amelyek *önálló* vagy önállótlan alapítványok lehetnek, itt olyan alapítványokról van szó, amelyek az Egyház istentiszteleti feladatköréhez tartoznak és mivel egyházi jogi személy javára tétetnek, *önállótlan* alapítványok jellegével bírnak (ún. Zustiftungen).

A felajánlott vagyon, mint kötött célú külön vagyon, a kérdéses jogi személy tulajdonába megy át, amely az alapítványi kötelezettségek teljesítése végett annak *évi* jövedelméből kárpótolja magát.

[446] Németül: Gottesdienststiftungen. — Vö. A. *Szentirmai*, De fundationibus ecclesiasticis in iure Germanico, in. *Periodica*, fasc. I/1950 52—71. — *Berutti*, IV. n. 193. sq. — *Beste*, 826. sq. — *Cance*, III. n. 202. — Conte a Coronata — Cocchi, III. n. 228. sq. *Eichmann—Mörsdorf*, § 296. — *Jombart*, n. 878. sq. — *Jone*, II. 639. sq. — *Marchesi*, II. n. 240. sq. — *Regatillo*, II. n. 317. sq. — *Sipos—Gálos*, § 184

Az alapítványban tehát teljesítés és viszontteljesítés szerepel (do ut facias, c. 1544. § 2.), úgy, hogy ha az alapítványi vagyon elenyészik (devalvatio), akkor az alapítványi kötelezettség is megszűnik.

Az istentiszteleti alapítványokra általában az általános alapítványi jogszabályok vonatkoznak (c. 1513—1517.), hacsak az alábbi kánonok nem intézkednek másképpen.

II. *Alapítványi szerződés* (c. 1545.)

1. Az alapítványi célvagyon kirendelése történhetik élők közötti jogügylettel (pl. ajándékozás), vagy végintézkedéssel (pl. végrendelet). Az érdekelt jogi személynek döntenie kell, hogy elfogadja-e vagy sem. Az elfogadás a felettes egyházi hatóság jóváhagyása *után* lesz joghatályos.

2. *Jóváhagyás.* (c. 1545, 1546.) Az alapítványi tőke alapösszegét és hozamának felosztását (lelkész, kántor, harangozó, templom) maga a helyi ordinárius állapítja meg. (c. 1545.)[447]

Az alapítványt *írásban* kell jóváhagyni (c. 1546. § 1.), de csak akkor, ha biztos, hogy a jogi személy az eddig már fennálló kötelezettsége mellett az újat is el tudja látni és a felajánlott vagyon (tőke) megfelel az egyházmegyei vonatkozó jogszabályoknak. (c. 1546.)

Az alapítványi ügyekbe a *kegyúrnak* nincsen beleszólása. (c. 1546. § 2.)

3. *Írásbeliség.* A szóban tett alapítványról is írásos alapítványi oklevelet kell kiállítani, mégpedig *két* példányban; az egyiket a püspöki hivatalban, a másikat pedig a jogi személy levéltárában kell őrizni (c. 1548.).

III. *Vagyonkezelés és elhelyezés* (c. 1547.)

1. *Vagyoni helyzet.* (c. 1547.) Ha az alapítványi vagyon pénzből, vagy más ingóságból áll, azt az ordinárius által megjelölt biztos helyen kell elhelyezni, oly módon, hogy az eredeti tőke állaga megőrizhető legyen. Eme intézkedés kapcsán az ordinárius az érdekelteket (alapító, a jogi személy képviselője) is köteles meghallgatni, valamint az egyházmegyei vagyonkezelő tanácsot. Arra való tekintettel, hogy az alapítványi vagyonra súlyos és hosszantartó terhek nehezednek, csakis hosszabb távlatú elhelyezés jöhet számításba. A nagyobb

[447] Németországban pl. csak meghatározott időre szóló alapítványt lehet tenni, aminek eltelte után a vagyon a kérdéses jogi személy tulajdona lesz. *Eichmann—Mörsdorf*, II. 6., 501.

tőkéket biztonság kedvéért ajánlatos ingatlanba, vagy értékpapírokba fektetni.

2. *Számadási kötelezettség.*

a) *Általában.* Minden templomban az alapítványi misék listáját (tabella) a vonatkozó terhekkel fel kell tüntetni s a templomigazgató azt biztos helyen (sekrestyében) tartozik őrizni (c. 1549. § 1.). Ott, ahol sok az alapítvány, ajánlatos a fali táblázat helyett alapítványi *könyvet* vezetni, amelyet az ordinárius személyesen, vagy az esperes útján időnként ellenőriz. (c. 1549. § 2.)

Egyébként a jótékonysági intézményekre vonatkozó jogszabályokat (c. 1514—1517.) az alapítványokra is alkalmazni kell.

b) *Szerzetes templomokban.*

A kivett papi szerzetek templomaiban (még ha plébánia is) tett alapítványok jóváhagyási és felügyeleti joga nem a helyi ordináriust, hanem az illető szerzet nagyobb elöljáróját illeti meg (c. 1550.).

A szerzetesek vezetése alatt világi templomokban tett alapítványokra vonatkozólag a felügyeleti jog a helyi ordináriust illeti meg. Ugyanez áll a női szerzetes rendek templomaira is.

IV. *A kötelmek leszállítása.* (c. 1551.)

1. Ha az alapítványlevél másképp nem intézkedik, az istentiszteleti célt szolgáló alapítványból eredő kötelességek *leszállítása* egyedül az Apostoli Szentszéket illeti meg. (c. 1551. § 1.)

2. A helyi ordinarius abban az esetben, ha a teher viselés lehetetlenné vált, az alapítványi terheket leszállíthatja. (c. 1517 + c. 1551. § 2.)[448]

A pápa az Egyház kegyelmi kincstárából pótolja az ilyen reductio-t, az ordinarius pedig *kétoldalú* szerződés alapján teheti meg ugyanezt pápai engedély nélkül is.

3. A *miseterhek* leszállítása egyedül az Apostoli Szentszék joga.

Az alapítványi misék leszállításának engedélye nem vonatkozik egyéb miseterhek csökkentésére (c. 1551. § 2.).

Az *opera pia* leszállítására vonatkozó engedély pedig — hacsak a szövegből más nem következik — inkább egyéb terhek, mint a miseterhek leszállítására értendő. (c. 1551. § 3.)

[448] Az alapítványi misék terhét a helyi ordinárius csökkentheti, ha a jövedelem nagyon megcsappant, feltéve, hogy erről az alapítványi oklevélben intézkedés történik. (CP. 1922. júl. 14.: AAS 14, 1922, 529).

51. § Az egyházi vagyon szerzése[449] (c. 1499—1517)

A) *Szerzési szabadság és rendelkezési jog* (c. 1499.)

1. Az Egyház[450] jogosult vagyont (bona temporalia) szerezni mindama természetjogi vagy tételes jogon nyugvó címen, amelyen bárki más is szerezhet vagyont. (c. 1499. § 1.)

2. A tulajdon[451] (dominium) megszerzéséhez négy feltételre van szükség:

a) *habilitas in subiecto dominii,* vagyonszerzési képesség, az Egyháznál ez megvan, mint fentebb láttuk;

b) *aptitudo in re,* a birtokolható vagyon, amely az Egyház célját szolgálja, amelyet maga az Egyház illetékes eldönteni;

c) *titulus legitimus,* törvényes szerzési cím. Különbséget kell tenni a szerzés jogcíme (titulus, causa) és a szerzés módja (modus) között. *Jogcímnek* mondjuk azt a jogi célt, amely végett a dolgot átruházzák (rendesen a kötelezettség teljesítése, pl. adásvétel, csere stb.).

d) A szerzés *módja* pedig az átruházás (ingóknál átadás, ingatlanoknál telekkönyvi bejegyzés).

B) *Szerzési módok.*[452]

[449] *Berutti,* IV. n. 614. sq. — *Beste,* 797. sq. — *Cance,* III. n. 171. — Conte a Coronata — *Eberes,* § 139. — *Cocchi,* III. n. 171. sq. — Eichmann—*Mörsdorf,* II. § 203. — *Holböck,* II. 894. sq. — *Jombart,* n. 841. sq. — Jone, II. 610. sq. — *Marchesi,* II. n. 190. sq. — *Regatillo,* n. 268. sq. — *Sipos*—*Gálos,* § 181.

[450] Az egyházi vagyonjogban az Egyház (Ecclesia) szó jelenti az egyetemes Egyházat, az Apostoli Szentszéket és minden más egyházi jogi személyt, hacsak a szövegösszefüggésből, vagy a dolog természetéből más nem következik. (c. 1498.)

[451] A tulajdonjog a legfőbb jogi hatalom a dolgon, a tulajdonos a dologgal, mint sajátjával kizárólag és szabadon rendelkezik. (*Szladits,* 47. old.) Mások szerint a tulajdonjog az a legteljesebb és legközvetlenebb jogi uralom amelyet a pozitív jog korlátai között és mások jogainak sérelme nélkül valamely dolog felett gyakorolni lehet. (*Kolosváry,* im. 104.) Hozzátartozik tehát: a dolog birtoklása, rendelkezési jog, kizárólagos használati jog.

[452] Az Egyház vagyont szerezhet:

a) mint minden más fizikai vagy jogi személy *magánjogi* jogügylettel, feltéve ha a polgári jog szerint jogképes. A magyar *Ptk.* 28. §-a szerint az Egyház (püspökség, plébánia, egyházközség stb) magán jellegű jogi személynek tekintendő, s mint ilyen vagyonszerzési képességgel bír.

b) a hívek *önkéntes* adományai révén (adomány, gyűjtés);

c) felsőbb hatósági intézkedés, vagyis a *közjog* alapján (adók, illetékek).

Megkülönböztetünk eredeti (originalis) szerzési módot és származékos (derivatus) szerzési módot.

I. *Eredeti szerzési módok:*

Az eredeti szerzésmódnál a jog szerzése a jog újonnan való keletkezésével (megszületésével) esik egybe.

1. *Gazdátlan (uratlan) dolog elsajátítása (occupatio).*[453]

Uratlan az olyan dolog, amely soha senkinek tulajdonában nem állott, vagy ha igen, régi tulajdonosa elhagyta.

2. *Növedék* (accessio). A növedék olyan alkotórész, amely utóbb járult a már meglévő fő dologhoz. (Pl. iszapodás, elhagyott meder.)[454]

3. *Kincslelet.* Kincs (thesaurus) oly belső értékkel, vagy kultúrtörténeti régészeti beccsel bíró ingók, amelyeket elásva, elrejtve találtak meg, de az idő régisége miatt tulajdonossal nem rendelkeznek. A tételes jog szabályozza.[455]

4. *Gyümölcselválasztás.* Akkor szerepel ez, mint szerzési mód, ha a gyümölcsöt hozó dolog és a gyümölcs szedésére vonatkozó jog (haszonélvezeti jog) *különböző* személyeket illet meg.

II. *Származékos tulajdonszerzési módok*[456]

E szerzési mód jogi hatályát a korábbi jogosult jogából meríti, vagyis a már fennálló tulajdonjogot viszi át a korábbi tulajdonosról az új tulajdonosra. Itt a tulajdonszerzés *két* mozzanatra oszlik: az egyik a szerzés *alapja, címe* (titulus acquirendi), amely követelést nyújt arra, hogy valamely dolog (pl. amit megvettünk) tulajdonunkba menjen. A másik *szerzési mód* (pl. átadás), pedig a jogcímet adó követelés tejesítése, vagyis a dologi jogváltozás *tényleges* előidézője. Ilyenek főleg az adásvétel, csere, elbirtoklás és az öröklés.

[453] Vö. Ptk. 127. §.
[454] Vö. Ptk. 126. §
[455] A magyar jog helyett *találás*ról szól. (Ptk. 129—132. §.).
[456] Ilyen pl. a *feldolgozás* (specificatio) amely idegen dologgnak a tulajdonos tudta és beleegyezése nélkül a magunk számára tulajdonszerzés szándékával eszközölt olyan feldolgozása, amelyet eredeti állapotába visszahelyezni súlyos hátrány nélkül nem lehet. Továbbá *vegyítés*, vagy *összesítés*, amikor különböző tulajdonosok dolgai olyan összeköttetésbe kerülnek, hogy vagy teljesen új dolog keletkezik, vagy fő és mellékdologi kapcsolatba kerülnek.

III. *Elbirtoklás* (praescriptio. c. 1508—1512.).[457]

Az elbirtoklás abban áll, hogy a birtoklás *tényleges* állapota a törvényes előfeltételek, különösen pedig a meghatározott elbirtoklási idő letelte után *jogállapottá* változik át. Vagyis valamely dolog békés, zavartalan birtoka az elbirtokló javára tulajdont szül.

Mivel a birtok tárgyai jogok is lehetnek, azért elbirtoklás révén jogokat is lehet szerezni.

Felosztás:

1. *acquisitiva,* amely idegen tulajdont szerez; *liberativa,* amely terhektől mentesít;
2. *ordinaria,* rendes és *extraordinaria,* rendkívüli;
3. *egyházi* és *polgári.*

Az Egyház az egyöntetűség és egyszerűség kedvéért az elbirtoklás tekintetében az érdekelt *állami* törvényeket fogadja el (canonisatio, c. 1508.), mind a jogcímet, mind az időt, módot és eredményt tekintve, de van néhány külön intézkedése is.

Az elbirtoklás egyházjogi feltételei.[458]

1. *Res apta.* (c. 1509., 1510.)

Minden[459] dolog önmagában elbirtoklás tárgya lehet, hacsak a dolog természete, vagy tételes intézkedés ezt ki nem zárja.

Két megszorítás van e téren.

Egyrészt ki vannak zárva az elbirtoklásból a kódexben kimerítően felsorolt fontos dolgok és jogok.[460]

Másrészt az elbirtoklás *korlátozott* a következő esetekben:

a) a magánkézben lévő szent dolgokat (res sacrae) magánosok elbirtoklással megszerezhetik, de nem használhatják profán célra (c. 1510.). Ha azonban az az áldást, vagy szentelést elvesztette, e korlátozás megszűnik, de ebben az esetben sem használható *ad usus sordidos.* (c. 1510. § 1.)

b) A nem magánkézben lévő szent dolgokat csak egyházi jogi személy szerezheti meg elbirtoklás révén a másik egyházi jogi személytől (c. 1510. § 2.), tehát magánosok és *nem* egyházi jogi személyek e jogból ki vannak zárva.

[457] *Scheller,* Die Verjährung nach dem geltenden kanonischen Recht, Freiburg i. Br., 1923. — *Gismondo,* La prescrizione estintiva nel diritto canonico, Roma 1940.

[458] Az elbirtoklás feltételeit a magyar jogban 1.: Ptk. 121—124. §.

[459] Testi dolog és jogok, ingó, ingatlan, köz- és magándolgok.

[460] c. 1509. Vö. *Bánk,* Kánoni jog., I. 386. oldal.

2. *Tempus praescriptum* (időtartam),

megállapított elbirtoklási idő. (c. 1511.)

Tételes egyházi jog alapján:

a) 100 év szükséges az Apostoli Szentszékhez tartozó ingatlanok, becses ingók, jogok és személyi, valamint dologi keresetek elbirtoklásához. (c. 1511. § 1.)

b) 30 év szükséges az elbirtokláshoz, ha fenti vagyonságok más egyházi jogi személyek tulajdonában vannak (c. 1511. § 2.).

c) 10 év szükséges az egyházi fizikai személy birtokában lévő egyházi dolog elbirtoklásához.[461]

Ha a dolog birtoka időközben jogutódlás révén másra száll, az utód elbirtoklásába az elődd alatt eltelt idő is beleszámít (accessio temporis), feltéve, hogy az utód jogosan jutott annak birtokába (nem pedig: clam, vi vel praecario).

Az elbirtoklási idő folyamatában ideiglenes szünet áll be (praescriptio dormire dicitur), ha a tulajdonos, aki ellen az elbirtoklás folyik, cselekvőképtelen stb.

3. *Bona fides.* Jóhiszeműség. (c. 1512.)

A jogilag hatályos elbirtokláshoz jóhiszeműségre (bona fides) van szükség az elbirtokló részéről, mégpedig nemcsak a birtoklás kezdetén, hanem az egész törvényes idő folyamata alatt.[462]

A *jóhiszeműség* abban áll, hogy valaki azt hiszi, úgy ítéli, hogy a kérdéses dolog az övé.

A *rosszhiszeműség* (mala fides) pedig abban áll, hogy azt, amiről tudja valaki, hogy nem az övé, mégis úgy akarja birtokolni, mint tulajdonát.

4. *Titulus,* jogcím

A jogcím (iustus titulus, verus, coloratus, existimatus, praesumptus).

A *titulusról* a kódex kifejezetten nem tesz említést, implicite azonban ennek szükségességét elismeri, amikor hangsúlyozza (c. 1512.), hogy a jóhiszeműségre már a birtoklás elején szükség van, a

[461] Ezekre nézve ugyanis a polgári jog az irányadó. Vö. Ptk. 121. §.

[462] A római jog szerint a jóhiszeműségre csak a birtoklás elején volt szükség (ami természetjogi követelmény is!), de nem a birtoklás folyamata alatt. Azonban már a IV. lateráni zsinat a természetjog csalatkozhatatlan magyarázatképp kimondotta, hogy az *egész* időközben jóhiszeműségre van szükség. Ha csak a birtoklás kezdetén lenne erre szükség, s nem később is, akkor a formális jogtalanság jogot szülne és a törvényhozó a bűnt jutalmazná, ami lehetetlen.

birtoklás viszont jogcím nélkül, amely a tulajdont átruházza, elképzelhetetlen.

Minthogy a jogcímről a kódex nem intézkedik, a *polgári* jog előírásait kell figyelembe venni.[463]

5. *Possessio*

Birtoklás, amely megengedett dolognak tulajdonként való tényleges lefoglalása (birtoklása), amelynek saját nevében, folyamatosnak, megszakítás nélkülinek, igazságosnak, vagyis jogcímen nyugvónak kell lennie.

IV. *A végrendeleti vagy kegyes rendelkezések.*[464] (c. 1513—1517.) (Piae voluntates.)

1. *Fogalom.*

A *„pia voluntas"* nem más, mint *„pia causa"*-ra kirendelt minden vagyonjogi intézkedés.

A *„pia causa"* pedig a vallási, vagy keresztény karitatív intézkedés.

2. *A kirendelés módjai*

A kegyes célú intézkedés rendesen ajándékozás vagy végrendeleti úton történik.

a) *Ajándékozás* (donatio).

Kétféle:

1° *donatio inter vivos,* szabadrendelkezésű tulajdon élők közötti ingyenes és visszavonhatatlan szerződéses átruházása, amely az elfogadás pillanatában lép hatályba;

2° *donatio mortis causa* (c. 1513.), valamely szabadrendelkezésű tulajdonnak az ajándékozó halála esetére szóló ingyenes visszavonható átruházása, más szóval: *végintézkedés.* Csak halál esetén lesz hatályos, addig bármikor visszavonható.

E *római* jogi intézményt a modern polgári jogrendszerek már elhagyják, de a kánoni jog még fenntartotta.

b) *Végrendelet.* (Testamentum.)

[463] Ptk. 187. §.

[464] Németül: Fromme Verfügungen (piae voluntates). — *Berutti,* IV. n. 172. sq. — *Beste,* 806. sq. — *Cance,* III. n. 179. sq. — *Cocchi,* III. n. 189. sq. — Conte a Coronata — *Eichmann—Mörsdorf,* II. § 203., V. — *Holböck,* II. 898. sq. — *Jombart,* n. 852. sq. — *Jone,* II. 617. sq. — *Marchesi,* II. n. 204. sq. — *Regatillo,* II. n. 284. — *Sipos—Gálos,* p. 688.

A végrendelet *aktus* és nem szerződés; visszavonható és nincs szükség elfogadására.

Felosztása:

Lehet: *közvégrendelet* (publicum), közjegyző, vagy bíróság előtt; — *Magánvégrendelet* (privatum); — *írásbeli*, vagy sajátkezűleg írt (scriptum vel holographum) — és *szóbeli* (verbale) végrendelet.

c) *Hagyomány* (legatum)[465] abban áll, hogy az örökös az örökhagyó akaratából egyes vagyontárgyakat meghatározott fizikai vagy jogi személynek tartozik átadni. Az örökhagyó halálával a *legatarius* azonnal jogigénnyel léphet fel.

A legatumnak több faja van:

1° *purum*, ha nincs feltételhez kötve,

2° *ad diem*, ha meghatározott időre szól (pl. 10 évre),

3° *ex die*, a kezdeti idő meghatározása (pl. 5 év után kell átadni valamit),

4° *sub conditione*, ha múlt, jelen, vagy jövő feltételhez van kötve,

5° *sub demonstratione*, a legatarius vagy tárgy közelebbi meghatározása,

6° *sub causa*, a legatum-hagyás okának megnevezése,

7° *sub modo;* a cél meghatározása (pl. a szeminárium javára).

d) Codicillus, a végakarat kevésbé ünnepélyes kifejezése, örökös megnevezése nélkül.

e) *Substitutio*, a végakaratban egyik félnek a másik helyébe való beállítása.

f) *Fidei commissum*, amikor az egész hagyaték, vagy annak egy része az örökhagyó akaratából másnak adandó; de ennek a személyét az örökös szabadon állapítja meg.

Eme halállal kapcsolatos végintézkedések valóban *kegyes rendelkezések*, amellyel a hívek a javakat Isten tiszteletére, saját lelkük üdvére szegényeknek templomoknak, szerzeteknek, hit- vagy szeretet-intézményeknek hagyományozzák.

3. *Rendelkezési képesség.*[466] (c. 1513. § 1.)

a) *Természetjogi alapon.*

1° Természetjogi alapon a *donatio inter vivos* érvényes, ha: esze használatával bíró személy,

[465] A magyar jogban I. *Ptk.* 641—643. §.

[466] Régebben (1945 előtt) a magyar klérus végrendelkezési szabadsága korlátozva volt:

a) A főpapok végrendelkezése (1945 előtt)

A javadalmas főpapok végrendelkezését az 1703. június 15-én kelt *Kollonich-féle* egyezmény (Conventio Kollonichiana) szabályozta, amelyet az 1715:XVI. tc. törvénybe iktatott. Eszerint az elhunyt javadalmas fő-

megengedett dolgot,

arra képes személynek ad, amit az elfogad. Az elfogadás pillanatában lép hatályba.

2° *Donatio mortis causa*-hoz ugyanolyan feltételek szükségesek, mint az élők közötti átruházáshoz: hatályba lép a halál beálltával, feltéve, hogy előtte nem vonták vissza.

3° A *végrendelet* (testamentum) érvényességéhez szükséges, hogy az örökhagyó értelmének és szabad akaratának teljes birtokában rendelkezzék saját javáról tévedés, csel, kényszer kizárásával.

b) *Kánoni jogi alapon.*

1° *Személyi képesség.* Kegyes célra ajándékozhatnak és végrendelkezhetnek mindazok, akiket erre a természetjog[467] és a tételes kánoni jog[468] felhatalmaz (c. 1513. § 1.), akkor is, ha esetleg a polgári törvény másképp intézkedne. (c. 1513. § 1.)

---

papok hagyatéka *hármas* felosztás alá került. Egy harmadát a kincstár, egy harmadát az egyházmegye és egy harmadát az elhunyt rokonsága kapta.

A szabad végrendelkezésre a kincstárnak fizetendő illeték mellett a főkegyúr, a főkegyúri jog szünetelése idején pedig a püspöki kar és kormány között létrejött megegyezés alapján a VKM adott engedélyt a főpapoknak a pénzügyminiszter által megállapított kincstári illeték lefizetése után (1922. évi dec. 14-i Minisztertanácsi hat.) (Ezek szerint az osztrák konkordátum idevonatkozó rendelkezése, mely a szabad végrendelkezést biztosítja, nem nyert befogadást: 11.906/1881 P. M., 643/1871 V. K. M.)

b) Az alsópapság végrendelkezése

Az alsópapság (a javadalmas püspökök kivételével az összes papok) szabadon végrendelkezhetett.

Ha ezek végrendelet nélkül haltak el akkor a tiszta hagyatékból levonandó volt a püspök (egyházmegyei zsinat) által megállapított % szerint (rendesen 15%) az egyházmegyei köteles címeknek (szeminárium és papi nyugdíjintézet) juttatandó rész. Ezután a tiszta hagyaték *hármas* felosztás alá került. Egy harmadát kapta az illetékes egyházmegye, egy harmadát a rokonság, egy harmadát a szegények. (1894:XVI. tc. és ennek alapján kiadott T. 107/15/1904. I. és V .K. M. rendelet). A szegényharmad felosztására, mely a működési hely szegényeinek juttatandó, az egyházi hatóság tett előterjesztést a VKM-nek. Ha az elhunyt hozzátartozói szegények, a szegényharmadot is ők kaphatták. (*Várady L. Árpád,* I. és V. K. M. rendelet a végrendelet nélkül elhalt alsóbbrendű kath. papok hagyatéka tárgyában, Bp. 1904. *Kollányi F.* A magyar kath. alsópapság végrendelkezési joga, Esztergom. 1890, — *Groh, J.* Öröklési jog a magyar kath. clerus tagjai után, Bp. 1913.)

[467] A *természetjog* alapján képtelenek végrendelet alkotásra a gyermekek, elmebajosok, részegek, súlyos és igazságtalan félelem, megtévesztés (dolus) áldozatai.

[468] A *kánoni* jog alapján képtelenek a szerzetes rendek tagjai az ünnepélyes fogadalom letétele után.

2° *Mód.* A tulajdonátruházás módjai:

élők között és halál esetére szóló ajándékozás, továbbá végrendelet és legatum (c. 1513. § 1.).

c) *Polgárjogi alapon.* (c. 1513. § 2.)

1° A polgári jogok közelebbről meghatározzák az élők közötti ajándékozási szerződés, valamint a végrendelet érvényességi feltételeit mind az ajándékozó, illetve örökhagyó, mind az örökös, mind pedig az örökség tárgya és az okmány külső formája tekintetében.[468]

2° A tisztán *világi* célra tett ajándékozás, vagy végrendeleti hagyomány, ha a természeti, isteni és kánoni joggal nincs ellentétben, a bírói ítélet után lelkiismeretben is kötelez.

3° *Forma.* A polgári jog alakiságait a lehetőség szerint a végakarati intézkedéseknél az Egyház érdekében figyelembe kell venni (c. 1513. § 2.)

Ha a végintézkedéseknél ezeket a formalitásokat az illetők nem tartották meg, az örökösöket komolyan figyelmeztetni kell, hogy az örökhagyó akaratát ennek ellenére is teljesítsék. (c. 1513. § 2.) Kikényszeríteni azonban nem lehet.

Ahhoz, hogy a kegyes célra tett végintézkedés lelkiismeretben kötelező legyen — elégséges, hogy az ajándékozó, vagy örökhagyó akarata *bármiképp* igazolható legyen.

[469] A *magyar* jogban a Ptk. a végrendeletre vonatkozólag a következőképp intézkedik:

Az írásbeli magánvégrendelet érvényes, ha annak végrendeleti minősége, keltének helye és ideje magából az okiratból kitűnik továbbá, ha a végrendelkező azt *a)* elejétől végig *maga írja és aláírja; b)* vagy két tanú együttes jelenlétében *aláírja,* vagy ha azt már aláírta, az aláírást két tanú előtt a *magáénak ismeri el* és a végrendeletet mindkét esetben a tanúk is — e minőségük feltüntetésével — aláírják; — *c)* vagy aláírja és akár nyilt, akár zárt iratként a közjegyzőnél — végrendeletként feltüntetve — *személyesen* letétbe helyezi. (629. §)

Az írásbeli magánvégrendeletet a végrendelkező akár maga írhatja, akár mással irathatja. A gépírás akkor sem számít saját írásnak, ha magától a végrendelkezőtől ered. (628. §)

Az írásbeli magánvégrendelet *érvénytelen,* ha a tanú *a)* a végrendelkező személyazonosságának tanusítására nem képes; *b)* ha kiskorú vagy cselekvőképességét érintő gondnokság alatt áll; *c)* ha írástudatlan. (630. §).

Az írásbeli magánvégrendelet tanúja vagy más közreműködő személy, illetőleg ezek hozzátartozója javára szóló juttatás érvénytelen, kivéve, ha a végrendeletnek ezt a részét az örökhagyó sajátkezűleg írta és aláírta. (630. § 3).

Az Egyház mint magán jellegű jogi személy a birtok minimum kérdését szabályozó 1957: 9, és 1957: 10. trv. alapján (Magyar Közlöny, 1957. febr. 15.) élők között, mint földmíveléssel nem hivatásszerűen foglalkozó közület 1 kh (1 kh, 400 □-öl) szerezhet. *Öröklés* útján azonban, minthogy ilyen megkülönböztetés nincsen 20—25 kh-ig szerezhet. Vö. *Seres* Imre, Földjog, Budapest, 141. old.

Ez igazolható kétségtelen jelek, kijelentés (verba), intés (nutus), írás vagy két szavahihető egyén egybehangzó vallomása (egy tanú nem számít) alapján.[470]

4. *A kegyes intézkedések végrehajtása.* (c. 1514—1516.)

a) *Az adakozó akaratának teljesítése.* (c. 1514, 1515.) A kegyes célra (pia causa) adományozó, vagy hagyományozó hívek akaratát *pontosan* és *lelkiismeretesen* (diligentissime)[471] teljesíteni kell, még a kezelés és felhasználás (erogatio) módjára vonatkozólag is, feltéve, hogy az esetleges ezirányú záradék nem gátolja a helyi ordinarius felügyeleti jogát, aki a kegyes célú végintézkedések jogszerinti végrehajtója. Ha mégis lenne ilyen megszorítási záradék, az semmis. (c. 1514, 1515. § 3.)

b) *Az ordináriusok felügyeleti joga.* (c. 1515.)

1° *Általános végrehajtók.* A végakarati intézkedés rendesen végrehajtóra szorul (executor), aki az elhúnyt akaratát teljesíti. E végrehajtót vagy az örökhagyó, vagy a törvény rendeli ki.

Az örökhagyótól kirendelt végrehajtó elsőbbségben részesül. Aki e megbízást elfogadta, köteles azt teljesíteni és szükség esetén erre a bíró is rászorithatja.

A *törvény* által kirendelt végrehajtók között az első helyet foglalja el a *haeres institutus,* aki szerződésszerűen (quasi contractus) tartozik teljesíteni a végrendelkező akaratát.

Az örökös után következik a helyi *ordinarius,* aki az összes kegyes célt szolgáló végintézkedések hivatásos (született) végrehajtója (c. 1515. § 1.).

2° *Az ordinárius teendői:*

Joga és kötelessége arra ügyelni, (még kánoni látogatás révén is), hogy e végintézkedéseket teljesítsék (c. 1515. § 2.);

Neki tartoznak elszámolással a megbízott végrehajtók is, akár ő rendelte ki azokat, akár az örökhagyó (c. 1515. § 2.).

Az ordinárius eme felügyeleti jogát korlátozó minden esetleges végrendeleti intézkedés hatálytalan (c. 1515. § 2.), vagyis nem létezőnek kell tekinteni.

c) *A fidei commissum* (továbbadás céljából hagyott vagyon) végrehajtása. (c. 1516.)

[470] A plébános, vagy gyóntató állítása nem teljes bizonyítás, de kiegészítő esküvel megerősíthető.

[471] „Postulat imprimis ius naturale et divinum iubent canonicae civilesque leges, ut voluntates fidelium facultates suas in pias causas donantium vel relinquentium diligentissime impleantur." (Instr. Cong. de Prop. Fide: 1807. *Collectanea,* nr. 1622.)

1° Az a világi vagy szerzetes pap, akire élők közötti, vagy halál esetéről szóló ügylettel kegyes célra *fidei commissum*-ot bíztak, tartozik erről a saját ordináriusát értesíteni,

2° s neki az összes ingó és ingatlan vagyonságot a kapcsolatos terhekkel együtt jelenteni.

3° Ha ezt az ajándékozó előzetesen megtiltotta volna, akkor egyházi személy nem fogadhat el *fidei commissumot* (c. 1516. § 1.).

4° Az ordinárius köteles megkövetelni, hogy e vagyonságokat biztos formában elhelyezzék és köteles őrködni annak végrehajtásán. (c. 1516. § 2.)

5° Ha e vagyonértékek a szóbanforgó helység vagy egyházmegye templomai számára, az ottani lakosok, vagy kegyes intézmények támogatására vannak szánva, akkor a felügyeletnél a helyi ordinárius jön tekintetbe; más esetben a kérdéses szerzetes saját ordináriusa. (c. 1516. § 3.)

5. *A kegyes intézkedések megváltoztatása.* (c. 1517.)

Alapelv, hogy a végintézkedő akarata szent és sérthetetlen, azt megváltoztatni, átváltoztatni, összevonni csak az adományozó beleegyezésével lehet, illetve akkor, ha annak betűszerinti végrehajtása nehézségekbe ütközik.

Két hatóság jöhet itt tekintetbe.

a) *Apostoli Szentszék.*

A végintézkedések leszállítása, módosítása, vagy átváltoztatása a Szentszéknek van fenntartva. E joggal azonban csak szükség és igazságos ok fennforgása esetén élhet (ex iusta et necessaria causa). (c. 1517. § 1.)

b) *Helyi ordinárius.*

Az ordinárius két esetben módosíthatja, csökkentheti a végintézkedésekből származó terheket:

1° ha erre az ajándékozó, vagy örökhagyó őt kifejezetten felhatalmazta;

2° ha a hagyománnyal járó terhek teljesítése a kezelők hibáján *kívül* bekövetkezett jövedelmi csökkenés, vagy más ok miatt lehetetlenné vált. (c. 1517. § 1.)

Az ordinárius a módosításnál köteles:

az igazságnak megfelelően eljárni, mégpedig

a kezelők, vagy esetleges örökösök meghallgatásával,

a lehetőség szerint az alapító akaratának szemmel tartásával (pl. a javak felhasználását illetően).

Az *alapítványi misék* leszállítása mindig a Szentszéknek van fenntartva. (c. 1517. § 2.)

V. *Sajátos egyházi bevételi források.* (c. 1502—1507.)

Különös egyházi szerzési címek.

Az Egyház *tulajdonában* lévő vagyon jövedelme nem fedezi a szükségleteket, azért régóta kisegítő jövedelmi forrásokhoz kell nyúlnia.

1. *Kötelező adományok.*

a) *Tized* (decimae. c. 1502.)[472]

Ahol a helyi rendelkezések és dicséretes szokás alapján még a tizedszedés és zsengeszedés gyakorlatban van, ez a jövőben is fenntartandó.

A tized a gyümölcs, vagy más termény jövedelme: tized-, vagy más részének Isten egyetemes tulajdonának elismeréseképpen az ő szolgái fenntartására adott rész.

A tized személyes, reális és vegyes jellegű volt, amit a haszonból, a terméyből, vagy mindkettőből kellett részesedésként adni.

A *reál*tized fizetésére birtokuk arányában a *nem* keresztények is kötelezve vannak.

b) *Zsengék* (primitiae. c. 1502.).

A föld termésének vagy az állatok elsejének gyümölcse.

Az ősegyházban nincs róla törvény, de az atyák korában már gyakorlatban volt.[473]

Az V. századtól kezdve kiment a szokásból.

Ahol külön hatályos rendelet, vagy szokás van e tekintetben, továbbra is fenntartandó. (c. 1502.)

A tized és a zsengefizetés joga a természetjogban gyökerezik, amely szerint a lelkipásztorok ellátásáról gondoskodni kell.

2. *Önkéntes adományok* (oblatio. c. 1503.)

Az újabb időben a hívek önkéntes adományai alkotják az Egyház legfőbb bevételi forrását, amelyekből nemcsak istentiszteleti szükségletét, hanem iskoláinak fenntartását is biztosítani iparkodik. Az adományok rendesen gyűjtés révén kerülnek az Egyház kezébe. Az önkéntességet nem befolyásolja, ha az Egyház szolgái által templomban[474] vagy templomon kívül gyűjtést rendez.

[472] A tized természetével részletesen foglalkozik: SCC: 1932. július 20-i resolutiója, AAS 25, 1933, 470. Vö. *Periodica*, 23, 1934, 11.

[473] c. 6 D. 32; c. 65. C. 16. q. 1.

[474] Álló és csengettyűs perselyek révén.

A gyűjtés, kéregetés szabályozása (stipem cogere. c. 1503.).

Bármilyen kegyes, vagy egyházi intézmény, vagy cél részére magános,[475] egyházi, vagy világi személyek csak felettes egyházi hatóság engedélyével tarthatnak gyűjtést.[476]

Az írásos engedélyt vagy

a) az Apostoli Szentszék (SCC vagy S. Cong. Orient.), vagy pedig

b) a saját ordinárius és a gyűjtés helye szerint illetékes ordinárius együttesen adja meg.

Az összegyűjtött alamizsna annak a tulajdonába kerül, akit erre a helyi rendeletek vagy szokásjog kirendel.

3. *Egyházi adók* (tributa. c. 1504—1506.)

Az adókivetés joga az Egyház vagyonszerzési jogainak (c. 1496.) gyakorlati következménye.

Általában. Az Egyháznak jogában áll a hívektől igényelni mindama földi javakat, amelyek az Egyház sajátos céljának biztosítására (dologi és személyi kiadások), istentisztelet, egyházi személyek ellátására és egyéb egyházi célra (pl. szeretet és irgalmassági művek) szükségesek.[477] (c. 1496.)

Ez következik az Egyház tökéletes társaság jellegéből. Ugyanez a jog megilleti az államot is a saját területén.

Az Egyház e jogát gyakorolhatja törvényekkel, rendeletekkel, szankciókkal. De a gyakorlatban általában nagy önmérsékletet tanúsít e téren; inkább buzdítással iparkodik a híveket ezirányú kötelességükre figyelmeztetni; gyakran pedig megelégszik az önkéntes adományokkal.

A *taxát* bizonyos ügyek intézésénél megkívánja, de szegények esetében elengedi.

Adóztatási jog. Az Egyház anyagi szükségleteinek fedezésére jogosult a híveket *megadóztatni.* Az adó egyetemes kényszer adomány meghatározott viszontszolgáltatás nélkül.

Az Egyház adóztatási joga egyházi felségjog, azért csak e hatalom hordozóit illeti meg; mégpedig a pápát az egész Egyházban, a helyi ordináriust pedig az egyházmegyében, a személyi ordináriust pedig a közösségi területen.

Fennáll e jog függetlenül attól, hogy az állam elismeri-e, vagy sem, nyújt-e jogsegélyt a behajtáshoz, vagy sem.

[475] A szerzetesek alamizsnagyűjtését a c. 621—624. szabályozza.

[476] Természetesen az idevágó *állami* jogszabályokat is figyelembe kell venni!

[477] *Dologi* kiadások: az istentiszteleti kiadások; *személyi* kiadások: a papok, világi egyházi alkalmazottak fizetése, karitatív tevékenység stb.

Közvetlen kényszer rendszabályok alkalmazása nélkül is adóigényét gyakorlatilag valóra tudja váltani az Egyház, tisztán lelki eszközökkel.[478]

Három adóról szól itt a kódex:

a) *Székesegyház, vagy rendes adók* (census. c. 1504.).

Az adó (census) évenként meghatározott összegben fizetett pénz. A rendes adó kategóriájába tartozik a székesegyházi adó (cathedraticum vel synodaticum).[479] A székesegyházi adó évenként a püspöknek fizetett szerény taxa tiszti hatósága elismeréséül.[480]

Évenként székesegyházi adót kötelesek fizetni:

1° a püspök hatósága alatt álló összes templom,[481]

2° a püspök hatósága alatt álló összes javadalom,[482]

3° az összes világi testvérület (c. 707., 708.), amelyet az ordinárius emelt s külön templommal rendelkezik.

Az adó megállapítása.

A székesegyházi adók összege szerény és egységes legyen s nem pedig a jövedelem, vagy a hívek arányában változó.

Az összegszerűséget:

a szokásjog állapítja meg. Ennek hiányában

a tartományi zsinat, vagy

a püspöki konferencia a Szentszék hozzájárulásával (c. 1507.).

Széküresedés alkalmával székesegyházi adót *nem* kell fizetni.[483] A kivett szerzetesek[484] templomaik alapján nem fizetnek ilyen adót.

Sok országban ez az adó manapság már nincsen szokásban.

b) *Egyházmegyei, vagy rendkívüli adók* (exactiones. c. 1505—1506.).

Az *exactio* egyházmegyei törvény alapján jogos okból egyházi jövedelemből húzott rendkívüli püspöki jövedelem.

A helyi ordinárius jogosult kivetni:

1° *szemináriumi* adót (seminaristicum, c. 1355—1356.), a papnevelő intézet fenntartására;

2° javadalmi járadékot a plébániáról távozó plébános részére (c. 1429.);

[478] Az Eucharistiából való kizárás, kiközösítés, szentelmények megtagadása stb.

[479] Mivel régen évente az egyházmegyei zsinat alkalmával fizették.

[480] Tehát elvileg nem a püspök fenntartására fizetik.

[481] plébániai, társasegyházak, nyilvános kápolnák stb.

[482] Akár örökös, akár kézi, nemcsak a kanonokok és elmozdíthatatlan plébános, hanem az elmozdítható plébános is stb.

[483] SCC. 1917. aug. 20. — sem a káptalani helynöknek, sem az apostoli kormányzónak, mivel ezek nem főpásztorai az egyházmegyének. AAS. 9, 1917, 497.

[484] de esetleges javadalmuk alapján igen.

3° mérsékelt *rendkívüli* adót[485] az egyházmegye különleges szükségleteinek fedezésére (pl. székesegyház tatarozása), mégpedig minden javadalmasra, beleértve a szerzeteseket is (c. 1505.).

4° Az *egyházmegye* javára, vagy a kegyúr részére csak valamely javadalom, vagy egyházi intézmény alapításánál állapíthat meg járadékot (adót), vagy az alapítólevél jóváhagyása, vagy pedig a templom felszentelése alkalmával. — Az így megállapított adó később nem emelhető.

Eme eseteken kívül az ordinárius templomokra, javadalmakra, egyházi intézményekre semmiféle adót nem vethet ki (c. 1506.)[486]

A misedíjakat, akár kézi, akár alapítványi miséről van szó, nem lehet megadóztatni. (c. 1506.)

c) *Egyházközségi adók.*

E kérdéssel igen alaposan foglalkozik Móra Mihály kiváló munkájában.[487]

4. *Illetékek* (Taxae. c. 1507.)

Az illetékek az egyes egyháztartományokban a hívek részéről az egyházmegyei hatóságnak a kapott kegyért, vagy a papoknak a végzett szolgáltatásért nyújtott törvényesen megállapított juttatás (adomány).

Az illetékek lehetnek:

a) *Nem bírói illetékek* (c. 1507. § 1.):

1° a *potestas voluntaria* — cselekményeiért (pl. plébános kinevezés stb.);

2° a Szentszék rescriptumainak végrehajtásáért;

3° a szentségek[488] és szentelmények kiszolgáltatásánál szedett adományok.

Ez adó mérvét a tartományi zsinat vagy püspöki konferencia állapítja meg és a Szentszék hagyja jóvá (c. 1507. § 1.).

b) *Bírói illetékek.* (c. 1909.)

[485] extraordinaria et moderata exactio.

[486] Már a lateráni zsinat óvja a püspököket a túlságos adókivetéstől. c. 6 X, 3, 39.

[487] Az egyházi adó és az egyházközség alapkérdései, Bp. 1941. — L. még I. *Wenner*, Kirchenvorstandsrecht, Paderborn, 1954. — *Meid.* Ortskirchensteuer oder Diözesankirchensteuer, Trier, Th. Itschr. 58, 1949, 149—165. — *Dienstleder*, Die Kirchenbeitragsordnung im Lande Österreich, Wien 1941. — Vö.: A budapesti róm. kat. egyházközségek igazgatási szabályzata (18.392/1920. V. K. M.) Az egyházközségek adóztatási joga. Vö.: 119—2/610—1931. V. K. M.

[488] a házasságra nézve vö. c. 1056.

[489] a temetésre: c. 1234.

1° Ezeket szintén a tartományi zsinat vagy a püspöki konferencia állapítja meg;

2° a bíró ezenkívül belátása szerint a bírói költségekre, a tanúk kártalanítására, a szakértők honorálására megfelelő összeget szabhat ki (c. 1909. § 2. + 1507. § 2.).

Az adóügyben legfelső fokon a Zsinati Kongregáció illetékes dönteni. (c. 250. § 2.)

52. § Az egyházi vagyon kezelése[490] (c. 1518—1528)

I. *Kezelési szervek.* (c. 1518—1522.)

A kezelés (administratio) a vagyon állagának megőrzésére és javítására, valamint a termékek és bevételek (fructus) produkálására, leszedésére és alkalmazására vonatkozó cselekvések összessége.[491]

Kétféle:

rendes kezelés, amely nélkülözhetetlen,

rendkívüli, amely ritkábban fordul elő.

Kétféle egyházi vagyonkezelési *szervet* különböztetünk meg. Az egyik szerv a képviseleti szerv, amelynek közvetlen feladata magának a vagyonnak kezelése; a másik a felügyeleti szerv, amely az első szerv működését ellenőrzi.

1. *Rendes kezelő vagy képviseleti szervek.* (c. 1521—1522.)

Az egyházi vagyon alanyai az egyes jogi személyek. Mivel ezek közvetlenül nem tudnak tevékenykedni, kezelőkre van szükségük, akik helyettük és nevükben a vagyont gondozzák és rendeltetésszerűen felhasználják (curator).

Szabály szerint a vagyon gondozása és képviselete a jogi sze-

[490] *Weber,* Rechtsgrundsätze für die kirchliche Temporalienverwaltung, Kirchliche Verwaltungslehre, H. 4., Breslau, 1938. — *Berutti,* IV. n. 273. sq. — *Beste,* 812. sq. — *Cance,* III. n. 183. — *Cocchi,* III. n. 199. sq. — Conte a Coronata. *Ebers,* § 140. — *Eichmann-Mörsdorf,* II. § 204. — *Holböck,* II. 912. sq. — *Jombart,* n. 857. sq. — *Jone,* II. 622. sq. — *Marchesi,* II. n. 211. sq. — *Regatillo,* II. n. 291. sq. — *Sipos—Gálos,* § 182.

[491] A vagyonkezelés a *tulajdonjog* folyománya. Akinek ugyanis tulajdona van, jogosult azzal élni, azt használni stb. A vagyonkezelési jog a joghatósági hatalomnak folyománya.

Az Egyház vagyonkezelési joga független minden más hatalomtól. Ha minden polgár szabadon kezelheti vagyonát, annál inkább megilleti ez az Egyházat, amely *jogilag tökéletes társaság* (societas iuridice perfecta).

mélyek hivatásos képviselőjének a kezében van; de ezt más személyekre is ruházhatják. Rendesen segéderőket is vesznek igénybe.

A közvetlen vagyonkezelők:

a) az egyes javadalmasok az általános jog szerint született (hivatásos) kezelői a javadalmi vagyonnak;

b) a jogi személyek (kórház, templom stb.) vagyonkezelését rendesen a partikuláris jog állapítja meg, vagy az alapítványi oklevél.

c) Ha sem az egyetemes jog, sem az alapítványi oklevél ez ügyben nem intézkedik, akkor e jogi személyek vagyonkezelőit a helyi ordinárius rendeli ki.

2. *Rendkívüli kezelő — képviselő szervek:*

Egyházmegyei vagyonkezelési tanács. (c. 1521, 1522.)

Minden ordinárius köteles püspöki székvárosában tanácsot felállítani, amelynek

a) elnöke maga az ordinárius (iure nativo),

b) tagjai két vagy több vagyonkezelésben jártas egyén.

A tagok kirendelése és kellékei.

1° Az ordinárius nevezi ki a káptalan meghallgatása után (c. 105.), hacsak szokásjog alapján nincs más gyakorlat e téren.

2° Lehetőség szerint a polgári jogban is járatosak legyenek. (c. 1520. § 1.)

3° Ki vannak rekesztve a tanácsból az ordinárius első és másodfokú rokonai és sógorai (c. 1520. § 2.).

4° Kötelesek az ordinárius előtt esküt tenni arra nézve, hogy hivatásukat hűségesen látják el (c. 1520. § 2.).

5° Általában csak *tanácsadó* joggal bírnak, hacsak az egyetemes jog vagy az alapító oklevél meghatározott esetekben nem kívánja meg a beleegyezés szükségességét.

6° Az ordinárius *köteles* kikérni véleményüket a fontosabb vagyonkezelési kérdésekben. (c. 1520. § 3.)

Fentiek vonatkoznak a nullius apátra és prelátusra is.

7° A vagyonkezelőknek (egyházi vagy világi) körültekintő (providus), megbízható (boni testimonii) és hozzáértő (idoneus) *férfiaknak* kell lenniük, akik képesek is az egyházi vagyon hasznos kezelésére és hűséges, rendeltetésszerű hovafordítására.

8° Megbízásuk *három* évre szól, hacsak a helyi viszonyok mást nem javallnak.

Az egyházi vagyon mind rendes, mind rendkívüli kezelői szabály szerint egyházi személyek, de *kivételesen* világiak is lehetnek.

II. *Felügyelő szervek.* (c. 1518—1520.)

1. *A római pápa.* (c. 1518.)

A római pápa minden egyházi vagyon legfőbb kezelője és felügyelője.[492]

2. *A helyi ordinárius.*

Az egyházmegye területén lévő összes egyházi vagyon fölött (amely nincs kivéve hatalma alól) felügyeleti joggal rendelkezik. Az alapító levelek azonban szélesebb jogkört is biztosíthatnak számára (c. 1519. § 1.).

E célból:

a) megfelelő rendelkezéseket bocsáthat ki;

b) az általános jog keretén belül, a kódex-jogot alkalmazva és kifejtve (c. 1519. § 2.).

[492] *Szent Tamás* ezt így fejezte ki: „Res Ecclesiae sunt Papae, ut principalis dispensatoris, non ut domini et possessoris." (II—II. q. 100. art. 1. ad. 7.)

Nálunk az egyházi javadalmak felügyelete különleges szabályok szerint történt (1945 előtt). Más volt a főpapi és más volt a kisebb egyházi javadalmak felügyelete.

1. *Főpapi javadalmak esetén.*

a) A főpapi (érseki, püspöki) javadalmak eladási, bérbeadási szerződéseinek, kölcsönügyleteinek jóváhagyása, a törzsvagyon ellenőrzése a V. K. M. hatáskörébe tartozott. (479/1890. V. K. M. és 93.768/1925 V. K. M. rend.). Előzetesen azonban a javadalmasnak meg kellett szereznie a káptalan (c. 1532 § 3.) és az 1855 évi konkordátum alapján kifejlődött jogszokás alapján a *metropolita* jóváhagyását.

b) Széküresedés esetén a javadalom átvétele és kezelése a Magyar Kat. *Vallásalap* javára, a hagyaték megállapítása, a végrendelet végrehajtása, annak nemlétében a hármas felosztás megállapítása, a közös év jövedelmeinek és felosztásának megállapítása (praescissio) ugyancsak a V. K. M. hatáskörébe tartozott. (13.249/1833 V. K. M. és 69.089/1917 V. K. M. rend.)

2. *Kisebb egyházi javadalmak esetén.*

A káptalani, királyi adományozásból eredő apáti, préposti, szerzetesrendi (cisztercita, premontrei, piarista, bencés) javadalmak eladási, bérbeadási, stb. szerződéseinek jóváhagyása és a törzsvagyon ellenőrzése szintén a V. K. M.-hez tartozott. (A Szentszék hallgatólagos jóváhagyásával).

Előzetesen szükség volt azonban a káptalan felettes hatóságának (érsek, püspök) és a cisztercita, premontrei, piarista rend ügyleteinél, a primás jóváhagyása (8.562/1899. V. K. M.).

Nem vonatkozott a felügyeleti jog a kisebb egyházi javadalmak, az egyházközségi, és nem királyi adományozásból eredő szerzetesi javakra.

3. *Világi vagyonkezelők.* (c. 1521. § 2.)

Ha az alapító okirat vagy az ordinárius rendelete szerint a világiak is résztvesznek az egyházi vagyon kezelésében, ki kell emelni, hogy

a) a vagyonkezelés az *Egyház nevében* történik, a világiak tehát a megbízott (procurator) szerepét töltik be.

b) Az ordinárius ez esetben is jogosult a vagyonkezelés módját meghatározni, a kezelést ellenőrizni és a számadást megkövetelni.

III. *Az egyéni vagyonkezelők kötelességei.* (c. 1522.)

A hivatalbalépéskor. (c. 1522.)

1. *Eskü.* Kötelesek az ordinárius vagy esperes kezébe esküt tenni, hogy hivatalukat jól és hűségesen látják el. (n. 1.)

2. *Leltár.* Pontos és külön leltárat kell készíteni az ingatlanokról, a becses ingókról és egyéb tárgyakról, ahol a tárgy leírása és értéke is fel van tüntetve. Ha már van ilyen leltár, azt át kell vizsgálni s feltüntetni rajta, hogy a lezárás óta milyen változás állott elő (elveszés, vagy új beszerzés révén).

A leltárt mindkét esetben mindegyik vagyonkezelő aláírja. (c. 1522. n. 2.)

3. *Másodpéldány.* A vagyonleltár egy példányát a helyi vagyonkezelési iraftárban, a másikat pedig a püspöki levéltárban kell elhelyezni. A változtatásokat mindkét példányba be kell vezeti. (n. 3.) n. 3.)

A vagyonkezelés folyamán (c. 1523—1526.)

1. *Gondozási kötelesség.*

Az egyházi vagyonkezelés feladata az egyházi vagyont céljának megfelelő rendeltetésre alkalmassá tenni.

Az egyházi vagyon kezelésével megbízott személyek nem saját, hanem *idegen* vagyont kezelnek, az általuk képviselt személynek a vagyonát; amellett az Egyház nevében cselekszenek és a kezelési hivatal egyházi tiszteleti szolgálatnak jellegével bír (actus legitimus. c. 2256. n. 2.).

Azért az egyházi vagyonkezelésben a *hitbizomány* (fidei commissum) egy bizonyos nemét láthatjuk; az egyházi vagyonkezelők az Egyház hitbizományosai.

A hitbizomány eszméje megfelelő megvilágításba kerül az egyházi vagyonkezelők *kötelességének* megállapításánál.

Azért a vagyonkezelők a jó családapa gondosságával tartoznak eljárni a vagyonkezelésnél (c. 1523.). Ebből következik:

a) őrködni tartoznak, hogy a gondjaikra bízott egyházi javak el ne vesszenek, vagy sérelmet ne szenvedjenek (c. 1523. n. 1.);

b) kötelesek a kezelésnél a kánoni és polgári jog[493] előírásait, az egyházi hatóság rendelkezéseit, valamint az alapító, illetve ajándékozó kikötéseit megtartani (c. 1523. n. 2.).

c) A vagyon jövedelmét, vagyis a gyümölcsöket és hozamokat (proventus) pontosan és időben tartoznak beszedni (betakarítani, c. 1523. n. 3.), hogy a késedelemből kár ne származzék, az elévülés elkerülésére, a kereset és bírói végrehajtás megakadályozására.

A beszedett jövedelmet *biztos helyen* (armarium, Wertheim), vagy más, a termés természetének megfelelő helyen kell őrizni (értékpapírok) és az alapító szándéka és a vonatkozó törvények vagy szokások szerint kell kiadni, illetve felhasználni. (c. 1523. n. 3.)

d) A templom pénzét, amely a szükséges kiadások után fennmaradt és gyümölcsözően elhelyezhető, az ordinárius beleegyezésével a kérdéses templom javára kell lefoglalni (c. 1523. n. 4.), vagyis gyümölcsöző kötvényekben (nomina) kell elhelyezni, vagy *ideiglenesen*, úgy, hogy a tőke részben, vagy egészben bármikor kivehető; vagy pedig *állandó* jelleggel, úgy, hogy a letett összeg tőke lesz. amelynek csak kamatait élvezik.

2. *Számadási kötelezettség.* (c. 1523, n. 5, 6., c. 1525.)

A számadási kötelezettség kettőt foglal magában: a pénztárkönyvek vezetését és a számadást.

a) *Könyvek vezetése.*

A kiadásról és bevételről jól áttekinthető pénztárkönyvet kell vezetni (n. 5.).

Az egyházi vagyonra vonatkozó okmányokat és eszközöket megfelelőképpen rendezve, megfelelő levéltárban (vagy armarium) gondosan kell őrizni; azok hitelesített másolatait, ahol ez könnyen megvalósítható, a püspöki levéltárban kell letétbe helyezni. (n. 6.)

b) *Számadás.* (c. 1525.)

Minden templom,[494] még székesegyház is, vagy kánonilag létesített egyházi intézmény (locus pius)[495], testvérület (confraternitas)[496] vagyonának kezelője, köteles (minden ellenkező szokással szemben!)

[493] Főleg a szerződéskötésnél és kölcsön ügyekben. — *Lenz*, Die zivilrechtliche Verantwortung kirchlicher Organe. — Haftung der katolischen und der Kirchengemeinde, AKK 115, 1395, 389—343.

[494] vagy nyilvános kápolna (c. 1191. § 1.), illetve szerzetesek vezetése alatt álló plébániatemplomok is.

[495] c. 1492.

[496] minden jogi személyiséggel rendelkező sodalitium.

1° évenként,

2° számadást benyújtani a helyi ordináriusnak,

3° akkor is, ha a partikuláris jog szerint más e célra kijelölt szervnek kellene elszámolnia.

Ez utóbbi esetben a más jogszabály által kijelölt ellenőrző szerv mellett az ordinárius, illetve megbízottja is részt vesz az ellenőrzésben.

3. *A munkaszerződés.*[497] (c. 1524.)

A kódex a természetjog és a *Rerum novarum* enciklika (1891. május 15.) alapján előírja, hogy

az egyházi személyek (világi és szerzetes papok) és az egyházi javak egyéb kezelői (világiak)

a) kötelesek a munkavállalóknak tisztességes és igazságos bért megszabni;

b) gondoskodni arról, hogy legyen kellő idejük vallási gyakorlataik elvégzésére;

[497] Az egyházi alkalmazottak és a papi háztartási alkalmazottak biztosítására nézve vö. a hildesheimi püspöki helynökség rendeletét, 1927. febr. 10.: (AKK 107, 1927, 287); a *baleseti* biztosításra nézve pedig a speyeri ordinárius rendeletét: 1927. jan. 1.; (Afk. KR 107, 1927, 287.) — A munkával kapcsolatban csak néhány idevágó *újabb* pápai megnyilatkozásra hivatkozunk:

1. A munkanélküliségről l. XII. Pius alloc.: 1950. jún. 3. (AAS 42, 1950, 485.)

2. Szociális munka a missziókban: (AAS 43. 1951. 497.).

3. A *Rerum novarum* emlékére: XII. Pius alloc: 1953. máj. 14. (AAS 45, 1953. 402.)

4. A francia szociális hetek 50 éves évfordulójára: XII. Pius ep.: 1954, júl. 14.: (AAS 46. 1954, 482.)

5. A munka nemzetközi szervezetének feladatairól. XII. Pius alloc. 1954. nov. 19.: (AAS 46 1954, 714.)

6. A keresztény munkások és május elseje: Szent József, a munkás, ünnepének elrendelése: XII. Pius alloc. 1955. máj. 1. (AAS 47. 1955. 714.)

7. A nemzetközi munkás egyesületek szükségességéről és hasznáról: XII. Pius ep. 1955. május 8.: (AAS 47, 1955. 390).

8. A keresztény parasztság Itáliában: XII. Pius alloc. 1956. ápr. 11. (AAS 48, 1956, 277.)

9. A keresztény dolgozók feladatairól. XII. Pius alloc. 1956. máj. 1. (AAS 48. 1956, 287.)

10. Automatizálás és a munkásvilág (nemzetgazdaság, hivatásképzés). XII. Pius alloc. 1957. aug. 25.: (AAS 49 1957, 837.)

11. A háztartási alkalmazottak helyzete és problémái (Itáliában). XII. Pius alloc.: 1958. jan. 19.: (AAS 50, 1958, 85.)

Nálunk e kérdéssel behatóan foglalkozik a *Munka Törvénykönyv* (1951: 7. törv.)

c) ne rójanak reájuk több munkát, mint amennyi erejükből telik és nemüknek és koruknak megfelelően foglalkoztassák őket.

IV. *Képviseleti hatalom és felelősségbiztosítás.* (c. 1526—1528.)

1. *Képviseleti hatalom.* (c. 1526—1528.)

a) Jogügyleti síkon a képviseleti szervek a rendes kezelés (igazgatás) keretében az ordinárius által jóváhagyott szabályzat szerint járnak el.

b) A *rendkívüli* kezelésnél az ordinarius engedélye nélkül végzett rendes vagyonkezelés körét és módját túllépő[498] minden alsóbbfokú tényező ténykedése érvénytelen. (c. 1527. § 1.)

c) A *peres eljárásra* vonatkozólag (c. 1526) meg kell jegyezni, hogy az egyházi vagyonkezelők pert nem indíthatnak:

1° a helyi ordinárius

2° írásbeli engedélye nélkül.

3° Sürgős esetben az esperes adhat engedélyt, de erről az ordináriust azonnal értesíteni tartozik. (c. 1526.)

2. *Felelősségbiztosítás.*[499] c. 1528.

Az egyházi vagyonkezelők hivataluk ellátásáért felelősséggel tartoznak, nemcsak a szándékos kötelességmulasztás esetén, hanem a gondos családatya hatáskörébe vágó hanyag tevékenységért, vagy mulasztásért is.

Az a vagyonkezelő, aki a kifejezetten, vagy hallgatólagosan átvett hivatalát *önkényesen* elhagyja, úgy, hogy ebből az Egyháznak kára származik, jóvátételre van kötelezve, még ha nincsen is hivatalánál, vagy javadalmánál fogva jóvátételre kötelezve (c. 1528.).

Nem számít, hogy az említett kezelési kötelességek a javadalom birtoklásán, egyházi hivatallal, vagy más tiszttel kapcsolatos vagyon

[498] A *Congregatio de Propaganda Fide* Isntructioja szerint (1856. júl. 21.) a rendes vagyonkezelés körét *túllépő* intézkedés:

a) a legatum, örökség, ajándékozás, alapítás elfogadása vagy visszautasítása; *b)* az ingatlanok vétele, cseréje és megterhelése; *c)* hosszabbidejű bérlet (c. 1541. § 2.); *d)* nagy összegű kölcsönfelvétel, *e)* transakciók és egyéb visszterhes szerződések kötése; *f)* temető létesítése; *g)* plébániai intézmények létesítése és megszüntetése; *h)* gyűjtések (collectae) rendezése, vagy a templom vagyonának másnak ajándékozása .

[499] H. *Lenz,* Die zivilrechtliche Verantwortung kirchlicher Organe. Haftung der kath. Geistlichen und der Kirchengemeinde Afk. KR. 115/1935/389. sq. — H. *Weber,* Rechtsgrundsätze für die kirchliche Temporalienverwaltung, KV. H. 4. Breslau, 1938.

kapcsán állnak elő. Az ilyen tiszt, vagy megbizatás még a világi ember számára is *egyházi* jogviszonyt eredményez, amelyből csak az Egyház tudtával és beleegyezésével bocsátható el.

II. FEJEZET

AZ EGYHÁZI VAGYONRA VONATKOZÓ JOGÜGYLETEK (c. 1529—1543)

53. § A szerződések általában[500] (c. 1529—1543)

I. *Fogalom*

A szerződés legalább két, félként szembenálló és külön érdekkört képviselő személy akaratnyilvánításának egyezése. Minden szerződésnek két mozzanata van: az egyik az *ajánlat*, amely valamely jogi hatás előidézésére való felhívás, a másik az *elfogadás*, amely a felszólításhoz való hozzájárulás.

II. *Osztályozás*

A szerződés lehet:

1. *Kifejezett* (explicitus) és *hallgatólagos* (implicitus), amint a beleegyezés kifejezett, vagy hallgatólagos.

2. *Egyoldalú* (unilateralis) és *kétoldalú* (bilateralis); az előbbi esetben az egyik feljogosított, a másik kötelezett, az utóbbi esetben mindkét fél kölcsönösen jogosított és kötelezett.

3. *Ingyenes* (lucrativus) és *visszterhes* (onerosus); első esetben a kapott szolgáltatásért nem kell ellenszolgáltatást adni, az utóbbiban igen.

4. *Alakszerű* és *alakszerűtlen*, aszerint, hogy az ügyleti akarat megszabott formában jut-e kifejezésre, vagy sem.

5. *Absztrakt* és *materiális* vagy *causalis* szerződés; az utóbbiban meg van nevezve a jog és kötelezettség alapja (causa), az előbbiben azonban nem.

6. *Fő-* és *mellékszerződés;* ez utóbbinak nincs önálló külön célja, hanem a másikra támaszkodik, amely így főszerződéssé minősül.

[500] *Berutti*, IV. n. 182. sq. — *Beste*, 817. sq. — *Cance*, III. n. 190. — *Cocchi*, III. n. 209. sq. — *Conte a Coronata*. — *Eichmann—Mörsdorf*, II. § 205. — *Holböck*, II. 918. sq. — *Jombart*, n. 867. sq. — *Jone*, II. 628. sq. — *Marchesi*, II. n. 220. sq. — *Regatillo*, n. 300. sq. — *Sipos—Gálos*, § 183.

7. *Harmadik személy javára* kötött szerződés, amikor az ígéretévő a szolgáltatást nem az ígéretvevő, hanem a szerződésen kívül álló harmadik személy (kedvezményezett) javára teljesíti.

A szerződéseknél különféle *mellékkikötések szoktak előfordulni.*[501]

8. *Konszenzualis* (adás-vétel-bérlet, stb.) és *reális* (kölcsön, zálog stb.) szerződés;

9. *Névszerinti* (nominatus) és *névnélküli* (innominatus) szerződés. Az előbbinek külön neve van; az utóbbinak nincs, amely négy formában szerepelhet:

do ut des; do ut facias; facio ut facias; facio ut des.

III. *A szerződés feltételei*

A szerződés lényegéhez *négy* elemre van szükség:

1. *Habilitas contrahentium:* szerződési képesség a természetjog és kánoni jog alapján.

2. Materia apta vel factum, amelynek sajátnak, lehetségesnek és tisztességesnek kell lennie.

3. *Consensus:* beleegyezés, valódi, kölcsönös, külsőleg kifejezett;

4. *Causa;* indító ok: haszon, vagy bőkezűség.

5. *Külső forma:* (sollemnitas) c. 1529—1534.

A *polgári jog* előírásait a szerződésre vonatkozólag egyházi vonalon is meg kell tartani, hacsak azok az isteni joggal vagy tételes egyházi joggal nincsenek ellentétben. (c. 1529.)

IV. *A polgári jog elismerése.* (c. 1529.)

Az Egyház gyakorlati meggondolásból, hogy biztosítsa intézményeinek állami elismerését — a vagyonjogi kérdésekben a jogügyletekre vonatkozólag elismeri a szerződés helyén érvényben lévő állami jogrendet (locus regit actum!), vagyis a jogügyletkötésre vonatkozó *állami* törvényeket kanonizálja (leges canonisatae).[502]

[501] Ilyen: *a)* foglaló (archa), a teljesítési készség bizonyságául a másik félnek előre átadott érték, vagy dolog;

b) bánatpénz (mulcta) vagy ígért összeg, amelynek fejében a szerződéstől való visszalépést magának bebiztosítja;

c) stornódíj, amely a szerződéses viszonyból annak lejárta előtt való kilépés esetén a hitelezőnek kamatszerűen előre megállapított összegben fizetendő díj;

d) kötbér (poena conventionalis) vagy szerződéses bírság kikötés: az adós által nem teljesítés, vagy nem pontos teljesítés esetére büntetésképpen fizetendő összeg.

[502] Vö. a magyar *Ptk.* 198—338 §

V. *Az egyházi javak elidegenítése*[503] (c. 1530—1543.)

Általában az egyházi vagyon elidegenítése, mivel célvagyon, szigorúan tilos. Csakis kellő ok esetén és felsőbb hatósági engedéllyel kerülhet reá sor.

1. *Az elidegenítés feltételei.* (c. 1530.)

Ad valorem: (c. 1530. § 1. n. 3.) szükséges az illetékes felettes hatóság engedélye.

a) *Az Apostoli Szentszék* engedélyére van szükség:

1° ha becses (pretiosa) dologról van szó, akár művészettörténeti, vagy tárgyi alapon; pl. becses ereklyék (reliquiae pretiosae) és becses (praeciosae) szentképek elidegenítéséhez;

2° ha az érték összege *harmincezer* (30.000) *arany* lírát meghaladja.[504]

b) *A helyi ordinárius* adhat engedélyt

1° a vagyonkezelési tanács *meghallgatása* után és az érdekeltek beleegyezésével, ha az összeg nem haladja meg az ezer (1000) aranylírát;

2° a káptalan, a vagyonkezelési tanács és az érdekeltek beleegyezésével, ha a kérdéses összeg ezer (1000) és harmincezer (30 000) aranylíra között mozog.

Az itt szereplő összeg az *egész* dolog értékére, nem pedig annak részleteire vonatkozik (§ 4.), különben érvénytelen az elidegenítés.

c) *Egyéb* egyházi vagyontárgyak (ingatlanok, templom, ház és az ingatlanra vonatkozó jogok és keresetek) és nem becses egyházi ingók (festmény, szobor, ornatus) elidegenítésénél az alábbi szabályokat kell szem előtt tartani.

Ad liceitatem (c. 1530. § 1. n. 1. 2.) szükséges:

1° szakértői értéknyilvánítás (felbecsülés),[505]

[503] *Cleary*, Canonical limitations on the alienation of Church property, Washington, 1936.

[504] *Cocchi*, nr. 217. — *Eichmann—Mörsdorf* is (II. 499.) arany líráról szól, noha a kódex erről nem tesz említést. Az adott helyzetben a pénz értékének fluktuálása miatt szentszéki engedélyre van szükség, ha az elidegenítendő összeg 10 000 arany lírát, vagy frankot meghaladja. S. C. Cons: 1951. júl. 13. AAS 43, 1951, 602. — Olaszországban ennek 30 000 líra felel meg. S. C. Cons. 1952. júl. 25. *Sartori*, p. 311.

S. C. Cons. 1952. okt. 18. (Prot. N. 336/44; Cp. Fel. 33, 1952. 217.; S. C. de Rel. 1953. jan. 29, Prot. N, 2422/46. *Sartori*, p. 312.)

[505] A becslés elmellőzése és a jogos ok hiánya csak a törvényességet, de nem az érvényességét érinti.

Az ár megállapítása a szakértői megállapítás alapján, nem pedig a nyilvános árverésen történik. CP. 1920. nov. 24.: AAS 12 1920, 577. (c. 1532—1534.) Egyébként az egyházi javak elidegenítéséből származó pénzt

2° kellő ok: *urgens necessitas* (adósságtörlesztés, gyors tatarozás); *evidens utilitas Ecclesiae:* ha jobbat lehet venni helyette, vagy *pietas:* pl. szegények felsegélyezésére.

2. *A törvénytelen elidegenítés következménye.* (c. 1534.)

a) *Formahiány.*

Érvénytelen a szerződés, ha:

1° nincs meg a kellő egyházhatósági engedély,

2° ha a *polgári* törvény érvényesség mellett tett előírását nem tartják meg.[506]

b) Az Egyház jogosult személyi keresetet indítani az okozott kár megtérítése végett az ellen, aki kellő *formalitások* nélkül elidegenítette az egyházi vagyont. Az örökösök ellen pedig dologi keresettel élhet (a dolog visszaszerzése végett) minden birtokos ellen, de a vevő a vételárat visszakövetelheti. (c. 1534. § 1.)

c) Az *érvénytelen* elidegenítés ellen keresetet adhat be:

1° az eladó,

2° az eladó felettese,

3° mindkettő hivatali utódja,

4° minden klerikus, aki a kárvallott egyháznál teljesít szolgálatot. (c. 1534. § 2.).

5° A törvénytelen elidegenítés azonkívül bűntett. (c. 2347.)

54. § A különböző szerződések (c. 1535—1543)

I. *Ajándékozási szerződés* (donatio. c. 1535—1536.)

Az ajándékozás olyan egyoldalú szerződés, amellyel az egyik fél (ajándékozó) saját vagyonának rovására a másik félnek (megajándékozott) kötelezettség nélkül ingyenes vagyoni előnyt juttat, amit az, mint ilyet, elfogad (consensualis szerződés.)[507]

Különbséget kell tenni a *donatio facienda* és *accipienda* között.

a) *Templom ajándéka* (donatio facienda).

1° Az egyházi vezetők és templomigazgatók templomuk ingóságaiból a helyi szokások szerint az arra rászorulóknak kisebb mérvű ajándékokat adhatnak, hogy a fukarság és fösvénység gyanújába ne kerüljenek.

---

ingatlanba kell befektetni. SCC. 1951. dec. 17. AAS 44, 1952, 44. — Nem vonatkozik a szerzetesekre.

[506] Vö. magyar *Ptk.* 365—385. §.

[507] A magyar jogban l. *Ptk.* 579—582. §.

2° Más ajándékot csak akkor adjanak, ha erre a jutalmazás, kegyelet, vagy keresztény szeretet kötelessége indítja őket. Egyébként a hivatali jogutód az elődd által bevezetett adományokat visszavonhatja. (c. 1535.)

b) *Templomnak adott ajándék* (donatio accipienda. c. 1536.).

1° A templomigazgatónak (plébánosnak) adományozott javakat és értéktárgyakat a jogvélelem a templom *javára* juttatott dolgoknak tekinti s így azok egyházi javakká válnak.[508]

2° A templom javára szóló ajándékozást a templomigazgató, vagy egyéb elöljáró az ordinárius engedélye nélkül nem utasíthatja vissza. (§ 2.)

3° A jogtalan visszautasítás miatt kártalanítási, vagy az előbbi állapotba való visszahelyezés iránti keresetet lehet indítani, vagyis a jogtalan visszautasító köteles utólag az ajándékot elfogadni, vagy pedig a visszautasítás miatt keletkezett hiányt sajátjából tartozik pótolni.

4° A templomnak egyszersmindenkorra adott és törvényesen elfogadott ajándékot a templomigazgató, vagy egyéb lelkész hálátlan és méltatlan lelkülete miatt nem lehet később visszavonni. (§ 4.)[509]

II. *Haszonkölcsön.* (Commodatum. c. 1537.)

A haszonkölcsön olyan szerződés, amellyel valamely ingó dolgot ingyenes használatra azzal a feltétellel engedünk át másnak, hogy azt meghatározott időpontban ugyanazon állapotban visszaszolgáltassa. — Ez *reális* szerződés, amely a dolog átadásával létesül s amelynek tárgya rendszerint elfogyaszthatatlan és helyettesíthetetlen dolog lehet. Az *ingyenes* jellege, amely szívességi színezetű, különbözteti meg a bérlettől.

A haszonkölcsönbe vevő a dolognak bírlalója, a szerződésből eredő jognak ellenben birtokosa (= jogbirtokos). A dologbirtok és tulajdonjog a haszonkölcsönbe adónál marad.

Az alakiságot a c. 1529. állapítja meg.[510]

Minden dolgot (ingó, ingatlan, testi, nem testi, szent és profán) lehet haszonkölcsönbe adni, de szent dolgot nem lehet olyan használatra engedni, amely *természetével* ellenkezik. (c. 1537.)

[508] Az ellenkezőjét az ajándékozó kifejezett szándékából vagy a körülményekből lehet bizonyítani. — R. *Naz*, Lieux et Temps sacrés, Paris, 1948.

[509] De jogos ok lenne a visszavonásra, pl. ha az ajándékozónak gyermekei születnek stb., akikről másképp nem tudna gondoskodni.

[510] A magyar jogban l. Ptk. 583—585. §.

III. *Kézizálogjog* (pignus) és *jelzálogjog* (hypotheca). (c. 1538.)

1. *Kézizálogjog.*[511] Olyan reális szerződés, amelynél fogva a hitelező a követelése biztosításául lekötött *ingó* dologból (zálog) esetleg jogból, az adós nem fizetése, vagy nem pontos fizetése esetén magát kielégítheti. Pontos fizetés esetén pedig tartozik visszaadni. A zálogként lekötött tárgy rendesen a nem fizető adósé, de lehet harmadik személyé is. Ilyen adóst *személyes* adósnak, a másikat pedig *zálogadósnak,* vagy *dologi* adósnak nevezzük.

2. *Jelzálog.*[512] Olyan konszenzuális szerződés, amelynél fogva a jelzálogos hitelező követelése biztosításául a lekötött *ingatlan* dologból (illetve eladás esetén annak értékéből) nem fizetés, vagy nem pontos fizetés esetén kielégítést követelhet.

Tárgya mindig ingatlan, mint telekkönyvi jószágtest, közös tulajdon esetén az eszmei hányad.

3. *Elvek.* A zálogjog és jelzálogjog nem igazi elidegenítés, legfeljebb annak előkészítő mozzanata, azért alkalmazni kell az *elidegenítésre* vonatkozó egyházi jogszabályokat. (c. 1532.)

Ha az egyházi vagyont indokolt esetben záloggal vagy jelzáloggal kell megterhelni, vagy adósságot kell felvenni, az illetékes felettes egyházi hatóság, akihez az engedély megadása tartozik, köteles az érdekelteket meghallgatni és rajta lenni, hogy az adósságot mielőbb visszafizessék. (c. 1538. § 1.) Az évi részletet is ő állapítja meg.

IV. *Az adásvétel* (emptio-venditio; c. 1539, 1540.) és csere (permutatio)

1. *Adásvétel.*[513] Olyan kétoldalú konszenzuális szerződés, amelynél fogva az egyik fél (eladó) bizonyos vagyontárgynak (áru) tulajdonául való átruházásra, a másik fél pedig (vevő) annak készpénzbeli ellenértékének (vételár, pretium) megfizetésére kötelezi magát.

2. *Csere,*[514] (cambium, concambium) olyan kétoldalú konszenzuális szerződés, amellyel a felek bizonyos javaknak (dolgoknak, jogoknak) egymásra való kölcsönös átruházása iránt megegyeznek. A csereszerződés igen közel áll az adásvételhez.

[511] „*Pignus* est res quaedam mobilis quae e contractu in manu creditoris a debitore vel ab alio traditur ut creditor exinde ante alios creditores solutionem debiti obtineat." *Marchesi,* II. nr. 233. A magyar jogban l. *Ptk.* 257—261. §.

[512] „*Hypotheca* est ius re aliena immobili, quo haec pro re credita creditori specialiter obligatur ut ante alios ipsi ex pretio rei satisfiat." *Marchesi,* II. n. 233. — A magyar jogban l. 265—269. §

[513] A magyar jogban: Ptk. 365—385 §

[514] A magyar jogban: Ptk. 386. §

Elvek. (c. 1539—1540.)

Az eladásnál és cserénél az ár megállapításánál a felszentelés (consecratio) vagy áldás (benedictio) nem jöhet tekintetbe (c. 1539. § 1.). Egyébként isteni jogot sértő simónia lenne.

A vagyonkezelők a *bemutatóra* szóló értékpapírt (titulus ad latorem) más hasonló vagy gyümölcsözőbb titulusra cserélhetik:

a) ha nincs nyerészkedés,

b) ha a helyi ordinárius, az egyházmegyei tanács és az érdekeltek hozzájárulnak. (Tilos a börzejáték stb.)

c) Az egyházi ingatlanokat nem vehetik meg, sem nem bérelhetik a javak kezelői és azok első és másodfokú rokonai és sógorai. a helyi ordinárius *külön* engedélye nélkül. (c. 1540.)

V. *Bérlet és haszonbérlet* (Locatio. c. 1541.)

A *bérlet* olyan szerződés, amellyel valaki (bérbeadó), valamely elfogyaszthatatlan dolog (bérlemény) egyszerű használatát — rendszerint pénzbeli ellenszolgáltatás fejében másnak (bérlőnek) ideiglenesen átengedi.

A *haszonbérlet* olyan szerződés, amellyel valaki valamely gyümölcsöző dolgot, vagy hasznothajtó jog haszonélvezetét (usus fructus) bérfizetés ellenében másnak ideiglenesen átengedi.[515]

Elvek.

1. Figyelembe kell venni a c. 1540. előírásait.

2. Az egyházi földeket rendesen csak nyilvános *árverésen* (publica licitatio. c. 1531. § 2.) annak kell kiadni, aki minden szempont figyelembevételével a legtöbbet ígérte.

3. A bérleti szerződésben mindig biztosítani kell a jó karbantartást, a bér (canon arendalis) pontos fizetésének kikötését és a biztosítékokat a feltételek teljesítéséről (c. 1531. § 3.).

4. A javadalmi földek bérbeadásánál a bért nem lehet *félévnél* előbbre venni. (c. 1479.)

5. A *Szentszék* engedélyére van szükség, ha a bérleti összeg meghaladja a harmincezer (30 000) aranylírát és a bérleti idő *kilenc* éven túl van. (c. 1541. § 2, n. 1.)

6. Ha a bérlet meghaladja ugyan a harmincezer (30 000) aranylírát, de a bérleti idő kilenc éven alul van, vagy ha a bérlet tízezer (10 000) és harmincezer (30 000) aranylíra között van, a bérleti idő pedig kilenc éven felül van, a helyi ordinárius adhat engedélyt a székeskáptalan, a vagyonkezelő tanács és az érdekeltek beleegyezésével.

[515] A magyar jogban: Ptk. 452—461. §.

7. A *helyi ordinárius* adhat engedélyt a vagyonkezelési tanács meghallgatásával és az érdekeltek beleegyezésével, ha

a) a bérlet értéke tízezer (10 000) és harmincezer (30 000) arany líra között van és a bérleti idő nem több kilenc esztendőnél (c. 1541. § 2, n. 2.) és ha:

b) a bérlet értéke nem több ezer (1000) aranylíránál, de a bérletidő több kilenc évnél (n. 3.).

8. Maguk a törvényes vagyonkezelők bérbeadhatják az egyházi javakat, ha a bérlet értéke nem haladja túl az ezer (1000) aranylírát, sem a bérleti idő a kilenc évet.[516]

VI. *Örökhaszonbér.*[517] (Emphytheüsis. c. 1542.)

Más a haszonélvezet (usus fructus) és az örökhaszonbér.

A *haszonélvezet* olyan szerződés, amellyel valamely ingó vagy ingatlan dolgot állagának kímélése mellett évi szolgáltatás (canon arendalis) fizetése ellenében korlátlanul használhatunk és élvezhetünk.

1. Az *örökhaszonbér* tágabb értelmű haszonélvezet, vagyis olyan szerződés, amelynél fogva a jogosított másnak ingatlanát határozott, örök, vagy hosszabb időre évi szolgáltatások fejében korlátlanul használhatja s amely *jogot* ugyanazon jogok és kötelességek mellett elidegenítheti vagy másra hagyományozhatja.

2. Az örök haszonbérlő a törvényes elöljáró[518] engedélye nélkül az egyházi örök haszonbérletet nem adhatja át. (c. 1532.)

3. Ha a haszonbérlő megváltoztatta a kánont, a templomnak köteles legalább is a kánonnak megfelelő összeget átadni. (§ 1.)

4. A haszonbérlőtől *óvadékot* (cautio) kell kérni a kánon pontos fizetésére és a feltételek teljesítésére vonatkozólag. (§ 2.)

5. A szerződésben felmerülő vitás kérdések eldöntésére az *egyházi* fórumot kell megnevezni. (§ 3.)

6. Ki kell emelni a szerződésben azt is, hogy az esetleges előny (melioratio) a teleknek jár. (§ 2.)

[516] A *„valor locationis"* nem a bérbeadandó dolog értéke, hanem „praestatio annua quae per locatione debetur", vagyis maga az évi bér. (*Cocchi*, im. nr. 223.)

[517] Meghatározása: *„Emphyteusis* est contractus quo bonum immobile in perpetuo vel ad tempus alicui conceditur cum onere illud meliorandi et annuum canonem in pecunio vel annona persolvendi." *Marchesi*, II. n. 238.

[518] Szentszék, vagy helyi ordinárius, az érték szerint.

VII. *A kölcsön.* (c. 1543.)

A helyettesíthető dolgok (res fungibilis) szerződéseihez tartozik: az egyszerű kölcsön és a kamatra adott kölcsön, amikor a visszaadásnál a súly (pondus), szám (numerus) és mérték (mensura) érvényesül.

1. *Egyszerű kölcsön* (mutuum. c. 1543.).

A kölcsön olyan reális szerződés, amellyel helyettesíthető dolgot azzal a kikötéssel adjuk át másnak tulajdonába, hogy az adós nem a kapottat, hanem azzal egynemű és mennyiségű más dolgot köteles visszaszolgáltatni.

Ez a szerződés teljesen ingyenes, tehát ennek kapcsán semmit sem szabad elfogadni (c. 1543.)

2. *Kamatra adott kölcsön*[519] (mutuum cum foenore. c. 1543.).

Tágabb értelemben vett kölcsön, vagyis olyan szerződés, amelylyel helyettesíthető dolgot másnak kölcsön adunk azzal a kikötéssel, hogy az mérsékelt hasznot (lucrum) köteles adni valamilyen cimen.

E cím lehet: törvény, damnun emergens, lucrum cessans, periculum sortis, poena conventionalis.

A kamat per se nem tilos, de mérsékeltnek kell lennie (c. 1543.).

A kamatot a helyi, személyi és kor- követelményei szerint szokás megállapítani, amelyet a lelkiismeretes ember általánosan elfogadott ítélete állapít meg.

Az adós szorultsága, kényszerhelyzete miatt a kamatot nem szabad *felemelni.*

A *túlzó* kamatot a kölcsönös igazságosság nevében vissza kell szolgáltatni (uzsora).

[519] *Ruth,* Das kanonische Zinsverbot, 1931.

V. könyv

ELJÁRÁSI JOG

I. Rész

A KÁNONI POLGÁRI ELJÁRÁSI JOG

I. FEJEZET

A KÁNONI ELJÁRÁSI JOG KIALAKULÁSA

55. § Római és germán jogi hatás a kánoni perben[1]

Az Egyház a peres eljárásnál, mint egyéb területen is, az akkor fennálló hatalmas jogrendnek, a római jognak szabályaihoz igazodott.[2]

I. *A római jog hatása.*

1. A *polgári peres* ügyben a római jog eljárása a következő volt: A felperes átnyújtotta a bíróságnak a libellust, amely tartalmazta a perelési jogalapot. Utána az alperes megidézése (citatio, in ius vocatio) következett. Az alperesnek húsz napi haladéka volt arra hogy nyilatkozzék, elismeri-e felperes igényeit, vagy peres úton engedi azt érvényesíteni, vagy pedig békés úton kívánja az ügyet elintézni, vagy pedig más bírót kíván (Nov. 53, 3, 1.). Ezután történt a vitás kérdés megalapozása (per narrationem propositam et contradictionem obiectam: Cod. I. 3, 1. I. 14, § 1,), a *litis contestatio,* vagyis a felperes panasza és az alperesnek arra adott válasza.

Utána mindkét fél *eskűt* tett (iur. calumniae, Cod. Iust. 2, 59.); a felperes arra hogy a pert nem „animo calumniandi" intézi, hanem azt hiszi, „bonam causam habere", az alperes pedig arra esküdött, hogy „quod putans se bona instantia uti ad reluctandum."

[1] *Szentírási* források: Mt. 18, 15—20; I. Kor. 6, 1. köv. — *E. Eichmann,* Das Prozessrecht des Codex Juris Canonici, Paderborn, 1921., 16. sq. — *Roberti,* I. 2. sq.

[2] I. Gergely levele Joannes defensorhoz; M. G. Ep. II. 414; c. 7. C. 2. qu. 1.; c. 38. C, 11, qu, 1.

Ezáltal a perkérdés megváltoztatása és perhalasztó ellenvetések el voltak reteszelve. Azután következett a *bizonyítási* eljárás „nullo certo modo" a bíró részéről (tanúk, okiratok). A bizonyítékok mérlegelésében a bíró teljesen szabad volt. A bevallásnak sem volt feltétlen bizonyító ereje.

Az ítélet írásban történt. A rendes jogorvoslat az *apellatio*, a felsőbb bírósághoz való folyamodás. Ennek devolutív hatása van, vagyis az ügy átkerült a másik bíróhoz; a püspöktől a metropolitához, ettől keleten a patriarchához, vagy egyetemes zsinathoz. Az ítéletre felfüggesztő hatálya is volt, vagyis nem lehetett végrehajtani, amíg a másik fórum nem döntött. A fellebbezés ki volt zárva, ha a felek vitás ügyük eldöntését szabadon választott döntőbírókra bízták.

2. A *bűnvádi eljárást* a római *accusatio-s* elv[3] jellemezte. A püspök a kifogás alá nem eső személy panasza alapján járt el. A hamis vád elkerülése végett előzetesen kivizsgálták egyéniségét.

A vádló, aki a vádat nem tudta bizonyítani, (a talio elv szerint) ugyanazt a büntetést kapta, mint amit a jogtalanul bevádolt személynek kellett volna elviselni. A vádlottat megidézték (in ius vocatur). A vádat pedig tanúkkal és okmányokkal bizonyították. A bűn bevallása rendszerint elítélést vont maga után. Egyébként a bíróság teljesen szabadon mérlegelte a bizonyítékokat.

Illetékes bíró volt a vádlott lakóhelyének illetve az elkövetett bűn helyének püspöke. Az ítélet írásban történt, amelyet rendszerint a világi bíróság hajtott végre (brachium saeculare). Az ítélet ellen a zsinathoz lehetett folyamodni.[4]

Klerikus felett a büntető és fegyelmi hatalmat a püspök gyakorolta.

A másodfokon a tartományi zsinat, harmadfokon pedig a plenáris vagy egyetemes zsinat, Keleten a patriarcha vagy exarcha volt az illetékes bíró. A püspök felett rendszerint a tartományi, vagy a császár által e célból külön összehívott zsinat ítélkezett. Magasabb fokon pedig az egyetemes zsinat és a római püspök. (Sardikai zs. 343.)

Ha a bűntett notorius volt, akkor *hivatalból* is el lehetett járni[5]; vagy önfeljelentés alapján.

II. *A germán jog hatása*

1. *Polgári perben*

Igen fontos az egyházi per fejlődésére a germán népek, főleg a longobardok és frankok megtérése. Jóllehet az Egyház a római jog szerint

[3] *Eichmann*, 17, Cod. Theod. 16, 2, 41.; Cod. Just. 1, 4, 29.; Nov. 123, c. 20.

[4] Const. Ap. II. 43.

[5] Inquisitios eljárás alapja. A *Wahrmund*, Quellen und Geschichte der Römisch-Kanonischen Prozess im Mittelalter, Innsbruck, 1904—1928. I—IV. k.

élt és a miliő kényszerítő hatása alatt fejlődött, mégis a germán jog is lényeges befolyással volt a kánoni perre. A római per bürokratikus, formátlan; a germán per a külső alakiságot nagyra tartotta, mégis az állami hivatalos szervek befolyását szűkre korlátozta. A perjogi cselekmények megoszlottak a bíróság és felek között. Irányadó a *felek* cselekedete volt. A germán eljárás azt célozta hogy küzdelem helyébe a felek megegyezését, vagy vezeklését helyezze, azért a felekre bízta a per folytatását (Verhandlungsprinzip = tárgyalási elv.)

A germán jog befolyását legvilágosabban a *bizonyítási* eljárásnál észlelhetjük. A bizonyítás itt jog volt és nem teher. A bizonyítási eszközök formai természetűek. Bizonyos cselekménynek (eskű, istenítélet) kényszerítő bizonyító erejük volt. A bizonyítás szabad bírói mérlegelése a római jogban és a germán bizonyítási elv kapcsolása a *törvényes* bizonyítási szabályok kialakulásához vezetett, amelyek a bírót is kötik bizonyos esetben. Nagy jelentősége van a germán jogban a felek és tanúk *esküjének* is.

A felek esküje vagy egy személyben történt, vagy pedig esküdtársakkal (coniurantes, consacramentales) együtt, akik bizonyos meghatározott számban (7, 12) tanúskodtak a rokonság, vagy szomszédok köréből az esküttevő személy jelleme, megbízhatósága és szavahihetősége mellett. Tehát az ő esküjét erősítették, illetve támasztották alá.[6]

A germán jog formalitása abban is megnyilvánult hogy a vádlott a vádat szóról-szóra tartozott *megcáfolni;* amit nem tudott megcáfolni, az beismerésnek számított. Az egyszer kimondott szóhoz kötve volt a fél.[7] Azért a bíró előtt bevallást alapjában véve nem lehetett visszavonni. (c. 1752.)

A germán jognak az a sajátossága, hogy a tényállás egyes állításokra (positiones) oszlott, amelyekre a vádlott egyenként felelni tartozott (responsiones), a mai jogban is megvan. (c. 1745, 1761.)

2. *Büntető perben*

A bűnvádi eljárásnál germán befolyás: a purgációs eljárás. *Nyilvános* botrány, illetve bűn esetén a vádlottnak esküsegédekkel, vagy *istenítélettel* (párbaj, forró vas, víz) kellett magát igazolni (purgálni). Különösen nagy szerepet játszott ez az esküdt bíráskodásnál. A vádlott vagy elfogadta az ellene emelt vádat s ezáltal bevallotta tettét és megkapta a büntetést, vagy tagadott. Ez utóbbi esetben feltételes volt az ítélet. Ártatlanságát esküvel, vagy istenítélettel igazolta. Ha a purifikáció nem sikerült, akkor meghatározott büntetés sújtotta.

A bizonyítási eljárás még jelentékeny változáson ment ezután keresztül.

Már Pseudo-Izidor hevesen küzdött a germán tisztító eskű ellen, amikor a püspököknek és papoknak minden esküt megtiltott.[8]

[6] A mai jogban is megvan. (c. 1975.)
[7] „Ein Wort ein Mann."
[8] *Eichmann,* 20; Conc. Tribur. 895, c. 21. = c. 4. C. 2. qu. 5.

Egyházi oldalról harcoltak az istenítélet ellen is, amely istenkísértésnek számított.[9]

A *purgatio vulgaris* (tűz, vízpróba) szembenállt a *purgatio canonicaval* (esküttársakkal: laikusokkal; és Abendmahlsprobe: klerikusok részére). Az esküttársak határozott száma is csökkent. A tisztító esküt a világi jogtól eltérőleg csak akkor alkalmazták, ha már más bizonyíték nem állt rendelkezésre és ha szükséges volt a gyanútól való tisztításra.[10]

A XII. században megint a római jogforrások kerültek erősebb mértékben előtérbe, amint azt *Gratianus* decretuma és a decretisták igazolják. Így a XII. században kialakult oly peres eljárás, amely magjában és általános szerkezetében római maradt, de bizonyítási eljárását erősen germán jogi gondolatok szőtték át.[11]

III. *Klasszikus kánoni jog.*[12]

A klasszikus kánonjog idején (XIII—XIV. sz.) a perjog felépítése a következő volt:

1. *Polgári per.* (processus contentiosus)

a) *Eljárás.*

A kánoni perben az egyes perjogi cselekményeket a határozott cél egységes cselekménnyé alakította. Egyébként azonban az egyes cselekmények állandó és logikus fejlődés folytán, valamint alaposság érdekében — egyes *szétváló* részekre oszlottak (termini, — stadia) — amelyek különben is egységes egészet alkottak oly módon, hogy meghatározott sorrendben következtek egymás után (Reihenfolgeprinzip) éspedig úgy, hogy egyes perjogi cselekményeket egyenesen a számukra előre megállapított részben kellett végezni a későbbi kizárás terhe mellett. Eme perjogi szerkezetnek az volt a hátránya, hogy a per gyors befejezésével nem törődött s így a vádlottnak módjában állott újabb taktikával a *pert kihúzni.* Azért II. Ince[13] elrendelte, hogy minden perhalasztó kifogást (exceptiones dilatoriae) egyszerre meghatározott ideig kell előterjeszteni „in eventum" (Eventualmaxime) éspedig későbbi elutasítás terhe mellett, kivéve, ha a kifogás csak később jutott az érdekelt tudomására, vagy ha a fél meges-

[9] „Quia videtur tentari Deus et etiam quia pro culpis hominum non se revelant divina miracula." St. *Tournai,* Summa in c. 23. C. 2. qu. 5., *Schultz,* 172.

[10] *Hinschius,* Kirchenrecht, IV. 841.

[11] *Móra,* (Die Frage des Zivilprozesses und der Beweislast bei Gratian Pécs 1937. 37—39. old.) kimutatta az újabb téves nézetekkel szemben az egyházi peres eljárás fejlődésének *önállóságát,* amely a római és germán jogi elemek önálló ötvözetéből jött létre; nem pedig északitáliai városok perjogának utánzataképpen. (Schmidt) — Vö. *Plöchl,* Geschichte des Kirchenrechts Bd. II.[2] Wien—München, 1962. 353—354. oldal.

[12] *Eichmann,* 22. köv. old. *Plöchl* II[2], Wien, 1962, 353 sq.

[13] c. 4. X. 2, 25.

küdött, hogy nem tudatosan húzta a kifogást. Ez vonatkozott főleg a tanúk megnevezésére.[14]

A kánonjogi pert jellemezte egyébként az *írásbeliség*,[15] Minden perjogi cselekményt arra kijelölt személy által (notarius actuarius) írásba kellett foglalni[16]; éspedig a perjogi aktus érvénytelenségének terhe alatt: „quod non est in actis, non est in mundo." (Verba volant, scripta manent.) Ennek: a perjogi cselekménynek pontos megtartása és a bírói önkény kizárása volt a célja. Az írásbeliség azután a nyilvánosság kizárását is maga után vonta.[17]

A per menete a következő volt: A felperes (actor) megjelent a bíró előtt (adit iudicem) és előadta panaszát (postulatio). A bíró időt adott neki a keresetlevél benyújtására (terminus ad dandum libellum). A libellus magában foglalta a felperes, alperes és bíró nevét, a keresetet és annak jogalapját (quis petat, a quo, quid et qualiter et coram quo). A felperes kérésére a bíró az alperest megidézte (in ius vocatur, citatur). A bíró előtt a felperes átadta az alperesnek a libellus-t (libelli oblatio). Erre az alperesnek magyarázatot kellett adnia. Időt kapott, hogy összes kifogásait (exceptio) előterjeszthesse (ad omnes dilatorias exceptiones proponendas). Kifogást emelhetett a bíró személye ellen (pl. nem illetékes), vagy elfogultsága miatt stb. Erről a bíró közbeeső ítélettel döntött (sententia interlocutoria). Azután jött: *terminus ad litem contestandam.* A felperes panaszának előadása és az alperes ellenválasza; ez a *litis contestatio.*[18] Ezáltal a perkérdés tisztázódott: (Fundamentum et initium ipsius iudicii). Ezáltal egyoldalú perváltozás és keresetváltozás ki volt zárva. Erre mindkét fél eskűt is tett (iuramentum de calumnia vitanda).[19]

Következett a: *terminus ad ponendum,* vagyis a positio-k = állítások (positiones) benyújtása. Ami nem vitás, a bizonyításból kikapcsolták. A vitás pontozatok neve: articuli probationis (terminus ad articulandum). Így a per a bizonyítási stadiumba került (terminus ad probandum). Bizonyítási eszközök voltak: okiratok, tanúk, szakértők, bírói szemle. A bírói mérlegelés bizonyos szabályokhoz volt kötve. Csupán klasszikus, azaz minden gyanún felüli tanúkat lehetett elfogadni (omni exceptione maiores, classici). Két klasszikus tanú egybehangzó vallomása: teljes bizonyítás (probatio plena). Ha ellenben csak félig sikerült a bizonyítás (probatio semiplena), akkor a bíró a bizonyítással terhelt személynek póteskűt ajánlhatott fel (iur. necessarium, suppletorium a iudice delatum). De felajánlhatta ezt a másik fél is (a parte delatum).

A tanúk eskűt tettek. A vádlottnak maga ellen tett vallomása révén a felperes mentesült a bizonyítási tehertől (convictus).

[14] c. 31. X. 2, 20.
[15] c. 11. X 2, 19. III. Ince 1215.
[16] C. 11. X 2, 19.
[17] Civil ügyvédek most is csodálkoznak, hogy nem lehetnek jelen az egyházi kihallgatásnál és tárgyalásnál.
[18] X 2 5; in VI°, 2, 3.
[19] Felperes megesküdött, hogy nem „animo calumniandi" indította a pert.

Terminus ad concludendum révén a peres eljárást bezárták (conclusio in causa), miután a felekkel a bizonyítás befejezését közölték (publicatio) és azok kijelentették, hogy egyéb mondanivalójuk nincsen.

Utána az *ítéletet* írásba foglalták és közölték a felekkel (terminus ad sententiam audiendam).

Az igazságtalan ítéletet fellebbezéssel, az alakilag semmis ítéletet pedig (pl. hiányzott az indokolás) semmisségi[20] panasszal lehetett megtámadni. A fellebbezést az ítéletet hozó bíróhoz kellett benyújtani, aki azt kísérő sorokkal (apostoli, litterae dimissoriae) — küldte a magasabb bírósághoz.[21]

A sorrend megtartása és az írásbeliség elve az eljárást hosszadalmasssá tette. A sürgős elintézés végett a pápák rövidebb eljárást is bevezettek: simpliciter et de plano ac sine strepitu ac figura iudicii. E *sommás*[22] eljárással minden formalitástól el lehetett tekinteni, de a szükséges bizonyítás nem volt korlátozva.

b) *A per tárgya*

Az egyházi polgári bíráskodás tárgya személyi és tárgyi tekintetben a középkor folyamán igen széleskörű volt. Ez következett az Egyház akkori egyetemes helyzetéből, az egyházi iurisprudentia befolyásából, az egyházi bírák magasabb képzettségéből, valamint az állam inferioris helyzetéből és tehetetlenségéből.

Személyi okokból az egyházi bíráskodás alá tartoztak: a klerikusok minden jogi ügyben, továbbá a *szegények* (personae miserabiles: özvegyek, árvák), valamint utazók, kereskedők, hajósok (ratione pacis et securitatis).

Tárgyi szempontból illetékes volt az Egyház minden lelki ügyben (causae spirituales). Ide tartoztak főleg a házassági ügyek, egyházi hivatalok, javadalmak és lelkiekkel kapcsolatos kérdések, mint: jegyesség, kegyuraság, házassági vagyonjogi viták, a származás törvényessége és törvénytelensége; alimentatio-s ügyek tized, végrendelet, minden esküvel megerősített szerződés fogadalomból származó igény, örökösödési ügyek.

Ratione peccati,[23] az összes vitás ügyek, amelyeknél egyik fél a másikat külsőleg is megnyilvánuló bűnről vádolta, pl. az uzsoraságból származó nyereség visszaadására vonatkozó kereset stb.

Ha a világi hatalom megtagadta az igazságszolgáltatást, az Egyházhoz lehetett fordulni, de nem megfordítva.

[20] C. 1. in Clem. 2, 1.

[21] Glossa Gratiannál: c. 31. C. 2. q. 6.

[22] c. 2. in Clem. 5, 11.: „Ut iudex... necessario libellum non exigat, litis contestationem non postulet, tempore etiam feriarum... procedere valeat, amputet dilationum materiam litem quantum poterit faciat breviorem, exceptiones appellationes dilatorias et frustratorias repellendo, partium, advocatorum et procuratorum contentiones et iurgia, testiumque superfluam multitudinem refrenando."

[23] Denuntiatio evangelica; Máté 18, 15 és 17.; c. 13 X 2, 1; c. 3. in VI. 2, 2; c. 4. in VI. 3, 23.

2. *A bűnvádi per.*

Már a frank időben az *accusatio*-s eljárás mellett az *inquisitio*-s eljárás is érvényesült az esküdt bíróságoknál (Sendgericht), azonban a bűnvádi per rendes formája mégis az accusatios eljárás maradt.

Privát bűntettnél (lopás stb.) csak a sértett emelhetett vádat, míg nyilvános bűntetteknél (házasságtörés, gyilkosság, eretnekség, simonia) minden ártatlan személy (quivis ex populo, integrae famae, innocens). A vádló azonban súlyos kockázatot vett magára, mivel a bizonyítási teher őt illette. Csak köztudomású, (manifesta notoria) bűntetteket nem kellett bizonyítani s ha történetesen állítását nem tudta bizonyítani, a célbavett büntetést magának kellett elszenvedni. Így a frivol vádaknak útját állták.

III. Ince korában lépett fel a gondolat, hogy a *publica fama*, vagyis a bűntett nyilvános ismerete a vádat pótolja és ilyen esetben a bíró *hivatalból* is eljárhat, (inquirere).[24] A *fama* tehát mintegy megszemélyesített vádlóként szerepelt. Az inquisitio kivételes eljárás volt, amelyet adott feltételek mellett[25] is csak súlyos bűntettek[26] esetén lehetett alkalmazni. De már IV. Ince[27] megengedi az *inquisitio sine infamia*-t, ha a bűntett az egyházi közösséget fenyegette.

A XIII—XIV. század fordulóján már elégséges volt a merő *feltevés*, vagy alapos gyanúok (indicia) a bűnvádi eljárás megindításához. Így az *accusatio* feleslegessé vált. A bűntettek hivatalból való üldözése közvetlen kapcsolatban van ezzel. A bíró köteles volt hivatalánál fogva a bűntetteket felkutatni és büntetni.

Előzetes eljárás volt: (inquisitio generalis vagy praeparatoria), amikor feljelentés vagy hír után indult meg a hivatalos eljárás. Az ilyen eljárás nem volt kötve az accusatio-s eljárás formalitásához (vádlevél nem volt szükséges). De nem is volt alkalmazható, ha súlyos büntetésről, mint klerikus letételéről volt szó. Ebben az esetben a döntést szabályos accusatios eljárásnak kellett megelőznie.

Az *inquisitio*-s eljárást quaestio *civilis*-nek is hívták a quaestio *criminalis*-szal[28] szemben.

A bizonyítás meghatározott számú *tanúval* történt. Eretnekekkel és boszorkányokkal szemben tortúrát alkalmaztak, hogy a beismerést előmozdítsák.[29] Ha a bizonyítás folyamán sem a bünösség, sem az ártatlanság nem nyert beigazolást, akkor tisztító esküvel, esküdtársakkal kellett

[24] c. 10 X 5, 34.; c. 3. X 5, 3; c. 24 X 5, 1.: non tamquam idem sit accusator et iudex, sed quasi denuntiante fama vel deferente clamore. officii sui debiti exequatur.

[25] Mala fama, infamia, clamor publicus.

[26] Gyilkosság, simónia, hamis eskű, eretnekség.

[27] Apparatus in c. 31 X 5, 3. — *Hohenlohe*, Beiträge zum Einfluss des kanonischen Rechts auf Strafrecht und Prozessrecht Innsbruck, 1916. — *Móra* M. Az egyházi perjogtörténet és feladatai (előadási vázlat) Szeged, 1939.

[28] Vö. c. 32. X. 5, 3.

[29] c. 1. in Clem. 5, 3.

a vádlottnak igazolni magát (purgatio canonica). A diffamált klerikus ideiglenes suspensio-ja meg volt engedve.[30]

Az inquisitio-s eljáráson kívül volt a *feljelentés* alapján (per denuntiationem) indított eljárás, amikor a denuntiatio nem a vádló bizonyítási kötelezettségével és rizikójával lépett fel. Ez csak akkor volt megengedett, ha a *correctio caritativa* (Máté 18, 15.) megelőzte.[31] Ezután jött a hivatalból való eljárás.

A *denuntiatio* az inqusitio alosztálya lett és az accusatio-t teljesen feleslegessé tette. Így a régi accusatio-s eljárás háttérbe szorult és lassan eltűnt a gyakorlatból.[32]

Az egyházi bíróság volt illetékes minden egyházi büntettben (crimina ecclesiastica)[33] továbbá az ún. *vegyes* ügyekben,[34] a *ius praeventionis* alapján.[35] A klerus *privilegium fori*-ját az állami törvény is elismerte.

A klerikusok súlyos bűnügyeiben világi bíró csak akkor ítélkezett, ha előzetesen azokat degradálták,[36] vagyis amikor az egyházi előjogokat megvonta tőlük az egyházi bíró. Hasonlóképpen ama klerikusok, akik nem hordták az egyházi ruhát, fegyvert viseltek, kocsmába jártak, nyerészkedtek, elvesztették a kiváltságolt fórumot és a laikusoknak kijáró védelemmel bírtak csupán.

Az Egyház által elítélt súlyos bűnösöket (eretnekek, boszorkányok) átadták a *világi* hatalomnak, amely az ítéletet végrehajtotta (máglya). Az egyházi kiközösítést a világi hatalom is figyelembe vette és megfordítva.

A *fellebbezést* a püspöktől, illetve az officiálistól a metropolitához, nem pedig a pápához kellett benyújtani. IV. Ince óta Rómában állandó jellegű bíróság van (audientia sacri palatii), amelyből a *Rota Romana* fejlődött ki, mint legfelsőbb fórum polgári és bűnvádi ügyekben. Gyakran a közbenső fórumok kikerülésével egyenesen Rómába mentek az ügyek. A Rota mellett volt a *Camera Apostolica* és *Signatura iustitiae.*

A dekretális jog előírásai a bíróság szervezetére, eljárására és illetékességére vonatkozólag a kódex életbelépéséig hatályban maradtak. A XIV. századtól kezdve polgári és bünvádi ügyben az Egyház illetékességét az állami törvényhozás mindinkább korlátozta. Főleg a *recursus ab abusu* formájában végül a tisztán egyházi ügyekre szorította. A *privilegium fori* sokhelyütt megszünt.

[30] Szoros értelemben inquisitio-s peren a pápai bírák (dömések) által vezetett eretnekpereket értjük. Szomorú eltévelyedésre vezetett ez főleg a boszorkányperekben! Sokszor a világi hatalom kényszerítette rá az egyháziakra a kivizsgálási eljárást a hit tisztaságának megállapítása céljából.

[31] c. 31. X. 5, 3.

[32] Hinschius VI. 66.

[33] Hitehagyás, eretnekség, simónia, szentségtörés, hamís eskü, esküszegés, házasságtörés, incestus, bigámia, stuprum.

[34] Káromkodás, pénzhamisítás, treuga Dei megsértése.

[35] c. 2. in VI. 2, 12.

[36] c. 27. X. 5, 40.

A *trienti* zsinat az eljárás egyszerűsítésére és a püspöki hatalom kiterjesztésére törekedett tehát a summás eljárást sürgette.

A büntető eljárásnál az inquisitio lett a szabály. Az inquisitio-s és denuntiatio-s eljárás között megszűnt a különbség, mivel mind az infamia mind a magánszemély feljelentése feljogosította a bírót az eljárás megindítására.

A *purgatio canonica* is, mint formális bizonyítás az ártatlanságra vagy a bűnre nézve (mivel az a tárgyi igazság keresésével nem volt összhangban) használhatatlannak bizonyult.[37]

A bűntettek és fegyelmi vétségek kiderítésére a XVI. századtól kezdve a *procureur du roi* mintájára *promotor fiscalis*-ok léptek fel a püspöki udvarokban. Rómában 1724-től a *promotor fiscalis generalis* szerepel, aki hivatalból védte az igazságot és törvényt.

E korban nagy változás mutatkozott az egyházi bírósági szervezetben is. Megszünt az *esküdt*-bíróság (Sendgericht) és az *archidiakonusi* bíróság; a pápai konzervátorok intézményének korlátozása, majd végleges megszüntetése után V. Sixtus létrehozta a *Congregatio*-kat amelyek az igazságszolgáltatást is magukhoz vonták, így a *Rota* csak az *Egyházi Állam* peres ügyeiben volt illetékes.[38] Működése az *Egyházi Állam* megszünésével teljesen megszünt.[39] Hasonló volt a *Camera Apostolica* sorsa is.

Az I. vatikáni zsinaton a német püspöki kar sürgette a perjog kodifikálását is. E kívánságnak csak részben tett eleget a Püspökök és Szerzetesek Kongregációja, amely 1880. június 11-én instructiot[40] adott ki a klerikusok fegyelmi és bűnügyeiben követendő sommás eljárásról, amit 1886. március 26-án[41] kibővítette a fellebbezésre vonatkozó rendelkezéssel. A Propaganda Kongregáció 1884. október 20-án[42] pedig a suspensio ex informata conscientia episcopi-t szabályozta. X. Pius a curia reformja kapcsán *Sapienti Consilio* rendeletével 1908. (1909. jún. 29.)[43] az igazságszolgáltatást (ordine iudiciario) kivette a kongregációk kezéből és a bíróságokra bízta (Rota, Signatura). E rendezés megmaradt egészen a kódex hatálybalépéséig.

IV. *A kódex perjoga*

Az új eljárási jogot a kódex IV. könyve tárgyalja, mégpedig négy részben.

Az I. rész: *de iudiciis* szól, amely két nagy *sectio*-ra oszlik. Az I. sectio: de iudiciis in genere, a teljes polgári perrend szabályait

[37] *Hinschius* VI. 71.
[38] XVI. Gergely: Regolamento legislativo e giudiziario per gli affari civili. 1834.
[39] Schneider: Die römische Rota. 76.
[40] ASS XIII. 324.
[41] ASS XIX. 296.
[42] Collectanea S. C. de Propaganda Fide II. 1907, 204.
[43] AAS I. (1909.) 7.

adja egészen az ítélet végrehajtásáig. (c. 1556—1924.) — A II. sectio a különös egyházi perekről szól; a büntető perről (c. 1933—1959.), a házassági perről (c. 1960—1992.), a szentelés elleni perről (c. 1993—1998.).

A II. rész a boldoggáavatási és szenttéavatási eljárás részletes szabályait adja. (c. 1999—2141.)

A III. rész a nemperes, az ún. *közigazgatási eljárás* szabályait tárgyalja, főleg klerikusok vétkes ügyeiben. (c. 2142—2194.)

V. *A keleti egyház új perjoga*

A keleti egyház eljárási joga lényegileg megtartja a latin egyház eljárási jogrendszerét (a latin eljárási jog 446, a keleti jog 576 kánont tartalmaz), de vannak eltérések is. Pl. rendszerezés tekintetében:

a) a *polgári per* (pr. contentiosus) általános normáin kívül külön fejezet szól az *egyes bíró* előtti tárgyalásról, ahol a felek közvetlen jelenlétében történik a bizonyítás és esetleges tárgyalás is.

b) Az általános perjog után jön a házassági és a szentelés elleni per — és a bűnvádi eljárás kerül az utolsó helyre, amelyet részletesebben kifejt.

c) Van külön *harmadfokú* rendes bíróság (c. 72—76.), továbbá patriarkális és érseki bíróság (c. 81—91.).

d) Közvetlenül a bíróságok után tárgyalja a *perelhárító* eszközöket.

e) A per elején külön szól a rendes és átruházott *joghatóságról* stb. (Vö. *Roberti*, I. 15, 16.)

56. § A kánoni eljárási jog főbb irodalma[44]

Bacsó—Beck—Móra—Névai, Magyar polgári eljárásjog, Bp., 1962. (Egyetemi tankönyv.)

Beste, U. Introductio in Codicem, Neapoli, 1947.

Bochkor Mihály, A kánoni perrend és az új polgári perrendtartás, Kolozsvár, 1912. (Erdélyi Múzeum Egyes. kiad. III. füzet.)

Bod Péter, Megújított egyházi törvénykeztető vagy törvénykezés módját tanító könyv, Kolozsvár, 1833.

Borriero, Fr. Manuale teoretico-pratico per processo canonico criminale e disciplinare, Padova, 1969.

Bouix, De iudiciis ecclesiasticis, 1855.

Bözinger Rezső, Egyházi törvénykezés a kat. papság fegyelmi és bűnügyeiben, Veszprém, 1902.

Cappello, F. M. Praxis processualis, Roma, 1940.

[44] Bővebben l. *Roberti* I. 34—54.

Chiovenda, G. Istituzioni di diritto processuale civile, Napoli, 1939.
Ciprotti, P. Quaestiones iuris processualis canonici, in Apollinaris, 1939, n. 1—2.
Coronata, M. Institutiones IV. De processibus.
Droste, Kirchliches Disziplinar-, und Kriminalverfahren gegen Geistliche, 1882.
Eichmann E. Das Prozessrecht des Codex Juris Canonici, Paderborn 1921.
Fournier, Les officialités au moyen-âge, 1880.
Gross, C. Die Beweistheorie im Kanonischen Prozess, Wien I., 1867.
Instructio pro iudiciis ecclesiasticis quoad causas matrimoniales, Romae (SC. de Prop.), 1883.
Hanssen, A. De nullitate processus canonici, Romae, 1938.
Haring, J. Der kirchliche Strafprozess Graz, 1931.
Haring J. Der kirchliche Eheprozess, Graz, 1932.
Heiner, Der kirchliche Zivilprozess, 1910.
Heiner, Der kirchliche Strafprozess, 1912.
Hilling, Die Offiziale der Bischöfe vom Halberstadt im Mittelalter, 1911.
Jacobi, Der Prozess im Decretum Gratiani und bei den ältesten Dekretisten, Savigny Stift. K. A. III. 223. sköv.
Khlosz, P. Praxis seu forma processualis fori spiritualis in Mariano Apostolico Hungariae Regno usu recepta. Tyrnaviae 1794.
Königer, A. Die Eheprozessordnung für die Diözesangerichte, Bonn, 1937.
Lega—Bartocetti, De iudiciis, I—III. Romae 1950—51.
Molitor, Über Kanonisches Gerichtsverfahren gegen Kleriker, 1856.
Móra M., Az egyházi perjogtörténet és feladatai, (Magyar Jogi Szemle, 1939, XX. 2. szám.).
Móra M., Az egri püspöknek adott két instrukció (1794—1795) és a sommás házassági köteléki per, (Klny. az Illés József Emlékkönyvéből) Bp. 1942.
Móra M., Az ítélet végrehajtásával kapcsolatos főbb kérdések a Codex iuris Canonici alapján, figyelemmel a régi jogra is, Bp. 1934.
Móra M., Die Frage des Zivilprozesses und der Beweislast bei Gratián, Pécs, 1937.
Móra M., A magyar büntető eljárási jog, Bp. 1961.
München, Kanonisches Gerichtsverfahren und Strafrecht, I. 1865.
Nizsalovszky E., Az alanyi magánjog és a perjog, (Akadémiai Értekezések), Bp. 1942.
Perathoner, Kirchliches Gerichtswesen und kirchliches Strafrecht, 1919.
Péries, Code de procédure canonique dans les causes matrimoniales, 1894.
Pinna, J. Praxis iudicialis canonica, Romae, 1952.
Polgári (magyar) perrendtartás. A polgári perrendtartásról szóló 1952.

évi III. törvénnyel, valamint az 1960. évi 12. számú törvényerejű rendelettel módosított és egységes szerkezetbe foglalt szövege és az azzal kapcsolatos polgári eljárási jogi szabályok. Bp. 1961.

Richter Béla, A perorvoslatok alaptanai, Bp. 1943.

Roberti, Fr. De processibus I., Romae, 1941.

Schmidt, Die Herkunft des Inquisitionsprozesses, 1902.

Schultz, Darstellung des Prozesses vor dem katholischen geistlichen Ehegerichten Österreichs 1858.

Sipos I., Egyházi perrendtartás köteléki, felszentelés elleni és büntető ügyekben. Pécs, 1938.

Surányi János, A magyar katolikus szentszékek rendtartása (különös tekintettel a házassági és bűnügyekben való eljárásra), Győr, 1891.

Szokoláczy, J. Tribunal ecclesiasticum, Tyrnaviae, 1761.

57. § A per fogalma

I. *Világi jogban*

A jogászok általában megegyeznek abban, hogy a per célja a jog biztosítása, védelme. A közelebbi cél meghatározásánál azonban már eltérnek a vélemények.

1. Egyesek azt vallják, hogy a per közvetlen a *tárgyi* jog, vagyis a törvény biztosítását célozza és csak közvetve védi az alanyi jogokat. Indokolásul felhozzák, hogy az alanyi jog nem mindig követi a tárgyi jogot, sem pedig a perben nem mindig érvényesül, pl. amikor a keresetet elutasítják; a tárgyi jog (törvény) ellenben mindig igényli a végrehajtást.

2. Mások szerint a per közvetlenül az *alanyi* jog megvalósítását sürgeti, de ezáltal közvetve a tárgyi jog is védelemben részesül.[45]

E nézet szerint az alanyi jogok szükségképpen a tárgyi jogból erednek mivel jog nélkül nem lehet kötelezettséget elképzelni. A perben legalábbis az alperes alanyi joga védelemben részesül. Egyébként, ha a per elsősorban a törvény végrehajtását célozná, valamennyi pert *hivatalból* kellene megindítani mivel a közhatalomnak a felek akaratától függetlenül is biztosítania kellene a törvény végrehajtását. Az első vélemény hívei ezzel szemben megjegyzik, hogy különbséget kell tenni a per nyilvános jellege és annak konkrét esetben való alkalmazása között, amely magánszemélyek hatalmában áll.

A *polgári* per célja általában a sértett, vagy veszélyeztetett magánjogi érdek érvényesítése. A per tehát nemcsak jogosítványok, hanem magánjogilag fontos tények kiderítésére is irányul. Amikor ugyanis valaki egy jogviszony létezésének vagy nem létezésének megállapítását kéri, szorosan véve nem jogokat érvényesít, hanem csak bizonyos tényeket, ame-

[45] *Nizsalovszky Endre*, Az alanyi magánjog és a perjog, Bp. 1942. (M. Tud. Akad. II. oszt. V. k. 7. szám.)

lyek adott esetben a fél érdekét veszélyeztethetnék. Pl. egy okirat szerződés valódiságának vagy valótlanságának megállapítása.

Az a nézet, amely a perben elsősorban az alanyi jog valósulását látja, inkább megegyezik a római jog kereset-fogalmával és a kánoni jog rendszerével.

Jóllehet a törvény végrehajtása a megsértett vagy veszélyeztetett alanyi jogból ered, mégis adott esetben lehetséges, hogy alanyi jog nélkül is érvényesül a jogvédelem. Itt tehát csak a tárgyi jog végrehajtásáról van szó (amikor nincs kereseti jog).

A per tehát az alanyi jogokat védi, de amellett a tárgyi jogrendet is biztosítja, amikor a törvény végrehajtását sürgeti.

Mivel tehát a per elsősorban magánjogi érdeket véd, ebből következik, hogy csak akkor és addig foglalkozik az üggyel, amíg a fél kívánja (főmagánvádló — közvádló). Vagyis a magánszemély keresete alapján indul meg a jogvédelmi eljárás, azért nem lesz szükségtelen a jog és kereset viszonyát megvizsgálni.

II. *A jog és kereset viszonya*[46]

1. A régi *római* jogban a jogvédelmet a *legis actiones* biztosították. Minden ilyen védelmet a törvény állapított meg, szabályozott. *Nulla actio sine lege.* A klasszikus római jogban a *legis actiones* helyébe léptek a *formulae,* amelyeket a felperes kérésére a praetor engedélyezett. Ezekből jogok származtak.

Előbb a keresetet megelőzte a tárgyi jog, most pedig a jog követi a keresetet. Mióta azonban *Dioklecián* idejében megszűnt a magán bíráskodás, *Nagy Konstantin* pedig a formulákat, *Theodosius* meg a kereset impetratio-ját törölte el, ettől kezdve a magistratus nem engedélyezett actio-t, hanem az a joghoz kapcsolódott és azt követte, vagyis *Jusztinián* császár szerint az actio: „ius petendi in iudicio quod sibi debetur." (Inst. 4, 6.)

E definíció a középkor folyamán a kanonistáknál általános volt, sőt manapság is érvényesül.

Tehát előbb van a jog és utána a kereset, amely a jogot biztosítja. Manapság a magánjogi szempont, illetve a jog előtérbe kerül a nyilvános perjogi szemponttal szemben (actio), amely történetileg amazt megelőzte.

Főleg a német jogászok voltak azok, akik a keresetet a jogtól teljesen elválasztották és a kereset fogalmát többféleképpen iparkodtak meghatározni.[47]

[46] *Roberti,* I. 59. sq.

[47] 1. Egyesek (Bülow, Kohler, Binder, Rosenberg) élesen elválasztják a jogvédelmet (Klagerecht) az alanyi jogtól (materielles Recht).

2. Mások szerint alanyi jogtól függetlenül is lehet perelni merő per-

A kánoni kódex a római jogrendszer nyomait követi, mert az 1667. kánon általános kijelentése ellenére a keresetet a *perjogban* tárgyalja. — A modern világi törvénykönyvek viszont az anyagi jogot rendezik ugyan, de a keresetről nem tesznek említést, mivel feltételezik, hogy az a jogigényt követi.

2. A *jog és kereset viszonyára* két uralkodó nézet ismeretes.

a) *Jog és kereset azonos.*

Ez a nézet tagadja a jog és a kereset közötti különbséget. Eszerint a per teljesen magánjellegű intézmény és így a kereset szükségképpen kapcsolódik az alanyi joghoz. Azért a kereset vagy maga a jog, amely az akadály elhárítása után érvényesül, vagy a jognak eleme, illetve alkatrésze, vagy pedig új jog, amely az ellenfelet a sérelem megszüntetésére kötelezi.

Ha azonban a jog a keresettel azonos, illetve annak alkotóeleme, bajos megmagyarázni, hogyan lehetnek jogok kereset nélkül!

Némelyek ezt *ius imperfectum*-nak mondják; azonban mint jogok teljesek, úgy, hogy kifogással (exceptio) meg lehet védeni.

Mások azt is mondják, hogy ez esetben a keresetjog *gyakorlása* van csupán felfüggesztve. De ezzel szemben nem vitás, hogy a kereset célja éppen a jogvédelem. Mit ér az olyan jog, amivel nem lehet élni, amit nem lehet megvalósítani!! Ha ugyanis a törvény valamely jogtól vagy személytől megvonja a kereseti jogot, ezáltal nemcsak a jog gyakorlását, hanem magát a jogot is felfüggeszti.

Ha azonban a jogsértésből új jog keletkezik a sérelem orvoslására, ez az új jog a sértett jogtól nem különbözik, mert ez is védelemre szorul; pl. az elrabolt tárgy visszaszolgáltatására vonatkozó jogigény nem tévesztendő össze a megfelelő kereseti joggal.

b) *Jog és kereset különböző.*

Az újabb jogászok általában a jog és kereset különbségét hirdetik. Ezek a per nyilvános és autonom szervezetét nézik, amely szerint a kereset az alanyi jogok törvényesen biztosított védelmét szolgálja.

Viszont minden alanyi jog tárgyi jogon (törvény) nyugszik, amint minden kereset a tárgyi jogból indul ki. A kereset tehát akár az alanyi joggal együtt keletkezik a tárgyi jogból, akár ettől lényc-

---

előtti fakultás alapján (abstraktes Klage-recht).

3. Mások szerint (Wach, Schmidt, Stein, Hellwig, Goldschmidt), a jogvédelmi igény (Rechtschützanspruch) konkrét jogban nyilvánul meg (konkretes Klagerecht).

4. *Chiovenda* szerint a kereset „potestas ponendi conditionem necessariam ut lex executionem accipiat". (cf. *Roberti* I. 69—70.)

gesen különbözik, a *tárgyi* jogot feltételezi. De itt már tüzetesen meg kell állapítani, hogy a tárgyi jog merő tételes, avagy természeti, illetve pozitív isteni törvényen nyugszik-e, vagy sem.

Az azonban szükséges, hogy az alanyi jog és a kereset mindig egyszerre, egyformán együtt haladjon. Amint a tételes törvény adott esetben meghatározhatja alanyi jogokra vonatkozólag a természetjogot, éppen úgy megteheti ezt a keresetre nézve, amely végeredményben a jogoknak egy neme. Ezért van az, hogy a pozitív törvény az alanyi jogot és keresetet majd kiterjeszti, majd szűkíti, amint a közjó biztonsága és haszna azt megkívánja. Az egész kérdés tulajdonképpen a tárgyi jog alapjainak problémájára vezethető vissza.[48]

III. *A per fogalma és felosztása a kánoni jogban*

1. A kódex szerint *az egyházi per (iudicium ecclesiasticum) az Egyház jogkörébe tartozó valamely vitás ügy egyházi bíróság előtt való tárgyalása és eldöntése.* (c. 1552. § 1.)

2. Az egyházi per vagy:

a) *polgári* (contentiosus) per, amelynek célja fizikai és erkölcsi személyek jogának biztosítása vagy visszaszerzése, avagy ugyanazon személyek cselekedeteinek vagy tényeinek jogi minősítése (pl. szerződés), vagy

b) *büntető* (criminalis) per, amely a bűntettekre büntetést szab ki, illetve az előre kiszabott (1. s.) büntetés beálltát bíróilag megállapítja.[49]

[48] A modern jogokban is megtalálható e különbség, mert a jogot az anyagi jog, a keresetet pedig a perjog tárgyalja. A *római* jogban a fejlődés alapján nyilvánvaló a kettő közötti különbség, a definició is ezt tükrözi vissza: „ius quod alteri debetur" — ami másnak kijár. — *Roberti,* I. 62. sq.

[49] *Lega—Bartocetti,* I. 1. sq. — *Roberti,* I.

Más a bírói és más a közigazgatási hatalom feladata. (Kánoni jog. I. 549—553.)

Az Egyházban a hatalom alapokmányánál fogva (pápa, püspök) nem képzelhető el úgy mint az államban. (Montesquieu). Éppen azért az igazságszolgáltatás és közigazgatás nem választható külön olyan élesen, mint az államban. Nem vitás azonban, hogy mind az egyházi közigazgatási, mind az egyházi igazságszolgáltatási *gyakorlat* nagyvonalú *önkorlátozás* révén hasonló eredményre jut e téren, mint a hatalom elválasztását proklamáló állam; noha nem azonos jogi konstrukció alapján. (In Kriesenzeiten erweist sich sogar die schwäher garantierte kirliche Ordnung zufolge der Beständigkeit ihrer inneren Disziplin und der Besonderheit ihrer Aufgaben als die *sichere.* — *Melichar* Gerichtsbarkeit, S. 129.)

Megkísérelték egyesek, hogy az állami jogi fogalmak átültetésével az egyházi jogba is beiktassák még a *közigazgatási bíróság* fogalmát is (*Mörsdorf.* Rechtssprechung und Verwaltung im Kanonischen Recht. Freiburg. i. Br. 1941., és a *Notter* Antal Emlékkönyvben, Bp. 1941. 868 köv.

II. FEJEZET

AZ EGYHÁZI BÍRÓSÁGOK ILLETÉKESSÉG, HATÁSKÖR, SZERVEZET

58. § Az Egyház bírói joghatósága általában[50] (c. 1553—1554)

Megkülönböztetünk kizárólagos és versenyző bírói illetékességet.

I. *Kizárólagos illetékesség* (c. 1553. § 1.)

Az Egyház, mint jogilag tökéletes társaság, saját ügyeiben bírói illetékességgel bír, mégpedig *saját jogán* (iure proprio) és *kizárólagosan,* vagyis *minden* más földi hatalom kizárásával. A vitás jogi ügy vagy *tárgyi* szempontból kerül az Egyház elé, mivel a vitás tárgy fölött a bíráskodás őt illeti meg, vagy pedig a kérdéses *személy* tartozik hozzá.

1. *Tárgyi* szempontból az Egyház kizárólagos illetékességéhez tartoznak:

a) *a vitás polgári ügyek.* Ilyenek a *lelki* (pl. egyházi hivatal, szentségek és szentelmények, különösen házassági és szentelési ügyek, fogadalom, eskü, temetés, stb.), vagy a lelkiekkel szükségképpen (vagyis a szentelés útján) kapcsolatos dolgok (pl. kehely, oltár, temető stb.), továbbá ideiglenesen lelki célokat szolgáló dolgok, (pl. javadalom, kegyuraság, egyházi vagyon);

b) *a bűnügyek.* Az Egyház kizárólagos joga alattvalóira vonatkozólag a bűnösség megállapítása és az egyházi büntetések kiszabása minden olyan esetben, amikor az egyházi törvények megsértéséről van szó, vagy egyébként olyan cselekmény merül fel, amely bűn jellegével bír *(ratio peccati.* c. 1553. § 1, 2.).

2. *Személyi szempontból* az Egyház polgári peres és bűnügyi

---

lap). E nézettel szemben foglalt állást R. *Köstler* bécsi egyházjogász professzor és nálunk *Móra* Mihály aki már 1943-ban perdöntően kimutatta *Mörsdorf* érveinek tarthatatlanságát és az egyházi közigazgatási bíróság lehetetlenségét. (Vö. *Theologia,* 1943. *Széljegyzetek a házassági kötelékt perhez.)* Ugyanezt a felfogást vallja E. *Melichar* gráci professzor is (Gerichtsbarkeit im staatlichen und Kanonischen Recht. Wien. 1948.).

[50] *Beste,* 835. — *Eichmann,* § 3. — *Holböck,* II. 936. sq. — *Jone* III. 13. sq. — *Marchesi.* III. 25. sq. — *Lega—Bartocetti,* I. *Roberti,* I. 103. sq. — *Sipos—Gálos,* § 185.

kérdésekben kizárólag illetékes ama személyek fölött, akik a világi bíróságok hatósága alól ki vannak véve (c. 120.), akár világi papok (c. 120), akár szerzetesek (c. 614, 640.), akár mint felperesek, akár mint alperesek jutnak perjogi relacioba, hacsak e jog konkordátum, vagy ellenkező szokásjog, illetve a jogok egyéni elvesztése folytán nem szűnt meg (c. 213, § 1., 2304., 2305.). E bírói mentességet a törvény is védi (c. 2341, privilegium fori.).

E bírósági illetékesség alól azonban az *egyes országok számára* kivételnek van helye (c. 120. § 1.). Így nálunk is. Az 1885. aug. 18-i konkordátum, mint egyházi törvény, vitán felül érvényben volt. Ennek 13. és 14. cikkelye megszüntette a privilegium fori-t. Ha azonban bűnügy miatt került bármelyik klerikus bíróság elé, ez utóbbi a püspököt e körülményről haladéktalanul értesíteni volt köteles. A papi személy letartóztatása és fogvatartása a papi állás iránti tisztelet szemmeltartásával történt. A börtönbüntetést a világiaktól külön töltötték ki, lehetőleg kolostorban, vagy más egyházi épületben. Noha az osztrák konkordatum később megszűnt, de az állandó gyakorlat fenti rendelkezést a kódex után is lényegében érvényben hagyta.

II. *Versenyző illetékesség* (c. 1553. § 2.)

Az Egyház és állam egymástól független közösség ugyan, de részben *személyi* (ugyanazok a személyek az Egyház és állam alattvalói), részben *tárgyi* szempontból, vagyis a jogi védelemben részesített azonos tárgyak folytán, szoros kapcsolat áll fenn közöttük. Bizonyos ügyekben mindkét közület illetékességgel bír (különféle vegyes ügyek: *res mixtae).*

Ezekben az ügyekben tehát, az ún. vegyes ügyekben, amelyekben az egyházi és a világi bíróság egyformán illetékes, vagy az a bíróság ítél, amely a tárgyalást *előbb* megkezdte, vagy az, amely a feleket, vagy a vádlottat előbb megidézte (c. 1568.). Ezáltal a másik bíróság illetékessége elesik. (c. 1725, n. 2.) Ez a *praeventio.*[51]

Az a felperes, aki olyan vegyes ügyet, amely már az egyházi bíróság elé került, utólag a világi bíróság elé visz, a 2222. kánon alapján büntethető, továbbá elveszti a jogát, hogy ugyanazokat a feleket ugyanabban az ügyben és a vele kapcsolatos dolgokban egyházi bíróság előtt perelhesse. (c. 1554.)

A *vegyes ügyek* mind a polgári peres, mind pedig a bűnvádi ügyekben előfordulhatnak.

Vitás polgári ügyek olyan világi ügyek, amelyek valamiképpen az Egyház hatáskörébe tartoznak anélkül, hogy a lelki dolgokhoz

[51] *Qui prior est tempore, potior est iure.* R. J. 54. im. VI.

szükségképpen kapcsolt ügyek kategóriájába tartoznának. A határvonal meghúzása nem könnyű. Pl. a jegyesség felbontásából származó vagyonjogi igények (c. 1016.), házassági vagyonjogi kérdések (c. 1961.), jámbor célra tett alapítvány, végrendelet stb.

Bűnvádi ügyekben az Egyház, még állami törvények megsértésénél is (amennyiben ez bűnös módon történik: ratio peccati), igényt tart arra, hogy alattvalóit egyházi büntetéssel sújtsa (c. 1553. § 1. n. 2. c. 2198.)

Azonos illetékesség illeti meg mind az Egyházat, mind az államot olyan jogterületen, amelyet mindkét hatóság büntető rendelkezéssel szabályozott, pl. az élet, szabadság, tulajdon, becsület, jó erkölcsök elleni bűntettek, (c. 2350—2357.), továbbá az ún. *vallásellenes* bűntettek területén, (pl. botrányos Isten-káromlás, vallásos közösség gyalázása, az istentisztelet zavarása, hullarablás, sírgyalázás stb.). Ilyen esetekben, ha *világi* tettesről van szó, az Egyház nem szokott közbelépni, ha az állam részéről kiszabott büntetést kielégítőnek találja. (pl. c. 1933. § 3., 2223. § 3.)

Egyes esetekben az állami elítéltetés bizonyos egyházi büntetéseket is maga után von. (c. 2354. § 1, 2357.)[52]

III. *Az egyházi illetékesség megsértése* (c. 1554.)

Az illetékesség megsértésének jogi következményei aszerint változnak, hogy kizárólagos vagy versenyző illetékességről van-e szó (declinatio fori).

1. *A kizárólagos illetékesség megsértése*

Az abszolút, vagy kizárólagos egyházi illetékességű ügyekben az állami bíróság nem illetékes. Ilyen ügyekben nem lehet állami fórumhoz fordulni. Ugyancsak tilos egyházilag jogerősen lezárt ügyet az állami fórumok elé vezérelni. Az egyházi kizárólagos illetékességű ügyben hozott polgárjogi döntés egyházijogilag hatálytalan.[53] Ahol az Egyház kizárólagos illetékessége büntetőjogilag nincsen biztosítva (pl. c. 2334 n. 2., 2341.), ott is a c. 2222. § 1. alapján büntetés szabható ki.

2. *Az egyházi illetékesség megsértése* (c. 1554.)

E bűntettet a 2222. kánon alapján lehet büntetni. Ezenkívül a felperes, aki oly vegyes ügyet, amely már az egyházi bíróság elé

[52] Bővebben a büntetőjogban.
[53] Cf. AAS 14/1922,655.

került, a világi bíróság elé visz, elveszti azt a jogát, hogy ugyanazt a felet ugyanabban az ügyben és a vele kapcsolatos dolgokban egyházi bíróság előtt perelhesse. (c. 1554.)

59. § A bírói illetékesség

I. *A bírói illetékesség fogalma*

A jogorvoslást kereső fél nem fordulhat bármely bírósághoz, hanem csak ahhoz, amely a konkrét ügyben *illetékes*. Viszont nem minden bíróság foglalkozhatik bármely üggyel, hanem csak azokkal a peres és bűnügyekkel, amelyekben vagy a személy, vagy a tárgy szempontjából illetékes.

Az illetékes bíróságnak viszont kötelessége a jogsegélyt megadni, a megidézett fél pedig köteles megjelenni.

Bizonyos ügyben bizonyos bíróság előtti megjelenési kötelezettséget illetékességnek nevezzük.

Amint a bíróságok illetékessége személyi és tárgyi szempont szerint igazodik, ugyanígy lehet beszélni személyi és tárgyi illetékességről.

Ugyanaz a jogalap, amely az alperest kényszeríti, hogy bíróság elé álljon, az igénybevett bíróság részére illetékességi alap vagyis jogalap, hogy az ügyet tárgyalhassa és egyben kötelesség, hogy ezt tárgyalja.

II. *Az illetékesség felosztása*

Megkülönböztetünk *rendes* és *különös* illetékességet.

1. A *rendes illetékesség* az, amelyet a törvény mindenki számára egyenlően megállapít. Alapszabály, hogy minden egyháztagnak rendes illetékes bírája a *saját* főpásztora, vagyis a lakóhely szerint illetékes helyi ordinarius. Ennek megfelel az alapelv, hogy a felperesnek az alperes illetékes bíróságához kell fordulni: *Actor sequitur forum rei.* (c. 1559. § 3.)

2. Ha olyan polgári vagy bűnügy kerül tárgyalásra, amely közelebbi kapcsolatban áll a dologgal, *különös* illetékesség áll elő.

III. *Külön illetékesség* (c. 1557.)

1. *Prima Sedes a nemine iudicatur*

Isteni jogon a pápa az Egyházban a legfőbb bíró (iudex supre-

mus. c. 218. § 1., 1597.), s mivel hatalma minden emberi hatalomtól független, a pápának nincs felettes bírája a földön. (c. 1556.) Sem az egyetemes zsinat (c. 228. § 2., 1880. n. 1., 2332.), sem más világi hatalom nem ítélhet felette. Azért a pápát a földön senki sem vonhatja bíróság elé sem polgári, sem bűnvádi ügyben.[54] Az illetéktelenség abszolut (c. 1558.), az esetleges ítélet gyógyíthatatlan semmisségben szenved, akár kedvező, akár elmarasztaló. (c. 1892. n. 1.)

2. *Maiores a minoribus iudicari non possunt* (c. 8., D. 21.)

Bizonyos magasállású világi és egyházi személyek külön illetékességgel bírnak a pápa előtt (forum extraordinarium.). Vitás ügyeik *causae maiores-nek* minősülnek (c. 220: ratione personarum).

a) A római pápa *személyesen* ítélkezik:

1° az államfők (császár, király, köztársasági elnök), ezek felesége, fiai és lányai, és trónörökösök polgári peres és bűnvádi ügyeiben;

2° a bíborosok minden ügyében a szabályos *creatio* és *publicatio után.* [Az in petto kinevezett bíborosok nem élvezik a jogot] (c. 233. § 2.)

3° az Apostoli Szentszék követei (oldalkövet), nunciusok és internunciusok ügyeiben [az uditore és chargé d'affaires ügyeiben nem!],

4° az összes püspök (megyés és nem megyés) bűnügyeiben (c. 1557. § 1.).

b) Az *Apostoli Szentszék* bíróságai (S. Rota, Signatura) ítélkeznek:

1° *megyéspüspökök* polgári peres ügyeiben[55] (nem megyés püspök hasonló vitás ügyében az egyházmegyei bíróság illetékes);

2° a nullius apátok és prelátusok polgári peres ügyeiben;

3° a római pápának közvetlen alárendelt ún. exempt egyházmegyék és más egyházi jogi személyek, mint pl. kiváltságolt szerzetek, szerzetes monasztikus kongregációk stb. ügyeiben.

4° Mivel a pápa *iudex ordinarius omnium pastorum et fidelium* (c. 218, 1569. § 1., Vaticanum, IV. 3.) egyes ügyeket már az *első* fokon akár önként (ius evocandi), akár kérésre magához vonhat (ius recla-

[54] „Si deviat spiritualis minor (iudicabitur) a suo superiorie; si vero *suprema*, a solo Deo, non ab homine poterit iudicari." (c. 1. Extravag. comm. 1, 8.)

[55] A püspök, a menza és egyházmegyei hivatal (curia dioec.) vitás anyagi természetű jogai ügyében a püspök hozzájárulásával vagy az egyházmegyei társasbíróság (officialis és két rangidős bíró), vagy a közvetlen felettes bíróság ítélkezik. (c. 1572. § 2.)

mandi). Ilyenkor az a bíróság ítél, amelyet a pápa kijelöl (c. 1557. § 1., 2, 3.).

5° Mint *causae maiores ratione obiecti* a pápának vannak fenntartva a boldoggá- és szenttéavatási ügyek. (c. 1999.)

Bíróságilag bárki csak oly egyházi bíróság előtt vonható perbe, amely az alábbi pontokban felsorolt címek valamelyike alapján illetékes. — Az olyan bíró illetéktelenségét, akinek e címek közül egy sincs meg, *viszonylagosnak* (relativa) mondjuk.

A felperes az alperes bírósága elé tartozik vinni a pert; ha az alperesnek több bírósága van, a felperes választhat. (c. 1559.).

IV. *Szükségképpeni illetékesség* (c. 1560.)

1. A *jogfosztási* (spolium) perekben (c. 1698, 1699.) a tárgy lelőhelyének ordinariusa (c. 198.) illetékes. Jogfosztott (spoliatus) az, akit valamely bármely módon birtokolt ingatlan vagy ingó dologtól vagy pedig jogtól igazságtalanul megfosztottak.

2. *Javadalmi* (akár helybenlakási kötelezettséggel jár, akár nem) ügyekben (adományozás, felmentés, egyesítés, adó) a javadalom helyének ordináriusa (c. 198.) ítélkezik.

3. *Vagyonkezelési* (administratio) vitás ügyekben annak a helynek ordináriusa dönt, ahol a vagyonkezelés történik.

4. *Örökségek* (végrendelet érvénye), vagy kegyes hagyományok ügyeiben a végrendelkező lakóhelyének ordináriusa illetékes. Ha azonban csak valamely hagyomány végrehajtásáról van szó (pénz kifizetés, tárgy átadás), akkor a versenyző illetékesség rendes szabályai az irányadók (c. 1560.). — A lakóhely és lelőhely bírósága között lehet választani.

V. *Általános vagy rendes illetékesség* (c. 1561—1563.)

Actor sequitur forum rei. (c. 1559. § 3.)

1. *Subdici.*[56] A *forum domicilii,* vagy *quasi-domicilii,* az alperes lakóhelyének vagy pótlakóhelyének (c. 92—95.) ordinariusa. Ez rendes és szabályszerű illetékesség, amely minden mással versenyez *A helyi* főpásztor tehát főhatalmát, mint *iudex ordinarius,* (c. 94. §

[56] A felperes (vádló) tehát ama bíróságnál indíthat pert, amely az alperes (vádlott) felett illetékességgel rendelkezik. Ha az alperesnek több illetékessége van (pl. több helyen van lakóhelye), a felperes választhat.

Kivételt képez fenti elv alól a szükségképeni illetékesség (c. 1560.), amikor *nem* követheti és a versenyző illetékesség, amikor más illetékesség is szóba jöhet (rei sitae contractus, delicti commissi, connexio realis).

Kivétel még az 1964. kánon, amikor vegyes házasság esetén nem mindig az alperes, hanem a katolikus fél bírósága illetékes.

1.) csak alattvaló felett gyakorolhatja (c. 201. § 1.). akkor is, ha azok területétől távol vannak, anélkül, hogy lakóhelyüket, vagy pótlakóhelyüket feladták volna. (1561. § 2.)

Törvényes lakóhellyel bírnak a gyermekek, kiskorúak, feleségek, elmebetegek is (c. 93.).

Jogi személy *lakóhelye* ama hely, ahol a testület vagy intézmény székel, vagy ahol az igazgatása történik.

Több lakóhely esetén a felperes választhat.

2. *Peregrini.* Az ordinarius nem ítélkezhet az *idegenek* (peregrini) fölött, akik az ő területén tartózkodnak. Kivétel a *peregrinus in Urbe* esete.

Aki *Rómában,* ha csak rövid ideig is tartózkodik (peregrinus), ott, mint saját lakóhelyén [mater et magistra omnium ecclesiarum: c. 20 X 212.] megidézhető; de joga van saját lakóhelyére hivatkozni (ius revocandi domum), vagyis kérni perének saját püspöke előtti tárgyalását.

Aki egy éve tartózkodik Rómában, annak joga van püspökének bíróságát *elkerülni,* és kérni, hogy a római Vicariatus bírósága elé kerüljön (c. 1562.).

Szerzetesnek ott van illetékes bírósága, ahol a kolostora van. (c. 1563.)

A lakóhely és tartózkodási hely szerinti illetékesség általános jellegű, mert mindenkire vonatkozik, kivéve azokat, akiket *különleges* bírói illetékesség illet meg (c. 1557.), mivel a lakóhely és pótlakóhely állapítja meg a helyi főpásztor irányában az alattvalói viszonyt (c. 94.). Több lakóhely esetén a felperes választhat.

A *lakóhely nélküliek* (vagi) illetékes bírója a tényleges tartózkodási hely ordináriusa.

A kiváltságolt szerzetesek több vonatkozásban a helyi főpásztortól függenek, főleg, ha nem szerzetes, vagy más szerzetes közösség vonja őket perbe. (1579. § 3.)

VI. *Különös vagy versenyző illetékesség* (c. 1561—1568.)

Akkor beszélünk *versenyző* illetékességről, ha egy ügyben több bíróság illetékes, vagyis az általános illetékesség mellett a lakóhely szerinti főpásztor, bizonyos dologi viszonylatban idegen főpásztorok illetékessége is szóba jön.

1. *Forum rei sitae,* a *fekvőség illetékessége.* (c. 1564.) E perekben, mind ingatlan (ház, föld), mind pedig bizonyos helyen található ingóság (könyvtár, örökség), illetékes bíró annak a helynek ordináriusa, ahol a vitás dolog fekszik, valahányszor a per magára a fekvőségre vonatkozik (c. 1564.). Nem számít, hogy az alperesnek az emlí-

tett helyen van-e lakóhelye, vagy sem. — Eme illetékesség alapja abban rejlik, hogy a fekvőség területén mind a bizonyítási eljárás, mind az ítéletvégrehajtás könnyebben eszközölhető. De ez az illetékesség nem kizárólagos. A vádló jogában áll választani a forum domicilii és forum *rei sitae* között. Az utóbbi javadalmi ügyekben tekintendő szükségképpeni illetékességi alapnak. (c. 1560. n. 2.) Csak *dologi* kereseteknél vehető igénybe (pl. rei vindicatio, vagyonjogi keresetek), nem pedig *actio in personam* esetében, (pl. szerződés, tiltott cselekmények). A dologi kereset a dolog, a személyi kereset a személy kapcsán származik.

2. *Forum contractus,* a *szerződési illetékesség* (c. 1565.). A fél annak a helynek ordinariusa előtt perelhető, ahol a szerződést kötötték, vagy a vele járó kötelezettségek teljesítendők. A bíróság illetékes, ha a szerződéskötés alapján a panasz a szerződés teljesítésére, annak tartalmára, illetve érvényességére vonatkozik [actio rescissoria, c. 1684.; actio nullitatis, c. 1679.]. Ebben az esetben is a felperes jogosult választani a forum *domicilii* és forum *contractus* között, hacsak nem kötöttek ellenkező kifejezett megállapodást (pl. fizetendő, vagy perelendő X helyen.)

A szerződéskötés, illetve teljesítés helyének ordináriusa csak abban az esetben illetékes, ha az *alperes* az ordinárius hatósága alá tartozó valamelyik területen tartózkodik, illetve ott jelen van. Nem szükséges tehát a lakóhely; ez utóbbi esetben ugyanis mind a forum *contractus,* mind a forum *domicilii* adva volna.

A szerződő feleknek ugyanis jogában áll magában a szerződésben a megegyezés kihirdetésére, végrehajtására és a kötelezettség teljesítésére, helyére vonatkozó vitás ügyek illetékes *bíróságát* teszés szerint meghatározni,[57] ahova a *távollévők* is megidézhetők s ahol perelhetők (c. 1565. § 2.).

3. *Forum delicti commissi,* az elkövetett bűntény helyének illetékessége.[58]

A *bűnügyek*ben tehát (c. 1566.) annak a helynek bírósága illetékes, ahol a bűntettet elkövették.

Ez csak a bűnvádi keresetre áll, nem pedig a régebbi bűntettből származó jóvátételre, amely azonban összefüggés miatt (c. 1567.) az első panasszal összekapcsolható (c. 2210. § 2.). Az általános elvek szerint csakis a bűntettes felettes, saját ordináriusának (ordinarius proprius) van illetékessége felette, mégis a bűntény helye ordináriusának is a jog bírói illetékességet biztosít [az alperes lakóhelyének ordiná-

[57] *R. I.* in VI. 85.: „contractus ex conventione legem accipere dignoscitur." Vö.: c. 1. § 3 in VI. 2, 2; c. 17. X. 2, 2.

[58] Vö.: c. 14. X. 3 3.: quod per episcopum in cuius dioecesi deliquit, sententia poterit in eundem.

riusa mellett], mégpedig azért, mert a tetthelyen egyrészt könnyebb a bizonyításfelvétel, másrészt a büntetés célja: a bűnténnyel megbontott társadalmi egyensúly visszaállítása, a botrány elhárítása, elrettentés[59] stb. ott jobban biztosítható.

Ha a bűnös a tett elkövetése után *máshová* távoznék, a helyi bíróságnak akkor is joga van őt megidézni, a pert letárgyalni és ellene ítéletet hozni (c. 1566.), és nem tartozik az ordinarius *proprius* jogsegélyét igénybe venni (c. 1570. Vö. c. 1717. § 2.).

A forum *delicti commissi* vonatkozik a *szerzetesekre* is, akik a kolostoron *kívül* követtek el bűntettet, jóllehet egyébként az ordinarius joghatósága alól ki vannak véve. (c. 616. § 2.)

A forum *deprehensionis,* vagyis a bűnös letartóztatási helyének illetékességét a kánoni jog nem ismeri.

4. *Forum connexionis seu continentiae,* összefüggési illetékesség. Elv: accessorium sequitur principale. (R. I. 42. in VI.) Ezen a címen ugyanaz a bíró ítél az egymással összefüggő ügyekben, hacsak a törvény mást nem rendel.

A *fődolog* bírósága illetékes a vele összefüggő kérdésekben, amelyek egyébként nem tartoznának hozzá. Az összefüggés lehet a tárgy, a tényállás, vagy a jogalap szempontjából (pl. jóvátétel, actio civilis) és büntető kereset (actio criminalis), (c. 2210. § 2.), kétes családi vagyonjog és érvénytelenítési per (c. 1961.), vagy viszontkereset (c. 1960.).

Indokok: perek csökkentése, gyorsabb elintézése és annak elkerülése, hogy a tárgyilag összefüggő kérdésekben a különböző bíróságok elütő ítéletet hozzanak.

Ki van zárva összefüggés alapján az illetékesség, ha

a) a *főügy* magasabb bíróság előtt van (mert így a mellékes ügy részére egy bíróság elveszne), vagy

b) amikor a mellékes ügy számára *külön* szükségképpeni bíróság áll rendelkezésre (c. 1560.)

5. *Forum praeventionis: megelőzési illetékesség* (c. 1568.).

Ha ugyanabban a polgári vagy bűnvádi ügyben több bíróság illetékes, ezek közül annak van joga a perben eljárni, amely az alperest törvényesen (c. 1717.) *előbb* megidézte (c. 1725. n. 2.). Az idézés ugyanis annyira megerősíti a bíróság illetékességét, hogy ez más bíróságot kizár (c. 1725. n. 2.). Az elv itt is: „qui prior est tempore, potior est iure." (R. I. 54. in VI.) Vagy: „ubi acceptum est semel iudicatum, ibi et finem accipere debet." [1. 30. D. 5, 1.].

Az illetékesség akkor is fennáll, ha a vádlott az idézés után lakóhelyet változtat (c. 1725. n. 2.). Pl. az egyik bíró illetékes a lakóhely

[59] Ubi contingit malum, ibi moriatur. C. 4. C. 2, qu. 1. (c. 17. C. 3. qu. 6.)

alapján, a másik pedig a bűntett helyének, vagy a talált tárgy, vagy szerződés alapján. Áll ez az *actiones mixti fori*-ra is a világi bíróságok tekintetében. (c. 1553. § 2.)

6. *Forum reconventionis*, a viszontkereseti illetékesség. A vádlott a vádló ellen ugyanabban a perben ugyanazon bíróság előtt viszontkeresetet nyújthat be. A bíróság illetékes akkor is, ha egyébként a viszont-vádlottal szemben nem lenne illetékessége (kivéve a c. 1558. esetét. Vö. c. 1690.).

Eme illetékesség mellett ugyanazok az érvek szólnak, mint a forum connexionis esetében, továbbá természetes méltányosság, amely ilyen esetben a vádlót az általa igénybevett bíró elé utalja.[60]

Az illetékességi vita eldöntése.

Ha különböző bíróságok között illetékességi vita merül fel, e vitát

a) ha a bíróságok egy egyháztartományba tartoznak, a metropolita dönti el;

b) ha különböző tartományba tartoznak, ama bíró felettes hatósága dönti el, amelynél *előbb* nyújtották be a keresetet;

c) ha az érdekelt bíróságoknak nincsen felettes bíróságuk, (pl. exempt püspökségek), akkor a vitát a Signatura Apostolica dönti el. (c. 1612, 1603. § 1. n. 6.)

VII. *Illetéktelenség* (c. 1558, 1559. § 1. 2.)

Minden bíróság a kereset benyújtása alkalmával tartozik megvizsgálni, hogy a kérdéses ügyben illetékes-e (c. 1609.). Ha *illetéktelen*, nem fogadhatja el a keresetet.

Megkülönböztetünk abszolut és relatív illetéktelenséget.

1. *Abszolut illetéktelenség* (c. 1558.)

a) A pápa ellen benyújtott kereset elfogadására minden bíróság abszolút illetéktelen. (c. 1556.)

b) Ama személyek ellen benyújtott panaszok felülvizsgálatára, amelyben az 1557. kánon szerint a pápa vagy a Szentszék bíróságai

[60] c. 2. X. 2, 4.: „cum actoris et rei *eadem* est conditio." A kódex előtti jogban volt még ún. *forum prorogationis* (c. 12, 18. X. 2, 2.), vagyis megegyezési illetékesség. A felek megegyezhettek hogy egyébként illetéktelen bíróság egy konkrét ügyben illetékes legyen. Pl. hogy két különböző egyházmegyéhez tartozó fél ügyében egy harmadik egyházmegye bírósága legyen illetékes. Megállapodás révén a bíróság illetékessége erre az ügyre is kiterjedt. A kódex erről már nem tesz említést (c. 6, n.). A szerződéskötés kapcsán azonban a felek feltételeket szabhatnak.

külön bíróságként szerepelnek, csak a pápa, vagy pápai bíróság illetékes, minden más bíróság *abszolut illetéktelen.* (c. 1558.)

Az illetéktelen bíróság által lefolytatott egész peres eljárás és az esetleg meghozott ítélet is *gyógyíthatatlan* semmisségben szenved (c. 1892. n. 1.).

Az abszolut illetéktelenség nem szanálódik azáltal, hogy a vitás felek önként ügyüket az illető bíróság döntése alá bocsátják.

Ha a bíróság a pernek bármely szakaszában észrevette abszolut illetéktelenségét, köteles ezt kinyilvánítani és a pert abbahagyni. (c. 1611.)

Hasonlóképp módjukban van a feleknek, hogy a bíróság abszolut illetéktelenségét kifogás útján érvényesíthessék. (c. 1628. § 2.)

2. *Relatív illetéktelenség* (c. 1559. § 1—2.)

Ez akkor fordul elő, ha egy bíróság olyan peres ügyekben, amelyek számára nem bír külön bírói illetékességgel (c. 1557.), olyan ügyet vesz fel tárgyalásra, amelyek részére semmilyen rendes illetékességi alappal nem rendelkezik az 1560—1568. kánonok értelmében.

Ilyenkor szintén tilos a pert tárgyalni. Ha mégis a bíróság olyan ügyben, amelyre nem illetékes, a pert lefolytatná, az így lefolytatott per *érvényes* és ha a felek beleegyezésével történik, megtámadhatatlan. E kifogást rendszerint a contestatio litis előtt kell előterjeszteni (c. 1628. § 1.). Ha azonban a vádlott tudott az illetéktelenségről, és nem emelt ellene kifogást, akkor az ilyen illetéktelenség orvoslódik.

60. § A bíróságok szervezete[61]

I. *Általános elvek* (c. 1571.)

1. *Alsó és felsőbíróság.*

Az egyházi alkotmány szerint az Egyház területi szempontból *püspökségekre* oszlik, több püspökség pedig egyháztartományt alkot. Ennek megfelelően a bíróságok püspöki, érseki és szentszéki (pápai) bíróságokra oszlanak. — A püspöki bíróság *alsóbíróság,* amely rendszerint olyan ügyeket tárgyal, amelyek nem tartoznak magasabb bíróság elé.

Az *érseki* és a szentszéki (pápai) bíróságok *felsőbíróságok,* és rendszerint az alsóbb bíróságok ítéleteit bírálják felül. (Püspöki —

[61] *Beste,* 839. sq. — *Eichmann,* 49. sq. — *Holböck,* II. 940. sq. — *Jone,* III. 27. sq. — *Lega—Bartocetti,* I. 106. sq. — *Marchesi* III. 25. sq. — *Sipos—Gálos,* § 186.

érseki — szentszéki bíróság — Rota.) A *Signatura Apostolica* csak kivételes esetben ítélkezik.

2. *Instantia rend*

a) Egy meghatározott bíróság előtti ügy tárgyalását *instantia*nak nevezzük. Így a *püspöki* bíróság I. instantia, az érseki II., a Rota III. instantia.

Az érseki bíróság azonban csak a tartománybeli püspökségek részére II. instantia, az érseki főegyházmegye számára ellenben I. instantia. Ezért az érsek köteles magának egyszersmindenkorra a Szentszék hozzájárulásával egy *püspöki* bíróságot a tartományában II. fokú instantiának választani. (c. 1594. § 2.)

b) Az instantia rend biztosítja az alárendelt bíróságok döntéseinek szabályos felülvizsgálását és így az igazságszolgáltatás egységességét.

c) A felsőbíróságok illetékesek a bírósági igazgatás felülvizsgálatára is és így *felügyeleti* hatóságoknak is tekintendők. Különösen áll a *Signatura Apostolica*-ra.

d) A bírói *fokozat* alapja az, hogy a magasabb bíróság rendszerint nagyobb tapasztalattal és jobb szakmai ismeretekkel rendelkezik, mint az alsóbb fokú bíróság.

e) Az állami bíróságoktól eltérően a magasabb *fokú* bíróság *nem* nagyobb számú bíróság, de nem lehet *kisebb* létszámú, mint az alsóbíróság. (c. 1596.) Ha tehát első fokon 1, 3, 5 tagú társas bíróság ítélt, ugyanilyen bíróság szükséges a felsőbb fokon is.

f) Nemo iudex in propria causa. Minthogy senki sem lehet bíró a saját ügyében, ugyanaz a bíróság, amely alsófokon foglalkozott az üggyel, ugyanazt magasabb fokon *nem* tárgyalhatja (c. 1571.) Ez áll nemcsak a bíróságokra, hanem az *egyes* bírákra is, akár mint egyes bíró, akár mint valamely tanács tagjai működnek és vonatkozik a *vizsgálóbírókra* is.

Kivétel a *semmisségi* panasz (c. 1893.), mivel itt formális eljárási hiba érvényesítéséről van szó. Ilyenkor a bírót ki lehet cserélni és mással helyettesíteni, így az instantia nem változik meg.

II. *A pápa előjoga* (c. 1569.)

A modern államokban megvalósult *hatalomszétválasztást*, amely szerint az igazságszolgáltatást az államhatalomtól független bíróságok végzik, az Egyház nem ismeri.

A pápa az egyházi hatalom teljességével rendelkezik. Így ő az egyetemes Egyház legfőbb birája is. Pápai főhatalmának közvetlen

jellegéből kifolyólag *rendes* bírói joghatóságot (iudex ordinarius et supremus) gyakorol az Egyház minden egyes kérdésében. (c. 218.) Vagyis a pápa, mint *iudex ordinarius omnium fidelium et pastorum* a püspöki joghatósággal versenyző hatalommal bír, a Világegyház valamennyi egyházmegyéjében.

In omnes et singulos pastores, in omnes et singulos fideles episcopus episcoporum, nem olyan értelemben, mintha a püspöki hatalom a pápai hatalom kifolyása volna, hiszen a püspöki hatalom is rendes és közvetlen hatalom [Vaticanum IV. 3.], hanem úgy, hogy ez utóbbi csakis a pápai hatalommal való kapcsolatban és alárendeltségben gyakorolható. Így a pápai hatalom *versenyez* a püspöki és érseki hatalommal.

1. Azért a pápa az *instantia-rend* kikapcsolásával bármely polgári peres, vagy bűnvádi ügyet magához vonhat (ius evocandi), akár első fokon, akár később, ha már tárgyalás alatt van, mégpedig a per bármely szakában. Ebben az esetben minden egyéb bíróság abszolut *illetéktelen.* (c. 1557. § 3. + 1558.)

Az ilyen ügyeket rendesen a Rótára, vagy külön bíborosi bizottságra bízza (c. 1557. § 3.).

Jogerős ítélet esetében is adhat kegyelmi úton újabb perlési lehetőséget (beneficium novae audientiae).

2. Viszont *minden hívőnek* joga van akár polgári, akár bűnügyét bármely bírósági fokon, a pernek bármely állásában *közvetlenül* az Apostoli Szentszék elé vinni vagy ott megkezdeni (ius reclamandi).

Az Apostoli Szentszékhez benyújtott kérvény azonban — a fellebbezés esetét kivéve — *nem függeszti föl* ama bíróság joghatóságát, amely a per tárgyalását már megkezdte. Ez tehát a per tárgyalását folytathatja, végleges ítéletet is hozhat, hacsak biztos tudomása nincs arról, hogy az Apostoli Szentszék az ügyet magához vonta. (c. 1569.)

III. *Jogsegély.* (c. 1570. § 2.)

A felek, a tanúk kihallgatása, vagy megidézése, a periratok vagy a vitás dolog megtekintése, határozatok közlése és egyéb ilyenek tekintetében minden bíróság jogosult más bíróság *jogsegélyét* kérni. Minden alsó bíróság köteles a felső bíróságnak jogsegélyt nyújtani és fordítva.

Ez utóbbi bíróság köteles az egyes cselekményekre megállapított jogszabályokat megtartani (c. 1570.).

A bíróság egyik fokán eljárt biró nem ítélhet ugyanazon ügyben *másik* fokon. (c. 1571.)

61. § Az elsőfokú rendes bíróság[62] (c. 1572—1593)

I. *A főpásztori bírói hatalom* (c. 1572—1579.) (Ordinarius loci.).

1. *A püspök bírói hatalma* (c. 1572.)

a) *Iudex ordinarius.* A megyéspüspök elsőfokú rendes bíró az egyházmegyéje területén. Minden polgári és bűnvádi ügyben illetékes a vonatkozó szabályok szerint (c. 1560—1568.), hacsak egyes ügyek nem tartoznak a pápa külön bírósága elé. (c. 1569.)

b) *In subditos.* A püspök bírói hatalma tehát alapjában véve *területileg* szervezett, vagyis az egyházmegye *területén* rendes lakóhellyel bírókra és bizonyos esetekben a ténylegesen ott *tartózkodókra* terjed ki.

Idegenekre (peregrini) csak akkor terjed ki hatalma, ha a törvény *tárgyi* okból külön illetékességet állapított meg részére.

c) *In territorio.* Csak az egyházmegye területén *belül* bíráskodhat. (Extra territorium ius dicenti impune non paretur.)

2. Ugyanilyen terjedelemben a megyéspüspökkel jogilag *egy tekintet alá eső* főpásztorok szintén rendes bírói hatalmat gyakorolnak quasi-egyházmegyéjükben. [A praelatus nullius, apostoli vikárius és prefektus; apostoli adminisztrátor, c. 198.]

Minden egyházmegyében csak *egy* bíróság lehet.[63]

d) *Personaliter.* A püspök bírói hatalmát vagy *személyesen* (c. 1572. § 1., 1578.), vagy kirendelt bíró (officialis) útján gyakorolhatja. A törvény állandó képviseleti szervet rendel a püspök mellé, az ún. *officiálist* és a zsinati bírákból összeállítandó bíróság képében. Nem kívánatos, hogy a bűnvádi és a súlyosabb peres ügyeket az ódium veszélye miatt maga személyesen intézze. (c. 1578.) De ha ítélkezik, érvényesen cselekszik.

e) *Per alios.* Mivel a bírói hatalom nem gyakorolható az *egyén* érdekében (nemo iudex in causa propria), (c. 201. § 2.), a püspök sa-

[62] *Beste,* 841. sq. — *Eichmann,* 51, sq. — *Holböck,* II. 941. sq. — *Jone,* III. 30. sq. — *Lega—Bartocetti,* I. 106. sq. — *Marchesi,* III. 38. sq — *Roberti,* I. 234. sq. — *Sipos—Gálos,* § 187. II.

[63] Főleg kis egyházmegyékben az egyházi bíróság felállítása szakemberek hiánya miatt sokszor nehézségekbe ütközik. Erre való tekintettel a Szentszék *Itália* és egyéb területek számára több egyházmegye részére ún. *regionális bíróságot* állított fel. Ez azonban még ha egy egyháztartomány részére van is felállítva, *nem érseki bíróság,* hanem az érdekelt püspökségek I. fokú közös bírósága. Hatáskörét és a fellebbvitel módját a pápai leirat állapítja meg.

ját ügyében *nem* lehet bíró, főleg, ha mint vádló, vagy vádlott szerepel.

1° A püspök *bűnügyében* a pápa illetékes (c. 1557. § 1, n. 3.), nem vagyonjogi jellegű vitás ügyekben pedig a Rota (c. 1557. § 2. n. 1.). Ezekben az ügyekben tehát más bíróság nem vonhatja őt felelősségre.

2° A püspöki javadalom, vagy püspöki hivatal (curia) jogairól vagy javairól szóló vitákban (c. 201. § 2.+1572. § 2.) a bírósági elnökből (officialis) s két régebbi zsinati bíróból álló egyházmegyei bíróság (c. 1574.), vagy pedig a közvetlen felsőbb bíróság (érseki) illetékes (c. 1594.). Ezek előtt a bíróságok előtt a püspök perelhet és ő is perelhető. Ha a püspök megtagadja az egyházmegyei bíróságnak a beleegyezését, a felsőbb bíróság *egyedül* lesz illetékes.[64]

II. *A püspöki bírósági elnök* (officialis.). (c. 1573.)

Minden egyházmegyében egyházi bíróságot kell fellállítani, amelynek élén a püspök, vagy pedig az általa kinevezett officiális áll.

1. *Kirendelés.* Minden ordinárius tartozik *egy* rendes bírói hatalommal felruházott állandó bírósági elnököt választani.

2. *Személyi kellékek.* A bírósági elnöknek és másodelnöknek *a)* feddhetetlen életű áldozópapnak, *b)* kánonjogi doktornak, vagy egyéb-

[64] A helyi ordináriuson kívül az ún. személyi főpásztorok is rendelkeznek bírói hatalommal. (c. 1579.)

a) Ugyanazon exempt papi szerzet tagjai között felmerült vitás kérdésben, ha a szerzetesi szabályzat másképp nem intézkedik, a *tartományfőnök* rendes elsőfokú bíró. (c. 1579. § 1.) Ha *önálló* (sui iuris) kolostorról van szó, annak apátja az I. fokú rendes bíró (c. 1579. § 1.).

Exempt papi szerzetesek *büntető* perében hasonló a helyzet, a helyi ordinárius illetékességének figyelembevételével bizonyos esetekben (pl. c. 616, 619).

b) Ugyanazon szerzet *két provinciájának* vitás polgári ügyeiben, hacsak a rendi szabályok másképp nem intézkednek, a legfőbb szerzetes elöljáró (generalis) az I. fokú bíró aki hatalmát személyesen vagy delegált bíró útján gyakorolja. (c. 1579. § 2.) Hasonlóképpen *ugyanazon* szerzet két önálló kolostorának vitás ügyében a monasztikus kongregáció elnök apátja az I. fokú bíró (c. 1579. § 2.).

c) Különböző szerzetek szerzetesei vagy közösségei közötti (jogi személy), vagy nem *exempt*, illetve *világi* közösség szerzetesei, avagy szerzetes (akár exempt, akár nem) és nem szerzetes pap, vagy világi közötti jogvita esetében a *helyi ordinarius* az I. fokú bíró (c. 1579. § 3.).

Indok: mivel az említett esetben nincs közös bíró, vagy legalább bírói hatalommal rendelkező tényező. Ha eme esetben a szerzetest megidézik, általában ama helyi ordinárius az illetékes, akinek területén a kolostor van (c. 1563.).

ként a kánoni jogban járatosnak kell lennie és c) legalább harminc-évesnek. Aki mások fölött bíráskodik, köztiszteletnek és bizalomnak kell örvendenie. Bírói vizsga nem szükséges ugyan, de a dolog természete szerint rendesen a *legjobb* zsinati bírák közül szokták választani. Nem lehet a bírósági elnök azonos a püspöki helynökkel, hogy teljesen hivatalának szentelhesse magát, hacsak az egyházmegye kicsinysége vagy az ügyek kevés volta nem indokolja, hogy mindkét tisztet egy személy lássa el.

Ki vannak zárva az *officialis* tisztéből az infamiában szenvedők (c. 1931, 2294.), kiközösítettek (c. 2263.), apostata, eretnek, szakadár (c. 2314.), általánosan felfüggesztettek (c. 2279. § 2. n. 1.), az *actus legitimus*ból kikapcsoltak (c. 2256. n. 2.). Az ilyenek ítélete tilos, de kinyilvánító és marasztaló ítélet után semmis is. (c. 2264., 2284., 2294. § 1.)

Fenti büntetésekkel sújtott egyéneket bírónak sem lehet érvényesen kinevezni. (c. 2265. § 1. n. 2.+§ 2.; — 2294. § 1.)

Infamia facti-ban szenvedők sem lehetnek bírók (c. 2294. § 2.+ c. 2256. n. 2.).

3. *Helyettes.* A szentszéki elnök mellé egy vagy *több* kisegítőt is lehet adni, akinek a neve: *másodelnök,* vagy viceofficialis. (c. 1573. § 3.)

Egyrészt azért van szükség erre, hogy amikor a felek az officiális személye ellen érdekeltségi kifogást emelnek (c. 1614.), vagy az officiális hivatalból köteles magát (c. 1613.) érdekeltnek nyilvánítani, kéznél legyen bírósági elnökhelyettes. De, úgy látjuk, hogy egyes ügyeket a viceofficiális elnöklete mellett lehetne tárgyalni akkor is, ha az officiális is bíráskodik. Tehát nemcsak az officiális akadályoztatása esetén van bírói hatalma a viceofficiálisnak.

4. *Hatalma.* Az officiális tiszte *rendes* hivatal (officium) a 145. kánon értelmében. Hatalmának körét maga a jog állapítja meg.

Az igazságszolgáltatásban az ordinárius *képviselője, helyettese,* de nem merő delegátusa. Az ordinárius bizonyos ügyek intézését *fenntarthatja* magának. Maga a jog tartja fenn neki a bűnvádi per kezdeményezését (c. 1946. § 2., 1954.) és a bírói feddést (correptio iudicialis. c. 1947.). Egyébként általában bírói hatalma azonos a püspökével, de nem ítélhet olyan ügyben, amelyet a püspök magának tartott fenn.

Mivel az officiális bírósága és az ordinárius bírósága azonos, az officiális ítélete ellen nem lehet az ordináriushoz fellebbezni.[65]

Ha az officiális olyan ügyben hozott ítéletet, amelyet az ordi-

[65] C. 2. in VI. 1, 4.: ne ab eodem ad se ipsum cum sit idem auditorium utriusque, appellatio interposita videatur. c. 4, in VI° 1, 14. c. 3. in VI°, 2, 15. *Trid.* XXII. 7. de ref.

nárius fenntartott magának, az ítélet *érvénytelen*, mivel hiányzik illetékessége az ügyben. Az ítélet ellen semmisségi panasszal lehet élni (c. 1892. n. 3., 1893.), de nem lehet megfellebbezni.

5. *Elmozdítása.* Mind a bírósági elnököt, mind a másodelnököt, úgy, mint a püspöki helynököt (c. 366. § 2. cf. c. 192.) a püspök tetszése szerint *(ad nutum)* elmozdíthatja [a kánoni méltányosság szemmeltartásával, c. 192. § 3.]. Eltérően azonban a püspöki helynöktől, a püspöki szék *üresedése* idején hivatala nem szünetel és a káptalani helynök sem mozdíthatja el (c. 436.). A székfoglalás után azonban az új püspök megerősítésére szorul (c. 1573. § 5.+334. § 3.).

Ha ellenben kivételesen a püspöki helynök egyben bírósági elnök is, a széküresedéskor a püspöki helynök tiszte megszűnik ugyan (c. 371.), de nem az elnök tiszte (c. 1573. § 6.). Ha magát a püspöki bíróság elnökét választanák meg káptalani helynöknek, akkor köteles új bírósági elnököt kinevezni. (c. 1573. § 7.)

Egyébként az egyházi bíró joghatósága ugyanúgy szűnik meg, mint más *officium amovibile:* lemondás (c. 184—191.), privatio officii ipso iure peres eljárás (c. 192. § 3.), letétel (c. 193. v. ö. c. 1625.) stb. útján.

A rövid úton történő elbocsátáshoz *jogos* ok szükséges [aequitate naturali servata] és a sértett a Szentszékhez folyamodhat, de birtokon kívül (in devolutivo).

III. *A zsinati bírák* (c. 1574.) (Iudices synodales.)

1. *Szám.* Minden egyházmegyében *a) négynél*[66] nem kevesebb és tizenkettőnél nem több (c. 385. § 2.), *b)* kifogástalan életű és *c)* a kánonjogban jártas (ha nem is egyházmegyebeli) áldozópapot kell bírónak választani, hogy *d)* a püspök által reájuk ruházott — *delegált* — hatalommal *e)* a peres ügyek tárgyalásában részt vegyenek (c. 1574. § 1.).

A zsinati bírák hatalma nem *rendes hivatal,* (c. 145.), hanem püspökileg átruházott hatalom.

2. *Kirendelésük* a c. 386 szerint történik.

IV. *Egyes bíró és tanács* (c. 1575—1578.)

1. *Egyes bíró*

Az egyes bíró bármely perben maga mellé vehet két *ülnököt* (assessores), de ezeket a zsinati bírák közül kell választania (c. 1575.).

[66] Legalább négynek kell lenni, hogy az elnökkel együtt ötös tanácsot alkossanak. Több bíró kinevezése célszerű, hogy a kifogásolt bírók helyett másokat lehessen beállítani.

Az így alkotott bíróság azonban nem lesz *kollegiális* bíróság. Az ülnökök anyagi és eljárásjogi kérdésben a bírót *tanáccsal* látják el, de *szavazati joguk nincsen.*[67]

A határozatokat és ítéletet egyedül az *egyes bíró* tisztét betöltő officiális vagy viceofficiális bocsátja ki.

Amint az officiális ellen, úgy az ülnökök ellen is a felek *kifogást* emelhetnek (exceptio suspitionis, c. 1614. § 3.), amiről a bíró dönt.

2. *Társasbíróság*

A nagyobb horderejű ügyekben *testületi,* vagyis több bíróból álló tanácsnak kell ítélkeznie. Ellenkező esetben az ítélet semmis lenne (pl. c. 1892. n. 1.).

Ezzel ellentétes minden szokásjog *helytelen* (c. 5.) és minden ellenkező kiváltság hatályát vesztette.

A társasbíróság nagy biztonságot nyújt a szakszerű ítélet biztosítása és az önkény és a tévedés kizárása tekintetében.

Ilyen társasbíróság a *S. R. Rota* és *Signatura Apostolica.* (c. 1598. § 1., 1602.)

3. *Illetékesség* (c. 1576.)

a) *Háromtagú tanács* ítélkezik:

1° egyházi rend elleni perekben,

2° házassági köteléki perekben,

3° a székesegyház jogaira és javaira irányuló perekben,

4° elmozdíthatatlan javadalomtól való megfosztás ügyében (c. 2298. n. 6.),

5° kiközösítés kiszabásával járó bűnügyekben,

6° vagy kiszabott (l. s. önműködő) büntetés beálltának kimondásáról szóló perekben.

b) *Ötös tanács* ítélkezik olyan bűnvádi perekben, amelyekben

1° letétel (depositio),

2° egyházi ruha örökös eltiltásával (privatio perpetua habitus eccl.),

3° vagy lefokozással (degradatio) járó bűntettekről van szó, (c. 2298, n. 10—12.)

4° szenttéavatási perekben (c. 2088. § 1.).

c) A három vagy öt tagú társas bíróságra a püspök oly más ügyeket is *rábízhat,* amelyekre nézve nincs társas bíróság előírva.

[67] A Szt. Officium assessora ellenben más jogállással bír (c. 247. § 1., OS II. 7. art. 1. n. 1.).

De azokat, amelyek az időbeli, helyi és személyi körülmények vagy a per tárgya folytán nehezebbeknek és nagyobb fontosságúaknak látszanak, köteles társas bíróságra bízni (c. 1576. § 2.).[68]

A bíróság összetétele vagy esetről esetre történik, vagy pedig az ordinárius a két vagy négy bírót, akik az elnökkel (másodelnökkel) együtt a társas bíróságot alkotják, *sor szerint* (per turnum) választja a zsinati bírák közül, hacsak bölcs belátása szerint más intézkedést nem lát helyesnek. (c. 1576. § 2.)

Ha a püspöki bírósági elnök nincs korlátozva hatáskörében, akkor a már zsinatilag választott, illetve püspökileg kinevezett bírák közül a tanácsba tetszése szerint ő is kirendelhet két bírót, de csak esetről esetre. (CP. 1932. júl. 28. AAS 24, 231.)

Nagyobb egyházmegyékben, ha több per van folyamatban, több *turnus* is működik. Így lehetetlen, hogy mindegyiknek az officiális legyen az élén. Ilyen esetben az elnök megosztja a munkát a vice-officiálissal.

Magának a püspöknek is jogában áll a per vezetése, de nem kívánatos (valde expedit, ne id faciat! art. 14, 3.), nehogy sikertelenség esetén őt okolják és ezáltal odium származzék amúgyis terhes és kényes főpásztori hivatalára.

4. *Tárgyalási mód* (c. 1577.)

A bírók az elnökkel bírói kollégiumot alkotnak, éppen ezért a határozat érvénytelenségének terhe mellett (c. 105.) *minden* bírói cselekménynél, amely nincs az elnöknek, mint pervezetőnek, fenntartva (c. 1577. § 2.), a három, illetve öt bíró *közösen* (collegialiter)[69] tartozik eljárni és határozathozatalnál és ítéletnél *szótöbbséggel* dönteni.

A bíróság elnöke vagy másodelnöke csak *primus inter pares iudices*. Feladata a per vezetése, és mindannak elrendelése, ami a per levezetéséhez szükséges. (c. 1577. § 2.)

V. *Ponens és auditor*

1. *Ponens* (c. 1584.)

A társas bíróság elnökének a társasbírók közül előadót (ponens

[68] c. 21. X. 1, 29.: residui procedere ad causae cognitionem non debent. Quodsi processerunt, nihil reputabuntur egisse... cum sicut sacri canones attestantur, integrum sit iudicium, quod *plurimorum* sententiis confirmatur." (Vö. c. 42. X. 1 29.)

[69] A *Provid. Mater* szerint.

seu relator, referens) kell kijelölnie, aki a bírák gyűlésein a vitás ügyet előadja és a bírák véleményeinek összefoglalása után az *ítéletet* latinul írásba foglalja.

Az elnök alapos okból e feladatra mást jelölhet ki. A tanács hozzájárulásával pedig az előadói tisztet az elnök is elláthatja. (art. 22. § 2.)

Boldoggá és szenttéavatási perekben a Relator vagy *Ponens* mindig a Rituskongregáció bíborosa (c. 2009.).

2. *Ügyhallgató, vizsgálóbíró [auditor:* c. 1580—1583.]. (Instr. *Provida* art. 23—25.)

a) *A kirendelés.* A püspök egy vagy több ügyhallgatót, illetve perintézőt (auditor seu actorum instructor) nevezhet ki, akár állandó jelleggel, akár egy ügyre vonatkozólag.

A bírósági elnök — bíró — azonban csak egy-egy ügy számára választhat ügyhallgatót, hacsak a püspök másképpen nem rendelkezik. (c. 1580.)

A püspöki bíróság részére — ha lehetséges — az ügyhallgatót a zsinati bírák közül kell választani. (c. 1581.)

b) Az ügyhallgató *feladata:* a bíró részére a tárgyalást és ítéletet megkönnyíteni, pl. a bizonyítás-felvétellel. Így köteles a tanúkat megidézni, kihallgatni és más perbeli cselekményeket a kapott megbízás értelmében elintézni. De végleges ítéletet nem hozhat.[70] (c. 1582.)

Hatalma *delegált* hatalom, csak megbízása területén mozoghat.

Mint minden bírósági alkalmazottnak, neki is *eskűt* kell tennie (c. 1621.) és titoktartásra van kötelezve.

Ellene is *kifogást* emelhetnek a felek, amelyet az ítélőbíró dönt el. (c. 1614. § 1.)

c) *Elmozdítás.* Az ügyhallgatót a per bármely szakaszában fontos okból[71] a peres felek minden hátránya nélkül felmentheti és elmozdíthatja az, aki kirendelte (c. 1583.); az ordinárius, vagy egyes bíró.

VI. *Bírósági jegyzők és aktuáriusok* (c. 1585.)

A kánoni perben az *írásbeliség* elve érvényesül (c. 11 X 2, 19.+ c. 1642.): *„Quod non est in actis, non est in mundo."* Azért minden

[70] Más a Rota auditorok szerepe, azok *kollegiális* bíróságot alkotnak. (c. 1589. L. P. R. et S. c. 1.,) akik mellett auditorok dolgoznak.

[71] Pl. alkalmatlanság, pártoskodás, hanyagság, megvesztegetés, hatásköri túllépés stb.

perbeli cselekménynél *jegyzőnek* (notarius, c. 373) kell szerepelnie, mint bírósági írnoknak (actuarius). Vonatkozik ez a boldoggá- és szenttéavatási perekre is. (c. 2013. § 1.).

a) *Kirendelés.* Az ordinárius vagy általában, vagy egy-egy ügy számára nevezi ki a jegyzőt. Az egyes bíró, vagy a tanácselnök, a törvényesen kinevezett jegyzőkből (c. 373.) kirendelhet egyet.

Kifogástalan és minden gyanún felüli személynek kell lennie. (c. 373. § 4.)

A jegyző, mivel nem végez bírósági ténykedést, *világi* egyén is lehet (alkalmas klerikus híján), de papok *bűnügyeiben* csak egyházi személy lehet bírósági jegyző. (c. 373. § 3.)

b) *Feladata* (c. 374. § 1.) az idézések, a kézbesítések, a bizonyítás felvétel eredményét, a határozatokat és ítéleteket írásba foglalni.

De *nem* tartoznak hozzá a bírói cselekmények, mint a tanúk kihallgatása és határozatok hozatala.

Minden bírósági aktát a jegyzőnek kell készíteni, vagy legalább is aláírnia, különösen az idézést (c. 1715. § 2.), az ítéletet (c. 1874. § 5. c. 1643. § 3.; 1778—80, 1882.)

Ama bírósági aktáknak, amelyekről hiányzik a jegyző aláírása, nincs hivatalos, hiteles jellege, (c. 1585. § 1.) és nem tekinthetők közokiratoknak (c. 1813. § 1. n. 3.)

Az iratok szerkesztésére és megőrzésére vonatkozólag a c. 1643—45, 372. § 1. irányadók.

A jegyző által készített és aláírt iratok *hiteles* jelleggel bírnak (c. 373. § 1.), és büntetőjogi védelemben részesülnek (c. 2362.).

Kötelesek esküt tenni (c. 1621.) és a hivatali titoktartást megőrizni (c. 1623.).

c) *Elmozdítás.* Az érdekelt felek kifogást emelhetnek ellenük, ezért jó, ha többen vannak (c. 1614. § 3.).

A püspök vagy törvényes utóda bármikor felfüggesztheti, vagy elmozdíthatja (ad nutum), de a káptalani helynök csak a káptalan hozzájárulásával (c. 373. § 5.).

VII. *A promontor iustitiae és defensor vinculi* (c. 1586—1590).

Mindkettő az egyházi bírói közigazgatás tisztviselője. A püspök nevében a közérdeket védik a bírói területen. Mindkettőt a főpásztori hatalom egy része illeti meg. Ők a püspök és nem a bíróság képviselői. Rendszerint ki vannak zárva a per irányításából.

1. *Promotor iustitiae.*[72] (c. 1586—1590. art. 16.)

Az egyházi ügyész hivatala elég új és még nem teljesen meghatározott a szerepe a kánonjogban. Az ügyész az Egyházban nem egészen azonos a világi jogban szereplő ügyésszel, vagy közvádlóval. Ugyanis nemcsak a bíróságnál szerepel, hanem *közigazgatási* síkon is szerepe van. Ezért nemcsak a bírótól függ, hanem az ordináriustól is. Emiatt könnyen illetékességi konfliktus támadhat az igazságszolgáltatás és a közigazgatás között.

a) *Kirendelése.* Az ügyészt a püspök nevezi ki. Feddhetetlen hírű áldozópapnak, kánonjogi doktornak vagy egyébként abban jártasnak kell lennie.

A *szerzetes* bíróságoknál az ügyész ezenfelül az illető rend tagja legyen. (c. 1589.)

b) *Feladata:*

1° *Bűnügyekben.* Hivatalból köteles fellépni a bűnügyekben, mint a közvád-monopólium képviselője, ahol az Egyház nevében, mint vádló lép fel. (c. 1934. 1955.)[73]

2° Férfi szerzetes büntető elbocsátási eljárásánál szintén szerepel (c. 655. § 2.), mint vádló (c. 664.).

3° *Polgári* peres ügyben, amikor az ordinárius ítélete szerint, a *közjó* (c. 1586.) (bonum publicum) forog kockán,[74] rendesen, mint vádló, lép fel, pl. házassági perekben (c. 1871. § 1. n. 2.), vagy semmisségi panasz előterjesztésénél (c. 1897. § 1.), vagy pedig a peres cselekményeknél, maga a törvény szabja meg jelenlétét, vagy meghallgatását (c. 655. § 2., 665, 1709. § 2., 1841, 1856. § 2.).

Eme esetekben személyes jelenléte olyannyira lényeges, hogy a végzett perjogi cselekmények semmisek, ha az ügyészt ezekre nem idézték meg, kivéve, ha a meg nem idézés ellenére magától valóban jelen volt.

Ha a bíró törvényesen megidézte, de valamely cselekménynél nem volt jelen, a cselekmények érvényesek ugyan, de később vizsgálata alá bocsátandók, hogy akár élőszóval, akár írásban észrevételeit megtehesse és szükségeseknek, vagy alkalmasaknak vélt javaslatait előadhassa. (c. 1587.)

4° *Amikor a perrendtartás védelméről van szó* (de lege processuali tutanda). Ebben az esetben az ügyész közbejöttét a püspök vagy bíróság határozza el, vagy hivatalból, vagy pedig magának az ügyésznek, a kötelékvédőnek, vagy a peres feleknek kérésére. (art. 16.)

[72] *Glynn:* The Promotor of Justice. Washington. 1936.

[73] Instr. S. C. EE. et RR, 11. junii 1880. n. 13: pro iustitiae et legis tutela LPR et S c. 4. § 1.

[74] vagy a törvényesség.

5° Az egyházi ügyész ezenkívül, ha a *közérdek* megkívánja, követelheti a vitás dolog letétbehelyezését (sequestratio), vagy a joggyakorlás eltiltását (c. 1672. § 3.), továbbá kiskorúak, vagy jogi személyek számára az előző állapotba való visszahelyezését (c. 1688. § 2.), a félnek megesketését (c. 1830. § 3.), a hibás birtoklást ellenvetheti (vi, clam vel precario, c. 1696. § 2.), a bírónak kérdőpontokat terjeszthet elő (positio — c. 1745. § 2.), tanúkat állíthat (c. 1759. § 2.), a tanúknak a *bírón keresztül* kérdéseket tehet fel (c. 1773. § 2.), büntető perekben további nyomozást követelhet (c. 664, 1945.); a védelmi iratot (defensio in scriptis) egy példányban neki is át kell adni (c. 1863. § 2.), fellebbezést jelenthet be (c. 1879.).

Az egyházi ügyészhez hasonló a *promotor fidei* jogállása a boldoggá- és szenttéavatási pereknél: *„ad ius tuendum"*. (c. 2010, 2011.)

2. *A defensor vinculi.*

A kötelékvédő, defensor akkor lép fel, ha a szentelés, vagy a házasság érvényessége vagy érvénytelensége a per tárgya. Feladata közérdekből a kötelék érvényességének védelme az önkényes egyéni támadással szemben.

Be kell vonni a perbe, ha a házasság érvényességéről, vagy a házasság be nem végzettségéről (inconsummatio, c. 1967.) van szó; a gyorsított (sommás) perekben (c. 1990, 1992.), amikor az ordo érvényességéről, illetve az abból fakadó kötelezettségekről van szó (c. 1996. + 1993.)

A *bíró* bizonyos esetekben *köteles* őt meghallgatni, véleményét kikérni mint a *promotor iustitiae* esetében (c. 1709. § 3., 1786, 1793. § 2., 1841, 1856. § 2.).

Hatalma általában azonos a promotor iustitiae hatalmával (c. 1672. § 3., 1745. § 1., 1759. § 2., 1773. § 2., 1830. § 3., 1863. §. 2.).

Különleges jogairól a házassági és szentelési pernél tárgyalunk

A házasság vagy szentelés érvénytelenségét kimondó ítélet ellen *köteles* fellebbezni (c. 1889., 1986, 1991, 1996.), hasonlóképpen semmisségi panasszal is élhet. (c. 1897. § 1.)

3. A *promotor iustitiae* és *defensor vinculi* közös vonásai

a) Kifogástalan életű kánonjogi doktoroknak, vagy a jogban járatosaknak és igazságszeretetben kitűnő papoknak kell lenniök.

Az összes előforduló ügyek részére (ad universitatem), vagy az egyes esetek számára kirendelhetők.

Mindkét tisztet egy személy töltheti be, de természetesen nem ugyanabban a perben.

b) Amint a bíráknak, úgy ezeknek is *elfogulatlanoknak* és tárgyilagosaknak kell lenniök; ha az elfogultság fennáll (c. 1613. § 1.), kötelesek tartózkodni a hivatal gyakorlásától.

A feleknek jogukban áll érdekeltségi kifogást emelni (exceptio suspicionis) ellenük (c. 1614.), amelyről a bíróság dönt.

c) Tartoznak *esküt* tenni (c. 1621.) és hivatali titoktartásra vannak kötelezve. (c. 1623.)

d) Nincsen bírói hatalmuk, azért a bírói határozatoknál és ítéleteknél szavazati joggal nem rendelkeznek. Kérdéseket csak a bírón keresztül tehetnek fel a felekhez. (c. 1773. § 2.)

4. *Hivatal megszűnése*

A *promotor iustitiae* és *defensor vinculi* hivatala nem szűnik meg a püspöki szék megüresedésével. A káptalani helynök nem mozdíthatja el őket. De az új püspök (nullius apát vagy prelátus, c. 1590.) megerősítésére szorulnak.

Az ordinárius csak jogos okból mentheti fel hivataluktól. (c. 1590., 192. § 3.)

A *promotor fidei* a Rítuskongregációnál, a *subpromotor* pedig a boldoggá- és szenttéavatási perekben játszik szerepet.

A *Rota* promotor iustitiae-ről és defensor vinculi-ról külön jogszabály intézkedik. (LPR et S. c. 4., LPR cc. 39—41, 73, 137.)

VIII. *A bírósági kézbesítők* (c. 1591—1593.)

1. *Feladat*

Az iratok (idézések, ítéletek és más periratok) kézbesítése, — ha a püspöki bíróságnál más szokás nincs[75], — akár általános (minden ügyre kiterjedő), akár részleges (egyes ügyekre vonatkozó) megbízatással *futárokat* (cursores) — és a bírói ítéletek és végzések végrehajtására *hírnököket* (apparitores) kell alkalmazni.

Mindkét tisztet ugyanazon egy személy is elláthatja. (c. 1591.)

Ezek *világiak* (laikusok) legyenek; de ha valamely ügyben az okosság úgy javasolja, egyházi férfiak is megbízhatók.

2. *Kinevezés, elmozdítás*

Kinevezésükre, felfüggesztésükre és elmozdításukra nézve ugyanazon szabályok az irányadók, mint a jegyzőkére (c. 373., 1592.).

[75] Tehát, ha addig egyes helyeken a *püspöki aula* kézbesítője végezte a bírósági iratok kézbesítését, e gyakorlat továbbra is fenntartható.

Esküt tesznek (c. 1621.) és hivatali titoktartásra vannak kötelezve (c. 1623.) és büntetőjogi védelemben részesülnek. (c. 2362.)

62. § A másodfokú rendes bíróság (c. 1594—1596)

I. *A másodfokú bíróságok*

Amint az I. fokon, itt is meg kell különböztetni a területi és személyi[77] illetékességet.

1. *Területi érseki bíróság.* (c. 1594. § 1—3.)

Az egyháztartomány részére a metropolita a másodfokú rendes bíró. A tartományi (suffraganeus) püspökök bíróságától tehát az érsekhez (metropolita) lehet fellebbezni.[78]

A metropolitát e minőségben a saját officiálisa és társasbírósága képviseli, tehát nem kell az érseknek a saját egyházmegyei bíróságon kívül külön *érseki* bíróságot is szervezni.

2. *Választott érseki bíróság*

A tartományi püspökkel nem bíró érsekek vagy közvetlenül az Apostoli Széknek alárendelt püspökök (exempt pp., nullius apát) II. fokú fellebbviteli bírósága általuk szabadon választott ama *érsek* bírósága, akinek zsinatján (c. 285.) a pápa előzetes jóváhagyásával egyszer s mindenkorra kötelesek megjelenni.

3. *Választott fellebbviteli püspöki bíróság*

Az érsek előtt *első* fokon tárgyalt ügyek részére fellebbviteli bíróság az a püspöki bíróság, amelyet maga az érsek az Apostoli Szék hozzájárulásával egyszer s mindenkorra választott.

[76] *Beste*, 847. — *Eichmann*, 61. sq. — *Holböck*, II. 946. — *Jone*, III. 46. sq. — *Lega—Bartocetti*, I. 168. sq. — *Roberti*, I. 321. sq. — *Sipos—Gálos*, § 187. III.

[77] *Másodfokú személyi vagy szerzetesi bíróság.* (c. 1594. § 4.) — A kiváltságos szerzeteseknél a tartományi főnök előtt (c. 1579. § 1.) letárgyalt minden perben a másodfokú bíróság a főelöljáró (supremus moderator, generalis).

A helyi apát előtt letárgyalt perekben a szerzetesi kongregáció főelöljárólja (főapát, apát-elnök).

[78] Hacsak nem akar valaki egyenesen a római Szentszékhez fellebbezni (c. 247. § 4., 1569. § 1., 1599. § 1., n. 1.).

II. *Ügyvitel.* (c. 1595, 1596.)

1. A fellebbviteli bíróságot éppúgy kell megszervezni, mint az első fokút s az ügy tárgyalásában is ugyanazokat a szabályokat kell szem előtt tartania, akár mint egyes bíró, akár mint társas bíróság jár el.

2. Ha az ügyet első fokon akár a kódex, akár az ordinárius rendelkezése alapján *társas* bíróság tárgyalta, másodfokon is *ugyananynyi* tagból álló társas bíróság tárgyalhatja. (c. 1576. § 1, 2.)

63. § Külön bíróságok[79]

A püspöki és érseki bíróságokon kívül régi jogszokás, vagy pápai kiváltság alapján speciális bíróságok[80] vannak az Egyház bizonyos területein.

Ide tartoznak a *regionális* bíróságok, a *spanyol Rota* bírósága és a magyar *Primási főtörvényszék.*

I. *Regionális (egyházmegyeközi) bíróságok Itáliában*

XI. Pius pápa[81] 1938. dec. 8-án Itália részére egy-egy vidék számára speciális regionális házassági bíróságokat állított fel, amelyek e síkon az egyházmegyei püspöki bíróságok helyébe léptek.

Indokok

a) *Miért volt erre szükség?*

a) Az olasz egyházmegyék kicsisége s így az ügyek ritkasága feleslegessé tette, hogy minden egyházmegyében külön bíróságot állítsanak fel.

b) A házassági ügyek sokrétű tárgyalása hozzáértő, a jogban jártas embereket követel, amilyenek, sajnos, nincsenek minden megyében, de nagyobb területről, több egyháztartomány területéről könnyebben biztosíthatók.

c) Itáliában a kánoni házasságnak polgárjogi hatálya is van, ami

[79] *Roberti,* I. 404. sq.

[80] Nem szólunk most sem a Szt. *Officium*-ról amely hit- és erkölcsi kérdésekben legfőbb fórum, sem a *szerzetesek* sajátos bíróságairól, amelyekről a szerzetes jogban tárgyaltunk.

[81] XI. Pius mq. *Qua cura,* 1938, dec. 8. AAS 30. (1938.) 410. sq. *Normae:* pro exsequendis lit, ap. „Qua cura", 1940. júl. 1. AAS. 32, 1940, 304.

nem egyszer komplikált kérdéseket vet fel, amiket szintén csak szakavatott bíró tud eldönteni.

b) *A bíróságok természete.*

A bíróságok részben *rendes* bíróságok, mivel az ügyeket *vi officii,* vagyis hivatali hatáskörben vizsgálják meg s az egyházmegyei bíróságok helyébe kerültek, amelyek nyilván *rendes* bíróságok. Tehát az egyes ügyek tárgyalására delegációra nincsen szükség. — De egyben *külön* (speciális) bíróságok is, mivel csak *házassági ügyekben* ítélkezhetnek (amelyek gyakoribbak és komplikáltabbak); egyéb ügyekben megmarad az egyházmegyei bíróság illetékessége.

Lehetséges azonban, hogy a püspök *más* ügyeket is ezekre a bíróságokra bízzon, ebben az esetben a bírák *kirendelt* (delegált) bírák lesznek.

Ha ez gyakorivá válik, e külön bíróságok *általános* (generális) bíróságokká válnak.

c) *Az elnevezés*

Regionális, vagyis több egyházi tartomány egyházmegye-közi bíróság a nevük, amint van egyházmegyeközi szeminárium. Tehát *nem* több egyházmegye *közös egyházmegyei* bír·sága! Ebből következik, hogy az adott terület (regio, vidék) bármely részén bíráskodhatik.

d) *Szervezete*

a) A bírókat a kérdéses terület (regio) püspökei összejövetelükön választják, mégpedig *három* évre, akiknek a SC de Sacr. adja meg a hozzájárulást („nihil obstat").

A bírókat csak súlyos okból mozdíthatja el a püspökök együttese.

A bírók és bírósági személyek honoráriumát a kérdéses püspökök állapítják meg.

b) A felügyeleti jogot a bíróság helyének *érseke* gyakorolja a vidék püspökeinek nevében.

II. *A római Vicariatus Urbis bírósága*

Minthogy mind a regionális bíróságoktól, mind pedig a római egyházmegyei bíróságtól (Vicariatus Urbis) másodfokon a *S. Rotához* történt a fellebbezés s így a Rotánál az ügyek szokatlanul felszaporodtak, XII. Pius 1954. okt. 16-án[82] a *Vicariatus* mellett másodfokú fellebbviteli bíróságot állított fel.

[82] Cf. Apoll. 1954. 316. — XII. Pius: Per apostolicas litteras, 1955. október 16. Normae dei Tribunali del Vicariato di Roma per la trattazione delle cause matrimoniali.

Így a római Vicariatusnál *három* bíróság működik:

1. *elsőfokú* általános egyházmegyei bíróság, amely házassági ügyek kivételével minden más ügyben ítélkezik;

2. *első-* és *másodfokú* külön bíróság házassági perek részére; ezek egyben *rendes* és regionális bíróságok.

Az *elsőfokú külön bíróság* officiálisból, három viceofficiálisból, 3—3 kötelékvédőből és ügyészből és legalább tizenöt zsinati bíróból áll, akiket a bíboros vikárius előterjesztésére a pápa nevez ki.

A *másodfokú külön bíróság* officiálisból, 2—2 kötelékvédőből és ügyészből és legalább *tíz* zsinati bíróból áll. Ez mint regionális bíróság, a Vicariatus, a nápolyi és cagliari püspöki bíróságok ítéleteit vizsgálja felül.

III. *Regionális bíróság a Fülöpszigeteken*

A Fülöpszigeteken az ottani püspök kérésére a Szentszék 1940. december 20-án[83] a házassági ügyek tárgyalására szintén regionális külön bíróságokat állított fel. Mégpedig három *elsőfokú* bíróságot amelyek közül kettő provinciális egy pedig egyházmegyei. A *másodfokú* fellebbviteli fórumokat úgy állapították meg, hogy ugyanaz a bíróság ne ítéljen majd mind elsőfokú, majd mind másodfokú bíróság.

A bírákat a püspökök választják és a nuncius adja a *„Nihil obstat"*-ot.

IV. *Kanadában*

A Fülöp-szigetek mintájára a Szentszék Kanadában is külön bíróságokat állított fel 1946. jan. 26-án, mégpedig *hét* elsőfokú és *négy* másodfokú bíróságot. (AAS. 38, 1946, 281; *Normae,* 1946. máj. 13: AAS, 1946, 284.)

[83] SC. de Sacr.: 1940. dec. 20.: AAS 33, 1941. 363. *Normae:* 1941. április 28.: AAS. 33, 1941, 364.

V. *A spanyol Rota főtörvényszék*[84]

(Rota Nuntiaturae Apostolicae in Hispania)

1. *Kezdettől 1932-ig*

III. Kelemen pápa V. Károly császár kérésére 1525-ben[85] engedélyezte a madridi nuncius bírói működését. Először a nuncius egyesbíróként személyesen bíráskodott, majd auditor került mellé a bírói teendők ellátására, később 6 iudex in curia segített.

Mivel illetékességi súrlódások támadtak, már IV. Fülöp kérte a pápát, hogy a nuncius hatásköre csak *követi* területre szorítkozzék, az igazságszolgáltatás végzésére pedig Spanyolországban a római Rota bíróság mintájára külön Rota bíróságot állítson fel, hogy ne kelljen Rómába fellebbezni. 1640-ben Caesar Fachinetti madridi nuncius és a spanyol kormány között a hatáskörre nézve egyesség jött létre (ún. Concordia Fachinetti). Minthogy e megegyezés megkötésére a nuncius nem volt felhatalmazva, a pápák ezt ismételten helytelenítették.[86]

Hosszas vita után végre XIV. Kelemen 1771. márc. 26. (Mp. *Administrandae iustitiae zelus*,[87] *Madridban* az apostoli nunciatura mellett *Rota bíróságot* állított fel, amelyet III. Károly király 1773. okt. 28-án királyi dekretummal elismert. A Rota 6 bíróból állott, élén a dékánnal. Az auditorokat Spanyolország különböző területéről a Szentszék választotta. Első magasabb fokon ítélkezett polgári és büntető perben egyaránt. A püspöki bíróságoktól lehetett fellebbezni, vagy a római Rotához, vagy a madridi Rotához. A spanyol Rotától azonban lehetett a Signatura Apos-

[84] *Roberti*, De processibus, I. Roma, 1956 323. sq. Acta Apostolicae Sedis, vol. XIV(1947), pp. 155—163. *Cantero P.*, La Rota Espanola, ed C. S. I. C., Madrid, 1946. *Carcia Martin C.*, El Tribunal de la Rota de la Nunciatura Oglesia Nacional Espanola 1961 (Roma).

Bernardini C., Annotationes ad Motu Proprio de Rota Nuntiaturae, etc., „Apollinaris", 22. (1949) pp. 22—30.

Bonet M., El restablecimento del Tribunal de la Rota de la Nunciatura Apostolica. „Revista Espanola de Derecho Canonico", 2 (1947), pp. 487—563.

Gabreros de Anta M., Naturaleza y competencia de la Rota de la Nunciatura Apostolica en Espana. „Rev. Esp. de Der. Can.", 2 (1947), pp. 863—895.

De Echeverria L., Consideraciones sobre el Tribunal de la Rota Espanola. „Ephemerides Juris Canonici" 11 (1955), pp. 78—95.

Picanyol L., De origine et evolutione historica Tribunalis Rotae Hispanicae. „Apollinaris", 5 (1932), pp. 218—237; 326—364. vel.: De Tribunali Rotae Nuntiaturae Apostolicae Ditionis Hispanicae. Romae, 1932.

Regatillo E., El Tribunal de la Rota Espanola. „Sal Terrae", 1947. pp. 618—636.

[85] *Giobbio*, Lezioni di Diplomazia Eccl., Roma, 1899. I. p. 290. ff. 42—50.

[86] VIII. Orbán *Decet nos:* 1641. ápr. 6.; *Consueverunt:* 1641. ápr. 27.

[87] Vö. *Mercati*, Raccolta di concordati, Roma, 1954, I. pag. 484—486.

tolica-hoz fordulni.[88] A Rota dékánja királyi tanácsos volt, a Bíróságot az állam fizette. De a Szentszék és a spanyol kormány időnként felmerült ellentétei miatt a Rota többször szünetelni volt kénytelen, míg végül 1932. jún. 21-én XI. Pius pápa jogilag is megszüntette.

2. *Az új spanyol Rota szervezete*

Amikor az Egyház és állam közötti helyzet normalizálódott, XII. Pius 1947. ápr. 7-én visszaállította a spanyol Rota főtörvényszéket (Mp. *Apostolico Hispaniarum Nuntio.* AAS. 39, 1947, 155—163.).

a) *Jellege*

A mai spanyol Rota rendes, tisztán egyházi bíróság, az egyházi jog szabályai szerint működik, noha az állam is elismeri (Konkord. XXV, 2.) és anyagi fenntartását biztosítja.

A Szentszék *kiváltságából* ered, de azért nem mondható szorosan vett szentszéki bíróságnak, noha részben a római Rota szabályait követi.

b) *Szervezete*

1° *Nuncius.* Ő veszi ki az új auditorok esküjét, kinevezi a jegyzőket a Rota tanács előterjesztése alapján, a hanyag bírókat bünteti és a Szentszéknek feljelenti. Ő nevezi ki az ügyvédeket és perbeli képviselőket.

2° *Auditorok.* Hét bíró van a dékánnal (elnök) együtt. Törvényes származású, spanyol nemzetiségű, legalább kánonjogi doktoroknak és kifogástalan életű papoknak kell lenniük. A spanyol érsekek konferenciája (suffraganeusok megkérdezése után) tesz javaslatot a nunciusnak. A jelöltek listáját a nuncius közli a kormánnyal, hogy az általános *politikai* szempontból észrevételeit közölhesse. A kormány közlése után (illetve ha harminc napon belül nem válaszol) a nuncius a pápához terjeszti fel a listát. A pápa a kinevezés napján közli az új auditor nevét az államfővel, aki ugyanazon a napon rendeletet ad ki, amelyben az új auditort *állami tisztviselőnek* nyilvánítja. A kinevezést a Szentszék és kormány egyidőben teszi közzé.

A bírák mind pápai prelátusok. 72. évük betöltésével mennek nyugalomba.

3° *Dékán.* A nuncius felügyelete mellett a bíróság közvetlen vezetője a dékán (primus inter pares). Akadályoztatása esetén a *rangidős* auditor helyettesíti. A dékán állítja össze a turnust. Az akadályozott bíró helyett a nuncius küld helyettest.

Bűnvádi ügyben a turnuson kívülálló bíróra bízza a bizonyító felvételt.

4° *Turnusok.* A turnus mindig *három* bíróból áll, függetlenül attól, hogy az alsóbb bíróságnál hány bíró szerepelt (pl. 5).

[88] *Roberti,* I. 323.

Az I. turnus a dékánból, a második és harmadik auditorból áll; a II. turnus a másodikból, harmadikból és negyedikből áll;... A VI. a dékánból, hatodikból és hetedikből; a VII. a dékánból, másodikból és hetedikből áll.

A fellebbviteli fórum a közvetlen *előző* turnus. Az I. turnustól az V.-höz, a II.-tól a VI.-hoz, a III.-tól a VII.-hez, a IV-től az I.-hez, az V.-től a II.-höz, a VI.-tól a III.-hoz, a VII.-től a IV.-hez lehet fellebbezni.

5° *Auditor-adsessor.* Régen a nuncius mellett az auditor volt a bíró, most a dékán után ül, adminisztrátori szerv (auditor adsessor).

6° *Az egyházi ügyészt és kötelékvédőt* az érseki konferencia javaslatára a pápa nevezi ki, a kormánynál nem kell bejelenteni (praenot, officiosa).

c) *Illetékesség*

1° *Területileg.* Spanyolország és Andorra köztársaság. Ezen területen kívül abszolút az illetéktelensége.

2° Nem ítélhet olyan ügyekben, amelyek tárgy, vagy személy szerint magasabb bíróságoknak vannak fenntartva (c. 1557. § 1—3., 1600.); (c. 247, 1962, 1993, 1999 etc.). — Nem ítélhet a püspökök közigazgatási döntései ellen.

A következő ügyekre terjed ki illetékessége

Másodfokon ítél:

α) az érseki bíróságok által első fokon tárgyalt ügyekben (nem a választott suffraganeusokon: c. 1594, § 2.!).

β) A két fél és a metropolita hozzájárulásával a nuncius megengedheti, hogy *bármely* püspöki bíróság által I. fokon tárgyalt ügy II. fokon a Rotához kerüljön: (Norm. a 98, n. 3.).

Harmadfokon ítél:

az érseki bíróságok által (a suffraganeusok ügyében) II. fokon ítélt perekben; vagy a Rota egyik turnusában II. fokon ítélt ügyben.

További fokon:

Ameddig a turnusok engedik, tovább lehet fellebbezni.

A két peres fél hozzájárulásával *bármely püspöki* bíróságtól a *Rota Romana*-hoz lehet fellebbezni (a Norm. a. 39.).

d) *Eljárásmód.*

A kérelmet és a fellebbezést a Nunciushoz kell küldeni, aki átteszi a *Rotához* (Norm. a. 50, ez nem delegatio!).

Itt két ítélettel lesz jogerős (c. 1902.) és nem kell, mint régen, *három* ítélet.

Évente relatiót kell küldeni Rómába a működésről (Norm. a 59.), úgy, mint a világ valamennyi püspöki bíróságának.

VI. *A Prímási Főtörvényszék*

1. Az esztergomi érsek, mint Magyarország prímása és az Apostoli Szentszék született követe ősidők óta[89] különleges egyházi jogosítványokkal rendelkezik, amelyek a kódex után is fennmaradtak. (c. 271.)

Ennek egyik szerves része az, hogy a prímásnak az *érseki* bíróságon kívül még külön harmadfokú ún. *prímási* főtörvényszéke (Celsissimum Tribunal Primatiale Strigoniense, Sacrum Forum Primatiale Superrevisorium) van.

Ez *másodfokú* fellebbviteli fórum az *esztergomi* és *egri érseki bíróság* által *elsőfokon* hozott ítéletek felülvizsgálatára. *Harmadfokú* fórum az esztergomi és egri egyháztartományhoz tartozó püspöki bíróságok részére.

A *kalocsai* érsek *másodfokú* bírósága az általa választott csanádi püspöki bíróság, harmadfokú fóruma pedig jogszokás alapján a S. Rota.[90]

2. *A Főtörvényszék szervezete*

Az elnöki tisztet mindig a prímás maga személyesen látja el. Mellette négy bíró működött, akiket a rangidős zsinati bírák közül választott.

Régen a prímás akadályoztatása esetén más bírót bízhatott meg az elnökléssel. Pl. 1850. okt. 3-án *Majtényi* Antal püspök, nagyprépost elnökölt a prímás megbizása alapján.[91] A prímási szék üresedése idején pedig a római Szentszék jelölt ki elnököt. Így pl. 1831-ben *Vurum* József nyitrai püspököt, 1838-ban pedig *Kopácsy* József veszprémi püspököt.[92]

IX. Pius pápa 1852-ben létesített zágrábi és az 1853-ban felállított gyulafehérvár—fogarasi g. kat. érsekséget kivette a prímás joghatósága alól, 1856-ban pedig a Szentszék fenti okból *tíz* évre felfüg-

[89] *Török J.*, Magyarország prímása, Bp. 1854. — *Késmárky István*, Az esztergomi érseknek, mint Magyarország prímásának jogai és kiváltságai, Bp. 1896. A. *Szentirmai*, The Primate of Hungary, (in *The Jurist*, 1961, p. 27—46)

[90] Az 1093-ban létesült kalocsa-bácsi érsekség peres ügyeiben is a prímási főtörvényszék ítélkezett. A másfélszázados török megszállás alatt természetesen szünetelt e gyakorlat. Amikor 1783-ban a kalocsai érsekség új életre keltésével a fellebbezést nem Esztergomba, hanem közvetlenül Rómába küldték, ezt később kiváltságnak fogták fel.

[91] Prímási levéltár, 1925/1850.

[92] Vö. *Beresztóczy* M.: A hercegprímási főszentszék, Notter Emlékkönyv, Bp. 1941. 77. old.

gesztette a prímási főtörvényszék működését és fellebbviteli fórumnak a prímás részére a nagyváradi 1. sz. püspökséget jelölte ki; az egri érsek pedig Kalocsára, a kalocsai érsek pedig Egerbe volt kénytelen ügyeit küldeni. A 10 év leteltével Róma újabb 10 évre megint a nagyváradi püspököt jelölte ki az esztergomi érsek fellebbviteli fórumának. Amikor *Simor* János vette át a prímási széket, a prímási főtörvényszék is *via facti* ismét megkezdte működését.[93]

Az új kódex életbelépésekor, 1918-ban *Csernoch* prímás Rómába jelentette az esztergomi érseki és prímási bíróság működését.

A Szentszék a győri püspöki bíróságot az esztergomi *érseki* bíróság másodfokú fellebbviteli fórumaként vette tudomásul. Ez ellen a prímás azonnal óvást emelt, kérve, hogy az érseki bíróság fellebbviteli fórumaképp ne jelöltessék ki a győri bíróság, hiszen az érseki bíróságnak van felettes bírósága, mégpedig a prímási főtörvényszék.[94] Erre Róma nem válaszolt és a prímási bíróság főleg *Serédi* Jusztinián jogász prímás elnöklete mellett példás pontossággal, nagyszerű hozzáértéssel intézte a hozzá másod-, illetve harmadfokon érkező ügyeket. A Rómába küldött évenkénti relatio kapcsán nemegyszer a Szentszéktől a főtörvényszék dicséretet kapott.

Az Apostoli Szentszéknek közvetlenül alárendelt *pannonhalmi* főapát az esztergomi érseki bíróságot választotta másodfokú fellebbviteli bíróságának. *Harmadfokon* az ő ügyeiben is a Prímási főtörvényszék illetékes.

A prímási szék akadályoztatása (sede impedita) idején *ideiglenesen* a főtörvényszék működése szünetel.[95]

[93] Vö. *Meszlényi* Z., Házassági köteléki perek, Esztergom, 1927.

[94] *Beresztóczy*, im. 86. old.

[95] A magyar egyházi bíráskodás zavartalan működésének biztosítása végett a Szentszék (Signatura Apostolica) 1949-ben *három* évenkénti meghosszabbítással Magyarországra harmadfokú bíróságnak jelölte ki az esztergomi kalocsai és egri érseki bíróságokat. Mégpedig úgy, hogy az Esztergomban I. fokon tárgyalt ügyek II. fokon Győrbe, III. fokon pedig Egerbe kerülnek. Az Esztergomban II. fokon tárgyalt ügyek (suffraganeus bíróságok ügyei) III. fokon szintén Egerbe kerülnek. Egerben I. fokon tárgyalt ügyek II. fóruma Esztergom, III. foka Kalocsa. — Egerben II. fokon tárgyalt ügyek (suffraganeus ügyek) III. foka szintén Esztergom. — A kalocsai hatóság kérésére a Signatura Apostolica Prot. N. 1195/54 CP. alatt 1954. november 13-án kiadott rendelete szerint a kalocsai I. fokon tárgyalt ügyek II. fokon Csanádra, III. fokon pedig Esztergom helyett *Pécsre* kerülnek. A Csanádon (Szeged) I. fokon tárgyalt ügyek II. fokú bírósága Kalocsa, amelyet III. fokon Esztergom bírál felül.

64. § A szentszéki vagy pápai bíróságok[96] (c. 1597—1605)

A római pápa az egész katolikus egyházban a legfőbb bíró, aki vagy személyesen, vagy felállított törvényszékek, avagy külön kiküldött (delegált) bírák által ítélkezik. (c. 1597.)

I. *S. Rota Romana.*[97] (c. 1598—1601.)

A *Rota* eljárási szabályzatát a pápa 1934. jún. 29-én újra rendezte. (AAS. 26, 449—491.)

1. *Szervezete*

A római Sacra Rota Romana bizonyos számú ügyhallgatóból (auditor) álló rendes bírói hatalommal felruházott társas kollegiális bíróság, amelynek elnöke a *dékán,* akit egyben a két rangidős auditor segít munkájában. Ő *primus inter pares,* a többi rotabíró fölött nincs hatalma, de megilleti a felügyeleti jog az auditorok és egyéb bírósági tisztviselők fölött.

Az ügyhallgatóknak papoknak és *utrius iuris* doktoroknak kell lenniük mind a két (egyház és római) jogból. A római pápa nevezi ki. 75. évük után mennek nyugalomba.

A római Kúria *Officiales maiores* kategóriájába tartoznak (c. 2341, 2344, 2407). Kiváltságaikat X. Pius 1913. július 26-án kiadott rendelete foglalja magában (*Wernz,* V. 1., p. 75. n. 53.), újabban pedig XI. Pius *Ad incrementum* constitutio-ja (1934.)

Minden auditor kettő, a dékán három jogilag képzett segéderőt (auditores, secretarius) vehet maga mellé, akik közül az egyik bizonyos ügyekben az auditor képviseletét is elláthatja (secretarius ab officiis). *Ad nutum auditoris* maradnak hivatalban.

Az ügyészt, vagy kötelékvédőt a Rota testület javaslatára a pápa nevezi ki.

A jegyzőket a bírói testület választja és a pápa erősíti meg. Legalább kettőnek papnak kell lennie. (LPR et S. c. 5. § 2. + c. 373. § 3.)

A Rota kétféleképp ítélkezik: vagy *turnusok* szerint, három-három auditor közbejöttével (LPR et S. c. 12.), vagy pedig valamennyi

[96] *Beste,* 847, sq. — *Eichmann.* 62 sq. — *Holböck,* II. 947. sq. — *Jone,* III. 48. sq. — *Lega—Bartocetti,* I. 173. sq. — *Marchesi,* III. 56. sq. — *Sipos—Gálos,* § 187. IV.

[97] *Schneider.* Die römische Rota, I. 1914. — *P. Felici* v. rotabíró latin versben méltatja működését. Il diritto eccl. 1950. 538. *Bernardini,* Leges processuales vigentes apud S. Rotae Tribunal, Roma 1947.

auditor együttesen *(videntibus omnibus)*, hacsak a pápa valamely ügyben másként nem intézkedik. (c. 1598.)

2. *Illetékesség.* (c. 1599—1601.)

A *Rota* a latin Egyház legfőbb rendes fellebbviteli bírósága, minden területi megkötöttség nélkül (tehát a missziók számára is. LPR. c. 7—9.).

a) Rendesen *II. fokú fellebbviteli bíróság* (c. 1599—1601.) olyan ügyekben, amelyekben I. fokon a püspök ítélt és *omisso medio*, vagyis a rendes instantia kikerülésével szabályszerű fellebbezés folytán (c. 1879) közvetlenül a Szentszékhez kerültek. Sokszor azonban harmadfokú és végső bíróság, a püspöki (I.), illetve érseki (II.), bíróság után. Ahol III. vagy további fokon ítélt már bíróság, ott is szintén a Rota illetékes.

b) Elsőfokú bíróság (c. 1599. § 2.) A katolikus feleknek mindjárt I. fokon is joguk van közvetlenül a Szentszékhez keresetet benyújtani, ami következik a pápai főhatalom természetéből.

A Rota ítélkezik *első* fokon a jogban megállapított ügyekben, valamint minden más ügyben, amelyet a pápa akár *motu proprio*, akár a felek kérésére maga elé rendelt és a Rotára bízott. Ugyanezeket az ügyeket — ha a megbízó okirat másképp nem ítél — másod- és további fokon szintén a Rota tárgyalja az egymásután következő turnusok szerint. (c. 1599.)[98]

[98] A rota bírák száma jelenleg 20. Nagyrészt olaszok, de vannak köztük más nemzetiségüek is (francia, német, angol amerikai).

Az 1953. évi spanyol konkordátum szerint (art. 25, 2.) a római Rota bírók között mindig *két* spanyol auditornak kell lennie, akik Aragonia és Castilia ősi székét foglalják el. *(Mercati,* Raccolta di concordati, II. 285.)

A *Rota Romana* tanácsai (turnus).

A bírói tanácsok összeállítását, illetve sorrendjét a Rota szabályzata állapítja meg.

Az I. turnus tagjai a dékán, a második és harmadik auditor,

A II. turnus tagjai a második és harmadik és negyedik auditor.

A III. turnus tagjai a harmadik negyedik és ötödik auditor.

A IV. turnus tagjai a negyedik, ötödik és hatodik auditor.

Ha a Rota turnusa ellen *fellebbezést* nyújtanak be, akkor felette (turnus ad quem) a közvetlen előző turnus ítélkezik. (art. 15. § 2. Norm. SRC.)

Ha az 5—6—7 turnustól történik fellebbezés, akkor azt a 2—3—4 turnus bírálja felül.

A Rota mellett működik az ún. *Studio rotale* a dékán felügyelete s az egyik rota bíró vezetése mellett. Célja a rota ügyvédek, bírák, egyházi ügyészek és kötelékvédők kiképzése. Három éves tanfolyam. XII. Pius decr. *Nihil antiquius:* 1945. jún. 8. (AAS. 37. 193.).

A püspök közigazgatási *rendeletei* ellen nem lehet a Rotához folyamodni. Az ilyen felfolyamodások elintézése a Kongregációkra tartozik (c. 1601.). Rendszerint a Konzisztoriális, vagy más szakkongregáció jön számításba.

II. *Signatura Apostolica* (c. 1602—1605.)

Az Apostoli Signatura főtörvényszékének néhány bíboros tagja van, akik közül az egyik *prefektusi* tisztet tölt be. (c. 1602.)

1. A *Signatura Apostolica rendes* illetékessége alá tartozik:

a) a titok megsértése és a kár megtérítése ügyében dönteni, amelyet a Rota ügyhallgatói azzal okoztak, hogy a peres eljárásban semmis (érvénytelen) vagy igazságtalan cselekményt végeztek.

Ha e *bűnügyekben* netán helye volna másodfokú ítéletnek, ez magától a főtörvényszéktől kérendő;

b) *kifogás* (exceptio) a Rota valamelyik ügyhallgatójának gyanús, elfogult volta ellen.

Gyanússág miatt emelt kifogásoknál az Apostoli Signatura határozza meg, hogy az illető ügyhallgatót ki kell-e zárni, vagy sem. Ezután az ítéletet visszaküldi a Rotának, hogy saját rendes szabályai szerint járjon el és a kifogásolt ügyhallgató vagy megmarad turnusában vagy nem;

c) *semmisségi panasz a Rota ítélete ellen;*

d) *teljes visszahelyezési* (restitutio in integrum) *kereset* a Rota jogerőssé vált ítélete ellen;

e) *felfolyamodások* a Rota ama házassági ügyekben hozott ítéletei ellen, amely ügyeknek újra megvizsgálását a Rota megtagadta.

Semmisségi panasz, vagy teljes visszahelyezési kereset esetén, vagy az *e)* alatt felsorolt esetekben benyújtott folyamodványok érdemében csak arról ítél, vajon semmis-e a Rota ítélete, vajon helye van-e a visszahelyezésnek, vagy a kérelem teljesíthető-e. Ha a semmisséget kimondja s a visszahelyezést megengedi, vagy a kérelmet teljesíti, az ügyet *visszaküldi* a Rotához, hacsak a pápa másként nem rendelkezik.

A kérvények megvizsgálásánál a szükséges ismeretek beszerzése és az érdekelt felek meghallgatása után arról határoz, hogy a kérelmek teljesíthetők-e vagy sem (c. 1604.);

f) *illetékességi viták,* amelyek alsóbb bíróságok között keletkeztek.

2. *Átruházott hatalommal* (potestate delegata): megvizsgálja a pápához benyújtott folyamodványokat, amelyek valamely üggyel kapcsolatban a Rota tárgyalását kérelmezik. Ugyancsak a püspökök kérelmére a Rota helyett fellebbviteli bíróságot jelöl ki.

A *Signatura Apostolica* törvényszék ítéletei akkor is érvényesek, ha ténybeli és jogi indokokat nem tartalmaznak, de a főtörvényszék, akár a fél kérelmére, akár hivatalból elrendelheti, hogy a mondott indokok a főtörvényszék saját szabályai szerint előadassanak (c. 1605.).

65. § A kirendelt (delegált) bíróság[99] (c. 1606—1607)

1. Fogalom

A rendes bírói hatalom [iurisdictio ordinaria iudicialis] birtokosa (pápa, helyi ordinarius, officiális) a bírói hatalom gyakorlását egészben vagy részben [egyes perjogi cselekmények, bizonyításfelvétel, bírói szemle stb.] egyes esetre vagy az összes ügyekre nézve egy, vagy több személyre ruházhatja. (c. 1606, 199.)

A *iudex delegatus* hatalma nem lehet nagyobb, mint ami a megbízói parancsban le van rögzítve.[100] A cselekmények semmiségének terhe mellett köteles a megbizott a megbízás határain belül mozogni.

A *iudex delegatus* csak ama fakultásokkal rendelkezik, amelyekkel maga a delegáló bíró. Hatalmát csak a delegáló hatósági *területén belül* gyakorolhatja (kivétel az 1637. kánon esete) és ugyanazok mellett a *megszorítások* mellett, mint a delegáló, tehát *saját érdekében* nem veheti igénybe (nemo iudex in causa propria).

A rendes bíró személye elleni *kifogás* általában a delegált bíró ellen is benyújtható. (c. 1614. § 1).

A delegált hatalom átlépésénél, tévedés, vagy pozitív és valószínű kétely esetén, akár a hatalom terjedelme, akár a delegáció tényére vonatkozólag, az Egyház a hiányt pótolja. (c. 209.)

Többeket lehet delegálni akár *in solidum*, [aki előbb gyakorolja, kizárja belőle a másikat], akár *collegialiter*, amikor valamennyi közreműködése érvényességi kellék. Több személy delegálása esetén kétség esetén ez utóbbit kell vélelmezni.

A delegált bíró éppúgy, mint a rendes bíró, a bíróság megalakulásánál *esküt* tartozik tenni. (c. 162, 1621.)

2. A delegáció megszünik:

a) a megbízás teljesítésével, pl. a tanúk kihallgatásával, vagy az ítélet végrehajtásával;

b) a kiszabott idő lejártával, ha időre szól (pl. c. 2095.);

c) a delegáló törvényes lemondásával (recusatio);

[99] *Beste*, 850. — *Eichmann*, 66. sq. — *Holböck*, II. 948. — *Jone*, III. 53. sq. — *Lega—Bartocetti*, I. 197. sq. — *Marchesi*, III. 61. sq. — *Roberti*, I. 388.

[100] Nemo potest plus iuris transferre in alium, quam sibi competere dinoscatur. (R. I. 79. in VI°).

d) a delegáció céljának megszünésével [pl. a kereset visszavonásával, a fél halálával, a kérdéses dolog elpusztulásával, a per tárgytalanná vált];

e) a delegáló kifejezett visszavonásával, amelyet a delegálttal közölt;

f) a delegáció visszaadásával, amit a delegáló elfogadott;

g) a delegáció továbbadásával (szubdelegáció).

Nem szűnik meg a delegáló hatalmának megszüntével (halál, lemondás, áthelyezés, elmozdítás, megfosztás), ha idézés révén az ügy már megkezdődött. (c. 61. + 1725. n. 1).

Megszűnik, ha a delegáló írásában az ellenkezője van kikötve;

továbbá a delegált halálával, tehát nem száll át az örökösre, illetve hivatali utódra, ha az a *személynek* szólt és nem a hivatalának.

Ha többen voltak *collegialiter* delegálva, a delegáció is megszűnik, ha az egyik közülük meghal, hacsak a leiratban nincsen más kikötve.

3. A szubdelegációra vonatkozólag a c. 199-et kell figyelembe venni.

4. A delegált bíró mindama cselekményeket végezheti, amelyek a megbízás rendes végrehajtásához szükségesek, (c. 200. § 1.)

Az ordinarius által kirendelt bíró köteles az egyházmegyei bírósági személyeket igénybevenni.[101] hacsak egyes súlyos esetben az ordinarius máskép nem határozott. A Szentszék úgy is delegálhat bírót, hogy annak ítélete ellen *ne* lehessen fellebbezni; (apellatione remota: c. 1880. n. 2.].

III. FEJEZET

A POLGÁRI PEREK ELHÁRÍTÁSÁNAK MÓDJAI[102]

66. § Az egyezség, békéltetés (transactio)
(c. 1925—1928.)

A jogviták és peres eljárások nem kívánatosak, mert ellentétet és szeretetlenséget okoznak. Jobb azokat elkerülni. Azért szólunk itt a perelhárító eszközökről.

A bírói eljárásnak különleges módja a békéltetés és a döntő bíróság. Célja a felek között felmerült vitát vagy békés úton (concordia) elintézni *amicabilis compositio* révén, vagy pedig egy vagy több döntőbíróra bízni annak eldöntését. — Kívánatos a per elkerülése főleg tisztán *magán*ugyekben, mert a tapasztalat szerint a per a békét és harmóniát megza-

[101] de az Apostoli Szentszéktől delegált bíró e téren teljesen szabadon jár el.

[102] *Beste* 903. sq. — *Cocchi*, IV. 415. sq. — *Coronata*, III. n. 1443. — *Eichmann*, 193. sq. — *Holböck*, II. 1005. sq. — *Jone*, III. 256. sq. — *Lega—Bartocetti*, II. — *Marchesi*, III. 218. sq. — *Sipos—Gálos*, § 213.

varja és tetemes költséggel jár. Azért a bíró irányításával a felek között létrejött megegyezés a legjobb eszköz ennek elhárítására.

Ha a felek sem a békéltetés, sem a döntőbíróság eszközét nem akarják igénybe venni, akkor *formális* peres eljárásra kerül a sor. (c. 1556—1924.)

1. Az egyezség olyan szerződés, amellyel a két peres fél a vitát, vagy a jogügylet fölötti bizonytalanságot, vagy valamely igény teljesítését kölcsönös megállapodással rendezi.

2. Az Egyház kívánatosnak tartja, hogy a hívek ne pereljenek egymással. Ezért a bíró olyan polgári perben, amikor valami, a felek *magán* javát érintő és per útján eldöntendő vita kerül eléje s remény van az ügy békés elintézésére, köteles a híveket arra buzdítani, hogy *megegyezés* útján a pert mellőzzék. (c. 1925. § 1.)

3. *E kötelességnek eleget tehet a bíró, vagy*

a) a perbeidézés előtt, vagy

b) amikor a felek először jelennek meg a bíróság előtt, vagy

c) végre bármikor, amikor a békéltetés megkísérlését foganatosnák és alkalmasnak tartja (c. 1925. § 2.), egészen az ítélet kihirdetéséig.

4. Csak azok köthetnek egyezséget, akik a vitás tárgy vagy vitás jog fölött szabadon rendelkeznek.

A *perbeli képviselő* általános meghatalmazás alapján a fél nevében nem köthet egyezséget. Ehhez külön meghatalmazás szükséges. (c. 1662.)

5. Egyezséget csak olyan dologban lehet kötni, amely a felek szabad rendelkezése alatt áll, tehát tisztán *magán*természetű ügyekben.

6. *Nem lehet egyezséget kötni* (c. 1927.)

a) bűnügyekben,[103]

b) sem olyan polgári ügyekben, amelyekben egyházi közérdek forog kockán. Ilyenek:

1° házassági perek,[104]

2° vagy javadalmi ügyek, amikor magának a javadalomnak a fennállása és adományozása a vita tárgya; de az illetékes egyházi hatóság jogosult megengedni.

3° *lelki ügyekben,* ha anyagi kárpótlás jön közbe (c. 1927. § 1.), a simónia veszélye miatt.

[103] Mivel itt a hivatalból való eljárás dominál és a vádlottnak nincs joga egyezkedni az ellene emelt panasszal szemben.

[104] Ha a házasság érvénytelenségéről van szó. De válási és jegyességi ügyekben lehet.

7. *Lehet egyezséget kötni,* ha:

a) anyagi *egyházi javakról,* vagy pedig

b) lelkiekkel kapcsolatos dolgokról van szó, de azok a lelkiektől elválaszthatók,[105]

Ha a szóbanforgó dolog természete megköveteli az egyházi dolgok elidegenítéséhez a törvény által megkívánt ünnepélyességeket (sollemnitas iuris, c. 1530.), figyelembe kell venni. (c. 1927. § 1.)

A *fellebbviteli* fórumon is lehet egyezséget kötni.

8. Szabály szerint *nem a bíró* végzi személyesen, mert hivatalánál fogva nem kötelessége a közvetítés, hanem a hatósági döntés (c. 1925. § 3.). *Más* papot, vagy zsinati bírát bízhat meg vele. — Nem lehet kényszerrel a feleket egyezségre bírni. (c. 1932.)

A sikeres békéltetés eredményét *(egyezségnek:* compositio seu concordia) mondjuk. (c. 1928. § 1.)

9. A békéltetés *költségeit,* ha más intézkedés nem történt, a felek *feles* arányban fizetik (c. 1928. § 2.)

10. A békéltetésnél az egyezség megkötése helyének *polgári*[106] törvényeit kell szem előtt tartani, ha azok

a) az isteni és egyházi törvényekkel nem ellenkeznek és

b) a vonatkozó kánonok rendeleteivel is megegyeznek. (c. 1926.)

67. § A választott bírák (c. 1929—1932)

1. Fogalom

A peres felek a per elkerülése végett olyan egyezséget is köthetnek, hogy ügyüket egy vagy több (ún. harmadik) személy, választott bírák (arbitri commissarii) döntésére bízzák, akik

a) a vitás kérdést formális ítélettel (laudum) döntik el a jogszabályok alapján,

b) vagy pedig *békebírákat (arbitratores)* kérnek fel, akik a méltányosság (de bono et aequo) szempontjai szerint a felek perenkívüli egyezségét előmozdítják. (c. 1929.)

[105] Pl. egyházi épület, konszekrált kehely stb.

[106] A magyar jog szerint a bíróság a per bármely szakában megkísérelheti, hogy a felek a jogvitát vagy a vitás kérdések egy részét *egyezséggel* rendezzék. (Pp. 148. §/1)

Az egyezséghez a bíróság jóváhagyása szükséges. A bíróság által jóváhagyott egyezségnek ugyanaz a hatálya, mint a bírói ítéletnek, a jóváhagyott végzés ellen beadott fellebbezésnek az egyezség végrehajtására nincs halasztó hatálya. (Ptk. 148. § (3).

2. Feltételek

Nem lehet érvényesen választott bíró:

a) világi egyén (laikus) egyházi jogügyekben:

b) kiközösített és becsületvesztett, a kijelentő vagy marasztaló ítélet után;

c) a szerzetes előljáró' engedélye nélkül nem fogadhatja el e tisztséget (c. 1931).

3. A fenti 1926. és 1927. kánonokban foglalt szabályokat a választott bírák kijelölésénél felmerülő egyezkedésre is alkalmazni kell. (c. 1930). Tehát aki nem köthet egyezséget, az választott bírákra sem bízhatja a vitás kérdés eldöntését. A perbeli képviselő általános meghatalmazásában nincsen benne a választott bíró kirendelésének a joga. (c. 1662).

4. Senkit sem lehet arra kényszeríteni, hogy vitás ügyének elintézését választott bírák útján oldja meg. (c. 1992.)

5. Az eljárásra nézve a kérdéses ország *polgári* peres eljárás jogának szabályai irányadók a kánoni jogban is.

6. A választott bíró döntése ellen nincsen jogorvoslat, mivel a megállapodás szerint nem jött létre peres eljárás és így igaz *sententia* sem. A peres felek a választott bírák kijelölésekor kijelentik egyébként, hogy döntésüknek alávetik magukat.[107]

7 A felek részéről kifejezetten vagy hallgatólagosan megerősített választott bírói döntés a vitás kérdést jogerősen eldönti[108], tehát végrehajtható.

8. Ugyanolyan eszközökkel lehet megtámadni, mint az egyezséget.

[107] A quibus appellari non licet, quia eis imputandum est, qui sibi tales elegerunt. *Gratianus* ad c. 36., C. 2. qu. 6.

[108] Ius facit inter partes; res iudicata; exceptio rei iudicatae. A *Jullien*, Compromissum in arbitros, in *Apollinaris*, 1937, 544—569.

IV. FEJEZET

AZ EGYHÁZI BÍRÓSÁGOK RENDTARTÁSA

68. § A bírók hivatali kötelességei[109] (c. 1608—1626)

I. *Jogsegélynyújtás* (c. 1608—1612.)

1. *A bírói pártatlanság és igazságosság*

Régi elv: in iudiciis non est acceptatio personarum habenda,[110] vagy amint az Írás mondja: „Ita magnum iudicabis ut parvum, nec erit apud te acceptio personarum."[111] A bíró és az igazságkeresés összetartozik: „Non est iudex, si non est in eo iustitia."[112]

2. *Bírói függetlenség*

A bírónak a törvény szerint és nem a felettes hatóságok utasítása, vagy más bíróságok gyakorlata szerint kell ítéletet hoznia.

Az egyes esetekben azonban, amikor a törvény szigorának alkalmazása igazságtalan lenne, a Rota doktrinájában és gyakorlatában is ismételten a *kánoni méltányosság* (aequitas) helyet kap.[113] A dogmatikus jellegű ügyekben, pl. a házassági perekben, a törvény szigorától nem lehet eltérni.

3. *„Nemo iudex sine actore."*

A bíró csak akkor járhat el, ha valamely ügyben megkeresik. Felperes, illetve vádló nélkül nincsen bíró.

Ez kettős kötelezettséggel jár:

a) Egyrészt a bíró köteles megvizsgálni a per formai előfeltételeit.

Másrészt mivel csak az illetékes bíró foglalkozhat az üggyel, a megkeresett bíró *hivatalból* köteles illetékességét megállapítani, mielőtt az idézést kibocsátja, vagy egyáltalán belekezd a perbe.

[109] *Beste*, 851. — *Eichmann*, 68. sq. — *Holböck*, II. 950. sq. — *Jone*, III. 55. sq. — *Lega—Bartocetti*, I. 205. sq. — *Marchesi*, III. 62. sq. — *Roberti*, I. 417. sq. — *Sipos—Gálos*, § 188. I.

[110] R. I. 12. in VI°.

[111] Deut. 1, 17.; c. 13. X. 2.1.

[112] c. 10, X. 5, 40.

[113] „in omnibus quidem maxime tamen in iure *aequitas* spectanda est" (1. 90. D. 50, 17.). 1. még c. 20, c. 192. § 3., c. 2223. § 3. n. 2,3. c, 2219. § 1.

b) Mivel a c. 1646. szerint csak az perelhet, aki *aktív* perképességgel bír, vagy akitől azt meg nem vonták (c. 1628. § 3., 1654. § 1, 2., 2263, 2294.), a megkeresett bíró ugyancsak *hivatalból* köteles a vádló (felperes) perbeli legitimációját megvizsgálni és a beadott kereset, vagy vád elfogadhatóságát.

c) Az illetékes bíró, akitől az arra jogosított fél törvényes formában segítséget kér, a *jogsegélyt nem tagadhatja meg.* (c. 1608.) Ez a bíró másik kötelezettsége.

1° Az a bíró, aki tudja, hogy az ügyben illetékes és hogy a fél jogosult vádemelésre és mégis megtagadja a jogsegélyt, az ebből származó kár megtérítésére kötelezhető és ezenkívül büntetendő. (c. 1625. § 1.)

2° Az olyan bűnvádi kereset, amely kártérítési keresettel kapcsolatos (c. 1567.), mind hivatalból (c. 1634.), mind pedig a fél kérésére benyújtható. (c. 2210.)

3° Ha a bíró hivatalának *hűséges ellátására* esküt tett (c. 1621.) az igazságszolgáltatás megtagadása, mint esküszegés (periurium) is büntethető. (c. 2323.)

4° Az igazságszolgáltatás megtagadása, a jogos *fellebbezés* el nem fogadása is büntetendő.

5° A vádlott az illetéktelen bíró ellen *kifogást* emelhet, amelyet maga a bíró és nem a felettes bíróság vizsgál felül és dönt el.

Az illetéktelenség lehet *relatív;* ebben az esetben az illetéktelenséget megállapító döntés ellen semmiféle jogi eszközt *nem* lehet igénybevenni, mivel nem lehet a vádlottnak megengedni, hogy önkényes kifogással a pert feltartóztassa.

Ha az illetéktelenség *abszolút* (c. 1558, 1559. § 2.), ezt a bíró a jogvita bármely stádiumában köteles kijelenteni (c. 1611.), a feleknek viszont joguk van a per bármely stádiumában ez ellen kifogással élni (c. 1628, § 2.); az ok pedig az, hogy érvénytelen pereket a lehetőség szerint meg kell akadályozni (c. 1892. n. 1.).

Az illetékességet *megtagadó* döntés ellen a felek *tíz* napon belül fellebbezhetnek a felettes bírósághoz, mivel az illetékesség megtagadása mögött valószínűleg a jogsegély megtagadása húzódik meg.

II. *Illetéktelenség több bíróság között* (c. 1612.)

Előfordulhat, hogy több megkeresett bíróság *illetéktelennek* jelenti ki magát. Itt mivel nem a bíróságok illetéktelenségi vitájáról van szó, a félnek jogában áll a reá nézve sérelmes döntés ellen felfolyamodni.

Ha azonban több bíróság egy és ugyanabban az ügyben — noha másmás oldalról — *illetékesnek* jelenti ki magát, akkor pozitív illetékességi vita támad a bíróságok között. Ebben az esetben a peres feleknek mód-

jukban van a vita eldöntésére más bírósághoz folyamodni. A vitát a *jog* szabályozza a következőkben:

1. ha két vagy több bíró között keletkezik vita arról, hogy valamely ügyben melyik illetékes, a vitát a legközelebbi közös felsőbíróság dönti el;

2. ha a bírák, akik között illetékességi vita támadt, *különböző* felső bíróság alá tartoznak, a vitát annak a bírónak felső bírósága dönti el, aki előtt a per előbb megindult:

3. ha nincs felsőbb hatóságuk, a vitát vagy az Apostoli Szentszék követe, ha van, vagy a *Signatura Apostolica* dönti el. (c. 1612.)

III. *Bírók és bírósági személyek kizárása*

1. *Illetékességi kifogás a bíróság ellen*

a) A *relatív* illetéktelenség (c. 1559. § 2.) ellen kifogással lehet élni a *contestatio litis* előtt (art. 27.) hacsak

α) maga a kifogás nem a litis contestatio után merült fel, vagy

β) a kérdéses fél esküvel bizonyította, hogy csak most jutott ez tudomására. (c. 1628. § 1.)

Az ilyen kifogást maga a kifogásolt bíróság dönti el. (c. 1610. § 1.) Ha a bíróság illetékesnek jelentette ki magát, további jogorvoslásnak nincsen helye. Ha azonban illetéktelennek mondotta magát, akkor fellebbezni lehet 10 napon belül a felettes bírósághoz (c. 1610. § 3)

b) Az *abszolút* illetéktelenséget a bíró tartozik a per bármely stádiumában felfedni és saját illetéktelenségét kimondani. (c. 1611.) Az abszolút illetéktelenség ellenére hozott ítélet *abszolúte* inszanábilis (gyógyíthatatlan semmisség, c. 1892. n. 1.).

c) Ha *két* vagy *több* bíróság között merül fel illetékességi vita, a döntés közvetlenül a felettes bírósághoz tartozik. (c. 1613. § 1.)

d) Ha az illetékesség szempontjából *vitás* bíróságok különböző felsőbb bíróságok alá tartoznak, akkor a vitát az a felső bíróság dönti el, amelyhez *előbb* érkezett a kérdéses panasz, illetve ügy.

e) Ha egy jogi kérdésben *több* bíróság egyidőben illetékes, akkor a felperesnek jogában áll a választás. Következik ez a c. 1964. alternatívájából és a c. 1559. § 3-ból: *optio fori actori conceditur.*

Ha viszont egyszer megtörtént a *választás*, a kiválasztott bíróságnak nincsen joga kumulatív illetékességre való hivatkozással az ügyet elutasítani. (c. 1709. § 1. iudex *debet*... c. 1608.: iudex competens parti legitime requirenti suum ministerium *non* recuset).

A több illetékes bíróság közül az, amely *legelőször* az ellenfél megidézésével a pert megkezdte, egyedül illetékes az ügy továbbfolytatására. (c. 1568.)

f) Sem a püspöki bíróság, sem maga a püspök nem jogosult valamely peres ügyet *más*, idegen egyházmegyei bíróságra delegálni. A püspöknek ugyanis a c. 1637. esetét kivéve, *területén kívül* nincs jogában bírói hatalmát gyakorolni, tehát ezt másra sem ruházhatja.[114]

g) Ha a per a *pótlakhely* szerint illetékes bíróság előtt indul, a Congr. de Sacr. idevágó részletes utasítása az irányadó.

2. *Érdekeltségi kifogás.* (c. 1613—1616.)

A bíróságnak tárgyilagosnak és elfogulatlannak kell lennie. *Sine ira et studio* köteles ítéletet hozni. A tárgyilagosság biztosítására a jog különböző védőintézkedéseket tesz.

a) Hivatalból (ex officio) köteles a bíró, a kötelékvédő és ügyész olyan peres ügytől távoltartania magát, amelyekben a felekkel vagy azok egyikével

1° egyenesági végig, illetőleg oldalágon első vagy másodfokú vérrokonságban van;

2° amelyekben gyámi (tutela), vagy gondnoki (curatela) tisztet tölt vagy töltött be;

3° amelyben benső barátság (intima vitae consuetudo);

4° feszült viszony — harag (magna simultas);

5° kilátásban lévő nyereség (lucrum), vagy

6° elhárítandó kár (damnum vitandum) miatt *érdekelve* van;

7° amelyben előzőleg ügyvéd vagy perbeli képviselő volt.[115] Nincs azonban *clausula irritans*, vagyis ezek nem érintik a per érvényességét (c. 11).

b) A peres feleknek is jogukban van fenti okokból érdekelt bírák, illetőleg a kötelékvédő és ügyész ellen kifogást emelni.

c) Az érdekeltségi kifogás elbírálása:

1° Ha valamely ügyben kiküldött (delegált) társasbíróság (collegium), illetve a bírák nagyobb része ellen merült fel kifogás, akkor a kiküldő (delegáló) bíró vagy hatóság dönti el a vitát;

2° ha a több delegált bíróból álló kollégium egyik vagy másik tagja ellen; vagy a társasbíróság *elnöke* ellen emelnek kifogást, a többi delegált, de nem gyanús bíró dönt;

3° ha a szentszéki elnök ellen támad kifogás, a püspök,

4° ha az ügyhallgató ellen, aki kirendelte (c. 1614. § 1),

5° ha a bírói tisztet betöltő *püspök* ellen, akkor vagy tartózkodik a bíráskodástól, vagy pedig, ha nem, akkor a közvetlen felettes bíróság dönt;

[114] Nemo quis plus iuris transferre potest quam ipse habet. (Reg. Jur.) Itt a c. 199. § 1. megszorítva értelmezendő. (Congr. de Sacr. 1932. július 1. AAS 24, 272.)

[115] Tehát ahol *cognatio naturalis, legalis, amor, odium, lucrum, damnum* miatt érdekelve van.

6° ha a kötelékvédő, ügyész vagy más bírósági tisztviselő — pl. jegyző — ellen merült fel kifogás, a társas bíróságban a kérdést az elnök dönti el.

7° Az érdekeltségi kifogás eldöntése rendszerint a *contestatio litis* előtt történik, a kötelékvédő és ügyész meghallgatása után (feltéve, hogy ők maguk nem gyanúsak),

8° *mielőbb* (expeditissime), vagyis a fellebbezés kizárásával kell történnie. (c. 1880. n. 7.)

9° A gyanúsnak ítélt bírák helyébe a püspök más nem gyanús bírót állít:

10° Ha maga a püspök-bíró bizonyult gyanúsnak, akkor helyettesét a közvetlen felsőbb bíróság nevezi ki. (c. 1615.)

11° Alapos kifogás elbírálásánál csak a személyek változnak meg, de a per *foka* (gradus) változatlan marad, akkor is, ha az összes bírákat ki kell cserélni.

IV. *Tárgyalási és vizsgálati elvek*[116]

1. *Tárgyalási elvek*

Azokban a polgári perekben, amelyek nem érintik az Egyház közjavát (bonum commune), vagyis tisztán magánügyek, — a felek *rendelkezési* jogának — következőleg eme jog érvényesítésének a perben módot kell adni.

A feleknek tehát módjukban áll a vitás ügyet döntőbíró elé vinni, a pert megindítani s azt, mint peralanyok — a bíró pervezetési jogának fenntartásával — folytatni, a per tárgyát megállapítani s a bizonyítékokat előállítani.

E tárgyalási elv a gyakorlatban a következőképpen nyilvánul:

a) *Nemo iudex sine actore.* Ahol nincs vád, ott nincsen bíró sem. — *Nemo invitus agere cogitur.* A vádemelés jog és nem kötelesség. A perkezdés a felek, illetve a jogosított fél kezében van. — Hivatalból nem indul kereset. Tehát *magánosokat* érdeklő ügyekben a bíró csak akkor járhat el, ha ezt a fél kéri.

b) *Ne procedat iudex ex officio.*

A felek a perfelvételnél megegyeznek a per tárgyában és a per folytatásában, ők hozzák a bizonyítékokat. A bírónak sem kötelessége, sem joga a bizonyítékok hivatalból történő kiegészítése.[117] A bíró csak a felek által előterjesztett peranyagból hoz ítéletet.

[116] *Eichmann,* 72. sq.

[117] Kivéve a kiskorúakat és jogi személyeket (c. 1759. § 3.) Régi elv: „*Fatuus est iudex, qui iudicat ultra vel extra petita.*"

Ugyancsak nincs jogában a bírónak (kivéve a c. 1609. és 1654.) olyan anyagi jog vagy eljárásjogi kifogást figyelembe venni, amit a vádlott előadhatott volna, *de facto* azonban nem adott elő.

A kérdezés is csak arra irányulhat, hogy a fél által előadott bizonyítékot tisztázza (c. 1742. § 2.). — Az igazmondási esküt nem köteles a felektől kivenni (c. 1744.). Ugyancsak eltekinthet a tanúk megesketésétől is. (c. 1767. § 3.) Tehát a felperes hiányos bizonyítékait, vagy az alperes hiányos kifogásait a bíró ne pótolja.

c) *Ne eat iudex ultra petita partium.*

A bíró a félnek nem nyújthat többet, mint amit kér, ha meg is van arról győződve, hogy többet is kérhetne. Ha tehát ideiglenes elválást kér, nem mondhatja ki az örökös válást, ha erre történetesen meg is volna az ok. Az ítéletnek egyeznie kell a keresetlevélben emelt kérelemmel.

d) *Probatio legalis praefertur.* Tisztán polgári ügyekben a bíró bizonyos törvényes bizonyítási szabályokhoz van kötve, amelyeket a bizonyíték értékelésénél követnie kell (c. 1869, § 3.). Így pl. a perbeli bevallás a másik felet mentesíti a bizonyítási teher alól (c. 1751.). Két szavahihető tanú egyöntetű vallomása *teljes*, míg egy tanú állítása csak félbizonyíték. (c. 1791.) — Az esküre nézve vö. c. 1829—1830; 1834—1836.

2. *Vizsgálati elvek*

Régi római jogi alapelv: *ius publicum privatorum pactis mutari non potest.* Azok az ügyek, amelyek az egyházi közösséget érintik, vagy legalább érdeklik, az egyesek rendelkezési joga alól ki vannak véve. Ezekről tehát a perben sem intézkedhetnek szabadon. — Ebben az esetben egyezségnek és döntőbíróságnak nincsen helye (c. 1927, 1930.)

Büntető perben, valamint olyan polgári perben, ahol az Egyház közjaváról (bonum publicum) vagy a lelkek üdvéről van szó, ki van zárva a szabad rendelkezési jog (a bűntett nyilvános jellege miatt).

Ide tartoznak a boldoggá- és szenttéavatási ügyek is. Az említett ügyekben a közérdeket hivatalból képviseli a *promotor iustitiae* és *defensor vinculi* és az igazságot hivatalból is keresik.

Ide vágó részleges normák:

a) *Nemo iudex sine actore* (c. 1934, 1970.)

A nyilvános ügyek pere is a vádper formájához igazodik.[118] A

[118] „Non tamquam idem sit accusator et iudex, sed quasi denuntiante fama vel deferente clamore officii sui debitum exsequitur." (c. 24. X, 5, 1.).

pereskedés független a felek akaratától, teljesen az ügyész, a közvádló kezében van; mint pl. büntető ügyekben (c. 1934.) és olyan házassági perekben, ahol természetüknél fogva nyilvános akadályok (c. 1971, § 1. n. 2.) stb. állnak fenn.

b) *Iudex ex officio procedere debet.*

A bűnügyekben és az Egyház közjavát vagy a lelkek üdvét érintő ügyekben a bíró hivatalból is (c. 1618.) eljárhat.

A bíró hivatalból tartozik az igazságot kutatni és felderíteni, a bizonyítás-felvétel teljességéről gondoskodni és a kérdezés jogával élni a felekkel szemben (c. 1742. § 1.), az igazmondási esküt a felektől kivenni (c. 1744.), szükség szerint új tanúkat megidézni (c. 1759. § 3.).

Mivel a bíró a *tárgyilagos* igazság kiderítésére törekszik, azért nem teheti meg, hogy pl. büntető perben csak a bűnösre *terhelő* bizonyítékokat gyűjti össze és mérlegeli.

Ugyancsak a *promotor iustitiae* és *defensor vinculi* bizonyítási kiegészítést indítványozhatnak (c. 1759. § 2.) és a bíró által kérdéseket intézhetnek a felekhez.[119]

Tehát ha a közjó vagy a lelkek üdvössége forog kockán, a bíró pótolhatja, sőt *pótolnia* is kell a hiányos bizonyítékokat. (c. 1619.)

c) Nem érvényesül a: *„Ne eat iudex ultra petita partium"* elv sem; vagyis a bírót a döntésnél nem köti sem a felek indítványa vagy javaslata, sem pedig az általuk előadott bizonyítási anyag.[120]

Az ítéletnek nem kell okvetlen a keresetlevélben jelzett igénynek, illetve kérelemnek megfelelnie. — A bíró akkor is kiszabhatja a büntetést, ha a promotor iustitiae vagy a sértett fél le is mondana arról.

d) A bíró a bizonyítás értékelésében és mérlegelésében teljesen szabad (c. 1869. § 3.). A törvényes bizonyítási szabályok nem kötik. A perbeli bevallásnak nincsen feltétlen bizonyító ereje. (c. 1751.)

[119] c. 1773. § 2., 1968, 1969 1982—1985, 1986, 1991.

[120] „Processus instruitur ex officio... et ad finem perducitur eo consilio ut omni studio atque prudentia veritas delegatur et cognitio tum criminis, cum reitatis ut innocentia accusati exurgat." (Instr. S. C. EE. et RR. 1880. jún. 11. n. 11).

A *felkínált* esküt nem lehet elfogadni. (c. 1835. n. 1. + c. 1927.)

A *kiegészítő* póteskü büntető ügyekben ki van zárva (c. 1830. § 2.), de nyilvános jellegű polgári perekben lehetséges. (c. 1830. § 3.).

Különösen tág teret kap a hivatalból való eljárás elve (Offizialprinzip) a boldoggá- és szenttéavatási perekben.

V. *A bírósági személyek esküje* (c. 1621, 1622.)

1. Kötelezettség.

A bíróság minden tagja[121] és segédszemélyzete a helyi ordinárius vagy az őket kiválasztó bíró, vagy az ezek által *megbízott* egyházi férfiú előtt hivatalos esküt tartozik letenni arról, hogy hivatalát hűségesen a fennálló előírások szerint teljesíti.

Ha állandóak, hivatalba lépésükkor, ha nem állandóak, az ügy tárgyalásának megkezdése előtt van az eskü.

Ugyanilyen esküt tartozik letenni az Apostoli Szentszéktől kirendelt (delegált) bíró, valamint a kiváltságos papi szerzetesrendből való bíró az első bíróság megalakításakor a jegyző jelenlétében, aki az eskü letételéről jegyzőkönyvet vesz fel. (c. 1621.)

2. Forma

Az esküt mindig Isten nevének segítségül hívásával kell letenni, amikor a papok kezüket mellükre teszik, a hívek pedig az evangéliumot érintik.

A bíró a peres felet, tanút vagy szakértőt az eskü letétele előtt figyelmezteti a cselekmény szentségére és a súlyos bűnre, amely a hamis esküvel jár, továbbá a kiszabott büntetésekre.

Az esküt a bíró által helybenhagyott *formula* szerint kell letenni a bíró, vagy ennek megbizottja előtt az egyik vagy mindkét fél jelenlétében, ha ezek az eskütételnél jelen akarnak lenni. (c. 1622.)

VI. *Hivatali kötelességek megsértése*

A bírók és a bíróság tisztviselői hivataluknál fogva, különösen pedig hivatali esküjüknél fogva (c. 1621.) hivatali kötelességeik pontos teljesítésére vannak kötelezve.

A hivatali kötelességeik megsértése többféle:

1. *Az igazságszolgáltatás megtagadása, illetve az illetékesség bitorlása*

Bűntettet követnek el a bírák, ha

a) nyilvánvalóan illetékesek és vonakodnak igazságot szolgáltatni,

b) vagy ha magukat vakmerően illetékeseknek nyilvánítják.

c) Büntetés. — Kötelesek a kárt megtéríteni és őket a püspök.

[121] Officialis, viceofficialis, zsinati bírák, vizsgálóbírák, referensek, assessorok promotor iustitiae, defensor vinculi, jegyző, kézbesítők és végrehajtók. — Ha a püspök személyesen elnököl, nem tesz esküt. (c. 332. § 2.)

vagy ha püspökről van szó, az Apostoli Szentszék, a felek kérelmére, vagy hivatalból a bűn nagyságának megfelelő büntetéssel sújthatja, nem lévén kizárva még a hivataltól való *megfosztás* sem.

A bírák, akik a *titkot* megsérteni, vagy titkos iratokat akármi módon másokkal közölni merészkednek, pénzbírsággal, vagy más büntetéssel, még hivataltól való megfosztással is büntethetők a bűnösség nagyságához képest.

Ugyanazon büntetések sújtják, ha hivataluknak nem tesznek eleget, a bíróság tisztviselőit és a segédszemélyeket, akiket a bíró is büntethet. (c. 1625.)

2. *A per elhúzása.* (c. 1620.)

A bírák és bíróságok kötelesek az igazság és szakszerűség sérelme nélkül minden ügyet *minél előbb* befejezni. A vétkes perhalasztás kártérítési kötelezettséget és büntethetőséget von maga után. (c. 1625. § 1.)

Az elsőfokú bíróságnál *két* évnél, a másodfokú bíróságnál pedig *egy* évnél tovább nem tarthat a tárgyalás. (c. 1620.) Eme terminus áthágása azonban nem vonja maga után az *instantia* megszűnését.

Az instantia csak akkor évül el, ha a perfelvételi tárgyalás után két évig semmiféle perjogi cselekmény nem történik. — A fellebbezési instantia egy év után évül el. (c. 1736.)

3. *Érvénytelen perjogi cselekmények végzése.*

Ez lehet akár vétkes hanyagság révén, pl. a törvény vétkes nem tudása, a törvényes előírások meg nem tartása; vagy pedig szándékosan (c. 2220.), pl. tudva igazságtalan ítéletet hozva.

Eme cselekményeket, mint a *hivatali* hatalommal történő visszaéléseket (c. 2404.), akár hivatalból, akár a fél kérésére megfelelő büntetéssel kell sújtani, még hivatalvesztéssel is a helyi ordinárius részéről, vagy ha ő a bűnös, a Szentszék részéről. (c. 1557. § 1. n. 3.)

A sérelmet szenvedett fél az ilyen bíró ellen polgári keresetet nyújthat be az okozott kár és a költségek megtérítése érdekében.

Illetékes a helyi ordinárius, ezzel szemben pedig a S. Rota Romana.

4. *A titoktartás megszegése (c. 1623.)*[122]

A büntetőperben mindig kötelező a *titoktartás.* A polgári perben

[122] H. *Flatten,* Die Schweigepflicht im kanonischen Prozess, in Tübinger Theol. Quartalschr. 1961. 319—354.

pedig csak akkor, ha perbeli cselekmény felfedése az ügyfelekre nézve hátránnyal járhat. Ebben az esetben a bírák és a bíróság tisztviselői titoktartásra vannak kötelezve.

Ha az ügy vagy a bizonyíték természete olyan, hogy az ügyiratok vagy bizonyítékok közzététele *a)* más hírnevét veszélyezteti, vagy *b)* viszálykodásra ad okot, vagy *c)* botrányt s más ilynemű hátrányt szül, a bíró *esküvel* is kényszerítheti a titoktartásra a tanúkat, a szakértőket, a feleket és ezek ügyvédjeit, vagy képviselőit. (c. 1623.)

Titokban kell tartani az ítélet meghozatala előtt, a társas bíróságban tartott értekezletet és az ezen adott különböző szavazatokat és véleményeket is.

5. *Részrehajlás* (c. 1624.)

A pártatlanság a bírónak legszükségesebb és legkitűnőbb tulajdonsága. Függetlenségének biztosítása végett a bírónak, a bírósági segédszemélyzetnek, vagy vizsgálóbírónak (c. 1941. § 2.) tilos a perbeli, illetve hivatali tevékenységeiért bárminemű *jutalmat* elfogadni (pénzben, természetben, protekció, szolgáltatás stb. c. 1624.), akár a felek, akár pedig harmadik személy részéről. — A boldoggá- és szenttéavatási perekben erre vonatkozólag külön esküt is kell tenni (de donis cuiusvis generis non accipiendis: c. 2037. § 1.)

VII. *Biztosíték (óvadék* c. 1626.)

Az óvadék letételét a felperes részéről a bíró hivatalból vagy alperes kérésére is elrendelheti, ha úgy látja, hogy a felperes nem fog engedelmeskedni a neki előreláthatólag kedvezőtlen bírói döntésnek, ami az alperes megrövidülését vonná maga után. Az óvadék letétel rendesen pénzösszegben történik, a bíróság hivatali helyiségében.

69. § A bírói tárgyalás rendje[123] (c. 1627—1633)

I. *Az elintézés sorrendje*

A bíróságok kötelesek a peres ügyeket abban a sorrendben[124] elintézni, amelyben beérkeztek, hacsak valamelyik gyorsabb elinté-

[123] *Beste*, 854. sq. — *Eichmann*, 78. sq. — *Holböck*, II. 953. sq. — *Jone*, III. 66. sq. — *Lega—Bartocetti*, I. 255. sq. — *Marchesi*, III. 72. sq. — *Roberti*, I. 438. sq. — *Sipos—Gálos*, § 188. II.

[124] Az ügy súlyossága nem indok a halasztásra, sem a felperes kiválósága a kivételezésre.

zést nem kíván, ami a bíróság külön rendeletével állapítandó meg. (c. 1627.)

A per lépésről lépésre logikusan halad előre. Ebből következik az egyes percselekmények meghatározott rendje, amely ismét szakaszokra oszlik. Az egyes percselekményeket általában a részükre megállapított szakaszban kell tárgyalni a későbbi előterjesztés lehetőségének kizárásával. Így a felek esetleges önkényes gátló tevékenységével szemben biztosítva van a per előrehaladása. Ez a szigorú elv a gyakorlatban kivételeket enged meg.

1. *A kifogások előterjesztése.*

a) A *perhalasztó* kifogásokat (exceptiones dilatoriae), különösen azokat, amelyek a per személyeire és a tárgyalás módjára vonatkoznak, a perfelvétel (contestatio litis) előtt kell előterjeszteni és megvizsgálni, kivéve ha

1° a perfelvétel *után* merültek föl, vagy

2° a fél esküvel erősíti, hogy csak most jutottak tudomására. (c. 1628. § 1.)

A felek a bíró *föltétlen* (abszolút) illetéktelensége miatt a per bármely állásában és fokán előterjeszthetik kifogásaikat. (c. 1628, § 2.)

Szintúgy a *kiközösítettek* elleni kifogás is előterjeszthető a per bármely stádiumában és fokán, de a végleges ítélet előtt. (c. 1628. § 3.)

A kerülendő, vagy a tűrt, de marasztaló, vagy kijelentő ítélettel kiközösítettet mindig *hivatalból* kell kizárni a perből. (c. 1628. § 3.)

b) Az olyan *perdöntő* kifogásokat (exceptiones peremptoriae), amelyeket befejezett per címén emelt kifogásoknak (excemptionis peremptoriae litis finitae) nevezünk, (pl. ha az alperes azt vitatja, hogy az ügyet már ítéletileg, egyezség stb.: exceptio rei iudicatae, transactionis, befejezték) a perfelvétel *előtt* kell benyújtani és megvizsgálni. (c. 1629. § 1.)

Aki később terjeszti elő, a beadványát el lehet fogadni, de a költségekben elmarasztalandó, hacsak nem igazolja, hogy a kifogást nem szándékosan halasztotta el. (c. 1629. § 2.)

c) Egyéb *perdöntő kifogásokat* a perfelvétel után kell előterjeszteni és a mellékes kérdésekre (incidentes quaestiones) vonatkozó szabályok szerint kell a megfelelő időben tárgyalni. (c. 1629. § 2.)

2. *A viszontkeresetek* (actiones reconventionales) *benyújtása*

Ezeket lehetőleg:

1° mindjárt a perfelvétel után, de egyébként

2° a per bármely pillanatában az ítélet *előtt* lehet benyújtani (c. 1630. § 1.).

A főkeresettel *együtt,* vagyis azzal azonos fokon kell tárgyalni, hacsak a bíró szükségesnek vagy alkalmasabbnak nem találja azok külön tárgyalását. (c. 1630. § 2.).

3° A bírósági költségek *biztosítására leteendő óvadékra* és az *ingyenes ügyvéd* kirendelésére vonatkozó kérelmeket, valamint más hasonló kérdéseket rendszerint a perfelvétel *előtt* kell elintézni. (c. 1631.)

4° Valahányszor a *főügy* előterjesztése után oly kérdés merül föl, amelynek megoldásától függ a főkérdés megoldása is (quaestio praeiudicialis), azt a bírónak *mindenek előtt* le kell tárgyalnia. (c. 1632.).

5° Ha a per főtárgyából *mellékes* kérdések támadnak,

a) előbb azokat kell tárgyalni, amelyek megoldása a többinek megoldását elősegíti.

b) Ha egymással semmi logikai összefüggésben nincsenek, azokat kell előbb letárgyalni, amelyeket az egyik vagy másik fél *előbb* beterjesztett.

c) Ha jogfosztásról (spolium) van szó, az ilyen kérdést soron kívül kell elintézni (c. 1633. § 3. + 1698.).

II. *A határidők (c. 1634—1635.) (Terminus, fatalia legis)*

1. A *határidő* (terminus) alatt az illetékes bíró által nap és óra szerint megállapított időpontot értünk bírói cselekmények végzésére: pl. idézési (c. 1712, § 3.), perfelvételi (c. 1729. § 1.), bizonyítási (c. 1761.), ítéleti (c. 1877.) határidők.

A *halasztás* (haladék: dilatio) olyan időköz, amely alatt egyik vagy másik peres fél valamely percselekményt tartozik végezni, pl. fellebbezési (c. 1881.), bizonyítási (c. 1731. n. 2.), végrehajtási (c. 1922.) dilatio.

A terminus és dilatio (fatalia) kifejezéseket a kódex sokszor *felváltva* használja.

A *dilatio* (fatalia)-nak az a jelentősége, hogy annak tartama alatt a bíró tevékenysége szünetel (c. 1854.).

2. *A határidők lehetnek:*

a) törvényes határidők (termini legales), amelyeket maga a törvény állapít meg, pl. fellebbezésnél (c. 1881, 1883, 1610. § 3), az *actio rescissoria*-nál (c. 1684. § 2.), a restitutio in integrumnál (c. 1688. § 1.), az actio retinendae possessionis-nál (c. 1695. § 2.), a bűnvádi keresetbeadásnál (c. 1703.), a kereset elutasítása elleni recursusnál (c. 1709. § 3.).

Ezeket a határidőket sem a bíró, sem a felek közös megegyezése sem meg nem rövidítheti, sem meg nem hosszabbíthatja. Ha a meghatározott időben nem történik joggyakorlás, maga a jog is kihal (dies fatales);

b) bírói határidők (iudiciales), amelyeket nem a törvény, hanem maga a bíró állapít meg: pl. dilatio citatoria (c. 1715. § 1.), a bizonyításnál (c. 1731. n. 2., 1676. § 3., 1729. § 1., 1799. § 2.), a kifogáselőterjesztési határidő; a védelem előadásának ideje (c. 1862.), az arra adandó válasz (c. 1865. § 1.)

Ezeket a határidőket a leteltük előtt a felek meghallgatása után vagy azok kérelmére alapos okból a bíró meghosszabbíthatja.

Úgy kell azonban ezt tenni, hogy egyrészt a felek kellő időt nyerjenek, a bizonyítás és a védekezés előkészítésére, másrészt viszont ügyelni kell arra, hogy a per túlságosan el ne húzódjék (c. 1634.).

A határidő rendesen halasztó (dilatorius), de lehet *jogvesztő* is (terminus *peremptorius),* vagyis ha a megadott időben a fél percselekményt nem végez, annak elteltével tovább ezt nem végezheti (pl. c. 1761. § 2., 1788.).

Ilyen pl. az idézési határidő (c. 1714.).

Az *egyik* fél részére adott határidő, a felek egyenlőségének elve alapján, a másik peres felet is érinti;

c) *megegyezéses határidő* (conventionales), az amit a felek közös megállapodással szabnak ki: a joghatályhoz azonban a bíró beleegyezése szükséges. E határidőt annak lejárta előtt jogos okból a felek kérésére, illetve azok meghallgatásával a bíró meghosszabbíthatja.

III. *A nyilvánosság kizárása* (c. 1640. § 1.)

Addig, amíg a *polgári* bírói tárgyalás az ítélet végéig *nyilvános,* úgy, hogy elvileg bárki részt vehet rajta, a *kánoni* perből a nyilvánosság ki van zárva.

A *nyilvános* tárgyalásnak megvannak a fény- és árnyoldalai egyaránt, de ugyanezt kell mondani a *titkos* tárgyalásról is.

IV. *A tárgyalás rendjének fenntartása* (c. 1640. § 2.)

Minden egyén, aki a bírósági tárgyaláson jelen van, a bíróság iránt kellő tiszteletet és engedelmességet köteles tanusítani (tilos az illetlen viselkedés, a bíró vagy más személyek megsértése stb.). A bírói tárgyalásokon csak azok lehetnek jelen, akiket a per megtárgyalásához a bíró szükségesnek ítél (c. 1640. § 1.). Idegenek nem vehetnek részt.

Azokat a jelenlévőket, akik a nyilvános tárgyaláson súlyos rendzavarást vagy törvénysértést követnek el, a bíróság a helyszínen

minden külön eljárás nélkül is büntetheti (feddés, megrovás, pénzbírság és előzetes figyelmeztetés után: c. 2241, 2242, § 2. cenzúrák).

Az ügyvédeket és képviselőket pedig az egyházi bíróság előtt való képviselés jogától is megfoszthatja. (c. 1640. § 2.)

V. *A tárgyalás nyelve* (c. 1642. § 2., 1641.)

1. A bíróság, illetve a tárgyalás nyelve tekintetében a kódex nem tartalmaz kötelező előírást. Történhetik latin vagy honi nyelven. Természetesen célszerű a tárgyalást anyanyelven végezni. (c. 1641.)

A kódex kívánatosnak tartja a latin nyelv használatát.

A felekhez intézett kérdéseket és azok feleleteit, valamint a szóbeli szakvéleményt az anyanyelven kell végezni, hogy minden félreértés elkerülhető legyen.[125] (c. 1642. § 2.)

Ha az egyházmegyei bíróságtól az ügy fellebbezés folytán a S. Rotához kerül, a periratokat rendszerint *latin* nyelvre kell lefordítani.

2. *Tolmács* (c. 1641.)

Ha a perselekményben idegen nyelvű egyén vesz részt, (pl. tanú, vagy szakértő), akinek nyelvét a bírák és a felek nem értik, a bíró esküt tett tolmácsot rendel ki. (c. 1641.)

A felek a bíró által kijelölt tolmács ellen kifogást emelhetnek (pl. nyelvismerethiány, vagy elfogultság címén stb.).

Süketnémák esetében szintén tolmácsot kell kirendelni, ha az írásbeli ismeretközlés nem kielégítő.

VI. *Írásbeliség* (c. 1642—1645.)

A polgári, világi perekben általában a *szóbeliség* az uralkodó. Nem úgy kell azonban ezt érteni mintha az *írásbeliség*, amely a perben nélkülözhetetlen, teljesen ki lenne zárva; hanem úgy, hogy a bíró a döntés és ítélet alapjául a *szóbeli* tárgyalás kapcsán előadott peranyagot köteles figyelembevenni.

1. Ezzel szemben a *kánoni* perben az *írásbeliség* a döntő.[126] Azonban ezt sem úgy kell érteni, hogy a *szóbeliség* teljesen ki lenne zárva (ami ép úgy lehetetlen, mint az írásbeliség teljes kizárása, — pl. a bíró-

[125] A római bíróságoknál a *latin* nyelv használata kötelező LPR et S. c. 32. § 3., 45. § 1 : de az olasz és a francia nyelv is használható. LPR. et S. c. 18 § 5. + LPR § 7. n. l. etc.

[126] c. 11, X, 2, 19.

ság kérdezése, tanúvallomás, védekezés stb.), hanem úgy, hogy mindazt, ami a bíróság előtt történik, írásba kell foglalni, nemcsak azért, hogy ezeket (kifogás, bizonyítás) tagadni ne lehessen[127] és a bírói önkény kizárható legyen, hanem azért is, hogy a *bírói döntés* alapjául szolgáljon.

Amit a jegyző nem foglalt írásba és saját aláírásával nem látott el, nem létezőnek kell tekinteni (c. 1585. § 1.)[128] vagyis a bírói döntés alapjául nem szolgálhat. Csak az akták és a bizonyítás-felvétel eredményei szolgálhatnak a bírói döntés alapjául. A vitás üggyel kapcsolatos privát ismeretet a bíró a döntésnél nem veheti figyelembe.

Írásba kell foglalni az *anyagi* jog körébe vágó előterjesztéseket (acta causae) és a tulajdonképpeni *peres* cselekményeket (acta processus)[129] vagyis mind a dolog *érdeméhez* tartozó cselekményeket, mint pl. ítéletek és mindennemű bizonyíték, mind pedig az eljárás *formájához* tartozó cselekményeket, pl. idézések, értesítések stb.

2. *Az iratok aláírása*

A perirat egyes lapjait meg kell *számozni* s minden egyes lapot a jegyzőnek aláírásával és a bíróság pecsétjével kell ellátni. (c. 1643. § 1.)

A befejezett vagy félbeszakított, avagy más ülésre halasztott percselekményekről felvett iratokat a jegyző és a bíróság elnöke írja alá. (c. 1643. § 2.).

Ha a periratokon a felek vagy tanú *aláírása* szükséges s azt a fél vagy tanú nem tudja, vagy nem akarja megtenni, ezt az iratokon fel kell tüntetni és egyben a bírónak és a jegyzőnek igazolni, hogy az iratot a fél vagy tanú előtt felolvasták s a fél vagy tanú nem tudta vagy nem akarta azt aláírni. (c. 1643. § 3.)

3. *Felterjesztés*

Fellebbezés esetén a szabályosan elkészített és *a)* egy csomóba kötött periratokat, *b)* az összes periratok és okiratok *jegyzékével* és c) a jegyzőnek vagy kancellárnak a másolatok hitelességéről és hamisítatlan voltáról (integritas) szóló bizonyítványával együtt kell a felsőbb bírósághoz felterjeszteni (c. 1644. § 1.).

Ha a periratokat nagy nehézség nélkül nem lehet lemásolni, akkor kellő biztosíték mellett az *eredetit* kell elküldeni. (c. 1644. § 1.)

Ha a felettes bíróság előtt a *népnyelv* ismeretlen, az iratokat *latin*

[127] c. 11, X. 2, 19.

[128] „Quod non est in actis non est in mundo."

[129] „*Acta iudicii* (processus) dicuntur illa, quae respiciunt seu concernunt ordinationem iudicii ut sunt libellus, litis contestatio, terminus peremptorius, satisdatio et alii similes actus iudiciales, qui tendunt ad ordinandum processum iudiciarium eiusque sollemnitates observandas. — *Acta causae* vocantur illa, quae concernunt indagationem veritatis justamque litis decisionem respiciunt prout sunt depositiones testium, instrumenta, confessiones et alia huiusmodi acta probatoria." *Reiffenstuel,* Jus canonicum universum. II. tit. 1. § 8., n. 185.

nyelvre kell fordítani, de gondoskodni kell a fordítás hűségéről. (c. 1644. § 2.)

A nem kellő formában és módon elkészített periratokat a felsőbb bíró *visszautasíthatja*. Ez esetben azok költségén, akik a hibát elkövették, újra kell azokat elkészíteni és úgy felterjeszteni. (c. 1644. § 3.)

Az eljárás *befejeztével* az okiratokat vissza kell adni a feleknek. A bűnügyekben, ha a közjó kívánja, a bíró némelyiket visszatarthatja. (c. 1645.)

4. *Az iratok őrzése*

A bíróságnál visszatartott okiratokat a püspöki kúria nyilvános vagy titkos levéltárába kell elhelyezni, természetük szerint. (c. 1645. § 1.)

5. *Másolat*

A jegyző, irattáros és kancellár a periratokról és a perhez beszerzett okiratokról *másolatot* nem adhat a bíró parancsa nélkül. (c. 1645. § 3.)

A dolog érdeméhez semmit sem adó s a nyilván rágalmazó leveleket, még ha alá vannak is írva, meg kell semmisíteni. (c. 1645. § 4.)

VII. *A bíráskodás helye és ideje* (c. 1636—1639.)

1. *A bíróság helye* (c. 1636.)

a) A püspök, illetve megbízásából az officiális, vagy a bíróság csakis joghatósági területen, vagyis az egyházmegyében bíráskodhatik. (c. 201. § 2. + 1636.)[130]

Idegen területen vagy hatósági területének exempt helyén végzett bírói cselekmények érvénytelenek.

Rendesen a püspöki székhelyen működik az egyházmegyei bíróság. A bírósági teremben feltűnő helyen (rendesen az asztalon) keresztnek és evangéliumos könyvnek kell lennie. (c. 1636.).

b) *Területen kívül*

Ha a bírót saját területéről jogtalanul eltávolították, vagy ott hivatala gyakorlásában akadályozzák, joghatósági területén *kívül* is gyakorolhatja bírói hatalmát és ítéletet hozhat, de erről a helyi ordináriust előzetesen értesítenie kell. (c. 1637.)

2. *A bíráskodás ideje* (c. 1638.)

A püspök nyilvános rendelettel állapítja meg egyházmegyéjében a helyi és időviszonyok szerint alkalmas hivatali *napokat* és *órákat*, amelyekben a bíróságtól igazságszolgáltatást lehet kérni. (c. 1638.)

[130] Extra territorium ius dicenti impune non paretur (c. 1636. c. un. in Clem. 2, 2).

Alapos okból és ha a késedelem veszedelemmel jár, a hívek *minden* időben igénybe vehetik az egyházi bíró szolgálatát jogaik vagy a közjó megvédése érdekében. (c. 1638. § 2.)

VIII. *Törvényszünet (c. 1639.)*

Vasárnapokon és parancsolt ünnepeken, valamint a Nagyhét három utolsó napján törvényszünet van. E napokon idézéseket kézbesíteni, kihallgatásokat tartani, a feleket és tanúkat kihallgatni, bizonyítékokat felvenni, végzéseket és ítéleteket hozni, kihirdetni és végrehajtani tilos. A szükség, a keresztény szeretet és a közjó érdeke azonban mentesít e törvényszünet alól. (c. 1639. § 1.)

A bíró állapítja meg egyes esetekben, hogy a fenti napokon mégis mely cselekmények végezhetők. (c. 1639. § 2.)[131]

V. FEJEZET

A PERES FELEK ÉS MÁS PERBELI SZEMÉLYEK

70. § A felperes és alperes[132] (c. 1646—1654)

I. *Félképesség (capacitas partis)*

A felperesi és alperesi minőségben való fellépés képességét aktív illetve passzív *félképességnek* (Parteifähigkeit) nevezzük.[133] — A félképességnek az alapja pedig az *egyházi jogképesség* (Rechtsfähigkeit, capacitas iuridica)

1. Az aktív és passzív félképesség hiányzik a *kereszteletlenek-nél.*[134]

[131] A törvényes szüneten kívül (feriae sacrae) a szokásjog alapján más szünnapok is lehetnek pl. aratás idején.

A *Rotánál* a törvénykezési szünet aug. 24-től okt. 14-ig tart. (Normae communes, c. 5. n. 1—4.)

[132] *Beste*, 858. sq. — *Eichmann*, 88. sq. — *Holböck*, II. 955. sq. — *Jone*, III. 76. sq. — *Lega—Bartocetti*, I. 297. sq. — *Marchesi*, III. 80. sq. — *Sipos—Gálos*, § 189.

[133] „*Capacitas partis* est capacitas iuridica generalis, processui applicata et convertitur cum capacitate *iuris* substantivi, quamvis non semper cum ea coincidat, ac proinde altera sine altera stare possit, ut si personae non iuridicae obtineant ut sint partes in iudicio." *Marchesi*, III. p. 81.

[134] Ecclesia de infidelibus non iudicat.

2. Az *aktív* félképesség hiányzik ama kereszténeyeknél, akik nincsenek az egyházi közösségben (eretnekek, szakadárok). — Bizonyos ügyekben, pl. házassági ügyekben, kegyképpen megkaphatják a perlési jogot. — De mint kereszteltek, az egyetlen Egyház tagjai alperesként kötelesek a bíróság előtt megjelenni.

3. Az *aktív* félképesség hiányzik továbbá a kerülendő (vitandus) és az ítéletileg (sent. declarat. vel condemn.) kiközösítettek esetében; ezeket hivatalból vagy az alperes indítványára (exceptio excommunicationis) vissza kell utasítani a kereseti jogtól (c. 1628, § 3., 1654.). — Ezek képviselő útján sem perelhetnek.

De ezeknek megvan a *passzív* félképességük, vagyis mint alperesek, kötelesek a bíróság előtt megjelenni.[135]

4. A *jogi személyek* a kiskorúakkal egyenlők lévén (c. 100.), *nevükben* az igazgatók (rectores) és kezelők (administratores) perelnek; de ha a jogi személyek joga az igazgató, vagy kezelő jogaival összeütközik, akkor az ordinarius jelöl ki képviselőt (c. 1649.).

II. *Perképesség.* (Prozessfähigkeit: capacitas processualis)

A perképesség a bíróság előtt önállóan és személyesen való fellépés képessége.

A félképesség tehát a perképességnek csak előfeltétele. A perképesség pedig feltételezi a cselekvőképességet. A gyermek, a gondnokság alá helyezett, az elmebeteg jogképes és így félképes, de nem cselekvőképes és így nem perképes. — Az egyik fél perképességének hiánya az általa végzett perbeli cselekmények és így magának a pernek semmisségét vonja maga után. (c. 1892, n. 2.)

A perképesség az egyházi jogban a következőképpen alakul:

1. A *kiskorúak* saját érdekükben jogaik gyakorlásában korlátozva vannak (c. 89.), ezért nem perképesek. Érdekeiket a szülők, gyámok vagy gondnokok képviselik (c. 1648. § 1.).

a) Ha a bíró véleménye szerint ezek jogai

1° összeütközésben vannak a szülők, gyámok vagy gondnokok jogaival, vagy

2° ezektől oly távol vannak, hogy ezek közreműködése vagy teljesen lehetetlen, vagy nagyon körülményes, akkor a perben a bíró által kirendelt gondnok (curator) képviseli őket. (c. 1648. § 2.)

b) Lelki és lelkiekkel összefüggő ügyekben:

1° az eszük használatához jutott *kiskorúak* a szülő vagy gyám beleegyezése nélkül maguk is lehetnek fel- és alperesek,

2° tizennégy éven felül személyesen is,

[135] Ne videantur de sua malitia commodum reportare. (c. 7, X, 21. 1.)

3° azon alul csak az ordinárius által rendelt gyám, vagy az ordinarius beleegyezésével önként választott képviselő útján (c. 1648. § 3.).

2. *Az elmebetegek, gondnokság alatt állók* (bonis interdicti) és gyenge elméjűek személyesen csak akkor perelhetnek, ha saját bűntetteikről kell felelniök, vagy ha a bíró így rendeli. Egyéb esetekben csak gondnokaik által perelhetnek. (c. 1650.)

A világi hatóságtól kirendelt gondnokot az egyházi bíró csak akkor fogadhatja el, ha a kirendeléshez a gondnokolt saját ordinariusa is hozzájárul. (c. 1651. § 1.)

Az ordinarius az egyházi fórumra nézve más gondnokot is kirendelhet, ha érett megfontolás után ezt indokoltnak látja. (c. 1651. § 1.)

3. *A szerzetesek a perléshez általában elöljáróik beleegyezésére szorulnak.* Három esetben ilyen engedély nélkül is perelhetnek, nevezetesen:

a) ha a fogadalommal szerzett jogaikat kell a szerzet ellen megvédeni (c. 1652. n. 1.);

b) ha jogosan kolostoron kívül tartózkodnak s jogaik megvédése sürgős; (c. 1652. n. 2.)

c) ha maga az elöljáró ellen akarnak feljelentést tenni (c. 1652. n. 3.)

A szerzetesi *elöljárók* pedig szerzetes közösségük nevében csak a szerzetesi konstitúciók értelmében perelhetnek. (c. 1653. § 6.)

4. *A kerülendők és ítéletileg kiközösítettek* csak a kiközösítési ítélet anyagi igazságossága (iustitia) vagy formai törvényszerűsége (legitimitas) ellen indíthatnak pert. (c. 1654. § 1.)

Az, aki egyszerű kiközösítést vont magára, perelhet mindaddig, amíg azt a kinyilvánító ítélet meg nem erősítette. Az alperes ilyen esetben követelheti a cenzura hatósági kinyilvánítását (c. 2223. § 4.). Így azután a pert elháríthatja (exceptio excomm.).

Az *actus legitimus*-ból kizártak (c. 2256.) és a becsületvesztettek (infamia) perképesek.

A kerülendők és ítéletileg kiközösítettek képviselő által perelhetnek olyan ügyekben, amelyek *lelki kár* elhárítására irányulnak. Egyéb ügyben nem perelhetnek. (c. 1654. § 1.)

A viszontkereseti jogból ki vannak zárva, de nem a védekezés (kifogás) eszközeiből, mert ez természetadta jog, amelytől senkit megfosztani nem lehet.

III. *Legitimáció*[136]

Bizonyos személyek a perléshez külön meghatalmazásra (legitimáció) szorulnak.

1. A helyi ordinarius a székesegyház vagy püspöki mensa nevében törvényesen (megengedetten) csak a káptalan vagy vagyonkezelési tanács meghallgatása után perelhet. (c. 1653. § 1.)

2. A *javadalmasok* javadalmuk nevében perelhetnek, ha erre *írásbeli* engedélyt kaptak az ordináriustól, vagy sürgős esetben az esperestől. (c. 1526.)

3. *Káptalanok,* testvérületek és bármily társulat (collegium) vezetői és elöljárói testületeik nevében csak ezeknek az alapszabályoktól megkívánt beleegyezésével perelhetnek. (c. 1653. § 3.)

Ha a fentiek az előírt hatóság beleegyezése vagy meghallgatása nélkül perelnek, a testület vagy alapítvány (pia causa) tőlük kártérítést követelhet. (c. 1653. § 4.)

Ha nincsen vagyonkezelő, vagy van ugyan, de hanyag, akkor az ordinárius vagy maga vagy más által perelhet a joghatósága alá tartozó jogi személyek nevében. (c. 1653. § 5.)

IV. *A felperes és alperes jogállása a perben*

1. *Paritas, aequalitas*

A perben két fél áll egymással szemben: az egyik felperes (actor, actrix), a másik alperes (reus conventus, accusatus). — A természetes méltányosság megkívánja, hogy mindkettő egyenlő elbírálásban részesüljön,[137] vagyis, hogy a bíró mindkét felet egyenlőképp meghallgassa s mindkettőnek alkalmat adjon, hogy ellenfelének állítására felelhessen.[138]

Mindkét fél a bíróság iránt engedelmességet és tiszteletet tartozik tanúsítani (c. 1640. § 2., 1742.), egymás iránt pedig udvariasságot,

[136] *Legitimatio ad causam:* Valamely kereset előadásának, illetve az arra való válaszadás lehetőségének képessége; más lehet a felperes és alperes részére, ez a vita (lis) és nem a per előfeltétele. — A *legitimatio ad processum* a perjogi cselekmények végzésének képessége; azonos a felperes és alperes részére; a per előfeltétele és az egyes perjogi cselekmények érvényességi kelléke. A kódex nem tesz különbséget, mint a világi perek, a két legitimatio között és egy formulával: „legitima persona standi in iudicio" mindkettőt egybefogja. (c. 1651, § 1, 2., 1892. n. 2.) Vö. *Marchesi,* III. 84.

[137] „actoris et rei eadem est conditio" (c. 2, X. 2, 4.)

[138] a kontradiktorius tárgyalás elve.

vagyis mindent kerülniük kell, ami az ellenfelet megbántaná vagy jogtalanul megkárosítaná.[139]

A felek kötelesek *személyesen* megjelenni a perben. Még ha a felperes vagy alperes képviselőt, vagy ügyvédet rendelt is maga helyett a perben, ha a törvény vagy a bíró úgy rendeli, *személyesen* is tartozik megjelenni. (c. 1647.)

2. *Invitus agere nemo cogitur*[140]

A magán felperes számára a kereset jog és nem kötelesség. Bűnvádi perben sem kötelező az *önvád*emelés (c. 1743, 1744.). Hivatali ügyekben a keresetet, illetve vádat a promotor iustitiae képviseli. A magánfelperes, ha be is adta a keresetet, nincs kötelezve percselekmények végzésére, ha ellenben megszűnik cselekedni, mint *contumax*-ot kezeli a bíróság (c. 1850. § 1, 3. — c. 1851.). A vádlónak feladata a bizonyítás[141] (c. 1748. § 2.). A felperest sohasem ítélik el,[142] hanem legfeljebb keresetével elutasítják.

A per formai szempontból mindig vádper, vagyis magán vagy közvádló nélkül a bíróság nem lép működésbe.

3. A magán vagy közvádló jogának megfelel az alperes, vagy vádlott részéről szabályszerű idézés után az illetékes bíró előtt való megjelenés és *válaszadás* (respondere) *kötelezettsége* (c. 1645.). Aki ez alól kivonja magát, az igazságszolgáltatást megtagadja s mint ilyen (makacs: contumax) a következményeket elviselni tartozik. (c. 1842—1851.)

A megjelenésre kötelezve vannak a kiközösítettek és infamisok is; kiskorúakat, gondnokság alatt állókat, elmebetegeket és jogi személyeket a törvényes képviselőjük képviseli.[143]

4. Ha valamelyik peres fél a per folyamán meghal, akkor az örökös vagy a jogutód léphet a helyébe.[144]

A vádkereset megszűnik a vádlott halálával. A bűntettből eredő kártérítési keresetet a tettes örököseivel szemben is lehet érvényesíteni.

[139] pl. a bírók, tanúk megvesztegetése, okiratok hamisítása, önkényes perhúzás.

[140] 1. un. Cod. 3, 7.

[141] Actore non probante reus absolvitur.

[142] Actor non condemnatur (a viszontkereset esetét kivéve).

[143] Vannak olyan perek, amelyekben van felperes, de nincsen alperes, pl. a papi rend érvénytelenségét támadja valaki vagy ha mindkét fél kéri a házasság érvénytelenné nyilvánítását. Ilyen esetben a *defensor vinculi* veszi át az alperes szerepét. Hasonló az eset a boldoggá- és szenttéavatási perekben (c. 2010, 2012, § 2., 2070.).

[144] Actiones haeredi et in haeredem competunt. (I. 4, 12. Inst.)

71. § A perbeli képviselők és ügyvédek[145] (c. 1665—1666)

1. *Fogalom*

a) A *procurator* valamely fél részéről meghatalmazott perbeli képviselő, aki a fél nevében (alieno nomine) a pert vezeti, akinek cselekményei általában a képviselt személynek számítanak be.

Mind a felperes, mind pedig az alperes állíthat képviselőt és ez esetben nem tartozik a perben személyesen megjelenni.

b) Az *ügyvéd* (advocatus) a perben személyesen jelenlévő fél védője, aki a felet tanácsaival ellátja és érdekeit a bíróság előtt az ellenféllel szemben védi.

A procurator és ügyvéd a felekkel magánszolgálati viszonyban van. Nem tartoznak a bíróság személyzetéhez.

Mindkét tisztet ugyanabban a perben egy személy is elláthatja.

2. *Kirendelés.*

Általában a képviselő vagy ügyvéd kirendelése a felek szabad belátásától függ. Bizonyos esetben azonban a tárgyalás megkönnyítése vagy a felek érdekében *szükséges* a jelenlétük (procurator vel advocatus necessarius: c. 1655. § 3.)

a) *Bűnügyben* minden vádlottnak kell ügyvédjének lenni, akit vagy maga választ, vagy a bíró rendel ki (c. 1655. § 1.).

b) *Kirendelt ügyvéd.* — *Polgári* peres ügyben is, ha kiskorúakról van szó, vagy ha a közjó forog kockán, a bíró a fél részére, ha nem rendelkezik védővel, ügyvédet köteles kirendelni, vagy ha az ügy megkívánja, az ügyvéddel rendelkező részére még egy *másikat* is kirendelhet (c. 1655. § 2.).

c) A bíró ezenkívül elrendelheti képviselő vagy ügyvéd állítását, ha ezt szükségesnek ítéli.

d) Jogi személyek (c. 1649.) és kiközösítettek részére. (c. 1654. § 1.) kötelező a képviselőállítás.

Az ellentmondás kiküszöbölése végett, amely több képviselő konkurrenciájából eredhet, általában *egy* perben mindenki csak *egy* képviselőt választhat. A képviselő csak kifejezett engedéllyel rendelhet ki mást maga helyett (c. 1656. § 1.).

Ha alapos okból valaki *több* képviselőt rendel ki, meg kell állapítani, hogy melyik előzi meg a másikat (c. 1656. § 2.). Aki a perfelvételnél jelen volt, a többit kizárja.

[145] *Beste*, 859. sq. — *Eichmann*, 94. sq. — *Holböck*, II. 958. — *Jone*, III. 83. sq. — *Lega—Bartocetti*, I. 332. sq. — *Marchesi*, III. 92. sq. — *Roberti*, I. 547. sq. — 560. sq. — *Sipos—Gálos*, § 89. II.

Több ügyvédet együtt is lehet választani (c. 1656. § 3.).

Az ügyvéd és képviselő tisztét ugyanabban az ügyben és ugyanazon peres fél mellett *egy* személy is elláthatja. (c. 1656. § 4.).

3. *Személyi kellékek.*

Képviselők és ügyvédek katolikus férfiak [egyháziak és világiak] lehetnek, ha nagykorúak és jóhírnévnek örvendenek. (c. 1657.)

Nem katolikus csak kivételesen és szükségből fogadható el. (c. 1657. § 1.) Ki vannak zárva a nők és az infamisok (c. 2294.), a kiközösítettek (c. 2263, 2265. § 2.) és mindazok, akik az *actus legitimusból* ki vannak rekesztve (c. 2256. n. 2.). Cselekményeik kinyilvánító vagy elmarasztaló ítélet után érvénytelenek lennének.

Az ügyvédnek mindkét jogban, vagy legalább a kánoni jogban doktornak vagy egyébként jártasnak kell lennie (c. 1657. § 2.).

A *szerzetes* is lehet ügyvéd, ha a szerzetesi szabályok másképp nem intézkednek, de csak oly ügyekben, amelyekben szerzetének java forog kockán és elöljárójának engedélyével (c. 1657, § 3.)

4. *Megerősítés*

A fél *perbeli képviselőnek* bárkit szabadon megválaszthat az ordinárius előzetes engedélye nélkül; — szükséges azonban, hogy a fenti feltételek meglegyenek (c. 1658. § 1.).

Az ügyvédnek a védői tiszt ellátásához egyházhatósági megerősítésre van szüksége, amely lehet *általános* (minden ügyre) vagy *különleges* (bizonyos ügyre nézve: c. 1658. § 2.).

a) Az *Apostoli Szentszék* kirendeltje előtt folyó perben a kirendelt bíró feladata helybenhagyni és elfogadni az ügyvédet, akit a fél választott. (c. 1658. § 3.)

b) A *szerzetes* bíróság előtt tárgyalt ügyekben a képviselőt és ügyvédet ugyanazon szerzetből kell választani és a védelem elfogadása előtt helyben kell hagyni annak, aki az ügyben bíróként szerepel (c. 1658. § 4. + 1579. 1—2. §), A Szentszék által delegált és a püspök előtt tárgyalt ügyekben *nem* szerzetesek is lehetnek ügyvédek. (c. 1658. § 4.)

c) Képviselőt a bíró csak a perre vonatkozó *írásos* különleges *meghatalmazás* [mandatum speciale] alapján fogadhat el, amelyet a megbízó keltezéssel (hely, év, hó, nap) és saját aláírásával ellátva, a bíróságnál bemutat. (c. 1659. § 1.)

d) Ha a meghatalmazó nem tud írni, ezt az iratokban is meg kell említeni és a meghatalmazást a meghatalmazó helyett a plébános, a kúria jegyzője vagy két tanú írja alá (c. 1659. § 2.).

A képviselői meghatalmazást a periratok közt kell megőrizni (c. 1660.).

Az *ügyvédnek* is az ügy védelmére a féltől, vagy a bírótól a képviselői meghatalmazáshoz hasonló megbízatással kell bírnia, amit az iratokban fel kell tüntetni (c. 1661.).

5. *A perbeli képviselő szerepe*

A *képviselő* külön felhatalmazás nélkül nem mondhat le *a)* a keresetről, *b)* az instantiáról, vagy *c)* a perbeli cselekményekről, *d)* nem alkudozhatik (transigere), *e)* nem köthet egyezséget (pacisci), *f)* nem fogadhat el választott bírákat (arbiter), *g)* nem kínálhat fel és nem kínálhat vissza esküt (c. 1662.).

Szóval semmi olyast nem tehet, amihez a törvény külön felhatalmazást kíván (c. 1662.).

6. *Visszautasítás*

Mind a perbeli képviselőt, mind az ügyvédet alapos okból visszautasíthatja a bíró végzéssel, akár hivatalból, akár a fél kérelmére. (c. 1663.)

A megbízó a képviselőtől és ügyvédtől a megbízatást visszavonhatja, de tiszteletdíjukat köteles megfizetni. Ez a *visszavonás* azonban csak akkor érvényes, ha erről őket értesíti és ha a perfelvétel megtörtént és a bírónak és az ellenfélnek is tudomására juttatja. (c. 1664. § 1.)

A befejező ítélet meghozatala után a fellebbezés joga és kötelessége — ha a megbízó nem ellenzi — a képviselőt illeti meg. (c. 1664. § 2.)

7. *Tilalmak*

a) Mind a perbeli képviselőnek, mind az ügyvédnek tilos: a pert megvásárolni, vagy jelentős jövedelemről egyezkedni, vagy a vitás dolog egy részét magának kikötni (c. 1663.).

Az ilyen egyezmény érvénytelen és a kihágást a bíró vagy ordinarius pénzbírsággal is büntetheti. Ezenfelül az ügyvéd hivatalától felfüggeszthető, vagy ha visszaesik, letehető és címétől megfosztható. (c. 1665.)

b) Az ügyvédeket és képviselőket, ha ajándékok és ígéretek vagy más ok miatt hivatalukat elárulják, meg kell fosztani hivataluktól és az általuk okozott kár megtérítésén kívül megfelelő pénzbírsággal s más megfelelő büntetésekkel kell sújtani. (c. 1666).

VI. FEJEZET

A PER TÁRGYA: KERESETEK ÉS KIFOGÁSOK[146]

72. § A keresetek általában (c. 1667—1705)

I. *Fogalom*

Minden jogot, amely törvényen, szokáson, kiváltságon, indultumon, szerződésen, vagy harmadik személy tilos cselekményén alapszik, kétféleképpen lehet megvédeni:

1. *támadólag*, offenzíva révén, a *kereseti* jog (actio) érvényesítésével,

2. és *védekezőleg*, defenzíva révén, a *kifogás* (exceptio) igénybevételével.

Míg az offenzív eljárás, a kereseti jog bizonyos esetekben korlátozott, a kifogás, mivel védelmi eszköz, mindig megengedett; nem szűnik meg egyszeri igénybevétellel s nem évül el, vagyis ha meghatározott időközben nem is veszik használatba, nem szűnik meg; tehát örökös (c. 1667.)

Mint védelmi eszköz, még a kiközösítetteket is megilleti. (c. (1654.)

A kereset sértett, vagy veszélyeztetett jognak bírói érvényesítése.[147] A felperes támadása az alperes ellen; előfeltétel, hogy a felperes joga sértve vagy legalább veszélyeztetve legyen.

Vannak esetek, amikor a törvény a kereseti jogot nem engedélyezi.[148]

[146] *Beste*, 861. sq. — *Eichmann*, 99. sq. — *Holböck*, II. 960. — *Jone* III. 89. sq. — *Lega—Bartocetti*, I. 355. sq. — *Marchesi*, III. 98. sq. — *Roberti*, I. 571. sq. — *Sipos—Gálos*, § 190.

[147] Actio nihil aliud est, quam ius persequendi iudicio, quod sibi debetur. Inst. 4, 6.

[148] Pl. *a)* a jegyességből csak kereset nélküli kötelezettség származik (obligatio naturalis), (c. 1017. § 3.); a házasságkötésre;

b) a kiközösített keresetileg nem érvényesítheti jogait (c. 2263. és c. 1654.);

c) az elévülési határidő leteltével (c. 1701—1705.) nem lehet többé keresetet indítani, sem akkor, ha már keresetindítás után jogerős ítéletet hozott a bíróság (c. 1904. § 2.).

A kereset lehet:

1. *polgári* és *bűnvádi* kereset, aszerint, amint polgári vagy bűnvádi ügyről van szó;

2. *személyi* (personalis) és *dologi* (realis) kereset;

A *személyi* kereset feltétele a ius ad rem, amely meghatározott személy ellen (actio in personam) irányul és az alperest valami teljesítményre kötelezi.[149]

Ide tartoznak a szerződésből és tilos cselekményekből eredő keresetek.

A *dologi* kereset (a realis feltétele a *ius in re)* a dolog ellen irányul (actio in rem), vagyis csak közvetve irányul ama személy ellen, aki a kérdéses dologgal kapcsolatban van[150], tehát mindaz ellen, aki a dolgot vagy jogot sérti.[151]

3. *kérelmi* (actio petitoria) és *birtok*-kereset (actio possessoria).

Kérelmi kereset[152] az, amikor valaki valamely tárgy, vagy őt megillető jog[153] iránt *törvényes alapon* (titulus iuris) indít keresetet (c. 1668. § 1.).

Birtok-kereset pedig az, ha valaki az őt megillető tárgy, vagy jog birtokjogát követeli (c. 1668. § 2.).[154]

A birtok tárgya (possessio rei) lehet ingóság (pénz, ruha, könyv stb.), vagy ingatlan (épület, föld), illetve jogok (quasi possessio iuris) pl. használati jog, választási, bemutatási, kinevezési jog, kiváltság, tiszteletbeli jogok (címek, ruhák, insigniák, az egyik házastárs joga a másikhoz stb.).

A birtok fogalmilag különbözik a tulajdontól, ha szabály szerint a kettő össze is esik. Lehet valaki birtokos anélkül, hogy tulajdonos volna (pl. tolvaj).

[149] *In personam actio est*, qua cum eo agimus qui obligatus est nobis ad faciendum aliquid vel dandum. D. 44, 7, 25. Pl. a törvényesen megválasztott, bemutatott, megnevezett személynek *ius ad rem*-je van a kérdéses hivatalra vagy javadalomra, illetve annak átadására; e kereset tehát a rendes hivataladományozó (ordinarius) ellen irányul.

[150] *In rem actio* est, per quam rem nostram, quae ab alio possidetur, petimus; et semper adversus eum est, qui rem possidet.

[151] Ilyen kereset pl. a *rei vindicatio*, a tulajdonjogi keresetek: plébánia, egyházmegye, határa körüli viták, a statuskeresetek: pl. a gyermekek törvényesítése, a választásból, kegyúri bemutatásból származó jogok stb.

[152] Pl. amikor a tulajdonos tulajdonjogára hivatkozva visszakövetel valamit.

[153] Pl. ha a házastárs a házasság érvényességére hivatkozva követeli a közösségi élet visszaállítását.

[154] A birtokkereset nem jogcímre, hanem a birtoklás *tényére* támaszkodik.

A birtok *tényleges* viszony, tényleges uralom valamely tárgy vagy jog fölött.

Meg kell különböztetni a *detentio*-t a jogszerű birtoklástól. A *detentor* (bérlő, zárgondnok) *alieno nomine* birtokol, míg a jogi birtokos saját nevében (a tulajdonos). A tolvaj vagy *intrusus*, aki önhatalmúlag ült a javadalomba, ténylegesen birtokos éspedig *cum* animo *rem sibi* habendi (akkor is, ha a birtoklás jogtalan). A jogi birtok tehát lehet tényleges és jogszerű.

A jog védi a birtokot, mivel az rendszerint törvényes, jogszerű szokott lenni. A vélelem a törvényesség mellett van (favor iuris). Tehát nem a birtokosnak, hanem az ellenfélnek kell bizonyítania annak jogellenességét.[155]

Még a *hibás* birtokos is (vi, clam vel precario) a háborgatóval szemben élhet az *actio retinendae possessionis lehetőségével.* (c. 1696. § 1.)

A *birtokos* perjogi helyzete előnyösebb, mint a perlő *tulajdonosé*, mert az előbbi csak a birtoklás tényét, az utóbbi ellenben a tulajdonjogot is köteles bizonyítani.[156]

73. § A kifogás (exceptio)[157] (c. 1667, 1669)

A keresettel megtámadott alperes úgy védekezik, hogy a felperes igényét egyszerűen kétségbevonja, illetve tagadja. Ennek a védekezésnek az a hatása, hogy a felperes a vitatott ügyet bizonyítani tartozik, ha nem akarja, hogy keresetével elutasítsák.

Az alperes a maga részéről is támadásba mehet át, ha olyan állításokat hoz fel, amelyek az ellenfél igényét érvénytelenítik; ez az ún. *kifogás* (exceptio).[158]

I. *Fogalom*

A kifogások szoros értelemben olyan tények, amelyek rendesen a jogosított igényét fenntartják, de a kötelezett részére a teljesítést

[155] Innen a régi axioma: „potior est conditio possidentis." R. I. 65. in VI., vagy „beati possidentes".

[156] A kérelmi, illetve birtokkereset különböző érdekek védelmére irányulhat. Vö. c. 1672—1675; c. 1676—1678; 1679—1683; 1684—1689, c. 1690—1692; c. 1693—1700.

[157] *Marchesi*, III. 104. sq.

[158] Pl. ha az eljegyzésből követelt kártérítés ellen az alperes felhozza, hogy nem történt *írásos* eljegyzés (c. 1017, § 1.), vagy a jogalapul szolgáló szerződés érvénytelen (c. 1103 + 1688.).

egy időre, vagy örökre elodázzák, perjogilag szólva: az alperest feljogosítják, hogy a perbebocsátkozást megtagadja (exclusio actionis).

A kifogás tehát a kereset kizárása, amikor az alperes az ellene indított keresetet vagy késlelteti, vagy teljesen megakadályozza.[159]

A kifogást lehet venni az *anyagi* jog területéről, vagy pedig az *eljárásjog*ból. Ez utóbbi eset áll elő, ha az alperes kifogást emel a bíró illetékessége ellen (exceptio declinatoria fori), vagy pl. a felperes nem rendelkezik a perképességgel.[160]

II. *Felosztás*

A kifogás lehet:

1. *halasztó* kifogás (exceptio dilatoria), amely a felperes igényének érvényesítését egy időre elodázza és így a keresetet egy időre elhárítja;[161]

2. *jogvesztő* kifogás (peremptoria), amely a felperes jogát igényének bírói érvényesítésére örökre megszünteti. Ez természeténél fogva tartós; örök; a keresetet egyszersmindenkorra elhárítja.

A jogvesztő kifogás lehet:

a) litis finitae, (c. 1629.);[162]

b) simpliciter peremptoriae, pl. ha a követelés, vagy kereset elévült, vagy fennáll egy *pactum de non petendo*, stb.

III. *Tárgyalás*

Az alperes kifogása révén mellékes ügy (causa incidens) támad, amelyben az alperes „felperes" lesz (reus fit actor).

A kifogást emelő köteles bizonyítani állítását (c. 1748. § 1.)[163]

[159] Agere etiam is videtur, qui exceptione utitur; nam *reus in exceptione fit actor*. (D. 44, 1, 1.) — Pl. ha az alperes arra hivatkozik, hogy a követelés ideje még nincs itt vagy már elévült, vagy kiváltságra hivatkozik.

[160] A kódex nem kívánja meg az eskűt a kifogást emelőtől, hogy nem *malitiose*, vagyis a per elhúzása miatt emel kifogást.

[161] Pl. a bíró nem illetékes, a felperes ki van közösítve stb.

[162] Pl. exceptio rei iudicatae jogerős ítélet van az ügyben, vagy egyezség (exceptio transactionis), vagy kompromisszum (exceptio compromissi) (ne bis in idem!).

[163] Pl. ha az alperes a felperes ellen *exceptio spolii*-vel él, köteles annak tényét bizonyítani (c. 1699. § 1.).

A kifogást replika követheti (exceptionis exclusio), ezt duplika, ezt pedig triplika.[164]

A kifogás elfogadása tekintetében a bíróság közbenső ítélettel (interlocutoria) dönt, amely ellen csak a végítélet elleni fellebbezés kapcsán lehet fellebbezni (c. 1880. n. 6.).

IV. *Jelleg*

A kifogás védekezési eszköz. Nem tartalmazza azért a felperes részéről indított jogigény elismerését és nem mentesíti őt a bizonyítási teher alól.[165]

Mivel a kifogás védekezési eszköz, amely a természetjogból ered, még az ítéletileg kiközösített [per sent. declaratoriam et condemn:] alperest is megilleti.

Nincs ezzel ellentétben az ismert axioma sem: *„reus in exceptione fit actor"*, mert a kifogást emelő csak esetlegesen és védelmi vonalon lesz felperes, illetve vádló.

Végül, mivel a *kifogás* az alperes védekezési eszköze, aki afölött szabadon dönthet, a bíró hivatalból egyetlen kifogást sem köteles érvényesíteni, kivéve saját illetéktelenségét és a c. 1654. esetét.

74. § A pertársaság és keresethalmozás[166] (1669—1671)

I. *Pertársaság*

Általában a perben *egy* felperes küzd egy alperes ellen. Az ügy egyszerűsítése és a költségek csökkentése végett megengedett az alanyi vagy tárgyi keresethalmozás, amikor több pert egy eljárás folyamán intéz el a bíróság.

1. *Aktív keresethalmozás. (Aktive* Streitgenossenschaft.) Akkor áll ez elő, ha több felperes ugyanabban az ügyben indít keresetet (litis consortium activum). Feltétele hogy *valamennyi felperest* közös jogi érdek kapcsolja össze (társkegyuraság, társtulajdon stb.).

A pertársak (litis consortes) nem alkotnak szerves közösséget (mint pl. a jogi személy); mindegyik a maga érdekében perel és cselekményei, nyilatkozatai, mulasztásai stb. részére, illetve ellene számíttatnak be.

[164] *Eichmann* im. 104. old. pl. valaki kifogást emel a kiközösített ellen, aki a feloldozásra hivatkozik: amaz igazolja, hogy a feloldozás kikényszerített volt, tehát érvénytelen.

[165] Exceptionem obiiciens non videtur de intentione adversarii confiteri. (R. I. 63. in VI.)

[166] *Eichmann,* 105. sq.

Az egyes pertársak részére több perbeli képviselőt, vagy az összes pertársak részére egy képviselőt lehet kijelölni.

A perközösség fennállhat a per kezdetén, vagy pedig a per folyamán létesülhet pl. ha egy harmadik személy közbelép, vagy valamelyik fél több örököse, vagy jogutódja lép be a perbe.

2. *Passzív keresethalmozás* (Passive Streitgenossenschaft) áll elő, ha ugyanaz a kereset ugyanabban a perben *több alperes* ellen irányul (litis consortium passivum).

3. *Alanyi keresethalmozás.* (Subiective Klagenhäufung,) akkor áll elő, ha több felperes illetve alperes ugyanazon jogalapon jogosított, illetve kötelezett, tehát közös érdek fűzi őket össze.

4. *Tárgyi keresethalmozás,* ha a felperes *több igénye* ugyanaz ellen az alperes ellen egy és ugyanabban a keresetben nyer kifejezést. Nem számít, hogy a különböző igények ugyanazon jogalapra támaszkodnak-e (pl. szerződéses viszony), vagy különböző jogügyletekre, birtokviszonyra, vagy tiltott cselekményekre.

A bíróságnak illetékesnek kell lennie (c. 1556—1568.) a különböző igények megállapítására nézve és a támasztott igények nem keresztezhetik egymást (c. 1669. § 1.).

A tárgyi keresethalmozás rendszerint akkor következik be, ha a felperes egyszerre több kérelmi vagy birtokkeresettel lép fel egy forumon ugyanazon alperessel szemben, de lehet a kérelmi keresetet birtokkeresettel is kapcsolni feltéve, hogy az ellenfél nem él jogfosztási kifogással (spolium. c. 1670. § 1.).

5. Másrészt az alperes a támadás elhárítására több anyagi jogi vagy eljárásjogi *kifogást* emelhet[167], még ha azok egymással ellentétben vannak is.[168]

A kérelmi keresettel megtámadott alperesnek joga van a felperes ellen birtok-*viszontkeresettel* élni és a felperes hasonlóképpen járhat el az alperessel szemben (c. 1670. § 2.).

Az alperes a kérelmi keresettel szemben nem emelhet birtokkeresetet (és fordítva), ha jogfosztásról van szó.

Ha a kérelmi és birtokkereset kapcsolódik, a bíró a felek meghallgatása után mind a két kérdést egy ítélettel befejezheti, vagy előbb az egyiket, azután a másikat intézi el, amint a jogok gyorsabb és tökéletesebb megvédése szempontjából jobbnak látja (c. 1671. § 3.).[169]

A magyar jogban több felperes együtt indíthat pert, illetőleg több alperes együtt perelhető,

a) ha a per tárgya olyan közös jog, illetőleg olyan közös kötelezettség, amely csak egységesen dönthető el, vagy ha a perben hozott döntés a pertársakra a perben való részvétel nélkül is kiterjedne;

[167] Pl. A bíróság nem illetékes, a fél nem perképes, a követelés nem esedékes. Elv: „nullus pluribus uti defensionibus prohibetur." R. I. 20. in VI.

[168] Pl. hogy a követelés már kiegyenlítést nyert és elévült.

[169] *Pertársaság a magyar jogban.*

b) ha a perbeli követelések ugyanabból a jogviszonyból erednek;

c) ha a perbeli követelések hasonló ténybeli és jogi alapból erednek. (Pp. 51. §.)

II. *Keresetváltoztatás*

Az alperes szabályszerű megidézése és az ezt követő perfelvétel (contestatio litis, amelynek célja a vitás kérdés lerögzítése) után a keresetet megváltoztatni, vagyis a követelést és jogalapot módosítani az alperes beleegyezése nélkül nem lehet. (c. 1725. n. 5., 1731. 3.).

A felperes azonban az ügy befejezése előtt a *kérelmi* pertől visszaléphet, hogy azt jognyerés (adipiscendae) vagy jogvisszaszerzés (recuperandae) céljából *birtok*-keresetté változtassa.[170] (c. 1671. § 1.)

A bíró alapos okból az ügy befejezte után is, de a befejező ítélet előtt megengedheti az ily visszalépést. (c. 1671. § 2.)

75. § Az egyes keresetek[171]

1. *A zárlat elrendelése* (sequestratio rei) *és a joggyakorlás eltiltása,* (inhibitio exercitii iuris). (c. 1672—1675.)

— Mivel a kereset az alanyi jog folyománya és következménye, tulajdonképpen a kereseteket a *bíróság* előtt kellett volna tárgyalnunk. De a kódex sorrendjét követve, itt kommentáljuk.

1. Aki igazolja, hogy neki valamely más által birlalt (detentio) tárgyhoz joga van s hogy őt kár érheti,[172] ha ez a tárgyat őrizet alá nem helyezik, annak joga van a bírótól ama tárgy zárlat alá helyezését kérni. (c. 1672. § 1.)

2. Hasonló körülmények közt azt is lehet kérni hogy valakit valamely jog gyakorlásától a bíróság eltiltson.[173] (c. 1672. § 2.)

3. Ha a közjó kívánja, a zárlat elrendelését és a joggyakorlás megtiltását a bíró *hivatalból* is kimondhatja, különösen az ügyész vagy kötelékvédő kérelmére. (c. 1672. § 3.)

[170] A magyar jogban a felperes keresetét az elsőfokú ítélet hozatalát megelőző tárgyalás berekesztéséig bármikor megváltoztathatja, ha a megváltoztatott keresettel érvényesített jog ugyanabból a jogviszonyból ered, mint az eredeti kereset, vagy azzal összefügg. (Pp. 146. § 1.)

[171] *Beste,* 861. sq. — *Cocchi,* IV. 148. sq. — *Coronata,* III. n. 1192. sq. — *Eichmann,* 99. sq. — *Holböck,* II. 960. sq. — *Jone,* III. 89. sq. — *Lega—Bartocetti,* I. 355. sq. — *Marchesi,* III. 98. sq. — *Sipos—Gálos,* § 190. 191.

[172] Pl. ha a bérlő gondatlan, vagy a fiduciarius a *pia causa* jövedelmét magának tartja vissza.

[173] Pl. a bemutatási jog, a vagyonkezelési, a házas közös élet joga stb.

4. A *kölcsön* biztosítására is meg van engedve a zárlat, ha a hitelező joga nyilvánvaló, de az 1923. kánon 1. §-ának figyelembevételével. (c. 1673. § 1.)

A zárlat kiterjed az *adósnak* ama dolgaira is, amelyek letétként vagy bármely más címen más személyeknél találhatók (c. 1673. § 2.).

5. Az alperest is meg kell idézni, aki a keresetet elháríthatja, ha megfelelő *óvadékot* (cautio) tesz le. Semmiképpen sem lehet a zárlatot tehát elrendelni, vagy joggyakorlást eltiltani, ha

a) a fenyegető kár más *módon* is elhárítható, vagy

b) annak kárpótlására kellő *óvadékot* ajánlanak fel. (c. 1674.)

6. *Zárgondnok.* A zár alá helyezett dolog őrizetére a bíró a felek előterjesztésére alkalmas személyt, *zárgondnokot* (sequester) jelöljön ki, ha pedig a felek nem tudnak megegyezni, a bíró hivatalból válasszon zárgondnokot (c. 1675. § 1.).

A zárgondnok a reá bízott tárgy megőrzésében gondozásában és fenntartásában annyi gondosságot köteles kifejteni, amennyit saját dolgaira fordít. Azután köteles mindenestül visszaadni annak, akinek a bíró ítélte. (c. 1675. § 2.)

A bíró a zárgondnok részére kívánsága esetén kellő *díjazást* rendel (c. 1675. § 3.)

II. *Az új létesítmények* (novi operis nuntiatio) *és még be nem állt kár* (de damno infecto) *miatti keresetek.* (c. 1676—1678.)

1. Aki mások új létesítményéből[174] reá bekövetkezhető kártól fél, feljelentheti azt a bírónak azzal a kéréssel, hogy a létesítmény mindaddig abbahagyassék, amíg a bíró mind a két fél jogát ítéletileg meg nem állapítja (c. 1676. § 1.).

a) Az új létesítményt bejelentő joga bizonyítására *két* hónapi határidővel rendelkezik, amelyet alapos okból és a másik fél meghallgatása után, a bíró meghosszabbíthat vagy megrövidíthet. (c. 1676. § 3.)

b) A bírói döntés következtében az érdekelt fél azonnal tartozik az új dolog létesítését abbahagyni. Ha azonban kellő biztosítékot nyújt arra, hogy ha pervesztes lesz, mindent a régi állapotba visszahelyez, kérheti a bírótól a megkezdett dolog folytatását. (c. 1676. § 2.)

c) Ha valamely régi dolgot nagyrészben megváltoztatnak, a sérelmezett fél ugyanúgy járhat el, mint az új létesítménynél (c. 1677.).

2. A *be nem állt kár* (actio de damno infecto) miatt a veszély elhárítására keresetet indíthat az, aki tulajdonát összedőléssel fenyegető idegen épület, fa, vagy más dolog révén súlyos kártól félti. Ha a kár már bekövetkezett, akkor óvadékot igényelhet a kár megszüntetése vagy jóvátétele iránt (c. 1678.)

[174] Pl. ha templom, javadalom, egyházi hivatal, egyházmegye, plébánia határmegállapításából harmadik részére kár, vagy újabb teher származnék, stb.

III. *A semmisségi panaszok,* (actio ob nullitatem actorum). (c. 1679—1683.)

1. Ha valamely cselekmény vagy szerződés *ipso iure* semmis,[175] az érdekelt fél keresetet indíthat a semmisség kimondása iránt (c. 1679.).

2. Ha a *római pápa* megerősített valamely (érvénytelen) cselekményt[176] vagy okiratot,[177] az alsóbb bíró csak az Apostoli Szentszék megbízásából vizsgálhatja ezt felül (c. 1683.)

3. Valamely cselekmény *csak* akkor[178] semmis, ha

a) magát a cselekményt alkotó *lényeges* elemek, vagy

b) ha a jog által a cselekvény érvényességéhez az érvénytelenség büntetése mellett (sub poena nullitatis) megkívánt alakszerűségek (sollemnia) vagy feltételek hiányzanak. (c. 1680. § 1.)

4. Valamely cselekmény semmissége nem vonja maga után az azt *megelőző* vagy azt *követő* s a szóban forgó cselekménnyel *össze nem függő* cselekmények érvénytelenségét. (c. 1680. § 2.)

5. Az, aki semmis cselekményt végez, a sértett fél keresetére a kárt és költségeket is megtéríteni tartozik. (c. 1681.)

6. *Hivatalból* a bíró csak akkor mondhatja ki a semmisséget, ha a közjóról, vagy a szegényekről, vagy a kiskorúakról, illetve ezekkel egy tekintet alá esőkről van szó (c. 1682.).

IV. *A feloldás* (actio rescissoria) *és teljes visszahelyezés* (restitutio in integrum) *iránti keresetek.* (c. 1684—1689.)

Bizonyos jogi cselekmények és jogügyletek megtámadhatók, ill. érvényteleníthetők (vagyis nem *abszolute,* hanem csak feltételesen érvénytelenek), ha az érdekelt kérésére az illetékes bíróság azokat érvénytelennek nyilvánítja..

1. *Actio rescissoria* (c. 1684—1686).

A *relatív* érvénytelenséget nem minden érdekelt támadhatja meg, mint az abszolútat, hanem csak a *közvetlenül* érdekelt (megtámadásra jogosított).

[175] Pl. egyházi hivatalról való kényszerű vagy simóniás lemondás (c. 185.), simóniás szerződések (c. 729.), simóniás kegyúri bemutatás (c. 1465.), meg nem üresedett egyházi hivatal adományozása (c. 150.), kényszerből eredő cselekmények (c. 103.).

[176] pl. választást

[177] pl. hivatal felállításnál,

[178] kimerítő felsorolás!

a) Megtámadható az a jogi cselekmény, vagy jogügylet, mely igazságtalan súlyos félelem (metus gravis, c. 103. § 2.), vagy csalárdság (dolus, (c. 103. § 2.) hatására jött létre.[179]

Tévedés (c. 104.) címén csak akkor indítható *két* évi határidő alatt kereset, ha az érdekelt valamely szerződésnél *tévedés* folytán felénél nagyobb, mégpedig súlyos sérelmet szenvedett (c. 1684. § 2.).

b) A megtámadásra jogosított feloldási keresetet indíthat (c. 1685.) az ellen,

1° aki a félelmet keltette vagy a csalárdságot elkövette, még akkor is, ha nem saját, hanem más javára tette ezt; (c. 1685. n. 1.)

2° minden nemcsak rosszhiszemű, hanem jóhiszemű birtokos ellen is, aki a félelemmel vagy csalárdsággal kicsikart dolgok birtokában van. Ennek viszont viszontkereseti joga van bárki ellen, egészen a félelem vagy csalárdság szerzőjéig (c. 1685. n. 2.).

3° Ha az, aki a félelmet keltette vagy a csalárdságot elkövette, a cselekmény vagy szerződés végrehajtását sürgeti, a sértett vagy rászedett fél félelem, vagy csalárdság címén ellene kifogást emelhet (c. 1686.).

2. *Restitutio in integrum.* (c. 1687—1689.)

A teljes visszahelyezés rendkívüli jogvédő eszköz, éppen azért csak bizonyos személyeket illet meg. Így kiskorúak, jogi személyek,[180] valamint ezek örökösei és utódai az érvényes, de feloldható ügyletből, vagy cselekményből származó sérelem jóvátétele végett más rendes jogorvoslatokon kívül a teljes visszahelyezés (restitutio in integrum) rendkívüli eszközét vehetik igénybe. (c. 1687. § 1.)

a) Kiskorúak és jogi személyek akkor élhetnek e keresettel, ha a *laesio gravis*-t tudják igazolni, ha nincs is reá alapos okuk.

b) Nagykorúak csak akkor vehetik ezt igénybe, ha nincs módjukban a feloldás iránti keresettel (actio rescissoria) vagy más rendes jogorvoslattal élni[181] és ha igazolják, hogy nemcsak súlyos sérelemről van szó, hanem alapos ok forog fenn mellette és a sérelem saját hibájukon kívül történt. (c. 1687. § 2.)

c) *Illetékes bíróság*

A teljes visszahelyezést az *alperes* illetékes rendes bíróságánál kell kérni,

[179] pl. választás (c. 169. § 1. n. 1.) noviciatusba (c. 542. n. 1.) belépés, fogadalom (c. 572. § 1. n. 4.) házasság (c. 1087, 1083.), eskű (c. 1317. § 2.), szerződések, kiegyezés (c. 1927.),

[180] templom, egyházi intézetek, testületek stb.

[181] Ha a határidő az *actio rescissoria*-ra eltelt, vagy a rendes kereset elévült. — G. *Olivero* L'actio rescissoria nel diritto canonico, (in Il diritto eccl. 1954, n. 2—3, 181—195); Vö. még *Appolinaris*, 1930, 143. —

1° ha kiskorúakról van szó, a nagykorúság elérése után *négy* éven belül,

2° ha nagykorúakról vagy jogi személyekről van szó, a szenvedett sérelemnek és az akadály megszűntének napjától számított *négy* év alatt (c. 1688. § 1.).

3° Kiskorúak vagy kiskorúakkal egyenjogúak (jogi személyek) részére a bíró *hivatalból* is megítélheti a teljes visszahelyezést az ügyész meghallgatásával és kérelmére (c. 1688. § 2.).

d) *Eredmény.*

A teljes visszahelyezés azt eredményezi, hogy a kérdéses jogügyet a bíró érvénytelennek nyilvánítja és a régi, vagyis a sérelem előtti állapotba állítja vissza.

Azok a jogok, amelyeket mások a visszahelyezés kérelmezése előtt jóhiszeműleg szereztek, érintetlenül maradnak. (c. 1689.)

V. *A viszontkeresetek,* (actio reconventionalis. c. 1690—1692.)

1. A viszontkereset az alperes részéről ugyanabban a perben a főügy bírósága előtt a felperes ellen kérelmének visszautasítása vagy leszállítása végett indított kereset. (c. 1690. § 1.)

2. *Illetékes bíróság.* Illetékes mind a rendes, mind a delegált bíróság. A felperes tehát alperes lesz, az alperes pedig felperes. Csak az indíthat viszontkeresetet, aki aktív perképességgel bír. A viszontkereset alapján azonban a bíróság *illetékes* lesz akkor is, ha ez ügyben egyébként nem lenne illetékes, feltéve, hogy nincs abszolút illetékességéről szó (c. 1558., 1692.). Sőt a bíróság akkor is illetékes az ügyben, ha az csak a főügy számára van delegálva (kivéve a c. 1558. esetét: c. 1692). Az alperes tehát nem élhet a bíróság illetékessége ellen kifogással.

3. A viszontkereset ugyanabból a jogviszonyból eredhet, mint maga a kereset, de eredhet ezzel összefüggő, vagy egészen más jogviszonyból is; tehát a kereset és viszontkereset között nem kell dologösszefüggésnek lenni.

4. *Mikor alkalmazható?*

a) A viszontkereset ellen bűnügyekben nincs helye újabb viszontkeresetnek, (c. 1690. § 2.), mert itt az ügyész a vádló. Itt csak akkor van ez megengedve, ha kölcsönös sérelemről (iniuria) van szó. (c. 1691. + c. 2218. § 3.)

b) Viszontkeresetnek rendesen minden polgári perben helye van, kivéve a *jogfosztási* (spolium) ügyeket (c. 1691.), vagyis ha a vádlott felperes *exceptio spolii*-val él.

VI. *A birtok-keresetek vagy orvoslatok* (actio possessoria). (c. 1693—1700.)

Az aki valamely dolog birtokának elnyerésére vagy valamely jog gyakorlására[182] törvényes címmel[183] bír, kérheti a dolog birtokába vagy a jog gyakorlásába való helyezését. (c. 1693.)

Nemcsak a birtoklás (possessio), hanem az egyszerű bírlalás is (simplex detentio) jogot ad a birtok-kereset vagy kifogás benyújtására.

1. *Tulajdonháborítás elleni kereset*

a) Az, aki egy egész *évig* bírlalt valami dolgot, vagy gyakorolt (quasi possedit) valamely jogot, ha a bírlalásban vagy a jog gyakorlásában háborgatást szenved, joga van keresetet indítani a bírlalás *megtartása* iránt *(actio retinendae possessionis).* (c. 1695. § 1.)

E kereset csak a szenvedett háborgatás (molestia) *után egy év leforgása alatt* indítható meg a háborgató ellen, hogy háborgatásával felhagyjon (c. 1695. § 2.).

b) Az is, aki *erőszakkal* (vi) *titkon,* (clam) vagy *ideiglenesen* [haszonélvezettel: precario][184] bírlal (possidet) valamit, keresetet indíthat a bírlalás megtartása végett bármely háborgató ellen, de nem ama személy ellen, akitől maga a dolgot erőszakkal, vagy titkon elragadta, vagy akitől azt ideiglenes használatba (haszonélvezetbe) kapta. (c. 1696. § 1.)

A *közjót* érdeklő ügyekben az ügyésznek van joga a *hibás* bírlalás miatt fellépni az ellen, aki valamit erőszakkal, titkon vagy haszonélvezettel bírlal (c. 1696. § 2.).

2. *Vita a birtokjog körül.*

Ha a felek közt afelől támad vita, hogy a kettő közül melyiket illeti meg a birtokjog, előnyben kell részesíteni azt, aki *egy éven át* a bírlalás gyakoribb és lényegesebb cselekményeit gyakorolta. (c. 1697. § 1.)

Kétely esetén a bíró mindkét félnek az osztatlan bírlalást ítéli meg. (c. 1697. § 2.)

c) Ha a dolog vagy a jog természete, vagy a vitákból és villongásokból származható veszedelem nem engedi, hogy ideiglenesen a bírlalási jogot osztatlanul a pereskedő felek gyakorolják, a bíró a kérelmi per elintézéséig a dolgot zárgondnoknál letétbe helyezteti, vagy a jog úgynevezett bírlalását (quasi-possessionem) felfüggeszti. (c. 1697. § 3.)

[182] pl. választási, szavazati jog, javadalom élvezési jog, stb.

[183] pl. tulajdonjog, javadalmas, kegyúr stb.

[184] *Precarium* olyan szerződés, amellyel valaki másnak, ennek kérelmére, valamely dolognak használatát, vagy valamely jog gyakorlását visszavonásig átengedi, de azt akármikor visszakövetelheti.

3. *A birtokvisszaszerzési kereset*

Az, akit valamely dolog birtokából (ingó, vagy ingatlan) vagy valamely jognak ún. bírlalásából kizavartak,

a) a jogfosztás szerzője (auctor spolii) és annak jogutódja, vagy a dolog jelenlegi visszatartója (detentor) ellen birtok-visszaszerzési keresetet *(actio recuperandae possessionis)* indíthat (c. 1898. § 1.),

b) a jogfosztás ellen pedig kifogást is emelhet, (c. 1698. § 1.) (exceptio spolii).

c) Ezt a keresetet a jogfosztás tudomásul vételétől számított *egy éven belül* lehet érvényesíteni; a kifogást ellenben bármikor, mivel örökös. (c. 1698.)

d) A jogfosztó ellen kifogást emelő és a jogfosztást bizonyító fél nem tartozik addig a bíróság előtt megjelenni, amíg birtokába vissza nem helyezték. (c. 1699. § 1.)

A jogfosztottnak (spoliatus) birtokába való visszahelyezésére nem kell mást bizonyítania, mint magát a jogfosztást. (c. 1699. § 2.)

e) Ha azonban a dolog vagy joggyakorlás visszatérítése valami *kárral* járna (pl. kegyetlenkedésekkel, amikor a férj a felesége ellen a házassági együttélés visszaállítását követeli), a bíró a félnek, vagy az ügyésznek kérelmére a személyi és dologi körülmények tekintetbe vételével, a visszatérítést vagy *fölfüggeszti*, vagy a dolgot, avagy személyt *zárgondnoknál* őrízteti mindaddig, amíg az ügy a kérelmi per útján befejezést nem nyer. (c. 1699. § 3.)

f) A birtokpereket a birtokháborítási (c. c. 1699. § 2.), vagy visszaszerzési ügyekben az ellenfél beidézésével, a birtokelnyerési ügyekben pedig valamennyi érdekelt fél megidézésével kell elintézni (c. 1700.).

Az illetékes bíróság a kérdéses tárgy *lelőhelyének* bírósága (c. 1560. n. 1.).

76. § A keresetjogok megszűnése[135] (c. 1701—1705)

A jogokat érvényesíteni kell, hacsak az idő és a tények (események) nem haladtak már túl rajtuk. Az idő és a tényleges körülmények erősebbek, mint a jog. A *tényleges* állapotból ezért idővel *jogállapot* származik. Ha valaki jogával nem törődik, annak megsértésére huzamosan nem reagál, úgy tekinthető, mintha arról hallgatólagosan lemondott volna. Ezen a meggondoláson alapszik az elévülés és elbirtoklás jogintézménye.

Anyagi jogi jogigény elévülésének az a hatása, hogy a kötelezett jogosult a szolgáltatást megtagadni, a keresetet tehát kifogással el-

[135] *Beste*, 868. sq. — *Cocchi*, IV. 176. sq. — *Coronata*, III. nr. 1230. sq. — *Eichmann*, 107. sq. — *Jone*, III. 112. sq. — *Lega—Bartocetti*, I. 474. sq. — *Marchesi*, III. 124. sq. — *Sipos—Gálos*, § 192.

háríthatja; a jogi kötelezettség azonban fennmarad, mint keresetnélküli igény (obligatio naturalis).

Úgy is elévülhetnek a keresetek, hogy valaki nem veszi azt igénybe a törvényesen megállapított idő alatt.

I. Polgári (contentiosus) *keresetek*

A polgári perekben a dologi vagy személy keresetjogok elévülése az 1508—1512. kánonok szerint történik, de a személyállapotra vonatkozó (status kereset) keresetek soha sem évülnek el. (c. 1701). Az 1508. kánon szerint az elévülésre nézve a *polgári* törvényeket kell figyelembe venni.[186]

Nem évülnek el az 1509. kánonban felsorolt jogigények sem.

Mind a személyi (iura ad rem), mind pedig a dologi jogokból (iura in re) eredő polgári jogi keresetek *rendes* elévülési ideje 30 év; ugyanez áll az ítélet érvénytelenítésére irányuló keresetre is. (c. 1893.)

A *laesio gravis* (c. 1684. § 2.)-ból eredő kereset elévülési ideje 2 év.

Az elévülési *határidő* azzal az időponttal kezdődik, amelyben a keresetigény első ízben előterjeszthető lett volna (c. 1705. § 1.). Az az idő tehát nem számít, amely alatt a sértett nem bírt tudomással jogának sérelméről, vagy keresetindítási jogában korlátozva volt (c. 35.): *Agere non valenti non currit praescriptio.* Ha az elévülési határidő megszakadt (c. 1725. n. 4.), újból kezdődik.

II. *Bűnvádi keresetek*

Az idő a bűntettet bizonyos szempontból fátyollal fedi be s midőn az arra való emlékezést megszünteti, a büntetés célját (a botrány jóvátételét) illuzórikussá teszi. — Az időmúlás egyébként megnehezíti a bizonyítási eljárást és védekezést egyaránt s így még a látszólag igazságos ítéletet is kérdésessé teszi.

1. Minden *bűnügyi* kereset megszűnik:

a) a vádlott halálával, *b)* a törvényes hatalom megbocsátásával (condonatio) és *c)* a bűnügyi kereset megindítására kiszabott határidő eltöltével (c. 1702.).

2. A *rendes* elévülési határidő: *három* év.

3. *Rendkívüli elévülési idő:*

a) jogtalanság (iniuria) miatti kereset *egy* év alatt (c. 1703. n. 1.),

[186] Részletesen l. *Kánoni jog* I. 382. oldal.

b) a hatodik és hetedik isteni parancs ellen elkövetett bűntény öt év alatt (c. 1703, n. 2.),

c) simonia és embergyilkosság miatt indítandó keresetek *tíz* év alatt évülnek el (c. 1703. n. 3.).

4. Ha a bűnügyi keresetjog el is évül:

a) nem szűnik meg magából a bűntettből netán eredő *polgári kereseti* jog az okozott kár megtérítésére (c. 1704. n. 1.);

b) ezenkívül az ordinárius a 2222. kánon 2. §-ában jelzett orvoslatokat is igénybeveheti (c. 1704. n. 2.)[187]

A *S. Officium*nak fenntartott bűntettekre nézve (eretnekség stb.) annak sajátos szabályai irányadók (OS II. 7. n. 6.: AAS, 1. 78.).

5. Az elévülés a *bűnügyekben* a bűntett elkövetése napján kezdődik (c. 1705. § 1.).

Ha pedig a bűntett *folyamatos* (successivum habet tractum), akkor az elévülés csak a folyamat megszűntével kezdődik. (c. 1705. § 2.).

A *szokványos* (habituale), vagy *folytatólagos* (continuatum) bűntettnél az elévülés csak az *utolsó* cselekmény után kezdődik; s az el nem évült bűntett miatt vád alá helyezett egyén az azzal összefüggő *régebbi* cselekményekért is felelős, bár egyenkint véve azok már elévültek (c. 1705. § 3.).

A *határidő* a meghatározott idő elteltével végződik (c. 31—34.), hacsak hivatalos vádló nem volt gátolva a vád benyújtásában (tempus utile. — c. 35., 1702.).

A bűnvádi kereset elévülése megszakad, ha a bíró megidézi az alperest (c. 1725. n. 4 + 1508.).

VII. FEJEZET

A PER FOLYAMATA (INSTANTIA)

77. § A per megindítása. A keresetlevél (c. 1706—1710)[188]

I. *A keresetindítás*

A keresetindítás úgy történik, hogy a felperes, vagy bűnügyekben és közérdekű ügyekben az ügyész (c. 1955.) az illetékes bíróság-

[187] pl. a papnak megtilthatja a hivatal végzését (prédikálás, misézés, szentségkiszolgáltatás, hitoktatás stb.).

[188] *Beste*, 896. sq. — *Eichmann*, 120. sq. — *Cocchi*, IV. 187. sq. — *Coronata*, III. 143. sq. — *Holböck*, II. 962. sq. — *Jone*, III. 114. sq. — *Lega—Bartocetti*, II. 512. sq. — *Marchesi*, III. 127. sq. — *Sipos—Gálos*, § 194.

nál *iratot*[189] nyújt be (libellus conventionis, libellus accusationis), amelyben a vita tárgyát előadja és az előadott vitás jogok érvényesítésére a bíró jogsegélyét, vagyis annak hivatalos közbelépését kéri (c. 1706.).

A keresetlevél az *első* lépés: a per kezdete és alapja, amelyre a további eljárásnak irányt és tartalmat ad. A bíróság csak a keresetben előadott igény fölött határozhat.

II. *A keresetlevél kellékei:*

1. *a bíróság megnevezése.* A felperesnek meg kell neveznie a bíróságot, amelyhez a keresetet intézi;[190]

2. *a kereseti kérelem:* elő kell adnia, hogy *mit* kér és kitől kéri (c. 1708. § 1.);

3. *a jogalap:* jeleznie kell legalább általánosságban a jogalapot, amelyre állításai bizonyításában támaszkodik (c. 1708. n. 2.).

4. *az alperes neve és lakóhelye;*

5. *a felperes* (képviselő) *adatai:* el kell látni a kérelmező vagy képviselőjének aláírásával és kelettel (év, hó, nap) s meg kell nevezni a kérelmező vagy képviselője lakóhelyét, hogy nekik az iratokat kézbesíteni lehessen (c. 1708. n. 3.).

III. *A keresetlevél felülvizsgálása*

A keresetlevél a bíró informálására szolgál elsősorban a peranyag és kereseti kérelem tekintetében.

A bírónak vagy bíróságnak először saját illetékességéről, (c. 1556—1558.) majd a felperes perlési képességéről (aktive Prozesslegitimation) (c. 1609.) kell meggyőződnie. Ha mindkét feltétel fennáll, köteles a keresetlevelet végzésileg elfogadni. Ha egyik kellék is hiányzik, a keresetlevelet kellő indokolással visszautasíthatja (c. 1709. §. 1.).

Ha a bíró *kijavítható* hibák miatt utasította vissza a keresetleve-

[189] Kivételesen *szóbeli* keresetet is elő lehet terjeszteni. Aki nem tud írni, vagy a keresetlevél benyújtásában törvényesen akadályozva van, kérelmét élőszóval is előadhatja a bíróság előtt (c. 1707. § 1.)

Könnyebben kivizsgálható és kisebb fontosságú s ezért gyorsan elintézendő ügyekben a bíró belátásától függ az *élőszóval* előadott kére'em elfogadása. (c. 1707. § 2.) Mindkét esetben a bíró a tényt jegyzővel *írásba* foglaltatja, amelyet a felperes előtt felolvastat s amelyet a felperes helybenhagy. (c. 1707. § 3.)

[190] *Quis, quid, coram quo, quo iure petatur et a quo.*

Recte compositus, quisque libellus habet.

let, a felperes új, szabályszerűen megszerkesztett keresetlevelet nyújthat be ugyanannak a bírónak.

Ha a bíró a kijavított keresetlevelet is visszautasítja, tartozik az új visszautasítás indokait is előadni (c. 1709. § 2.).

A keresetlevél visszautasítása ellen a fél 10 napi határidő alatt a *felsőbb* bírósághoz fordulhat, amelynek — a másik fél, az ügyész vagy kötelékvédő meghallgatása után — a visszautasítás kérdésében a lehető *leggyorsabban* kell határoznia. (c. 1709. § 3.)

Ha a bíró a keresetlevél benyújtásától számított *egy hónap* alatt a keresetlevél elfogadása vagy visszavetése iránt nem határoz, az érdekelt fél kérheti, hogy a bíró teljesítse tisztét; ha a bíró mégsem intézkedik, a kérelem előterjesztése után *öt* nap múlva felfolyamodást nyújthat be vagy a püspökhöz, (ha nem ő maga a bíró), vagy a felsőbb bíróághoz, hogy ez vagy szólítsa fel a bírót az ügy elintézésére, vagy rendeljen ki helyette mást. (c. 1710).

A keresetlevél vagy szóbeli kérelem elfogadása után a bíró hivatali hatalmánál fogva az ellenfelet hivatalosan megidézi, vagyis perbe hívja (citatio, in ius vocatio. c. 1711. § 1.).

Az alperes megidézése lényeges, mert a per kontradiktorius eljárás, azonkívül a természetes méltányosság megkívánja, hogy az alperest meghallgatása nélkül ne ítéljék el.[191] Az idézés elmulasztása miatt *semmisségi* panaszt lehet emelni (c. 1894, 1895.).

Az alperes köteles az idézésre megjelenni.

78. § Az alperes idézése és a bírói cselekmények közlése[192] (c. 1711—1725)

I. *Az idézés kellékei*

1. Az idézést az illetékes bíró bocsátja ki, tehát hivatalos jelleggel bír.

Az idézéssel egyidejűleg a bíró a *keresetlevél másolatát* is közli az alperessel. Az idézést vagy a keresetlevél másolatára vezeti rá, vagy hozzácsatolja (c. 1712. § 1.) Az idézést írásban kell közölni az alperessel, s ha többen vannak, külön-külön mindegyikkel (c. 1712. § 2.), de úgy, hogy kézhez is kapják.

[191] Audiatur et altera pars.

[192] *Beste*, 817. sq. — *Cocchi*, IV. 197. sq. — *Coronata*, III. 148. sq. — *Eichmann*, 122. sq. — *Holböck*, II. 963. sq. — *Jone*, II. 120. sq. — *Marchesi*, III. 131. sq. — *Lega—Bartocetti*, II. 524. sq. — *Sipos—Gálos*, § 194. II. R. B. *Clune*, The judical Interrogation of the Parties, Washington, 1956.

Ha olyan ellen indítanak pert, aki nem rendelkezik szabadon a vitás dolgokkal, az idézést azzal kell közölni, aki az ő nevében az 1648—1654. kánonoknak megfelelően a pert felvenni tartozik. (c. 1713.)

Ha a peres felek *önként* megjelennek a bíró előtt az ügy tárgyalására, nincs szükség idézésre. A jegyző azonban köteles az iratokban feltüntetni, hogy a felek önként megjelentek a bíró előtt. (c. 1711. § 2.)

2. *Az idézés kellékei:*

Az idézésnek tartalmaznia kell

a) a bírónak az alpereshez a megjelenés végett intézett *parancsát,* vagyis azt, hogy melyik bíró előtt, milyen ügyben (legalább általában) melyik felperes vonja perbe a vezeték- és keresztnévvel megjelölt alperest;

b) világosan meg kell nevezni a megjelenésre kitűzött helyet és és a jegyző írja alá (c. 1715. § 1—2.).

c) Az idézést *két* példányban kell kiállítani, az egyiket az alperesnek kézbesítik, a másikat a periratokhoz kell csatolni. (c. 1716.)

d) Az idéző levelet, ha lehet, a *kúria futára* kézbesítse magának az alperesnek, bárhol is tartózkodjék. (c. 1717. § 1.) Ezáltal a futár más egyházmegye határait is átlépheti, ha a bíró ezt szükségesnek tartja s a futárnak megparancsolja. (c. 1717. § 2.)

e) Ha a futár nem találja az alperest tartózkodási helyén, az idézőlevelet átadhatja a család vagy a személyzet valamelyik tagjának, ha ez elfogadni kész és megígéri, hogy azt mielőbb átadja az alperesnek.

Ha ez nem lehetséges, a bírónak jelentést tesz, aki annak közléséről az 1719. és 1720. kánonok értelmében intézkedik. (c. 1717. § 3.).

Az idéző levelet elfogadni vonakodó alperest *törvényesen* megidézettnek kell tekinteni (c. 1718. jogi fikció).

Ha az idézőlevél távolság vagy más ok miatt nehezen kézbesíthető ki futár útján az alperesnek, akkor a bíró parancsára *postán* ajánlottan és tértivevénnyel, vagy más, a helyi törvények és körülmények szerint legbiztosabb módon küldendő el (c. 1719.)[193]

[193] Ha az alperes tartózkodási helyét szorgos kutatás után sem lehet megállapítani, az idézést *nyílt parancs* (edictum) által kell foganatosítani (c. 1720. § 1.). Mégpedig úgy, hogy a futár a bíróság ajtaján az idéző levelet hirdetés módjára a bíró által meghatározott időn át *kifüggeszti* és valamely nyilvános *hírlapban* közzéteszi; ha mindkét mód együtt lehetetlen, egyik is elégséges. (c. 1720. § 2.)

A hirdetés által történő idézésnél a futár a hirdetés szélére feljegyzi, hogy mikor függesztette ki a bíróság ajtaján s meddig volt kifüggesztve (c. 1721. § 3.).

f) Amikor a futár az idéző levelet az alperesnek átadja, azt *aláírja* az átadás napjának és órájának feljegyzésével. Hasonlóképp cselekszik, ha a levelet az alperes családja vagy személyzete valamelyik tagjának adja, feljegyezve az átvevő nevét is. (c. 1721. § 2.)

g) Ha az alperes az idéző levelet *vonakodik* elfogadni, a futár aláírása és a megtagadás napjának és órájának feljegyzése után a bírónak visszaadja. (c. 1721. § 4.)

A futár eljárásáról a bírónak sajátkezűleg aláírt jelentést tesz, amelyet a periratok között kell megőrizni (c. 1722. § 1.)

Ha az idézés *postán* történik, a postahivatal vevényét és tértivevényét szintén az iratokhoz kell csatolni (c. 1722. § 2.).

Ha az idézőlevél nem felel meg az 1715. kánonban felsorolt kellékeknek, vagy nem törvényszerűen lett kézbesítve, az idézés is, a perbeli cselekmények is *érvénytelenek.* (c. 1723.)

Az alperes megidézésére fentebb előírt szabályokat a többi perbeli cselekményekre is, mint pl. a végzések és ítéletek közlésére stb. megfelelően kell alkalmazni, de tekintettel kell lenni különböző természetükre (c. 1724.).

II. *Az idézés joghatálya*

Ha az idézés törvényszerűen történt, vagy a felek önként megjelentek:

1. az ügy, illetve vitatott jog megszűnik *res integra* lenni, tehát ettől az időponttól nem adható el, sem meg nem változtatható;

2. *sajátja* lesz annak a bírónak, vagy bíróságnak, amely a keresetet elfogadta, tehát a felperes ezután nem választhat a több illetékes bíróság között;

3. a kirendelt (delegált) bíró joghatósága megerősítést nyer, úgy, hogy még a megbízó jogának elenyésztével (halál stb.) sem szűnik meg (c. 61., 207. § 1.), vagy ha az alperes lakóhelyét meg is változtatja;

4. megszakad az elévülés, mert az idézés után megszűnik az alperes jóhiszeműsége;

5. a per *folyamata* (lis pendere) megkezdődik s azonnal érvényesül a szabály, hogy a per folyamata alatt semmi újítás ne történjék („lite pendente nihil innovetur" c. 1725. n. 5.).

6. Minden idézés *ügydöntő* (peremptoria); megismétlése csak akkor szükséges, ha az 1845. kánon 2. §-a alapján a bíró egyházi büntetéssel akarja megtörni a fél makacsságát (c. 1714.).

79. § A perfelvétel (litis contestatio)[194] (c. 1726—1731)

I. *Fogalom*

1. Miután az idézés és keresetlevél kézhezvétele útján az alperes kellőképp informálódik a felperes kereseti igényéről, mérlegeli, hogy a kérelmének helyt adjon-e vagy vele szembe helyezkedjék. Megkísérelheti, hogy halasztó vagy jogrontó kifogással (litis finitae; c. 1628, 1629.) a pert elhárítsa. Ha ez nem lehetséges, köteles a bíróság előtt megjelenni, ellenkező esetben *makaccsá* (engedetlenné: contumax, c. 1842.) nyilvánítják. Más szóval a perfelvételi tárgyaláson (contestatio litis) meg kell jelennie s így perbe kell bocsátkoznia.

Megjelenik tehát a felperessel együtt (c. 1712. § 3.) a bíróság előtt az előre kitűzött időpontban és ott ellentmond a kereseti kérelemnek, illetve megállapítják a *vitás pontokat,* amire nézve a bíróságnak ítéletileg kell választ adnia.

2. A per tárgyát vagy anyagát tehát a *perfelvétel* (litis contestatio) állapítja meg, vagyis azt, hogy az alperes formálisan ellene mond a felperes kérelmének azzal a szándékkal, hogy kész a bíró előtt perelni. (c. 1726.)

a) A perfelvételhez semmi *ünnepélyesség* sem szükséges. Elégséges, ha a felek a bíró vagy megbízottja előtt megjelenvén, a felperes kérelmét és az alperes ellentmondását jegyzőkönyvbe veszik, amiből megállapítható, hogy miről van szó és mik a vita pontjai (c. 1727.).

b) Bonyolultabb ügyekben azonban, amelyekben a felperes kérelme sem nem világos, sem nem egyszerű, vagy az alperes ellentmondásában nehézségek rejlenek, a bíró *hivatalból* vagy a fel-, vagy az alperes kérelmére a vita pontozatainak helyes megállapítása vagy, mint mondani szokás, a kétségek eloszlatása *(ad dubia concordanda)* végett a feleket újra megidézi (c. 1728.).

c) Ha a kétségek eloszlatására kitűzött napon a perbe vont fél nem jelenik meg, sem elmaradásának alapos okát[195] nem adja, *makacsnak* kell nyilvánítani és a megjelent fél kérelmére a vitás pontokat hivatalból kell megállapítani. A makacs féllel hivatalból ezt azonnal közölni kell, hogy a kétségek vagy pontozatok megállapítása ellen a bíró által kitűzött idő alatt kifogásait megtehesse s a makacsságtól magát tisztázhassa. (c. 1729. § 1.)

[194] *Beste,* 872, sq. — *Cocchi,* IV. 207. sq. — *Coronata.* III. 157. sq. — *Eichmann,* 125. sq. — *Holböck,* II. 965. sq. — *Jone,* II. 126. sq. — *Lega—Bartocetti,* II. 545. sq. — *Marchesi,* III. 132. sq. — *Sipos—Gálos,* § 195. — E. *Mazzacane,* La litis contestatio nel pro cesso civile canonico, Napoli 1954.; *Vö.:* La *litis* contestatio e il devieto della „mutatio libelli" nel processo canonico, (in Il diritto eccl. 1953, 171—218.)

[195] pl. betegség stb.

d) Ha a felek megjelennek és a kétségek és pontozatok megállapításában *megegyeznek* és a bíró a maga részéről semmi kifogást nem tesz, erről a vitás kérdést megerősítő *végzésben* említést kell tenni. (c. 1729. § 2.)

e) Ha pedig a felek *nem egyeznek* meg, vagy megállapításaikat a bíró nem hagyta helyben, a bíró a vitát maga végzéssel döntse el. (c. 1729. § 3.)

f) A kétségek vagy pontozatok megállapított formuláján csak *új* végzéssel, fontos okból, a fél vagy ügyész, vagy kötelékvédő kérelmére s a másik vagy mind a két fél meghallgatásával és indokainak tekintetbe vételével lehet *változtatni* (c. 1729. § 4.).

g) A perfelvétel *előtt* a bíró a tanúk és más bizonyítékok elfogadása iránt ne tegyen lépéseket, kivéve, ha

1° makacsság esete forog fenn,

2° vagy a tanúk vallomásának elfogadása azért szükséges, hogy ez a tanú valószínű elhalálozása, máshová távozása vagy egyéb ok miatt később lehetetlenné, vagy nehézzé ne váljék. (c. 1730.)

II. *A perfelvétel joghatálya*

1. A felperesnek nem szabad a keresetlevélen *változtatni,* hacsak a bíró, az alperes beleegyezésével és alapos okból, a változtatást meg nem engedi, de mindenkor gondoskodni kell az alperes esetleges kárának vagy költségeinek megtérítéséről.[196]

2. A bíró elegendő időt állapítson meg a feleknek a bizonyítékok előterjesztésére és kiegészítésére; amely időt a felek kérelmére saját belátása szerint meg is hosszabbíthatja, föltéve, hogy ezáltal a per kelleténél tovább nem húzódik (c. 1731. n. 2.).

3. Az idegen dolgok birlalójának *jóhiszeműsége* megszűnik. Ezért az elítélt nemcsak a dolgot magát, hanem annak a perfelvétel napja *után* előállt gyümölcseit is tartozik visszaadni és a netán felmerült károkat megtéríteni (c. 1731. n. 3.).

[196] A keresetlevélen nem történik változás:

a) ha a bizonyítás módja megszorítást vagy változást szenved;

b) ha leszállítják a kérelmet vagy ennek járulékát;

c) ha a keresetlevélben előadott ténykörülmények akként nyernek felvilágosítást, kiegészítést, vagy kijavítást, hogy a vita tárgya ugyanaz marad;

d) ha a dolog helyett annak értékét, kamatát, vagy más egyenértékű dolgot kérnek. (c. 1731. n. 1.)

80. § A per folyamata (instantia litis), annak megszakítása és megszűnése[197] (c. 1732—1741)

I. *Fogalom*

A per folyamata (litis instantia) a perfelvétellel kezdődik és jogerős ítélettel, vagy más *perzáró*[198] ténnyel végződik.

A per természetes befejezése előtt véget érhet megszakítással, vagy megszüntetéssel (peremptio), illetve lemondással (renunciatio. — c. 1732.).

II. *Az instancia megszakad:*

1. a perlekedő fél *halálával,*[199]

2. az egyik fél *személyi állapotának megváltozásával,* vagyis a perlési képesség elvesztésével. Ilyen pl. a gondnokság alá helyezés, elmebetegség, kiközösítés (c. 1628. § 3.);

3. az *ügylegitimáció* elvesztésével, vagyis ha megszűnik az a hivatal (gondnokság, üzletvezető, vagyonkezelő, elöljáró), amelynek alapján eljárt (c. 1648—1653.).

a) Az említett esetekben az instancia csak akkor szakad meg, ha a jelzett események a per bezárása *előtt* (conclusio in causa. c. 1860.) történtek, de csak addig, amíg a meghalt örököse, vagy az utód a pert fel nem veszi.

b) Az ügy befejezése *után* azonban nem szakad meg, mivel az ügy már ítéletre érett. Azért a bíró — a képviselő, vagy ilyen hiányában a meghalt örököse, vagy hivatali utódja megidézésével köteles azt folytatni (c. 1733. n. 1, 2.).

[197] *Beste,* 874. sq. — *Cocchi,* IV. 214. sq. — *Coronata,* III. 164. sq. — *Eichmann,* 128. sq. — *Holböck,* II, 966. — *Jone,* II. 129. sq. — *Lega—Bartocetti,* II. 565. sq. — *Marchesi,* III. 136. sq. — *Sipos—Gálos,* § 196.

[198] Ilyen a magasabb bírósághoz való folyamodás, bírói egyezség, a kereseti igény teljesítése, a vitás dolog elpusztulása, az anyagi követelésről való lemondás stb.

[199] Ekkor az örökösökre száll a per, akiknek időt kell adni a perfelvételre. Kivétel a c. 1734. esete, ha ugyanis arról folyik a vita hogy a peres egyházi személyek közül melyiknek van joga valamely javadalomhoz és a per folyamata alatt az egyik meghal, vagy a javadalomról lemond, a folyamat nem szakad meg, hanem azt a megmaradt peres fél ellen folytatja az ügyész, aki a javadalom vagy Egyház szabadsága mellett küzd, hacsak a javadalom nem a püspök szabad adományozása alá esik és a püspök az ügyet, mint vesztettet, inkább a megmaradt félnek nem ítéli. (c. 1734.)

A képviselő vagy gondnok *tisztének megszűntével* a per folyamata addig marad függőben, amíg a fél új képviselőt vagy gondnokot nem állít, vagy amíg nem nyilatkozik, hogy személyesen kívánja a pert továbbvinni (c. 1735.).

III. *Az instantia megszűnése*

1. Érdektelenség által. (Peremptio.)

Ha a perfelvételtől számított *két* év alatt semmiféle perbeli cselekmény nem történt, noha ezt semmi sem gátolta.

A fellebbezési instantia hasonló feltételek mellett már *egy* év alatt megszűnik s így az elsőfokú ítélet jogerőre emelkedik. (c. 1736.);

A megszüntetés (peremptio) *mindenki*, még a kiskorúak és az elöljáró vagy vagyonkezelő által képviselt jogi személyek ellen is érvényesül. Az így képviselt személy részéről fennmarad a kereset jog a gyámok, vagyonkezelők, képviselők ellen, ha ezek ártatlanságukat a perfolyamat megszűnése miatt nem tudták bizonyítani. (c. 1737.)

2. *Lemondással a felperes részéről.*

Az instanciáról való lemondást nem szabad összetéveszteni az anyagi igényről való lemondással; az instanciáról való lemondás csak ideiglenes lemondás ennek peres úton történő érvényesítéséről. A felperes igényét új keresetben mindig érvényesítheti.

a) A lemondás érvényességéhez szükséges:

1° hogy írásban történjék;

2° aláírja a lemondó fél, vagy annak külön felhatalmazással ellátott képviselője; (c. 1662.)

3° hogy közöljék a másik féllel;

4° aki azt, vagy kifejezetten, vagy hallgatólagosan elfogadja;

5° hogy a bíró elfogadja (c. 1740. § 2.).

Tehát mind az alperes, mind pedig a bíró a felperes lemondásával szemben követelheti a per továbbfolytatását.

Eme feltételek mellett a kereset a per bármely stádiumában (addig, míg az ítélet nem jogerős), minden instanciában *visszavonható*. Mind a felperes, mind az alperes lemondhat az egyes, vagy valamennyi perjogi cselekményről; de *csak írásban* (c. 1880. n. 9. + 1740. § 1.).

b) *A lemondás joghatálya.*

1° A joghatály *ipso iure* vagyis azonnal érvényre emelkedik külön bírói ítélet nélkül;

2° a perfüggőségből származó magán és perjogi követelmények *ex tunc* megszűnnek, tehát a keresetindítás előtti jogi helyzet áll vissza.

3° Megsemmisülnek a *per iratai* (acta processus), de nem az *ügy iratai* (acta causae); sőt ezek érvényesíthetők egy új eljárásban is, ha ez ugyanazok között a személyek között és ugyanarról a dologról folyik.

Harmadik személyre (idegenekre) nézve csak okiratok erejével bírnak (c. 1738.).

3. *Költségek.* Az instancia megszűnése miatt a költségeket meg kell osztani:

a) Ha *megszűnt* az instancia, mert záros határidőn belül nem végeztek perjogi cselekményeket a felek, minden fél az őt megillető költséget fizeti;

b) ha lemondással szűnik meg az instancia, a lemondót a lemondott cselekmények költségeinek megfizetése kötelezi. (c. 1741.)

81. § A bírói kérdezési jog (c.1742—1746)[200]

I. *Kérdezési jog*

1. A *polgári* perben uralkodó *tárgyalási* elvek alapján a bírónak nem kell hivatalból az igazságot kutatnia; a felekre bízza a bizonyítási eszközök megnevezését.

a) Valamely felhozott bizonyíték *felderítése* végett a bíró az egyik peres felet kikérdezheti a másik kérelmére, *vagy hivatalból* is (c. 1742. § 2.).

Ha e téren a bíró a határt túllépi, a kérdezett fél jogosan tagadja meg a választ (c. 1743. § 1.), anélkül, hogy ennek következményeitől tartania kellene.

b) *Közérdekű* polgári ügyekben[201] az igazság felderítése végett az ügy befejezése előtt (conclusio in causa), az ügy befejezte után pedig az 1861. kánon alapján (c. 1743.) járhat el.

2. A felek a törvényesen kérdező bírónak kötelesek az igazságnak megfelelően *felelni.* A feleletet csak akkor tagadhatják meg, ha saját bűntettükről van szó (c. 1743. § 1.), mivel a vádlott nem köteles maga ellen bizonyítékokat szolgáltatni.

a) Ha a törvényesen kérdezett fél vonakodik felelni, a bíró feladata megítélni, hogy ez a vonakodás jogos-e, vagy egyenlő-e a beismeréssel, vagy sem (c. 1743. § 2.).

b) A *felelet* törvényellenes *megtagadása* vagy hamis vallomás az egyházi hatóság ellen elkövetett bűntett.

A bíró a vétkes felet

1° meghatározott időre a törvényes egyházi cselekményektől (actus legitimus ecclesiasticus, c. 2256. n. 2.) eltilthatja; s ha

2° a felelet előtt igazmondási (de veritate dicenda) esküt is tett, a hamis eskü miatt a világi perfelet személyes interdictummal, az egyházi személyt pedig felfüggesztéssel sújthatja.

[200] *Beste*, 874. sq. — *Cocchi*, IV. 223. sq. — *Coronata*, III. 172. sq. — *Eichmann*, 130. sq. — *Holböck*, II. 967. sq. — *Jone*, II. 135. sq. — *Lega—Bartocetti*, II. 603. sq. — *Marchesi*, III. 138. sq. — *Sipos—Gálos* § 197.

[201] pl. házasságjogi ügyek (c. 1967, 1971.) szentelési ügyek, javadalmi ügyek stb.

3. A kánoni jog a felek *esküttételét* az igazmondásra vonatkozólag szükségesnek tartja. *Polgári* ügyekben, ha a közjó forog szóban, meg kell követelnie a felektől; más ügyekben a bíró belátásától függ annak elrendelése (c. 1744.), de *bűnügyekben* a bíró a vádlottat nem esketheti meg.

II. *Pontozatok* (articuli).

Ezek a bizonyítási eljárás előkészítését szolgáló, a vitás kérdéseket lerögzítő kérdések. A felperes és alperes váltakozva egymással kérdéseket terjeszthetnek elő, amelyeket a bíró az ellenféllel válaszadás végett közöl.

A *positiones* és *responsiones*-nek az a célja, hogy a perbeli beismerés elérésével a bizonyítási eljárást leegyszerűsítse. Ezért a panasz tartalmát és az alperes ellenészrevételeit meghatározott ténymegállapításba foglalják. Ezekből kitűnik, hogy mi az, ami még *vitás* (thema probandum). — E pontozatok híd a bizonyítási eljáráshoz.

Közérdekű ügyekben az ügyész és a kötelékvédő is terjeszthet be a bírónak a félhez intézendő pontozatokat, vagyis kérdéseket, amelyeket közönségesen kérdőpontoknak (positiones, vagy articuli) nevezünk (c. 1745. § 1.).

A kérdőpontok szerkesztésére, elfogadására és a fél elé való terjesztésére nézve az alább tárgyalandó 1773—1781. kánonok az irányadók (c. 1745.)

A perbezárásig mindig elő lehet terjeszteni ilyen pontozatokat.

III. *A megjelenési kötelezettség*

Az a fél, akinek perbeli képviselője van, általában nem tartozik személyesen a bíróság előtt megjelenni.

Csak esküttétel és kihallgatás végett kötelesek a felek *személyesen* a bíróság előtt megjelenni.

A személyes megjelenést a bíró akkor is elrendelheti, ha valamelyik félnek törvényes perbeli képviselője van.[202] (c. 1746.)

[202] Kivéve a bíborosokat, püspököket s más magas *polgári* állásban lévőket, akik tanúvallomás végett nem kötelesek a bíróság előtt megjelenni. Ezek maguk nevezik meg a helyet, ahol vallomást tesznek (c. 1770. § 2.).

VIII. FEJEZET

A BIZONYÍTÁS

82. § A bizonyítás általában[203] c. 1747— 1836)

Miután a perfelvétel kapcsán a vita tárgya, a positio-k révén pedig a bizonyítási téma tisztázódott, a per a bizonyítási stádiumba kerül.

I. *Fogalom és felosztás*

1. A bizonyítás célja az előadott tények igazságának, vagy téves voltának megállapítása (pl. valamely házassági akadály fennállása stb.). Nem az ellenfél, hanem a bíróság célját szolgálja, amelynek olyan helyzetben kell lennie, hogy az állított tények igazságát vagy igaztalanságát ítéletileg kimondhassa.

A bizonyítás az arra kötelezett fél feladata.

2. *Nem szorulnak bizonyításra:*

a) a *közismert tények* (facta notoria). Közismert lehet valami *jogilag* (notorietate iuris) az illetékes bíró érvényre emelkedett ítélete vagy a félnek a bíróság előtt tett vallomása után; és *ténybelileg* (notorietate facti), ha valamely cselekedet nyilvánosan ismeretes és oly körülmények között történt, hogy semmi csűrés-csavarással eltitkolni vagy törvénymagyarázattal menteni nem lehet (c. 2197. nn. 2, 3).

b) A *jogvélelem*, amit maga a törvény föltételez, *vélelmez* (ipsa lege praesumuntur), bizonyítás számba megy.

c) *az elfogadott tények*, vagyis amit az egyik fél állít és a másik elfogad, kivéve

1° azokat a tényeket, amelyeket hivatalból kell megvizsgálni (illetékesség, perképesség), és

2° amelyeket a jogrend bizonyítandónak ír elő (c. 1454, 1737. 1976, 1982, 1995, 2049.), továbbá azok,

3° amelyek bizonyítását a bíró szükségesnek tartja (c. 1747.).

Egyéb tényeket bizonyítani kell.

A legfőbb bizonyítási eszközök a kánoni jogban, amelyekből meggyőződést merít a bíró a felhozott tények igazsága vagy igaztalansága mellett, a következők: bírói bevallás; tanúk; szakértői vélemény; bírói szemle, okiratok, felek esküje.

[203] *Beste*, 876. sq. — *Cocchi*, IV. 230. sq. — *Coronata*, III. 179. sq. — *Eichmann*, 133. sq. — *Holböck*, II. 969. sq. — *Jone*, II. 138. sq. — *Marchesi*, III, 141. sq. — *Lega—Bartocetti*, II. 965. sq. — *Sipos—Gálos*[7], § 198.

II. *A bizonyítás értékelése*

1. A bizonyítékok értékelése a bíróság feladata, amely a logika szabályai és a bírói gyakorlat alapján az előadott tények bizonyító erejéről véleményt alkot magának. A kánoni jogban általában a lelkiismeretes megfontoláson nyugvó szabad bírói mérlegelés elve érvényesül, hacsak a törvényes bizonyítási szabályok nem kényszerítik a bírót arra, hogy bizonyos tényeket bizonyítottaknak vegyen fel. (c. 1869. § 3.)[204]

Egyébként a bíró teljesen *szabad* a bizonyítékok mérlegelésében.

2. A bíró egyaránt igénybeveheti a közvetlen (direkt) és közvetett (indirekt) bizonyítási eljárást.

Közvetett a bizonyítás *iudiciumok* (praesumptiones iudicis) és tényvélelmek (praesumptio facti) alapján. Pl. az egyik fél részéről a válaszadás megtagadása a másik fél állításának igazsága mellett nyújt támpontot (c. 1743. § 2., 1831. § 2., 1836. § 3.)

3. A kánoni jogban megkülönböztetünk *teljes* (plena) és *nem teljes* (semiplena probatio) bizonyítást. A póteskű (iuramentum suppletorium) a nem teljes bizonyítást teljessé teszi. (c. 1829.)

III. *A bizonyítási teher*

A bizonyítási teher problémája igen fontos a perben. Az akit a bizonyítási teher és egyben bizonyítási jog megillet, sok esetben kezében tartja a győzelem lehetőségét.

1. *Alapelv:* aki valamit állít, azt köteles is bizonyítani, ha az ellenfél ellene mond.[205] Ezt követeli a természetes méltányosság, annál is inkább, mert a tagadást nehezebb bizonyítani, mint az állítást.[206]

Csak *tényeket* (facta) kell bizonyítani, nem pedig jogszabályokat. A jogszabályok ismerete s azoknak a konkrét tényekre való alkalmazása a bíró feladata (iura novit curia!)

Szokásokat, egyesületi statutumokat és kiváltságokat a bíró nem köteles ismerni, ezeket bizonyítani kell.

A felperes köteles igazolni a panasz tárgyát megalapozó tényeket.[207]

[204] A polgári perben a bírói bevallás mentesíti a másik felet a bizonyítás terhe alól (c. 1751.); a közokiratok (c. 1816) hitelesítik a bennük foglalt tényeket; a felkínált eskű befejezi a pert a bírói egyesség mintájára (c. 1836. § 2.); a félbizonyítás a kiegészítő eskű által teljessé válik (c. 1829.); ide sorozhatók a jogvélelmek is.

[205] *Ei incumbit probatio, qui dicit, non qui negat* (1. 2 D. 22, 3.). *Affirmanti, non neganti incumbit probatio.*

[206] *Quod gratis asseritur, gratis negatur.*

[207] pl. aki a felbontott jegyesség alapján kártérítést követel, igazolnia kell, hogy az írásban jött létre és egyoldalúan, ok nélkül bontották fel és ebből vagyoni kár származott.

Ha az alperes olyan tényeket hoz fel, amelyek a vitatott jogügylet általános tényállásához tartoznak, igazolni köteles.

A büntető perben az ügyész nemcsak az elkövetett bűntett *tárgyi*, tényállási elemeit tartozik igazolni, hanem az általános tényállást is (bűnösség, nyilvánosság).

Ha a büntető perben az ügyész nem tud bizonyítani, a vádlottat felmentik.[208]

Kétes bizonyítás esetén áll az elv büntető perben: *in dubio pro reo.*

Tulajdonperekben pedig ilyen esetben a birtokos javára,[209] házassági perekben pedig annak érvényessége mellett kell dönteni (c. 1014.).

Ha a kifogásemeléssel az alperes lesz a felperes, neki kell állításait bizonyítani.

2. *A jogvélelmek.* Bizonyos esetekben maga a törvény szabályozza a bizonyítási terhet jogvélelmek felállításával. Aki mellett a vélelem szól, mentesül a bizonyítási teher alól.[210] Az *ellenfél* viszont köteles bizonyítani (c. 1827.)

Hasonló az eset, ha a törvény *nisi, nisi forte* vagy hasonló záradékokat tartalmaz valamely *kivétel* megnevezésére. Ilyenkor az köteles bizonyítani, aki a kivételre hivatkozik, (pl. c. 70, 1115. § 1., c. 1130, 1486., 1487., 1536. § 1. stb.).

IV. *A bizonyítási eljárás*

A perfelvétel után a bíró a feleknek időpontot tűz ki bizonyítékaik előterjesztésére. (c. 1731. n. 2.)

1. *A bizonyítási eljárás kötelezettsége.*

a) Tisztán *polgári perekben* a felek kötelessége a bizonyítási anyag (tanuk, okmányok, stb.) előállítása, vagyis a bizonyítás teljesítése (inducere, producere).

Az okiratokkal való bizonyítás eszközlése azok felmutatásával történik. — Ha a bizonyítás tanúkkal történik, jelezni kell nevüket és lakáscímüket, valamint a tárgykört, amire nézve vallomást tudnak tenni (bizonyítási artikulusok).

b) Ha a *közjó,* vagy a *lelkek* üdvét érintő kérdésekről van szó,[211]

[208] Ez azonban nem jelenti, hogy ártatlan: *Actore non probante, reus absolvitur.*

[209] *Melior est conditio possidentis: Beati possidentes!*

[210] pl. a büntett elkövetésénél a törvény vélelmezi (feltételezi) a szándékosságot (c. 2200. § 2.). Tehát nem az ügyésznek, hanem a tettesnek kell bizonyítania, hogy *nem* volt szándékos a kérdéses cselekménye.

[211] Ún. hivatalos ügyek.

a bíró a bizonyítási eljárást köteles *hivatalból* is kiegészíteni (c. 1619. § 2.).

A büntető perekben a bizonyítást a *vizsgáló* bíró (c. 1939-1946.) gyűjti össze.

A házassági perekben a perbezárás (conclusio) *után* is lehet új bizonyítékokat előterjeszteni (c. 1861. § 1.+c. 1989), ugyanígy szentelési perekben is (c. 1993, 1998.+c. 1989.).

2. A bizonyításfelvétel a *bíró* feladata, mivel ő a pernek a vezetője, irányítója. Az eljárás különböző az egyes bizonyítási eszközök szerint.

Rendesen megbízott *ügyhallgató* végzi (c. 1570. § 2., 1770. § 2., n. 3. 4.), vagy pedig az ítéletre jogosított bíró (officiális).

Minél *közvetlenebb* a bizonyításfelvétel, annál biztosabb a bíró a bizonyító erő mérlegelésében.

Mivel a bizonyítás célja a meggyőzés, a bíró jogosult a bizonyítási eszközöket korlátozni (c. 1762, 1754.), főleg azokat, amelyek a per elhúzására törekszenek (c. 1749.).[212]

3. A bizonyítási eljárás a perfelvétel *után* (litis contestatio) történik. Kivételesen előtte is történhetik (c. 1730., 1729. § 1., 1842., 1861.).

4. A bizonyítási eljárás a peres felek *távollétében* történik (c. 1771.). De utána az eredményt közölni kell a felekkel, hogy észrevételeiket megtehessék (c. 1783.). A perbezárás előtt (conclusio) a feleknek módot kell adni a periratokba való betekintésre.

A perbezárással a bizonyítási eljárás lezárul. (c. 1860., 1861.)

83. § A felek beismerése[213] (c. 1750—1753)

1. Perbeli beismerésnek (confessio iudicalis) nevezzük az egyik félnek valamely tényre vonatkozó szóbelileg, vagy írásban a bíró előtt akár önként, akár a bíró kérdésére önmaga ellen és az ellenfél javára tett nyilatkozatát. (c. 1750.)

A magánügyben, amely a közjót nem érinti, az egyik félnek szabad és meggondolt beismerése a másik felet felmenti a bizonyítás kötelezettségétől (c. 1751.).

A fél, aki a perben beismerést tett, beismerését nem vonhatja vissza, kivéve, ha

a) ezt azonnal teszi,

[212] Qui certus est, certiorari non debet.

[213] *Beste*, 876. sq. — *Cocchi*, IV. 235. sq. — *Coronata*, 184. sq. — *Eichmann*, 139. sq. — *Holböck*, II. 969. sq. — *Jone*, II. 140. sq. — *Marchesi*, III. 143. sq. — *Lega—Bartocetti*, II. 643. sq. — *Sipos—Gálos*[7], § 199. — N. da S. *Michele*, La confessione delle parti nel processo canonico, Milano 1957.

b) vagy ha bebizonyítja, hogy vallomása nem felel meg az 1750. kánon kellékeinek,

c) vagy ha tévedésből eredt (c. 1752.).

2. A félnek az ellenfél vagy mások előtt írásban vagy szóbelileg tett beismerését *perenkívüli* (extraiudicialis) beismerésnek mondjuk. Ha később a perben hivatkoznak rá, annyi értéke lesz, amennyire a bíró a körülmények figyelembevételével becsüli (c. 1753).

84. § A tanúkkal való bizonyítás[214] (c. 1754—1791)

I. *A tanúk fogalma és személyi kellékei*

1. *Fogalom.*

A tanúk a peres felektől különböző személyek, akik a perben a bíróság előtt a vitás kérdésekben vallomást tesznek. A tanúkkal való bizonyítás bármely ügyben megengedett, de a bíró irányítása mellett és az alábbiakban előírt módon (c. 1754.) történhetik.

2. *A tanúk kellékei* (c. 1756—1758.)

A jog *negatív* normát állít fel, vagyis azokat sorolja fel, akik *nem* lehetnek tanúk.

Elvileg mindazok tanúskodhatnak, akiket a jog *kifejezetten* nem tilt el a tanúvallomástól (c. 1756.).

a) *Nem alkalmasak* (non idonei) a tanúskodásra:

a serdületlenek és gyengeelméjűek (c. 1757. § 1.).

b) *Gyanúsak* (suspecti) a tanúskodásra:

1° a kiközösítettek, hamisan esküvők, becsületvesztettek, de mind a három kategória csakis a kijelentő vagy marasztaló ítélet *után* (c. 1757. § 2. n. 1.);

2° azok, akik olyan züllött életet folytatnak, hogy nem lehet őket hitelre méltóknak (c. 1757. § 2. n. 2.) tartani.

3° a fél nyilvános és komoly ellenségei (c. 1757. § 2. n. 3.).

c) *képtelenek* (incapaces) a tanúskodásra:

1° az ügyfelek, vagy ügyfelekként szereplők, mint pl. a gyám, az árva, az elöljáró, vagy kezelő saját testülete, vagy a kegyes alapítvány (pia causa) ügyében, amelyet a perben képvisel;

2° a bíró és az assistensei, az ügyvéd és mások, akik a feleket

[214] *Beste*, 877. sq. — *Cocchi*, IV. 250. sq. — *Coronata*, III. 189. sq. — *Eichmann*, 141. sq. — *Holböck*, II. 970. sq. — *Jone*, II. 143. — *Lega—Bartocetti*, II. 657. sq. — *Marchesi*, III. 146. sq. — *Sipos—Gálos*[7] § 200.

ugyanabban az ügyben támogatják vagy támogatták (c. 1757. § 3. n. 1.);

3° papok minden olyan dologra nézve, amit a szentségi gyónás révén tudtak meg, még ha a gyónási titok alól felmentést is kaptak;[215]

4° a házasfél házastársa ügyében, és egyenes ágon bármely fokú és az oldalágon elsőfokú vérrokona vagy sógora ügyében, kivéve (c. 1757. § 3. n. 3.)

ha a személy polgári vagy egyházi állását érintő (ún. statusperek) ügyről van szó, amit máshonnan nem lehet megtudni és aminek ismertét a közérdek kívánja (c. 1757. § 3. n. 3.).

d) *A tanúvallomás alól mentesek:*

1° a plébánosok és más papok arra nézve, ami szent hivataluk révén a gyónáson *kívül* tudomásukra jutott;

2° a köztisztviselők, orvosok, szülésznők, ügyvédek, jegyzők és mások, akik hivatali titoktartásra vannak kötelezve, de csak eme titoktartás alá eső ügyekre nézve;

3° azok, akik a tanúskodásból maguknak, vagy egyenes ágon bármely fokon, oldalágon elsőfokú vérrokonaiknak vagy sógoraiknak zaklatásától, vagy súlyos bajtól kell tartaniok (c. 1755. § 2. n. 2.).

A *nem alkalmas* vagy *gyanús* tanúk a bíró végzése alapján kihallgathatók, de vallomásuk csak mint útmutatás és a bizonyítás segédeszköze jöhet számításba és általában esküre nem bocsáthatók. (c. 1758.)

II. *A tanúk megnevezése és kizárása* (c. 1759—1769.)

1. *A tanúk megnevezése.*

A tanúkat rendszerint az érdekelt felek nevezik meg. De az ügyésznek és a kötelékvédőnek is jogában áll a tanúk kihallgatását kérni.

Ha azonban az ügy úgy kívánja (kiskorúak és jogi személyek), a bíró *hivatalból* is köteles tanúkat kihallgatni. (c. 1759.) A hivatalból történő bizonyításkiegészítés a házassági per természetéből következik, mivel *bonum commune*-ről van szó.

Ha valaki tanúk által akar bizonyítani, a bíróságnak *be kell jelentenie* azok nevét és lakását s ezenfelül be kell nyújtani azokat a kérdőpontokat, amelyekre a tanúk kihallgatandók. (c. 1761. § 1.)

Ha a bírótól perdöntőleg is *meghatározott* idő alatt a felek a ta-

[215] A szentségi gyónás alkalmával bárkitől vagy bármi módon hallottakat sem szabad elfogadni az igazság még oly csekély bizonyítékának sem (c. 1757. § 3., n. 2.).

nókat nem nevezik meg, ez a kérelemről való lemondásnak minősül. (c. 1761. § 2.)

2. *A tanúk számának korlátozása.* (c. 1762.)

A felek sokszor azt hiszik, hogy a tanúk nagy száma okvetlen az ügy sikerét jelenti. Másrészt előfordul az is, hogy valamelyik fél, pl. az alperes így akarja az ítéletet meggátolni vagy túlságosan kihúzni. Ha az ügy már eléggé ki van vizsgálva és így a bejelentett tanúk már nem szükségesek, vagy ha időhúzásra valók csupán, a bíró jogosult a tanúk számát *csökkenteni.* (c. 1762.) Az elutasító végzés ellen 10 napon belül fellebbezésnek van helye a bírói kollégiumhoz.

A tanúk neveit az érdekelt féllel a bíróság időben közölni tartozik, hogy esetleges kifogásait azokkal szemben megtehesse. Ha azonban ez a bíró bölcs belátása szerint vagy a kötelékvédő véleménye alapján a tanúk kihallgatása *előtt* nem kívánatos, akkor legalább a tanúvallomások *közzététele előtt* közölni kell. (c. 1763.)

A 1763. kánon azt is előírja, hogy maguk a felek tartoznak egymás tudomására hozni a tanúk nevét, mielőtt azok kihallgatása megtörténnék. Ebből az is következik, hogy ha a kötelékvédő, ügyész vagy bíró hivatalból jelent be tanúkat, azokat *is* közölnie kell a felekkel. (c. 1763 + 1782.)

A bíró a tanúvallomások közzétételét egészen a bizonyítási eljárás befejezéséig elhalaszthatja.

Annak vallomását, aki idézés nélkül, *önként* jelentkezik tanúskodás végett, a bíró tetszése szerint elfogadhatja, vagy visszautasíthatja (c. 1760. § 1.). De azt minden esetben vissza kell utasítani, akiről azt veszi észre, hogy célja csupán a per késleltetése vagy az igazság bármely módon való megakadályozása. (c. 1760. § 2.),

3. *A tanúk visszautasítása* (c. 1764.)

A tanú-visszautasítás kétféleképpen történhetik:

a) vagy *hivatalból* és tételes jog alapján; azokat ugyanis, akik a tanúskodástól el vannak tiltva (c. 1757.). *hivatalból* ki kell zárni, hacsak azok kihallgatása az 1758. kánon szerint nem ajánlatos (c. 1764. § 1.).

b) vagy pedig az ellenfél kérelmére.

A tanúk kizárását azok nevének közlésétől számított *három* napon belül kell bejelenteni, hacsak nincs igazolva, vagy esküvel állítva, hogy a visszautasítás alapját képező ok csak *később* jutott az illető tudomására. (c. 1764. § 4.)

A bíró a terminust a helyi szokásoknak megfelelően kiterjesztheti.

E kérdés elbírálása a *mellékes* ügy keretében történik (c. 1837—41.). Ha a visszautasítási ok a törvényben nem szerepel akkor a kérelmezőnek rövid terminust kell kitűzni a bizonyítás előkészítésére.

A bíró rendesen a per *végére* hagyja a tanú *kifogásolásának* elbírálását, kivéve, ha *a)* jogvélelem szól a tanú ellen, vagy *b)* a hiba közismert, vagy az *c)* azonnal és könnyen bebizonyítható, vagy *d)* később *már* nem bizonyítható (c. 1764. § 5.).

A fél nem kifogásolhatja azt a tanút, akit *maga* nevezett meg, hacsak új ok nem merül fel a kifogásra. Ellenben kifogásolhatja *vallomását.* (c. 1764. § 3.)

III. *A tanúk kihallgatása* (c. 1767—1781.)

Ide tartozik a tanúk megjelenési kötelezettsége, az eskű tétele, maga a vallomás, végül a vallomás közzététele, ill. értelmezése.

1. *Megjelenés*

Az idézett tanúk tartoznak *megjelenni.* Ellenkező esetben az elmaradás okát a bíróval közölni kötelesek. Az engedetlen tanút, t. i. aki törvényes ok nélkül nem jelenik meg, a bíró büntetéssel sújthatja. (c. 1766. § 1.)

A tanúk kötelesek a törvényesen kérdező bírónak *felelni* és az igazságot megvallani (c. 1755. § 1.).

Az engedetlen tanút, aki t. i.

a) törvényes ok nélkül nem jelenik meg, vagy

b) ha meg is jelenik, de felelni vagy esküt tenni, vagy vallomását aláírni vonakodik, a bíró megfelelő büntetésekkel sújthatja s ezenfelül pénzbírsággal büntetheti az engedetlenségéből a felekre háramló kár arányában (c. 1766. § 2.).

2. *Eskü.* (c. 1767—1769.)

A tanú, mielőtt vallomást tesz, tartozik esküt tenni arra, hogy egészen és kizárólag az igazságot mondja (de sola et tota veritate dicenda). És ha tanú vonakodik esküt tenni, ezt a tényt az indokolással együtt jegyzőkönyvbe kell venni. De a bíró ekkor is figyelmezteti a súlyos kötelezettségre, hogy igazat tartozik mondani. (c. 1767.)

Noha a tanúk a vallomás előtt esküt tettek, mégis a vallomás befejezése *után* a bíró bölcs belátása szerint újra megesketheti őket, hogy igazat mondtak (de veritate dictorum. c. 1768.).

A *nem alkalmas* tanúkat kihallgatás alkalmával nem szabad esküre bocsátani (c. 1758.)

A felek és képviselőik a tanúk esküttételénél jelen lehetnek az 1763. kánon figyelembevételével, t. i. csak akkor, ha egymással közöltték a tanúik nevét.

Ha a peres felek tisztán *magánjogi* ügyéről van szó, mind a két fél beleegyezésével az eskü elengedhető (c. 1767. § 3.).

Ugyancsak esküvel kötelezhetők a tanúk arra, hogy a hozzájuk intézett kérdőpontokat és az arra adott feleleteket *titokban* tartják mindaddig, amíg a bizonyítékok nyilvánosságra nem kerülnek (c. 1769.), illetve a per bezárásáig.

3. *A kihallgatás helye (c. 1770.)*

A tanúkat rendszerint a bíróság székhelyén, annak hivatalos helyiségében kell kihallgatni. E szabály alól kivételt képeznek:

1° a bíborosok, püspökök és azok, akik a helyi polgári törvény szerint kivételt jelentenek; maguk választják meg a helyet, ahol tanúskodni akarnak és erről értesítik a bíróságot;

2° betegek, vagy sajátos életmódjuk révén akadályozottak (pl. apácák) otthonukban hallgatandók ki;

3° az egyházmegye területén kívül lakó tanúkat, minthogy súlyos kellemetlenségek nélkül megielenni nem tudnak, a tartózkodási helyük szerint illetékes bíróság útján kell kihallgattatni a megküldött kérdőpontok alapján;

4° ha az egyházmegyében laknak, de távol annak székhelyétől. akkor egy közeleső papot, rendszerint a plébánost bízza meg a bíróság a kihallgatással a jegyző tisztét betöltő másik pappal együtt (c. 1770. § 2. n. 2.).

4. *A kihallgatás módja.* (c. 1771—1781.)

1° A kihallgatást a bíró, a kötelékvédő (ügyész) és a jegyző jelenlétében végzik. Helytelen, ha a bíró *egyedül* végzi a kihallgatást s utána a kötelékvédővel és jegyzővel aláiratja azt.

2° A tanúkat egyenként és külön kell kihallgatni (c. 1772. § 1.)

3° A személyazonosság igazolása után az általános kérdések kapcsán azirán kell érdeklődni, hogy milyen viszonyban van a peres felekkel. Az egyes állításoknál mindig meg kell kérdezni, hogy mikor és hogyan jutott tudomásukra a dolog. (c. 1774.)

A kérdések legyenek: rövidek, egy ügyre vonatkozóak, nem fogósak (captiosae), nem ravaszok (subdolae), ne sugalmazzák a feleletet. ne sértők: legyenek a szóbanforgó ügyre tartozók (c. 1775.). — A kérdéseket nem szabad a tanúkkal *előre közölni.* (c. 1776. § 1.)

4° A vallomást szóbelileg kell tenni, nem szabad előre elkészített írásból olvasni.

De ha régi dologról kell tanúskodni, amelyeket előzetes átgondolás nélkül a tanú nem állíthat biztosan, a bíró némi *tájékoztatást* nyújthat neki, ha úgy hiszi, ez nem jár veszedelemmel (c. 1776. § 2.). Ha számokról és számadásokról van szó, a magukkal hozott feljegyzéseket igénybe vehetik (c. 1777.).

5° A tanút a bíró vagy annak meghatalmazottja hallgatja ki. Ő adja fel a kérdéseket is. (c. 1773.)

Ha a felek, a kötelékvédő vagy az ügyész kérdést kívánnak a tanúkhoz intézni, ezt nem közvetlenül, hanem a bíró vagy helyettese útján teheti meg. (c. 1773.)

6° A tanúk kihallgatásánál a *felek* csak akkor lehetnek jelen, ha a bíró indokolt esetben ezt megengedi (c. 1771.). A képviselő és az ügyvéd jelen lehet (Provida art. 130.).

7° A *feleleteket*, amelyek az ügyre vonatkoznak, hűen és hiánytalanul jegyzőkönyvbe kell foglalni, mégpedig a dolog lényegére vonatkozóan szóról-szóra. — Ezért jó, ha maga a kihallgató bíró tollba mondja (dictante iudice) a jegyzőnek. Általában kerülni kell a terjengős, de a túlságosan rövid, távirati stílusban megírt jegyzőkönyveket is.

A jegyző a bíró parancsára egyéb említésre méltó körülményeket is leírhat, amelyek a kihallgatás során fordultak elő. Pl. ha a tanú határozottan, bizonytalankodva, kételkedve, megindultan, őszintén stb. állított valamit, vagy előre elkészített jegyzeteket vett igénybe a vallomásnál.

A jegyző a jegyzőkönyvben mindig tegyen említést az *esküi* letételéről, annak esetleges elengedéséről, vagy megtagadásáról, a felek és mások jelenlétéről, a hivatalból tett kérdésekről és általában minden, a tanúk kihallgatása alkalmával esetleg előfordult és feljegyzésre méltó dologról (c. 1779.).

8° A vallomás után a jegyzőkönyv a tanú előtt *felolvasandó* és pontról pontra megkérdezendő, van-e valami hozzáadni vagy elvenni valója, vagy kíván-e rajta valamit változtatni. A jegyzőkönyvet a tanú újabb esküje után *aláírja* maga a tanú, a kihallgató bíró, a jegyző és a kötelékvédő, ha jelen van. (c. 1780.)

A tanúkat a fél kérelmére vagy hivatalból a vallomások nyilvánosságra hozatala előtt *ismét* ki lehet hallgatni, feltéve, hogy az összejátszás és a megvesztegetés veszélye nem forog fenn. (c. 1781.)

5. *A tanúk kártalanítása*

A kártalanítás mértékét a bíró állapítja meg. A tanúknak joga van az utazással, a bíróság székhelyén való tartózkodással járó költségeinek megtérítését, valamint üzletének vagy foglalkozásának megszakításáért kártalanítást követelni (c. 1787.).

A bíró feladata a fél vagy tanú és, ha szükséges, szakértők meghallgatásával a tanúnak fizetendő kártalanítás és költségek összegszerű megállapítása (c. 1787.)

Ha a bíró által kitűzött perdöntő határidő alatt az 1909. kánon 2. §-ában említett *pénzösszeget* a tanúkat megnevező fél le nem teszi, a tanúkihallgatásról lemondottnak tekintendő. (c. 1788.)

6. *A tanúk szembesítése* (c. 1772. § 2.).

Gyakran megnehezíti az igazság kiderítését a tanúk vallomásában tapasztalt ellentmondás. Ilyenkor kellő feltételek mellett hasznosnak mutatkozhatik a tanú és fél, illetve a tanúknak egymással való szembesítése. (confrontatio).

Szembesítésre azonban csak akkor kerülhet sor:

a) ha a tanúk egymásnak vagy valamelyik félnek fontos és az ügy lényegét érintő kérdésben ellentmondanak;

b) ha az igazság kiderítésére más, könnyebb mód nem kínálkozik;

c) ha nem kell attól tartani, hogy a szembesítésből botrány vagy ellenségeskedés származik (c. 1772.).

IV. *A tanúvallomások közzététele* (c. 1782—1786.).

1. Ha a felek vagy képviselőik nem voltak jelen a kihallgatáson, a tanúvallomások mindjárt az összes tanúk kihallgatása után bírói végzéssel *közzétehetők*. De a bíró — ha jónak látja — a tanúvallomások közzétételét a teljes bizonyítás befejezéséig elhalaszthatja. (c. 1782.)

2. A tanúvallomások közzététele után a már kihallgatott tanúkat ugyanazokra a kérdőpontokra vonatkozólag *újra* kihallgatni, vagy *új* tanúkat elfogadni, csak nagyon óvatosan és fontos okból szabad: és akkor is csak a másik fél és ha jelen van a kötelékvédő vagy ügyész véleményének meghallgatása után, s a csalárdság és sugalmazás veszélyének kizárásával. (c. 1786. art. 135. § 1.).

3. *A tanúvallomások közlése után:*

a) nem lehet a tanú személye ellen kifogást emelni, kivéve, ha az 1764. kánon 4. §-a szerint bizonyítható, vagy eskűvel erősíthető, hogy a tanú hibája *előbb* nem volt ismeretes (c. 1786. n. 1.).

b) De kifogásolható a kihallgatás *módja*, ha a kihallgatás alkalmával a jogszabályokat megsértették és maguk a tanúvallomások, ha tl. azok hamisak vagy egymástól eltérőek, egymásnak ellentmondóak, homályosak, tévesek stb. (c. 1783.)

c) A *kifogást* a bíró végzésileg visszaveti, ha annak semmi alapja nincs, vagy célja tisztán a per halogatása (c. 1784.).

V. *A tanúvallomások értékelése* (c. 1789—1791.)

A bizonyítás tekintetében van *formális* bizonyítási elmélet, amely szerint a bíró bizonyos feltételek fennforgása esetén a bizonyítást bevégzettnek tekinti. A másik a *materiális* bizonyítási elmélet, amikor a törvény nem ad szabályt a bizonyítás értékelésére, hanem azt a bíróra bízza. Ez a *szabad* mérlegelés elmélete. A kánonjogban többnyire ez az utóbbi elmélet érvényesül.

A tanúvallomások *értékelésénél* a bírónak figyelembe kell venni:

a) a tanú polgári állását, tisztségét, esetleg méltóságát;

b) vajon saját tudásából. mint szem- és fültanú, állít-e valamit, vagy pedig hír vagy hallomás után tesz vallomást;

c) vajon a tanú állhatatos és következetes ember-e, vagy változékony, bizonytalan és ingatag;

d) hogy vannak-e tanútársai, vagy pedig egyedül állít valamit (c. 1789.);

e) vajon kizárja-e a hamis eskü gyanúját (art. 136. § 2.);

f) az a körülmény, hogy a felek nem tettek kifogást valamelyik tanú ellen. nem jelenti, hogy a vallomásuk hitelt érdemel a házasság érvényessége ellen. (art. 136. § 3.)

A tanú vallomásának értékelésénél nagyon fontos a plébános által róluk kiállított komoly és lelkiismeretes igazolás, amely szerint az illetők vallás-erkölcsi életéről és igazmondásuk tekintetében ad információt. Annyit ér az ember, amennyit a szava.[216]

Ha a tanúk vallomásai *eltérnek* egymástól, a bíró vizsgálja meg, hogy vallomásaik egymásnak ellentmondanak-e, vagy csak eltérők. illetve egymást kiegészítők (adminiculativa. c. 1790.).

85. § A szakértők[217] (c. 1792—1805., art. 139—154.)

1. *Fogalom és szükségesség*

a) A bíróság némely kérdésben saját ismeretei kiegészítése céljából külön ismeretekkel rendelkező egyéneket, ún. *szakértőket* alkalmaz. A szakértő tehát bizonyos dolog igazi természetének megállapítása, vagy valamely tény bebizonyítása tekintetében a bíróság hiányzó ismeretét van hivatva pótolni. (c. 1792.) A szakértő tehát múlt és jelen tényeket bizonyít, minden személyes vonatkozás nélkül s így tanúnak is nevezhető. Így elsősorban impotenciás, amenciás ügyekben, vagy más olyan esetben szerepel. ahol különösebb szakértelemre van szükség: pl. valamely írás eredetiségének megállapításában. (art. 139—140.)

b) Szakértőket kell igénybevenni, ha a törvény vagy a bíró rendelete szerint azok kihallgatása és véleménye valamely tény bebizonyítására, vagy valamely dolog igazi természetének felderítésére szükséges. (c. 1792.)

[216] Ein Mann, ein Wort.

[217] *Beste*, 881. sq. — *Cocchi*, IV. 275. sq. — *Coronata*, III. 229. sq. — *Eichmann*, 151. sq, — *Holböck*, II. 978. sq. — *Jone*, II. 166. sq. — *Lega—Bartocetti*, II. 744. sq. — *Marchesi*, III. 158. sq. — *Sipos—Gálos*[7], § 201.

2. *A kirendelés módja* (c. 1793. § 1.)

Minthogy a szakértő bizonyos ismeretekre nézve a bíróság hiányos ismeretét van hivatva pótolni, azért természetes, hogy a szakértőt a bíróság alkalmazza, vagy hivatalból, vagy a kötelékvédő (ügyész), vagy a felek kérésére.

Magánügyekben a bíró ezt a kijelölést mindkét fél kérelmére, vagy egyik fél kérelmére, de a másik fél beleegyezésével végezheti.

A *közjót* érdeklő ügyekben pedig az ügyész vagy a kötelékvédő meghallgatásával jelöli ki a szakértőt.

Aki a szakértő kirendeléseket kéri, köteles megnevezni azokat a pontokat a kötelékvédő meghallgatása után a bíró végzésileg állapítja meg. (art. 147.)

A szakértők számának megállapítása a bíró bölcs belátásától függ, hacsak a törvény elő nem írja a szakértők számát. (c. 1793., art. 150.)

3. *A szakértők személyi kellékei*

Az lehet szakértő, aki szakmájában kitűnik és egyben valláserkölcsi szempontból is kiválik.

Nem lehet szakértő:

a) aki jog szerint nem tanúskodhatik (c. 1795., art. 199.),

b) aki bármelyik féllel benső kapcsolatban van,

c) aki impotenciás vagy amenciás ügyben valamelyik felet privátim megvizsgálta. De mint tanút, az első esetben meg lehet, a másodikban pedig meg is kell hallgatni.

4. *A szakértők visszavetése*

A szakértőt egyik vagy mindkét fél jogosult kifogásolni.

A bíró végzésileg mondja ki, hogy a visszavetés elfogadható-e, vagy sem. Ha a visszavetést elfogadja, a visszavetett szakértő helyett mást kell kirendelnie. (c. 1796., art. 145.)

5. *A szakvélemény elkészítése.*

A szakvélemény (votum) elkészítésének útja:

a) a szakértők *esküt* tesznek a bíróság előtt, hogy hivatalukat lelkiismeretesen látják el és a titkot, ha olyan ügyről van szó, megtartják. A felek a szakértők esküttételénél és a feladat végrehajtásánál is jelen lehetnek, hacsak a dolog természete vagy a tisztesség mást nem követel. (c. 1797. § 2.)

b) A bíróság végzésileg állapítja meg az összes *pontokat,* amelyekre a szakértő működésének ki kell terjeszkednie. (c. 1799. § 1.)

c) Ha az eskü letétele után a szakértők a meghatározott idő alatt a kapott parancsnak nem tesznek eleget, vagy alapos ok nélkül a végrehajtás elől kitérnek, *kártérítéssel* tartoznak. (c. 1798.)

d) A szakértők akár írásban, akár szóbelileg előadhatják véleményüket a bírónak. Ha szóbelileg adják elő, a jegyző tartozik azt azonnal írásba foglalni, a szakértők pedig aláírni.

A szakértőt pedig, különösen ha írásban adta be véleményét, a bíró maga elé idézheti a netán szükségeseknek mutatkozó felvilágosítások végett (c. 1801. § 1.).

A szakértők kötelesek világosan feltárni, hogy a rájuk bízott tiszt teljesítésében *milyen úton* és *módon* jártak el s hogy adott véleményük különösen mily érvekre támaszkodik. (c. 1801. § 3.)

A szakértők mindegyike a többitől *külön* adja elő véleményét. Ha a törvények nem tiltják, a bíró mindegyiktől aláírt *közös* jelentést kérhet. Ez esetben a netán felmerülő nézeteltéréseket pontosan fel kell jegyezni. (c. 1802.)

1° Ha a szakértők nem egyeznek, a bírónak módjában áll

a) vagy egy jártasabb szakértőtől véleményt kérni az első szakértők jelentéseire vonatkozólag.

b) vagy pedig egészen új szakértőket alkalmazni (c. 1803. § 1.).

2° Ugyanezt megteheti a bíró akkor is, ha

a) a szakértők a kijelölés után gyanúba keveredtek, vagy

b) tisztük teljesítésére képteleneknek vagy alkalmatlanoknak bizonyultak (c. 1803. § 2.).

6. *Írásszakértők* (c. 1800.)

Ha valamely irat valódisága vitás, akkor magán a vitás iraton kívül a bíróság mindazokat az iratokat is kiadja a szakértőnek, amelyekkel össze tudja hasonlítani. Ha az egymással összehasonlítandó iratokra nézve a felek nem tudnak megegyezni, összehasonlítás végett a bíró azokat választja ki, amelyeket a fél már máskor elismert, vagy amelyeket a vitás irat szerzőségével vádolt személy hivatalos minőségben írt, s amelyeket a levéltárban vagy más nyilvános irattárban őriznek; vagy az illetőnek olyan aláírásait, amelyekről a közjegyző vagy más hivatalos személy igazolja, hogy előttük készültek. (c. 1800. § 2.)

A bíró szükség esetén hivatalból azt a személy is megidézheti, akinek a vitás iratot tulajdonították, hogy előtte, vagy kiküldöttje előtt sajátkezűleg leírja azt, amit a szakértők, vagy maga a bíró vagy kiküldöttje neki tollba mond. Az ilyen írásnak alapos ok nélküli megtagadása annyi, mint a vitás irat valódiságának elismerése a vonakodó hátrányára. (c. 1800. § 3.)

7. *Impotencia ügyben* (c. 1976—1982.)

A férfi megvizsgálására két tapasztalt orvost kell kiküldeni.

A nő megvizsgálására két tapasztalt orvosnőt kell kiküldeni; a vizsgálandó nő beleegyezésével, vagy a bíróság határozatával két férfiorvost is lehet kijelölni. (art. 150. n. 2. Decr. S. Offic. 1942. jún. 12. AAS. 34, 201. n. 2,) Végső fokon, ill. szükség esetén két tapasztalt szülésznőt kell kirendelni.

A férfi és a nő vizsgálata egyaránt csak erkölcsileg megengedhető eszközökkel történhetik. A „verum semen" masturbatio útján nem bizonyítható. (S. Offic. 1929. aug. 2. AAS. 21, 490; art. 150.) Azonkívül a nő vizsgálatánál még egy hivatalból kijelölt tisztes matrónának is jelen kell lennie, aki szintén eskűt tartozik tenni.

8. *Amentia* ügyben

egy vagy súlyosabb esetben két szakértő orvos kirendelése szükséges. Nem alkalmazható azonban olyan pszichiáter, aki a katolikus elvekkel ellentétes nézeten áll a pszichiatria terén. (art. 151.)

a) A szakértők *külön-külön* végzik a vizsgálatot. (c. 1800—1802.) Az egyik a másiknak a véleményét nem mutathatja meg. Az írásbeli szakvéleményben nemcsak a következtetést, hanem azt is le kell írni, hogy milyen módon, milyen eszközökkel történt a vizsgálat és a véleményt milyen bizonyítékokkal támasztja alá. (art. 148. § 1.).

A bíró azt is elrendelheti, hogy a szakértők a vizsgálatot *kollegialiter* végezzék. Ez esetben viszont fel kell tüntetni, hogy az egyes szakértők miben térnek el egymástól. (art. 148. § 2.)

b) Ha a szakértők nem egyeznek egymással akkor jogában áll a bírónak egy jártasabb szakértőt kirendelni — (peritior) — aki az első szakértők véleményét felülvizsgálja. De egészen új szakértőket is rendelhet ki. (art. 152.)

c) *A szakértők kihallgatása.* — A szakvélemény beterjesztése után a bíró a szakértőket megidézi és a kötelékvédő által készített kérdőpontokra nézve a kötelékvédő és a jegyző jelenlétében eskű alatt kihallgatja. (c. 1801. § 2., art. 152.) Ennek az a célja, hogy a szakvéleményben esetleg előforduló homályra nézve és egyéb vitás kérdések tekintetében a szakértő élőszóval is megadhassa a szükséges felvilágosításokat. (art. 152.)

9. *A szakvélemény értékelése*

A bíróság nem köteles elfogadni a szakértők még oly egybehangzó véleményét sem, hanem köteles az *egyéb* körülményeket gondosan mérlegelni. A bíróság azonban tartozik megindokolni, hogy milyen érvek alapján fogadta el vagy utasította vissza a szakértők véleményét. (c. 1804., art. 154.)

10. *A szakértők honoráriuma*

A szakértők tiszteletdíját és költségeit a helyi szokások figyelembe vételével igazságosan és méltányosan kell megállapítani, amely ellen, noha fellebbezésnek nincsen helye, 10 napon belüli ellenvetést lehet tenni. (c. 1805., 1913. § 1.)

86. § A bírói kiszállás és bírói szemle[218] (c. 1806—1811)

Ha a bíró szükségesnek tartja a vitás dolog helyére való kiszállást és magának a dolognak megszemlélését, végzésileg rendeli el azt, amelyben a felek meghallgatásával főbb vonásokban a kiszállás tennivalóit is jelzi. (c. 1806.)

A bíró a szemlét vagy maga személyesen végzi, vagy pedig ügyhallgató, vagy kirendelt bíró útján. (c. 1807.)

A bíró a dolog vagy hely megszemlélésénél szakértőket is igénybe vehet, ha ezek közreműködését szükségesnek vagy hasznosnak tartja. (c. 1808. § 1.)

Szakértők alkalmazásánál amennyiben lehetséges, meg kell tartani az 1793—1805. kánon előírásait. (c. 1808. § 2.)

Ha a bíró civakodástól vagy zavargástól tart, megtilthatja, hogy a felek vagy ügyvédjeik a bírói szemlén jelen legyenek. (c. 1809.)

A bírói szemle alkalmával a bíró *kihallgatja* a hivatalból vagy a felek által a szemle előtt szabály szerint megnevezett tanúkat, ha úgy látja, hogy ezzel az alaposabb bizonyítás vagy a szemle elrendelését szükségessé tevő kétségek eloszlatása lehetővé válik. (c. 1810.)

A jegyző köteles jegyzőkönyvbe venni:

a) mely napon és órában történt a szemle,

b) kik voltak jelen és

c) a szemle hogyan folyt le és mit határozott a bíró. (c. 1811. § 1.)

A szemléről felvett iratokat mind a bíró, mind a jegyző aláírja. (c. 1811. § 2.)

[218] *Beste*, 883. — *Cocchi*, IV. 284. sq. — *Coronata*, III. 240. sq. — *Eichmann*, 154. sq. — *Holböck*, II. 891. — *Jone*, II. 171. sq. — *Lega—Bartocetti*, II. 771. sq. — *Marchesi*, III. 161. sq. — *Sipos—Gálos*, § 202.

87. § Az okiratokkal való bizonyítás[219] (c. 1812—1824)

I. *Fogalom*

Az okiratok olyan dolgok, amelyekben a gondolat kifejezésére általában használni szokott jegyek, főleg írásjegyek alakjában a múltban történt, vagy az okirat kiállításakor végbement tényeket tanúsítunk.

Az okirat tehát a tényekről bizonyos *feljegyzések* útján tanúskodik. E feljegyzések közönséges vagy legalább bizonyos körben használt írásjegyek. Minél teljesebb a feljegyzés, annál megbízhatóbb az értesítés.

Az okirat úgy viszonylik a tanúsított tényhez, mint a tanú ahhoz a tényhez, amelyről a bíróság előtt vall. Tanú és okirat is bizonyos korábbi tényekről értesít bennünket. Azért az okiratot is tanúnak, mégpedig *holt* tanúnak nevezhetjük, amely azonban sokkal maradandóbb és sokszor megbízhatóbb is, mint az *élő* tanú.

II. *Az okiratok felosztása:*

Az okiratok lehetnek:

1. Tartalom szerint: *tanúsító és rendező* okiratok. Az első egyszerűen tanúsít, vagyis értesít bizonyos múlt tényről, amelynek emlékét valaki az okirat által fenntartotta. Az utóbbi nemcsak tanúsít, hanem kiállítása által jogügyletek keletkeznek, megváltoznak és megszünnek (pl. szerződés).

2. A kiállító személy szerint: *közokirat vagy magánokirat.* Közokiraton olyan okiratot értünk, amelyet hatósági közeg saját hatáskörében állít ki az erre a célra jogszerint megállapított alakszerűségek mellett.

Minthogy két hatóság állíthat ki saját hatáskörében okiratot: Egyház és állam, azért megkülönböztetünk egyházi és polgári közokiratokat.

a) A főbb *egyházi* közokiratok a következők:

1° a római pápának, a római kúriának és az ordináriusoknak hivataluk gyakorlása közben hiteles alakban kiállított iratai, valamint az ezekről kiállított hiteles bizonyítványok (c. 1813. § 1. n. 1.),

2° az egyházi jegyzőktől szerkesztett iratok,

3° az egyházi bírósági iratok (c. 1813. § 1. n. 3.),

4° a keresztelésre, bérmálásra, egyházi rendre, szerzetesi fogadalomra, házasságra, elhalálozásra vonatkozó és a püspöki kúria, a plébánia

[219] *Beste,* 883. — *Cocchi,* IV. 290. sq. — *Coronata,* III. 244. sq. — *Eichmann,* 154. sq. — *Holböck,* II. 981. sq. — *Jone,* II. 173 .sq. — *Lega—Bartocetti,* II 779. sq. — *Marchesi,* III. 162. sq. — *Sipos—Gálos,* § 203.

vagy a szerzetek anyakönyveiben feltalálható feljegyzések és az ezekből készült kivonatok.

5° a plébánosok, püspökök vagy egyházi jegyzők által készített írásbeli bizonylatok vagy ezek hiteles másolatai (art. 156.),

b) *Polgári* közokiratok azok, amelyeket az illető ország törvényei ilyeneknek ismernek el (c. 1813. § 2.)

c) *A közokirat jogi ereje.* A szabályszerűen kiállított közokiratnak két sajátsága van:

1° az egyik a teljes kötött *bizonyító erő.* Ez bizonyítja, hogy azok a tények, amelyek rögzítése céljából készültek, úgy történtek, ahogyan bennük elő vannak adva és hogy a közokiratok úgy, akkor és azon a helyen lettek felvéve, mint ahogyan azt a közokiratok mondják (c. 1816.).

2° A másik a *valódiság vélelme:* Azt jelenti, hogy az aggálytalan közokirat attól a közhatóságtól származik, aki kiállítója gyanánt fel van tüntetve. Az ilyen írást mindaddig közokiratnak kell tekinteni, míg az ellenkezője nincsen bizonyítva. (c. 1814.)

3° A keresztséget, egyházi rendet, szerzetesi fogadalmat, házasságot, lelki rokonságot és kánoni akadálytól való felmentést igazoló okiratoknak egyháziaknak kell lenniök. (art. 157.) A haláleset állami halotti levéllel is bizonyítottnak vehető egyházi fórumon is.

4° Ha már megtörtént a polgári válás, akkor be kell kérni a válás iránt benyújtott keresetet, valamint az ügyben hozott ítéletet is, esetleg — ha lehetséges — magukat az aktákat is.

d) *Magánokirat* minden olyan okirat, amely nem tekintendő közokiratnak. Így magánosok által szerkesztett levelek, szerződések, végrendeletek és más iratok magánokiratoknak tekintendők. (c. 1813. § 3.) A magánokiratok főleg kényszer és feltételes perekben jelentősek; különösen a felek jegyessége alatt vagy mint házasfeleknek *tempore non suspecto* írt levelezése, ha abból az időből ered, amelyet feltüntetnek. (art. 163.)

A *magánokirat* bizonyító eszközül felhasználható a kiállító ellen, ha

1° aggálytalan és az okiratot a kiállító írta és aláírta, vagy

2° ha nem írta sajátkezűleg de azt két tanú jelenlétében aláírta, vagy

3° az aláírást sajátkezű aláírásának ismerte el.

Ha a kiállító az okiratot nem sajátkezűleg írta, de aláírása vagy kézjegye az okiraton bíróilag vagy hatóságilag hitelesítve van, ez az irat hitelesített magánokirat.

3. *Eredeti és hitelesített okirat.*

Az okiratok csak akkor bírnak bizonyító erővel, ha *eredetiben* (originale), vagy hitelesített másolatban (exemplar authenticum) mutatják be és helyezik el a bíróság irodájában. (c. 1819.), hogy a bíró és ellenfél megvizsgálhassa. (c. 1820.)

Hiteles a másolat akkor, ha *kézírással* készült és a levéltár vezetője vagy egyházi jegyzők aláírásukkal és pecsétjükkel hitelesítették. (art. 159. § 2.)

4. *Valódi és hamis okirat*

Egy okirat, akár köz-, akár magánokirat, csak akkor ér valamit, ha kétségtelen a valódisága, vagyis attól származik és akkor, aki és amikor kiállítójának fel van tüntetve. Ha nem valódi az okirat, akkor hamis okiratról beszélünk.

Valódinak kell tartani mind az egyházi, mind a polgári közokiratokat mindaddig, amíg az ellenkezője meggyőző érvekkel be nincs bizonyítva. (c. 1814.)

A valódiság megállapítása a bíróság feladata (c. 1815.).

A jogvélelem a *valódiság* mellett van.

III. *Az okiratok bemutatása és a bemutatás iránti eljárás* (c. 1819—1824)

Az okiratok a perben csak akkor bírnak bizonyító erővel, ha eredetiben (originale), vagy hiteles másolatban (exemplar authenticum) mutatják be és a bíróságnál letétbe helyezik.

Kivéve a közjogi okiratokat, valamint a szabályszerűen kihirdetett törvényeket. (c. 1819.)

1. *Bemutatás*

Az okiratokat hiteles alakban kell bemutatni és a bíróságnál elhelyezni, hogy a bíró és az ellenfél megvizsgálhassa. (c. 1820.)

Ha kétely merül fel, hogy a másolat híven van-e leírva vagy sem, a bíró a fél kérelmére vagy hivatalból is elrendelheti magának az eredeti okiratnak bemutatását. (c. 1821. § 1.)

a) A *közös* ügyekről szóló vitás közös okiratokat (mint végrendeleteket és örökösödésre, vagyon felosztásra vonatkozó iratokat, szerződéseket és más hasonlókat) a peres felek bármelyike *követelheti* attól a féltől, aki azokkal állítólag rendelkezik. (c. 1822.)

b) Senki sem tartozik bemutatni azon, (noha közös) okiratokat, amelyeknek bemutatása 1° az 1755. kánon 2. §-a 2. pontjában jelzett kárral, vagy 2° amely valamely titok megsértésével járna (c. 1823. § 1.).

Ha az okiratnak valamely kis része, amelynek bemutatása kívánatos, leírható és másolatban a jelzett hátrányok nélkül bemutatható, a bíró elrendelheti annak bemutatását. (c. 1823. § 2.)

Ha a fél vonakodik az állítólag birtokában lévő és a jog szerint bemutatandó okiratot felmutatni, a bíró a másik fél kérelmére és ha szükséges, az ügyész vagy kötelékvédő meghallgatásával közbeszóló ítéletet hoz azirránt, vajon be kell-e azt mutatni s ha igen, miként történjék annak bemutatása. (c. 1824. § 1.)

Ha a fél vonakodik engedelmeskedni, a bíró ítéli meg, hogy mennyire becsülendő a vonakodás. (c. 1824. § 2.)

Ha pedig a fél tagadja, hogy az okirat nála van, a bíró vizsgálatnak vetheti alá és a kérdéses dologra nézve esküre szoríthatja őt. (c. 1824. § 3.)

2. *Helyszíni megtekintés*

Ha az eredeti irat bemutatása vagy egyáltalán nem vagy csak nagy nehezen lehetséges, a bíró *a)* ügyhallgatót küldhet ki, vagy *b)* a helyi ordináriust kérheti meg az okirat megvizsgálására és összeegyeztetésére.

Ő jelöli meg, hogy mely pontokra és mily módon történjék az egyeztetés.

Az egyeztetésnél mind a két fél jelen lehet. (c. 1821. § 2.)

Ha az illető akár a fél kérésére, akár a bíróság parancsára a felmutatást megtagadja, a bíró *kettőt* tehet:

a) vagy eskü alatt hallgatja ki (c. 1824., art. 167. § 3.) az okirat hollétéről vagy annak kiderítése végett, hogy az okiratot nem szándékosan semmisítette meg vagy tette hasznavehetetlenné,

b) vagy elrendeli annak bizonyítását, hogy az okirat nála van; (az ő birtokában).

Ha a fél az eskü alatt teendő vallomást megtagadja, vagy kiderül, hogy az okiratot szándékosan megsemmisítette, vagy hasznavehetetlenné tette, vagy kiderül esetleges beismerése kapcsán, hogy annak birtokában van és a felmutatást mégis megtagadja, a bíróság ennek következményeit belátása szerint mérlegeli és azt is, hogy a felmutatott másolatnak mennyiben tulajdonítson hitelt.

IV. *Az okiratok bizonyító ereje*

A *közokiratok* hitelt érdemlő bizonyságot tesznek arról, amiről kifejezetten (directe et principaliter) szólnak (c. 1816.).

A féltől elismert, vagy a bírótól elfogadott *magánokirat* éppoly bizonyíték annak szerzője, aláírója, vagy azok megbizottai ellen, mint a *perenkívüli* beismerés, de magában véve idegenek ellen nincs bizonyító ereje. (c. 1817.)

Ha bebizonyosodik, hogy az okiratban vakarások, javítások, közbeszúrások, vagy más hibák vannak, a biró állapítja meg, hogy egyáltalán érnek-e valamit s ha igen, mennyit érnek az ilyen okiratok. (c. 1818.)

88. § A jogvélelem[220] (art. 170—174)

1. *Teljes* a bizonyítás, ha a bizonyító tényből egyébre, mint a bizonyítandó tény megtörténtére következtetni nem is lehet, vagyis amikor a bizonyító tényből a bizonyítandó tényre *szükségképpeni* a következtetés. Minthogy az ilyen teljes bizonyításra ritkán lehet szert tenni, azért a jog bizonyos esetekben a nem teljes bizonyító tényt teljes bizonyító erejűnek veszi. Ide tartozik a vélelemnek ilyen bizonyító erővel való felruházása is.

2. A *jogvélelem* (praesumptio) valamely bizonytalan dologra vonatkozó valószínű következtetés (rei incertae probabilis coniectura.).

Van *törvényes* vélelem (pr. iuris), amelyet maga a törvény, és van *bírói* vélelem (pr. hominis), amelyet a bíró állapít meg.

A törvényes jogvélelem ismét lehet *egyszerű* törvényes vélelem *és döntő vélelem* (pr. iuris et de iure.). (c. 1825.)

Az egyszerű jogvélelem ellen megengedett mind a közvetlen, mind a közvetett ellenbizonyítás. A döntő jogvélelem ellen csak közvetve, vagyis a jogvélelem alapját képező tény ellen lehet bizonyítani (c. 1826.)

3. A házasság jogkedvezményben részesül (gaudet favore iuris.). Kétség esetén tehát mindig az érvénye mellett kell állást foglalni, míg az ellenkezője bizonyítva nincsen. (c. 1014.)

A házasságnak kedvező jogi ténykétségnek ésszerűnek kell lennie, vagyis alaposnak, hogy a házasság érvényét védő vélelemnek helyt lehessen adni.

4. Az, aki mellett a jogvélelem szól, fel van mentve a bizonyítás alól és a *másik* félnek kell bizonyítani. Ha ez utóbbi nem bizonyít, akkor az ítéletet annak javára kell hozni, aki mellett a jogvélelem szól. (c. 1827.)

5. A törvény által meg nem állapított jogvélelmet a bíró csak a vita tárgyával összefüggő bizonyos és meghatározott tényből alkothat. (c. 1828.)

A bírói jogvélelemnek főleg a beleegyezés hiánya miatt megtámadott házasságoknál van szerepe. A bírónak itt figyelembe kell venni a házasságot megelőző, kísérő és azt követő körülményeket. (art. 174.)

[220] *Beste*, 886. sq. — *Cocchi*, IV. 299. sq. — *Coronata*, III. 260. sq. — *Elchmann*, 157. sq. — *Holböck*, II. 981. sq. — *Jone*, II. 181. sq. — *Lega—Bartocetti*, II. 817. sq. — *Marchesi*, III. 167. sq. — *Sipos—Gálos*,[7] § 204.

89. § A felek esküje[221] (c. 1829—1836)

Ha a bizonyítás nem teljes és más bizonyítás már nincs, a bíró a bizonyítékok kiegészítésére vagy elrendelheti, vagy megengedheti az *esküt.*

Az egyházi eljárásjog a fél esküjét, mint bizonyítási eszközt, három formában ismeri: kiegészítő eskü, becslő eskü és perdöntő eskü.

I. *Kiegészítő eskü* (iuramentum suppletorium. c. 1829.).

Erre az esküre leginkább akkor van szükség, amikor a személy polgári vagy egynázi állására vonatkozó körülményeket másképp nem lehet megtudni.

1. De tartózkodjék tőle a bíró mind a bűnügyekben, mind a polgári ügyekben, akkor, ha *a)* nagyértékű jogról, vagy dologról, vagy *b)* igen fontos tényről van szó, vagy *c)* ha a jog, dolog, tény nem annak a személynek tulajdona, akit esküre kell bocsátani (c. 1830. § 2.).

2. Elrendelhető ez az eskü; *a)* hivatalból, *b)* a másik fél, vagy a perben résztvevő ügyész, vagy kötelékvédő kérelmére. (c. 1830. § 3.)

Rendesen azt kell esküre bocsátani, akinek bizonyítékai *teljesebbek.* (c. 1830. § 4.)

A bíró végzésileg mondja ki, egyáltalán fennállanak-e a kiegészítő eskü feltételei s ha igen, mikor? (c. 1830. § 5.)

Ha a félnek nem polgári vagy egyházi állására vonatkozó dolgokban ajánlják fel a kiegészítő esküt, alapos okból azt *visszautasíthatja,* vagy az ellenfélnek visszakínálhatja. (c. 1831. § 1.)

A visszautasítás értékét, vajon igazságos-e, vagy a beismeréssel egyenértékű-e, a bíró ítéli meg. (c. 1831. § 2.)

Az egyik fél által letett *kiegészítő* esküt a másik fél megtámadhatja. (c. 1831. § 3.)

II. *Becslő eskü* (iur. aestimatorium, c. 1832, 1833.)

Ha a kárpótlásra való jog bizonyos, de a kár nagyságát nem lehet határozottan megbecsülni, a bíró a kárt szenvedett félnek megengedheti azt az esküt, amelyet *becslő* (aestimatorium) eskünek nevezünk (c. 1832.).

[221] *Beste,* 887. sq. — *Cocchi,* IV. 306. sq. — *Coronata,* III. 264. sq. — *Eichmann,* 159. sq. — *Holböck,* II. 983. sq. — *Jone,* II. 184. sq. — *Lega—Bartocetti,* II. 826. sq. — *Sipos—Gálos*[7], § 205.

A becslő eskü elrendelésének *feltételei:*

a) a bíró a kárt szenvedett féltől eskü szentsége alatt kéri a tőle elvitt vagy csalárdsággal elvesztett tárgyak megnevezését és azok becsének és értékének saját valószínű becslése szerint való megjelölését (c. 1833. n. 1.).

b) Ha a becslést a bíró túlzottnak tartja, azt méltányosan leszállíthatja, szem előtt tartva a szokás által szentesített összes ismertető jeleket és érveket és igénybevéve, ha kell, szakértőket is, az igazság és igazságosság fokozott biztosítása végett (c. 1833. n. 2.).

III. *Döntő eskü* (iur. decisorium. c. 1834—1836.)

A felek nemcsak a per megkezdése előtt egyezhetnek meg abban, hogy a vitát valamelyikük esküje döntse el, hanem a per folyamán, a pernek bármely mozzanatában és állásában is felkínálhatja, (a bíró hozzájárulásával) az egyik fél a másinak az esküt oly feltétel alatt, hogy akár a fő, akár a mellék (incidens) kérdést az eskü eldönti (c. 1834. § 1.).

Az ilyen esküt *döntő* (decisorium) eskünek mondjuk (c. 1834. § 2.).

1. *Feltételek*

Döntő esküt csak akkor lehet felajánlani, ha

a) olyan dologról van szó, amelyről le lehet mondani, vagy egyezkedni (c. 1835. n. 1.) s amelynek a perlekedő személyekre nézve nincs nagy fontossága vagy becse;

b) az ajánlhatja fel, aki lemondhat vagy egyezkedhetik (c. 1835. n. 2.);

c) annak, akinek joga van a lemondásra vagy egyezkedésre s akinek bizonyítása nem teljes (c. 1835. n. 3.);

d) végül akkor ajánlható fel, ha valamely tény merő ismeretére, vagy olyan tényre vonatkozik, amely annak sajátja, akinek az esküt felajánlják (c. 1835. n. 4.).

2. *Visszavonás*

Az esküt a *felajánló* fél az eskü letétele előtt visszavonhatja.

A *másik* fél *a)* elfogadhatja és leteheti, vagy *b)* megtagadhatja, vagy *c)* az ellenfélnek visszakínálhatja (c. 1836. § 1.).

Az eskü letételével a kérdés az esküformula szerint eldől, mintha lemondás, vagy egyezkedés történt volna. (c. 1836. § 2.)

Ha a fél az esküt visszautasítja s az ellenfélnek nem kínálja vissza, a bíró állapítja meg, mennyire kell becsülni a visszautasítást, vajon indokolt-e, vagy pedig egyenlőnek kell venni a beismeréssel (c. 1836. § 3.).

Ha az ellenfélnek visszakínálják, ennek le kell ezt tennie, különben pervesztes. (c. 1836. § 4.)

Az eskü visszakínálásának ugyanazok a feltételei, mint amelyek a felajánláshoz szükségesek. A bírónak is hasonló módon kell eljárnia (c. 1836. § 5.).

90. § A mellékes ügyek (causae incidentes)[222] (c 1838—1857)

I. *A mellékes ügyek általában* (c. 1837—1841.)

1. Mellékes ügy a pernek legalább idézéssel való megkezdése után a felek valamelyike, vagy az ügyész, illetve a kötelékvédő részéről felvetett olyan kérdés, amely a keresetlevélben kifejezetten nem szerepel ugyan, mégis az üggyel olyan szoros kapcsolatban van, hogy azt legtöbbször a főkérdés előtt kell megoldani. (c. 1837.)

2. *A mellékes ügy beterjesztése és elintézése*

A benyújtott mellékes ügyet a bíró végzésileg elfogadja vagy elutasítja. Ha elutasítja, akkor az érdekelt félnek jogában áll a kollégiumhoz folyamodni az elutasítás kézhezvételétől számított 10 napon belül. (art. 188.) A recursust ahhoz a bíróhoz kell benyújtani, aki a kérést elutasította. Ha a bíró nem vonja vissza az elutasító határozatot, az ügyet haladéktalanul a kollégium elé kell vinni.

1° A kollégium az ellenfél meghallgatásával végzésileg dönt:

a) vajon a kérés valószínű jogalappal bír-e,

b) vajon a felvetett mellékes kérdés összefüggésben van-e a főüggyel.

2° Ha mindkét feltétel teljesül akkor a mellékes ügyet elfogadja. De ebben az esetben is két dologról kell határoznia:

a) vajon a kérdést *most* elintézi-e,

b) vagy pedig majd a végítélettel együtt.

A bíróság dönti el, — az ellenfél és kötelékvédő (ügyész) meghallgatásával azt is, hogy az ügy természetének és súlyosságának megfelelően: azt peres eljárás útján *közbeszóló* ítélettel, vagy a peres eljárás mellőzésével *végzésileg* (art. 190. § 1.) intézi-e el.

[222] *Beste*, 888. sq. — *Cocchi*, IV. 323. sq. — *Coronata*, III. 275. sq. — *Eichmann*, 163. sq. — *Holböck*, II. 984. sq. 2. — *Jone*, II. 191. sq. — *Lega—Bartocetti*, II. 853. sq. — *Marchesi*, III. 172. sq. — *Sipos—Gálos*, § 206.

A bíróság a fél kérésére vagy hivatalból is bevonhatja az ügyészt, ha a *bonum commune*-ról van szó, vagy a mellékes ügy komoly jellege azt javallja.

a) Ha a mellékes ügyet peres eljárás formájában ítéletileg döntik el, akkor meg kell tartani a *concordatio dubiorum*-ot és általában mindama szabályokat, amelyek a peres eljárásban a főügy tárgyalásánál kötelezőek, de a bírónak gondoskodnia kell, hogy a halasztási határidők minél rövidebbek legyenek.

Az így hozott ítéletet *közbeszóló* ítéletnek nevezzük (sententia interlocutoria).

Ezt az ítéletet a bíró 1° a főügy befejezése előtt, 2° alapos okból 3° kijavíthatja, vagy 4° visszavonhatja, vagy 5° hivatalból a felek meghallgatásával, vagy 6° az egyik fél kérelmére és a másik meghallgatásával, 7° de mindenkor kikérve (ha jelen vannak) az ügyész vagy kötelékvédő véleményét (c. 1841.).

b) Ha viszont a mellékes ügy *végzésileg* nyer elintézést, akkor a feleknek és kötelékvédőknek rövid határidőt kell kitüzni arra, hogy észrevételeiket (rationes) röviden írásban előterjesszék.

A bíróság dönti el, hogy *írásos* viszontválaszt engedélyez-e (nagyon rövid terminus kitűzésével), vagy pedig inkább a szóbeli feleletet (discussio oralis).

A mellékes ügyet lezáró végzésben mind a *jogi*, mind pedig a *ténybeli* indokolást fel kell sorolni, legalább röviden. (art. 193.) Adott esetben a mellékes ügyet a főüggyel együtt *egy* ítéletben el lehet dönteni. (art. 194.)

II. *A mulasztás* (makacsság: contumacia. c. 1842—1851.)[223]

A felek a szabályosan kibocsátott idézésre kötelesek személyesen vagy megbízott által a bíró előtt megjelenni. Ellenkező esetben viselniök kell ennek jogi következményeit.

1. *Az alperes elmakacsolása* (c. 1842.)

A megidézett *alperest*, ha *a)* alapos ok nélkül (betegség, egyéb vis maior), *b)* sem személyesen, *c)* sem képviselő által nem jelenik meg, *makacsnak* lehet nyilvánítani. (c. 1842.)

2. *Feltételek*

A makacsság kimondása előtt a bíró tartozik meggyőződni, *a)* hogy a törvényes idézés kellő időben az alperes tudomására jutott. vagy legalább tudomására kellett volna jutnia (c. 1840. § 1. n. 1.);

[223] *Beste*, 889. sq. — *Cocchi*, IV. 825. sq. *Coronata*, III. 279. sq. — *Eichmann*, 164. sq. — *Holböck*, II. 985. sq. — *Jone*, II. 194. sq. — *Lega—Bartocetti*, II. 862. sq. — *Marchesi*. III. 174 sq. — *Sipos—Gálos* § 206. II.

b) hogy az alperes elmulasztotta mentségét előadni, vagy *nem* igazi mentséget hozott fel (c. 1843. § 1. n. 2.).

Mindez igazolható, vagy az alperes *új* megidézésével, hogy makacsságát, ha tudja, igazolja, vagy pedig más módon (c. 1843. § 2.).

3. *A kimondás módja* (c. 1844.)

A bíró a fél vagy az ügyész vagy kötelékvédő, (ha a perben részt vesznek) kérelmére kimondhatja az alperes makacsságát. Ennek kimondása után, megtartva a megtartandókat, eljárhat az ügyben egészen a befejező ítéletig és ennek végrehajtásáig. (c. 1844. § 1.)

Ha perfelvétel *nélkül* hozza meg a végítéletet, akkor csak a keresetlevélben foglalt kérelmet kell ott tekintetbe vennie; ha pedig perfelvétel után, akkor magát a perfelvétel tárgyát (c. 1844.).

4. *Büntetéskiszabás* (c. 1845.)

A bíró az alperes makacsságának megtörését egyházi büntetésekkel is biztosíthatja. (c. 1845. § 1.) Ennek feltétele

1° az alperes *újbóli* megidézése, amelyhez kapcsolni kell a büntetés kilátásbahelyezését;

2° A makacsságot kimondani vagy a makacsság kimondása után a büntetést kiszabni csak akkor lehet, ha a *második* idézés is eredménytelen maradt (c. 1845. § 2.).

5. *A makacsság felhagyása* (c. 1846.)

Ha az alperes a makacsággal felhagy és az ügy befejezése előtt megjelenik a bíróság előtt, nyilatkozatait és netán felhozott bizonyítékait el kell fogadni.

A bíró azonban gátolja meg, hogy rosszhiszeműleg a per huzamosabb és szükségtelen halasztást szenvedjen. (c. 1846.)

6. *Visszahelyezési kérelem* (c. 1847)

Az ítélet meghozatala után a makacs a *fellebbezési* lehetőség végett

a) teljes visszahelyezést kérhet,

b) ama bírótól, aki az ítéletet hozta,

c) az ítélet kézbesítésétől számított *három* hónap alatt, ha nem olyan ügyekről van szó, amelyek sohasem válnak ítélt dologgá. (c. 1847.)

A fentebb előadott szabályok akkor is kötelezők, ha az alperes az *első* idézésnek engedelmeskedve a per folyamán később lesz makacs (c. 1848.).

7. *A felperes elmakacsolása* (c. 1849.)

Ha ama napon és órában, amikor az idéző parancs értelmében az alperes a bíró előtt megjelenik,

a) a *felperes* nincs jelen s

b) távolmaradására semmi vagy elégtelen mentséget hozott fel.

c) a bíró az alperes kérelmére őt újra megidézi;

d) ha a felperes az új idézésnek sem engedelmeskedik,

e) vagy vonakodik a pert elkezdeni, vagy a megkezdett pert folytatni,

f) a bíró az alperes, vagy az ügyész, illetve kötelékvédő kérelmére makacsnak nyilvánítja az alperes makacsságára vonatkozó s fentebb előadott szabályok szerint. (c. 1849.)

8. *Jogi következmények.* (c. 1850.)

a) A felperest bíróilag megállapított makacssága megfosztja attól a jogtól, hogy ügyét folytathassa (c. 1850. § 1.).

b) Az *ügyész* vagy *kötelékvédő* az ügyet magáévá teheti és folytathatja, ha ezt a közérdek követeli. (c. 1850. § 2.)

c) Az alperes jogosult kérni, hogy

1° a bíró elől szabadon távozhassék,

2° minden, ami addig történt, semmisnek tekintessék, vagy

3° hogy a felperes keresete alól végleg feloldassék, vagy

4° hogy a pert a felperes távollétében is befejezzék. (c. 1850 § 3.)

9. *A költségek megtérítése* (c. 1851.)

A makacsnak nyilvánított felet (felperes vagy alperes), ha a makacsság alól nem tisztázza magát, el kell marasztalni

a) a makacsságából felmerült költségekben és, ha szükséges.

b) a másik fél kárpótlásában (c. 1851. § 1.).

c) Ha mind a felperes, mind az alperes makacs, a perköltségeket egyetemlegesen (in solidum) tartoznak viselni. (c. 1851. § 2.)

III. Harmadik személy részvétele a perben (interventus tertii.). (c. 1852—1853.)

Két személy között folyó perben egy harmadik, látszólag kívülálló személy is érdekelve lehet.

Annak, aki valamely ügyben érdekelve van, megengedhető, hogy a per bármely állapotában (instantia) a perbe beavatkozhassék (c. 1852. § 1.), mint fő, vagy mellékbeavatkozó.

Előzetesen azonban, a per befejezése előtt a bírónak köteles kérelmet benyújtani, amelyben beavatkozási jogát röviden előadja. (c. 1852. § 2.)

A perbe avatkozást meg kell engedni a pernek abban az állapotában, amelyben éppen van, s a beavatkozónak rövid, és döntő határnapot kell kitűzni bizonyítékai előterjesztésére, ha a per már a bizonyítás szakaszáig eljutott. (c. 1852. § 3.)

Ha egy harmadik beavatkozása szükségesnek látszik, a bíró a fél kérelmére vagy hivatalból is köteles elrendelni a beavatkozást. (c. 1853.)

IV. *Kísérletek a per folyamán* (attentata. c. 1854—1857.).

1. *Fogalom*

Kísérlet (attentatum) akkor történik, ha a per folyamán

a) akár az egyik fél a másik ellen,

b) akár a bíró az egyik vagy mind a két fél ellen valami

c) *újítást* követ el,

d) de a fél ellentmondása ellenére és hátrányára:

vonatkozzék bár az újítás

e) a per anyagára, [az 1672. és 1673. kánonok fenntartásával],

f) bizonyos cselekmények teljesítésére a feleknek a törvény vagy bírótól kiszabott határidőkre. (c. 1854.).

2. *A kísérletek magukban véve (ipso iure) semmisek.* (c. 1855. § 1.)

Azért a kísérlet révén sértett félnek joga van a semmisség kimondása iránt keresetet indítani (c. 1855. § 2.).

3. *Illetékesség*

E keresetet a főügy bírája előtt kell indítani.

Ha a sértett fél a bírót kísérlet miatt gyanúsnak találja, a gyanúság miatt kifogást emelhet, amelyet az 1615. kánon szerint kell elbírálni. (c. 1855. § 3.)

4. *A főüggyel való kapcsolat*

A kísérlet kérdésének folyamata alatt a főügy folyamata rendesen felfüggesztendő, de a bíró, ha alkalmasabbnak tartja, a kísérlet kérdését a főüggyel együtt tárgyalhatja és oldhatja meg. (c. 1856. § 1.)

A kísérletekre vonatkozó kérdéseket a lehető *leggyorsabban* (expeditissime) le kell tárgyalni (vagyis a fellebbezés kizárásával) és a felek és (ha részt vesznek a perben) az ügyész vagy kötelékvédő meghallgatása után, bírói végzéssel kell eldönteni (c. 1856. § 2.).

A kísérlet bebizonyultával a bíró tartozik elrendelni annak visszavonását, tisztázását (c. 1857. § 1.).

Ha a kísérlet erőszakkal vagy csalárdsággal történt, annak szerzője a sértett féllel szemben kárpótlással is tartozik. (c. 1857. § 2.)

IX. FEJEZET

BEFEJEZŐ ELJÁRÁS

91. § A periratok közzététele és az ügy bezárása[234] (c. 1858—1862)

I. *A periratok közzététele.* (c. 1858—1859.)

1. *Fogalom és szükségesség*

Miután a vizsgálóbíró és az elnök a bizonyítási anyagot komoly mérlegelés tárgyává tette, sor kerül a peres akták közzétételére a felek között. A per közzétételén tehát (publicatio processus) a feleknek és ügyvédeiknek a periratok megtekintésére és azokról másolatok készítésére vonatkozó felhatalmazását értjük. (c. 1859.)

A per közzétételére azért van szükség, mert a tanúk kihallgatásán a felek csak kivételes esetben lehetnek jelen, így az eddigi bizonyítási anyagot a feleknek hozzáférhetővé kell tenni, hogy a bizonyítás kiegészítésére módjuk nyíljék és az eddigi eljárásra vonatkozó észrevételeiket megtehessék.

2. *A mód.*

A vizsgálóbíró végzésileg a feleknek, perbeli képviselőiknek, ügyvédjeiknek határidőhöz kötött (pl. 14 nap) felhatalmazást, illetve engedélyt ad arra, hogy a tanúvallomásokat és a peres aktákat, a bizonyítási anyagot, amely addig titokban maradt, a bíróság székhelyén *felügyelet mellett* megtekinthessék, és abból jegyzeteket készíthessenek, vagy a bíróságtól saját költségükre azokból hiteles másolatot készíttethessenek. (c. 1858—1859.) (A felügyeletre azért van szükség, nehogy a periratokból valami eltűnjék, vagy azokhoz idegen anyag csatoltassék a bíró tudta nélkül.)

a) A tanúkról szóló valláserkölcsi és *szavahihetőségi* bizonylatok közzétételétől a bíróság indokolt esetben eltekinthet, mert könnyen az a helyzet állhat elő, hogy a kiállító plébános hívei előtt kellemetlen helyzetbe jut az őszinte bizonyítvány miatt és más alkalommal nem fog hasonló megbízatásra vállalkozni.

b) *Határidő kiszabása.* Az elnök határnapot tűz ki (tempus utile), amelyen belül a felek és a kötelékvédő okmányaikat, szükségesnek mutatkozó bizonyítékaikat a már eddig közölt állításaik bizonyítá-

[234] *Beste*, 891. sq. — *Cocchi*. IV. 342. sq. — *Coronata*, III. 294. sq. — *Eichmann*, 168. sq. — *Holböck*, II. 988. sq. — *Jone*, II. 205. sq. — *Lega—Bartocetti*, II. 899. sq. — *Marchesi*, III. 180. sq. — *Sipos—Gálos*, § 207.

sára, illetve megerősítésére, kifejtésére. vagy kiegészítésére előadhassák.

A per közzététele után is, de csak indokolt esetben szabad még *új* tanúkat bejelenteni, de a c. 1786. szerint az előzőktől különböző pontokra vonatkozóan. Ha pedig a kihallgatás az előző pontok szerint történik, akkor csak abban az esetben, ha az összejátszás veszélye ki van zárva, és a másik fél meghallgatása után.

A kiszabott idő leteltével vagy előbb is, ha a felek és a kötelékvédő kijelentette, hogy semmiféle további észrevétele vagy kívánsága az üggyel kapcsolatban nincsen, sor kerül a per *bezárására.*

II. *Perbezárás.* (c. 1860—1862.)

1. *Fogalom.* A per bezárása gyakorlatilag azonos a bizonyításfelvétel befejezésével.

Ha a bíró a kötelékvédő meghallgatása után az ügyet kellőképpen kivizsgáltnak találta, és semmiféle pótlásnak szükségét nem látja, végzésileg a pert bezárja.

2. *Hatása.* — A perbezárás jogi hatása abban van, hogy általában véglegesen le van zárva a bizonyítási eljárás. Újabb bizonyításfelvételt a bíróság nem fogad el. Kivétel: a statusperek (pl. házasság), ahol sohasem lesz az ítélet *ítélt* dologgá (res iudicata). Azért a perbezárás után is elfogadható:

a) az *újonnan* fellelt okmányokkal való bizonyítás;

b) olyan tanúk kihallgatása, akiket eddig törvényes akadályoztatás miatt nem lehetett kihallgatni (c. 1861.).

1° Ha a bíró az új bizonyításfelvételt, a másik fél meghallgatásával elfogadja, azt végzésileg elrendeli. Elutasítás esetében a kollégiumhoz lehet fellebbezni.

2° Az új bizonyításfelvétel után a bíró *határidőt* szab ki a feleknek és a kötelékvédőnek, hogy a beterjesztett bizonyítékok tekintetében észrevételeiket megtehessék (c. 1862.), különben érvénytelen az eljárás. Az ugyanis természetjogi elv a per minden szakaszában: *audiatur et altera pars!*

92. A perbeli védekezés módja[225] (c. 1862—1867)

A védekezés kétféle: írásos és szóbeli védelem.

I. *Az írásos védelem* (discussio scripta).

A kánoni pernek jellegzetes tulajdonsága az írásbeliség. Ebből következik, hogy ítélet előtt az ellenfelek, illetve képviselők részéről írásbeli párharcra kerül sor.

[225] *Beste*, 891. sq. — *Cocchi*, IV. 345. sq. — *Coronata*, III. 298. sq. — *Eichmann*, 170. sq. — *Holböck*, II. 988. sq. — *Jone*, II. 207. sq. — *Lega—Bartocetti*, II. 911. sq. — *Marchesi*, III. 182. sq. — *Sipos—Gálos*[7], § 207. III.

1. *Az írásbeli párharc sajátosságai*

A per bezárása után az elnök saját belátása szerint határidőt enged a feleknek, illetve képviselőiknek (vagy az ügyésznek, ha ő viszi a pert) hogy védekezéseiket, illetve észrevételeiket benyújthassák. (c. 1861. § 2.)

Ezt a határidőt a bíró az egyik fél kérésére, és a másik fél meghallgatásával meghosszabbíthatja, vagy mindkettő beleegyezésével megrövidítheti. (c. 1862. § 2.).

A védelem (restrictus iuris et facti) *írásban* szerkesztendő és az elnöknek nyújtandó be annyi példányban, amennyi szükségesnek mutatkozik az elnök ítélete szerint, úgy, hogy minden bírónak jusson belőle. (c. 1862. § 1.)

A bíróság elnöke bölcs belátása szerint (a felek túlzott anyagi megterhelésének mellőzésével) megparancsolhatja a védelem és a főbb okiratok kinyomatását.

Ha a perben ügyész vagy kötelékvédő is részt vesz, nekik is kell adni egy-egy példányt (c. 1863. § 2.).

Ezenfelül a felek is tartoznak egymás közt a példányokat kicserélni (c. 1863. § 2.).

Addig nem kerülhet sor a kinyomatásra, amíg a kéziratot be nem nyújtották és az elnök a kinyomtatási engedélyt meg nem adta. (c. 1863. § 4.).

Az ügyvédnek a védelemmel együtt módjában van az észrevételek és a főbb dokumentumok közlése is.

Az írásbeli védelem, beérkezése után az illetékeseknek azonnal szétosztandó az esetleg csatolt okmányokkal együtt, nehogy az ügy indokolatlanul késedelmet szenvedjen.

2. *A kötelékvédő válasza* (Animadversiones.)

A felek, illetve az ügyvéd védelmének beterjesztése után a bíró által kitűzött időn belül a kötelékvédő teszi meg észrevételeit a felek védelmére. Minden komoly nehézséget felhoz, ami a kötelék érdekében áll, azonban tartózkodnia kell a szofizmáktól. (art. 180.)

3. *A felek viszontválasza* (Restrictus responsionis.)

A feleknek és az ügyésznek, ha jelen van, jogában áll 10 napon belül írásbeli feleletet adni a kötelékvédő beadványára.

Ez a joga a feleknek csak *egyszer* van meg, hacsak a bíró fontos okból ismét meg nem engedi. Az egyik félnek adott engedély a másiknak is szól. (c. 1965.)

A felek (ügyvéd- és a kötelékvédő) párharcában az utolsó szó joga mindig a kötelékvédőt illeti meg. Ha a kötelékvédő 10 napon belül semmi észrevételt nem tesz, akkor a jogvélelem amellett szól, hogy semmi előadnivalója nincs és az ügy tovább folytatható. (c 1984.)

A bíró a túlzott és terjedelmes védekezésnek úgy vethet gátat, hogy megszabja annak terjedelmét. Az első védelem legfeljebb 20 oldal, míg a responsio legfeljebb 10 oldal lehet. (arc. 182. + c. 1864.)

4. *A periratok titkos jellege*

Az elnök, akár hivatalból, akár a fél vagy a kötelékvédő, illetve ügyész kérésére különös intézkedéseket tehet arra nézve, hogy a periratok ne juthassanak illetéktelenek kezébe. Erre nézve az ügyvédeket és perbeli képviselőket is kötelezheti. (art. 184.)

5. *Az ítélet napjának kitűzése.*

Az ítélet napját és óráját közölni kell a felekkel, úgy azonban, hogy az utolsó védelem és az ítélet között legalább 10 nap teljék el. (art. 185.) — Ha azonban a felek nem alkalmaznak ügyvédet, akkor rendszerint nincs semmiféle védelem és az ítélethozatalnak az ideje a bíróság bölcs belátásától függ.

II. *Szóbeli védelem. Discussio oralis*

1. Tilosak az úgynevezett *szóbeli* felvilágosítások (informationes orales), amelyekkel ti. az ügyvédek a bírót az ügyre vonatkozó jogi és ténykörülményekről tájékoztatni igyekeznek. (c. 1866. § 1.)

2. De megengedett a törvényt ülő bíró előtt a mérsékelt szóváltás (disputatio) a vitás ügy tisztázására, ha ezt

a) a bíró hivatalból, vagy

b) az egyik, vagy mindkét fél, vagy kötelékvédő kérelmére hasznosnak ítéli és megengedi. (c. 1866. § 2.)

3. *Módja.*

a) A szóváltás elnyerése végett a felek írásban és rövidre fogva tartoznak benyújtani a bírónak a másik féllel megvitatandó kérdéseket.

b) A bíró kötelessége 1° a felekkel ezeket közölni, 2° a szóváltás napját és óráját meghatározni és 3° a szóváltást vezetni. (c. 1866. § 3.).

A bírónak törekednie kell arra, hogy a mérsékelt vita kereteit túl ne haladja és ne kerüljenek *ismétlésre* azok a dolgok, amelyek már a védelemben, illetve a responziókban szerepeltek. (art. 186. § 4.).

A szóváltáson jelen kell lennie a szentszéki jegyzőnek, hogy a bíró parancsa szerint vagy a fél kérésére a bíró beleegyezésével a szóváltásról, a vallomásokról vagy következtetésekről azonnal jegyzőkönyvet vehessen föl. (c. 1866. § 4.).

4. *Polgári* ügyekben, ha

a) a felek a kitűzött idő alatt elmulasztják a védelmet,

b) vagy a bíró bölcs döntésére (scientiae et conscientiae) bízzák magukat, a bíró, ha az iratokban lévő bizonyítékokból (ex actis et probatis) a dolog teljesen tisztán áll előtte, azonnal kimondja az ítéletet (c. 1867.).

93. § Érdemi ítélet[223] (c. 1868—1877)

1. *Az ítélet fogalma és általánosítása*

Az ítélet a bíróságnak az a perbeli cselekménye, amelyben a kereset érdeme fölött határoz. Más szóval az ítélet a peres felek által előterjesztett és a bíróság által szabályszerűen letárgyalt ügyet befejező törvényes nyilatkozat. (c. 1868.)

Az ítélet többféle lehet:

a) *helytadó és marasztaló ítélet.* — A bíróság helytadóan ítél, amikor a kereset értelmében határoz: pl. a házasságot érvénytelennek nyilvánítja. — Elutasító ítélet akkor áll elő, ha a bíróság a felperest keresetével elutasítja, mivel az ítélethozatalkor nincsen jogilag védett érdeke. (Actor non condemnatur).

b) *Végítélet és részítélet.* (c. 1868.) — *Végítélet* akkor születik, ha a bíróság a kereset minden része felett és annak minden vonatkozású tárgyában határoz. — *Részítélet* viszont akkor áll elő, ha a bíróság a követelésnek csak egy része felett határoz. — *Közbeszóló* ítélet (sententia interlocutoria) akkor születik, amikor az egész kereset fölött ítél ugyan, de csak bizonyos vonatkozásban, pl. a bíróság elleni kifogás tárgyában. (c. 1868. § 1.).

A bírónak többi nyilatkozatát végzéseknek (decreta) nevezzük (c. 1868. § 2.)

[223] *Beste*, 892. sq. — *Cocchi*, IV. 355. sq. — *Coronata*, III. 302. sq. — *Eichmann*, 171. sq. — *Holböck*, II. 990. sq. — *Jone*, II. 210. sq. — *Lega—Bartocetti*, II. 427. sq. — *Marchesi*, III. 183. sq. —

2. *Erkölcsi bizonyosság.*

a) Minden döntésnél és ítéletnél szükséges, hogy a bírónak erkölcsi bizonyossága legyen az eldöntendő ügyről. E bizonyosságot a bírónak az iratokból és bizonyítékokból (ex actis et probatis) kell merítenie. (c. 1869. § 2.)

A bizonyítékokat a bírónak saját ítélete szerint kell értékelnie, hacsak a törvény határozottan nem intézkedik valamely bizonyíték erejéről. (c. 1869. § 3, art. 197.)

Nincs tehát szükség abszolut bizonyosságra, amely sok esetben elérhetetlen, hanem csupán *erkölcsi* bizonyosságra. Ebből az is következik, hogy fennforog annak lehetősége, hogy a különböző bíróságok különböző módon ítélik meg ugyanazt a kérdést, sőt ugyanannak a bírói kollégiumnak a tagjai is más-más véleményen vannak, illetve lehetnek.

b) A bírónak magántudása vagy a felek és ügyvédek magánközlései az ítéletalakításnál nem jöhetnek számításba. Áll itt az elv: *„quod non est in actis, non est in mundo"*. A jogi elvek szerint, nem pedig az érzés szerint kell ítélni.

c) A bizonyítás szabad mérlegelése nem jelenthet azonban bírói önkényt.[227] Azért utal a törvényhely a *lelkiismeretre*, s az egyes bizonyítási szabályokra. (c. 1869. § 3.) A két bizonyítási elmélet (formális és materiális) között a kánoni perjog a középső helyet foglalja el. Általában megengedi a szabad mérlegelést, de egyben elfogad bizonyos tapasztalatilag igazolt alapelveket. Pl.: *„Si sub iuramento duae vel tres personae omni exceptione maiores sibi firmiter cohaerentes de aliqua re vel facto in iudicio testificentur de scientia propria, sufficiens probatio habetur."*. (c. 1791. § 2.) — Tehát ilyen esetben elégséges bizonyíték áll a bíró rendelkezésére: *„nisi in aliqua causa iudex ob maximam negotii gravitatem vel ob iudicia quae aliquod dubium de veritate rei assertae ingerunt, necessarium censeat pleniorem probationem"*. c. 1791. § 2.). Indokolt esetben még ekkor is tovább kell kutatnia a bírónak.

Másik ilyen elv a hivatali tanú vallomása. (Unius testis depositio plenam fidem non facit, nisi sit testis qualificatus, qui deponat de rebus ex officio gestis." (c. 1791. § 1.)

Ugyancsak a *közokiratoknak* teljes bizonyító erejük van (c. 1816.), de az ellenkező, vagyis a közokirat hamísságának bizonyítása nincs kizárva.

A perbeli bevallás (confessio iudicialis, c. 1750.) szintén itt jön számításba, mint teljes bizonyíték. Ha valaki megtámadja a házasságot, mert a feleség súlyos kényszer áldozata lett, és a feleség a bíró előtt azt állítja, hogy szabadon kötött házasságot, akkor a keresetet a bíró elutasítja.

d) Ha a bíró nem tudta az erkölcsi *bizonyosságot* magának megszerezni, mondja ki, hogy 1° a felperes joga nem bizonyult be és 2° az alperest mentse föl, 3° hacsak nem kedvező ügyről van szó, 4° amikor emellett kell döntenie és szem előtt tartandó az 1697. kánon 2. §-a is. (c. 1869. § 4.)

[227] H. *Flatten*, Die freie Beweiswürdigung im kanonischen Prozess. (in. Tübinger Theol. Quartalschrift, 1959, 427—460.).

3. *Az ítélet technikai előkészítése.* (c. 1871.)

a) Az elnök tűzi ki az ítélet napját és óráját, hacsak a bíróság már előzetesen nem állapodott meg az ítélet időpontjában. (c. 1861. § 1. + c. 1870.)

b) Hacsak különös ok nem forog fenn, az ítélethozatalnak a bíróság helyiségében kell történnie, ahol *csak* maguk a bírók lehetnek jelen.

c) *Votum iudicum.* — A kitűzött napra a bírók írásba foglalva hozzák magukkal az ügy érdemére vonatkozó véleményüket (votum), valamint a jogi és ténybeli indokokat, amelyekre véleményüket alapítják. (c. 1871. § 2.)

Miután egyenkint (elsőnek az előadó majd a szavazó bíró és végül az elnök) felolvasták véleményüket a bíróság elnökének vezetése alatt rövid tanácskozást kell tartani, különösen arról, hogy megállapítsák, mit határozzanak az ítélet rendelkező részében. (c. 1871. § 3.)

A tanácskozás folyamán mindegyiknek jogában áll előbbi véleményét megváltoztatni, de az erre vonatkozó indokolást a votumba *pótlólag* be kell vezetni (c. 1871. § 4.)

A bírói véleményeket *titokban* kell tartani és a periratokhoz (acta processus) csak átmenetileg, az ítélet kihirdetéséig kell csatolni. (art. 198. § 2.) A fellebbezésnél azonban az aktákból ki kell emelni.

d) *Titoktartás az ítélethozatalnál.*

A bírák függetlenségének[228] biztosítása és az esetleges szemrehányások elkerülése végett a votumokat titokban kell tartani és azért azokat nem szabad a periratokhoz csatolni, sem a fellebbviteli fórumhoz küldeni. Legfeljebb az ítélethirdetésig (vagyis átmenetileg) csatolhatók az aktákhoz (art. 198. § 2.). Inkább titkos levéltárban őrizendők és 10 év után elégetendők. (art. 203.)

Az ítélethozatalnál a szavazatok *aránya* szintén szigorú titoktartás védelme alatt áll. (art. 203. § 2.)

Ha van döntés, akkor azt a ponens dubium formájában fogalmazza meg és a bírák aláírásukkal látják el. Pl. *An constat de nullitate matrimonii in casu? Affirmative vel negative.* (art. 198. § 6.)

e) *Az ítélet elhalasztása.*

Ha a bíróság az első tárgyaláson nem tud megegyezésre jutni, akkor a döntést a következő ülésre (nem egy héten túl) halaszthatja e rescriptummal: „resolutio dabitur in proximo". (c. 1871. § 5.)

Ha azonban úgy látja hogy pót-bizonyításfelvétel esetén remélhető kedvező döntés, így határoz: „Dilata et compleantur acta vel coadiuventur probationes". (art. 201.)

[228] A *Jullien*, Cultura christiana nella luce di Roma. Per giudicare umanamente, Roma, 1956.

4. *Az ítélet kellékei* (c. 1874)

Az ítélet alaki kellékei a szó és írás együttvéve.

Az ítélet *közlése:* az írásba foglalt ítéletnek vagy legalább írásba foglalt rendelkező részének szóval való kihirdetéséből áll.

Az ítélet *tartalmi* kellékei aszerint változnak, hogy az ítélet a kihirdetéskor már teljesen írásba van-e foglalva vagy nem. Ha a kihirdetéskor már írásba van foglalva, akkor a törvény által felsorolt kellékekkel kell rendelkeznie.

Az ítéletnek, amikor a bíróság kihirdeti, okvetlen tartalmaznia kell e két lényeges elemet: *a rendelkezést és az indokolást.* A rendelkezés az a rész, amelyben a bíróság a kereset fölött határoz. Az indokolás a jogbeli és ténybeli következtetés feltárása.

a) *Az ítélet:*

1° *eldönti* a bíróság előtt tárgyalt vitát, vagyis az alperest felmenti, vagy elítéli a felhozott kérelmek vagy vádak tekintetében s kellőleg választ ad az egyes kétségekre, vagyis a vita pontjaira (c. 1873. § 1. n.);

2° *meghatározza,* mit köteles az elítélt fél adni, cselekedni, véghezvinni, vagy szenvedni, avagy mitől kell tartózkodnia; úgyszintén megállapítja a kötelesség teljesítésének módját, helyét és idejét; (c. 1873. § 1. n. 2.)

3° *tartalmazza* a ténybeli és jogi okokat, az úgynevezett indító okokat (motiva), amelyeken az ítélet rendelkező része alapszik (c. 1873. § 1. n. 3.);

4° *megállapítja* a perköltségeket (c. 1873. § 1. n. 4.)

b) *Az ítélet, mint teljesen kész, írásbafoglalt okirat, a következő alkatrészekből áll:*

1° Isten nevének felemlítése (c. 1874. § 1.),

2° a bíróság önmegnevezése,

3° a felek és képviselőik neve, állása, foglalkozása, lakóhelye, perbeli állása — felperes, alperes — és a per tárgyának megnevezése (c. 1874. § 2.),

4° a tényállás (facti species) rövid előadása a felek véleményével (c. 1874. § 3.)

5° a jogbeli indokolás (ius quod attinet),

6° tárgybeli indokolás (factum quod attinet) vagy bizonyítási következtetés,

7° az ítélet rendelkező része (pl. constare de nullitate) és a perköltségek kiszabása (c. 1874. § 4.),

8° az ítélet hozatalának és okmányosításának tanúsítása; vagyis pontos dátum — év, hó, nap — hely, valamint a bíróság és a jegyző aláírása és a bíróság pecsétje (c. 1874. § 5.).

Az előadó (ponens) az ítélet indokolását az egyes bírók által a tárgyalás folyamán felhozottakból meríti, hacsak a bírák többsége pontosan meg nem állapította az indokolást. (c. 1873.)

b) *Az ítélet nyelve.*

Az ítélet hivatalos nyelve a *latin.* Előírás szerint a periratokat is latin nyelven kellene szerkeszteni. (art. 105. § 1.) A Rómába való fellebbezés esetén jelentős fordítási költségeket lehet így megtakarítani. Mivel a felek többnyire nem értik a latin nyelvet, a latin nyelvű ítéletről hivatalos magyar fordítást is kell készíteni, vagy pedig a helyi szokás szerint honi nyelven készülhet az ítélet.

5. *Az ítélet kihirdetése (c. 1876, 1877.)*

Más az ítélet privát jellegű közlése a felekkel és más az ítélet hivatalos kihirdetése.

a) Mivel az ítélet okmányszerű elkészítése kellő időt vesz igénybe, viszont a felek előbb tudomást akarnak szerezni az ítéletről, a jegyzőnek jogában áll azt a felekkel közölni akár szóban, akár az ítélet rendelkező részének leírásával. Ez azonban csak magánközlés, amelynek a fellebbezési határidőre nincsen befolyása.

A bíróságnak azonban jogában áll az ítéletnek titokban tartását egészen a formális kihirdetésig előírni. (art. 199.)

b) A hivatalos ítéletkihirdetés *három*féleképpen történhetik:

1° a megidézett felek előtt a bírósági ülésen az ítéletet ünnepélyesen felolvassák;

2° a feleknek módjukban van a bíróság irodájában elfekvő ítéletet megtekinteni és róla hiteles másolatot kérni;

3° az ítélet hitelesített másolatát a felek postán tértivevény ellenében megkapják (c. 1877.). Az ítéletnek ilyen formában történt közlésétől számított 10 nap a fellebbezési határidő. (c. 1877. art. 274. § 4.)

6. *Az ítélet kijavítása (c. 1878.)*

a) Az egyszer érvényesen hozott *végítéletet* maga a bíróság még egyhangú határozattal sem vonhatja vissza (art. 205. § 1.). *Megmásíthatatlan* és azt csak a felettes bíróság módosíthatja. A közbenső ítéletet azonban az a bíróság is, amelyik hozta, visszavonhatja.

b) Ha azonban materiális hiba csuszott be, akár az ítélet rendelkező részébe, akár a tényállásba, vagy az ítélet más részébe, a bíró a hibát maga kijavíthatja még az ítélet kihirdetése után is, vagy a felek kérésére, a másik fél és a kötelékvédő meghallgatása után, vagy pedig a felek és a kötelékvédő meghallgatásával hivatalból.

Ha a kijavítás ellen valamelyik fél szót emel, akkor a kérdést a *mellékes* ügy módjára kell elintézni végzésileg és a határozat az ítéletre rávezetendő. (c. 1878.)

94. § A perorvoslatok. Jogorvoslatok.[229] (c. 1878—1901)

A perorvoslat a felettes bíróságnak olyan határozata, amely az érdekelt féltől valamely hátrányt a perre vonatkozólag elhárít. A perorvoslat tehát fogalmilag feltételezi, hogy a felet valamely joghátrány érte, amelyet nem akar elviselni s ezért kéri a bíróságtól a perre vonatkozólag annak elhárítását.

A kánoni perben kétféle perorvoslat szerepel: egyik a semmisségi panasz, másik a fellebbezés.

I. *A fellebbezés (appellatio,* c. 1879—1897.)

1. *Fogalom*

A fellebbezés az alsófokú bíróság ítélete ellen irányuló fellebbviteli perorvoslat, vagyis a felettes bíróságtól a sérelmes ítélet felülvizsgálatának kérése.

2. *Fellebbezést nyújthat be (c. 1879.):*

a) a fél, aki az ítéletet magára nézve sérelmesnek tartja,

b) az ügyész, ha szerepel az ügyben;

c) a kötelékvédő; ha az első ítélet a házasság érvénytelenségét mondja ki, kötelessége fellebbezni, sőt mulasztás esetén erre a kötelességére az elnök rá is szoríthatja. (c. 1986.) — Jogában áll azonban a kötelékvédőnek a házasság érvénytelenségét megállapító *két* egybehangzó ítélet ellen is fellebbezni. (c. 1987.)

A felperes által benyújtott fellebbezés az alperesnek is javára szolgál és viszont. (c. 1887. § 1.)

Ha az egyik fél az ítélet *valamely pontját* fellebbezi meg, az ellenfélnek joga van a törvényszabta fellebbezési határidő elteltével is, más pontokat is megfellebbezni, még azzal a föltétellel is, hogy eláll a fellebbezéstől, ha a másik fél is visszavonja kérelmét. (c. 1887. § 2.)

Ha az ítélet több kérdést tartalmaz s a fellebbező csak némely pontot támad meg, a többi pontot kizártnak kell tekinteni.

[229] *Beste*. 895. sq. — *Cocchi*. IV. 368. sq. — *Coronata*, III. 317. sq. — *Eichmann*, 176 sq. — *Holböck*, II. 993. sq. — *Jone*, II. 219. sq. — *Lega—Bartocetti*, II. 967. sq. — *Marchesi*, III. 191. sq. — *Sipos—Gálos*[7], § 209.

Ha nem határozott meg egy pontot sem, a fellebbezést úgy kell venni, hogy *minden pont* ellen irányul. (c. 1887. § 3.)

A kötelékvédő által benyújtott fellebbezés javára szolgál annak a félnek is, aki a házasság fenntartása mellett van, de azért joga van a félnek külön is fellebbezést benyújtani.

A kötelékvédő tisztének közjogi jellegéből következik, hogy a fél részéről benyújtott fellebbezés nem mentesíti őt a külön fellebbezési kötelessége alól.

Ha tehát *két* egybehangzó ítélet van a házasság érvénytelensége mellett, akkor a kötelékvédő lelkiismeretére van bízva annak eldöntése, hogy fellebbez-e vagy sem.

Ha azonban az I. ítélet a házasság érvénye mellett ítélt, a II. és III. pedig a házasság érvénytelensége mellett, illetve az I. és III. ítélet az érvényesség ellen, a II. pedig mellette döntött, nem köteles a kötelékvédő a IV. fórumhoz fordulni, hacsak ennek lelkiismereti szükségét nem érzi.

Ha több *társ-alperes* vagy *felperes* közül egy támadja meg az ítéletet, úgy tekintendő, hogy valamennyi megtette a fellebbezést, ha oszthatatlan dologról (res individua), vagy egyetemleges kötelezettségről van szó.

A *perköltséget* maga a fellebbező tartozik viselni, ha a felsőbb bíró az első ítéletet megerősítette. (c. 1888.)

A *felfüggesztő* fellebbezés (appellatio in suspensivo) a megfellebbezett ítélet végrehajtását felfüggeszti s ezért érvényben marad a jogelv, hogy a per folyamata alatt semmi újítás ne történjék („lite pendente nihil innovetur").

Az *áthárító* fellebbezés (appellatio in devolutivo) nem függeszti fel az ítélet végrehajtását, bár a per még függőben van az ügy érdemét illetőleg. (c. 1889. § 1.)

Minden fellebbezés *felfüggesztő* hatályú, hacsak a törvény másként nem intézkedik, de fennmarad az 1917. kánon 2. §-ának intézkedése. (c. 1889. § 2.).

A fellebbezés *bejelentése* után az alsóbb bíróság tartozik a felsőbb bírósághoz felterjeszteni az 1644. kánon szemmeltartásával a periratok hiteles másolatát, vagy magukat az eredeti iratokat. (c. 1890.)

A fellebbezés alkalmával *új dolog* nem kérhető (nova petendi causa), még hasznos cumulatio címén sem. A perfelvétel csak az első ítélet megerősítése, vagy részbeni vagy egészbeni megváltoztatása körül foroghat. (c. 1891. § 1.)

Új okiratokat és új bizonyítékokat az 1786. és 1861. kánon szabályai megtartásával be lehet terjeszteni. (c. 1891.)

3. *Fellebbviteli bíróság*[230]

Ennek összetétele ugyanolyan, mint az alsóbbfokúé. Tehát szintén három, illetve több bíróból áll, mint amaz.

A fellebbezés körül felmerülő jogvitát a fellebbviteli bíróság dönti el. (art. 215. § 2.)

A fellebbviteli bíróságnak először meg kell vizsgálnia, vajon van-e illetékessége az ügyben és a fellebbezőnek perbeli képessége. (c. 1609, 1594, 1880.)

Az *eljárásmód* is teljesen azonos. Az idézést és a litis contestatiót itt is meg kell tartani. (art. 213.) Minthogy új jogcímre rendszerint nem kerül sor, a litis contestatio rendszerint ekörül forog: *An sententia I. fori sit in casu confirmanda vel infirmanda?* — A felek kérhetik újabb bizonyítékok felvételét vagy a már eszközölt bizonyítékok kiegészítését. Az újabb bizonyítékok elrendelése előtt azonban a kötelékvédőt meg kell hallgatni. Szükséges ekkor is publikáció, perbezárás és discussio causae etc.

Jogában áll azonban a bírói kollégiumnak az 1891. kánonnal szemben a fellebbezés folyamán *új jogcímet* (titulus) is elfogadni (nemine contradicente). Az ebben az ügyben hozott ítélet természetesen csak *elsőfokú* ítéletnek számít. (art. 219. § 2.) A fellebbviteli bíróságnak természetesen ebben az esetben is meg kell állapítania illetékességét.

4. *Fellebbezési határidő*

A fellebbezés két rendben bonyolítható le:

a) *A fellebbezés bejelentése.*

Történhetik mindjárt a szóbeli bejelentés az ítélet ünnepélyes felolvasásával, illetve kihirdetésénél. De benyújtható írásban is az ítélet kézhezvételétől számított 10 napon belül annál a bíróságnál, amely az ítéletet hozta. (c. 1881.) A *szóbeli* bejelentést jegyzőkönyvbe kell venni. (c. 1882. § 1.; c. 1707.)

b) *A fellebbezés benyújtása.*

A fellebbezést annak bejelentése után *egy hónap* alatt a felsőbb bírósághoz (iudex ad quem) kell felterjeszteni, hacsak az alsóbb bíró (iudex a quo) a félnek hosszabb időt nem adott a felterjesztésre. (c. 1883.)

A fellebbezés felterjesztéséhez szükséges és elégséges,

[230] Vö. *Monitor* eccl. 1955., 426.

1° hogy a megtámadott ítélet feloldására vonatkozólag a fél a felsőbb bíró szolgálatát (ministerium) kikérje,

2° csatolva az ítélet másolatát s az alsóbb bíróságnál benyújtott fellebbező kérvényt (c. 1884. § 1.).

Ha a fél a megtámadott ítélet *másolatát* a megszabott idő alatt nem tudja megszerezni az alsóbb bíróságtól, a határidő nem jár le s az akadályról értesíteni kell a felsőbb bírót, aki az alsóbb bírót végzésileg kényszeríti, hogy kötelességének minél előbb tegyen eleget. (c. 1884. § 2.)

A jól indokolt fellebbezést a fellebbezés bejelentésétől számított 30 napon belül kell a feleknek a bírósághoz benyújtani. Közben az alsó bíróság ugyanis a periratokat a fellebbezés bejelentése alapján felterjesztette a felettes bírósághoz.

A határidő mindkét esetben a 10., illetve 30. nap befejeztével végződik. (c. 34. § 3. 3.) A határidő *tempus utile,* tehát ha valaki nem tud róla, illetve közben törvényesen akadályozva volt, akkor nem számít. Ha azonban egyszer megkezdődött, akkor *tempus continuum*-má lesz, vagyis folyamatos idővé, úgyhogy akkor is számít, ha közbe ünnepnap esik, kivéve azt az esetet, amikor az az utolsó határnap esik ünnepre, mert akkor egy nappal meghosszabbodik.

Ha valaki a kitűzött határidőn belül saját hibájából nem nyújtott be fellebbezést, akkor azt úgy kell tekinteni, mint azt, aki lemondott a fellebbezési jogról. (Causa deserta: c. 1886.)

A határidő lejárta után két lehetőség kínálkozik: vagy a határidő meghosszabbítása (c. 1634. § 2., 1883.), vagy pedig az előbbi állapotba való visszahelyezés elve: *restitutio in integrum:* c. 1687.

5. *Nincs helye fellebbezésnek:*

1° a római pápa vagy a Signatura Apostolica ítélete ellen (c. 1880. n. 1.);

2° ama bíró ítélete ellen, akit a Szentszék valamely ügy elbírálására azzal a záradékkal küldött ki, hogy a fellebbezés ki van zárva („appellatione remota"), (c. 1880. n. 2.);

3° a semmis ítélet ellen (c. 1880. n. 3.);

4° az ítélt dologgá vált ítélet ellen (c. 1880. n. 4.);

5° a végítélet ellen, amely döntő pereskűn alapszik (c. 1880. n. 5.);

6° a bíró végzése vagy ama közbeszóló ítélete ellen, amely nem bír a végítélet erejével, hacsak nem párosul a végítélet elleni fellebbezéssel (c. 1880. n. 6.);

7° oly ügyben hozott ítélet ellen, amelyben a jog a kérdés minél gyorsabb bevégzését írja elő (c. 1880. n. 7.);

8° ama makacssági ítélet ellen, amelyben az illető makacsságától nem tisztázta magát (c. 1880. n. 8.);

9° az olyan személy ellen hozott ítélet ellen, aki írásban lemondott a fellebbezésről (c. 1880. n. 9.)

6. *Fellebbezés a peres fél halála esetén.*

Ha a fellebbezésre kitűzött határidő (tempus utile) alatt, de a fellebbezés benyújtása *előtt.*

a perlekedő fél *meghal,* állást változtat, vagy hivatala, amelynek alapján eljár, megszűnik (c. 1733.), az ítéletet közölni kell az érdekeltekkel s ezek részére a törvényben megállapított határidő a közlés napjától számítandó. (1885. § 1.)

Ha fenti körülmény a fellebbezés *után* áll elő, akkor a fellebbezés megtörténtét közölni kell az érdekeltekkel, akik javára a fellebbezés felterjesztésére kiszabott határidőt a közlés napjától kell számítani (c. 1885. § 2.).

Ha a házassági per folyamán az egyik fél meghal (art. 85.), tehát az idézés után és az ítélethozatal előtt s á halál okmányszerűleg igazolható, a per nem folytatható, hanem a periratokat a bíróság a levéltárba helyezteti.

A másik fél azonban, vagy egyéb érdekelt személy jogosult indokolt esetben, (pl. gyermek törvényesítése örökség stb. c. 1972.) a pert tovább folytatni és az esetleges ítélet ellen fellebbezni. (art. 222.)

Minthogy az egyik, vagy mindkét fél halála után megszünt a házasság érvényességét védő nyilvános érdek, a kötelékvédő nem tartozik egy esetleges érvénytelenségi ítélet ellen fellebbezni. (art. 222. § 2., AAS. 1922, 600.)

7. *A fellebbviteli rend átugrása.*

Általában a fellebbviteli rendet meg kell tartani, vagyis a püspöki bíróságtól az érseki bírósághoz, attól pedig a Rotához kell folyamodni. Mind a feleknek, mind pedig a kötelékvédőnek jogában áll azonban jelentősebb kérdésekben a II. rendes fórum kikerülésével közvetlenül a Rotához folyamodni, illetve vegyesvallás vagy valláskülönbség esetén a Szent Officiumhoz fordulni. (art. 12.)

II. *Semmisségi panasz az ítélet ellen (Querela nullitatis)*

(c. 1892—1897.)

A semmisségi panaszt *formai* szempontból érvénytelen ítélet ellen lehet benyújtani.

Kétféle semmisséget különböztetünk meg: orvosolhatatlant és orvosolhatót.

1. *Orvosolhatatlan semmisség (nullitas insanabilis)*

a) Orvosolhatatlan semmisségben szenved az ítélet (nullitas insanabilis):

1° ha azt feltétlenül illetéktelen bíró (absolute incompetens), vagy nem törvényileg meghatározott taggal rendelkező tanács hozta: (c. 1576., c. 1892. n. 1.)

2° ha legalább a felek egyikének nincsen perlési joga (c. 1892. n. 2.);

3° ha valaki másnak a nevében törvényes felhatalmazás (mandatum) nélkül perel. (c. 1892. n. 3.)

b) Orvosolhatatlan semmisség *érvényesítése.* — Az ítélet elleni semmisségi panaszt kifogás (exceptio) gyanánt bármikor (in perpetuum), kereset gyanánt pedig az ítélet közzétételétől számított 30 évig lehet előterjeszteni. (c. 1893.) Minthogy az ilyen ítélet kijavítása nem elégséges, azt a bíróság 30 éven belül visszavonhatja.

2. *Orvosolható semmisség (nullitas sanabilis):*

a) Orvosolható semmisségben szenved az ítélet.

1° ha hiányzott a törvényes idézés (c. 1894. n. 1.);

2° ha a rendelkező rész indokolása hiányzik (c. 1894. n. 2.);

3° ha a jogban előírt aláírások hiányoznak (c. 1894. n. 3.);

4° ha hiányzik róla az ítélethozatal helyének és idejének — év, hó, nap — feltüntetése (c. 1894. n. 4.)

b) Az orvosolható semmisség rendezése[231]:

1° *Illetékes bíróság.* — A semmisségi panaszt annál a bíróságnál kell benyújtani, amely az ítéletet hozta (c. 1895.), mégpedig, ha fellebbezéssel együtt történt, akkor 10 napon belül annak kézhezvételétől számítva, ha pedig külön panasz gyanánt, akkor *három* hónap alatt ugyancsak az ítélet kézhezvételétől számítva.

Ha a semmisségi panasz benyújtásánál a fél (kötelékvédő, ügyész) attól tart, hogy a semmis ítéletet hozó bíróság *elfogult,* és így őt méltán tartja gyanúsnak, követelheti, hogy annak helyébe, ugyanazon szentszéknél más bírók nyerjenek megbízást erre az ügyre, — ti. a panasz felülvizsgálatára. (c. 1896.)

2° *Semmisségi panaszt nyújthat be* az érdekelt fél, a kötelékvédő és az ügyész. Sőt három hónapon belül maga a bíróság is visszavonhatja az ilyen ítéletet és kijavíthatja azt. (art. 211, § 2. c. 1897.)

[231] A *Pugliese,* De sententiae nullitate sanabili ex defectu motivationis necnon et insanabili ex defectu accusationis, *Monitor eccl.* 1952, 626—652.

Ha törvényileg megállapított időn belül nem nyújtottak be semmisségi panaszt, sem a bíróság hivatalból a hibás ítéletet ki nem javította, az orvosolható semmisség orvosoltnak, vagyis az érvénytelen ítélet *ipso iure* érvényesnek tekinthető. (art. 211. § 3.)

III. *Harmadik személy tiltakozása (oppositio tertii.)*

(c. 1898—1901.)

1. *Fogalom.*

Ha a végítélet rendelkezése mások jogát sérti, ezek a *harmadik személy tiltakozásának* (oppositio tertii) nevezett rendkívüli jogorvoslattal élhetnek. Eszerint azok, akik attól tartanak, hogy az ítélet jogaikat sérti, annak végrehajtása *előtt* az ítéletet megtámadhatják s ellene tiltakozhatnak (c. 1898.).

2. *Idő*

A tiltakozás a folyamodó tetszése szerint vagy

a) az ítélet átvizsgálásának kérésével egy időben történik (revisio) attól a bírótól, aki azt hozta, vagy pedig;

b) a felső bíróhoz való fellebbezéssel (c. 1899. § 1.).

3. *Feltételek*

Mindkét esetben a tiltakozó köteles bizonyítani, hogy

a) joga sérelmet szenvedett, vagy

b) valószínűleg sérelmet fog szenvedni (c. 1899. § 2.).

A sérelemnek magából az ítéletből kell keletkeznie, úgy, hogy maga oka a sérelemnek, vagy ha végrehajtás esetén a tiltakozót súlyos kár érné (c. 1899. § 3.).

Ha egyiket sem tudja bebizonyítani, a bíró a harmadik személy tiltakozása ellenére rendelje el az ítélet végrehajtását. (c. 1899. § 4.)

4. *Módja.*

Ha a kérelmet elfogadják s a tiltakozó a

a) fellebbezési bíróság előtt akar eljárni, köteles a fellebbezés szabályait megtartani;

b) ha pedig az előtt a bíró előtt, aki az ítéletet hozta, a mellékes ügyek elintézésére vonatkozó szabályokat kell szem előtt tartani (c. 1900.)

Ha a tiltakozó győzött, az előbb hozott ítéletet a bírónak a tiltakozó kérelméhez képest meg kell változtatnia. (c. 1901.)

95. A jogerő és a teljes visszahelyezés [232] (c. 1902—1907)

I. *Jogerő (res iudicata. c. 1902—1904.)*

Az ítélet rendszerint nem emelkedik mindjárt jogerőre, kivéve a c. 1917. § 2. esetét.

Jogerős lesz az ítélet, ha ugyanabban az ügyben

a) két megegyező ítélet van (c. 1902. n. 1.); vagy

b) ha a *kiszabott időben* (tempus utile) *nem fellebbezték meg*, vagy ha az alsóbb bíróságnál (iudex a quo) bejelentett fellebbezést a felsőbb bíróságnál (iudex ad quem) a fél nem nyújtja be (deserta. — c. 1902. n. 2.);

c) olyan az egyetlen végítélet, amelyet az 1880. kánon értelmében nem lehet megfellebbezni (c. 1902. n. 3.).

d) Sohasem lépnek jogerőre a *személyek* állapotára vonatkozó ügyek; de az ily ügyekben hozott *két* egybehangzó ítélet következménye, hogy további tárgyalást csak akkor kell elfogadni, ha

1° új és súlyos érvek, és

2° újabb okiratok kerülnek elő (c. 1903.).

A jogerős ítéletet jogvélelemmel igaznak és igazságosnak kell tartani és egyenesen nem támadható meg (c. 1904. § 1.).

Igazságot tesz (facit ius) a felek között s kifogásolási jogot ad ugyanazon ügy újból való megindításának megakadályozására (c. 1904. § 2.).

II. *Az előző állapotba való visszahelyezés (restitutio in integrum.)* (c. 1905—1907.)

1. A teljes visszahelyezési rendkívüli jogorvoslattal lehet élni oly ítélet ellen, amelyet rendes jogorvoslattal, fellebbezéssel, vagy semmisségi panasszal nem lehet megtámadni a c. 1687. és 1688.-ban megjelölt határokon belül.

2. Szükséges, hogy a jogerős ítélet kézzelfogható (manifesto) igazságtalansága nyilvánvaló legyen (c. 1905. § 1.).

Az igazságtalanság azonban csak akkor tekinthető nyilvánvalónak,

a) ha az ítélet oly okiratokra támaszkodik, amelyek később hamisaknak bizonyultak (c. 1905. § 2. n. 1.);

[232] *Beste*, 899. sq. — *Cocchi*, IV. 384. sq. — *Coronata*, III. 342. sq. — *Eichmann*, 185. sq. — *Holböck*, II. 998. sq. — *Jone*, II. 239. sq. — *Lega—Bartocetti*. III. 2. sq. — *Marchesi*, III. 205. sq. — *Sipos—Gálos*, § 210.

b) ha később oly okiratok kerültek elő, amelyek új és ellenkező határozatot követelő tényeket döntő módon bizonyítanak (c. 1905. § 2. n. 2.);

c) ha az ítélet az egyik fél csalárdságából eredt a másik fél kárára (c. 1905. § 2. n. 3.);

d) ha a törvény rendelete világos mellőztetésben részesült (c. 1905. n. 4.).

3. *Illetékes* a teljes visszahelyezés engedélyezésére az a bíró:

a) aki az ítéletet hozta,

b) hacsak nem a bíró törvénysértése a kérelem alapja, mert ez esetben a fellebbezési bíróság illetékes (c. 1906.).

4. *Hatálya*

A teljes visszahelyezés iránti kérvény felfüggeszti az ítélet végrehajtását, ha még nem kezdődött meg (c. 1907. § 1.).

Ha azonban valószínű jelekből gyanú támad, hogy a kérelemnek célja az ítélet végrehajtásának késleltetése,

a) a bíró elrendelheti az ítélet végrehajtását,

b) de a visszahelyezést kérő részére kellő biztosítékokról gondoskodik, hogy teljes visszahelyezés esetén ne érje kár (c. 1907. § 2.).

96. § A perköltségek és az ingyenes jogvédelem[233]

(c. 1908—1913.)

I. *A perköltségek (c. 1908—1913.)*

A felek perköltség címén a polgári ügyekben bizonyos összeg lefizetésére kötelezhetők, hacsak ez alól az 1914—1916. kánonok értelmében nem kaptak mentességet.

1. Szabályozás

A tartományi zsinat, vagy a püspöki konferencia állapítja meg a díjtáblázatot és szabályzatot, amelyben meghatározza,

a) mit kell fizetniük a feleknek perköltségek címén;

b) mit kell fizetniük az ügyvédek és képviselők munkájáért;

[233] *Beste*, 901. sq. — *Cocchi*, IV. 394. sq. — *Coronata*, III. 349. sq. *Eichmann*, 187. sq. — *Holböck*, II. 1001. sq. — *Jone*, II. 246. sq. — *Lega—Bartocetti*, III. 49. sq. — *Marchesi*, III. 210. sq. — *Sipos—Gálos*[7] § 211.

c) milyen díj jár a fordításokért és másolatokért;
d) ezek egyeztetéséért és hitelesítéséért;
e) az irattárból kiírt okiratokért (c. 1909. § 1.).

2. *Letét*

A bíró azonban saját belátása szerint követelheti, hogy a perköltségekre, a tanuk díjazására, a szakértők tiszteletdíjára szükséges pénzt a kérelmező fél, vagy, ha a bíró hivatalból jár el, a felperes előre letétbe helyezze a bíróság irodájában vagy legalább kellő biztosítékot nyújtson arra, hogy a pénzt később le fogja fizetni. (c. 1909. § 2.).

3. *A pervesztes fél*

tartozik a nyertes félnek rendszerint megfizetni a perköltségeket mind a fő, mind a mellékes ügyekben (c. 1910. § 1.).

a) Ha a fel- vagy alperes vakmerően perlekedett, a *károkat* is köteles megtéríteni (c. 1910. § 2.).

b) Részleges pervesztesége:

1° Ha a fel- vagy alperes csak *részben* pervesztes,
2° vagy a per vérrokonok vagy sógorok közt folyt,
3° vagy pedig nagyon nehéz kérdés volt a per tárgya,
4° vagy bármely más alapos és súlyos okból folyt a per,
5° a bíró saját belátása szerint a pereskedő felek közt a költségeket részben vagy egészben megoszthatja,
6° s ezt magában az ítéletben kell kifejeznie (c. 1911.).

Ha a perben többet kellene elítélni a költségek megtérítésére, a bíró egyetemlegesen (in solidum) kötelezi őket, ha közös a kötelezettség, különben pedig mindegyiket fejenkint (pro rata. c. 1912.).

4. *Fellebbezés*

A költségekre vonatkozó határozat ellen külön megfellebbezésnek nincs helye; de a magát sértettnek érző fél tíz nap alatt tiltakozást jelenthet be ugyanazon bíró előtt, aki a dolgot újra megvizsgálhatja, és a megállapított díjakat kijavíthatja és mérsékelheti (c. 1913. § 1.).

A főügyre vonatkozó ítélet megfellebbezése magában foglalja a perköltségekre vonatkozó határozat megfelebbezését is (c. 1913. § 2.).

II. *Az ingyenes jogvédelem. (c. 1914—1916.)*

1. A szegényeknek, ha a perköltségek viselésére *teljesen* képtelenek, joguk van ingyenes jogvédelemre. Ha csak *részben* képtelenek, a perköltségek leszállítására (c. 1914.).

2. Annak, aki a költségek teljes elengedését vagy leszállítását óhajtja, a bírótól folyamodványban kell azt kérnie, mellékelve azokat az okiratokat,

a) amelyek a folyamodó állását és vagyoni helyzetét bizonyítják;

b) igazolni kell azt is, hogy nem hiábavaló és vakmerő ügyben perel (c. 1915. § 1.) (fumus boni iuris)

3. A bíró a kérelmet csak akkor teljesítse vagy utasítsa el, ha

a) beszerezte a szükséges, esetleg titkos adatokat, amelyekből a folyamodó vagyoni helyzetéről meggyőződhetik,

b) és meghallgatta az ügyészt;

c) az engedményt vissza is vonhatja, ha a per folyamán nem találja a szegénységet bebizonyítottnak (c. 1915. § 2.).

4. *Szegények ügyvédje* (advocatus pauperum).

A szegények *ingyenes* védelmére a bíró minden egyes ügyben válasszon ki egyet a bíróság előtt jóváhagyott ügyvédek közül.

Ez alól a megbízatás alól bárki csak a bírótól elfogadott okból vonhatja ki magát, különben a bíró büntetéssel, hivatalától való felfüggesztéssel is sújthatja. (c. 1916. § 1.)

Ügyvédek hiányában a bíró a püspöktől más alkalmas személy kijelölését kéri a szegény védelmére (c. 1916. § 2.)[234]

97. § Az ítélet végrehajtása[235] (c. 1917—1924)

A jogerős ítéletet végre lehet hajtani (c. 1917. § 1.).

1. De a bíró elrendelheti a jogerőre még nem emelkedett ítélet *előzetes* végrehajtását is,

a) ha az eltartásra szükséges szolgáltatásokról van szó (provisio praestatio. c. 1917. §. 2. n. 1.);

b) ha más komoly szükség sürget.

2. Az előzetes végrehajtás elrendelésekor *biztosítékokkal*, kezességekkel vagy zálogokkal gondoskodni kell a másik fél kártalanításáról arra az esetre, ha a végrehajtást vissza kell vonni (c. 1917. § 2. n. 2.).

[234] Megmaradhat tehát az a magyar gyakorlat, amely szerint a püspök az eddigi szentszékek mellé többnyire az egyházi férfiak sorából szegények ügyvédjét *(advocatus pauperum)* nevezett ki s részére vagy saját, vagy az egyházmegye pénztárából bizonyos tiszteletdíjat utalványozott. Ennek kötelessége lesz a jövőben is azoknak az ügyét díjtalanul ellátni, akiknek jogvédelmére a bíró, vagy a bíróság kirendeli. (Vö. *Rada* im. 117.).

[235] *Beste*, 902. sq. — *Cocchi*, IV. 408. sq. — *Coronata*, III. 357. sq. — *Eichmann*, 190. sq. — *Holböck*, II. 1003. sq. — *Jone*, II. 251. sq. — *Lega—Bartocetti*, III. 77. sq. *Marchesi*, III. 213. sq. — *Sipos—Gálos*[7], § 212. — *Móra M.*: Az ítélet végrehajtásával kapcsolatos főbb kérdések a CIC alapján figyelemmel a régi jogra is, Bp. 934. (Dolgozatok a Bp. Pázmány Péter Tudományegyetem kánonjogi szemináriumából, 1. sz.)

3. A végrehajtásnak addig nem lehet helye, amíg a bíró a *végrehajtási rendeletet* ki nem adta, amelyben kimondja, hogy az ítélet végrehajtandó. E rendeletet az ügyek különböző természete szerint vagy magába az ítéletbe foglalják, vagy külön adják ki. (c. 1918.)

4. Ha az ítélet végrehajtásához előzetes számadás szükséges, akkor *mellékes* ügy keletkezik, amelyet annak a bírónak kell elintéznie, aki a végrehajtási rendeletet kiadta (c. 1919.).

5. *Végrehajtás módja. a)* Az ítélet végrehajtását ama *hely* püspöke végzi személyesen, vagy megbízottja útján, ahol az *elsőfokú* ítéletet hozták (c. 1920. § 1.).

b) Ha ez vonakodik, vagy elmulasztja, a végrehajtás az érdekelt fél kérelmére, vagy hivatalból a fellebbezési bírósághoz tartozik (c. 1920. § 2.).

c) Szerzetesek közt a végrehajtás annak az elöljárónak feladata, aki a végítéletet hozta vagy a bírót kiküldötte (c. 1920. § 3.).

d) A végrehajtó, hacsak az ítélet szövege nem bíz valamit saját belátására, köteles az ítéletet a szavak *köznapi* értelme (sensus obvius) szerint végrehajtani (c. 1921. § 1.).

e) Megvizsgálhatja a végrehajtás módja és ereje ellen emelt *kifogásokat*, de nem az ügy érdemére vonatkozó ellenvetéseket (c. 1921 § 2.).

f) Ha máshonnan tudomást szerzett arról, hogy az ítélet nyilván *igazságtalan*, tartózkodjék a végrehajtástól s a felet ahhoz küldje, aki őt a végrehajtással megbízta (c. 1921. § 2.).

g) A *dologi* keresetek esetében (actiones reales) a felperesnek ítélt *dolog* neki azonnal átadandó, mihelyt az ítélet ítélt dologgá vált (c. 1922. § 1.).

h) Ami pedig a személyi kereseteket illeti, amikor az alperest

1° valami ingó tárgy átadására, vagy

2° pénz lefizetésére, vagy

3° más dolog átadására, vagy megtevésére ítélik, a kötelezettség teljesítésére négy havi határidőt kap (c. 1922. § 2.).

i) Az előírt *határidőt* a bíró megrövidítheti vagy meghosszabbíthatja, de ez két hónapnál rövidebb és hat hónapnál hosszabb nem lehet (c. 1922. § 3.).

j) A végrehajtás teljesítésében a végrehajtó azon legyen, hogy:

1° az elítélt minél kevesebb kárt szenvedjen,

2° ezért a végrehajtást oly dolgokon kezdje, amelyek neki kevésbé szükségesek és

3° sohasem szabad azokra kiterjeszteni, amelyek élete fenntartására, vagy

4° munkája folytatására szolgálnak; s ha egyházról van szó, a 122. kánon irányadó, vagyis nem lehet lefoglalni a tisztességes eltartásra szükséges dolgokat;

k) A javadalomtól való megfosztásra vonatkozó ítéletet ne hajtsa végre a bíró ama pap ellen, aki a Szentszékhez folyamodott. Ha azonban lelkipásztori javadalomról van szó, a püspök helyettesről köteles gondoskodni (c. 1923. § 2.).

l) Az *ellenszegülővel* szemben a végrehajtó

1° először intelmekkel és parancsokkal éljen;

2° lelki büntetéseket és cenzúrákat csak szükségből és fokozatosan alkalmazzon (c. 1924.).

II. Rész

KÜLÖN ELJÁRÁSOK

I. FEJEZET

A HÁZASSÁGI KÖTELÉKI PEREK[236]

98. § Az illetékes bíróság (c. 1960—1965)

I. *Általános illetékesség házassági ügyekben*

1. A megkereszteltek házassága (szentségi jellegük miatt) és a felmerülő házassági perek saját és kizárólagos jognál fogva az egyházi bíró elé tartoznak (c. 1960.). Áll e szabály akkor is, ha csak az egyik fél van megkeresztelve, míg a másik kereszteletlen, a házassági szerződés oszthatatlanságánál fogva.

Az Egyház tehát *saját* jogán ítélkezik házassági ügyekben és illetékessége kizárólagos. Az eljegyzés, mint házasságot megelőző előzetes szerződés (spirituali adnexum) szintén az egyházi jogalkotás és igazságszolgáltatás tárgya.[237]

[236] *Beste*, 911. sq. — *Cappello*, Praxis, 43. sq. — *Cocchi*, IV. 461. sq. — *Coronata*, III. 415. sq. — *Eichmann*, 208. sq. — *Holböck*, II. 1014. sq. — — *Jone*, III. 276. sq. — *Lega—Bartocetti*, III. 1—238. (Külön is megjelent: *Bartocetti*, De causis matrimonialibus, Romae, 1951.) — *Marchesi*, III. 234. sq. — *Sipos*, Egyházi perrendtartás, Pécs, 1940. 3—58. — *Sipos—Gálos*[7], § 215.

[237] *A Kódex után megjelent hivatalos eljárásjogi források:*

Az el nem hált házaság körüli kánoni per szabályai. (1923. május 7. AAS 15, 1923 389. sq.)

A csalárd személycsere megakadályozása a házassági perben. (1929. március 27.: AAS. 21, 1929. 490. sq.)

A bírói illetékesség házassági perben a pótlakóhely alapján. (1929. dec. 23. AAS. 22, 1930, 168.).

A házassági perek évenkénti jelentéséről Rómába. (1932. július 1. AAS. 24, 1932, 279. sq.)

2. Az Egyház tudja, hogy az állam is érdekelve van a házasságoknál és hogy azoknak tisztán *polgárjogi* oldala is van (c. 1016.) Ezért a házasság tisztán polgárjogi eredményeire vonatkozó kérdések (főleg házassági vagyonjog és családjog, öröklődés, eltartási jog), ha mint főügyek, képezik vita tárgyát, az 1016. kánon értelmében a polgári hatóság elé tartoznak; ha azonban, mint pótkérdés, merül fel a főkérdés kapcsán, akkor az egyházi bíró is saját hatalmánál fogva megvizsgálhatja és eldöntheti azokat. (c. 1961.)[238]

A jegyesség felbontásából származó károk megtérítését célzó keresetek: *actio mixti fori*, vagyis egyházi és világi bíróság előtt egyaránt előterjeszthetők.

Minden más kérdés, amely a házasság fennállására, érvényességére vagy érvénytelenségére, a bevégzetlen házasság felmentésére, a holttányilvánítási eljárás utáni újabb házasságkötésre, válásra (ágytól és asztaltól), a házasfelek jogaira és kötelességeire vonatkozik, — kizárólag az egyházi bíróság illetékessége elé tartozik.

3. A házassági köteléki pereket a feleknek nincsen módjukban *megegyezéssel* (transactio), *döntőbiráskodással* (compromissum in arbitros) vagy perdöntő *esküvel* (iusiurandum litis decisorium) eldönteni. (art. 1. § 3.)

4. *Illetékességi címek.*

a) A házassági köteléki ügyekben egyedül az *illetékes egyházi bíróság* (ordinarius. c. 1990. art. 226.) hozhat ítéletet. Illetékes tehát annak a helynek bírája (ordinarius), ahol a házasság létrejött, vagy ahol az alperesnek (pars conventa) rendes (domicilium) vagy pótlakóhelye (quasidomicilium) van.

Ha az egyik fél nem katolikus, akkor a katolikus félnek rendes, ill. pótlakóhelye az irányadó. (c. 1964.)

b) A férjétől elhagyott *(illegitime)* feleség, mint felperes, a házasságot perelheti *vagy* a házasság helyének illetékes ordinariusa előtt, *vagy* férjének rendes vagy pótlakóhelyének ordinariusa előtt. Ok: a feleség követi férje domiciliumát. (c. 93.)

c) A férjétől örökösen vagy meg nem határozott időre *törvényesen* (legitime) elválasztott asszony, mivel szerezhet saját domiciliu-

---

A házassági perek rendtartása az egyházmegyei bíróságoknál. (Provida Mater Ecclesia. 1936. aug. 15. AAS. 28, 1936, 313.; idézve: *art.)* Ez teljes házassági perrendtartás.

Biztosítékok impotenciás perekben. (1942. jún. 12. AAS 34, 1942. 200. sq.)

Bevégzetlen házasságra vonatkozó perek a Keleti egyházban. (1935. jún. 10. AAS 27, 1935. 333.)

[238] „Accessorium sequitur principale." (R. I. 42. in VI°.)

mot. a házasságot perelheti vagy a házasságkötés helyének ordinariusa előtt, vagy pedig a feleség *saját* domiciliuma, vagy quasidomiciliuma szerint illetékes bíróság előtt. E szempontból *törvényesen* elváltnak tekintendő az a feleség, akinek válásügyét az illetékes egyházi bíróság, ill. egyházi közigazgatási hatóság, vagy az egyháztól konkordátumokban elismert polgári bíróság intézte el. (Pl. olasz konk. art. 34., osztrák konk. art. 7.). Ha tehát a feleség törvényesen vált ugyan el férjétől, pl. adulterium címén, de nem egyházi hatóság közbejöttével, akkor a házasságot a férj rendes, ill. pótlakóhelye szerint illetékes bíróság előtt perelheti.

d) A katolikus feleség, ha nincs is törvényesen nem kat. férjétől elválasztva, perelheti a házasságot *vagy* a házasságkötés helye szerint illetékes ordinarius, *vagy* saját külön pótlakóhelye szerint illetékes ordinarius, *vagy* pedig a férjének domiciliuma szerint illetékes ordinarius előtt (CP. 13. júl. 1922. ad. c. 93, 1964.).

e) A férjétől *nem* törvényesen elvált asszony mint alperes, perbevonható vagy saját quasidomiciliuma, vagy a férj domiciliuma szerint illetékes bíróság előtt. A férj quasidomiciliuma csak akkor jöhet számításba, ha nincs neki rendes domiciliuma.

f) Ha mindkét fél nemkatolikus, akkor a házasság perelhető, vagy a kötés helye szerint illetékes ordinarius előtt, vagy pedig az új házasság kapcsán a szabadállapot megállapítására jogosult ordinarius előtt.[239]

II. *Külön illetékesség. (c. 1557.)*

1. *A pápa kizárólagos jogon ítélkezik:*

a) államfők (királyok, kormányzó, köztársasági elnök. Elnöki Tanács elnöke, vagy tagjai),

b) az államfők fiainak és leányainak ügyében,

c) a trónörökösök ügyeiben; ezek ügyeit ama *kongregáció*, bíróság vagy különleges bizottság vizsgálja felül, amelyet a pápa esetről esetre e célra kirendel (c. 1962.).

d) azokban az ügyekben, amelyeket közvetlenül magához vont (c. 1557. §. 3.)

2. *A Kongregációk jogköre*

Az érvényesen megkötött, de bevégzetlen házasság alóli felmentés ügye a Szentségek Kongregációjához tartozik. Az alsóbbfokú bíróság csak ennek engedélyével kezdheti meg az eljárást.

[239] Kétség esetén a Szt. Officium véleményét kell kikérni.

A bevégzetlen házasságra vonatkozó ügyekben alsóbbfokú bíró csak az Apostoli Szentszék engedélyével kezdhet pert. (c. 1963. § 1.)

Ha az illetékes alsófokú bíró saját hatalmával tárgyalt valamely *impotencia* miatt megtámadott házassági ügyet és annak folyamán nem az impotencia, hanem a házasság bevégzetlensége bizonyult be, az összes iratokat a Kongregációhoz kell felterjeszteni, mely azokat az érvényesen megkötött, de a bevégzetlen házasság ügyében hozandó ítélethozatalnál felhasználhatja. (c. 1963. § 2.)

Ha az ilyen esetben a házasfelek egyike *keleti* szertartású, akkor az egész ügyet a Keleti Kongregációhoz kell terjeszteni.

Ha az egyik fél *nemkatolikus,* akkor az el nem hált házasság alól a S. Officium ad felmentést.

Ugyancsak a Sz. Officium illetékes a *Privilegium Paulinum* ügyében is. (c. 1962.)

3. *A Szentségek Kongregációjának különleges helyzete*

A Szentségek Kongregációjának jogában áll (CP. 1940. júl. 4.)

a) a házasság érvényessége ügyében hozzáterjesztett kérdésekben dönteni, feltéve, hogy azok nem kívánnak tüzetes vizsgálatot, amikor is azokat az illetékes bíróság elé utalja. (c. 249. art. 3.);

b) a quasidomicilium kapcsán felmerült bírói illetékességi ügyekben dönteni (Litt. circ. S. Congr. de Sacr. 23. dec. 1929. AAS. 22, 168.);

c) a házassági perekről évenként az egész világról a Kongregációhoz küldendő relaciókat felülvizsgálni (Litt. circ. 1. júl. 1932. AAS. 24, 272.);

d) mindama ténykedéseket végezni, amelyeket az olaszországi bíróságok szervezéséről szóló *Qua cura* kezdetű motu proprio IV. és V. pontja biztosít neki (1938. dec. 8. AAS. 30, 410.);

e) a folyamatban lévő peres házassági ügyeket azonban nem vonhatja magához, sem azok folytatását, ill. a hozott ítéletek végrehajtását nem függesztheti fel. (CP. 1940. júl. 4. ad I.)

99. § A házassági bíróság (c. 1966—1969)

I. *Tagjai*

A házassági bíróság egyes bíróból vagy több (társas, kollegiális) bíróból áll. Köteléki perekben *háromtagú* bíróság ítélkezik. (c. 1576. § 1. n. 1.) Az érvényesen kötött, de bevégzetlen házasság alól adandó felmentés ügyének előzetes megvizsgálását egyes bíró végzi.

II. *A kötelékvédő*

A kötelékvédő közreműködése szükséges, ha a házasság érvénytelenségéről, vagy a bevégzetlenség bizonyításáról és az érvényes házasság alól való felmentés okairól van szó.

1. *A kötelékvédő hivatali kötelessége:*

a) a felek, tanúk és szakértők kihallgatásánál jelen lenni (c. 1587) a bizonyítás érvénytelenségének terhe alatt;

b) a bíró által a tárgyalás folyamán felbontandó zárt borítékba helyezett, s a felekhez vagy tanukhoz intézendő s általa aláírt kérdőpontokat a bírónak benyújtani;

c) a vizsgálat folyamán felmerült új kérdéseket a bíró szájába adni (suggerere); (c. 1968. n. 1.);

d) a felek által előterjesztett *pontokat* (c. 1745.) fontolóra venni, azoknak, ha szükséges, ellentmondani; a felektől benyújtott okiratokat (c. 1812.) megvizsgálni;

e) mint a kötelék hivatásos védője, a házasság érvénytelensége elleni észrevételeket, a házasság érvényessége vagy az elhálás mellett szóló bizonyítékokat írásba foglalni és beterjeszteni, s mindazt előadni, amit a házasság védelmére hasznosnak ítél. (c. 1968.)

2. *A kötelékvédő jogai.*

Mivel ama házassági perekben, amelyekben a kötelékvédő szerepel, a *hivatali* elv (officialitas) érvényesül és ő a közérdek védelmét látja el, a perrend a per folyására széleskörű befolyást biztosít számára.

a) Bizonyos bírói cselekmények elrendelése előtt is meg kell kérdezni, így pl. a keresetlevél elutasítása elleni felfolyamodásnál (c. 1709. § 3.).

b) Döntő befolyással van a bizonyítási eljárásra. Így

1° a bíróhoz kérdőpontokat (positiones) intézhet (c. 1745. § 1.) a felek kihallgatása tárgyában;

2° tanúkat állít elő (c. 1759. § 2.);

3° szava van a szakértők kirendelésénél (c. 1793. § 2.);

4° a tanúk újbóli kihallgatása ellen kifogást emelhet (c. 1983. § 2. + 1781.);

5° kérheti a felek esküre bocsátását (c. 1830. § 3.);

6° a védőirat egy példányát neki is ki kell adni (c. 1863. § 2.)

7° javaslatot tehet valamely dolog lefoglalására vagy jog eltiltására (c. 1672. § 3.). — köteles fellebbezni (c. 1879. 1986.);

8° A felperes mulasztása (contumacia) esetén a per megszűnik, de ha a közérdek megkívánja, a pert tovább folytatja a kötelékvédő (c. 1850. § 2.);

9° Az ítélet elején a kötelékvédő nevét is meg kell említeni (c. 1874. § 2.).

Ezen kívül a c. 1969. alapján még a következő jogokkal rendelkezik:

10° joga van a periratokba mindig betekinteni a per bármelyik mozzanatában, még akkor is, ha nincsenek közzétéve;

11° periratok szerkesztésére a bíró bölcs belátása szerint meghosszabbítandó határidőt kérhet (c. 1969. n. 1.);

12° joga van tudomást szerezni a felek minden bizonyítékáról és indokolásáról, hogy ellentmondási jogával élhessen (c. 1969. n. 2.);

13° joga van kérni (még a periratok közzététele után is!) új tanúk előállítását (c. 1786.), vagy azoknak *újbóli* kihallgatását és

14° új észrevételeket tenni (c. 1969. n. 3.);

15° új percselekmények elrendelését kérni; Ezt azonban a bíróság egyhangúlag elutasíthatja. (c. 1969. n. 4.)

100. § A kereseti jog[240] (c. 1970—1972)

Bár a házassági ügyeket nem lehet egyszerű közigazgatási úton elintézni, azaz csak bírói úton tárgyalhatók, minden házassági pernek a felperes szabályszerű *keresete*, vagy törvényes kérelme, illetve feljelentése (denuntiatio) az előfeltétele. Enélkül a bíróság nem foglalkozhatik az üggyel.

De lehetséges a házassági per *alperes* nélkül (pl. ha mindkét fél a házasság érvényességét támadja, vagy bevégzetlen házasság kötelékének felbontására irányul a kérelem).

A támadás ez esetben bizonyos tekintetben a házas *kötelék* ellen irányul, amelynek hivatásos védője a kötelékvédő.

A kereset több szempont szerint jöhet tekintetbe.

[240] A kereseti jogról mindezideig *Móra Mihály* könyve a legalaposabb, mind jogtörténeti, mind jogdogmatikai szempontból. Kár, hogy csak magyarul jelent meg: *Móra* M., Házassági kereseti jog a köteléki perben az egyházi jog szerint. Budapest, 1941. *Móra* e könyvében kimutatta, hogy a házassági kereseti jog nem a római jogból ered, (ahol a házasság magánjogi intézmény volt) hanem *önálló egyházjogi* eredetű.

I. *A kereset, vád (accusatio) és feljelentés (denuntiatio) közötti különbség*

1. A *denuntiatio* (feljelentés, bejelentés) valamely ügynek (bűntettnek) a felettes hatóság egyszerű tudomására való hozatala,

a) aszerint, hogy milyen céllal történik a feljelentés, lehet: *karitatív*, vagy evangéliumi feljelentés (Mt. 18, 15: c. 13. X, 2, 1.) ha célja a bűnös megjavítása; ha ellenben a bűntett megbüntetése a cél, akkor *bírói* feljelentéssel állunk szemben. Perenkívüli aktus.

b) A feljelentő nem nyújt be keresetet, hanem az ordináriusnak vagy ügyésznek lehetőséget ad a bírói eljárás megindítására. Vagyis a feljelentés alapján perenkívüli vizsgálat indul meg, amelynek befejeztével, ha a közjó úgy kívánja, az ordinárius vagy ügyész, hivatalból indít keresetet.

c) A feljelentésben hallgatólagosan mindig benn van, hogy nem kívánja a kérdéses dolgot bizonyítani.

d) A feljelentés adott esetben a természeti vagy tételes isteni jog (a felebarát súlyos kárának elhárítása végett), vagy tételes egyházi jog alapján kötelező (pl. házassági és szentelési akadályok feljelentése).

2. A vád, kereset (accusatio) bírói aktus. A vádló tulajdonképpen felperes (actor). Itt mindig fennáll a bizonyítás kötelezettsége. A vádemelésre nincs természetjogi kötelezettség.

II. *A házasfelek perlési joga*[241]

A házasság perlésének joga a házasfeleket *természetjogon* illeti meg.

A házasság perlése (accusare matrimonium) jelentheti

a) a megkötött házasság érvénytelenné nyilvánításának kérését az illetékes bíróságtól;

b) egy szándékolt házasság megkötésének megakadályozását;

c) az ágytól és asztaltól való elválasztás kérését.

Azonban a perlési jogot az illetékes egyházi hatóság indokolt esetben *szűkítheti*, vagy büntetésből teljesen meg is vonhatja. — E téren bizonyos jogfejlődés tapasztalható.

[241] H. *Flatten*, Die Koppelung der Klagegründe metus et simulatio im Ehenichtigkeitsurteil, Österr, Archiv. f. KR. 1959, 235—248.

1. *Causa impedimenti.*

A c. 1971. megvonja a perlési jogot ama felektől, akik a házassági akadálynak okai voltak (nisi ipsi fuerint impedimenti *causa).*[242] Minthogy a házasság nemcsak akadályok miatt, hanem a beleegyezés és forma hiány miatt is érvénytelen lehet, azért a Kódexmagyarázó Bizottság 1929. márc. 12-én akként döntött, hogy az 1971. kánonban az *akadály* szó nemcsak a szorosan vett házassági akadályokat (c. 1067—1080.), hanem a beleegyezés (c. 1081—1093. és formahiány eseteit is (c. 1094.) magában foglalja.

2. *Causa culpabilis impedimenti vel nullitatis.*

De mivel e kérdésben további kételyek támadtak, a jelzett Kódexmagyarázó Bizottság 1933. júl. 17-én még jobban körvonalazta a problémát, amikor kimondotta, hogy nem perelhetik a házasságot a felek, ha ők voltak „causa *culpabilis* sive impedimenti, sive nullitatis matrimonii".

Ebből következik, hogy a házassági akadálynak oka nem az, aki *causa materialis* (pl. kényszerített fél), hanem aki a causa *formalis,* vagyis vétkes fél (culpabilis).

A perlési jog megvonása büntetés, büntetni pedig bűn nélkül nem lehet. A causa *culpabilis* tehát annyit jelent, mint causa imputabilis.[243] Vétkes fél az, aki tudva és akarva, isteni vagy tételes egyházi jog ellenére olyan szándékot nyilvánít, amelyből akadály származik. Viszont meg kell jegyezni, hogy a *vétkes* fél (causa culpabilis) kifejezés jogilag nem szerencsés. A vétkességnek büntetőjogi értelemben kettős forrása lehet: egyik a szándék (c. 2200.), a másik a gondatlanság *(culpa,* c. 2199.) — Ebből tehát logikusan az következnék, hogy a gondatlanságból eredő cselekmény is maga után vonja a perlési jog megvonását, ami tarthatatlan.

A másik probléma az akadály terjedelme körül merült fel. Egyesek azt vitatták, hogy a házasfeleknek *mind* az akadály, *mind* az érvénytelenség bűnös okainak kell lenniök.[244] Helyesebb, ha azt

[242] „Dedecet enim coniuges, qui mala fide causa fuerunt impedimenti et consequenter nullitatis matrimonii, ex culpabili actione commodum reportare." *Gasparri,* Id. *Vitale,* pag. 6.

[243] A perlési jog elvonása *büntetés!* Azért a bűntényt kell keresni előbb:

„*Pro praxi:* semper culpa attendenda est, nempe utrum quis, ad *nullitatem* coniugii procurandam *malitiose* egerit necne, ac proinde ejus agendi rationem, num fuerit *culpabilis* an non, accurate inquirendum putamus." *(Vitale,* p. 29.)

[244] Pl. Card. *Roberti, „Impedimenti* et nullitatis sausa dolosa quis esse debet. Grammaticalis enim adhibita copulativa constructio (sive...

mondjuk, elég, hogy valaki, *vagy* az akadály, *vagy* az érvénytelenség oka. A *sive-sive* kifejezés tehát disiunctive (vel-vel: vagy-vagy) értelemben veendő.[245]

Ha *mindkét* fél *vétkes*, egyik sem perelhet, ha csak *az egyik* vétkes, az ártatlan fél perelhet. A közjó megkövetelheti a per megindítását, ilyenkor *bejelentési* jogot biztosít a jog a vétkes házasfeleknek (ius denuntiandi).

Egyébként a természeténél fogva nyilvános akadályok esetén a házasfelek az ügyésszel együtt perelhetnek, ha nem vétkes okai a házasság érvénytelenségének.

3. *Causa directa et dolosa impedimenti vel nullitatis.*

C. P. 1942. júl. 21-én kiadott döntése nagyjelentőségű, mert szabatosan kimondja, hogy a házasfelek csak akkor nem rendelkeznek perlési joggal. ha az akadálynak *vagy* érvénytelenségnek *közvetlen* (causa directa) és *szándékos* (causa dolosa) okai. Ezzel kétségkívül azt is lerögzíti, hogy a perlési jog elvonása *büntetés*, amely szükségképpen bűntettet tételez fel (c. 2191.), annak hármas elemével együtt: vagyis szükség van a beszámíthatóságra (szándék: dolus). külső törvénysértésre és szankcióra.

1° *Causa directa.*

Közvetlen ok az, akinek szándéka személyesen magára a kitűzött tárgyra irányul (voluntarium in se), jelen esetben a házasság érvénytelenségére.[246]

A házasság érvénytelenségének kétféleképpen lehetnek a házastársak közvetlen okai:

a) ha valamely *szorosan* vett házassági *akadály* közvetlen, *aktív* okai (causa activa et directa), amelyből közvetve következik a házasság érvénytelensége;

---

sive) hoc exigit." — ,Ceterum hoc confirmatur ex primo et tertio responso. Namque et metum passus et praesertim qui causam licitam et honestam posuit impedimenti, possunt nihilominus esse causa dolosa nullitatis, si matrimonium nullum scientes celebraverint." (*Apoll.* 1933. p. 443.)

[245] Ezzel szemben helyesen jegyzi meg *Vitale:* „neque causa nullitatis vocari potest ex eo quod scienter matrimonium nullum contraxerit. nam etsi sciret invalidum fuisse consensum per vim extortum, certissime eius intentio *directa* non erat ad nullitatem matrimonii obtinendam sed potius ad malum incussum avertendum." (*Vitale*, p. 28.).

[246] „Est causa *directa* nullitatis, qui eam (nullitatem) actione vel omissione *intendit.* Utrum debuerit eam positiva actione producere, an sufficiat eam omissione non impedire, disputatur." *Vermeersch—Creusen*, Epitome iuris can. 1946, III. n. 286. — *Pinna* szerint elég a szándékos *mulasztás* (pl. tudja, hogy vérrokona és nem kér felmentést); szerintünk

b) vagy ha valamelyik fél a házasság *érvénytelenségének* közvetlen oka (causa activa et directa nullitatis), vagy úgy, hogy szándékosan (dolose) színlelt beleegyezést nyilvánított, vagy szándékosan érvénytelen forma szerint esküdött.

Közvetett ok (voluntarium in alio, vagy in causa), amelyet a cselekvő nem szándékol, legfeljebb megenged, pl. ha kettős eredménynél az egyiket szándékolja, a másikat pedig megengedi.[247]

2° *Causa dolosa*,[248]

A dolus (szándék) szándékos törvénysértés (c. 2200. § 1.).

Nincs szándékos cselekedet, ha

a) nincs *kellő* ismeret (defectus cognitionis).

A házasfelek jogilag csak akkor okai a házasság érvénytelenségének, ha *tudják*, hogy e célból alkalmazott cselekedetük, vagy más tény a házasság *ellen* irányul és egyben az *súlyos* bűn is. Nem szükséges azonban annak ismerete, hogy ebből a házasság érvénytelensége származik, vagy hogy büntetésképpen elvesztik perlési jogukat (c. 16.).

---

nem elég, hanem *aktív* ok kell, mivel a vérrokonság tárgyi elem, független a féltől.

Az akadály tehát itt nem puszta tény (factum), amelyből akadály származik, hanem az akadálynak az *oka*. Helyesen mondja *Vitale:* „Quapropter si quis actionem etiam illicitam posuerit ex qua fortasse aliquod impedimentum oriri potest, nemo est qui dicat eo ipso semper et necessario causam impedimenti fuisse unde esse causa culpabilis impedimenti hoc sensu tantum accipitur, quatenus significat *causari scienter et maliciose* impedimentum" *Vitale*, De iure accusandi matrimonium. Roma, 1937. 27.

[247] Aki tehát csak közvetett oka a házassági akadálynak, vagy érvénytelenségnek, rendelkezik perlési joggal. Pl. az egyik fél kizárja a *bonum prolis*-t, a másik fél ennek ellenére belemegy a házasságba, mert szereti őt; de, amennyiben rajta áll, igazi házasságot akar kötni, noha tudja, hogy abusus lesz a házasélet folyamán és érvénytelen a házasság. de ő ezzel a tervvel az együttműködést kizárja vétkezik ugyan, de nem követ el bűntettet, s így nem szűnik meg perlési joga.

Ugyancsak ha valaki vérrokonával tudva köt házasságot (III. fokú felmentés nélkül). perelhet; a házasság objektíve érvénytelen, függetlenül az ő akaratától. (*Vitale*, 32.)

[248] „Dolosa causa non idem est, ac culpabilis (a vétkességnek ugyanis két forrása van: szándék és gondatlanság!). Itt szorosan kell venni! „*Dolosa* causa est nullitatis. qui sciens se *contra legem* agere, nihilominus impedimentum vel nullitatem libere procurat." (*Vermeersch—Creusen*, im. n. 286.)

Helyesen állapítja meg *Pinna:* „sine *dolo* veri delicti irritantis matrimonium, aut sine dolo intendi nullum seu irritum coniugium quavis alia de causa id sequatur, non contrahitur inhabilitas ad accusandum." Vö. T. *Torre*, Processus matrimonialis, Neapoli, 1956. p. 118.

Tehát nem szükséges, hogy a vétkes fél kifejezetten *szándékolja* a házasság érvénytelenítését. Így pl. aki igazságtalan kényszert alkalmaz, vagy a házasság lényege ellen feltételt állít, ha nem is tudja, hogy az ilyen házasság érvénytelen, nincs perlési joga. Tehát elégséges, ha valaki *vétkesen* (culpabiliter) olyat tesz, amiből szükségképpen érvénytelenítő akadály következik, akár tud erről, akár nem.

b) Ha *az akarat szabadsága korlátozva van* a c. 2229. § 3. n. 2. és c. 2205. § 2.-ben leírt okok folytán (ebreitas, metus, grave incommodum etc.) a bűntett sok esetben megszűnik és így a büntetés is. Vagyis igen fontos a házasság törvénytelensége körüli elhatározások körülményeinek kivizsgálása.

Csak akkor lehet büntetni, ha a bűntett teljesen biztos (c. 2233. § 1.).

Külső törvénysértés esetén azonban a jog vélelmezi a szándékosságot (c. 2200. § 2.),[249] de az ellenkezőt lehet bizonyítani!

Ha tehát gondos vizsgálat alapján nem állapítható meg bizonyosan, hogy valamelyik házasfél az érvénytelenség szándékos oka, nem lehet elzárni a perlési jogtól (nemo reus, nisi probetur) s így kétség esetén a vádlottnak kell kedvezni (favendum est reo), annál inkább, mivel a jogkorlátozó törvényeket *szorosan* kell értelmezni (c. 19.).

Lehet valaki *causa directa*, de *nem dolosa*. Pl. jóhiszeműleg kizárja a *bonum prolis*-t, mivel az orvos állítása szerint egészségének megőrzése végett erre okvetlen szüksége van. Így causa *directa*, de *nem dolosa!* Tehát perelheti a házasságot. — Röviden így mondhatjuk: *omnis causa dolosa est causa directa, sed non omnis causa directa est dolosa.*[250]

Ebből következik, hogy mindazok, akik az akadálynak, illetve a házasság érvénytelenségének *közvetlen* és *vétkes okai* voltak, nem rendelkeznek perlési joggal, De ha „causa *vel* indirecta *vel doli* expers"-ei voltak, rendelkeznek kereseti joggal!

[249] Ezért mondja *Pinna:* „Ubi impedimentum est ex se *delictum*, sive tale ut in radice... sive in accessu cum tali impedimento ad sacramentum (quod hodie accusatur a delinquente), iam dolus habetur, seu *praesumitur* (c. 2200. § 2.), ideoque adest voluntas directa delictum eiusmodi ponendi quod *necessario* secum trahit nullitatem ab ignorantia non excusatam (c. 16.), unde completur conditio malitatis!) (directus dolus) lege determinatae, ita ut poena inhabilatationis canonis 1971. sic et simpliciter plectatur contrahens sacrilege." (*Pinna*, id. *Torre*, p. 117.)

[250] Az 1971. kánon és a *causa directa et dolosa* magyarázata körül a viták tovább folynak. Vö. *Bartocetti*, De causis matrimonialibus, (*Lega—Bartocetti*, Commentarius in Iudicia ecclesiastica iuxta Codicem Iuris *Canonici*, III. Romae, 1950 99.).

Egyébként ha olyan fél perelné a házasságot akinek nincsen perlési joga, az ítélet nem lenne érvénytelen. (CP. 1946. jan. 4. AAS. 162. ad III.) — A magyar jogban l. *Szilbereky Jenő*, Az ügyész a polgári eljárásban, Bp. 1961.

Tehát kereseti joggal rendelkezik:

a) az a fél, aki *conditio honesta et licita*-t alkalmazott (art. 37. 2. CP. 1933. júl. 17. ad III.);

b) az a fél, aki súlyos és igazságtalan kényszert, illetve félelmet szenvedett (art. 37, 3);

c) az a házasfél, aki *nem vétkesen* akadály ismeretében köt tudva érvénytelen házasságot, pl. impotentia, vérrokonság, sógorság stb.

d) *Ius denunciandi.*

Ama házastársak, akik a házasság érvénytelenségének vétkes okai voltak és így nem rendelkeznek perlési joggal, *bejelenthetik* érvénytelen házasságukat vagy az illetékes ordináriusnak,[251] vagy pedig az illetékes bíróság ügyészének (promotor iustitiae).

III. *Az ügyész perlési joga*[252]

Kereseti joggal bír az ügyész is, mégpedig kétféleképpen: vagy saját jogán, vagy pedig denunciálás kapcsán.

1. *Saját jogán* (iure proprio)

perli a házasságot az ügyész természeténél fogva nyilvános akadály esetén, vagyis olyan akadály fennforgásakor,

a) amelynek anyakönyvi bejegyzése kötelező s így hiteles okiratokból megállapítható, pl. kereszteltek, halottak, szentelések és szerzetes anyakönyvek, vagy pedig az állami anyakönyvek (regesta publica);

b) amelyek az Egyház vagy hívek közössége előtt történnek (ordinatio, votum sollemne);

c) amelyek az Egyház vagy hívek közössége előtt történnek (orrimonum);

d) vagy amit bírói ítélet állapított meg (notorium iuris, c. 2197.);

e) az ügyész perelhet a természetüknél fogva titkos, de *ténylegesen* nyilvános akadályok fennforgása esetében is *(Vitale, 17.),* pl. az

[251] A bejelentést a házasságkötés helye vagy alperes lakóhelye szerint illetékes ordináriushoz kell tenni. (c. 1064; CP. 1943. dec. 6: AAS 1943, 94.)

[252] *Bartocetti,* De promotore. Apoll. 1937. p. 570—588. — *Triebs,* De promotore iustitiae. Ap. 1937. 395—407. — L. T. *Tané,* Matrimonial Procedure in the Ordinary Courts of Second Instance. Washington. 1947. B. *Alonso,* La accusation y denuncia de nulidad matrimonial. Ed. Catt. Toledana. 1951. Dinus *Staffa,* De accusatione matrimonii. Monitor. 1954. p. 479. — De potestate accusatoria Promotoris justitiae. Eph. J. C. 1954. 313—317.

Vigilantia super causas matrimoniales. AAS. 1949. aug. 15. Period. 1950. 95—102.

illegitima copulaból származó vérrokonság is nyilvános, ha okmányszerűen bizonyítható.

2. *Iure devolutivo seu occasione denuntiationis.*

A denunciálás általános elvei.

A denunciálást az *illetékes* ordinárius, vagy az illetékes egyház bíróság ügyészéhez kell benyújtani.

Denunciálási joggal rendelkezik minden *megkeresztelt* egyén (c. 87.), tehát a nem katolikus keresztény is saját házasságát illetően. A korlátozás csak a kereseti jognál áll fenn. Azt, mint megszorító rendelkezést, nem lehet analógia folytán a denunciálásra is kiterjeszteni. (c. 19.)

Tisztán nem katolikus házasság bejelentését az egyházi fórum csak akkor fogadja el, ha a kötendő új házasságnál katolikus személy is érdekelve van.

Névtelen és hamis aláírással ellátott feljelentéseket általában (c. 1942, § 2.) nem szokás figyelembe venni. Ha azonban pozitív súlyos ténybizonyítást tartalmaznak, akkor lehet velük foglalkozni. (Instr. art. 41. 2.) Pl. a névtelen feljelentő azt állítja, hogy a házasok unokatestvérek és csatolja az okmányokat is.

Ha a bejelentést nem a felek, vagy azok egyike, hanem harmadik kívülálló személy teszi meg és komoly bizonyításra van kilátás, az ügyész a feljelentőt megidézi és óvatosan, a titoktartás kötelezettsége mellett, az ügyre nézve meghallgatja. Ettől függ majd, hogy sor kerül-e *ex officio* vádemelésre a 38. és 39. art. alapján, vagy pedig az akadály alóli felmentésre (art. 41. 3.).

Olyan személyek írásbeli feljelentését, akik személyesen nem hallgathatók ki, csak az ordinárius ítélete alapján, egészen indokolt esetben szabad elfogadni. (art. 41. 1.)

Nem vehető figyelembe a feljelentés akkor sem, ha a feleknek, illetve azok egyikének *szabályos* kereseti joga van és nem szerepel az ügyben természeténél fogva nyilvános akadály. (art. 41. 2.)

Ha az eljárás folyamán az ügyész tudomására jutott, hogy a vád nem tartható fenn, tartozik azt elhagyni (art. 41. 4.)

3. *Az ügyész joga, ill. kötelessége bejelentés esetén*

Az *Instructio* különbséget tesz az ügyész tevékenysége között aszerint, hogy a bejelentett házasság érvénytelenségének *oka* beleegyezés-hiány, vagy pedig valamely érvénytelenítő akadály.

a) *Az ügyész teendője beleegyezés-hiány miatt bejelentett házasság esetén.* (art. 38.)

Ha az egyik, vagy mindkét házasfél pozitív akarati ténnyel kizárta magát a házasságot (sim. totalis), vagy a házasélethez való minden jogot (omne ius ad coniugalem actum), ill. a házasság valamely lényeges tulajdonságát (bonum prolis, bonum fidei, bonum sacramenti), nyilván érvénytelen a házasság. A *ius radicale* és az *usus iuris*, ill. az *animus se non obligandi*, ill. *animus non implendi* között nem könnyű minden esetben különbséget tenni. A bírónak sokszor praesumptio alapján kell döntenie. Ha valaki *előre minden* gyermeket kizár, akár *non usus*, vagy *abusus* formájában és ez perrendtartásszerűen bizonyítható is, nyilván a vélelem a *ius radicale* kizárása mellett van. Kétség esetén egyébként is a házasság érvénye mellett kell dönteni. (c. 1014.)

Ha a házastársak egyike vagy mindkettő a házasság lényege ellen irányuló feltételt tett (conditio), amely irányulhat a bonum fidei, prolis vagy sacramenti ellen, az ügyész csak a következő öt feltétel teljesülése esetén jogosult és egyben *köteles* is vádat emelni. Ezek a következők:

1° eredménytelen orvoslási kísérlet, ha az ügyész kísérlete az érvénytelen házasság érvényesítésére (pl. a consensus felújítása révén) sikertelen maradt (art. 38. 1 b.),

2° az érvénytelenség nyilvánossága esetén *(adserta nullitas publica* evaserit); vagyis ha a bejelentett házasság érvénytelensége *nyilvánvalóvá* vált. A nyilvánosság itt a c. 2197. értelmében veendő, vagyis már a híveknek tudomására jutott, ill. olyan körülmények forognak fenn, amelyekből bölcs megítélés szerint hamarosan nyilvánosságra kerül. Ha ui. a publicitást a c. 1037. szerint kellene venni, akkor nem lenne szükséges a bizonyítás lehetőségét külön hangsúlyozni.

3° a botrány fennforgása *(scandalum revera adsit)*. Szükséges a tényleges botrány. A botrány definíciója *Szent Tamás* után: „Dictum vel factum minus rectum praebens occasionem ruinae." (II—II., q. 43, n. 1.) Ez az activ scandalum. A scandalum *passivum* „est ruina, sive peccatum in quod labitur proximus ex occasione alterius dicti vel facti." (S. Alphonsus, L. 2., h. 43.)

Nem tekintendő botránynak az a rossz példa, amit a bűnös házasfelek azáltal adnak, hogy elválva újabb polgári házasságot kísérelnek meg és ebből esetleg gyermek is születik. Ha van itt botrány, nem az első érvénytelennek vélt házasságból származik, hanem az *újabb érvénytelen* és törvénytelen együttélésből, amely az egyházi törvények mellőzésével jött létre. Ebben az esetben *két delictum* szerepel. Az egyik a szándékosan érvénytelenül kötött házasság, a másik a *contubernium adulterinum*, amit folytatnak. A botrány tehát abból adódik, hogy a felek annak ellenére, hogy tudatában vannak érvény-

telen házasságuknak, *együtt élnek*, „praesertim si pseudoconiuges ex pseudovinculo utilitates percipiant, videlicet utilitates sensuales in commercio coniugali, patrimoniales in communione bonorum, sociales in nomine, in nobilitates etc."[253] (Bartocetti im. p. 13.)

A püspök diskrecionális joga a konkrét esetben megállapítani, hogy fennforog-e botrány az ilyen házasság kapcsán, vagy inkább akkor keletkezik botrány, ha az Egyház az ilyen házasságot érvénytelennek nyilvánítja és a bűnös feleknek új házasság kötését lehetővé teszi.

Ahhoz, hogy botrány származzék a pseudovinculumból, kettő szükséges:

A híveknek tudomással kell bírniuk nemcsak az esetleges feltételekről, hanem arról is, hogy a házasság érvénytelen, ami igen ritka, mert rendesen titkos simulatióról vagy conditióról van szó; szükséges, hogy ez a pseudovinculum *hasznos, kellemes* legyen a feleknek, de ha így van a dolog, akkor sem ők, sem a hozzátartozók nem fogják ezt a házasságot denunciálni. Tehát *irrealis* az eset, mert még ha valaki denunciálná is az ilyen házasságot, akkor is a promotor könnyen elérhetné a hibás consensus szanálását, hiszen a felek együtt *akarnak* élni. — Nincs tehát botrány, ha csak a *lehetősége* van meg annak, hogy később megtudják a házasság érvénytelenségét (revera adsit).

4° A vétkes házastárs bánata, *(signa resipiscentiae dederit)*, vagyis a feljelentő megbánást nyilvánított a püspök megítélése szerint bűnös, jogellenes cselekedete miatt (simulatio etc.). Nem elég az, hogy megígéri, hogy a jövőben az Egyház előírásához tartja magát.

[253] A *Cong. de Sacr.* 1938. május 14. (Nr. 266.) az esztergomi érsekhez írt leiratában kifejti hogy az újabb *polgári* házasság nem elégséges alap a promotornak a szimulált házasság perlésére. „Haec autem ratio omnino insufficiens est ut promotor iustitiae loco partis inhabilis matrimonium ex officio accuset. Non enim ipse inservire potest et debet utilitatis coniugis culpabilis, sed unice *publico* bono. Ideoque ad accusationem (iubente Ordinario) tunc tantum devenire potest et debet, quando illa adiuncta concurrant *rarissima* — imo omnio exceptionalia — de quibus agit art. Instructionis Nostrae diei 15, aug. 1936. Nam notorietas *nullitatis* fere nunquam extat, quia agitur de intentione mente retenta; minus quoque concipitur generatim scandalum e persistentia vinculi enascens; quia e contra fere semper *scandalum* fideles patiuntur, quando tales processus agitantur, multoque magis, quando coniuges culpabiles — praecise ob suam culpam foedando celebrationem matrimonii commissam — a iugo exosi vinculi matrimonialis liberi vadunt ad noves felicioresque nuptias transituri. — Istud Tribunal II. instantiae autem non tenetur tractationem causae prosequi quousque de existentia praesuppositorum ad causam in art. 38. citato enerratorum plene certum fuerit. *(Strigonien*, Stamph—Richter.)

A múltat kell megbánni. Erről nem a promotor, hanem csak a püspök dönthet. (Industria personae. c. 57. 2.)

Ha tehát az érvénytelenség nyilvánosan tudott, ellenben a botrány és a fél bűnössége kétes, akkor az ordinarius dönti el, hogy a fél valóban keresztény életével és bűnbánó magatartásával megérdemli-e, hogy az ügyet megindítsa. Nem szavakkal, hanem *tettekkel* kell megnyilvánulnia a bánatnak.

5° Az érvénytelenség valószínűsége, *argumentis nitatur certis et validis.* Biztos és bizonyító erővel bíró argumentumok fennforgása kell, amelyekből valószínűnek tűnik a mondott érvénytelenség, pl, tanúk. Ami nem bizonyítható, a jogban nem létezik.

A bírónak nem könnyű a feladata, mert a titokban tett fenntartást (simulatio), ill. feltételt a felek titokban is megújíthatják. (c. 1135.)

Egyébként is a jogbiztonság megszűnik, ha nyilvános tanúk (pap és két tanú) előtt tett hivatalos nyilatkozat ellenére *hallgatólagos* fenntartást fogadunk el. Az sem sokat számít, ha a felek házasság *előtti* vizsgálat alkalmával jegyzőkönyvileg kijelentik, hogy rendes szándékuk van. Ez éppúgy lehet színlelt, mint a házasságkötés. És hol van a garancia, hogy az, aki egyszer színlelt házasságot kötött, az ilyen házasság érvénytelenné nyilvánítása után nem szimulál ismét? „Semel mendax: semper mendax!"

(De iure condendo: a consensushiányoknál a kereseti jogot meghatározott terminushoz kellene kötni, főleg *vis et metus*-nál. Volt eset, amikor 48 év után indítottak keresetet *vis et metus* címen. Így az érvénytelenné nyilvánítást a gyakorlatban házasságbontásra használják fel.)

b) *Az ügyész teendője érvénytelenítő akadály miatt bejelentett házasság esetén.* (art. 39.)

Az ügyész ilyen esetben csak a következő feltételek fennforgása esetén perelheti a házasságot (de nem kötelessége: *potest):*

1° *az akadály kiküszöbölésének kilátástalansága,* ha az akadály elhárítása után a felek nem hajlandók érvényes házasságot kötni, vagyis a békítési kísérlet eredménytelen maradt;

2° *az érvénytelenség nyilvánossága,* ha az akadály *nyilvánossá* vált (publicum evaserit);

3° *a botrány megszüntetésének szüksége,* vagyis ha a közjó, vagyis botrány elhárítása az ordinarius ítélete szerint ezt javallja;

4° *az érvénytelenség valószínűsége,* vagyis ha bizonyítható komoly bizonyítékokkal úgy, hogy az akadály létéről komolyan nem lehet kételkedni.

Mint látható, ezek a feltételek a legritkább esetben fordulnak elő és éppen ez is volt a Kongregáció célja.[254]

Ha a promotor a bejelentés ellenére sem vállalja a házasság perlését, nincsen más jogorvoslás a felek részére, mint a Szentszékhez fordulni perlési jogért (c. 1569.), vagy megelégedni az ágytól és asztaltól való elválasztással.

Minthogy csaknem az *összes* érvénytelenítő akadályok *természetüknél* fogva nyilvános természetűek, azért itt az ügyész saját jogán is perelhet. (c. 1971. art. 37.)

Végeredményben csak a *consensus* hiánynál van szinte lehetetlenné téve a perlési jog. Azok pedig, akik szándékosan próbaházasságot kötnek, nem veszik figyelembe az Egyház komoly útmutatását [jegyesoktatás]. Az ebből származó következményeket nekik kell viselniök. Az Egyház még az ilyen feleken is segít, amikor bűnbánatra és szabadon vállalt sorsuk türelmes elviselésére buzdítja őket.

4. *Harmadik* személyt nem illeti meg a perlési jog, még ha közeli hozzátartozó vagy rokon is. De a házasságot bárki bejelentheti az ordináriusnak, vagy ügyésznek.

5. Tételes intézkedés folytán azonban 1928. január 27. óta a *nem* katolikus keresztények házassági perben nem rendelkeznek kereseti joggal. Indokolt esetben a Szent *Officium* megadja az actoratus jogát (S. Offic. 18, 27. I. 1928., AAS. 20, 75. Instr. art. 35. 3.) *Nem* katolikuson értjük mind a kereszteletlen, mind a nem katolikusnak keresztelt egyént, továbbá azokat, akik katolikusnak keresztelve ősi hitüktől később elszakadtak. (S Offic. ad Aeppum Salisburg. 27. febr. 1937. Nr. 294/36. Theol. prakt. Qu.-Sch. 1937, 321.)

Mivel a köteléki perekben hozott ítéletek sohasem lesznek ítélt dologgá (res iudicata), azért e téren a kereseti jog *sohasem évül el.* Ha azonban a házasfelek életében nem kezdődött köteléki per, mivel a perdöntő jogvélelem a házasság érvénye mellett áll „nisi incidenter oriatur quaestio"; c. 1972. (Pl. az örökösség elbírálása, vagy pl. az újabb házasság érvényének elbírálása, stb.) már az egyik fél halála után sem indítható köteléki per.

[254] Ezt nevezett Kongregációnak a házassági ügyekkel foglalkozó sectiójának akkori vezetője Victorius *Bartocetti* nyíltan meg is mondotta: „Ex universis responsis Commisionis Pontificiae, ex Instructione SC de Sacr. necnon ex mente pluries ab eadem SC exposita deducere licet esse explicitam et determinatam voluntatem Sanctae Sedis quod tales causae *omnino et pro semper e medio tollantur,* cum sit summe iniuriosum pro sanctitate vinculi matrimonialis et ipsis primis principiis publicae moralitatis contrarium quod coniuges culpabiles admittantur ad suam probandam turpitudinem ut exinde libertatem captent ad ulteriora delicta patranda. Iterum pernecessarium est periculum removere ne lues divortii ad campum catholicum subrepat. *Ne cui sua culpa prosit.* (Roma, 1938. pag. 18.)

101. § A bizonyítási eljárás sajátosságai (c. 1974—1982

A házassági per különleges helyzetéből folyik, hogy a bizonyítási eljárás némileg elüt az általános elvektől.

I. *A tanúk.* (c. 1974—1975.)

1. *Rokonok.* Az 1757. kánon 3. §-ának 3. pontjában felsorolt vérrokonok és sógorok is tanúskodhatnak rokonaik házassági ügyében. (c. 1974.)

2. *A septimae manus tanúk.*

a) *Eredete és száma.*

A régi germán jogban a felek vallomását bizonyos számú esküvőtársakkal (7, 12) támasztották alá. Ennek kapcsán a mai kánonjog előírja, hogy impotentiás és a bevégzetlen házassági perekben mind a két fél részéről 7—7 szavahihetőségi tanút kell megnevezni és eskü alatt kihallgatni. E tanúkat a közeli rokonságból, szomszédok köréből kell venni, akik az illető felet jól ismerik.

Mind a két házastársnak tehát úgynevezett *septimae manus* tanúkat kell állítani, akik

1° vele vagy rokonsági, vagy sógorsági viszonyban vannak s ha ilyenek nincsenek,

2° jóhírnevű szomszédok, vagy

3° olyanok, akik a dolgot jól ismerik,

4° akik esküvel tudják bizonyítani a házastársak szavahihetőségét s különösen a vitás ügyre vonatkozó igazmondását.

b) *Feladatuk.*

Nem a kérdés lényegére nyernek kihallgatást, hanem a szóbanforgó házastársak vallomásának *hiteltérdemlőségét* erősítik azáltal, hogy a felek szavahihetőségét esküvel állítják.

Jogában van azonban a bírónak a kötelékvédő meghallgatása után *ex offo* más tanúkat is megidézni. (1759, § 3, 1975.) Tehát tanúbizonyságuk *„argumentum credibilitatis partium"* (1975.), vagyis az érdekelt felek szavahihetőségének alátámasztása.

Ezeknek értéke annál nagyobb, minél komolyabb és megbízhatóbb az a bizonylat, amelyet a plébános ezek valláserkölcsi életéről és szavahihetőségéről kiállít.

Ez utóbbi tanúk vallomása értékes, ha *tempore non suspecto*, vagyis amikor még a házasság felbontására nem gondoltak, hallottak a házasság bevégzetlenségéről és arról tesznek vallomást.

II. *A testi vizsgálat.* (c. 1976—1982.)

E kérdésről már szóltunk a szakértőkkel történő bizonyításnál.

102. § A periratok közzététele, a bizonyítási eljárás lezárása és az ítélet (c. 1983—1985)

1. A per közzététele után még szabad a feleknek új tanúkat megnevezni, de — az 1786. kánon értelmében (c. 1983. § 1.) — nem a régi, hanem *új* pontokra nézve. (c. 1983. § 1.)

2. Ha a már egyszer kihallgatott tanúkat ugyanazon kérdésre vonatkozólag ismét ki kell hallgatni, vigyázni kell az összejátszás veszélyére. (c. 1781. + 1983. § 2.)

3. *A kötelékvédő jogállása.* — Az utolsó szó joga a kötelékvédőt illeti meg mind az írásbeli mind a szóbeli indokolásban [allegatio], kérelemben és válaszban. (c. 1984. § 1.)

A bíróság a végítélet meghozatalához csak akkor foghat, ha a kötelékvédő előbb kijelentette, hogy semmi előadni vagy megvizsgálni valója már nincs. (c. 1984. § 2.)

Ha a bíró által az ítélethozatalra megállapított nap előtt a kötelékvédő semmi észrevételt nem tett, a jogvélelem amellett szól, hogy már semmi előadnivalója nincs. (c. 1984. § 3.)

4. Az érvényesen megkötött és a bevégzetlen házasság köteléke alóli felmentést illető ügyekben a vizsgálóbíró [iudex instructor]

a) sem a pert nem hozhatja nyilvánosságra,

b) sem a bevégzetlenségre és a felmentés indító okaira nézve nem hozhat ítéletet,

c) hanem az összes iratokat az ordinarius és a kötelékvédő véleményével együtt az *Apostoli Szentszékhez köteles felterjeszteni* (c. 1985.).

103. § A fellebbezés (c. 1986—1989)

1. *Fogalom.*

A fellebbezés az alsófokú bíróság ítéletei ellen irányuló fellebbviteli perorvoslat, vagyis a sérelmes ítélet felülvizsgálatának kérése a felettes bíróságtól.

2. *Ki nyújthat be fellebbezést?*

a) A fél, aki az ítéletet magára nézve sérelmesnek tartja,

b) az ügyész, ha szerepel az ügyben,

c) a kötelékvédő. Ha az első ítélet a házasság érvénytelenségét

mondja ki, akkor a kötelékvédőnek kötelessége fellebbezni, sőt mulasztás esetén erre a kötelességére az elnök rá is szoríthatja. (art. 212. § 2. c. 1986.)

Jogában áll azonban a kötelékvédőnek a házasság érvénytelenségét megállapító két egybehangzó ítélet ellen is fellebbezni. (c. 1987. art. 220.) Ilyenkor lelkiismeretére van bízva annak eldöntése, hogy fellebbez-e vagy sem.

A kötelékvédő által benyújtott fellebbezés javára szolgál annak a félnek is, aki a házasság fenntartása mellett van, de azért joga van a félnek külön is fellebbezést benyújtani. A kötelékvédő tisztének közjogi jellegéből következik, hogy a fél részéről benyújtott fellebbezés nem mentesíti őt a külön fellebbezési kötelessége alól.

3. *Fellebbviteli bíróság*

Ennek összetétele ugyanolyan, mint az alsófokúé, tehát szintén három, illetve több bíróból áll.

A fellebbezés körül felmerülő jogvitát a fellebbviteli bíróság dönti el. (art. 215. § 2.)

A fellebbviteli bíróságnak először meg kell vizsgálnia, vajon *a)* van-e illetékessége az ügyben és *b)* a fellebbezőnek van-e perbeli képessége. (c. 1609. 1594. 1880.)

Az eljárásmód is teljesen azonos. Az idézést és *litis contestatiot* itt is meg kell tartani. (art. 213.) Minthogy új jogcímre rendszerint nem kerül sor, a *litis contestatio* rendszerint e körül forog: *An sententia I fori sit in casu confirmanda vel infirmanda?*

A felek kérhetik újabb bizonyítékok felvételét, vagy a már eszközölt bizonyítékok kiegészítését. Az újabb bizonyítékok elrendelése előtt azonban a kötelékvédőt meg kell hallgatni. Szükséges ekkor is a periratok közzététele, perbezárás és discussio causae, etc.

Jogában áll azonban a bírói kollégiumnak az 1891. kánonnal szemben a fellebbezés folyamán *új jogcímet* (titulus) is elfogadni (nemine contradicente). Az ebben az ügyben hozott ítélet természetesen csak *első* fokú ítéletnek számít. (art. 219. § 2.)

A fellebbviteli bíróságnak természetesen ebben az esetben is meg kell állapítania illetékességét.

4. *Fellebbezési határidő*

A fellebbezés két rendben bonyolítható le:

a) *A fellebbezés bejelentése.* — Történhetik a szóbeli bejelentés mindjárt az ítélet ünnepélyes felolvasásánál, illetve kihirdetésénél. A szóbeli bejelentést jegyzőkönyvbe kell venni. (c. 1703, § 3.)

De benyújtható *írásban* is az ítélet kézhezvételétől számított 10 napon belül, annál a bíróságnál, amely az ítéletet hozta.

b) *A fellebbezés benyújtása.* — A jól indokolt fellebbezést a fellebbezés bejelentésétől számított harminc (30) napon belül kell a felettes bírósághoz benyújtani. Közben az alsó bíróság ugyanis a periratokat a fellebbezés bejelentése alapján felterjesztette a felettes bírósághoz.

A határidő mindkét esetben a tíz (10), illetve harminc (30), nap befejeztével végződik. (c. 34. § 3. n. 3.) A határidő *tempus utile*, tehát ha valaki nem tud róla, illetve közben törvényesen akadályozva volt, akkor nem számít. Ha azonban egyszer megkezdődött, akkor *tempus continuum*-má lesz, vagyis folyamatos idővé, úgyhogy akkor is számít, ha közbe ünnepnap esik, kivéve azt az esetet, amikor az utolsó határnap esik ünnepre, mert akkor egy nappal meghosszabbítódik.

Ha valaki a kitűzött határidőn belül saját hibájából nem nyújtott be fellebbezést, akkor azt úgy kell tekinteni, mint azt, aki lemondott a fellebbezési jogról. [causa deserta: c. 1886.]

A határidő lejárta után két lehetőség kínálkozik: vagy a határidő meghosszabbítása (c. 1634. § 2., 1883.), vagy pedig az előbbi állapotba való visszahelyezés elve [restitutio in integrum. c. 1687].

5. *Fellebbezés a peres fél halála esetén.*

Ha a per folyamán az egyik fél meghal (art. 85.) — tehát az idézés után és az ítélethozatal előtt — s a halál okmányszerűleg igazolható, a per nem folytatható, hanem a periratokat a bíróság levéltárába helyezteti.

A másik fél azonban, vagy egyéb érdekelt személy jogosult indokolt esetben (gravibus de causis) pl. gyermek törvényesítése, örökség, stb. (c. 1972.) a pert tovább folytatni és az esetleges ítélet ellen fellebbezni (art. 222.).

Minthogy az egyik, vagy mindkét fél halála után megszűnt a házasság érvényességét védő nyilvános érdek, a kötelékvédő nem tartozik egy esetleges érvénytelenségi ítélet ellen fellebbezni. (art. 222. § 2. AAS, 1922, 600.)

6. *A fellebbviteli rend átugrása*

Általában a fellebbviteli rendet meg kell tartani, vagyis a püspöki szentszéktől az érseki bírósághoz, attól pedig a Rotához kell folyamodni. Mind a feleknek, mind pedig a kötelékvédőnek jogában áll azonban főbb és nagyobb horderejű kérdésben a II. rendes fórum

kikerülésével közvetlenül a Rotához folyamodni, illetve vegyesvallás, vagy vallás-különbség esetén a Sz. Officiumhoz (art. 12.) fordulni.

104. § Perújrafelvétel (c. 1989)

1. Jogi elv, hogy ugyanazt a házasságot ugyanazon jogcímen egy bíróság kizárólag csak *egyszer* tárgyalhatja. A felülvizsgálat a magasabb bíróság feladata. Ha a törvényes időben történik a felülvizsgálat, akkor *fellebbezés*, ha nem törvényes időben, akkor *perfelvétel* a felülvizsgálat neve.

Más jogcímen azonban ugyanazt a házasságot ugyanaz a bíróság ismét elbírálhatja. Pl. impotentia címen az I. fokú bíróság a keresetet elutasította és utána ugyanattól a bíróságtól kérik *vis et metus* címen az érvénytelenség kimondását.

Az ítélt dolog (res iudicata) és a status-per viszonya.

A személyi állapotot tárgyaló perek, ide tartozik a házasság érvénye feletti ítélet is, sohasem lesznek *ítélt dologgá* [res iudicata] tehát még két egybehangzó ítélet esetében sem.

A két egybehangzó ítélet mégis bizonyos szilárdságot kölcsönöz, mivel az ellen csak *új és súlyos* bizonyítékok, illetve okmányok alapján lehet új és ellenkező döntést kérni. (art. 217. § 3.) Vagyis: *ex novis prolatis iisdemque gravibus argumentis vel documentis.* Azonban nem kell ezeknek a legsúlyosabbaknak lenniük, olyannyira, hogy szükségképpen az ellenkező oldalra döntsék el a kérdést. Az új bizonyítékok felülbírálata a III. fokú bírósághoz tartozik. Az ilyen ügyekben tehát, ha a feltételek megvannak, újrafelvételt lehet kérni.

2. *Ugyancsak újrafelvételnek van helye:*

a) ha a fél vagy más személy az ítéletet kellő időben nem fellebbezte meg és idő múltán az ügyet folytatni kívánja;

b) ha bejelentette ugyan a fellebbezést, de később az abbamaradt (c. 1902. n. 2., art. 221. § 3.). Pl. a két egybehangzó ítélet ellen a II. fokú bíróság kötelékvédője a fellebbezést nem tette magáévá és azt abbahagyta (art. 221. § 2.);

c) ha *apellatio perempta est* (art. 221. § 3.), vagyis ha egy éven belül törvényes akadályoztatás nélkül semmiféle *actus processualis* nem történik a perben a felek részéről. Új bizonyítékok esetén ilyen esetekben is lehet perfelvételt kérni.

3. *Az újrafelvétel illetékes bírósága*

Soha sem foglalkozhatik a perfelvétellel az a bíróság, amely az ítéletet hozta, hanem mindig a *felettes* bíróság. Ha tehát az utolsó ítéletet a püspöki bíróság hozta, akkor az érsekihez, ha pedig az érseki, akkor a Rotához lehet fordulni perfelvétel végett (art. 218.); az *Instructio* szerint *praevia appellatione*, de ez már nem fellebbezés. Az appellatio-t tágabb értelemben kell venni, mert hiszen pont az elmulasztott fellebbezést pótolja itt a perújrafelvétel. Helyesebb lenne: *praevio recursu.*

105. § Két házasságérvénytelenítő ítélet hatálya (c. 1902)

1. *A két egybehangzó érvénytelenségi ítélet hatálya.*

Az általános jog szerint (c. 1902.) a *két* egybehangzó ítélettel eldöntött vitás ügy: ítélt dolog (res iudicata). Nem áll azonban ez az elv a személyállapotra vonatkozó ún. *statusperekre* s így a házasságra sem. (c. 1903, 1989.)

A feleknek és kötelékvédőnek is jogában áll komoly mérlegelés után a harmadfokú bírósághoz fordulni. Ha ez nem történik meg, akkor a felek tíz nap elteltével új házasságra léphetnek. (c. 1987.)

Az így megkötött házasságokat természetesen némi bizonytalanság jellemzi, mert a per újrafelvétele (art. 217.) és az ezzel együtt járó esetleges érvénytelenítő ítélet nem lehetetlen. Így az új házasságok tulajdonképpen vélt házasságok (putativum), amelyeket később érvénytelennek nyilváníthatnak.

Ha a III. fokú bíróság kötelékvédője eláll a fellebbezéstől, akkor ezt a bíróság határozatban mondja ki; ugyancsak a fellebbezés megszűnését (perempta).

Általában az az eset, hogy *mindkét* házasfél támadja a házasság érvényét. De ha csak az egyik, kérdés, joga van-e az ellenfélnek két egybehangzó ítélet után még tovább fellebbezni? (c. 1902.) Nincsen. De új bizonyítékok esetén újrafelvételt kérhet.

2. *A házasság érvénytelenségét kimondó ítélet anyakönyvi bejegyzése*

Ha a házasság érvénytelenségét *másodízben* kimondó ítélet ellen a kötelékvédő tíz napon belül nem jelent be fellebezést, vagy a fellebbezési határidő eltelt (*deserta* vagy *perempta* fuit, art. 224.), az ítélet gyakorlatilag jogerős és erről a bíróság elnöke köteles a helyi ordinariust értesíteni. (art. 224. c. 1097.)

Az ordinarius pedig:

a) felhívja a házasságkötés helyének plébánosát, hogy a házasság érvénytelenségét jegyezze fel az általa megadott értesítés szerint az ottani anyakönyvben;

b) értesíti hasonló céllal a *keresztelés* helyének plébánosát is. Mind a két hely plébánosa a parancs teljesítéséről az újonnan kiállított kivonat felküldésével tesz jelentést.

c) Ha a házasság vagy keresztelés helye *idegen* egyházmegyében van, akkor a bejegyzés elrendelése az illetékes ordinárius közbejöttével történik.

Ha egyik vagy mindkét fél a házasság érvénytelenségét megállapító egy vagy két egybehangzó ítélet után, amelyet a kötelékvédő hivatalból megfellebbezett, új házasságot kísérel meg, a bíróság hivatalból, vagy a kötelékvédő felkérésére *megtiltja* a házassági jogok gyakorlatát egészen a végítéletig. (c. 1672. § 3.)

106. §. Rövidített házassági köteléki per[255]
(Casus exceptus. c. 1990—1992.)

I. *Feltételek*

A kódex kétféle házassági köteléki pert ismer: a rendeset (1960—1989. c.) és a rendkívülit (1990—1992. c.). Ugyanezt a felosztást tartja meg az 1963. augusztus hó 15-én kelt *Provida Mater* új házassági köteléki instrukció is.

A két köteléki per közötti különbség lényegileg abban foglalható össze, hogy az utóbbinak egyszerűbb és könnyebben, nevezetesen szabály szerint és az esetek legnagyobb részében okirattal bizonyítható tényállás esetén van helye, ennek megfelelően az eljárás gyorsabb, egyszerűbb. Eme egyszerűsített házassági köteléki per szorosan meghatározott előfeltételek esetén kaphat helyet.

[255] *Beste*, 933. sq. — *Cappello*, Praxis, 112. sq. — *Cocchi*, IV. 488. sq. *Coronata*, III. 445. sq. — *Eichmann*, 219. — *Holböck*, II. 1014. — *Jone*, III. 296. sq. — *Lega—Bartocetti*, III. 229—234. — *Sipos*, Perrendtartás, 59. *Sipos—Gálos*. § 215. pag. 792. — *Móra Mihály*, Széljegyzetek a rendkívüli házassági köteléki perhez, *Theologia*, 1942. évf. 250—257; 1943. évf. 233—246.

Móra Mihály kimutatta, hogy a sommás házassági per területén a magyar partikuláris kánonjogi fejlődés megelőzte az általános egyházjogi fejlődést. Vö. *Móra* M., Az egri püspöknek adott két instrukció (1794—1795.) és a sommás házassági köteléki per. Klny. az *Illés* József Emlékkönyvből, Bp. 1942., 366—395. old. — *Uő.:* Esterházy Károly gróf egri püspök szerepe a sommás házassági köteléki per jogtörténetében. Klny. a „Regnum Egyháztörténeti Évkönyv" 1942/43. évi Szekfű Gyula Emlékkönyvéből, Bp. 1943., 1—15. old.

1. Az alkalmazhatás elsődleges előfeltételeit az 1990. c. mindenekelőtt akként határozza meg, hogy rendkívüli házassági pert csak az ott névszerint felsorolt *hét* házassági akadály esetén enged, nevezetesen *a)* valláskülönbség (cultus disparitas, c. 1070.), *b)* egyházi rend (c. 1072.), *c)* ünnepélyes fogadalom (c. 1073.), *d)* házassági kötelék (c. 1069.), *e)* vérrokonság (c. 1076.), *f)* sógorság (c. 1077.), vagy *g)* lelki rokonság (c. 1079.). E felsorolás *kimerítő* (C. P. 1943. dec. 6. AAS. 33, 294.)

Érthetetlen *Cappello* álláspontja, aki szerint a kimerítő felsorolás nem jelenti azt, hogy *kizárólagos,* tehát más hasonló esetre is alkalmazható, pl.: c. 1747. n. 1. szerint facta notoria — nem kell bizonyítani. (*Jone,* III. 296.)

2. Az alkalmazhatás körét további másodlagos előfeltételek szűkítik meg: szükséges ugyanis, hogy a semmisségi oknak, vagyis eme akadályok egyikének megléte *valódi, hiteles és kifogástalan okiratból* („ex certo et authentico documento, quod nulli contradictioni vel exceptioni obnoxium sit") kitűnjék, továbbá hasonlóképpen bizonyosnak („pari certitudine" c. 1990. art. 226.) kell lennie, hogy az illetékes egyházi hatóság külső fórumon *érvényes felmentést* sem a házasság megkötése előtt, sem azután *nem adott.* Az előfeltételek leegyszerűsítve és szemléltetően a következők:

a) a hét akadály bármelyikének

b) keletkezése minősített okiratból hitelesen kitűnjék,

c) az akadály *megléte* (akadályt megszüntető tény hiánya) ugyanígy megállapítható legyen.

Ha ezek a feltételek *együttesen* fennforognak, akkor a házassági köteléki per egyszerűsítve folytatható le: az elnök előzetes vizsgálata után a püspök (ordinarius) vagy bírói helyettese (officialis és nem a vicarius generalis, 228. art.) a feleket, a kötelékvédőt és esetleg az egyházi ügyészt meghallgatja.

Ha már most az előfeltételek hiányát állapítja meg, az iratokat átteszi a rendes egyházmegyei bírósághoz (227. art. 2. §.); ha pedig az előfeltételek meglétét konstatálja, *röviden* indokolt ítéletben határoz a házasság érvénytelensége kérdésében. (227. art. 1. §)

A rendes köteléki pertől eltérően, amely a házassági semmisségét kimondó első ítélet ellen a házasságvédőt a fellebbezés benyújtására feltétlenül kötelezi (c., 1986. 212. art. 2. §), a sommás házassági perben a kötelékvédő *csak* akkor köteles fellebbezni, ha mérlegelése eredményeként úgy véli, hogy az akadály fennforgása nem bizonyos, vagy pedig a felmentés (a másik házastárs életbenléte) valószínű. (c., 1991. art. 1. §).

A sommás eljárás *alapja* nem más, minthogy bizonyos akadály keletkezése és a döntéskori megléte, a felmentés hiánya, illetve má-

sik házastárs életbenléte okiratok révén könnyen megállapítható legyen. Ez nyújt biztosítékot és egyben indokolja, hogy az egyházi bíró praetermissis sollemnitatibus (c. 1990.), tehát egyszerűbben járhasson el: az okirat birtokában az ítélet meghozatalához szükséges erkölcsi bizonyossághoz nem szükséges további szélesebb bizonyítást lefolytatni. Részben ez a gyakorlati tapasztalat indokolja a házasságvédő fellebbezési kötelezettségének enyhítését is. Ez viszont azzal az eredménnyel jár, hogy ezek a köteléki perek az esetek legnagyobb részében gyakorlatilag valóban már az elsőfokon befejeződnek. A házastárs legtöbbször ügyének befejezését kívánja és így a házassági kötelékvédő perorvoslatának hiánya, hacsak az egyházi ügyész nem él ezzel a jogával (229. art. 2. §-a esetén) befejezetté teszi az ügyet és előáll az új házasság kötésének lehetősége.

II. *Eljárási mód*

A kódex és az instrukcióbeli jogszabályok (c. 1990—1992. 226—231. art.) korántsem nyújthatják a rendkívüli házassági köteléki perben érvényesülő szabályok kimerítő összegezését. Egyik vitás pont például, hogy a rendes házassági köteléki per szabályaiból *melyik* alkalmazható vagy alkalmazandó a rendkívüliben és melyik hagyható el. Nem lehet kétséges, hogy a bíróság illetékességi szabályai állapítják meg a c. 1964. szerint (a házasságkötés helye, a házastárs lakóhelye vagy quasi domiciliuma alapján). Még az sem áll, hogy a rendkívüli házassági köteléki perben csak okirati bizonyítás kaphat helyet és így a bizonyítás (1747—1836, 1974—1982. c.; 93—174. art.) egyéb neme ki lenne zárva.

A semmisségi ok létesülését vagy fennállását megszüntető felmentés bekövetkeztének, és *ligamen* esetén a házastárs halálának megállapításához szükséges (par certitudo) a hiteles törvénymagyarázó bizottság döntése szerint nemcsak „ex certo et authentico documento", hanem *„ex alio legitimo modo"* is keletkezhetik. Eszerint nemcsak okirattal, hanem egyéb törvényes módon is bizonyítható a semmisségi ok fennállása (duratio impedimenti), azaz a nemleges körülmény, hogy a semmisségi ok nem szűnt meg. Nem egészen logikus azonban az instrukció „pari certitudine vel alio legitimo modo" (226. art) kapcsolása. A hiteles magyarázat helyesen teszi fel a kérdést; eszerint nem a „bizonyosság és más törvényes mód" a mellérendelt fogalmak: egymás mellé a „valódi s hiteles okirat" és „más törvényes bizonyítási eszköz" van rendelve. Akárhogyan is álljon ez a kérdés, lényeges csak az, hogy tanúbizonyításnak van helye arra nézve, hogy az illetékes egyházi hatóság külső fórumon érvényes felmentést sem a házasság megkötése előtt, sem azután nem adott és hogy a másik házastárs életben van-e.

Ama feltevés ellen, hogy a rendkívüli házassági köteléki perben *kizárólag* okirati bizonyításnak lehet helye, más meggondolások is szólnak. Ez a pertípus a kódexben még okiratos perként jelentkezett. Amint azonban a hiteles kódexmagyarázat az első rést megnyitotta, felvetődött a kérdés: ha a hiteles magyarázat a semmisségi ok *megszűnésének* hiányára („defectus dispensationis seu cessationis impedimenti dirimentis") vonatkozik, nem lehet-e e magyarázatot kiterjeszteni magára az *akadály létezésére* (existentia impedimenti) is. Nincsen akadálya ennek: a semmisségi ok keletkezése is bizonyítható nemcsak okirattal, hanem más módon, pl. tanúkkal is, rendkívüli esetben, kivételesen és azzal a feltétellel, ha így is elérhető a teljes bizonyosság (plenissima certitudo). Előfordulhat ugyanis, hogy tűzvész, vízáradás, háború esetén a plébániai anyakönyvek elvesznek. Ha mármost a házastársak *in facie Ecclesiae*, a plébános és tanúk közreműködésével, számos hívő előtt kötötték meg a házasságot, ezt ugyanígy bizonyíthatják a tanúk is, mint a megfelelő anyakönyvi kivonat. Sőt elégséges egy tanú is, nevezetesen a plébános, mint minősített tanú (1791. c. 1. §).[256] Hasonló eset előfordulhat az 1990. c.-ben felsorolt többi akadálynál is, hiszen erőhatalom vagy véletlen folytán éppen úgy megsemmisülhet a keresztelési, születési anyakönyv, valamint az ünnepélyes szerzetesi fogadalom és nagyobb egyházi rend letételére vonatkozó okirat alapjául szolgáló szerzetesrendi vagy püspöki levéltár.

A rendkívüli házassági köteléki per kódexbeli szabályozása következetesen érvényre juttatja az *okirati* per jelleget. Ha már most e szabályszerűséget a hiteles magyarázat és az új köteléki instrukció áttörte, nehéz megérteni, milyen alapon lehet a rendkívüli házassági köteléki per egyik előfeltételét, éspedig a logikailag későbbit: a semmisségi ok megszűnését tanúval bizonyítani, ellenben a másik előfeltételét, éspedig az időbelileg is megelőzőt, magát a keletkezését, létezését nem.

III. *A sommás házassági per jogi jellege*

Régebben azt vallották egyesek, hogy a sommás házassági köteléki eljárás nem igazi per, hanem közigazgatási eljárás. Újabban *Eichmann* nyomán *Mörsdorf* közigazgatási bírói eljárásnak minősíti.[257]

[256] *Cappello*. De casibus exceptis, Jus Pontificium 1932 (XII) 108.

[257] Die kirchliche Verwaltungsgerichtsbarkeit, Festschrift E. *Eichmann* zum 70. Geburtstag, Paderborn, ún. 504—586. és köv. Rechtssprechung und Verwaltung im Kanonischen Recht, Freiburg, I. B. 29/41, 99—101, 120, 126—127.

Móra Mihály meggyőző érvekkel bizonyítja, hogy a hatalom szétválasztása és a *közigazgatási* bíróság teljesen tarthatatlan a kánoni jogrendszerben; nem lehet oda beilleszteni.

Alapos tanulmányában kimutatja,[258] hogy a rendkívüli házassági köteléki per se nem közigazgatási, se nem közigazgatási bírói eljárás, hanem egyszerűen kiágazása a köteléki pernek. A rendes és a rendkívüli házassági köteléki per lényegileg *egy* házassági köteléki per, a kettő rendszerbelileg is egészen szorosan egymás mellett foglal helyet. Ezért nevezhető az érvénytelenségi per kettős érvénytelenségi pernek. Mindkettő egyazon célra irányul: a házassági kötelék érvényének vagy érvénytelenségének (semmisségének) az egyházi bíróság előtt lefolytatott per útján történő megállapítására.

A házassági köteléki per *célja*, eredménye és hatása szilárdítja egységes házassági érvénytelenségi (semmisségi) perré, ez pedig a lényeges perjogi szerkezet azonosságát involválja. A rendkívüli tisztán processzuális arculatában is éppen annyira érvénytelenségi per, mint a rendes. A házassági köteléki kereseti jogra, az illetékesség jórészére, a jogerőre, a perorvoslatokra, a házasságvédő nélkülözhetetlenségére vonatkozó szabályok, de egyáltalán a házassági köteléki per legfontosabb alapelvei, garanciái egyaránt érvényesülnek a rendes és a rendkívüli házassági köteléki perben.

Pl. az a szabály, hogy a házassági köteléki per a felek peregyezségének és a választott bírák döntésének tárgya nem lehet (c. 1927. § 1. c. 1930.) vagy amely minden perben abszolút és relatív illetéktelenség között különböztet és azt többek között akként szabályozza, hogy az előző a per folyamán bármikor észlelhető és az ilyen abszolút illetéktelen bíró ítélete orvosolhatatlanul semmis (c. 1611, 1628. § 2., c. 1892. n. 1.), éppen úgy érvényesül a *rendkívüli* házassági köteléki perben, mint az a tétel, hogy az államfők (qui supremum tenent populorum principatum), azok fiai, leányai és a trónörökösök (quibus ius est proxime succedendi in principatum) házassági pereiben kizárólag a pápa (személyesen vagy kiküldött szerve útján) ítélkezik (c. 1557. § 1. 1°). De a pápa maga elé vonhatja bárkinek a házassági *köteléki perét is.* (c. 1557. § 3., 1569, § 1.) stb.[259]

[258] Széljegyzetek a rendkívüli házassági köteléki perhez; Theologia, 1943 235—246.

[259] A *Mörsdorf—Köstler—Móra* vitában az utóbbi nézete győzött. A hiteles Kódexmagyarázó Bizottság 1943. dec. 6-i döntése szerint a sommás eljárás (c. 1990—1992) *bírói és nem közigazgatási* eljárás. (ad. II. AAS 36, 1944, 94.)

FELMENTÉS A BEVÉGZETLEN HÁZASSÁG KÖTELÉKE ALÓL[260]

(Matrimonium ratum et non consummatum)

107. § Általános szabályok

I. *Különbségek* a rendes házassági köteléki per és az inkonszummációs eljárás között.

1. Ezt az eljárást csak a Szentszék (SC de Sacr., SC Orient., ha egyik fél keleti szertartású, S. Officium, ha egyik vagy mindkét fél nem katolikus) *kifejezett* engedélye alapján lehet lefolytatni.[261]

2. A beadványt (libellus) közvetlenül a Szentatyához kell címezni, amit a fél készít, vagy legalább aláír.

3. A *püspök,* mint kirendelt *vizsgálóbíró* (iudex instructor delegatus) vezeti az eljárást, de a római leiratban biztosított felhatalmazás alapján más papot is megbízhat az ügy tárgyalásával (iudex instructor subdelegatus).

4. A püspök ez esetben kötelékvédőt és jegyzőt állít a kirendelt vizsgálóbíró mellé.

5. A püspök kivételével mindannyian kötelesek esküt tenni, „de munere fideliter implendo ac de secreto servando."

6. A fél nem felperes (actor), hanem *kérelmező* (orator, oratrix), mivel nem joggyakorlásról, hanem kegyelemről (gratia) van szó.

7. Az eljárás célja kettős:

a) a házasság bevégzetlenségének (inconsummatio) bizonyítása;

b) a felmentéshez szükséges jogok és súlyos ok fennforgásának igazolása.

[260] *Főforrás:* a Catholica doctrina kezdetű dekrétum és a vele kapcsolatos *Regulae servandae* in processibus super matrimonio rato et non consummato a S. C. de disciplina sacramentorum editae; 1923. május 7: AAS, 15, 389—436: Idézve: Reg. *Cappello,* Praxis, 119. — I. *Casoria,* De matrimonio rato et non consummato, Romae, 1959. — *Sipos,* Perrendtartás, 77—97; — *Sipos—Gálos,* § 215., p. 790.

[261] Kivéve két esetet:

a) az impotencia címén indított per, ha az nem volt bizonyítható, átminősíthető inkonszummációs eljárássá (c. 1963. § 2., art. 206. § 1. Reg. n. 3. § 1., továbbá Reg. n. 3. § 2., és n. 98. art. 206. § 1,);

b) vagy ha más jogcímen (pl. kényszer) indított perben a bevégzetlenség valószínűnek látszik, a fél, vagy felek kérvényt nyújthatnak be a Szentatyához; és a bíróság előzetes szentszéki felhatalmazás nélkül is lefolytathatja az inkonszummációs eljárást (art. 206. § 2.).

8. A testi vizsgálat, ha csak az nem lehetetlen (ellentmondás esetén) vagy felesleges (már nem intakt) a kötelékvédő meghallgatása után a bíró által kijelölt szakértő orvosok, vagy szülésznők által történik; a vizsgálatnál *honesta matrona* jelenléte kötelező.

9. A *szakértők* írásban tartoznak a vizsgálatról a bíróságnak jelentést tenni s utána ki is kell őket hallgatni.

10. Felek, tanúk és szakértők esküt kötelesek tenni.

11. Az eljárás végén nincsen ítélet, csak a vizsgálat lezárása. A püspök az eljárás befejezése után *véleményt* ad az ügyről érdemi és formai tekintetben egyaránt, miután a kötelékvédő megtette észrevételeit. Az összes iratokat fel kell terjeszteni a Szentszékhez eredetiben, vagy hiteles másolatban, illetve fordításban,

12. Ebben az eljárásban perbeli képviselőt és ügyvédet nem lehet alkalmazni.

108. § A kérelem benyújtása (Supplex libellus)

I. *Feltételek*

1. A bevégzetlen házasság alóli felmentést csak az érdekelt felek kérhetik, vagy azok egyike, még ha a másik fél ellenzi is azt. (c. 1119., 1973. Reg. 5. § 1.)

A pápához címzett beadványban le kell írni a tényállást, valamint a felmentést javalló okokat. A szabályszerűen keltezett kérelmet a fél írja alá és az illetékes ordinárius ajánlásával kell Rómába küldeni.

2. *Illetékes ordinárius:*

a) a házasságkötés helyének, vagy

b) a kérelmező fél rendes, vagy pótlakóhelyének ordináriusa,

c) törvénytelenül elvált kérelmező esetében a perbe idézett fél rendes vagy pótlakóhelyének ordináriusa,

d) vegyesházasság esetén a katolikus fél rendes vagy pótlakóhelyének ordináriusa (c. 1964. Reg. 8., § 1.).

e) a kérelmező tartózkodási helyének ordináriusa, ha a tanúk jobbára a területen vannak. (Reg. 8., § 2.),

f) ha vegyesházasság esetén a nemkatolikus fél kéri a felmentést, az ordinárius továbbíthatja Rómába. (Reg. 9. § 2.),

g) ha mindkét fél nemkatolikus, nem lehet az üggyel tovább foglalkozni.

II. *Békéltetés*

Az ordinárius a kérelem továbbítása *előtt* az okosság és lelkipásztori buzgóság szabályai szerint kísérelje meg a vitatkozó felek *kibékítését,* hacsak a személyi és tárgyi körülmények ezt eleve már nem teszik feleslegessé. (Reg. n. 10. § 1.)

III. *Vétkes bevégzetlenség*

Ha a beadványból vagy előzetes vizsgálatból, illetve rendes eljárásból kiderült, hogy a bevégzetlenség oka a felek bűnös visszaélése (onanizmus), a kérelmet nem lehet felterjeszteni és az eljárást be kell szüntetni.

Ha azonban a kérelmező olyan kijelentést tesz, hogy

1. ő csupán szenvedő alany volt, vagy ha nem is ártatlan, bizonyítja, hogy

2. a házasélet közössége többé nem állítható helyre, ha

3. őszintén megbánja tettét s ha

4. ígéretet tesz, hogy ilyesmit jövendő házasságában nem fog elkövetni,

az ügyet fel lehet terjeszteni Rómába. (Reg. n. 11.)

109. § A bíróság és teendői

I. *A bíróság összetétele*

1. A bevégzetlen házassági ügyet egyes bíró (c. 1966.) vizsgálja ki; ha a Szentszéktől delegált ordinarius személyesen nem kíván az üggyel foglalkozni, a felek nevének megemlítésével más vizsgálóbírót (iudex instructor) nevez ki, rendesen a zsinati bírák köréből.

2. Ezenkívül *kötelékvédőt* és *jegyzőt* is nevez ki a vizsgálóbíró mellé (Reg. I. n. 15.). Mind a vizsgálóbíró mind a másik két személy helyettesítésére azok akadályoztatása vagy érdekeltsége esetére *helyetteseket* [substitutus] rendelhet ki. (Reg. I. n. 18.)

A *kötelékvédő* feladata általában ugyanaz, mint a rendes házassági köteléki perben (c. 1587. Reg. I. n. 27., c. 1968. Reg. 1. n., 28., c. 1969., Reg: n. 29.).

A *jegyző* feladata az iratok elkészítése, azok gondos őrzése, és hiteles másolatok készítése. (Reg. n. 30.)

3. A bíróság minden tagja az első ülésen *esküt* köteles tenni „de officio fideliter implendo ac de secreto servando." (Reg. n. 19.)

II. *A bíróság teendői*

1. A pert a vizsgálóbíró vezeti; az idézést és felek, illetve tanúk kihallgatását a kötelékvédő és jegyző közreműködésével ő végzi el.

2. *Bizonyítási eljárás felvétele.*

A vizsgálatnak a bevégzetlenség tényét kell megállapítani és ennek komoly okait kell szakszerűen bizonyítani.

110. § A bizonyítási eljárás

I. *A bizonyítékok a következők:*

a) a felek eskü alatt történő kihallgatása,

b) a mindkét fél részéről bejelentendő 7—7 *septimae manus* tanú,

c) a hivatalból, vagy a felek kérésére megidézett tanúk,

d) a szakértői vizsgálat,

e) hiteles (még perenkívüliek is) s az ügyre vonatkozó okiratok,

f) jelek és vélelmek. (Reg. n. 20.)

II. *A bizonyítási eljárás*

A bizonyítási eljárás több ülésen (sessio) történik.

1. *Az I. sessio.* (Alakuló ülés)

a) Ezen ismerteti a vizsgálóbíró a SC. de Sacr. dekretumát. (amely az ügy lefolytatását az ordináriusra bízza),

b) a megbízott vizsgálóbíró kinevezését,

c) a kötelékvédő és jegyző kinevezését,

d) a helyetteseik kinevezését (ha vannak),

e) a kérelmező beadványát,

f) azután következik a bíróság eskütétele (Reg. n. 34. § 1.),

g) minderről a jegyző jegyzőkönyvet vesz fel,

h) utána a bíróság megállapítja a legközelebbi ülést, amelyen következik a kérelmező fél kihallgatása.

2. *II. sessio*

A kérelmező fél és tanúk kihallgatása.

a) Az *idézés* módja és kézbesítése úgy történik, mint a rendes köteléki perben (c. 1715, 1719, 1720. Reg. n. 36, 37, 38).

b) *A fél kihallgatása*

A személyi adatok felvétele után a megidézett fél köteles igazmondási esküt tenni[262] (de veritate dicenda) az evangéliumos könyv érintésével. Ha valamelyik fél megtagadja az eskü letételét, a bíró, ha úgy látja, hogy a kihallgatás ennek ellenére hasznos lehet, eskü nélkül is kiveheti a vallomást, de az eskü megtagadásáról a jegyzőkönyvben említést kell tenni. (Reg. n. 39.)

1° Először a kérelmező felet kell kihallgatni; ha mindkét fél kérelmező, akkor a nőt kell előbb kihallgatni.

2° Mindig meg kell kérdezni a féltől, hogy *honnan* és *mikor* tudta meg, hogy a bevégzetlen házasságot pápai felmentéssel fel lehet bontani.

3° Ugyancsak a *felmentési* ok iránt is kell neki kérdéseket feltenni.

4° Ha a felek válaszai lényeges ponton eltérnek egymástól, a bíró (esetleg az ellenmondó fél nevének elhallgatásával) újabb kérdéseket tesz fel a kérelmező félnek. — *Ismételten* is ki lehet a feleket hallgatni.

5° Ha a nő vallomásából az tűnik ki, hogy férje abszolúte vagy relatíve *impotens*, a férfit a bíróság orvosi vizsgálatnak vesse alá. (Reg. n. 53.)

6° A kihallgatás után a bíróság a feleket hívja fel, hogy *septimae manus* tanúk nevét és más tanúkat is nevezzenek meg.

Ha az egyik fél *makacs*, a másik féltől kell kérni a makacs fél rokonságából, szomszédságából, ismeretségéből hét tanú megnevezését. (Reg. n. 57.)

111. § A tanúk kihallgatása

A kihallgatás úgy történik, mint a rendes perben (c. 1773. Reg. n. 41.).

A kérdéseket röviden, világosan, a tanú értelmi fokához alkalmazva és közhasználati nyelven kell feltenni. (Reg. n. 43. § 2.).

A feleleteket szükség szerint a bíró *tollba* mondja a jegyzőnek. (Reg. n. 44. § 3.)

I. *A septimae manus tanúk kihallgatása*

Mindkét házastárs mint említettük, tartozik megnevezni hét olyan személyt, férfit, vagy nőt (rokon, sógor, szomszéd, vagy isme-

[262] Az eskü letétele előtt a bíró figyelmeztesse az eskü szentségére, a hamis eskü súlyos bűnére és büntetésére. (Reg. n. 40., c. 1743. § 3.)

rős körből), akik a házastársakat jól ismerik s tanúsíthatják azok becsületességét és szavahihetőségét. (Reg. n. 58.)

Ezek tehát tulajdonképpen *szavahihetőségi* tanúk, akik a felek állítását alátámasztják, de vallomásaik nem bírnak önmagukban teljes bizonyító erővel, hacsak más érvek és jelek nem támogatják azt. (Reg. n. 60. § 1.)

Viszont e tanúk *szavahihetőségét* is a plébános erkölcsi bizonylatával kell alátámasztani.

Értékes ezek vallomása, ha a per megindítása előtt (tempore non suspecto) a felektől vagy közeli hozzátartozójuktól hallották, hogy a házasság bevégzetlen maradt. (Reg. n. 60. § 2.)

Ha a felek nem tudnak előállítani hét tanút, kevesebb is lehet a számuk, de a jegyzőkönyvben ezt meg kell okolni. (Reg. n. 59.)

II. *A kihallgatás lefolyása* (Reg. n. 63.)

1. Először a kérelmező fél tanúit kell kihallgatni, mégpedig rendesen először a közeli rokonokat, akik remélhetőleg jobban be vannak avatva az ügybe.

2. A kihallgatás úgy történik, mint rendesen.

A tanú kihallgatása után *rendszerint* fel kell előtte olvasni[268] ama félnek a vallomását, aki őt megnevezte s meg kell tőle kérdezni, hogy azt igaznak tartja-e?

Ha e tanú az ügy *érdemére* vonatkozólag is tud valamit, akkor mindig meg kell őt kérdezni, hogy mikor, honnan és hogyan értesült róla. Igen értékesek a gyanútlan időből származó értesülések, amikor még a felek nem is gondoltak az eljárás megindítására. (Reg. n. 70.)

112. § Egyéb tanúk

I. *Szükségessége*

A *sept. manus* tanúk, mint láttuk, elsősorban szavahihetőségi tanúk, akik rendszerint a dolog *érdeméről* semmit sem tudnak. Szük-

[1] Egyáltalán nem, vagy csak részben kell a vallomást felolvasni tanú előtt, ha

a) olyan dolog van benne, amit a fél valószínűleg nem kíván annak tudomására hozni (pl. ha tanú, nem ismeri egyáltalán a házasság belső komplikációit s csak innen jutna tudomására);

b) ha fennáll az összejátszás veszélye;

c) ilyenkor hivatalból feltett vagy a kötelékvédő által előterjesztett kérdésekkel kell kideríteni az igazságot. (Reg. n. 68.)

ség van tehát kívülük olyan *más* tanúkra is, akik *saját tudomásuk* alapján az ügy érdemére nézve is tudnak nyilatkozni.

Ezeket rendszerint a bíró *hivatalból* idézi meg a felek, vagy a kötelékvédő előterjesztésére.

1. *Hivatalból* akkor kell e tanúkat okvetlen megidézni, ha

a) félni kell, hogy a felek egymással vagy a szavahihetőségi tanúk az őket javasló féllel összejátszanak,

b) vagy ha a szavahihetőségi tanúk vallomása *elégtelennek* látszik. (Reg. n. 2.)

A tanúktól a házasságkötést megelőző, ezt kísérő és követő körülmények után kell tudakozódni; továbbá arról, hogy mik voltak a nézeteltérés okai, mikor, hol, hogyan, milyen szavakkal nyilatkoztak a felek a házasság bevégzetlenségéről.

2. A bíró *hivatalból* is megidézhet más tanúkat is:

a) ha valamelyik fél egyáltalán nem nevez meg *septimae manus* tanúkat, vagy csak három-négyet;

b) ha heten vannak is, de vallomásuk nem elegendő az igazság kiderítésére (Reg. n. 61.);

c) ha kiderül az eljárás folyamán, hogy vannak olyanok, akik tudnak e vitás ügyről. (Reg. n. 62.)

A bíró nem köteles a kihallgatás előtt közölni a féllel a másik fél által megnevezett vagy hivatalból kihallgatandó tanúk nevét.

II. *A tanúk kihallgatása*

1. *Idegen egyházmegyében*

Ha a fél vagy tanúk idegen egyházmegyében laknak (vagy ott tartózkodnak), és könnyűszerrel nem tudnak megjelenni a vizsgálóbíró előtt, a vizsgálóbíró a kérdőpontok csatolása mellett kérheti az illetékes ordinárius jogsegélyét a kihallgatásra vonatkozólag.

2. *Saját egyházmegyéjében, de a bíróság székhelyén kívül*

Ha felek, vagy tanúk indokolt esetben nem tudnak megjelenni a bíróság székhelyén a tárgyaláson, a vizsgálóbíró a felek (tanúk) lakóhelyének plébánosát bízza meg a kihallgatással; ideiglenes kötelékvédőt, és jegyzőt nevez ki mellé, vagy pedig a kirendelt vizsgálót bízza meg ez utóbbiak kiválasztásával. A kötelékvédő mindig pap, a jegyző lehet világi személy is.

Ajánlatos a kihallgatás módjáról *utasítást* is küldeni az érdekelteknek. (Reg. n. 24.)

3 *Szavahihetőségi bizonylat*

A kihallgatott személy becsületességéről és szavahihetőségéről az illetékes plébánostól kell komoly, részletes információt kérni a bíróságnak (Reg. n. 25.), hacsak máshonnan nem ismeri őket; de akkor is írásba kell foglalni egyéni véleményét. (Reg. n. 25.)

4. Ha a fél vagy tanú engedetlenségből nem jelenik meg, a rendes eljárás szerint makacssá lehet nyilvánítani. (Reg. n. 26.)

113. § Okiratok, jelek, vélelmek

I. *Okirat*

Ugyanúgy történik a bizonyítás, mint a rendes perben: közokirat a házasságlevél és a világi bíróság iratai és ítélete, ha az ügy bármilyen formában oda került. (Reg. n. 75.)

II. *Jelek és vélelmek*

Ezek nem önálló bizonyítékok s csupán más bizonyítékok alátámasztására szolgálnak.

A vélelem *nem* a házasság bevégzetlensége mellett van; ha tehát valaki *ezt* állítja, tartozik azt kellőképpen bizonyítani. Ha a házasságkötés után a felek bármilyen rövid időre is együtt laktak, a jog vélelmezi annak bevégzettségét, (Reg. n. 79.) de ezt az egyszerű jogvélelmet az ellenkező bizonyításával meg lehet dönteni.

1. A házasság bevégzetlenségének *okai* rendesen:

a) a valóságos házas akarat, illetve beleegyezés (consensus) hiánya (c. 1081.)

b) a félelem és kényszer (vis et metus) (c. 1087),

c) a házas élet gyakorlatától támadt ellenszenv (aversio) és gyűlölet (odium),

d) teljes vagy részleges impotencia (Reg. n. 80.).

2. A jelek (indicia) azok a házasélettel kapcsolatos körülmények, amelyekből annak bevégzetlenségére joggal lehet következtetni.

A jelek és vélelmek lehetnek kevésbé jelentősek és nyomósak, illetve nagyon komolyak aszerint, hogy a bevégzetlenség okával milyen összefüggésben vannak. (Reg. n. 81.)

A fent említett *okokkal* kapcsolatos tények és körülmények vélelmet szülnek a bevégzetlenség mellett. (Reg. n. 82.)

A bíró és kötelékvédő alkalmas kérdésekkel a tanúktól megtudhatja, hogy tulajdonképpen mi a bevégzetlenség oka; az erre az okra utaló tények és körülmények ugyanis az eddigi bizonyítékokat jelentősen megerősítik. (Reg. n. 83.)

114. § Testi vizsgálat (inspectio corporalis)

A bevégzetlenségnek *klasszikus bizonyítása* orvosi vizsgálattal történik.

(Noha az orvosi vizsgálat lefolyásáról már előbb szóltunk, az *impotenciával* kapcsolatban, mégis említést kell tenni róla a bevégzetlen házasság problémájával kapcsolatban is, jóllehet ezáltal ismétlésekre kényszerülünk.)

I. *Szükségessége*

1. *A nő részéről*

Az ilyen ügyekben a nő testi vizsgálata mindig kötelező, hacsak a körülmények folytán nem mutatkozik az feleslegesnek. (c. 1976. Reg. n. 64, 84.)

a) el kell hagyni a nő testi vizsgálatát:

1° ha az idő és helyi körülmények miatt teljesen kizárt volt a házasság bevégzése (pl. házasság után azonnal külön mentek),

2° ha biztos, hogy a nő özvegy,

3° ha egyébként igazolta, hogy a nő már nem intakt (pl. polgári házasságot kötött. Reg. n. 86.)[263]

2. *Férfi részéről*

A férfit orvosilag okvetlen meg kell vizsgálni, ha a bevégzetlenség okaként a fél a férfi abszolút vagy relatív impotenciáját hozza fel, és a nő fizikai érintetlensége kétségkívül nem igazolható. (Reg. n. 84. § 2.)

II. *A vizsgálat megtagadása*

1. Ha valamelyik fél a bíró döntése ellenére nem hajlandó magát testi vizsgálatnak alávetni, erről az iratokban indokolással együtt említést kell tenni és más úton kell a bizonyítás kiegészítéséről gondoskodni. (Reg. n. 64. § 2., 84. § 3.)

2. Ha a testi vizsgálat szükségessége körül kétség merül fel, a bíró a kötelékvédő meghallgatásával dönt a kérdésben. A döntés ellen a kötelékvédő az ordináriushoz fordulhat. (Reg. n. 85.)

3. Ha a felek nem vetik alá magukat a testi vizsgálatnak, vagy az már a körülmények miatt felesleges, — az eljárást azért le kell folytatni és más módon kell a kérdésben erkölcsi bizonyosságra szert tennie a bírónak. (Reg. n. 84.)

[263] Ha az ordinárius előtt nyilvánvalóan bizonyított az impotentia, vagy inconsummatio, a testi vizsgálat elhagyható. *L. Officium*, 1942. jún. 12. AAS. 34, 201.)

III. *A szakértői vizsgálat*

1. *A szakértők kijelölése*

a bíró feladata a kötelékvédő meghallgatásával, a felek teljes kizárásával.

Kiváló szakembereknek és meggyőződéses katolikusoknak kell lenniök.

2. *Nem lehet szakértő:*

aki nem lehet tanú a c. 1757. értelmében,

aki a felekkel szoros rokoni kapcsolatban van (Reg. n. 87.),

aki privátim a felet előzetesen már megvizsgálta (pl. kezelőorvos), tanúként kívánatos az alkalmazása (c. 1978.), s szakvéleményét az iratokhoz kell csatolni (Reg. 88.).

3. *A nő vizsgálatának lefolyása*

a) A bíró hivatalból két okleveles szülésznőt jelöl ki;

b) az ordinárius a kötelékvédő meghallgatásával két orvost jelölhet ki, — ha félő, hogy a megsérült hyment mesterséges úton állították helyre, — vagy maga a nő nem inkább férfi orvos vizsgálatának kívánja magát alávetni (c. 1797. § 1., 2., Reg. n. 89, § 1.);

c) Ha két szülésznő vagy két orvos alkalmazása lehetetlen, vagy nagyon körülményes, elég egy orvos és egy szülésznő vizsgálata. Ha ez is nehézségbe ütköznék, akkor meg kell elégedni két erkölcsös, korosabb, ilyen feladatra alkalmas férjes nő (matrona) vizsgálatával. — De ezek jelentését minden esetben egy vagy két szakértőnek kell kiadni ellenőrzés végett.

d) A nő vizsgálatát a keresztény szemérem szabályainak figyelembevételével kell megtartani.

A vizsgálatot *külön-külön* kell a szakértőknek végezni (a jelentést is külön-külön készítik és terjesztik be a bíróságnak), a tudomány és okosság módszerei szerint, tisztes *matróna*[264] jelenlétében.

e) A helyét a bíró állapítja meg (rendesen kórház, vagy orvosi rendelő),

f) előtte legalább félórás fürdőt ír elő a bíró a megtévesztés kísérletének meggátlására. Ha a szakértők ezt feleslegesnek tartják, a bíró elmellőzheti.

[264] A matróna éltesebb, vallásos, részrehajlásra és megvesztegetésre nem hajló tisztes nő, aki tisztában van a vizsgálat lényegével (pl. szülésznő) s képes arról a bíróság előtt is számot adni. (Reg. n. 91.)

g) A szakértőknek pontos képet kell nyújtani az érintetlenség mellett és ellen szóló minden lényeges mozzanatról és főleg vigyázzanak, nehogy a mesterségesen visszaállított érintetlenség félrevezesse őket. (Reg. n. 92.)

4. *A férfi vizsgálata*

Két szakértő orvost kell hivatalból kirendelni. (c. 1979. § 1.)

A vizsgálat előtt a szakértők esküt tesznek „de munere fideliter adimplendo et de secreto servando." A vizsgálatot külön-külön a szaktudomány és az erkölcs szabályai szerint kell elvégezniök. Részletesen kell előadniok a jelentésben mindazt, ami az impotentia mellett vagy ellene bizonyít és nyilatkozniok kell a házasság bevégzetlensége kérdésében is. (Reg. n. 95.)

IV. *A szakértők kihallgatása*

1. Miután a szakértők külön-külön szakvéleményüket a bírónak beterjesztették, azt a bíró kiadja a kötelékvédőnek megfelelő kérdőpontok elkészítése végett. Ezután következik a szakértők és a matróna kihallgatása.

Szabályok:

a) minden szakértőt külön-külön és eskü alatt kell kihallgatni;

b) a szakértő a kihallgatás folyamán előadni tartozik a vizsgálat módszerét és írásos véleményének indokolását. (c. 1981. Reg. n. 93. § 1.)

2. *Ellentmondás esetén:*

Ha a két szakértő véleménye nem egyezik, vagyis ellenkező következtetésre jut egyik és másik is:

a) a bíró az egyik véleményét kiadhatja a másik szakértőnek az ellentmondás tisztázása végett;

b) vagy pedig újból együttes vizsgálatot és jelentést ír elő (de ez esetben is külön-külön kell őket kihallgatni!);

c) vagy pedig egy harmadik szakértőnek adja ki a két ellentétes véleményt felülvizsgálás végett, akit esetleg újabb vizsgálatra is feljogosít;

d) vagy végül újból két szakértőt rendel ki (c. 1803. § 1., Reg. n. 93. § 2.).

3. A *matrónát* is eskü alatt kell kihallgatni utoljára. (Reg. n. 94.)

4. *A személyazonosság tisztázása*

Nehogy a kihallgatáson, vagy főleg testi vizsgálaton az érdekelt felek helyett más jelenjék meg, (aki *valóban* érintetlen) azért különös gondot kell fordítani a személyazonosság gondos megállapítására.[2-5]

115. § Az eljárás lezárása

A bizonyítási eljárás befejezése után nem következik a *periratok közzététele* (publicatio processus).

Ehelyett a *bíró* gondosan áttanulmányozza a periratokat és az ott található ellentmondásokat a felek, vagy újabb tanúk kihallgatásával tisztázza.

Hasonlóképp a *kötelékvédő* is köteles az összes iratokat alaposan átnézni és a szükséghez képest újabb bizonyítás kiegészítést indítványozhat.

Ha a felek vagy azok egyike valamely súlyos okból a tanúk vallomása, vagy valamely okirat közlése iránt kérelmet nyújt be, a bíró a kötelékvédő és érdekelt fél meghallgatásával megengedheti azt, de erről az iratokban említést kell tenni. (Reg. n. 71. § 2.)

Utána a bíró az összes iratokat kiadja a kötelékvédőnek azzal, hogy mind az eljárás szabályszerű lefolytatása, mind pedig az ügy érdemére vonatkozólag írásban nyilatkozzék.

Ez után a *perbezárás* következik. A bíró *végzésileg* kimondja, hogy miután a felek és a kötelékvédő kijelentették, hogy további bizonyító eszközöket nem kívánnak igénybevenni s miután az ügy eléggé világos, az összes iratokat a püspök[266] és kötelékvédő véleményével[267] (anélkül, hogy ítéletet mondana), felmentés végett Rómába küldi.

Az összes érdemi és formai iratokat eredetiben *hiteles* másolatban, vagy *hitelesített* latin fordításban, iratjegyzékkel együtt kell felterjeszteni.

[265] A SC de Sacr. 1929. márc. 27-én (AAS 21, 490.) külön szabályzatot adott ki erre vonatkozólag. Nálunk az *arcképes személyazonossági bevezetése* után ilyen csalárd személyhelyettesítésre alig van lehetőség.

[266] ill. ap. kormányzó, káptalani helynök vagy a c. 429. és 431. alapján kormányzó egyházmegyei vezető.

[267] A püspök véleménye, amely bizonyos tekintetben az ítéletet pótolja, az ügy érdemére is kitér és javaslattétel jellegével bír Róma felé.

116. § A pápai felmentési leirat

1. A kötelék alóli felmentést egyenesen a pápa adja in *forma gratiosa*, mely azonnal[268] hatályos és nem szorul külön végrehajtásra; a SC de Sacr. bíboros elnöke és titkára írja alá.

2. *Dispensatio implicita.* — E felmentésben *ipso facto* benne van az újabb házasság ígéretével vagy megkísérlésével kapcsolatos házasságtörés akadálya alól való felmentés is. (ha ugyanis közben egyik fél pl. újabb polgári házasságot kísérelt meg. c. 1053. + Reg. 1. n. 104.).

3. *Kézbesítés, anyakönyvezés*

Az iratot az ordinárius kézbesíti ki a félnek a perköltségek kifizetése után; ugyancsak gondoskodik róla, hogy a házasságkötés helyének és a felek keresztelési helyének anyakönyveiben a megfelelő bejegyzést a plébános bevezesse. (Reg. n. 106.)

III. FEJEZET

AZ EGYHÁZI REND ÉRVÉNYTELENÍTÉSE[269]

(c. 1993—1998.)

117. § Bevezetés, alaptanok

I. *A per tárgya*

E per tárgya kettős: meg lehet támadni a papi rend, illetve papszentelés érvényességét, *vagy* a nagyobb rendekkel kapcsolatos terhek (coelibatus és breviarium) érvényességét.

[268] vagyis a pápai *audientia* napjától kezdve, amikor az engedélyt megadta; feltéve, hogy a kérés igaz volt mind a bevégezetlenség, mind pedig a felmentés okai tekintetében. Ha valamelyik is hiányzott a felmentés subreptio vagy abreptio miatt érvénytelen. (Reg. 1. n. 103.)

[269] *Főforrás* a SC de Sacr. instructiója: *Regulae servandae in processibus super nullitate sacrae ordinationis vel onerum sacris ordinibus inhaerentium a SC. de disciplina Sacramentorum editae:* 1931. jún. 9-én. AAS 23, 457. sq. A A szövegben *Norm.*-val rövidítjük.

Beste, 936. — *Cappello*, Praxis, 205. sq. — *Cocchi*, IV. 496. sq. — *Coronata*. III. 448. sq. — *Eichmann*, 219. sq. — *Holböck*, II. 1017. — *Jone*, III. 299. sq. — *Lega—Bartocetti* (Bartocetti munkája) III. 272—287. *Marchesi*, III. 246. sq. — *Sipos*, *Perrendtartás*, 98—112. — *Sipos—Gálos*[7], § 216.

1. A *papszentelés érvényességét* ismét meg lehet támadni:

a) az előírt lényeges szertartás hiánya miatt,

b) vagy egyéb hiány miatt (a szentségi anyag és forma hiánya, a szentelőben a szándék vagy képesség hiánya, a kényszerítés, a szentelő hatalom hiánya stb. miatt.)

2. A felszentelésből származó *kötelezettségek* érvényessége csak akkor támadható meg, ha valaki súlyos félelem hatása alatt vette fel a nagyobb rendeket, és a kényszer megszűnése után sem egyezett abba bele sem kifejezetten, sem pedig hallgatólagosan a rend oly szándékú gyakorlásával, hogy ezáltal a papi kötelezettségeket magára kívánta volna vállalni. (c. 214.)

II. *Illetékes bíróság*

Minden alsóbbfokú bíróság kizárásával egyedül illetékes a Római Szentszék, mégpedig

1. ha a lényeges szertartás hiánya[270] miatt támadják meg a rendeket, a Szent Officium,

2. egyéb esetekben pedig a Szentségek Kongregációja illetékes.

118. § A kereseti jog

I. *A kereseti jog általában*

1. A papszentelés érvényességét megtámadhatja

a) az érdekelt papi személy vagy

b) az az ordinárius, akinek egyházmegyéjében az illető tartózkodik[271], vagy

c) az az ordinárius, akinek egyházmegyéjében a papszentelés történt.

2. A rendi *kötelezettségek* érvényességét egyedül és kizárólag az érdekelt papi személy támadhatja meg.

II. *A keresetlevél*

1. A római pápához címzett keresetet az érdekelt papi személy közvetlenül a római Kongregációhoz (S. Offic., vagy SC de Sacr.), küldi, de kívánatos, hogy a hivatali utat megtartva a *saját* ordinárius ajánlásával terjessze Rómába. (Reg. 4. §. 1.)

[270] A szertartás ugyanis szoros kapcsolatban van a dogmákkal, ezek pedig a Sz. Offic. hatáskörébe tartoznak.

[271] szerzeteseknél a szerzetes nagyobb elöljáró (provinciális).

A saját ordinárius a felperes egyházmegyéjének ordináriusa, szerzetesnél a nagyobb elöljáró, elbocsátott szerzetes esetében pedig a származás (c. 90.), vagy lakóhely ordináriusa. (Norm. 5.)

2. Kérni kell benne a papszentelés érvénytelenségének kimondását, illetve a rendekből fakadó kötelezettségek érvénytelenségének megállapítását. Pontosan le kell írni a tényállást, a szentelés előtt, alatt és után következő körülményeket s fel kell sorolni azokat az *okokat,* amelyek a kérelmet alátámasztják. Tehát itt már a keresetlevélben közölni kell a bizonyítékokat (Norm. 4. § 1.), hogy már az *előzetes* nyomozás kapcsán kihallgatást lehessen tartani.

3. A felperes írja alá a keresetet és szabályos keltezéssel (év, hó, nap) látja el. Egyben jelzi eredeti, vagy mostani tartózkodási helyének egyházmegyéjét.

4. *A rendi jogok gyakorlásának tilalma*

Azt az egyházi személyt, aki keresetet adott akár a papszentelés, akár az abból folyó kötelezettségek érvénytelenítése tárgyában, *ideiglenesen (ad cautelam)* el kell tiltani a rendek gyakorlásától. (c. 1997.)

III. *Előzetes nyomozás*

A kérvény és az ordináriusi vélemény után a Kongregáció *rendesen* az ordináriust *előzetes nyomozásra* utasítja, hogy a kérelem valószínű alapját tüzetesebben felderítse. — Ez úgy történik, hogy az ordinárius a felet és tanúkat *peren kívül* eskü nélkül az ügyre vonatkozólag kihallgatja. A nyomozás végén az összes iratokat Rómába terjeszti. (Norm. 6, § 1—4.).

Ha az ordinárius az ügyet kellőképp megalapozottnak ítéli, külön nyomozás nélkül tesz jelentést a Kongregációnak.

Ha az ügyet a Kongregáció komolynak látja, akkor az iránt határoz, hogy bírói, vagy közigazgatási úton kell-e az ügyet letárgyalni, ha pedig maga nem kíván dönteni, felhatalmazza az ordináriust, hogy belátása szerint bírói eljárással, vagy közigazgatási úton vizsgálja ki az ügyet.

119. § A bíróság összeállítása

I. *Peres eljárás esetén*

Ha az ordinárius a bírói utat választja, három tagú társas bíróságot, kötelékvédőt és jegyzőt nevez ki. A per a házassági perek szabálya szerint folyik. (c. 1995.)

Tehát a kötelékvédő az I. fokú ítélet ellen, amely megállapította a papszentelés érvénytelenségét illetve a rendi kötelmek érvénytelenségét, *köteles* fellebbezést benyújtani. (c. 1998. § 2.) A rend kötelmektől való teljes mentesítéshez *két* egybehangzó ítéletre van szükség. (c. 1988. § 1.)

II. *Közigazgatási eljárás*

Ez esetben az ordinárius maga is lehet bíró, de maga helyett mást is subdelegalhat, hivatkozva a szentszéki leiratra. Legalkalmasabban az officiálist, vagy egyik zsinati bírót rendelheti ki; tehát egyes bírót és melléje a kúria rendes személyzete közül kötelékvédőt és jegyzőt állít. (Norm. 7.)

Az érdekeltség, helyettesek kirendelése és eskű úgy történik, mint a bevégzetlen házassági ügyekben. (Norm. 8, 9, 10, 11.)

III. *A bíróság teendői*

1. A bíró vezeti a tárgyalást a kötelékvédő és jegyző jelenlétében. Mindarra ki kell terjednie a vizsgálatnak, ami a szentelés érvénytelenségét a szándék hiánya, kényszer, vagy más okból bizonyítja, illetve kizárja.

2. Az *idegen* egyházmegyében történő és a saját egyházmegyében, de a bíróság székhelyén kívüli kihallgatásokra nézve ugyanolyan szabályok állnak, mint a bevégzetlen házassági eljárásnál láttuk. (Norm. 12, 14, 15.)

3. Minden vallomásttevő igazmondási esküt tartozik tenni.

4. A kötelékvédő feladatai *mutatis mutandis* szintén azonosak.

5. Az idézés és tanúkihallgatás szintén azonos módon történik.

120. § A bizonyítási eljárás

I. *A bizonyítás eszközei:*

1. A panaszos fél (felperes) eskü alatt történő vallomása;
2. az illető személy szüleinek és szemináriumi elöljáróinak vallomása;
3. a fél kérésére, vagy hivatalból kirendelt tanúk;
4. hiteles okiratok;
5. jelek és vélelmek.

II. *A felperes kihallgatása*

A kötelékvédő által elkészített kérdőpontok alapján a bíró eskü alatt először a kérelmezőt hallgatja ki, aki a kötelékvédő megkérdezése után ismételten is kihallgatható.

A vallomás végén felhívja a bíró a kérelmezőt tanúinak megnevezésére, akik a szándék hiányáról, a kényszerről, vagy a beleegyezés egyéb hibáiról vallomást tudnak tenni. — Főleg rokonai, szomszédai, ismerősei, szemináriumi társai és elöljárói közül nevezzen meg olyanokat, akik az ügyben felvilágosítást tudnak adni a kihallgatás folyamán. (Norm. 43—45.)

III. *A tanúk kihallgatása*

A tanúk elsősorban *szavahihetőségi* tanúk, akik a felperes becsületessége és igazmondása tekintetében tesznek tanúságot.

Ha azonban gyanútlan időből (tempore non suspecto)[272] magától a féltől vagy közeli rokonaitól hallották, hogy nevezettnek nem volt szándéka magát felszenteltetni, vagy a szentelés, illetve a vele kapcsolatos kötelezettségek vállalását egyenesen kizárta — értékes vallomást tehetnek az ügyben.

Hivatalból is idézhet meg a bíró tanúkat, ha a felperes csak néhányat (3—4) nevezett meg, vagy többet is, de azok nem elégségesek az igazság kiderítésére. (Norm. 46.)

A tanú vallomása előtt *esküt* tesz (de veritate dicenda), akinek a kötelékvédő által készített s a bíró elé zárt borítékban beterjesztett kérdőpontok alapján történik kihallgatása.

A vallomás végén a tanú előtt fel kell olvasni (szükség szerint egészben vagy részben) a kérelmező vallomását tartalmazó jegyzőkönyvet és meg kell tőle kérdezni, hogy azt hiteltérdemlőnek és az igazságnak megfelelőnek tartja-e?

Az ügy érdemére vonatkozó vallomásnál mindig jegyzőkönyvbe kell venni, hogy a tanú *honnan, mikor* és *hogyan* jutott a közölt adat tudomására. (Norm. 53.)

Hivatalból más tanúkat is meg kell idézni, ha félő, hogy a felperes és rokonok összejátszanak, vagy az eddigi bizonyítékok elégtelenek (Norm. 55, 56.)

IV. *Okiratok*

E perben ilyen okiratok az öröklött betegségről szóló hiteles *orvosi* bizonyítványok, amelyben a kérelmező, a nagyobb rendek felvétele előtt szenvedett. További hiteles és valódi okiratok a rokonokhoz, elöljárókhoz, barátokhoz a felszentelés előtt küldött levelek; naplófeljegyzések, lelkigyakorlatos feltételek, vagy más könyvbe írt széljegyzetek. (Norm. 58.) stb.

V. *Jelek és vélelmek (Indicia et praesumptiones)*

Jogi alapelv: „Quidquid factum est, censetur recte factum esse", vagyis a vélelem a felvett rend érvényessége mellett van. De az ellenkezőt lehet adott esetben bizonyítani.

[272] amikor még híre-hamva sem volt a peres eljárás gondolatának sem.

Igazolni kell először tehát a *szándék hiányát* (Norm. 62.), vagy az érvénytelenség más okát.

Ha rendi kötelmek érvénytelenségéről van szó, pontosan ki kell kutatni, hogy kitől származott a kényszer, továbbá ama tényeket és körülményeket, amelyek a kényszer fennforgását alátámasztják. (Norm. 63.)

A jelek és vélelmek tehát a szóbanlévő pap külső életmódjából és családi körülményeiből összegyűjtött adatok, amelyekből a szándék vagy szabadakarat hiányára joggal lehet következtetni. (Norm. 64.)

VI. *A ratihabitio hiánya*

1. A rendi kötelmeket nem lehet érvénytelenné nyilvánítani, ha az iratokból vagy egyéb körülményekből a vélelem illetve bizonyítás amellett van, hogy a felszentelés *utólagos helybenhagyása* (ratum habere) megtörtént (c. 214.).

2. E helybenhagyást (jóváhagyást) a jog vélelmezi, ha a kényszer, illetve félelem vagy a beleegyezést gátló más hiba megszűnése *után* az illető pap legalább *hallgatólagosan* jóváhagyja a papszentelést és a vele kapcsolatos kötelességeket.

E hallgatólagos jóváhagyás abban áll, hogy az illető a felvett egyházi rendet oly szándékkal gyakorolja, hogy ezáltal a papi kötelezettségek alá vesse magát, amelyekről legalább homályosan úgy érezte, hogy nem vállalta magára. (Norm. 65.)

Az érvénytelenítési eljárás folyamán a terhek jóváhagyását a jog nem vélelmezi.

3. Ha azonban az érdekelt papi személy

a) az elutasító ítélet ellen vagy nem fellebbez,

b) vagy ha a fellebbezési eljárás kedvezőtlen befejezése után önként és szabadon megkezdi, vagy folytatja a rendek gyakorlását és nem törekszik tovább a terhektől megszabadulni, holott ennek semmi sem áll útjában, a jog vélelmezi a beleegyezést.

De e vélelmet ellenkező jelek és bizonyítékok leronthatják, amelyek világosan a jóváhagyás szándékának hiányára mutatnak, jóllehet a tények és körülmények látszólag másra utalnak. (Norm. 66, 67.)

VII. *Testi vizsgálat*

Ha szükségesnek mutatkozik kérelmező elmeállapotának megvizsgálása, a bíró a kötelékvédő meghallgatásával *két* szakértőt rendel ki (c. 1979. § 1.), akik hivatali (de munere fideliter implendo) és titoktartási esküt tesznek. A külön-külön végzett vizsgálat után a szakértők a szakvéleményüket is külön-külön terjesztik írásban a bíró elé. — Ebben részletesen kötelesek előadni azokat az érveket.

amelyek a szentelés, illetve vállalt papi kötelezettségek érvényességét, illetve érvénytelenségét bizonyítják. (Norm. 68.)

A szakértőket a vélemény benyújtása után külön-külön ki kell hallgatni a bevégzetlen házassági eljárás vonatkozó szabályai szerint.

121. § Az eljárás lezárása

1. A bizonyítási eljárás befejezése után a bíró a periratokat nem teszi közzé, nincsen *publicatio processus;* így a felperesnek nincs módjában a tanúk és szakértők vallomásába betekintést nyerni.

2. A perbezárás előtt a felet és kötelékvédőt a bíró felhívja, hogy kívánnak-e még valamit a perrel kapcsolatban, esetleg újabb bizonyítékok beszerzését. Ha a kötelékvédő kijelenti, hogy nem kíván újabb bizonyítékokat, akkor következhetik a *perbezárás.*

3. A perbezárás előtt azonban a bíró nagyon tüzetesen tanulmányozza át az iratokat, a fél és tanúk, valamint szakértők vallomásait vesse egybe, ahol ellentmondást, vagy hiányosságot észlel, azt köteles eloszlatni, esetleg a fél újabb kihallgatása, vagy újabb hivatalból megidézett tanúk révén. (Norm. 69.) Egyben a félről[273] és tanúkról szavahihetőségi bizonylatot szerez be.

4. A perbezárás végzésileg történik a szokott formában.

5. A perbezárás után az összes periratok a kötelékvédőhöz kerülnek, aki nyilatkozni tartozik az eljárás szabályszerűsége és az ügy érdemére vonatkozólag. (Norm. 70. § 1.)

6. *Ítélet.* — A perbezárás után adott kötelékvédői észrevételek birtokában az egyes bíró jogi és ténybeli indokolással közigazgatási ítéletet[274] hoz az ügyben.

Ha nem maga a püspök volt a vizsgálóbíró, akkor az ügy érdemére nézve tartozik írásos véleményt adni, amit az iratokhoz kell csatolni.

Végül az összes iratokat eredeti (ha latin, olasz, vagy francia nyelven készültek), vagy hiteles fordításban az iratok jegyzékével együtt a Szentségek Kongregációjához kell küldeni végső döntés végett.

[273] Kérelmező papról a bíró ad véleményt.

[274] Szokatlan hogy közigazgatási eljárás ítélettel végződik, bizonyára a kodifikátorok *végzés-re* (decretum) gondoltak és ítéletet írtak. Ez ellen az ítélet ellen nincs jogorvoslatnak helye és nem lesz jogerős soha, mivel a végső szó a Kongregációhoz tartozik.

IV. FEJEZET

A BÜNTETŐ ELJÁRÁSI JOG (c. 1933—1959)[275]

122. § A büntető per tárgya (c. 1933)

1. A bűnvádi eljárás körébe csakis a *nyilvános* bűntettek tartoznak (c. 1933. § 1.), vagyis vétkes, büntetéssel megfenyegetett külső törvénysértések. (c. 2195. § 1.)

Valamely büntető szankcióval ellátott *parancs* megsértése is (amely valamit elrendel, vagy tilt; c. 2195. § 2.), a bűntett fogalma alá esik és büntetőjogilag üldözendő.

Bizonyos törvénysértéseket egyes esetekben előzetes büntető szankció kilátásba helyezése nélkül is büntetőjogilag büntetni lehet. (c. 2222. § 1.)

Nyilvános a bűntett (c. 2195) ha az már többek előtt ismeretes, vagy olyan körülmények között követték el, hogy minden valószínűség szerint lehet és kell is számolni annak elterjedésével; ha tehát szükségessé vált a közbotrány jóvátétele, a megsértett igazságosság jóvátétele, a megbolygatott jogrend helyreállítása, helye van a vádemelésnek.

Amíg a bűntett titkos, e szükségesség nem forog fenn, nem lehet büntető eljárást indítani.

A *tettes*, aki maga részére a büntető felelősséget kizáró okot kíván felhozni, köteles azt bizonyítani.

2. Bizonyos bűntetteket nem a rendes bűnvádi eljárás, hanem külön rendkívüli vagy rövidített (summás) eljárás kapcsán lehet felülvizsgálni (a plébánosok hivatali bűncselekményei, suspensio ex informata conscientia stb. c. 2168—2194.).

3. *Vegyes ügyek.* (c. 1933. § 3.)

Olyan büntetendő cselekményeknél, amelyeket mind az Egyház, mind az állam büntet (c. 2198.), a *praeventiónak* van helye (c. 1552. § 2.)

A világi és egyházi bíróság elé tartozó ún. *vegyes* ügyekben az ordinarius rendszerint ne járjon el, ha

a) a vádlott világi s

[275] A *magyar* büntető eljárási jogot *Móra—Kocsis*, (A magyar büntető eljárási jog, Bp. 1961.) kitűnő egyetemi tankönyve tárgyalja.

Beste, 904. sq. — *Cappello*, Praxis, 175. sq. — *Cocchi*, IV. 432. sq. — *Coronata*, III. 377. sq. — *Eichmann*, 199. sq. — *Holböck*, II. 1007. sq. — *Jone*, III. 259. sq. — *Lega—Bartocetti*, III. 152—388. — *Marchesi*, III. 222. sq. — *Sipos*, Egyházi perrendtartás, Pécs, 1938., 113—132. — *Sipos—Gálos*, § 214.

b) a polgári hatóság eléggé gondoskodik a közérdekről a bűnös megbüntetésével. (c. 1933. § 3.)

Ha a bűntett biztos, a vezeklést (poenitentia), büntető orvoslatot (remedium poenale), kiközösítést, felfüggesztést és interdiktumot *peren kívül*, parancs módjára is ki lehet szabni. (c. 1933. § 4.)

A pusztán állami rendet veszélyeztető bűntetteket az Egyház nem bünteti, hacsak *ratione peccati* nem volna ezekben illetékes. (c. 2198.)

IV. *A büntető eszközök (c. 2216, 2255—2313.)*

Ezek a tett elkövetésével részben *önként* bekövetkeznek (ipso facto), részben bírói ítélet alapján lesznek hatályosak. A 1. s. büntetés bekövetkeztét a bíró kinyilvánító ítélettel lerögzítheti. (c. 2223. § 34. n. 4.)

A büntetéseket rendszerint a bíró szabályszerű eljárás útján szabja ki és az 1877. c. szerint hirdeti ki (c. 2251.)

De az enyhébb bűntetteket (vezeklés, c. 2312.; remedia poenalia, c. 2306—2311.) a javulást célzó és az engedetlenség megtörésére irányuló cenzúrákat (kiközösítés, felfüggesztés, interdictum) *peren kívül praeceptum* útján is ki lehet szabni, írásban vagy két tanú előtt. (c. 2225.)

A bűnvádi *kereset* elévüléséről fentebb szóltunk. (c. 2236—2240.)

123. § A bűnvádi kereset és feljelentés (c. 1934—1938)

I. *Vádemelés*

A bűntett botrányt okozó módon megsérti a közrendet, veszélyezteti vagy sérti a közérdeket és büntetés, vagyis a megsértett igazságosság jóvátétele és visszaállítása után kiált.

Ezért a bűnvádi keresetindítás vagy vádemelés joga (accusatio criminalis) — minden más kizárásával kizárólag az *ügyészt* (promotor iustitiae) illeti meg. (c. 1934.)

Büntető ügyekben tehát a hivatali elv (principium officialitatis) érvényesül, *kivéve* a magánindítványra üldözendő bűntetteket. (c. 1938. § 1.)

Az ügyészt illeti tehát meg a vádemelés kizárólagos joga (vádmonopolium), szemben a régebbi *actio popularis*-szal, amely szerint *quivis ex populo* közérdekből vádat emelhetett. — Ez most már csak mint *feljelentési* jog érvényesül.

Az ügyész a közvádló (actor, accusator) a c. 1938. § 1. esetében is, azzal a különbséggel, hogy a vádat csak feljelentés, vagy a sértett fél panasza alapján indíthatja meg. De a sértett fél, mint *mellékvádló*, csatlakozhatik. (c. 1852.)

Az ügyész akkor emel vádat, ha hiteltérdemlő hivatalos feljelentés (denunciatio iudicialis, non evangelica, Mt. 15, 18.), vagy panasz révén valamely nyilvános bűntett tudomására jutott.

II. *Feljelentés (denuntiatio)*

1. *Jogosultság*

A hívek jogosultak, sőt bizonyos körülmények között *kötelesek* is idegen, vagyis mások bűntetteit feljelenteni. A feljelentésnek magasabb szándékból kell történnie, nem pedig, a tettes iránt ártó célból.

1° Bármelyik hívőnek jogában áll feljelenteni más bűntettét,

a) hogy magának elégtételt (satisfactio), vagy kárpótlást kérjen vagy *b)* tisztán igazságérzetből (studio iustitiae) valamely botrány vagy okozott rossz jóvátétele végett. (c. 1935. § 1.)

2° *Mindenki* köteles a feljelentést megtenni, ha ezt

a) a tételes törvény vagy más törvényes rendelkezés,

b) vagy a természeti törvény a hit és vallás veszedelme miatt (damnum sciendum).

c) vagy a közösséget fenyegető más súlyos baj (publicum malum) miatt megköveteli (c. 1935. § 2.)

Törvényes feljelentési kötelezettség áll fenn a c. 904 + 2368. § 2. (sollicitatio ad turpia), a c. 2336. § 2. (pap, szerzetes, szabadkőműves) és a c. 1937. (rossz könyvek) alapján.

A sollicitatio-val kapcsolatos hamis vádemelés büntetendő cselekmény; egyéb bűntettek esetében becsületsértési pert lehet indítani.

2. *Magánindítványra üldözendő bűntettek (c. 1938. § 1.)*

a) *Jogsérelmek és becsületsértési ügyek*

A jogsérelmek (iniuria) vagy becsületsértési ügyekben (diffamatio) a vádemeléshez az előzetes feljelentés vagy a sértett fél panasza szükséges. (c. 1938. § 1.) Mivel *rendesen* nem fűződik közérdek eme bűncselekmények üldözéséhez, és a sértett fél nem minden esetben kívánja azok megbüntetését.

Hivatalból tehát előzetes feljelentés vagy panasz nélkül is megindítható a bűnvádi eljárás

a) ha főleg méltóságot viselő egyházi férfiú vagy szerzetes ellen elkövetett súlyos jogsérelemről vagy becsületsértésről van szó; vagy

b) ha ezeket a bűntetteket egyházi férfiú vagy szerzetes követte el más ellen. (c. 1938. § 2.)

Az ok: az egyházi állás és hivatal kifogástalanságához és jó híréhez fűződő közérdek.

b) *Alakiság.*

A feljelentést a feljelentő *aláírásával* ellátott beadvánnyal vagy szóbelileg kell megtenni, mégpedig

a) vagy a helyi ordináriusnál,

b) vagy a püspöki kúria kancellárjánál,

c) vagy az esperesnél; vagy

d) a plébánosnál (c. 1936.)

Ha a feljelentés *szóbelileg* történt, azt tüstént írásba kell foglalni és az ordináriushoz azonnal fel kell terjeszteni. (c. 1936.)

A feljelentő köteles szavát tartani és az ügyész rendelkezésére bocsátani a bűntett bizonyítására szolgáló adatokat. (c. 1937.)

124. § **Az előzetes nyomozás** (inquisitio) (c. 1939—1946)

I. *Fogalom*

Ha egy bűntett közismert és olyan körülmények között követték el, hogy semmi módon sem tagadható, vagy a c. 2199. alapján nem menthető (c. 2197. n. 3.), vagy a cselekvőség különben bizonyos, az ügyész azonnal benyújthatja a vádat az illetékes bíróhoz. (c. 1559. § 3., 1561. § 1., 1566.)

A vádlevél benyújtása után (c. 1706.) a bíró megidézi a vádlottat (c. 1711.).

Nem szabad könnyelműen, kellő alap nélkül vádat emelni, mivel ez árt mind a vádlott jó hírnevének, mind pedig a bíróság tekintélyének.

Ezért *előzetes nyomozásra* van szükség (inquisitio specialis).

Ilyen előzetes nyomozás nélkül senki felelősségre nem vonható, ha

a) a bűntett sem nem közismert (notorium), sem nem teljesen bizonyos (certum), hanem

b) közbeszédből (rumor) és nyilvános hírből (publica fama, pl. újság),

c) feljelentésből,

d) a sértett panaszából,

e) az ordinárius által megtartott vizsgálatból (inquisitio generalis),

f) vagy más módon vált ismertté (c. 1939. § 1.).

II. *Célja*

Az előzetes nyomozás célja a bűntett tényállása és a tettes személye iránt felvilágosítás szerzése, a célból, hogy vajon megfelelő jogalap van-e a büntető eljárás megindítására?

Ezt az előzetes vizsgálatot nemcsak akkor kell megtartani, ha megtorló büntetés, vagy cenzúra kiszabásáról van szó, hanem akkor is, ha *ipso iure*, vagyis önként bekövetkezett megtorló büntetésről vagy cenzúra bírói megállapításáról, illetve kinyilvánításáról van szó (sententia declaratoria. c. 2223. § 4.).

III. *A vizsgálat vezetője*

a) Az előzetes nyomozást mint *iudex ordinarius*, természetesen az ordinarius személyesen is lefolytathatja. Ez azonban általában nem ajánlatos, mivel büntető ügyekben az ordináriusnak személyesen nem kell részt vennie. (c. 1578.) De az *officiálist* sem lehet a nyomozással megbízni, mivel a vádanyagok összegyűjtése miatt az elfogultság gyanúját vonná magára. Neki ugyanis az ügyben pártatlan bíróként kell ítélkeznie.

Rendszerint ezért valamelyik *zsinati* bíróra (c. 1574.) kell azt bízni, hacsak az ordinarius különös okból nem látja jónak azt másra bízni.

b) *Hatalma.* — A vizsgálóbírónak nem kell általános megbízatást adni minden ügyre (ad universitatem causarum), hanem csak esetenként (toties quoties) és egy-egy ügyre (c. 1941. § 1.).

c) A vizsgálóbíró *ugyanabban az ügyben* nem lehet ítélőbíró. (c. 1941. § 3.) (Az ítélet érvénytelen lenne!)

d) *Kötelességei* ugyanazok, mint a rendes bíráké. Esküt kell tennie (c. 1621.) a titoktartásra és hivatala lelkiismeretes betöltésére, valamint arra, hogy semmiféle *jutalmat* nem fogad el. (c. 1621—1624. + 1941. § 2.)

A vizsgálóbírónak a *teljes tárgyi* igazságot ki kell derítenie, tehát mind a terhelő, mind pedig az enyhítő tényeket ki kell vizsgálnia és összegyűjtenie.

IV. *A nyomozás előfeltételei*

1. Az ordinárius bölcs belátása szerint állapítja meg, hogy a rendelkezésre álló bizonyítékok mikor elégségesek az előzetes vizsgálat megindítására (c. 1942. § 1.).

2. Semmisnek kell tekinteni és nem kell figyelembe venni azokat a feljelentéseket, amelyek

a) a sértett fél nyilvánvaló ellenségétől (inimicus manifestus),

b) vagy hitvány[276] és méltatlan embertől (vilis et indignus) erednek.

Különös óvatosságra van szükség a *névtelen* feljelentéssel kapcsolatban. Ez utóbbiakat csak akkor lehet figyelembe venni, ha olyan körülményt és egyéb támpontokat tartalmaznak, amelyek a vádat valószínűvé teszik (c. 1942. § 2.).

V. *Titkosság*

A nyomozásnak mindig titkosnak és körültekintőnek kell lennie. Ezért igen *óvatosan*[277] kell megtartani és ügyelni kell arra, hogy a bűntettnek híre ne menjen, vagy bárkinek a jó hírneve csorbát ne szenvedjen. (c. 1943.)

A vizsgálóbíró az igazság kiderítésére magához hívathat s igazmondási és titoktartási eskü alatt kikérdezhet olyanokat is, akikről azt hiszi, hogy a dologról tudomással bírhatnak. (c. 1944. § 1.)

E nyomozás folyamán a vizsgálóbíró, amennyire lehetséges és a dolog természete megengedi, köteles megtartani a *tanúk* kihallgatásáról szóló (c. 1770—1781.) szabályokat. (c. 1944. § 2.). A vallomást *írásba* kell foglalni, amit a tanúk és a bíró is aláír. *Jegyző* igénybevétele is szükséges. (c. 1585. § 1.)

A vizsgálóbíró a vizsgálat befejezése, illetve lezárása előtt a vád képviselőjével, az ügyésszel érintkezésbe léphet, közölheti vele a történteket és kikérheti tanácsát a további vizsgálatra nézve. (c. 1945.)

VI. *A nyomozás lezárása*

A vizsgálóbíró a nyomozás *befejeztével* — saját egyéni véleményével együtt az aktákat átadja az ordináriusnak.

[276] „Non quidem a malevolis et maledicis sed a providis et honestis, nec semel tantum, sed saepe, quod clamor innuit et diffamatio manifestat." (c. 24 X 5, 1.)

[277] „Ut tamen in omnibus diligens adhibeatur cautela, ne forte per leve compendium ad grave dispendium veniatur." (c. 24. X 5, 1.)

Az ordinárius, vagy külön rendelettel meghatalmazott bírósági elnök végzésileg dönt az eljárás ideiglenes, vagy végleges beszüntetéséről, vagy annak megindításáról.

a) Ha a feljelentés *minden szilárd alapot nélkülöz,* ezt az iratokban meg kell állapítani s az aktákat a püspöki kúria titkos levéltárába kell elhelyezni (c. 1946. § 2. n. 1.);

b) ha a bűnténynek megvannak ugyan bizonyos *jelei,* de a bűnvádi eljárás megindítására még *nem elégségesek,* az iratokat ugyancsak a titkos levéltárban kell megőrizni. A gyanúsított magatartását közben szemmel kell tartani. Az ordinárius bölcs belátása szerint alkalmas módon az ügyre vonatkozólag ki is hallgathatja és őt a 2307. kánon értelmében szükség esetén meg is intheti, (c. 1946. § 2. n. 2.);

c) ha végre *bizonyos,* vagy legalább *valószínű,* és a bűnvádi eljárás megindítására *elégséges* adatok állnak rendelkezésre, a vádlottat meg kell idézni és az eljárást az alábbi kánonok előírásai szerint kell lefolytatni. (c. 1946. § 2. n. 3.)

125. § A bűnügy bírói feddés (dorgálás) útján történő elintézése
(Correptio. c. 1942—1953)

I. *A bírói feddés alkalmazása*

Enyhébb bűntett esetén a vádlott megmenekülhet a bűnvádi eljárástól, ha tettét az ordinárius előtt jegyző jelenlétében bevallja. Ez esetben az ordinárius bűnvádi per helyett *bírói feddést* (dorgálás) alkalmaz (correptio publica iudicialis. c. 2309. § 3.). (c. 1947.)

A dorgálás büntető jellegű (c. 2216. n. 3., 2309. § 4.) és rendesen az *ordinárius* személyesen végzi (c. 1947., 1950., 1951. § 2.) s így nagyobb súllyal esik a latba.

II. *A bírói feddés tilalma.* (c. 1948.)

Bírói feddést nem lehet alkalmazni:

a) ha az elkövetett bűntettek

1° az Apostoli Széknek *specialissimo modo* vagy *speciali modo* fenntartott kiközösítéssel (excommunicatio specialissimo vel speciali modo apostolicae Sedi reservata),

2° javadalomfosztással (privatio beneficii).

3° becstelenséggel (infamia),

4° letétellel (depositio), vagy

5° lefokozással (degradatio) vannak megfenyegetve (c. 1948. n. 1.)

b) ha megtorló büntetés vagy cenzura *ipso facto* következését hivatalosan kijelentő ítélet-hozataláról van szó (c. 1948. n. 2.);

c) vagy ha az ordinárius úgy látja, hogy a *feddés*

1° a botrány jóvátételére, vagy a

2° sértett igazság kiengesztelésére *nem* lenne elégséges (c. 1948. n. 3.).

III. *A feddés alakisága*

1. Ugyanazt a vádlottat feddésben lehet részesíteni egyszer, vagy kétszer, de harmadszor már nem. (c. 1949. § 1.)

2. Ha a vádlott a *második* feddés után ugyanazt a bűntettet ismét elköveti, a bűnvádi eljárást meg kell ellene indítani, vagy ha már megkezdődött, az 1954. s következő kánonok szerint tovább kell folytatni. (c. 1949. § 2.)

3. *Idő.* — Ha a c. 1947. feltételei (bevallás) megtörténtek, és fennáll annak megengedhetősége (c. 1948.), az ordinárius a szabályosan (c. 1954.) megkezdett bűnvádi eljárás folyamán is alkalmazhatja a bírói feddést egészen a per bezártáig (conclusio in causa. c. 1860.) Ez esetben a per felfüggesztődik. De folytatni kell az esetben. ha a feddés eredménytelen (c. 1950.) maradt.

IV. *A feddés és jóvátétel kapcsolása*

A bűnvádi keresettel a kár jóvátételére vonatkozó polgári kereset is összekapcsolható (c. 2210. § 2.). A bűnvádi keresetben vádló az *ügyész,* a polgári keresetben pedig, mint mellékvádló, a sértett fél szerepel.

Ez esetben is lehetséges a bűnvádi eljárás kikapcsolása *feddés* révén, míg a kár-jóvátételi kérdést az ordinárius mindkét fél beleegyezésével méltányosság elvei szerint (de bono et aequo) megvizsgálhatja és eldöntheti. (c. 1951. § 2.)

Ha azonban úgy látja, hogy a *kár* kérdésének igazságos és méltányos eldöntése nehézségbe ütközik, akkor a bűnvádi keresetet feddéssel elintézheti, míg a polgári keresetet rendes bíróság elé utalja. (c. 1951. § 3.)

V. *Egyéb rendszabályok*

A bírói feddést

a) üdvös intelmeken (monita salutaria) kívül

b) megfelelő jócselekedetek kiszabásával kell összekapcsolni (re-

medium, vezeklések: poenitentia, vagy jámbor cselekedetek, pia opera), amelyek alkalmasak az igazságon esett sérelem, vagy a botrány nyilvános jóvátételére (c. 1952. § 1.).

Azonban az így kiszabott üdvös remediumok, vezeklések, jámbor cselekedetek *enyhébbek* legyenek azoknál, mint amilyenekkel a büntető perben elmarasztaló ítélettel lehetett vagy kellett volna őt sújtani (c. 1952. § 2.), mivel a tettes bevallotta bűnét.

VI. *Eredménytelen feddés*

A feddést eredménytelennek kell tekinteni, ha

a) a vádlott a remediumokat, vezekléseket és jámbor cselekedeteket nem fogadja el, vagy

b) ha elfogadja ugyan, de azokat nem teljesíti (c. 1953.).

Ez esetben az ügyet a rendes bíróság elé kell utalni.

126. § A büntető eljárás megkezdése és a vádlott helyzete

(c. 1954—1959.)

I. *Feltételek*

Ha nincsenek meg a bírói feddés feltételei (c. 1947, 1948.) a bírói feddés nem alkalmazható,

a) mert a vádlott a bűntettet tagadja,

b) vagy alkalmazása nem elégséges a botrány jóvátételére s az igazság helyreállítására,

c) vagy a feddés alkalmazása eredménytelennek bizonyult, — a püspök, vagy külön megbízásából a bírósági elnök a vizsgálat iratait az ügyésznek köteles átadni. (c. 1954.)

Az ügyész köteles azonnal elkészíteni a *vádlevelet* és fenti szabályok szerint benyújtani a bírónak. (c. 1955.)

A *további* eljárást az általános perjogi szabályok szerint (c. 1556—1924.) kell lefolytatni.

Következik tehát a vádlott *megidézése* (c. 1711.), amely révén annak perbeli állása megalapozást nyer.

Perfelvételre (litis contestatio) nincsen szükség, mivel a vita tárgyát a közvádló *egyoldalúlag* állapította meg. A bíró a vádlottal azonban közli a vád tárgyát, a mulasztásra (contumacia) vonatkozó eljárást. (c. 1842. sq.)

II. *A vádlott jogai*

1. Az *inkvizíciós* elv ellenére a vádlott nem puszta *pertárgya*, hanem peres fél, peralany, aki perbeli cselekmények végzésére jogosult.

2. Joga van arra, hogy őt is meghallgassák, vagyis közölni kell vele az ellene emelt vádakat és a bizonyítási anyagot.

3. Módot kell nyújtani neki, hogy kifogásait és ellenvetéseit akadálytalanul előterjessze és szabadon védekezhessék.

4. A vádlott természetadta jogával számol a kódex (c. 1655. § 1.), amikor előírja az ügyvéd igénybevételét (ügyvédkényszer). Akkor is ki kell rendelni védőügyvédet, ha a vádlott lemondott egyéni védelméről.

5. A vádlott nem köteles bevallani a terhére rótt cselekményt.

6. A vádlónak a bizonyítási eljárást nem tartozik bármi módon is megkönnyíteni.

7. Nem köteles a bűntett elkövetésével kapcsolatos bírói kérdésre válaszolni (c. 1843. § 1.).

8. A bíró a vádlottat nem szoríthatja igazmondási esküre. (c. 1744.)

III. *A bizonyítási eljárás*

A bíró köteles a hiányos bizonyítékokat hivatalból *kiegészíteni*. (c. 1619. § 2.)

A bizonyítási teher a *közvádlót* (promotor iustitiae) illeti.

A vádlott bírói bevallása a tett elkövetését nyilvánvalóvá teszi (c. 2197. n. 2.), de nem menti fel minden további nélkül a vádlót a bizonyítási kötelezettség alól.

A fél esküje ki van zárva.

A peranyag közzététele, a per bezárása, ítélet, jogorvoslatok, ítélet végrehajtására nézve ugyanazok a jogszabályok érvényesek, mint a polgári perben.

Az *elítélés* csak akkor következhet be, ha törvényes bizonyítási eljárás alapján erkölcsi, minden ésszerű kétséget kizáró bizonyosságra jutott a bíróság. Innen az elv: *„In dubio pro reo."*

IV. *Ideiglenes jogelvonás.* (c. 1956.)

1. Egyházi személyek súlyosabb bűntetteinél az ordinárius az ügyész meghallgatása után a bűnöst *hivatalától*[278] ideiglenesen fel-

[278] *ab officio*, de nem *a beneficio* (Vö. c. 13 C. 2. qu. 5.), vagyis a szent cselekményektől (ministrare sacris), egyházi vagy kegyes lelki hivataltól (officium spirituale ecclesiasticum vel pium).

függesztheti (c. 2222. § 2.). Ennek azonban nincsen büntető jellege és csupán azt célozza, hogy a vizsgálat alatt álló személy további egyházi ténykedése miatt a hívek meg ne botránkozzanak.

2. Ugyanebből az okból a súlyos bűn miatt vádolt világi hívőt ideiglenesen el lehet tiltani a nyilvános szentáldozástól.

Eme intézkedések ellen nincsen jogorvoslat.

V. *Biztonsági őrizet.* (c. 1957.)

1. Ha attól kell félni, hogy a vádlott a tanúkat megfélemlítheti, vagy velük összejátszik [subornatio, collusio], vagy az igazságszolgáltatás menetét más módon[279] akadályozhatja, az ügyész meghallgatásával a bűnöst *végzésileg* preventiv, vagy biztonsági őrizetbe helyezheti, vagyis meghatározott tartózkodási és felügyeleti helyet [kolostor, deficientia, vigilantia c. 2311. § 1.] rendelhet ki számára (c. 1957.), vagy ideiglenesen megtilthatja neki valamely város, vagy plébánia területén való tartózkodását. Az ily határozatok ellen nincs jogorvoslat. (c. 1958.)

2. A fenti hivatali felfüggesztést és az összejátszás veszélye elleni rendszabályokat céljuknak megfelelően csak ama vádlott ellen lehet alkalmazni, aki idézés folytán vád alá helyeztetett és megjelent, illetve az idézés ellenére az *első* kihallgatás után, vagy később a per folyamán nem jelent meg (contumax).

Egyebekben a fentebbi, az általános per szabályai (c. 1552—1924.) irányadók; a büntetések kiszabásában pedig a kódexnek a *„bűntettekről és büntetésekről"* szóló V. könyvében foglalt intézkedések (c. 1959), amelyekről a könyv utolsó részében kimerítően tárgyalunk.

V. FEJEZET

Közigazgatási bírói eljárás

127. § A közigazgatási bírói eljárás sajátosságai[280] (c. 2142—2146)

I. *A per természete*

A c. 2142. sköv. kánonokban szereplő eljárás *nem* bírói eljárás, hanem *közigazgatási*, vagy fegyelmi rövidített sommás[281] eljárás [ad-

[279] pl. elmenekül.

[280] *Beste*, 938. sq. — *Cappello*, Praxis, 135. sq. — *Cocchi*, IV. 582. — *Coronata*, III. 503. sq. — *Eichmann*, 251. sq. — *Holböck*, II. 1018. sq. — *Jone*. III. 352. sq. — *Marchesi*. III. 273. sq. — *Sipos—Gálos*[7], § 217.)

[281] Vö. c. 2. im Clem. 5, 11. (1311.)

ministrativus, oeconomicus vel disciplinaris]. Ezért a rendes per alakiságai nincsenek meg benne, mint pl. keresetlevél, perfelvétel, periratok közzététele, perbezárás, perhalasztó kifogások stb. *Rövid* és egyszerű úton gyors döntésre törekszik.

Elsősorban nem a lelkész megrendszabályozása, hanem a *hívek* lelki üdve a főcél; a hivatalt vagy javadalmat a plébános, vagy javadalmas elmozdításával üressé kell tenni és a hívek érdekében más, alkalmas pappal kell betölteni. *A plébános a hívekért van és nem fordítva!* A plébános elmozdításához nem szükséges büntetőjogi értelemben vett bűntett; ebben az esetben nincs is az elmozdításnak büntető jellege, hanem közigazgatási rendszabálynak tekintendő. (c. 2147, 2157, 2162.).

De előfordulhat a plébános, vagy javadalmas bűntette is, pl.: a residentia megsértése, ágyasság, a plébánosi kötelmek elhanyagolása stb. Ez esetben az elmozdítás *büntető* jellegű.

II. *Az eljárás módja*

Az eljárás bíróság előtt folyik le a c. 1552. § 1. értelmében.

1. A bíró a *helyi ordinárius*;[232] a c. 2148. § 2. is feltételezi, hogy ezeket az eljárásokat az ordinárius személyesen vezesse.

a) *Examinatores synodales et parochi consultores.* — Az ordinárius köteles két zsinati vizsgálót vagy tanácsos plébánost maga mellé venni, akiket javaslatára a zsinat választott (c. 389. § 1.), vagy zsinat hiányában maga kinevezett: examinatores prosynodales

b) *Jegyző.* — E perekben mindig *jegyzőt* kell alkalmazni, aki a végzett cselekményeket jegyzőkönyvbe foglalja. Ezt az érdekelteknek alá kell írni és a levéltárban meg kell őrizni. (c. 2142.)

A jegyző teendőit vagy az irodaigazgató (cancellarius), vagy más kúriai jegyző (aulista) vagy az ordinárius által kirendelt más pap látja el.

A jegyző alkalmazása és az írásbeliség a per érvényességéhez tartozik.[233]

c) *Az iratok nyelve, stílusa, formája.* — Honi vagy latin nyelven lehet az iratokat szerkeszteni, ha azonban az ügy felfolyamodás révén Rómába kerül, az iratokat latin, francia, vagy olasz nyelvre kell lefordítani.

Nincs előírva az iratok szerkesztésének külön rendje, vagy formája. Csupán az a fontos, hogy az ügy érdemére vonatkozó tényeket pontosan és áttekinthetően tartalmazzák.

[232] c. 198. szerint tehát a megyéspüspök, ap. kormányzó, káptalani helynök, apát, szerzetes generális, tartományfőnök, apostoli prefektus és vikárius. A *püspöki helynöknek* a c. 2220. § 2. szerint hivatalánál fogva nincsen büntető hatalma (c. 368. § 1.), tehát külön megbízásra (mandatum speciale) van szüksége. — *Cappello*, Praxis, 135.,

[233] *Cappello*, 135.

d) *Titoktartási eskü*

A *zsinati vizsgálók, tanácsos-plébánosok és a jegyző* az eljárás kezdetén esküt kötelesek tenni, hogy titokban tartják mindazt, ami hivatalos ténykedésükben tudomásukra jutott, különösen a titkos okiratokat, a tanácsban megejtett véleménykülönbségeket, szavazatok számát és a döntés indító okait. (c. 2144. § 1.)

Ha valamelyik tisztviselő ezt megsérti, az ordinárius rövid úton (c. 192.) elmozdíthatja és más büntetéssel is sújthatja, egyébként az okozott kár megtérítésére is lehet kötelezni. (c. 1625. § 2.)

Az iratokat aláírja az ordinárius, a zsinati vizsgáló, a tanácsos-plébános, a jegyző és a fél.

2. *Tanúk és szakértők*

Noha e perekben *sommásan* kell eljárni, az általános per és eljárás *alapelveit* azonban meg kell itt is tartani, vagyis a vádlottat meg kell hallgatni és alkalmat kell adni neki a védekezésre, és a szükséges bizonyításfelvételt nem lehet *korlátozni.* — Igaz, tanúkat nem kell mindig és szükségképpen állítani, de azért a hivatalból kirendelt vagy a fél által megnevezett két-három tanú kihallgatása nem tilos, hacsak az ordinárius, a tanácsos-plébánosok, vagy a zsinati vizsgálók meghallgatásával úgy nem véli, hogy a felek csupán a per elhúzása céljából nevezték meg azokat. (c. 2145. § 1.)

Az ordinárius tehát, ha jónak látja, a tanúkat visszautasíthatja és ehhez nincs szüksége a zsinati vizsgálók hozzájárulására.

A tanúkat és szakértőket nem kell formális *idézéssel* perbehívni, elégséges, hogy a megjelenésre szóló ordináriusi vagy megbízottjának parancsa valóban a tanú vagy szakértő kezéhez jusson. Tehát szóban vagy írásban egyaránt megidézhetők. Ha írásban történik, kívánatos ajánlottan elküldeni vétív kíséretében.

A tanúk és szakértők igazmondási *esküt* kötelesek tenni és gyakrabban a titoktartásról; a szakértők egyébként hivatali esküt is tesznek (de munere fideliter implendo).

3. *Monitio praevia.* (c. 2307.)

A sommás eljárásokban az *előzetes* figyelmeztetésnek, *intésnek* fontos szerepe van.

Ha ilyen intés van előírva, azt vagy:

a) szóbelileg kell alkalmazni az irodaigazgató (cancellarius) illetve más kúriai tisztviselő (aulista) előtt vagy pedig más két tanú előtt;

b) vagy pedig írásban (c. 1719.) ajánlott levél formájában.

Az *intés* megejtéséről s annak tartalmáról szóló hiteles okiratot az iratok közt meg kell őrízni (c. 2143. § 2.).

Aki bármiképpen megakadályozza, hogy az intés hozzá jusson, jogilag megintettnek tekintendő. (c. 2143. § 3.).

4. *Recursus.*

a) A végítélet ellen nincs fellebbezés, hanem csak az Apostoli Szentszékhez való *folyamodás.* Illetékes a SCC (Zsinati Kongregáció).

b) Amíg a folyamodás tart, a püspök a plébániát vagy javadalmat, amelytől a lelkészt megfosztotta érvényesen és végleg nem adományozhatja másnak, (c. 2146. § 3.) mivel a folyamodásnak rendesen felfüggesztő hatálya van.

Egyébként az *írásbeliség* és zárt tárgyalás természetesen e közigazgatási perekben is kötelező.

128. § A plébánosok elmozdítása[284] (c. 2147—2156)

I. *A plébánosok stabilitása*

A plébánosok bizonyos stabilitással bírnak más lelkészekkel szemben.

Ezért az ún. elmozdíthatatlan plébánost, aki szabályszerű kánoni beiktatásban részesült, az ordinárius minden további nélkül (ad nutum) nem mozdíthatja el plébániájáról, vagyis nem foszthatja meg javadalmától.

Azonban két *jogi úton* megteheti:

1. vagy úgy, hogy *bűnvádi* pert indít ellene, ha olyan bűntettet követett el, amelyet a kódex javadalomfosztással, letétellel vagy lefokozással büntet [c. 2298. n. 6., 2299, 2303, 2305; *amotio poenalis];*

2. vagy pedig, ha nincs ilyen bűntett, de komoly okok szólnak az eltávolítása mellett, ún. *közigazgatási* [remotio oeconomica, vel administrativa] elmozdításához folyamodik. Ez utóbbi nem a lelkipásztor, hanem a lelkipásztorkodás és így a hívek[285] érdekeit tartja elsősorban szem előtt. Tehát elmozdítható a plébános plébániájáról olyan okból, amely működését, saját súlyos hibája nélkül is, *ártalmassá* vagy legalább is *eredménytelenné* teszi. (c. 2147. § 1.)

[284] *Beste,* 942. sq. — *Cappello,* 137. sq. — *Cocchi,* IV. 592. sq. — *Coronata,* III. 510. sq. — *Eichmann,* 254. sq. — *Holböck,* II. 1020. sq. — *Jone,* III. 360. sq. — *Marchesi,* III 276. sq. — *Sipos—Gálos*[7], § 218. — C. *Piontek,* De paterna ratione providendi in remotione parochorum, in *Jus post.* 1935, 12—36. E. *Suárez—A. Abate,* De remotione parochorum aliisque processibus tertiae partis libr. IV. C. 2. C. Romae[2] 1959.

[285] Salus enim populi suprema lex esto, — et parochi ministerium fuit in Ecclesia institutum non in commodum eius, cui committitur, sed in eorum salutem pro quibus confertur." (Decr. *Maxima cura:* 1910. aug. 10.)

II. *Az elmozdítás okai*

A kódex „főleg" *hat* okot sorol fel.[286]

1. Tartós lelki vagy testi betegség (permanens infirmitas mentis aut corporis, elmebaj, vak, süket, vagy más súlyos betegség), amely a plébánost lelkipásztori feladatainak teljesítésére képtelenné teszi;

2. *tapasztalatlanság* [imperitia, illiteratus et imperitus], illetve szakmai járatlanság.[287]

Elégséges a *relatív* tapasztalatlanság, vagyis olyan hiány, amely miatt a plébános egy *konkrét* helyen (városon, iparvidéken, diaszpóravidéken) képtelen eredményesen működni.

Ha azonban a plébánia vezetése vagy a pasztoráció körül mutatkozó hiány *helyettes* (vicarius adiutor c. 475.) kirendelésével pótolható, akkor elesik ez az elmozdítási jogalap. (c. 2147. § 2. n. 1.).

3. A nép gyűlölete, noha az igazságtalan és nem általános (odium plebis), feltéve, hogy olyan fokú lett, hogy

a) a plébános hasznos működését akadályozza s

b) nem remélhető, hogy rövid idő alatt (kb. félév) megszűnik. (c. 2147. § 2. n. 2.) A gyűlöletnek nem a hivatal, hanem a *személy* ellen kell irányulnia.

4. a *jóhírnév elvesztése* becsületes és komoly férfiak előtt [amissio bonae aestimationis], amely az eredményes pasztoráció feltétele. Nem számít, hogy ez

a) a plébános könnyelmű életmódjából, vagy

b) régi és újabban kipattant bűntettéből ered, amely elévülés folytán (c. 1702., 1703.) büntetőjogilag már nem büntethető, vagy

c) a plébánossal együttélő házi alkalmazottak és vérrokonok magatartásából származik-e.

Ez az elmozdítási ok elesik, ha e személyek távozásával, illetve eltávolításával a plébános jó hírneve megfelelő módon helyreállítható. (c. 2147. § 2. n. 3.)

5. a plébánosnak tulajdonított, még titkos [c. 2197. n. 4., 1933. § 1.] és valószínűleg *általa* elkövetett bűntett, amely az ordinárius véleménye szerint utóbb a híveknél nagy megbotránkozást kelthet (n. 4.) [probabile crimen occultum];

6. az anyagi javak hanyag kezelése [mala rerum temporalium administratio], amelyből a templomra vagy javadalomra jelentős kár

[286] de a felsorolás nem kimerítő, mivel „praesertim" szót használja.

[287] Ha egy plébános a plébánosi vizsga letevése után teológiai könyvet nem vesz a kezébe, könnyen olyan nagy fokú tudatlanságra tehet szert, hogy képtelen hivatásának komolyan megfelelni.

Ide tartozik nemcsak a szükséges tudomány hiánya, hanem a magatartás és jólneveltség hiánya (goromba, durva magatartás) is.

származik. Ha e bajon a vagyonkezelésnek a plébánostól való elvonásával vagy más módon lehet segíteni, feltéve, hogy a plébános lelkészi munkáját (spirituale ministerium) jól végzi, ez az elmozdítási ok elesik. (c. 2147. § 2. n. 5.)

Ha megvan a *ratio legis*, az ordinárius más okból is megindíthatja az eljárást.

III. *Az eljárás*

Ha a fenti esetek közül valamelyik elmozdítási ok fennforog, maga az ordinárius (c. 198.) két zsinati vizsgálót hív maga mellé konzíliumra, hogy velük az esetet megtárgyalja.

Meg kell vizsgálni, hogy meg van-e a c. 2147. megkívánta feltétel és elég komoly-e az ok, hogy az eljárást le lehessen folytatni.

A zsinati vizsgálóknak csak *tanácsadó* joguk van. Az ordinárius beleegyezésük nélkül is megindíthatja az eljárást.

1. *Felhívás lemondásra.*

Az ordinárius írásban vagy élőszóval felszólítja a plébánost, hogy bizonyos időn belül a plébániáról *önként* mondjon le (c. 184—191.).

Az elmebajban szenvedő plébánost nem kell felszólítani (c. 2148. § 1.), ez ugyanis *non sui compos*, nem mondhat le.

A felszólításnak az eljárás érvényességének terhe alatt tartalmaznia kell:

a) az *okot*, amely az ordináriust erre indítja és ama

b) *bizonyítékokat*, amelyekre az ok támaszkodik (c. 2148. § 2.).

A felszólításnak az a célja, hogy lehetővé tegye így a plébánosnak, hogy az ügy és következményei ismeretében a további eljárás alól kivonhassa magát és tisztességgel, feltűnés nélkül, a hívek nyugtalanítása nélkül távozzék a plébániáról.

E felszólításra a felhívott plébános többféleképpen reagálhat:

a) *Lemondás.*

1° Ha a plébános lemond, az ordinárius által felhozott ok helyett a lemondásra más, rá nézve *kevésbé kellemetlen* és kevésbé súlyos okot hozhat fel feltéve, hogy az igaz és tisztességes, pl. hogy a püspök óhaját teljesítse. (c. 2150. § 2.)

2° Másik előnye, hogy feltételeket állíthat további elhelyezését illetően. A lemondás ugyanis történhetik föltétlenül és egyszerűen, továbbá *föltétellel* is, ha ezt a püspök jogilag elfogadhatja[288] és valóban el is fogadja (c. 2150. § 3.).

[288] a *simoniás* lemondás érvénytelen lenne.

Magától értetődő feltétel, hogy az érvényes lemondás *írásban*, vagy személyesen szóban két tanú előtt, vagy különleges megbízott útján (c. 186.) történjék és hogy a lemondást az ordinárius elfogadja.

3° Az is előnye, hogy új elhelyezésénél az elmozdított plébánossal szemben egyenlő feltételek mellett (ceteris paribus) előnyben részesül.

Ha a plébános lemond a plébániáról, a püspök a plébániát lemondás folytán (c. 187.) megüresedettnek nyilvánítja. (c. 2150. § 1. + c. 190.)

b) *Halasztáskérés.*

A másik lehetőség az, hogy a plébános nem mond le azonnal, hanem a felszólításban felhozott okot meg akarja támadni és bizonyítékai előterjesztésére és a felkészülésre halasztást kér. Ezt az ordinárius bölcs belátása szerint meg is adhatja, csak ügyeljen arra, hogy az így előálló késedelem ne járjon a lelkek kárával. (c. 2151.)

c) *Elmozdítás.*

1° Ha bizonyossá vált, hogy a lemondásra való felszólítás a plébánosnak szabályszerűen tudomására jutott és a feleletben jogosan nem volt akadályozva,[289] és mégis a kiszabott idő alatt sem le nem mond, sem a lemondásra halasztást nem kér, sem az elmozdítási felszólítás okait meg nem támadja, mint engedetlent (contumax) az ordinárius a zsinati vizsgálók meghallgatásával[290] *azonnal* mozdítsa el a plébániáról anélkül, hogy a 2154. kánon előírását meg kellene tartania. (c. 2149. § 1.)

2° Ha a fentjelzett két körülmény nem bizonyos, a püspök alkalmas módon vagy megismétli a lemondásra való felszólítást, vagy a feleletre kitűzött időt meghosszabbíthatja (c. 2149. § 2. + c. 35.).

A püspök a vissza nem hívható plébános által a felszólítás ellen felhozott okokat az említett *két* zsinati vizsgáló meghallgatásával mérlegeli, elfogadja, vagy visszaveti. (A két vizsgáló érvényességi kellék. — c. 2152. § 1.)

A határozatot, akár igenlő, akár tagadó, bírói *végzésben* kell tudtára adni a plébánosnak. (c. 2152. § 2.)

2. *Fellebbezés*

Az elmozdítást kimondó határozat ellen a plébános *felfolyamodhat* az ordináriushoz. Az eljárás érvényességéhez az ordinárius mellett, mint bíró, működik két *tanácsos*-plébános. Jelenlétük érvényességi kelléke az eljárásnak.

[289] pl. *vis maior:* betegség, fogság stb. (c. 35.)
[290] de a hozzájárulásukra nincs szükség.

A felfolyamodástól számított *tíz nap* alatt a plébános új bizonyítékokat terjeszthet elő (c. 2152. § 1.).

A plébános új *tanúkat* (c. 2145.) is jelenthet be, ha igazolja, hogy azokat első ízben nem tudta előállítani (c. 2153. § 2.).

Az ordinárius ezeket visszavetheti (c. 2145. § 1.) és maga hivatalból állíthat elő tanúkat, akik ellen a fél nem emelhet kifogást.

Ezzel új eljárás kezdődik, új bizonyítással és új mérlegeléssel. Az ordinárius az új bizonyítékokat a tanácsos plébánosokkal együtt megvizsgálja, elfogadja vagy visszaveti.[291] (c. 2152. § 1.

A bíróság döntését, amely vagy megerősíti az elmozdító végzést, vagy feloldja azt, bírói végzéssel kell a plébánossal közölni. (c. 2153. § 3.)

A döntés végleges. Ellene nem lehet fellebbezni (pl. érsekhez. Rotához), csupán a *SCC*-hez lehet felfolyamodással élni ellene. (c. 1601., 2146. § 1.)

A jogerős elmozdítási végzés révén [éppúgy, mint a lemondás által] a plébánia megüresedik. (c. 183. § 1.)

A plébános köteles mielőbb elhagyni a plébánia épületét és a plébániához tartozó minden dolgot (anyakönyvek, leltárak, pecsét stb.) az új plébánosnak vagy az ordinárius által ideiglenesen kirendelt helyettesnek átadni. (c. 2156. § 1.) A vonakodó plébánossal szemben kényszerrendszabályt lehet alkalmazni. (c. 2401.)

Ha olyan betegről van szó. akit nem lehet nagyobb veszély nélkül a plébániáról máshova szállítani, az ordinárius meghagyhatja annak — esetleg kizárólagos — használatában mindaddig, amíg e szükséghelyzet tart. (c. 2156. § 2.)

Az eljárás célja a plébánia szabaddátétele, nem pedig a plébánosról való gondoskodás. Ez későbbi gond, amivel nem lehet az eljárást gátolni.

Jogerős elmozdítás után az ordináriusnak két zsinati vizsgáló vagy tanácsos-plébános közbejöttével az elmozdított plébános további *elhelyezéséről* gondoskodnia kell. Ez többféleképpen történhetik:

a) vagy más plébániára helyezi át,

b) vagy más hivatalt vagy javadalmat adományoz neki, ha erre egyébként alkalmas,

c) vagy nyugdíjazza, ha ez módjában van és a körülmények megengedik. (c. 2154. § 1.)

Egyenlő feltételek mellett (ceteris paribus) valamely hivatali adományozásnál a lemondó előnyösebb elbírálást érdemel, mint az elmozdított. (c. 2154. § 2.)

[291] A *recursus* szellemével ellenkezik ha más elmozdítási ok szerepelne itt, mint volt az I. fokon.

129. § A visszahívható plébánosok elmozdítása [202] (c. 2157—2160)

Elmozdítható plébános a missziós, vagy ún. quasi-plébános (c. 454. § 4.), aki missziósterületeken a hívek gondozását végzi (c. 216. § 3.), továbbá személy szerint a szerzetesplébános (c. 454. § 5.).

A *szerzetes*-plébánost mind az ordinárius, mind pedig a szerzetes elöljáró elmozdíthatja. (c. 454. § 5. + c. 2157. § 2.)

I. *Atyai felszólítás*

Ha az ordinárius a felsorolt okok (c. 2147.) valamelyikét fennforgónak véli.

a) atyailag meginti a plébánost és

b) felhívja, hogy plébániájáról mondjon le,

c) jelezve az okot, amely ottani működését a hívekre nézve ártalmassá (noxium), vagy legalábbis eredménytelenné (inefficax) teszi (c. 2158.). — Ehhez nem kell a két zsinati vizsgáló jelenléte.[203]

II. *Halasztáskérés*

Ha a plébános vonakodik lemondani, akkor írásban köteles előadni indokait, amelyeket a püspök az érvényes eljárás érdekében két zsinati vizsgálóval együtt tartozik fontolóra venni. (c. 2159.)

Ha az ordinárius a felhozott okokat a vizsgálók meghallgatása után nem tartja elfogadhatóknak,

a) megismétli a lemondásra felhívó *atyai*[204] intelmet és egyben

b) megfenyegeti a plébánost az elmozdítással,

c) ha meghatározott időn belül önként nem mond le plébániájáról. (c. 2160.)

III. *Megfosztás*

1. A lemondásra kiszabott idő elteltével amelyet meg is hosszabbíthat az ordinárius, az elmozdítást bírói határozatban kimondja (c. 2161. § 1.).

2. A lemondott, vagy elmozdított plébánosról az ordinárius a 2154—2156. kánonok szerint tartozik gondoskodni (c. 2161.).

[202] *Beste*, 948. sq. — *Cappello*, 152. sq. — *Cocchi*. IV. 609. sq. — *Coronata*, III. 532. sq. — *Eichmann*, 259. sq. — *Holböck*, II. 1024. — *Jone*, III. 370. sq. — *Marchesi*. III. 282. sq. — *Sipos—Gálos*[7], § 219.

[203] Vagyis a püspök egyedül is eljárhat.

[204] Tehát *nem* bírói monitio a c. 2307. értelmében.

130. § A plébánosok áthelyezése[205] (c. 2162—2167)

I. *Indokolás*

A kánoni jog kétféle áthelyezést ismer: egyik büntető jellegű (translatio poenalis), jobb javadalomról rosszabbra; a másik közigazgatási áthelyezés, amely a hívek érdekében történik.

A lelkek üdve (bonum animarum) tehát megkívánhatja, hogy a plébánost arról a plébániájáról, amelyet egyébként jól vezet, másikra helyezzék át. Ez esetben az ordinárius javasolhatja neki az áthelyezést és tanácsolhatja, hogy ezt Isten és a lelkek iránti szeretetből fogadja el. (c. 2162.).

1. Az *elmozdíthatatlan* plébánossal szemben nem lehet kényszert alkalmazni. Ez ellenkeznék az elmozdíthatatlanság elvével. Az ilyen plébánost az ordinárius a c. 2147. kánon esetét kivéve csak az Apostoli Szentszéktől nyert különös felhatalmazás alapján helyezheti át. (c. 2163. § 1.)

2. Az *elmozdítható* plébánost akarata ellenére is át lehet helyezni, de az új (ad quam) plébánia nem lehet rosszabb, különben az áthelyezés büntető jellegű lenne. (c. 2163. § 2.)

II. *Eljárás*

1. Ha a plébános az ordinárius tanácsát, vagy ajánlatát nem fogadja el, indokait írásban kell előadnia (c. 2164.)

2. Az ordinárius, ha úgy véli, hogy a felhozott okok ellenére is fennáll az elmozdítás szükségessége, a felhozott okokat két *tanácsos-plébános* közbejöttével megvizsgálja (érvényességi kellék) és velük együtt[206] fontolóra veszi a két plébánia (a qua és ad quam) helyi adottságait és az áthelyezés hasznos vagy szükséges voltát javalló okokat (c. 2165.).

3. Ha a tanácsos-plébánosok meghallgatása után az ordinárius az áthelyezést továbbra is szükségesnek ítéli, megismétli *atyai intelmeit*, hogy a plébános szívlelje meg elöljárója akaratát (c. 2166.) és teljesítse kívánságát.

4. Ha a plébános ezek után is vonakodik a kívánságnak eleget tenni, az ordinárius megparancsolja neki, hogy az általa kiszabott határidő alatt az *új* plébániát foglalja el és egyben írásban tudtára

[205] *Beste*, 249. sq. — *Cappello*, 158. sq. — *Cocchi*, IV. 614. sq. — *Coronata*, III. 535. sq. — *Eichmann*, 260. sq. — *Holböck*, II. 1025. sq. — *Marchesi*, III. 283. sq. — *Sipos—Gálos*[7] § 220.

[206] Csak tanácsadó szerepük van.

adja, hogy a jelzett határidő elteltével jelenlegi plébániája *ipso facto* megüresedik. (c. 2167. § 1. + c. 183. § 1., 193, 194.)

E kitűzött idő elteltével a plébániát az ordinárius megüresedettnek nyilvánítja. (c. 2167. § 2.)

131. § Eljárás a helybenlakás kötelezettségét sértő egyházi személyek ellen[297] (c. 2169—2175)

I. *Fogalom*

A plébánosok a lelki gondozás miatt, a kanonokok pedig a szolgálat miatt kötelezve vannak a helybenlakásra. A helybenlakás kötelezettségének megsértése akkor bűn, ha legalább *egy héten* túl terjed. (c. 465. § 4.)

Törvényes a távollét nyári szünetben (c. 418., 465. § 2.), lelkigyakorlatok alkalmával (c. 465. § 3., 126.), zsinati tartózkodás miatt (c. 358.), — vagy ha az ordinárius szóban vagy írásban arra engedélyt adott.

Adott esetben *sürgős ok* (repentina et gravis causa) is mentesít.

II. *Eljárás*

1. *Megintés*

A helybenlakási kötelezettséget elhanyagoló plébánost, kanonokot vagy más egyházi személyt az ordinárius először meginti (monitio) és ha plébánosról van szó, költségére helyettest állít, hogy a lelkek üdve a plébános távolléte miatt kárt ne szenvedjen (c. 2168. § 1.).

Az intésben az ordinarius

a) fölemlíti a távollévő egyházi személyt sújtó egyházi büntetéseket és

b) felhívja, hogy az ordinárius által kitűzött határidőn belül munkahelyét újra foglalja el. (c. 2168.)

2. *Az intett magatartása*

A felhívásra a távollévő személy többféleképpen reagálhat:

a) ha hivatali helyére *visszatér*, az ordinárius — ha távolléte törvénytelen volt — köteles őt

1° a távollétre eső javadalmi jövedelemtől megfosztani (c. 2381.), ezenkívül

2° a bűn nagyságának megfelelőleg másképpen is büntetheti (c. 2170.).

[297] *Beste*, 951, sq. — *Cappello*, 165. sq. — *Cocchi*, IV. 621. sq. — *Coronata*, III. 541. sq. — *Eichmann*, 261. sq. — *Holböck*, II. 1027. sq. — *Jone*, III. 375. sq. — *Marchesi*, III. 285. sq. — *Sipos—Gálos*[7], § 221.

b) ha *nem tér vissza* munkahelyére, de távollétét *indokolja*, az ordinárius két zsinati vizsgáló igénybevételével s ha szükséges alkalmas vizsgálatok megtartása után ítéli meg, hogy a felhozott okok elfogadhatók-e. (c. 2171.)

Ha az ordinárius a zsinati vizsgálók meghallgatása után úgy látja, hogy

1° a felhozott okok nem helytállók,

2° a távollevőnek újabb határidőt tűz ki a visszatérésre;

3° akár visszatér, akár nem minden esetben elveszti a távolléte idejére eső javadalmi jövedelmét. (c. 2172.)

c) ha a kitűzött idő alatt hivatali helyére

1° sem vissza nem tér,

2° sem távollétének okát nem adja,

az ordinárius a 2149. kánon szerint a plébániát, vagy más javadalmat megüresedettnek nyilvánítja. (c. 2169.)

III. *Eljárás törvénytelenül távollévő plébánosok ellen*

1. Ha az *elmozdítható plébános*

a) a kitűzött idő alatt nem tér vissza, az ordinárius azonnal megindíthatja a plébániától való megfosztás iránt az eljárást;

b) ha visszatér, az ordinárius megparancsolja neki hogy *írásos* engedelme nélkül a plébánia azonnal való elvesztésének büntetése mellett ismét el ne távozzék (c. 2173.).

2. Ha az *elmozdíthatatlan* javadalommal bíró klerikus munkahelyére nem tér vissza, hanem *új érveket* hoz fel, az ordinárius azokat a 2171. kánon szerint vizsgálat alá veszi (c. 2174. § 1.);

a) ha ezek sem elfogadhatók, az ordinárius, mellőzve minden más érvet, megparancsolja az egyházi férfiúnak a *kiszabott* időn belül való visszatérést, mégpedig a javadalom azonnali elvesztésének büntetése mellett. (c. 2174. § 2.);

b) ha *nem tér vissza*, az ordinárius javadalmától megfosztottnak nyilvánítja; ha *visszatér*, megparancsolja neki, hogy írásos engedélye nélkül a javadalom elvesztésének büntetése mellett el ne távozzék. (c. 2174. § 3.)

Mindkét esetben az ordinárius csak akkor nyilváníthatja megüresedettnek a javadalmat, ha a plébános által netán felhozott indokokból két vizsgálóval történt megfontolás után kitűnt, hogy nevezettnek módjában lett volna az ordinárius engedelmét írásban kikérni (c. 2175.).

132. § Eljárás az ágyasságban élő egyházi személyek ellen[298] (c. 2176—2181)

I. *Tényállás*

A c. 133. alapján pap gyanús női személyt (mulier suspecta) sem magánál nem tarthat, sem nem látogathat, sem magánál nem fogadhat. Ilyen esetben ugyanis ágyasság (concubinatus), vagy az ágyasság komoly gyanúja forog fenn. Az ágyasság tényállása a papi állás tisztessége ellen bűntett, (c. 2359.) ha azt nagyobb rendekben lévő egyházi személy követi el.[299] A jelen fejezetben nagyobb rendekben lévő egyházi személyek bűntetteiről van szó.

II. *Eljárás*

1. *Intés*

Az ordinárius azt az egyházi férfiút, aki a 133. kánon tilalma ellenére gyanús nőt tart magánál, vagy vele bármi módon kapcsolatot tart fenn, meginti és felszólítja, hogy azt vagy bocsássa el, vagy pedig minden kapcsolatot szakítson meg vele, egyben megfenyegeti az ágyasságban élő egyháziakra megállapított büntetésekkel (c. 2359.; c. 2176.).

2. *A vádlott magatartása*

A felszólított személy többféleképpen reagálhat a felszólításra:

a) *nem bocsátja el*, de igazolására *mentő okokat* hoz fel. Az ordinárius ezeket *két* zsinati vizsgáló meghallgatásával mérlegeli (c. 2178.).

Ha a vizsgálók meghallgatása után az ordinárius a felhozott okokat nem tartja elfogadhatóknak, ezt az érdekelt klerikusnak mielőbb tudtára adja és *formális bírói parancsot* ad neki, hogy az általa meghatározandó *rövid* idő alatt engedelmeskedjék (c. 2179.) vagyis szakítson meg minden kapcsolatot.

1° Az engedetlen *elmozdítható* plébánost (c. 2177.) az ordinárius azonnal büntetéssel sújthatja (c. 2180.).

[298] *Beste*, 952. sq. — *Cocchi*, IV. 627. sq. — *Coronata*, III. 549. sq. — *Eichmann*, 264. sq. — *Holböck*, II. 1029. sq. — *Jone*, III. 379. sq. *Marchesi*, III. 287. sq. — *Sipos—Gálos*[7], § 222.

I. E. *Noubel*. Procedure disciplinaire des canons 2176 à, 2181, in *Revue de droit can.*, 1954, 159—183.

[299] Vö. c. 132. § 1. + c. 2325.; a kisebb rendekben levőkre nézve 1. c. 2358.

2° Ha az elmozdíthatatlan plébános *nem engedelmeskedik*, hanem *új* indokokat hoz fel, az ordinárius azokat két zsinati vizsgáló közbejöttével megvizsgálja (c. 2180. + 2178.).

Ha ezeket sem tartja elfogadhatónak, az ordinárius megparancsolja a klerikusnak, hogy *záros* határidőn belül a rendeletnek feltétlen engedelmeskedjék. Eme határidő eredménytelen elteltével a 2177. kánon szerint azonnal megfosztja plébániájától. (c. 2177. n. 2.)

b) Ha nem bocsátja el, de *nem* is *válaszol* az ordinárius felhívására, noha nyilvánvaló, hogy ezt akadálytalanul megtehette volna. akkor az ordinárius

1° fölfüggeszti őt az istentisztelet végzésétől (a divinis), a rendi hatalom gyakorlásától (c. 2177. n. 1.);

2° ha plébános, megfosztja plébániájától (c. 2177. n. 2.);

3° azt az egyházi személyt pedig, akinek más, lelkipásztorkodással egybe nem kötött javadalma van, fokozatosan fosztja meg javadalmától: vagyis

ha a felfüggesztéstől számított *két hónap* elteltével nem javul meg, javadalma jövedelmének *felétől* fosztja meg,

újabb *három* hónap sikertelen eltelte után *egész* jövedelmétől.

ismét *három* hónap sikertelen eltelte után magától a javadalomtól. (c. 2177. n. 3.)

133. § Eljárás a lelkészi kötelességek teljesítésében hanyag plébánosok ellen[300] (c. 2182—2185)

I. *Tényállás*

A plébános feladata az istentisztelet megtartása, a jogosan kérőknek a szentségek kiszolgáltatása, a betegek látogatása és ellátása. a felnőttek és gyermekek vallásos oktatása, vasár- és ünnepnap szentbeszéd tartása, (c. 1178.), a gyermekeknek az első szentáldozásra, bérmálásra és az oltárszolgálatra való előkészítése (c. 1330—1332.), az Eucharistia és szent olajok gondos őrzése (c. 1265—1275., c. 735.) stb.

Eme kötelességek súlyos és vétkes elhanyagolása vagy megsértése állapotbeli bűntett (c. 2382.). Lehetnek azonban olyan okok, amelyek a bűntettet enyhítik, vagy egészen ki is zárják (c. 2201—2206.).

[300] *Beste*, 954, sq. — *Cocchi*, IV. 633. sq. — *Coronata*, III. 557. — *Eichmann*, 265. sq. — *Holböck*, II. 1031. sq. — *Jone*, III. 382. sq. — *Marchesi*, III. 288. sq. — *Sipos—Gálos*[7], § 223.

I. F. *Noubel*, La procedure... des can. 2182—2185, in *Revue de droit canonique*, 1955, 56—71.

II. *Eljárás*

1. *Intés.* (c. 2307, 2143.)

Azt a plébánost, aki a lelkészi kötelességeket súlyosan *elhanyagolja* vagy *megsérti,*

a) az ordinárius, hivatalos iratban *meginti,*

b) amelyben emlékezetébe idézi a súlyos kötelezettségeket és az ilyen bűnökre törvényileg megállapított büntetéseket. (c. 2182.)

2. *Feddés*

A plébánosnak módot kell adnia arra, hogy magát igazolja és védekezhessen írásban vagy szóban.

Ezután az ordinárius két zsinati vizsgálóval mérlegeli a védekezés folytán előállott helyzetet. Két dolgot kell igazolni: hogy a plébános

a) a szóbanforgó lelkészi kötelezettségeket

1° huzamosabb időn át.

2° fontos dologban,

3° *ismételten* elmulasztotta, vagy megsértette és

b) e mulasztásokat vagy sértéseket semmi alapos okkal menteni nem tudja (c. 2183.)

Ha e két tényállás bizonyított, a püspök a javíthatatlan plébánost *megfeddi* és a bűn nagyságához mért megfelelő *büntetéssel* bünteti.

3. *Megtorlás*

Ha az említett rendszabályok (feddés és büntetés) eredménytelenek maradtak és a lelkészi kötelességek fontos dologban való állandó és vétkes elmulasztása vagy megsértése, amit a püspök két zsinati vizsgálóval igazoltnak talál, fennáll, sor kerül az illető elmozdítására (amotio).

Az *elmozdítható* plébánost azonnal megfoszthatja plébániájától, az elmozdíthatatlan plébánost pedig a bűn nagyságához képest egészben vagy részben megfoszthatja javadalma jövedelmeitől, s ezeket a szegények között tartozik szétosztani. (c. 2184.)

Ha a rosszakarat további fennállása bebizonyult, az ordinárius az *elmozdíthatatlan* plébánost is elmozdíthatja plébániájából. (c. 2185.)

Az ítélet ellen az Apostoli Szentszékhez lehet felfolyamodni.[301]

[301] A kódexben ezután következik a *suspensio ex informata conscientia* (c. 2186—2194), amelyet célszerűbbnek tartunk a büntetőjogban a felfüggesztés kapcsán tárgyalni.

VI. FEJEZET

BOLDOGGÁ- ÉS SZENTTÉAVATÁSI PER[302]

(c. 1999—2144.)

134. § A per jellege és résztvevői

I. *A per jellege*

1. Mint fentebb láttuk az imádás (cultus latriae) egyedül Istent illeti meg; de a szenteket is különös tiszteletben szabad részesíteni (c. 1255; cultus duliae). Más azonban a magán és a nyilvános tisztelet. A nyilvános tiszteletet az *Egyház nevében* jogilag erre *kirendelt* személyek végzik olyan cselekményekkel, amelyek csak a hivatalosan boldoggá vagy szentté avatott személyeknek járnak ki.

A boldogokat csak egy-egy helyre szóló, tehát korlátolt tisztelet, míg a szenteket az *egész* Egyházban különös tisztelet illeti meg.

2. Nyilvános tiszteletben tehát csak azt lehet részesíteni, akit az Egyház *hivatalosan* a boldogok vagy szentek lajstromába felvett.[303]

A szenttéavatást III. Sándor (1171.),[304] a boldoggáavatást pedig VIII. Orbán tartotta fenn a pápának (1634.)[305] — A mai jog szerint is mindkét jog a *causae maiores*-hez tartozik, (c. 220.) s mint ilyen, a pápának van fenntartva.

3. *Eljárási mód* (rendes és rendkívüli).

A közérdek megkívánja, hogy egy elhúnytat csak földi életének

[302] *Beste*, 937. sq. — *Cocchi*, IV. 515. sq. — *Coronata*, III. 453. sq. — *Jone*, III. 302. sq. — *Marchesi*, III. 249. sq. — *Eichmann*, 22. sq. — A. *Boudinhon*, Les proces de beatification et de canonisation, Paris (dátum nélkül). — P. *Chauvin*, Qu'est-ce qu'un saint? Paris, 1904. — *Codex pro postulatoribus causarum beatificationis, et canonisationis*, Romae, 1890-ben kiadta: J. Fornari, majd 1929-ben a Ferencesrend. — *Csobay András*, A szenttéavatás dogmatikai értékelése, Budapest, 1942. — S. *Indelicato*, Il processo apostolico di beatificazione. Roma, 1945. — P. *Lambertini*, (XIV. Benedek). De Servorum Dei beatificatione et Beatorum canonisatione, Bononiae, 1734.

[303] Az első hivatalos szentté avatást XV. János pápa végezte 993-ban (Augsburgi Ulrich esetében).

Jos. *Fliessler*, Zum Selig- u. Heiligsprechungsprozess in causis historicis. Th. pr. Qu. 1939. 485. — R. *Klauser*, Zur Entwicklung des Heiligsprechungsverfahren bis zum 13. Jahrhundert. Sav. Z. KR. Bd. 71, 1954 p. 85—101. — Jos. *Löw*, Bemerkungen zu den Selig- und Heiligsprechungen. Th. nr. Qu. 103/1955 89—102 — Ch. *De Clercq*, Le causes des serviteurs de Dieu. Revue de droit 1954. 76—100.

[304] c. 1. X, 3, 45.

[305] *Bulla:* Coelestis Hierusalem. *Fontes.*

tüzetes és lelkiismeretes kivizsgálása után lehessen boldogként vagy szentként tisztelni. Az eljárást a legszigorúbb *hivatali jelleg* (officialitas) hatja át, vagyis *kontradiktóriás* formában[306] folyik: amelyben a kérelmező szerepét a felperes, az ellenfél szerepét pedig a *promotor fidei* tölti be.

a) A *rendes* eljárás (via ordinaria seu non cultus) esetében többek között azt is igazolni kell, hogy az illető még nyilvános tiszteletben *nem* részesült.

b) A *rendkívüli* (via extraordinaria cultus, vagy casus exceptus). eljárásra akkor kerül sor, ha a szentség hírében elhúnyt személyt *egyházi eljárás mellőzésével* a nép tiszteletben részesített és később kérik ennek hivatalos elismerését.

Csak azt lehet szentté avatni, akit előbb hivatalosan a boldogok katalógusába felvettek.

II. *A per tagozódása*

A per előzetes eljárásra és tulajdonképpeni perre tagozódik. A *per viam non cultus* eljárásnál *három* fázist különböztetünk meg.

1. *fázis: bevezető eljárás* (introductio causae beatificationis),

Az Apostoli Szentszék csak abban az esetben engedi meg a boldoggáavatási ügy megkezdését, ha *három* feltétel teljesült:

1° tantisztaság igazolása az elhunyt irataiban, (orthodoxa doctrina),

2° szentség híre (fama sanctitatis, virtutum et miraculorum vel martyrii);

3° a nyilvános tisztelet hiánya (non cultus).

Ennek megfelelően *hármas* pert kell lefolytatni:

a) Perquisitio scriptorum, Isten szolgájának az összes iratait könyveit fel kell terjeszteni Rómába, akár ki vannak nyomtatva akár nem.

b) processus informativus: az elhunyt szentséghíréről, csodáiról, vértanúságáról szóló bizonyítékok összegyűjtése;

c) processus iudicialis super non cultu annak bizonyítása, hogy Isten szolgáját nyilvánosan még nem részesítették tiszteletben.

Ezt az ordinárius ítéletileg dönti el.

[306] Nem szorosan vett per. Sem a törvény végrehajtásáról, sem alanyi okok védelméről nincs itt szó.

A felperes szerepét tulajdonképpen a *postulator* tölti be, az alperesét pedig a *promotor fidei*. De *nincs* sem felperes sem alperes. A perjogi forma azért szerepel, hogy a szembenálló felek vitája révén a szentek erényeire vonatkozólag az *igazság* jobban kiderüljön. A törvényes egyházi hatóságtól kimondott *ítélet* aligha utánozza még a *kinyilvánító* ítéletet is (sententia declarationia), de nem is *ultraiudicialis per*. Messzebb esik lényegileg a rendes pertől, mint a fegyelmi vagy közigazgatási eljárás. — (Vö.: *Roberti*, im.)

2. *fázis: Felülvizsgálat.*

Utána a Szentszékhez kell felterjeszteni a következőket:

a) Isten szolgájának összes iratait (*scripta omnia* Servi Dei). Az iratok összegyűjtésének gondosságáról külön jelentést kell tenni (processus diligentiarum.),

b) az aktákat és okiratok másolatát,

c) a *super non cultu* eljárás iratainak másolatát.

Ha az ordinárius által lefolytatott *processus informativus* iratainak római átvizsgálása után kedvező a döntés, akkor a vizsgáló bizottság javasolja a pápának az ügy *elfogadását* (introductio) és arra külön bizottság kiküldését, amelynek feladata az ordinárius által a *super non cultu* lefolytatott per *felülvizsgálása.*

Ha ez a vizsgálat is kedvező, a *Decretum de non cultu* kiadása után a pápa az ordináriust felhatalmazza (litterae remissoriales) az *apostoli per* (processus apostolicus) lefolytatására, saját egyházmegyéjében.

3. *fázis. Az apostoli per.*

Alább ezekről részletesebben szólunk.

III. *A per résztvevői* (c. 2003—2018.)

1. *Kérelmező (actor,* c. 2003, 2004, § 1.)

A pert kérelemre, vagy hivatalból (ex officio) lehet megindítani.

A perindításra jogosult:

a) minden megkeresztelt (c. 87), aki egyházi jogainak teljes birtokában van;[307] tehát még a nők is;

b) minden törvényes keresztény *személyösszesség*[308] (coetus legitimus christifidelium), tehát nemcsak a testületi jogi személyek (rend, kongregáció, káptalan stb.).

A kérelmet a helyi ordináriushoz (c. 198.)[309] kell benyújtani, aki tüzetes vizsgálat alapján dönt annak elfogadhatóságáról. Ha egyszer elfogadta, a kérelmező minden külön felhatalmazás nélkül jogi útra terelheti a kérdést.

A kérelmező személyesen viheti az ügyet, de törvényes képviselőt (procurator) is állíthat (c. 1659). Nők és szerzetes kongregációk képviselő által vihetik a pert. (c. 2004).

2. *A postulator:* (c. 2004—2008) olyan személy, aki az illetékes bíróságnál az ügyet szorgalmazza. Elsősorban felperes, másodsorban képviselő.

Világi vagy szerzetes papnak kell lennie és állandóan Rómában kell laknia. Egy ügyben csak *egy* postulator szerepelhet. De joga van helyetteseket, ún. *vicepostulatorokat* (c. 1659.) kinevezni. A megbízólevelet az illetékes bíróságnál be kell mutatni a postulatornak.

[308] Püspöki konferencia, katolikus nagygyűlés, kat. egyesületek stb.

[307] Ki vannak tehát zárva: az ítéletileg kiközösítettek (c. 2263), a kiskorúak (c. 1684. § 3.).

[309] Szerzetes személyek a szerzetes nagyobb elöljárókhoz.

Feladata: az ügy képviselete a bíróság előtt: a tanúkat és okmányokat a bíróságnak tudomására hozza, a kérdőpontokat összeállítja és a *promotor fidei*-nek átnyújtja.

3. *Cardinalis Ponens.* (c. 2009.)

A pápa a SCR bíboros tagjai közül egyet az ügy előadójává, referenssé nevez ki, aki az ügyet különös gonddal tanulmányozza és a közös üléseken referálja.

4. *Promotor fidei.* (c. 2010—2012.)

Mivel egyházi közérdekről van szó, az Egyház jogát a *promotor fidei* védi és képviseli; megfelel a promotor iustitiae-nek. A boldoggá- és szenttéavatási perekben az ellentmondó szerepét (advocatus diaboli) tölti be és mindenképpen meg kell akadályoznia, hogy a kellő előfeltételek nélkül bárki is méltatlanul a boldogok vagy szentek sorába kerüljön.

Mind a püspöki, mind az apostoli, mind pedig a SRC-nál folyó perben *promotort* kell állítani.

A SRC-nál működő promotor neve: *Promotor fidei generalis;* helyettese: *Subpromotor* generalis *fidei. Mindkettőt* a pápa nevezi ki.

A püspöki perben: az ordinárius nevezi ki; az apostoli perben pedig maga a *Promotor fidei,* ezért neve: *Subpromotor* fidei.

Feladata: az objektív igazság kiderítése.

A bíró által kérdéseket terjeszthet elő a történeti előzmények és tények tekintetében. Ő készíti el a kérdőpontokat a tanúk és szakértők részére is.

5. *Jegyző, ügyvéd.* (c. 2013—2018.)

A *SRC-nál* a jegyzői tisztet egy *de numero part.* protonotarius látja el.

A képviselő (procurator) és ügyvéd szintén szerepelhet az ilyen ügyekben.

IV. *A bizonyítás sajátosságai* (c. 2019—2022.)

1. A hivatali elv miatt *teljes* bizonyításra van szükség. Ezért nem elég egy vagy két klasszikus tanú (c. 1791.), hanem több tanú kell.

Az erény és vértanúság vizsgálatánál *testes de visu* et *contestes*-re van szükség; az apostoli perben: *testes ex auditu a videntibus* vagy *ex auditu auditus* is elegendő. (c. 2020. § 3, 4, 5.) Az informatív perben *testes de visu* szükséges. (c. 2020. § 4.).

2. A *rendkívüli* (casus exceptus) perben olyan bizonylatokra van szükség, amelyek VIII. Orbán (1634. júl. 5.) rendeleténél régibbek, vagyis amelyek 1534 és 1634 közé esnek, más szóval a tilalom nem vonatkozik azokra, akik az emberemlékezet óta (100 éve)[310] nyilvános tiszteletben részesülnek.

3. *Tanúk.* (c. 2023—2030.)

Boldoggá avatási perekben minden keresztény hívő köteles (aki nincs megidézve) bejelenteni mindazt, ami a kérdéses személy erénye, csodái, vagy vértanúsága *ellen* van.

[310] possessio *centenaria* = possessio *immemorabilis.*

Minden tanút meg kell idézni, aki a boldoggá avatandóval rokoni vagy egyéb[311] kapcsolatban állott.

Nem lehet tanú a gyóntató, a postulator, képviselő és ügyvéd és az a bíró, aki az előző perben szerepelt. Szerzetes boldoggá avatási perben legalább a tanúk *felének nem* szerzetesnek kell lennie. (c. 2030.)

4. *Okiratok.*

Nem bírnak bizonyító erővel:

a) a személyesen kihallgatott tanúk iratai (mivel egy személytől kétszeres vallomás lenne);

b) a sírbeszédek és nekrológok, amelyek „de mortuis nil nisi bene" alapján sokszor túlzók;

c) a fejedelmek, bíborosok, püspökök nyilatkozatai, amelyeket nem saját elhatározásukból, hanem *kérésre* adtak Isten szolgájának életében: erényeiről és jó könyveiről.

5. *Szakértők.* (c. 2028—2031.)

A legalább két szakértőt a bíróság jelöli ki, a promotor meghallgatásával és a postulator tudta nélkül. A két szakértő nem tud egymásról és külön teszi meg szakvéleményét (c. 2031.)

135. § Boldoggáavatási eljárás „per viam non cultus"

I. *Előzetes eljárás a helyi ordinárius részéről* (c. 2037—2124.)

Általános szabályok (c. 2038—2041.)

1. *Illetékesség*

Az előzetes három per lefolytatására az az ordinárius illetékes,

a) akinek egyházmegyéjében Isten szolgája elhúnyt,

b) vagy ahol közbenjárására csodák történtek. (c. 2039.)

Ha azonban az elhúnyt az ő rokonságából való, nem köteles személyesen vezetni a pert.

2. Ha a boldoggá avatási eljárás bármilyen okból *megszakadt,* amelyet az életszentség és a vértanúság kivizsgálására 30 év előtt végeztek, — de még az ügy nem került Rómába, annak folytatására a pert megkezdő ordinárius *jogutódai* illetékesek. (c. 2039. § 2.)

3. *A bíróság összetétele.* (c. 2049.)

a) Az *elnök* maga az ordinárius, de tisztét dekrétummal kinevezett delegátus révén láthatja el; ezenkívül szerepel:

[311] alkalmazottak, eretnekek és kereszteletlenek is, mivel *tárgyi* igazságról van szó. (c. 2027.) A kultusz-hiányt legalább *négy* tanúnak kell bizonyítani, ezenkívül még két tanút hivatalból meg kell idézni. (c. 2020. § 2.)

b) *két bíró,* akiket rendszerint a zsinati bírák közül nevez ki az ordinárius;

c) a *promotor fidei*-t és a *jegyzőt* szintén az ordinárius nevezi ki.

4. *A tárgyalás helye.*

a) Az esküttételt és a tanúk kihallgatását lehetőleg nappal és szent helyen kell végezni (templom, sekrestye, szerzetház, magánkápolna stb.).

b) Az egyes *ülések* (sessio) után az iratokat *zárható* borítékba kell tenni és a bíró *viaszpecsétjével* kell lepecsételni. — Csak a következő ülésen szabad azt felbontani; de előzetesen hivatalosan meg kell győződni a pecsét sértetlenségéről.

II. *A három püspöki per*

1. *Az iratok felkutatása (Perquisitio scriptorum)* (c. 2042.)

Az esetleges tévtanok elkerülése végett szükséges a tantisztaság megvizsgálása. Az ordinárius köteles hivatalból Isten szolgájának (a továbbiakban: I. sz.) összes írását, akár nyomtatásban megjelent, akár kiadatlan (vagyis kéziratos formában van) tüzetesen összegyűjteni. Ide sorozandók: a szentbeszédek, naplók, önéletrajz, levelezés stb. (c. 2042.) Ezt a pert azért *processiculus diligentiarum*-nak is nevezik, ti. a nagy körültekintés miatt.

Az ordinárius hivatalos felhívást és parancsot ad ki: körlevélben. (újságban), hogy I. sz. fellelhető írásait a hívek a bíróságnak beszolgáltassák; egyben arra is figyelmezteti őket, hogy mind a kedvező, főleg pedig a boldoggá avatásra kedvezőtlen értesüléseket is közöljék a bírósággal. (c. 2043. § 1.)

Ha szerzetesről van szó, akkor felhívást az egyes szerzetes házakban is publikálni kell.

Ha valaki a *kéziratot* bármely okból magánál kívánja tartani, arról hiteles másolatot kell készíteni. (c. 2045.)

A jegyző köteles feltüntetni az iratok (könyvek) számát és jellegét, jelezvén az oldalszámokat is.

A vizsgálati aktákat aláírja az elnök, a promotor fidei és a jegyző, és el kell küldeni a *SRC* bíboros elnökéhez.

2. *Az informaciós per (Processus informativus)* (c. 2049.)

Az I. sz. pozitív erényeinek kivizsgálása, vagyis az életszentség (fama sanctitatis), az erények és csodák hírének bizonyítása.

a) E pert I. sz. halála után *harminc* éven belül el kell kezdeni.

b) A *tanúk* kihallgatása előírás szerint történik. (c. 2019, 2020. c. 2050. § 1.)

A tanúkat a *postulator* állítja elő. A tanút a *promotor fidei* kérdőpontjai és a *postulator* beadványa alapján kell kihallgatni.

A bíró hivatalból is tehet fel kérdéseket.

Igazolni kell a „*fama in genere*"-t, a *szentség* hírét (fama sanctitatis), amelyeknek:

spontánnak (nem erőszakoltnak),

komoly személyek részéről kezdettnek,

folyamatosnak,

és a nép nagy részénél élőnek kell lennie. (c. 2050. § 2.)

c) E pert csak akkor lehet lezárni, ha a *promotor fidei* közölte (c. 2051.),

1° hogy átnézte az összes hozzá küldött leveleket;

2° és ha az összes előírt tanúk kihallgatást nyertek. (c. 2023—2025).

A bíróság, ha úgy látja, hogy a bizonyítás befejezett, felkéri a postulátort, hogy záros határidőn belül közölje kívánságait.

Ha ez letelt: a pert az elnök *berekeszti* és a periratokat *közzéteszi*, (c. 2053.) A postulator, valamint a promotor fidei betekinthetnek az iratokba.

d) *Az iratok lemásolása.* (c. 2054.)

Kézírással tintával, nem géppel, az összes iratokat le kell másolni, hogy az idők viszontagságai közben is megmaradjanak.

A másolatot egyik bíró, promotor és jegyző aláírásával hitelesíti. (c. 2055.)

Az eredeti iratokat zsinórral össze kell fűzni, lepecsételve a püspöki hivatal *titkos* levéltárában kell őrizni és a Szentszék engedélye nélkül nem bonthatók fel. (c. 2056. § 1.)

A *másolatot* is úgy kell lezárni, mint az eredetit és az ordinárius pecsétjével kell ellátni. Eme műveletről a jegyző két példányban okiratot állít ki: egyiket Rómába küldik, a másik az irattárban marad.

Az ordinárius a másolatot átadja a postulatornak, a bíróknak a *SRC*-hoz intézett levelével és a promotor fideinek a promotor generálishoz intézett levelével együtt. Jelentést tesz benne a per lefolytatásáról és a tanúk szavahihetőségéről.

3. *Eljárás super non cultu*

E per információ jellegű, mégis az ordinárius ítélettel zárja.

a) *Tanúk.*

A postulator legalább *négy* tanút köteles állítani *de non cultu;* ezenkívül a bíróság legalább *két tanút* hivatalból hallgat ki a nyilvános tisztelet hiányáról.[312] (c. 2057.)

[312] Nem lehet oltárra tenni, gloriola-val ábrázolni.

b) *Sír-vizsgálat.*

Meg kell tekinteni a sírt, a lakást, ahol I. sz. lakott, vagy elhúnyt és más helyet, ahol feltehetőleg gyanítani lehet a külső tisztelet jeleit.

Végén a bíróság ítéletileg állapítja meg, hogy I. sz. részesül-e nyilvános tiszteletben, vagy sem. (c. 2060.)

A hivatalos lemásolás és hitelesítés után az ordinárius az iratokat a postulator útján a *SRC*-hoz küldi.

III. *A boldoggáavatási per bevezetése.* (c. 2065—2072.)

A *SRC* egy bíborost nevez ki az ügy előadójának (Relator, Ponens Causae), és megkezdődik az ordinárius által lefolytatott három per szakszerű felülvizsgálata és kiértékelése.

1. *Az iratok revideálása* (Revisio scriptorum.)

Az iratok felülvizsgálatára *revizorokat* neveznek ki, de nevük titokban marad (papok, teológiai doktorok, vagy egyébként tudós szerzetesek).

Legalább *két revizort* neveznek ki, az egyik nem tud a másikról.

Feladatuk: indokolással ellátott írásban véleményt nyilvánítanak, hogy

a) I. sz. átvizsgált iratai között van-e a hittel, vagy a jó erkölcsökkel ellentétes állítás, vagy kivétel;

b) az iratokból I. sz. milyen sajátos erénye vagy fogyatékossága ütközik ki.

Ha a két revizor véleménye elütő, a *Cardinális Ponens* harmadik revizort nevez ki. (c. 2069.)

Ha kifogások merülnek fel, azokat közli a postulátorral, a promotor *objectio*-ja és a postulator *responsio*-ja párharcában kitisztul az igazság (oppositio super revisione scriptorum) és a pápa kimondja: ***ad ulteriora procedi posse.*** (c. 2071.)

2. *A tájékoztató, informatív per felülvizsgálata*

A pápa külön engedélyével lehet az ordinárius által felterjesztett iratokat *kinyitni* (c. 2073). Ezután

a) megvizsgálják a pecsét hibátlanságát,

b) a *SRC* elnökének jelenlétében és utána

c) lemásoltatják (az eredeti irattárba kerül).

A másolatot átadják a postulatornak: Az ügyvéd a summárium részt kinyomtatja.

d) A promotor fidei ellenvetése (c. 2079.) tartalmazza:

I. sz. rövid életrajzát,

ellenvetéseinek összefoglalását (rövidek, világosak, skolasztikus mód-

szer szerint — *szóbeli* értesítés-szerzés a bíráktól ki van zárva!, — készülnek).

e) A kijelölt bíboros bizottság dönt:

az ordinárius által lefolytatott *tájékoztató informativ per* érvényességéről,

I. sz. szentséghíréről (vagy vértanúságáról)

és perdöntő akadály hiányáról.

Ha a döntés pozitív, javaslatot tesz a pápának:

„an signanda sit commissio introductionis causae in casu et ad effectum de quo agitur."

Ha e bizottság egyszer ki van rendelve, az ordinárius többé *nem* foglalkozhat az üggyel külön szentszéki engedély nélkül.

3. *A super non cultu-per felülvizsgálata*

Az ordinárius pereinek felülvizsgálata: *„an sit confirmanda sententia de non cultu ab ordinario probata."*

A *procurator* készíti el: ,

a) summarium-ot (fontosabb okmányok és a tanúk állításai);

b) informatio-t amely a per felülvizsgálata:

„De validitate processus",

„De iustitia sententiae."

Utána kinyomtatják a *promotor* ellenvetéseit és a *procurator* válaszait; ezután következik: *„Positio de non cultu."*

Ha a *nyilvános tisztelet* beigazolódott, az eljárást mindaddig felfüggesztik, míg a *tilos kultuszt* záros határidőn belül meg nem szüntetik.

IV. Az apostoli per (processus apostolicus.) (c. 2087—2097.)

a Szentszék hatalmával és megbízásából lefolytatott per.

Ha az ordinárius által saját jogán lefolytatott *hármas* per szentszéki felülvizsgálata pozitív eredménnyel járt, akkor a Szentszék az ordináriust megbízza (litterae remissoriales) az apostoli per lefolytatásával, amely rendesen kettős:

processus generalis: super fama sanctitatis et miraculorum in genere;

processus specialis: super virtutibus heroicis vel martyrio et miraculis in specie.

1. *Az apostoli per megindítása.* (c. 2088—2097.)

a) *Elnök, bírák.*

E bíróság legalább öt bíróból áll, akik lehetőleg egyházi méltóságot viselő emberek legyenek. — Elnöke az ordinárius, vagy a *SRC*-

tól kijelölt személy, de más legyen, mint aki az előző bíróság elnöke volt (§ 2.).

b) *Orvosszakértő*.

Ha a csodák vizsgálatáról tárgyal a bíróság, legalább egy orvosszakértő jelenléte szükséges, aki a bíró által kérdéseket tesz fel a tanúk részére az ügy tisztázására (§ 3.).

c) *Subpromotor*. A Promotor generalis Fidei két subpromotort nevez ki, akik a perben résztvesznek.

d) A *postulator* a felperes szerepét tölti be.

A kérdőpontokat a *Promotor generalis fidei* állítja össze a Rómában lefolytatott informativ-per alapján és lepecsételve küldi meg a Subpromotor Fideinek s csak a kihallgatás előtt bontható fel.

2. Az elnök a bíróságot lehetőleg *három* hónapon belül köteles összehívni.

A bíróság az első ülésen köteles jegyzőt és helyettest, szakértőt és kézbesítőt választani.

A per *érvényességéhez:*

elégséges az elnök és két bíró jelenléte (vagy az elnök nélkül három bíró) egy Subpromotor, és egy jegyző.

3. A pert *két éven belül* be kell fejezni a pápai leirat felbontásától számítva.[313]

Az *erények* vizsgálatának befejezése előtt I. sz. holttetemének exhumálása és jogszerű megvizsgálása következik (iuridica recognitio exuviarum).[314]

A per *befejezése* után az iratokat lemásolva, hitelesítve, lepecsételve Rómába kell küldeni.

V. *Az apostoli per érvényességének felülvizsgálata* (c. 2098—2100.)

1. *Alaki szempontból*

Az ügyvéd információja és a Promotor fidei animadversio-i után külön szűkebb bizottság vizsgálja felül az apostoli és az informatív per érvényességét.

[313] Ha két év után nem fejeződik be, a pert csak római engedéllyel lehet folytatni.

[314] A tetem vizsgálatánál legalább *két* orvos (egyik sebész) és a mesteremberek, valamint tanúk vannak jelen. Az orvosok pontosan leírják a tetem állapotát és helyzetét s kiemelik, hogy a test melyik része maradt ép és romlatlan. Ezután új koporsóba kell tenni. Az aktusról hivatalos okmányt állítanak ki, amelynek egyik példányát beteszik a koporsóba.

A per kérdés így hangzik:

„an constet de validitate processuum tam apostolica quam ordinaria auctoritate constructorum, testes sint rite, ac recte examinati et iura producta legitime compulsata in casu et ad effectum de quo agitur".

2. *Tartalmi szempontból*

Az erények vizsgálata. A pápa engedélye nélkül az erényeket I. sz. halálától számított *50 év* előtt nem szabad vizsgálat tárgyává tenni.

Ez három szakaszban történik:

congregatio *ante-praeparatoria* (a bíboros ponens elnöklete mellett a lakásán):

congregatio *praeparatoria:* a Vatikánban a SRC teljes ülésén;

congregatio *generalis:* a pápa jelenlétében.

A szakértők írásban adják véleményüket; a harmadik menetben kijelenthetik, hogy előző javaslatuktól eltérnek.

3. *Újabb perkérdés:*

Dubium: „an constet de virtutibus theologicis Fide, Spe, Caritate tum in Deum tum in proximum, necnon de cardinalibus Prudentia, Justitia, Temperantia, Fortitudine earumque adnexis in gradu heroico in casu et ad effectum de quo agitur."

A *vértanúk* esetében: „an constet de martyrio eiusque causa et de signis seu miraculis in casu et ad effectum de quo agitur."

A vizsgálat (advocatus és promotor párharca) után a pápa megbízásából és nevében a *SRC* hivatalosan és hitelesen kinyilvánítja, hogy I. sz. erényeinek hősi fokon gyakorolása vagy a vértanúság kellőképp igazolva van.

E döntés közlése után I. sz. *venerabilis* megszólítással illethető, de nyilvános tisztelete még nincs megengedve.

4. *A csodák vizsgálata*

a) Szüksége

A hősi fokon gyakorolt erényeken kívül szükséges, hogy I. sz. közbenjárására *csodák*[315] történjenek, kivéve, ha vértanúságról van szó. Ez esetben elégséges a vértanúság tényének és okának igazolása, akár *anyagilag*, ha a halált idegen személy, vagy az általa okozott súlyos sérülések okozták; akár *alakilag*, ha I. sz. önként vállalta inkább a szenvedést és halált, mint Isten elvesztését.

b) *A csodák száma* (c. 2117.)

Két csodára van szükség, ha mind az informatív, mind az apostoli perben szemtanúk tanúskodnak az életszentségről, vagy az első-

[315] Ha nincsenek, akkor egyéb természetfeletti jelek (minora miracula, vagy supernaturalia facta divinae complacentiae), vagy a pápától felmentést kell kérni a csodák bizonyítása alól.

ben szemtanúk, az utóbbiban szemtanúktól hallott tényeket közölnek (ez auditu a videntibus).

1° *Három csoda* kell, ha az első perben szemtanúk, míg a másodikban csak hallomás alapján tanúskodó tanúk vannak (ex auditu auditus).

2° *Négy csoda* kell, ha mindkét perben csak távolabbi tanúk szerepelnek és okmányok (testes traditionis).

c) *A csodák vizsgálata* (2118—2120).

Két *orvosszakértőt* hivatalból meg kell hallgatni *sub secreto*, vajon az állított jelek a természet erőit túllépik-e.

A *szakvéleményt* röviden és világosan kell előadni.

Két dolgot kell igazolni:

1° ha gyógyultról van szó, vajon az illető teljesen visszanyerte-e egészségét;

2° vajon a csodásnak mondott esemény, vagy tény a természet törvényei által megmagyarázható-e, vagy sem.

A csodák vizsgálata is *három* periodusban folyik le Rómában mint előbb láttuk.

Ha a csodák bebizonyítást nyertek, a pápa erről *dekrétumot* ad ki és utána jön a végső eljárás, *„an tuto procedi possit ad beatificationem Servi Dei."*

Ha ez az eljárás is sikerrel járt: következik a *„Decretum de tuto"* és utána jön az ünnepélyes boldoggáavatás a római Szent Péter templomban.

136. § Boldoggáavatási eljárás „per viam cultus" (casus exceptus) (c. 2125—2135)

I. *Alapelvek*

Azok részére, akik nyilvános tiszteletben részesültek III. Sándor pápa uralkodása *után* (1534) és VIII. Orbán pápa által kiadott dekrétum *előtt* (1634. júl. 3.), vagyis akiket emberemlékezet óta (ab immemorabili) tiszteletben részesítettek, kérhető a *pápa pozitív* megerősítése (approbatio positiva).

II. *Illetékes bíróság:*

1. annak a helynek az ordináriusa, ahol a tisztelet megvan.
2. vagy ahol e tiszteletre vonatkozó dokumentumok fellelhetők.

III. *Eljárás*

1. *Processiculus diligentiarum,* I. sz. összes iratainak felülvizsgálata;

2. *processus informativus super fama.*

A perkérdés így szól:

a) *„an in loco sit constans et communis fama et persuasio de sancta Servi Dei in terris conversatione vel de eius martyrio et martyrii causa, necnon de miraculis ad eius intercessionem patratis."*

b) *„an ibidem de praesenti vigeat ipsius Servi Dei cultus et quibus obesquiis Servus ei honoretur".*

IV. *Sectio historica*

1. Ama kérdéseket, amelyekre nézve nincs korabeli tanúbizonyság, sem egyidőben felvett tanúbizonyságok *biztos* okmányai, a XI. Pius által 1930. febr. 6-án alakított történeti bizottság vizsgálja felül (AAS 22, 87.).

2. *Eljárás.*

Az iratok felülvizsgálata után az *apostoli* perben elmarad a *super fama, virtutibus et martyrio* vizsgálat, amire nézve nincsenek korabeli tanúbizonyságok.

3. *Processus apostolicus.*

a) A *rendes* per (processus ordinarius) lefolytatása után az iratokat Rómába kell felterjeszteni, ahol a dubium „an signanda sit commissio introductionis causae" lesz.

Ha ez *megvan,* akkor az apostoli pert a püspök bonyolítja le *super casu excepto,* a kultusz kezdetétől és annak megszakítás nélküli folyamatosságáról. (c. 2130.).

Az ítéletet a *bíró* hozza meg (c. 2120.), az iratokat Rómába terjesztve, ott bizottság vizsgálja felül: „an confirmanda sit sententia iudicis delegati, vel an ita constet de casu excepto ut ad ulteriora procedi possit".

Ha ez pozitív eredménnyel jár:

b) az iratokat a püspökhöz küldik, ahol a *processus apostolicus*-t super *virtutibus* et super *martyrio,* lefolytatják.

Ezt is Rómában *hármas* bizottságban vizsgálják felül: (commissio antepraeparatoria, praeparatoria, generalis).

Ha ez is *pozitív,* a pápa kettős decrétumot ad ki: „de facto cultus immemorabilis et de heroicitate virtutum vel martyrii";

Újabb pápai dekrétum pedig kimondja a *tisztelet megerősítését,* mely szerint I. sz. *aequipollenter* boldoggá avatottnak tekintendő.

Ugyanaz a kultusz illeti meg őket, mint a rendes úton boldoggá avatottakat. (c. 2135.)[316]

A boldoggáavatás után sor kerülhet az ünnepélyes szenttéavatásra.

137. § A szenttéavatási per (canonisatio) (c. 2136—2141)

I. *Feltételek*

A kanonizáció akkor kérhető, ha

1. rendes úton vagy rendkívüli úton megtörtént a boldoggáavatás *(beatificatio)*.
2. vagy ennek hiányában pozitív pápai indultum engedélyezte a nyilvános tiszteletet (c. 2137.).
3. A rendes úton boldoggá avatott esetében a boldoggá avatás utáni időben *két* csoda szükséges (c. 2138. § 1.).
4. A rendkívüli úton (aequipollens) boldoggá avatás esetén *három* új csodára van szükség.

II. *Eljárás*

A pápai bizottság kirendelésével kezdődik: „commissio reassumptionis causae". Ez akkor kérhető a postulator részéről, ha legalább *egy* csoda történt a boldog közbenjárására. (c. 2139.)

III. *Processus apostolicus in Curia dioecesana*

Ennek eredményes befejezése után az ügy megint Rómába kerül.

IV. A *SRC* felülvizsgálja a per érvényét és a csodákat,

a pápa kiadja a decretumot: „tuto procedi posse ad sollemnem Beati canonisationem".

Ezután a kanonizációt *három* consistoriumban készítik elő:

1. a titkos (secretum) (csak a bíborosok),
2. félig nyilvános (semipublicum) (patriarcha és püspökök),
3. és nyilvános (semipublicum-sollemnius): konsistoriumban, ahol kitűzik a szenttéavatás napját;

Az ünnepélyes szenttéavatás a Szent Péter templomban XIV. Benedek *Ad Sepulcra* konstitutioja szerint (1741. nov. 23. § 1—5.).

[316] Ilyen rövidített úton történt Árpádházi Boldog Margit szenttéavatása 1943-ban.

VI. könyv

BÜNTETŐ JOG

I. Rész

A BŰNTETTEK

I. FEJEZET

BEVEZETÉS A BÜNTETŐJOGBA

138. § A büntetőjog fogalma és felosztása

I. *A büntetőjog fogalma*

A büntetőjogot kétféle szempontból vizsgálhatjuk.

1. *Tárgyi* értelemben a büntetőjog a bűnösség elleni küzdelem feltételeit, eszközeit, szerveit (organa) és rendjét meghatározó jogszabályok összessége *(ius poenale)*.

2. *Alanyi* értelemben: az Egyháznak e jogszabályok által korlátolt, biztosított és rendezett hatalma, amellyel a bűnösség ellen a meghatározott feltételek fennforgása esetén, a megjelölt eszközök igénybevételével, megfelelő szervei útján, az előírt módon eljár *(ius puniendi)*.

II. *A büntetőjog felosztása*

A büntetőjog lehet *anyagi büntetőjog* (ius poenale materiale) és *alaki büntetőjog* (ius poenale formale).

1. Az *anyagi* büntetőjog a bűntettre és a bűnösség elleni küzdelem eszközeire vonatkozó jogszabályok összessége (büntetőjog egyszerűen). Más szóval az anyagi büntetőjog azoknak a jogszabályoknak összessége, amelyek meghatározzák, hogy milyen cselekményeket (magatartás, tevékenység), vagy mulasztásokat kell bűntettnek tekinteni és hogy eme bűntetteket milyen büntetéssel kell sújtani.

Az anyagi büntetőjog *általános* és *különös* részre oszlik. Az anyagi büntetőjog *általános része* a bűntettek ismertetőjeleit magá-

ban foglaló általános szabályok összessége. Az anyagi büntetőjog *különös* része az egyes konkrét bűncselekményeket és az ezekre kiszabott vagy kiszabandó büntetéseket tartalmazza.

2. *Az alaki* büntetőjog a büntető hatalom gyakorlására jogosított hatóságok szervezetét és a büntetőhatalom érvényesítésének módját meghatározó jogszabályok összessége (büntető eljárásjog, ius processuale criminale). Más szóval az alaki büntetőjog vagy bűnvádi eljárási jog azoknak a jogszabályoknak összessége, amelyek a bűntett elkövetőjének felderítésére, a bűnösség megállapítására és a büntetés kiszabására vonatkozó rendet állapítják meg.

3. *A büntetőjog jellege.*

A büntetőjog jellegére nézve részben:

a) *közjogi,* mert *alanya:* tökéletes társaság: Egyház vagy állam; mert *tárgya* és gyakorlásának előfeltétele: bűntett, mint a jogrend sérelme; mert *eszköze* a közérdekből alkalmazott büntetés és egyéb védelmi intézkedés (nevelő, biztonsági és gyógyító intézkedés);

b) *kisegítő* jellegű, mert egyrészt kiegészíti egyéb jogterületek tilalmait és parancsait, és a már létező tilalmakhoz és parancsokhoz szankciót fűz.

III. *A büntető jogtudomány*

A büntető jogtudomány: a *tárgyi* értelemben vett büntetőjog tana, vagyis az ennek körébe tartozó jogszabályok áttekinthető rendszerbefoglalása és feldolgozása.

Az *anyagi* büntetőjogtudomány a bűntettre és a bűnösség elleni küzdelem eszközeire vonatkozó jogszabályok rendszerbefoglalása és feldolgozása.

Alaki büntetőjogtudomány a büntető hatalom gyakorlására jogosított hatóságok szervezetét és büntetőhatalom érvényesítésének módját meghatározó jogszabályok rendszerbefoglalása és feldolgozása.

139. § Az Egyház büntető hatalma

I. *Jogalap*

1. E büntető hatalom következik az Egyház *tökéletes* társaság jellegéből (societas perfecta). Ebből forrásozik a törvényhozó, a bírói és a büntető hatalom.

Az Egyháznak ugyanis kettős feladata van. Az egyik közvetlen feladata az egyházi közösség külső és nyilvános lelki javának szolgálata; vagyis az *összes* tagok megszentelése, mint akik egy külső, látható társaság tagjai.

A másik az *egyes* tagok egyéni megszentelésének szolgálata.

Eme kettős cél elérésére a megszentelő és tanítói hatalmon kívül megkapta a kormányzó (törvényhozó, bírói és végrehajtó, büntető) hatalmat, hogy a törvényszegőket a szociális rend *(ordo socialis)* megtartására és a szociális cél követésére, ha szépszerével nem megy, kényszereszközökkel is rá tudja szorítani.

2. E cél elsősorban természetfeletti eszközök igénybevételével érhető el, amelyek mindenki számára kéznél vannak és *szabadon* igénybevehetők. Itt a kényszernek semmi szerepe nem lehet. A bűnös akaratról minden hívő Istennek tartozik számadással. E téren elkövetett törvényszegéseket az Egyház *potestate vicaria* a belső fórumon (in foro interno) ítéli meg és ad feloldozást.

3. De az Egyház, mint látható társaság, az egyes egyháztagok lelki javát a *jog* eszközeivel is előmozdítani tartozik. Itt a külső jogterületen (in foro externo) *saját jogán* (nomine proprio) jár el és a szociális célt meghamisítani, vagy gátolni törekvő törvényszegőket megfelelő eszközökkel: büntetésekkel fékezi meg.

Az előzőben, a justitia *moralis* megsértése esetén, az Istennel szembeni kiengesztelődés, elégtétel biztosítása a cél; az utóbbiban az Egyház társadalmi rendjével való összeütközés folytán előállott rendellenesség helyreállítása és a közrend biztosítása a feladat. De ez sem cél, hanem végeredményben csak *eszköz*. Társadalmi megtorlással kapcsolja össze az egyén *megszentelését* és megjavítását.

E tekintetben ugyanolyan jogon jár el, mint *más* tökéletes társaság. Nincs más korlátja, mint amit a dolog természete megszab, vagyis a tételes és természeti isteni jog.

4. Bizonyítja az Egyház büntető hatalmát maga a *Szentírás*. (Mt. 16, 19; Mt. 18, 17. XXII. János const. *Licet:* 23. oct. 1327. *Fontes* I. n. 38. p. 36. A. *René*, Le pouvoir de l'Evéque, Québec 1946).

5. Igazolja az *apostolok tanítása és gyakorlata* (Sz. Pál, 2. Kor. 13, 10., 2. Kor. 10, 6. 2. Kor. 13, 1., 1. Kor. 4, 21., 1. Kor, 5, 5, (tradidit Satanae), 2. Tess. 3, 14., 1. Tim. 1, 20.).

6. *Az Egyház ősi egyetemes és állandó gyakorlata.*

7. *Az Egyház hivatalos tanítása.*[1]

[1] XXII. János (Licet, 23. oct. 1327.) elítélte M. Patavinus ezirányú tanítását.

Trienti zsinat Sessio VII. c. 14. de bapt.

XIV. Benedek, *Ad assiduas*. 1755. márc. 4. elítélte La Borde-t, aki tagadta az Egyház temporalis büntetési jogát.

VI. Pius const. *Auctorem fidei* (1794. aug. 28. Denz. 1504.)

IX. Pius, enc. *Quanta cura* 1864. dec. 8.; Syllabus prop. 24. (Denz, 1697. Nuitz ellen). IX. Pius, *Ad Apostolicae* 1851. aug. 22.

XIII. Leo, enc. *Immortale Dei* 1885. nov. 1. § 19.

Vö.: *Ottaviani*. Institutiones iuris publici ecclesiastici (adiuvante I. Damizia), Roma, 1958, 266—277.

II. *Az egyházi büntetőhatalom terjedelme*

A büntetés kiszabásának *jogosultságát* az Egyház mindig magának vindikálta elméletben és gyakorlatban egyaránt.

Más dolog azonban az, hogy adott történeti körülmények között opportunusnak tartja-e eziránnyú teljes hatalmának érvényesítését. Ha e jog gyakorlatától időnként bölcsen tartózkodik is, vagy azt okosan disszimulálja, vagy korlátozva van annak gyakorlásában, ez isteni, vagyis veleszületett jogát semmiképp sem érintheti.

Az Egyház tehát *veleszületett és sajátos jogán* minden más emberi hatalomtól függetlenül bünteti az alattvaló bűnösöket, mind lelki, mind pedig *temporális* büntetésekkel. (c. 2214. § 1.)

Az Egyház tehát jogosult temporális büntetés alkalmazására is. Saját céljának biztosítására igénybeveheti a szükségesnek mutatkozó eszközöket, amidőn a külső rend biztosítására ezek adott esetben szükségesek. A pápai megnyilatkozások[2] e jog fennállása tekintetében nem hagynak semmi kétséget. A *trienti* zsinat azt szintén szentesítette,[3] amit végül a kódex is ünnepélyesen kijelentett.

A temporális (külső) büntetéssel kapcsolatban szokták felvetni a *ius gladii* problémáját.[4]

[2] VIII. Bonifác bulla *Unam sanctam* (18. nov. 1302.).

[3] Sess. XXV. C. 3, de ref. — *Ottaviani* im. 272. sq.

[4] Az a kérdés, hogy az Egyház tisztán egyházi bűntett miatt alkalmazhatna-e halálbüntetést.

a) Vannak, akik *igenlőleg* válaszolnak. Ezek is két csoportra oszthatók:

1° Egyesek azt vallják, hogy ő maga saját közegeivel hajthatja végre a halálbüntetést (ius immediatum). (*Tarquini*, Ius. publ. Inst. n. 47. ad. 7; *Mazella*, De rel. et Eccl. disp. 4. art. 6. n. 764. nota 1.)

2° Mások szerint a halálos ítéletet a világi hatalommal (brachium saeculare) hajtatja végre (mediatum), (*Suarez*, De fide disp. XX. sect. 3.; disp. XXIII. sect. 1.; *Bellarmin*, De laicis III. c. 21, 22.) *Palmieri*, De Romano Pont.; *Billot*, De Ecclesia Christi, p. 481.; *Lépicier*, De stabilitate et progressu dogmat. p. 195.; *Roberti*, De delictis et poenis I. p. II. p. 261.; *Bender*, Ius publ. eccl. p. 136.)

b) Vannak, akik *tagadják* a ius gladii jogát. (Card. *Cavagnis*, Inst. iur. publ. eccl. II. art. 6. n. 301; *Wernz*, Ius dec. VI. n. 99.; *Taparelli*, Saggio di diritto naturale n. 1483; *Bachofen*, Summa iuris publ. eccl. n. 48.; *Chelodi*, n. 22.; *Coronata*, Ius publ. eccl. I[4] pag. 288—300., *Ottaviani*, im I. 301.)

Bizonyítékok: 1° A *ius gladii* nem egyeztethető össze az Egyház *szelídségével* (Provida Mater!) és anyai irgalmas szeretetével. Minden joga megvan, mint tökéletes társaságnak, kivéve azt, ami a szelídség szellemével ellenkezik.

2° Ellentétben van továbbá az Egyház *büntetőjogi* szisztémájával. Az Egyház nem hozhat olyan büntetést, amely ellenkezik a lelkek üdvösségét szolgáló természetfeletti társaság büntetőjogi jellegével. Ámde az

140. § A kánoni büntetőjog forrásai

I. *A kódex előtt*

1. Az első három században nincs még büntetőjogi törvénygyűjtemény. Az első egyházi büntetőtörvények az *elvirai* (300) és *ancyrai* (314) zsinaton keletkeztek.

A VI. században megjelennek a *Vezeklési könyvek* (Libri poenitentiales), amelyek valóságos büntető törvénykönyvek s a IX. sz.-ig virágoznak. Egyébként e kor kánonjogi gyűjteményében elszórtan büntető rendelkezéseket is találunk.

Gratianus dekrétumában nem tárgyalja külön a büntetőjogot, hanem azt a fegyelmi ügyekkel együtt sorolja fel.

IX. Gergely dekretális gyűjteménye (1234.) már az V. könyvben (tit. 1—36.) a büntetőjogot teljesen önállóan tárgyalja.

VIII. Bonifác dekretális gyűjteménye (Liber VI.) (1298.) 13. fejezetben szól az V. könyvben a bűntettekről és büntetésekről.

A Klementinákban (1317.) 11 titulus, az Extravagantes Joannis XXII-ben 14, míg az Extravagantes communes-ben 10 titulus szól a büntetőjogról.

2. A XV. századtól a kódex megjelenéséig lényeges változás nem történt a büntetőjog területén. E kor jogforrásai a következők:

a) A trienti zsinat (1545—1563.) több dekrétumot hozott a bűntettekről és a bűnvádi eljárásról.

b) VIII. Orbán *„In coena Domini"* 1627-ben kihirdetett bullája a 1. s. cenzúrákat tartalmazza; ezt a következő pápák valamennyien nagycsütörtökön kihirdették s így minden pápa külön állapította meg a hatályos cenzúrákat. *(Hinschius* V. p. 646—649.)

c) XIV. Benedek pápa (1740—1758.) 4 kötetes Bullariuma (1746.) szintén több büntetést tartalmaz.

d) IX. Pius a 1. s. büntetéseket kodifikálta *Apostolicae Sedis* const.-val: 1869. okt. 12. *(Fontes,* III. n. 552.)

e) XIII. Leo enc. *Officiorum et munerum* 1897. jan. 25. a könyvtilalomról szól.

2. *Büntetések a kódexen kívül*

A kódex V. könyve még nem *kizárólagos* büntetőtörvénykönyv.

a) Vannak büntető törvények a kódex más könyveiben is, pl. c. 359,

---

egyházi büntetés főcélja a bűnös *megjavítása*, ami a halálbüntetésnél teljességgel kizárt.

3. *Ellenkezik az Egyház gyakorlatával.* Az Egyház, amikor a középkorban a degradált klerikust vagy eretneket átadta a világi hatóságnak, kérte, hogy tartózkodjék a vérontástól.

Bár *Gratianus* tanítja, hogy a gonoszokat nemcsak ostorozni, de kivégezni is szabad (c. 48. C. 23. q. 5.), mégis hozzáteszi: „sed ecclesiastica disciplina spirituali gladio non materiali, criminosos feriri iubet." (c. 5. C. 33, q. 2.)

§ 2; 413 + 395. § 2; 444; 727, 1554; 1625. § 2, 3; 1640. § 2.; 1665. § 2; 1666; 1743. § 3.; 1755. § 3; 1766. § 2; 1845; 1944. § 2.; 2144. § 2.

b) Az *absolutio complicis* és *sollicitatio ad turpia* (c. 2367, 2368.) kérdésében pedig XIV. Benedek *Sacramentum Poenitentiae* (1741. jún. 1.) konstitucioja a fogforrás.

c) XII. Pius const *Vacantis Sedis Apostilicae* (1945. dec. 8.) a pápaválasztás kapcsán állít fel büntetéseket,

d) A szokásjogra vonatkozólag meg kell jegyezni, hogy Németországban és Magyarországon is több mint 100 éves szokás révén a *privilegium fori* megszűnt, amit a kódex kifejezetten sehol sem helytelenít. Azért a püspökök eltűrhetik (c. 25.), hogy a c. 120. és 2341. ellenére egyházi személyek felett világi bíróságok ítélkezzenek.

A c. 25—30. alapján új szokásjog képződése a büntetőjog területén sincs kizárva, sem a partikuláris büntetőjog lehetősége. (c. 2220, 2221.)

e) *A kódexen kívül álló új l. s. büntetések.*

1° Decretum S. Officii (1949. júl. 1. AAS, 41, 334.) és Monitum (1950. júl. 28.: AAS. 42, 553.); *de doctrina antichristiana.*

2° *Decretum* S. C. Concilii (1950. márc. 22.: AAS 42, 330.) *de mercatura.*

3° Decretum S. C. Concilii; (1950. jún. 29.: AAS 42, 601.); *de beneficiis canonice providendis.*

4° Decretum S. Officii, (1951. ápr. 9; AAS. 43, 217.) *de illicita consecratione episcopi.*

f) *A kódexen kívüli új f. s. büntetések.*

1° Decretum S. Officii (1942. márc. 26.: AAS 34, 148.) *de prohibitione clericorum a radiaethaesiae consultationibus.*

2° Instructio S. C. de Religiosis (1950. nov. 23.: AAS, 43, 37.) *de duplici clausura Monialium.*

3. *A kódexben lévő büntető törvények súlyosbítása vagy kiterjesztése.*

1° Declar. extensiva S. Officii (1934. nov. 16.: AAS, 26, 634.) *de indirecta inductione ad faciendum ad norm. c. 2367. § 2.*

2° Decr. S. Officii (1934. júl. 21.: AAS, 26, 550.) *de extensione cc. 2320; 2343. § 1.; 2367, 2369. ad ecclesiam Orientalem.*

3° Decretum S. Poenitentiariae (1936. ápr. 18.: AAS, 28, 242.) és Decretum S. Poenitentiariae (1937. máj. 4.: AAS, 29, 283.) *de absolutione reservata quoad c. 2388. § 1.*

II. *A kódex után*

1. *A kódex büntetőjoga*

A kódex, mint egyedüli jogforrás (unicus et authenticus fons iuris canonici) a büntetőjogot *csaknem* kimerítően tárgyalja.

Az érvényes egyházi büntetőjog főforrása, eltekintve a természetjogtól (végszükség, önvédelem) és a tételes isteni jogtól (Tíz parancs), a kánoni kódex és főleg annak ötödik könyve: *De delictis et poenis.*

De mint láttuk, büntetőjellegű fogalmak és intézkedések találhatók a kódex egyéb könyveiben is.

A kódex V. könyve az első teljes és tökéletes tudományosan készült büntetőkódex az Egyház életében.

a) Érdeme, hogy lerögzíti a büntetőjog általános normáit.

A bűntett *tárgyi* eleménél figyelembe veszi a körülményeket, a tökéletlen végrehajtást, a bűnhalmazt, a társtettes és bűnsegéd szerepét.

Az *alanyi* elemnél különválasztja a szándékot a gondatlanságtól, és a beszámíthatóságot a jogi személynél is pontosan körülírja.

A jogi elem elsőízben szerepel a kánoni jogban.

b) Az egyes bűntettekre pontosan megállapítja a büntetéseket a bűntett nagyságának és minőségének megfelelően.

c) Korszerűsége abban is megnyilvánul, hogy a kevésbé veszélyes bűntetteket s azokat, amelyeket az állam büntet, elmellőzi és javító intézkedéseket léptet életbe a bűnösök megjavítására.

2. *Beosztás.*

Az egyházi büntetőjog új kodifikálásánál törvényszerkesztési szempontból a modern, világi büntetőtörvénykönyvek szolgáltak mintául.[5] Az I. rész szól rendszeresen a bűntettekről (De delictis, c. 2195—2213.); a II. rész a büntetésekről (De poenis, c. 2214—2314.), míg a III. rész az egyes bűntettekre kiszabott büntetéseket foglalja rendszerbe (De poenis in singula delicta, c. 2314—2414.).

[5] Az új *magyar büntető törvénykönyv* (továbbiakban: Btk. (1961. évi V. törvény) rövid áttekintése:

I. *Általános rész.*

1. A büntetőtörvény hatálya (3—8. §),
2. A büntethetőség (9—33. §).
3. A büntetések és az intézkedések (34—63. §).
4. A büntetés kiszabása (64—77. §).
5. Mentesítés a bűntettes előéletéhez fűződő hátrányok alól (78—84. §).
6. A fiatal korúakra vonatkozó külön rendelkezések (85—102. §).
7. A katonákra vonatkozó külön rendelkezések. (103—113. §).
8. Értelmező rendelkezések. (114, 115. §).

II. *Különös rész.*

9. Az állam elleni bűntettek (116—134. §).
10. A béke és az emberiség elleni bűntettek (135—142. §).
11. Az államigazgatás és az igazságszolgáltatás elleni bűntettek. (143—109. §).
12. A közbiztonság és a közrend elleni bűntettek (190—223. §).
13. A népgazdaság elleni bűntettek (224—252. §).
14. A személy elleni bűntettek (253—270. §).

Másképpen a kódex három részben tárgyalja a büntetőjogot:

a) *Általános büntetőjog* (c. 2195—2313.).

b) *Anyagi büntetőjog* (c. 2314—2414.).

c) *Alaki büntetőjog* (c. 1933—1959.) Ez utóbbit az eljárási jogban a IV. könyvben tárgyalja.

141. § A büntetőjogtudomány főbb irodalma

Arendt, De absolutione complicis. *Ius Pont.* 1923, 23—35.

Berutti, Utrum omnes minores a poenis l. s. eximantur usque ad expletum 14 aetatis annum. *Ius pont.* 1936, 26—37.

Boganelli, De culpabilitate. *Apoll.* 1937, 408—430.

Bouix, Tractatus de iudiciis ecclesiasticis, I—II. Paris, Bruxelles, 1866

Canestri, De iure educandi liberos. *Apoll. 1931*, 287—294.

Canestri, Sepultura non baptisatorum. *Apoll.* 1931, 128—136.

Carrara, F. Programma del corso di diritto criminale. Lucca, 1881.

Cavigioli, Joh. De poenis vindicativis iuris particularis. *Apoll.* 1937, 116

Chelodi—Ciprotti, Ius canonicum de delictis et poenis. Nicenza. 1943.

Cassola, De delictis et poenis, Romae 1960.

Cerato, Censurae vigentes, Patavii 1921.

Cipollini, De censuris l. s. Taurini 1925.

Ciprotti, P. De consummatione delictorum attento eorum elemento obiectivo in iure canonico. Romae, 1936.

Ciprotti, P. De iniuria et diffamatione iure poenali canonico. *Apoll.* 1937, 53—75; 233—268 és *külön*, Roma, 1937.

Cocchi, Commentarium in Codicem Iuris Canonici V. De delictis et poenis, Taurini, 1936.

Coronata, M. Institutiones iuris canonici, IV. De delictis et poenis, Romae, 1947.

Creusen, De reservatione censurae praecepto latae. *Ius pont.* 1925, 26—29

Crosara, Aldo A. De tributis solvendis. *Angelicum*, 1950, 60—72.

Eichmann, E. Das Strafrecht des Codex Juris Canonici, Paderborn. 1920

Fabregas, M. De euthanasiae liceitate. *Period.* 1954, 252—275.

Felici, Pericles De iure funerandi. *Apoll.* 1940. 317—320.

Felici, Pericles De poenali iure interpretando. Romae, 1939.

Gillmann, Zur Kanonistischen Schuldlehre in der Zeit von Gratian bis zu Decretalen Gregorius IX.

Gottlob, Die Suspension ex informata conscientia Limburg, 1939.

Heiner, Fr. Der kirchliche Strafprozess, Köln, 1911.

---

15. A család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűntettek (271—290. §).

16. A társadalmi tulajdon elleni bűntettek. A személyek javai elleni bűntettek (291—311. §).

17. Katonai bűntettek (312—339. §).

Hering, Est ne „amplexus reservatus" intrinsece malus. *Monitor*, *1954*. 455—478.

Hinschius, System des kath. Kirchenrechts, IV. Bd. Berlin 1888.

Hollveck, J. Die Kirchlichen Strafgesetze. Mainz, 1899.

Jorio T. A. S. J., Spigolature sulla condamna del comm. nel decreto del S. Uffizio 1. iuglio 1949. Napoli, 1949.

Kober, F. Der Korchen-bann nach den Grundsätzen des canonischen Rechts, Tübingen, 1857.

König, Fr. Die Zwangssterilisation als moraltheologishes Problem. *Theol. Prakt. Qusch.* 1950. 317—332.

Latini, J. Iuris criminalis philosophici summa lineamenta. Romae, 1924.

Lio, Hermenegildus, De crimine sollicitationis et de „amplexu reservato". *Apoll.* 1955, 363—390.

Lombardo, Scaro il principio nullum crimen sine praevia lege poenali, nel diritto penale canonico e la norma del can. 2222. Napoli. Jovene.

Morgante, De casu fortuito in iure poenali canonico, Romae 1950.

Maroto, Falsa delatio sollicitationis. *Apoll.* 1932, 96—105.

Masi, Gino Il suicidio nel diritto commune. *Diritto eccl.* 1954. 68—149.

Michiels, G. De delictis et poenis[2], I—III. Parisiis, Tornaci, Romae, 1961.

München, *N.* Das Kanonische Gerichtsverfahren Strafrecht. I. Bd. Das Kanonische Gerichtsverfahren. Köln, 1874.

Niceforo, Alfredo Criminologia[2], I—V. Milano, 1949—1953.

Viedermayer, Albert: Geburtenproblem und Malthusianismus. *Th. plr. Qu.* 1955, 303—316.

Noubel, J. F. La suspense „ex informata conscientia" des canons 2186—2194. *Revue* de droit, 1955. 307—329.

Noval J. OP., De conatu delicti et eius punitione iuxta codicem. *Ius pont.* 1929, 118—127.

Nucifora, De natura et fundamento reincidentiae in delictum juxta Codicem Juris Canonici, Romae 1958.

Oesterle, De doctrina Gratiani et glossatorum quoad vim iuridicam iustae causae ad excommunicationem. *Ius pont.* 1930. 188—192.

Ottaviani, A. *Institutiones* iuris publici ecclesiastici[2], I—II. Romae, 1960.

Paillot, A. L' infliction des peines sous forme de precepte. *Revue*, 1953, 33—49.

Palazzini, P. Casus conscientiae, II. De censuris, Roma, 1956.

Palazzini, P. — A *De Jorio* Casus conscientiae II. De sacramentis et de censuris, Roma 1957.

Pinna, J. M. De participatione iure poenali canonico. *Apoll.* 1940. 265—303.

Regatillo, E. Institutiones iuris canonici, vol. II. De rebus, De processibus, De delictis et poenis. Santander, 1942.

Reiffenstuel, A. Ius ecclesiasticum universum, V. Antverpiae, 1755.

Roberti, Effectus suspensionis particularis. *Apoll.* 1938. 130.

Roberti, Quaenam poenae applicari possint per modum praecepti. *Apoll.* 1931. 294—300.

Roberti, Suspensio viget extra territorium Superioris infligentis. *Apoll.* 1938, 131.
Roberti, De delictis et poenis, vol. I. Pars. I. et II. Romae, 1930.
Schmalzgrueber, Ius ecclesiasticum universum, V. Romae, 1845.
Seriski, P. M. Poenae in iure bysantino ecclesiastico, Romae, 1941.
Siena, P. Commentarius in Constitutionem Apostolicae Sedis. Neapoli, 1893.
Svoboda, R. Zum neuesten Stand der moralischen Situation. *Th. pr. Qu.* 1954, 124—134.
Teodori, De effectibus excommunicationis. *Apoll.* 1931, 305.
Teodori, Profanatio sacrarum specierum. *Apoll.* 1931, 307.
Teodori, Sigillum sacramentale. *Apoll.* 1931, 310.
Teodori, Violatio clausurae. *Apoll.* 1932, 108.
Tumbas S. De efficaci causa damni iniusti. *Per.* 1953, 319—361.
Wernz, Ius decretalium, VI. Prati, 1913.
Wernz—Vidal, Ius decretalium, Prati, 1913. VI.
Wiest, D. H.: The *Precensorship* of Books (Canons 1384—1386, 1392—1394, 2318.), Washington (n. 329. The Canon Law Studies), The Cath. Univ. of Am. Press, 1953, p. 194.
Zarba, Marcelli.: De vi canonis 2254. § 1. in ordine ad absol. censurarum ab homine. *Period.* 1935, 288—306.

*

Angyal Pál, A magyar büntetőjog tankönyve, I—II. Bp. 1943.
Angyal Pál, A criminal-biológiai személyiség kutatása és az igazságszolgáltatás. Bp. 1937.
Angyal Pál, A joghézag problematikája a büntetőjogban, Bp. 1942.
Angyal Pál, A tragikum és a büntetőjog, Bp. 1927.
Balás P. Elemér, Az okozatosság büntetőjogi problematikája. Bp. 1936. (M. Tud. Akadémia Jogtud. Bizotts. 7.)
Bibó István, Etika és büntetőjog. Bp. 1938.
Burány Gergely, A római állandó törvényszékek és a bűnfenyítő eljárás Cicero korában, Szombathely, 1883.
Büntető Törvénykönyv, (A Magyar Népköztársaság büntető törvénykönyve. 1961. évi V. törvény: Magyar Közlöny, 1961. dec. 27. 97. szám), Bp. 1962.
Dombováry Géza, A tény és jogkérdés a bűnvádi gyakorlatban. Bp. 1912.
Finkey Ferenc, A bünösség fogalma a világi büntetőjogban. Bp. 1941.
Hacker Ervin, Bevezetés a büntetőjog bölcseletébe. Pécs 1924.
Heller Erik, Szubjektivismus és objektivizmus a büntetőjogban, Kolozsvár, 1944.
Kálmán György, A becsület védelme, az anyagi büntetőjogban, Bp. 1961.
Kauser Lipót, A kártevés okozatosságáról. Bp. 1939.
Kéthely Sándor, A tömeglélektan aktuális kriminálétiologiai tanulságai, Miskolc, 1927.
Losonczy István, A tettesség, Bp. 1961.

Lutter János, Az egyházi büntetőjog története és jelenlegi állása, I. k. A történeti fejlődés az apostoli kortól Gratianig. Bp. 1913.
Oberschall Pál, A visszaesés. Bp. 1900.
Rácz György, Az analógia alkalmazásának problémája a büntetőjogban.
Szabó András, A fiatalkorúak és a büntetőjog, Bp. 1961.
Szelényi Zoltán, A büntetőjog helye a jogrendszerben, Bp. 1947.
Tóth József, A bírói függetlenség közigazgatási jogunkban. Bp. 1930.
Varga Károly, A bűn vallási, erkölcsi, jogi szemlélete. Bp. 1928.
Visky Károly, A „vis maior" a római jog forrásaiban. Bp. 1942.
Winkler Béla, A büntetőjog módszere, Bp. 1937.
Zánkay Gyula, Az egyházi gyógybüntetések különös tekintettel IX. Pius *„Apostolicae Sedis"* kezdetű konstituciójára. Veszprém, 1877.
Zöldy M., Irány a büntetőjog spiritualizálása felé. Bp. 1941. (Klny. a Notter A. Emlékkönyvből.)

II. FEJEZET

A BŰNTETTEK ÁLTALÁBAN

142. § A bűntett fogalma (c. 2195)[6]

I. *A bűntett meghatározása*

A büntetőjog feladata a *jogrend* megvédése. Ebből következik, hogy nem az összes rossz, vagyis az isteni parancsokba ütköző cselekményeket, de még nem is az emberi törvények összes áthágását bünteti, hanem csak ama törvénysértéseket, amelyek adott esetben a közösségnek, különleges veszélyt, vagy kárt jelentenek. Ezeket bűntetteknek, vagy bűncselekményeknek nevezzük.[7]

[6] *Beste*, 960, sq. — *Eichmann*, 27. sq. — *Chelodi—Ciprotti*, 6. sq. — *Cocchi*, V. 5. sq. — *Coronata*, IV. 4. sq. — *Jone*, III. 395. sq. — *Michiels*, I. 60. sq.

[7] A bűntett, vagy bűncselekmény elnevezésére más-más kifejezést használ a kánoni jog.

A *római* jogban (*Albertario*, Delictum et crimen nel diritto romano-classico e nella legislazione giustiniana, Milano, 1924.) e kifejezések: *scelus, nefas, probrum, flagitium, peccatum, maleficium, facinus* inkább szakrális jellegű szavak és nem jogi terminusok. Szakkifejezés a *delictum* és *crimen*. A *crimen* nyilvános, rendkívüli bűntett; a *delictum* általános kifejezés: pl. magán-bűncselekmény. A Jusztinián-féle jogban már felváltva használják.

Más-más szó használatos a kánoni jogban is; pl. szerepel:

a) *Crimen:* pl. c. 19, 23 q. (St. Aug. Contra Epistolam Parmeniani lib. III. c. 2.), c. 67. D. 50. (S Leo, Epistola XC. c. 2. ad Rusticum Narbonensem), c. 3. X, 5, 94. (apostasia), c. 31, X, 5, 3. (simonia); c. 15. X, 5. 34. (incestus); c. 7. X, 5, 16. (adulterium); c. 5. X, 4, 11. (fornicatio);

1. A bűntettet maga az egyházi törvényhozó így határozza meg: *Olyan külső és erkölcsileg beszámítható törvénysértés, amelyhez legalább meg nem határozott kánoni szankció van hozzákapcsolva.* (c. 2195. § 1.); „Externa et moraliter imputabilis legis violatio cui addita sit sanctio canonica saltem indeterminata." — E meghatározás inkább gyakorlati norma akar lenni, nem pedig tudományos definició.

2. A bűntett, vagy bűncselekmény *tudományos alapon:* valamely jogilag védett érdeknek olyan jogellenes megzavarása, amelyre az illetékes hatóság (Egyház, állam) büntetést szab ki, mert annak a megbüntetését az erkölcsi rend megköveteli, vagy a korabeli társadalmi felfogás igazságosnak, szükségesnek és hasznosnak tartja.[7a]

3. A bűntett *jogi* alapon: *a törvény vagy a törvény felhatalmazásából más kútfő által büntetéssel fenyegetett jogellenes cselekmény bűnös elkövetése.* — A bűncselekmény, mint jogi kategória, a következő három elemből áll:

a) *Jogellenes cselekmény.* A *cselekmény* nem más, mint akaratmegnyilatkozás, amely magában foglalja az akarat elhatározását, ennek külső megnyilatkozását (mozgás, vagy nyugvás, tehát magatartás), végül a tevékenység hatását (eredmény vagy hatás).

Jogellenes cselekmény, mert a cselekménnyel sértett, vagy ve-

c. 23, X. 5, 1. (homicidium), c. 2, X, 4, 19. (furtum), c. 23, X, 5, 1. (periurium); in Conc. Trid.: sess. 24., c. 4, 8. de ref. (crimina clericorum), sess. 24. c. 7. de ref. (crimen homicidii), sess. 24, c. 8. de ref. (crimen concubinatus) sess. 24. c. 6. de ref. (crimen haeresis). — Vö. *Hinschius,* V. S. 908, 9.

b) *Delictum:* Pl. c. 21. C. 11, q. 3. (1. orig.), c. 21, C. 24, q. 1. (S. Aug. De baptismo, II. 6. n. 9.); c. 5 X. 5. 16. (adulterium); c. 6. pr. X. 5, 12. (homicidium), c. 14. X. 3. 28. (homicidium, incendium, percussio clericorum, violatio ecclesiarum, incestus; in Conc. Trid. seu 13. c. 5. de ref. can. 14, c. 4. de ref. can. 25, c. 3 de ref. sess. 25, c. 14, de ref. — cf. *Hinschius.* V. p. 909. nota 1.

c) *Scelus.* Pl. c. 6, X. 5, 37. (latrocinia). c. 1. in VI. 2, 10. (simonia) c. 2. in VI, 2. 14. const. Cum primum 1 apr. 1566. § 10: blasphemiae scelus crimen, *Fontes,* I. n. 111. p. 200.; Pius V. const. *Horrendum* 30. Aug. 1568; horrendum scelus sodomiae, *Fontes,* I. n. 128. p. 229. — Clemens VIII. const. *Etsi alias* 1. Dec. 1601. § 3.: pravissima scelera usurpationis (*Fontes,* I. n. 188. p. 357.).

d) *Excessus.* Főleg a papok bűneinél szerepel. Pl. c. X, 5, 27; de excessibus praelatorum, c. 4. X. 2, 1; c. 1. X, 5, 14. (duellum clericorum): c 31, X, 5, 3. (simonia, periurium, dilapidatio);

e) *Flagitium.* Pl. Pius V. const. *Horrendum* 30. aug. 1586. (sodomia), Sixtus V. const. *Coeli et terrae,* 5. jan. 1586. § 4.; sortilegia, *Fontes,* I. n 157, p. 285. facinus, maleficium etc.

Most a kódexben főleg a *delictum* szó szerepel, néha a *crimen* szó is feltűnik, de ugyanolyan értelemben. — Vö. még *Hinschius,* V. p. 909 nota 2. és *Michiels,* I. 59. sq.

[7a] Vö.: A *Szentirmai,* Questiones de iure poenali canonico hodiernis necessitatibus accommodando, in *Monitor* eccl. 1962. 607—623.

szélyeztetett érdek a jog által védelmi övvel körülvett érdekek közé tartozik.

A *büntetőjogi* jogellenesség mindig kötelességsértés és mindig bűnösségből fakadó cselekmény.[8]

b) *Bűnösség:* csak az a jogellenes cselekmény bűntett, amelynél a cselekmény és cselekvő egyénisége között olyan etikai okozati összefüggés forog fenn, amelynél fogva az *rosszalló* értékítélet alá vonható.

c) *Kriminális büntetéssel* való fenyegetettség, ez olyan joghátrány, amelyet a törvény vagy más kútfő a törvény felhatalmazásából közérdekből szab ki, vagy helyez kilátásba.

A jogellenes cselekményt bűntetté nyilvánítja az illetékes hatóság rendszerint akkor, ha

minél értékesebb a sértett érdek,

minél intenzívebb a sértő akarat,

minél távolabb esik a sértő cselekmény a helyes cél helyes eszközeitől,

minél gyakoribb a sértő cselekmény.

A meghatározásban tehát *három* lényeges elemet vehetünk észre: a jogi elemet, vagyis a *lex poenalist,* a büntetőtörvényt; az erkölcsi, vagy alanyi elemet, vagyis a beszámíthatóságot, és végül az anyagi, vagy tárgyi elemet (corpus delicti), az okozott kárt.[9]

II. *A törvényes fogalom és a tényállás*

Valamely cselekmény csak akkor válik bűntetté vagy bűncselekménnyé, ha rendelkezik mindama feltételekkel, amelyeknek *együttes*

[8] A *civilis* vagy magánjogi jogellenesség nem mindig feltétlenül kötelességsértés s nem is mindig cselekmény, pl. magánjogi jogkörbe benyúló állapot, amelyet beszámíthatatlan egyén, sőt természeti erő is előidézhet.

[9] Tehát lényegesen különbözik egymástól a *bűn* (peccatum) és *bűntett* (delictum). Az előbbi sokkal tágabb és az erkölcsi rendbe tartozik (Istennel, embertársainkkal és önmagunkkal szemben fennálló kötelességek), az utóbbi pedig a jogrendbe. A jogrend ugyanis az erkölcsi rend hatalmas birodalmának (etika) *egy* jelentős területe (amelyet a tételes jogalkotás szabályoz). Az erkölcsi rend *minden* megsértése az Egyház bírói hatalma alá tartozik a *belső* fórumon (ratio peccati). A *külső* fórumban azonban csak azokat a törvénysértéseket vonja jogi szabályozás alá, amelyek a közjót (bonum commune) közvetlenül is megsértik. Az összes bűnök külső büntetése nem is volna lehetséges, de még okos dolog sem. — *Röviden:* minden bűntett bűn, de nem minden bűn egyben bűntett is.

fennforgása esetén a büntető jogszabály alkalmazásba jön. A büntető jogszabály alkalmazása ugyanis logikai következtetés eredménye.[10]

E feltételek a következők:

1. *A törvényes fogalom.* — A büntetőjogilag értékelt *absztrakt* cselekményt *törvényes fogalomnak,* vagy *törvényes tényállásnak* (praeceptum legis) nevezzük.

A *törvényes fogalom* elemei lehetnek:

1° *általánosak,* amelyek minden törvényes fogalomban bent vannak: elkövető, tárgy, tevékenység; és *különösek,* amelyek csak egyes törvényes fogalmak sajátjai: pl. előre megfontoltság;

2° *szubjektívek* a cselekvő oldalán jelentkeznek, mint célzat, szándék; és *objektívek,* amelyek külsőleg érzékelhetők, pl. eszköz;

3° *deszkriptívek,* ha tartalmi elemeik a törvényben adva vannak: pl. ember, ház; és *normatívok:* ha a tartalmi elemek valamely értékrendből következnek, pl. okirat, éjjel.

A helyes álláspont: az *egyenértékűség* tana szerint: ha bármelyik elem is hiányzik a tényállásból, nincsen bűncselekmény.

A törvényes fogalom elemeit a jogszabály, majd kimerítően, majd utalásokkal, majd csak névszerinti megjelöléssel (ún. blankett, vagy kerettörvény) nyújtja.

Van *mozzanatos* (pl. hamisítás és használat), *vagylagos* (erőszak és fenyegetés) és *többes* törvényes fogalom.

2. *Tényállás.*

A *konkrét* emberi cselekvésből fakadó történés, amelynek részei együtt *ex tunc* tényt alkotnak, amelyeket jogilag tényállásnak nevezünk.[11]

3. *Tényállásszerűség.*

Ha a tényállásban megvannak a törvényes fogalom elemei, vagy ha ún. tényállásszerűség forog fenn, a tényállás alá vonható a törvényes fogalomnak (subsumptio) és így megállapítható a bűntett fennforgása. Ha a tényállás *tényállásszerű,* vagyis azonos a törvényes fogalommal, bekövetkezik a bűntett megállapítása. Tényállásszerűség híján nincs bűntett.

A tényállásszerűség megállapítása. vagyis a *subsumptio* helyessége feltételezi:

[10] Pl. *maior* a jogszabályban kifejezésre jutó büntetőjogilag értékelt *absztrakt* cselekmény: aki embert előre megfontolt szándékkal megöl, — halállal büntetendő; *minor* a konkrét történés, amelyben megvannak a *maior*-ban felsorolt összes ismérvek: pl. Nagy János heteken át tartó fontolgatás után leszurta Kis Pétert, aki meghalt a szúrás következtében; beáll a *konkluzió,* a záró ítélet formájában történő jogalkalmazás: a bíró Nagy Jánost gyilkosság bűntettében bűnösnek mondja ki és halálra ítéli.

[11] Legtágabban: *minden* történés tényállás.

a) a tényállás helyes megismerését (bizonyítás: kriminalisztika), *b)* és a *törvényes* fogalmak és általában a büntető jogszabályok pontos tudását (dogmatika). Néha vitás, hogy a tényállás melyik törvényes fogalom alá esik; ilyen határeset eldöntése az értelmezéstől függ. Ha helytelen subsumptio szerepel: *subsumptionalis* tévedésről van szó.

Igen fontos annak ismerete, hogy valamely cselekmény vagy jogeset kimerítette-e valamely bűntett tényállását, vagy sem? — A bűntett tényállásszerűségének, vagy *büntethetőségének* megállapításánál tehát figyelembe kell venni:

a bűntett jogi oldalát,
a bűntett alanyi oldalát és
a bűntett tárgyi oldalát.

143. § A bűntett jogi oldala: Lex poenalis[12]

Nullum crimen sine lege poenali praevia
(c. 2195., 2222. § 1.)

I. *Történeti előzmények*

1. A *római* jogban már találunk ilyen intézkedést: *Ulpianus:* „poena non irrogatur nisi quae quaque lege vel quo alio iure huic delicto imposita est." (L. 131, D, 4. 16.)

De kivételesen a magistratus is alkalmazott büntetést „ad exemplum legis". *(Modestinus:* L. 7, § 3., D. 48, 4.)

Ilyen módon az előre meg nem határozott büntetéseket hasonló esetekre *kiterjesztő* magyarázattal és analógiával alkalmazták.[13]

Tehát a „nullum crimen sine lege" elv nem volt abszolút .

2. Vitatott, hogy a régi *kánoni* jogban ez az elv érvényesült-e.[14]

3. Tagadhatatlan, hogy a francia forradalom óta a polgári büntetőjog ezt az elvet következetesen alkalmazza, inkább politikai, mint jogi megfontolás alapján.

a) A XVIII. században a hatalom szétválasztásának elve érvényesül[15] és ebbe szorosan beleillik a bírói önkény törvényes megszorítása.

b) A *Balanciertheorie*[16] és *Rousseau*[17] elve az, hogy úgy kell meg-

[12] *Chelodi—Ciprotti*, 6. — *Michiels*, I. 77—88.
[13] *Latini*, pag. 69.
[14] *Hinschius*, IV. s 745. és *Weruz.* (im. VI, n. 16.) igenlően válaszol (a c. 3. C 32, q, 4. alapján), míg mások, pl. *Hollweck* tagadja. Vö.: *Michiels, pag.* 73—74.
[15] Törvényhozói, bírói, végrehajtói hatalom. *Montesquieu.* L' Esprit des Lois, XI. cap. 6.
[16] *Pufendorf*, De iure naturae et gentium, libr. VIII. c. IV. § 3.
[17] Le contract social, livr. II. c. 6.

alkotni a büntetést, hogy veszélyesebb legyen a törvény megsértése, mint annak megtartása (il faut balancer...). A polgároknak tehát már eleve ismerniök kell ama hátrányokat, amelyeket törvénysértés esetén el kell viselniök. Tehát így felmerült a büntetőtörvények kodifikálásának szüksége.

Mindkét elvet elismeri az 1791. évi francia büntető törvénykönyv.[18]

4. A jogi elem, vagyis a *lex poenalis* szükségességének indokolása.

a) Nem vitás, hogy minden törvényes elöljáró alattvalóinak vétkes törvénysértését (ha azt a társadalmi rend megköveteli) büntetéssel sújthatja. Lényegileg tehát nem szükséges *előzetes* figyelmeztetés. Elégséges, hogy a cselekedet erkölcsileg és társadalmilag rossz legyen és hogy az adott társadalmi rend megkívánja annak büntetését. Mégis a *praktikus* emberi értelem szava megkívánja a *„nullum crimen sine lege"* elv alkalmazását.

b) Lehetetlen ugyanis *minden* külső törvénysértést büntetéssel sújtani. Ha viszont a büntetendő cselekményeket maga a bíró jogosult volna megállapítani, teljes zavar és önkény uralkodna. — A helyes társas rend irányításához hozzátartozik, hogy maga a *törvényhozó* hivatalosan, vagyis törvényileg állapítsa meg:

milyen külső törvénysértést tekint bűntettnek és a megnevezett bűntetteket *milyen* büntetéssel kell, vagy lehet büntetni.

c) A bűntettnek és büntetésnek előre való megállapítása igen jó pszichológiai kényszer a törvénysértéstől való elrettentésre.

5. *A kánoni jog álláspontja*

Az Egyház nem belső és abszolút szükségességből veszi fel a bűntett meghatározásába (c. 2195. § 1.) az előzetes *lex poenalis*-t, hanem gyakorlati meggondolásból.

a) A rendes eset tényleg az, hogy egy jogszabály megsértését *nem* büntetik, hacsak előzetesen nincsen büntető szankcióval ellátva és ilyen módon kihirdetve, vagy közölve (parancs esetén). Valóban sok kánonista azt állítja, hogy a modern büntetőjogtudomány alapelvét, amely szerint nem lehet büntetni előzetes büntető törvény nélkül *(nullum crimen sine lege,* vagy *nulla poena sine lege),* az egyházi törvénykönyv is átvette. Elvileg az Egyház osztatlan hatalmánál fogva megtehetné, hogy a közrendet sértő cselekményeket előzetesen kilátásba helyezett büntetés nélkül is megtorolja. A gyakorlatban azonban nem teszi, nehogy önkényességnek nyisson kaput.

Vagyis szükséges, hogy a törvényhozó előzetes intézkedéssel kinyilvánítsa: milyen törvénysértéseket tekint büntetendőknek a tény-

[18] Az 1791. évi okt. 3. rendelet így szól: „Nul ne peut être puni, qu'en vertu d'une loi établie et promulgée antérieurement au délit et légalement appliquée." Id. *Michiels,* im. pag. 74., l. j.

leges törvénysértés esetén milyen büntetéssel kell a tetteseknek számolniok. (c. 2222. § 1.)

Az azonban nem szükséges, hogy *egyetemes* törvény állapítsa meg eme szankciókat (legtöbbször ez is megvan, c. 2314—2414.), hanem a jogi elem tényállásához elégséges, ha *partikuláris* törvény, vagy hatósági büntető parancs (praeceptum iurisdictionale), vagy kánoni intés (monitio) foglalja magában a büntető szankciót (c. 2195. § 2.).

b) Lehet azonban olyan eset is, amikor, noha a jogszabály-sértés előzetesen semmiféle büntető szankcióval nincsen ellátva, mégis ilyen esetben is fennállhat büntető szankció, ha a konkrét esetben előzetes kánoni *intés* büntetést helyez kilátásba *(monitio canonica cum comminatione poenae)* törvénysértés esetére, és a törvénysértés tényleg bekövetkezett. (c. 2222. § 1.)

Ebből következik, hogy nemcsak büntető törvény vagy büntető parancs, hanem bármely *fegyelmi* jogszabály sértése is bűntett lehet és büntethető, ha előzetes kánoni intés kilátásba helyezte a sértés esetére a büntetést. Tehát a kánoni jogban a fenti elv: *„Nullum crimen sine lege poenali praevia"* így alakul: *„Nullum crimen, nulla poena sine sanctione poenali praevia."*[19]

Ez következik az Egyház különleges helyzetéből, ahol vannak *kisebbfokú* törvényhozók, akiknél kívánatos, hogy a büntető hatalmuk a törvényhozó hatalommal azonos legyen, hogy a törvényszegést hatásosan megakadályozzák. Ezért nemcsak megelőző, preventív intézkedéseket *(remedia)* tehetnek (c. 2306.), hanem *valóságos* parancsot, vagyis büntetéssel kapcsolatos kánoni intést is alkalmazhatnak.

c) Elégséges tehát olyan előre meg nem határozott büntető szankció is, amelyet az elöljáró, vagy bíró konkretizál. A kódex többféleképpen[20] állapítja meg a büntetést.

Az idevágó abszolút principium tehát így alakul a kódexben: *„Nullum crimen, nulla poena sine sanctione poenali praevia saltem indeterminata."*

[19] *Michiels*, 2. I. 83.

[20] a) *Kimerítően* (pl. c. 2410, 2347. n. 2.),

b) a *maximumot* és *minimumot* szabja meg (pl. c. 2324, 2337. § 1., 2353, 2385, 2395.),

c) a büntetést megparancsolja, de annak *mértékét* és *minőségét* a bírói belátásra bízza (pl. c. 2323, 2343. § 4., c. 2364, 2404.),

d) a büntetést a bűn *súlyossága* szerint kell kiszabni (pl. c. 2322, n. 1, 2., 2325, 2329, 2383, 2386, 2390. § 1.),

e) a büntetés alkalmazását vagy mellőzését a *bíróra bízza* (pl. c. 2362, 2391. § 2.),

f) minden a bírói belátásra van bízva: a meghiusult bűntetteknél (c. 2235.), *in conreitate accessoria* (c. 2209. § 4., 2231.), a cenzúra feloldása után kiszabható megtorló büntetés (c. 2248, § 2, 2242. § 3.).

II. *Kivétel a „nullum crimen sine lege poenali" elve alól* (c. 2222. § 1.)

Ha valamely törvénysértés előzetesen nincs is büntető szankcióval ellátva, annak megsértését

a) a törvényes hatóság (superior)

b) büntetés előzetes kilátásba helyezése nélkül is

c) igazságos büntetéssel sújthatja,

d) ha abból botrány származott,

e) vagy a törvényszegés különleges nagysága azt indokolttá teszi (c. 2222. § 1.).

Van tehát olyan eset, amikor *nincsen* büntető szankció, sem előzetes kánoni figyelmeztetés, — mégis a törvényes elöljáró büntethet.

Hogyan egyeztethető ez össze az imént taglalt és jól megindokolt elvvel?

Az ellentét feloldására több vélemény van:

1. Az egyik nézet szerint szükség van ugyan mindig *előzetes* büntető szankcióra, de ez a c. 2222-ben a törvénysértés *után* lép fel, amelyet a büntetést kiszabó elöljárói parancs foglal magában. Itt tehát a törvény *visszaható* erejének elve érvényesül úgy, hogy az elöljáró ama parancsa, amely súlyos *botrány* miatt régebbi, nem büntető törvény megszegését büntetéssel sújtja, törvényhozói aktusnak minősül, amelynél fogva eme kánonban (c. 2222.) biztosított hatalmával *ex tunc* érvényesülő (a törvényszegés idejétől) büntető szankciót állapít meg, és így a nem büntető törvényt büntető törvénnyé alakítja át.[21]

2. *Michiels*[22] szerint a c. 2222. § 1. nem alkot kivételt a főszabály alól, amely szerint csak az a követelmény, hogy előzetes, legalább meg nem határozott büntető szankció kapcsolódjék a törvényhez. Nem szükséges azonban, hogy a *konkrét* megsértett törvény is rendelkezzék ilyen szankcióval. Elégséges, hogy valamely *általános* törvény mondja ki ezt a meg nem határozott szankciót, amely egyéb törvénysértésekre is alkalmas lehet. Már pedig a c. 2222. § 1-ben kimondott elv szerint *minden* egyházi törvényt, tehát azt is, amelyhez közvetlenül semmiféle büntető szankció nincs kapcsolva, *a priori*, vagyis a tényleges törvénysértés *előtt* büntető törvénynek kell tekinteni. Ez ugyanis hazározatlan, de a törvényes elöljárótól meghatározandó és alkalmazandó szankcióval van illetve lesz ellátva akkor és annyiban, amikor és amennyiben annak áthágása botrányt okoz, vagy különösen súlyos. Más szóval bármely törvény áthágásánál felmerülő botrány és súlyosság *önmagában* már büntett a c. 2222. értelmében, amely *fakultatív*, vagyis meg nem határozott szankció-

[21] *D'Angelo*, Saggi di questioni giuridiche I. p. 105. és *Ephem. Theol. Lovan.* III. (1926. p. 213.)

[22] *Michiels*, I. 86. sq.

val van megerősítve és ezt a c. 2222. § 2. alapján kell büntetni. Így a büntetést *de facto* alkalmazó elöljáró aktusa nem törvényhozói ténykedés, hanem merőben *bírói* ténykedés, vagyis a kánonban fakultatív szavakkal kilátásba[23] helyezett, de meg nem határozott szankciónak egyszerű alkalmazása.

Ezt az alkalmazást nemcsak a szoros értelemben vett elöljáró végezheti, hanem az is, aki *bírói* hatalommal rendelkezik; a c. 2222-ben ugyanis a *superior* nem törvényhozó, hanem bírói értelemben szerepel. (Vö. c. 2220. § 1. vége — c. 2223.)[24]

3. Nézetünk szerint teljesen meddő az a harc, amely (c. 2222.) iparkodik mesterkélt magyarázatokkal megmenteni a *„nullum crimen sine lege"* elv feltétlen érvényesülését a kánoni jogban. Ismert dolog, hogy ezt az elvet a polgári jog dolgozta ki s így e jog talaján áll. A természetjogi alapon álló kánoni jog helyesen tette, hogy ezt az elvet átvette, de igen bölcsen cselekedett, amikor a c. 2222. § 1-ben magának szükség esetén szabad kezet biztosított.[25] Ennek legfőbb oka az, hogy az Egyház nemcsak a jog területén, hanem az *egész* erkölcs területén is őrködik Krisztus rendelése alapján.

144. § A bűntett alanyi oldala[26] (c. 2199—2206)

(A bűntett alanya; alanyi bűnösség)

I. *A bűntett elkövetője*

Mivel a bűntett akarattal bíró lényt tételez fel, és ilyen lény csak az *ember*, következőleg bűntett alanya, elkövetője csak ember lehet. Nem lehet bűntett elkövetője dolog vagy állat. A jogi személy vétőképessége tekintetében eltérőek a vélemények. A kánoni jog vétőképesnek tartja, mivel ennek is van kollektív akarata; alkalmazható büntetés, pl. feloszlatás, pénzbüntetés, interdiktum. Te-

[23] Gyakorlatilag ez azt jelenti, hogy több olyan törvényt, amelynek megsértése *in se* nem bűntett, Pl. tiltott könyvek olvasása, (c. 1395. + 2318) az évi gyónás elmulasztása (c. 906). Fornicatio clerici stb. előzetes figyelmeztetés nélkül is jogosan büntethető.

[24] *A szokásjog* megsértése nem bűntett, de kánoni intéssel, büntetéssel lehet megfenyegetni (l. s. vagy f. s.), így *formaliter* a kánoni figyelmeztetés és nem a szokásjog megvetése nyer büntetést.

[25] Vö. *Eichmann—Mörsdorf*, III. 6. S. 300. 1.

Wimmer, Die Bestrafung von Humanitätsverbrechen und der Grundsatz „nullum crimen sine lege", Süddeutsche Jur. Ztg. 2/1947/123. sq.

Casey, A Study of Canon 2222. § 1., Washington, 1949.

[26] *Beste*, 964. sq. — *Chelodi—Ciprotti*, 8. sq. — *Cocchi*, V. 15. sq. — *Coronata*, IV. 23—44. — *Eichmann*. 35. sq. — *Jone*, III. 400. sq. — *Michiels*, I. 88—125. — *Regatillo*, II. 325. sq. —

hát a jogi személy bűntett alanyisága a kánoni jogban elfogadottnak mondható.

A törvényes fogalom kezdőszavai: *si quis... aki...* arra enged következtetni, hogy a bűntett alanya minden élő ember, aki beszámítási képességgel bír.

A bűntett *elkövetőit, alanyait,* másképp bűntetteseket, vagy egyszerűen tetteseket különböző osztályokba szokás sorolni, akiket a bűntett megvalósításában vállalt szerepüknek megfelelően más-más névvel illetjük:

Tettes az, aki a bűntettnek a törvényben meghatározott tényállását egészben vagy részben megvalósította.

Felbújtó az, aki mást a bűntett elkövetésére szándékosan rábír.

Bűnsegéd az, aki a bűntett elkövetéséhez másnak szándékosan segítséget nyújt.[27]

II. *Az alanyi bűnösség.*

Az emberi akarat míg meg nem nyilatkozik, büntetőjogilag figyelmen kívül marad (de internis non iudicat praetor). Az akarat a megnyilatkozás, vagyis valamely cselekménybe való átmenet után a létrejött cselekmény *benső* része, *oka* s mint ilyen, a tényállásnak a törvényes fogalomba felvett ismérvvel kongruens eleme szerepel.

Az akaratnak, illetve tettes egyéniségének a cselekménnyel kapcsolatos pszichikai kauzalitásából, ha *etikai* szempontból rosszalló értékítélet alá esik, az ún. *bűnösség* áll elő, amely nélkül nincsen bűntett.

Bűntett tehát bűn nélkül elképzelhetetlen. A jogi beszámíthatóság pedig feltételezi az *erkölcsi* beszámíthatóságot. Ezért csak egyedül az értelmes és szabad akarattal rendelkező ember képes bűnt elkövetni, vagyis bűnös szándékkal a törvényt megszegni.

Elméletben minden ember rendelkezik szabad akarattal, de a *gyakorlatban* ennek a szabadságnak különböző fokai vannak:

A bűnösség alakjai: a *szándék* (dolus) és *gondatlanság* (culpa).

1. *A szándék (dolus)*

A szabad akaratnak két forrása van:

a) a szándékosság *(dolus),* ez *voluntarium directum, seu in se,*

b) és a gondatlanság *(culpa),* ez *voluntarium indirectum, seu in causa.*

[27] A magyar Btk. szerint valamennyien a tettes cselekményére megállapított büntetéssel büntetendők.

Tehát csak a szándékból (dolus), vagy gondatlanságból (culpa) eredő cselekmény esik beszámítás alá, feltéve, hogy ez utóbbi súlyos. A bűnösség tehát két formában jelentkezhetik.

A bűntett fő alanyi eleme a *szándékosság* (dolus)[28], amelynek fennforgását a jog külső törvénysértés esetén mindaddig vélelmezi, amíg az ellenkezője bizonyítva nincsen. (c. 2200, § 2.)[29]

Tágabb értelemben tehát a beszámíthatóság a szándékon kívül *a gondatlanságot* (culpa) és magában foglalja. (c. 2199.)

A *szándék* (dolus) *tehát nem más, mint a külső törvényszegésre irányuló bűnös akarat.*[30]

Tehát *szándékosan* cselekszik, aki magatartásának következményeit kívánva (dolus directus), vagy a következményekbe belenyugodva hajtja végre a cselekményt (dolus eventualis). Pl. az ingók ellopását közvetlen, direkt, az emberölést csak közvetett szándékkal követte el.

2. *A szándék feltételei*

a) *Az értelem részéről szükséges:*

1° *cognitio legis violatae,* vagyis a kötelességellenesség tudata, vagy tudatának lehetősége — ez minden erkölcsileg fejlett embernél megvan.

Nem szükséges annak tudata, hogy ezt a jog helytelenítő értékítélet alá vonja, hogy ahhoz büntetőjogi következményeket fűz

[28] A régi kánoni jogban a szándék megnevezésére több fogalom szerepelt; pl.

a) *animus seu voluntas* c. 10, C. 15, q. 1., c. 42, 43, 44. D. 50.
b) *propositum* L. 11. § 2., D. 48, 19,
c) *industria,* c. 1, X, 5, 12.
d) *deliberatio,* c. 3. X, 5, 39.
e) *consultum,* L. 5. § 2. D. 48, 19.
f) *scientia,* Pius IX. const. Apostolicae Sedis, 12. oct. 1869. n. 2. 30, 47.
g) *malitia,* c. 7. X, 5, 20.
h) *audacia,* const. Ap. Sedis n. 18.
i) *fraus,* L. 1. C. 9, 16.
j) *nequitia,* L. 23. § 2. D, 21, 1.
k) *praesumptio,* const. *Ap. Sedis,* n. 28, 31, 36. 44., amely a „deliberata (helyesebb: dolosa) voluntas violandi legem". (c. 2200.) A *dolus*-nak a polgári jogban más jelentése van. (c. 103. § 1., c. 1684. sq. = megtévesztés, csel, stb.)

[29] A normális, egészséges észjárású ember ugyanis cselekedeteit tudatosan (scienter et volenter) szokta végezni, azért törvénysértés esetén a jog, vélelmezi a szándékosságot (dolus praesumitur).

[30] „Voluntas sceleris, vel voluntas criminosa in violationem legis deliberate directa", (*Michiels,* im. p. 102.), vagy „intentio positiva a voluntate agentis deliberate et libere elicita ponendi actum externum legi contrarium." (*Michiels,* im. pag. 103.)

(c. 2202, § 2.). (Error iuris = a törvény nem tudása nem mentesít.)[31] A büntetés nemtudása azonban a bűnösséget csökkenti (c. 2202. § 2.) és az önműködő *cenzúra* alól mentesít. (c. 2229. § 2, 3.)

2° *Deliberatio,* vagyis a külső cselekedet jogellenességére való tényleges figyelem, más szóval a cselekedet jogellenes hatásának előrelátása.

b) Az *akarat részéről* szükséges:

1° cselekvési szabadság a konkrét esetben,

2° egy meghatározott cselekedet tényleges pozitív akarása.

A *szándék* (dolus) lényege az akaratban rejlik. A *bűntudat* a szándék valamelyes belső feltétele.

Nem szükséges azonban, hogy a törvénysértés *ex odio* történjék, elégséges, ha valaki pozitíve akarja a törvényellenes cselekedet végrehajtását.

III. *A szándék (dolus) osztályozása*

1. *Intenció szerint:*

a) *indulatos* és *rögtönös* szándék (dolus impetuosus vagy repentinus);

b) *megfontolt* szándék (dolus meditatus, deliberatus);

c) *előre megfontolt* (praemeditatus, gondos, hideg számítás, pl. lelki nyugalommal gyilkol);

d) *genericus* szándék: egyszerű jogellenes akarat, amely törvényszegésre irányul, de külön motívum, vagy cél nélkül;

e) *specifikus* szándék, amikor külön motívum is csatlakozik a törvényszegéshez (pl. gyűlölet).

2. *Eredmény szerint:*

a) *meghatározott szándék* (dolus determinatus), amikor az akarat meghatározott jogellenes eredményt céloz (pl. az abortus: a magzatölésre irányul);

[31] A *törvények általában* olyan szabályokat tartalmaznak, olyan magatartást írnak elő, amelyet az *adott* társadalomban élő minden egyénnek különlegesebb képzettség nélkül is tudnia kell.

Innen van, hogy a törvény *nem tudása* általában a büntethetőséget nem zárja ki, mert arról, hogy valamely cselekmény a közösségre veszélyes, az elkövető nem a büntető törvényből, hanem *nevelése* alapján a kat. hit és erkölcs szabályaiból szerez tudomást. Viszont azért, amit nem tudunk és *nem is tudhatunk*, szemrehányás nem érhet bennünket, ezért zárja ki a szándékot a *ténytévedés* (error facti).

b) *határozatlan* szándék (dolus indeterminatus), amikor a jogellenes eredmény szándéka csak *in confuso* van meg;[32]

c) *generális* szándék, amikor a szándék több meg nem határozott jogellenes eredményt foglal egybe: pl. a *percussiónak*: halál, sérülés, csonkítás lehet az eredménye;

d) *alternatív* szándék, amikor a több jogellenes eredmény közül csak egyiket, vagy másikat célozza (pl. a romlott étel megetetése betegséget vagy halált okozhat);

e) *eventuális* szándék, ha valaki a jogellenes eredményt pozitíve célozza, amely azonban váratlanul, akaratlanul keletkezik. (Pl. valaki megesküszik valaminek igazságára, de ha tudná, hogy az hamis, akkor is megesküdne.)[33]

IV. *Gondatlanság. (Culpa iuridica)*

1. *Fogalom*

Ha nem forog fenn szándékosság (dolus), akkor a beszámíthatóság forrása a gondatlanság (culpa). Ez olyan nem szándékolt tény, amelyből másra igazságtalanul hátrány származik.[34]

Nincs meg tehát itt az ártás szándékos okozása (dolus), de kellő gondossággal a hatás *előre* látható lett volna.[35] Tehát akkor forog fenn, ha a cselekvőt a bűntett elkövetésére a beállott eredmény elmaradásához fűzött remény indította (pszichologiai elem), vagy attól az eredményképzet, mert hiányzott (bár meg kellett volna lennie), nem tartotta vissza.

A gondatlanság tehát abban különbözik a szándékosságtól, hogy a jogellenes eredményt a tettes nem szándékolta, csak megengedte (tudatosan vagy tudatlanul); mivel nem látta azt előre, jóllehet a köteles gondosság esetén az előre látható volt, vagy előre kellett volna látni.

[32] Mivel „dolus indeterminatus determinatur *eventu*" a tettes az így létrejött következményért is felelős.

[33] *Roberti* szerint a *dolus directus* akkor áll elő, ha a jogellenes eredményt pozitive szándékoljuk (dolus, proprie dictus); *dolus indirectus*, amikor előre látjuk a jogellenes eredményt, de pozitive nem célozzuk azt (a kódexben ez a *culpa iuridica*).

[34] Más a *culpa moralis* (c. 2218. § 2); a bűntett létrejöttéhez *culpa moralis gravis*-ra, vagyis súlyos bűnre van szükség. A *culpa iuridica* a büntetőjogban, mint a szándék (dolus) ellentéte és mint a beszámíthatóság forrása szerepel. A régi jogi szövegekben szintén mint „*culpa*" (c. 9, X. 5. 36.) vagy *casus* szerepel (c. 36. D. 50.).

[35] Más a *véletlen* (casus), amely nem látható előre és éppen ezért nem beszámítható. (c. 2203. § 2.)

A törvény ugyanis nemcsak a szándékos törvénysértés kerülésére kötelez, hanem olyan gondosság alkalmazására is, hogy cselekedetünkből vagy mulasztásunkból harmadik személy vagy a közjó kárt ne szenvedjen. Aki ezt a gondosságot elmulasztja, nem mondható ártatlannak és törvénysértése: *quasi delictum*, vagy *delictum culposum*.

Gondatlanul cselekszik tehát az, aki cselekményének következményeit a tőle elvárható figyelem, körültekintés vagy előrelátás elmulasztásával, idézi elő.

2. *Felosztás:*

a) *bűnös önbizalom* (luxuria, culpa lata), amikor valaki előre látja a bűnös eredmény beálltának lehetőségét, mégis könnyelműen (súlyos hanyagságból) arra számít, hogy saját erejéből az eredményt el tudja hárítani és így semmit sem tesz annak elhárítására.

Tehát *tudatos a culpa*, ha az eredménylehetőség képzete nem tartotta vissza, vagy egyenesen az eredménylehetőség képzete indította a tettest.

Ez a gondatlanság közel esik a szándékhoz (c. 2203. § 1.). A beszámíthatóságot tehát ez esetben a bíró bölcs belátása szerint állapítja meg, amely mindig kisebb, mint a szándékos bűntett esetén.

Ide tartozik az *ipari culpa*, a szakfoglalkozás körében megkívánt nagyobbfokú gondosság elmulasztása is.

b) *Bűnös lanyhaság* (negligentia) esetén nem látja előre a bűnös eredmény beálltának lehetőségét, de az eset körülményeiből előre kellene látnia. Ez a *nem tudatos culpa*, ahol a jogsértő eredményképzet nem szerepel, bár ezt meg kellett és meg lehetett volna szerezni.

c) *Culpa levissima* olyan gondosság hiánya, amelyet csak a legbölcsebbek szoktak figyelembe venni. Ezt a jog általában nem veszi tekintetbe, hacsak nincs külön törvényes intézkedés.

V. *Bűnvádi felelősség kérdése*

A bűnvádi felelősségrevonás ki van zárva, ha a személy cselekményében nem forog fenn szándékosság vagy gondatlanság.

A bűnös cselekménynél fel kell tenni a kérdést: a bűnös előre látta-e a bűnös eredmény beálltának *lehetőségét?*

Ha *igen:*

a) *Kívánta-e* az eredményt (közvetlen szándék), vagy

b) tudatosan *engedte-e* az eredményt (közvetett szándék),

c) az *elhárításra* számított-e (a gondatlanság tudatos formája).

Ha *nem:*

a) Láthatta-e az esetleges eredmény előállásának lehetőségét. — Ha igen, gondatlanság forog fenn.

b) Ha nem láthatta, sőt látnia sem kellett, akkor nincs bűnösség, a véletlenül előállott eredményért nem felelős.

A beszámítás fokát a bíró állapítja meg.

145. § A beszámíthatóságot kizáró vagy csökkentő körülmények (c. 2201—2208.)

Csak akkor büntethető valaki, ha a cselekménye *beszámítható, jogellenes* s nincs ok, ami ezt kizárná.

Mindaz, ami a szándékot vagy gondatlanságot érinti, szükségképpen befolyással van a beszámíthatóságra is. Általánosan elfogadott elv: „nihil est volitum, nisi praecognitum." Tehát mind az értelem, mind az akarat részéről felmerülhetnek olyan körülmények, amelyek hatással vannak a beszámíthatóságra.

I. *A beszámítást kizáró okok az értelem részéről. (c. 2201.)*

Beszámíthatatlan személy nem lehet bűntett alanya. Az értelem részéről a beszámíthatóságot kizárja, illetve csökkenti az értelem tényleges használatának hiánya és tartós elmebetegség; elmegyengeség; részegség, tudatlanság, figyelmetlenség, tévedés; a köteles gondosság hiánya; a véletlen; kiskorúság (gyermekkor).

1. *Az értelem használatának hiánya* (defectus usus rationis. c. 2201.) — Az értelem használatának hiánya teljesen kizárja a beszámíthatóságot. Azért gyermekek (c. 12.) és elmebetegek nem rendelkeznek büntetőjogi személyiséggel és nem követhetnek el bűntettet A kánoni jog a régi gyakorlat szerint három kategóriát állít fel ebben a tekintetben.

a) Azok, akik *ténylegesen* (akaratukon kívül) nem rendelkeznek értelmük helyes használatával (actu carent usu rationis, pl. öntudatzavar), büntetőjogilag nem esnek beszámítás alá (c. 2201. § 1.).

b) A *tartós* elmebetegek (habitualiter amentes) *általában* büntetőjogilag nem esnek beszámítás alá (incapaces praesumuntur). Ugyanezt kell mondani azokról, akik időnként feltisztult állapotban vannak (lucida intervalla) vagy csak meghatározott körben mutatnak fel rendellenességet (dementia, monomania). — Az előző esetben a betegség nem szűnt meg, csupán csökkent, míg a második esetben soha nem lehetünk biztosak az értelem helyes használatáról.

Ez azonban csupán *vélelem,* az ellenkezőjét bizonyítani lehet. (c. 2201. § 2.)

c) Elmegyengeség. — Nehéz a szándék megállapítása azoknál is akik elmegyengeségben (debilitas mentis) szenvednek (süketnémák, fatuus-ok, hisztérikusok, rögeszmék megszállottai stb.).

A kódex általános szabályt ad: Ezek beszámíthatók, noha csökkent formában. A bíró az egyes eseteket a szakértők bevonásával lelkiismeretesen mérlegelni tartozik. (c. 2201. § 3.)[36]

2. *Részegség* (ebrietas perfecta). (c. 2201. § 3.) A részeg embereknek megvan a személyisége, de nincs beszámíthatósága.

a) Teljes a beszámíthatóság, ha azt önként a bűntett elkövetése céljából, vagy mentesítési célból kereste a tettes (d. dolosum);

b) ha tudva és akarva lett részeg, de nem látta előre a bűntettet, nincs szándék, de *gondatlanság* miatt kisebb büntetéssel sújtható (d. culposum);

c) ha akaratlanul lerészegedett egyén bűntettet követ el, nem beszámítható.

Mindez csak a *tökéletes, teljes* részegségről áll (ebrietas perfecta), amely teljesen elveszi a józan ész használatát.

A *részleges* részegség (ebrietas partialis) az értelmet csupán elhomályosítja, azért csak mint enyhítő körülmény jöhet számításba.

Ugyanez a helyzet az álomban, hipnózisban, lázas állapotban és hasonló körülmények között elkövetett bűntettek elbírálásánál.

3. *Szenvedély* (felindulás, passiones. c. 2206.) A szenvedély intenzívebbé teszi ugyan az akaratot, de az értelmet megzavarja. Azért ha jogos a szenvedély (felháborodás), a beszámíthatóságot csökkenti, hacsak nem *szándékos* a bűntett elkövetése végett. Tel-

[36] Az *elmebetegség* büntetőjogi beszámíthatatlanságánál a törvény orvosi és jogi ismérveket fogad el.

a) Orvosi ismérv: valamely személy tartós elmebetegségének, vagy időleges elmezavarának, vagy öntudat zavarának megállapításában áll.

Tartós elmebetegség: hasadt elméjűség, előrehaladt paralízis, stb. *Öntudatzavar:* a felindulás legerősebb fokánál, teljes ittasság esetében; álomittasság, alvajárás, hypnozis, lázas delirium. Eme kritériumokat a bíróság orvosi szakértő véleménye alapján dönti el. Az elmeszakértői vélemény a polgári bíróságra vonatkozóan *feltétlenül* kötelező, de az egyházi bíróra nem feltétlenül.

b) Jogi kritérium, abban áll, hogy valaki képtelen cselekedeteiről önmagának számot adni (értelmi mozzanat), vagy cselekedeteit irányítani (akarati mozzanat).

Azt kell megvizsgálni, hogy az öntudatzavar képtelenné tette-e az elkövetőt a cselekmény jogellenességének felismerésére, vagy akaratának megfelelő magatartásra, vagy felismerését, akaratát korlátozta-e?

Egyes törvények elismerik a *korlátozott beszámíthatóságot* is. Ilyen esetben a büntetés korlátlanul enyhíthető.

Az *enyhítő* körülmény illetve beszámítást kizáró okok nem alkalmazhatók annak javára, aki sajátmaga abból a célból idézte elő állapotát, öntudatzavarát, hogy ilyen helyzetbe bűntettet kövessen el s magának a bűn eredményét előre biztosítsa.

jesen azonban csak akkor szünteti meg a beszámíthatóságot, ha olyan *vehemens*, hogy az értelem használatát tényleg gátolja. (c. 2206.)[37]

4. *Jogos felháborodás* (provocatio, passio excitata ob illatam iniuram, c. 2205. § 4.), amely megzavarja a teljes megfontoltságot. Szükséges hozzá:

a) a provokáló részéről (a quo): fizikai vagy erkölcsi jogtalanság (iniura illata), szóval vagy tettel, önmagának, vagy hozzátartozóinak;

b) a provokált részéről (ad quem): az értelem zavara (perturbatio mentis).

A *beszámíthatóságot csökkenti* ama cselekményeknél, amelyeknek oka volt.

[37] Az indulat fogalma: Motus appetitus sensitivi, ortus ex apprehensione boni vel mali sensibilis.

Felosztása:

1. *Ex appetitu concupiscibili (6)*

a) relate ad bonum sensibile	amor = bonum simpliciter desiderium = futurum gaudium vel delectatio = praesens...
b) relate ad malum sensibile	odium = malum simpliciter aversio seu fuga = futurum dolor seu tristitia = praesens

2. *Ex appetitu irascibili* (5)

a) relate bonum arduum absens	spes (possibile) desperatio (impossibile)
b) relate ad malum arduum absens	audacia (superabile) timor (insuperabile)
c) relate ad malum arduum praesens	ira

[38] A tudatlanság (figyelmetlenség, tévedés) felosztása:

1. *Tárgy szerint:* a) *ignorantia iuris:* pl. ha valaki nem tudja, hogy eretnek szerző eretnekséget hirdető könyvének olvasása tilos, vagy egyházi büntetés sújtja;

b) *ignorantia facti:* pl. ha nem tudja, hogy az általa olvasott eretnekséget hirdető könyv szerzője eretnek.

2. *Az értelem részéről:* a) *tartós* (ignorantia habitualis), ha készség módjára van meg;

b) *ideiglenes (actualis)*, ha a habitualis tudásra nem figyelünk fel *in actu*, vagy arra nem emlékszünk.

3. *Alany szerint:* a) *nem vétkes*, (invincibilis, involuntaria), ha erkölcsi gondossággal sem szüntethető meg;

b) *vétkes* (vincibilis, voluntaria), ha megszüntethető erkölcsi gondossággal. Ez tehát feltételezi a *hanyagságot* (negligentia), vagyis a bűnösséget (culpabilitas).

c) *Simpliciter* vincibilis, egyszerűen vétkes, ha az igazság megszer-

4. *Tudatlanság, figyelmetlenség, tévedés* (ignorantia, inadvertentia, error. c. 2202. § 3.)[38]

a) *Általában*

Akinek valamely tényről az elkövetéskor nem volt tudomása, vagy amely tény helyett más tényt ismer, az tévedésben van. Az ilyen *ténybeli* cselekvés esetén a cselekmény az elkövetőnek nem számít be és ezért nem büntethető. Ha azonban azért van tévedésben, mert nem fejtette ki a megfelelő, tőle elvárható figyelmet, vagy körültekintést, így magatartásának káros következményeit, ha nem is látta előre, de előre *kellett* volna látnia, ha megfelelő figyelmet és körültekintést tanúsított volna (pl. orvos műtét előtt nem ismeri a beteg szívét és úgy altatja el), teljesen nem menthető.

Általános elv: a tény nem tudása mentesít, a törvény nem tudása nem mentesít. (c. 16. § 2.) Mégis az Egyház, ahol nincs bűn, büntetni nem szokott. Azért a törvény nem tudása is, feltéve, hogy nem vétkes, minthogy kizárja az erkölcsi beszámíthatóságot, mentesít a büntető beszámítás alól is. (c. 2202. § 1.) A *büntetés* nem tudása (ignorantia solius poenae) nem mentesít, de némileg csökkenti azt, mivel a vétkes félben kisebb törvénysértést, illetve megvetést tételez fel. (c. 2202. § 2.)

zésére történik ugyan lépés, de nem elégséges (indirecte voluntaria seu in causa);

d) *vaskos* (crassa seu supina), ha semmi vagy majdnem semmi sem történik az igazság megszerzésére (indirecte volunt. seu in causa);

e) *színlelt* (affectata, malitiosa seu directe volunt.), szándékosan tudatlan akar maradni abban, amit tudnia kellene, hogy ezt *mentségül* vehesse.

4. *A cselekvéshez való viszony szerint:*

a) *előzetes* (antecendens dans causam), ha tudná, hogy valami tilos, nem tenné = actio ex ignorantia; essentialis = involuntaria et invincibilis;

b) *kísérő* (concomitans, incidens), együtt megvan, de nincs okozati összefüggés = actio *cum* ignorantia; ha tudná hogy tilos, akkor is megtenné, accidentalis, privative non-voluntaria;

c) *követő* (consequens, subsequens), nem kutat utána, ha tudná, hogy tilos, nem tenné, de egyáltalán *nem* jár utána = actio ex ignorantia voluntaria, directe vel indirecte voluntaria.

Az ignorantia consequens lehet:

1° *directe volita*, seu *affectata* (színlelt), hogy gátlástalanul cselekedhessék;

2° *indirecte* volita seu voluta in causa (a köteles gondosság elmulasztása által).

Ez utóbbi az *ignorantia crassa-* vel *supina* (vaskos tudatlanság), ha semmi vagy majdnem semmi gondosság sem volt tapasztalható.

Ez is lehet *simplex* vagy *gravis*, ha lényegesen elégtelen a gondosság, — *levis*, ha ez nem lényegesen elégtelen.

Még kevésbé mentesít a *tény vétkes* nem tudása.

Ezt a szabályt kell alkalmazni a *belső* fórumban (forum internum) megoldandó esetek elbírálásánál (pl. cenzúra) is.

A bíró azonban a *külső* fórumban nem hagyatkozhatik tisztán a vádlott egyszerű állítására; különben mindenki ártatlan lenne.

b) *Beszámíthatóság*

1° *A törvény nem tudása* (ignorantia iuris).

Ha nem vétkes (inculpabilis), a bűntett nem beszámítható (c. 2202. § 1.), mivel nincsen sem szándék (dolus), sem gondatlanság (culpa). Ide tartozik az ignorantia invincibilis, akár megelőző, akár követő.

Ha vétkes (culpabilis), akkor a beszámíthatóság csökken a tudatlanság (tévedés) bűnösségi foka szerint (c. 2202. § 1.), mivel a bűn nagyságát a törvény *megismerésére* irányuló szükséges gondosság *hiánya* szerint mérjük le, amit mindenkinek tudnia kellene. —

2° *A tény nem tudása* (ignorantia facti)

Ha a bűntett lényeges eleméről van szó, nem számít be, ha nem vétkes, de a beszámíthatóság többé-kevésbé csökken a hanyagság foka szerint.

Ha a bűntett *nem* lényeges alkotó eleméről van szó, — nem mentesít.

3° *A büntetés nem tudása* (ignorantia, inadvertentia, error poenae).

Nem szünteti meg a beszámíthatóságot (c. 2202. § 2.), mivel a bűn természeténél fogva valamely arányos büntetés kiszabását követeli,

de némileg *csökkenti* azt, mivel kisebb annál a szándék (dolus), aki úgy sérti meg a törvényt, hogy nem tud a büntetés kiszabásáról.

4° *Figyelmetlenség* (inadvertentia).

Ha habituálisan tudott dologra nem emlékezünk: ez *feledés* (oblivio);

ha habituálisan ismert dologra pillanatnyilag (actu) nem figyelünk: *figyelmetlenség* (inadvertentia) esete forog fenn.

Az inadvertentia (= *defectus* actualis considerationis, sive cognitionis, sive *attentionis* ad legem vel ad poenam; inadv. iuris, vel ad factum inadv. facti).

Lehet: *megelőző* figyelmetlenség (inadv. antecedens, non volita, non causa actus),

kísérő figyelmetlenség (inadv. concomitans, volita et causa actus),

követő figyelmetlenség (inadv. consequens, volita directe seu in se: nem akar odafigyelni, hogy mentesüljön a poenitentiától;

indirect seu in causa, ha elhanyagolja a köteles gondosságot.

5° Az *inhabilitáló* és *irritáló törvény* alól a c. 16. § 1. szerint semmi tudatlanság nem mentesít, „nisi aliud expresse dicatur". Ámde a büntetőjogban pont erről van szó (c. 2202.), tehát *mentesít!*

6° *Vélelmek.*

Mivel senki sem lát bele más lelkébe, a közjó érdekében a jogban *vélelmekre* vagyunk utalva (c. 16. § 2.).

A törvény és büntetés nem tudását (ignorantia iuris vel poenae) általában nem lehet vélelmezni, mivel a kihirdetés és szabályos vacatio után mindenkinek kötelessége a törvény megismerése, aki tehát erre hivatkozik, tartozik azt bizonyítani.

Tehát az ismeret tényét *vélelmezi,* ha valaki
a törvény nem tudására, vagy
a büntetés nem tudására hivatkozik, illetve
öncselekedete, vagy
mások közismert cselekvése körül merül fel kétely (c. 16. § 2.).

A vélelem ellenben a nem tudásra hivatkozó fél javát szolgálja, ha mások *nem* közismert cselekvésének nem tudására hivatkozik. (c. 16. § 2.)

A vélelem ellenkező komoly bizonyítékokkal megdönthető.

Ha a nem tudás vétkes, a szándék megszűnik ugyan, de nem a jogellenes cselekedet beszámíthatósága a gondatlanság kisebb vagy nagyobb foka szerint (c. 2199.).

7° *A valószínű és pozitív kétely* (in dubio probabili et positivo) mentesít a büntető beszámítás alól. Ezért a lex *poenalis* in dubio *iuris* non urget (c. 15.) (a kötelező törvénynek *biztosnak* kell lennie!),

in dubio *facti* non sustinetur (c. 2233. § 1.). Ha kétes (in concreto), hogy megvan-e minden elem, amit a törvény a bűntett lényegéhez megkíván, nem lehet büntetést kiszabni.

5. *A köteles gondosság hiánya* (defectus debitae diligentiae. l. feljebb.

6. *Véletlen* (casus fortuitus.[39]) (c. 2203. § 2.).

A véletlen különbözik a szándéktól, ahol a jogellenes eredmény ismert és szándékolt volt,

a gondatlanságtól, ahol a jogellenes hatás előre látható és elkerülhető volt.

A véletlen alapja kettős: *a)* ismerethiány (inpraevidibilitas), — *b)* szabadakarat-hiány.

Mivel sem szándék, sem gondatlanság nem szerepel a véletlennél, azért mentesít minden beszámítás alól.

[39] „qui praevideri vel cui praevisio occuri nequit".

7. *A fiatalkorúak* (minor aetas. c. 2204.)

A kiskorúság általában csökkenti a beszámíthatóságot, mégpedig annál inkább, minél közelebb esik[40] a gyermekkorhoz (7 év). Az ok nyilvánvaló. A kiskorúaknál nincs meg az az értelmi megfontoltság és akarati szilárdság, mint a nagykorúaknál.

Ez azonban csak *vélelem* (nisi aliud constet!).

Ha tehát nyilvánvaló, hogy a kiskorúak *teljes* szándékkal cselekedtek, az említett vélelem megdől!

A helyzet tehát a következő:

a) *gyermekek* (infantes, c. 88. § 3.) nem vétőképesek. Az egyházi jogterületen a vétőképességet (capacitas peccandi) a betöltött 7 évvel vélelmezi a törvény (c. 88. § 3.), következőleg a vétőképességet is (capacitas deliquendi). Ezért egyedül a gyermekek képtelenek minden bűntett elkövetésére.

b) A *kiskorúaknál* (21 év alatt) noha vétőképesek, megvan (dolus et culpa) a beszámíthatóságuk, mégis csökkent, mégpedig másképpen a serdületleneknél és serdülteknél.

1° *Serdülés* (12, 14 év) előtt annál inkább csökken a beszámíthatóság, minél közelebb esnek a gyermekkorhoz (7 év). Noha büntethetők, mégis inkább *nevelő* büntetéssel, mint cenzúrával vagy vindikatív büntetéssel kell őket sújtani. (c. 2230.)

2° Serdülés után (post pubertatem), mivel jogképesek, alá vannak vetve ugyan a l. s. büntetésnek is (c. 2230.), de beszámíthatóságuk mégis némileg csökkent (c. 2204.) és mentesek ama büntetések alól, amelyeknél a törvény *teljes* szándékosságot kíván meg. (c 2229.)

3° *Nagykorúak* (maiores) teljes beszámítás alá esnek.

4° Az *öregek*, hacsak nem gyengeelméjűek, szintén teljes beszámítás alá esnek, de a magas kor a büntetés csökkentésének lehet alapja.

II. *A beszámítást kizáró okok az akarat részéről*

A bűnösség megállapításához szükséges, hogy az elkövetett cselekmény, vagy kötelességszegés, mulasztás, az elkövető *saját* elhatározásából történjék. — Ellenkező esetben nem lehet a cselekményt az ő terhére róni. Tehát nincs szó bűntett elkövetéséről, ha a tettes *kényszer* (fizikai), vagy *fenyegetés* (pszichikai) hatása alatt cselekedett s így képtelen volt igazi akaratának megfelelő magatartásra. A fenyegetés nemcsak életre, testi épségre, hanem *becsületre* stb. is vonatkozhat.

[40] *aetas infantiae proxima:* kilenc és fél, illetve a tíz és fél éves korig; *aetas pubertati proxima* eme korhatáron túl. Vö. *Pellegrini*, I. 115.

1. A *kényszer*, fizikai erő (vis physica), mivel teljesen elveszi a cselekvési képességet, teljesen kizárja a bűntettet (c. 2205. § 1.). Sem a cselekvésben, sem a mulasztásban itt nincsen *voluntarium*.

2. *Fenyegetés*[41] (félelem, metus. c. 2205.) — A jogban az előzetes (antecedens), legalább viszonylagosan súlyos (relative gravis), igazságtalan (jogtalan) és *külső*, a cselekedet kicsikarására irányuló kényszer jön beszámítása alá. Két esetet kell megkülönböztetni.

a) Ha *emberi* törvénnyel tiltott cselekményről van szó, akkor a súlyos félelem hatása alatt végzett cselekedet vagy mulasztás büntetőjogilag nem esik beszámítás alá. (c. 2205.)

b) A *súlyos félelem* sem szünteti meg a beszámíthatóságot, ha

1° önmagában (intrinsece) rossz cselekedetről,[42] vagy

2° a hit vagy egyházi hatóság megvetéséről (contemptus fidei, vel auctoritatis ecclesiasticae[43])

3° vagy a *lelkek kárát*[44] érintő bűntettekről van szó. Ilyenkor az Egyház közjava (bonum publicum) olyan súlyos sérelemnek (detrimentum) van kitéve, hogy még *súlyos* félelem hatása alatt is meg kell tartani a törvényt és annak sérelme bűntett, jóllehet enyhített.

[41] A *fizikai erő* (vis physica seu absoluta, violentia vel coactio) mivel *omnem adimit agendi facultatem* (c. 2205. § 1.), teljesen *kizárja* a bűntettet. Ha azonban az ellenállhatatlan kényszer, illetve nyomás megszűnik, a beszámíthatóság visszatér. Azért többé-kevésbé a cselekedet beszámítás alá esik, a tettes a *legyőzhető* nyomásnak nem áll ellen (dolus), vagy súlyos hanyagságból ilyen kényszerítésnek teszi ki magát (culpa). *(Pellegrini, I. 120. — Mc Coy,* Force and Fear in Relation to Delictual Imputability and Penal Responsability, Washington, 1944. .

[42] *actus intrinsece malus:* olyan cselekvés, amely természeténél fogva rossz, pl. természettörvény megsértése, káromkodás (c. 2323.), hamis eskü (c. 2323.), bálványimádás, babona, szentségtörés (c. 2323.), hitehagyás (c. 2314.), abortus (c. 2350.), gyilkosság (c. 2354.) stb.

[43] olyan tettek, amelyek obiective, vagyis természetüknél fogva a hit, *vagy* egyházi hatóság (= törvény) *különleges* megvetését foglalják magukban (egyébként minden törvényszegésben van némi tiszteletlenség). *In concreto* nem könnyű kimerítően felsorolni az első kategóriába tartozó cselekményeket. Kétségkívül ide sorolandók: a damnált szekták (c. 2314.) a nem kat. lelkész előtt kötött házasság (c. 2319.), hamis ereklyék gyártása (c. 2326) stb.

Az egyházi hatóság (pápa és ordinárius) ilyen különleges megvetése, pl. a velük szembeni tettlegesség (c. 2343, 2344), az egyetemes zsinathoz való fellebbezés (c. 2332.), világi hatalomhoz való folyamodás (c. 2333, 2334.), a fenyíték alatti klerikus funkcióhoz való bocsátása (c. 2338.) stb. (Vö. *Michiels*, im. pag. 210—212.)

[44] Pl. szentségkiszolgáltatás méltatlanoknak (c. 2364, 2365.), a lelkipásztori teendők elhanyagolása (c. 2382.), a helybenlakási kötelezettség megsértése (c. 2381.) stb.

146. § A bűntett tárgyi oldala[45]

(c. 2205, 2207—2208.)

Nullum crimen sine actione (omissione)

I. *Általában*

A bűntett tárgyi eleme a társadalmi rend *(ordo socialis)* hátránya (detrimentum) és megzavarása (damnum), amit a rómaiak *iniuria*nak neveztek (contra ius, 1, 5, § 1. D, 9, 2.), vagyis valamely konkrét *jogérdek* büntetőjogi sérelme. A törvényhozó ugyanis nem az összes erkölcsileg rossz cselekményeket és az összes jogellenes tényeket bünteti, hanem csak azokat, amelyeket a közjóra ártalmasnak, vagy legalább veszélyesnek ítél.

A bűntett tárgyi oldalához tartozik a tevékenység vagy mulasztás elkövetésének *módozata* is, amely sok bűntettnél mint *minősítő körülmény* jön számításba, más esetben csak a büntetés kiszabásánál jön figyelembe és mint *enyhítő* vagy *súlyosbító* körülmény jelentkezik.

1. A bűntett *tárgya* (obiectum materiale) egy meghatározott jogalany sajátjaként jelentkező, büntetőjogilag védett, külső bűnös cselekedettel igazságtalanul sértett személyi (becsület stb.) vagy tárgyi jó (bonum iuridicum): pl. tulajdon, illetve érdek biztosítása.

Minden bűntettben tulajdonképpen *két* passzív alany szenved sérelmet és így kettős kár keletkezik:

a) *közvetlen kár* (damnum immediatum), amely a fizikai személy (pl. gyilkosság), vagy jogi személy (a magánszemély analógiájára megillető) egyedi, vagy magánjellegű jogának vagy érdekének megsértésében áll (pl. közösségi tulajdon megsértése);

b) *közvetett kár* (damnum mediatum), amely *közvetlenül* a közösség (societas) jogait érinti (pl. fides, religio, auctoritas publica, vel publica iustia etc.).[46] Ide sorolható a c. 14. § 1. n. 2., a közrendet védő törvény (ordini publico consulunt), vagy pl. a közhatalom nyilvános megsértése. Ez esetben *tárgyilag* (materialiter) *egy* passzív alany szenved sérelmet (maga a közösség), mint személy, közvetve azonban a közösség *tagjai* is kárt szenvednek.[47]

A kódex csak *egy* kárról tesz említést, és ezt a közvetlen kárt (damnum immediatum) egyszerűen *damnum*nak nevezi, pl. 2196., 2213. § 3., 2218. § 1. — 2242. § 2—3.

[45] *Chelodi—Ciprotti*, 14. sq. — *Michiels*, I², 63—77

[46] *Pellegrini*, I. 51.

[47] *Michiels*, I.², 73.

De nem vitás, hogy minden, még magán bűntettből is mindig származik *közvetett* szociális kár is a büntető törvény megsértése miatt. Ugyanis minden bűntett

1° megzavarja a közrendet (ordo socialis),

2° csökkenti a közbiztonságot,

3° a rosszakat bűnözésre csábítja,

4° a jókat félelemmel tölti el és

5° botrányt okoz.

A kódex ezt a közvetett kárt sokszor a *lelkek kárának:* „animarum damnum"-nak nevezi (c. 2205, § 3., 2229, § 3., n. 3.), néha botrány *(scandalum)* szóval jelzi (c. 2213, § 3; 2218, § 1; 2222, § 1; 2242, § 2, 3; 2302, 2304, § 1; 2305, § 2; 2317 sq.).

A valóságos botrány (scandalum: S. Th. II—II, q. 43. a. 1.) szűkebb, mint a közvetett kár, mind a természetét illetően, mind pedig az evulgatio szempontjából.

1° *A közvetett kár* a bűntettből fakadó *összes* hátrányos következményeket magában foglalja (pl. a közrend megzavarása és a tettes romlása); a *botrány* csak a közrend megzavarását veszi tekintetbe (c. 2302, 2404, etc.);

2° A közvetett kár mind nyilvános (c. 2229, § 3, n. 3.), mind titkos bűntettből származhatik, ezzel szemben a titkos botrány elképzelhetetlen.

3° A közvetett kár és a bűntett büntetés szempontjából is egy tekintet alá esik; de nem a botrány. A *külsőleg* kinyilvánított eretnekség, ha senki sem hallja is, — közvetett kárt okoz, „büntetendő", de nem okoz botrányt. Azért a kódex botrány jóvátételét szembeállítja az igazságosság reparálásával. (c. 1954.)

Tágabb értelemben a *scandalumot damnum mediatum*-nak lehet nevezni. (Vö. c. 1935, § 1., 1951., 2242, § 2. n. 3.) Ide sorolhatók a kódex eme kifejezései is: pl. *restitutio iustitiae* (1948. n. 3., 1954.), *studium iustitiae* (1935, § 1.); *reparatio mali* (c. 1935, § 1), *satisfactio* (2254, § 3.).

2. *A bűntett obiectum formale quo-ja (ratio formalis)*[48]

Ez a közösségnek (societas) okozott közvetett kár, mivel a külső törvénysértés által a közbiztonság és köznyugalom is megrendül.

A külső törvénysértés tehát

a) nem azért bűntett, mert az egyén jogai sérelmet szenvednek (élet, jóhírnév, tulajdon, stb.). Ezek előzetes védelme a rendőrség, utólagos megvédése (a sértés után) a polgári hatalomhoz tartozik.

b) Nem is azért, mert a tettes egyéni megszentelődésének ártalmára van, ez ugyanis a belső lelkiismereti fórum hatáskörébe tartozik, ahol a bűn és nem a bűntett miatt kerül veszélybe; a tettes megjavítása sem a büntetés, hanem az *önként* vállalt penitencia által történik.

[48] *Michiels*, I², 75.

3. Egyes bűntetteknél a tárgyi oldalhoz tartozik bizonyos *eredmény* bekövetkezése. Az ún. *materiális* bűntettnél nem elegendő a jogsértő cselekmény elkövetése, azért büntetést csak akkor lehet kiszabni, ha a jogsértő magatartása bizonyos *eredményt* hoz létre, pl. gyilkossághoz emberhalál szükséges. Az *abortus* csak eredmény esetén bűntett (effectu secuto).

Az ún. *immaterialis,* vagy formális bűntett tényállásszerűségének megállapításához nem szükséges eredmény előállás. Pl. bejelentő kötelezettség elmulasztása. Ide vág a veszélyeztetés bűntette is, ha valaki mások életét, testi épségét veszélynek teszi ki a szolgálati szabályok tudatos megsértésével. Itt a tényállásszerűség a veszélyes helyzet.

II. *A bűntett tárgyi tulajdonságai*

1. *Külső cselekmény* (actio externa non publica)[49]

E tekintetben elsősorban a *külső* érzékelhető cselekmény jöhet számításba.

A belső érzés és belső gondolatvilág nem tartozik a büntetés körébe: *„De internis non iudicat praetor"*, — *„Cogitationis poenam nemo patitur."* (c. 14. D. 1. de poen. ex c. 18, D. 48, 19.) Ellenben ide tartozik a tevékenység (commissio) és mulasztás (omissio), ha jogilag kötelező dologról van szó.

2. *Alkalmas a bűntettre.* A bűntett tárgya: kell, hogy alkalmas legyen a bűntett részére pl. ha valaki halott embert átszúr, vagy ha valaki nemlétező törvényt vél megsérteni (delictum putativum), nincs bűntett.

3. *Okozati összefüggés* (nexus causalis). A cselekmény és a jogellenes eredmény között okozati összefüggésnek kell lenni.

III. *A cselekmény jogellenességét kizáró okok*

A büntető törvény a jogellenes cselekvéseket bünteti azért, ha valamely cselekmény *külsőleg* bűntettnek látszik is, de ha nem jogellenes, nincs meg a *büntethetőségi* feltétel, — mivel nem jogellenes cselekmények nem büntethetők.

A cselekmény *jogellenességét kizárja:*

1° a jogos önvédelem,

2° végszükség,

[49] externa legis eccl. vel divinae ab Ecclesia propositae et sanctitae.

3° grave incommodum,
4° parancs teljesítése,
5° sértett beleegyezése,
6° hivatali kötelesség teljesítése.

1. *A jogos önvédelem* (legitima tutela contra iniustum agressorem). (c. 2205 § 4.).

A jogtalan támadást vagy jogtalan és közvetlen támadásra utaló fenyegetést mindenki elhárithatja.[50]

Az ilyen cselekmény a *jogos védelem*, ami nem büntethető. A támadás irányulhat az egyesek személye (szabadsága, ártatlansága) vagy javai ellen.

De a természetjog korlátok közé van szorítva:

a) A jogos védelem ismérve, hogy a támadás jogtalan legyen. *Jogtalan* az a támadás, amelyre a támadó valamely jogszabály által nincsen feljogosítva.[51]

b) A fenyegetésnek olyannak kell lenni, hogy a támadás bekövetkezte *nyomban* várható (imminens).

c) A jogos védelem fokának a támadással *arányban* kell állnia.[52] A jogos védelem *célja*, hogy jogtalan támadás útján senkit sérelem ne érjen, de a jogos védelem büntetéssé, megtorlássá nem fajulhat. Azért vizsgálni kell, hogy a jogos védelem alkalmazása nem lett volna-e *elkerülhető* más módon (megfutamodással, elrejtőzéssel, bezárkózással, megsebesítéssel). Nem büntethető azonban az, aki a jogos védelem szükséges *mértékét* ijedtségből vagy menthető felindulásból túllépi.

2. *Végszükség* (necessitas. c. 2205. § 2.)[53]

[50] Az ilyen támadást általában a *közhatalom* szerveinek hivatása elhárítani. Amikor azonban a közhatalom hivatott szerve nincs jelen, a megtámadottnak, illetve másnak is jogában áll a támadás elhárítása. Ilyen esetben a közhatalom az őt megillető jogát mintegy az egyes polgároknak engedi át. Ellenkező esetben csak utólagos beavatkozásra kerülhetne sor s így elmaradna a bűntett elhárítása. „Cum vim vi repellere omnes leges omniaque iura permittant". (c. 3. X 5, 39. Dig. 9, 12, 45, 4; 1 1, 3; 9, 2, 4.). Az *ártatlan* védekezése erkölcsileg és jogilag is megengedett, mivel *természetjogilag* igazolt (justificatio obiectiva).

[51] Nem lehet jogos védelmet alkalmazni olyan személlyel szemben, akinek jogköre kiterjed a kérdéses támadó cselekményre (pl. letartóztató közeg, őr stb).

[52] cum moderamine inculpatae tutulae (c. 6, in VI, 5, 11.).

[53] „Propter necessitatem illicitum fit licitum." (c. 4 X, 5, 41.; 22, X, 3, 48.) — „Cum non subiaceat legi necessitas," (c. 22 X, 3 48.) csak *emberi* törvényre vonatkoztatható. — „Necessitas non habet legem." (Dict. Gratiani ad c. 39. C. 1. qu. 1; c. 3. X, 5, 18. c. 27. D. 1, de cons: c. 11. D. 1, de cons.)

Necessitas absoluta olyan emberi akarattól független tárgyi körül-

A cselekmény nem jogellenes, ha az elkövető *végszükségben* követte el. Míg a jogos védelem valamely *aktív* támadást hárít el, addig a végszükség esetén a személy tőle *független* okok miatt kerül veszélyes helyzetbe.

A végszükségben elkövetett cselekmény nem büntethető, ha elkövetőjének a veszély előidézése nem róható fel és a cselekmény nem okozott súlyosabb sérelmet, mint amelynek elhárítására irányult. De nem lehet végveszélyre hivatkozni annak, akinek *hivatása* a veszély elvállalása, pl. katona, orvos, pap ragályos beteg ellátását nem odázhatja el azzal, hogy életét fenyegető veszedelemre hivatkozik.

A szükséghelyzet feltételei ezek után:

a) a veszély nagyon súlyos (gravissima, extrema), amelyet *nem* a cselekvő idézett elő;

b) ha az fenyegető és kikerülhetetlen mások jogának sérelme nélkül;

c) ha kellő arány van a veszély és a jogellenes tett között;

d) ha a tettes más jogcímen nem köteles a veszély vállalására.

De a szükséghelyzet sem mentesít a c. 2205. § 3-ban felsorolt bűntettek alól, éppúgy nem ment a félelem!

3. *Grave incommodum.* (c. 2205, § 2, Necessitas relativa.) esete forog fenn, ha a büntető törvény megtartásával arányosan súlyos és külső hátrány (damnum) jár együtt (damnum emergens, v. lucrum cessans, proprium v. alienum, extrinsecum legis inevitabile.)

Az arányosság függ a törvény természetétől: nincs mentesítés a *negatív természeti* törvények alól,

A baj (hátrány) súlyossága függ: a veszélyeztetett jó jellegétől és a törvény súlyosságától.

A kódex szerint a *grave incommodum* a bűntettet többnyire (plerumque) teljesen megszünteti; ha tisztán egyházi törvényekről van szó, mivel az emberi törvényhozó ilyenkor a természetjog ösztönzésére nem

---

mény, amelyben saját jogunkat mások jogának sérelme nélkül lehetetlen megóvni.

A *necessitas* tana még nincs teljesen kidolgozva. A katolikus álláspont két elvet állít fel:

a) direkte soha sem szabad rosszat cselekedni;

b) indokolt esetben szabad cselekedni *kettős* eredménnyel, amelyek közül az egyiket szándékozom, a másikat megengedem. (Duplex effectus, pl. abortus therapeuticus.)

A *végszükség* esete természeti csapásoknál: tűzvész, árvíz stb. szokott előfordulni. Pl. égő házból csak ajtó betöréssel tud szabadulni, süllyedő csónakból másnak értékeit kidobja.

A szükséghelyzetet az Egyház akként magyarázza, hogy az emberi törvény nem kötelez súlyos hátránnyal (grave incommodum), ha a közjó nincsen közvetlenül fenyegetve.

sürgeti saját törvényét. Az ilyen tett tehát *tárgyilag* igazolt mivel nem jogellenes, tekintettel arra, hogy nemcsak a beszámíthatóság, hanem a bűntett is megszűnt.

Többnyire (plerumque), tehát nem mindig és nem minden esetben! Mert:

a) egyrészt a c. 2205. 3. §-ban felsorolt esetekben nem szűnik meg a törvény kötelező ereje;

b) másrészt a törvényhozó a legnagyobb hátrány fennforgása esetén is sürgetheti törvényét, ha *magasabb* szempontok megkívánják, (pl. ragályos betegeknek szentség kiszolgáltatás!) *Csökkentik* a beszámíthatóságot, de nem szüntetik meg, pl. a 2205, 3. § esetében, mivel kisebb a bűnös akarat.

4. *Parancsteljesítés.*[54] Kizárja a cselekmény jogellenességét az elöljáró parancsának teljesítése. (c. 13. C. 23. qu. 5.) A nyilvánvalóan törvénybe ütköző parancsot az alárendelt csak saját felelősségére hajthatja végre.

5. *Sértett beleegyezése.*[55]

Kizárja a cselekmény jogellenességét a sértett beleegyezése is, de csak akkor, ha a sértett a megsértett jogtárgy felett teljes rendelkezési joggal bír. — Az emberélet, a testi épség, általában az erkölcsi rend a sértett rendelkezésén kívül esik, azért pl. orvosi kísérletezés élő emberen a fél beleegyezésével sem végezhető.[56]

[54] „Qui iussu iudicis aliquid facit, non videtur malo dolo facere, qui parere necesse habet." (D. 50, 171.)

E parancsnak valóságos joghatósági hatalomtól eredőnek és mind *formailag*, mind *tartalmilag* az elöljáró hatalmának illetékességi körén belül, érvényesnek kell lennie.

A kódexben (c. 2242; 2346.) a paranccsal egyenértékű a hatóság felmentése. (c. 2377, 2381, 2384. stb.)

[55] „Scienti et consentienti non fit iniuria, neque dolus." (R. I. in VI. 5, 12.)

Feltétel: hogy valaki:

a) le *akart* mondani (voluit). ehhez pedig teljes értelmi és akarati készség jelenléte szükséges („Errantis et ignorantis nullus est consensus" I. 15. D. de iurisd.). „Nil consensui tam contrarium quam vis et metus." (R. Iuris Civ. 116.) és

b) le tudott mondani (potuit) a jogról. Csak magántermészetű jogokról lehet lemondani, feltéve, hogy nem ütközik isteni jogba, vagy a közjóba (c. 2350. § 2. öngyilkosság, 2351. párbaj 2357. § 2. adulterium, 2354. § 1. uzsora, 2341 + 2343. papi kiváltságok stb.)

Ez az elv a kódexben *implicite* nyer alkalmazást. (c. 2355, 2354; vagy c. 1610, 1617, 1628, 1648—1689.)

[56] Sem az, ami a természeti vagy tételes isteni jogba ütközik (X parancs!). Pl. a házastárs beleegyezésével sem lehet házasságtörést elkövetni. Tilos az öncsonkítás, az öngyilkosság is stb., stb.

6. *A hivatali kötelesség teljesítése.*

Kizárja a cselekmény jogellenességét, ha a törvény által elismert foglalkozás, hivatás szabályszerű teljesítése kapcsán végzett cselekmény *látszólag* bűntettnek is tűnik fel.[57]

147. § A bűntett minősége (qualitas) súlyossága (quantitas) és fokozata (gradus) (c. 2196)[58]

I. *Minősége* (qualitas, c. 2196.)

A *qualitas* jogi minősítés, büntetőjogi cím, amely révén a bűntett *ilyen*, vagyis más bűntettől fajilag (specifice) különböző.[59]

A bűntett minőségét a megsértett törvény *tárgya* határozza meg, vagyis az az érdek, amelynek védelmét a kérdéses törvény szolgálja.[60] A 2314—2414. kánonokban a büntetések a védett érdekek hierarchikus rendje szerint sorakoznak egymás után.

II. *Súlyossága* (quantitas, gravitas)

A bűntett súlyossága (quantitas) olyan büntetőjogi minősítés (titulus), amely alapján a jogellenes cselekmény nagyobb vagy kisebb bűntettnek minősül.

a) A bűntett súlyossága, nagysága ontológiailag függ (in abstracto)

a nagyobb vagy kisebb szándékosságtól,

az okozott kár (damnum, scandalum) nagyságától és a megsértett törvény súlyosságától.

b) A bűntett abszolút vagy ontológiai nagysága (quantitas) elsősorban a *törvény* különböző súlyosságától függ (in abstracto).

A törvény súlyossága lemérhető:

1° a *priori*, vagyis a *társadalmi* kár nagyságától, amit a törvényhozó állapít meg a konkrét hely és idő szociális körülményei-

[57] Pl. orvos levágja a beteg lábát; ítéletvégrehajtó tevékenysége. Továbbá az atya megfenyítheti gyermekét, az őr a tolvajjal szemben fegyverét használhatja stb.

[58] *Chelodi—Ciprotti*, 6. sq. — *Michiels*, I², 269.

[59] *species iuridica* in foro externo; a *species theologica:* in foro interno.

[60] Pl. vegyes házasság kötése nem katolikus lelkész előtt: hitellenes bűntett (c. 2319.), felmentés nélküli megkötése a szentség felvétele körüli bűntett (c. 2375.). — Annyi tehát a bűntett, ahány a bűntettel megsértett törvények *fajilag* különböző tárgyai: más szóval annyi a bűntettek faja, ahány a közösség vagy egyén megsértett joga.

nek szemmeltartásával (pl. gyakoriság). Ugyanaz a törvény megsértését más-más országban másképp, sőt ugyanabban az országban is más időben másképp büntetik. A korok, emberek, szokások forgatagában egy-egy tételes törvény értéke változásnak van kitéve s így súlyossága is változik.

2° *posteriori:* a bűn nagyságát le lehet mérni a reá kiszabott büntetés nagyságából.

c) A bűntett *relatív* vagy konkrét nagyságát (in concreto) *két* elemből állapíthatjuk meg:

1° *tárgyi elemből,* vagyis a megsértett törvény súlyosságából és a társadalomnak *de facto* okozott kár (damnum) nagyságából.

2° *alanyi elemből,* vagyis a tett elkövetésénél szereplő nagyobb vagy kisebb beszámíthatóságból, illetve bűnösségből.

d) *Súlyosbító körülmények.* (c. 2207.)

Bizonyos körülmények a bűntettet súlyosabbá teszik.

Ezek a következők:

1° A tettes nagyobb méltósága (állása)[61],

2° a sértett személy nagyobb méltósága (állása)[62]

3° a hatalommal, vagy hivatallal való visszaélés[63],

4° a visszaeső bűnösség (recidivus, c. 2208.), amely szoros értelemben az ítélet után ugyanannak a bűnnek *ismételt* elkövetése (recidivus specificus). Súlyosabban vét az, aki többször vétkezett különböző területeken (recidivus genericus).

A visszaesés tehát lehet vagy *általános,* ha bármilyen bűnbe esik vissza, vagy *speciális,* igazi visszaesés, ha ugyanolyan bűntettet követ el (eiusdem generis).

[61] *Maior dignitas* (canonica vel civilis, c. 2218. § 1.) *delinquentis* súlyosbítja a bűntettet, mert

a) nagyobb törvényismeretet tételez fel,

b) a rossz példa és botrány miatt nagyobb a közrend megrázkódtatása (pl. c. 2338. § 2. 2340. § 2., 2379, 2380, 2385. 2386, 2365, 2370, 2377.);

c) e felelősséget a viselt hivatal vagy tiszteletbeli jogok alapján állapíthatjuk meg.

[62] *Maior dignitas personae offensae* mert

a) nagyobb a gonoszság a tettesben,

b) nagyobb a közrend megzavarása,

[63] *Abusus potestatis vel officii.* — A bűntettet súlyosbítja, mert ha valaki a köz érdekében kapott hatalmát bűntettre használja, felháborodást okoz, amely a közrendet jobban megbolygatja;

A visszaélés lehet

1° vagy a gyakorlás módját illetően *quoad modum procendendi,*

2° vagy *quoad substantiam,*

3° vagy hatalmát *más* célra használja. (pl. c. 2404—2414; c. 2364—68., 2370, 2373.).

A kódexben szerepel majd mint önálló bűntett, majd pedig mint bizonyos bűntettek speciális súlyosbító körülménye (nem általánosan!).

A visszaesés feltételei:

a) *a bűntett ismétlése* (iteratio); az új bűntettnek a régitől teljésen különbözőnek és befejezettnek kell lennie. Nincs tehát ebből a szempontból visszaesés:

1° a kísérletnél (conatus), ha csak ez nem alkot önálló bűntettet,

2° sem delictum permanens, habituale vagy continuum esetén mivel ez nem új bűntett, hacsak nem volt közben elmarasztalás,

3° sem egymással összefüggő bűntetteknél, amelyek *per modum unius* egybetartoznak;

b) *eiusdem generis, egynemű* bűntettnek kell lenni; hogy melyek ezek, nincs a kódexben kimondva;

c) *post condemnationem,* ha (c. 1902.) jogerős, vagy két egybehangzó bírói ítélet (statuspereknél) van.

L. s. büntetésnél nincsen visszaesés, mivel nincsen condemnatio.[64]

d) *Pertinacia in mala voluntate,* vagyis nem elég a visszaesés merő ténye (elementum legale), hanem szükséges a rosszakarat, vagy makacsság (pertinax, erkölcsi pszichológiai elem); ezt a bíró állapítja meg az időköz és a bűntettek számának figyelembevételével.

Beszámítás.

Akár általános, akár különös a visszaesés, *fokozza* a beszámíthatóságot, mert nagyobb gonosz akaratot és nagyobb törvénysértést tételez fel s így nagyobb büntetést érdemel.

148. § A bűntettek osztályozása[65]

I. *A társadalmi hatalom szerint*

Egyházi, világi és vegyes (c. 1553. § 2., 2223. § 3. n. 2—3.) bűntettek.

Az egyik az egyházi közrendet, a másik az állami rendet, a harmadik mindkettőt sérti.

Az egyházi bűntetteket maga az Egyház bünteti, de az állam is csatolhat hozzá szankciót. A világi bűntetteket az állam bünteti, hacsak nem

[64] Más az eset post *sent. declaratoriam:*

1. *tagadó* nézetet vall Roberti, Coronata, mivel szorosan kell értelmezni (c. 19.) azért szükség van sent. condemnatioria-ra;

2. *állító: Michiels,* mivel a s. *declaratoria* a büntetés eredményét illetően valóban condemnatio és beáll a jogbizonyosság. (Pellegrini, I. 145.)

[65] *Michiels,* I.[2] 125—143. — *Eichmann,* 32. sq. —

A kánoni jog nem különbözteti meg a bűntetteket a súlyosság szerint. A *modern* büntetőjogban szereplő hármas felosztást (trichotomia) a bűntett (crimen), vétség (delictum), kihágás (transgressio) a kódex nem ismeri. A nevek előfordulnak ugyan, de szinonim értelemben.

egyházi személyek bűntetteiről van szó (c. 120. + 2341. Az Egyház az állami bűntetteket csak a *belső* fórumban bírálja el.

A *vegyes* bűntetteket (pl. gyilkosság, abortus, konkubinatus stb.) mindkét hatalom büntetheti; de a modern államban, ha világi a bűnös, rendesen az államhatalom szabja ki a büntetést. E tekintetben a világi hatalom jogsegélyét (brachium saeculare) az Egyház a középkorban gyakran igénybevette. Elvileg az Egyház ma is fenntartja e jogát (c. 2198.), de gyakorlatilag nem él vele hanem saját eszközeivel büntet. Viszont rendszerint az állam sem törődik az egyházi bűntettekkel.

II. *Az elkövetők szerint:*

1. *közönséges* bűntett (commune), mindenki elkövetheti: pl. lopás;

2. *különös* (proprium), amelyet csak egyes személyek, pl. klerikusok stb. követhetnek el, vagy pl. vérfertőzés csak rokonok között fordulhat elő.

III. *A cselekmény módja szerint:*

1. *tevéssel* (tiltó norma ellen: delictum commissivum),

2. *mulasztással* (parancsoló norma ellen: omissivum),

3. *tevéssel és mulasztással* egyaránt elkövethető bűntett: Eredmény létrehozását tiltó norma ellen: *delictum commissivum per omissionem:* az ölés nemcsak fegyverrel, hanem táplálék elvonásával is elkövethető.

a) Egyszerű mulasztás pl. a sollicitatio feljelentésének elmulasztása, az anyakönyvek nem vezetése, a püspöki consecratio vagy apáti áldás elhagyása.

b) Minősített mulasztás, amely makacssággal kapcsolatos. Előzetes figyelmeztetés után pl. a káplánvizsga megtagadása (c. 130.), a rubrikák elhanyagolása (c. 2378.), a hitvallás letételének megtagadása (c. 2403.), insordescentia in censura excomm. vel susp. (c. 2340. § 1, 2.)

c) Delictum omissionis per commissionem: suicidium (c. 2350., omissio defens. vitae), közokirathamisítás (c. 2360.), a rescriptum feltételeinek elhagyása (c. 2361.), a hatalommal való visszaélés (c. 2404.).

A mulasztás csak akkor tárgya a bűntettnek, ha belőle *közvetlenül* (direkte) következik a törvényellenesség, nem pedig ha csak közvetve.

IV. *Tárgy szerint:*

1. *Egyszerű* bűntett (simplex);

2. *összetett* (compositum), két vagy több bűntettnek az összekötő életfogalom nyomán egységbe kapcsolása, pl. rablás = lopás + személy elleni erőszak.

3. *Összefoglalt bűncselekmény* (lazábban összefüggő bűntettnek életfogalom híján egységbe kapcsolása: pl. detentio = letartóztatás + sanyargatás),

4. *Pillanatnyi* (instantaneum, transiens) egyetlen tevékenységi mozzanatból áll: pl. egy gyalázkodó kijelentés (simplex),

5. és *tartós* (delictum continuum) pl. jogellenes állapot előidézése (részekre nem tagolható), pl. bigámia. Hatása szünet nélküli.

6. *Folytatólagos* pl. időbeli, de jogilag nem jelentős megszakítással elkövetett bűntett (delictum continuatum), pl. folytatólagos sikkasztás.

7. *Üzletszerű* bűncselekmény (életirányzat, vagy szokás kifolyása: delictum collectivum, habituale, pl. üzletszerű orgazdaság: ebből él).

V. *Végrehajtás szerint:*

1. *Megkísérelt bűntett* (conatus),

2. *meghiusult* bűntett (del. frustratum),

3. *befejezett* bűntett (del. consummatum).

VI. *A végrehajtás módozata szerint:*

1. *delictum formale,* ha ahhoz csupán pozitív cselekedet, vagy mulasztás elégséges, függetlenül az eredménytől (pl. diffamatio etc.),

2. *delictum materiale,* ha eredmény is szükséges (abortus, homicidium).

VII. *A sértett érdek szerint:*

1. *állam*ellenes bűntett (az állam függetlensége, területi épsége, nemzetközi biztonsága),

2. *társadalmi* (delictum publicum) bűntett,

3. *egyéni* érdek ellen irányuló bűntett (pl. homicidium).

VIII. *Bűnösség szerint:*

1. *Szándékos* bűntett (bűntett, vagy vétség),

2. *gondatlan* bűntett (csak vétség; kihágás),

3. *egyszerű bűntett;* szándékos emberölés,

4. *minősített* bűntett; súlyosabb: szülői gyilkosság (patricidium); enyhébb: gyermekölés.

IX. *Nyilvánosság szerint:*

Lehet nyilvános, közismert és titkos bűncselekmény.

1. *Publicum,* ha már ismert, vagy olyan körülmények között van, hogy okosan számolni kell hamaros divulgálásával. (c. 2197. n. 1.) Feltétel mások tényleges tudása, vagy hamaros tudhatása.

2. *Notorium*, többletet ad a nyilvános bűncselekményhez. Notorietas iuris: jogilag közismert bűntettről van szó, ha az illetékes bíró jogerős ítéletéből (c. 1904.) vagy a fél bírói bevallásából ismert. (c. 1750.)

Notorietas facti: tényleg közismert az a nyilvános bűntett, amely tovább nem rejthető sem a tény, sem a szándék szempontjából. Vagyis a szándék és cselekmény egyaránt közismert. (c. 2197. n. 2—3.).

A nyilvános bűntettek nem szorulnak bizonyításra. (c. 1747. n. 1.).

3. *Occultum:* A titkos bűntett a nyilvános ellentéte. Titkos egy bűntett, ha vagy maga a cselekmény titkos (occultum materialiter), vagy ha a szándék titkos (occultum formaliter. c. 2197. n. 4.).

A titkos bűntettek nem tárgyai a büntető eljárásnak (c. 1933. § 1.).

X. *Eljárási alapon:*

1. *Hivatalból* (magántudomás, vagy bárkinek feljelentése alapján) üldözendő bűntett.

2. *Magánindítványra* (csupán a sértett vagy feljogosított indítványára) üldözendő bűntett.

XI. *Súlyosság szerint:*

Némely országban a trichotomikus rendszer van érvényben: bűntett, vétség, kihágás, vagyis a bíróság által kiszabott bűntetti, vétségi, vagy kihágási büntetés nyomán nevezték el a bűntettet.

1. *Bűntett a) in abstracto:* az a bűncselekmény, amelyet a törvény annak nevez, vagy amelyre bűntetti büntetést rendel kiszabni.

b) *In concreto:* amelyre a bíróság bűntetti büntetést szab ki.

2. *Vétség a) in abstracto:* amelyet a törvény annak nevez, vagy amelyre vétségi büntetést rendel kiszabni.

b) In concreto: amelyre a bíróság vétségi büntetést szab ki.

3. *Kihágás*[60] *in abstracto et concreto*, amelyet a jogszabály annak nevez, illetve, amelyre kihágási büntetés jön alkalmazásba.

149. § A bűntettek elkövetésének útja (Előkészület és kísérlet)

Egy-egy bűntett a teljes véghezvitelig sokszor hosszú utat tesz meg; fokozatosan jön létre. Az elhatározás gondos előkészület és néha ismételt kísérlet után következik be, és így jut el a teljes befejezésig. Azért szólnunk kell itt az előkészületről, a kísérletről és a befejezett bűntettről.

[60] Ez a felosztás nincs meg az egyházi törvénykönyvben. Vannak ugyan olyan merő pozitív rendelkezések és sértések, pl. a klauzura nem bűnös megsértése, kb. a transgressionak felel meg, de a kánoni jog pusztán materialis törvénysértést (ami a transgressio), vétkesség nélkül soha sem büntet (c. 2218. § 2.). — Tehát csak delictum bűntett van, ha nem is mind egyformán súlyos.

I. *Előkészület*

1. *Általában.*

Aki a bűntettnek a törvényben meghatározott tényállását *teljesen* megvalósítja, véghezvitt, bevégzett, vagy befejezett bűntettet követ el. Ha a cselekmény nem jutott el még a véghezvitel megkezdéséig, akkor előkészületi[67], ha pedig eme határvonalon túlhaladt, *kísérleti* cselekményről beszélünk.

Mivel mindkettő eltér a törvényes fogalmat *teljesen* betöltő, bevégzett bűntettet megállapító tényállástól, *nem bűntett.*

A törvényhozó azonban, ha ezekben büntetésérdemlőséget lát, *kiterjesztheti* a büntetendőséget.

Ezt kétféleképpen teheti meg: vagy *általános* kijelentéssel, amely szerint a bűntett kísérlete mindig büntetendő, vagy *külön* kijelentéssel, amikor az előkészületi, vagy kísérleti cselekményt *sui generis* delictumnak minősíti.

2. *Előkészületi cselekmények*[68]

a) *Fogalom*

Előkészületi cselekmény olyan cselekmény, amely a szándékos bűntett törvényes fogalmát betöltő tényállás megvalósulására irányul anélkül, hogy a véghezvitel *megkezdését* magában foglalná.[69] Ha tehát a cselekmény a véghezvitel megkezdéseként jelentkezik, de nem jutott el a befejezésig, akkor *kísérlettel* állunk szemben.

b) *Az előkészület elemei:*

1° *Szándékos* tevékenység amely a jogszabályban meghatározott valamely bűntett törvényes fogalmát betöltő tényállás megvalósítására irányul. Gondatlan (culposus) cselekmény előkészülete tehát fogalmilag ki van zárva;

2° *tevékenység,* amely *innen marad* a véghezvitel megkezdésén. A véghezvitel megkezdésével a tevékenység átlendül a kísérlet fogalmi körébe.

[67] Az előkészületen *innen* eső, s csupán a belső lelki világban lejátszódó tényállást (puszta elhatározás) a modern büntetőjogok nem büntetik (cogitationis poenam nemo patitur!).

[68] *Angyal,* I. 109. köv.

[69] Pl. eszközök beszerzése, előkészítése, az alkalom megtervezése, az esetleges akadályok előzetes eltávolítása, a helyszínre menetel; így pl. a bigámiánál a kihirdetési előkészület, a polgári tisztviselő előtti megjelenés *már* kísérlet stb.

3. *Büntethetősége*

Az előkészületi cselekmény általában *nem* büntetendő. Ez következik:

a) a kísérlet meghatározásából, illetve abból a törvényparancsból, hogy a kísérlet büntetendő, tehát a kísérleti tevékenységen *innen* eső tevékenység nem büntetendő;

b) ama törvényhelyekből, amelyek *bizonyos* előkészületi cselekményeket büntetés alá vonnak (a contrario!);

c) egyébként az előkészületi cselekmény még nem bizonyítja, hogy a cselekvő okvetlen elkövette volna a bűntettet;

d) az előkészületi stádiumban az akaratelhatározás még *gyenge* s ha *elikailag* bűnös is, jogilag rendszerint nem büntetést érdemlő.

A törvényhozó azonban megteheti, hogy a *jogtárgy* magas értékére, vagy az előidézett *veszély* nagyságára való tekintettel *önálló* bűntettnek nyilvánít (sui generis delictum) némely előkészületi cselekményt s arra megfelelő büntetést szab ki.[70]

II. *Kísérleti cselekmény* (conatus delicti. c. 2212, 2213.)

1. *Fogalom.*

Valamit megkísérelni annyi, mint valamely cél érdekében fáradozni.

A sikertelen bűntett: kísérlet. A sikerült kísérlet: bűntett.

A kísérlet tehát olyan cselekmény, amellyel a tettes a szándékolt bűntett véghezvitelét megkezdte, de nem fejezte be; vagy azért, mert a cselekmény végrehajtásától a tettes önként elállt, vagy pedig, mert elégtelen és alkalmatlan eszközök álltak csupán rendelkezésére. (c. 2212. § 1.)

A kísérlet büntethetőségének alapja egyrészt a bűnös akarat, másrészt az eredmény részleges megvalósítása.

2. *Alkotóelemei:*

a) *a szándék,* amely a bűntett bevégzésére irányul. Amit nem akarunk elkövetni, azt megkísérelni sem akarjuk. Gondatlanságból elkövetett kísérlet nem képzelhető el. A *praeterintentionalis* cselekmény (ha az eredmény elmaradt) nem kísérlet, mivel a szándék nem irányult az eredményre.

[70] Az új *Btk* szerint az *előkészület* csak akkor büntetendő, ha ezt a törvény külön rendeli, vagyis ha önálló bűntetté nyilvánítja. (11. § 1.) De ebben az esetben sem büntethető, ha valaki korábbi felhívását, ajánlkozását, vagy vállalkozását visszavonta, vagy a többi közreműködőt az elkövetéstől elállásra bírni törekedett. (11. § 2.)

b) *a véghezvitel megkezdése.*[71] A kísérlet *crimen in itinere,* vagyis olyan cselekmény, amelynek elkövetője *útközben* átlépte a büntetendőség határát (amelyet a törvény állapít meg) s ezért büntetőjogi felelősséggel tartozik.

A véghezvitel annyi, mint az időben egymásra következő s a bűntett törvényes fogalmát betöltő tevékenységsorozatból legalább az *első* tevékenységi mozzanatnak megvalósítása. Ennek megállapítása az egyes bűntetteknél nem mindig könnyű.

3. A *be nem végzés esetén* a tényállás a maga fokozatos létében mennyiségileg kevesebb, mint amennyit a törvényes fogalom megkíván (pl. rabló betört, de nem vitt el semmit). A kísérlet tehát a *tényálláshiánynak* egyik formája (Mangel am Tatbestand.), amelyet a törvény büntetendőség területére von, amelynek jellemzője a befejezetlenség, vagyis a törvény által kívánt *utolsó* tényállási mozzanat *hiánya.*

4. *Nincs kísérlet:*

a) ha a törvényes fogalom nem tűr megosztást, vagyis a végső eredmény összeesik a kísérleti eredménnyel, mivel a véghezvitel megkezdésével a bűntett befejezést nyer (pl. a pillanatnyi bűntettek, szóbeli becsületsértés);

b) a tiszta *mulasztási* bűntetteknél, ahol a mulasztás első pillanatában be van fejezve a cselekmény;

c) magánál a kísérletnél.

5. *A kísérlet fajai:*

a) *nem teljes* kísérlet (conatus imperfectus), ha a tettes a törvényes fogalom által megkívánt tevékenységet nem követte el teljesen (pl. csak néhány kortyot nyelt le az anticonceptionalis szerből), vagyis a véghezvitel megkezdésén túlhaladva nem jutott el az utolsó tevékenységi mozzanatig.

Ez lehet *fok*belileg

közeli kísérlet, amikor közel jutott az utolsó tevékenységi mozzanathoz;

távoli kísérlet, midőn éppen hogy megkezdte a véghezvitelt;

b) *teljes,* vagy *befejezett* kísérlet (conatus perfectus), ha a tettes a törvényes fogalom által megkívánt tevékenységet *teljes* egészében elkövette, eljutott az utolsó mozzanatig, az eredmény azonban egyáltalán nem, vagy *nem* a tettes tevékenysége által jött létre (délit manqué, delitto frustrato, delictum frustratum, c. 2212. § 2.), pl. beadta a mérget, de az orvos megmentette;

[71] Anfang der Ausführung, commencement d'execution.

c) a kánoni jogban a bűntettre való *eredménytelen felbujtás* szintén a kísérlettel egy tekintet alá esik. (c. 2212. § 3.)

6. *A kísérlet büntetése*[72]

a) A szubjektivisták szerint a kísérlet ugyanolyan büntetés alá vonandó, mint a véghezvitt bűntett;[73] az *objektivista* helyes álláspont szerint *enyhébb* büntetéssel sújtandó, mert a kísérletnél kisebb pályát futott be a bűnös akarat, vagyis a bűnösség *elvileg* kisebbfokú a véghezvitt bűntettnél, továbbá a jogtárgyat csak veszély érte és a közvélemény is enyhébb büntetést kíván.

b) A kánoni jog szerint, minthogy a kísérlet is megzavarja az *ordo socialist*, nem maradhat büntetlenül. Néha a törvény külön bünteti és ebben az esetben mint *önálló* bűncselekmény szerepel. (c. 2212. § 4. + 2407.)

1° A bűnkísérlet súlyossága és így a beszámíthatósága is annál nagyobb. minél közelebb esik a bűntett befejezéséhez, de mindenképpen kisebb. mint a bevégzett bűntetté.

Ha nincs külön jogszabály, akkor a bíró a körülmények figyelembevételével megfelelő módon büntetheti.

Ha azonban valaki önként *elállt* a megkezdett bűntett végrehajtásától (feltéve, hogy nem keletkezett semmi kár vagy botrány), teljesen mentesül a bűnösségtől.

2° A meghiúsult bűntett (delictum frustratum) súlyosabb beszámítás alá esik. mint az egyszerű kísérlet, de mégis a bíró belátására van bízva a büntetés megállapítása. (c. 2213. + 2235.)

7. *Visszalépés a kísérlettől*

Kétféleképpen lehet visszalépni: mégpedig önkéntes *elállás* és az eredmény önkéntes elhárítása révén. Mindkettő általában bűntetlenséget bizosít a visszalépőnek.

a) Az *elállás* (visszalépés) egyszerű passzív magatartás akkor, ha a bűntett törvényes fogalmába illő tényállás teljességéhez további aktív tevékenység szükséges. Csak *nem teljes* kísérletnél fordulhat elő. Az előkészületi stádiumban *még* nem, a teljes kísérlet esetében *már* nem lehet szó elállásról.

[72] *Beste*, 973. sq. — *Chelodi—Ciprotti*, 18. sq. — *Jone*. III. 410. sq. — *Coronata*, IV. 60. sq. — *Eichmann*, 50. sq. — *Michiels*, I.[2], 274—325. — *Vermeersch—Creusen*, III.[6] 233. sq. —

[73] Az új magyar *Btk* szerint *kísérlet* miatt büntetendő az, aki a bűntett szándékos véghezvitelét megkezdte de nem fejezte be (9. §). Kísérlet esetén is a befejezett bűntettre megállapított büntetési tételt kell alkalmazni. Ha a kísérletet alkalmatlan tárgyon, vagy alkalmatlan eszközzel követték el, a büntetést korlátlanul enyhíteni, vagy a büntetés kiszabását mellőzni is lehet. (10. § 1, 2.)

b) Eredményelhárítás az az aktív tevékenység, amely az eredményt különben létrehozó okfolyamat megszakításával (illetve vonatkozó cselekvés megakadályozásával) a bűntett törvényes fogalmához tartozó jogsértő eredmény bekövetkezésének útját vágja. Eredményelhárításnak csak *teljes* kísérlet esetén van helye.

c) Bűntetlenség feltételei:

1° önkéntesség mind az elállás, mind az eredményelhárítás esetében;

2° az utóbbi esetben még szükséges, hogy a cselekmény *felfedezése előtt* történjék a közbelépés. Felfedezettnek csak akkor tekinthető a cselekmény, ha olyan vett arról tudomást, *akitől elvárható*, hogy az eredményt elhárítja.

III. *A véghezvitt bűntett*

Véghezvitt, befejezett, vagy bevégzett bűntett az a tényállás, amely a bűntett törvényes fogalmát teljesen betölti. Hogy egy tényállás mely pontig menőleg minősül véghezvitt bűntettnek, attól függ, hogy a *törvény* a bűntett fogalomnak milyen keretet szabott. Előfordul, hogy a törvényes fogalom az életfogalomtól eltérőleg korábban, máskor később zár.

A tényállásnak a törvényes fogalom keretén *innen maradása*, mint láttuk, előkészület, vagy kísérlet; *túlterjedése* fogalmi szempontból közömbös.

A véghezvitt bűntettből eredő bűnösség semmiféle utólagos magatartás által nem törölhető (facta infecta reddi nequeunt; ami megtörtént, meg nem történtté nem tehető).

Kriminálpolitikai szempontból azonban kivételesen egyes törvénykönyvek büntetlenséget biztosítanak annak, aki a befejezésen túlmenő tevékenység folytatásától *eláll* s így a további eredmény elkövetését elhárítja.

Minthogy a bevezető részben a bevégzett bűntett *típusos* formájával foglalkoztunk, azért erről itt nem szükséges tovább tárgyalni.

150. § A bűntettek együttes elkövetése. A bűnrészesség
(c. 2209—2211)

I. *Általában*

A bűntett elkövetője rendszerint *egyes* személy. Ezért a bűntett törvényes fogalmának megállapításánál ezt a törvény rendszerint „*aki*" (si quis) szóval szokta jelezni. Ha tehát a bűntett elkövetésénél

[74] *Angyal*, I. 133. sq. — *Beste*, 709. sq. — *Chelodi—Ciprotti*,[5] 16. sq. — *Coronata*, IV. 45. sq. — *Michiels*, 1[2] 326—377. — *Pellegrini*, I. 150. sq.

többen szerepelnek, ez a törvényes fogalom alá nem vonható s így *külön* törvényi intézkedés nélkül nem volna büntethető. Külön törvényes intézkedésnek kell tehát megállapítani azokat a határokat, amelyeken belül a részvétel büntetendő (praceptum legis), továbbá azt, hogy a bűntett-fogalom kereteinek ilyen kitágításával kialakuló részvételi tevékenység büntetés alá essék (sanctio poenalis).

A törvény rendszerint a *bűnrészesség* alakjait írja le, amelyre megállapítja a büntetést.

II. *A bűnrészesség*

1. *Fogalom.* — A bűnrészesség több személynek szándékos közreműködését tételezi fel; egyik a *tettes*, aki a cselekményt elköveti, a másik, illetve többiek a *részesek*, akik az elkövetés során közreműködnek.

A bűnrészesség a tettesi cselekménytől különböző, de ahhoz kapcsolódó *accessorium*, amelyet a törvény büntetés érdemlősége címén a büntetendőség területére von.

2. *Felosztás.* — Régen különbséget tettek *szükségszerű* részesség (concursus necessarius) és *esetleges* részesség (concursus facultativus) között. Az első csoportba sorozták az olyan közreműködést, amely bizonyos bűntett tényállásának létrejöttéhez fogalmilag (lényegileg) szükséges, (pl. párbaj, házasságtörés, vesztegetés stb.), vagyis amikor mindkét félnek *aktívan* részt kell venni a bűntett elkövetésében. Itt azonban nem részességről, hanem *közös* bűntettről van szó (delictum bilaterale).

A második esetben, ahol a másik fél passzívan vagy egyenesen kényszer hatása alatt vesz részt, szintén nincs részesség (csábítás, raptus violentiae. c. 2353.).

3. *A bűnrészesség feltételei.*

Alapbűntett az, amelyhez a részvétel, mint járulék (accessorium) kapcsolódik. Ennek feltételei:

a) olyan *tettesi cselekmény*,[75], amely egyben

b) *bűntett* (törvény értelmében), s így

c) *jogellenes* (a jogos önvédelemhez nyújtott segítség nem bűn),

d) és *bűnösségből* fakad (szándékos vagy gondatlan).

[75] Tettes az, aki a (bevégzett vagy megkísérelt) bűntettnek a törvényben meghatározott tényállását megvalósítja (Btk 13. §). *Tettesi cselekmény* tehát az a bűnösségből fakadó jogellenes tevékenység, amely valamely törvényes fogalom ismérveivel rendelkezik.

Hogy a tettesi cselekmény büntethető-e vagy sem, a részesség fogalmi konstrukciója szempontjából közömbös (pl. amikor a tettest nem lehet felelősségre vonni: halál, távollét stb. miatt).

A részes szándékának át kell fognia a tettesi cselekményt (ha a tettes többet, vagy *mást* követ el, azért a részes nem felelős) és bevégzésére kell irányulnia.

e) Tehát ezek után kimondhatjuk, hogy *nincs bűnrészesség:*

1° ha az egyik közreműködése tisztán materiális,

2° ha valaki jogi kötelessége ellenére, jóllehet megtehetné, a bűntettet nem akadályozza meg; (Ez lehet önálló bűntett.)

3° ha hiányzik legalább az erkölcsi okozati kapcsolat (nexus causalis).

Tehát *elvileg* nem bűnrészesség a bűntettet óhajtani, dicsérni, helyeselni a tettest rejtegetni, befogadni, stb., hacsak mindez a bűntett elkövetése előtt nem volt megegyezés tárgya. Egyébként a tételes törvény mindegyiket *önálló* bűntetté nyilváníthatja.

Különböző személyek különböző módon folyhatnak be a bűntettekbe.

Mindama tevékenység, amely a bűntett elkövetése *után* jön létre (pl. fel nem jelentés, bűnpártolás stb.), nem folyik be az előzetes bűntettbe. De ezek is *sui generis delictumok* lehetnek.

4. *A bűnrészesség büntetendőségének jogi alapja*

A részes a bűntett törvényes fogalmát betöltő tényállás lérejöttében *ekként* szerepel. Az eredmény előzményei okozatilag egyenlők, de az *értékelés* szerint nem. Ez domborodik ki a részesség büntetésénél is.

Erre vonatkozólag több elmélet van:

a) a részesség önállósításának elmélete szerint minden közreműködő cselekményét a tettestől függetlenül kell értékelni;

b) a részesség egyenlősítésének elmélete szerint a bűnrészesség accessorium, de az egyes alakzatok között nincs különbség;

c) az objektív részességi elmélet szerint a részesek között *tárgyi* alapon lehet különbséget tenni; az okot létesítő: tettes, és feltételt nyújtó: felbujtó, bűnsegéd között;

d) szubjektív elmélet szerint a tettes az eredményt feltétlenül akarja, a részes csak előmozdítja.[76]

III. *A bűnrészesség főalakjai*

1. *A társtettes* (conreus).

Társtettesek azok, akik a bűntettet egymás tevékenységéről tudva közösen követik el. Így a *társtettesség* a bűntett együttes vagy közös elkövetése.

[76] Az új Btk. szerint (14. § /3/) a részesekre és a tettesre megállapított büntetési tételt kell alkalmazni. Minthogy a *felbujtás* a bűnözési szándék felkeltője, a bűntett életrekeltője, mennyiségileg több mint a végrehajtáshoz nyújtott *bűnsegély.* Azért az utóbbit általában enyhébben kell elbírálni.

A *társtettesi szándék* magában foglalja a közösen előidézendő eredményeknek, továbbá a saját tevékenységének és a másik közreműködő tevékenységének tudatát.

A társtettes szándéka tehát a másik társ elkövető szándékára és tevékenységére támaszkodó szándék (animus coauctoris).

A társtettes nemcsak a maga, hanem a másik tettéért is felelős.

2. *A felbujtó*

a) Fogalom.

Felbujtó az, aki mást valamely bűntett elkövetésére szándékosan rábír.

b) A felbujtói szándék.

E tekintetben szükséges a rábírási szándék ébresztésére alkalmas képzet.

A szándékos rábírásnak ezenkívül a *bűntett* elkövetésére kell irányulnia. *Alapbűntett*, vagyis alapcselekmény hiányában nincs felbujtás, vagyis szükséges, hogy a tettes a bűntettet a felbujtó rábírása következtében vigye végbe.

c) Felbújtó tevékenység.

A felbújtói tevékenység, a *rábírás*, olyan értelmi működés (erősen motiváló ok), amely valakit valamely bűntett elkövetésére indít.

A rábíró tevékenység lehet: tevés és mulasztás, kérelem, óhaj, kívánság, helybenhagyás, jutalomígérés, felbérelés stb.

A felbújtói tevékenységnek *hatásosnak* kell lennie, amelyből a bűntett elkövetése, vagy annak megkezdése származik.[77]

3. *A bűnsegéd.*

a) *Fogalom.*

Bűnsegéd az, aki valamely bűntett elkövetéséhez szándékosan segítséget nyújt.

b) *Feltételek:*

1° *segítő szándék*, vagyis a cselekedet segítésre alkalmas minőségének tudata, továbbá a tettesi cselekményről és annak célzatáról való képzet, valamint az okozatosság lehetőségének tudata.

A segítő szándéknak *nem kell egyesülnie* a tettesi szándékkal (segéd az is, akiről a tettes nem tud).

2° *Segítő tevékenység.*

A segítő szándék önmagában büntetőjogilag figyelmen kívül marad, ha tevékenységben nem ölt testet.

Ez lehet fizikai, pszichikai, tevés, mulasztás, közvetlen, közvetett, a tett előtti, vagy alatti stb.

A *fizikai* segély, szemben a társtettességgel, oly tevékenység, amely a véghezviteli cselekmény határain kívül esik.

[77] Több felbújtó esetén lehetséges:

a) *koordinált társfelbújtás* (összebeszélve, egymást kiegészítve ingerelnek),

b) *véletlen társfelbújtás* (ha egymásról nem tudnak),

c) *szukcessziv felbújtás* (a felbújtó felbújtása útján).

A *pszichikai* segély és a felbújtás között az a különbség, hogy míg a felbújtó szándékot *ébreszt*, motivumot teremt, a pszichikai bűnsegéd csak *erősíti* a már meglévő szándékot (pl. támadás),

c) *Alapcselekmény.*

A bűnsegély mint accessorium, olyan jogellenes *tettesi* cselekményt tételez fel, amely valamely bűntett tényállását kimeríti, mivel bűnsegély a tettes támogatása, bűnös céljának elérésében.

Ha tehát nincs tettesi cselekmény, nincs büntetőjogilag minősült segély.

A bűnsegéd általában enyhébben büntetendő, mint a tettes.

A *segéd segédje* ugyanolyan büntetés alá esik, mint a tettes segédje, mert az is, bár közvetve, a tettesnek nyújt segélyt.

IV. *A részességre vonatkozó közös szabályok.*[78]

1. *Az együttes és fokozatos felelősség.*

A tettes és a bűnrészesek az elkövetett, illetve közreműködésük mellett létrejött bűntettekért *együttesen* felelnek, de bűnösségük egyéni értékelése szerint.

2. *A részesek visszalépése.*

Ha a bűntett eredményét akár a *társtettes*, akár a *felbújtó*, akár a *bűnsegéd* önként *elhárítja*, a maga javára büntetlenséget szerez.

Az *elállás:*

a) *a társtettes részéről* akkor, amikor a másik a cselekményt bejezte, nem mentesít, mert (ha már ő is megkezdte) azért is felel, amit társa tett;

b) *a felbújtó részéről* tárgytalan, mert ha egyszer szándékot ébresztett a tettesben, a további passzivitás nem mentesít;

c) a *bűnsegéd* elállása nem jön figyelembe (a pszichikai segéd revokálása vagy a fizikai nullifikálása a kauzalitás megszakítása miatt mentesítheti).

3. *A tettes túllépése* (excessus mandati).

a) *Kvalitatív excessus* esetén, ha a tettes *másnemű* bűntettet követ el, mint amilyent a bűnrészes képzete átfog, a bűnrészes a minőségileg eltérő bűntettre vonatkozólag nem felelős.

Ok: szándékán túlmenőleg senki felelősségre nem vonható.

b) *Kvantitatív excessus:* ha a tettes *súlyosabb* büntetés alá eső cselekményt követett el, mint amelyre a felbújtó rábírta, a súlyosabb beszámítású cselekmény a felbújtót és bűnsegédet nem terheli.

c) Ha a tettes gondatlanságból követett el többet, vagy mást,

[78] *Angyal* I. 150. köv.

azért a *részes* nem felel, hacsak ugyanaz nem tudható be neki *ad culpam.*

d) Ha a tettes *enyhébb* beszámítás alá eső cselekményt követett el, mint amilyenhez a részes hozzájárulni vélt, a *minőségi* eltéréséért nem felelős; de a *mennyiségi* eltéréséért felelősségre vonható.

V. *A tételes kánoni jog rendelkezései a részességre vonatkozólag*

A kódex *két* kategóriát különböztet meg: a főtettest (reus principalis) és társtetteseket.

Egyébként a kódex megkülönbözteti a fizikai és erkölcsi részességet.

1. *Fizikai bűnrészesség* (complicitas physica) lehet:

a) *társtettesség* (conreitas), amikor az érdekeltek közös elhatározással közösen követik el a bűntettet (coauctores); ezeknek azonos a felelősségük és a büntetésük (c. 2209. § 1. + c. 2230);

b) *bűnsegély*-nyújtás (auxilium, complicitas physica simpliciter), ha egyesek a bűntett végrehajtásához bármi módon fizikai támogatást adnak (in hanc quoquo modo concurrunt: c. 2209. § 3.), ha ezek közreműködése nélkül nem jött volna létre a bűntett, büntetőjogilag a tettessel egy tekintet alá esnek. (c. 2209. § 3.)

2. *Erkölcsi bűnrészesség.*

Ennek három formája van:

a) *Megbízás* (mandatum), amikor a megbízó a *megbízott javára* ösztönzi a megbízottat a bűntett elkövetésére. Ezzel egy tekintet alá esik az elöljáró törvénytelen parancsa. vagy rendelete.

b) *Tanács* (consilium), nem pusztán elméleti, hanem a bűntett elkövetésére ösztönző, buzdító együttműködő, a megbízástól különböző és a *sugalmazó* javát szolgáló segély;

c) *Bűnszövetkezet* (societas sceleris), ha a megbízás vagy tanács útján létrejött bűntett *közös* érdeket szolgál.[79]

d) *Beszámíthatóság.* — Az *erkölcsi* részesek, ha közreműködésük nélkül a bűntett nem jött volna létre, a tettesekkel egy tekintet alá esnek, akár l. s., akár f. s. büntetésről van szó. (c. 2209. § 3.)

Ha a bűntett nem jött létre, — nem lehet szó bűnrészességről, de az eredménytelen *mandatum,* vagy *provocatio* (felbújtás), mint kísérlet, büntethető.

Az a *közreműködés* (concursus), amely nélkül a bűntett létrejött volna, de mégis könnyebbé tette annak megvalósulását, enyhébb beszámítás alá esik és ha nincs külön törvény, tetszés szerinti büntetéssel (poena arbitraria) lehet büntetni. (c. 2209. § 2., c. 2231.)

[79] *Pellegrini,* I. 154. sq.

Személyes súlyosbító, vagy enyhítő körülmények csak ama bűntársaknál jöhetnek így számításba, akiknél ténylegesen fennforognak. Ugyanezt kell mondani az előre nem látott *anyagi* körülményekről (materialis).

3. *A bűntett visszavonása* (retractatio, revocatio).

Ha az egyik bűntárs *teljesen* (minden erővel) visszavonja közreműködését a bűntett befejezése előtt és ezt közölte a másikkal, teljesen megszűnik felelőssége.

Ha *nem* teljesen vonja vissza, mentesül ugyan a bűntettre kirótt büntetés alól, de nem más, kisebb büntetéstől. Nem számít, hogy a végrehajtó ennek ellenére végrehajtotta-e a bűntettet, vagy sem. (c. 2209. § 5.)

4. *Negatív bűnrészesség,* (complicitas negativa).

A bűnrészesség fogalma kizárja a negatív közreműködést. Mégis azt, aki szándékosan elhanyagolja jogi kötelezettségét, amelynek a bűntett megakadályozására kellene irányulnia: negatív részesnek (cooperator negativus) szokás nevezni.

Hanyagságáért felelősséggel tartozik, mivel törvénysértés oka lett; de inkább nem mint részes, hanem *önálló* bűntett elkövetője (c. 2209. § 6.).

5. *Utólagos részesség* (complicitas consequens).

Fogalmilag ellentmondás a bűnrészesség a bűntett elkövetése után. Ilyenkor inkább a bűntettesnek nyújtott támogatásról (favor) lehet beszélni.

Ez lehet *fizikai* támogatás (menedék, acceptatio, refugium), vagy erkölcsi támogatás (dicséret, helyeslés stb.).

Utólagos támogatást csak akkor lehet *részességnek* minősíteni, ha a bűntett elkövetése *előtt* megállapodás jött létre az ilyen támogatásra és a támogatás a követő cselekményekre irányul. Egyébként magát az utólagos támogatást a törvény *önálló* bűntetté nyilváníthatja. (c. 2209. § 2.)

VI. *A tettes és részesek beszámításának következményei* (c. 2210., c. 1933—1959.)

A bűntett elkövetői büntetőjogi beszámításának megvannak a gyakorlati következményei is. Ezek főleg: az okozott kár jóvátétele, amely rendszerint bűnvádi és polgári kereset útján történik.

1. Az okozott kár *jóvátétele.* Az összes tettesek és főrészesek (cooperatores principales, c. 2209. § 1—3.) *egyetemlegesen* (in solidum) kötelesek mindama kárt és költségeket megtéríteni, amelyek a bűntettből bárkire származtak, mégha a bíró *pro rata* is ítélte őket. (c. 2211.)

2. *Módja.* — A bűntettből *kettős* kereseti jog keletkezik; mivel kettős kárt okoz (közösségnek és egyéneknek):

a) *bűnvádi* (poenalis), amely egyedül az ügyésznek van fenntartva; becsületsértésnél a fél panaszt emelhet (c. 1934, 1938.);

b) *polgári* (civilis) kereset az okozott magánkár megtérítésére (c. 2210.).

A büntetőbíró mindkét esetet egyszerre intézheti el.

II. Rész

EGYHÁZI BÜNTETÉSEK

I. FEJEZET

AZ EGYHÁZI BÜNTETÉSEK ÁLTALÁBAN[80]

151. § Az egyházi büntetés fogalma és osztályozása (c. 2215—2217)

I. *A büntetés fogalma* (c. 2215.)

1. Az Egyház a bűnösökkel és a bűntett elkövetésére hajló egyénekkel szemben egyrészt a már *elkövetett* bűntettekhez, másrészt a bűntett nélkül is beigazolódott egyháziatlan magatartáshoz bizonyos *jogkövetkezményeket fűz.*

E jogkövetkezmények vagy szorosan vett *büntetésben* (érzékelhető rossz, jogelvonás), vagy a fékező erőt képviselő *védelmi intézkedésben,* vagy a kettőnek kapcsolataként jelentkező *védelmi büntetésben* (remedia poenalia) nyilvánulnak meg.

Míg a büntetés mindenkor elégtétel, megtorlás, kiegyenlítés és elsősorban represszív eszköz, addig a *védelmi* intézkedés a közigazgatási körbe tartozó *preventív* eszköz.

A kettő között a határvonalat megvonni nem mindig egyszerű, mivel a büntetésben is lehetnek preventív elemek, viszont a védelmi intézkedés is tartalmazhat érzéki rosszat, amely megtorlást jelent.

A két tendencia kiegyensúlyozottan egyesül az ún. *védelmi* büntetésben (poenitentia).

2. A büntetés általában az illetékes egyházi szerv megtorló intézkedése a büntető hatalmának alávetett tettesekkel szemben.

Közelebbről nézve pedig a *büntetés* a törvény (kódex) vagy a

[80] *Beste,* 974. sq. — *Chelodi—Ciprotti,* 21. sq. — *Cocchi,* V. 42. sq. — *Coronata,* IV. 271. sq. — *Eichmann,* 52, sq. — *Jone,* III. 416. sq. — *Michiels,* II. 36—42. — *Vermeersch—Creusen,* III. 6. 235. sq. —

törvény meghatalmazásából más egyházi tényező által a bűntett elkövetőjére a cselekmény elkövetése előtt (c. 2222.) megállapított joghátrány (lelki, anyagi jogok elvonása, szabadságkorlátozás stb.) egyfelől a megsértett jogrend megtorlásául, másfelől az újabb bűntett elkövetésétől való visszatartás céljából.

Hasonló a kódex meghatározása: „*poena est privatio alicuius boni ad delinquentis correctionem et delicti punitionem a legitima auctoritate inflicta*" (c. 2215.). vagyis az egyházi büntetés a törvényes egyházi hatóságtól kiszabott valamely *jótól* való megfosztás a bűnös megjavítása és a bűn megtorlása végett.

E meghatározásban *három* elem figyelhető meg:

a) *privatio alicuius boni:* a kódex már nem szól a testi büntetésről (malum passionis), hanem csupán: bizonyos lelki javak elvonásáról. Ezzel a büntetés terjedelme, de nem a természete változott meg. De a jogok elvonása is rossz: malum.

b) *a legitima auctoritate inflicta:* a büntető hatalom az Egyház szuverenitásának folyománya, azért csak a törvényes egyházi hatóság élhet vele az Egyház megbízásából.

c) *ad correctionem et ad punitionem.* A rosszat önmagáért alkalmazni nem lehet és a cél nem szentesíti az eszközt. Az igazságos büntetés nem *önmagában* rossz, hiszen az igazságosság erényének gyakorlása még ha annak, aki azt elszenvedni tartozik, kellemetlen is. A büntetés (joghátrányban való részesítés) célja egyrészt a bűnös megjavítása, (ut emendetur), másrészt pedig a bűn megtorlása (ne peccetur!).[81]

Minden büntetésben van tehát bizonyos [testi vagy lelki] szenvedés,[82] amely az elkövetett súlyos antiszocialitás *megtorlásában* és a bűnösség *bűnhődésében* nyilvánul meg.

II. *Az egyházi büntetések osztályozása*[83]

Megkülönböztetünk:

1. *gyógyító* (javító) büntetéseket (poenae medicinales), amelyek más cél mellett elsősorban a bűnös megjavítását célozzák (censurae);

[81] Ebből következik hogy az okozott kár jóvátétele (c. 2210.) a szerződésben kikötött megállapodások, a kereseti és fellebbezési jog elvesztése (c. 1847, 1791, 1129.), a bírói költségek (c. 1908.), közigazgatási elmozdítás (c. 2147.) stb. *nem* büntetések.

[82] A régen a büntetésként túlnyomórészt alkalmazott érzékelhető rossz és tetemes fájdalom mindinkább *humanizálódik* (veszít szenvedést okozó voltából), *individualizálódik* (az egyéniséghez idomul) és *szocializálódik*, vagyis a megtorlás mellé mindinkább a védelmi, nevelő gondolat járul a legtöbb büntetőtörvénykönyvben. (*Angyal*, I. 55.)

[83] *Coronata*, IV. 76. sq. — *Michiels*, II.[2] 36. sq.

megtorló büntetéseket, amelyek elsősorban a bűntett kiengesztelését veszik tekintetbe;

2. *remedia poenalia*, megelőző, preventiv intézkedések,

poenitentiae, amelyeket a cenzúrák alóli feloldozás után is ki lehet szabni és így a megtorló büntetéshez hasonlítanak;

3. *meghatározott* (poena determinata) a büntetés, ha a törvény vagy parancs kimerítően megállapítja azt;

meg nem határozott (indeterminata) a büntetés, ha a törvény általános szavakkal jelzi, hogy a bíró, vagy elöljáró belátása szerint milyen büntetéseket alkalmazhat, vagy kell alkalmaznia egyes bűntettek esetében;

4. *latae sententiae;* ha meghatározott büntetés a bűntett elkövetésének pillanatában (ipso facto) automatikusan, *önmagától* bekövetkezik (legfeljebb kinyilvánító ítéletre van később szükség). Ezt *önműködő* büntetésnek is nevezhetjük. (rövidítve: l. s.)

Ferendae sententiae, ha a büntetés csak a bírói elmarasztaló ítélet (sententia condemnatoria) után következik be. Ez nem önműködő büntetés. (rövidítve: f. s.)

Kétség esetén a vélelem mindig a *f. s.* büntetés mellett van (c. 2217. § 2.), hacsak kifejezetten vagy egyértelműleg (aequivalenter) nem *l. s.* büntetésről van szó. Mivel pedig ez nagyon odiózus, — szorosan kell értelmezni. (c. 19. + 2219. § 1.)

5. *Poena a iure et poena ab homine.* (c. 2217 § 1, n. 3.)

a) *Poena a iure* meghatározott büntetés, amelyet vagy a kódex, vagy partikuláris törvény (pl. egyházmegyei zsinat) állapít meg.

Ha *latae sententiae*, akkor: *a iure tantum;*

ha *ferendae sententiae*, (marasztaló bírói ítélet után) *a iure simul et ab homine;*

b) *poena a homine tantum*, ha külön paranccsal kapcsolatos a büntetés.

6. A *tartalom* szerint (amint a korabeli társadalmi felfogás, az igazságosság, célszerűség és hasznosság megkívánja), vagyis ama javak szerint, amelyeket a büntetés érint, a legkülönbözőbbek (lelkiszabadság, becsületbüntetések stb.).

7. Lehetnek *fő-* és *mellékbüntetések*, aszerint, hogy önállóan vagy más büntetéssel kapcsolatban szabhatók ki.

8. Az alkalmazás szerint: egyszerű és minősített büntetések.

152. §. A büntetés célja

Tapasztalati tény és ezt a történelem ékesen bizonyítja, hogy a bűnöst minden időben és minden helyen az illetékes hatalom büntetéssel sújtotta.

A büntető hatalom *jogalapja, természete* és *mértéke* tekintetében azonban a jogászok között igen eltérőek a vélemények. A különböző véleményeket *három* főtípusra vonhatjuk össze.

I. *Abszolút, vagy megtorló elméletek.*[84] *(klasszikus iskola).*

1. *Rövid összefoglalás.*

Ez az elmélet főleg a XVIII. és XIX. században virágzott a racionalista és idealista bölcselőknél.

Az abszolut igazságosság elméletének alapelve az, hogy a bűntett és büntetés bensőleg összefüggő, korrelatív fogalom. A *iustitia absoluta* a priori megköveteli, hogy minden, a *rendet* sértő emberi cselekedet büntetésben részesüljön. Legyen az erkölcsi,[85] dialektikai,[86] esztétikai[87] és jogi[88] büntetés.

A büntetés alapja, oka tehát a *bűntett benső* rosszasága (malitia intrinseca delicti).

Ezért a büntetés célja és *természete* szükségképpen *megtorló* (vindikativ) jellegű. *„Punitur, quia peccatum est."*

Mértéke pedig a bűntett objektív rosszasága (talio moralis) vagyis az elkövetett bűntett.

2. *Ellenvetések*

Elméletileg az erkölcsi vonalon *Isten* büntető hatalmát illetően igaz, hogy a büntetés valódi alapja a *justitia absoluta*, amely megköveteli, hogy az erkölcsi rendet megsértő bűntettes megbünhődjék „ad aequalitatem". — Az emberi közösség (állam, Egyház) büntető hatalmát illetően is igaz ugyan, hogy minden társadalmi rend és büntető hatalom alapja a *iustitia* (iustitia regnorum fundamentum). De *egyedül* a iustitia nem lehet az emberi büntető jog alapja és mértéke.

Az emberi közösség hatáskörébe elsősorban nem az egész *erkölcsi* rend védelme és helyreállítása tartozik, hanem a *szociális jogi* rend védelme, azért a bűnösöket csak annyiban büntetheti, amennyiben a jogrend védelmének szüksége ezt megkívánja.

Az emberi hatalom (auctoritas) a bűntettet megtorolni *teljes* mértékben *nem képes*, mert egyrészt a bűntett morális minősítése az egyéni

[84] *Michiels*, I. 5. sq. — *Pellegrini*, I. 23. sq.

[85] *Kant*, (1724—1804.) szerint a büntetőjog *etikai* szükségszerűségben gyökerező imperativus categoricus: „malum meretur malum" (erkölcsi megtorlás).

[86] *Hegel* (1770—1831.): a *dialektikus* szükségszerűség az alapja. (Bűntett = thesis; bűntetés = antithesis; az állam alkalmazza a büntetést = synthesis). ‚Negatio negatione destrui debet."

[87] *Leibnitz* (1646—1716.) és *Herbert* (1746—1841.) szerint alapja: az *esztétikai* szükségszerűség: a büntetés a „harmonia praestabilita" visszaállítása.

[88] *Pessina* szerint a *jogi* szükségszerűség alapja a büntetésnek, amely a *iustitia* fogalmából következik (retributio iuridica, jogi megtorlás).

lelkiismerettől függ, ahová behatolni nem tud; másrészt az erkölcsi vétkek kiengesztelésére csak fizikai eszközök állnak rendelkezésre, amelyek elégtelenek.

II. *Relatív elméletek* (kriminál-pozitivista iskola.)[99]

Rövid összefoglalás.

A különböző nézetek szerint: finalisztikus, utilitarista, preventív, defenzív irányzatú.

Alapelve: a bűntett és büntetés között nincsen benső, vagyis a *iustitia-ban* gyökerező abszolút kapcsolat, hanem csupán külső, relatív a büntetés hasznosságából folyó kapcsolat, amely bizonyos cél, vagy társadalmi jó előmozdítására hasznos és alkalmas eszköz.

Így a büntetés *alapja: damnositas materialis,* a közösség javáról és a bűnösről való gondoskodás szükségessége.

A büntetés *természete* ebből kifolyólag: védő, defenzív, preventív jellegű. *„Punitur ut ne peccetur!"*

A büntetés *mértéke:* a bűnös veszélyeztetettségétől függ, a konkrét hely és kor követelményei szerint.

A büntetés *célja* a praeventio: vagyis a bűntettből eredhető kár megelőzése.

A közelebbi cél meghatározása tekintetében sok elmélet van, amelyeket két nagy csoportra lehetne osztani:

1. *Specialprevencio,* vagyis az egyén *hasznának* (utilitas individualis) elmélete.

a) Szerint a közösség az egyénért van és nem fordítva. Ezért a büntetésnek csak egy célja lehet: a bűnös megjavítása (emandatio). Ide tartozik a német javító iskola (Roeder, correctio).

A büntetésnek tehát csak a bűnösre kell hatni intőleg, javítólag, vagy ártalmatlanná tevőleg.

b) Az *utilitas individualis* elméletének hibája pedig, hogy teljesen elhanyagolja a *bonum commune-t,* amire a közhatalom irányul, amely akkor is megkívánja a bűnös büntetését, ha a javulás reménytelen, vagy már egyébként bekövetkezett.

Másrészt, ha a büntetés egyedüli célja a bűnös javítása (gyógyítása) lenne akkor

1° ő erről lemondhatna, vagyis az egyén akarata ellenére nem lehetne senkit sem büntetni, hiszen ő állapítja meg, milyen hasznos eszközökre van szüksége;

2° ha egyébként a tettes megjavítása lenne a főcél, akkor *minden bűnöst* büntetni kellene, különben a hatalom nem teljesítené feladatát: de ez teljességgel lehetetlen *(Roberti* p. 41.);

3° ezen elmélet szerint nem lehetne azt már büntetni, aki megjavult, vagy akinek megjavítása lehetetlen.

[99] *Michiels,* I. 6. sq. — *Pellegrini,* I. 26. sq.

2. *Generálprevenció,* vagy *társadalmi védekezés* (defensio socialis elmélete.

Eszerint a büntetés a közösség javát szolgáló eszköz, amely, mint a bűnözéstől elrettentő (intimidatio) példamutató tényező vagy mint fenyegetés (Feuerbach) illetve figyelmeztetés (Bauer), vagy contra-impulsus (Romagnosi) jelentkezik. Végeredményben a társadalom szociális reagálása a *jövőben* fenyegető bűntettek *megelőzésére:* és így a békés közrend biztosítására.

a) Ide tartoznak: a társadalmi szerződés alapján álló szerzők (Rousseau), továbbá az utilitaristák (Bentham, Stuart Mill, Romagnosi) és a modern pozitív iskolák.

A *pozitív* iskola alapelve, hogy a büntetőjogban el kell tekinteni minden apriorisztikus és metafizikai fogalomtól és tisztán csak a tapasztalati módszerrel vizsgálható természetes tényekre szabad tekintettel lenni. E nézet tehát tagadja a szabadakaratot, a jó és rossz közötti különbséget, a beszámíthatóságot és felelősséget (responsabilitas). Szerinte a bűntettre *más* körülmények sarkallják az embereket.

E körülmények meghatározása szerint más-más elméletek keletkeztek:

b) Schola criminalis biologico-anthropologica. Alapítója *Lombroso* (L'uomo delinquente, 1876.), aki szerint az embert biológiai adottságai sarkallják a bűnre úgy, hogy vannak emberek, akiket testi adottságai úgy predesztinálják a bűnre, hogy azt alkalom adtán ellenállhatatlanul el is követik (delinquens natus, atavismus: öröklés). Tehát ezeket nem erkölcsi jogi normák szerint kell megítélni és elítélni, hanem a társadalmi *veszélyezettség* külső mértéke szerint. Tehát a büntetés: defensiv, preventív, gyógyító jellegű. Védekezni az abnormis emberektől, mint a fertőző betegségektől, vagy az elemi csapásoktól.

c) Később rájöttek, hogy a tagadhatatlanul fennálló biológiai tényezőkön kívül a bűnöst *szociális* körülményei és *pszichikai* beállítottsága is nagyban ösztönözheti a bűntettek elkövetésére. Így keletkezett a *schola criminalis sociologica* (von Liszt) és a *psychico-pathologica* (Ferri, Garofalo stb.).

Az utóbbi időben a *szociológiai iskola*[90] lett általnossá. E szerint a bűntett forrása kettős: *a)* az egyik *belső:* pszichikó-fiziológiai elem vagyis a bűnös jelleme; *b)* a másik *külső* szociológiai elem a társadalomellenes állapot, amely között valaki él, amely hat a szülőkre és a tettesre egyaránt.

Eszerint a büntetés nem jóváhagyás, hiszen amit egyszer elkövettek, azt reparálni nem lehet. A büntetés tehát üdvös a tettesnek és a többieknek, hogy ezek a bűnös utánzásától visszarettenjenek. *(Roberti,* I. 43.)

d) Ellenvetések. Ezeknek az iskoláknak alaphibája a determinizmus:

1° A preventív jelleg nem igazolja a büntetést; az a szankció, amely

[90] 1889. jan. 1-én Bruxellesben alakult Nemzetközi Kriminalisztikai Unio (Liszt, Van Hamel, Prims). Eszerint a bűntettet antropológiai, szociológiai és jogi szempontból kell vizsgálni. A büntetés alapja nem a bűnösség, hanem a közösség veszélyezettsége (defensio socialis). *Angyal,* I.

a *jövő* tiltott cselekmények megelőzését célozza — a *múlt* bűneinek kiengesztelése nélkül — elmellőzi az igazságosságot, amelynek megsértése jóváté'elt igényel.

2° Ha a büntetés egyedüli alapja a közösség haszna lenne s nem kötnék azt a *iustitia* normái, akkor jó és rossz közötti különbség a jog és kötelesség eszméje is elhomályosodnék s a közjó ürügyén önkényre nyílnék alkalom.[91]

Ez az elmélet továbbá az erkölcsi beszámítás helyébe a jogi beszámítást állítja s így a bűntett és büntetés fogalmát eltorzítja.

Nem lehet tehát a büntetés alapja sem merő *szellemi* elem (iustitia), sem merő *anyagi* elem (utilitas), hanem a kettő összekapcsolásából juthatunk a helyes megoldásra.

III. *Szinkretisztikus, vagy egyesítő elmélet (megtorló és megelőző*[92])

Ez az elmélet a két szélsőséges elmélet elveit iparkodik eklektikusan és harmonikusan egybefoglalni. E szerint a büntetés alapja az *igazságosság* ugyan, de a társadalmi szükségletnek megfelelően alkalmazva és korlátozva. Ez a francia eklektikus vagy neoklasszikus elmélet. (Guizot, 1822; Rossi Ortolan, 1858.)

Nem sokban különbözik ettől a *jogi iskola* elmélete (*Carrara*, Programma del Corso di Diritto criminale, Lucca, 1871; *Pessina*, Elementi di diritto penale Napoli, 1871.), amelyet a modern kriminalisták és a katolikus kánonisták is lényegileg elfogadnak, amit helyes elméletnek nevezhetünk.

IV. *Helyes elmélet*[93]

Nyilvánvaló, hogy azt, aki a *rendet* megbontja, illetve az ellen áskálódik, megtorlásban kell részesíteni. — Ha az *erkölcsi* rend megsértéséről van szó, a bűn megtorlása egyedül Istenhez tartozik, mivel az erkölcsi rend az Isten és az egyének egymáshoz való viszonyát szabályozza.

Ha a *jogrend* megsértéséről van szó, a megsértett szociális jogrend védelme, helyreállítása a *közösségre* tartozik, mivel e rend (ordo iuridicus socialis) a közösség és egyén viszonyát hivatott szabályozni.

A közhatalomnak e téren *kettős* feladata van. Az egyik *preventív*, a másik *reparatív*.

[91] Találóan állapítja meg *Latini:* „Boni et mali ideis eversis, iuris et obligationis notio destruitur; a fine iustificantur media; homo individuus coram Statu ad nihilum redigitur; et facta sociali auctoritati illimitata potestate quamlibet actionem, boni publici praetextu, poenali sanctione persequendi, innocentis legitimatur punitio." *Latini*, pag. 34.

[92] *Michiels*, I. 11. sq. — *Pellegrini*, 29. sq.

[93] *Michiels*, I. 15, 16.

Preventív vonalon feladata, hogy elhárítsa az alattvalók gonoszságából, vagy oktalanságából eredő s a magán, vagy közjogi rendet megzavaró cselekményeket (bűntettek). Ide tartoznak a közrendészeti törvények és rendeletek.

Reparatív vonalon, ha a *magán*jogi rend szenved sérelmet, a *polgári* hatóság (magisterium civile), mivel erkölcsi eszközökkel nem rendelkezik, az egyéni jogsérelmet *per vim materialem* orvosolja.

Ha szociális közjogi rend (ordo iuridicus socialis publicus) meg sértéséről van szó, a közhatalom (magisterium poenale) a jogi rosszért, vagyis az elkövetett bűntettért más érzékelhető jogi rosszal, vagyis büntetéssel fizet, amely által saját hatáskörében a *naturalis iustitia* törvényét alkalmazva, a közlelkiismeretnek eleget téve kinyilvánítja a polgárok védelmének hatékonyságát és ezáltal a bizalmat és a bizalommal a polgárok lelkében a nyugalmat is helyreállítja.[94]

Ebből következik, hogy a szociális büntetésnek alapja a *socialis iniustitia*, illetve annak nem az erkölcsi rendtől, nem az anyagi rendtől, hanem a *közjogi* rendtől való elszakadása. — Ezért bármely még bensőleg rossz emberi *cselekvés* is mindaddig, míg nem érinti az *ordo socialist*, nem tartozik a büntető hatalom hatáskörébe. Másrészt az erkölcsileg nem rossz cselekvés büntetése (mégha a közösségnek hasznos is) teljesen törvénytelen és önkényes lenne, mivel ott, ahol nincsen erkölcsi rossz, vagyis az emberi szabadsággal való visszaélés, bármely jog formális sérelmét nem lehet elképzelni.

Ez a *jogi iskola*, amely szerint a büntetés abszolút oka: a iustitia; relatív oka pedig az *utilitas societatis;* az előbbi *genus proximum*, a második *differentia specifica*. Ha nincs iniustitia, nincs helye semmiféle büntetésnek; ha nincs *utilitas socialis*, nincs helye *emberi* büntetésnek.

A büntetés *célja* a bűntett által megzavart közrend nyugalmának és biztonságának helyreállítása. A polgári büntetés nem irányul a bűn *moralis* kiengesztelésére; ez az isteni igazságosság műve; sem az egyének kártérítésére; ez a polgári bíróság, a közigazgatás feladata; sem a bűnös és rosszhiszeműek megfélemlítése, elrettentése, ez közvetlenül a közrendészet feladata; sem elsősorban a vétkes megjavítására. Ezek a polgári büntetés *közvetett*, vagy másodlagos céljai, vagy következményei, amelyeket nem szabad elhanyagolni, de ezek nélkül fennáll a büntetés alapja.

A büntetés *mértéke* szociális kár, és a társadalomellenesség szerint igazodik.

A szociális kár nagysága a bűntett morális és materiális súlyos-

[94] *Roberti*, I. nr. 36. p. 50—51. — *Michiels*, I. pag. 15.

ságától függ. Minél nagyobb a szándékosság, és az okozott kár, annál súlyosabb a büntetés.

A büntetést tehát, mint fegyvert, az igazság adja az Egyház kezébe, amelyet azonban csak akkor és úgy szabad használni, amint a közjó (bonum commune) kívánja.[95]

153. § A büntetések kiszabása és alkalmazása[96] (c. 2218—2219)

I. *A büntetések kiszabása.* (c. 2218.)

A büntetések kiszabásánál ügyelni kell a kellő arányra, amely a bűn és a büntetés között fennáll. Ezért az egyházi bíró a legnagyobb szabadsággal rendelkezik a bűnösség, illetve beszámíthatóság megállapításánál és a büntetés kiszabásánál. A bűnösség mérlegelésénél nemcsak a már említett alanyi és tárgyi (scandalum, damnum) szempontokat kell kellő figyelemre méltatni, hanem *egyéb* körülményeket is gondosan kell mérlegelni. A már ugyancsak említett súlyosbító és enyhítő körülményeken kívül főleg a következőkre[97] kell tekintettel lenni (c. 2218.):

1. *Aetas:* kor, amely fiataloknál tapasztalatlanság miatt nagyobb elnézést érdemel; a serdületleneket inkább nevelő eszközökkel, mint cenzurával kell büntetni (c. 2230.).
2. *Scientia et institutio;* tudás és nevelés hiánya mentesítő ok.
3. *Sexus;* a női bűnösökkel enyhébben kell bánni.

[95] *Angyal Pál,* A magyar büntetőjog tankönyve. Bp. 1943. I. 16.— A kódexben valóban megtaláljuk az egyeztető elmélet elveit.

A *iniustitia* alapját a beszámíthatóság súlyosságából kell megállapítani (c. 2218. § 2.), amelyet adott esetben bizonyos körülmények súlyosbíthatnak, csökkenthetnek, vagy egészen meg is szüntethetnek (c. 2199—2209.). A materiális bűnhalmazról a c. 2224. intézkedik.

2. A *társadalmi szükségesség* és hasznosság elve szintén érvényesül (c. 2259—2267.); pl. a kiközösítésnél; a büntető kereset elévülésénél (c. 1703.); a nem nyilvános büntetéseknél az eljárást kizárja (c. 1933.) stb.

3. Vannak *preventív* eszközök a bűntettek megakadályozására, amelyek a személyek szabadságát vagy tevékenységét korlátozzák (c. 2306.), vagy a veszélyes aktusokat tilalmazzák (c. 133, 137, 138, 139, 140, 141, 142. stb. — c. 2359.) — E téren *de lege ferenda* értékes motívumokat nyújt *Szentirmai Sándor,* Erwägungen zur Straftheorie des geltenden Kirchenrechts, in Österr. Archiv für Kirchenrecht, 1959, sl. 4, S. 262—274.

[96] *Beste,* 977. sq. — *Chelodi—Ciprotti,* 24. sq. — *Cocchi,* V. 56. sq. — *Coronata,* IV. 71. sq. — *Eichmann,* 57. sq. — *Jone,* III. 416. sq. — *Michiels, II.*[2] 170—219.

[97] E felsorolás tehát *nem* kimerítő, a bíró egyéb szempontokat is figyelembe vehet, amelyek az adott helyzetből adódnak.

4. *Conditio — dignitas;* foglalkozást, valamint a sértő és sértett fél dignitását tárgyilagosan kell venni, személyválogatás nélkül.

5. *Finis intentus, locus, tempus;* a bűntett célja, helye és ideje szintén figyelembe veendő.

6. *Ignorantia, ebrietas, metus, passio;* tudatlanság, részegség, félelem, szenvedély, ha nem is szünteti meg mindig teljesen a bűnösséget, de csökkenti azt.

7. *Poenitentia,* megbánás, amelyhez kapcsolódhatik a bevallás, elvitt dolog visszavitele, az okozott kár önkéntes jóvátétele (c. 2218.).

8. *Compensatio,* a büntetőjogban általában nem nyer alkalmazást, kivéve az *iniuria* esetét, amikor a sértett fél maga is megsértette a bűnöst (c. 2218. § 3.). Az iniuria kategóriába tartozik a becsületsértés is (diffamatio), amikor két bűntett *ipso iure* egalizálja egymást. A bíró csak a tényt állapítja meg, ha a közjó forog kockán. Ha az egyik sértés nagyobb, azt a bíró büntetéssel pótolhatja a másik fél javára.

II. *A büntetések alkalmazása.* (c. 2220. § 1., 2223.)

Általános jogi elv, hogy a bíró csakis a törvényben megállapított büntetéseket alkalmazhatja, mégpedig a jog előírásai szerint. (c. 2220. § 1.)

Mégis bő tere nyílik a *méltányosság* alkalmazására.

Az Egyházban mindaz, aki törvényhozó hatalommal rendelkezik, jogosult a bírói hatalom gyakorlására is. Mégis vannak *külön* igazságügyi szervek is: így az egyházmegyei bírósági elnök (officialis), a rendes bíróságok, a delegált bíró stb.

A püspöki helynök csak akkor jöhet itt tekintetbe, ha egyben bírósági elnök, vagy delegált bíró.

A büntetés alkalmazásánál *több* lehetőség fordul elő.

1. Az *önműködő* (latae sententiae) büntető törvény magának a bűntettnek elkövetésével *ipso facto* hatályba lép, tehát külön alkalmazásra nincsen szükség.

Az elöljáró köteles az önmagától hatályos (egyébként titkos), vagyis önműködő büntetést *külsőleg* is kinyilvánítani (sent. declaratoria), ha

a) az érdekelt fél ezt kívánja, vagy

b) ha a közjó ezt követeli. Egyébként belátása szerint el is tekinthet tőle. (c. 2223. § 4.).

2. A *nem önműködő* (ferendae sententiae) büntetést a bíró, ill. hatóság a büntető eljárás során ítéletileg állapítja meg (sententia condemnatoria) a törvényben körvonalazott minőség és súlyosság figyelembevételével, de saját egyéni mérlegelése alapján.

a) Ha a törvény a *ferendae sententiae* büntetés megállapításánál *fakultatív* kifejezéseket használ, a bíró lelkiismerete szerint enyhítheti azt, vagy egészen mellőzheti is. (c. 2223. § 2.)

b) Még ha a törvény *parancsolólag* írja is elő valamely büntetés kiszabását (ámbár a bíró rendesen tartozik azt alkalmazni), a bíró indokolt esetben más utat választhat:

1° vagy *elhalasztja* a büntetés alkalmazását, ha a tettes gyors megbüntetéséből előreláthatólag nagyobb bajok származnának akár a közre, akár az egyénre (c. 2223. § 3. n. 1.),

2° vagy minden büntetéstől *tartózkodik*, ha a vádlott teljesen megjavult és a botrányt jóvátette, vagy a polgári hatóság már példásan megbüntette. (Ne bis in idem!) (c. 2223. § 3. n. 2.),

3° vagy a meghatározott büntetést *enyhíti*,

4° vagy a büntetést *átváltoztatja* egyszerű poenitentia-ra, vagy *remedium poenale*-ra.[98]

c) A bíró a törvényileg meghatározott büntetést csak akkor *súlyosbíthatja*, ha rendkívüli súlyosbító körülmények azt egyenesen megkövetelik. (c. 2223. § 1.)

3. A bűnhalmaz büntetésénél az előírás szerint kell eljárni.[99]

[98] Ha *lényeges* enyhítő körülmény forog fenn, vagy a polgári fórumon kiszabott büntetés nem elég súlyos, vagy a bűnös megjavítására és a visszaesés meggátolására valamely kánoni büntetés szükségesnek mutatkozik (c. 2223. § 3, n. 3.)

[99] 1. *A bűnhalmaz felosztása.*

A bűnhalmaz három alakban jelentkezhetik.

a) Ha egy törvényt több különböző cselekedettel sértenek meg. (Concursus materialis.)

b) Ha több törvényt több cselekedettel sértenek meg. (Concursus materialis.)

c) Ha több törvényt egy cselekedettel sértenek meg. (Concursus formalis.)

2. *A bűnhalmaz büntetése.* Concursus delictorum. (c. 2224)

Bűnhalmaz esetében nem vitás, hogy nagyobb a tettes bűnössége.

A büntetésre vonatkozólag a következő szabályok irányadók:

a) Cumulatio materialis (c. 2224. § 1.).

Rendszerint annyi büntetést kell kiszabni, ahány a bűntett. Az önműködő (latae sent.) büntetéseknél a szabály valóban érvényesül. (c. 2244.)

b) Cumulatio iuridica. Mivel az előbbi szabály alkalmazása a nem önműködő (ferendae sententiae) büntetéseknél és főleg megtorló büntetéseknél nagyon kemény és szigorú lenne a modern büntető törvénykönyvek mintájára az egyházi bíró is alkalmazhatja a jogi *cumulatio* egyik vagy másik formáját:

1° vagy felemelve a súlyosabb bűntett büntetését,

2° vagy a bűntettek számának, súlyosságának figyelembevételével a kiszabott egyes büntetéseket mérsékelve,

3° vagy az *absorptio* elvét követve, amikor a nagyobb büntetés ab-

4. Az *egyházi* büntetéseknél nincs *törvényes fokozat* (gradatio). Sokszor még belső kritériumokból is bajos megállapítani, (főleg a világiak büntetéseinél), hogy melyik büntetés súlyosabb. E téren is a bíró bölcs belátása a döntő.[100]

5. Egyébként a *per modum praecepti*, vagyis rendeletileg kilátásba helyezett büntetést rendesen írásban, vagy két tanú előtt kell deklarálni, vagy kiszabni, kellő okadatolással, kivéve a *suspensio ex informata conscientia* esetét. (c. 2186).

6. *Nulla poena sine lege* (c. 2222.). Ha az anyagi törvény megsértése nincsen külön szankcióval védve, legalábbis olyan parancsra vagy intésre (monitio) van szükség, amely büntetést helyez kilátásba a törvény, vagy a parancssértés esetére, hogy valakit büntetni lehessen.

Kivétel:

Rendkívüli esetben, az isteni, vagy emberi törvény botrányos, vagy különlegesen súlyos megsértését a törvényes elöljáró előzetes figyelmeztetés *nélkül* is igazságosan büntetheti. (c. 2222. § 1.)[101]

154. § A büntetőtörvény értelmezése[102]

1. *Alapelv:* „In poenis benignior interpretatio facienda" (c. 2219. § 1. + c. 19.). A büntetéseknél az enyhébb magyarázatot kell követni.

Ezt az elvet kell alkalmazni jogkétség esetén (dubium iuris), amikor vitás, hogy van-e érvényes törvény, vagy a fennálló törvény ki-

---

szorbeálja az összes többit. Ez utóbbit feltétlenül alkalmazni kell, amikor mind a kísérletre, mind a bevégzett bűncselekményre *külön* büntetés van megállapítva. Az utóbbi abszorbeálja az elsőt. (c. 2224. § 2, 3.)

[100] A modern büntetőjogtudomány követelményére a bíról mérlegelésre (meg nem határozott büntetés, feltételes büntetés, szabadlábra helyezés stb.) vonatkozólag meg kell jegyezni, hogy az Egyház már évszázadok óta a büntetésnél a legnagyobb humanitást, méltányosságot és nevelő hatást iparkodik elérni, ha formaliter nem is szerepelnek a kódexben a modern törvénykönyvek e kitételei!

[101] Erről fentebb már részletesen szóltunk. — Nem büntető, hanem közigazgatási hatalommal jár el az elöljáró, aki a klerikust, (akinek bűntette nem teljesen bizonyított, vagy elévült) nem engedi magasabb rendekhez, vagy a már felvett rend gyakorlásától eltiltja, vagy a hivataltól közigazgatási (fegyelmi) úton elmozdítja. Ezek a közjó szempontjait s nem a büntett megtorlását veszik figyelembe, azért *nem* büntetések. (c. 2222 § 2.)

[102] *Chelodi—Ciprotti*. 27. sq. — *Michiels*. II², 113—134. *Felici*, De poenali iure interpretando, Roma, 1939.

terjed-e a kérdéses esetre (c. 6. n. 5. + 15.), és ténykétség (dubium facti) esetén, amikor a bűntett biztossága és befejezettsége vitás.

2. *Analogia*, vagyis joghasonlatosság büntetőtörvényeknél nem alkalmazható (c. 20.). Sem az egyik személyről a másikra, sem az egyik esetről a másikra való hivatkozás nem fogadható el, még ha hasonló vagy súlyosabb ok is szerepelne. (c. 2219. § 3.)

Azonban ez az elv nem zárja ki azt, hogy az összes bűntársakat (complex) ne lehessen megbüntetni, jóllehet a törvény csak *egyet* nevez meg. Ebben az esetben ugyanis nincs kiterjesztés, csak declaratio. Ellenkező magyarázás ugyanis igazságtalan és abszurdum lenne.[103]

3. *Interpretatio restrictiva.* Megszorító értelmezést kell alkalmaznunk, ha a *ratio legis* azt megengedi. Ezt pedig a tárgyból, az összefüggésből, vagy a törvényhozó szándékából lehet megállapítani. (c. 19.).

4. *Poena iusta.* Ha a kiszabott büntetés igazságos volta vitás, a vélelem az illetékes elöljáró oldalán van, (c. 1904. § 1.) és nem a bűnös oldalán, vagyis a büntetést igazságosnak kell tekinteni.

Az igazságtalan büntetés azonban érvénytelen[104] s így az egyik fórumban sem kötelez. Ha ez a körülmény nyilvánvaló, akkor az érdekelt a megtartását büntetlenül megtagadhatja.

Ha azonban az elöljáró *biztos* joghatóság birtokában törvényileg, rendeletileg, vagy ítéletileg szabott ki büntetést, a *vélelem* amellett van, hogy jogosan cselekedett és annak összes jogi következményei — a felfüggesztő hatályú fellebbezés esetét kivéve —, mind a külső, mind a belső fórumon (c. 2219. § 2.) köteleznek.[105]

155. § A büntetés aktiv és passzív alanya[106] (c. 2220—2235)

I. *A büntetés aktív alanya* (c. 2220—2225.).

1. *Kik szabhatnak ki büntetést?*

A büntetés kiszabása a törvényhozó hatalom hatáskörébe tartozik. Az Egyházban tehát mindaz jogosult büntetést kiszabni, aki a *külső* fórumban teljes joghatósággal rendelkezik (c. 198.). Ide tartoznak:

[103] *Chelodi—Ciprotti*, 27.
[104] akár a joghatóság hiányából, akár kellő ok, vagy forma miatt stb.
[105] Az igazságtalan büntetésről l. *Chelodi—Ciprotti*, 28. sq.
[106] *Beste*, 978. sq. — *Chelodi—Ciprotti*, 29. sq. — *Cocchi*, V. 53. sq. — *Coronata*, IV. 85. sq. — *Eichmann*, 60. sq. — *Jone*, III. 421. sq. — *Michiels*, II.[2] 135—423. — *Vermeersch—Creusen*, III. 244. sq.

a) Iure proprio:

1° a római pápa az egész világon (c. 218),

2° a megyéspüspök az egyházmegyéjében (c. 335),

3° a nullius apát és prelátus saját területén, (c. 323),

4° az apostoli prefektus és vikárius a missziós területen, (c. 294),

5° apostoli adminisztrátor a saját területén, (c. 315),

6° a káptalani helynök hatósági területén, (c. 429),

7° a nagyobb elöljáró az exempt papi szerzetben.

8° az egyetemes zsinat (c. 228),

9° székesegyházi káptalan széküresedés idején a káptalani helynök megválasztásáig (c. 431),

10° az exempt papi szerzet nagykáptalanja.

b) Iure delegato

Akinek rendes büntető hatalma van, az e hatalmát másra is átruházhatja. (c. 199. § 1.).

A püspöki helynök külön püspöki megbízás nélkül (mandatum speciale) nem rendelkezik büntető hatalommal. (c. 2220. § 2.).

2. *A büntető hatalom köre.* (c. 2221.)

A fent említett egyházi vezetők jogosultak:

a) büntetéssel kapcsolatos törvényt hozni, vagy rendeletet kiadni,

b) a saját törvényüket és elődjük által már előzetesen alkotott s területükön még hatályos törvényeket büntetéssel láthatnak el, vagy a már kiszabott büntetést súlyosbíthatják,

c) az isteni törvényt (lex divina) és a felettes hatóság által alkotott törvényt (ha sajátos körülmények azt megkívánják) büntetéssel láthatják el, vagy a már kiszabott büntetés mellé újat csatolhatnak (c. 2220, 2221.).

II. *A büntetés passzív alanya.* (c. 2226—2235.)[107]

Minthogy a büntetés az alaptörvénynek csak *járuléka,* azért csak azokat kötelezi, akiket a megfelelő törvény vagy parancs kötelez. (c. 2226. § 1.)

Ebből az elvből kiindulva nem kötelezi a büntető törvény azokat, akik nem tagjai az Egyháznak (kereszteletlenek), vagy nem alattvalói a büntetést kiszabó egyházi hatóságnak.

1. *Mentesek* a tételes egyházi büntetés alól azok:

a) akik nem tartózkodnak a kérdéses területen, ha a büntetés területi jellegű. Más az eset a személyi törvény és parancs esetében, amely területen kívül is kötelez;

b) az idegenek (peregrinus) általában mentesek a tartózkodási hely különleges törvényei alól (c. 14.);

[107] *Eichmann,* 65. sq. — *Michiels,* II.[2] 228—283.

c) a 7. évet be nem töltött gyermekek szintén mentesek;

d) az államfők, azok felesége, gyermekei és a trónörökösök (c. 2227. § 1. + 1557. § 1.);

e) a bíborosok, apostoli követek és püspökök csak a római pápa büntető törvényeinek és ítéletének vannak alávetve.

Maga a kódex a bíborosokat kiveszi az összes *önműködő* (l. s.) kiközösítés büntetése alól, hacsak az adott törvényben nincsenek névszerint megemlítve (c. 2227. § 2.).

A püspökök szintén a kódex rendelkezése folytán mentesek az *önműködő* (l. s.) felfüggesztés és interdiktum büntetése alól, hacsak névszerint nem szerepelnek. — A kiközösítések azonban reájuk is vonatkoznak. (c. 2227. § 2.)

f) A keleti szertartásúakat általában nem kötelezi a latin egyház büntetőjoga, a hit és erkölcsbe vágó kérdések büntetését kivéve (c. 1, 247, 257. § 2.).

g) Két büntető törvény *ütközése esetén*, amikor ugyanis más büntetés volt a bűntett elkövetése és más a büntetés kiszabása idején, azt a törvényt kell alkalmazni, amely a bűnösnek kedvezőbb. Ha viszont a későbbi törvény teljesen megszünteti az előző törvényt vagy büntetést, maga a büntetés természetesen azonnal megszűnik, hacsak már nem önműködőleg (l. s.) bekövetkezett büntetésről van szó.

2. *Nem szűnik* meg azonban a büntetés

a) ha a büntető hatóság hatalma időközben bármilyen módon megszűnt; vagy

b) ha a bűnös a büntetés kiszabása után más joghatósági területre költözött.[108]

III. *A büntetés alól mentesítő körülmények*[109]

1. Ha a törvényben a *teljes* szándékosságot (értelmi és akarati vonalon) feltételező kifejezések szerepelnek, (pl. praesumpserit, ausus fuerit, scienter, studiose, temerarie, consulto egerit stb., tehát e sorolás nem kimerítő!), a beszámíthatóság mind értelmi, mind akarati vonalon történő bármilynemű csökkenése mentesít az önműködő (l. s.) büntetések (censurae) alól. (c. 2229. § 2.)

2. *A nem vétkes* tudatlanság (ignorantia invincibilis) minden büntetés alól mentesít.

3. Ugyanezt kell mondani a nem súlyosan vétkes tudatlanságról (ignorantia leviter culpabilis) is. (c. 2218. § 2.)

[108] *Chelodi—Cirotti*, 32.

[109] *Michiels*, II.[2] 357—432. Kár, hogy a kódex *kétszer* szól e kérdésről, egyszer a bűntetteknél másodszor a büntetéseknél. Jobb lett volna *egyszer* tárgyalni a problémát.

4. A *súlyosan vétkes* tudatlanságnak (ignorantia graviter culpabilis) több módozata van:

a) *színlelt* (affectata) tudatlanság, ha valaki szándékosan nem szerezte meg a szükséges ismeretet, nehogy ez bűnében gátolja. Ez a tudatlanság nyilván vétkes, tehát akkor sem mentesít az önműködő (l. s.) büntetések alól, ha a törvény *praesumpserit* stb. kifejezéseket használ is. (c. 2229. § 1.)

b) *Vaskos* (crassa vel supina) tudatlanság akkor áll elő, ha vétkes hanyagságból semmi, vagy csak igen csekély volt az ismeretszerzésre való törekvés. E vétkes és vaskos tudatlanság akár a törvényre, akár a büntetésre[110] (iuris vel facti) vonatkozik, mentesít az *önműködő* (l. s.) büntetések alól, ha teljes szándékra utaló kifejezések vannak a törvény szövegében. (c. 2229. § 1. + § 3. a contrario).

A fortiori nem mentesít egyéb büntetések alól, ahol nem szerepelnek ilyen kifejezések.

c) *Egyszerűen vétkes tudatlanság* (vincibilis simpliciter) akkor szerepel, ha van ugyan némi tudakozódás, de az ügy súlyosságához mérten nem elégséges.[111]

Ez a tudatlanság mentesít akkor is, ha nincsenek teljes szándékra utaló kifejezések (*praesumpserit* stb.) a törvényben, de csak gyógyító, nem pedig a megtorló önműködő büntetések alól. A bűnöst ebben az esetben is *egyéb* büntetéssel lehet sújtani.

5. *Egyéb*, az értelmi síkon a beszámíthatóságot *enyhítő* körülmények (részegség, ebrietas), a köteles gondosság hiánya, (omissio debitae diligentiae), elmegyengeség (debilitas mentis), szenvedély (impetus passionis), nem mentesítenek az önműködő (l. s.) büntetések alól, ha

a) a cselekedet ennek ellenére súlyosan vétkes marad és

b) a törvény nem alkalmaz *teljes* szándékra utaló kifejezéseket (praesumpserit stb.). (c. 2229. § 3. n. 2.).

6. A *félelem* (kényszer) nem mentesít az *önműködő* (l. s.) büntetés alól, ha

a) *contemptus fidei,*

b) *contemptus auctoritatis ecclesiasticae,*

[110] Vitatott, hogy az *error facti* mentesít-e? „Praesumpserit" stb. tulajdonképpen nem azt akarja mondani, hogy ezekben az esetekben szándékra (dolus) van szükség, hanem csak azt akarja kifejezni, hogy nem elégséges a culpa (*Michiels*, pag. 112. sq.), de még ebben az esetben is egyéb büntetéseket lehet alkalmazni, feltéve, hogy a bűnösség még súlyos (c. 2229. § 4.).

[111] A kódex tehát különbséget tesz az *ignorantia simpliciter vincibilis* (még ha súlyosan vétkes is) és az *ignorantia crassa et supina* között. A kódex előtt ugyanis azt tartották, hogy minden súlyosan vétkes tudatlanság a vaskos (crassa) tudatlansággal egy tekintet alá esik.

c) *publicum animarum damnum* a bűntett *tárgya;*[112] feltéve, hogy

d) a törvény nem tartalmaz teljes szándékosságra utaló kifejezéseket (c. 2229. § 3. n. 3.). Ez utóbbi esetben természetesen mentesít.

A félelemmel egy tekintet alá eski a *szükséghelyzet* (necessitas) elbírálása.[113]

IV. *Sententia declaratoria et monitio.* (c. 2232.)

1. Az önműködő (l. s.) büntetésnek az a sajátossága, hogy magának a bűntettnek elkövetésével egyidőben önműködőleg hatályba lép és mindkét fórumban kötelezi a tettest. Ha tudatában van bűnének, köteles azt meg is tartani minden bírói intézkedés nélkül is.

2. *Delictum notorium et sine infamia.*

De nyilvánosan és a közösség (societas) előtt — a köztudomású bűntett esetét kivéve — nincs jogi bizonyosság a bűntett elkövetéséről és az önműködőleg bekövetkezett büntetésről. Főleg akkor, ha valaki teljesen titokban sértett meg egy törvényt. Ebből nyilvánvaló, hogy senki sem követelheti az ilyen egyéntől a külső fórumban, hogy önmagán hajtsa végre a büntetést és annak következményeit vonja le, vagyis tartózkodjék bizonyos jogok gyakorlásától. — Ő ugyanis a jogok gyakorlata tekintetében birtokon belül van. — Egyébként méltánytalan, sőt igen szigorú lenne az a törvény, amely megkívánná, hogy a bűnös *fedje föl önmagát* és vállalja magára az infámiát, amikor a titkos ítéletet maga-magán végrehajtaná.

Tehát a bűnös az önműködő (l. s.) büntetést a hivatalos kinyilvánító ítélet *előtt* nem köteles megtartani, ha azt becsületének kockáztatása nélkül[114] (sine infamia) nem tehetné (c. 2232. § 1.). —

[112] *a) Actus intrinsece malus:* bármely *tiltó* természeti törvény áthágása ez, azt tiltja, ami *bensőleg* rossz, pl. káromkodás, hamis eskü, bálványimádás, szentségtörés, gyilkosság, hazugság, paráznaság, lopás. *(Pellegr.* I. 130.)

b) Actus vergat *in contemptum. Contemptus:* szóval, írásban, tettel. *Tárgyi* legyen, vagyis természeténél fogva, vagy a körülményeknél fogva necessario et directe hit vagy hatóság megvetését involválja.

Fides (c. 2314, 2319), *auctoritas:* 2331, 2343, 2344, 2332, 2333, 2334, 2338. (In dubio standum est pro contemptu. c. 2219. § 1.).

c) Az *„animarum damnum"* olyan tények, amelyek a híveket a *hittől* és keresztény erkölcstől eltávolítják, s így kárhozatnak lesznek kitéve. (c. 2364, 2365, 2382, 2381.)

[113] *Chelodi—Ciprotti,* nr. 27. pag. 33.

[114] amely a bűntett felfedésére vezetne.

Ugyancsak senki tőle nem követelheti a büntetés megtartását, ha a bűntett maga nem köztudomású (notorium).

3. *Sententia declaratoria.*

Ez az illetékes egyházi hatóság részéről kiadott olyan hivatalos nyilatkozat (sententia declaratoria), amely nyilvánosan kijelenti, hogy a tettes a bűntettet valóban elkövette és ennek következtében a l. s. büntetést magára vonta. A büntetés ezzel a külső fórumban teljes végrehajtást nyer. Eme hivatalos nyilatkozatból az is következik, hogy a büntetés *visszaható* erővel bír, vagyis a bűntett elkövetésének időpontjáig.

4. *Monitio canonica.*

A kiszabandó (f. s.) büntetés előfeltétele

a) a biztos és el nem évült bűntett, amelyről a bírónak előzetesen meg kell győződnie,

b) ha cenzuráról van szó, szükséges a vádlott engedetlenségéről, vagyis makacsságáról (contumacia) való hiteles értesülés is. Erről az egyházi elöljárónak a vádlottal kánoni formában előzetesen közölt és a kilátásba helyezett büntetést feltüntető *intés* (monitio) révén kell a külső fórumban megbizonyosodnia. — Ellenkező esetben (az előzetes figyelmeztetés nélkül) a kiszabott cenzura érvénytelen lenne (c. 2233.).

A bíró (elöljáró) belátása szerint megfelelő határidőt tűzhet ki a bűntettől való elállásra.[115]

156. § A büntetések elengedése[116] (c. 2236—2240)

I. *A büntetés megszűnése*

Az egyszer érvényesen kiszabott büntetés megszűnik:

1. az idő elteltével, ha meghatározott időre szólt;

2. a feltétel teljesülésével, ha felbontó feltétel (conditio resolutiva) szerepelt;

3. az eltítélt halálával;

4. a felettes hatóság pozitív intézkedésével.

Ez utóbbi a rendes mód. A *gyógyító* büntetés elengedése feloldo-

[115] A kódex előtt rendszerint háromszori figyelmeztetésre (trina monitio) volt szükség.

[116] *Beste*, 985. sq. — *Chelodi—Ciprotti*, 35. sq. — *Cocchi*, V. 83. sq. — *Coronata*, IV. 130. sq. — *Eichmann*, 70. sq. — *Jone*, III. 435. sq. — *Michiels*, II.[2] 426—513. — *Regatillo*, II. 358. sq. — *Vermeersch—Creusen*, III. 255. sq.

zás (absolutio), a *megtorló* büntetés elengedése pedig felmentés (dispensatio) útján történik.[117]

II. *A büntetés elengedése*

1. Minthogy a büntető és feloldó hatalom egyenrangú, mindkét büntetést csak az engedheti el, aki

a) azt kiszabta, vagy

b) annak jogutódja, illetve

c) annak felettes hatósága, vagy

d) meghatalmazottja (delegatus. c. 2236. § 1.).

2. E felhatalmazás bennfoglalólag (implicite) benne van az olyan törvény alól való felmentési felhatalmazásban, amelyhez büntetés van kapcsolva.[118]

3. A bíró azonban, ha hivatalból egyszer már alkalmazta a törvényben megállapított büntetést, azt elengedni már nem jogosult. (c. 2236. § 3.).

4. A büntetést el lehet engedni jelenlévőnek, vagy távollévőnek, feltétel nélkül, vagy feltételesen,[119] külső, vagy belső fórum számára. (c. 2239.)

5. A kényszer, vagy megfélemlítés által kicsikart felmentés *ipso iure* érvénytelen. (c. 2238.)

III. *Az ordinarius felmentő hatalma.* (c. 2237.)

Az ordinarius a fentieken kívül az egyetemes törvény által kiszabott büntetéseket is elengedheti, mégpedig *potestate ordinaria*

[117] A két büntetés között főleg az a különbség, hogy

a) az első *törvény szerinti* (sec. legem); tehát köteles a hatóság megadni, ha a bűnös felhagyott a makacssággal; magyarázata azért kedvező;

b) a másik *törvényellenes* (contra legem), azért esetleges, nem szükségképpeni, hanem kegyelmi aktus; ezért szorosan kell értelmezni.

c) Az első elutasítása ellen fellebbezésnek van helye, a második esetben csak felfolyamodásnak (recursus.).

[118] Pl. az ordinarius ha felmentést adhat a residentia törvénye alól, akkor a törvényellenesen távollevőnek elengedheti a c. 2381. büntetését is.

[119] A feltétel lehet múltra, jelenre, vagy jövőre vonatkozó, felfüggesztő és feloldó. — *Ad reincidentiam* történik a feloldozás, ha a bűnös a meghatározott időn belül elvégzendő elégtétel nem teljesítése esetén ugyanabba a büntetésbe (cenzura) esik vissza. *Ad cautelam* történik a felmentés pozitív vagy negatív ténykétség esetén. A felmentés érvényességéhez külön *alakiságra* nincs szükség. De ha a büntetés kiszabása írásban történt, kívánatos, hogy a felmentés is *írásban* történjék a bizonyíthatóság miatt. (c. 2239. § 2.) — A cenzúra alóli feloldozásnál *ad liceitatem* formulák vannak megszabva.

(másra is átruházható hatalommal), magának a jognak erejénél fogva, (c. 2237.) de csak egyes esetekben.

Mégpedig:

1. *in casibus publicis*[120] (c. 2237. § 1.) elengedheti az önműködő büntetéseket (l. s.) kivéve:

a) a bírói útra került ügyeket,

b) a Szentszéknek fenntartott cenzurákat,

c) a hivatalra, javadalomra, egyházi méltóságra, vagy tisztre, aktív és passzív szavazati jogra vonatkozó inhabilitáló büntetéseket,

d) valamint az itt felsorolt jogoktól való megfosztás és örökös felfüggesztés büntetését, továbbá

e) az infamia iuris-t, a kegyúri jog és a Szentszéktől adott kiváltság megvonását.[121]

2. *In casibus occultis* (c. 2237. § 2.), vagyis titkos esetekben:

a) feloldozhat minden önműködő (l. s.) büntetés alól, kivéve a Szentszéknek *speciali modo* és *specialissimo modo* fenntartott cenzúrákat;

b) hozzá fordulhatnak tehát ama gyóntatók, akik sürgős esetben (c. 2254.) felmentést adtak a cenzúrák alól, vagy felfüggesztették a megtorló büntetés hatályát (c. 2290.).

II. FEJEZET

A GYÓGYBÜNTETÉSEK, VAGY CENZÚRÁK

157. § A cenzúra általában[122]

I. *Az egyházi cenzúra fogalma.* (c. 2241.)[123]

Az egyházi cenzúra (fenyíték) olyan gyógyító (javító) büntetés, amellyel az Egyház a *súlyos* bűnben *makacsul* (contumax)[124] kitartó

[120] Mi a *casus publicus*, a c. 2197. alapján döntendő el.

[121] Ebből is látható, hogy a kódex után mennyire összezsugorodott az ordináriusok felmentő hatalma.

[122] *Beste*, 988. sq. — *Chelodi—Ciprotti*, 38. sq. — *Cocchi*, V. 98 sq. — *Cipollini*, 2. sq. — *Cerato*, 1. sq. — *Cappello*, 1. sq. — *Coronata*, IV. 151. sq. — *Eichmann*, 74. sq. — *Jone*, III. 441. sq. — *Michiels*, III. 8. sq. —

[123] A *cenzúra* szó a latin *censeo* igéből ered. A censorok (Kr. e. 443.) a polgárok összeírását végezték, de kiterjedt hivatásuk az erkölcsi magatartás ellenőrzésére is. Akiket *nota censoria*-val illettek, bizonyos tiszteleti jogoktól és kiváltságoktól elestek. A cenzúra azután a római jogban a büntetés megjelölésére szolgált, amit azután átvett a kánoni jog is. III. Ince 1214-ben (c. 20, X. 5, 40) a *cenzúra* elnevezést kizárólag a kiközösítés,

törvényszegő megkeresztelt egyént bizonyos lelki, vagy lelkiekkel kapcsolatos javaktól ideiglenesen mindaddig megfoszt, amíg a bűnös a makacsság megszűnése után feloldozásban nem részesül.

1. *Gyógyító, medicinalis büntetés.*

A fenyíték gyógybüntetés (poena medicinalis), amely mindaddig tart, amíg az engedetlenség vagyis a makacsság. Addig van ugyanis szükség orvosságra, amíg a betegség tart. Addig tart tehát a büntetés, amíg maga a bűnös akarja.[125] Ebből következik, hogy a fenyíték *nem szabható ki:*

a) örökösen, meghatározott időre vagy a törvényhozó akaratától függően (ad beneplacitum nostrum). Az örökös, vagy meghatározott időre szóló büntetés tehát mindig *megtorló* büntetés.

b) sem múlt bűntett miatt, amelynek nincsen *tractus successivus*-a. Aki ugyanis megjavult és bűnét jóvátette, a botrányt megszüntette, nem sújtható cenzúrával — (de megtorló büntetéssel igen, mások elriasztására!).

c) sem akkor, ha javíthatatlan, gyógyíthatatlan bűnössel állunk szemben. Itt az orvosságnak már nem lenne hatása, teljesen céltalan volna.

2. *Súlyos bűntett: Delictum externum grave, consummatum.* (c. 2242. § 1.) Súlyos büntetés a cenzúra, tehát külső, súlyos bevégzett bűn szükséges hozzá. Pl. az abortus-kísérlet is lehet befejezett a maga nemében anélkül, hogy bekövetkeznék az effektus.

3. *Megkeresztelt: (homo baptizatus)* csak törvényszegő hívővel szemben lehet a cenzúrát alkalmazni. Ennek kiemelése felesleges, hiszen világos, hogy csak alattvalói vagyis megkeresztelt hívek felett rendelkezik, márpedig a keresztség, az egyházi tagság alapja (c. 87.). Tehát még *hitújonc* (catechumen) sem büntethető. Azonkívül a cenzúra *lelki* jogoktól foszt meg, márpedig nem volna büntetés valakit olyantól megfosztani, amire igénye nincsen!

Mivel csak egy Egyház van és minden keresztény hívő tulajdonképpen ennek az egy katolikus Egyháznak tagja, ebből következik, hogy elvileg minden, bárhol érvényesen megkeresztelt egyén az Egyház fennhatósága alá tartozik, hacsak nem világos, hogy az Egyház

---

felfüggesztés és egyházi tilalom (interdictum) megnevezésére korlátozta. A *medicinalis,* vagyis gyógyító büntetésekre való korlátozás csak később alakult ki, mivel a felfüggesztés és interdictum lehet gyógyító és megtorló büntetés is. Még az 1869. évi *„Apostolicae Sedis"* konstitució sem pontos e tekintetben. A kódex világosan különválasztja a felfüggesztést és interdictumot, mint megtorló büntetést.

[124] *contumax:* fejes, makacs, megrögzött, megátalkodott, engedetlen.

[125] addig, míg helytelen tettét el nem ismeri és hajlandó engesztelésre.

azokat, akik *de facto* soha sem tartoztak tényleg kebelébe, nem kívánja mentesíteni az egyéni megszentelődésre vonatkozó törvények hatálya alól.[126]

4. *Makacs* (contumax) (c. 2242. § 2.): A makacsság, megrögzöttség, fejesség; a fenyíték, illetve fenyítő hatóság megvetésében nyilvánul. Tehát szükséges, hogy a cenzúra maga ismert legyen: *„Ignoti nullus despectus!"* A cenzúra tehát csak akkor alkalmazható, ha a bűnös *makacsul* megmarad bűnében s enyhébb eszközök, mint hatósági intés, rendreutasítás stb. sikertelen maradt.

Az említett megvetés lehet *kifejezett* (formalis), ha a kilátásba helyezett cenzura ellenére a bűnös megmarad bűnében, vagy helytelen magatartásában.

Virtualis a megvetés, ha valaki olyan törvényt, vagy parancsot, amelyhez tudomása szerint cenzúra van kapcsolva, szándékosan megsért.

Az *önműködő* (l. s.) fenyítéknél elégséges a törvénynek a cenzúra ismeretében történő áthágása, előzetes intés nélkül is.

A *nem önműködő* fenyítéknél (f. s.) előzetes intésre van szükség, amellyel a felettes hatóság a törvényszegőt felhívja magatartásának, illetve tettének megváltoztatására, úgy azonban, hogy ellenkező esetben fenyítéket helyez kilátásba. Tehát csak az nevezhető makacsnak, aki a figyelmeztetések ellenére nem hagyja abba bűnös tettét, vagy a bűnéért nem hajlandó vezeklést végezni az okozott kár megtérítésével és a botrány jóvátételével (c. 2242. § 2. + c. 2233. § 2.).

5. *Lelki javak, (Bona spiritualia et spiritualibus adnexa.)* A cenzúra lelki javaktól foszt meg

a) olyan *lelki* javakat von el, illetve azok törvényes (megengedett) gyakorlását gátolja, amelyekkel az Egyház, mint látható közösség rendelkezik. Nem foszt meg a *belső* lelki javaktól (pl. character, potestas ordinis, gratia sanctificans, virtutes, communio sanctorum) sem egyéni saját külső lelki javaktól (pl. preces privatae, merita bonorum operum et suffragiorum sive nomine proprio sive a ministris Ecclesiae). A külső és általános (közös) lelki javaknak is csak a *használati* jogát vonja el. Tehát szorosan véve nem foszt meg ama javaktól, vagy azokra való jogigénytől.

b) továbbá olyan *anyagi* javakat és jogokat, amelyek lelki dolgok kapcsán gyakorolhatók pl. hivatali és javadalmi jogok stb. von el.

6. *Ideiglenesen. (Ad interim.)*

Addig tart a cenzúra, ameddig a makacsság. Az engedetlenség, a makacsság, fejesség megszűntnek tekintendő, ha a bűnös megbánta

[126] *Cipollini:* p. 3.

bűnét, ha az okozott kárért és botrányért elégtételt nyújtott, vagy lehetetlenség esetén bűnbánóan az elégtételt *komolyan* megígérte (c. 2242. § 3.). Az illetékes egyházi hatóság, ha szükségesnek ítéli, a jóvátétel biztosítására esküt, zálogot (pignus) vagy egyéb biztosítékot követelhet.

A cenzúra feloldozás *(absolutio)* által szűnik meg. Amint ugyanis kiszabása joghatósági ténykedés, úgy a megszüntetése is az. A makacsság megszűntével a feloldozás *nem* tagadható meg, noha a szükséghez képest más megtorló büntetés vagy vezeklés szabható ki. — Ez nem szükségképpen *szentségi* abszolúció, adható a gyónás kiszolgáltatáson kívül: *in foro interno* vel *in foro externo*. Egy lényeges: az illetékes hatóság *akarata* a fenyíték feloldozására.

II. *A cenzúrák felosztása*

A cenzúrák osztályozása.

1. A cenzúra nem szerint háromféle: kiközösítés (excommunicatio), egyházi tilalom (interdictum) és felfüggesztés (suspensio).

a) A kiközösítés mindig *fenyíték*, vagyis gyógybüntetés (poena medicinalis), míg az egyházi tilalom és felfüggesztés valóságos büntetés *is* (poena vindicativa) lehet. Kétely esetén a gyógybüntetést vélelmezzük.

b) A kiközösítés mindig *határozatlan időre* szól; míg az egyházi tilalom és felfüggesztés, ha megtorlásképp szerepel mindig bizonyos időre vagy életfogytiglan (ad perpetuum) szól, vagy a fölöttes hatóság akaratáig (ad benep. nostrum).

c) A kiközösítés csak *fizikai* vagy természetes személyeket sújthat, ha mégis a törvény a jogi személyeket is megnevezi, akkor csak a jogi személyben lévő *vétkes* tagokat sújtja, de a többit nem. Az egyházi tilalom és felfüggesztés, mint megtorló büntetés, magát a jogi személyt *is* érintheti. Ebben az esetben a bűnösöket, mint büntetés, az ártatlanokat pedig, mint merő *inhabilitas* érinti.

d) A kiközösítés nem szabható ki *múlt* bűntettre, — az egyházi tilalom és felfüggesztés, mint megtorló büntetés, múlt bűntettre is kiszabható.

e) A kiközösítésnél mindig szükséges az előzetes kánoni figyelmeztetés (monitio), az egyházi tilalom és felfüggesztés, mint megtorló büntetés, előzetes intés és az ok megnevezése nélkül is kiszabható.

f) A kiközösítés és egyházi tilalom kiszabható a *világiakra* és klerikusokra egyaránt, a felfüggesztés csupán a klerikusokra alkalmazható.

g) A kiközösítés és felfüggesztés csak személyeket érint, az egyházi tilalom a *helyeket* is sújthatja.

h) A felfüggesztés alkalomadtán egyszerű *elővigyázati* rendszabályként is alkalmazható, (c. 2222. § 2.). míg a másik kettő nem.

2. Jogi fenyíték (*„censura a iure"*) és *bírói* fenyíték *„censura a homine"*).

a) Censura a iure (iuris canonis) akkor áll elő, ha a törvény (per modum legis) vagy általános rendelet (egyetemes v. partikularis, 1, s. v. f. s.) valamit parancsol, vagy tilt cenzúra terhe mellett, vagy bizonyos bűntényekre már *előre* kiszabta a megfelelő büntetéseket. (pl. c. 2314—2414.)

b) Censura ab homine kétféle lehet:

1° az egyik az, amit az illetékes egyházi hatóság saját elhatározásából szab ki *per modum praecepti particularis* (peren kívül), pl. amikor valamely törvény végrehajtását cenzúrával sürgeti, vagy ilyen módon tilt vagy parancsol valamit (pl. ha Caius nem foglalja el új állomáshelyét 3 napon belül, ipso facto suspendatur.)

Praeceptum particulare-ről van itt szó, mert a *praeceptum generale* a törvénnyel esik egy tekintet alá.

2° A másik *per modum sententiae*, amikor a fölöttes hatóság előzetes figyelmeztetés alapján megbizonyult makacsság esetében kiszabja a fenyítéket (rendesen bírói úton).

3° *Censura ab homine* lehet továbbá:

a) általános (generalis) fenyíték, ha nem bizonyos meghatározott személyekre szól (pl. si quis hoc faciat suspendatur: ferendae). Ez a fenyíték a bírói kiszabás előtt (ante sententiam) úgy tekintendő, mint censura *„a iure"* a bírói kiszabás után pedig *„a iure simul et ab homine"*, de úgy kell venni mint *censura ab homine*-t.

b) Különös (speciális), ha *meghatározott* személyekre szabják ki.

3. *A jogi és bírói cenzúra közötti különbség.*

1° A jogi fenyíték sohasem tekintheti a *múlt* bűneit, csak a jövőt akarja irányítani, a *bírói* különös cenzúrák vonatkozhatnak jövőbeni bűntettekre, azok megakadályozására, de a múlt és jelen bűntettekre is (megjavítás és elégtétel!).

2° A jogi cenzúrák mivel törvényi erővel bírnak, általánosak és örökösek, s érvényben maradnak a törvényhozó hatóság halála, vagy hivataltól való megválása után is. A *bírói* fenyíték *nem* mindig általános és a kiszabó elöljáró halálával vagy hivatalától való elmozdításával megszűnnek, kivéve, ha már az elöljáró halála vagy hivatalától való elmozdítása *előtt* esett valaki cenzúrába.

3° A *jogi* cenzúrák nincsenek fenntartva, hacsak a jog *kifejezetten* ki nem köti; a bírói különös cenzúra mindig fönn van tartva annak, aki azt kiszabta.

4° A jogi cenzúrák sokszor ismeretlenek lehetnek, a bírói cenzúra nem lehet ismeretlen, főleg azok előtt, akiket sújtanak.

4. Önműködő *(censura latae sententiae)* és nem önműködő *(ferendae sententiae)*.

Az első rendesen jogszabályban meghatározott olyan büntetés, amely a bűnös cselekménnyel úgy össze van kötve, hogy annak elkövetése pillanatában azonnal, tehát minden bírói ítélet nélkül is *önműködően* hatálybalép. Ahhoz, hogy ez a büntetés külsőleg is (in foro externo) kötelező erővel bírjon, bírói *kijelentő* ítéletre van szükség (sententia declaratoria) amely megállapítja, hogy jelzett bűntettel cenzúra van összekötve és a bűnös azt tudatosan, makacsságból hajtotta végre.

a) Az előre kiszabott vagy önműködő büntetés felismerhető, ha a törvény szövege ezt kifejezetten megmondja pl.

1° *ipso iure, ipso facto* suspendatur kifejezések;

2° ha *jelen, múlt,* vagy *személynek szóló parancsoló mód* szerepel. pl.: excommunicamus; excommunicavimus; sit suspensus, sciat se esse excommunicatum, excommunicatus habeatur... A múlt idő után rendesen ezek állnak: *statim, mox, ex tunc;* pl. ex tunc sit excom., incurrat in excomm., subiaceat interdicto...

b) A nem önműködő, (ferendae sententiae) cenzúrát előzetes *nyomozás* után hatósági aktus mondja ki (állapítja meg).

Az ilyen büntetést felismerhetjük a kifejezésekből, amelyek mások *közreműködését* tételezik fel: pl.

1° a *jövő* idő használata: excommunicabitur, suspendetur;

2° nem személynek szóló parancsoló mód, pl. excommunicetur, suspendatur;

3° fenyegető szavak: pl. poena excommunicationis suspensionis etc.

Kétség esetén, hogy egy cenzúra *latae* vagy *ferendae* sententiae, azt kell mondani, hogy *ferendae. (In poenis benignior interpretatio est facienda. Odia restringi et favores convenit ampliari.)*

5. Fenntartott *(censura reservata)*
aszerint, hogy szükség van-e különleges felhatalmazásra a feloldozáshoz vagy sem.

A fenntartott cenzúra alól csak az oldozhat fel, aki azt kiszabta, vagy fönntartotta, illetve annak elöljárója, utódja, vagy fölhatalmazottja, vagy akinek erre nézve kiváltsága van.

a) A censura ab homine, akár bírói (per sententiam), akár közigazgatási (per modum praecepti), mindig fenntartott cenzúra. Az ilyen módon kiszabott cenzúra ugyanis *konkrét* esetben kiszabott törvénynek tekintendő, amely alól az adhat csupán felmentést, aki azt kiszabta, illetve annak felettes hatósága, vagy hivatali jogutóda, illetve akinek ezek felhatalmazást adtak.

b) A *censura a iure* csak akkor van fenntartva, ha ezt a törvényhozó kifejezetten állítja, egyébként nem. Az ilyen cenzúra *per modum legis* általános jellegű és a közjó előmozdítását szolgálja, de amikor a törvénysértés kapcsán a cenzúra beállt, már nem a közjóról, hanem a bűnös egyén megjavításáról van szó, azért a törvényhozó ezt kisebb fokú közegekre is átruházza.

A fenntartott cenzúra lehet *pápai* (papalis) és *püspöki* (episcopalis). Az előbbi az Apostoli Szentszéknek van fenntartva: egyszerűen (simpliciter), különösen (speciali modo), vagy a legkülönösebben (specialissimo modo).

Van ezenkívül *senkinek* (nemini) fenntartott cenzúra is.

6. *Köztudomású és nyilvános* (notoria et publica — iure vel facto) és *titkos* (occulta) cenzúra.

7. *Érvényes és törvényes* (valida et licita) cenzúra, amelyet a törvényes egyházi hatóság a bűnös makacssága miatt a jogszabályokban előírt követelmények figyelembevételével szab ki.

Érvényes és törvénytelen (valida et illicita) ha az egyházi hatóság a lényegtelen kellékeket elmulasztja, pl.. részrehajlásból jár el.

Érvénytelen és törvénytelen (invalida et illicita), ha lényeges feltétel nem valósul, pl.. ha a bírónak a törvényszegő fölött nincsen joghatósága.

8. *Föltétlen* (in forma absoluta) pl. a bíró a büntetést minden feltétel nélkül szabja ki.

föltételes (conditionata), ha a büntetést valamely tett megtevéséhez, vagy elhagyásához kapcsolja.

szétválasztó (disiunctiva), ha alternatívát állít fel: pl. valamit megtilt *suspensio* vagy *interdictum* terhe alatt.

9. *Publica*, ha a delictum publicum-ban a tényállás (facti species) már ismert, vagy hamarosan ismertté válik:

a) notorietas iuris: jogerős bírói ítélet a vádlott bírói bevallására;

b) notorietas facti, ha a tényállás vagy már ismert, vagy a körülmények miatt többé nem titkolható, sem jogilag nem menthető;

10. Censura *occulta: materialiter:* ha nem ismert a tényállás; *formaliter:* ha nem állapítható meg a beszámíthatóság.

158. § A cenzúrák kiszabása (c. 2241. §2, c. 2242)

A cenzúrákat nagyon óvatosan és indokolt esetben kell kiszabni és alkalmazni.

Nagy Szent Gergely pápa igen bölcsen mondja:

„Szükséges, hogy az elöljárók alattvalóik iránt egyrészről irgalmat tanúsítsanak, másrészről pedig büntető fenyítéket használjanak... E kettőt, a gyengédséget a szigorral egyesíteniök kell, nehogy a túlzott szigorúság az alattvalókat elkeserítse, a túlságos engedékenység pedig gondatlanokká tegye... Legyen szeretet, de nem elpuhító, legyen szigor, de nem elkeserítő, legyen buzgalom, de nem módfeletti, legyen gyengédség, de nem engedékenyebb, mintsem kellene."[127]

Majd így folytatja: „Az elöljárók tartsák szem előtt a szigort és a szelídséget, nehogy a fenyítékben való szigoruk által a szelídséget mellőzzék, vagy az engedékenység által a fenyítéket minden szigortól megfosszák... A fegyelem szigora vezesse a szelídséget és a szelídség mérsékelje a szigort, szóval az egyik a másikat ellensúlyozza, nehogy a szigor túlságossá váljék, az engedékenység pedig könnyelművé tegye az alattvalókat."

[127] Mor. dist. 45. c. 9.

XIV. Benedek: „Mivel a józan ész és igazságosság azt tanácsolják, hogy a büntetés a bűntetthez mért legyen, tehát önként következik, hogy csak nagyobb bűnre kell nagyobb kiközösítést alkalmazni.[128]

A *trienti* zsinat szerint: „A kiközösítés kardját józanul és szigorú körültekintéssel kell használni."

A kódex a 2214. § 2-ben hasonlóképp intézkedik.[129]

I. *A cenzúra kiszabásának feltételei. (c. 2242.)*[130]

A cenzúrát éppúgy, mint más büntetést, ki lehet szabni bírói úton vagy pedig peren kívül, közigazgatási úton.

A cenzura kiszabásának *feltételeit* egyébként *a bűnös, a bűntett* és *a makacsság* szerint vizsgálhatjuk.

1. *Feltételek a tettes vagy bűnös szempontjából.*

a) A cenzúra *alanya* olyan megkeresztelt, legalább serdült korban[131] lévő férfi vagy nő, aki a bűntett elkövetésekor beszámítható állapotban volt és rendes vagy pótlakóhely alapján alattvalója a büntető hatóságnak, vagy ha nem alattvalója (peregrinus), legalább a közrendet védő törvény megsértése vagy a helyben elkövetett bűntett révén kiterjed reá a helyi egyházi hatóság büntető hatalma.

b) *Ismeretlen* tettesekre is szabható ki cenzúra; (c. 2242. § 1.) pl. névtelen könyv szerzőjére.

1° Elégséges ugyanis, hogy a bűntett és a bűnös makacssága ismert legyen és a *bűnös tudja,* hogy cselekedete és makacssága cenzúrával van sújtva.

2° Nem akadály, hogy mint ismeretlen, nem idézhető meg. Elégséges ugyanis, hogy az idézés *nyilvánosan* történjék, ahonnan tudomására juthat.

3° Az sem számít, hogy senki sem köteles felfedni magát s így a cenzúrát a külső fórumban megtartani.

[128] De Syn. Dioec. X. c. 1. 2.
[129] *Kánoni jog* I. 22. old. d. pont.
[130] *Michiels* III. 18. sq., *Cappello,* 4. 15., sq.
[131] Leányoknál 12, fiúknál 14. életév betöltésével. Egyes szerzők (pl. *Vermeersch* után mások is pl. Roberti azt tartják, hogy a cenzúra ügyben mind a fiúknál mind a leányoknál a betöltött 14. életév jön tekintetbe. mivel a lelki ügyekben önálló perbeli tevékenységet is a betöltött 14. életév után folytathatnak. (c. 1648. § 3.). — Vö. *Palazzini,* — De *Jorio,* Casus conscientiae II. 1957., pag. 499. — Ez azonban nem meggyőző. A c. 2242 nem tesz ilyen különbséget, azért nincs jogunk a törvény világos intézkedése ellen a leányok részére kedvezőbb feltételt állítani.

De a belső *lelkiismereti* fórumban köteles felhagyni a makacsággal és keresni a feloldozást. — Ha ezt nem teszi, neki kell betudni, hogy a külső fórumban nem tudja a cenzúrát megtartani, mert maga tudatosan olyan helyzetet teremt, hogy képtelen a törvényt megtartani. „Nemini sua fraus patrocinari debet."

2. *Feltételek a bűntett szempontjából.*

A cenzúra sajátos jellegéből következik, hogy az általános kellékeken kívül még különleges követelményekre van szükség a bűntett oldaláról.

A bűntettnek makacsságból bűnös akarattal elkövetett, *súlyos külső, bevégzett* bűnnek kell lennie. (Delictum externum grave, consummatum.)

a) *Külső* bűn kiemelése: tautológia, mivel *minden* bűntett külső: (c. 2195.) *externa* violatio.

b) A bűnnek mind belsőleg, mind külsőleg *súlyosnak* kell lennie.[132]

Minthogy a cenzúra súlyos büntetés, már a józan ész és igazságosság is azt követeli, hogy a büntetés a bűnnel, az orvosság a betegséggel *arányos* legyen. Amint csak makacsabb betegségnél alkalmaznak radikálisabb gyógyszert, így csak súlyosabb bűnökre szabható ki súlyos cenzúra.

c) A bűntettnek a tárgyi tényállás ismérvei szerint *befejezettnek* (consummatum) kell lenni. Tehát a kísérlet maga nem jöhet itt számításba, hacsak nem a kísérlet bűntettéről, mint önálló bűntettről van szó. Ennek az az oka, hogy makacsság csak teljes, vagyis *befejezett* bűntettnél tételezhető fel és nem ott, ahol az a kísérletnél megrekedt.

3. *Makacsság (Contumacia)* (c. 2233.)

A cenzúra kiszabásának elengedhetetlen feltétele: a bűnösnek az Egyház iránti engedetlensége, konoksága, vagyis *makacssága.* Krisztus is mondja: „Ha pedig az Egyházra sem hallgat, legyen neki, mint a pogány és a vámos."

A makacsság lehet *contumacia formalis,* pl. ha „propter contemptum, ob contumaciam" alkalmazzák a cenzúrát és *contumacia generalis et contemptus interpretativus,* ami abban áll, hogy valaki

[132] Már a dekretális jog is hangsúlyozza: „Az anathema... csak halálos bűnre szabandó ki és arra, aki másképp nem javítható." (c. 41. C. q. 3.)

(szándékosan) tesz, vagy elmulaszt valamit, amit az Egyház cenzúra terhe alatt tilt, illetve parancsol.[133]

A makacsság másképp nyilvánul a *ferendae* s. és másképp a *latae* s. büntetésnél:

1° *Ferendae* s. büntetés esetén makacsnak kell tekinteni azt, aki a kánoni *intés* ellenére (c. 2233. § 2.) nem hagyott fel a bűntettel: vagy ha múlt bűnről van szó — nem hajlandó bűnbánatot tartani, vagyis az okozott kárt megtéríteni és a botrányt megfelelőképpen jóvátenni.

2° *Latae* s. büntetés esetén elégséges magának a cenzúrát kiszabó törvénynek, vagy parancsnak megszegése. Itt ugyanis nincs mód előzetes figyelmeztetésre, mivel a büntetés *önmagától*, automatikusan bekövetkezik. Ebben az esetben a törvény vagy parancs pótolja az előzetes figyelmeztetést: *Lex interpellat pro homine.*

3° Nyilván nem következik be a büntetés az esetben sem, ha mentő körülmények forognak fenn (c. 2229.).

4. *A makacsság megszűnése.* (c. 2242. § 3.)

A makacsság megszűnése *alanyilag* abban nyilvánul, hogy a bűnös megbánja bűnét és ezt szóban vagy írásban *külsőleg* is kifejezésre juttatja. Ezenkívül szükséges *tárgyi* jóvátétel is, vagyis az okozott kár megtérítése és a botrány jóvátétele.

[133] *Szabályok:*

1. Merőben *elmúlt* bűnre nem szabható ki cenzúra, de lehet olyan múlt bűnre kiszabni, amely kihat a jövőre is, vagy úgy, hogy a bűnös ragaszkodik bűnéhez, (nisi resipiscas), vagy pedig régi bűnért elégtételt kell adni (pl. nisi satisfacias.).

2. Ha valaki olyat tesz, amelyet a felettes hatóság a jog vagy parancs által (f. s.) jövőben kiszabandó cenzúra terhe mellett tilt, de mielőtt a bíró ezt valóban alkalmazná reá megjavul és eleget tesz, — nem sújtható többé cenzúrával, mert a makacsság megszűnésével cenzúra nem alkalmazható: a büntetés ilyenkor már megtorló lenne.

3. .Ha valaki önműködő cenzúrával tiltott dolgot tesz, de a bűn befejezése előtt azt megbánja, iparkodik tőle telhető módon a befejezését megakadályozni, — nem esik cenzúrába, mivel itt már nincsen makacsság. (pl. mérget ad be, de mielőtt az hatna, mérgezési szándékát visszavonva, bűneit megbánva meggyónja és feloldozásban részesül.)

4. Ha valaki a büntett elkövetésénél tanáccsal, segéllyel, parancsal közreműködik, de a büntett végrehajtása *előtt* a tanácsot, parancsot visszavonja és mindent megtesz a bűn végrehajtásának megakadályozására, akkor is, ha már ez nem juthat a megbízott tudomására, nem esik a kiszabott cenzúra alá, mivel itt sincs már makacsság. Ha azonban a cenzúra egyenesen és közvetlenül a bűnsegédekre, a tanácsadókra és megbízókra lett kiszabva, akkor a tanács, parancs, segély stb. megtörténtével azonnal cenzúrába esik.

5. Aki megjavult és elégtételt adott, fel kell oldozni, mert a makacsság megszűnésével a cenzúra értelmét veszti.

Ha a bűnös megbánta ugyan tettét, de az okozott kár megtérítésére, illetve a botrány jóvátételére pillanatnyilag nem képes, akkor komoly *ígéretet* kell tennie arra nézve, hogy jóvátételről gondoskodni fog.

A felmentő egyházhatósághoz tartozik annak megállapítása, hogy a bánat őszinte-e, a jóvátétel kielégítő-e, illetve annak elmaradása esetén az ígéret komoly-e?

II. *Monitio* (hatósági intés).

A cenzúrát nagy elővigyázattal a jogszabályok szerint kell kiszabni. A büntetés kiszabását a bűnös előzetes megintésének, illetve hivatalos figyelmeztetésének kell megelőznie.[134]

Következik az a dolog természetéből is: ugyanis csak *makacs* és *megátalkodott* bűnöst lehet cenzúrával sújtani, de nem mondható makacsnak, sem engedetlennek az, akit előzetesen hivatalosan nem intettek meg, sem a várható büntetésre nem figyelmeztettek.

Ha az intésnél bizonyos formaszerűségeket követünk, akkor *kánoni intésről* van szó (monitio canonica). Más az intés *ferendae sententiae* és más *latae sententiae* büntetésnél.[135]

1° A bűnöst *személyesen* kell meginteni, mert különben ez nem

[134] Ezt már a *Szentírás* is említi (Mt. 18. 17). és a *dekretális* jog is sürgeti (c. 61. X. 2, 28, c. 3. VI. 2, 15.)

Szabályok:

1° Az intésnek ama bíró, illetve illetékes főhatóság *nevében* kell történnie, aki a büntetés kiszabására jogosult.

2° Az intésnek *írásban*, vagy ha szóbelileg történik, legalább két tanú előtt kell megtörténnie.

3° A bűnös *nevének* (c. 9. in VI. 5, 11). megemlítésével. Ha a levélben a tettes vezeték és keresztneve nem is szerepel, de egyéb tulajdonságokból (állás stb.) magára ismerhet.

Latae sententiae cenzúra esetén.

1° Hacsak a törvény az egyes esetben világosan ki nem mondja (pl. nisi moniti resipuerint), nincs szükség kánoni intésre. Lényeg, hogy az ilyen büntető törvény *szabályszerűen* ki legyen hirdetve. Az ilyen *önműködő* büntetéssel kapcsolt törvény azt, aki ismeri, puszta létével állandóan *ünnepélyesen* inti és figyelmezteti (monitio solemnis) a bekövetkezendő büntetésre.

2° *A censura a iure ferendae sententiae esetén* (pl. si quis hoc fecerit ab ordinario suspendatur) szintén nincsen szükség előzetes intésre, mivel itt is a törvény, a jog folyton int és a makacsság is fennforog, mivel a *törvény* intése ellenére a bűnt elköveti.

[135] „*Ferendae sententiae*" büntetésnél (ab homine, iudicis f. s.) amikor a bíró a már *elkövetett*. de a jövőre is *kiható* bűnre szab ki cenzúrát: akkor is alkalmazni kell feltétlenül az intést; ha intés nélkül is biztos a bűnös makacssága. vagy ha a bűnös előre lemondana az intésről, mert feltehető, hogy intés esetén mégis engedelmeskedni fog.

jutna tudomására. Ha azonban tanúk vallomásából, vagy más jelekből nyilvánvaló, hogy a személyes megintés meggátlása végett elrejtőzik (elutazik), vagy azt meggátolja, akkor elégséges, hogy az intés az illető lakásán, vagy ennek híján a templomban történjék.

2° Az intésnek a régi jog szerint *három* ízben két-két napi időközben kellett történnie (c. 9. in VI. 5. 11.). De szükség esetén, amikor a késedelem veszéllyel járt, elégséges volt az egyszeri megintés is. A mai jog szerint is lehet többszöri intést alkalmazni, de elégséges az egyszeri is.[136]

3° Az intésben *meg kell nevezni* a kilátásba helyezett cenzúrát legalábbis általában, pl. ha nem hagy fel valamivel, cenzúrával fog sújtatni. Ugyanis eléggé makacs az, aki a cenzúrával való fenyegetés ellenére sem akar engedelmeskedni.

4° A *censura ab homine* esetén a bűnös előzetes megintése a dolog természeténél fogva a cenzúra *érvényességéhez* tartozik, ellenkező esetben ugyanis a bűnös makacsságáról lehetetlen volna meggyőződni. Makacsság nélkül pedig nem lehet senkit cenzúrával büntetni.

159. §. A cenzúrák sokszorozódása (c. 2244)[137]

Akit egyszer már valamely bűnös cselekmény miatt cenzúrával sújtottak, *új* bűntett miatt ismét fenyíthető (c. 27. X. 5. 39.), sőt egy és ugyanazon bűntett miatt is több, éspedig *azonos nemű* cenzúrával sújtható, ha az elöljárók *különböző* hatalommal bírnak. Pl. a pápa és a püspök ugyanaz a bűntett miatt külön is fenyíthet, úgyhogy mindkettőtől feloldozást kell kérnie. Azonban ki kell fejezni, hogy a második esetben *új* fenyítékről van szó, nem pedig az előző megújításáról, vagy hivatalos kihirdetéséről.

Aki *egy* tettel *két* olyan különnemű bűntettet követ el, amelynek mindegyikét cenzúra bünteti, két cenzúra alá esik.[138]

[136] A dekretális jog az előírt *alakiságok* mellőzésével kiszabott cenzúrákat sehol sem nevezi érvénytelennek (invalida), hanem csak igazságtalannak (iniusta) és tiltottnak (illicita) (c. 5. in VI. 5, 11, c. 48. X. 5. 39.). De érvénytelen lett volna a cenzura, ha a jog konkrét esetben kánoni intést előírta (c. 9. in VI°, 5, 11.) és azt elmulasztották vagy ha valaki csak azzal a feltétellel nyert felhatalmazást cenzúra kiszabására, hogy a *monitio*-t köteles alkalmazni: a megbízott ugyanis a megbízójának akaratát nem másíthatja meg.

[137] *Cappello*, 39. sq. — *Coronata*, IV. 165. sq. — *Michiels*, III. 49—57.

[138] Pl. aki olyan helyen ölne meg egyházi személyt, ahol minden gyilkosság cenzúra alatt tilos, két cenzúrába esnék. De aki megöl egy felszentelt papot egy cenzúra alá esik, mert az a körülmény, hogy ő egyben alszerpap és diakonus is nem változtatja meg a bűn faját, a törvény csak az egyházi állás tiszteletét védi.

Aki valamely cenzúra mellett tiltott bűntettet *többször* (ismételten) elköveti, annyiszor esik cenzúrába, ahányszor az első bűntettől külsőleg különböző és teljesen bevégzett bűntettet követ el.[139]

Különbséget kell tenni azonban az önműködő és a bírói cenzúra között.

I. *Az önműködő (l. s.) büntetés sokszorozódik,*

1° ha valaki *egy és ugyanazon cselekménnyel* több olyan bűntettet követ el, amelyek mindegyike külön l. s. cenzúrával van sújtva. Szükséges tehát, hogy az egyik bűntett fajilag (specie) különbözzék a másiktól. Nem elég tehát, ha az egyik csak súlyosbítja a másikat, mert ez esetben csak *egy* bűntett szerepelne. — Egy kiközösítésbe esik az, aki szerzetes papot öl meg. — Egy felfüggesztést von magára az aki törvény engedélye nélkül feloldozna a reservált esetek alól, mert fajilag egy bűntettet követ el. (Concursus idealis; unica actio — plura delicta — plures censurae.)

2° ha valaki *több önálló* cselekménnyel több olyan bűntettet követ el, amelyek mindegyike külön l. s. cenzúrával van sújtva (concursus realis; distinctae actiones — plura delicta — plures censurae.)

3° ha egy és ugyanazon cselekmény, amely önálló cenzúrával van ellátva, többször ismétlődik (eadem actio repetita). Szükséges tehát, hogy az erkölcsi megszakítás után a következő cselekedet *számszerűleg* (numero) különbözzék az előbbitől. Ha ugyanis egy bűntett különböző cselekmények révén jön létre, mégha megszakításokkal is, egy cenzúra van (Concursus realis; Una eadem actio -- vel delictum — iteratur, repetitur.)

4° ha egy bűntettet különböző egyházi hatóságok egymástól függetlenül önműködő cenzúrával tilalmaznak és azt egyszer valaki elkövette.

Nem áll be sokszorozódás, tehát ha egyik hatóság csak deklarálja hogy valaki *ipso facto* censúrába esett.

5° ha egy bűntettet, amelyet különböző egyházi vezetők különböző önműködő cenzúrával tiltanak és ezt valaki ismételten elköveti (c. 2244. § 2.; eadem actio repetita.).

A különböző elöljárók ugyanazt a büntetést is alkalmazhatják (pl. kiközösítés), úgy hogy *mindegyiktől* kell felmentést kérni. Az egyik elöljáró által kiszabott büntetés nem veszi el a másiknak ezirányú hatalmát. Egyébként is az *ok*, ha materialiter ugyanaz is, de formaliter *más*, a cenzúra oka *nem* a bűntett maga, hanem a bűntettben rejtőző makacsság, amit a cenzúra meg akar törni. Viszont a contumacia a különböző elöljárókhoz viszonyítva *többszörös*, hacsak egyik elöljáró nem akarja csupán a másiktól kiszabott büntetést megerősíteni, vagy a jog tilalmazza bizonyos esetben a multiplikálást (c. 2247. § 1.)

[139] Pl. ha valaki délelőtt és délután verne meg egy papot, két kiközösítést vonna magára, de ha egész délelőtt verne egyfolytában, hosszabb megszakítás nélkül: egy cenzúrába esnék.

Általános elv: *Tot poenae quot delicta*, ahány bűntett, annyi büntetés. (c. 2224. § 1.)

II. A *bírói f. s.*: cenzúráknál is általános szabály: *ahány bűntett, annyi büntetés.* „Tot poenae, quot delicta."

A f. s. cenzúra *sokszorozódik:*

1. ha *több* büntető ítélet vagy *több* büntető parancs, illetve az ítélet vagy parancs különböző *részei* egy vagy több cenzúrát szabnak ki.

2. ha azonban a bűntettek száma miatt túlságosan megnövekszik a büntetések száma, a bíró (felettes) bölcs belátása szerint a kilátásba helyezett büntetések közül

a) legsúlyosabbat szabja ki, de szükség esetén valamely *poenitenciat* vagy *remedium poenale*-t kapcsol hozzá (c. 2224. § 2.; Súlyosbítási elv).

b) vagy pedig valamennyi büntetést bizonyos méltányos keretek közé szoríthat, figyelembe véve a büntetések számát és súlyosságát (c. 2224. § 2.). (Enyhítő kumulálási elv).

Ha azonban a büntetés mind a kísérletre (conatus), mind pedig a bevégzett bűntettre meg van állapítva (a iure; f. s.) és a bűntett valóban befejezett, akkor csak az erre kiszabott büntetést szabad alkalmazni (c. 2224. § 3.). Itt a l. s. büntetés sokszorozódásáról van szó, a f. s.-ről ugyanis a c. 2223. intézkedik.

3. Lehet a többszöröződés úgy is, hogy ugyanazt, vagy több bűntettet több fenyíték sújtja pl. kiközösítés, felfüggesztés, interdictum. Egyik sem zárja ki a másikat.

4. Ugyanaz a cenzúra sokszorozódhat, ha sokszorozódik maga a cenzúrát kiváltó *ok* (causa). Az *ok* pedig többszörös ha *több* bűntett (amely mindegyike ugyanazt a cenzúrát vonja maga után), ugyanaz vagy külön cselekmény révén jött létre.

Felvethető, hogy minden cenzúra (pl. excomm.) *formaliter* és *materialiter ugyanazoktól* a lelki javaktól foszt meg, tehát ha az egyik azonos nemű cenzúra már bekövetkezett a másiknak nincs létjogosultsága, mert kétszer vagy többször nem lehet *ugyanattól* a jogtól megfosztani valakit.

Ezzel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy a cenzúra nem is annyira privatio, mint inkább privatiot okozó *vinculum.* A *vinculum morale* sokszorozódhat anélkül, hogy a privatio sokszoros lenne, pl. *minden* egyes halálos bűn megfoszt a kegyelemtől (pedig már az első révén elvesztettük azt.).

A *privatio magis*-t vel *minus*-t nem enged meg, de az *ok* ismétlődése folytán a privatiot *többszörösen* lehet kiszabni.

160. § A cenzúra végrehajtása (executio) és jogorvoslatok a cenzúra ellen

I. *Általában*

Vannak cenzúrák, amelyek minden más személy közbejötte nélkül azonnal hatályosak (l. s.), mások viszont végrehajtót igényelnek. (f. s.)

A büntetés ellen a bűnös jogorvoslattal élhet. Ha a büntetés kiszabása formális *bírói* úton történt, akkor fellebbezés (appellatio), ha el-

lenben büntető parancs (praeceptum) révén, akkor panasz, vagy felfolyamodás (recursus) a jogorvoslat neve. A fellebbezés, illetve felfolyamodás történhetik *birtokon kívül* (in devolutivo), ami annyit jelent, hogy a fellebbezés tartama alatt a bűnös köteles a büntetést viselni (nincs felfüggesztő hatály), ha ellenben a fellebbezés vagy panasz birtokon belül történik, akkor a fellebbezés, illetve panasz tartama alatt a cenzúra hatálya függőben marad (felfüggesztő hatály).

Három eset lehetséges:

a) *Nincs helye* sem fellebbezésnek, sem panasznak, ha önműködő (l. s.) cenzúráról van szó. Ez esetben a végrehajtás *azonnal* bekövetkezik, legalábbis ama jogkövetkezményekre nézve, amelyek a jóhírnév veszélye nélkül megtarthatók.

b) *Birtokon kívül* fellebbezésnek, illetve panasznak van helye (nem felfüggesztő hatály).

Általában a fellebbezésnek felfüggesztő hatálya van (c. 1882. § 2.). A cenzúra kiszabásánál azonban ez az *elv* nem érvényesül, mivel célja és rendeltetése a makacsság *azonnali* megtörése, azért nem lehet vele a fellebbezés elbírálásáig várni, mint a megtorló büntetésnél.

1° ha l. s. cenzúra már hivatalosan megerősítést nyert a külső fórumban is (sent. declarat.)[140] vagy

2° ha f. s. cenzúrát bírói ítélet szabta ki (sent. condemnatoria),

3° ha f. s cenzúrát büntető parancs mondta ki, *panasz* emelhető (in devolutivo). (c. 2225.)

c) *Birtokon belüli fellebbezésnek*, illetve panasznak van helye (felfüggesztő hatállyal: in suspensivo), ha igazságtalan és érvénytelen cenzúra ellen irányul, amely a cenzúra semmissé nyilvánítását célozza — *törvénytelen* a cenzúra, ha

1° a bűnösben nincs meg a makacsság,

2° ha a bűnösben nincs meg az ok, vagyis nem követte el a bűntettet.[141]

3° ha a büntető hatalom nem rendelkezik kellő joghatósággal vagy illetékességgel;

4° ha a bíróilag kiszabott cenzúránál az ítélet érvényességéhez megkívánt feltételeket nem tartották meg (c. 1892—1894.);

5° ha a bírói ítélet kiszabása a szükséges bizonyítási eljárás mellőzésével történt.[142]

Ha az érvénytelen cenzúra megerősítést is nyert, a fellebbezés kapcsán nyilván nem bír kötelező erővel. A fenyítékkel sújtott egyén azonban a *külső fórumban* a botrány elkerülése végett az igazságtalan büntetést is tartozik megtartani.[143]

[140] A belső fórumban a „sent. iniusta veritati cedit" *Vermeersch* n. 439.

[141] Rota; 1927. júl. 7. *Coronata*, IV. 161. sq. — *Vermeersch—Chreusen* III.

[142] *Wernz*, VI. 146. nota 15.

[143] *Roberti*, 289.

Ha a cenzúra érvényéről *kétség* merül fel, szintén meg kell tartani azt.[144]

d) *Kilátásba helyezett* cenzúra esetén (in comminatione) a fellebbezést vagy panaszt ama ítélet, illetve büntető parancs ellen lehet beadni, amely cenzúrát kilátásba helyezte (c. 2243. § 2.) éspedig mindaddig, amíg a büntetés be nem következik.[145]

e) Lehet továbbá fellebezni akkor, ha a konkrét esetben a felfüggesztő hatályú jogorvoslás biztosítva van; itt a büntető parancs elleni panasznak is felfüggesztő hatálya van. Nem számít, hogy a panasz a kilátásba helyezett büntetés (poena comminativa) vagy a parancs tartalma ellen irányul-e vagy csak maga a büntetéssel való megfenyegetést vagy a parancs tartalmi követelését vitatja-e?

Az *ítélet* elleni fellebbezésnek általában *felfüggesztő* hatálya van (c. 1889. § 2.), azért olyan büntető parancs ellen, amely az ítélet végrehajtását akarja kikényszeríteni — felfüggesztő hatályú.[146]

Közigazgatási rendelkezés elleni panasznak csak kivételesen van felfüggesztő hatálya.[147]

Ha a büntető parancs tartalmi követelése, vagyis a parancsolt vagy tiltott cselekedet olyan természetű, amely nem engedi meg a felfüggesztő hatályú jogorvoslatot, akkor sem a büntető parancs, sem a büntetés ellen emelt panasznak *nincsen* felfüggesztő hatálya. A közigazgatásban ez az általános gyakorlat.

Több ilyen eset van pl. a vizitator rendelkezései (c. 345, 513, 2.), a prédikálási hatalom visszavonása (c. 1340, 3.), a könyvtilalom rendelete (c. 1395. 2.), a javadalom egyesítése, áthelyezése megosztása, diszmembrációja (c. 1428. 3.), az ún. közigazgatási eljárások (pl. 2146. § 1, 3.), az ordinariusnak a precendenciára vonatkozó rendeletei (106, 6.), az officium

[144] *Roberti*, 289. *Coronata* n. 1744.

[145] *Ítélettel* nem lehet büntetést kilátásba helyezni. Ezzel csak a büntetés következményét lehet kinyilvánítani, vagy úgy, hogy az ítélet a már kilátásba helyezett büntetést kiszabja (sent. condemn; c. 2220. § 1.), vagy a már önműködő büntetést (l. s.) a külső fórum számára is jogerősen lerögzíti (sent. declar.).

Az ítélet és büntető parancs egy esetben juthat kapcsolatba egymással. Ha ugyanis ugyanaz a fórum amely bírói és közigazgatási hatalommal rendelkezik (püspök) szab ki ítéletileg egy büntetést és az ítélet végrehajtásának biztosítására egy *másik* büntetést helyez kilátásba, a büntetőhatalom alapján kibocsátott büntető parancs alapján.

[146] Pl. ha az egyházi bíróság valamely értékes kép engedély nélküli eladását érvénytelennek nyilvánította, ennek az ítéletnek felfüggesztő hatálya van. — Ha az egyházi hatóság cenzúra kilátásba helyezésével akarja a kép kiadását biztosítani, az ellen az érintett panaszt emelhet felfüggesztő hatállyal, de csak addig, amíg az ítélet nem jogerős, vagyis a fellebbezésre alkalmas idő alatt!

[147] A szerzetesi letelepedés megvonása ellen a Szentszékhez felfüggesztő hatállyal lehet panaszt emelni (c. 498.), Ha a püspök a rendelet végrehajtását cenzúra kilátásba helyezésével akarja siettetni, ez ellen is panasz emelhető felfüggesztő hatállyal.

amovibile megfosztása (192, 3.), az apostoli vikárius és prefektus fegyelmére vonatkozó rendeletek (296. 2.), a szerzetes plébánosok elmozdítása (454, 5.), a gyóntató hatalmát eltiltó parancs (880. § 2.)[148]

161. § A cenzúrák alóli feloldozás (absolutio) (c. 2248—2254)[149]

I. *A feloldozás szükségessége*

Az érvényesen kiszabott[150] cenzúra a bűnös megjavulásával vagy jó viselkedésével nem szűnik meg automatikusan. Csak akkor szűnik meg. ha az illetékes egyházi hatóság alóla feloldozást ad.[151]

II. *A feloldozás módjai*

1. *Belső és külső fórumra adott feloldozás.* (c. 2251.)

Aki a *külső* fórum számára kapott feloldozást, arra nézve a cenzúra mindkét fórumban teljesen megszűntnek tekintendő.

a) Ha csak a *belső* fórumra kapott feloldozást, az a külső fórum számára nem érvényes (ha csak az illetékes elöljáró a belső fórumra adott feloldozást nem ismeri el érvényesnek a külső fórum részére is.)

b) Ha ilyen esetben a cenzúra kiszabása titokban maradt, a belső fórum számára feloldozott egyén a nyilvános életben úgy viselheti magát, mint aki egyáltalán nincsen cenzúra alatt a külső fórumban sem.

c) Ha a cenzúra nyilvánossá vált és ez alól a tettes csak a *belső* fórum számára kapott feloldozást, a külső fórumban is hasonlóképpen viselkedhetik, mint előbb, feltéve, hogy a belső fórumban adott feloldoztatása kifelé is ismert.

d) Ha azonban a feloldozás ténye kifelé *ismeretlen*, akkor a nyilvános életben a botrány veszélye miatt úgy kell viselkednie, mint

[148] A. *Coronata* n. 1744. p. 163. Ha a püspök eltilt valakit a prédikálástól, az panaszt emelhet a Szentszéknél de birtokon kívül. (1340). Ha a klerikus nem fogad szót, a püspök kilátásba helyezheti pl. a suspensiot, az érintett ez ellen is panaszt emelhet (2243. § 2.), de szintén felfüggesztő hatály nélkül. — *Eichmann* tévesen azt állítja, hogy felfüggesztő hatálylyal lehet fellebbezni (p. 365. o.).

[149] *Chelodi—Ciprotti*, 42. sq. — *Coronata*, IV. 176. sq. 75—101. — *Michiels*. III. 91—179. — *Regatillo*, II. 366. sq.

[150] A *kilátásba* helyezett (c. comminata) cenzúra nem szüntethető meg absolutióval, mivel még nincsen; csak elhárításáról lehet szó (praecavere), amely történhetik vagy a contumacia felhagyásával, vagy pedig fellebbezéssel.

[151] (c. 4. D. 50; c. 2. C. 15, q. 5; c. 15, 30, 39; 5. 39.)

aki cenzúrával van sújtva; de titokban és ha botrány nem fenyeget, úgy viselkedhetik, mint aki nincs azzal sújtva.

e) Ha a külső fórumban a feloldozás nincs bizonyítva, sem törvényesen nem vélelmezhető, a felettes hatóság szorgalmazhatja a cenzúra megtartását.

2. *Teljes és részleges feloldozás.*

A *teljes* feloldozásnál a cenzúra minden következménye megszűnik, a részleges feloldozásnál pedig annak csak egyik-másik következménye.

3. *Feltétlen és feltételes feloldozás.* (c. 2248. § 3.)

A feltétel vagy a törvényes rendelkezésből vagy a feloldozó egyéni akaratából ered. Feltételes (cond. resolutiva) feloldozásnál a feltétel be nem teljesítésével a büntetés nem szünik meg.[152]

Óvatossági feloldozás (ad cautelam) oly feloldozás, amely az ismeretlen cenzúrákat is figyelembe veszi. A *belső* fórumra mindig meg kell adni, ha a bűnös azt állítja, hogy nem tudja biztosan, cenzúra alatt áll-e vagy sem.

A *külső* fórumban, ha általában kérik az ilyen feloldozást, minden előzetes vizsgálat nélkül meg kell adni, ha azonban olyan meghatározott cenzúráról van szó, amelynek érvényességét az illető vitatja, akkor a régi jog szerint legalább fél (semiplena probatio) bizonyítékkal kell alátámasztani, hogy ő nem érzi magát igazságosan büntetettnek (c. 2. in VI°, 5. 11.).

Visszaeső feloldozás (ad reincidentiam) annyit jelent, hogy a feloldozott, ha ígéretét a kitűzött idő alatt nem teljesíti, minden újabb ítélet nélkül (ipso iure) visszaesik ugyanabba a cenzúrába.[153]

Általánosan bevett szokás az Egyházban az ilyen absolutio: Főleg *szükség* esetén és *halálveszély* alkalmával adott absolutio alkalmával. (c. 2252, 2254.) adott feloldozásnál szerepel.

A kódex szerint a cenzúra *felújul* (reviviscit.). De az egyszer érvényesen feloldott kötelék nem állhat vissza, tehát új cenzúra keletkezik.

[152] Pl. feloldalak a felfüggesztés alól, ha 8 napon belül elfoglalod állomáshelyed. — Az ilyen feloldozás lehetősége következik a joghasonlatosság elvéből. Ha ugyanis lehetséges a cenzúrának feltételes kiszabása, éppen úgy lehetségesnek kell mondani a feltételes feloldozást is, de a tételes törvény is egyes esetekben alkalmazza (c. 2252, 2254.). Általában azonban a feloldozást feltétel *nélkül* adják, ha megérdemli a bűnös, ha pedig nem érdemli meg akkor meg kell tagadni.

[153] Pl. az adós klerikust a püspök felfüggeszti. Ha megbánja bűnét, feloldozza ama ígéret mellett, hogy *egy hónapon* belül *adósságát* letörleszti; ha ezt nem teszi meg, visszaesik felfüggesztésébe. Vagy: pl. feloldozlak 5 napra a kiközösítés alól, úgy, hogy ha ígéretedet ez alatt nem teljesíted, ismét vissza fogsz esni. Kérdés, hogy meddig tart ez a cenzúra?

noha ugyanolyan fajú, tehát új bűnre és makacsságra van szükség a dolog természete és az Egyház szándéka, valamint gyakorlata szerint.

Ha tehát *nem képes eleget* tenni a parancsnak, *nem* esik vissza.

Mivel a *reincidentia* új cenzúra, azért ez alól is csak az oldozhat fel, aki büntetéskiszabási hatalommal rendelkezik, illetve az illetékes hatóságtól vagy a jogtól erre felhatalmazást kapott.

E téren *két* vélemény van. Az egyik azt tartja, hogy ha az ígéret bármilyen oknál fogva nem teljesül, vagy nem teljesíthető, a tettes visszaesik a cenzúrába.

A másik valószínűbb nézet szerint a cenzúra csak akkor áll újra be, ha az ígéret az illető vétkes mulasztásából nem teljesül, vagyis a cenzúra újabb beálltához *új* bűnre van szükség.[154]

Végleges, vagy más büntetéssel kapcsolatos feloldozás. (c. 2248. § 2..).

Ha a makacsság megszünt, a feloldozást nem lehet megtagadni. De a még teljesen ki nem engesztelt bűntett miatt a feloldozással egyidejűleg az illetékes hatóság más megtorló (vindikativ) büntetést vagy vezeklést (poenitentia) szabhat ki. — *Vindikativ* büntetés alkalmazásánál a *külső* fórumban büntetés-átváltoztatással állunk szemben, amelyet csak fenyítő hatalommal rendelkező fórum eszközölhet. A büntető vezeklést külső és belső fórumban egyaránt lehet alkalmazni.

162. § A törvényes és érvényes feloldozás feltételei[155] (c. 2248. § 2)

I. *Feltételek a büntetés részéről*

Az Egyház irgalmas megtévedt, de bűnbánó fiaival szemben.

1. *Resipiscentia.* A bűnös részéről az első feltétel: a makacssággal való felhagyás (c. 2248. § 2.)

a) Szükséges, hogy a bűnös a bánat és töredelmes javulás kétségtelen jeleit adja,[156] a cenzúrával sújtott vétke fölött fájdalmat érezzen, azt megútálja és komoly szándéka és erős fogadása legyen. hogy a jövőben azt a vétséget,[157] amely miatt büntetést vont magára. kerülni fogja.

[154] Az első időben ugyanis, amikor a feloldozás nem volt feltételhez kötve vagyis *abszolút* volt, a cenzúra egészen megszűnt és így a bűntett is egészen elenyészett. Így az ígéret egyszerű nem teljesülésével, ami már egyszer megszünt, nem térhet vissza. Tehát szükséges *új* bűn, vagyis az ígéret nem teljesülésének bűnössége. Így ha erkölcsileg lehetetlen az ígéret teljesítése, nem esik vissza a cenzúrába az egyszer feloldozott.

[155] Cappello, 88. sq. Michiels III. 110. sq.

[156] c. 33. C. 23. q. 4; „In ipsa Ecclesia ubi maxime misereri decet, teneri quam maxime debet forma *iustitiae*, ne quis a communionis consortio absentus *brevi lacrymula* atque ad tempus parata... communionem... a facilitate Sacerdotis extorqueat... *Facilitas enim veniae, incentivum tribuit delinquendi.*"

[157] Régen erre nézve *esküt* is kellett tenni (c. 10, X, 5, 39.).

b) *Satisfactio.* A bűne által okozott kárt és botrányt jóváteszi, vagy arra komoly ígéretet tesz (c. 2242. § 3.). Erre köteles a feloldozó a bűnöst figyelmeztetni. A kár helyreállítása nélkül adott feloldozás mindamellett érvényes lenne, hacsak a feloldozásra delegált személy nem eme feltétele teljesítésével kapott meghatalmazást a feloldozásra:[158]

Néha azonban az elégtétel nélkül is fel lehet oldozni pl. ha a megsértett fél a jogtalanságot megbocsátja, vagy ha a felajánlott méltányos elégtételt elutasítja, vagy ha a bűnös képtelen az elégtételre.[159]

Annak, aki sem egészben, sem részben nem tudja a biztosan okozott kárt jóvátenni, komolyan meg kell ígérnie, hogy mihelyt körülményei megengedik, eleget fog annak tenni. — Ha az okozott kár kétes, csak akkor tartozik elégtételt adni, ha a kötelezettsége vitán felülivé vált a kár bizonyítása folytán. — Ha a bűnös nagyobb kár nélkül *azonnal* nem tehet eleget, szintén fel kell oldozni, de később ezt pótolni tartozik.[160]

2. *Petitio.* A fenyítettnek személyesen, vagy levél útján magának kell kérnie a feloldozást, ellenkező esetben úgy tűnnék fel, mintha megvetné az egyházi hatóság ítéletét.[161]

Főleg a kiközösítettnél sürgető ez, mert a cenzúra meggátolja, hogy lelki kötelezettségének (évi gyónás, áldozás) eleget tehessen. Azonban nem tartozik azt azonnal kérni, ha a makacssággal felhagyott. Erre ugyanis nincsen positiv intézkedés.

Ha tehát az évi gyónás kötelezettségének eleget kell tennie, akkor a cenzúra alól egy éven belül kell feloldozást kérni. *Per accidens* azonban előbb is fennállhat a feloldozás kérésének kötelezettsége, pl. egy suspendált plébánosnak celebrálnia kellene a kitűzött időre.[162]

De azt is fel lehet oldozni, aki nem kéri, vagy egyenesen ellenzi a feloldozást. A cenzúra köteléke ugyanis fennállásában és megszűnésében *egyedül* az illetékes egyházi hatóság akaratától függ. Azonban sürgős ok nélkül nem szabad feloldozni azt, aki nem akarja, főleg, ha nem hagyott fel a makacssággal, nehogy ezáltal a cenzúra megvetése következzék be.

Ha azonban a bíró úgy látja, hogy a gyengéd eljárás inkább hatásos, mint a szigorúság és megfelelő okos körültekintés után úgy

[158] Pl. „satisfacta prius parte secus nulla sit absolutio", vagy „non possit absolvere, nisi satisfacta parte" (egy harmadik személy, akit becsületében javaiban megsértett).

[159] (c. 25, X, 2, 28.)

[160] Cipollini n. 35.

[161] „Nisi gratiam absolutionis *imploret,* non debet audiri ne sententiam Ecclesiasticam contemnere videatur."

[162] Cipollini, n. 35.

véli, hogy a fennálló cenzúra inkább árt, mint használ s inkább méreg, mint orvosság, mert a feloldozás elmaradása miatt még makacsabbá válik a bűnös, akkor anélkül is, hogy a javulás jeleit adta volna, feloldozható.[163] Ügyelni kell azonban arra, hogy az ilyen feloldozás ne okozzon harmadik személynek kárt, ne adjon botrányra alkalmat, és ne vezessen a javító büntetés megvetésére.[164]

3. *Praesentia personalis.*

A feloldozást rendszerint *személyesen* kell fogadni. Amint a bűnbocsánat szentségében a feloldozáshoz okvetlen szükséges a bűnös fizikai jelenléte, úgy a szentségi fórum keretében (in foro sarcamentali) a cenzúra alól adandó feloldozás is csak személyes jelenlét mellett történhetik.[165] Az *„in foro conscientiae"* kifejezés, vagyis a lelkiismereti fórum tágabb körű, a szentségi fórumon kívül magában foglalja a *nem* szentségi belső fórumot is. Ez utóbbi esetben a távollévőt is fel lehet oldozni a belső fórum részére. A *külső* fórumban természetesen feloldozható a távollévő is. Amint ugyanis távollévőt is lehet cenzúrával sújtani, úgy távollétében is fel lehet alóla oldozni, sürgős okból.[166] De csak akkor hatályos a feloldozás, ha a feloldozást tartalmazó levél már kezében van.

Ha a bűnös megbízott útján veszi át személyesen a feloldozást, a feloldozás elfogadására külön *megbízással* kell bírnia; a javulást igazolni tartozik s a megbízottnak mindazt meg kell tennie, amit a bűnösnek meg kellene tennie, ha jelen volna.

Amint tehát a gyógybüntetés kiszabható a *távollévő* személy akarata ellenére, éppen úgy távollétében akarata ellenére is feloldozható. De mivel ez könnyen a cenzúra megvetésére vezet, csak fontos okból szabad vele élni.

4. *Divisibilitas.*

Ha több cenzúra van, egyik alól elnyerhető feloldozás, úgy, hogy a többi érintetlen marad. (c. 2249.)

5. *Peccata et delicta.*

Absolutio a censura és *absolutio a peccato* viszonya. (c. 2250.)

a) *Abs. censurae praecedere debet.*

A cenzúra alóli feloldozásnak meg kell *előznie* a bűnöktől való feloldozást, ha a bűnös olyan cenzúrában van, amely őt alkalmatlanná teszi a bűnbánat szentségének érvényes fölvételére (c. 2250. §

[163] *Kober*, 515.; *S. Thom.* in IV. Sent Dist. 18, 9. .II art. 5, 2.

[164] *Zánkay*, 135. — Ha azonban a jogi cenzúra (c. iuris) elégtétel záradékkal adja meg a feloldozást (nisi satisfaciat), akkor nem adható ilyen feloldozás.

[165] VII. Kelemen (1602.) elvetette e tételt: „Licere per literas seu per internuntium Confessario absenti peccata sacramentaliter confiteri et ab eodem absente absolutionem obtinere." *Zánkay* 136, 4.

[166] (c. 17. C. 2, q. 1:c. 8. C. 2, q. 54.)

2. pl. excommunicatio). Ha azonban a cenzúra semmis, vagy a bűnbánó nem tudná, hogy cenzúrába esett, vagy botrány vagy más nagy lelki kár nélkül nem mulaszthatná el a bűnbánat szentségének felvételét — feloldozható.

b) *Absolutio peccati praecedere debet.*

Ha olyan cenzúrába esett, amely nem akadályozza a bűnbánat szentségének felvételét, ha kellőképpen disponálva van és felhagyott a makacssággal, a *bűnök* alól feloldozható, de a cenzúra továbbra is fennmarad (pl. suspensio). (c. 2250. § 1.)[167]

6. A halottak, ha életükben a bánat nyilvános jeleit adták, feloldozhatók, ti. a cenzúra, illetve annak hátrányos következményei alól.[168]

II. *Feltételek a feloldozó részéről*

Competentia, illetékesség. Szükséges, hogy a feloldozó a feloldozásra szükséges hatalommal rendelkezzék.

Ha tehát a feloldozást a bűnbánat szentségében kell adni, akkor az illetőnek gyóntatásra felhatalmazott áldozópapnak kell lennie.

Ha a bűnös a pápának, vagy püspöknek fenntartott fenyítékről vádolja magát, figyelmeztetni kell őt az elkövetett bűn nagyságára és 1° vagy olyan gyóntatóhoz kell küldeni, aki a szükséges hatalommal rendelkezik, vagy 2° figyelmeztetni kell arra, hogy amíg felhatalmazást kér, addig bizonyos jócselekedetekkel készüljön a feloldozásra 3° vagy pedig a püspökhöz fordul egyenesen ha neki van fenntartva, vagy a püspöki hivatal útján a római Szentszékhez.

Az örök és sérthetetlen gyónási titok miatt a kérvényben *név* nélkül, vagy álnévvel jelöljük a bűnöst. A kérvényben azonban a gyóntató nevét és pontos lakcímét fel kell tüntetni, hogy a püspök, illetve Szentszék tudja, hogy kinek küldje a választ. A leíratot pontosan végre kell hajtani és utána meg kell semmisíteni (perlectis statim comburendis).

III. *Reservatio absolutionis.* (c. 2245—2247. § 1. 2.)[169]

Fogalma és célja. (c. 2246.)

A feloldozás *megnehezítése* végett némely cenzúra alól jogerősen csak *meghatározott* személy, vagy hatóság adhat felmentést, (c. 2245.) akinek a cenzúra *fenn van tartva.* Így különbséget teszünk *fenntar-*

[167] Vagyis: Absoluta censura — absolvitur a peccato. Absoluto peccato — remanet censura.

[168] (c. 28, 38, X, 5. 39.)

[169] *Beste* 991. sq. — *Chelodi—Ciprotti* 41. sq. — *Coronata* IV. 167. — *Jone* III. 447. sq. — *Michiels* III. 58—86.

tett és *fenn nem tartott* cenzúrák között. Ezzel a büntetés komolyságát akarja a jog hangsúlyozni, azért nem mindenki, hanem csak az adott eset számára illetékesnek nyilvánított személy adhat alóla feloldozást.

A büntető törvényt *szorosan* kell értelmezni (c. 19., c. 2246. § 2.) vagyis komoly kétség esetén, vajon egy cenzúra fenn van-e tartva vagy sem, azt kell mondani, hogy *nincsen* fenntartva. (c. 2245. § 4.)

A fenntartás rendszerint törvényi rendelkezésen nyugszik, de büntető paranccsal is el lehet rendelni.

Az egyházi fegyelem biztosítása és a hívek lelkiismeretének *érzékenyebbé* tétele végett csak súlyosabb bűnöknél kell ezt alkalmazni. (c. 2246. § 1.)

Olyan cenzúra fenntartása, amely gátolja a szentségek felvételét (pl. kiközösítés), maga után vonja a cenzúrával kapcsolatos bűnnek a fenntartását is. A bűn fenntartása tehát függ a cenzúra fenntartásától.

Ha tehát nem áll fenn a cenzúra, mert jogilag mentő ok forog fenn, akkor sem a büntetés, sem a bűn nincs fenntartva. Ugyanez áll, ha a *büntetés* fenntartása kétes.

Ha a cenzúra fenntartása bármilyen módon megszűnik, (pl. absolutio révén), akkor *ipso facto* megszűnik a bűn fenntartása is. (c. 2246. § 3.)

IV. *A fenntartás módjai* (c. 2245., 2247. § 1—2.)

Bírói ítélettel vagy büntető paranccsal kiszabott cenzúra alól feloldozást adhat az,

a) aki az *ítéletet hozta,* illetve a vonatkozó parancsot kiadta.

A *reservatio censurae* területi jellegű. Ez azt jelenti, hogy egy partikuláris területen fenntartott cenzúra a területen kívül általában nincs hatályban még akkor sem, ha valaki egyenesen azért megy más területre, hogy ott feloldozást nyerjen.

Kivétel az ún. *bírói* cenzúra (c. ab homine), amely személyi jellegű, vagyis a fenyített személyt *mindenhol* kötelezi. Csak az a hatóság, vagy annak meghatalmazottja illetékes a feloldozásra, amelynek hatósági területén (egyházmegye) a bűntettet kiszabták (c. 2247. § 2.).

b) a *felettes hatósága,*

c) és a *törvényes jogutód* (c. 2245. § 2, 2236. § 1.).

Az önműködő (l. s.) cenzúra feloldozása csak akkor van fenntartva, ha a büntetést kilátásba helyező törvény vagy parancs *kifejezetten* ezt előre kimondja.

Nincs különbség a *praeceptum generale* — vagy *praeceptum speciale*-val kilátásba helyezett cenzúra között. *A praeceptum speciale*-val ki-

látásba helyezett l. s. cenzúra is csak akkor van fenntartva, ha ezt a vonatkozó parancs kifejezetten kimondja.[170]

Ha jogi vagy ténykétség merül fel arra vonatkozólag, hogy egy önműködő cenzúra fenn van-e tartva, vagy sem, a reservationak nincs kötelező ereje. (c. 2245. § 4.)

A. l. s. büntetést a *ius commune* vagy *ius particulare* tarthatja fenn.

a) A *ius commune* egyes cenzúrák alóli feloldozást magának a Szentszéknek tart fenn, amely háromféleképpen történhetik:

1° *simpliciter:* egyszerűen fenntartott,[171]

2° *speciali modo,* különösen fenntartott,[172]

3° *specialissimo modo,* egészen különös módon fenntartott,[173]

Ez utóbbiakkal jogilag egy tekintet alá esik a *Szent Officium* hivatali titkának megsértése és a pápaválasztás kapcsán elkövetett bűntettekre kiszabott l. s. büntetések, mivel a pápa itt személyesen (S. Poenitentiaria) adhat feloldozást.

b) A *ius pariculare* alapján a reservatio lehetősége a jogrend egységének biztosítása végett bizonyos keretek közé van szorítva. A Szentszék és más ordinariusok joga figyelembeveendő: vagyis

1° Ugyanazt a cenzúrát nem lehet egyidőben a Szentszéknek és a főpásztornak fenntartani. Ha tehát a Szentszék valamely bűntettet l. s. fenntartott cenzúrával büntet ugyanazt a bűntettet a főpásztor (ordinarius) nem sújthatja másik fenntartott l. s. büntetéssel (c. 2247. § 1.). Ha tehát először az ordinarius, majd a Szentszék ugyanarra a bűntényre fenntartott cenzúrát helyezett kilátásba, ez utóbbi reservatio az előbbit hatályon kívül helyezi vagyis megszünteti.

2° Az ordinariusok közötti jogrend biztosítása úgy történik, hogy egy cenzúra fenntartása csak ama területen kötelez, amelynek főpásztora vagy hatósága a büntetést felállította. A joghatósági területen *kívül* még akkor sem kötelez, ha valaki csak a feloldozás lehetősége miatt ment oda (c. 2247. § 2.).

Tehát a *ius particulare* alapján felállított fenntartott cenzúra *területi* és nem személyi jellegű. A büntető parancsnak a büntető törvénnyel való alapvető egyenértékűségéből következik, hogy a helyi ordináriusnak nincs hatalmában a büntető parancsnak területén túlterjedő, illetve ható (érvényes) erőt adni.

A feloldozásnak *büntető fenyegetés* (Strafdrohung) formájában való fenntartása mind a büntető törvény, mind pedig a büntető parancs esetében csakis az egyházmegye *területén* belül hatályos.

A területi korlátozás vonatkozik a Szentszék által kibocsátott *par-*

[170] cf. *Apoll.* 1933. 341—348.

[171] c. 2327, 2335, 2338. § 1, 2; 2341, 2342, 2346, 2351. § 1., 2371, 2372, 2387, 2388. § 1., 2392. n. 1.; 2405.

[172] c. 2314, 2318. § 1., 2322. n. 1. 2332, 2333, 2334, 2341, 2342. § 2. n. 1., 2345, 2360. § 1., 2363.

[173] c. 2320, 2343. § 1., 2367, 2369. § 1. S. *Offic.* 1951. ápr. 9. (AAS. 1951, 217) (cons. eppi sine mandato apostolico).

tikuláris jellegű fenntartásra is, amely a cenzúra alóli feloldozást az ordináriusnak tartja fenn.

A plenáris és provincialis zsinatok reservatiot állíthatnak fel, azonban csak az egyes helyi ordináriusok javára, de nem a metropolita javára, aki közigazgatási síkon nem fellebbviteli fórum.

A személyi ordinarius fenntartása különösen exempt papi *szerzetekben* nyilván személyi jellegű azért az alattvalókat *mindenütt* kötelezi.

A belső fórumban az 519. c. alapján minden gyóntató feloldozást adhat. A *külső* fórumban az ordinariusoknak az exempt szerzetesek feletti hatalmát (c. 616, 617, § 2., 619, 639.) a *személyi* ordinariusok reservatioja nem korlátozhatja.

163. § A cenzúra alóli felmentő hatóság[174]

Három esetet különböztetünk meg:

— A feloldozás rendes körülmények között, halálveszedelem és a szükség esetében.

A *feloldozás a rendes körülmények között.* (c. 2253.)

Három eset szerepelhet:

Nem reservált cenzúra. — jogi cenzúra (c. ab homine) — és a jogtól reservált cenzúra. (c. a iure.)

I. *A jog által fel nem tartott cenzúra alóli felmentés* (censura non reservata a iure)

Itt tehát a jogtól fenn nem tartott cenzúráról van szó. Ezzel egy tekintet alá esik a *per mandatum generale*, (generali sententia) hozott cenzúra.

A *feloldozás kétféleképpen* történhetik: a belső fórumban és a külső fórumban.

a) *In foro sacramentali*, vagyis a szentségi fórumban bármely gyóntató érvényesen feloldozhat:

— *In foro sacramentali tantum:* vagyis kizárólagosan a gyónás keretében, akkor is, ha a bűn alól az adott esetben nem adható felmentés, vagy azt egyébként el kell halasztani.

— *Bármely* gyóntató, vagyis a cenzúra feloldozási hatalma egybeesik a gyóntatási fakultás terjedelmével. Akinek tehát *rendes* joghatósága van, az saját alattvalóit nemcsak a bűn, hanem a cenzúra alól is *bárhol*, tehát területén kívül is feloldozhatja (c. 881.). Akinek viszont a gyóntatási hatalma csak egy meghatározott területre szól

[174] Cappello 101. sq. — Cipollini 35. sq. — Michiels III. 110. sq.

(pl. káplán), az csak azon a területen, de ott bárkit a bűnök és cenzúrák alól feloldozhat.

— Nyilvános cenzúra esetén a belső szentségi fórumra adott felmentés a cenzúra megszüntetésén kívül csak akkor szünteti meg a külső fórumra szóló *összes* következményeit is, ha nyilvánvaló, hogy a bűnös bűnét meggyónta.[175]

b) *Extra forum sacramentale.* — A nem szentségi fórum kétféle: *forum conscientiae:* (forum internum non sacramentale) és a *forum simpliciter externum.* Aki a külső *nem* szentségi fórumban felmentést kapott a cenzúra alól, a bűn alól a gyónás keretében feloldozható.

Mindazok feloldozást adhatnak, akik az illető bűnös fölött *jogi* hatalommal rendelkeznek (iurisdictio in foro externo). Tehát mindazok, akik püspöki vagy quasi püspöki joghatósággal rendelkeznek és a jogban általában, mint ordinariusok szerepelnek (c. 198.). Ide tartozik a püspöki helynök is, jóllehet külön megbízás nélkül cenzúrát nem szabhat ki. — A plébánosnak nincs ilyen hatalma.

II. *A bírói cenzúra alóli felmentés* (c. ab homine);

Ez a cenzúra természeténél fogva rezervált, amit megkíván a bíró hatalmának és tekintélyének védelme. E cenzúra alól *négy* személy adhat felmentést: a cenzúra kiszabója, felettese, hivatali jogutóda vagy valamely meghatalmazottja.

a) *Aki a cenzúrát kiszabta.*

Ez is kétféleképpen történhet: vagy közigazgatási úton (per modum praecepti particularis, büntető parancs révén), vagy *bírói* úton marasztaló ítélettel (sententia condemnatoria, c. 2245. § 2.), amikor a jogban már *előre* megállapított, de f. s. büntetést kiszabja.

Nem sorolható tehát ide a már *bekövetkezett* cenzúrának hiteles és hivatalos kinyilvánítása (sent. declaratoria).

A cenzúra kiszabója vagy szerzője ha hivatali jogánál fogva jár el (pot. ord.), akkor is megadhatja a feloldozást, ha már a bűnös fellebbezést nyújtott be. A fellebbezés ugyanis nem fosztja meg az alsóbbfokú fórumot ama hatalmától, amely nem ellenkezik az appellatio lényegével. Így a cenzúra alóli feloldozás nincsen ezzel ellentétben, mivel mindkettőnek ugyanaz a célja.

A cenzúra kiszabója (auctor censurae) feloldozhat akkor is, ha a bűnös *más területre* költözött, vagyis rendes vagy pótlakóhelyét megváltoztatta.

[175] *Cipollini* még azt is megkívánja (p. 36, c.), hogy az elégtétel is nyilvános legyen, ha arra szükség van ellenkező esetben ugyanis nem bizonyítható a makacsság megszűnése és az Egyházzal szemben az engedelmesség helyreállítása. *Ballerini—Palmieri: De censuris n. 215.*

Ugyanis az ellene hozott ítélet és az ítélettel jogilag kapcsolatos megfontolások révén alattvalója marad annak, aki azt kiszabta.

Egyébként a felettes hatóság (püspök) alattvalóit mind a belső, mind a külső fórumra nézve területén *kívül* is feloldozhatja, de csak bírói eljárás mellőzésével.[176]

b) *A cenzúrát kiszabó egyén felettes hatósága.*

Jogi hatóságról vagy felettesről és *nem* liturgikus felettesről van itt szó. Tehát a pápa az összes püspökre nézve, a Superior Generalis a provincialisra nézve stb.[177]

Azáltal, hogy a felettes hatóság feloldoz, minthogy jogával él, nem zavarja meg a bírói hatalmat.

Amikor a Superior feloldoz, *ad liceitatem* szükséges az elégtétel megkívánása és az alacsonyabb fórum figyelmeztetése, nehogy az ő hatalmát legalább látszólagos sérelem érje.

c) *Hivatalutód,* akinek azonos a hatalma az elődjével, még ha ideiglenes utódról is lenne szó. Tehát a püspök halála után a káptalan nyolc napig, vagy utána a káptalani helynök. Ha azonban pl. a főpásztor cenzurával sújtotta papjait s utána *sedes impedita* állt be, bármilyen oknál fogva a püspöki helynök vagy annak lemondása vagy halála után a káptalan által választott káptalani helynök *(sede impedita)* nem lenne jogosult az *absolutio*-ra, mivel tulajdonképpen nem azonos jogú utódról van szó.

Ha azonban *sede impedita* a Szentszék teljes püspöki jogokkal felruházott administrátort nevezne ki, annak már meglenne a felmentő hatalma.

d) *Megbízott (delegatus).* A meghatalmazott hatalma addig terjed, ameddig a meghatalmazó megszabja. Lehet valakit delegálni a cenzúra kiszabására és a cenzúra alóli feloldozásra külön-külön is. Ha azonban az előző megbízás az ügy kivizsgálására is kiterjedt, nem pusztán a cenzúra materialis kiszabására, akkor magában foglalja a feloldozásra szóló meghatalmazást is.

III. *A censura a iure reservata*

1. A jog által fenntartott cenzúra alól felmentést adhat:

a) az, *aki a cenzúrát kiszabta,* vagy akinek a feloldozást a jog fenntartotta. Előfordul ugyanis, hogy a cenzúra kiszabója a fenntartást nem magának, hanem másnak rezerválja, pl. Szentszék a püspöknek;

[176] Pl. valakit idegen egyházmegyében a helyi főpásztor felfüggesztett pl. rossz magaviselete miatt: Ha haza megy is, nem oldozhatja fel még saját püspöke sem az előbbi engedelye nélkül.

[177] Tehát a patriarcha, exarcha, primás, sőt még a metropolita sem tekintendő a vonatkozásban *jogi* felettes hatóságnak, mivel nem szorosan vett bírói tevékenységről, hanem inkább közigazgatási ügyről van szó.

b) a törvényes felettes hatóság,

c) törvényes hivatali utód,

d) az erre külön felhatalmazott egyén.

2. A *jog* által fenntartott cenzúra kétféle lehet:

a) püspöknek vagy ordinariusnak fenntartott censura (censura reservata episcopo vel ordinario);

b) püspöknek, illetve ordináriusnak és a Szentszéknek fenntartott censura.

3. Az ordináriusnak fenntartott cenzúra kétféleképpen érthető:

a) van olyan cenzúra, amelyet a pápa vagy egyetemes zsinat tart fenn a püspöknek, illetve ordinariusnak (c. 198.).

Ez alól nyilván minden helyi ordinarius (c. 198.) alattvalóit *bárhol,* tehát egyházmegyén kívül is (ubique), az idegeneket pedig (peregrinus) joghatósági területén belül feloldozhatja. A *peregrinusok* ugyanis e tekintetben az ottartózkodásuk révén a helyi ordinárius alattvalói lesznek, és saját területükön *kívül* nem köti őket a reservatio.

b) Lehet olyan püspöknek, illetve ordinariusnak jogilag (a iure particulari) fenntartott cenzúra is, amelyet a püspök, illetve ordinarius *maga* tartott fenn önmagának. — Az ilyen fenntartás a dolog természetéből kifolyólag és csak az egyházmegye területén belül kötelez (c. 2247, § 2.). Azért az egyházmegyén *kívül* bármilyen törvényes gyóntató felmentést adhat alóla.[178]

A püspök (ordinarius) tehát feloldozhat nemcsak a Szentszéktől (a iure communi) püspöknek fenntartott cenzúra alól, hanem más püspök által (iure particulari) a püspöknek fenntartott cenzúra alól is.

A *gyóntató* a tisztán püspöki cenzúra alól az idegeneket is feloldozhatja *in foro sacramentali.*

Ha a gyóntató nem tud a reservatio-ról és a gyónót a bűn és büntetés alól feloldotta, a feloldozás érvényes, ha a püspöknek jogilag fenntartott (iure communi et particulari) és a Szentszéknek egyszerűen vagy különös módon fenntartott cenzúráról van szó.

Nem érvényes az ilyen feloldozás, ha *bírói cenzúra* (a homine), vagy a Szentszéknek egészen különösen (specialissimo modo) fenntartott cenzúráról van szó (c. 2247. § 3.).

[178] Minthogy a kánon *nem* tesz különbséget, azért mindkét reservatiora kell ezt érteni, vagyis az ordinarius *mindenütt* feloldozhatja saját alattvalóját, a peregrinusokat pedig területén belül. Hogy az ellentmondást elkerüljük, a kánont úgy kell értelmezni, hogy ez esetben csakis szentségen kívüli feloldozásról van szó, mivel *csak* itt kell potestas *in foro externo. Cipollini,* n. 44.

IV. *Censura reservata Sedi Apostolicae*

Apostoli Szentszéknek egyszerűen, különösen és egészen különösen fenntartott (c. 2253, n. 3.) cenzúra alól az adhat felmentést, aki erre általános (simpl.), különleges (spec.) vagy legkülönlegesebb felhatalmazást kapott.

a) A *kardinálisok* az egész világon (ubique) és bárkit és bárhol (mindkét nemű szerzetest is) feloldozhatnak a Szentszéknek egyszerűen és különösen fenntartott cenzúra alól (c. 239, § 1, n. 1.), in foro sacramentali.

Kivétel tehát a Szentszéknek *specialissimo modo* fenntartott és a *Szent Officium* (és pápaválasztás) titoksértésével kapcsolatos cenzúrák.

b) *A püspök (ordinarius) in casibus occultis* a *ius commune* által felállított és a Szentszéknek simpliciter, vagy az ordinariusnak fenntartott l. s. büntetés alól akár személyesen, akár meghatalmazott útján feloldozást adhat.[179]

Nem adhat felmentést a Szentszéknek *speciali* és *specialissimo modo* fenntartott cenzúrák alól;

Per se vel per alium: qui potest facere aliquod per se, potest et per alium. (Reg. Iur 68. in VI°.)

Minthogy *iurisdicto ordinaria*-ról, non contentiosa-ról van szó (c. 201. § 2.), azért a saját javára is gyakorolható. Így a püspök a gyóntatójának felhatalmazást adhatna arra, hogy őt (a püspököt) a pápának egyszerűen fenntartott cenzúrák alól felmentse. (c. 2237. § 2.). Ezzel nincsen ellentétben a c. 349. § 1, n. 1. rendelkezése, amely szerint a püspök maga és személyzete számára (familiares) gyóntatót választhat, akinek a jog *ipso facto* felhatalmazást nyújt a helyi ordinariusoknak fenntartott cenzúrák alóli feloldozásra is. (c. 239. § 1. n. 1. c. 349. § 1. n. 1.)

V. *Feltételes feloldozás*

Lehetséges *feltételes* feloldozás is, mivel ezt sem a természetjog, sem a tételes jog nem tilalmazza.

1. *Nem tiltja a természetjog.* A cenzúra léte és annak következményei egyedül az elöljáró akaratától függnek. Ha tehát ő a feloldozást valamely esemény bekövetkezéséhez köti, akkor attól függ. — Egyébként ha feltételesen lehet cenzúrát kiszabni, akkor lehet feltételesen feloldozni is.[180]

[179] Feloldozhat akkor is, ha csak a feloldozás helyén titkos, de máshol ismert. *Cipollini* p. 41.

[180] *Suarez:* De censuris, disp. 7. sent. 8. nr. 7.

2. *Nem tiltja a tételes jog sem.* Az ismert jogszabály „actus legitimi conditionem non recipiunt, neque diem", úgy értendő, hogy csak akkor nem lehet feltételt, vagy határnapot állítani valamely jogi cselekménynél, ha ez természeténél fogva kizárja a feltételt. Az igaz, hogy a cenzúrát nem lehet kiszabni határnapra, pl. 6 hónapra, stb. De nincs ellentétben pl. hogy addig tart a cenzúra, amíg az engedetlenség, illetve makacsság..

Más a gyónási feloldozás. Ott nem lehet jövőbeni feltételt szabni, mivel az *absolutio* mint forma a gyónó cselekményével egy *signum constitutivum gratiae*-vé lesz amelynek hatása nem csupán a feloldozástól függ s így nem maradhat függőben.

A *cenzúra* feloldozása viszont *teljesen* az elöljáró akaratától függ. Ok nélkül is érvényesen, de nem megengedetten lehet vele élni. Ugyanis a bírónak kell döntenie a makacsság megszűnéséről és az elégtétel megtörténtéről, mielőtt a feloldozást megadná.

Ha *conditio de praesenti vagy de praeterito* szerepel, a feloldozás nem marad függőben, hanem azonnal érvényes vagy érvénytelen aszerint, hogy a feltétel megvolt a múltban vagy megvan a jelenben.[181]

A *jövőbeni* feltétel felfüggeszti a feloldozást mindaddig, míg a feltétel nem teljesül.[182]

VI. *A feloldozás külső formája*

A feloldozásra a jog nem ír elő kötelező formát; az tehát a lényeg, hogy a feloldozó szándéka *külsőleg* és eléggé kifejezett legyen.

Történhet a feloldozás szóban vagy írásban. Sőt ha a pápa ad feloldozást, akkor elégséges, ha *külső* jelekkel nyilvánítja ki akaratát.[183] Abból azonban nem lehet következtetni a feloldozásra, ha a pápa iratában a cenzúrával sújtott egyént a szokott módon üdvözli.

Három mód lehetséges a feloldozásra.

a) In foro sacramenti poenitentiae. Ha a Poenitentiaria leiratában ez áll: „Prius sacramentali confessione audita", vagy „in ipso actu sacramentali confessionis", vagy „in foro poenitentiae", akkor csakis a gyónás keretében adható feloldozás még akkor is, ha a bűnöst más ok miatt bűneitől nem lehetne feloldozni.[184]

[181] Pl. Ego te absolvo in quantum possum et tu indiges... (in dubio censurae), pl. ego te absolvo si satisfecisti vel absolvo te si re vera a contumacia recessisti. Cipollini nr. 39.

[182] Conditio de futuro: ego te absolvo, si satisfacies, scandalum reparabis si restitues... etc.,

[183] c. ult. in Clem. 5. 10. (Feloldozottnak tekintették azt, akit lábcsókra bocsátott. Zánkay 139.).

[184] Elég a „Misereatur" és „Indulgentiam" után ezeket mondani: „Dominus noster Jesus Christus te absolvat et ego auctoritate ipsius te absolvo a vinculo excommunicationis, quam incurristi propter v. g. hae-

b) „*In foro conscientiae*" záradék magában foglalja a nem szentségi fórumot is.

c) A *külső* fórumban meg kell tartani azt a formát, amit a Rituale, ill. megyéspüspök előír.

VII. *Feloldozás a cenzúra alól halálveszedelemben* (in periculo mortis c. 2252.)

1. Azokat, akik halálveszedelemben forognak, minden pap (mégha nincs is gyóntatási felhatalmazása) minden bűn és minden cenzúra alól feloldozhat még akkor is, ha szabályszerűen felhatalmazott pap jelen van.

2. *Recursus.* Ha azonban a cenzúra egyházi felsőbbségtől (pápa, ordinarius) ered, vagy *specialissimo modo* van fenntartva (a iure), a veszedelem idején adott feloldozás csak *feltételes.* Ez azt jelenti, hogy a feloldozott egyén felgyógyulása után *egy hónapon belül* (c. 34.) az *illetékes*[185] egyházi hatósághoz köteles fordulni, hacsak a feloldozó pap nem rendelkezik különleges felhatalmazásokkal.

3. *Reincidentia.* Aki a fenti felfolyamodást (ad recipienda mandata) vétkesen (cum gravi culpa) elhanyagolja, visszaesik ugyanabba a cenzúrába. (c. 2252)[186]

VIII. *Feloldozás halálveszedelem esetén kívül* (Extra periculum mortis. c. 2253.)

Halálveszedelmen kívül eszközlendő feloldozás tekintetében meg kell különböztetni a fenn nem tartott és fenntartott cenzúrákat.

1. A *senkinek* fenn nem tartott cenzúra alól *a)* a gyónásban minden gyóntató feloldozhat; *b)* a gyónáson kívül (in foro externo) pedig minden pap, kinek a külső fórumban joghatósága van az illető felett.[187]

2. A fenntartott cenzúrák kétfélék:

a) személyi, vagyis egyházi hatóság által kirótt cenzúra (ab homine) alól feloldozhat

---

resim etc. et restituo te communioni et unitati Fidelium et Sanctis Sacramentis Ecclesiae: In nomine Patris et Filii et Spiritus S.

(*Felfüggesztés* és *Interdictum* cf. *Zánkay,* 140 és új 1952. évi *Rituale Romanum.*)

[185] az első esetben ahhoz, aki a cenzúrát kirótta, vagy annak felettes hatóságához a második esetben a S. Paenitentiariához, a püspökhöz vagy más felhatalmazott egyénhez.

[186] Az egyéb cenzúra alól *egyszer* érvényesen adott feloldozás *végérvényes,* tehát új cenzúra sújtja az illetőt..

[187] *Chelodi—Ciprotti* szerint (im. 45) csak az adhat feloldozást, aki kiszabta a büntetést.

1° az, aki a cenzúrát kirótta, illetve annak felettes hatósága, még akkor is, ha a cenzúrázott egyén más egyházmegyébe költözött. (domicilium vagy quasi-domicilium). Viszont

2° nem oldozhatja fel az új felettes hatósága, akinek alattvalója lett (c. 2253 n. 1, 2.).

3. *A törvényileg kirótt* (a iure) és fenntartott cenzúra alól feloldozhat az,

a) akinek a cenzúra fenn van tartva,

b) ennek törvényes felettes hatósága, vagy

c) a jogutódja, illetve meghatalmazottja

4. Ebből tehát következik, hogy

a) a püspöknek vagy ordináriusnak fenntartott cenzúra alól *bármely* ordinárius (a személyi is!) feloldozhatja saját alattvalóit; — a helyi ordinárius pedig az egyházmegyéje területén tartózkodó idegeneket is (peregrinus). (c. 2253. nr. 3.)

b) A Szentszéknek fenntartott cenzúra alól feloldozhat maga a Szentszék (Poenitenitiarius major) és mindaz, aki erre a Szentszéktől általános[188] vagy különleges felhatalmazást kapott — a 2254. kánon érintetlenül hagyásával.

c) *Általános felhatalmazások*

1° az ordinárius csak titkos esetben (in casibus occultis) adhat felmentést a Szentszéknek *simpliciter* fenntartott cenzúra alól (c 2237. § 2.) — a többi alól egyáltalán nem.

2° a bíboros mindig felmentést adhat a Szentszéknek *simpliciter* és *speciali modo* fenntartott cenzúra alól. (c. 239. nr. 1.). Tehát: a bíboros csak a *specialissimo modo* fenntartott és a Szent Officium titoksértésével kapcsolatos cenzúra alól nem adhat felmentést.

IX. *Sürgős esetekben (in casibus urgentioribus c. 2254)*

Minden gyóntatási felhatalmazással bíró gyóntató feloldozhat minden, bármiképp fenntartott (még a specialissimo modo esetében is!) cenzúra alól, de csak *sürgős* esetben, nevezetesen, ha: tárgyi szempontok indokolják azt, vagyis, ha

a) cenzúra külső megtartása súlyos *botrány* (periculum gravis scandali) vagy a jóhírnév (infamia) veszélye nélkül nem tartható meg (pl., hogy nem misézik, nem áldozik, stb.), vagy

b) ha a bűnösnek nehezére esik a halálos bűn terhét mindaddig viselni, míg az illetékes hatóságtól rendes úton megszerezhető a feloldozási engedély. (Bármelyik eset elégséges!)

[188] Az általános felhatalmazás csak a simpliciter fenntartott cenzúra alóli feloldozásra szól.

c) de csak gyónás keretében (in foro sacramentali)

d) a feloldozás a recursus kötelezettségével jár, vagyis a feloldozástól számított egy hónapon belül az illetékes[189] felettes hatósághoz kell fordulni az ügyben. Ez háromféleképpen történhetik: Vagy úgy, hogy

1° a gyóntató levéllel fordul az illetékes hatósághoz (Poenitentiaria),

2° vagy maga a gyónó fordul személyesen vagy írásban a felettes hatósághoz,

3° vagy pedig olyan gyóntatótól kér újabb feloldozást, akinek felhatalmazása van a kérdéses fenyíték alóli feloldozásra. Ez utóbbi lehetőség akkor is fennáll, ha már a recursus megtörtént. Ebben az esetben az utolsó gyóntató által kiszabott elégtételt kell teljesíteni, nem pedig azt, ami a felettes hatóságtól érkezett. (c. 2254 § 2.)

e) ha a felettes hatósághoz való fordulás (recursus) valamely rendkívüli esetben *erkölcsileg* (sine gravi incommodo) lehetetlen, a gyóntató a recursus kötelezettsége nélkül is feloldozhatja gyónóját, de két kikötéssel:

1° köteles mindazt előírni (iniunctis iniungendis) és a cenzúrával arányos elégtételt kiszabni, mégpedig úgy, hogy

2° ha a kitűzött időn belül azt rosszhiszeműleg nem végezné el, visszaesik a cenzúrába, — vagyis ugyanolyan fajta *új* cenzúrát von magára;

Aki felhatalmazást kapott a cenzúra alóli feloldozásra, *önmagát* nem oldozhatja fel, mivel a feloldozás, a felmentéssel ellentétben (c. 201. § 3.) bírói hatalmat involvál, amely a dolog természeténél fogva különböző személyt tételez fel, vagyis saját érdekében nem gyakorolható.

164. § A kiközösítés[190]
(c. 2255—2267.)

I. *Történeti előzmények*

1. A kiközösítés (excommunicatio) *Szent Ágoston* szerint a legnagyobb büntetés az Egyházban.[191] Ez a büntetés nemcsak a szentségektől tartotta távol a bűnöst, hanem az Egyházból, a hívők közösségéből teljesen kizárta. Ezért *Szent Jeromos* ősszüleinknek a paradicsomból való

[189] A. S. Poenitentiariához vagy meghatalmazással bíró püspökhöz vagy más elöljáróhoz. .

[190] *Beste*, 1004 sq. — *Cerato*, 55. sq. — *Chelodi—Ciprotti*. 47. sq. *Cappello*, 127—135, — *Cocchi*, V. 140. sq. — *Coronata*, IV. 192—222. — *Eichmann*. 90. sq. — *Jone*, III. 463. sq. — *Regatillo*, 372.

[191] De correpl. et gratia c. 15.

kiűzésével,[192] Szent Ágoston pedig a lelki halállal hasonlítja össze.[193] Éppen ezért az Egyház csak fájdalommal és nem szívesen alkalmazza ezt a büntetést mint szükséges eszközt, amellyel levágja az üszkös tagot, hogy az Egyház testét megmentse.

A kiközösítésnek különböző fokai már a *zsidó* jogban megtalálhatók, anélkül azonban, hogy a kánoni büntetést annak egyszerű utánzatának lehetne tekinteni.[194]

Jóllehet a kiközösítést a bűntett büntetésére, ill. megtorlására alkalmazták, mégis az Egyház sohasem mellőzte a második célt sem „ut spiritus salvus erit in die Domini" (I. Kor. 5, 3.) Ez a medicinális, gyógyító szándék a IV. századtól mindinkább előtérbe kerül, miután szinte valamennyi bűntett részére a reconciliatiot engedélyezték.

Az Egyházból való teljes kizárást a jogforrások gyakran „*anathema*"-nak nevezik, főleg ha heretikusokról van szó. Néha a kiközösítés különbözik az anathemától, legalább az V. századtól kezdve[195], amikor az anathema a nagyobb, a másik a kisebb kiközösítést jelentette.

Az *excommunicatio minor* elnevezés szerint későbbi eredetű, tárgyilag viszont rendszerint kánoni, vagyis nyilvános poenitenciával volt kapcsolatban amikor a bűnbánó már nem volt teljesen kizárva az Egyházból, hanem a kiengesztelődésig a szentségek közösségéből és az oblátiókból volt kirekesztve.

Az *excommunicatio maior* hatása volt az Egyházból való teljes kizárás, a kiközösített nevét törölték a diptychonból, nem engedték be az istentiszteletre, sem az oblatio-hoz és Eucharistiához; meg volt fosztva az egyházi temetéstől is.[194] Leo I.: „Quibus viventibus non communicamus, mortuis communicare non possumus."[197] Az V. századtól kezdve különböző zsinatok nemcsak a klerikusoknak[198], hanem a világiaknak is megtiltják a kiközösítettekkel való érintkezést *in vita profana*.[199]

— Az excommunication kívül kisebb bűncselekmények miatti büntetés volt az „*exclusio ab Eucharistia*", a nyilvános penitencia mellőzésével: pl. conc. Iberdense. 523. c. .7. Ez a büntetés már a VI. századtól kezdve gyakoribbá vált. (*Hinschius*, IV. 705.) Másik ilyen büntetés volt az egyházi jogok ideiglenes megvonása (privatio jurium.) Vö. *Eliberit*, c. 21.: „Si quis in civitate positus tribus dominicis ad ecclesiam non accesserit, pauco tempore abstineatur ut correptus videatur." (Arelat. 314. c. 11.: „De puellis fidelibus quae gentilibus iungantur, Elib. c. 55., 57., 40., 54., 16. Arelat. II. c. 50. (*Hinschius* IV. 713.)

[192] Comment. in Osea. L. II. c. 6.

[193] „Hoc nunc agit in ecclesia excommunicatio, quod agebat tunc interfectio." (Quaest. 39. in Deuter.)

[194] Vö. *Kober*, Der Kirchenbann ed. 2. Tübingen. 1863. p. 4.

[195] Vö. Theodor Cyren. (467) epist. 77. ad Eulal., Migne PG. 85, 1250.; conc. Turon. 567. c. 24. Meldense. 845. .c. 56.

[196] *Poschmann*, Kirchenbusse und Correptio secreta bei Augustin. Braunsberg, 1923. p. 4.

[197] C. I. C. 24. qu. 2. Conc. Vasense. 442, c. 2. Arelat. II. 443. c. 12.

[198] Tolet. I. 400. c. 15.

[199] Így pl. Arelat. II. 443. c. 49.: Secundum instituta seniorum...

Jóllehet az excommunicatio a nagyon súlyos bűntettekért néha *pro semper*[200] vagy életfogytiglan[201] sújtotta a vétkes felet, mégis rendszerint az időtartam meghatározása nélkül szabták ki, tehát aki megjavult, az absolutio-t kapott.

A kiközösítési ítéletet más egyházakkal is közölték, hogy valamenynyien megtarthassák.

Minthogy a kiközösítés igen súlyos büntetés volt, azért igen súlyos bűntettet (delictum) tételezett fel az ősegyházban. A IV. századtól kezdve a reconciliatio lehetőségével más bűntettre is alkalmazták, feltéve, hogy valóban súlyosak voltak.[202] Szükséges volt, hogy a delictum külső cselekményre vonatkozzék és kellőképpen igazolva legyen, vagy tanúk vagy a fél bevallása által,[203] hacsak nem notorius delictumról van szó. A *peccatum internum* tehát nem volt elegendő.[204]

Az önmagától beálló (latae sent.) kiközösítés létezését *Kober* a IV—V. századra teszi. Ez azonban nem bizonyítható. Ellene van Szent Ágoston idézett szava és Jusztinián 546-ban kibocsátott novellája, amely bizonyítási eljárás nélkül tiltja a kiközösítést.

A *monitio canonica* (kánoni intés) rendszerint megelőzte a kiközösítés büntetésének kiszabását; ennek szükségességét több szöveg bizonyítja[205] *Hinschius* azonban tagadja, hogy ez mindig szükséges volna, feltéve, hogy a bűntett bizonyítva van és a vádlott nem kívánja inkább a poenitentia alkalmazását, amely esetben az excommunicatio maior, mint felesleges, mellőzhető volna.[206]

A kiközösítés kiszabására és az attól való mentesítésre illetékes volt a püspök. A bűnös fellebbezhetett a tartományi zsinathoz, azonban csak birtokon kívül (sine effectu suspensivo).

2. Az újabb kanonisztika hangsúlyozza, hogy a kiközösítés tulajdonképpen nem zár ki az Egyházból, hanem csupán az egyháztagsági jogok gyakorlását vonja el a büntetés tartama alatt.

---

hunc non solum a clericorum, sed etiam a totius populi collequio atque conviviis placuit exludi. Hasonlóképpen conc. Turon. 461. c. 8.; Vanet. 465. c. 3. Vö. Kober, 382.; Hinschius. IV. 704. not. 8.

[200] *Eliberit*, c. c. 1—3 6—8, 12—13, 17, 18, 47.

[201] *Basilius*, c. 73. *Felix* II. epist. a. 487.

[202] *Aurel.* 549. c. 2.: „Ut nullus sacerdotum quemquam rectae fidei hominem pro pravis et levibus causis a communione suspendat praeter eas culpas, pro quibus antiqui patres arceri iusserunt."

[203] *Innocent.* I. epist. ad. Exuper. „Non habent latentia peccata vindictam." — *Szent Ágoston:* „Nos a communione prohibere quemquam non possumus... nisi aut sponte confessum aut in aliquo sive saeculari sive ecclesiastico iudicio nominatum et convictum." Sermo 351. c. 10. Migne, PL. 39. 1546.

[204] *Conc. Neocaes.* c. 4. — *Novella* 123. c. 11.: „Omnibus episcopis et presbyteris interdicimus segregare aliquem a sancta communione, antequam causa monstretur, propter quam sancti canones hoc fieri jubent." *Hinschius* IV. 761.; *Ellene: Kober*, im. 58.

[205] Conc. Ephes. Chalced. Vö. *Kober*, 147.

[206] *Hinschius*, IV. 761.

Az *Anathema maranatha* (Dominus venit) (cf. XIV. Benedek, De synodo dioec. 1. 10, c. 1. n. 7.), amely alól csak „in articulo mortis" lehetett feloldozást nyerni, már csak történeti emlék.

II. *Fogalom (c. 2257. § 1.)*

A kiközösítés olyan cenzúra, amely a vétkes egyént kizárja a hívek közösségéből (communio fidelium) (c. 2257 § 1.).[207]

1. Tehát elsősorban cenzúra, vagyis gyógyító büntetés; mindazt, amit előbb a cenzúráról mondtunk, vonatkoztathatjuk a kiközösítésre is. — A cenzúrát *megtorló* büntetésként sohasem lehet kiszabni, sem jogi személyt nem érinthet; mégis, ha testületet sújtanak kiközösítéssel, a büntetést a vétkes tagokra kell érteni. (c. 2255. § 2.)

2. Kizárja a vétkest a szent dolgok (sacra) külső gyakorlatából és a lelki javakban való *belső* részesedésből.

A hit és a kegyelem révén az Egyházzal való belső kapcsolat azonban nem szűnik meg. A kiközösítés tehát nem az „Egyházból" való kirekesztés, kizárás, hanem az egyházi jogi közösségtől való időleges elkülönítés, amely az egyháztagsági jogok elvesztését vonja maga után.

3. A kiszabásnál néha a *Pontificale Romanumban* leírt ünnepélyességek szerepelnek. Ekkor rendesen *anathema* a neve, amit régen helytelenül fordítottak le a *„kiátkozás"* szóval.

III. *Felosztás (c. 2258.)*

A kiközösített lehet a *szigorúság* szerint:

1. *kerülendő* (vitandus). Csak azt lehet ilyennek tekinteni, akit a jog kifejezetten *ilyennek* nyilvánít. Tehát kerülendő kiközösített az, akit az Apostoli Szentszék (c. 7), tehát valamelyik kongregáció vagy pápai bíróság *névszerint* (nominatin kiközösít, s szabályosan az AAS-ben *közzéteszi*, mint olyant és a végzésben *kerülendőnek* jelenti ki. (c. 2258. § 2.)

Az ilyen módon kiközösítettel szülei, gyermekei, alkalmazottai és ésszerű okból bárki érintkezhetik. (c. 2267)

2. *toleratus*, egyszerűen kiközösített, mindenki más, aki nem kerülendő.

[207] A legnagyobb büntetés, amelyet hajdan a halálhoz hasonlítottak. „per excommunicationis sententiam velut mortuus a communione fidelium separari." (c. 13, X, 17.)

IV. *A kiközösítés hatása (c. 2259—2265)*

A kiközösítés, mivel az egyháztagsági jogok gyakorlatát tiltja, hatásában oszthatatlan, vagyis a dolog természete és a törvény pozitív intézkedése folytán mindenkit egyaránt kötelez, de a *többi* hívekhez való viszonyban mégsem teljesen azonos. Más a hatás az egyszerű, a minősített és kerülendő kiközösített személy esetében.

1. *Mindenféle kiközösített részére tilos* (c. 2259)

a) az istentiszteleten való részvétel, kivéve a prédikációhallgatást;

b) a szentségekhez való járulás;

c) a szentségek és szentelmények létrehozása és kiszolgáltatása;

d) törvényes cselekmények (actus legitimi) végzése (c. 2256.), egyházi hivatalok, tisztségek (munera) és kiváltságok élvezete;

e) mindkét fórumbeli joghatósági cselekmény végzése;

f) választási, nevezési, bemutatási jog gyakorlása, méltóságok, hivatalok, javadalmak, panziók és egyéb egyházi tisztségek elnyerése;

g) további egyházi rendek felvétele;

h) búcsúkban, könyörgésekben (suffragia) és az Egyház nyilvános imáiban való részesedés.

Az említett cselekmények végzése *csupán tilos*[208], ha tehát a kiközösített a tilalom ellenére cselekednék, az aktus nem lenne érvénytelen.

2. *Egyszerűen kiközösített*

A hívek általában az *egyszerűen* kiközösített személlyel a hivatalos ítélet előtt úgy beszélhetnek, mintha nem lenne kiközösítve, vagyis

1° ha az istentiszteleti cselekményekben pozitíve részt vesz, nem kell eltávolítani (c. 2259. § 2.);

2° minden jogos okból kérhetik tőle a szentségek és szentelmények kiszolgáltatását, főleg, ha egyéb papi személyek nincsenek kéznél (c. 2261. § 2.), ugyancsak minden fórumbeli joghatóság gyakorlását. Maga a *kérés* megengedetté teszi az említett ténykedések végzését, s nem köteles vizsgálni, hogy elégséges ok forog-e fenn (c. 2264.);

3° Jóllehet haláluk után nem lehet értük búcsút felajánlani, de életükben és haláluk után szabad értük *privátim* imádkozni és botrány elkerülésével misét bemutatni.

[208] Még e tilalom is megszűnik

a) általános elv alapján (c. 2232. § 1.)

b) vagy a hívek jogszerű kérése alapján.

4° A *kerülendő* kiközösítettért halála után egyáltalán nem, életében pedig csak megtéréséért szabad misét bemutatni. (c. 2262 § 2.)

3. *Minősített kiközösített* (per sententiam declaratoriam vel condemnatoriam: c. 2261. § 3.)

a) az istentisztelet aktív végzéséből eltávolítandó,

b) nem vehet szentelményeket,

c) nem részesülhet egyházi temetésben, hacsak halála előtt nem adta a bűnbánat jeleit (holttetemét a megszentelt temetőből el kell távolítani),

d) a gyóntatási feloldozást a hívek csak halálveszedelem esetén kérhetik tőle, egyéb szentséget vagy szentelményt máskor is, ha egyéb papok nincsenek jelen.

e) bíróságon személyesen csak a kiközösítés igazságának vagy jogosságának vitatása végett vehet részt; lelki ügyekben perbeli képviselő útján, egyéb ügyekben pedig semmiképp sem szerepelhet (c. 1654, 1638). Mint tanú sem jöhet számításba. (c. 1757. § 2.)

f) nem lehet érvényesen döntőbíró (c. 1931), kereszt- és bérmaszülő (c. 756, 2 + 795, 2.) sem joghatósági ténykedést nem végezhet (c. 2264), sem házasságkötésnél nem működhet közre (c. 1095 nr. 1.). Nincs választási, bemutatási és nevezési joga, sem méltóságot, hivatalt, javadalmat, tisztséget (pl. kegyuraság) nem tölthet be (c. 2265). Ez mind az aktus *érvényességét* érinti. (= inhabilitas);

g) a hivatali és javadalmi jövedelmek a kiközösítés beálltának időpontjától kezdve nem illetik meg akkor sem, ha annak hivatalos kinyilvánítása csak később következett be. (c. 2266. + 2232.)

4. A *kerülendő* kiközösített személyt a 3. pontban említetteken kívül még a következő büntetések sújtják:

a) ha jelen van istentiszteleten, mégha passzíve is, ha mód van rá, el kell onnan távolítani, ellenkező esetben félbe kell szakítani az istentiszteletet, ha az súlyos baj nélkül lehtséges. (c. 2259. § 2.)

b) nemcsak a javadalmi jövedelmektől esik el, hanem megszűnik minden méltósága, hivatala, javadalma, penziója és tisztsége (c. 2266.).

c) a magánéletben is, a hívek *kerülni*[209] tartoznak társaságát, kivéve a házastársát, szüleit, gyermekeit, alkalmazottait, alattvalóit vagy mást is, ha ésszerű ok forog fenn. (c. 2267)[210]

d) halála után egyáltalán nem, életében pedig csak megtéréséért szabad misét bemutatni (c. 2262. § 2.).

[209] Régi axióma: „*Os, orare, vale, communio, mensa, negatur.*"
[210] A régiek szerint: „*Utile, lex, humile, res ignorata, necesse...*"

165. § Az egyházi interdiktum[211]
(c. 2268—2277.)

I. *Fogalom (c. 2268. § 1.)*

Az egyházi tilalom, vagy interdiktum olyan cenzúra, amely az Egyház közösségében megmaradó híveket eltilt bizonyos szent cselekményekben való aktív és passzív részvételtől.

Az egyházi tilalom lehet megtorló büntetés is; (c. 2291. 1, 2.): itt azonban, mint gyógybüntetést tárgyaljuk.

1. *Különbözik a kiközösítéstől:*

a) mivel nem zár ki az Egyház közösségéből, azért *közvetlenül* érinti a híveket s nem közvetve, amint a kiközösítés;

b) kisebb a hatása és csakis szent cselekményekből zár ki, nem úgy, mint a kiközösítés;

c) hatása megosztható (separabilis), míg a kiközösítés hatásai oszthatatlanok;

d) az interdiktum lehet cenzúra, vagy megtorló büntetés; a kiközösítés mindig cenzúra;[212]

e) az interdiktum jogi személyt is sújthat, de a kiközösítés nem.

2. *Különbözik a felfüggesztéstől:*

a) ez érintheti a világikat és klerikusokat egyaránt, a felfüggesztés ellenben csak a klerikusokat sújtja;

b) az interdiktum helyre is vonatkozhatik, nemcsak személyre;

c) súlyosabb büntetés, mint a felfüggesztés, mert megtiltja bizonyos szent cselekmények végzését, míg a felfüggesztés az egyházi hatalom gyakorlását tilalmazza.

II. *Felosztás*

1. *Alany szerint* az interdiktum lehet személyi és helyi interdiktum.

a) *Személyi* tilalom (interdictum personale) az, amely közvetlenül a kérdéses személyt érinti és kíséri, bárhová megy;

[211] *Beste*, 1010. sq. — *Cerato*, 192. sq. — *Cipollini*. 69—76. — *Chelodi—Ciprotti*, 53. sq. — *Cocchi*, V. 153. sq. — *Coronata*. IV. 222—243. — *Cappello*, 373—397. — *Jone*, III. 472. sq. — *Eichmann*, 97. sq. — *Regatillo*. II. 379. — *Vermeersch—Creusen*, III. 285. — *Haas*, Das Interdikt. Bonn. 1929. — *Conran*, The Interdict. Washington. 1930.

[212] Az interdiktum megtorló büntetés, ha

a) meghatározott időtartamra,

b) örökösen vagy

c) „ad beneplacitum superioris" van kiszabva,

d) vagy teljesen múlt bűntettre van megállapítva (c. 2291, n. 1—2.). Kétség esetén az interdiktumot cenzúrának kell tekinteni.

b) *helyi* tilalom (interdictum locale), amely elsősorban a területet érinti és a hely révén közvetve érinti azokat, akik a jelzett területen tartózkodnak, vagyis az összes idegeneket és kiváltságoltakat is.[213]

2. *Terjedelem szerint:*

Személyi interdictum lehet: *általános* (generale), *vagy részleges* (particulare), illetve általános *és* részleges (generale simul et particulare).

Az *általános* egy egész területet (ország, tartomány, egyházmegye, város, falu vagy plébánia) érint (generale locale), vagy pedig egy terület minden lakóját (generale personale), *részleges,* ha egy kisebb területre szól (templom, temető, kápolna, oltár stb.).

3. *Tárgy szerint* lehet: teljes (totale) és nem teljes interdiktum (partiale), aszerint, hogy a kódexben felsorolt összes hatásokkal bír, vagy csak azok egy részével.

4. *A kiszabás módja szerint* az interdictum lehet:

a) cenzúra (gyógybüntetés), vagy megtorló (vindikatív) büntetés: A megtorló büntetés meghatározott időre, vagy örökre szól bevégzett bűntett miatt; a cenzúra határozatlan időre szól, jelen vagy nem teljesen múlt bűntett miatt. Kétes esetben: vajon az interdictum cenzúra vagy vindikatív büntetés-e, a vélelem a cenzúra mellett van (c. 2255.);

b) lehet *önműködő* (latae sententiae) vagy nem önműködő (ferendae sententiae) büntetés. Az utóbbi esetben külön rendelkezésre van szükség.

c) a iure vagy *ab homine,* az előbbi esetben törvény vagy egyetemes rendelet szabja ki akár az egyetemes Egyházra, vagy egyházmegyére vagy szerzetre; *ab homine,* ha bírói ítélet vagy hatósági parancs írja elő.

d) Interdictum ab ingressu Ecclesiae: személyes, részleges interdiktum, amely alapján az érintett templomban istentiszteletet nem tarthat, sem azon nem vehet részt, sem egyházi temetésben nem részesülhet (interdictum singularissimum).[214]

[213] A kódex már nem ismeri az *interdictum mixtum* vel *ambulatorium*-ot, amely mindkét interdiktumot összekapcsolta, úgy hogy ahová az érintett személy ment, az a hely *ipso facto* interdiktum alá esett.

[214] Vö. *Palazzini—Jorio,* Casus conscientiae II. p. 509. sq.

Az ordinárius a makacsság megtörésére (cenzúra!) csak akkor szabhat ki interdiktumot, ha erről előzetesen *kánoni* intést bocsátott ki — különben érvénytelenül cselekszik.

III. *Az interdiktum aktív és passzív alanya*

1. *Aktív alany.* A püspök általános interdiktumot vethet ki plébániára, vagy annak népére és részleges interdiktumot bölcs belátása szerint. Egyéb interdiktumot (nagyobb közösségre, egyházmegyére, országra, stb.) csak az Apostoli Szentszék jogosult kivetni.

Mivel az interdiktum súlyos büntetés, azért csak nagyon indokolt esetben szabad vele élni, főleg azért, mert szociális büntetés lévén, egyesek bűnei miatt az ártatlanok is szenvednek.

2. *Passzív alany.* Az interdiktum passzív alanya lehet természetes személy, jogi személy és terület (hely).

Mindaz a természetes személy, aki kiközösítéssel büntethető, interdiktummal is sújtható, ha alattvalója a büntetés kiszabójának. Ha a bűnos *jogi* személy, vagyis egy testület vont magára büntetést, az interdiktum vonatkozhatik vagy az egyes bűnösökre, vagy a közösségre, mint olyanra, vagy pedig egyszerre mind a tettesekre, mind pedig a közösségre (c. 2269 § 2.).

IV. *Az interdiktum hatásai (c. 2269 § 2., 2273.)*

1. *Helyi általános interdiktum.*

a) Bármely helyi interdiktum közvetlenül a területet érinti, de közvetve érinti a személyeket is.

b) Nem kötelezhet a sújtott területen kívül, ott viszont mindenkit kötelez, még az idegeneket (peregrinus) és az exempteket is. (c. 2269. § 2.);

c) a hatásai különválaszthatók, vagyis a kiszabó akaratától függnek a kódex előírásainak érintetlenül hagyásával. Érintetlen marad a *pápa* felmentő hatalma is.

d) a kérdéses területen megtilt minden istentiszteletet (divinum officium) vagy szent szertartást (sacer ritus). Ilyenek: mise, zsoltározás, házasság, papszentelés, körmenet, stb.

e) Kivételképpen *megengedett* e területen is:

1° a haldoklóknak szentségeket és szentelményeket kiszolgáltatni;

2° a székesegyházban, plébániatemplomban vagy az egyetlen falusi templomban (ha nem plébánia is) egy szentmisét bemutatni;[215]

[215] A személyi interdiktummal nem sújtott papok bármely érintett templomban vagy kápolnában zárt ajtók mögött egy csendes magánmisét mondhatnak (de harangozás nélkül). A székesegyházban vagy plébániatemplomban a hívek szükségletére végzett funkcióknál ének és pompa nem alkalmazható. — Az útravalót a beteghez magánúton kell elvinni. (c. 2271 § 2.) — Karácsonykor, Húsvétkor, Pünkösdkor, Úrnapján és Nagyboldogasszonykor a helyi interdiktum fel van függesztve.

3° szabad az Oltáriszentséget őrizni;

4° keresztelni, gyóntatni, áldoztatni, házasságot kötni; (nászmise nélkül),

5° gyászszertartást végezni (ünnepélyesség nélkül),

6° keresztvizet és olajat szentelni,

7° prédikálni.

2. *Helyi részleges interdiktum esetén:* (c. 2272.)

a) ha oltárra vonatkozik a templomban, ott semmiféle szertartást nem szabad végezni;

b) ha temetőre szól, a híveket el lehet temetni, de egyházi szertartás nélkül (c. 2227 § 2.);

c) ha templomra vagy oratóriumra vonatkozik, székesegyházban és plébániatemplomban egy mise mondható, hacsak maga a káptalan nincs interdiktum alatt, vagy más templom nincs kirendelve a konventmise és zsolozsmázás céljára (c. 2227. § 3. nr. 1.);

d) ha egy város van interdiktum alá vetve, akkor ez vonatkozik az ott lévő exempt helyekre és püspöki székesegyházra is (loca accessoria); ha templom van így büntetve, vonatkozik a sekrestyére is, de nem a temetőre. Ha a sekrestye van interdiktum alatt, nem vonatkozik ez az egész templomra. Ha a temető van interdiktum alatt, akkor ez az ott bent lévő összes kápolnára is vonatkozik (c. 2273).[216]

Az a hívő, aki interdiktumos helyen lakik vagy ezzel sújtott testület tagja, noha arra okot nem szolgáltatott, ha fel van kellőképp készülve, szentségekhez járulhat anélkül, hogy az interdiktum alól felmentést nyerne (c. 2276).

3. *A személyi interdiktum (i. personale) hatása (c. 2275—2276.)*

a) *Általános személyi interdictum* (personale generale) az egész klérusra, vagy az egész népre, vagy a klérusra és népre, vagy egy testületre vonatkozik.

1° közvetlenül az érintett személyeket sújtja, úgy, hogy a személy bárhová megy, magával viszi;

2° különválaszthatók a hatásai aszerint, hogy ítéletileg lett-e kimondva, vagy notorius-e, vagy sem? Joghatósági síkon általában a hatás azonos a kiközösítés hatásaival, de azzal a különbséggel, hogy az egyházi közösségi kapcsolat fennmaradt és az „actus legitimus ecclesiasticus" is érvényesen végezhető.

b) *A részleges vagy különleges személyi interdictum* következményei: (c. 2275.)

[216] E kifejezés „interdictum omnibus ecclesiis urbis" nem foglalja magában a székesegyházat, hacsak nincs külön megemlítve.

1° Az ilyen büntetéssel sújtottak nem végezhetnek istentiszteleti cselekményt és azon, ha más végzi is, nem vehetnek részt, kivéve a szentbeszédet;

2° nem vehetnek fel szentségeket és ítélet után szentelményeket sem; (c. 2275. n. 2. 2260. § 1.)

3° nem élhetnek a választói, bemutatási vagy megnevezési joggal, ítélet után az érvénytelenség következménye mellett; (c. 2275. nr. 3., 2265.)

4° nem nyerhetnek el méltóságot, hivatalt, javadalmat és más egyházi tisztséget, ítélet után pedig az érvénytelenség büntetése mellett;

5° nem nyerhetnek el érvényesen pápai kegyet, ha csak nincs benne említés téve az interdiktumról, ha ti. ítéletileg lett kimondva az interdiktum;

6° nem részesülhet egyházi temetésben az ítéletileg interdiktummal sújtott egyén, hacsak előbb nem adta a bűnbánat jelét; (c. 2275 nr. 4. + c. 1240. § 1. nr. 2.)

c) *A közösséget sújtó általános személyi interdiktum hatásai:*

1. Ez az interdiktum a személyt nem *per* se, hanem csak annyiban érinti, amennyiben része vagy tagja egy interdiktummal sújtott közösségnek. Ha megszűnik a tagság, megszűnik az interdiktum is, ha visszaáll, visszaáll az interdiktum is.

2. Mindazok alá vannak vetve az ilyen interdiktumnak, akik az interdiktummal fenyített közösséghez tartoznak és az egyházmegye vagy plébánia területén rendes lakóhellyel rendelkeznek (akkor is, ha ártatlanok, vagy távol vannak). Tehát nem vonatkozik a peregrinusokra és advenakra.

3. Ha az interdiktum a klérusra vonatkozik, nem érinti a püspököket (ha l. sententiae interdiktumról van szó), sem a világiakat, sem a szerzeteseket, akiknek nincs ott világi javadalmuk vagy hivataluk; ha az interdiktum az összes egyházi személyekre vonatkozik, ez a szerzeteseket is magában foglalja.

4. Ha a közösség vagy testület követte el a bűntettet, akkor az interdiktum kiszabása háromféleképpen történhetik:

1° vagy a *testületet*, mint olyant érinti, és ekkor a testület nem gyakorolhatja jogait (pl. a káptalan nem választhat helynököt c. 2274 § 3.),

2° vagy az *egyes* vétkes személyekre vonatkozik, ekkor az egyes személyek estek személyi interdiktumba,

3° vagy vonatkozik egyszerre a vétkes személyekre és közösségre, akkor a hatás megkétszereződik;

4° az ártatlanok, akik nem adtak okot a testületet sújtó interdiktumra, szentségekhez járulhatnak, ha nincsen más cenzúra és

kellő lelkiállapotban vannak (c. 2276); nem kell tehát felmentést kérni az interdiktum alól;

5° azok, akik megszűntek a közösség vagy a testület tagja lenni, mentesülnek az interdiktum alól, hacsak nem állnak személy szerint is interdiktum alatt.

4. *Az interdictum ab ingressu ecclesiae hatásai* (c. 2277.)

1. A részleges személyi interdiktumnak enyhébb formája, amely az istentiszteleten való részvételt és az egyházi (templomi) temetést tilalmazza. Lehet cenzúra és megtorló büntetés, klerikusokra és világiakra egyaránt vonatkozhat.

2. Azokat érinti e büntetés, akik a templomot vagy a temetőt megsértik (c. 2339) vagy interdiktummal sújtott személyt istentiszteleti ténykedéshez engednek.

3. *Hatása:*

a) Nem végezhetnek templomban istentiszteleti ténykedést,

b) nem vehetnek részt templomi istentiszteleten (de ha ott vannak, nem kell eltávolítani őket),

c) nem részesülhetnek templomi temetési szertartásban, hacsak nem adták a bűnbánat jeleit,

d) magasabb rendű klerikusok, ha a tilalom ellenére nagyobb rendeknek fenntartott ténykedést végeznek, szabálytalanságba esnek. (c. 985. nr. 7.)

V. *Az interdiktum megszűnése*

1. A helyi és általános személyi interdiktumot a külső fórumban hatalommal bíró egyházi hatóság feloldhatja.

2. A részleges helyi interdiktum megszűnik a templom, oratórium vagy interdiktummal sújtott hely lebontásával.

3. A közösséget érintő személyi interdiktum megszűnik a közösség elenyészésével.

4. A részleges személyi interdiktum és interdictum ab ingressu ecclesiae" felmentéssel szűnik meg (absolutio).

166. § A felfüggesztés (c. 2276—2286)[217]

I. *Fogalom*

A *felfüggesztés* (suspensio) olyan büntetés, amely az egyházi személytől elvonja a hivatalgyakorlás vagy a javadalom jövedelmé-

[217] *Beste*, 1013, sq. — *Cappello*, 398., — *Cerato*, 205. — *Cippollini*, 77. sq. — *Cocchi*, V. 168. sq. — *Coronata*, IV. 243—260. — *Eichmann*, 103. sq. — *Jone*, III. 477. sq. — *Regatillo*, II. 382. sq. — *Vermeersch—Creusen*, III. 289. sq.

nek élvezeti jogát, vagy pedig mindkettőt. (c. 2278 § 1.) Nem vonja tehát el sem a hivatalt, sem a javadalmat, sem magát a rendi vagy joghatósági hatalmat, hanem csupán azok gyakorlását és a javadalom élvezetét. A felfüggesztett személy hivatala és javadalma tehát nem üresedik meg.

Sajátos *papi* büntetés, ezért több pontban különbözik mind a kiközösítéstől, mind pedig az interdiktumtól.

Lehet cenzúra és megtorló büntetés; szólhat örökre, és meghatározott időre, illetve „ad beneplacitum superioris."

A felfüggesztés különbözik:

1. *a kiközösítéstől* mind a passzív alany, mind pedig eredmény szempontjából. A felfüggesztés csak az egyházi személyeket érintheti, akiknek az egyházi hatalom gyakorlását tilalmazza, de nem rekeszt ki az Egyház közösségéből,

2. *az interdiktumtól*, mint fentebb láttuk,

3. a nem büntetőjellegű felfüggesztéstől (inhibitio, eltiltás), amely nem a bűntett miatt, hanem óvatossági rendszabályként jelentkezik (a botrány veszélye miatt c. 2222 § 2.),

4. a megtorló jellegű felfüggesztéstől, amely nem tételezi fel a makacsságot (s. ex informata conscientia c. 2186.),

5. a *letételtől* és *lefokozástól*, amelyek megtorló büntetések és magától a hatalomtól is megfosztanak (c. 2303. § 1., 2305. § 1.),

6. a *szabálytalanságtól*, amely akadály és nem büntetés.

II. *Felosztás*

1. *Eredmény szerint:*

A felfüggesztés lehet:

a) *általános* (generalis), amely magában foglalja a hivatalgyakorlás *és* javadalomélvezet tilalmát;

b) *különös* (specialis), amely vagy a hivatalgyakorlás (ab officio), vagy a javadalom élvezeti (a beneficio) jogát tiltja meg.[218]

A hivataltól való felfüggesztés (ab officio) vagy

1° *teljes* (totalis) amely a rendi, joghatósági és igazgatási hatalom minden gyakorlását tiltja, kivéve a saját javadalom kezelését (c. 2279 § 1.),

2° *részleges* (partialis), csak bizonyos jogok elvonását tartalmazza.

A javadalomtól való felfüggesztés (a beneficio) megfoszt a javadalmi jövedelmektől (kivéve a javadalmi lakás élvezetét), továbbá

[218] Ha a törvény vagy büntető parancs általában szól, akkor általános felfüggesztést kell érteni.

a javadalom kezelésétől, ha ezt a büntető határozat kifejezetten kimondja (c. 2280 § 1.).

2. *Az alany szerint* a felfüggesztés kimondható

a) az egyes vétkes klerikusokra,

b) vagy a klerikusi közösségre, vagy testületre; ez utóbbi esetben érintheti a közösség ténylegesen bűnös tagjait, vagy a testületet, mint olyant, vagy pedig mind a kettőt,

3. *A kiszabó hatóság szerint:*

a) a iure, ha az egyetemes vagy partikuláris törvény szabja ki;

b) ab homine: ha az illetékes hatóság bírói eljárás útján vagy rendeletileg (praeceptum poenale) állapítja meg.[219]

4. *Mód szerint:*

a) önműködő vagy latae sententiae felfüggesztés;

b) kinyilvánító vagy marasztaló ítélettel kijelentett (per sententiam declaratoriam vel condemnatoriam), felfüggesztés.

Mivel a felfüggesztés igen súlyos büntetés, megengedetten (licite), csak előzetes figyelmeztetés (monitio) után és kellő indoklással lehet alkalmazni.[220]

III. *A felfüggesztés hatásai*

1. *Általában:*

a) a felfüggesztés következményei szétválaszthatók;

b) a *rendektől* való felfüggesztés (ab ordine) mindenkit mindenütt kötelez (nemcsak a saját egyházmegyéjében!) mivel papi *személyhez kapcsolódik* (c. 2226. § 4.)[221]

[219] A helyi ordinárius csak saját területén lévő hivataltól vagy javadalomtól foszthat meg, ill. függeszthet fel. (c. 2282.)

[220] „gravissima est poena et nonnisi propter *notabile* delictum est infligendum imo vi can. 2218. § 2. gravis peccati imputabilis requiritur ut in foro interno teneat." *Palazzini*. II. 26.

[221] Mert:

1° a *potestas ordinis* a személy állapotára vonatkozik, azaz az állapot (status) követi a személyt bárhová megy;

2° ha a tettes a rendi hatalmat az egyházmegyén kívül gyakorolhatná, a büntetés elvesztené jelentőségét;

3° az egyházmegyei és római kúria gyakorlata (stylus Curiae) így értelmezi az ordinárius hatalmát, márpedig kisegítő jogforrás (c. 20.). Ugyanezen alapon *ab officio et beneficio* felfüggesztett klerikust az egyházmegyén kívül *suspensus a divinis*-nek kell tekinteni. Vö. *Palazzini—de Jorio*, Casus consc. II. 522. sq. Pl. Rómában a mozilátogatás felfüggesztés büntetése mellett tilos. Ha egy magyar pap ennek ellenére moziba megy, felfüggesztésbe esik úgy, hogy hazajövet itthon sem misézhet, vagy ha ezt megkísérli, szabálytalanságba esik. (c. 985. n. 7.)

c) a *joghatóságtól* (a iurisdictione) való felfüggesztés csak az azt kiszabó területén belül kötelez,

d) a felfüggesztett részére tilos a választási, prezentálási és nevezési jog gyakorlása, nem nyerhet méltóságot, hivatalt, vagy javadalmat, vagy más tisztséget az Egyházban, nem bocsátható a további rendekhez: az említett ténykedések csak akkor lennének érvénytelenek, ha a felfüggesztést ítéletileg állapították meg, (c. 2283. 2265. § 2.)

e) a szentségek tekintetében:

1° tilos a szentségek és szentelmények kiszolgáltatása (suspensio generalis lata, s. totalis ab officiis, susp. partialis a divinis, ab ordinibus, a sacris ordinibus, ab ordine pontificali),

2° ha tilos a joghatósági tényked és (susp. generalis, s. totalis ab officiis, a iurisdictione, a certo et definito ministerio), akkor annak a tiltott gyakorlása a halálveszély esetét kivéve érvénytelen (pl. gyónási feloldozás). Ha a felfüggesztést kinyilvánító vagy elmarasztaló ítélet mondta ki, vagy a felfüggesztő végzés jelzett joghatósági hatalmat kifejezetten visszavonta, szintén érvénytelen, egyébként csak *tilos;* de érvényes és megengedett, ha a hívek a c. 2261. § 2. alapján kérik a felfüggesztett paptól annak kiszolgáltatását.

2. *Az általános felfüggesztés hatása* (c. 2278. § 2.) (suspensio generalis).

Ez magában foglalja a hivatalitól és javadalomtól való *teljes* felfüggesztést.

a) *suspensio totalis ob officio:* tilt minden rendi, joghatósági és igazgatási tényked és, kivéve a saját javadalmi vagyon kezelését (c. 2279 § 1.).

A kiszabó hatóság területén lévő minden hivatalra vonatkozik, amit a felfüggesztett pap bír. Ha a *kódex* alapján önműködő cenzúráról van szó (latae sententiae), akkor a klerikus bárhol bírt hivatalára vonatkozik.

b) *suspensio totalis a beneficio:* (c. 2280) megfoszt a javadalmi jövedelem élvezetétől, kivéve a javadalmi lakás (püspöki ház, plébánia) élvezetét. Nem szünteti meg a javadalmi vagyon kezelését, hacsak azt kifejezetten ki nem mondja. A *suspensio a beneficiis* nem vonja el a rendes hivatali tényked éssel kapcsolatos jogokat és kötelmeket.

E büntetés az összes javadalmakat érinti, amelyeket a felfüggesztő elöljáró egyházmegyéjében bír a klerikus: A kódexben vagy az egyetemes zsinaton megállapított felfüggesztés érinti az egyházmegyén kívül bárhol bírt javadalmat.

3. *Részleges felfüggesztés (suspensio partialis) hatása* (c. 2279. § 2)

E hivatali felfüggesztésnek a törvény kilenc faját különbözteti meg:

a) a jurisdictione: a joghatósági hatalom gyakorlását mindkét fő-

rumban tiltja akár rendes, akár átruházott hatalomról van szó. (pl. absolutio delegatio, dispensatio) (c. 196. nr. 1.)

Maga a joghatósági hatalom nem szűnik meg hacsak kinyilvánító ítélet vagy bírói ítélet mondotta ki a felfüggesztést. (c. 873. § 3.). A feloldozás tehát érvényes, de tilos. A „jurisdictione" bizonyos részterületre vonatkozó felfüggesztés: pl. ítélkezés, vagyonkezelés, tanítási hivatal stb.

b) a divinis: tiltja a nagyobb rendi hatalom minden ténykedését, akár külön kiváltság révén kapta meg azt valaki (pl. misézés, szentségek és szentelmények kiszolgáltatása, a kiváltságból kapott potestas consecrandi: templom, oltár, kehelyszentelés stb. bérmálás, prima tonzúra. Ez a büntetés *mindenhová* elkíséri a bűnöst.

c) ab ordinibus tiltja a papszentelés által kapott minden rendi hatalom gyakorlását akár nagyobb, akár kisebb rendekről van szó. Tiltja a rendek felvételét és feladását egyaránt. A külön kiváltsággal kapott rendi hatalmat viszont érintetlenül hagyja. *Mindenütt* kötelez.

d) a sacris ordinibus: a rendek felvételével nyert hatalom gyakorlását tiltja (püspök, pap, diakonus, szubdiakonus).

e) a certo et definito ordine exercendo: a kikötött rendi hatalom minden gyakorlását tiltja. E rendet az érintett sem fel nem adhatja, sem fel nem veheti, s ha tilosan felvette volna, nem gyakorolhatja. (A diakonus felfüggesztve nem gyakorolhatja a rendet, sem a papi rendet nem veheti fel.)

f) ab ordine pontificali: minden püspöki hatalom gyakorlását tiltja (nr. 8.), amely a püspöki jellegből származik: pl. rendek feladása (c. 951), bérmálás (c. 782. § 1.), de nem tilos olyan hatalom gyakorlása, amely közös az egyszerű papokkal pl. pontifikális mise végzése, vagy püspöki joghatósági hatalom gyakorlása, pl. javadalomadományozás.

g) a pontificalibus: tiltja a liturgikus törvények szerint a főpapi jelvényekkel végzendő ténykedést (c. 337. § 1.) (mitra, pásztorbot, vagy pallium) pl. nagyobb rendek feladása, püspökszentelés, pontifikális mise; Tonzura, kisebb rendek feladása, bérmálás végezhető, mivel ezeknél nem okvetlen szükséges a pontifikális jelvények használata. (Cocchi, V. 177.)

h) a certo et definito ordine conferendo: meghatározott rend, pl. papi rend feladását tiltja de nem alacsonyabb (diakonátus) vagy magasabb (püspöki) rend feladását. Aki ítéletileg felfüggesztettől veszi fel a rendeket, a Szentszéknek fenntartott kiközösítésbe (a divinis) esik. (c. 2372.)

i) a certo et definito ministerio vel officio: bizonyos munkakör, szolgálat felfüggesztése, pl. a gyóntatástól vagy lelkipásztorkodástól, prédikálástól, tanítástól. Az ab officio felfüggesztett plébánosnak tilos: a gyóntatás, a házassági asszisztálás, prédikálás, ünnepélyes keresztség; de: javadalmát kezelheti, annak gyümölcsét leszedheti, ha más személy útján eleget tesz hivatalának.

4. *A közösséget vagy testületet érintő felfüggesztés hatálya.* (c. 2285.)

Ha klerikusok közössége vagy testülete követett el bűntettet akkor, ha

1. a felfüggesztés az egyes vétkes személyeket érinti, akkor a rendelet vagy ítélet értelme szerint az általános vagy részleges suspensio minden következményeit viselni tartoznak. (§ 2.)

2. ha a közösséget, mint olyant érinti, akkor tilos az azt megillető lelki jogok gyakorlása.[222]

3. ha az egyes vétkes személyeket és a testületet, mint olyant érinti, akkor a fenti hatások összegeződnek.

IV. *A felfüggesztés megsértése*

1. Aki felfüggesztéssel tiltott cselekményt végez, súlyosan vétkezik, hacsak a *parvitas materiae* vagy egyéb súlyos ok nem indokolja;

2. Aki a felfüggesztés ellenére a nagyobb rendekben levő klerikusok számára fenntartott cselekményt tudatosan (szándékosan) végez, azonnal (ipso facto) bűnszabálytalanságba esik (c. 985. n. 7.).[223]

3. Azt a klerikust, aki egy féléven át megátalkodott a felfüggesztésében, komolyan figyelmeztetni kell, hogy hagyjon fel a makacsságával. Ha e figyelmeztetéstől számított egy hónapon belül sem változik meg, meg kell fosztani javadalmától és hivatalától (c. 2340. § 2.).

Nagyobb jó érdekében az Egyház *mentesít* a felfüggesztés büntetésének megtartása alól.[224]

[222] A jogi személy felfüggeszthető:

a) ab officio: választás, szavazás, előjog, lelkipásztorkodás (ha pl. plébános)

b) a beneficio: ezzel elmarad a közösséget megillető gyümölcs.

c) a divinis: nyilvános zsolozsma, konventmise stb.

Az ártatlanok is tartoznak a büntetést megtartani, rájuk nézve azonban nem büntetés, hanem *privatio.*

[223] Ha az ordinárius a c. 2222. § 2. alapján valakit a bűntett gyanúja miatt *közigazgatási* úton eltilt a misézéstől (felfüggeszt) s ennek ellenére az illető misézik, nem esik szabálytalanságba (c. 985. n. 7.), mivel nem szorosan vett büntetésről van szó. *Pallazzini,* Casus consc. II. 521(

[224] *Mentesít* a felfüggesztés büntetésének megtartása alól:

a) *bonum fidelium:* a hívek lelki java (c. 2284. + 2261.), akik bármely jogos okból kérhetik a szentségek, szentelmények (szentmise) kiszolgáltatását, főleg (de nemcsak akkor!) ha más pap nincs kéznél. A felfüggesztett nem köteles kutatni, hogy a kérés jogos-e. „Auctores plerumque admittunt quod petitio sufficit implicita et praesumpta; quae haberetur quando secundum communiter contingentia fideles Sacramenta vel S. Missam a sacerdote rationabiliter expectant et omissionem aegre laturi supponi debent. Clare patet hoc valere etiam si suspensio *publice* nota sit, supposita enim iusta causa supradicta, nullum scandalum ex non observata poena profluet."

b) *Infamia evitanda.* Általános elv, hogy ha a bűntett nem köztudo-

V. *Felfüggesztés biztos tudás alapján* (ex informata conscientia c. 2186—2194.)[225]

1. *Tényállás*

A felfüggesztést, amely nyilvános büntetést tételez fel, általában bírói úton kell kiszabni (c. 1933. § 1. + 2197. § 1.), de peren kívüli eljárással: *per modum praecepti* is kiszabható (c. 2310.), amikor az ordinárius valamit mepgparancsol vagy megtilt l. s. vagy f. s. suspensio büntetés terhe mellett.

Az előbb tárgyalt *rendes* felfüggesztéstől különbözik az ún. *rendkívüli* felfüggesztés (ex informata conscientia).

Az ordinárius szabja ki minden bírói vagy más summás eljárás mellőzésével, egyéni meggyőződés (conscientia), vagyis biztos tudás alapján; ha papi személy *titkos* bűntettéről teljesen meg van győződve. E meggyőződésnek alaposnak és lelkiismeretesnek kell lennie. Ez a dolog természete szerint bizonyos *diszkrét* nyomozást és olyan bizonyítékok ismeretét tételezi fel, amelyek az ordináriusban a bűntett elkövetését legalább szubjektíve bizonyossá teszik.

2. *Eljárás*

a) Csak súlyos és *titkos* bűntett esetén alkalmazható. Titkos a bűntett, amely nem nyilvános (c. 2197. n. 4.). Több bűntett elkövetése esetén legalább egynek kell titkosnak lennie.

b) *Közismert* (notorium) bűntett miatt sohasem szabható ki felfüggesztés *ex informata conscientia* (c. 2191. § 2.).

c) *Nyilvános* (publicum) bűntett csak akkor sújtható *ex informato conscientia* felfüggesztéssel, ha az alábbi körülmények valamelyike fennforog:

1° ha megbízható és komoly tanúk feljelentik ugyan a bűntettet az ordináriusnak, de semmiképp sem bírhatók arra, hogy arról perben tanús-

---

mású (notorium not. iuris vel facti), a tettes mentesül a büntetés megtartásától, ha ezt *jóhírnevének* sérelme nélkül nem tudja megtartani (c. 2232. § 1.). E kánon nem szól ugyan a botrányról (scandalum), az általános elv szerint azonban, hogy a pozitív törvény nem kötelez aránytalanul nagy hátránnyal, s mivel a pap, ha nem szolgáltatná ki a szentségeket, *botrányt* okozna, gyakorlatilag *infamia*-t is okozna magának. „Patet enim periculum scandali et infamiae urgere cum delictum et poena sint occulta." (*Palazzini*, Casus consc. II. De cens. 28. (Visser).

c) De a gyóntató a c. *2254.* alapján *„in casu urgenti"* felmentést adhat.

Ha tehát a felfüggesztett pap *urgente necessitate* misézik és szentséget szolgáltat ki, ebből látható, hogy vagy hívek kérése, vagy a botrány veszedelme, vagy jóhírnév veszélye tette ezt indokolttá, főleg mivel a hívek *nem tudtak* a cenzuráról. *Palazzini*, Casus consc. II. 29.

[225] *Beste*, 955 — *Cocchi*, IV. 640. sq. — *Coronata*, III. 562. — *Eichmann*, 266. sq. — *Holböck*, II. 1032. sq. — *Jone*, III. 385. sq. — *Marchesi*, III. 290. sq. — *Sipos—Gálos*, § 224.

kodjanak, viszont a bűntett a peres eljárásban más bizonyítékkal nem bizonyítható (c. 2191. § 3. n. 1.);

2° ha maga a klerikus a peres eljárás megkezdését vagy a már megkezdett eljárás befejezését *fenyegetésekkel* vagy más eszközökkel megakadályozza (c. 2191. § 3. n. 2.);

3° ha a bűnvádi eljárás megindítását az esetleges polgári törvények megakadályozzák;

4° vagy esetleges per esetén nagy botránytól kell félni (c. 2191. § 3. n. 3.).

3. *Formalitások*

E felfüggesztés nincsen semmi formához vagy alakisághoz kötve. Nincs szükség vádiratra, idézésre, perfelvételre, formai bizonyításra, védekezésre, sem formális ítéletre vagy indokolásra. Az intés (monitio), amely minden cenzura előfeltétele (c. 2233. § 2.), elengedhető, mivel itt elkövetett bűn büntetéséről van szó (c. 2193.).

E felfüggesztés kiszabásához tehát sem bírósági formák, sem kánoni intések nem szükségesek (c. 2187.).

Elégséges, ha az ordinárius *egyszerű határozattal* a felfüggesztést kimondja (c. 2187.).

Az ilyen határozatot *írásban*[226] kell kiadni, s fel kell jegyezni az évet, hónapot és napot, hacsak a körülmények másként nem kívánják.

Ebben:

a) nyíltan ki kell mondani, hogy a felfüggesztés *ex informata conscientia*, vagyis egyedül az ordinárius előtt ismeretes okokból történik (c. 2188. n. 1.);

b) meg kell pontosan határozni a büntetés tartamának idejét.[227]

Kiszabható ez mint *gyógybüntetés* (censura) is, vagyis meg nem határozott időre.

Ez esetben a klerikusnak feltétlenül tudomására kell hozni a felfüggesztés okát (c. 2188. n. 2.), hogy megjavulhasson és elégtételt nyújtson

c) Világosan meg kell jelölni a *tilos* cselekményeket, ha a felfüggesztés nem teljes, hanem csak részleges (c. 2188. n. 3.).

d) *Helyettes.*

Ha a klerikust oly hivataltól függesztették fel, amelyben *helyettest* kell állítani — pl. plébános —, a helyettes az ordinárius bölcs ítélete szerint megállapítandó díjazást a javadalom jövedelméből kapja (c. 2189. § 1.).

Ha a felfüggesztett klerikus ezt terhesnek tartja, a díjazás *leszállítását kérheti* attól az elöljárótól, aki peres eljárásban *fellebbezési* bíró lenne (c. 2189. § 2. + c. 1594.).

[226] Bizonyos körülmények indokolhatják a szóbeli felfüggesztést.

[227] Ez a felfüggesztés tehát más cenzurával ellentétben *időre* szól, tehát megtorló jellege van. Tartózkodjék az ordinárius attól, hogy azt, mint *állandó* (in perpetuum) büntetést szabja ki (c. 2188. n. 2.), amit csak bírói úton lehet kellő körültekintéssel kiszabni.

e) *Indokolás.*

Az ordinárius bölcs belátásától függ, hogy a felfüggesztés okát vagy a bűntettet a klerikussal közli-e vagy sem. Még kevésbé köteles a felfüggesztést, a rendszabályt a felfüggesztettnek megindokodni, vagy a tanúkat megnevezni. A felfüggesztés okát az ordinárius közölheti magában a rendelkezésben, vagy külön szóbelileg.

Ha a bűntettet a klerikussal közli, lelkipásztori gondoskodással és szeretettel járjon el, és ügyeljen arra, hogy a büntetés, a vele kapcsolatos atyai intelmekkel együtt, ne csak a vétek kiengesztelését, hanem a bűnös megjavulását és a bűnalkalom megszüntetését is szolgálja (c. 2193.).

4. *Hatása*

Ez a büntetés csak hivataltól (ab officio) és nem a javadalomtól (a beneficio) függeszti fel a vádlottat. A javadalmi jövedelmek élvezete tehát továbbra is megilleti.

Lehet *teljes* felfüggesztés (totalis), amely az összes rendi és joghatósági hatalmat tilalmazza, vagy pedig részleges (c. 2279. § 2. n. 1—7.).

5. *Fellebbezés*

Ha a klerikus a kiszabott felfüggesztés ellen felfolyamodással él, az ordinárius köteles az Apostoli Szentszékhez felterjeszteni ama bizonyítékokat, amelyekből kiderül, hogy a klerikus csakugyan olyan bűntettet követett el, amely ezzel a rendkívüli büntetéssel sújtható (c. 2194.).

III. FEJEZET

A MEGTORLÓ BÜNTETÉSEK

167. § A megtorló büntetések általában (c. 2286—2290)[228]

I. *Fogalom és felosztás*

1. Jóllehet a cenzúra is büntetés, mégis sajátosan ez a fogalom a megtorló büntetésre (poena vindicativa) vonatkozik, amely közvetlenül a bűncselekmény kiengesztelésére irányul és ezért elengedése függetlenül a tettes megjavulásától, illetve makacsságának megszűnésétől (c. 2286.).

Tehát míg a cenzúra elsősorban a bűnös megjavítását célozza, amelynek elérésével hivatását betöltötte és feloldozással meg kell

[228] *Beste*, 1015 sq. — *Chelodi—Ciprotti*, 62 sq. — *Coronata*, V. 260—264. — *Cocchi*, V. 187 sq. — *Eichmann*, 109 sq. — *Jone*, III. 481. sq. — *Regatillo*, II. 385. — *Vermeersch—Creusen*, III. 294.

szüntetni; addig a *poena vindicativa* elsősorban a bűntettet nézi és társadalmi kiengesztelődést megtorlás (vindicta) révén keresi. Ebből érthető, hogy az interdiktum lehet cenzúra vagy *poena vindicativa* a büntetés célja szerint. Továbbá: hogy a cenzúra ellen csak birtokon kívül (in devolutivo) lehet fellebbezni, míg a *poena vindicativa* ellen birtokon belül is (in suspensivo), hacsak a törvény egyes esetekben másképp nem intézkedik (c. 2287) igen súlyos esetekben: (c. 2343 § 1. 1889.).

2. A vindikatív büntetés is lelki vagy temporalis[229] javak elvonásában áll; azonkívül lehet *önműködő* (l. s.) és *bírói* (f. s.) büntetés.

II. *Megszűnés*

1. *Dispensatio.* A büntetés természeténél fogva és rendesen kitöltéssel (luitio) szűnik meg. De elengedhető kegyképpen is, amit felmentésnek (dispensatio) nevezünk. Míg a cenzúra alól való feloldozás a bírói hatalom köteles tevékenysége (actus debitus), addig a *poena vindicativa* alól való felmentés a törvényhozó hatalom szabad aktusa.

2. *Illetékesség*

a) Általános elv, hogy csak az menthet fel, aki a büntetést magát kiszabta, mégis a helyi ordináriusok több egyetemes törvénynyel kiszabott ilyen büntetést elengedhetnek.

b) *Suspensio.* Sürgős, titkos esetben pedig, ha a büntetés megtartásából a tettes jóhírét csorba érné, vagy botrány keletkeznék, *minden gyóntató* a szentségi fórumban felfüggesztheti annak kötelező erejét (de nem magát a büntetést). De a tettes egy hónapon belül a gyóntató révén (ha ez súlyos kár nélkül lehetséges) rejtett néven a S. Poeniteniáriához tartozik fordulni, vagy kellő felhatalmazással rendelkező püspökhöz, aki kellő jóvátétel kiszabása mellett feloldja a büntetés alól. — Ha valamely rendkívüli esetben a *recursus* lehetetlen, akkor maga jogosult a felmentésre és a jóvátétel kiszabására.

III. *A büntetés feltételes elhalasztása (c. 2288)*

1. Új jogintézmény a kánoni jogban a feltételes elítélés. Megfelelő feltételek mellett a törvény a tettesnek kedvezményt nyújt,

[229] A testi büntetést a kódex nem ismeri. Halálos vagy csonkítási ítéletet az Egyház soha nem hozott, mivel az hatáskörén kívül esik. A középkorban a börtön, száműzés (relegatio, exilium) és vagyonelkobzás gyakori volt, de már a *trienti* zsinat után ezek elavultak.

de bíróra bízza annak megállapítását, hogy az adott esetben alkalmazza-e vagy sem (c. 2288.).

2. Minden ítélet lehet feltételes, ha a jog által kiszabott büntetésről van szó, ha nincs szó lefokozásról, letételről, hivataltól vagy javadalomtól való megfosztásról és nem sürgős az okozott botrány jóvátétele a megtorlás révén.

3. Az a bűnös részesíthető a kedvezményben, aki példás, büntetlen élet után első ízben követett el bűntettet, vagyis aki büntetlen előéletű.

4. A hatás abban áll, hogy a büntetés *három* évig függőben marad, ha ez alatt az idő alatt a tettes azonos vagy más bűntettet követ el, az utóbbi cselekményhez kapcsolt büntetésen kívül a felfüggesztett büntetést is köteles kitölteni. Ha viszont három évig nem követ el bűntettet, a büntetés elenyészik.

168. § Az általános megtorló büntetések[230]

(c. 2291—2297)

I. *Felsorolás*

Vannak olyan büntetések, amelyek egyaránt alkalmazhatók klerikusokra és világiakra. Ezek *főleg* a következők:[231]

1. *Helyi interdiktum*, testületre kiszabott interdiktum, örökösen vagy meghatározott időre, vagy „ad beneplacitum superioris".

2. *Interdictum ab ingressu ecclesiae* (örökös, időleges, vagy tetszőleges, mint előbb).

3. *Püspöki*[232] *vagy plébánosi székhely*[233] *büntetésből való áthelyezése vagy megszüntetése* (translatio vel supressio poenalis sedis episcopalis vel paroecialis).

4. *Az egyházi temetés megtagadása* (in loco sacro) (privatio sepulturae eccl. c. 1205., 1215., 1251.).

5. *A szentelmények megtagadása* (privatio sacramentalium) pl. jegyesáldás, benedictio partus stb.

6. *Az Egyháztól kapott, vagy egyházi vagyonból kapott nyugdíj, vagy más jog, illetve egyházi kiváltság élvezetének elvonása*

[230] *Beste*, 1017. sq. — *Chelodi—Ciprotti*, 65 sq. — *Coronata*, IV. 264—69. — *Cocchi*, V. 191. sq. — *Eichmann*, 110. — *Jone*, III. 483. — *Regatillo*, II. 385. — *Vermeersch—Creusen*, III. 296.

[231] A kódex felsorolása tehát nem kimerítő. Azaz a 12 büntetésen kívül még más is lehetséges.

[232] A pápának van fenntartva.

[233] Az ordinárius a káptalan meghallgatásával.

(privatio vel suspensio ad tempus pensionis vel alius juris seu privilegii ecclesiastici.)[234]

7. *Az egyházi törvényes cselekedetek elvonása* (rem. ab actibus legitimis ecclesiasticis) (c. 2256. n. 2.).

8. *Inhabilitas.* Az inhabilitas olyan büntetés, amely valamely jog megengedett és érvényes megszerzését lehetetlenné teszi, de képtelenné nyilvánít egyházi kedvezmény (gratia) vagy tisztség (munia) ellátására is.

Azt, aki az egyetemes jognál fogva *habilis,* csak a Szentszék nyilváníthatja képtelennek (inhabilis).

9. A legtágabban vett *egyházi hivatal eltiltása* (c. 145) (privatio vel suspensio ad tempus muneris, facultatis vel gratiae iam obtentae). Pl. amit laikusok is betölthetnek: vagyonkezelés, szakértő, kiváltság c. 2237. § 1. nr. 3. Az ilyen hivatal megüresedik, ha az ítélet jogerőre emelkedik.

10. *A rangelsőbbségi jog* (c. 408, 347) *vagy az aktív és passzív szavazati jog* (c. 405. § 1., 411 § 3., 2331. § 2., 2336., 2385., 2389.. 2360. § 2. 2368.) *vagy egyházi címek, ruhák vagy jelvények* (pl. c. 239., 325., 349 § 1. nr. 2. 405., 407. § 2. 409.) *viselési jogának elvonása.* (Privatio juris praecedentiae vel vocis activae et passivae, vel iuris ferendi titulos honoris, vestem, insignia, quae Ecclesia concesserit.)

11. *Pénzbírság* (mulcta pecuniaria), amely az egyházi kapzsiság gyanúja miatt sohasem fordítható a püspöki vagy káptalani menza javára, hanem *ad pios usus* kell fordítani.

12. *Becsületvesztés* (infamia juris).

II. *Infamia (becsületvesztés)*

1. *Fogalom, felosztás*

A jóhírnév (fama) vagy egyházi törvényre, vagy a hívek közvéleményére támaszkodik.[235]

Az infamia, a jóhírnév hiánya kétféle:

a) *Infamia facti:* amikor valaki hibás élete vagy bűne miatt a komoly emberek előtt becsületét elvesztette. Az ordinárius állapítja meg, hogy mikor forog ez fenn (c. 2293. § 5.).

b) *Infamia juris:* az egyetemes törvény állapítja meg, hogy mily esetekben következik be, és bizonyos társadalmi jogok pozitív elvonásában nyilvánul meg (§ 2.).

Az *infamia facti* ezek szerint fennállhat az *infamia juris* nélkül is.

[234] Nem tartozik ide az állami kongrua

[235] A fama „dignitatis inlesae status legibus ac moribus comprobatus." (L. 5 D. 50, 13.)

1. *Hatas.* Mivel a jóhírnév személyi tulajdon, az *infamia* csak a bűnöst érinti (c. 2293 § 4.).

a) *Az infamia iuris* alapján a vétkes fél:

Szabálytalan (irregularis) (c. 984, 5.).

Jogilag képtelen (inhabilis) javadalom, hivatal, pensio, egyházi méltóság elnyerésére; az egyházi törvényes cselekedetek végzésére (actus legitimus ecclesiasticus); egyházi jog vagy tisztség gyakorlására (munus); szent funkciók alkalmával el kell távolítani a szolgálatból.

b) *Infamia facti* esetében az érintettet

el kell távolítani a rendek, méltóságok, hivatalok, javadalmak elnyerésétől, egyházi törvényes cselekmények végzésétől és a szent cselekmények gyakorlásától (c. 2294. § 1, 2.).

Aki *inhabilis,* az érvénytelen cselekedetet végez; aki *repellendus* az csak tilosan, de érvényesen cselekszik.

2. Az *infamia juris* az Apostoli Szentszék felmentésével (dispensatio) szűnik meg, de fennmaradhat még az *infamia facti,* amely csak a komoly hívek előtt a jóhírnév visszaszerzésével szűnik meg; ez alábbit az ordinárius állapítja meg (c. 2295.).

169. § Az egyházi személyek megtorló büntetései[236]

(c. 2298—2305)

A) *TÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEK*

A klerikus főbb büntetései régen a következők voltak:

1. *Depositio* (letétel). A régi jogforrásokban majd *degradatio*[237] (lefokozás), majd *depositio*[238] néven szerepel. A legsúlyosabb büntetés, amely megfosztotta a klerikust hivatalától s az abból folyó összes jogoktól, címtől és tiszteletadástól. Azonkívül jogilag képtelenné tette minden egyéb egyházi hivatal elnyerésére.[239] A klerikusok bűntetteit tehát rendszerint nem kiközösítéssel, hanem *depositioval* sújtották a 26. apostoli kánon szerint „Non vindicabilis bis in idipsum". Ha azonban nagyon súlyos bűnről volt szó, vagy ha a letett személy újabb bűntettet követett el, vagy az eltiltott szent cselekményeket gyakorolta néha a laikusi közösségtől is megfosztották.[240]

[237] Tarac. 516. c. 16.; Stat. eccl. ant. c. 48., 56., 57.
[238] Agath. 506. c. 49., 50.
[239] Can apost. 62; Epist. Siricii pape ad Him. Tarrac. a. 385. c. 7.
[240] Can. apost. 15; 62. Agath. 506, c. 50. — Vö. *Kober,* Deposition und Degradation. 60.

A bűntett minőségéhez képest a depositio büntetése sokszor enyhült, vagyis csak egyik-másik részhatásra korlátozódott.

a) Így pl. a klerikust megfosztották ugyan hivatalától, de a klerikusi státusban bennmaradt.[241]

b) Előfordult, hogy a hivatalától megfosztott klerikus kisebb vagy alacsonyabb rendbe került (degradatio). Így pl. a *toledói* zsinat (400. c. 4.) azt a szubdiákonust, aki feleségének halála után másikat vett el, elmozdította hivatalából és az ostiariusok vagy lectorok közé helyezte.[242] Püspöknek pappá való degradálása a történelem folyamán azonban nem bizonyítható, sőt a chalcedoni zsinat ezt tilalmazza.[243]

c) Ilyen részletbüntetés volt a klerikusok áthelyezése szegényebb, kevésbé kívánatos hivatalra[244], és a rangelsőségtől (praecedentia) való megfosztás „ultimi inter omnes ecclesiae presbyteros habeantur".[245]

d) Vagy magasabb hivatal elnyerésére való jogi képtelenség (inhabilitas). Így pl. az asszonyoktól nem tartózkodó diakonusok nem lehettek presbyterek.[246]

2. A klerikusok másik főbüntetése a *suspensio* (felfüggesztés), amely a klerikust ideiglenesen eltiltotta a hivatal vagy kapott rend jogának gyakorlásától, úgy azonban, hogy magát a hivatalt nem vesztette el, sem a hívek laikális és polgári közösségéből nem lett ezáltal kizárva. Néha azonban, főleg I. Gergelytől a suspendált klerikus a hívek közösségéből is ki lett zárva.[247]

Egyébként a suspensio *totalis* volt, és *„a sola missae celebratione suspensio"* a VI. századtól kezdve a gyakoribb. A totalis suspensio természeténél fogva időleges; amely vagy meghatározott időre szólt, utána megszűnt, vagy pedig a bűnös megjavulásáig a püspök ítélete szerint[248].

3. A klerikusok büntetésére szolgált a *privatio stipendiorum*, főleg azok számára, akik az istentisztelet ellátásában hanyagok voltak.[249] A

[241] Vö. Epist. Felicis. II. pp. ad Acacium 484. Thiel. I. 246. *Hinschius*, IV. 739. 5.; Can apost. 29; Antioch. 3421. c. 4.

[242] Vö. Agath. 506. c. 1.: „Bigami ... qui hucusque ordinati sunt, (tudatlanságból) habita miseratione presbyterii vel diaconatus nomen tantum obtineant, officium vero presbyteri conservandi et ministrandi huiusmodi diacones non praesumant." Hasonlóképpen Nicen. c. 9. Ancyr. c. 1.

[243] Neoc. c. 10.

[244] Példát hoz rá *Szent Ágoston* Lőrinc püspökről: Epist. 209. PL. 33, 955.

[245] Epist. 19. Leonis I. PL. 54, 709; Greg. I. epist. I. 83. Trull. 692. c. 7.

[246] Tolet. 400. c. 1. Ilerd. 523. c. 1—5.; Leo I. epist. ad Ianuarium: „Ut in magno habeant beneficio, si adepta sibi omni spe promotionis in quo inveniantur ordine, stabilitate perpetua maneant." *Hinschius*, IV. 771, 1.

[247] Greg. Epist. II, 20. epist. VIII, 6.; XIII, 45.

[248] Vö. *Hinschius*, IV, 736.

[249] Stat Eccl. ant. c. 49. „Clericus qui absque corpusculi sui inaequalitate vigiliis deest, stipendiis, privetur."

fiatal klerikusok és minoristák büntetését célozta a *castigatio corporalis*, testi fenyíték.[250]

4. A püspök részére különleges büntetés volt az *exclusio a communione fratrum*, vagyis a püspökök közösségéből való kizárás. Ez a büntetés nem érintette a püspöknek saját egyházmegyéjében gyakorlandó jogait és funkcióit. A zsinaton azonban nem jelenhetett meg, és egyházmegyéjén kívül püspöki funkciót nem végezhetett. A tőle származó ajánlóleveleket (litterae commendatitiae) nem ismerték el a többi püspökök, sem vele nem érintkeztek.[251] Főleg akkor szabtak ki ilyen büntetést, ha az illető püspök püspöktársai vagy a tartományi zsinat jogait megsértette.[252]

5. A klerikusok utolsó büntetése volt a *communio peregrina*, amely által a klerikus idegen, *litterae formatae*-val nem rendelkező klerikussal került egy tekintet alá. Az ilyen büntetéssel sújtott személy megkapta ugyan az Egyháztól a sustentatiot és megmaradt a hívek laikus közösségében, de a klérusba csak megjavulása után fogadták vissza. Ez a büntetés tehát az ideiglenes depositionak valamelyes faja.[253]

A *klerikusok* büntetésére illetékes hatóság volt a püspök, de az afrikai egyházban a szomszédos püspökökkel együtt járt el, ha diakonusokról és presbyterekről volt szó.[254] Második fórum volt a tartományi zsinat, a harmadik Afrikában a prímás, Keleten pedig az exarchák és patriarchák.

A *püspökök* perében illetékes fórum első fokon a tartományi zsinat, de gyakran, főleg a hit kérdéseiben nagyobb zsinat döntött. Nem ritkán a császárhoz fordultak, jóllehet a 341. antiochiai zsinat (c. 12.) az ilyen fellebbezést megtiltotta.

Második fórum volt a püspökök ügyeiben Keleten a nagyobb zsinat, nyugaton pedig a pápa.[255] *Jusztinián* császár[256] azt akarta, hogy püspökök vitás ügyeiben első fórum a metropolita legyen, a metropoliták részére pedig az exarcha vagy patriarcha zsinat nélkül is. És megtiltotta, hogy valaki közvetlenül magasabb fórumhoz forduljon.

A mai érvényes jog tizenkét olyan büntetést állapít meg, amely csak egyházi személyeket érinthet.

[250] Conc. Vasens. 465. c. 13.; August. epist. 133.; Greg. I. Epist. IV, 27.; XI, 71.; III, 41., 53.; vö. *Kober*, Die körperliche Züchtigung als kirchl. Strafmittel. In. Tüb. Qu. Schr. 57 (1875) 4 sq.

[251] „Communione suae ecclesiae contentus sit." Cod. Afric. c. 76, 80. Leo I. ep. ad Anatol. 451.; (Nec ei ex alia provincia ullus episcopus interea communicare audeat." Turon. II. 567. c. 1.

[252] *Hinschius*, IV. 742.

[253] *Kober*, Die Suspension, Tübingen, 1862. 14. *Hinschius*, IV. 734, nota 5.

[254] Conc. Carth. 381. c. 10.; Hippon. 393, c. 8.; Carth. 245. c. 11.

[255] Conc. Sard. 343. cc. 3—5.

[256] c. 29. C. I, 4 és Nov. 123, c. 22.

B) *ÉRVÉNYES JOG (c. 2298)*

I. *Felosztás, felsorolás*

1. *Prohibitio exercendi sacrum ministerium praeterquam in certa ecclesia:* a működési kör korlátozása egy meghatározott templomra: pl. csak egy meghatározott templomban misézhet, prédikálhat (c. 2298., n. 1.).

2. *Suspensio totalis vel partialis in perpetuum vel ad tempus praefinitum vel ad beneplacitum superioris:* teljes vagy részleges felfüggesztés (prédikálás, gyóntatás stb.) meghatározott időre vagy „ad beneplacitum superioris" (c. 2298. § n. 2.).

3. *Privatio alicuius juris cum beneficio vel officio coniuncti:* hivatallal vagy javadalommal kapcsolatos jog elvonása.(Pl. javadalmi jövedelemhez való jog, (c. 1476), választó jog stb. (c. 2298. n. 4.).

4. *Inhabilitas ad omnes vel ad aliquot dignitates officia, beneficia aliave munera propria clericorum:* Minden, vagy meghatározott méltóságra, hivatalra, javadalomra vagy más papi tisztre való képtelenség (inhabilitas). Ez a római Szentszéknek van fenntartva, ha a képességét az egyetemes jog állapította meg. Csak a jövőre vonatkozik és a szerzett jogokat nem érinti (c. 2298. n. 4.).[257]

5. *Privatio poenalis beneficii vel officii cum vel sine pensione:* a javadalomtól vagy hivataltól való büntető megfosztás. Mivel ez igen súlyos büntetés, az elmozdíthatatlan plébánost (c. 2147.) csak a meghatározott esetekben szabad megfosztani úgy, hogy tisztes ellátásáról egyébként gondoskodás történjék, ha ezenfelül javadalmi vagy pensio címmel rendelkezik (c. 2298, n. 6.).[258]

6. *Translatio poenalis ab officio vel beneficio obtento ad inferius:* büntetésből való áthelyezés rangban vagy jövedelemben kisebb hivatalra vagy javadalomra. Mivel magában foglalja a hivataltól, illetve javadalomtól való megfosztást, ugyanazokat a szabályokat kell alkalmazni, mivel viszont magában foglalja új hivatal, vagy javadalom adományozását is, lényegesen kisebb büntetés, mint az előbbi, vagy az adminisztratív elhelyezés (amotio), vagy áthelyezés (amotio vel translatio administrativa) (c. 2298, n. 3.).

[257] Az *inhabilitas* következménye, hogy a hivatal, javadalom stb. adományozása érvénytelen. Ez mindkét fórumban kötelez: a külső fórumban mentesít a *timor infamiae,* belső fórumban pedig a gyóntató adhat felmentést (c. 2290.).

[258] *Ipso facto* meg vannak fosztva: (1. s.) c. 2396, 2397, 2398, 2266. *Meg kell fosztani* (f. s.) c. 2314, 2381, 2.; *megfoszthatók:* c. 2321, 2326 § 1. 2355, 2359 § 3. 2360, 2394, 2. 2403, 2405.

7. *Relegatio*[259] *vel prohibitio commorandi in certo loco vel territorio:* tartózkodási tilalom meghatározott helyen: plébánia, egyházmegye stb. — Az ordinárius is kiszabhatja (c. 2298, n. 7. + c. 2302.).

8. *Praescriptio commorandi in certo loco vel territorio:* az a hely, ahol a tettes tartózkodni kényszerül, lehet kolostor, vagy vezeklőhely (deficientia, domus poenitentialis). Ha idegen egyházmegyében vagy exempt helyen van (pl. Pannonhalma), akkor az illetékes ottani ordinárius beleegyezése is szükséges (c. 2301. + c. 2298, n. 8.).

9. *Privatio temporaria habitus ecclesiastici:* az egyházi ruha (reverenda) viselésének ideiglenes eltiltása, amely magában foglalja minden egyházi tisztség (ministerium) gyakorlását és a papi kiváltságok elvonását. Súlyos bűntett esetén alkalmazható, ha három feltétel teljesül:

a) súlyos, botrányos viselkedés,

b) a büntetéssel való megfenyegetéssel kapcsolatos intés (monitio) sikertelensége,

c) ha egyedüli eszköz a botrány elkerülésére.

10. *Depositio* (letétel), amely javíthatatlanság esetén mondható ki (c. 2298, n. 10.).

11. *Privatio perpetua habitus ecclesiastici:* a papi ruha (reverenda) viselésének örökös eltiltása (c. 2298, n. 11.). Ha pedig ez is eredménytelen:

12. *Degradatio:* lefokozás (c. 2298, n. 12.).

Egyik-másik büntetésről külön is szólunk:

II. *Letétel* (depositio)

1. *Fogalom.* A letétel olyan büntetés, amely az egyházi személyt örökösen megfosztja minden egyházi hatalomtól, anélkül azonban, hogy őt a klérusból kizárná.

Súlyosabb az általános és örökös felfüggesztésnél azzal, hogy magának a hivatalnak és javadalomnak jogcímétől, tulajdonától foszt meg. — Súlyosabb a privatiónál, a javadalom- ill. hivatalfosztástól, mivel ahhoz kapcsolja még a *suspensio ab ordine*-t és az *inhabilitast* is.

2. *Hatás*

a) A büntetés révén tilos minden rendi és joghatósági, valamint igazgatási hatalom gyakorlása (suspensio ab officio).

[259] Megfelel a régi börtönbüntetésnek vagy számkivetésnek. Az V. századtól kerül a kánoni jogba.

b) megfoszt (privatio) minden méltóságtól, hivataltól, javadalomtól, tisztségtől és ama javadalomtól vagy pensiótól, amely címére valaki fel lett szentelve.

c) jogilag képtelenné tesz minden hivatal stb. elnyerésére (inhabilitas).

d) mivel azonban az illető nem szűnik meg klerikus lenni, nem szűnnek meg a klerikusi kiváltságok, sem a rendi kötelességek[260] (coelibatus, breviarium stb.), és a reverenda viselési joga.

e) az ordinarius köteles gondoskodni tisztes megélhetésről (c. 2303).

f) Mindig *ferendae sententiae*, tehát nyilvános, s mivel minden betöltendő hivataltól és javadalomtól gyökerében megfoszt, az ezekkel kapcsolatos vagy esetleg megkezdett cselekményeket érvénytelenné teszi. — A szentelésből (consecratio) eredő hatalmat tilossá teszi.

g) Csak a kódexben *kimerítően* felsorolt *tíz* esetben lehet kiszabni: c. 2314. §. 1., 2320., 2322., 2328., 2350. § 1., 2354. § 2., 2359. § 2., 2379., 2394., 2401. — és kellő ünnepélyesség kíséretében (c. 1576. § 1.), ötös bírói tanács ítélete alapján.

III. *A papi ruha viselésének örökös megvonása* (c. 2304.)

1. *Fogalom:* Ha a letett klerikusnál nem mutatkozik semmi javulás, és főleg, ha újabb botrányokat okoz és figyelmeztetés után sem változik meg, az ordinárius megszigoríthatja a büntetést azzal, hogy örökösen megfosztja a papi ruha viselésétől, ill. annak jogától.

2. *Hatás.* A tettes *ipso facto* elveszti a papi kiváltságokat (c. 119—121) és a fenntartásra való igényt, de még klerikus marad.

IV. *A papi rendből való kizárás (Lefokozás: degradatio)*

1. *Fogalom:* a legsúlyosabb összetett büntetés, amely magában foglalja a letételt, a papi ruha viselésének örökös tilalmát és a klerikusnak a laikus státusba való visszahelyezését (c. 2305. § 1.).

2. *Kiszabás:* Csak akkor szabad ezt a súlyos büntetést alkalmazni, ha

a) a kódexben *kimerítően* felsorolt *hat* bűntett valamelyikét elkövette a tettes (c. 2314. § 1., 2354 § 2., 2368 § 1., 2388 § 1.),

[260] Nemo ex suo delicto meliorem suam conditionem facere potest. (1. 134. D. 50. 17.)

b) vagy ha a letett és papi ruha viselésétől örökösen megfosztott klerikus *egy éven* át súlyos botrányt okozott (§ 2.).

c) *Módja.* Csakis a bírói eljárás kapcsán mondható ki, ötös tanácsban, ha az ítélet jogerős, azonnal hatályos, külön végrehajtás nélkül. — Kétféle: az egyik *verbalis* (edictalis),[261] a másik *reális.*

A *Pontificale Romanum* részletesen leírja (realis) a lefokozás szertartását, amely a papi liturgikus ruhába öltözött klerikust egymás után fosztja meg a szenteléskor ráadott ruháktól, szerektől, úgyhogy *exsacratio*-jellege van. Külső elrettentés és megbélyegzés is célja, de a büntetéshez nem ad hozzá már semmit.[262]

A lefokozott egyházi személy mentesül a *breviarium* terhe alól, de a *coelibatus* kötelezettsége megmarad (c. 135 + 213.).

170. § Biztonsági intézkedések (remedia poenalia) és vezeklések (poenitentialia)[263] (c. 2306—2312)

I. *Remedium poenale*

1. *Fogalom*

1. Inkább a bűntettek megakadályozását, mint azok megtorlását célozzák. Mivel azonban hasonlítanak a büntetéshez, és némi korlátozást vonnak maguk után, csak akkor lehet alkalmazni, ha külső tárgyi és alanyi bűnösség esete forog fenn,[264] amelyről előzetes nyomozással kell meggyőződni.

Felfolyamodással vagy fellebbezéssel lehet jogorvoslattal élni ellene, aszerint, hogy peren kívül vagy peres eljárással történt annak kiszabása. — Néha a *remedium poenale* közvetlenül büntetésre irányul, ha a büntetés helyébe (c. 2223. § 3. nr. 3.) lép, vagy annak súlyosbítását (pl. visszaesőknél) célozza.

2. *Felosztás*

intés, figyelmeztetés (monitio c. 2307.)
dorgálás (correptio)
büntető parancs (praeceptum)

[261] *edictalis degradatio:* 1951. jul. 15. S. Off. AAS. 23, 330.

[262] régen a lefokozott klerikust világi hatóságnak adták át további eljárásra (pl. Savonarola-eset).

[263] *Beste,* 1021., — *Chelodi—Ciprotti,* 71 sq. — *Coronata,* IV. 276—86. — *Cocchi,* V. 208 sq. *Eichmann,* 121. sq. — *Jone,* III. 490. — *Regatillo,* II. 392. sq. — *Vermeersch—Creusen,* III. 306. sq.

[264] de nem olyan súlyos, mint a rendes büntetés esetében.

bírói felügyelet (vigilantia)[265].

1° *Intés* (monitio)

Az *intésnek* akkor van helye, ha az egyházi vezetőnek alapos gyanúja van arra nézve,

a) hogy egy klerikus a bűntett elkövetésének közeli veszélyében forog, vagy

b) a megtett nyomozás alapján nagyon valószínű (ha nem is bizonyított), hogy azt már elkövette.

2° *Dorgálás* (feddés, bírói megrovás)

Ha ehhez még *botrány,* vagy a társadalmi rend súlyos megzavarása járul, dorgálásnak van helye.

Az intés és dorgálás történhetik

a) személyesen az ordinárius útján (négyszemközt)

b) más megbízott személy (pl. vikárius vagy esperes), vagy közelálló világi személy útján,

c) vagy pedig levél útján, amelyben pontosan elő kell adni a vádat, a védekezésre módot kell adni, és fel kell hívni a javulásra.

d) lehet egyszer vagy többször;

titkosan, de ennek is nyoma legyen a titkos püspöki levéltárban (négyszemközt);

nyilvánosan, mely történhet:

1° a kúriai jegyző előtt (pl. kancellár).

2° két tanú előtt,

3° írásban, amelynek egyik példánya a levéltárban marad, másik példányát pedig kézbesítő vagy posta útján a tettesnek kézbesítik. (§ 2.)

— A titkos intés, másképpen atyai intés (monitio paterna), a nyilvános intés pedig törvényes. Ezeket sem szabad azonban összetéveszteni a buzdító vagy baráti intéssel, amely jóindulatból ered: a törvényes intésnek a büntető hatalomból kell kiindulnia, és annak természetében osztoznia.

A büntetőeljárás különleges külsőségekhez van kötve, és *bírói dorgálás* a neve.

c) *Büntetőparancs* (praeceptum poenale)

Ha az intés és dorgálás eredménytelen maradt, akkor az ordinárius törvényes formában kiállított parancsban mondja ki, hogy a tettes mit köteles tenni vagy elkerülni, s egyben engedetlenség esetén további büntetést helyez kilátásba (c. 2310.). Szükséges a tény előzetes ismerete és bizonyítása. Itt is módot kell adni a vádlottnak a védekezésre.

[265] a polgári jogban a rendőri felügyelethez hasonló.

d) *Felügyelet* (vigilantia)

Ha az eset súlyossága és az előző bűnbe való visszaesés veszélye fennforog, az ordinárius a tettest valakinek (pl. egy plébánosnak a felügyelete alá helyezheti). (c. 2311. § 1.) — Mivel ez igen hátrányos a jóhírnévre, csak ritkán és mértéktartással lehet alkalmazni. (c. 2234., 2311.) — A vigilantia körülményeit egyébként az ordinárius állapítja meg.

II. *A vezeklés (poenitentia) (c. 2312.)*

Lényegesen különbözik a belső fórumban önként vállalt elégtételtől. Ez a büntető hatalommal felruházott elöljárótól felállított olyan feltétel, amely révén a tettes vagy megszabadul a büntetéstől, vagy pedig feloldozást vagy felmentést kap. (c. 2312. § 1.) Tehát nem a bűn, hanem a bűn kiengesztelésére történik. Ezért gyakran *remedium poenale*-val társul. (c. 2313. § 2.)

Mivel nem egyenértékű jóvátételre irányul, hanem inkább a botrány jóvátételét célozza, nem a bűntett nagysága, hanem inkább *a bűnös* bánata szerint kell megállapítani a személyi és tárgyi körülmények[266] figyelembevételével. Ebből következik, hogy *titkos* bűntett miatt nem lehet nyilvános penitenciát kiszabni.

Az ordinárius tartozik a penitenciát megállapítani: a kódex felsorolása nem kimerítő, néhányat említ csak: ima,[267] zarándoklat, jámbor cselekedetek,[268] böjt, alamizsna, lelkigyakorlat stb.

[266] kor, nem, képzettség, állás stb. szerint.
[267] pl. zsoltározás, keresztút,
[268] pl. szobor felállítás stb.

III. Rész

AZ EGYES BŰNTETTEK ÉS AZOK BÜNTETÉSEI

A kódex kilenc titulusban (c. 2314—2414.) 100 kánonban sorolja fel az egyes bűntetteket és azok büntetését, még pedig nem a büntetés módja szerint, hanem a bűntettel megsértett jogi értékek sorrendjében, felülről lefelé haladva.

171. § A hit elleni és az Egyház egysége elleni bűntettek (c. 2314—2319)[269]

1. *Az apostasia, haeresis, schisma tényállása*

A bűntett tényállását a törvény hivatalos meghatározásból, mégpedig az 1325. kánonból állapíthatjuk meg.

1. *Apostasia*

Hitehagyó az a megkeresztelt személy, aki az addig vallott keresztény vallástól teljesen elpártol; akár atheistává[270] lesz, akár zsidó vagy mohamedán stb. vallásra tér át (c .1325. § 2.). A tényálláshoz tehát szükséges *minden* keresztény hitigazság elvetése, de sokszor ez már akkor is előáll, ha valaki *egy* lényeges hitigazságot tagad, amely nélkül nem tarthat számot többé a keresztény névre (pl. Krisztus istenségét).

2. *Haeresis*

Eretnek az a megkeresztelt egyén, aki nem utasítja el ugyan teljesen a keresztény hitet, de valamely kinyilatkoztatott és az Egyház által hívés végett kötelezőleg előadott hitigazságot (fides catholica), eddigi magatar-

[269] *Beste*, 1024 sq., *Cappello*, nr. 208, *Chelodi—Ciprotti* 75 sq. *Coronata* IV. 290 sq, *Holbück* II. 1097 sq. — *Jone* III. 496 sq. — *Regatillo* II. 359 sq. *Sipos—Gálos* § 242.

[270] XI. Pius, 1937. márc. 19. (AAS 29/1937) 65—106. — *Decr.* S. Officii, 1. julii, 1949. (AAS 41/1949) 334. Declar. S. Officii, 11. aug. 1949. (AAS 41/1949) 427. — *Fabregas* in Periodica, 38 1949 126. sq. — *Sirna* in Apollinaris 21/1949/56—70. — *Ferrante*, Il decreto del Sant'Uffizio, Romae, 1950.

tását megtagadva, makacsul tagad, vagy arról komolyan és vétkesen kételkedik.

a) Az egyik feltétel a katolikus hit, vagyis valamely *dogma*[271] *tagadása.*

b) A másik makacs (pertinax) magatartás. Ezért még az *ignorantia affectata* is mentesít. A tagadás időtartama teljesen indifferens, fő, hogy szabadon csatlakozzék valaki egy téves véleményhez.[272]

3. *Schisma*

Szakadár (schismaticus) az a megkeresztelt egyén, aki eddigi magatartását feladva az Egyház egységétől elszakad vagy úgy, hogy

a) a római pápát nem ismeri el az Egyház fejének (Ubi Papa, ibi Ecclesia),

b) vagy az Egyház tagjaival való közösséget megtagadja.

Mivel a püspökök és a velük egy tekintet alá eső főpásztorok a pápával való kapcsolatuk révén bizonyos területen az Egyház egységét képviselik, aki a saját püspökével nem tart közösséget (feltéve, hogy nincs külön privilegiuma: pl. exemptio), *közvetve* a pápával való közösségi kapcsolatot is feladja és szakadár. (Ubi episcopus, ibi Ecclesia.)

Tehát a pápai széküresedés alkalmával is lehetséges a szakadárság.

De nem szakadár, csak *engedetlen* az, aki a pápa lelki hatalmát elismerve, annak egyes parancsait nem teljesíti.

Ez a bűntény ritkán jár egyedül (schisma purum), hanem hitehagyással vagy legalább is eretnekséggel szokott kapcsolódni (schisma mixtum).[273]

Mindhárom törvénysértés csak akkor büntetendő cselekmény, ha a tényállás *külső* és *vétkes* magatartásban nyilvánul meg (2195): Aki külsőleg aposztaziát vagy herezist *színlel*, a belső forumban bűnt követne el, de nem bűntettet, noha a külső forumban vélelem forogna fenn ellene.

Ugyanis az elv: „Nulla poena sine culpa" fennáll.

A belső tagadás bűn ugyan, de *nem* bűntett.

Ugyancsak nem számít, hogy szóval vagy tettel; nyilvánosan vagy titokban (nem álomban, részeg állapotban stb.) történik. Sok cselekedet, amely implicite herezist tartalmaz (pl. spiritiszta szeánszok) a büntetést is maga után vonja, ha a tettesek erre ügyelnek.

[271] *Gougnard*, De poenis contra apostatas, haereticos et schismaticos latis in C I C. can. 2314. (in Collectanea Mechlinensia. 4/1930/161, sq. — *Schmid*, De vi verborum, „acatholicus, secta acatholica, minister acatholicus" in Iure Canonico, in *Apollinaris*, 5 1932, 69. sq. — *Teodori*, Excommunicatio contra haereticos, in *Apollinaris*, 4, 1931, 432. sq.

Tehát a conclusio theologica és factum dogmaticum tagadása nem eretnekség.

[272] Más vallásos igazságok tagadása *engedetlenség* ugyan az Istennel és Egyházzal szemben, de nem meríti ki az eretnekség tényállását.

[273] *Eichmann—Mörsdorf*, III. 413.

Nem számít, hogy valaki belsőleg helyesen érez, de *külsőleg* elszakad, mivel a skizma a faktumban áll.[274]

4. *A bűntett alanyai*

A c. 2314. büntetése csak azokat a kereszténeket sújtja, akik *személyes* egyéni cselekedettel lettek aposztaták, eretnekek vagy szakadárok. Nem vonatkozik tehát a született eretnekekre és szakadárokra, akik jóhiszeműek.

Bizonyítékok:

a) Az aposztáziát csak személyes cselekedettel lehet elkövetni (*totaliter* recedit, c. 1325. § 2.).

b) A kánon, a katolikus Egyházban született és megkeresztelt, vagy azon kívül keresztelt, de az Egyházba *visszatért* eretnekeket és szakadárokat veszi tekintetbe, akik *tudatosan* fenti bűntettet elkövették. A kánon ugyanis (§ 1., n. 2.) súlyosabb büntetést helyez kilátásba azok számára, akik *figyelmeztetés* ellenére nem hagytak fel a bűntettel. Márpedig teljesen ismeretlen és hallatlan dolog, hogy az ordináriusok a született eretnekeket és szakadárokat valaha is kánonilag figyelmeztették volna.

c) A bűntetthez jogilag beszámítható törvényellenes cselekedetre van szükség, ámde a született eretnekek és szakadárok *jóhiszeműek*, tehát nem lehet őket büntetni.

d) A kánon becsületvesztéssel is bünteti azokat, akik nem katolikus szektához csatlakoznak. Ha a kánon a született eretnekeket és szakadárokat is figyelembe venné, azokat bűnösebbeknek kellene tekinteni, mint azokat, akik felnőtt korban szakadtak el az Egyháztól, márpedig ez lehetetlen.

e) A kánon javadalomtól, méltóságtól stb. való megfosztással is büntet, sőt a lefokozást is kilátásba helyezi a klerikusoknál. Márpedig az Egyház nem gondol a nem katolikus püspök által felszentelt klerikus lefokozására.

[274] Az Egyházból való *kilépés*, amelyet a modern állam alattvalóinak megenged, nem tekinthető teljesen egyértelműnek az aposztázia, eretnekség és szakadárság itt szereplő bűntett-formáival. Ugyanis a kitérésnek többféle oka lehet: hitehagyás, eretnekség, egyházi adótól való szabadulás, gazdasági vagy más természeti pressio (álláshajhászás, sértődöttség, összevész a plébánossal stb.), amelyeket tüzetesen vizsgálat tárgyává kell tenni.

Ettől eltekintve a *kilépés*, ha azt hivatalosan az illetők bejelentik, az Egyháztól való *nyilvános* elfordulást jelent, tehát minden esetben az Egyház egységétől való elszakadást. Bizonyos körülmények között a kilépés mint aposztázia vagy herezis nyilvánulhat meg.

f) Ugyanezt kell mondani az ordinárius fóruma elé vont bűntettekről.

g) *Szent Tamás* szerint az igaz hitre csak azokat a hitetleneket lehet szorítani, akik valamikor az igaz hitet felvették (S. Theol. II—II. q. 10, a. 8.), de akik eretnekségben születtek és keresztelkedtek, soha sem vették fel az igaz hitet, tehát ezeket nem lehet jogilag kényszeríteni, hogy az Egyházba visszatérjenek, tehát büntetni sem lehet, ha nem konvertálnak.

h) A kódexmagyarázó bizottság a c. 542. n. 1-gyel kapcsolatban („qui sectae acatholicae adhaeserunt") úgy döntött, hogy ez a kifejezés azokra vonatkozik, akik a hittől *elszakadtak* és eretnek szektához csatlakoztak, tehát nem a született eretnekekre és szakadárokra, már pedig törvénymagyarázati elv: „ubi eadem est ratio, ibi eadem debet esse iuris dispositio", tehát a c. 985. és c. 2314-ben is nem született eretnekekről és szakadárokról van szó.[275]

II. *A büntetés*

1. A három említett bűntett esetében a büntetés az önműködő *speciali modo különösen* fenntartott kiközösítés (l. s.).

2. Ezenkívül mindazokat, akik eredménytelen figyelmeztetés után megmaradtak téves hitükben, a javadalomtól, méltóságtól, nyugdíjtól, pensiótól, hivataltól és minden tisztségtől meg kell fosztani (c. 188. 4.), és jogbecstelenség (infamia) büntetésével kell sújtani.

3. Az ilyen klerikusokat ismételt figyelmeztetés után le kell tenni (depositio, f. s.).

4. Aki nem katolikus felekezetbe lép (nomen dat), vagy nyilvánosan csatlakozik ilyenhez, minden további nélkül (ipso facto) jogbecstelenségbe esik (c. 2293—2295.).

5. A klerikusokat ezenkívül, akik mindenféle hivatalukat és javadalmukat a törvény erejénél fogva (ipso iure) minden további nélkül (c. 188. n. 4.) elvesztik, eredménytelen figyelmeztetés után le kell fokozni (degradatio f. s.).

6. A fenti büntetéseken kívül még a jóhiszemű *eretnekek* és *szakadárok* is a következő *joghátrányban* részesülnek (nem kizárólagos):

a) nincs választójoguk (c. 167. § 1. n. 4.),

b) nem részesülhetnek szentségekben (c. 731. § 2.),

c) gyermekeik keresztelésénél egy tekintet alá esnek a kereszteletlenekkel (c. 751.),

[275] *Palazzini—de Jorio,* Casus conscientiae, II. 522, 523.

d) nem lehetnek kereszt- és bérmaszülők (c. 756. n. 2.; 795. n. 2.),
e) bűszabálytalanság (c. 985. n. 1.),
f) házassági akadály (c. 1060.),
g) egyházi temetés megvonása (c. 1240. § 1. n. 1.),
h) nem száll rájuk a kegyúri jog (c. 1453. § 1.) és a kegyúri jog elvesztése (c. 1470. § 1. n. 6.),

Ezek a joghátrányok, ha nincs is külön kiemelve, vonatkoznak az aposztatákra is.

III. *Feloldozás*

1. *A belső fórumban.* Mind titkos, mind nyilvános bűntett esetében a *belső* fórumban a feloldozás joga a Szentszéknek van fenntartva. Az ilyen felhatalmazás alapján adott feloldozás önmagában véve csak a belső jogterületre vonatkozik, a feloldozott személy azonban a külső fórumban is úgy viselkedik, mintha ott is fel lenne oldozva, ha *egyébként* magatartásából botrány keletkeznék (c. 2251.).

Mivel a belső feloldozás a hitmegvallás kötelezettségével könnyen összeütközésbe kerülhet, azért az ilyen feloldozás a Szentszéknek különös módon van fenntartva. A feloldozás minden különös *abiuratio* nélkül a *gyónás keretében* történik, egyébként ugyanazon dologi feltételek szükségesek, mint a külső feloldozásnál.

2. *Nyilvános* bűntett esetén külső fórumban a feloldozás joga az ordináriust illeti meg; *titkos* esetben csak akkor, ha a bűntett feljelentés vagy önbevallás kapcsán tudomására jutott. Az ordinárius jogával *rendes* hatalmánál fogva él; a püspöki helynök csak külön megbízás alapján. A *külső* jogterületre adott feloldozás érvényes a belső jogterületre is, azért az így feloldozottat a bűntől bármely pap feloldozhatja, mivel a bűn maga nincs fenntartva.

3. A kiközösítés alól való feloldozás feltétele a külső fórumban, hogy az ordinárius a bűnös megtéréséről meggyőződjék. Ha nyilvános bűntettről van szó, akkor az okozott botrány jóvátételét is meg kell követelni. A megtérést az ordinárius, illetve meghatalmazottja és legalább *két* tanú előtt tett esküvel (abiuratio haeresis) kell megerősíteni. Rendesen liturgikus formában a *Pontificale* és *Rituale* szertartásai szerint történik ez a feloldozás is. Ezt a tényt a *reconciliatio*-nak szokás nevezni.

IV. *Nem katolikus keresztények visszatérése (conversio)*

1. A gyermekek és *kiskorúak*, akik még nem töltötték be 12, illetve 14. életévüket, nem követhetnek el bűntettet (2230.), azért *abiuratio* és feloldozás nélkül átjöhetnek, minden liturgikus forma nélkül. Ha kellő érett-

séggel bíró kiskorúakról van szó, akkor a *hitvallás* letehető, és ezáltal a katolikus egyházi tagság nyilvánvalóvá válik.[276]

Egyéb esetekben gyermekek áttérése (conversio) a katolikus hitoktatáson való részvétel által történik.

2. A *nagykorúakat*, mivel követhetnek el bűntettet, a visszatérésnél mint kiközösítetteket kezeljük, anélkül, hogy a szándékosság kérdését közelebbről vizsgálnánk. Ennek az a magyarázata, hogy a bűntett tényállásának *külső* megnyilvánulása esetén a szándékosságot mindaddig vélelmezni kell, amíg az ellenkező nincs bizonyítva (c. 2200. § 2.), és így elesik a bűnösség kérdésének vizsgálata.[277]

Tekintettel arra, hogy a visszatérő eretnekek és szakadárok zömét nem lehet *formális* bűnösnek tekinteni, s ezért nem a kiközösítés, hanem a *tilalom* miatt rekednek ki az Egyház életéből, azért kívánatos lenne ezek számára a visszatérés alkalmával *különleges forma* megállapítása.

A *visszatérés* (reconciliatio) jogilag nem a konvertita akaratkijelentéséből, hanem az egyházi hatóság döntéséből ered.[278]

Az átpártolt katolikusok visszavétele tekintetében Németországban a Poentientiaria megengedte a püspököknek, hogy a gyóntatóknak felhatalmazást adhatnak az ilyen személyek feloldozására a belső és külső fórumra szóló joghatállyal (vö.: AKK 114/1934/140.). Ez a körülmény megkönnyíti az egyházi adó vagy más célból kitért katolikusok visszatérését. Elég a titkos *abiuratio* a gyóntató előtt, poenitentia és ama figyelmeztetés, hogy a kilépési nyilatkozattal okozott botrányt a lehetőség szerint jóvátegyék. Ehhez az is elég, hogy a legközelebb katolikusnak vallja magát.

B) *DELICTA CUM HAERESI CONNEXA*

I. *Suspicio de haeresi (Eretnekgyanú)* (c. 2315.)

1. *Tényállás*

a) A helyi ordinárus *megintheti* azt az egyént, aki szóban vagy tettben megnyilvánuló magatartása miatt eretnekgyanússá vált, azzal a felhívással, hogy a gyanú alapjául szolgáló tevékenységgel vagy magatar-

[276] S. Off. 1882. márc. 8., — *Fontes*, IV. p. 389. — *Eichmann—Mörsdorf*, Lb. III. 6., 418.

[277] Ugyanis azokat az eretnekeket, akik a serdültség kora után (c. 2230.) visszatérnek az Egyházba, *ad cautelam* az ordináriusok fel szokták oldozni legalábbis a *külső* fórumban a kiközösítés alól (c. 2314.), mivel *dolus praesumitur* (c. 2200. § 2.). — Ez a vélelem azonban egyáltalában nem perdöntő (c. 1826.), a püspöknek olyan bizonyítékai lehetnek birtokában, amelyből megállapíthatja, hogy az eretnekségben vagy szakadárságban született egyének, még ha serdülés után térnek is vissza az Egyházba, nem esnek bele a c. 2314. kiközösítésébe s így sem abiuratiora, sem feloldozásra nincsen szükség. — Vö. *Jone*, III. 4996.

[278] *Eichmann—Mörsdorf. III.*

tással hagyjon fel. Ez az intés még nem büntetés, csupán *óvóintézkedés* (c. 2307.). De némileg mégis becsületbe vág, mivel az érdekeltnek tudomására jut, hogy hithűségében kételkednek.

Az eretnekgyanú tényének és az intés szükségességének megállapítása az ordinárius diszkrecionális joga.

b) *Eretnekgyanú vélelmezése.*

Az eretnekgyanút védelmezi (praesumptio)

1° az eretnekség szándékos (sponte et scienter) terjesztése (c. 2316.),

2° az eretnekekkel való kultuszközösség (communicatio in sacris; c. 2316.),

3° a gyermekek *nem* katolikus nevelésének biztosítása (c. 2319. § 1. n. 2.),

4° a gyermekek *nem* katolikus lelkésszel történő megkereszteltetése (c. 2319. 1.),

5° a gyermekek *nem* katolikus neveltetése (c. 2319.),

6° konszekrált ostyának megszentségtelenítése (c. 2320.),

7° a pápától az egyetemes zsinathoz való fellebbezés (c. 2332.),

8° a kiközösítésben való makacs, megátalkodott megmaradás (c. 2340.),

9° a papi rend és egyéb szentségek simoniás feladása és felvétele (c. 2371.).

Ha valaki a fenti cselekményeket elköveti, *ipso iure* eretnekgyanús, hithűsége kétségessé vált és egyházi becsülete beszennyeződött. A jogvélelem felhatalmazza az ordináriust, hogy minden további vizsgálat nélkül felszólítsa az érdekeltet a gyanú okának megszüntetésére.

Természetesen e jogi vélelem esetein kívül is jogában áll az ordináriusnak az eretnekgyanú tényét megállapítani és az érdekeltet meginteni (c. 2307.). Itt azonban a hithűségben való komoly kétely és a becsület csökkenése csak a figyelmeztetés *után* következik be.

2. *Büntetés*

a) Ha az eretnekgyanús személy figyelmeztetés *után* sem szünteti meg a gyanú okát, az egyházi tiszteleti szolgálatokból (actus legitimus; c. 2256.) ki kell zárni (f. s.);

b) ha klerikus, eredménytelen ismételt figyelmeztetése után fel kell függeszteni (susp. a divinis);

c) ha az eretnekgyanús a büntetés kiszabásától számított hat hónapon belül nem javul meg, a jog eretneknek tekinti, és így az eretnekséget sújtó büntetésekbe esik (c. 2314.).

Az, aki az eretnekség terjedését bármely módon szándékosan elősegíti, vagy az 1258. kánon tilalma ellenére eretnekek istentiszteleti cselekményeiben részt vesz: eretnekgyanússá válik.[279]

1. Az eretnekség terjesztésének elősegítése olyan magatartás, amely az eretnekségnek kedvez. Történhetik cselekedettel, pl. pénz vagy hely

[279] S. Offic. 1926. II. 2. AKK 106. (1926/191.).

felajánlása, vagy hivatali kötelességének elmulasztása által. Mindkét körülménynek tárgyilag az eretnekség *támogatását* kell céloznia, amit a tettes szándékosan is akar. — A kérdéses eretnekség elfogadása természetesen már nem eretnekgyanú, hanem az eretnekség tényállását is kimeríti. — Az előbbi dolog alól a *szükség* mentesít.

2. Eretnekek istentiszteleti cselekményein való részvétel szintén eretnekgyanússá teszi az illetőt, hacsak *szokásjog* által elismert ok nem mentesít alóla: így pl. vegyes vallású vidéken a keresztelőn, esküvőn és temetésen való részvétel.

III. *Defensio doctrinae damnatae*

Az Egyháztól elítélt tan védelme (c. 2317.)

1. *Tényállás*

Azok, akik a Szentszéktől (S. Offic.) vagy egyetemes zsinattól *már* elítélt (nem mint kifejezetten eretnek) tant nyíltan vagy privatim makacsul tanítanak vagy védenek, súlyos bűntettet követnek el.

2. *Büntetés*

a) Prédikálási és gyóntatási hatalom megvonása (f. s.)

b) és bármilyen tanítói hivatal elvonása;

c) ezekhez járul még a kérdéses tan elítélésében esetleg kiszabott büntetés,

d) vagy ha az ordinárius eredménytelen figyelmeztetése után a botrány jóvátételére más büntetés kiszabását szükségesnek tartja.

IV. *Libri prohibiti*

(A könyvtilalom megszegése)[280] (c. 2318.)

A könyvtilalom nem mindegyik előírásának megszegése (c. 1385—1405.) büntetendő cselekmény. Csak a következő *három* csoportba tartozó tiltott könyvekkel kapcsolatban állnak fenn büntetések.

[280] *Gougnard*, De poenis libros prohibitos respicientibus latis in c. 2318, in *Collectanea Mechliniensia*, 4, 1930, 290; *Vermeersch*. De prohibitione et censura librorum, Romae, 1960.

1. *Tényállás*

a) Aposztata, eretnek és szakadár[281] szerzők hitellenes, vagyis aposztáziát, eretnekséget és szakadárságot *ex professo* védő könyveit.[282]

A büntetés sújtja az említett könyvek:

1° *kiadóit* (editores). Kiadó az, aki a kiadásért felelős, tehát az a tudós, aki a kiadást tudományosan ajánlja, és a kiadó, aki ténylegesen a könyv terjesztését végzi.[283]

2° *Védőit* (defendentes), akik a könyv hitellenes tanításait védelmükbe veszik, (nem pedig akkor, ha annak szép stílusát dicsérik, vagy a szerző nagy tudását magasztalják).

3° Az említett könyvek szándékos *olvasóit* (legentes)[284] vagy *maguknál tartóit* (retinentes)[285] felsőbb hatóság engedélye nélkül.

Az őrzés akkor súlyos vétség, ha *hosszabb* időre, 2—3 nap terjed.

Az ilyen könyvek olvasása és őrzése csak akkor büntetendő cselekmény, ha ez *súlyos* vétség, vagyis ha az a tiltó törvény teljes ismeretével jár (scienter). A súlyosság nem az olvasott oldalak számától, *hanem az olvasott* rész veszélyességétől függ.

[281] Nem tartozik tehát ide a keresztelетlen (pogány, zsidó) vagy katolikus szerzők művei. Ha valaki nincs is megkeresztelve, de valamely keresztény szektához tartozik — e tekintetben kereszténynek számít. Főleg a reformáció óta megjelenő, és a tévtant nemcsak előadó, hanem azt képviselő és védő, vagyis *ex professo:* kifejezetten e célra készült könyvek jönnek itt tekintetbe. (Ebből látni, hogy aposztata vagy eretnek az illető — propugnare.)

[282] A könyv fogalmát nem a c. 1384. § 2. kiterjesztő, hanem a c. 19. *megszorító* értelmében kell venni. A könyv nagyobb terjedelmű, nyomtatásban megjelent és mindenkinek hozzáférhető irat. Tehát folyóirat, újság, brossúrák (libelli, opusculum) litografált vagy gépelt, bár nagyobb példányszámban megjelenő művek nem tartoznak ide.

[283] A könyv szerzője, nyomdászok, könyvkereskedők nem tartoznak ide.

Kiadótársulat esetében a büntetés, az ott szereplő tagok vállalt *aktív* szerepétől függ (c. 2209. § 1—3 complex). A régi jogban (Ap. Sed. II. 2.) a szakadárok még nem szerepelnek, és a könyvek kinyomóit (imprimentes) sújtotta a büntetés, most a kiadót (editores).

[284] Az olvasásnak *személyesen* kell történnie, nem elég, ha valaki ilyen könyv felolvasását hallgatja, hacsak nem maga parancsolta meg a felolvasást.

[285] Az őrzés (retentio) lehet olyan módon, hogy vagy magánál, vagy másoknál tartja — nem számít, hogy saját tulajdona-e vagy sem. Ha azonban az őrzés közkönyvtárban történik, vagy valaki azt *nem* hitellenes tartalma miatt, hanem *más célból* (művészi kiállítás stb.) őrzi, *akkor nincs szó bűntettről.*

b) *A második csoportba tartoznak* az Apostoli Irattal (Litterae Apostolicae) tiltott könyvek, vagyis azok, amelyeket a pápa a szerző és a könyv címének megnevezésével, tehát *névszerint* tilt.

Tehát nem tartoznak ide a kódex által (ipso iure) tiltott könyvek sem (S. *Officium* által a tiltott könyvek *jegyzékébe felvett* könyvek sem, mégha a pápa rendeletére történik is). Vonatkozik a tilalom a könyvek védőire, elolvasóira és őrzőire.

c) A Szentírás könyveinek, jegyzeteinek és kommentárjainak *engedély nélküli* kiadása szintén büntetendő cselekmény. — Bűntettet követ el az említett könyvek szerzője és kiadója egyaránt.

2. *Büntetés*

a) Az a—b csoportba sorolt könyvek kapcsán bűntettet elkövető egyének önműködő és a Szentszéknek *különös* módon fenntartott kiközösítés büntetését vonják magukra (l. s.).

b) A c) csoportba sorolt könyvek kapcsán elkövetett bűntetteket a jog önműködő és senkinek fel nem tartott kiközösítéssel sújtja.

V. *Matrimonium acatholicum et educatio acatholica*[286]

1. *A nem katolikus házasságkötés (c. 2139.) bűnténye*

Aki a katolikus házasságjog szerint katolikusnak számít, az csak katolikus módon köthet érvényes házasságot. Az ellenkezőt a törvény bünteti.

Bűntettet követnek el azok a katolikus keresztények, akik

a) vagy egymással (két katolikus!), még ha megbízott útján is,

b) vagy megkeresztelt nem katolikus kereszténnyel,

c) vagy kereszteletlennel kísérelnek meg házasságkötést *nem katolikus* lelkész (g. keleti, anglikán, luteránus, izr., mohamedán stb.) előtt.

Nem tartozik a tényállásba a polgári kötés vagy atyai áldás stb.

Nem számít, hogy *csak* nem katolikus lelkész előtt kötnek házasságot, vagy pedig a katolikus módon kötött házasság *előtt* vagy *után is* kísérelnek meg nem katolikus módon házasságot.[287]

[286] *Cappello*, De censuris, n. 368—373.

XII. Pius Mp. 1953. dec. 25. (AAS, 46 1954/88, a c. 2319. § 1, n 1-ből törölte a következő szavakat „*contra praescriptum can. 1063. § 1.*"

Eichmann, Zwei Eherechtliche Streitfragen, in Theologie u. Glaube, 26. 1934, 442. sq. —

Mayer, Die Straffähigkeit bei Mischehenschliessung, in Archiv f. kk. 113, 1933, 488. sq.

[287] Súlyos okok alapján az egyházi hatóság eltűri a *kettős* házasságot (c. 1063. § 2.). Ha ebbe a helyi főpásztor beleegyezik, akkor a más felekezet lelkésze előtt való megjelenés tilalma, valamint az ahhoz kapcsolt

2. *A gyermekek katolikus nevelésének elhanyagolása* (c. 2319. § 1. n. 2—4.)

A katolikus szülők kötelesek gyermekeik katolikus neveléséről gondoskodni. Az ellenkező magatartás bűntett, amelynek több megnyilvánulása lehetséges:

A tényálláshoz hozzátartozik, hogy

a) a gyermekek mind, vagy azoknak egy része nem katolikus nevelésben részesül;

nem számít, hogy nem keresztény, vagy eretnek, vagy szakadár felekezetről van-e szó;

b) *a megállapodásnak kifejezett, vagy legalább bentfoglaló* (pactum implicitum) *szerződéssel kell történnie.* Elég a *facta concludentia,* a szóló cselekmény alkalmazása. Pl. nálunk, ha valaki nem kötött reverzálist, akkor *ipso iure* a gyermekek vegyes vallásban nevelkednek (sexus, sexum sequitur!).

3. *A gyermekek nem katolikus keresztelése* (c. 2319. ä 1. n. 3.)

A tényálláshoz hozzátartozik, hogy a katolikus szülők vagy legalább — vegyes házasság esetén — a katolikus fél gyermekét tudatosan, személyesen vagy megbízottja révén (c. 2209.) nem katolikus lelkésszel keresztelteti meg. — A katolikus lelkész távolléte vagy megközelíthetetlensége nem mentesít. Ilyenkor *katolikus világinak* kell a keresztséget kiszolgáltatnia.

4. *Tényleges nem katolikus nevelés*

A tényállás megkívánja,

a) hogy katolikus szülők, vagy vegyes házasság esetén legalább az egyik, illetve a szülőhelyettesek gyermeküket tudva (scienter) harmadik személynek (iskola, nevelő, tanító) nem katolikus nevelésre átadják.

b) Nem lényeges, hogy saját vagy örökbefogadott gyermekről van-e szó. Törvénytelen gyermeknél a nevelés kötelezettsége az anyát illeti.

c) A büntetés csak a *katolikus* szülőket érinti, akik kötelességet mulasztanak.

5. *Büntetés*

a) A szülők, akik a gyermek *nem* katolikus nevelését szerződésileg biztosítják, illetve ténylegesen nem katolikus módon keresztelteti meg. *ipso facto* eretnekgyanúsak (c. 2319. § 2.).[288]

---

büntetés legalább az egyházi gyakorlat szerint megszűntnek tekinthető. Az Egyház ugyanis nem büntetheti azt, amit megenged.

Eichmann—Mörsdorf (III. 423) és *Jone* (III. 503). *Vermeersch* nyomán viszont azt vallja, hogy ilyen esetben is bekövetkezik a kiközösítés. Minthogy kétely van e téren, azért a kétes cenzura nem kötelez.

[288] Nem egészen világos, hogy miért nem vonatkozik ez a nem katolikus lelkész előtt kötött házasságra, mivel ez a 2316. kánonból logikusan következnék.

b) Egyforma büntetés: az önműködő (l. s.) és az ordináriusnak fenntartott kiközösítés.

172. § Vallás elleni bűntettek (c. 2320—2329)[289]

A vallás elleni bűntettek olyan különböző cselekményeket foglalnak magukba, amelyek az istentisztelet és istenszolgálat méltóságát veszélyeztetik.

I. *Profanatio Eucharistiae*[290]
(*A szentszínek profanizálása*, 2320.)

A konszekrált kenyér és bor színe alatt maga Krisztus van jelen, ezért a szentszínek a legszentebbek a földön a keresztény ember számára. Az ezekkel való visszaélés nagyon súlyos bűntett.

1. *Tényállás*

a) Az egyik: a szentszínek *eldobása* (abiectio), mely a szentségnek kijáró köteles tisztelet tudatos megsértése. Nem számít, hogy *hová* történik az eltávolítás, ha a cselekedet tiszteletlensége egyébként nyilvánvaló.[291]

b) A másik: *rossz* célra való *elvitele* (abducere) vagy *visszatartása*. Itt a *rossz* nem istentelen, vagy erkölcstelen értelemben veendő, hanem pl. babonás célra. Az elvitel szinte minden esetben jogellenes cselekmény.[292] A *visszatartás* ellenben lehet jogosan vagy jogellenesen birtokába jutott szentostyának visszatartása.[293] Tehát

[289] A magyar alkotmány (54 §) biztosítja a lelkiismereti és vallásszabadságot. — A *Btk* 127. § (1) d) pontja szerint pedig az, aki valamely nép, nemzetiség, *felekezet* vagy faj miatt egyes csoportok vagy személyek ellen gyűlölet keltésére alkalmas cselekményt követ el, hat hónaptól öt évig terjedhető szabadságvesztéssel büntetendő.

[290] *Gougnard*, De poena in profanatores SS. Eucharistiae, in *Collectanea Mechlinensia*. 2, 1928, 575. sq. — *Teodori*, Profanatio Sacrarum Specierum, in *Apollinaris*, 4, 1931, 307. sq. *Beste*, 1031. sq. — *Cappello*, nr. 201. — *Chelodi—Ciprotti*, 81. sq. — *Coronata*, IV. 329. sq. — *Holböck*, II. 1101. sq. — *Jone*, III. 505. sq. — *Sipos—Gálos*, 7. § 243.

[291] pl. szájából kiköpi a Szentostyát, a kehelyből kiönti a Szent Vért. Ha a pap véletlenül kiloccsantja a kelyhet, vagy elejti az ostyákat, a tényállás nem következik be, még ha súlyos gondatlanság történt is. Az *abiectio* ugyanis *szándékos* cselekvést tételez fel, ami itt nincsen meg.

[292] kivéve, ha jó célra történik az elvitel, a *külső* fórumban azonban az ellenkezőjét vélelmezzük. (c. 2220. § 2.)

[293] pl. áldozás után kiveszi szájából és imakönyvébe teszi. Ha az elvitt Szentostya valamiképp visszakerül: „melius erit eam reponere, distincto vase inclusam, in tabernaculo, donec corrumperetur." *Palazzini—Jorio*, Casus conscientiae, II. 535.

a bűntett *két* önálló formájával állunk szemben. A *visszatartás*, amely az elhozással cselekvési egységben van, egy bűntett, ha ugyanazon rossz cél érdekében történik.

2. *Büntetés* (c. 2320.)

a) Szentszéknek *specialissimo modo, legkülönlegesebben* fenntartott kiközösítés (l. s.),
b) eretnekgyanússág,
c) infamia iuris (l. s.) *ipso facto*,
d) depositio clerici (f. s.).
Ez a büntetés vonatkozik a keleti egyházakra is.

II. *Abusus Eucharistiae*

1. *A misézés körüli bűntettek* (c. 2321.)

Bűntettet követ el az a pap, aki a 806. és 808. kánon előírásainak ellenére vagyis egyetemes (Karácsony, Halottak napja) vagy partikuláris engedély nélkül
a) naponként több misét mond, vagy a
b) szentségi böjt nélkül mer (praesumit) misézni.

2. *Büntetés* (c. 2321.)

A vétkest az ordinárius a misemondástól ideiglenesen felfüggesztheti (f. s.).

III. *Usurpatio ordinis sacerdotalis* (c. 2322.)

A papi renddel sokféleképpen vissza lehet élni a *laikusok* részéről. Itt a kódex csak kettőt sújt büntetéssel.

1. *Bűntett*

a) a mise színlelése (simulatio).
A színlelt *átváltoztatás* szükséges, ha nem is mondja el a megfelelő szavakat. (Reg. II. nr. 1065.).
A tréfa és játék-misézés nem simulatio (pl. színházban).
E bűntény elkövetője: csak világi és nem — pap klerikus lehet.
b) *A gyóntatás színlelése.*
Akkor fordul elő, ha *nem pap* (világi vagy klerikus) úgy viselkedik, hogy a gyónó szabályos gyónást végez. Elégséges, ha egyetlen bűnt megvallott, ha nem is kapott absolutiot.

2. *Büntetés*

1° Szentszéknek *specialiter* fenntartott kiközösítés.

2° Világinál a *pensio* és egyéb hivatal megfosztása (f. s.).

3° Egyházi személynél depositio (f. s.).

c) *Egyéb* papi cselekményekkel való visszaélés (szentségek és szentelmények kiszolgáltatása, áldás, temetés stb.) szintén büntetendő cselekmény.

Büntetés (c. 2322. § 2.): az ordinarius állapítja meg.

IV. *Blasphemia* (c. 2323.)[294]

1. *A káromkodás (Lev. 24. 16.):*

a hívő ember vallásos érzületét sértő minden Isten-bántás, akár szóval, írással, képpel vagy cselekedettel történik. A káromkodás rosszasága Isten tiszteletének lebecsülésében és másoknak okozott botrányban rejlik.

Kétféle lehet: egyszerű szitkozódás, átkozódás, becsmérlés; vagy eretnek káromkodás; ha ugyanis valaki tagadja Isten tulajdonságait, vagy olyanokat tulajdonít neki, amilyenek nincsenek, pl. bűnösség. — A káromkodás irányulhat közvetlenül Istenre (Szentháromság személyei), vagy közvetve, pl. Szűzanya, szentek, szentségek, Szentírás szidalmazásával.

2. *Büntetés*

Régen, mivel a Szentírás tilalmazta (Lev. 24, 16.), azért a kánoni szankciók ritkák voltak. A római (Nov. 77.) és germán törvények szigorúan büntették. Főleg X. Leo az V. lateráni zsinaton (sess. 9.) és V. Pius súlyos büntetéseket hoztak. (Const. *Cum primum,* 1566. ápr. 1.)

Minthogy a káromkodás általában vegyes bűntett *(mixti fori)* inkább a világi törvények büntetik.

Most az *ordinárius* állapítja meg (f. s.). A kánoni jogban nincs meghatározott büntetés ellene.

V. *Periurium* (c. 2323.): *Bíróságon kívüli hamis eskü*

Az eskü megszegése voltaképpen Isten megbántása, amely gyöngíti az Istennek kijáró tiszteletet, és ezzel az emberi közösség alap-

[294] *Nokes,* History of the crime of Blasphemy, London, 1928.

jait is aláássa. Csak a bíróságon kívüli hamis eskü jön itt tekintetbe. Nem számít, hogy kijelentő vagy ígérő esküről van-e szó.[295]

1. Az érvényes (nem színlelt) hamis eskü főleg a perjogban játszik nagy szerepet. (c. 1742. § 3., 1755. § 3., 1794., 1944.)

2. *Büntetés*

A büntetéseket az ordinárius bölcs belátása szerint szabja ki. Egyébként a *perbeni* hamis eskü is büntetendő cselekmény: vö.: 1743. § 3., 1755. § 2. 1743. § 2., 1757. § 2. n. 1., 1758., 1759. § 2.

A büntetés

a) *világi személynél:* interdictum (nem lehetnek tanúk) (c. 1756. § 2.), sem szakértők (c. 1795. § 2.);

b) *egyházi személynél:* suspensio (f. s.).

Hajdan mind a világi, mind az egyházi törvény nagyon szigorúan büntette (c. 12., D. 81; c. 17, C. 22. q. 1.).

Mind a káromkodás, mind a hamis eskü: *vegyes* bűntett, amelyeket az állami törvények is büntetnek.

VI *Abusus in stipendiis missarum* (c. 2324.):

Misepénzzel üzérkedés

A misepénzzel történő bármely visszaélés büntetendő cselekmény. Három tényállás különösen büntetendő.

1. *Bűntett*

a) *A misepénzzel való kereskedés* (c. 827.). Mindenféle üzérkedés (negotiatio) és nyerészkedés (mercatura) szigorúan tilos. Ilyen pl. a misepénzek felszedése azzal a céllal, hogy haszonnal adja valaki tovább (res empta immutata carius venditur). Nem számít, hogy milyen módon áll elő a nyereség, effectiv pénzben-e, vagy egyéb *erga sacra* ügyletben. Nemcsak a hasznothajtó továbbadás, hanem a nyereségi szándékkal való összegyűjtés is büntetendő, mert ezzel már az üzlet külső látszata adva van.

b) *A misemondás kötelességének elmulasztása* (c. 626.).

Annyi misét kell elmondani és applikálni, amennyi stipendiumot felvett valaki. A tényálláshoz tehát hozzátartozik a misék számának jogellenes csökkentése, illetve összevonása. A teljesítéssel való ámítás súlyosbító körülmény.

[295] *Eichmann* az esküszegést is ideszámítja, vagyis amikor valaki esküvel tett ígéretét nem tartja meg (III. 427.).

c) *A kézistipendium továbbadásánál levonási tilalom megsértése* (c. 840.).

Természetesen csak a jogellenes levonás büntetendő. Ha erre külön engedélye van valakinek, vagy úgy, hogy az oblator megengedte, vagy úgy, hogy a nagyobb taxa személyreszóló jellegű (intuitu personae), a bűntett megszűnik. A nem szorosan vett kézi stipendiumok (ad instar manulium) levonását a büntetőjog nem bünteti.

2. *Büntetés*

A bűn súlyosságához mérten az ordinárius állapítja meg

a) a lelkész felfüggesztéssel (suspensio), javadalom- vagy hivatalfosztással,

b) világi pedig kiközösítéssel büntethető (f. s.).

VII. *Superstitio: Babona* (c. 2325.)

1. *Tényállás*

A babona, főleg régebben igen elterjedt volt, több változatban (idololatria, divinatio, sortilegium, magia, maleficium, vana observantia).

A babona hamis istentisztelet, amely kétféleképpen nyilvánulhat meg: vagy úgy, hogy Istent fordított, fonák módon tiszteljük, vagy pedig úgy, hogy teremtményt Istennek egyedül kijáró tisztelettel illetünk (bálványimádás). A babona formái főleg a spiritizmus, jóslás, varázslás.

2. *Büntetés*

a) Hajdan a pápák szigorúan büntették (X. Leo, *Supernae,* 1514; V. Sixtus, *Coeli et terrae,* 1586; XV. Gergely, *Omnipotenti Dei,* 1623; VIII. Orbán, *Inscrutabilis,* 1631.).

b) Általános büntetés most nincsen. Konkrét esetben az ordinárius állapítja meg. (Vö. 2322., 2326.)

VIII. *Sacrilegium: Szentségtörés* (c. 2325.)

1. *Tényállás*

Istennek szentelt személyek, tárgyak és helyek megsértésével okozott tiszteletlenség. A sértés tárgya szerint megkülönböztethető:

a) *személyi szentségsértés* (sacrilegium personale), Istennek szentelt személyen esett, vagy ilyentől eredő sértés. Ide tartoznak

a tételes egyházi törvény (c. 132.) vagy szerzetesi fogadalom (c. 592.) által tökéletes tisztaságra kötelezett személynek minden szemérem elleni bűne (c.132.), vagy ilyen személynek más részről történő súlyos tényleges bántalmazása (c. 120.).

A papok súlyosabb erkölcsellenes cselekedetei *önálló* bűntettek (c. 2358., 2359.), ugyanúgy nagyobb rendekben lévő egyházi személyek házassági kísérlete (c. 2388.) és a pap tényleges megsértése (c. 2343.).

b) *reális szentségtörés:* a szentelt dolgokon esett sérelem: pl. szentségek, szentelmények, szentelt tárgyak esetében.

c) localis szentségtörés, a szent helyek (templom, temető) megszentségtelenítése, világi célra való használása stb.

2. *Büntetés*

A szentségtörést a bűn súlyosságához mérten bünteti a helyi ordinárius (f. s.).[296]

IX. *Falsae reliquiae: Hamis ereklyék* (c. 2326.)[297]

1. *Bűntett*

Hamis ereklyék gyártása, eladása, szétosztása és nyilvános tiszteletre való kihelyezése (négy bűntett).

2. *Büntetés* (c. 2326.)

Ordináriusnak fenntartott kiközösítés (l. s.).

Bizonyos szempontból ez is a babonák közé sorozható.

A szentek ereklyéit tisztelet illeti meg, de az ezekkel való mindennemű visszaélés, főleg a hamisítás, illetve hiteles ereklye eladása, ha nem értéke, hanem maga az ereklye az alku tárgya, *simonia is* (c. 1289. § 1.). Természetesen a hamis jelleg ismerete hozzátartozik a tényálláshoz.

X. *Negotiatio indulgentiarum: Búcsúkkal üzérkedés* (c. 2327.)[298]

1. *Bűntett*

Az érvényes búcsúkkal való simoniás üzérkedés. (Engedélyezés, kihirdetés, árusítás anyagi értékekért.)

[296] Az egyes babonás és szentségtörő cselekmények ellen megállapított büntetések természetesen hatályban maradnak, pl. babona c. 2326., szentségtörés ellen c. 2320, 2328, 2329, 2343, 2358, 2359, 2388, 2392.

[297] *Cappello,* De censuris, n. 374—376.

[298] *Cappello,* im. n. 293—295.

A búcsúkkal való üzérkedés célja tehát természetesen az anyagi javakhoz való jutás. Ez lehet pénz, más tárgyi érték vagy ellenszolgáltatás. Nem számít, hogy a haszon a búcsú engedélyezése vagy kihirdetése, bizonyos tárgyak felszentelése (búcsúkkal való ellátása: olvasó, kereszt) vagy továbbadása révén történik. Az sem, hogy saját, más személy, vagy jámbor célra folyik a haszon.

2. *Büntetés*

A Szentszéknek *simpliciter* fenntartott kiközösítés (l. s.).

XI. *Halott és sír meggyalázása* (c. 2328.)

1. *Bűntett*

A holttest és a sír megsértése történhetik vagy
a) lopással, a holttest elvitelével vagy kirablásával, vagy pedig
b) más rossz célra való felhasználásával[299] (pl. ha törvényellenesen felnyitják, de nem a felirat, kereszt vagy sírhalom bántalmazásával, az *urna* nem hely, inkább *res!)*

2. *Büntetés*

A tettes
a) a tett elkövetésével jogilag becsületvesztett lesz (l. s.),
b) személyes interdiktummal sújtandó (f. s.),
c) s ha klerikus, ezenkívül le kell tenni (depositio f. s.).
Ezt a polgári törvények is büntetik.

XII. *Templom és temető megsértése, meggyalázása* (c. 2329.)[300]

1. *Bűntett*

A templom és temető megsértése az 1172. és 1207. kánon szerint négyféleképpen történhetik.
Összesen 8 bűntettről van tehát szó.

[299] A hulla felboncolása orvosi vagy bírói szempontból, vagy a hulla, illetve egyes részeinek megőrzése, pl. klinikákon spirituszban tudományos célból, mivel a rossz szándék és cél hiányzik, nem büntett.
Btk. 268 § (halottnak vagy emlékének meggyalázása).

[300] *Garcia F. Bayon,* Execration del cemeterio catolico, in *Ilustracion del clero,* 29, 1935, 127. sq. — *Regatillo,* Violacion de cementerio, in *Sal Ferrae,* 24, 1935, 169. sq.
A *sírok* meggyalázását még a pogányok is szigorúan büntették: „Rei sepulchrorum violatores, si corpora ipsa extraxerint, vel ossa eruerint, humilioris quidem fortunae summo supplicio adficiantur honestiores in insulam deportentur. Alias autem relegantur aut in metallum damnantur." D. 47, 12, 11.

2. *Büntetés*

A tetteseket az ordinárius
a) *interdictum ab ingressu ecclesiae,* büntetéssel
b) vagy a bűn súlyosságához mért egyéb büntetéssel illeti (f. s.).

173. § Egyházi hatóságok elleni bűntettek[301] (c. 2330—2340)

I. *Delicta in eligendo Papa* (c. 2330.)

1. *Bűntett*

A pápaválasztásról szóló pápai törvény (Vacantis Ap. Sedis, 1945. dec. 8.) több bűntettet sorol fel.

Ezek közül XXIII. János pápa (Mot. propr. *Summi Pontificis electio;* 1962. szept. 5. AAS. 54 632, *Periodica,* 1963, 211—220.) csak a következő három bűntettet hagyta meg:

a) a vétó elfogadása és előterjesztése,
b) a kötelezettségvállalás szavazat-adásra vagy attól való tartózkodásra.
c) a koronázás előtti pápai iratok érvényének vitatása: (Ezt bárki magára vonhatja.)

2. *Büntetés*

Mind a 3 bűntettet a pápának *specialissimo modo* fenntartott kikközösítés sújtja (halálveszélyben és *in urgenti,* c. 2252., 2254.).

3. *Bűntett még:*

a) a Konklávé megsértése és
b) a Konklávéba való titkos belépés.

4. *Büntetés:*

ad *a)* a jövő pápától megállapítandó büntetések (f. s.),
ad b) minden hivataltól, javadalomtól stb.-től *ipso facto* megfosztás (l. s).

II. *Denegata oboedientia canonica* (c. 2331., 2332.)

1. A bűntett akkor áll elő, ha valaki az illetékes és törvényes elöljáró törvényes (ratione materiae) parancsának makacsul (ismételt felszólítás ellenére) nem engedelmeskedik. Ez többféleképpen megnyilvánulhat:

[301] *Beste,* 1034. sq. — *Cappello,* nr. — *Chelodi—Ciprotti,* 89. sq. — *Coronata,* IV. 358. sq. — *Holböck,* II. 1105. sq. — *Jone,* III. 510. sq. — *Regatillo,* II. 404. sq. — *Sipos—Gálos,* § 244.

a) *Inoboedientia R. Pontifici vel proprio ordinario* (c. 2331, § 1.). A római pápa és saját ordinariusa iránti engedetlenség.[302]

b) *Conspiratio contra R. Pontificem, eius Legatum vel Ordinarium proprium, eiusque mandata,* (§ 2.) *et provocatio* (izgatás, bujtogatás) *subditorum ad inobedientiam* (§ 2.). A római pápa, nuncius és saját ordinarius elleni és azok legitim parancsa elleni conspiratio.[303]

c) *Appellatio contra R. Pontificem ad concilium oecumenicum* (c. 2332). A pápától (és egyetemes törvényektől) az egyetemes zsinathoz való fellebbezés tilalma.[304]

Az egyetemes zsinat nincs a pápa felett. Éppen ezért az uralkodó pápa mindennemű, tehát törvényhozói, bírói, vagy közigazgatási rendelkezése ellen az ülésező vagy összehívandó egyetemes zsinathoz való panasz, vagy folyamodás (nem appellatio jogilag!) súlyos bűntett, mivel gyakorlatilag a pápa főségét, primátusát tagadja.

A római kormányszékek, (Kongregációk stb.) rendeletei csak akkor részesülnek e védelemben, ha *speciali modo* megerősítette a pápa.

Tettes lehet minden fizikai személy, még ha fejedelmi, bíborosi vagy püspöki dignitásban is van, vagy jogi személyek (egyetemek, kollégiumok, káptalanok stb.)

2. *Büntetés*

ad *a)* A bűntettes a bűn nagyságához mérten cenzúrával is sújtandó (f. s.).

ad *b)* 1° A tettesek cenzúrával, vagy más büntetéssel sújtandók)

2° egyházi személyeket a javadalomtól és méltóságtól és egyéb tisztségtől meg kell fosztani (f. s.),

[302] Nem számít, hogy a parancs vagy tilalom törvényhozás, bíráskodás vagy közigazgatás vonalán történik-e, sem az, hogy az ellenszegülés büntetéssel van-e megfenyegetve. Fontos, hogy a felső tilalom vagy parancs alaki és tartalmi szempontból jogszerű legyen.

[303] *Összeesküvés*ben részesek mindazok, akik a pápa, a pápai követ (nuncius) és saját főpásztoruk ellen, illetve, nevezettek törvényes parancsai ellen szövetkeznek. — *Lázítást,* izgatást pedig az követ el, aki az alattvalókat fenti elöljárókkal szemben engedetlenségre bújtogatja.

[304] *Palazzini—Jorio,* Casus consc. II. 538 sq.

3° a szerzetestől aktív és passzív szavazati jogát és hivatalát el kell venni (f. s.);

ad c) 1° *speciali modo* rezervált kiközösítés (l. s.),

2° *suspicio de haeresi* (eretnekgyanússág),

3° *speciali modo* rezervált interdiktum (l. s.) a jogi személyek tekintetében. (Az okot szolgáltatókat személy szerint sújtja, a többit csak *in cummuni).*

III. *Contra libertatem Ecclesiae* (c. 2333., 2334., 2336. § 1.)

Az Egyház, mint jogilag tökéletes társaság, *teljesen* szuverén autonómiával rendelkezik. *De facto* azonban más oldalról bizonyos történeti megszorítások jelentkezhetnek. Ezek ellen tesz óvóintézkedéseket a kódex.

1. *Bűntett*

Három bűntett sorolható ide:

a) *Recursus ad laicalem potestatem* (c. 2333.).[305]

Itt az apostoli hatalom (pápa), központi szervei: Curia Romana, követei: nuncius, internuncius, ap. delegatus) megakadályozásáról van szó. — A bűntettnek hármas tényállása van.

1° *Recurrentes,* vagyis a világi hatalomhoz (törvényhozás, bírói vagy merő közigazgatási funkció) való folyamodás az említett apostoli hatalomtól kibocsátott levelek vagy bárminemű iratok megakadályozására.[306] A kánon szavai szerint elégséges a felfolyamodás, a tényállás bekövetkeztéhez, de az általános nézet szerint szükséges az eredmény beállta is (effectu secuto).[307]

2° *Prohibentes,* vagyis az említett kész iratok kihirdetésének, vagy végrehajtásának közvetlen személyesen, vagy mások közbejöttével, vagy közvetett (az érdekelt feleknek való átadását, vagy a már átadott iratok használatát tilalmazva) módon való megtiltása.

[305] *Eichmann,* Der Recursus ab abusu, Breslau, 1903. — *Naz,* Appel comme d'abus, in Dictionnaire de droit canonique, Paris, 1924—1934. — *Teodori,* Excommunicatio contra impedientes exertitium iurisdictionis ecclesiasticae, in *Apollinaris,* 4, 1931, 577. sq.

[306] Polgári hatalom igénybevételének *célja* a pápai intézkedés megakadályozása; lényegtelen, hogy célját elérte-e vagy sem.

[307] Vö. *Regatillo,* II. nr. 1078. 1° Vö. Cp. 25. iul. 1926.

3° *Laedentes vel perterrefacientes*, ama személyek, akikhez az említett iratok tartoznak (küldő és címzett, közvetítő, vagy ezek közeli hozzátartozói) megsértése (testi), vagy megfélemlítése (lelki).

b) *Legislatio contra libertatem Ecclesiae* (c. 2334. n. 1.). Akik az Egyház szabadsága és jogai ellen törvényeket hoznak, ezeket megszavazzák; rendeleteket (*mandata:* egyes személyekre vagy esetekre szóló, pl. bírói ítéletek), vagy parancsokat (decretum) adnak ki az Egyház, akár eredeti, akár szerzett jogai ellen,[308] feltéve, hogy az utóbbiakról nem mondott le, bűntettet követnek el.

c) *Impeditio exercitii iurisdictionis ecclesiasticae* (c. 2334. n. 2.). Akik közvetlen, vagy közvetett módon megakadályozzák a lelkiismereti vagy külső *joghatóság* (rendes, vagy delegált, peres vagy nem peres, kizárva: a pot. administrativa, pl. assistentia matrim.) gyakorlásnak megkezdését vagy folytatását azzal, hogy e célból bármely (hatalmi vagy igazgatási) világi hatósághoz fordulnak és tényleg eme közbelépés folytán következett be az említett joghatóság gyakorlásának megakadályozása, büntetést vonnak magukra.[309]

2. *Büntetések:*

ad a) *speciali modo* rezervált kiközösítés,
ad b) 1° *speciali modo* rezervált kiközösítés,

[308] Ilyen pl. a katolikus iskolajog: igehirdetés, szentségek, szentelmények kiszolgáltatása; püspököknek a Szentszékkel és a hívekkel való közvetlen érintkezése; vagyonjog stb. (*Eichmann—Mörsdorf*, III[6] 433.) A bűntettben részes mindaz, aki a törvény, vagy rendelet létrehozásában felelős módon részt vett, közreműködött, feltéve, ha ilyen rendelkezés *valóban* meg is jelent; aki a törvényt előkészíti (előkészítő bizottság), aki a törvényt beterjeszti, aki megszavazza, aki szentesíti és kihirdeti. Hasonló a helyzet a rendelet megjelenésével is. A tisztán végrehajtó szervek nem bűnrészesek.

[309] A világi hatóság segítségülhívása az egyházi hatalom megakadályozásánál (c. 2334, 2.) *gallikán* eredetű: appel comme d'abus-appellatio ab abusu.

Bűntettet követ el tehát az Egyház szabadsága ellen, aki bármely világi hatalmi szerv segítségével megakadályozza a külső vagy belső egyházi hatalom gyakorlását, vagy közvetlenül, amikor teljesen akadályozva van jogainak gyakorlásában, vagy pedig közvetve, ha a világi forum közbejötte miatt elhatározási szabadsága korlátozott. A *rendi hatalom* (pot. ord.) nem tartozik a bűntett tényállásához (c. 19; *Jone* III, 514).

Tettes a feljelentő, a panasztevő és nem a világi hatóság, amely ennek nyomán intézkedik, de csak akkor, ha tényleg megtörtént az egyházellenes intézkedés. Ha ez utóbbi nem történt meg, akkor a feljelentő kísérlet címen (c. 2212. 2.) büntethető. A világi hatóság pedig a c. 2334. n. 1. alapján követ el bűntettet, ha enged a kérésnek. *Regatillo*, II. nr. 1079. — *Palazzini—Jorio*, Casus conscientiae II. 541. sq. — *Cappello*, De censuris, n. 254—262.

2° a vétkes egyházi személyt felfüggesztéssel, vagy hivataltól, méltóságtól vagy tisztségtől való megfosztással kell büntetni (c. 2336. § 1. f. s.).[310]

3° Szerzetest pedig hivatalától és aktív, valamint passzív szavazati jogától kell megfosztani (c. 2336. § 1.).

ad *c)* Ugyanazok a büntetések, mint ad *b)*.

IV. *Sectae massonicae adscriptio (c. 2335.)*

1. *Bűntett*

Mindazok, akik a szabadkőművesek[311] közé lépnek, vagy más hasonló társulatba,[312] amelyek az Egyház vagy a törvényes világi hatalom ellen áskálódnak (machinatur) és azt törvénytelen eszközökkel megdönteni igyekszenek és az állam biztonságát nyilvánosan vagy titokban veszélyeztetik.

Egyesek szerint nem szükséges, hogy titkos szervezet legyen (Regatillo),[313] helyesebb azonban *Cheloai* véleménye, aki szükségesnek tartja a társaság titkos szervezetét, noha tagjai nem kell, hogy titkosak legyenek.[314]

[310] „Secundum decretum S. Officii, 29, Junii 1950. excommunicationem speciali modo Sedi Apostolicae reservatam ipso facto incurrunt, qui contra legitimas *ecclesiasticas auctoritates machinantur*, aut earum potestatem quomodocunque conantur *subvertere;* eandem excommunicationem incurrunt, qui in hoc crimine quovis modo, directe vel indirecte, *partem habent.*" AAS, 42, p. 601—602; id. *Jone*, III. 514.

[311] Először XII. Kelemen pápa tilalmazta (const. *In eminenti* 28. ápr. 1783; legújabban pedig XIII. Leo, enc. *Humani generis*, 20. április 1884. (AS. 61, 417.). A buntetés az Apost. Sedis const-ban (II. 4.) szigorúbb volt.

A szabadkőművességnek három főirányzata van: angol—amerikai, északi—német és francia—román. Ez utóbbi az istenhitet feladta és kifejezetten egyházellenes. Egy-egy országban több egység (páholy) nagy páholllyá egyesül. Nincsen nemzetközi szervezetük, de szorosan összetartanak, és jelentős befolyást gyakorolnak a világpolitikára. A társas belső élet dolgait szigorúan titokban tartják.

Más titkos társaságok: pl. Carbonari Olaszországban, a Comuneros Spanyolhonban, a Ku-Klux-Klan Észak-Amerikában stb. — A megbírálásnál nem is annyira a titkos szervezete, mint inkább az Egyház- és államellenes tevékenységre kell ügyelni. Politikai pártok, amelyek nyiltan a kormány vagy államforma megváltoztatását kivánják, nem tartoznak ide. *Teodori, Secta Massonica, in Apollinaris*, 4, 1931, 579. sq. — *Zuigley*, Condemned Societies, Washington, 1927.

[312] pl. *societas fenianorum* (S. Off. 12. ian. 1870.), *carbonaria, nihilistica* etc. (s. Offic. 19. maii 1886.).

[313] Im. II. nr. 1080.

[314] Im. nr. 71.

2. *Büntetés*

A Szentszéknek *simpliciter* rezervált kiközösítés.

V. *Impedimentum iurisdictionis ecclesiasticae a parocho et sacerdote positum (c. 2337.)*

Két tényállás:

1. *Bűntett*[315]

a) *A plébános ellenállása* (c. 2337. § 1.). Ha a plébános az egyházi joghatóság megakadályozására tömegeket merészel mozgósítani, magának aláírásokat gyűjt, a népet szóval vagy írásban izgatja, vagy más hasonlót cselekszik, pl. ha elmozdítás, áthelyezés stb. esetén a hívek segítségével akar a helyén maradni, bűntettet követ el. A tényálláshoz súlyosabb szándék szükséges *(ausus fuerit.* c. 2229, 2.).

b) *A plébánia átvételének megakadályozása* (c. 2337. § 2.). Az a pap is bűntettet követ el, aki bármi módon a tömegeket felizgatja, hogy a törvényesen kinevezett plébános vagy lelkész állomáshelyét elfoglalhassa.

2. *Bűntetés*

A bűn nagyságához képest az ordinárius állapítja meg, a felfüggesztést sem zárva ki (f. s.).

VI. *Contemptus censurae.* (c. 2338.)

A cenzúra megvetése többféleképpen történhetik:

1. *Contemptus reservationis* (c. 2338. § 1.). A büntetés fenntartását megveti az, aki kellő felhatalmazás nélkül, a Szentszéknek *specialissimo modo* (legkülönösebben) és *speciali modo* (különösen) fenntartott kiközösítések alól feloldozást adni merészel (c. 2338.).

2. *Cooperatio cum excommunicato vitando* (c. 2338. § 2.). Az együttműködés bűntettét követi el az, aki a kerülendő kiközösítettnek segélyt, vagy támogatást nyújt abban a vétségben, amely miatt kiközösítésbe esett.

[315] Az első tényállás a *Maxima cura* decretumból ered (c. 18. § 1.) 1910. aug. 20. AS. 2, 636; a második teljesen új rendelkezés.

Nem számít, hogy hogyan történik a támogatás (tanács; újságban, folyóiratban, gyűlésen való védés stb.), lényeges az, hogy magára a bűntettre irányuljon.

Aki a sanyarú helyzetbe jutott ilyen kiközösítettet anyagilag támogatja, nem lesz bűnrészes.

3. *Communicatio clerici cum excommunicato in divinis* (c. 2338. § 2.). — A klerikus aki önként (scienter et sponte; c. 2229. § 2.) részt vesz egy *vitandus* istentiszteletén (communicatio), vagy ilyent istentiszteleti cselekményhez odaenged (plébános, rendfőnök), szintén bűntettet követ el. (Bűnpártolás.)

4. *Celebratio officiorum divinorum in locis interdictis* (c. 2238. § 3.). Jogellenes szentmise-bemutatás.

Bűntettet követ el, aki interdictum alá helyezett területen misézik, vagy misézni enged (ha hatalma van is egyébként).

5. *Admissio clerici excommunicati suspensi vel interdicti post sententiam* (c. 2339. § 3.).

Bűntettet követ el, aki tudva az említett minősített cenzúrával sújtottak közül valakit misézéshez enged, feltéve, hogy joga van azt engedélyezni, illetve megtagadni.

6. *Causatio interdicti localis vel personalis* (c. 2338. § 4.). Interdiktum előidézése, okozása.

a) *Bűntettet* követ el, aki bármely istentiszteleti cselekmény (officium divinum) végzését megengedi bírói ítélettel (sent. declaratoria vel condemnatoria) kiközösítettnek, felfüggesztettnek, vagy névleg tilalom alá vetettnek.

b) *Büntetés.*

Ad 1., 2., 3. *Simpliciter* fenntartott kiközösítés (l. s.).

Ad 4., 5., az ordinariusnak fenntartott, templomba való belépéstől eltiltás (*i. ab ingressu Ecclesiae*, 1. s.).

Ad 6. Személyes interdiktum (l. s.).

VII. *Contra sepulturam ecclesiasticam (c. 2339.)*

1. *Bűntettet* követ el,

a) aki merészkedik (ausus fuerit) megparancsolni, vagy kényszeríteni,[316] hogy egyházi temetésben részesítsék a hitetleneket, hitehagyókat (apostata), eretnekeket, szakadárokat, vagy kiközösített-

[316] Az általános nézet szerint e bűntett alanya: auctoritas publica. Vö. *Regatillo* II. nr. 1084; *Chelodi* nr. 73. De miért nem alkalmazhatná a kényszert pl. az elhunyt hozzátartozója? Szerény nézetem szerint, ez is magára vonja a büntetést.

teket, illetve interdiktummal sújtottakat (c. 2338,[317] ti. *post sententiam.* (Vö. c .1240. § 1, n. 1.); hacsak nem adta előbb a megbánás jeleit (c. 1240.).

A megbízottak, végrehajtók (sírások, koporsóvivők) nem követik el a bűntettet.

Szükséges a temetés megtörténte.

b) Aki (egyházi személy) önkéntesen (sponte) egyházi temetésben részesít hitetlent, közismert aposztatát, eretneket, szakadárt, vagy névleg kiközösítettet, illetve interdictum alá helyezettet.

2. *Büntetés*

ad a) *Nemini* (senkinek) fenntartott kiközösítés.

ad *b)* Ordinariusnak fenntartott, templomba való belépéstől tiltó interdiktum *(ab ingressu Ecclesiae).*

VIII. *Insordescentia in censura (c. 2340.)*

A cenzúra célja a bűnös megjavítása. Azért kívánatos a mielőbbi feloldás elnyerése. A megátalkodás tehát súlyos bűn.

1. *Bűntettet* követ el, aki

a) *egy éven át* (tempus utile, c. 35.) megátalkodott lélekkel (obdurato animo) megmarad a kiközösítés állapotában, noha tudja, hogy cenzúra alatt van és mégsem törekszik makacsságával felhagyni és a szükséges felmentést megszerezni. Eme magatartásával egyrészt a hívek közösségéhez tartozandóság szükségtelenségét, másrészt az egyházi hatóság megvetését fejezi ki. A makacsság, illetve megmaradás abból tűnik ki, hogy a feloldozás érdekében egyáltalán nem tesz lépéseket.

b) Azt, aki *féléven* át hasonló körülmények között a felfüggesztés állapotában megmarad, a felfüggesztett 6 hónap elteltével komolyan figyelmeztetni kell a makacsság felhagyására. Eme figyelmeztetés utáni egy hónap elteltével áll be a bűntett tényállása.

2. *Büntetés:*

ad *a)* eretnekgyanússág (c. 2314.),

ad *b)* hivataltól és javadalomtól való megfosztás (f. s.).

[317] Az elrendelés (mandare) egyházi vagy civil hatóság parancsoló tekintélyét tételezi fel. A kikényszerítés (cogere) viszont magánszemélytől is eredhet: fenyegetés, vagy erőszak által. A *sepultura*-n itt csak tumulatiot, a tulajdonképpeni egyházi eltemetést kell érteni, nem a *levatio cadaverist,* sem a templomi gyászistentiszteletet. A tényálláshoz a nagyobb szándékosság (dolus) hozzátartozik *(ausi* fuerint: 2229. § 2.).

174. § Egyházi személyek elleni bűntettek[318] (c. 2341—2344)

I. *Violatio privilegii fori (c. 2341.)*

E törvény az Egyház bírói mentességét védi (c. 120, 614. 680. 1553. § 1. n. 3.).

1. *Bűntettet* követ el,

a) aki a Szentszék engedélye nélkül világi bíró elé idézi[319] a bíborost, szentszéki követet (nuncius stb.), a római kúria nagyobb (magasabb) hivatalnokait a hatáskörükbe tartozó ügyek miatt,

b) avagy saját ordináriusát,

c) bármely, még címzetes (felszentelt) püspököt is (saját ordináriusán kívül), nullius apátot és prelátust és pápai jogú szerzet legfőbb elöljáróját;

d) ama egyházi személy, aki bírói kiváltságot élvező papot vagy szerzetest az ordinárius engedélye nélkül világi bíróság előtt perelni merészel (c. 2341., c. 2209!),

feltéve, hogy egyik sincsen a laikusi státusba visszahelyezve.

2. *Büntetés*

ad *a)* és *b)*. Szentszéknek *speciali modo* (különösen) fenntartott kiközösítés (l. s.);

ad *d)* Az ordináriusnak fenntartott hivataltól való felfüggesztés (ab officio. l. s.).

NB. Ha *világi* személy a tettes, a bűn nagyságához képest az ordinárius szab ki büntetést (c. 2341.).

[318] *Beste*, 1044. sq. — *Cappello*, nr. 312. sq. — *Chelodi—Ciprotti*, 99. sq. — *Coronata*, IV. 423. sq. — *Holböck*, II. 1109. — *Jone*, III. 519. sq. — *Regatillo*, II. 410. sq. — *Sipos—Gálos*[7], § 244.

[319] Elítélés végett a polgári peres ügyben: mint felperes; bűnvádi perben mint ügyész. Nem követ el tehát bűntettet az, aki a rendőrség, ügyész vagy bíró elé idézeti kibékülés, intelem vagy dorgálás végett, vagy mint tanút, szakértőt vagy képviselőt. Az sem követ el bűnt, aki viszontkeresetet nyújt be klerikus ellen, vagy az, aki az egyházi személy felperessel szemben fellebbezést nyújt be. Továbbá sem a bíró, sem a törvényhozó. (Vö. c. 2334. n. 1. Vö. *Regatillo* II. nr. 1086.) Az egyházi jogi személy perbe vonása szintén nem bűntett.

a) A bűntett tényállásához elég, ha a beadvány vagy vádemelés megtörtént, ha az illetőt nem is idézték meg a bíróságra. CP. 1948. ápr. 26.

b) *Gillet*, De fori privilegio in Collect. Mechliniens. 6, 1932, 418. sq. — *Roberti*, De privilegio fori, in *Apoll.* 3, 1930, 457 sq. — *Apoll.* 3, 1930, 457. sq. — *Uő.* De causis mixti fori in *Apoll.* 3, 1930, 330. sq. — *Teodori*, Privilegium fori, in *Apoll.* 5, 1932, 374.

II. *Violatio privilegii canonis (c. 2343.)*

A kánoni kiváltság a tettlegesség (iniuria realis) ellen védi az egyházi személyeket.[320]

1. A *bűntett tényállásához* tartozik, hogy az *iniuria* az egyházi személy testi épsége (megver, megsebez stb.), vagy szabadsága (börtön, letartóztatás), vagy méltósága ellen irányuljon (leköp, ruháját megtépázza stb.) és továbbá, hogy a cselekmény haragból, gyűlöletből, bosszúból, vagy más egyéb rossz szándékból történjék.[321]

A kiváltságot *tágan* kell értelmezni (a c. 19. és 22. ellenére!) feltéve, hogy az iniuria valóban súlyos.

A törvény a védett egyházi személyek négy kategóriáját különbözteti meg:

a) a római pápa,
b) bíboros és pápai követ,
c) pátriárka, érsek, püspök (címzetes is),
d) más pap és szerzetes.

2. *Büntetések*

ad *a)* 1° a Szentszéknek *specialissimo modo* (legkülönösebben) fenntartott kiközösítés;
2° ipso facto vitandus (kerülendő, l. s.);
3° infamia iuris (l. s.);
4° a klerikust le kell fokozni (f.s.);

ad *b)* 1° A Szentszéknek *speciali modo* (különösen) fenntartott kiközösítés;
2° infamia iuris (l.s.);
3° hivatal, javadalom, méltóság stb. megfosztása (f. s.).

ad *c)* A Szentszéknek *speciali modo* fenntartott kiközösítés (l. s.).

[320] II. lateráni zsinat, (1139) (c. 5., c. 29. C. 17., q. 4.)

[321] Nem követ el tehát bűntettet, aki tévedésből (világinak hitte), játékból, jogos önvédelemből, megfenyítésből követi el az említett cselekményeket. Ugyancsak nincs bűntett „etsi adsit grave peccatum si quis percutiat clericum cum matre, uxore aut sorore turpiter agentem vel ex ira subitanea et aliis in causis!" *Cappello*, 379; *Regatillo*, nr. 1088.)

„Non incidit in censuram fur et columniator clericorum..."

„Mandantes, consulentes, consentientes, ratihabentes, non impedientes non excluduntur a censura ad norm. can. 2231.; „si plures ad idem delictum perpetrandum concurrerint licet unus tantum in lege nominetur, tenentur, nisi lex expresse aliud caverit eadem poena..." cf. c. 2209." *Palazzini—Jorio*, Casus conscientiae II. 554. — *Cappello*, im. n. 270—275. *Cappello*, Praescriptum can 2343. § 4. seu excom. lata in percussores clericorum et religiosorum, in *Jus Pontificium*, 6, 1926, 294. sq. — *Teodori*, Privilegium Canonis in *Apollinaris*, 5, 1932, 112. sq.

ad *d)* 1° Az ordináriusnak fenntartott kiközösítés (l. s.);
2° és az ordináriustól megállapítandó egyéb büntetések (f. s.).

III. *Iniuria verbalis (c. 2344.)*

Az előbbi bűntetthez (iniuria realis) hasonló: az *iniuria verbalis*, amely szóval, vagy írásban történik (megszólás, rágalom, vagy becsmérlés). Minden ilyen cselekmény bűntett lehet (c. 2355), de a jelen esetben csak ama cselekmények minősülnek bűntetteknek, amelyek *tárgyilag* az egyházi hatóság megvetésére irányulnak. Ezek: pápa, bíboros, pápai követ, a római kongregációk és bíróságok és azok nagyobb hivatalnokai és a saját ordinárius.

Az ordinárius *hivatalból* cenzúrával és más büntetéssel is elégtételt vehet (l. s.).

1. *Bűntettet* követnek el azok, akik az említett személyeket újságban, nyilvános beszédekben, könyvekben (libelli), röpiratokban közvetlenül vagy közvetve becsmérlik, vagy intézkedéseik és rendeleteik (acta, decreta, decisiones, sententiae) ellen ellenséges hangulatot (simultas) és gyűlöletet szítanak.[322] Ez utóbbi feltételezi a szakadárságot.

2. *Büntetés.* Az ordinarius *hivatalból* cenzúrával és más büntetéssel is elégtételt vehet (f. s.)

IV. *Violatio clausurae (c. 2342.)*

Az ünnepélyes szerzetesek klauzurájának megsértése.

1. *Bűntettet* követ el,

a) 1° bármilyen rendű, rangú és nemű[323] egyén, aki a klauzurába (clausura monialium) engedély nélkül belép, vagy aki őt bevezeti (introducendo: kaput nyitva, invitálva, beerőltetve), vagy beereszti (admittendo: kapus, elöljáró); (c. 2342. n. 1.)

2° mindaz az *apáca*, aki pápai engedély nélkül megy ki a kolostorból, a fenyegető életveszély esetét kivéve (c. 601., c. 2342. n. 3.).

[322] Privát beszélgetés levelek, szatírák, ha kisebb körben el is terjednek, nem tartoznak ide, sem az, ha valakinek kijelentése vagy írása később akaratán kívül újságba vagy könyvbe kerül. *(Chelodi,* nr. 76.)

[323] *Cappello,* (nr. 319.) és mások szerint (pl. *Regatillo* nr. 1087.) ez nem vonatkozik a 7 éven aluliakra. Mások, így *Ciprotti* (De consummatione delicti, 19.) szerint ezekre is áll. — Az előbbi nézet tartható, mivel a kánonban *cuiusvis aetatis* nem szerepel, mint az előző jogszabályban. (Apost. Sedis.)

Schweiger, Quaenam religiosae intelligantur nomine monialium in n. 3. c. 2342. in *Commentarium* pro Religiosis, 4, 1923, 140. sq. — *Teodori,* Clausurae violatio, in *Apollinaris,* 1932, 108. sq.

b) az a nő, aki ünnepélyes férfi szerzetesek klauzuráját (clausura regularium, c. 2342. n. 2.) megsérti, kivéve a tényleges államfőt, feleségét és annak kíséretét (c. 598.);

c) az a rendi elöljáró és bárki más, aki bármilyen korú nőt bevezet vagy beereszt (c. 2342. n. 2.),

2. *Büntetés: ad a)* 1° Szentszéknek *simpliciter* (egyszerűen fenntartott kiközösítés (l. s.),

2° az egyházi személyek ezenkívül a bűnösség arányában felfüggesztendők (f. s.).

ad b), c) A Szentszéknek *simpliciter* fenntartott kiközösítés (l. s.).

ad c) még: A klauzurába valakit bevezető vagy beengedő szerzetest meg kell még fosztani hivatalától és aktív, valamint passzív szavazati jogától (c. 2342. n. 2.).

175. § Egyházi dolgok elleni bűntettek[324] (c. 2345—2349)

I. *Usurpatio et detentio bonorum Ecclesiae Romanae (c. 2345.)*

1. *Bűntettet* követ el, aki a római Egyházhoz[325] tartozó javakat és jogokat (személyesen, vagy mások útján) jogtalanul bitorolja (használja) vagy visszatartja.

A bitorlás (usurpatio) idegen dolog rosszhiszemű elfoglalása erőszakkal, vagy csellel, úgy, mintha joga lenne hozzá az illetőnek.

A visszatartás (detentio) pedig a birtokába jutott hasonló javaknak és jogoknak, mint sajátjának megtartása.

2. *Büntetés.*

a) A Szentszéknek *speciali modo* (különösen) fenntartott kiközösítés;

b) a klerikus ezenkívül megfosztandó hivatalától, javadalmától, méltóságától (f. s.);

c) és inhabilissá nyilvánítandó azokra (f. s.).

II. *Usurpatio aliorum bonorum ecclesiasticorum (c. 2346.)*

Az előző kánon a római Egyházhoz tartozó javakat, ez a jogszabály pedig *mindenemű* egyházi javak büntető védelmét szolgálja.

1. *Bűntettet* követ el bárki (pap vagy világi, ordinárius, püspök, érsek; egyén vagy hatóság), aki

[324] *Beste*, 1046. sq. — *Chelodi—Ciprotti*, 105. sq. — *Coronata*, IV. 4521. sq. — *Holböck*, II. 1111. sq. — *Jone*, III. 525. sq. — *Regatillo*, II. 413. sq. — *Sipos—Gálos*[7] § 244.

[325] A censura régi megfelelője a pápa világi hatalmát védte (const. Ap. Sedis I. 12.). Most ez a jogszabály mind a Vatikán állam, mind pedig a római Egyház (Szentszék) anyagi természetű védelmét biztosítja.

a) bármilyen természetű egyházi javakat, akár ingó, akár ingatlan, akár corporalis, akár incorporalis.

b) maga vagy mások által,

c) saját javára fordítani (in proprios usus convertere) és jogtalanul használni (usurpare) merészel (praesumpserit c. 2209.),

d) vagy megakadályozza, hogy az egyházi javak jövedelmét azok élvezzék, akiket megillet.[326]

Az általános nézet szerint a bitorolt, usurpált javak megszerzői, bérlői (vétel, ajándékozás, örökség) szintén e bűntettet követik el.[327]

Mi azonban azt valljuk, hogy ezek nem tekinthetők a bűntett alanyainak, mert

1° a 2346. kánon egyáltalán nem tesz említést róluk (c. 17.),

2° a büntető jogban nem kiterjesztő, hanem *megszorító* magyarázatot kell alkalmazni (c. 19.).

3° A kódex előtti disciplina nem lehet irányadó, hiszen azok a rendelkezések a kódex hatálybalépésével erejüket vesztették.

4° A S. *Poenitentiaria* a szentévre szóló felhatalmazásoknál alkalmazott formulák (sine licentia acquisiverint)[328] nincsenek nézetünk ellen, hiszen ez csak annyit mutat, hogy az új kódex kihirdetésével a régi formulákat még nem dolgozták át a kódex szellemében.

2. *Büntetés.*

a) A fenti bűntett elkövetője a Szentszéknek *simpliciter* (egyszerűen) fenntartott kiközösítés (l. s.) mindaddig, amíg a kérdéses javakat vissza nem térítette és az említett akadályt el nem hárította.

b) Ha kegyúr követi el a bűntettet, a kegyúri jog azonnal megszűnik (l. s.).

c) Ha klerikus, akkor (még ha csak beleegyezett is), minden javadalomtól meg kell fosztani (f. s.), és javadalomra képtelennek (inhabilis) nyilváníttassék (f. s.), és az ordinárius fenyítő felfüggesztéssel büntesse (suspensio vindicativa ab ordine (f. s.).

[326] Vö. Trident. sess. 22, c. 2. Nem tartoznak e kategóriába a tolvajok, a likvidálók, az usurpált javak kezelői, művelői stb.

[327] Vö. *S. Offic.* 1874. jul. 8.; *Poenit.* 1906. márc. 8.; IX. Pius, 1873. jul. 25. Vö. a további bizonyítékokat: *Regatillo* II. nr. 1091.

[328] AAS 16, 311; 25, 14; 25, 145.

III. *Illegitima alienatio bonorum ecclesiasticorum (c. 2347.)*

Az egyházi javak érvényes és törvényes elidegenítéséhez az illetékes egyházi hatóság (c. 534 § 1. és c. 1532.) engedélyére van szükség.

Az elidegenítés a tulajdonjog teljes átruházását jelenti a helybeli polgári törvények előírásai szerint (c. 1529.).

1. *Bűntettet* követ el az, aki

a) kellő engedély nélkül egyházi javakat elidegeníteni merészel,[329]

b) törvényellenesen az 534. § 1. és 1532. kánoni rendelkezés ellenére beleegyezését adta az egyházi javak elidegenítéséhez.

2. *Büntetés*

a) Ha az érték nem haladja meg az 1000 lirát, a büntetés megállapítása az ordináriustól függ;

b) ha nem haladja túl a 30 000 (harmincezer) lirát.

1° a kegyurat meg kell fosztani a kegyúri jogtól (f. s.),

2° a vagyonkezelőt a hivatalától (f. s.),

3° a szerzetes elöljárót vagy gondnokot hivatalától és más hivatalra képtelennek kell nyilvánítani (f. s.),

4° az ordinárius és más hivatalt, illetve javadalmat élvező egyházi személy az okozott kárt kétszeresen fizesse vissza a megkárosított egyháznak vagy intézménynek (f. s.),

5° más egyházi személyt fel kell függeszteni az ordinárius belátása szerint (f. s.).

c) Ha a Szentszék engedélye nélkül (c. 534., 1532.)[330] eladott tárgy értéke a 30 000 (harmincezer) lirát túlhaladja, akkor az összes érdekeltek

[329] Példák: „Venditio, permutatio, donatio, datio in solutum, non autem emphyteusis, locatio, hypotecatio, pignoratio etc." Vö. *Chelodi* im. nr. 79.

Áll ez akkor is, ha más egyházi fizikai vagy jogi személyekre történik az átruházás? — Valószínűleg igen, mivel minden jogi személy sajátosan tulajdonosa a bírt javaknak (c. 1499. § 2.). Vö. *Chelodi*, im. nr. 79. p. 108.

Piccinino, L'alienazione, dei boni ecclesiastici, Genova, 1928. — *Teodori*, Alienantes bona ecclesiastica sine beneplacito Apostolico, in *Apollinaris*, 5, 1932, 247. sq.

[330] E két kánon szerint a *res pretiosa* és a 30 000 lirát túlhaladó egyházi vagyonság elidegenítéséhez kell római engedély. Ennek áthágása képezi e kánon szerint a bűntettet. Viszont a c. 1281. § 1. szerint bizonyos ereklyéket és képeket nem lehet eladni római engedély nélkül. (A. S. C. C. szerint [1919. júl. 12.] a kegytárgyak [donaria] elidegenítéséhez is római engedélyre van szükség [AAS 11, 1919, 416; AAS 14, 1922, 1960].) — Tehát az előbbi előírások megsértése nem esik a c. 2347. tényállása közé, az ereklyeeladás sohasem, a kegytárgyak eladása csak akkor, ha értékük meghaladja a 30 000 lirát, vagy egyébként a *res pretiosa* kategóriába tartozik. (*Chelodi* imp. nr. 79. p. 109.)

(eladók, vevők, engedélyt adók) *nemini* fenntartott kiközösítésbe esnek (l. s).[331]

Ezenkívül az ilyen jogügylet ipso facto érvénytelen.

d) *Negligentia in executione legati vel donationis ad causas pias* (c. 2348.).

1° *Bűntettet* követ el, aki a kegyes célra[332] hagyott legatumot[333] vagy ajándékot (donatio) akár élők között, akár végrendeletileg, mégha fiducia[334] révén is, vagy annak teljesítését elhanyagolja.

2° *Büntetés*

Az ordinárius cenzurával is büntetheti a tettest.

e) *Recusatio praestationum* (c. 2349.).

1° Bizonyos egyházi funkciók végzéséért (rendi, joghatósági, közigazgatási: c. 463., 1507) a szokásos, vagy törvényesen megállapított díjszabások szerinti járandóságok megtagadása bűntett.

2° *Büntetés*

Az ordinárius belátása szerint szab ki büntetést addig, amíg a törvényes kötelezettségnek a mulasztók eleget nem tettek.

[331] *Regatillo* (im. II. nr. 1962.) tévesen f. s. kiközösítésről beszél.

A jelen helyzetben a c. 534. § 1. + 1532. § 1. n. 2., a Szentszék további intézkedéséig a 30 000 lira vagy frank *egyenlő* 10 000 arany lirával vagy arany frankkal (C. Cons. 13. julii 1951. AAS, 43/1951/602.), amely jelenleg 3 millió folyó lirának felel meg (Monitor eccl. 78/1953/109. Casus cons. 52. („perdurantibus praesentibus adiunctis et ad nutum S. Sedis, ad eandem S. Sedem recurrendum quotiescunque agitur de summa pecuniae, quae decem millia francorum seu libellarum *aurearum* excedat." AAS 43/1951/603. Nincs szükség apostoli engedélyre, ha olyan alkalom, szükség vagy nagy érdek merül fel, amely miatt nem lehet várni az engedély megérkezéséig; ebben az esetben a püspök engedélye elégséges (periculum est in mora). *Palazzini*, Casus consc. II. 54—55.

A büntetés bekövetkeztéhez tudni szükséges:

a) hogy egyházi tulajdonról legyen szó,

b) hogy szentszéki engedélyre van szükség,

c) hogy az áthágás cenzurával van sújtva.

Palazzini—Jorio, Casus consc. II. 562. — *Capello*, im. n. 404—420.

[332] Causae piae (vallásos vagy karitatív cél).

[333] *Legatum* örökségi rész, amelyet az örökös másnak köteles átadni, a végrendelkező akarata szerint.

[334] A kegyes akarat végrehajtása más valakire hárul, aki titokban értesül ama személyről, akinek azt adni kell.

176. § Az élet, szabadság, tulajdon, jóhírnév elleni bűntettek[335] (c. 2350—2355)

I. *Az élet elleni bűntettek* (c. 2350—2355.)

Három bűntényt sorol ide a kódex: a magzatgyilkolást (abortus), az öngyilkosságot (suicidium) és a párbajt (duellum).

1. *Abortus* (magzatelhajtás, c. 2350.) bűntettét követi el az anya s mindaz, aki eredményes fizikai vagy erkölcsi közreműködéssel éretlen magzat (fetus) tényleges elhajtását előidézte. Éretlen a magzat, amely az anyaméhen kívül még nem életképes, vagyis a fogamzástól a 180. napig. A hatodik hónap után már mesterségesen életben tartható, azért aki a házasság után a hatodik hónapra születik, törvényesnek tekintendő (c. 1115. § 2.) A hetedik hónapba lépő magzat már érettnek (maturus) tekintendő s így az ilyen magzat elhajtása nem abortus, hanem a születés siettetése (acceleratio partus), amely súlyos okból megengedett.

Lényeges, hogy *ténylegesen* bekövetkezzék a magzatelhajtás. Tehát nem esnek ide:

a) a fogamzás megakadályozására vonatkozó cselekmények, még a copula után sem;

b) a craniotomia,[336] amely nem magzatelhajtás, hanem magzatölés (homicidium).

(Nem lehet itt analógiát alkalmazni. (c. 2219. § 3.).

c) A *császármetszés* (operatio caeserea), az anyaméh megnyitása a magzat kivétele végett,

d) *laparotomia,* a természetes helyén kívüli magzat műtéti kivétele.

[335] *Beste,* 1048. sq. — *Chelodi—Ciprotti,* 111. sq. — *Coronata.* IV. 475. sq. *Holböck,* II. 1114. sq. — *Jone,* I. 530. sq. — *Regatillo,* II. 417. sq. — *Sipos—Gálos* § 245.

[336] „An tuto doceri possit in scholis catholicis licitam esse operationem chirurgicam quam *craniotomiam* appellant, quando sc. ea omissa mater et filii perituri sint: ea contra admissa salvanda sit mater, infante pereunte." Respondit: *„Tuto doceri non posse."* (S. *Offic.* 1884. május 18. Hasonlóképp XI. Pius, *Casti Connubii,* Denz. 1889.)

Ugyancsak *nem* magzatelhajtás (eiectio fetus viventis non vitalis) az *embryotomia* (occisio fetus viventis in utero matris et consequens extractio) az általános nézet szerint, mivel a büntető jogban szoros értelmezést kell alkalmazni (c. 19.). *Felici* ellenkező nézetet vall, de a végén megjegyzi: „quidquid est cum simus in re discussa, nequit urgeri excommunicatio in eos qui embryotomias (craniotomia, — cephalotripsia, sphenotripsia embriulcia evisceratio etc., peragunt et qui amplius plecti poenis ferendae sententie in homicidas latis can. 2354.)

Palazzini, Casus conscientiae, II. De censuris, 62. (Felici).

e) *Procurare abortum,* előidézése annyit jelent, hogy valaki szándékosan, direkt az éretlen magzat eltávolítására törekszik (pl. percussio, venenum) úgy, hogy be is következzék.[337] Ha *indirekte* következik be, pl. daganat-műtét (tumor)[338] következtében áll elő, nem esik e kategóriába.

2) *Büntetés.*

a) ordináriusnak fenntartott kiközösítés (l. s.);

b) egyházi személy esetében: letétel (depositio, f. s.).

A *mandans* is beleesik (c. 2209.).

Nem áll be a cenzúra annál, aki az eredmény beállta előtt elkövetett bűnét megbánta (meggyónta).[339]

II. *Suicidium (öngyilkosság)* (c. 2350, § 2.)

1. *Bűntettet* követ el, aki önelhatározásból megfontoltan önéletét elveszi. A szándékosságot vélelmezi a jog és nem az elme-

[337] *Abortum* directe (voluntarium directum) procurat, qui intendit abortum procurare et mediis physicis utitur ad finem aptis (sive per se sive per alium), A mai felfogás szerint a fogamzással egyidejűleg egyesül a lélek a magzattal, és így minden élő magzat lélekkel bír.

[338] *Indirecte* (voluntarium indirectum) qui ponit actionem bonam vel indifferentem (v. g. medicamenta sumit ad valetudinem recuperandam, ex qua sequatur una cum effectu bono directe intento, effectus malus nempe abortus, forte praevisus sed nunquam intentus. — Abortus *directe* procurare „in praegnantia uterina" nunquam licet, quia nunquam licet occidere innocentem,, ne ad finem quidem bonum. Abortus therapeuticus quod esset obiective malum, licet *indirecte* ut vita matris servetur (duplex effectus) — Vö. *Palazzini,* Casus conscientiae, II. De Cenzuris. pag. 59. Az *orvosok* sokan az *abortus therapeuticus* elvetését, amelyet a polgári törvénykönyv is megenged, vagy legalább nem büntet, inhumanusnak tartják. „Hi medici (iuxta sententiam Theologorum communem) nisi ex prudenti monitione bonus fructus sprentur, in *bona fide* reliquendi sunt. Quodsi dubii hac de re sententiam confessarii vel sacerdotis exquirant, hic iuxta rei veritatem respondeat, nil de ecclesiae prohibitione innuens nisi concepte de sententia ecclesiae interrogetur." *Palazzini,* im. uo.

[339] Licet extrahere *uterum* gravidum tumore maligno affectum, nisi aliter matris saluti consuli possit. (*Casus cons.* 61.)

Nouv. Rev. Theol. 1933, n. 6—7. Mors enim infantis indirecte tantum ex ea sequitur mivel megszűnt a makacsság, enélkül pedig nincs cenzura (Sz. Alfonz, Coronata, Cappello), mások (Roberti, Vidal, Felici) azt tartják, hogy bekövetkezik a cenzura; mivel jóllehet a bűn elengedést nyer a gyónásban, de a büntetés nem a bűnben való megmaradásnak, hanem az *előbb* elkövetett bűntettnek a következménye. — Mivel vita van, a *cenzura* nem urgeálható, feltéve, hogy az érdekelt mindent megtesz a bűnös eredmény megakadályozására. — *Palazzini,* Casus consc. II. De poenis, 63.

Vö.: *Btk.* 256. § (magzatelhajtás).

zavart (c. 2200. § 2.). Ez utóbbit tehát nem vélelmezi, hanem *bizonyítani* kell, akár orvosi bizonylattal, akár másképpen. Ha azonban akár az elmeállapotról, akár a halál okáról (véletlen vagy szándékosság) kétség merül fel, a szerencsétlen embernek kell kedvezni, vagyis *sine pompa* el kell temetni.

2. *Büntetés:*

a) *Ha bekövetkezett a halál:*

Az egyházi temetést el kell tiltani, hacsak a megbánás jeleit nem mutatta (c. 1240. § 1.). (Ez inkább a hozzátartozókat sújtja)

b) *Ha életben marad:*

1° remotio ab actibus legitimis,

2° egyházi személynél

felfüggesztés az ordinárius ítélete szerint (f. s.),

egyházi hivataltól és javadalomtól való megfosztás, amellyel külső vagy belső forumbeli lelkipásztorkodás van kapscolva (f. s.).

III. *Duellum (párbaj* c. 2351.)

1. A párbaj bűntette két személy között közös megegyezésen alapuló az élet kioltására alkalmas fegyverekkel vívott küzdelem a felmerült vitás ügy elintézésére.

Az ún. diákmenzura[340] szintén a párbaj fogalma alá esik.

a) A párbaj bűntettét követi el:

a kihívó és kihívott elfogadó (akkor is, ha a párbaj valójában nem jön létre);

a bármi módon segítő és közreműködő;[341]

a párbajt jelenlétükkel megtisztelő (de industria),[342]

és mindaz a polgári vagy katonai hatóság, amely megengedi, vagy nem tiltja el a párbajt, holott megtehetné.

2. *Büntetés*

a) A Szentszéknek *simpliciter* fenntartott kiközösítés;

b) a párbajozók és segédek részére infamia iuris (l. s.) = post duellum!

IV. *A szabadság elleni bűntettek*

Két bűntett tartozik ide: a kényszerítés a papi vagy szerzetesi állásra — és a nőrablás (raptus).

[340] *Mensurae academicae*, főleg a németeknél játék, vagy gyakorlat végett.

[341] Provokációs levél írói, vivői, a segédek, a becsület-tanács tagjai, orvos, gyóntató, akik előzetes megbeszélés alapján vannak jelen, továbbá, akik a helyet, fegyvert, kocsit biztosítják.

[342] Akik nem véletlenül, titokban, kíváncsiságból vannak ott, hanem buzdításul, lelkesítésül.

1. *Coactio quoad statum clericalem et religiosum* (c. 2352.)

a) Az élethivatás választási szabadsága ellen *bűntettet* követ el az,

1° aki valakit a papi pályára való lépésre (tonzura felvételére. nem pedig a következő rendekre) kényszerít, vagy

2° akár férfit, akár nőt bármely szerzetbe (noviciatusba) való belépésre, vagy pedig szerzetesi (egyszerű, ünnepélyes vagy ideiglenes) fogadalom letevésére súlyosan kényszerít.[343]

b) *Büntetés*

Nemini fenntartott kiközösítés (l. s.), de csak *effectu secuto* (belépés és fogadalomtétel után).

2. *Raptus* (c. 2353.): rablás, a nő biztos helyről bizonytalan helyre való elvitele.

a) A rablás bűntettét követi el az, aki bármilyen nőt (leány, özvegy, honesta, corrupta etc.)

házasságtörés céljából vagy kéjelgésre (raptus violentiae), vagy a kiskorút beleegyezésével, de szülei akarata ellenére (raptus seductionis) elvisz.

b) *Büntetés*

1° exclusio ab actibus legitimis (l. s.),

2° más büntetést az ordinárius szab ki. (f. s.)

V. *Delicta mixti fori* (c. 2354) (in foro civili punita)

Több bűntett van, amely egyaránt megzavarja az egyházi és állami rendet. Mindkét hatalom érdeke tehát, hogy ezeket megfékezze. Hajdan mindkét hatalom büntetéseket állapított meg e bűntettekre, és az adott esetben a *ratio praeventionis* érvényesült.

Jelenleg az a helyzet, hogy ha világi személy követi el, akkor a világi hatalom büntet, ha egyházi személy, aki bírói kiváltsággal bír, akkor elvben az Egyház magának vindikálja a jogot, hogy felette bíráskodjék. *De facto* azonban a klerikusok hasonló bűntetteiben is a világi bíróságok ítélkeznek.

1. *Bűntettek.*

Az élet, szabadság és tulajdon elleni *vegyes* forumú bűntettek a következők:

[343] Fenyegetés, *importunae preces.* (Vö. Bánk, *Connubia canonica*, Roma, 1959, 422.

a) Gyilkosság [344] (homicidium volontarium),

b) kiskorú gyermekrablás, bármely nemhez tartozók,

c) rabszolgakereskedés,[345] embervásár (venditio hominis), szolgaságra vagy más célra,

d) uzsora (usura),[346]

e) rablás (rapina), idegen dolognak erőszakos elvitele,[347]

f) minősített lopás *(furtum qualificatum)* és nem minősített[348] lopás lényeges dologban *(furtum simplex in valde notabili)*,

g) gyújtogatás (incendium),

h) súlyos csonkítás *(mutilatio)*, sebesítés *(vulneratio)*, erőszakoskodás *(violentia)*,

2. *Büntetés*

a) Ha világi a tettes, a jogos büntetést a világi bíróság szabja ki,[349] amelyet az Egyház egyszerűen elismer.

b) Az Egyház ezenkívül kizárja

1° az *actus legitimus* élvezetéből és

2° minden egyházi hivatal betöltéséből (c. 2354. § 1. l. s.).

c) Ha a tettes *egyházi* személy, az egyházi bíróság jár el ellene és a következő büntetések jöhetnek szóba.[850]

1° poenitentia, cenzura, hivataltól és javadalomtól való megfosztás, letétel (depositio, mint: f. s.).

2° A gyilkosságban részes egyházi személyt le kell fokozni (degradatio; f. s.).

[344] Az ősegyházban kapitális bűn volt, amely bűntény szabálytalanságot vont maga után; különösen súlyos volt az *assassinium* (homicidium proditorium), amely kiközösítéssel járt. (Vö.: *Hollweck*, § 152.) Ma is fennáll az *irregularitas* (c. 985.) és a kegyuraság elvesztése (c. 1479.).

Magyar *Btk.* 253., 254. §, 257. § (gyilkosság).

[345] A pápák szigorúan tiltották (c. 1, X, 5, 18.). Aki embert lop és eladja, halállal bűnhődjék (a polgári hatóság által).

[346] Vö.: *Funk*, Geschichte des kirchlichen Verbotes, Tübingen, 1876; *Chelodi*, Le probizioni dell'usura, in Riv. Trident. XIV. (1914.) 80. sq. — *Btk.* 307. §.

[347] Btk. 299. §.

[348] Btk. 291 és 292. §, 297. §.

[349] Nem szabad direkt *megölni* azt, aki halálra méltó bűntényt nem követ el. (S. Offic. 2. dec. 1940. AAS 32, 553.)

[350] Ha azonban a világi hatóság büntet itt is, mivel nem ismeri el a *privilegium fori*-t, akkor az egyházi büntetés mérséklendő, vagy egészen el is hagyható *(ne bis in idem:* c. 2223, § 3., n. 2, 3.).

VI. *A becsület (honor) és jóhírnév (bona fama) elleni bűntettek: Iniuria verbalis et diffamatio* (c. 2355.)[351]

A tisztelet (honor) megsérthető

negatíve: a köteles megnyilvánítás elmulasztásával;

positíve: gyalázkodással (contumelia), amely fizikailag, vagy erkölcsileg jelenlévő (kép, megbízott) egyén tiszteletadásának jogtalan megsértése.

A *diffamatio* lehet: *megszólás* (detractio), amely kellemetlen, igaz, de titkos tulajdonságnak (becsület, tudomány stb.) vagy ténynek (vagyoni állapot) ok nélküli feltárása;

rágalmazás (calumnia), ha hamis tulajdonságról vagy tényről van szó.

1. *Bűntettet* követ el, aki nem tettleg, hanem szóban, írásban, vagy bármi más módon valakinek (fizikai vagy jogi személy, élő vagy holt) igazságtalanságot okoz (iniuria), vagy annak jó hírét megsérti.

A kölcsönös iniuria kiegészíti egymást, hacsak az egyik nem sokkal súlyosabb, mint a másik. (c. 2218. § 3.)

2. *Büntetés.* Ha polgári keresetről van szó, a tettest rá kell szorítani arra, hogy elégtételt adjon és az okozott kárt megtérítse (a fél kérésére és hivatalból). (c. 1618.)

Ezenkívül megfelelő büntetést és penitenciat kell kiszabni.

Bűnvádi kereset kapcsán, büntetés, főleg egyházi személyeknél: meg nem határozott felfüggesztés, hivataltól és javadalomtól való megfosztás.

177. § A nemi erkölcsbe (szemérem) ütköző bűntettek[352] (c. 2356—2359.)

E bűntettek sajátosságai a következők:

1. A világi tettesek részére mindig szükséges az egyházi büntetés előtt a világi hatóság részéről a törvényes ítélet (legitima damnatio), kivéve a nyilvános házasságtörést és ágyasságot.

2. Ha nagyobb rendben lévő egyházi személyek a bűnösök, a büntetés bekövetkeztéhez mindig szükséges a bűnös szokás (habitus criminosus). A c. 2329. § 2. ugyanis nem egyszeri, hanem *gya-*

[351] Vö. P. *Ciprotti,* De iniuria ac diffamatione in iure poenali canonico, Romae, 1937.

[352] *Beste,* 1053. sq. — *Cappello,* — *Chelodi—Ciprotti,* 118. sq. — *Coronata,* IV. 503. sq. — *Holböck,* II. 1117. sq. — *Jone,* III. 536. sq. — *Regatillo,* II. 421. sq. — *Sipos—Gálos* § 245.

kori bűnténnyt tételez fel (exercuerint), kivéve a 16 éven aluliakkal elkövetett bűnt (itt egyszeri bűntett is elégséges).

3. A c. 2359-ben szereplő bűntettek mind szentségtörést (sacrilegium, c. 132. § 1.) is involválnak.

4. *Felosztás*

A nemi erkölcsbe ütköző bűntetteket a tárgy és a bevégzettség szempontjából négy osztályra oszthatjuk: luxuria consummata secundum naturam; luxuria consummata contra naturam; luxuria non consummata, luxuria innominata.

I. *Luxuria consummata secundum naturam*[353]

Az ide sorolandó bűntettek közös vonása: a *copula naturalis perfecta* (kivéve a stuprum esetét).

Ide tartozik:

1. *Stuprum* (erőszakos nemi érintkezés). (c. 2357. § 1., 2358., 2359. § 2).

a) Szoros értelemben: defloratio virginis invitae (fenyegetés, csel stb.). Aktív alany: férfi; passzív alany pedig érintetlen leány.[354] Házassági vagy egyéb ígérettel kicsalt beleegyezés: a csábítás (seductio), de nem erőszak.[355]

Elégséges a defloratiohoz a *copula* megkezdése, de nem szükséges annak befejezése.

b) *Büntetés:*

1° világiaknál:

infamia iuris (l. s.),

f. s. de csak a polgári ítélet után (c. 2357. § 1.) ;

2° kisebb rendben lévő klerikusoknál ez különösen büntetendő (c. 2358).

Büntetés az, mint előbb; továbbá adott esetben a klerikusi statusból való elbocsátás (f. s.).

3° *Nagyobb* rendben lévő klerikusoknál:

a) felfüggesztés,

b) infamia iuris,

c) hivataltól, javadalomtól, méltóságtól és megbízástól való megfosztás (f. s.);

[353] *Luxuria completa* (consummata) si ad ultimum terminum naturalem pertingit (in viris effusio seminis, in feminis ordinarie effusio humoris virginalis). — *Luxuria secundum naturam,* si effectus generationis per se possibilis est.

[354] *Tágabb* értelemben: oppressio cuisusvis mulieris honestae, sive virgo est, sive non.

Legtágabb értelemben: oppressio cuiusvis mulieris etiam viduae, corruptae, coniugatae. — *Btk.* 276 §.

[355] *Noldin—Heinczel* (im. nr. 23.) szerint ide tartozik a kényszer, fenyegetés, csel (azt mondja, hogy szabad), házasság, vagy nagy hozomány hamis ígérete, álomban, részeg állapotban elkövetett cselekmény is.

d) súlyosabb esetben: letétel (depositio; f. s.). Ez utóbbi esetben csak a *szokásos* cselekedet képez büntényt (habitus: c. 2359), egyébként csak *delictum innominatum* bűne.

2. *Incestus* (vérfertőzés)[356] (c. 2357. § 1., 2358., 2359. § 2.).

A házassági akadályok mértékéig tilos copula vérrokonok és sógorok között. Más rokonság (törvényes, lelki) e szempontból nem jön tekintetbe.

3. *Adulterium* (házasságtörés, c. 2357. § 2., 2358., 2359. § 2.). Természetes copula két különnemű személy között, akik közül legalább az egyik (férfi, vagy nő) érvényes házasságban él, még ha a másik házasfél bele is egyezik. (Soluta cum ligato, vel ligata cum soluto.)[357]

a) A világi és *kisebb* rendű klerikus esetében csak a *nyilvános* házasságtörés bűntény (c. 2357. § 2. 2358. + 2197. n. 1.), egyébként *delictum innominatum* lenne és a c. 2358. alapján büntetendő.

Magasabb rendben lévő klerikusnál pedig csak házasságtörő viszony (habitualis relatio adulterina: c. 2359. § 2.: exercuerit). — Egyébként a c. 2359. § 3., jön alkalmazásba.

A nyilvános ágyasságban lévő nő büntetése: c. 2359. § 2., 2209. § 2., 2232., ha társa klerikus és a bűntett habituális.

b) *Büntetések:*

1° világiak esetében: exclusio ab actibus legitimis (f. s.),

2° kisebb rendű klerikusok esetében: tetszés szerinti büntetés: az elbocsátásig (f. s.),

3° magasabbrendű klerikus esetében u. a. a büntetés, mint a *stuprum* büntetése.

4. *Concubinatus*[358] (ágyasság c. 2357. § 2., 2358., 2359. § 1.).

Mivel nemcsak az együttélés, hanem az ilyen személy gyakori látogatása is (c. 133. § 3., 4.) beletartozik az ágyasság fogalmába, azért röviden így határozható meg: Érvényes házasság nélkül élő két személy huzamos nemi kapcsolata (copula habitualis).

Tehát nem szükséges, hogy egyik, vagy másik szabad állapotú legyen: ha házas, akkor *adulterium*, vagy *bigámia* is kapcsolódik hozzá.

a) Az ágyasság bűntettét követi el az a világi, vagy szerzetes nagyobb rendben lévő klerikus, aki a kánoni figyelmeztetés után nem hagy fel vele (c. 2359. § 1.).

Perdöntő vélelem szól mellette, ha az ordinárius figyelmeztetése után nem bocsátja el, vagy tovább látogatja (c. 133., 2176.).

[356] Incestus est copula cum cognatis vel affinibus cum quibus secundum legem Ecclesiae validum matrimonium iniri nequit (c. 1076, 1077.). — *Btk.* 282. §.

[357] Adulterium est copula cum alterius coniuge (*simplex:* solutus cum legata; *duplex:* ligatus cum ligata).

[358] Concubinatus est frequens copula cum eadem persona ad quandam similitudinem cum vita coniugali (*Noldin—Heinzel,* De cast, nr. 16.). — A *világi* nyilvános (c. 2137. n. 1.) konkubináriusok, mint *peccatores publici,* ki vannak zárva az *actus legitimus* eccl. jogaiból (c. 2357. § 2.); a kereszt- és bérmaszülői tisztből és kegyúri jog gyakorlásából (c. 2256, 2.), a szentségek felvételéből és az egyházi temetésből (c. 1240. § 1. b.).

b) *Büntetések:*

1° Világi és kisebbrendű klerikus büntette esetében: ugyanaz, mint a házasságtörés büntetése.

2° Nagyobb rendben lévő klerikusnál:

a) suspensio a divinis (f. s.);

b) ha plébános: a plébániától való megfosztás (f. s.);

c) ha nem lelkipásztori javadalmas, fokozatos jövedelemelvonás (f. s.).

II. *Luxuria consummata contra naturam*

Ide sorolandó a természetellenes fajtalanság, amikor a fogamzás *per se* lehetetlen.

1. *Sodomia*[359] (c. 2357. § 1., 2358, 2359., § 2.).

a) *Bűntett:*

Szoros értelemben: két férfi nemi kapcsolata (a posteriori), fajtalankodás (homosexualismus). Tágabb értelemben: egyneműek természetellenes nemi érintkezése. Két nő ilyen kapcsolata: amor Lesbicus.

A bűntény alanya mind a két részes fél.

b) *Büntetés:* u. az, mint a stuprumnál.

2. *Bestialitas.*[360]

a) Férfinek vagy nőnek állattal való nemi kapcsolata, fajtalansága, vagy a fornicatio vagy a sodomia utánzásaképpen.

[359] *Sodomia perfecta est concubitus cum persona eiusdem sexus* (maris cum mare; homosexualismus; si cum puero: paederastia; feminae cum femina: amor Lesbicus, vel Sapphicus) *in vase indebito* (sive in vase praepostero: in ano, sive in ore: irrumatio, sive inter crura vel brachia, sive in alia corporis parte.). — *Sodomia imperfecta* est concubitus cum persona diversi sexus sed in vase indebito (praepostero). *(Noldin—Heinzel,* im. nr. 42.). — Az egyházi büntetést csak a *sodomia perfecta et consummata* vonja maga után, amely „copula maris cum mare in vase praepostero cum seminatione."

A homosexualismus: — *Crimen pessimum,* amelyet a S. Officium így határozott meg:

„Quicumque obscoenum factum, externum, graviter peccaminosum, quomodocumque a clerico patratum cum persona progrii sexus." (S. Offic. def.) Ide tartoznak az actus imperfectusok is.

Illetékes fórum ez ügyben a S. Officium.

Ide tartozik hasonló bűntett: „cum impuberibus cuiusque sexus vel brutis."

Az Egyházmegyei Bíróság is tárgyalhatja, de a S. Officiumnak jelenteni kell, amely ugyanolyan szigorral jár el, mint a solicitatio-nál. Vö.: *Regatillo,* III, 422.

Btk. 278, 279 §.

[360] *Bestialitas* est concubitus hominis cum bestia sive in vase naturali sive in alia corporis parte. *(Noldin—Heinzel, nr. 44.)*

Mind a sodomia, mind a bestialitas nagyobb rendben lévő klerikusnál csak gyakori esetben képez bűntettet (c. 2359. § 2.).

Ha egyszer követi el, vagy kisebb rendű klerikus, vagy világi többször is, — a *delictum innominatum* tényállása áll elő.

b) Büntetések: ugyanazok, mint a stuprumnál.

III. *Luxuria non consummata*

A bevégzett bűntényeken kívül a kódex még két speciális be nem végzett bűntettet sújt büntetéssel:

1. *Bigamia* (c. 2356.).

a) A bigámia bűntettét követ el az,

1° aki az érvényes[361] házasság ellenére másik (akár csak polgári) házasságot kísérel[362] meg, ha ez utóbbit még nem is hajtotta végre,

2° s akik az ordinarius tilalma ellenére továbbra is együtt maradnak az illegitim kapcsolatban (vagyis legalább egyszer ezt végrehajtották).

b) *Büntetések:*

1° infamia iuris (l. s.);

2° ha az ordinarius figyelmeztetése ellenére is tovább fennáll a kapcsolat:

Kiközösítéssel vagy személyi interdiktummal büntetendő (f. s.).

2. *Lenocinium* (c. 2357. § 1., 2358, 2359. § 2.).

a) A kerítés bűntettét követi el, aki serdült nőt vagy férfit prostitutiora[363] csábít, vagy kényszerít.

A tényálláshoz hozzátartozik, hogy a kérdéses személy tényleg prostitucióra adta magát. Nagyobbrendű klerikusnál ismételt kerítés alkot bűntényt (c. 2359. § 2.).

b) *Büntetések:*

1° Világiak esetében (világi bírósági ítélet után): infamia iuris (l. s.): és tetszésszerinti büntetés (f. s.).

2° Kisebbrendű klerikusnál:

ugyanezek — és elbocsátás a statusból;

3° Nagyobbrendű klerikusnál:

ugyanaz, mint a stuprumnál.

[361] Ha vitás, hogy a házasság érvényes vagy érvénytelen, a bűntény az *objektív* igazság alapján áll be; de a c. 1069. § 2. sértése bűntényhiány esetében is bekövetkezik.

[362] Elég a beleegyezés kijelentése, nem szükséges ennek végrehajtása. *Btk.* 271. § (kettős házasság).

[363] *Prostitutio* est luxuria sive publica, sive clandestina a mulieribus pro mercede exercita.

A *meretrix* tágabb fogalom. Meretricium est status feminae omnibus (plus quam duobus) prostitutae sive lucri, sive libidinis explendae causa. (*Noldin—Heinzel*, im. nr. 16, 2.).

Btk 283, 284, 285 § (üzletszerű kéjelgés).

Btk 287 § (kerítés).

IV. *Delicta innominata*

A nemi erkölcsbe ütköző, külön névvel meg nem nevezett bűntettek mindazok a külső bűnök:

a) amelyekről fentebb nem esett szó,

b) vagy ha szó is esett, valamely feltétel hiánya miatt a tényállás nem volt teljes.

Ezeknek a sora tehát igen tág.[364]

A kódex két csoportra osztja őket:

a) *egyszerűek* (c. 2358. § 2., 2358., 2359. § 3.);

b) *minősítettek,* ha 16 éven alului személyekkel történik, akkor is, ha ezek már romlottak (c. 2357. § 1., 2358., 2359. § 2.).

Szükséges, hogy a kiskorú szenvedő alany legyen, vagy a kétoldalú bűntényben bűntárs (correus).[365]

Büntetések:

1° Világiak és kisebbrendű klerikusok esetében:

a) ha a bűn tizenhat éven aluliakkal történik; a büntetés azonos a *stuprum* büntetésével,

b) egyébként azonos az adulterium büntetésével.

2° Nagyobbrendű klerikusok esetében:

a) ha kiskorúakkal történik, a büntetés azonos a stuprum büntetésével,

b) egyéb esetben:

3° büntetés az ordinárius ítéletétől függ: lehet hivataltól és javadalomtól való megfosztás, főleg ha lelkipásztorról van szó (f. s.).

[364] Nemcsak *seductio, fornicatio* (paráznaság): est copula soluti (seu nullo vinculo matrimonii, voti, ordinis vel cognationis ligatis) cum soluta ex mutuo consensu. (*Noldin—Heinzel,* De castitate, 34., Onipon'e, 1952. nr. 15.) *onanismus, pollutio, foecundatio artificialis, sodomia imperfecta, actus impudici, actus necrophyliae, aspectus, verba et scripta turpia* (feltéve, hogy súlyos bűn: c. 2218. § 2.), *hanem* a világiak vagy kisebbrendű klerikusok titkos adulteriuma, vagy concubinatusa és bestialitása; továbbá a nagyobbrendű klerikusoknál *a habitus criminosus*-nélküli: adulterium, stuprum sodomia, bestialitás, lenochinium, vagy első fokon túli rokonok és sógorokkal való incestus stb. — Vö.: *Chelodi—Ciprotti,* im. nr. 86 bis.

[365] A rablás súlyosabb. — Tágabb értelemben ide sorolható a sexualis perversio is:

a) *Sadismus* (Marquis de Sade-ról elnevezve), a kegyetlenkedés különböző agresszív formái váltanak ki delectatiot (főleg férfiaknál).

b) *Masochismus* (Sacher Masoch regényei nyomán), az előbbi fordítottja: a kegyetlenkedés elviselése és keresése váltja ki ugyanazt (főleg nőknél).

c) *Fetisizmus,* amikor bizonyos dolgok és test részeinek képzete, vagy érintése (szem, láb, kéz, haj stb) vált ki hasonló hatást. (*Noldin—Heinzel,* nr. 47.

178. § Okirathamisítás (crimen falsi) (c. 2360—2362)[366]

Az igazság szándékos elferdítése másnak a kárára. A középkorban igen sok bűntett tartozott e téren az Egyházhoz: a pénzhamisítástól kezdve a hamis tanúzásig.

A mai kánoni jog, a perjogban szereplő hamis vallomástól (felek, tanúk, szakértők, ügyvédek) eltekintve, amit a bíró bűntet — most négy bűntényt sorol ide.

1. *Falsum circa acta S. Sedis* (c. 2360.).

a) *Bűntettet* követ el az, aki

1° pápai iratokat, rendeleteket, engedélyeket gyárt,[367] vagy hamisít[368] és

2° az, aki tudva él ilyen hamisított pápai iratokkal, rendeletekkel, engedélyekkel.

b) *Büntetések:*

1° Szentszéknek *speciali modo* fenntartott kiközösítés (l. s.),

2° egyházi személyeknél még más büntetés: hivataltól, javadalomtól stb. megfosztás (f. s.),

3° szerzeteseknél hivatal és szavazati jog elvonása (f. s.).

2. *Subreptio et obreptio in precibus* (c. 2361.).

a) *Bűntettet* követ el, aki a pápai és püspöki kegy kérésénél félrevezető szándékkal (fraude vel dolo) az igazságot lényeges dologban megmásítja, akár az igazság elhallgatásával (subreptio: vera tacuerit), akár igaztalan indokok felhozásával (obreptio: falsa affirmaverit), de csak eredmény esetén (effectu secuto).

b) *Büntetések:*

1° Ha az igazság elhallgatása arra vonatkozik, ami a *stilus Curiae* szerint érvényességi kellék, vagy a hamis ok állítása egyetlen *causa motiva-ra* vonatkozik:

maga az ilyen alapon kieszközölt rescriptum érvénytelen, néhány esetet kivéve.[369]

2° Egyéb büntetés kiszabása az ordináriushoz tartozik.

3. *Falsum circa alia acta ecclesiastica* (c. 2362.).

a) Egyéb egyházi közokiratok stb. és Egyházat érintő magániratok (pl. végrendelet stb.) gyártása, hamisítása szintén bűntett. Azok is elkövetik, akik az ilyen iratokat tudatosan felhasználják.

b) *Büntetések:*

1° az ordinárius tetszés szerint bünteti (f. s.),

2° hivatali hatalommal való visszaélést más büntetés is sújtja (c. 2405, 2406.).

[366] *Beste*, 1054. sq. — *Cappello*, — *Chelodi—Ciprotti*, 180. sq. — *Holböck*, II. 1120. sq. — *Jone*, III. 539. sq. — *Regatillo*, II. 423. sq. — *Sipos—Gálos*[7] § 246.

[367] ti. nemlétező iratot.

[368] Vagyis létező ilyen iratot lényegesen módosít, hozzáad, elvesz vagy rajta változtat.

[369] Vö.: c. 42, 45, 1054.

179. § A szentségek kiszolgálása és felvétele körüli bűntettek[370] (c. 2364—2375)

I. *Illegitima administratio Sacramentorum* (c. 2364—2366.).

A szentségek kiszolgáltatásánál és felvételénél kellő tiszteletet kell tanúsítani (c. 731. § 1.). Három bűntett tartozik ide:

1. *Administratio indignis* (c. 2364.)

Bűntettet követ el az a pap, aki olyanoknak merészel (ausus fuerit) valamely szentséget kiszolgáltatni, akiket isteni jog vagy egyházi jog eltilt azok érvényes vagy megengedett felvételétől.

a) Érvénytelenül veszik fel a szentségeket (a keresztségen kívül) azok,

1° akik nincsenek megkeresztelve (infideles),

2° a keresztséget és a többit azok, akiknél hiányzik a *positiva intentio saltem habitualis* (kivéve a kisdedeket) a keresztelés, bérmálás, eucharistia és ordo tekintetében,

3° a három eltörölhetetlen jegyet adó szentséget azok, akik már egyszer felvették (c. 732. § 1.),

4° az egyházi rendet női személy (c. 968. § 1.).

b) *Méltatlanul* veszik fel az arra nem valók: többek között eretnekek, szakadárok, még ha jóhiszemű tévelygők (c. 731. § 2.) is. kiközösítettek, személyi interdiktum alatt állók (c. 2260., 2275.).

c) Az egyházi rendet a szabálytalanok és egyéb módon akadályozottak.

d) Az Eucharistiát a nyilvánosan méltatlanok (c. 855. § 1.).

e) *Büntetés:*

1° a szentségek kiszolgáltatásától való felfüggesztés (f. s.) az ordinárius által megállapított ideig,

2° egyéb büntetések,

3° máshol meghatározott büntetések (c. 2316., 2338. § 2.).

2. *Confirmatio illegitima* (c. 2365.)

a) *Bűntettet* (usurpatio) követ el az a pap, aki

1° felhatalmazás nélkül bérmálni, vagy

2° felhatalmazás esetén annak érvényességi vagy jogi kereteit (pl. személyre, időre, helyre nézve) túllépni merészel (ausus fuerit).

[370] *Beste*, 1057. sq. — *Cappello*, — *Chelodi—Ciprotti*, 133. sq. — *Coronata*, IV. 527. sq. — *Holböck*, II. 1122. sq. — *Jone*, II. 541. sq. — *Regatillo*, II. 425. sq. — *Sipos—Gálos*[7], § 247.

b) *Büntetés:*

ad 1° általános felfüggesztés (f. s.);
ad 2° felhatalmazás azonnali megvonása (l. s.).
Bármely mentő ok mentesít.

3. *Absolutio illegitima* (c. 2366.)

a) *Bűntettet* követ el az a pap, aki

1° kellő felhatalmazás nélkül gyóntatni merészel (praesumpserit), ha nem is ad feloldozást, vagy

2° felhatalmazás nélkül az egyetemes vagy partikuláris jog által fenntartott bűnök alól feloldozást adni merészel.

Pozitíve kétes joghatósággal való élés nem bűntény.

Más az eset, ha *egyáltalán nincs* joghatóság, de köztévedés esetén (error communis) a pap feloldozást ad. (c. 209.) Ilyenkor az Egyház pótolja a hiányt (supplet Ecclesia), amikor a joghatóságot a hívek javára és nem pedig a papnak adja.[371]

b) *Büntetés:*

ad 1° suspensio a divinis (l. s.),
ad 2° felhatalmazás azonnali megvonása (l. s.)
Mentesít bármilyen tudatlanság, vagy metus.

II. *Absolutio complicis* (c. 2367.)[372]

1. *Bűntárs* (complex) e vonatkozásban az a személy (férfi vagy nő, felnőtt vagy gyermek), aki a papi személlyel szentelése előtt vagy után, aktíve vagy passzíve nemcsak tettel, hanem érintéssel, beszéddel, tekintettel (flirt)[373] vétkezett.

A bűnnek biztosan elkövetettnek, mindkét részről *külsőleg* sú-

[371] *Chelodi—Ciprotti,* im. nr. 89. (Ellentmondás)

[372] A XVII. századig a bűntárs feloldozása érvényes volt. Az ellenkező gyakorlat XIV. Benedek *Sacramentum poenitentiae,* (1741. jún. 1.), majd *Apostolici muneris* (1745. febr. 8.) és *Inter praeteritos* (1749.) alapján született meg. Vö.: Ap. Sedis bulla. (I. 10.) — *Cappello,* im. n. 163—188.

[373] *S. Offic.* 1873. május 28. — *De Smet,* De absolutione complicis et sollicitatione. Brugis, 1921.; *S. Romani,* De absolutione complicis in peccato turpi, Apoll. 8. (1935.) 72—85.

Szükséges tehát:

a) *peccatum grave,* tum interne tum externe seu externa gravis et interne graviter culpabilis laesio VI. praecepti (ide tartozik a nem bevégzett bűn is (actus imperf.) pl. tactus impudici et similia; imo sermones graviter inhonesti: (S. Offic. 28. Maii 1873.). Nem esik ide: az actus externe non graviter impudicus; sem az actus externe graviter peccaminosus, ami *subiective* nem súlyos;

b) *peccatum complicitatis formalis* seu ut utraque pars mutuo,

lyosnak kell lennie. Nem esik tehát ide, ha a cselekedet külsőleg nem súlyos, de belsőleg igen, vagy fordítva.

A gyóntatónak a vele vétkező bűntárs felett nincs joghatósága, mivel ezt az Egyház elvonja tőle.

A nemi bűnben szereplő bűntárs feloldozása a halálveszedelem kivételével érvénytelen, de még halálveszedelemben is tilos (c. 884.).

Érvénytelen akkor is, ha jóhiszeműleg vagy figyelmetlenségből[374] adja a feloldozást.

2. *Érvényes a feloldozás,* vagyis nem szűnik meg a joghatóság, ha

a) a gyónó jó- vagy rosszhiszeműleg a kérdéses bűnt nem gyónja meg,

b) ha más bűnökkel *együtt* gyónja meg, két vélemény van e kérdésben:

1° az egyik szerint csak a complicitasra vonatkozólag szűnik meg a joghatóság, de nem a *többi* bűnre; ha tehát komoly bánattal gyónja meg, ezek alól *közvetlenül* (directe), a complicitas bűne alól *közvetve* (indirecte) nyerne feloldozást (de a gyóntató akkor is cenzurába esik);

2° a másik szerint a joghatóság megvonása *minden* bűnre kiterjed (c. 884.).

A második vélemény következetesebb, mivel azonban fennáll a *dubium positivum et probabile* (c. 209.), az első nézet is tartható, amely kedvezőbb a gyónó számára.

c) Halálveszély idején, ha nincs más, vagy az illető nem akar másnál gyónni.

d) *Gravissima necessitas* esetén, amikor *epikia* miatt *licite et valide* adható felmentés, a helyi körülmények miatt. Pl. missziós vidéken sokáig nem találni *más* papot, vagy nem akarja meggyón-

---

consensu et conspiratione in eodem actu inhonesto conveniat (pl. non resistendo) graviterque peccet. — *Palazzini,* im. 66—67.

c) Ide tartozik továbbá az egyházi rend felvétele *előtt* elkövetett bűn is, ha még direkte érvényesen nem lett feloldozva. (S. Poen. 22. jan. 1879.)

d) Az is, ha a bűn elkövetésekor a társ nem ismerte fel papi jellegét; de a gyónás alkalmával felismeri.

e) Ha azonban sem előtte, sem a gyónás alkalmával nem ismerte fel (jóllehet a pap felismerte), nem áll be a cenzura, ha feloldozza. *Palazzini,* im. 67.

[374] Contra quosdam qui antea putabant absolutionem a confessario *bona fide vel inadvertenter* datam (v. gr. quia poenitentem ut complicem non agnovit) esse validam nunc omnino affirmanda est invaliditas; agitur enim de lege non solum poenali sed etiam irritante, a qua ignorantia non excusat (c. 16. § 1.). *Palazzini,* Casus consc. II. 68

tatni, vagy *periculum gravissimae* infamiae miatt, amikor pl. a gyónó nem ismeri fel bűntársát, ha megtagadná a feloldozást, önmagát fedné fel, vagy a papot erkölcsi hátrány fenyegetné a hívek részéről (ha látnák, hogy nem gyóntatja meg, scandalum, infamia).

Egyesek szerint ez esetben *directe* történik a feloldozás, mivel epikia miatt a törvény kötelező ereje megszűnt.

Mások szerint helyesebben csak *indirecte*, tehát fennmarad a kötelezettség e bűnt más gyóntatónak is meggyónni.[375]

Ha a közvetett feloldozás érvényes, akkor is beáll a cenzura: elég tehát az *illicita absolutio*.[376]

3. *Bűntettet* követ el az a gyóntató, aki:

a) bűntársát[377] halálveszedelmen kívül a vele elkövetett bűn alól (in turpi)[378] feloldozza, vagy a feloldozást színleli;[379]

b) aki halálveszedelmben feloldozza bűntársát, habár más papot hívhatott volna a haldokló meggyóntatására, kivéve, ha a gyónó vonakodott annak meggyónni,

c) aki bűntársát közvetlenül,[380] vagy közvetve[381] arra bírja.

[375] *Palazzini*, Casus consc. II. 70.

[376] *Palazzini*, Casus consc. 71.

[377] Akár nő, akár férfi, akár serdült, vagy serdületlen.

[378] A *bűntárs* (complicitas) fogalmához hozzátartozik, hogy a bűn formális legyen, vagyis külső beleegyezés mindkét részről ugyanabba a bűnbe. — A bűn tárgya: *minden* bűn *contra sextum*, mindkét részről legyen biztos, külső, súlyos; belső és külső tekintetben súlyos bűn; „Actus de se libidinosus i. e. qui natura sua tendat ad veneream commotionem excitandam, positus sine causa proportionata ut tactus in partibus inhonestis; vel actus in se non libidinosus sed positus cum intentione manifestata excitandi illam commotionem... ut tactus in partibus honestis positus cum prava intentione." (*Regatillo* im. nr. 1115.)

[379] Vagyis úgy viselkedik, hogy a gyónó abban a hiszemben van, hogy feloldozást nyert. Nem színlel az, aki csak áldással bocsátja el, jóllehet az ott állók abban a tévedésben vannak, hogy feloldozta. Vagy meghallgatja bűnét, de nem oldozza fel, vagy csak a többi alól és egyben figyelmezteti, hogy kritikus bűnét más gyóntatónál gyónja meg. Az sem követ el bűntettet,

a) aki a bűntárs feloldozásánál nem követett el *súlyos* bűnt (pl. ha a feloldozáskor teljesen zavarodott, figyelmetlen, szórakozott volt stb.);

b) aki kétségben volt a feloldozás kapcsán azirránt, hogy a gyónó bűntársa-e és a kétséget nem volt módjában eloszlatni;

c) akinek papi jellegét bűntársa sem a bűn elkövetésekor, sem később nem ismerte fel (a pap ugyanis nem köteles önmaga leleplezésével saját jóhírnevét tönkretenni).

Az azonban nem szükséges, hogy a gyónó a gyónás alkalmával ismerje fel bűntársát, elég, ha a gyóntató ismeri fel őt.

[380] Közvetlenül, *directe:* pl. azt mondja, hogy nem kell ezt meggyónnia.

[381] Közvetve, *indirecte*, ha rábeszéli, hogy a kérdéses dolog nem bűn, vagy nem súlyos bűn, amelyből a gyónó levonja, hogy nem kell meg-

hogy a vele elkövetett bűnt, amely alól más pap még nem oldozta fel, a nála végzett gyónásban hallgassa el, és az így végzett gyónásban feloldozást ad. vagy azt színleli.

III. *Sollicitatio in confessione* (c. 2368.)[382]

A bűnrecsábítás fogalmát[383] nem a kódexből. hanem XIV. Benedek híres rendeletéből alkothatjuk meg.

1. *A csábítás (sollicitatio) bűntette.*

a) A csábítás bűntettét követi el az a gyóntató (világi pap vagy szerzetes), aki

1° gyónás *közben* (in actu confessionis: a gyónó megáldásától a feloldozás megadásáig),

2° vagy gyónás *előtt* (a gyóntatószék előtt állók), vagy közvetlenül *utána* (ante vel immediate post confessionem), amikor a feloldozás után kezet vagy stólát csókol;

3° vagy a gyónás *alkalmával* (occasione confessionis, pl. ha valaki a sekrestyébe vagy a gyóntató szobájába megy gyónási szándékkal);

4° vagy gyónás *ürügye* alatt (praetextu confessionis; elmegy valakihez ezen a címen, vagy hívattatja magát).

---

gyónni s így elhallgatja. (Poenit. 1896. febr. 19. ASS 28, 444.) — Ez utóbbi kategóriába tartozik az is, ha a gyóntató a *cselekedet előtt* győzi meg bűntársát, hogy az nem bűn, vagy nem súlyos, jóhiszeműleg azt így elhallgatja s így feloldozza. (Vö. S. Offic. 1934. nov. 16. AAS 26, 634.)

Rendkívüli körülmények között (epikia) halálveszedelmen kívül is feloldozhatja a komplexet pl. missziós területen (licite és directe).

[382] *Cerato:* De delicto sollicitationis, Patavii 1922. *Ortega,* De delicto sollicitationis, Washington 1954.

[383] Az első büntetést IV. Pius *Cum sicut nuper* (1561. márc. 16.) Spanyolország részére adta ki, amelyet XIV. Gergely *(Universi gregis,* 1622. aug. 30.) az egész Egyházra kiterjesztett. Vö.: még *S. Offic.:* 1661. febr. 11. rend. és XIV. Benedek *Sacramentum Poenitentiae*-t (a kódex függelékében).

Instr. S. Officii 16. maii 1943.: „*Ecclesia* nunquam omisit omne studium atque sollicitudinem adhibere ne Sacramentum quod post amissam baptismi innocentiam datum est divina benignitate perfugium ne per daemonum fraudem, et hominum Dei beneficiis perverse utentium malitiam, naufragis ac miseris peccatoribus luctuosum evadat exitium." (XIV. Benedek Const. *Sacramentum poenitentiae)* et quod perniciem atque sacerdotalis sanctimoniae et dignitatis detrimentum per hominum inconsiderationem vel levitatem quomodocumque vertatur. (Monitor eccl. 1943, 76. *Palazzini,* Casus consc. II. 77.)

5° ha a gyónás *színlelésével* (cum simulatione confessionis) a gyóntatószékben vagy a gyóntatásra kijelölt, ill. arra kiválasztott helyen,

6° olyan cselekedetet művel (szó, érintés, írás stb.), amely, ha önmagában véve nem is rossz, de a körülményekből nyilvánvaló, hogy *bűnre ösztönző célzattal* történt, és tényleg alkalmas a gyóntatót (férfi vagy nő, serdületlen vagy serdült) nemi bűnre ingerelni.[384]

A kétes értelmű szavak és tettek célzatosságát tehát a körülményekből kell megítélni.

2. *Büntetések*

A vizsgálat lefolytatása (rendesen *három* feljelentés után!) és a vád beigazolódása után a következő büntetések róhatók ki (f. s.):

a) eltiltás (suspensio) a misézéstől és a gyóntatástól, esetleg örökre is (f. s.);

b) a javadalomtól és méltóságtól, illetve az aktív és passzív szavazati jogtól való megfosztás, ezekre (pro futuro) képtelenné nyilvánítás (f. s.);

c) súlyos esetben lefokozás (degradatio).

IV. *Feljelentési kötelezettség* (c. 2368. § 2.)

Denuntiatio sollicitantis (c. 904.)

1. A biztos és súlyos csábítást az a gyónó, akit a pap a gyóntatással kapcsolatban bűnre akart csábítani, köteles (feltéve, hogy er-

[384] Függetlenül attól, hogy a gyónó beleegyezett-e, vagy sem. A tényálláshoz tartozik az is, hogy a gyónó legyen a csábított, vagy a gyóntató a gyónót eszközül használja fel harmadik személy csábítására (pl. levél, üzenet stb. által).

De a *sollicitatio*-nak, a csábításnak *súlyosnak* kell lennie: ad peccatum contra sextum: cum confessario vel solitaria vel cum tertio — amely a gyóntatással kapcsolatos.

Jone szerint ha a gyóntató „audeat *docere* licitum quod est illicitum circa sextum, etiamsi in ipso confessario desit expressa intentio poenitentem sollicitandi vel etiamsi de facto poenitentem non sollicitetur"; fennáll a sollicitatio tényállása. *Dalpiaz* tagadja. Ez utóbbi szerint a *tanítás* még nem sollicitatio, tehát nem delictum.

(*Dalpiaz*, De abusu matrimonii et crimine sollicitationis, Apoll. 1933. 24.).

Ha a gyóntató az időszakos megtartóztatást *sine gravi causa* megengedi *jóhiszeműleg*, nem tudva, hogy a pápa súlyos okot követel (AAS 1951, 844.) nem szollicitál. Ha ennek ellenére ajánlja, akkor sem szollicitál, de az ordináriusnak, mint alkalmatlan gyóntató feljelentendő. — *Palazzini*, Casus conscientiae, II. 82—83.

ről tudomással bír) egy hónapon belül a S. Officiumhoz vagy a helyi ordináriushoz feljelenteni,[385] akkor is, ha nem egyezett bele, vagy maga kezdeményezte a csábítást, vagy a gyóntató megbánta bűnét, vagy maga ellen tett feljelentést. (Névtelen feljelentés hatálytalan.)

A vétkes pap természetesen nem köteles önmagát feljelenteni. — Az eljárást az ordinárius folytatja le.[386]

2. *Falsa denuntiatio confessarii de sollicitatione* (c. 2363.)

a) A gyóntató ellen tett *hamis* vádemelés az illetékes egyházi hatóság előtt a csábítás (in turpi) vétke miatt, nagyon súlyos bűntett. A tényálláshoz hozzátartozik a dolus (szándékosság). Nincs tehát bűntett, ha valaki tudatlanságból vagy tévedésből ott is csábítást látott, ahol nem volt. Továbbá nem tartozik ide a jogos vádemelés, az ordinárius vagy S. Officium előtt szóban vagy írásban. Névtelen feljelentés jogilag teljesen hatálytalan.

Ellenben közömbös az, hogy valaki hamisan arról tesz feljelentést, hogy ő vagy más személy a csábítás áldozata, vagy hogy ő okoz botrányt, vagy *mást* tüzel fel rá, feltéve, hogy eredményes az ilyen tevékenysége.

A bűntett alanya tehát az is, aki *hamis bűnt* terjeszt, előre látván és szándékolván, hogy valaki majd ezt egyházi hatóság elé terjeszti (és ez valóban megtörténik). Az sem számít, hogy az egyházi hatóság eljárt-e a gyóntatóval szemben, vagy sem.

A tényálláshoz hozzátartozik, hogy az ártatlan *gyóntatót* az egyházi hatóság előtt perindításra alkalmas módon (via iudiciaria) jelentsék fel. Nem esik tehát bele a büntetésbe, aki a gyóntatóját *világiak* előtt vádolja, vagy az ordinárius előtt névtelen levélben, vagy tisztán elbeszélés formájában tesz jelentést.

A feljelentés történhetik *per alios:* pl. elbeszéli az ügyet a plébánosnak vagy esperesnek azzal a célzattal, hogy majd ezek megteszik a feljelentést (ha valóban meg is tették!). *(Jone,* III. 540.)

b) *Büntetés*

1° Súlyos *bűn,* amely egészében (és nem a cenzura kapcsán) magának a pápának van fenntartva (c. 894.),

2° továbbá a Szentszéknek *speciali modo* fenntartott kiközösítés (l. s.), amely alól a tettes nem oldozható fel, hacsak a hamis

[385] Lehetetlen a feljelentés *fizikailag,* ha nem tud személyesen odamenni, vagy írni. *Erkölcsileg,* ha nagy kár származnék reá (élet, vagyon, jóhírnév), vagy kiváló jótevőjéről, rokonáról vagy barátságról van szó. — *Mihályfi* im. 221.

[386] *S. C. Inquis.* 1867. febr. 20-i utasítása szerint.

vádat formaszerűen vissza nem vonja,[387] és a hamis vádból keletkezett károkat nem igyekszik tehetsége szerint[388] helyrehozni, de akkor is csak súlyos és hosszú ideig tartó elégtétel[389] után oldozható fel. (c. 2363.)

V. *Violatio sigilli sacramentalis* (c. 2369.)

1. *A gyónási pecsét meghatározása és tárgya*

a) A gyóntató a gyónásban hallottakkal szemben a legnagyobb titoktartásra van kötelezve. E titoktartást gyónási pecsétnek (sigillum sacramentale) szokás nevezni, mert mintegy lepecsételi a gyónásban hallottakat a gyóntató lelkébe.

b) A gyónási pecsét megőrzésére mindazok (tolmács, egyházi felsőbbség), akik meghallották vagy kihallgatták, akiknek a gyóntató feltárta stb. kötelezve vannak, akiknek bármiképp a gyónás tudomásukra jutott. (c. 889. § 2.) E titok minden körülmények között sérthetetlen. (c. 889.)[390]

c) A gyónási titok abban különbözik más hivatali titoktól, hogy
1° ennek megsértése szentségtörés;

[387] Az ordinárius, vagy *S. Officium* előtt szóban, vagy írásban; sürgős esetben elég, ha a gyóntató végzi helyette e felterjesztést.

[388] Ha pillanatnyilag nem tudja, elégséges annak *komoly ígérete.*

[389] Amely legalább *három* hónapig tart és súlyos kötelezettséget ró ki, pl. olvasóvégzés térdelve, keresztútjárás, böjt egyszer egy héten, 2—3-szori heti szentséglátogatás, búcsújárás stb. Vö. *Regatillo,* im. nr. 111. Ügyelni kell azonban arra, hogy a cenzura alól való feloldozás még nem foglalja magában a pápának fenntartott *bűn* alóli feloldozást, hacsak annak, aki az előbbi alól feloldozást adott, nem volt az utóbbi alól való feloldozásra is felhatalmazása.

A gyóntatónak ilyenkor tehát *kettős* felhatalmazást kell kérnie, nevezetesen egyet a pápának fenntartott bűn alól, a másikat pedig a Szentszéknek *speciali modo* fenntartott kiközösítés alól való feloldozásra.

[390] Semmiféle kivételt nem enged meg, még akkor sem, ha a gyóntató élete, becsülete, vagy mások élete forog kockán. A gyónó halála után is fennáll. Ha ilyen ügyben a gyóntatót kérdezik, mondhatja, hogy *nem tudja,* még eskü alatt is. Mint magánember, valóban nem tud róla, csak mint Krisztus helyettese. Kivétel, ha a gyónó a gyóntatót szabadon felmenti a titoktartás alól. Franciaországban a 20-as években egy sekrestyés gyilkosságot követett el s utána meggyónt a plébánosának. Az összes körülmények a plébános bűnösségére mutattak. A plébánost, mint gyilkost, elítélték és kivégezték, holott ő tudta, hogy ki a gyilkos, de a gyónási titok miatt nem árulhatta el. A sekrestyés halálos ágyán vallotta be, hogy ő volt a gyilkos. Ekkor tűnt ki, hogy a plébános a gyónási titok áldozata és vértanúja lett. (Vö.: *Mihályfi.* Az emberek megszentelése. Bp. 1926. 254. lap.)

2° nem enged meg kicsinységet (parvitas materiae) sem,

3° semmiféle kivételt nem enged meg,

4° a gyónóval szemben is kötelez gyónáson kívül.

2. *A gyónási pecsét tárgya:* lehet lényeges és esedékes.

a) *Lényeges tárgy:*

1° Közvetlen anyag minden bűn,[391] akár halálos, akár bocsánatos, még ha nyilvános is.

2° Kőzvetett anyaga: a bűn körülményei, tárgyai, valamint a bűntársak megnevezése.

b) *Esedékes anyag:* mindaz, amit a gyóntató a gyónásból tud meg, s amelynek feltárása a gyónónak kellemetlen lenne: pl. a gyónó nem közismert lelki hibáinak (pl. aggályos), vagy a gyónáskor elkövetett bűnök (pl. türelmetlen, goromba stb.) feltárása, ami a gyónás intézményére lenne káros.

3. *A gyónási pecsét megsértése*

a) *Módozatok:*

Közvetlenül (directe violatio) az sérti meg a gyónási pecsétet, aki a gyónó személyét vagy a gyónásban hallott bűnt felfedi. E bűntény alanya csak a gyóntató lehet, akkor is, ha kellő felhatalmazás nélkül, vagy visszaéléssel gyóntatott. De semmiképp sem lehet alanya világi, még akkor sem, ha papnak tetette magát, és jóhiszeműleg gyóntatott.[392]

Közvetve (indirecta violatio) az a gyóntató sérti meg a gyónási titkot, akinek beszéde vagy tettei másokat rávezethetnek a bűnök megismerésére. Büntetőjogilag ilyen közvetett titoktartás áll fenn magával a gyónóval szemben.

b) *Büntetendő cselekmények:*

1° A gyónási titok megsértésének súlyos bűntettét követi el az a pap, aki a gyónási titkot *közvetlen* módon merészeli megsérteni.

A bűntett közvetlen elkövetéséhez teljes beszámíthatóság szükséges (praesumpserit) jogi és ténykétség esetén mind a tárgyi, mind az alanyi elem tekintetében a vádlottnak kell kedvezni. (A gyónó engedélye kizárja a bűntényt.)

[391] Az erények feltárása nem esik tehát ebbe a kategóriába. Régebben boldoggá és szenttéavatási perekben a gyóntatók is nyilatkoztak. Jelenleg nem szerepelhetnek tanúként (c. 2027), *Cappello*, im. n. 189—196.

[392] *Chelodi—Ciprotti*, im. nr. 92, 1.

2° Bűntettet követ el az a gyóntató, aki *közvetett* módon sérti meg a gyónási titkot.[393]

3° Bűntettet követ el mindaz (tolmács, elöljáró, hittudós is), aki véletlenül vagy a gyóntató feltárásából szerzett bűnöket felfedi. (c. 889. § 2.)

Büntetések:[394]

ad 1° A Szentszéknek *specialissimo modo* fenntartott kiközösítés (l. s.);

ad 2° ugyanaz a büntetés, mint a bűnre való csábításnál (c. 2368. § 1.)

ad 3° a bűn nagysága szerint üdvös büntetéssel sújtandók; ez a büntetés kiközösítés is lehet (c. 2369. § 2.).

VI. *Simonia in sacramentis* (c. 2371.)[395]

1. *A simonia általában*

A szent dolgokon és személyeken elkövetett sérelmet szentségtörésnek, sacrilegiumnak nevezzük, amely büntetendő cselekmény. (c. 2325., 2320., 2329., 2341., 2358., 2359., 2388.) A szentségtörésnek egyik faja a *simónia*, vagy szentségárulás. A név *Simon Mágustól* ered (Ap. csel. 8, 18—20.), Simon ugyanis, amikor látta, „hogy a Szentlélek megadatik az apostolok kézrátételére, megkínálta őket pénzzel, mondván: „adjátok meg nekem is ezt a hatalmat, úgy, hogy akire csak ráteszem a kezemet, megkapja a Szentlelket."

a) *A simónia fogalma*

A simóniát a törvénykönyv (c. 727.) így határozza meg: *studiosa voluntas emendi vel vendendi pro pretio temporali rem spiri-*

[393] A gyóntató egyébként a gyónásban szerzett ismereteit (usus notitiae sacramentalis) nem használhatja fel a gyónó kárára. Az egyházi (szerzetesi) elöljáró az így szerzett ismereteit nem használhatja fel alattvalói irányítására. — Amit gyónásból tud, nem értékesítheti a külső fórumban (pl. fogadalomra, szentelésre bocsátásnál (c. 890.). Ezért kívánja a kódex, hogy az elöljárók *rendszeresen* ne gyóntassák alattvalóikat (c. 891.).

[394] Az első büntetéseket a gyónási titok megsértése miatt a *Gratianus* decretumban találjuk (c. 89, D. 1, c. 6. D. 6. de poen.). Több partikuláris zsinat is sürgette a titok megtartását. A büntetés a letétel (depositio), amelyet a kolostorba való örökös bezárással bővítve a IV. lateráni zsinat (1215. c. 21., c. 12, X 5, 38. egyetemesen törvénnyé tett.) — A mostani l. s. büntetés *új*.

[395] *Cappello* im. nr. 509—512.

tualem. Ez a definíció magában foglalja a belső simóniás szándékot is, amely nyilvánvalóan bűn, de bűntettnek (c. 2195.) nem tekinthető, mivel a külső forumban nem nyilvánul meg. *Jogilag* tehát a simónia: szentségtörő szerződés, amelyet az isteni vagy egyházi törvény tilalmaz, mivel a lelki dolgokat földi dolgokkal egyenértékűvé teszi, és így felcseréli.

A simóniában *három* elem szerepel: a simóniás alku, illetve szerződés (pactum simoniacum), a lelki dolog, amit áruba bocsátanak (merx simoniaca) és a lelki dolog ellenértéke (pretium).

1° A *pactum* szempontjából valóságos visszterhes kétoldalú szerződésre van szükség. Elégséges, ha maga a paktum nem kifejezett, hanem *hallgatólagos,* de a körülményekből a szándék nyilvánvaló, ha pl. valaki szegény létére erejét meghaladó ajándékot ad (személyi jelleg), vagy pedig túlságosan nagy ajándékkal állunk szemben (tárgyi elem), amely külön kifejezett szándék nélkül is simóniára irányul. Természetesen, ha valaki lelki dolog elnyerése *reményében* ad valamit, az nem mondható simóniának.

2° *A simónia tárgya, alanya.* — Mindaz ide tartozik, és csakis az, ami isteni vagy egyházi rendelkezés folytán, valami módon a lelkek érdekét szolgálja, vagyis a lelki dolgok és a lelkiekkel kapcsolatos dolgok. A világi dolgok (res temporales) abban az esetben lehetnek simónia tárgyai, ha legalább közvetve lelki célra irányulnak, de ilyenkor is az Egyháznak különleges tilalmára van szükség, hogy ekkor *simónia* keletkezzék. A simónia anyagának tevőlegesnek, tehát valami pozitívumnak kell lennie, és nem mulasztásnak (omissio). (Pl. ha valaki pénzt fogad el azért, hogy Caiust nem absolválja, nem simónia.) A dolog tekintetében az egyházjogi simónia megenged bizonyos enyhítést (parvitas materiae) és ellenkező törvénnyel, szokásjoggal vagy dispenzációval megszüntethető.

3° *Anyagi ellenérték* (pretium). Ide sorolható minden anyagi dolog vagy tárgy, illetve lelki dolog, amely értéket jelent. Ezt *munus simoniacum*-nak is nevezhetjük, amely lehet:

munus a manu, nemcsak pénz, hanem bármily értékkel bíró tárgy;

munus a servitio, mindenféle szolgálat, amely kifejezett vagy hallgatólagos paktummal, lelki dologra irányul:

munus a lingua, pl. közbenjárás, protekció stb.

b) *A simónia felosztása*

1° Merőben *belső simónia* (mere interna), amikor a belső szándék simóniára irányul ugyan, de kifelé nem nyilvánul meg (ez az erkölcstanba tartozik).

2° *Külső* simónia (simonia externa), amely külsőleg is megnyilvánul. Kétféle lehet: *elmebeli* (simonia mentalis), amikor kifejezett, vagy hall-

gatólagos paktum nélkül adok valamit, azzal a szándékkal, hogy a másik kénytelen legyen valamit nyújtani ellenszolgáltatásképpen. Tehát külsőleg megnyilvánul, de erre sem vonatkozik a büntetés, mivel a szándék, amely belső ügy, a morálisba tartozik, azért ez sem bűntett.

3° *Alkuszerű simónia* (simonia conventionalis), amikor a szerződés, az alku ténylegesen létrejön és külsőleg meg is nyilvánul éspedig, vagy úgy, hogy megvan az alku, de egyik részről sincs végrehajtva (conventionalis pura), vagy pedig úgy, hogy a paktum létrejötte után a végrehajtás, vagyis a dolog átadása az egyik részről megtörtént (conventionalis mixta), vagy pedig végül ha az alku tárgyát és ellenértékét képező dolog mindkét részről át lett adva (conventionalis realis).

4° *Simonia confidentialis.* — Akkor szerepel ilyen simónia, amikor valamely hivatal átadása, illetve a hivatalra való megválasztás, bemutatás, posztulálás bizonyos feltétellel, bizalmas kikötéssel (cum pacto confidentiali) történik, mégpedig vagy úgy, hogy az illetőnek, vagy más harmadik személy javára engedje át a hivatalt, vagy javadalmat bizonyos idő múltán, vagy pedig a jövedelemnek egy részét. A kódexben a simóniának ez a faja nem szerepel.

5° *Simonia iuris divini.* Isteni jogú simónia, ha természeténél fogva lelki dolgot világi dologgal cserélünk fel, vagy

olyan világi földi dolgot cserélünk fel, amely elválaszthatatlanul lelki dolgokhoz van kapcsolva,

vagy amikor elválasztható ugyan a lelki momentum a földi dologtól, de ezt a szerződés tárgyául állítják fel. Pl. a konszekrált kehelynél, a konszekrációt drágábban számítja fel.

6° *Simonia iuris ecclesiastici*, amikor az Egyház lelki dolgok iránti tiszteletlenség veszélye miatt tiltja

lelki dolgokkal kapcsolatos világi dolgoknak hasonlókkal való felcserélését, vagy

lelki dolgoknak lelkiekkel való cserélését, vagy

világi földi dolgoknak, földi dolgokkal való felcserélését (c. 727. § 2.).

Itt tehát nem szerepel a lelki és a világi dolgok szembeállítása, vagyis a simónia fogalmát az Egyház a természetjogban nem foglalt esetekre is *kiterjeszti*, de mivel a motívum, az indok ugyanaz, azért mindkét eset ugyanazon morális elbírálás alá esik.

2. *Nincs simónia:*

a) ha földi dolgot adok (de nem lelki dolog ellenértékeképpen) lelki dolog szolgáltatása alkalmával, más megengedett jogcímen. Ez a jogcím különböző lehet: *titulus sustentationis*, vagyis ide tartozik elsősorban a stipendium, taxa, intentio kérdése. — A *stipendium* olyan szolgáltatás, amelyet bizonyos szent cselekményt végző személy kap. A *taxa* a híveknek az oblatioja, amelyet az egyházi törvények értelmében bizonyos felmentések alkalmával szolgáltatnak. Mindezek alapjában véve a klérus fenntartását biztosítják. Vagyis ilyen esetben a stipendium, a pénz nem az ezzel kapcsolatban végzett cselekmény, mise, vagy egyéb szentségkiszolgáltatás *ellenértéke*, vagyis nincs a kettő között egyenérték, hanem

az egyházszolgálat szükségleteit fedezi. Ha ugyanis az adott anyagi dolog a munka *ellenértékét* célozza (finis operis) akkor az *simonia;* ha azonban a szolgálatot teljesítő személy célját veszi tekintetbe (finis operantis), akkor nem simónia. Így megérthető, hogy a stólák különböző osztályozást, sőt esetleg látszólagos alkudozást tüntetnek fel, mivel az illető klerikus nem az ellenszolgáltatás, hanem a fenntartás kérdésében állít fel különböző normákat.

b) Különbséget kell tenni a szent cselekmények végzésénél a külső (labor extrinsecus) és *belső* (labor intrinsecus) munka között. A belső munka természetszerűen nem választható el magától a cselekménytől. Tehát itt nem lehet egyezkedni. A *labor extrinsecus,* amely függelékképpen járul a lelki cselekményhez, pl. énekes mise, vagy késői mise, nyilvánvalóan lehet egyezkedés tárgya.

Az Egyháznak, mint jogilag tökéletes társaságnak, minden tekintetben gondoskodnia kell önmagának és szolgáinak illendő ellátásáról (I. Kor. 9, 7—14., Luk. 10, 7.), amely részben stipendium és taxák révén történik. A hívő pedig akár önként, akár pedig kötelezetten adja a stipendiumot, a maga részéről teljesíti az Egyház fenntartására vonatkozó általános kötelességét.

c) Nem *simónia* az sem, ha valaki abban a reményben tesz, vagy ad valamit, hogy a másik fél hálás lesz ezért és lelki dolgot fog nyújtani ezért.

d) Az sem simónia, ha valaki abban a feltevésben, vagy feltétel mellett ad világi, vagy anyagi dolgot, hogy érte lelki ellenszolgáltatást kapjon. Ilyen pl. a kegyes alapítvány.

e) Az sem simónia, ha megáldott lelki dolgokat, tárgyakat anyagi ellenszolgáltatásért adjuk el, de lelki dolog miatt az illető tárgy reális értékét nem emeljük fel. Ilyenkor azonban a búcsúk elvesznek (c. 924 § 2.).

3. *Simonia in sacramentis*

a) *Tényállás*

A szentségárulás (simónia) az egyházi jogban több helyen tilalmazott. Itt most a szentségek kiszolgáltatása és felvétele körül elkövetett ilyen bűntényről van szó.

A simóniai bűntettét követi el mindaz az egyházi személy (püspök stb.), aki készakarva (scienter), vagy teljes szándékossággal

1° simóniával adja fel a szent rendeket, vagy

2° hamis elbocsátó levéllel, vagy

3° más szentségeket simóniával szolgáltat ki, vagy

4° más szentségeket simóniával vesz fel.

b) *Büntetések*[396]

1° Suspicio de haeresi (eretnekgyanús),

2° az egyházi személy ezenkívül (a püspök kivételével) a Szentszéknek fenntartott felfüggesztésbe esik (l. s.).

VII. *Illegitime ordinantes* (collatio; c. 2370., 2372., 2374.)[397]

E bűntettek egyedül a szentelő püspököt érintik. Ezek a következők:

1. *Consecratio episcopi.* Bűntettet követ el az a püspök (consecrantes) vagy ha egy püspök szentel, a két pap assistens is, aki pápai meghatalmazás nélkül (mandatum apostolicum) püspököt szentel (consecratio).

2. *Ordinatio subditi alieni sine dimissoriis litteris* (c. 955. + c. 2373. n. 1.).

Bűntettet követ el a püspök, ha idegen (nem saját) alattvalóját a saját ordináriusának elbocsátója nélkül szentel, beleértve a tonzura feladását is (c. 940.).

3. *Ordinatio proprii subditi sine testimonialibus litteris*[398] (c. 955. + c. 2373. n. 1.).

Ha a szentelendő a szentelési akadály előidézésére elegendő időt töltött egyházmegyéjén kívül, nem szentelhető fel tanúsító (erkölcsi) bizonyítvány nélkül. (c. 993. köv.).

4. *Promotio ad ordines maiores sine titulo canonico* (c. 2373. n. 3.).

Ez a rendelkezés az *episcopus propriusra* vonatkozik, nem arra, aki megbízásból szentel.

5. *Ordinatio religiosa extra dioecesim ordinantis commorantis;* (c. 2373. n. 4. + 966.)

A szerzet csak akkor szenteltetheti nem a kolostor szerint illetékes, hanem más püspökkel növendékeit, ha a c. 966. feltételei megvannak.

Egyébként bűntettet követne el.

[396] Az V. század óta a simoniát a klerikusoknál letétellel, világiaknál kiközösítéssel büntették. A dekretális jogban a letétel helyébe a felfüggesztés és kiközösítés lépett. — (Főleg V. Sixtus üldözte e bűnt szigorúan (const. *Sanctum et salutare* 1589. jan. 5.). Az *Ap. Sedis* a l. s. büntetéseket megszüntette, most a kódex részben megint visszaállította.

[397] *Cappello,* im n. 513—516.

[398] *Cappello,* im. n. 521—527.

6. *Büntetések*

ad 1. Suspensio generalis a Szentszék által megállapított időpontig. (c. 2370.) Tehát ez megtorló büntetés és nem cenzúra (c. 2298. n. 2).

Újabban a Szentszéknek *specialissimo modo* fenntartott kiközösítés, akkor is, ha súlyos kényszer hatása alatt történt (AAS, 1951, 217),

ad 2., 3., 4., 5. A rendek feladásától való felfüggesztés, egy évre szólóan, amely az Apostoli Szentszéknek van fenntartva.

VIII. *Illegitime ordinati* (c. 2370., 2372., 2374.) (Susceptio)

A szent rendek törvényellenes felvétele büntetendő cselekmény.

Négy bűntény jöhet számításba.

1. *Sine mandato apostolico* (c. 2370.)

a) Bűntettet követ el, aki római felhatalmazás nélkül püspökké szentelteti magát.

b) *Büntetés:* régebben (c. 2370.)

suspensio generalis (l. s.) ad beneplacitum.

Most: Szentszéknek *specialissimo modo* fenntartott kiközösítés.

2. *A ministro indigno*

a) *Bűntettet* követ el, aki

ítéletileg kiközösítettől, felfüggesztettől vagy interdictum alatt állótól, illetve hitehagyottól, eretnektől vagy szakadártól merészeli (praesumpserit) felvenni a szent rendeket (c. 2372.), tehát nemcsak a tonzurát.

b) *Büntetés:* Szentszéknek fenntartott (l. s.) felfüggesztés (a divinis).

A büntetéshez teljes beszámíthatóság szükséges.

Aki *jóhiszeműleg* vette fel a szent rendeket, az előbb felsorolt egyénektől (pl. a szentelők egyénisége miatt), az így felvett rendet mindaddig nem gyakorolhatja, míg a saját püspökétől felmentést nem kapott (c. 2372.). E jogelvonás tulajdonképpen sem nem cenzura, sem nem büntetés.[400]

[399] Nyilván a püspöki rend nem tartozik ide. (Vö. c. 2370. + 227. § 2.)
[400] *Chelodi—Ciprotti,* im. nr. 95.

3. *Sine requisitis*

a) *Bűntettet* követ el, aki a szent rendeket[401] (ad ordines) rosszhiszeműleg (malitiose)

1° elbocsától levél nélkül, vagy

2° hamis elbocsátó levéllel, vagy

3° az előírt kánoni kor előtt (c. 976. § 1.), vagy

4° egyes rendeket átugorva (c. 974. § 1., 977.) kellő időköz nélkül veszi fel (c. 2374.).

b) *Büntetés* (c. 2374.)

A felvett rend alóli felfüggesztés (l. s.) *nemini* reservata. — A tudatlanság stb. mentesít.

Aki rosszhiszeműleg cenzurával, akadállyal vagy szabálytalansággal terhelve veszi fel a szent rendeket, a bűn súlyossága szerint szigorúan megbüntetendő (f. s. c. 2374.).

Itt is mentesít a tudatlanság és egyéb csökkent beszámíthatóság.

IX. Matrimonium mixtum sine dispensatione (c. 2375.)

a) Az a katolikus hívő, aki egyházi felmentés nélkül vegyes[402] házasságot (c. 1060., 1061.) merészel kötni, jóllehet érvényesen, súlyos bűnt követ el.

b) *Büntetés*

Az egyházi törvényes cselekedetekből (actus legitimus) és a szentelmények használatából való kizárás (l. s.), mindaddig, amíg az ordinárius felmentést nem ad.

[401] A kisebb rendekre is vonatkoztatható, mivel a törvény nem tesz különbséget, de lehet megszorítással is magyarázni (c. 19.).

[402] E büntetést, mivel a büntetőjogban kiterjesztő magyarázatnak helye nincs (c. 19), nem vonatkoztathatjuk a *valláskülönbség* (c. 1070.) akadályával kötött házasságra, hanem csupán a vegyesvallás akadályával kötött házasságra. — *Chelodi—Ciprotti* ellenkező nézetet vall (im. nr. 96.).

180. § A papi és szerzetesi állással kapcsolatos kötelmek elleni bűntettek (c. 2376—2389)[403]

I. *Violatio obligationum communium* (c. 2376., 2377., 2378., 2379., 2380.)

Az egyházi személyeket különleges helyzetüknél fogva sajátos kötelességek terhelik (c. 124—244.). Ezek közül csak a következők áthágása tekintendő bűntettnek.

1. *Examinis triennalis omissio* (c. 2376. + 130.)

a) Aki a káplánvizsgát (c. 130.) felmentés és törvényes akadály esetét kivéve nem hajlandó letenni, törvényszegést követ el. (c. 130.)
b) *Büntetés* (c. 2376.)
Az ordinárius saját belátása szerint büntet.

2. *Coronae*

a) Bűntettet követnek el mindazok a világi papok és lelkipásztorkodási felhatalmazással bíró szerzetesek, illetve gyóntatási felhatalmazással rendelkező szerzetesek, ha eredménytelen kánoni intés (monitio) után a papi koronákon (conferentia, c. 131.) nem jelennek meg, feltéve, hogy a rendházban nincsen ilyen konferencia.
b) *Büntetés* (c. 2377.)
A világi papokat és lelkipásztor szerzeteseket az ordinárius belátása szerint bünteti.

3. *Caeremoniarum neglectus* (c. 2378.)

a) Bűntettet követnek el azok a nagyobb rendben lévő egyházi személyek, akik a szent cselekmények végzésénél az Egyház által előírt szertartásokat (ritus et caeremoniae) súlyosan elhanyagolják és kánoni intés után sem javulnak meg.
b) *Büntetés* (c. 2378.)
A bűn nagyságához képest részleges vagy teljes felfüggesztés. (f. s.)

4. *Habitus eccl. et tonsurae desertio* (c. 2379.)

a) Az egyházi ruha és papi hajkorona viselésére vonatkozó törvények áthágása bűntett.[404]

[403] *Beste*, 1064. sq. — *Cappello*, — *Chelodi—Ciprotti*, 142. sq. — *Coronata*, IV. 642. sq. — *Holböck*, II. 1128. sq. — *Jone*, III. 549. sq. — *Regatillo*, II. 432. sq. — *Sipos—Gálos*[7], § 248.
[404] A helyi körülmények figyelembe veendők!

A *kisebb* rendben lévő klerikusok, ha a kánoni figyelmeztetés után egy hónapon belül nem javulnak meg, *ipso facto* kiesnek a papi státusból (c. 136. § 3.).

A *nagyobb* rendben lévő törvénysértő klerikusok kánoni intéssel felszólítandók, hogy *egy* hónapon belül javuljanak meg; ha ez nem következik be, helye van az I. fokú büntetésnek.

Ha ez is eredménytelen maradt, másik figyelmeztetést kell adni *három* hónapi határidővel; ha ez is eredménytelen maradt, és papi állással ellenkező életet folytat, a II. fokú büntetés lép hatályba.

b) *Büntetések* (c. 2379. + 188.)

I. fokú: a felvett rendek gyakorlása alóli felfüggesztés (f. s.), minden hivatal elvesztése (l. s.).

II. fokú: letétel (depositio).

5. *Negotiatio vetita: A nyerészkedés tilalma.*[405] (c. 2380.)

II. *Residentiae violatio* (c. 2381. + 188.)

a) A helybenlakási kötelezettséggel (residentia) járó egyházi hivatal, javadalom, méltóság viselői súlyosan vétkeznek, ha törvénytelenül távol vannak székhelyüktől.

b) *Büntetések*

1° Kánoni figyelmeztetés előtt: a távollét idejére eső javadalmi jövedelem azonnali elvesztése (l. s.),

2° eredménytelen kánoni figyelmeztetés után: a hivatal és javadalom azonnali elvesztése (l. s.).

III. *Delicta parochorum* (c. 2382., 2383.)

A plébánosi munkakörben elkövetett hibák és törvénysértések nem vágnak szorosan a büntetőjogba, hanem fegyelmi úton intézendők el (c. 2182—2185.).

A büntetőjogban csak néhány törvénysértés minősül bűntettnek. Ilyen:

[405] Vö. Bánk. Kánoni jog I. 533—536.
Felici érsek Itália számára nyilvánított bölcs véleményét mi is nyugodtan követhetjük: „Clericis vetita est negotiatio quaestuosa *ex consuetudine* tamen apud nos late vigenti iisdem permittitur [nisi obstet peculiaris prohibitio ordinarii] revendere in commodum fidelium libellos precum, et devotionalia sc. rosaria, cruces, numismata, effigies sacras aliaque id genus, percepto quoque moderato emolumento pro expensis et incommodo." (*Palazzini*, Cas. consc. II. De cens. pag. 107.)

1. *Negligentia parochi in officio* (c. 2382.)

a) Súlyos hanyagságot (gravis negligentia) követhet el a plébános

1° a szentségek kiszolgáltatásánál,
2° a betegek ellátásánál,
3° a gyermekek és felnőttek hitelemzésénél,
4° a vasárnapi és más ünnepnapi prédikációknál,
5° a plébánia templom, Eucharistia és szentolajok őrzésénél,
6° istentiszteletek végzésénél.

b) *Büntetés:* (c. 2382.) a 2182—2185. kánonok szerint.

2. *Negligentia quoad libros parochiales* (c. 2382.)

a) A plébániai anyakönyvek (c. 470.) vezetésénél és megőrzésénél (c. 2383.) tanúsított súlyos hanyagság: bűntett.

b) *Büntetés* (c. 2383.)

Meg nem határozott: az ordinárius ítélete szerint.

IV. *Negligentia canonici theologi et poenitentiarii* (c. 2384.)

A székesegyházban az egyik tiszte a prédikálás, a másiké a gyóntatás.

a) Súlyos mulasztás esetén mindkettő bűntettet követhet el.

b) *Büntetés*

1° A kánoni intéssel, büntetéssel való megfenyegetéssel és jövedelem elvonással bünteti az ordinárius.

2° Ha még egy évig megmaradnak hanyagságukban: javadalomból való felfüggesztés (f. s.).

3° Ha fél évig így maradnak, a második büntetés után: a javadalomtól való megfosztással büntetendők (f. s.).

V. *Delicta religiosorum* (c. 2385.)

Négy bűntettet sorol ide a törvénykönyv:

1. *Apostasia a religione* (c. 644. § 1—2. + 2385.). *Elpártolás.*[406]

Elpártoló aposztata az az ünnepélyes vagy egyszerű örökfogadalmas szerzetes, aki a vissza nem térés szándékával a szerzetet hűtlenül elhagyta, *vagy* ha engedéllyel távozott és nem azzal a szándékkal tér vissza, hogy a szerzetesi fegyelemnek alávesse magát. (c. 644. § 1, 2.)

[406] Vö.: *Kánoni jog.* I. 742.

b) *Büntetés:*

1° A nagyobb elöljárónak fenntartott (l. s.) kiközösítés, ha kiváltságolt szerzetről van szó, egyébként a helyi ordináriusnak.

2° Exclusio ab actibus legitimis (l. s.).

3° Az összes szerzetesi kiváltságok megfosztása (l. s.).

4° Ha visszatér az aktív és passzív szavazati jogtól való örökös megfosztás (l. s.).

5° És a konstituciók büntetése.

2. *Fuga e religione* (c. 644. § 3. + 2386.).

Szökött, szökevény, (fugitivus) az a szerzetes, aki a visszatérés szándékával engedély nélkül hagyja el a szerzetes házat. (c. 644. § 3.)

a) Vö. Kánoni jog. I. 742.

b) *Büntetés:*

1° Elveszti hivatalát (l. s.).

2° A nagyobb rendben lévő a nagyobb elöljárónak fenntartott felfüggesztést vonja magára (l. s.).

3° Ha visszatér, külön is büntetendő a konstitúciók szerint (c. 2386.).

3. *Dolus in professione* (c. 2387.).

a) *Bűntett.*

Ha a fogadalmat az illetékes hatóság az érdekelt szerzetes félrevezetése (solus) miatt nyilvánította érvénytelennek, az illető súlyos bűntettet követ el.

b) *Büntetés* (c. 2387.).

1° Ha kisebb rendben van, azonnal el kell bocsátani a papi státusból;

2° Ha nagyobb rendben van: a Szentszéknek fenntartott felfüggesztés (l. s.).

4. *Violatio vitae communis* (c. 2389.).

a) A szerzetesi közös élet törvényének (c. 594.) figyelmeztetés utáni szándékos megsértése súlyos dologban bűntett.

b) *Büntetés:*

1° Aktív és passzív szavazati jog elvonása (f. s.).

2° Hivataltól való megfosztás, ha az illető vezető (f. s.).

VI *Matrimonium sacrilegum* (c. 2388.)[407]

Az Egyház e téren büntetéssel sújtja mind az isteni jog megsértését (fogadalom), mind pedig az egyházi jog áthágását (c. 1072., 1073.).

1. *Tényállás*

A szentségtörő házasságkötés bűntettét követi el az a nagyobb rendben lévő világi pap, egyszerű vagy ünnepélyes fogadalmas szerzetes (férfi és nő), aki polgári házasságot merészel (praesumentes) megkísérelni, valamint ezek pseudo-házastársai.

[407] *Cappello,* im. 352—357.

Nem számít, hogy az így megkísérelt házasság érvénytelen-e, vagy csupán *tilos*.

A büntett alanyai tehát (három kategória):

1° nagyobb rendben lévő világi papok (subdiakonus, diakonus, pap),

2° ünnepélyes fogadalmas szerzetesek (férfiak és nők), *regulares et moniales*; vagyis valamely rendben ünnepélyes fogadalmat tett szerzetesek és szerzetesnők. Nem tartoznak tehát a tényálláshoz: az újoncok, az egyszerű fogadalmasok, vagy azok, akik szentszéki kiváltság alapján olyan egyszerű fogadalmat tesznek, amely házassági érvénytelenítő akadály (pl. jezsuiták).

3° Az 1° és 2° alatt felsoroltakkal házasságot megkísérlő világi személyek (férfiak és nők).

A cenzura tárgya a *házasság;* mihelyt megvan a *consensus,* a bűntény bekövetkezik, s vele együtt a cenzura (bevégzés nélkül is). A papok (1072.) és ünnepélyes fogadalmasok részére (1073.) a házasság érvénytelen.

De ha más címen (pl. vérrokonság, sógorság) érvénytelen lenne a házasság, a cenzúra beállna. (S. Offic. 1892. jan. 13.)

Mivel a törvény *teljes* szándékosságot kíván (c. 2229. § 2.), a jogi és ténybeli ismerethiány, még ha vaskos (crassa et supina) is, vagy *metus levis* (c. 2205. § 3.), vagyis mindaz, ami az értelem vagy akarat részéről csökkenti a beszámíthatóságot, mentesít a cenzura alól.

Általános vélemény, hogy a bűntett nem befejezett, s így nem áll be a cenzura, ha a házassági beleegyezésnél *tévedés* vagy *súlyos kényszer* (félelem) forgott fenn.[408]

A színlelt beleegyezésre (consensus simulatus) nézve nem egyezők a kanonisták véleményei.[409] Mivel a bűntett tényállásához a

[408] Érdekes A. de *Jorio* római kanonista álláspontja. Szerinte a c. 2388. § 1. *„praesumentes"* kifejezés nem az alanyi, (szándék, gondatlanság), hanem a *tárgyi* elem része. Azért szerepel itt a szó, mivel jelzett személyek nem köthetnek házasságot, amit csak *szimulálnak*. Ha ugyanis ez az alanyi elemhez tartoznék, az Egyház nem büntethetné e nagy bűnt (haeresim sapiens), ha bármely beszámíthatóságot csökkenő ok forog fenn (c. 2229. § 2.). Már pedig ilyen szinte minden esetben fennforog, mert vagy a nő, vagy annak szülei szorítják rá a papot a polgári kötésre. — *Palazzini—Jorio,* Casus consc. II. 572.

Ezzel szemben áll, szerény nézetünk szerint:

a) az általános vélemény;

b) az egyszerű fogadalmasok *de facto* érvényes házasságot köthetnek, tehát ebből látható, hogy a *praesumentes* nem tárgyi, hanem alanyi elem.

[409] Vö. *Palazzini,* im. II. 116.

maximális szándék szükséges; ahol a házasságkötési szándék *fiktív*, úgy véljük, nincs sem bevégzett bűntett, sem cenzura.

A *világi személy* (férfi vagy nő), aki *jóhiszeműleg* kötött pappal vagy szerzetessel házasságot, amikor a tény tudomására jutott, köteles őt elhagyni; ha nem teszi, vétkezik ugyan, de nem esik cenzurába, mivel — „deest *praesumptio* contrahendi matrimonium".

2. *Büntetések* (c. 2388.)

a) ad 1°, 2°, 3° Szentszéknek *simpliciter* fenntartott kiközösítés (l. s.). A halálveszedelem esetét kivéve csak a S. Poenitentiaria adhat felmentést. (1936. ápr. 18. AAS. 24, 242. 1937. máj. 4. AAS. 29, 283.). Tehát, mivel a *sürgősség* esete is ki van zárva (c. 2254.), *gyakorlatilag specialissimo modo* fenntartott kiközösítésnek tekintendő.

b) A klerikus összes hivatalai tüstént (ipso facto) megüresednek hallgatólagos lemondás címén. (c. 188. n. 5.)

c) Ha a klerikus az ordinárius által megszabott időn belül nem tér vissza, lefokozandó.

d) A szerzeteseket pedig a rendből mint *ipso facto* elbocsátottakat kell tekinteni. (c. 646. § 1.)

3. Ha *egyszerű* örök fogadalmas szerzetes (c. 1058.) kísérel meg házasságot, még ha csak polgárit is, noha a házasság érvényes (kivéve a jezsuitákat), a tettesek az Ordinariusnak fenntartott kiközösítésbe esnek (c. 2388. § 2.).

4. *Hogyan rendezhető az aposztata pap házassága?*

a) Lehet kérni a *sanatio in radice matrimonii civilis* és kérni az ordinatiós terhek érvénytelenné nyilvánítását. Ez utóbbi csak akkor kérhető sikerrel, ha a rend felvételénél súlyos kényszer forgott fenn (c. 214.) és ez jogilag bizonyítható is.

b) Egyébként a *coelibatus akadálya* alól a Szentszék gyakorlatilag nem ad felmentést. A S. Poen. 1936. április 18-án így döntött: „*Lex sacri coelibatus inter Latinos adeo Sanctae Ecclesiae curae semper fuit atque est, ut, si agatur de sacerdotibus, fere nunquam super ea retroactis temporibus dispensatum fuerit numquam prorsus, ne in mortis quidem periculo, in praesenti disciplina dispensetur.*"[410]

Vagyis a *mai* fegyelem szerint[411] latin pap semmiképpen sem köthet házasságot.

[410] Decr. *Lex sacri coelibatus*, AAS, 24, 242.

[411] A II. *vatikáni zsinattal* kapcsolatban több helyen felvetették az *apostata* papok házasságának rendezését oly módon, hogy a laikusi statusba való visszahelyezés egyben nősülési engedélyt is nyújtana. Vö. I. A. *Abbo*, The, Roman Synod in *The Jurist*, 1961, 170—203; A pápa is látta a helyzetet de nem nyújtott tápot ilyen reménykedésnek (AAS, 1960, 226.). Vö. *Szentirmai* De sacerdotibus concubinarils ad matrimonium non admittendis, in *Revista Espanola de Derecho Canonico*, 1961, 598—603.

c) Ha másképp nem rendezhető az ügy, *kérni lehet:*

a kiközösítés alól való felmentést és a szentségekhez való járulást, „more laicorum".

A kérvényben ki kell emelni: van-e botrány, ha van, hogyan kerülhető el, milyen okok teszik nehézzé vagy lehetetlenné a „házas" felek szétválását, van-e remény, hogy a felek a feltételt: nevezetesen, hogy mint *testvérek* élnek együtt, teljesíteni is tudják.

A Poen. e tekintetben a végleges engedély előtt *próbaidőt* szokott kikötni, amelynek „ellenőrzését" a gyóntatóra bízza „salvo semper sigillo sacramentali".

181. § Az egyházi hivatalok és javadalmak betöltése, elfogadása és megszűnése körüli bűntettek (c. 2390—2403)[412]

I. *Delicta in collatione*

Az egyházi hivatalok és javadalmak betöltésénél három tény különböztethető meg: a személy kijelölése, magának a hivatali hatalomnak átadása és a javadalomba való tényleges bevezetés. Alapelv, hogy a második és harmadik cselekmény kizárólag az egyházi hatóságtól származhatik. Eme elv megsértésével több bűntett követhető el az egyházi hivatalok és javadalmak betöltésénél.

1. *Libertatis violatio in eligendo* (c. 2390.).

a) *Bűntett:*

1° Az egyházi testületek választási szabadságának bármilyen[413] megsértése (fizikai, vagy erkölcsi kényszer, félrevezetés, megvesztegetés stb.).

E bűntett aktív alanyai lehetnek egyháziak és világiak egyaránt. Ez utóbbiak beavatkozása folytán a választás *ipso iure* érvénytelen lenne (c. 166.).

2° Ugyancsak bűntett a választás után, a választás miatt a megválasztott, vagy a választók bármilyen módon történő molesztálása.

b) *Büntetés:*[414]

[412] *Beste*, 1067. sq. — *Cappello*, — *Chelodi—Ciprotti*, 151. sq. — *Coronata*, IV. 662. sq. — *Holböck*, II. 1133. sq. — *Jone*, III. 558. sq. — *Regatillo*, II. 436. — *Sipos—Gálos*[7], § 249.

[413] *Per se* vel *per alios*, vagy úgy, hogy

a) kényszerrel, vagy megfélemlítéssel odahat, hogy egy meghatározott személy megválasztassék, vagy a választásból kizárassék,

b) vagy meggátolja, hogy valaki választási jogával éljen,

c) megválasztottat megakadályozza a választás elfogadásában,

d) a választókat megvesztegeti stb., stb.

[414] Régen (c. 12. in VI. 1. 6.) egészen az *Ap. Sedis* bulláig kiközösítés volt a büntetés.

A bűn nagysága szerint kell büntetni: (f. s.).

2. *Sollicitatio immixtionis alienae* (c. 2390. § 2.).

a) Bűntettet követnek el ama egyházi választók (világi papok és szerzetesek), akik

1° a választás szabadságának törvénytelen megsértését a világi hatalomtól (saecularis potestas), vagy magán világi személyektől szorgalmazzák (sollicitaverint), még ha eredménytelenül is;

2° vagy súlyos kényszer nélkül az ilyen beavatkozást eltűrik;

3° ugyancsak bűntettet követ el az így megválasztott, aki az ilyen választásba tudatosan (scienter) beleegyezett.

A bűntett tényállásához tartozik, hogy a világi hatalom beavatkozása törvénytelen és vétkes (dolosa) legyen, nem pedig kiváltságból vagy jószándékból (bona fide) származik.

b) *Büntetés* (c. 2390. § 2.).

1° A választók ebben az esetben elvesztik választójogukat (l. s.);[415]

2° a megválasztott örökké képtelenné (inhabilis) lesz erre a hivatalra, vagy javadalomra (l. s.).

3. *Electio indigni et violatio formae electionis* (c. 2391.).

a) *Méltatlan* (indignus) az, aki olyan akadályban szenved, amely alól nem lehet, vagy nem szokás fölmentést adni.

E bűntett alanya a választó testület, ha tudatosan (scienter) méltatlant választ (§ 1.).

b) Az egyes választók akkor követnek el bűnt, ha a választás lényeges[416] formáját lényeges dologban tudatosan (scienter) nem tartják meg (§ 2.).

c) Bűntettet követ el a kegyúr is, aki tudatosan méltatlant prezentál (§ 3.).

Büntetések (c. 2391.):

ad *a)* és *c)* választási, illetve bemutatási jogtól való megfosztás erre az esetre,

ad *b)* az ordinárius belátása szerint büntet.

4. *Usurpatio auctoritatis ecclesiasticae* (c. 2393.).

a) *Bűntettet* követnek el mindazok, akik megnevezési, bemutatási vagy választási joggal rendelkeznek a személy kijelölésére vonatkozólag — és kellő egyházi, kánoni megerősítés, vagy beiktatás nélkül magát a hivatalt, illetve javadalmat és méltóságot átadni merészelik.

[415] Mivel ez a választás érvénytelen volt (c. 166.).

[416] ilyen pl. az érvénytelenítő záradékkal ellátott kikötések (pl. titkosság; c. 169.) és egyéb, ami nélkül nem létezik szavazás.

A világiaknál gyakran a tudatlanságra (ignorantia et bona fide), és jóhiszeműségre lehet hivatkozni, amely mentő körülmény, de nem az egyházi személyeknél.

b) *Büntetés* a vonatkozó jog gyakorlásától való megfosztás büntetésképp erre az esetre (l. s.).

II. *Simonia in officiis et beneficiis* (c. 2392.)

1. A simónia fogalmát fentebb tisztáztuk, amikor a szentségek kiszolgáltatásáról volt szó (c. 727., 1488. §). Büntetőjogi szempontból a szorosan vett egyházi hivatalok (c. 145.), javadalmak (c. 1409.) és káptalani méltóságok (c. 393., 396.) adományozásánál — (minthogy a lelki elem mindegyiknél fennáll) — a simónia mind a három esete előfordulhat (realis, conventionalis confidentialis). Az utóbbi főleg javadalom adományozásánál fordul elő, amikor valaki azzal a kifejezett, vagy hallgatólagos megegyezéssel szerez a másiknak javadalmat, hogy arról az ő javára bizonyos idő múlva lemond, vagy abból neki járadékot folyósít.

A simónia elkövethető az adományozásnál, a hivatal, javadalom elfogadásánál, illetve az attól való megválás alkalmával.

2. *Büntetések:*

a) Inkább adminisztratív hatás: a simóniás adományozás (akkor is, ha harmadik személy követte el a simóniát, az érdekelt tudtán kívül) — *ipso facto* érvénytelen, a hivatalt, javadalmat ott kell hagynia és a jövedelmet visszaszolgáltatnia (c. 727.).

b) *Igazi büntetés:*

1° Szentszéknek *simpliciter* fenntartott kiközösítés (l. s.);

2° Választói, nevezési és bemutatási jog örökös elveszítése (l. s.);

3° Egyházi személyeknél: felfüggesztés (f. s.).

III. *Delicta in actu susceptionis* (c. 2394.)

Bűntettet követ el az az egyházi személy, aki egyházi hivatalt, javadalmat, méltóságot jogtalanul elfogad; illetve elfoglal.

Négy bűncselekmény tartozik ide:

1. *Intrusio in officium.* — Bitorló az, aki egyházi hivatalt, javadalmat, vagy méltóságot önhatalmúlag (propria auctoritate) elfoglal[417] (c. 2394. n. 1.).

2. *Ius ad rem*-mel visszaélés. Bűntettet követ el az az egyházi személy is, aki a törvényes megnevezés (nominatio), bemutatás (praesentatio), vagy választás után — de a kánoni beiktatási, illetve megerősítési iratok vétele *előtt* a javadalmat elfoglalja, illetve a hivatal vezetését és irányítását átveszi (c. 2394. n. 2.).

[417] Ide tartozik az is, aki az említett egyházi tisztségeket illetéktelenül világiaktól fogadja el: *(Chelodi—Ciprotti,* nr. 105.)

3. Vagy megkapta ugyan a szükséges hatósági iratokat, de azokat még az illetékeseknek nem mutatta be.

4. Eme bűntettnek részesei (complex) ama káptalanok, konventek és mindazok, akik — a jogcím törvényességének megvizsgálása, illetve megállapítása nélkül a fentieket a hivatalhoz, javadalomhoz, méltósághoz engedik, feltéve, hogy ezeknek szerepük van a szóbanlévő hivatalok, javadalmak betöltésénél[418] (uo. n. 3.).

5. *Büntetések:*

ad 1. — és *2.:*

a) jogi képtelenség (inhabilitas) a szóbanforgó hivatalra, javadalomra, vagy méltóságra (l. s.);

ezenkívül az ordinárius más büntetést is szabhat ki;

b) kánoni figyelmeztetés után a bűnöst felfüggesztéssel, előző hivatalától, javadalmától való megfosztással kell kényszeríteni a kérdéses hivatal, illetve javadalom elhagyására (f. s.); szükség esetén letétel (depositio) is alkalmazható.

ad 3.: A választási, megnevezési és bemutatási jog felfüggesztése (l. s.), amíg a Szentszék akarja.

6. *Acceptatio beneficii de iure non vacantis* (c. 2395.).

a) *Tényállás.* — A jogilag meg nem üresedett hivatal és javadalom elfogadása érvénytelen és bitorlásnak minősül. Aki nemcsak tudatosan fogadja el az ilyen hivatal, javadalom, vagy méltóság adományozását, hanem ezenkívül be is vezetteti magát abba, kánoni bűntettet követ el.

b) *Büntetések:*

1° A szóbanlévő hivatalra, javadalomra, méltóságra való örökös jogi képtelenné nyilvánítás (inhabilitas);

2° egyéb meg nem határozott büntetések.

IV. *Delicta cum acceptatione connexa* (c. 2396, 2397, 2398, 2402, 2403.)

A hivatalok, javadalmak, méltóságok elfogadása körül igen komoly törvénysértések merülhetnek fel, amelyek bűntett számba mennek.

Ezek a következők:

1. *Comulatio incompatibilium* (c. 2396.).

Senkinek sem lehet két összeférhetetlen hivatalt, vagy java-

[418] Nem esik büntetés alá, aki az *intrususnak* engedelmeskedik, a javadalmat átadja (helyettes) vagy elszámol. (*Chelodi—Ciprotti*, im. nr. 105. pag. 155.)

dalmat adományozni. Két hivatal összeférhetetlen, ha ugyanaz a személy egyszerre ellátni nem tudja, két javadalom pedig akkor, ha egyik is kellőképp biztosítja a tisztes ellátást (honesta sustentatio).

a) Bűntettet követ el tehát az a pap, aki az új hivatal, illetve javadalom békés birtoklása (pacifica possessio) mellett az azzal összeférhetetlen előző hivatalt, illetve javadalmat is a 156. és 1439. kánon ellenére konokul megtartani (contumacia) merészeli. Ezért a büntetés csak előzetes kánoni intés után következik be.[419]

Minthogy fel kell tételezni, hogy az ordinárius a hivatal és javadalom adományozásakor jogszerűen jár el, ezért a második tiltott hivatal, vagy javadalom adományozása *ipso facto* maga után vonja az előző megüresedését (c. 188, n. 3.).

b) *Büntetés* (c. 2396.).

Mindkét hivataltól és javadalomtól való megfosztás (l. s.)[420]

2. *Cardinalis iuramenti recusatio* (c. 2397.).

a) A bíboros, amikor kinevezése után megkapta a piros birétumot, esküt köteles letenni, hogy egy éven belül (hacsak törvényes akadály nem gátolja) Rómába megy. Bűntettet követ el az a bíboros, aki vonakodik ilyen értelmű esküt letenni.

b) *Büntetés* (c. 2397.).

A bíborosi méltóságtól való örökös megfosztás (l. s.).

3. *Episcopalis consecrationis dilatio* (c. 2398.)

a) Bűntettet követ el az a kinevezett püspök, aki (ha még bíboros is), törvényes akadály esetét leszámítva, a pápai irattól számított *három* hónapon belül nem szentelteti magát püspökké (c. 333.).

b) Súlyosabb a bűne, ha még további három hónap alatt sem veszi fel a püspöki ordot.

Büntetések:

ad *a)* A javadalmi jövedelmek elvonása (l. s.) (privatio fructuum), amelyet a székesegyháznak tartozik átadni.

ad *b)* A püspöki méltóságtól való megfosztás (l. s.).

4. *Abbatialis benedictionis dilatio* (c. 2402.)

a) Bűntettet követ el az a független apát és prelátus (nullius), aki, noha pápai rendelet, vagy rendi előírások szerinti apáti áldásban részesítendő (c. 322. § 2.), a kinevező pápai levél vételétől számított három hónapon belül az apát-áldást elmulasztja.

b) *Büntetések:*

A joghatóságtól való felfüggesztés (l. s.).

[419] Vö. *Ciprotti*, De delicto retentionis officiorum incompatibilium, in Apoll. 9. (1936.) 44—57.).

[420] Ez volt a régi jogban is c. 28 X, 3, 5. *Trid.* scss. VII. (c. 4. de ref.). — De végeredményben az a hibás, aki törvényellenesen összeférhetetlen hivatalt vagy javadalmat adományoz.

5. *Professionis fidei omissio* (c. 2403).

a) Bűntettet követnek el mindazok, akik e jog előírása szerint kötelesek a hitvallást[421] letenni (c. 4106) és azt indokolás nélkül, kánoni figyelmeztetés után makacsul letenni vonakodnak.

b) *Büntetés:*

1° Meg nem határozott, de kiróható a hivatal, javadalom, méltóság, tiszt elvonása (f. s.).

2° A birtokbalépés időpontjától számított javadalmi jövedelmet elveszíti (l. s.).

V. *Delicta in dimissione* (c. 2399.)

Az egyházi hivatal és javadalomról való lemondás körül szintén előfordulhatnak törvénysértések. A következő bűntettek tartoznak ide.

1. *Desertio officii* (c. 2399.).

a) Az ordináriustól kijelölt hivatal önkényes, visszatérési szándék nélküli elhagyása bűntett, ha ezt magasabb rendben lévő egyházi személy cselekszi. A kánon teljes szándékosságot (praesumpserit) követel meg.

b) *Büntetés.*

Időleges felfüggesztés (a divinis) az ordinárius ítélete szerint (f. s.).

2. *Resignatio in manus laicorum* (c. 2400.).

a) Bűntettet követ el az az egyházi személy, aki szándékosan (praesumpserit) az egyházi hivatalról, javadalomról, méltóságról a világiak kezébe mond le.

b) *Büntetés.*

Nemini fenntartott felfüggesztés (l. s.).

3. *Retentio illegitima officii etc* (c. 2401.).

a) Bűntettet követ el az az egyházi személy, aki annak ellenére, hogy hivatalától, javadalmától jogerős határozattal az illetékes egyházi hatóság elmozdította (remotio), illetve megfosztotta (privatio), vonakodik azt elhagyni, vagy jogtalanul halogatja azt, még előzetes kánoni intés után is.

b) *Büntetés.*

1° Felfüggesztés (a divinis, f. s.).

2° Meg nem határozott nem kizárva a letételt (depositio) sem.

[421] Ennek része az *antimodernista* eskü. (S. Off. 22. mart. 1918. AAS. 10, 136.)

182. § Az egyházi hatalommal és egyházi hivatallal való visszaélés (c. 2404—2414)[422]

I. *Abusus auctoritatis in genere (c. 2404.)*

A közhatalom a társadalmi rend védelmét és egyben a közösség és alattvalók hasznát szolgálja. Ha ezt a tisztségviselők egyéni hasznukra, vagy önkényesen, illetve a tételes törvényekkel ellentétben gyakorolják, visszaélést (abusus) követnek el, amelyet a világ minden büntetőtörvénykönyve elítél, mivel a vezetők kihágásai eredményében is veszélyesebbek és kártékonyabbak, mint az alattvalóké. Azért olyan cselekmények is, amelyek a közönséges alattvalóknál nem esnek különösebb beszámítás alá, a vezetőknél bűntettek, sőt, ha hivatali hatalommal történő visszaéléssel párosulnak, minősített bűntettek.

Az egyházi törvénykönyv *kettős* szabályozást ad e téren.

1° Egyrészt az egyházi hatalommal való mindennemű visszaélést tilt és bűntettnek nyilvánít, de a büntetés kiszabását a bíró belátására bízza, (c. 2404.), hacsak az egyes esetekben nincs már külön büntetés megállapítva.

2° Másrészt felsorol egyes tényállásokat, amelyeket bűntettnek nyilvánít és azokhoz kellő büntetést csatol. — Most ezekről lesz szó.

II. *Abusus quoad acta publica (c. 2405—2406.)*

A közokiratokkal való visszaélés többféleképpen történhetik.

1. *Documenta Curiae episcopalis* (c. 2405.).

a) Bűntettet követ el a káptalani helynök és minden más, akár tagja a káptalannak, akár nem, ha a püspöki szék üresedése alatt (sede vacante) a püspöki hivatali okmányokat maguk vagy mások által a levéltárból eltüntetnek (subtraxerint), vagy megsemmisítenek (destruxerint),[423] vagy eltitkolnak (celaverint),[424] vagy lényegesen megváltoztatnak (substantialiter immutaverint).

Tehát lehetséges a bűnhalmaz (c. 2362.).

A szándékosság és károkozás előfeltétele a bűntettnek.

b) *Büntetés.*

A Szentszéknek *simpliciter* fenntartott kiközösítés (l. s.), ame-

[422] *Beste*, 1069. sq. — *Cappello*, — *Chelodi—Ciprotti*, 159. sq. — *Coronata*, IV. 679. sq. — *Holböck*, II. 1137. sq. — *Jone*, III. 563. sq. — *Regatillo*, II. 438. sq. — *Sipos—Gálos*, § 250.

[423] Széttépik, elégetik, olvashatatlanná teszik.

[424] Helyéről kiemelik és ismeretlen helyre teszik.

lyet az ordinárius hivataltól, vagy javadalomtól való megfosztással tetézhet.

2. *Libri Curiarum et parochiarum* (c. 2046. § 1.).

a) Bűntettet követ el mindaz (püspöki helynök, irodaigazgató, levéltáros, plébános, megbízott lelkész), akinek hivatalból feladata a püspöki hivatali, vagy plébániai iratok, okmányok, könyvek készítése, illetve vezetése és őrizete s azokat szándékosan meghamisítani (falsare), vagy megmásítani (adulterare), vagy megsemmisíteni (destruere), vagy elrejteni (occultare) merészeli.

b) *Büntetés.*

Hivataltól való felfüggesztés és egyéb súlyos büntetés az ordinárius belátása szerint (f. s.).

3. *Denegatio dolosa excerptionis (copia).* (c. 2406. § 2.).

a) A fent felsorolt egyének abban az esetben is bűntettet követnek el, ha a hivatali aktákból, okmányokból, könyvekből azok számára, akik azt törvényesen kérik, kivonatot készíteni, illetve azt elküldeni, vagy kiadni bűnösen (dolose) megtagadják, vagy hivatalukat bármilyen módon elárulják (prodiderint).

b) *Büntetés.*

Hivataltól való megfosztás, vagy felfüggesztés; egyéb büntetés az ordinárius belátása szerint (f. s.).

III. *Corruptio (subornatio) officialium (c. 2407.)* (Megvesztegetés)

a) Bűntettet követ el az, aki az egyházi közhivatalnokokat (püspöki kúria tisztviselői, egyházi bírák, ügyvédek, perbeli képviselők stb.) ajándékokkal, vagy ígéretekkel arra törekszik rávenni, hogy valamely egyházi ügyet

1° *törvényellenesen* intézzenek el (actio), vagy

2° a közhivatalnokok a saját ügykörükben, amint tenniök kellene, elmulasszák (omissio).

A megvesztegetéshez tehát, vagy annak kísérletéhez[425] hozzátartozik, hogy olyan eszközöket vegyenek az érdekeltek igénybe, amelyek az akaratot befolyásolni képesek (in re), pl. ajándékok, címadományozás stb. (in spe = ígéretek).

Aki kényszerítéssel, ravaszkodással (fallaciis), rábeszéléssel éri el célját, más címen büntetendő.

A megvesztegetésből kettős beszámíthatóság keletkezik: egyik polgárjogi, amely az okozott kár megtérítésére és büntetőjogi, amely a büntetés kiszabására irányul.

b) *Büntetések:*

Meg nem határozott (congruis poenis) és az okozott kár jóvátétele.

[425] Inducere *tentaverit;* tehát elég a kísérlet is!

IV. *Excessus in taxis (c. 2408.)*

1. Bűntettet követ el az a pap, aki a hatóságilag (c. 1507.), vagy jogszokásilag megállapított illetéket (taxa) nyereség vágyból felemeli (augentes, szabad stóla!), vagy azon felül még mást követel (exigentes). Ez sérti egyrészt az igazságosságot, másrészt visszaélés a hivatali hatalommal.

2. *Büntetés:*

a) súlyos pénzbírság;

b) visszaesés alkalmával:

felfüggesztés, vagy hivataltól való elmozdítás (f. s.).

V. *Abusus potestatis in ordinatione (c. 2409, 2410.)*

Két bűntett tartozik a papszentelés kapcsán felmerülő hivatali visszaélés körébe.

1. Vicarius capitularis (c. 2409.)

a) A káptalani helynök hivatali hatalmával visszaél, ha

1° a széküresedéstől számított egy éven belül szentelési elbocsátó levelet ad ki a törvény tilalma ellenére (c. 958. § 1.), vagy

2° egy éven túl a káptalan hozzájárulása nélkül

b) *Büntetés.*

Felfüggesztés (a divinis) l. s. (nem fenntartott).

2. *Superior religiosus* (c. 2410).

a) A hivatali hatalommal való visszaélés bűntettét követi el a nagyobb szerzetes elöljáró, aki szerzetes növendékeit a jogban kimerítően felsorolt (c. 965—967.) eseteken kívül nem a kolostor helye szerint illetékes megyéspüspökhöz küldi szentelésre.

b) *Büntetés.*

A misemondástól való felfüggesztés egy hónapra (l. s.).

VI. *Abusus postestatis in regimine religiosorum* (c. 2411—2414.)

A szerzetes elöljárók alattvalóikkal szemben többféleképpen élhetnek vissza hivatali hatalmukkal. (Férfi és női szerzetesek egy tekintet alá esnek.)

1. *Admissio ad noviciatum et professionem* (c. 2411.).

a) *Bűntettet* követ el az a szerzetes elöljáró, aki

1° alkalmatlan[426] növendéket (c. 542.), vagy

2° kellő tanúsító levéllel (c. 544.) nem rendelkező növendéket bocsát noviciátusba; vagy

3° nem alkalmas, vagy kétesen alkalmas (a próbaidő után) újoncot bocsát szerzetesi fogadalomhoz.

[426] Ha érvénytelenítő vagy tiltó akadály forog fenn.

b) *Büntetés:*

Nincs meghatározva; kiróható a hivataltól való megfosztás is (f. s.).

2. *Dotis consumptio* (c. 2412. n. 1.).

a) Bűntettet követ el a szerzetes elöljáró (főnöknő), aki a jog előírásával (c. 549.) szemben a belépők hozományát azok halála előtt más célra merészeli (praesumpserint) felhasználni, még ha házépítésre vagy adósságtörlesztésre is.

b) *Büntetés:*

Nincs meghatározva, de kiszabható a hivataltól való megfosztás is. A beszámíthatóság bármily csökkenése mentesít.

3. *Notificationis omissio* (c. 2412. n. 2.).

a) Bűntettet követ el a szerzetes elöljáró (főnöknő), aki a törvény előírása (c. 552.) ellenére a noviciátusba való felvétel és a fogadalom (ideiglenes és örök, egyszerű és ünnepélyes) letétel előtt két hónappal nem értesíti az illetékes ordináriust, hogy a szükséges vizsgálatot megtarthassa.

b) *Büntetés:*

Nincs meghatározva, de kiszabható a hivataltól való megfosztás is.

4. *Visitationis frustratio* (c. 2413.).

a) Az ötévenkénti, vagy gyakrabbi (ha a szabályzat úgy intézkedik) kánoni látogatás megakadályozása bűntett. E bűntettet elkövetheti a főnöknő,

1° aki a kánoni látogatás bejelentése után a vizitátor engedélye nélkül más házba helyezi a nővéreket,

2° a főnöknő és alattvalói, akik maguk, vagy mások által, közvetlenül vagy közvetve a nővéreket arra bírják, hogy a Vizitátor kérdéseire ne feleljenek (taceant), vagy az igazságot bármiképp elrejtsék (dissimulent), vagy ne hűen adják elő;

3° vagy azok a vezetők és tagok, akik a Vizitátornak adott felvilágosítás miatt a nővért bármilyen ürügy alatt molesztálják.

b) *Büntetés:*

1° a kormányzói hivatalra való alkalmatlanság (inhabilitas, f. s.) mindenki számára;

2° az elöljárók részére: hivataltól való megfosztás (f. s.).

5. *Confessionis libertas religiosarum* (c. 2414.).

a) A szerzetesnők gyóntatására a jog több kedvezményt biztosít és három esetben lehetővé teszi rendkívüli gyóntató szabad igénybevételét (c. 521. § 3., 522., 523.). Az elöljárók nem tagadhatják meg ezt, sem nem tudakozódhatnak az okok felől, sem nem korlátozhatják a lelkiismereti szabadságukat, sem nem nehezményezhetik azt.

Ellenkező esetben bűntettet követnek el.

b) *Büntetés:*

1° az ordinárius kánoni figyelmeztetése,

2° a hivataltól való megfosztás (f. s.),

3° feljelentés a Szerzetes Kongregációhoz.

183. § Latae sententiae büntetések összefoglalása

Az összesítést most nem a bűntettek, hanem a büntetések sorrendjében vesszük.

A) *KIKÖZÖSÍTÉSEK*

I. A Szentszéknek *simpliciter* (egyszerűen) fenntartott kiközösítés alá esnek az alábbi bűntettek:

1. A búcsúkkal való üzérkedés (c. 2327.).
2. A szabadkőművesség és más hasonló társulat tagsága (c. 2335.).
3. A pápának *speciali modo* vagy *specialissimo modo* fenntartott kiközösítés alól kellő felhatalmazás nélküli feloldozás (c. 2388. § 1.).
4. A kerülendő (vitandus) kiközösített segélyezés és támogatása a bűnben (c. 2388. § 2.).
5. A kerülendő kiközösítettel vallási ténykedésben való tudatos és önkéntes részvétel és a vallási ténykedéshez való bocsátása (c. 2238. § 2.).
6. *Privilegium fori* megsértése (c. püspök, nullius apát, szerzetes generális c. 2341.).
7. Apácaklauzura megsértése (c. 2342. n. 1.).
8. Férfi szerzetesek klauzurájának megsértése (c. 2342. n. 2.).
9. Apácák engedély nélküli kolostor elhagyása (c. 2342. n. 3.).
10. Az egyházi javak bitorlása és saját célra való fordítása (c. 2347.).
11. A párbajozás (c. 2351.).
12. Magasabbrendű egyháziak és ünnepélyes fogadalmas szerzetesek házasság kísérlete (c. 2388. § 1.).
13. Egyházi hivatal, javadalom elnyerése körüli simónia (c. 2392.).
14. A püspöki irattári okmányok eltüntetése, megsemmisítése, vagy lényeges megváltoztatása (c. 2405.).

II. *Speciali modo* (különös módon) fenntartott kiközösítések alá esnek a következő bűncselekmények elkövetői:

1. Aposztázia, eretnekség, szakadárság (c. 2314.).
2. Eretnekgyanús félévvel a figyelmeztetés után.
3. Eretnek és „Apostoli Levéllel" tiltott könyvek kiadása, olvasása (c. 2818. § 1.).
4. Materialista tanok vallása (S. O. 1. jan. 1949. AAS. 41, 334.).
5. Hitellenes és erkölcsellenes tanítás. (S. Off. 28. júl. 1950. AAS. 43, 553.).

6. A törvényes egyházi hatóságnak és hatalmának aláásása. (SCC. 29. jún. 1950. — ASS. 41, 692.).

7. Egyházi hivatal, javadalom, méltóság, jogellenes elfoglalása (SCC. 29. jún. 1950. — AAS. 42, 602.).

8. Papok és szerzetesek nyerészkedése. (SCC. 22. mart. 1950. ASS. 42, 330.).

9. Egyházi rend nélküli misézés és gyóntatás (c. 2322. § 1.).

10. A pápa ellen az egyetemes zsinathoz való fellebbezés. (c. 2332.).

11. A pápai hatalomtól a világi hatalomhoz való folyamodás (c. 2333.).

12. Az Egyház szabadsága elleni törvényalkotás, a placetum kihasználása (c. 2334. n. 1.).

13. Az egyházi joghatóság gyakorlásának megakadályozása és e célból bármely világi hatalomhoz való folyamodás (c. 2334. n. 2.).

14. A bíborosoknak, stb. és saját főpásztornak világi bíróság elé idéztetése (c. 2341.).

15. A magasabb egyházi személyek (bíboros, patriarcha, érsek, püspök) tettleges bántalmazása (c. 2343. § 2., 3.).

16. A római Egyház javainak és hasznos jogainak jogtalan használata (c. 2345.).

17. Pápai iratok hamisítása (c. 2360.).

18. A sollicitatio miatti hamis vádemelés a gyóntató ellen (c. 2363.).

III. A Szentszéknek *specialissimo modo* (legkülönösebben) fenntartott kiközösítés alá esnek az alábbi bűncselekmények:

1. A Oltáriszentség profanizálása (c. 2320.).

2. A pápa tettleges bántalmazása (c. 2343. § 1.).

3. A gyónási titok közvetlen megsértése (c. 2269. § 1.).

4. A bűntárs (in peccato turpi) feloldozása (c. 2367.)

5. Püspökszentelés kánoni provizió nélkül (S. O. 9. ápr. 1951.).

6. A pápaválasztás (Vacantis Ap. Sedis) kapcsán elkövethető bűncselekmények:

XXIII. János rendelkezése óta (Mp. *Summi Pontificis electio*, 1962. szept. 5. AAS, 54, 632) csak *három* ilyen kiközösítés maradt meg a bíborosok részére: *a)* a *veto* elfogadása *b)* meghatározott személyre adandó szavazat *előzetes* vállalása, illetve meghatározott személytől a szavazatelvonásra való lekötelezés, *c)* a pápai rendeleket érvényességének kétségbevonása a pápa koronázása előtt.

7. Apostasia ab ordine (c. 2388. + S. *Poen.* 1937. máj. 4.).

IV. Az *ordináriusnak* fenntartott kiközösítés alá esnek a következő bűntettek:

1. Katolikusnak nem katolikus lelkész előtt kötött házassága (c. 2319. n. 1.).

2. Katolikus részről a házasságkötésnél létrejött kifejezett, vagy hallgatólagos megállapodás a gyermekek nem katolikus nevelésére nézve (c. 2319. n. 2.).

3. Katolikus szülők gyermekeinek nem katolikus lelkész által megkereszteltetése (c. 2319. n. 3.).

4. Fiatalok másvallású neveltetése (c. 2319. n. 4.).

5. Az ereklyék hamisítása, árusítása (c. 2326.).

6. Priv. canonis megsértése, pap és szerzetes tettleges bántalmazása (c. 2343. § 4.).

7. Magzatelhajtás (abortus) (c. 2350. § 1.).

8. Apostasia a religione laicali (c. 2385.).

9. Egyszerű fogadalmas szerzetesek házasságkötése (c. 2388. § 2.).

V. *Nemini* (senkinek) fenntartott kiközösítésbe esnek az alábbi bűntettek elkövetői:

1. Szentírás egyházi engedély nélküli kiadása (c. 2318. § 2.).

2. Az egyházi temetés jogellenes kikényszerítése (c. 2339.).

3. Római engedély nélkül 30 000 líránál többet érő egyházi vagyonság elidegenítése (c. 2347. n. 3.).

4. A papi pályára és szerzetesi hivatásválasztásra való kényszerítés (c. 2352.).

5. A sollicitatio elleni feljelentés elmulasztása (c. 2368. § 2.).

B) *INTERDIKTUMOK*

I. Pápának *speciali modo* fenntartott interdiktum alá esik:

A jogi személyek fellebbezése (a pápa rendeletei ellen) az egyetemes zsinathoz (c. 2332.).

II. *Püspöknek* fenntartott interdiktum (ab ingressu ecclesiae) alá esik:

a törvényellenes temetés önkéntes engedélyezése (c. 2339.).

III. *Nemini* fenntartott interdiktum alá esik:

1. az interdiktum alá helyezett helyen történő misézés, vagy miséztetés (c. 2338. § 3.),

2. interdiktum alá helyezett helyen minősített cenzúrával sújtott (per sententiam) egyénnek funkció engedélyezése (c. 2338. § 3.)

3. Interdictum locale, vagy közösségre kiszabott interdiktum okozása. Ezek személyi interdiktum (i. personale) alá esnek[427] (c. 2338. § 4.).

[427] *Regatillo* szerint (institutiones, Santander, 1942. II. 442.) ez nem cenzura, hanem „ab ingressu Ecclesiae ad beneplacitum" büntetés.

C) *FELFÜGGESZTÉSEK* (l. s.)

I. *Apostoli Szentszéknek* fenntartott (rezervált) felfüggesztések.

1. Az egyházi rendek felvétele méltatlan kézből (c. 2372.).

2. A szentségek simóniás kiszolgáltatása és felvétele (c. 2371. Susp. generalis.).

3. A nagyobb rendekben lévő szerzetes elbocsátása (c. 671. Susp. generalis.).

4. Papok kivándorlása szentszéki engedély nélkül Amerikába és a Fülöpszigetekre. (SC. Consist. 30. dec. 6. C. Consist. 30. dec. 1918. a divinis.).

5. A csalás (dolus) miatt érvénytelenné nyilvánított fogadalom (c. 2387. Susp. gener. ad beneplacitum. S. Sedis).

6. Intrusio in officium, beneficium vel dignitatem (c. 2394.). (Susp. part. ad benep. S. Sedis.).

7. Törvényellenes szentelés (litt. dimiss. testimonialis, titulus nélkül c. 2373. Susp. ab ordinum collatione ad annum.).

Az 5—7. pontig *nem* cenzúra!

II. *Ordináriusnak* fenntartott felfüggesztések.

A privilegium fori megsértése (pap, szerzetes esetében c. 2341. Susp. ab officis.).

III. *Rendfőnöknek* fenntartott felfüggesztés.

Szökevény szerzetes (c. 2386; susp. generalis Superiori maiori reservata).

IV. *Nemini* fenntartott felfüggesztés.

1. Joghatóság nélküli gyóntatás (c. 2366. s. a divinis.).

2. Kellő felhatalmazás nélküli feloldozás a fenntartott esetek alól (c. 2366. — susp. a conf. audiendis.).

3. Szükséges előfeltételek nélküli (elbocsátás, törvényes köz: interstitium) szentelés (c. 2374. — susp. ab ordine recepto.).

4. A káptalani helynök szabályellenes szentelési elbocsátója (c. 2409. — susp. a divinis.).

5. Egyházi hivatalról (javadalom) való lemondás laikus kezébe (c. 2400. — Susp. a divinis.).

6. A nullius apáti és prelátusi áldás elmulasztása (c. 2402.). (Susp. a iurisdictione.).

UTÓSZÓ

A *Kánoni Jog* I. kötetének előszavában (Bp. 1960. Szent István Társulat; a valóságban azonban 1961. év végén jelent meg) bejelentettük az érvényes katolikus egyházi jog magyar nyelvű, két kötetre tervezett megírását.

A jó Isten különös segítségével a II. kötet jelen kiadásával e terv megvalósult.

Ez a kétkötetes mű *határkő*, amely lezár egy utat. Ez az út négy lusztrumon át vezet a kanonisztika magiszteri szolgálatában. (1943—1963). Célja egyrészt az eddigi egyetemi előadások lerögzítése és a szisztematikus összegezése, másrészt az Egyház érvényes jogát egyéb olvasókkal is közelebbről meg akarja ismertetni. Az egyházi törvényhozást ugyanis a nagyközönség túlnyomó része kevéssé vagy rosszul ismeri, sőt még a klérus is meglehetősen tartózkodó vele szemben. Vannak olyanok is, akik szerint a kánoni jog az inkvizíció szellemét idézi. Határozottan elutasítjuk ezt a párhuzamot. Tagadhatatlan azonban, hogy a jog az Egyház közösségi életében rendfenntartó funkciót is tölt be. Mégis kettős szerepe van: védi az Egyház hierarchiáját, a hit- és erkölcs tisztaságát, őrzi a kinyilatkoztatás forrásainak integritását, s az Egyház liturgikus rendjét, óvja a külső pasztoráció szabályos menetét. De ugyanakkor az *egyeseket* is védi a felettesek indokolatlan közbelépései ellen, azaz nem az elnyomás eszköze, hanem az egyházi közrend hatásos biztosítása mellett az egyéni szabadság garanciája is. *Lex omnibus aequalis!*

A jog nélkül a közösségi élet elképzelhetetlen: *ubi societas, ibi jus.* A jog az a sínpár, amelyen az élet vonata halad, és roppant veszélyt jelent, ha kisiklik pályájáról. A jog az a meder, amelyben az életfolyam hömpölyög: ha kicsap, vagy vissza kell terelni, vagy új jogszabályokkal új medret kell ásni számára. A jog olyan, mint a levegő: nélkülözhetetlen; ha van, nem veszünk tudomást róla, de ha hiányzik, életünk kerül veszélybe.

Mindenképpen hangsúlyoznunk kell, hogy csak *eszköz* és nem öncél; *szolgálni* akar és nem uralkodni Isten országában.

A kánoni jog nem holt jog, amely egyedül csak a történészeket érdekelné, hanem *élő* jog: ma is több, mint 500 millió hívő életét

irányítja. Az egyházi törvénykönyv sem lezárt kódex; szakadatlanul számos problémával kerül szembe, ezeket *új* jogszabályokkal kell megoldania. Újabban a kánoni jogtudomány is örvendetesen fellendült, s a jogtudományok népes családjában tisztes helyet foglal el.

A kánoni jognak, mint élő jognak sorsa össze van kötve az Egyház sorsával és osztozik annak örökkévalóságában.

A latin Egyház törvénykönyvén kívül megjelent a keleti egyház törvénykönyve is, legalábbis részleteiben. Nem utópia azt hinni, hogy eljön az idő, amikor az afrikai és japáni kánoni jog is külön törvénykönyvet kap. Az Evangélium ugyanis nem Nyugat monopóliuma. Az Egyház kinyitja kapuit minden nemzet, minden faj és minden civilizáció előtt. Az Egyház joga rugalmas, hajlékony és (a tételes és természeti isteni jog korlátain belül) alkalmazkodik *minden* történeti szükséglethez. Ezt dokumentálja a most összeült II. Vatikáni, a XXI. egyetemes zsinat is, amely kétségtelenül századunk legnagyobb egyházi eseménye, s a világegyház igazi univerzalitásának első fényes bizonyítéka. Mint a világegyház püspökeinek törvényhozó testülete, az új világban új törvényeivel új utat vág az Egyház számára.

Az Egyház Lelke vezesse, óvja Péter hajóját és annak új Kormányosát azokon az új vizeken, ahol oly sokáig nem járt hajónk!

O. A. M. D. G.

FÜGGELÉK

A) EGY MAGYAR FŐPAP VÉGRENDELETE 1944-BEN
(Adalék az egyházi vagyonjoghoz)

„VÉGRENDELETEM[1]

A teljes Szentháromság egy Isten nevében! Ámen!

Alulírott *dr. Serédi Jusztinián* bíbornok, Magyarország hercegprímása, javadalmas esztergomi érsek, a Pannonhalmi Szent Benedek-Rend ünnepélyes fogadalmas tagja, testi erőim és szellemi képeségeim teljes birtokában *halálom esetére* a következő végrendeletet teszem:

Először is soha el nem múló hálát adok a Gondviselő Istennek, hogy a magyar nyelvterületen fekvő pozsonymegyei Deáki községben tizenegy-gyermekes, szegény, de szorgalmas, becsületes és vallásos, katolikus és magyar szülők gyermekének születtem; hogy nagy családunkban nemcsak a szülői, hanem a testvéri szeretetet is élveztem; hogy *Markó Pál*, derék kántortanító és *Gulyás Elek* bencés-plébános irányítása mellett a deáki róm. katolikus elemi iskolában tanulhattam; továbbá, hogy jó szüleim, valamint idősebb testvéreim, kivált *Marcell* bátyám és *Franciska* nagynéném segítségével, nagyrészt a jóhírű pozsonyi kir. kat. főgimnáziumban végezhettem középiskolai tanulmányaimat.

Hálás szívből köszönöm a jó Istennek, hogy szerzetesi és papi hivatásommal a Pannonhalmi Szent Benedek-Rendbe vezérelt, és hogy kiváló pannonhalmi elöljáróimtól és tanáraimtól nyert nevelésem és oktatásom alapján *Fehér Ipoly* főapát úr jóvoltából a győri bencés főgimnáziumban letett érettségi vizsgáim után filozófiai, teológiai és kánonjogi tanulmányaimat a Szent Anzelmről nevezett római bencés egyetemen végezhettem; továbbá, hogy egyetemi tanulmányaim befejezése után *Gasparri Péter* bíbornok úr Őeminenciája kegyes meghívására, Rendfőnököm hozzájárulásával, a kánonjogot kodifikáló pápai bizottság tagjaként saját magam tudományos képzésére, a magyar bencések és a magyar haza javára a római katolikus anyaszentegyház szolgálatában az új egyházi törvénykönyvön és annak jogforrásain teljes harminc esztendeig (ebből a múlt világháború alatt három évig *XV. Benedek Pápa* parancsára Gasparri bíbornok úr vendégeként a Vatikánban) dolgozhattam; hogy eközben a római Szent Anzelm-Egyetem kánonjogi fakultásán és a *XI. Pius Pápától* felállított Pápai Levéltárosképző Főiskolán nyilv. rendes egyetemi tanár-

[1] *Részben* közli az Esztergomi egyházmegyei körlevél (1945. évi) IV. kt. p. 1—15.).

ként működhettem; hogy a Római Kúria több szent kongregációjában (S. C. Orientalis, Sacramentorum, Concilii, Religiosorum, Negotiorum Eccles. Extraordinariorum, Caeremonialis), valamint az Apostoli Szentszék mellett felállított magy. kir. követségen, mint kánonjogi tanácsos dolgozhattam és ugyanakkor nemcsak a Pannonhalmi Szent Benedek-Rend, hanem az összes magyar egyházmegyék római kúriai ügyvivőjének tisztét is betölthettem.

Isten után különösen hálát adok a *Pannonhalmi Szent Benedek-Rendnek,* amely engem szerzetesi és papi hivatásomban felnevelt és megtartott; továbbá *Gasparri Péter* bíbornok államtitkár úrnak és *XV. Benedek Pápa* Őszentségének, akik bíbornoki, magyar hercegprímási és esztergomi érseki kinevezésemet akaratom ellenére is előkészítették, végül *XI. Pius Pápa* Őszentségének, aki a kinevezést minden ellenkezésem dacára legkegyelmesebben eszközölte.

De ezúton is mélységes köszönetet mondok *XII. Pius Pápa* Őszentségének, aki bíbornok-államtitkár korában kérésemre kegyesen vállalta, s egyházunk és hazánk javára fényesen betöltötte a Budapesten tartott XXXIV. eucharisztikus világkongresszus pápai legátusi tisztét.

Hálás köszönetet mondok a nagymélt. magyar püspöki kar tagjainak, székesfőkáptalanomnak, összes papjaimnak és híveimnek, valamint a magy. kir. kormányok, a magyar törvényhozás, közigazgatás és igazságszolgáltatás számos tagjának, a magyar államvasutaknak és postának; végül Budapest székesfőváros vezetőinek és közönségének, hogy engem főegyházmegyém, a magyar katolicizmus és a magyar haza igazi javának munkálásában jóindulattal támogattak.

Különös hálával emlékezem meg kedves munkatársaimról, közöttük elsősorban *dr. Meszlényi Zoltán,* sinopei püspök, segédpüspök és *dr. Drahos János,* Ap. Protonotarius, kanonok, érseki ált, helynök urakról, továbbá mindazokról, akik esztergomi és budapesti főegyházmegyei hivatalaimban működtek és nekem főpapi, liturgikus kötelességeim ellátásában, egyházkormányzati, bírói, tanügyi és a katolikus akcióval kapcsolatos munkámban, egyházművészeti kérdésekben, valamint néhai *Rezner Tibold,* pannonhalmi bencés, gazdasági főtanácsos úrral együtt gazdasági ügyeimben odaadó, hűséges szolgálatukkal segítségemre voltak.

Köszönöm kispapjaimnak is, hogy szent hivatásukra állandóan példás buzgósággal készültek és hogy ezzel nekem is atyai örömet szereztek.

Végül hálás szívből köszönöm elemi iskolai tanítóm, középiskolai tanáraim, egyetemi tanáraim, továbbá az esztergomi főegyházmegye területén működő katolikus tanárok és tanítók, valamint összes gazdasági és egyéb alkalmazottam buzgó munkáját és hűséges ragaszkodását.

Ha a felsorolt, vagy fel nem sorolt személyek közül bárkit megbántottam, vagy igazságtalanul megszomorítottam volna, ezért — bár szándékosan ilyesmit tenni soha nem akartam — magyar katolikus emberhez és Isten szerény szolgájához illő alázatossággal bocsánatot kérek; ha pedig akadt volna valaki, aki engem megbántott, annak teljes szívemből megbocsátok.

Utódomnak derék papságot és katolikus tanítóságot, törekvő, lelkes kispapokat és tanítójelölteket, nagy munkával és legalább két millió

pengőnyi költséggel, illetve befektetéssel jó termőerőbe helyezett szántóföldeket, rendesen kezelt erdőket, erőteljes élő és holt leltárt hagyok hátra. Kérem őt, szeresse a papságot a kispapokkal, a tanítókkal és tanítójelöltekkel, valamint a gazdasági és egyéb primaciális alkalmazottakkal együtt.

Ezek előrebocsátása után, hogy *a magyar impérium alatt maradó prímás-érsek utódaimnak* a katolikus és magyar közügyek szempontjából egyaránt *szükséges anyagi függetlenségét* az árpádházi királyaink nagylelkű adományaiból származó esztergomi érseki és prímási javadalmi birtokoknak engem illető jövedelméből tőlem telhetőleg biztosítani segítsem, *halálom esetére úgy végrendelkezem,* hogy halálom után a telekkönyvben nevemen bejegyzett tizenöt kat. holdnyi *tállyai szőlőmet* minden felszerelésével együtt, továbbá az esztergomi érseki javadalomnak a trianoni magyar határokon belül fekvő, meg 1938-ban a jogtalan csehszlovák lefoglalás alól az esztergomi érsekség, mint jogos tulajdonos, kezébe visszakerült és nagyrészt általam instruált birtokainak tőlem az 1913 előtti állapot szerint visszaállított *fundus nobilior*-ától elkülönítendő és bárhol található *összes magánvagyonomat,* amely az alábbiakban megjelölt tételek levonása után marad: a *fundus nobilior*-ral *össze nem keverhető magántulajdonul* arra az egyházi férfiúra hagyom, aki *az esztergomi érseki széken a kánonjog szerint törvényes érsek-utódom* lesz, feltéve, hogy székfoglalása idején *a magyar impérium alatt lesz.* Ha azután törvényes érsekutódom *a magyar impérium alatt is marad:* akkor a tőlem kapott örökséget, amelyet *saját magántulajdonként* használ és élvez, bármi okból bekövetkező széküresedés esetére köteles, *mint magántulajdont,* a kánonjog szerint törvényes és *a magyar impérium alatt maradó esztergomi érsek-utódjának* tovább adni, hogy a magyar impérium alatt maradt esztergomi érsekutódaim anyagi függetlenségét tőlem telhetőleg biztosítsam. Ha törvényes érsekutódom már székfoglalásakor sem volna a magyar impérium alatt: akkor a föntebb meghatározott összes vagyonomat *a magyar impérium területén,* vagy ha ez lehetetlen volna, *a magyar* katolikus diákotthonra, ha pedig ez nehézségekbe ütköznék, valamely ugyanott már meglévő és jelen végrendeletem végrehajtójától kiválasztandó *magyar katolikus diákotthonra hagyom.* Ha még ez sem volna lehetséges, akkor egész vagyonomat közvetlen *a szegény magyar katolikus diákok támogatására* kell fordítania végrendeleti végrehajtómnak, illetve annak, akit ezzel maga helyett megbíz. Amennyiben törvényes érsekutódom illetve érsekutódaim közül valamelyik a magyar impérium alól más impérium alá kerülne: köteles a *magyar nyelvterületen* a tőlem kapott egész vagyonból *nevemet viselő magyar katolikus diákotthont* létesíteni, ha pedig ez nehézségekbe ütköznék, az egész vagyont nevemben valamely ugyanott már meglévő és tőle kiválasztandó *magyar katolikus* diákotthon céljaira, és ha még ez sem volna lehetséges, akkor közvetlen a *szegény magyar katolikus diákok támogatására* fordítani akár személyesen, akár megbízottja által, hogy a magyar impérium alatt, illetve a magyar nyelvterületen magyar katolikus diákotthon létesítését, vagy támogatását eszközölhessem és rajta keresztül, vagy tőle függetlenül, a szegény magyar katolikus diákokat felemelhessem.

Amíg a fentiek szerint esztergomi érsekutódaim fogják élvezni a jelen végrendeletem alapján nekik kiszolgáltatandó vagyonokat: ezek *nyilvántartására az esztergomi főkáptalant kérem fel.* Ha tehát utódaim a vagyonok állagát adás-vétel útján cserélni óhajtják, a változásról az esztergomi főkáptalant tájékoztatni tartoznak. Ha vagyonom ugyancsak a fentiek szerint magyar katolikus diákotthon céljaira fordíttatnék: akkor annak *kezelése és ellenőrzése az illető diákotthonra vonatkozó egyházi rendelkezések szerint* történik.

Magánvagyonom a következő tételekből áll:

1. A már említett *tállyai* szőlő felszerelésével együtt;

2. a *rákospalotai fatelep* felszerelésével együtt;

3. az esztergomi érsekség föld- és erdőbirtokain létesített *építmények* (a gerecsei nyaraló melléképületeivel és felszerelésével, cselédlakások, iskolaépületek, istállók, kukoricagórék, sertéshizlalók és fiaztatók, almaosztályozó Hungária-ládákkal Marótpusztán, a boldogasszonyi pince felszerelésével, silók, kutak, trágyatelepek stb., stb.) címén követelésem az érseki törzsvagyontól:

4. *egyéb létesítmények* (a börzsönyi összekötő vasút, amelyet boldogult elődeim létesítettek ugyan, de költségeit én fizettem ki; a Zsitva-szabályozással kapcsolatos költségek, amelyeket az 1940—1944. évek folyamán fizettem és a jövőben is fizetnem kell, csatornák Csémén és Bajcs környékén, Jánosházán, Zsigárdon, Dejtáron stb.) címen követelésem az érsekségi törzsvagyontól;

5. *ültetvények* (gyümölcsösök: Marótpusztán, Boldogasszonypusztán, Csémen, Dejtáron és másutt) akácosok, kanadai nyárfások, füzesek stb. címén követelésem az érsekségi törzsvagyontól;

6. az én magántulajdonomat képező *élő és holt-leltári tárgyak* (állatok, erdei és megyei vasutak guruló testei és egyéb felszerelései, gazdasági gépek, gőzekék, traktorok, cséplőgépek, fogasok, hengerek, ekék, kaszáló gépek, szekerek, kocsik, hintók, szerszámmal, konyha és házi felszerelési tárgyak stb., stb.);

7. *készletek* (bor, pálinka, gyümölcs, gabona, hüvelyesek, magvak, burgonya, dohány és más termények, takarmány, szalma, tüzifa, szerfa stb.);

8. *szántások és vetések* ellenértéke;

9. az elhalálozásom miatt bekövetkező széküresedési év jövedelmének reám eső része;

10. *készpénzem* (a Pest Hazai és más pénzintézeteknél, a központi és külső mező- és erdőgazdasági, fatelepi, valamint házi pénztáraimban, a tőlem létesített Jég- és Tűzkár számlán stb.);

11. *pénzköveteléseim* (cégektől és más vevőktől stb.);

12. *bérköveteléseim;*

13. az üzemterv szerint részemről kivágandó, de esetleg még ki nem vágott és engem illető *fatömeg* értéke a költségek levonásával;

14. harmincezer pengő értékű Erdélyi nyereménykölcsön és egyszázezer pengő névértékű Búzakölcsön-kötvényeim, stb.;

15. a komárom megyei kisgyűléstől, illetve a magy. kir. földművelésügyi minisztériumtól jogtalanul lefoglalt és per alatt álló guta-keszeg-

falvi 6500 kat. holdnyi és legnagyobbrészt kisbérletekben fekvő érsekségi birtoknak 1939-től engem megillető bérjövedelme kamatos kamattal;

16. *könyveim,* amelyeket az esztergomi főegyházmegyei könyvtárra hagyok;

17. *az egyházi törvénykönyv kodifikálására és jogforráskiadására vonatkozó irataim,* amelyeket benediktinus munkával készítettem s amelyeket a pannonhalmi bencés főmonostorra hagyok;

18. bíbornoki ruháim; ezeket prímás-érsek utódomra hagyom;

19. a Szent Kereszt ereklyéjével ellátott *ametiszt mellkeresztem,* amelyet püspökké szentelésem alkalmából XI. Pius Pápa Őszentségétől kaptam emlékül; *kék* (lapis lazuli) *mellkeresztem* egy nagyobb és négy kisebb brilliánssal és nyolc kis rubint kővel díszítve; a középen nagy, de kissé homályos *smaragddal,* körülötte pedig oválisan *két brilliáns-sorral díszített gyűrűm,* amelyen Szt. Adalbert képe és három csillag alatt piros szívet mutató címer, továbbá C. M. S. betűk láthatók; — *végül egy nagy* (1 cm átmérőjű) *brilliánssal ékesített* és S. J. monogrammal ellátott gyűrűm. Ezeket mind az esztergomi bazilika kincstárára hagyom érsekutódaim használatára. — Azt a négy nagyobb és több kisebb brilliánssal díszített *ametiszt mellkeresztet* a hozzá tartozó nehéz aranylánccal, valamint a brilliánsokkal oválisan körülvett ametiszt gyűrűt, amelyeket Pannonhalma előbb Vaszary bíbornok hercegprímás úrnak, majd nekem ajánlott fel; továbbá a barokk arany mellkeresztet a hozzá tartozó *rövid, vastag* aranylánccal együtt, amelyeket szintén Pannonhalmától kaptam, Pannonhalmának kell visszaadni. Viszont azt a körös-körül kisebb brilliánsokkal díszített *nagy és tisztafényű smaragd gyűrűt,* amelyet a Szent Benedek-Rend Abbas-Prímásától kaptam, a római S. Anselmo-kollégiumnak kell alkalomadtán visszaszármaztatni;

20. felső ruháim, fehérneműim és egyéb apróságaim. Ezeket végrendeleti végrehajtóm saját belátása szerint rokonaim vagy mások között szétoszthatja.

A fenti 3—13. pontokban csupán összefoglaló felsorolást adtam az én magántulajdonomat képező értékekről. Ezeknek pontos megállapítása a főpapi hagyatékok letárgyalását szabályozó 13.249/883. I. M. és V. K. M. sz. rendelet szerint lefolytatandó eljárásra tartozik. Ez meg fogja állapítani, milyen mértékben iparkodtam javadalmam állagát fenntartani és javítani s meg fogja állapítani a terhemre jelentkező esetleges tételeket, így főleg a mutatkozó épülethiányosságok (rongálmányok) ellenértékét.

Azt a körülbelül négyszázezer pengőt, amelyet az esztergomi „Sötétkapu" és a mellette lévő pincesorok víztelenítésére, a bazilika környékének rendezésére, a várhegyi ásatásokra és velük kapcsolatban a várfalak megerősítésére, továbbá a Simor-Szeretetház teljes restaurálására, új épülettel való kibővítésére, belső felszerelésére és parkírozására fordítottam: az érsekségi törzsvagyonnak elengedem.

Kitüntetéseim jelvényeit küldjék vissza az illetékes irodákhoz.

Emlékül és őszinte hálám kifejezésére adják át: *dr. Meszlényi Zoltán,* sinopei püspök úr őnagyméltóságának, nehéz és hosszú éveken keresztül buzgó segédpüspökömnek, a vörös alapon fehér sávval ellátott, a közepén egy nagy, a négy ágán egy-egy kisebb, huszonkét apró brilliánssal és

egy apró rubintkő-körrel díszített mellkeresztemet a hozzá való és a mellkereszt közepén lévő díszítéshez nagyon hasonló brilliáns-rubint dísszel ellátott gyűrűvel, valamint egy méter hosszú egyszerű aranyláncomat. — *Dr. Drahos János*, Ap. Protonotarius- kanonok, igen képzett, pontos és mindig szolgálatkész érseki ált. helynökömnek egyfedelű ütő arany-zsebórámat. — *Dr. Mátrai Gyula*, hercegprímási irodaigazgatómnak a Hausman-féle egyfedelű ezüst zsebórámat. — *Dr. Bánk József*, esztergomfőegyházmegyei áldozópap, budapesti egyetemi tanárnak bőrtokban lévő asztali órámat. — *Dr. Zakar András*, titkáromnak kékkeretű ébresztőórámat. — Ugyancsak emlékül adják át *Serédi György*, bencés tanár, unokaöcsémnek vöröses fémből készült ébresztőórámat és a velem egyidős egyfedelű svájci ezüst zsebórámat, amelyet Marcell bátyámtól kaptam. — *Dr. Serédi Lajos*, főfelügyelő, unokaöcsémnek, arany töltőtollamat és arany ceruzatartómat. — *Serédi János*, üzletvezető, unokaöcsémnek rövid, tömör arany ceruzatartómat. — *Viczena Lajos* unokaöcsémnek, a budapesti Legényegylettől kapott kis állóórámat, amely a különböző iparágak ezüst jelvényeivel van díszítve.

A fentiekben körvonalazott hagyatékomnak az érsekség törzsvagyonától való elkülönítésével, illetve az elkülönítés ellenőrzésével, továbbá törvényes érsek-utódom, illetőleg ebben a végrendeletben megjelölt más örökösök részére való átadásával, *végrendeleti végrehajtóként dr. Meszlényi Zoltán*, jelenleg sinopei püspök úr Őnagyméltóságát, ha pedig a végrehajtást ő nem tudná, vagy nem akarná eszközölni, akkor utána *Dr. Mátrai Gyula*, mostani hercegprímási irodaigazgatót, utána pedig *Dr. Zakar András*, jelenleg hercegprímási titkárt bízom meg, akik végrendeletem végrehajtása kapcsán végzett munkájukkal járó kiadásaikat természetesen térítsék meg maguknak a hagyatékból. Miután nekik fáradságukért már előre szíves köszönetet mondok, fenti sorrendben ugyanőket bízom meg azzal is, hogy mélységes hódolatom, hálám és fiúi engedelmességem kifejezéseképpen a *halálom idején uralkodó római Pápa Őszentségének* egyezer métermázsa búzát, illetve annak ellenértékét juttassák el. Ugyancsak egyezer métermázsa búzát, illetve annak ellenértékét hagyom a *Szent István Akadémiára* is. *Esztergom* sz. kir. megyei *város* és a *főegyházmegye szegényei részére* kettőezer métermázsa, a pozsonyi *Deáki község szegényei* részére pedig az ottani plébános kezén keresztül egyezer métermázsa búzát, illetve ennek ellenértékét hagyom. Amennyiben az érsekség szántóföldjeinek területe időközben jelentékenyen lecsökkenne: a fentebbi négy tételben foglalt búzamennyiséget arányosan szintén le lehet szállítani. Hasonlóképpen adják át *az esztergomi prímási palota alkalmazottainak egyévi, Domokos Margit házvezetőnőnek* négyévi és *Jáki Ernő* komornyikomnak pedig hároméví illetményét, amennyiben elhalálozásom idején szolgálatomban állottak.

Testvéreim soha nem kértek tőlem semmit, de életemben mégis juttattam nekik annyit, amennyit életkörülményeikhez képest juttatni jónak láttam. Távolabbi rokonaimat is támogattam, amikor rászorultak, és halálomig ezután is támogatni fogom, úgyhogy ezek javára sem kell végrendelkeznem. Nem is ez a célja az egyházi javadalom jövedelmének.

Újra hangsúlyozom, hogy a most felsorolt összegek levonása után

maradó pénzvagyonomat, az én magántulajdonomat képező más vagyontárgyakat és követeléseket érsekutód-örökösöm, illetve utódom — nem mint az érsekség törzsvagyonához tartozó fundus-nobilior egyik részét — hanem mint *saját magántulajdonukat*, bírják, használják, hozamát pedig élvezik; de a szükséghez képest természetesen más vagyontárgyakra vagy értékekre is változtathatják; annak állaga felett azonban lelkiismeretesen őrködni tartoznak, hogy azt jelen végrendeletemben megjelölt feltételek mellett a maga egészében átadhassák utódaiknak, illetve magyar katolikus diákok segélyezésére fordíthassák.

Ilyenformán azok az utódaim, akik hagyatékomat élvezni fogják, minden zökkenő nélkül ott folytathatják a gazdálkodást, ahol én, illetve közvetlen elődjük abbahagyták; és kormányzásuk kezdetétől fogva példaadó jótékonyságot is gyakorolhatnak, amint én is iparkodtam gyakorolni, úgyhogy templomokra, katolikus iskolákra, diákotthonokra, sajtóra, valamint a kárvallottak (menekültek, kibombázottak, vízkárosultak stb.) és a szegények részére átlagban legalább évi százezer pengőt adakoztam. Azokat az utódaimat, akik vagyonomat élvezni fogják, szeretettel kérem, hogy lelkem üdvéért megemlékezésképpen, de nem szoros kötelességből, minden hónapban egy csendes szentmisét mondjanak. Ha vagyonomat fentebbi rendelkezésem szerint valamely magyar katolikus diákotthon kapná, az évenként egy csendes szentmisét mondasson érettem, de ez se legyen szoros kötelessége.

Minthogy bennem teljesen összeforrt magyar és katolikus mivoltom, úgyhogy egyik a másikat nemcsak soha el nem nyomta, hanem inkább mindig előmozdította: azért római katolikus anyaszentegyházamat és magyar hazánkat mindig egyszerre, egyformán, igazán és önzetlenül akartam szolgálni, abban a biztos tudatban, hogy így összefonódva tökéletes a szolgálat, míg különválasztva sokszor tökéletlen, sőt néha veszélyes is lehet. Ebből a szempontból viszontagságos életemre visszatekintve különösen is hálát adok az isteni Gondviselésnek, azért a ritka kegyelemért, hogy nemcsak egyházi vonatkozásban, hanem a magyar társadalmi, gazdasági, valamint a bel- és külpolitikai életben is, még a legsúlyosabb körülmények között sem törődtem emberi tekintetekkel vagy népszerűtlenséggel, hanem mindig következetesen hirdettem és követtem a változatlan igazságot, úgyhogy súlyos megnyilatkozásaimat soha nem kellett sem visszavonnom, sem módosítanom vagy magyarázgatnom sem pedig előbbi cselekvési módomat megváltoztatnom vagy letagadnom. Utolsó utamról szeretném erre az egyenességre felhívni magyar püspöktársaimnak, papjaimnak és összes magyar testvéreimnek figyelmét a haza javára.

Holttestemet ne balzsamozzák be. Temetésem az esztergomi bazilika kriptájában minél egyszerűbb legyen. Koporsómba holttestemmel együtt helyezzék el érseki palliumomat is. Különben pedig a bíbornoknak járó egyházi ruhákba öltöztessenek, és aranypiros zsinóron a keresztre feszített Krisztust ábrázoló mozaik mellkeresztemet tegyék nyakamba; jobb gyűrűs ujjamra pedig XI. Pius Pápa Őszentségének címerével ellátott bíbornoki gyűrűmet hozzák.

Minden földi ügyem elrendezése után Isten irgalmába ajánlom halhatatlan lelkemet. Szent hitemhez, római katolikus Anyaszentegyházam-

hoz és magyar hazámhoz való hűségem utolsó megvallása után pedig keresztény alázattal kérem Szentséges Szűzanyámat: a Magyarok Nagyasszonyát, Szent István és Szent László királyokat, Szent Imre herceget, Árpádházi Szent Erzsébet Asszonyt és Szent Margit Szűzet, akiknek tiszteletét tehetségemhez képest iparkodtam előmozdítani a földön, hogy Szent György, Szent Jusztinián és Szent Benedek védőszentjeimmel, valamint főegyházmegyém hatalmas védőszentjével: Szent Adalbert püspökkel együtt legyenek közbenjáróim Istennél az égben, és hogy a legmélt. Oltáriszentség, melynek kultuszát, kivált a Budapesten tartott XXXIV. Eucharisztikus Világkongresszuson keresztül itthon és a külföldön is terjeszteni törekedtem, legyen Útravalóm, maga a Benne jelenlevő Krisztus pedig az én nagy jutalmam az egész örökkévalóságban! Amen![1]

Kelt Esztergomban, 1944. október 8-án.

Dr. Serédi Jusztinián s. k.
bíbornok, Magyarország hercegprímása,
javadalmas esztergomi érsek,
a Pannonhalmi Szent Benedek-Rend
ünnepélyes fogadalmas tagja."

[1] *Serédi* bíborosnak a II. világháború végén, a német megszállás [1944. okt. 4.] idején készült alapos és szinte kínos precizitással készült végrendelete több szempontból is figyelmet érdemel:

Mélyen meghat példamutató *egyházias* szelleme, puritánsága és a nepotizmus teljes kizárása;

Minthogy a magyar javadalmas főpapok a *Kollonich-féle* egyezmény alapján nem végrendelkezhettek teljesen szabadon egyházi javaikról, *Serédi* bíboros még *életében* a kincstárnak fizetett jelentős összeg ellenében megváltotta szabad rendelkezési jogát, s ennek alapján tekintélyes magánvagyonát [köztük a nagyjavadalom fundus instructusát] bőkezű gesztussal *örök legatumként* a mindenkori törvényes érsek utódra hagyja, hogy az a javadalomátvétel pillanatától kezdve mentesüljön a hagyaték tulajdonát képező *fundus instructus* megvásárlásával járó terhektől, s így a javadalom jövedelmét mielőbb nemes célokra fordíthassa.

B) IRATMINTÁK A HÁZASSÁGI KÖTELÉKI PERHEZ[1]

I. *Szabályos köteléki per*

1. *Keresetlevél*

Die... in mea ecclesia paroeciali... huius urbis et diocesis..., matrimonium celebravi cum... sed plane invita. Nullo sane affectu et amore prosequebar praedictum... imo animi indignationem et verbis et scripto pluries in eum manifestavi. Nihilominus non solum verbis importunis, sed minis, vexationibus coacta fui a parentibus, praesertim a patre meo, ad nuptias ineundas. Ipsa matrimonii die, summo mane, profundis lacrimis meam animi aversionem et contrariam omnino voluntatem patri significavi, qui acerbissimis verbis me incerpavit et alapis percussit. Mane invita ecclesiam paroecialem... adivi, ibique matrimonium celebratum fuit, consensum matrimonialem cum lacrimis me proferente, ut omnes adstantes referre ac testari poterunt.

Officia coniugalia aegre implevi. Post duos menses vix elapsos, e domo mariti aufugi et lares domesticos repetii.

Quibus praemissis, cum firmiter et certo mihi persuasum sit huiusmodi matrimonium coram Deo et Ecclesia esse nullum et irritum ob defectum consensus, causam nullitatis coram Excellentissimo Tribunali Dioecesano N. primae instantiae cognoscendam ac definiendam ex capite vis et metus instituo per supplicem hunc libellum ad normam iuris.

Qui testes in confirmationem dictorum interrogari possunt:

1° ..... pater meus;

2° ..... mater mea;

3° ..... frater meus;

[1] Vö. F. M. *Cappello*, S. J. Praxis processualis. Romae. 1947. — J. *Torre* Processus matrimonialis Neapoli. 1956. — J. *Pinna*, Praxis iudicialis canonica. Romae. 1952.

Szándékosan latin mintákat közlünk, hogy a legújabb pápai megnyilatkozások szellemében [XXIII. János. const. *Veterum sapientia*, 1962. február 22. AAS. 64. 129—135. *Ordinationes* S. C. de Seminariis. 1962. április 22. AAS. 54. 339—368] ezzel is az egyházi latin nyelv ápolását elősegítsük.

Helyszűke miatt csak a *főbb* perjogi szempontokra szorítkoztunk. A *felek* kihallgatása a *tanúk* kihallgatására is kellő támpontot nyújthat.

4° ..... frater meus;

5° ..... soror mea;

6° ..... consobrina mea, quae habitat Budapestini, via...

7° ..... habitans.....

8° ..... habitans.....

Ad munus procuratoris et advocati, pro ista causa nomine meo pertractanda, eligo D. ...advocatum, qui habitat...

Budapestini...

Maria Nagy
via...

Ps. — Huic libello uniuntur testimonium matrimonii et attestatio paupertatis a parocho meo exhibita.

Maria Nagy

2. *Szegénységi bizonylat*

Ego infrascriptus parochus... testor Dominam... huius paroeciae, in maxima egestate versari, peculiari attenta oeconomica conditione eiusdem familiae.

In fidem etc.

Budapestini...

(Sigillum)

.....
Parochus

3. *Információ és békéltetés*

(Sub secreto)

Tribunal Dioecesanum N.

De mandato Rev. mi D. ...Officialis huius Tribunalis, notificatur parocho... Rev. D. ...libellus supplex porrectus huic Tribunali a domina... pro causa nullitatis sui matrimonii cum... initi instituenda ex capite vis et metus, ut opportunis informationibus accurate habitis, edoceat Tribunal utrum idem libellus fundamento boni iuris nitatur necne, atque de aliis edoceat, quae ipsi necessaria vel utilia videbuntur ad huiusmodi negotium spectantia.

Datum... ex aedibus Tribunalis, die.

(Sigillum)

N. N., Vice-Officialis
N. N., Notarius

4. *Plébános válasza*

(Sub secreto)

Revme Domine,

Munus mihi comissum fideliter et religiose implevi. In primis conatus sum inducere dominam... ad communionem vitae coniugalis cum viro reintegrandam. Sed inutiliter. Obstat animi invincibilis repugnantia, adeo ut reconciliatio impossibilis omnino mihi videtur Requisitis notitis accuratissime a personis fide dignis, significo supplicem libellum... pro causa nullitatis sui matrimonii cum... initi instituenda ex capite vis et metus. boni iuris fundamento niti, quia relatum mihi fuit ab iisdem personis revera invitam... nuptias contraxisse.

Interim etc.

Budapestini...

(Sigillum)

.....

Parochus

5. *Bíróság felállítása*

N. N.

Dei et Apostolicae Sedis gratia

Episcopus N.

Cum domina... supplicem Nostro Tribunali porrexerit libellum, ut ex capite vis et metus nullitas declaretur sui matrimonii cum domino... in paroecia... huius Nostrae dioecesis die... contracti:

Cum haec causa ad normam can. 1576, § 1, a Tribunali collegiali trium iudicum cognosci ac definiri debeat;

Praesenti decreto Tribunal collegiale constituere volentes, Iudices designamus et eligimus RR. DD. ... tamquam Praesidem, ... et... ut dictam causam ad tramitem iuris cognoscant ac definiant.

Defensorem vinculi R. D. ... actuarium R. D. ... designamus.

Datum... ex aedibus Nostri Tribunalis, die...

(Sigillum)

N. N., Episcopus

N. N., Cancellarius

6. *Keresetlevél elbírálása*

Sessio I.

In nomine Dei. — Amen.

Anno Domini 1962, mense augusto, die 18, hora decima, in aula H. S. T. adsunt RR. PP. DD.:

... Trib officialis vel Praeses designatus... et... Iudices prosynodales, necnon R. D. ... vinculi Defensor deputatus, et infrascriptus Tribunalis notarius.

RR. Patres, viso Decreto Exmi et Revmi Episcopi pro constitutione Tribunalis collegialis in hac causa, munus sibi commissum reverenter acceptant seque Iudices competentes declarant ratione celebrationis matrimonii in hac Dioecesi N... ad normam can. 1964.

Tunc RR. Patres et vinculi Defensor, coram R. D... Vice-Officiali, ab Episcopo delegato, iusiurandum praestant secundum praescriptam formulam.

Infrascriptus, cum stabiliter sit constitutus, et initio muneris suscepti iusiurandum ad normam iuris rite praestiterit, idcirco, consulto Episcopo eoque approbante, iusiurandum de munere fideliter implendo hac occasione non praestat.

Perlecto actricis libello a me infrascripto notario et compulsatis a Iudicibus documentis exhibitis, instantia actricis utpote fundamento iuridico innixa, concordi suffragio admittitur, Defensore vinculi nihil opponente.

Ideoque RR. Patres mandant ut citentur partes pro litis contestatione sed ad sequens dubium subscribendum:

An constet de nullitate matrimonii in casu.

Praeterea inspecto mandato procuratoris actricis in personam adv. ... eumdem tamquam procuratorem et advocatum, praevie requisita et obtenta Episcopi approbatione, admittunt.

Deinde R. P. D. Praeses, Tribunali assentiente, designat seipsum Ponentem seu Relatorem causae.

Tandem in praemissorum fidem hoc instrumentum conficitur a RR. PP., a Defensore vinculi et a me notario subscriptum.

Datum N., die, mense, anno, loco et hora ut supra.

(Sigillum)

...Praeses dep. ac Ponens
...Iudex prosynodalis
...Iudex prosynodalis
...vinculi Defensor
...Notarius

7. *A bíróság esküttétele*

Ego... ab Ex.mo et Rev.mo D. ... Episcopo N., iudex constitutus in processu Nullitatis matrimonii inter Antonium N. et Mariam N. ex capite vis et metus, iuro munus mihi commissum rite ac fideliter impleturum, secundum praescriptiones Codicis Iuris Canonici et Regulas a S. Congregatione de Sacramentis die 15. augusti 1936 editas, quavis personarum acceptione posthabita; munera mihi in remunerationem, etiam sub specie doni oblata, non recepturum; et secretum officii religiose servaturum. Sic me Deus adiuvet, et haec sancta Dei Evangelia.

(Haec postrema verba omitti possunt.)

A kötelékvédő esküje

Ego... ab Ex.mo, et Rev.mo D. ... Episcopo N., defensor vinculi deputatus in processu Nullitatis matrimonii inter... et... ex capite vis et metus iuro me officium mihi commissum diligenter et fideliter impleturum, iuxta praescriptiones Codicis iuris canonici et Regulas a S. Congregatione de Sacramentis die 15 augusti 1936 editas; et omnia tam voce quam scriptis deducturum, quae ad matrimonii vinculum tuendum conferri poterunt, quovis humano respectu prorsus posthabito; atque secretum officii mei religiose et inviolabiliter servaturum. Sic me Deus adiuvet, et haec sancta Dei Evangelia.

8. *Perfelvétel*

Sessio II.

In nomine Dei. — Amen.

Anno Domini 1962. die 24 aug. hora 17. in aula huius Tribunalis, coram Rev. mo D... Praeside et Ponente, praesentibus vinculi Defensore et infrascripto, comparuerunt D. Antonius N., legitimus procurator et advocatus actricis Mariae N., et D. Antonius N., conventus in causa. Hic, habita notitia de libello actricis deque accusatione matrimonii ex capite vis et metus, declaravit libellum niti veritate seque nullam facere oppositionem.

Quibus praemissis, dubium concordatum est iuxta consuetam formulam: An constet de matrimonii nullitate in casu ex capite vis et metus.

Deinde Rev. mus D. Ponens iubet ut actrix summam libell. 1000 apud arcam tribunalis deponat pro expensis iudicialibus sustinendis.

Omnes praesentes subsignant, ut sequitur:

(Sigillum)

... procuratur actricis
... pars conventa
... Ponens
... Defensor vinculi
... Actuarius

9. *A fél vagy védő kérdőpontjai*

Die 28 augusti 1962, dominus... procurator advocatus actricis Mariae N., in causa Nullitatis matrimonii... articulos exhibuit ad normam iuris, qui positioni seu fasciculo actorum processus uniti fuerunt.

In fidem, etc.

.....

Notarius

Kérdőpontok:

I. *Felpereshez:*

1° Iusiurandum de veritate dicenda.

2° Generalia.

3° Quando, qua occasione cognoverit dominum Antonium N.

4° An, quando et qua forma sponsalia celebrata fuerint.

5° An mutuus affectus inter sponsos exsisteret necne.

6° An parentes consensum libenter praestiterint.

7° Quando, ubi, quibusnam in adiunctis matrimonium celebratum fuerit.

8° An sponte et libere nuptias contraxerit.

9° An, a quibus, qua ratione minas et vexationes passa fuerit, in ordine ad matrimonium contrahendum.

10° An et quibus personis minas et vexationes, quibus ad matrimonium ineundum inducebatur, manifestaverit.

11° An matrimonium civile celebratum fuerit.

12° An matrimonium consummatum fuerit.

13° An filii nati sint ex matrimonio.

14° An cohabitatio pacifica et diuturna fuerit.

15° An separatio legalis adsit.

16° Quando et qua occasione separatio facta fuerit.

17° An dominus Antonius N. sit vir probus, religiosus, fide dignus.

18° An habeat aliquid addendum, corrigendum, mutandum, supprimendum.

II. *Az alpereshez:*

1° Iusiurandum de veritate dicenda.

2° Generalia.

3° Quando, qua occasione cognoverit Mariam N.

4° Quando et qua forma sponsalia inita fuerint.

5° An mutuus affectus adfuerit.

6° Quando et ubi nuptiae celebratae fuerint.

7° An libere et sponte coniugalem consensum praestiterit.

8° An sponsa libere et sponte consenserit.

9° An sciat actricem minis inductam a parentibus vel ab aliis ad matrimonium cotrahendum.

10° In quibusnam adiunctis nuptiae celebratae fuerint.

11° An ritus civilis positus fuerit.

12° An nuptiarum iter habitum fuerit.

13° An matrimonium consummatum fuerit.

14° An filii nati sint.

15° An diuturna et pacifica fuerit cohabitatio.

16° Quando, qua ratione separatio facta fuerit.

17° An reconciliatio possibilis sit.

18° An Maria N. sit honesta, religiosa, fide digna.

19° Quaenam indoles Mariae N.

20° Quaenam indoles parentum eiusdem Mariae N.

21° An habeat aliquid addendum, etc.

22° Iusiurandum de veritate dictorum et de secreto servando.

III. *Tanúkhoz:*

1° Iusiurandum de veritate dicenda.

2° Generalia.

3° An cognoscat dominam Mariam N. et Antonium N.

4° Quando, qua occasione eos primum cognoverit.

5° Quaenam relatio et consuetudo exsistat cum illis.

6° An mutuo affectu iidem se prosecuti fuerint.

7° An parentes eorum consensum libenter praestiterint quoad matrimonium cantrahendum.

8° Quaenam indoles Mariae N.

9° An libere et sponte nuptias contraxerit dicta Maria N.

10° An notitiam testis habuerit, quando et qua occasione, de minis et vexationibus illatis Mariae N. in ordine ad matrimonium.

11° Quando, ubi, qua forma fuerit celebratum matrimonium.

12° An ritus civilis positus fuerit.

13° An filii ex matrimonio nati sint.

14° An cohabitatio diuturna et pacifica fuerit.

15° An, quando, cur separatio inducta sit.

16° An reconciliationis coniugum locus sit.

17° An coniuges sint honesti, religiosi, digni fide.

18° Quaenam indoles Mariae N. eiusque parentum.

19° An testis habeat aliquid addendum, mutandum etc.

20° Iusiurandum de veritate dictorum ac de secreto servando.

10. *A kötelékvédő beterjeszti a kérdéseket*

Ego infrascriptus, vinculi Defensor ex officio in causa Nullitatis matrimonii inter Mariam N. et Antonium N. exhibeo haec interrogatoria, clausa et obsignata, nonnisi in actu depositionis aperienda inxta quae examinetur domina N. Maria actrix (Dominus Antonius N., reus conventus, ... testis, etc.), in causa praedicta, servatis de iure servandis.

Haec cum facultate alia addendi, corrigendi, delendi, mutandi.

Datum N. die 13. cot. 1962.

N.
Defensor vinculi.

A jegyző ezt nyugtázza

Die oct. 1962. R. D. ... Defensor vinculi in causa Nullitatis matrimonii ... interrogatoria clausa et obsignata pro iudiciali examine ... actricis (rei conventi, testium, etc.) exhibuit apud cancellarium huius Tribunalis.

In fidem, etc.

N.
Notarius.

11. *Felperes megidézése*

1. Nos, munere fungentes Praesidis Tribunalis Collegialis et Ponentis is causa Nullitatis matrimonii ... audito vinculi Defensore, citari iubemus Dominam Mariam N. actricem, ut compareat coram Nobis, in aula sessionum huius S. Tribunalis, anno 1962. mense octobri, die hora 10, ut examen iudiciale subeat in causa matrimoniali a se intentata.

Vinculi Defensori nuncium dari praecipimus, ut ante praedictum diem interrogatoria, clausa et obsignata, exhibeat. actrici proponenda; atque examini praefatae mulieris, loco, die, et hora ut supra, intersit.

Datum ex aedibus Tribunalis Dioecesani N., die 1 oct. 1962.
(Sigillum)

... Praeses et ponens
... Notarius.

2. De mandato R. P. D. ... Praesidis Tribunalis Collegialis et Ponentis in causa Nullitatis matrimonii inter Antonium N. et Mariam N., compareat coram praefato Iudice, in aula sessionum huius S. Tribunalis, die octobris 1962, hora 10, domina Maria N., habitans ... via ... actrix (vel Antonius N. conventus; vel Maria N. testis ab actrice inductus; vel N. testis a parte conventa inductus, vel N. testis ab officio). ut examen iudiciale subeat in praedicta causa matrimoniali.

Datum ex aedibus huius S. Tribunalis, die 2 Oct. 1962.
(Sigillum)

... Praeses et ponens
... Notarius.

12. *Felperes kihallgatása*

Sessio III.

In nomine Dei. — Amen.

Iudiciale examen dominae Mariae N., Actricis.

Anno Domini 1962, die 20 octobris, hora 10, in aula huius Tribunalis, coram R. P. D. ... Praeside et Ponente, praesentibus Defensore vinculi et infrascripto actuario, comparuit, rite citata, domina Maria N. actrix quae iusiurandum praestitit, secundum formulam consuetam, de veritate dicenda.

Tunc R. P. Ponens aperit involucrum clausum et obsignatum, continens interrogatoria a Defensore vinculi confecta, et procedit ad examen actricis, quae ita deponit:

1° Proferas notas tibi proprias: nomen, cognomen, religionem, domicilium ubi nunc habitas. Praebe tesseram qua agnoscaris.

Resp. Vocor Maria N. filia... nata die 12 julii... catholica, in domesticis occupata, et... habito via... noncupata. En tessera qua patet mea adscriptio in comitatum operariorum.

2° Absolvis ne tua religiosa officia?

Resp. Plene.

3° Agnoscis tamquam tuum hunc libellum (ostenditur ei libellus) a te ipsa subsignatum? eum ne iurisiurandi pondere confirmas in omnibus et singulis eius partibus?

Resp. Sane quidem illum agnosco tamquam meum eumque iuramento confirmo a primo usque ad ultimum eius verbum.

4° Nullo revera modo deveniri potest ad reconciliationem cum marito Antonio N. quae ad hanc consequandam viae tentatae fuerunt? quando et ex qua parte?

Resp. Nullo prorsus modo reconciliatio fieri potest, praesertim cum maritus meus maritalem vitam degat cum alia femina. Primo separationis tempore parentes mei quasdam conciliandae pacis vias persecuti sunt sed omnio incassum.

5° Quo tempore, loco, modo cognovisti Antonium N? quando et quo modo sponsalia facta sunt? ea occasione adfuit ne mutua quaedam donorum permutatio? amorem in sponsum animo fovebas? utriusque parentes in contrahenda sponsalia consentiverunt?

Resp. Antonium N. apud meam familiam cognovi cum frater meus Paulus eo magistro in quibusdam doctrinis addiscendis uteretur. Sponsalia omnino privantim habita sunt, me abhorrente a quavis pompa et solemnitate cum aperte matrimonio adversarer. Sponsus me donare voluit aurea torque, quam tamen praefracte, abnui acceptare. Tantum aberat ut sponsum amare prosequerer, ut vel ipsius aspectum stomacharer. Sponsalia contracta sunt consentientibus amborum parentibus, qui me insciente immo adversante omnia comparaverunt.

6° Quo animo et ingenio tui parentes praediti fuerunt cum sponsalia habita sunt?

Resp. Parentes mei eo tempore firmo admodum fuerunt animo et ita inflexibili ut neque rationes neque preces admitterant contra et qua statuerunt, ne in rebus quidem quae ad conditionem vitae a filiis eligendum spectarent, quo fiebat ut filii vel invito animo eorum voluntati obsecundare cogerentur. Ad haec pater meus valde fuit iracundus ac fere violentus et cum animum alienum a sponsaliis contrahendis et aversum ostenderem duris me verbis mulctavit immo et aliquando alapis.

7° Post contracta sponsalia mutua consuetudo inter te et sponsum fuit ne ex animo et amicabilis? interfuerunt ne mutuae epistulae?

Resp. Nunquam inter me et sponsum consuetudo amicabilis fuit et ex animo, cum animi mei aversio ab eo per dies non comminuebatur, imo crescebat; et quamvis sponsus meus cum sub armis stipendia faceret ad me complures misisset epistulas, numquam a me responsionem accepit etsi mei parentes saepius ut rescriberem incitarent.

8° A quibus ad sponsalia contrahenda coacta fuit et ad consequens matrimonium ineundum? quamdiu obiectae minae perseveraverunt?

Resp. Inducta fui, at verius coacta a meis parentibus. Insistebat mater mihi sumendum esse in coniugem Antonium, quamvis nullo erga eum amoris affectu afficiebar, eo quod agebatur de optimo et honorabili matrimonio. Se me praebebam alienam ab illo viro, tristem et in lacrimis gravibus me affligebat obiurgationibus ingratam pervicacem et rebellem appellans; pater adhuc duris me tractabat videns moestam et lugentem ob futurum matrimonium meque iniuriosis appellationibus incessebat et quandoque colaphis graviter caedebat; quod non semel evenit, ut fratres et sorores meae testes saepe fuerunt.

9° Quae damna atque incommoda essent tibi, si omnino abnuisses N. in tuum virum sumere?

Resp. Exprobrationes perpetuae, vexationes et percussiones; ad haec apertis verbis pater meus professus est se domo me expulsurum, si in repudiando matrimonio persisterem.

10° A quibus parata sunt quae spectant ad matrimonii celebrationem? habitae ne fuerunt consuetae matrimonii promulgationes? non ne Parochus a te requisivit, an in matrimonium contrahendum libere consentires?

Resp. Quae praemittuntur celebrationi matrimonii parentes mei comparaverunt; consuetae promulgationes mihi videntur factae fuisse. Parochus me de consensu interrogavit praesente matre, propterea ob metum anceps responsum interroganti dedi.

11° Ubinam et quando celebratum matrimonium? qua ratione sacrae ceremoniae processerunt?

Resp. Matrimonii celebratio habita est in ecclesia paroeciali mea... dicta die... Mane diei antequam ad ecclesiam me conferrem multas profundi lacrimas et praesentibus matre et sororibus professa sum non esse meam voluntatem illum virum sumere in coniugem, itemque inhumanum ac saevum esse quod tum fiebat scilicet vi cogere filiam ad vitae societatem cum illo viro. Quae verba contumeliarum inundationem contra me provocarunt. Ecclesiam flens adivi et per totum nuptialem ritum in fletu perseveravi.

12° Parocho te interroganti de consensu responsum dedisti an non? Parochus et ii qui adstabant animadverterunt te lacrimas fundere?

Resp. Parocho interroganti me consentire respondi sed inter lacrimas, et mihi visum est parochum et adstantes ad meas lacrimas animum intendisse.

13° Habitum ne est auspicale nuptiarum iter? matrimonium fuit ne consummatum?

Resp. ... auspicali itinere adivimus; matrimonium consummatum fuit at me omnino invita, coacta enim fui a marito meo; sed nullus filius procreatus ex usu nostri matrimonii qui insuper usus rarissime locum habuit.

14° Quanto tempore perstitit coniugalis convictus? pacificus ne fuit? quando et qua de causa dissensus adfuerunt?

Resp. Tres tantum menses coniugalis convictus perseveravit, quibus vita nostra communis speciem eius referret vitae quae in inferno ducitur; ego enim ne unum quidem diem in pace cum marito meo traduxi, cum illum non possem amore prosequi quocum per vim coniuncta eram.

15° Quando et quomodo tandem separatio definitiva fuit effecta? interfuit ne et separatio legalis? quomodo sese gesserunt erga te parentes post contractum matrimonium?

Resp. Separatio definitiva effecta est die 12 iulii anni 1950, cum post conclamatum iurgium virum deserui domum parentum reditura; qui cum me reicissent adivi viduam quamdam mihi bene notam Annam ... cum qua adhuc vitam dego. Legalis separatio edicta est a tribunali ... per sententiam datam, si memoria me non fallit, die 12 maii ... Parentes mei paucis abhinc mensibus aliquam curam mei agunt, in domum suam aliquando me invitant et subsidiis pecuniariis mihi auxiliantur.

16° A quibus consilium habuit ut istam promoveret causam?

Resp. Consilium habui a Parocho cui omnia patefeci cum in sacro poenitentiae tribunali, tum extra ipsum. Huiusmodi causam instituo fultam in facto coactionis cum revera coacta fuerim ad matrimonium cum Antonio N. Contrahendum; et saltem usque in praesens nullum aliud matrimonium contrahere mihi est in animo.

17° Quos testes et quae documenta profers ad ea cofirmanda quae asseverasti?

Resp. Testes adducti nominantur in libello quibus addi potest parochus, qui bene me novit quique suo consilio mihi persuasit ut hanc causam instituerem; scripta documenta proferenda non habeo.

18° Vir tuus quomodo est affectus rebus religionis? est ne honestus ac fide dignus?

Resp. Vir meus quadam reverentia in res religionis utitur, sed non est valde in eas propensus; saepe sed non semper diebus dominicis, accedit ad Ecclesiam ut divino Sacrificio participet, nunc autem vitam ducit eum alia femina; utrum sit fide dignus mihi non constat.

19° Habes aliquid addendum?

Resp. Nihil habeo quod addam.

Expleto examine, actrix perlectam sibi depositionem suam ratam habuit, iureiurando praestito de veritate dictorum ac de secreto servando. eamque manu sua subscripsit.

(Sigillum)

.. Actrix
... Praeses et Ponens
... Def. vinculi
... Actuarius.

13. *Alperes megidézése*

Nos... Praeses Tribunalis collegialis et Ponens in causa Nullitatis matrimonii ... audito Defensore vinculi, citari mandamus dominum Antonium N. reum conventum, ut compareat coram Nobis, in aula sessionum huius S. Tribunalis, die 22 octobris 1962, hora 10, ad examen subeundum in praedicta causa matrimoniali. Defensori vinculi id significari iubemus, ut ante praefatum diem interrogatoria exhibeat clausa et obsignata, parti conventae proponenda; atque examini praedictae partis conventae, die loco et hora ut supra, intersit.

Datum, etc. die 2 oct. 1962.

(Sigillum)

.. Praeses et Ponens
.. Notarius.

14. *Alperes kihallgatása.*

Sessio IV.

In nomine Dei. — Amen.

Anno Domini 1962, mense octobris, die 22, hora 10, in aula huius Tribunalis, coram R. P. D. ... Praeside et Ponente, praesentibus Defensore vinculi et infrascipto notario, comparuit, rite citatus, dominus Antonius N. reus conventus, qui iusiurandum de veritate dicenda praestitit ad normam iuris.

Tunc R. P. D. ... Ponens, accipit involucrum clausum et obsignatum, continens interrogatoria a vinculi Defensore conscripta, illud palam, omnibus videntibus, aperit statimque procedit ad interrogandum reum conventum, qui ita deponit:

1° Notas tibi proprias proferas: nomen, cognomen, aetatem, religionem, vitae condicionem, locum quo nunc habitas et praebeas tesseram qua agnoscaris.

Resp. Vocor Antonius N. filius natus religione catholicus. peritus ... habitans ...

2° Adimples ne quae spectant officia religionis?

Resp. Ea quidem non neglego, sed certe possem maiore fidelitate.

3° Edoctus ne es quae tibi hoc loco profitenda sint?

Resp. Minime quidem, quantum scio.

4° Fieri ne potest ut cum uxore tua Maria N. reconcilieris?

Resp. Fieri non potest, cum illa minime me amet et potius odio me habeat.

5° Tentatae ne sunt ullae reconciliationis viae et a quibus tentatae? et quando?

Resp. Ab initio separationis quaedam tentamina experti sunt parentes eius, sed nullo fructu.

6° Quo tempore, loco et modo Maria N. cognovisti? interfuerunt ne sponsalia et qua forma, si habita sunt? Sponsae tuae quaedam ne dona obtulisti? Vivebat ne in animo tuo amoris affectus in sponsam tuam? Parentes tui et parentes sponsae futurum coniugium laeto animo prospiciebant?

Resp. Mariam N. novi in eius domo quo me fere quotidie conferebam causa: sponsalia inter nos contracta fuerunt forma omnino privata: sponsae dono dedi auream torquem quam apud se retinere noluit, efficiendo ut mihi restitueretur. Ego quidem sincero amore sponsam diligebam, illa tamen amori meo non respondebat, tristem se semper ac moestam praebens. Parentes mei non admodum contenti erant de nostris sponsalibus. parentes autem eius ea de re laetissimi erant et filiam ad ineundum matrimonium vehementer incitabant.

7° Quod erat ingenium et quae indoles tuae sponsae eiusque parentum?

Resp. Maria N. natura sua est valde proba, pia, religiosa, honestissimis moribus, sed admodum timida et in teneros affectus parum inclinata; parentes eius probi et in res religionis propensi, sed duriores in filios quos aspere tractant.

8° Tempore a sponsalibus decurrente altera pars ad alteram misit ne epistulas mutuum amorem et sinceram benevolentiam exprimentes?

Resp. Ego quidem complures ad sponsam epistulas misi tenerrimi amoris verbis refertas, ipsa autem numquam ad eas responsum dedit: qua de re maxime mihi molesta cum eius parentibus conquestus sum.

9° Tibi ne constat sponsam tuam ad sponsalia et ad consequens matrimonium nonne minis ac duris modis?

Resp. Perspectum habeo Mariam N. fuisse taciturnam et moestam. nullum amoris signum unquam mihi dedisse, parentes eius eam ob causam filiam perpetuis obiurgationibus afflixisse, et quadam die me praesente a patre fuisse colaphis caesam eo quod aperte professa est se a recta conscientia impediri quominus in coniugem acciperet adolescentem erga quem neque amore neque benevolentia afficiebatur.

10° Quomodo te gessisti cum plane cognosceres Mariam N. a te esse alienam et aversam?

Resp. Meipsum fallens spem fovebam fore ut labentibus mensibus huiusmodi aversio cessaret et meo sincero amore vinceretur.

11° Insolitam atque inurbanam rationem qua erga te se gerebat puella tibi desponsata quibusdam ne aliis aperuisti?

Resp. Eius parentibus eam aperui et N. collegae meo qui habitat .

12° Quae ad matrimonium celebrandum praestanda sunt a quo fuerunt parata? Apud quem Parochum dispositae sunt condiciones ad celebrationem praemittendae? Parochus interrogavit de libero in matrimonium consensu utrumque sponsum separatim an aliis praesentibus?

Resp. Praemittenda ad celebrationem parata fuerunt a familia unius et alterius partis apud Parochum sponsae id est ... ; qui me separatim interrogavit; sponsam autem praesente eius matre.

13° Quando et ubi matrimonium celebratum? quibus in adiunctis habitae sunt caeremoniae nuptiales? Sponsa hilarem se praebuit?

Resp. Matrimonii celebratio habita est in ecclesia paroeciali... die ... Caeremoniae nuptiales bono ordine actae sunt nulla incidente perturbatione, Sponsa tamen, ut verum dicam, speciem dolentis prae se ferebat, imo eam identidem animadverti ab oculis lacrimas tergentem.

14° Habitum ne fuit auspicale nuptiarum iter? fuit ne matrimonium consummatum? filii procreati?

Resp. Auspicale iter habuimus ... ubi paucis deibus consistimus: matrimonium consummatum fuit nulla tamen prole concepta.

15° Uxor facilem se praebuit ad matrimonii usum an difficilem?

Resp. Perdifficilem se praebuit, imo diu praefracta recusavit, ita ut per vim debuerim eam subiugare; qua eius reluctantia mihi valde molesta erat.

16° Ubi constitutum est domicilium coniugale? coniugalis convictus quamdiu perseveravit? fuit ne pacificus?

Resp. A nuptiali itinere reversi sedem nostram statuimus in hac ... urbe via ... Brevis fuit coniugalis convictus ad tres circiter menses, nec ullo modo pacificus cum altercationes et iurgia inter nos frequenter exsisterent.

Ex officio: Iudex ad instantiam Defensoris vinculi interrogat:

Quae erat causa istarum altercationum?

Resp. Uxor in me inurbanam se praebebat, taciturnam et nulla ratione erga me bene affectam, et obstinate debitum coniugale recusabat.

17° Quando et qua ratione facta fuit separatio? fuit ne separatio legalis?

Resp. Separatio facta est post tres circiter menses a celebratione matrimonii: nam uxor mea arrepta occasione cuiusdam inter nos gravioris altercationis subito me deserens disparuit.

18° Ubi et quocum nunc vivit tua uxor?

Resp. Solitariam vitam degit apud quamdam feminam amicam Annam N. hic ...

19° Notum ne tibi est quibus consiliariis ipsa sit usa ut huiusmodi promoveret causam et quo fundamento eam stabiliat? Putasne uxorem tuam aliquem peculiarem finem sibi proposuisse consequendum?

Resp. Nescio a quibus hoc consilium habuerit; puto ab ea causam stabiliri in hoc quod non libere ad matrimonium ineundum consenserit; de quodam eius peculiari fine consequendo nihil mihi constat.

20° Quos testes et quae documenta profers in confirmationem earum rerum quas professus es?

Resp. Nullum prorsus habeo documentum fidem faciens, quantum ad testes possunt audiri mei parentes fratres et sorores, si tribunali opportunum videbitur; quorum nomina, cognomina et sedes ubi habitant profero ...

Iudex iubet ut Notarius legat clara voce libellum actricis. Expleta lectione interrogat virum conventum:

21° Nun aliquid habes quod notes circa ea quae uxor tua hoc in libello exponit?

Resp. Quod spectat ad rerum substantiam quae in hoc libello exponuntur ea mihi videntur omnino veritati respondere.

Ex officio: Iudex, annuente Defensore vinculi, interrogat:

Verum ne est te nunc vitam ducere cum alia muliere? Habuisti carnale commercium? Filii sunt ne progeniti?

Resp. Heu nimis, verum est. Ex habito carnali commercio filius natus est.

22° Huic causae favesne, an potius adversaris?

Resp. Nullam oppositionem instituo causae huic; potius ipsi favorabilis sum, quia mihi in animo est novum ligitimumque contrahere matrimonium, si coniugium cum Maria N. initum, nullum irritumque declaratum fuerit.

23° Uxor tua estne honesta, religiosa, fide digna?

Resp. Utique talis est.

24° Habes aliquid addendum, corrigendum, mutandum?

Resp. Non, omnia et singula confirmo.

Tunc reus conventus praestat iusiurandum de veritate dictorum ac de secreto servando iuxta formulam consuetam, suamque depositionem ratam habitam manu sua subsignat.

(Sigillum)

... Conventus
... Praeses et Ponens
... Defensor vinculi
... Actuarius.

15. *Felperes tanúinak idézése*

Nos, munus Praesidis Tribunalis collegialis et Ponentis in causa Nullitatis Matrimonii ... gerentes, audito vinculi Defensore, citari mandamus testes ab actrice inductos, ut compareant, coram Nobis, in aula sessionum huius Tribunalis, die ... mense ... anno ... hora ... ut examen iudiciale subeant in causa praedicta, scilicet:

1° ... pater actricis,
2° ... mater actricis,
3° ... frater actricis,
4° ... frater actricis,
5° ... soror actricis,
omnes habitantes ...
6° ...
7° ...
8° ...

Defensor Vinculi id significari iubemus, ut ante praedictum diem exhibeat interrogatoria clausa et obsignata, testibus proponenda.

(Sigillum)

... Praeses et Ponens
... Actuarius.

16. *Alperesi tanúk megidézése*

Rev. mus D. ... Ponens (vel ... Auditor) in causa Nullitatis matrimonii inter Antonium N. et Maria N. initi, audito vinculi Defensore, mandat ut citentur pro iudiciali examine subeundo testes a viro convente inducti, scil.:

1° ... pater viri conventi;
2° ... mater viri conventi;
3° ... frater viri conventi;
4° ... soror viri conventi;
Omnes actu commorantes ...;
5° ... degens ...

Beteg vagy távoli tanú kihallgatásának elrendelése

N. N.
Dei et Apostolicae Sedis gratia
Episcopus N.

In causa Nullitatis matrimonii N. N. ex capite vis et metus, quae apud Nostrum Tribunal Dioecesanum disceptatur, expedit ut iudiciali examini subiiciatur dominus... testis ex officio, postulante vinculi Defensore huius Nostri Tribunalis...

Cum praefatus testis Carolus N. sit infirmus et in loco dissito a sede Nostri Tribunalis commoretur, nempe in pago N. vulgo nuncupato, adeo ut nec ipse ad sedem Tribunalis Dioecesani se conferre valeat, nec iudices aliique ministri Nostri Tribunalis, ob peculiaria adiuncta, illum adire possint; ordinaria auctoritate Nostra, pro iudiciali examine praedicti testis Caroli N. recipiendo, eligimus ac deputamus ad munus Iudicis instructoris R. D. Anselmum N., Defensoris vinculi R. D. Marium N., Actuarii R. D. Linum N., qui iusiurandum de officio sibi commisso religiose et fideliter implendo coram Revmo D. Faustino N. praestare tenetur, servatis servandis.

Datum, etc.
(Sigillum)

... Episcopus
... Cancellarius

18. *Jogsegélykérés*

Tribunal Dioecesanum N.

Excellentissime Domine,

Infrascriptus Praeses Tribunalis et Ponens in causa Nullitatis matrimonii inter ... huius Dioecesis, rogat Excellentiam Vestram Revmam ut dignetur iudicialiter audire testem ab actrice inductum, dominum Antonium N. ... degentem, secundum interrogatioria a Defensore vinculi huius Tribunalis proposita, quae, clausa et obsignata, una cum hisce litteris transmittuntur.

Faveat Excellentia Vestra Revma testimonium de probitate, religione et veracitate testis excussi addere actis ad cancellariam huius Tribunalis mittendis.

Interim, etc.

Datum, ex aedibus Tribunalis Dioecesani N., die 20. nov. 1962.

(Sigillum)

Praeses et Ponens
Notarius.

19. *Iratok visszaküldése*

De mandato Ill. mi et Rev. mi D. N. N. Officialis huius S. Tribunalis transmitto authenticum exemplar depositionis testis Antonii N. ex litteris rogatoriis istius Tribunalis Dioecesani diei 20 nov. 1962, rite citati et auditi, una cum testimonio parochi de honestate, religione et credibilitate eiusdem testis.

Datum etc. N. N., Notarius.

Notarius.

20. *Engedetlen tanú elmarasztalása*

Tribunal Dioecesanum N.

Cum Dominus Felix N. testis a parte conventa inductus, rite citatus fuerit ad iudicale examen subeundum in causa Nullitatis matrimonii inter Antonium N. et Mariam N. contracti; cumque praefatus dominus Felix N. sine legitima causa non comparuerit, immo decretum citationis litteris diei ... manifeste spreverit, Nos, infrascripti Iudices, ad huiusmodi inoboedientiam et audaciam coercendam, re mature perpensa, attento praescripto can. 1766, § 2, remotione ab actibus legitimis ecclesiasticis, de quibus in can. 2256, 2° m ... dominum Felicem N. ad tres menses plectendum censemus ac praesenti decreto plectimus, mandantes ut il omnes ad quos spectat hoc Nostrum decretum exsecutioni tradant.

Datum, etc.

(Sigillum)

... Praeses et Ponens
... Iudex prosynod.
... Iudex prosynod.
... Notarius.

21. *Felek és tanúk új kihallgatása*

Ego infrascriptus vinculi defensor in causa Nullitatis matrimonii N.-N. ex capite vis et metus, peto ut iterum examini iudiciali subiiciantur actrix Maria N. et testes N. N. N. Exhibeo interrogatoria clausa et obsignata, in actu examinis a Iudice aperienda.

Datum, etc.

Defensor vinculi.

22. *Érdekeltségi kifogás*

Excellentissime Domine,

Ego infrascriptus, procurator et advocatus dominae Mariae N. actricis in causa Nullitatis matrimonii ex capite vis et metus, ab eadem initi cum Antonio N. exceptionem suspicionis ad norman can. 1613. et 1614. contra Rev. mum D. ... Praesidem Tribunalis et Ponentem causae praedictae, itemque contra ... Defensorem vinculi, propono; quatenus ille est consanguineus in tertio gradu lineae collateralis cum Antonio N. reo convento, hic vero intimam vitae consuetudinem fovet cum eadem parte conventa.

Interim, etc.
Datum, etc.

...
Proc. Adv. actricis.

23. *Érdekeltségi kifogás elbírálása*

Tribunal Dioecesanum N.

Perlecto libello, quo ... procurator et advocatus dominae Mariae N. actricis in causa Nullitatis matrimonii ex capite vis et metus, ab eadem cum Antonio N. initi, exceptionem suspicionis contra Rev. mum D. ... Praesidem Tribunalis collegialis et causae Ponentem, proposuit, ex eo quod praefatus Revmus D. Praeses est consanguineus in tertio gradu lineae collateralis cum Antonio Pompi, reo convento in praedicta causa matrimoniali; Nos, attento praescripto can. 1613, 1617 et 1628, auditis partibus et vinculi Defensore, declaramus et pronunciamus propositam exceptionem esse reiiciendam, tum quia utili tempore i. e. ante litis contestationem proposita non fuit, tum quia solido fundamento destituitur.

Datum, ex aedibus Tribunalis Dioecesani N., die ...
(Sigillum)

... Iudex
... Iudex
... Notarius.

24. *A per közzététele*

Tribunal Dioecesanum N.

Cum processus super nullitate matrimonii N.-N. ex capite vis et metus sufficienter instructus videatur, audito vinculi Defensore, iubemus acta publicari ad norman iuris ideoque partibus earumque advocatis facultatem concedimus inspiciendi testificationes ceterasque omnes probationes quae in actis reperiuntur, quaeque secretae permanserunt, et petendi actorum exemplar.

Tempus utile 20 dierum partibus ac vinculi Defensori praefinimus et statuimus, ut possint, si velint, nova documenta exhibere vel argumenta

exponere, quibus allatae ab ipsis probationes et impugnationes roborentur, explicentur, compleantur.

Praesens Decretum partibus et vinculi Defensori notum fiat.

Datum, etc.

(Sigillum)

... Praeses

... Notarius.

25. *A végzés közlése*

Ill. mus et Rev.mus D. ... Praeses tribunalis collegialis in causa Nullitatis matrimonii N.-N. ex capite vis et metus Decreto diei ... statuit acta processualia publicari ad normam iuris, ideoque concedi facultatem partibus earumque advocatis eadem acta inspiciendi penes cancellariam huius S. Tribunalis, eorumque exemplar petendi.

Eodem decreto tempus utile 20 dierum praefinitur ad nova documenta exhibenda aut alia argumenta exponenda, quibus iam allatae probationes roborari, explicari, compleri possint.

Datum, etc.

(Sigillum)

... Notarius.

26. *Perbezárás*

Tribunal Dioecesanum N.

Nullitatis matrimonii

N.-N.

Cum acta processualia in causa super nullitate matrimonii N.-N. ex capite vis et metus, Decreto a Nobis die ... dato rite publicata fuerint ad norman can. 1858 et 1859 atque art. 176. Instructionis S. Congregationis de Sacramentis diei 15 Augusti 1936; cum vinculi Defensor et partes declaraverint se nihil aliud exhibendum aut deducendum habere (vel: cum lapsum sit tempus utile in praefato Nostro Decreto concessum partibus et vinculi Defensori pro novis documentis et argumentis afferendis); perpensis omnibus actis, partium ac testium depositionibus et adnexis documentis accurate consideratis, cum causa satis instructa videatur, decernimus ad conclusionem in causa esse deveniendum, eamque praesenti Decreto statuimus et pronuntiamus.

Datum, etc.

(Sigillum)

... Praeses

... Notarius.

27. *A végzés kézbesítése*

De mandato Illmi et Rev.mi D. ... Praesidis tribunalis collegialis in causa nullitatis matrimonii N.-N. ex capite vis et metus, exemplar authenticum transmitto Decreti ab eodem lati die ..., quo conclusio in causa pronunciata est.

Interim, etc.

(Sigillum)

Notarius.

28. *Tárgyalás*

Tribunal Dioecesanum N.

Cum in processu super nullitate matrimonii N.-N. ex capite vis et metus, conclusio in causa iam pronunciata sit per Nostrum Decretum diei ... tempus utile 20 dierum concedimus partibus earumve advocatis (Promotori iustitiae), ad defensiones suas sive allegationes exhibendas, servatis servandis.

Datum, etc.

(Sigillum)

Praeses

Notarius.

29. *Kötelékvédő észrevételei*

Tribunal Dioecesanum N.

Nullitatis matrimonii

N.-N.

Animadversiones Defensoris vinculi

Species facti. Die 10 aprilis 1950. in ecclesia paroeciali ... huius urbis et diocesis N. Antonius N. matrimonium rite celebravit cum Maria N., ambo eiusdem urbis atque dioecesis. Post duos menses ab initis nuptiis mulier e domo mariti aufugit, nec deinceps communio vitae unquam instraurata fuit inter coniuges. Separatio legalis a civili tribunali petita et obtenta est.

Die 5 iulii 1962 Maria N. supplicem exhibuit libellum huic S. Tribunali, postulans declarationem nullitatis sui matrimonii cum Antonio N. contracti, ex capite vis et metus, contendens se a parentibus praesertim a patre, coactam fuisse ad nuptias ineundas. Instantia actricis admissa, processus accurate confectus fuit, partibus et testibus rite interrogatis. Causa disceptanda ac definienda proponitur iuxta concordatum dubium: An constet de matrimonii nullitate in casu.

In iure

Can. 1087. § 1, statuit: „Invalidum quoque est matrimonium initum ob vim vel metum gravem ab extrinseco et iniuste incussum, a quo ut quis se liberet, eligere cogatur matrimonium."

Plures igitur conditiones requiruntur ut metus irritet matrimonium. Praesertim attendenda est gravitas absoluta vel saltem relativa, atque inspiciendus influxus quem revera metus exercuit in voluntatem nuptu-rientis, ita ut matrimonium ex metu eoque tantum de facto celebratum fuerit. Si desint memoratae conditiones, coniugium est validum; nam citatus can. 1087. § 2. ait: „nullus alius metus, etsi det causam contractui, matrimonii nullitatem secumfert."

Ex communi doctorum sententia et constanti S. R. Rotae iurisprudentia probatio exsistentiae metus eiusque gravitatis plena sit oportet, adeo ut quodvis rationabile dubium plane excludat. Quare, dubio quovis exsistente, pro valore matrimonii semper et necessario pronunciandum est ad normam can. 1014.

In facto

Ex deductis, licet complura adsint in favorem assertae coactionis, tamen gravitas metus eiusque incussio in ordine ad contrahendum omnimoda certitudine non constat.

Actrix (ad 10. et 12) deponit: (omissis) Si mulier, quae pia et honesta dicitur, revera cogebatur a parentibus ad matrimonium contrahendum cum Antonio N, cur a parocho expresse interrogata, an libere et sponte nuberet, nihil dixit de asserta coactione?

Parochus, Sac. ... expressis disertisque verbis (ad 4, 5 et 6) testatur: „Mariam N., eius matre praesente, interrogavi ut sponte et libere nuptias contraheret, necne. Mihi respondit se sponte ac libere matrimonium inituram... Consensum requisivi secundum formulam praescriptam et affirmative satis elata voce sponsa respondit... Post nuptias celebratas, mihi relatum fuit parentes uxoris, patrem praesertim, increpationibus et minis induxisse filiam ad matrimonium contrahendum. Ex notitiis requisitis mihi certo non constat, utrum de metu gravi seu vera coactione actum fuerit. Probabilis videtur affirmandum."

Hoc testimonium parochi, qui probe cognoscit actricem eiusque parentes, est maximi momenti: ex eo certitudo seu plena probatio de metu gravi excludenda est.

Pater actricis, Antonius N, qui dicitur causa praecipua metus filiae illati, sub iusiurandi sanctitate (ad 6) haec testatur: „Verba iniuriosa interdum protuli. Minis raro, alapis rarissime, verberationibus numquam usus sum." Inde metus vere gravis in ordine ad matrimonium ineundum incussus non apraret.

..., mater actricis, haec deponit: „Pluries adhortata sum filiam, ut ultro libenterque matrimonium acceptaret seque rite disponeret ad eius celebrationem ... Saepissime (maritus meus) verba probrosa in filiam protulit, ob eius reluctantiam; interdum minis et alapis usus est, semel

eam percussit" (ad 6). Neque ex ista testificatione constat agi de metu gravi eoque perdurante usque ad momentum celebrationis matrimonii.

..., soror actricis, testatur (ad 7) de verbis increpatoriis, de alapis, non autem de percussione aut verberationibus ex parte patris.

Frater actricis, ... eadem fere (ad 8) deponit. Vir conventus, et testes ab eo inducti ... et ... aut nihil aut parum de hac re referunt.

Itaque, omnibus mature ac diligenter perpensis, concludendum: ex partium ac testium depositionibus non constat agi in casu de metu gravi eoque incusso in ordine ad matrimonium contrahendum, ideoque, attento can. 1014. ad concordatum dubium respondendum esse: Negative, seu non constare de matrimonii nullitate in casu.

Budapestini ...

...

Defensor vinculi

30. *I. fokú itélet*

N. N. Archiepiscopo feliciter gubernante anno 1962, die 3 decembris N. N., praeses et ponens, N. N., judex prosynodalis, et N. N. judex prosynodalis, in causa N. *Nullitatis matrimonii* inter Mariam N. actricem, repraesentatam per legitimum procuratorem N. N. advocatum, ac deinde per procuratorem N. N. ex officio, et Antonium N., conventum interveniente et disceptante in causa N. N. vinculi Defensor, sequentem tulerunt definitivam sententiam:

Maria N. et Antonius N. die aprilis 1950. matrimonium rite celebrarunt in ecclesia S. Francisci huius civitatis et et Archidioecesis ... praemissis publicationibus aliisque ad normam juris adamussim servatis. Mulier non sponte et libere, sed coacta a parentibus, praesertim a patre, nuptias contraxit cum praefato Antonio N. Vix duobus mensibus elapsis ab initio conjugio, Maria N. domum mariti deseruit, et paulo post legalem separationem petiit atque obtinuit a civili magistratu. Die 5 julii 1961 supplicem libellum exhibuit Tribunali Dioecesano ..., enixe postulans ut suum matrimonium cum Antonio. N. celebratum declararetur nullum et irritum ex capite vis et metus. Legitime constituto Tribunali collegiali ab Episcopo ... et processu accurate confecto secundum Codicis praescripta et normas praefinitas a S. Congregatione de Sacramentis in sua Instructione diei 15. augusti 1961. causa defnienda proponitur sub formula dubii concordati: *An constet de nullitate matrimonii in casu.*

In iure:

Certum est, matrimonium esse nullum, si contrahitur ob vim vel metum gravem ab extrinseco et iniuste incussum, a quo et quis se liberet, eligere cogatur matrimonium (can. 1087. § 1.).

Gravis autem censetur metus, si malum quod timetur est magni ponderis seu momenti pro persona de cuius timore quaeritur. Quae gravitas metus potest esse absoluta et relativa, attenta scilicet indole, aetate, condicione personae, v. gr. puella. Hinc est, quod metus qui per se esset levis, facile fieri possit gravis quoad puellam, praesertim si debilis

et valde timida sit. Ita concorditer doctores et constans tum S. Congregationis Concilii tum S. R. Rotae iurisprudentia.

Accedit, quod ipse metus reverentialis, quamvis solus in se spectatus ut gravis habendus non sit, tamen iuxta praefatam iurisprudentiam et communem Doctorum sententiam facile fieri potest gravis, si adsint quoque preces importunae, verba increpatoria aut iniuriosa etiam seclusis nimis et verberationibus. Quo metu existente, matrimonium ex eo contractum procul dubio nullum atque irritum est.

In facto:

Maria N. actrix, affirmat nullo amore et affectu permota matrimonium contraxisse cum Antonio N, sed ex coactione a parentibus illata, cum omnimoda animi aversione afficeretur erga Antonium Pompi. . . . .

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

Si haec vera sunt, metus fuit profecto gravis, iniuste incussus, et quidem praecise in ordine ad matrimonium contrahendum.

Porro quae actrix affirmat, ex actis manifesto constat esse vera.

Imprimis omnes testes, nullo excepto, asserunt eam esse valde piam, honestam et religiosam, omni fide dignam. Praeterea parentes Mariae N. qui filiam ad nuptias ineundas induxisse dicuntur, suam pravam agendi rationem, iureiurando interposito, fatentur expresse, atque ita plane confirmant quae actrix affirmat.

Sane Antonius, pater actricis, deponiit: „Ego et uxor mea... pluries conati sumus inducere filiam ad animi aversionem removendam, ita ut libenter se disponeret ad celebrationem matrimonii Sed incassum ... Verba injuriosa interdum protuli. Minis raro, alapis rarissime, verberationibus numquam usus sum."

Mater actricis testatur: „Saepissime (maritus meus) verba probra in filiam protulit, ob eius reluctantiam; interdum minis et alapis usus est, semel eam percussit."

Isti parentes Mariae N. a parocho dicuntur boni, probi et religiosi, veraces et fide digni.

Antonius N., vir conventus, ait: „ . . . . . ."

Ceteri testes id ipsum corfirmant (omissis).

Animadvertere juvabit, quaenam fuerit actricis indoles eiusque conditio physica et moralis, ut inde gravitas metus atque influxus in animum ipsius facilius et penitus perspici queat.

Pater deponit: „Semper filia debilis et infirmae valetudinis fuit, ab infantia peculiari morbo laborans."

Mater testatur: „Filia mea est valde debilis et timida. Vix tres annos nata gravissimo morbo correpta fuit, vulgo meningite, cuius affectus, mediocrum judicio, adhuc persentit."

Pater et soror eiusdem actricis fere iidem verbis utuntur.

Peculiares circumstantiae, quae habitae sunt in ipsa matrimonii celebratione et postea evidenter ostendunt reluctantiam actricis perseverasse, ita ut metus a parentibus incussus revera influxum exercuerit in animum puellae eamque de facto induxerit ad nuptias coacte ineundas cum Antonio N.

Pater ait: „Semper contrariam et reluctantem se exhibuit filia Maria, usque ad matrimonii celebrationem. Sperabam fore, ut, nuptiis initis, affectus et benevolentia mutua inter conjuges excitaretur."

Mater testatur: „Filia reluctans semper mansit, usque ad momentum celebrationis matrimonii. Ipsa nuptiarum die, tristis et flens ad ecclesiam paroecialem se contulit, post alapas a marito meo acceptas."

Angela N. soror actricis, asserit: „Soror contraria et reluctans semper mansit. Eam flentem vidi ipsa nuptiarum die."

Petrus N. frater actricis affirmat: „Soror reluctans et invita semper mansit, nimirum ante matrimonium, momento celebrationis eiusdem, et postea. Ipsa die nuptiarum, antequam se conferret ad ecclesiam paroecialem, eam tristem vidi et flentem conspexi."

Id confirmat saltem implicite vir conventus. (omissis)

Non obstat in casu consummatio matrimonii et conjugum cohabitatio; tum quia illa coacte habita est ex parte actricis, tum quia ista brevissima fuit et numquam pacifica. Ceterum cohabitatio etiam pacifica ac diuturna coniugum et superveniens forte mutua affectus nequaquam sufficerent ad matrimonium convalidandum, ubi defectus consensus, ut in casu, esset publicus ad normam can. 1037 et 1136.

Depositionibus actricis, viri conventi aliorumque testium diligenter consideratis, plena certitudine concludendum est, agi in casu de metu gravi, ab extrinseco et injuste incusso, in ordine ad contrahendum directe illato. Quare matrimonium a Maria N. celebratum cum Antonio N. ad normam can. 1097. § 1., nullum est atque ut tale pronunciandum.

Itaque, omnibus tam in iure quam in facto mature et accurate perpensis, Christi nomine invocato, Nos infrascripti iudices, pro Tribunali sedentes, et solum Deum prae oculis habentes, decernimus ac pronunciamus *constare de nullitate matrimonii in casu*, seu ad propositum dubium respondemus: Affirmative (Expensas litis ab actrice solvendas esse decernimus).

Ita statuimus et declaramus, mandantes locorum Ordinariis atque ministris tribunalium, ad quos spectat, ut exsecutioni committent hanc nostram definitivam sententiam ad normam sacrorum canonum.

Datum, etc.

praeses, iudex, iudex, notarius

31. *Ítélet kihirdetése*

Tribunal Dioecesanum N.

Ad normam can. 1877 et art. 204 Instructionis S Congregationis de Sacramentis diei 15 augusti 1936 notum facimus sententiam in causa nullitatis matrimonii inter Mariam N. et Antonium N. ex capite vis et metus, latam esse die 30. aprilis 1963, eamque reperiri penes cancellariam

huius S. Ttribunalis; simulque tibi, utpote actori (vel reo convento, Defensori vinculi, Promotori iustitiae) in praedicta causa, facultatem facimus eandem legendi et eiusdem exemplar petendi.

Datum, etc.

(Sigillum)

.. Praeses et Ponens
.. Notarius.

Más formula:

Tribunal Dioecesanum, etc.

Exemplar sententiae in causa nullitatis matrimonii inter Mariam N. et Antonium N. ex capite vis et metus, ab H. S. T. die 30 aprilis 1963 latae, ad te, utpote actorem (reum conventum, Defensorem vinculi) in praedicta causa, transmittendum iubemus atque ita sententiam esse publicatam et pro tali habendam statuimus.

Datum, etc.

(Sigillum)

.. Praeses et Ponens
... Iudex
... Iudex
.. Notarius.

Más formula:

De mandato Ill.mi et Rev.mi D. N., Praesidis et Ponens in causa nullitatis matrimonii inter Antonium N. et Mariam N., rite citatae comparuerunt personaliter partes in causa praedicta, coram praefato D. ... et RR. DD. ..., Iudice, atque ... Iudice, praesente infrascripto notario, ad audiendam lectionem sententiae a Praeside pro tribunali sedente sollemniter factam. Ill. mus, et Rev. mus D. Praeses clara voce partibus sententiam legit, eamque ita esse publicatam et notificatam atque pro tali habendam statuit.

Datum, etc.

(Sigillum)

.. Praeses
... Iudex
... Iudex
Notarius.

32. *Fellebbezés*

Ill.me et Rev.me Domine,

Contra sententiam latam a Tribunali Dioecesano ... primae instantiae die 30 aprilis 1963. in causa nullitatis matrimonii N.-N. ex capite vis et metus, appellationem interpono ad normam iuris ad Tribunal superius. seu ad Tribunal Metropolitanum (ad S. R. Rotam).

Datum, etc.

Defensor vinculi.

II. *Sommás vagy rövidített köteléki per*

1. *Keresetlevél*

Excellentissime Domine,

Ego infrascriptus, baptizatus atque educatus in religione catholica, matrimonium coram parocho et testibus rite celebravi die 13 aprilis 1950, cum ... hebraea, dispensatione super impedimento disparitatis cultus legitime obtenta. Matrimonium infelicem exitum sortitum est. Sane Rebecca, post 5 menses, me dereliquit et civile divortium in Helvetia consecuta est novumque matrimonium cum quodam calvinista contraxit.

Paucis abhinc diebus, a parocho meo, Sac. D. Francisco N., audivi matrimonium a me cum Rebecca N. initum, esse nullum et irritum ob impedimentum disparitatis cultus, cum dispensatio fuerit quidem petita et obtenta at nullatenus exsecutionis mandata. Quare humiliter enixeque rogo ut, re mature considerata, praefatum matrimonium nullum declaretur, ut mihi facultas sit novas nuptias contrahendi.

Una cum his litteris testimonium baptismi et matrimonii ex libris paroecialibus desumptum, transmitto.

Interim, etc.

Addictissimus in Christo famulus

. . .

2. *I. Ítélet*

Tribunal Dioecesanum N.

Nullitatis matrimonii

Die 4 nov. 1962. Rev. mus D. N. N., Episcopus N. (vel Officialis, de speciali mandato Episcopi), in causa Nullitatis matrimonii, inter Antonium N, actorem, et Caia N. partem conventam, citatis partibus iisque auditis atque voto Defensoris vinculi exquisito, sequentem tulit sententiam in casu excepto ad normam can. 1990 et art. 226—228. Instruct. S. C. de Sacramentis diei 1. aug. 1962:

Antonius N., catholicus, et Rebecca N., hebraea, matrimonium coram Parocho et testibus rite celebrarunt die 13 aprilis 1950. in domo paroeciali ... huius Dioecesis, petita et obtenta dispensatione super impedimento disparitatis cultus. Matrimonium infelicem habuit exitum Rebecca N. virum deseruit, et civile divortium in Helvetia obtinuit atque novum contraxit matrimonium cum quodam calvinista.

Orto dubio de valore matrimonii ab Antonio N. initi cum N., ob impedimentum disparitatis cultus, cum nulla revera concessa fuerit exsecutio rescripto apostolicae dispensationis ab Ordinario Dioecesano, causa Nobis definienda proposita fuit eamque praesenti sententia ad normam can. 1990—1992 et art. 226—228. Instr. S. C. de Sacramentis, 15 aug. 1962, definimus.

Considerantes, Antonium N. fuisse revera catholice baptizatum in ecclesia paroeciali... huius civitatis die 5 maii 1929, ut certo constat ex authentico baptismi testimonio; Rebeccam N. esse hebraeam, nec umquam fuisse baptizatam sive conversam ad religionem catholicam, ideoque exstitisse inter partes contrahentes impedimentum dirimens disparitatis cultus, de quo in can. 1070;

Considerantes, dispensationem super huiusmodi impedimento fuisse petitam et concessam, servatis servandis, a S. Congregatione S. Officii die 22 febr. 1950 in forma commissioria, eiusque exsecutionem commissam fuisse Ordinario Dioecesano;

Considerantes, exsecutionem in casu requiri ad valorem iuxta praescriptum can. 38, quatenus rescriptum in forma commissoria concessum, nonnisi a momento exsecutionis sortitur effectum; huiusmodi autem exsecutionem numquam fuisse concessam, ob inadvertentiam, ut supponitur, cum nulla revera exsistat mentio de ea in archivo paroeciali aut Curiae episcopalis nullaque mentio de cautionibus a coniugibus praestitis ad normam iuris; ideoque impedimentum disparitatis cultus adhuc exsistere et obesse validitati matrimonii;

Nos

omnibus mature perpensis tam in iure quam in facto, citatis partibus iisque auditis (vel, citatis partibus, comparente Antonio N, actore, Caia N., parte conventa contumace), exquisito voto Defensoris vinculi huius S. Tribunalis legitime deputati, declaramus et pronunciamus constare de mullitate matrimonii initi ab Antonio N. cum Rebecca N. propter impedimentum disparitatis cultus.

Expensas huius causae ab actore Antonio N. esse solvendas decernimus.

Datum ... ex aedibus huius S. Tribunalis Dioecesani, die 4 nov. 1962.

(Sigillum)

N. N., Episcopus
vel N. N., Officialis
de speciali mandato Episcopi
N. N., Notarius.

3. *Fellebbezés*

Contra sententiam declaratorium nullitatis matrimonii inter Antonium N. et Rebeccam N. latam die 4 Nov. 1962 ab Episcopo N. N., in casu excepto, ad normam can. 1990—1992 et art. 226 ss. Instr. S. C. de Sacramentis diei 15 Aug. 1962, provocandum censeo, ratione muneris mihi comissi, ad Iudicem superiorem seu ad Metropolitam, quia mihi persuasum est non agi de casu excepto, ideoque causam pertractandam ac definiendam esse ad ordinarium tramitem iuris.

Datum ...

N. N., Defensor vinculi.

4. *Iratok átküldése*

Attenta appellatione a Rev.mo D. N. N., huius Tribunalis Dioecesani vinculi Defensore, contra sententiam declaratoriam nullitatis matrimonii N.-N., ex capite impedimenti disparitatis cultus, a Nobis die 4 nov. 1962. latam, iubemus omnia acta esse transmittenda ad iudicem secundae instantiae, scil. ad Metropolitanum Tribunal, simulque praecipimus ut illud moneatur agi de casu excepto ad normam can. 1990 ss.

Datum ...

(Sigillum)

N. N., Episcopus
vel N. N., Officialis

Minta:

De mandato Ill.mi et Rev.mi D. N. N. transmitto omnia acta, quae respiciunt sententiam declaratoriam nullitatis matrimonii N.-N., ab hoc tribunali die 4 Nov. 1962 in casu excepto ad normam can. 1990 ss. latam, cum vinculi Defensor provocandum censuerit ad Iudicem secundae instantiae adversus praefatam sententiam.

Datum, etc.

(Sigillum)

N. N., Notarius.

Más minta:

Excellentissime Domine,

Contra declarationem nullitatis matrimonii inter Antonium N. et Rebeccam N., ex capite impedimenti disparitatis cultus a Nobis die 4 nov. 1962 pronunciatam ad normam can. 1190 ss., Rev. mus D. N. N., huius Tribunalis vinculi Defensor, provocandum censuit ad Iudicem secundae instantiae scil. ad Tribunal Metropolitanum ad tramitem can. 1991 et art. 229 Instr. S. Congregationis de Sacramentis diei 15 augusti 1962. Omnia acta, quae praefatam sententiam nullitatis matrimonii respiciunt, una cum hisce litteris trasmittuntur.

Interim, etc.

Datum, etc.

(Sigillum)

N. N., Episcopus
vel N. N., Officialis
N. N., Notarius.

5. *II. Ítélet:*

Tribunal Metropolitanum N.

Dioecesis N.

Nullitatis matrimonii

N.-N.

Die 12 febr. 1963. Ill.mus et Rev.mus D. N. N. Metropolita (vel Officialis de speciali mandato Metropolitae ...) in causa N. Nullitatis matrimonii, inter Antonium N., actorem, et Caiam N., partem conventam, exquisito voto Defensoris vinculi huius S. Tribunalis, in gradu appellationis hanc tulit definitivam sententiam:

Antonius N. dioecesis N., catholicus, et Rebecca N., hebraea, nuptias rite celebrarunt coram parocho et testibus die 13 april. 1950, petita et obtenta dispensatione super impedimento disparitatis cultus. Post paucos menses, mulier virum dereliquit et, divortio in Helvetia a civili magistratu obtento novum matrimonium cum quodam calvinista contraxit. De valore nuptiarum inter Antonium N. et Rebeccam N. initarum orto dubio ob defectum exsecutionis rescripti pontificiae dispensationis super impedimento disparitatis cultus, causa proposita fuit coram Ordinario N., qui censuit agi de casu excepto ad normam can. 1990 ss. et art. 226 ss. Instr. S. C. de Sacramentis 15 aug. 1962, sententia lata die 4 nov. 1962 pronuntiavit constare de matrimonii nullitate propter impedimentum dirimens disparitatis cultus.

Adversus istam sententiam provocavit ad Nostrum Tribunal secundae instantiae Defensor vinculi Tribunalis Dioecesani N., affirmans sibi persuasum esse non agi de casu excepto, ideoque causam cognoscendam ac definiendam esse ad ordinarium tramitem iuris.

Considerantes, tunc solum agi de casu excepto ad normam can. 1990, cum ex certo et authentico documento, quod nulli contradictioni vel exceptioni obnoxium sit, constiterit de existentia impedimenti disparitatis cultus, simulque pari certitudine constiterit dispensationem super tali impedimento datam non esse;

Considerantes, dispensationem in casu fuisse revera petitam et obtentam a S. Congregatione S. Officii super impedimento disparitatis cultus, licet nullum exsistat documentum in libris paroecialibus et in regestis Curiae episcopalis N. de exsecutione rescripti praefatae dispensationis pontificiae;

Considerantes, exsecutionem rescripti quod forum externum rescipiat, esse quidem faciendam scripto ex can. 56, non tamen id requiri ad valorem exsecutionis eiusdem rescripti, ideoque non constare omnimoda certitudine in casu de non secuta rescripti exsecutione saltem oretenus facta;

Nos

auditis partibus, voto Defensoris vinculi huius S. Tribunalis requisito, omnibus tam in iure quam in facto accurate consideratis pronunciamus *non constare* agi de casu excepto, ideoque statuimus procedendum esse ad ordinarium tramitem iuris, secundum praescriptum can. 1992 et art. 230 Instr. S. Congregationis de Sacramentis diei 15 aug. 1962 Quapropter mandamus acta omnia esse remittenda ad Tribunal primae instantiae, ut processus matrimonialis iuris ordine servato conficiatur.

Datum... ex aedibus Tribunalis Metropolitani, die 12 febr. 1963.

(Sigillum)

N. N., Archiepiscopus,
vel N. N., Officialis de speciali mandato Archiepiscopi
N. N., Notarius.

III. A bevégzetlen házasság kötelékének felbontása

1. *Kérelem*

Beatissime Pater,

Ego infrascriptus, Antonius ... filius Marci et Mariae ... e Dioecesi ... annos natus 25, conditione operarius, domicilium habens in paroecia S. Stephani, Budapest, Via E. Zichy. Nr. 19. ad pedes Sanctitatis Tuae humiliter provolutus, quae sequuntur, expono.

Die 2. mart. 1960 nuptias contraxi cum *Anna* ... eiusdem dioecesis et paroeciae, coram parocho et testibus, praemissis denuntiationibus aliisque a iure statutis.

Matrimonio vix inito, mulier gravi morbo correpta atque in amentiam lapsa est. In valetudinario nunc degit, sine spe ex peritorum iudicio ut pristinam sanitatem reciperet. Matrimonium consummatum non est. Quapropter humillime rogo Sanctitatem tuam, ut mihi apostolicam dispensationem super matrimonio rato et non consummato concedere dignetur.

Rationes ad petendam dispensationem sunt: 1° infirmitas gravissima uxoris; 2° periculum incontinentiae; 3° desiderium transeundi ad alias nuptias et familiam efformandi.

Et Deus ... etc ...

Budapestini, ...

2. *A plébános információja*

a) *Felkérés*

Reverende Domine,

Faveat Reverendus D. ..... parochus S. Stephani, accurate examinare adnexum libellum *Antonii* ..., oratoris, ac referre de veritate expositorum, addito testimonio de probitate et credibilitate praefati viri

oratoris ac de agendi ratione uxoris. Faveat idem parochus testimonium allegare de matrimonio huiusmodi celebratione, e parocialibus libris transcriptum.

Interim, etc.

(Sigillum)

b) *Válasz*

Excell.me et Rev.me Domine Episcope,

Libellus *Antonii* ... pro impetranda dispensatione super matrimonio rato et non consummato cum rei veritate plane congruit. Ambo conjuges sunt mei paroeciani. Paucis diebus elapsis ab initiis nuptiis, muller in amentiam lapsa revera est. Peritorum iudicium, ut mihi relatum est, de recuperanda valetudine ab ea, est maxime incertum, perspecta condicione physica patris et fratris, qui eodem morbo correpti fuerant, quique adhuc in valetudinario degunt. Vir est optimus, uxor honestissima. Additur fides matrimonii, quod ratum asseritur, in authentico exemplari.

Datum, etc.

. . . . . .

parochus

(Sigillum)

3. *Felterjesztés Rómába*

Em.e ac Rev.me Domine,

Supplicem libellum, quo vir *Antonius*... dispensationem humiliter implorat matrimonii ab eodam contracto cum Anna ..., utpote rati et non consummati, ad Em. Vestram Rev.mam transmitto, una cum testimonio parochi et fide huius matrimonii. Cum libellus fundamento niti videatur, illum commendo, atque enixe postulo, ut facultas mihi Tribuatur, quatenus Eminentiae Vestrae visum fuerit, conficiendi processum super tali matrimonio, quod ratum contenditur, additaque facultate subdelegandi.

Interim, etc.

(Sigillum)

N. N., Episcopus

N. N., Cancellarius

4. *A püspöki vizsgálóbíró kirendelése*

N. N. Dei et Apostolicae Sedis gratia Episcopus ...

Em.mus ac Rev.mus D. Dominus... S. R .E. Card., Praefectus S. C. de Sacramentis, litteris datis die ... Nos intsructos fecit de mandato ab eodem S. C. Nobis commisso, ut processum conficiendum curemus ad normam juris, praesertim *Regularum* eiusdem S. C. diei 7 maii 1923, super asserta inconsummatione matrimonii initi ab Antonio... cum Anna... et super causis petitae dispensationis addita expressa facultate subdelegandi. Per has litteras ad eiusmodi processum conficiendum qua *iudicem instructorem* subdelegamus Rev. mum D. N. N. Officialem Nostri Tribunalis Dioecesani, qui in omnibus sese gerat ad tramitem Codicis et iuxta

praefatas Regulas. Simul eligimus ac deputamus *Defensorem* vinculi R. D. N. N., *Actuarium* R. D. N. N.

Datum, etc.

(Sigillum)

N. N., Episcopus
N. N., Cancellarius.

5. *A házassági kötelék felbontását kimondó pápai leirat*

Sacra Congregatio De Sacramentis.
n. 6894/59

„Vigore facultatum specialium in Curia Archiepiscopali Strigoniensi confectus est canonicus processus super asserta non consummatione et causis dispensationis circa matrimonium quod *Anna* ... oratrix in causa et *Antonius* ... pars conventa in ecclesia paroeciali S. Stephani, Budapest, die 20 novembris 1948. contraxerunt."

Et actis hac S. Congregatione examini subjectis exp'etisque omnibus in casu explendis, quaestio proposita est die 10 maii 1960 in peculiari Conventu quorumdam RR. PP. Consultorum huius S. C. qui ad dubium: „An consilium praestandum sit SS. mo pro dispensatione super matrimonio rato et non consummato in casu; re iuxta certas statutas regulas mature discussa respondendum censuerunt.

„Affirmative, vetito tamen viro transitu ad alias nuptias inconsulta hac S. C."

In audientia autem diei 27. junii 1960. SS.mus Dominus Noster Joannes Papa XXIII audita relatione sibi facta ab Em.mo Cardinali Praefecto dictae S. C. benigne *dispensare* dignatus est super matrimonio rato et non consummato inter *Annam* ... et *Antonium* ... cum clausula supra relata.

Datum Romae, ex aedibus eiusdem S. C. die 5. julii 1960.[1]

(Sigillum)

. . . . . .
praefectus

. . . . . .
secretarius

[1] A *végrehajtás* úgy történik, hogy az Egyházmegyei Hivatal közli a felekkel, hogy a pápa 1960. .....-én a házasságot bevégzetlenség címén felbontotta. — Ezzel mindkét fél szabaddá vált, s az időközben kötött polgári házasság rendezhető. A feleket fel kell kérni, hogy hálás szívvel emlékezzenek meg Őszentségéről, személyét és szándékát foglalják imáikba. Egyházhoz való hűséggel és példás katolikus élettel igyekezzenek meghálálni a kapott kegyet.

A kereszteltek és házasultak anyakönyvébe a bejegyzés így történik: „Az itt bejegyzett felek házasságát Őszentsége XXIII. János pápa 1960. jan. 27-én annak bevégzetlensége címén legkegyesebben feloldotta, úgy hogy a férj csak a Szent Kongregáció előzetes megkérdezése után köthet új házasságot." Az Egyházmegyei Hatóság ...../1960. sz. rendelete alapján bevezetve."

....., 1960. .....

..... plébános.

IV. Az egyházi renddel kapcsolatos kötelmek érvénytelenné nyilvánítása (Ordinációs per)

a) *Kísérő irat*

Suprema Sacra Congregatio Sancti Officii.

Ex Aedibus S. Officii die 21. dec. 1950.

Protoc. Num. 55/50.

Exc.me ac. Rev.me Domine,

Litteris diei februarii hoc anno datis, Excellentia Tua Reverendissima causam proposuit huic Supremae S. Congregationi, quam Sac..... praesentaverat ad obtinendam declarationem nullitatis onerum, ex susceptis Ordinibus manantium, ob oratoris coactionem.

Omnibus perpensis, Em. mi Patres, in Plenario Coetu Feriae IV. diei 14 junii hoc anno, gratiam concedendam censuerunt; quod SS. mus D. nus PIUS, Divina Providentia Papa XII, in Audientia, Feria IV. loco V., die 24 novembris h. a., concessa, ratum habuit et confirmavit.

His itaque meis litteris adnexum habes Rescriptum cum clausulis gratiae concessae.

Faveat Excellentia Tua Rescriptum executioni mandare, omni qua par est prudentia.

Impensam aestimationem meam Tibi obtestor permanens

Excellentiae Tuae Rev. mae.
addiatissimus

. . . . . .
secretarius.

. . . . . .
assessor

b) *Dispensatio*

Suprema Sacra Congregatio Sancti Officii.

N. P. 155/50.

Ex aedibus Sancti Officii die 3. Januarii 1957.

Sedulo examini E. morum Patrum S. Officii subiectis actis processus iussu S. Congregationis de Disciplina Sacramentorum in ista Curia confecti, super nullitate S. Ordinationis vel eidem inhaerentium onerum . . . . . , iidem E. mi ac. Rev. mi Patres, in Plenario Coetu Feriae IV, habito die junii anni mox elapsi, respondendum censuerunt:

„Exstare grave dubium de valida susceptione onerum et de ratihabitionis defectu aliasque concurrentes causas, ita ut consilium praestandum sit SS.mo pro dispensatione ab oneribus sacrae Ordinationis susceptae in casu."

SS. mus autem, audita relatione Exc. mi. D. ni Adsessoris S. Officii, benigne oratorem dispensare dignatus est ab omnibus oneribus manantibus ex susceptis sacris Ordinibus et a votis in religione emissis.

At oratori, antequam gratiam patefaciat atque exsequatur, Ordinarius in mentem revocet vetitum esse ei loca petere vel in locis degere, ubi eius anterior conditio sit nota atque scandalum pariat et a natali loco praesertim eum abesse oportere.

Eumdem autem jubeat separari ad tempus a muliere, cum qua vivit, eique imponat congruas poenitentias salutares ad scandali reparationem atque praecipiat ut per aliquot saltem dies spiritualibus vacet exercitiis, quo facilius, prout decet catholicum virum, obtenta absolutione oratoris ac mulieris ab excommunicatione, pro qua Ordinario datur facultas, et rite inito matrimonio, recte ac pie cum muliere ipsa vivere possit, aliis vitae christianae exemplum praebeat, praesertim frequenter Poenitentiae et Eucharistiae sacramenta recipiens.

Matrimonium autem contrahet absque pompa, privatim coram parocho solummodo et duobus testibus confidentibus; at secundas nuptias inire non valebit, inconsulta Suprema Sacra Congregatione S. Officii, si prima moriatur uxor.

Si quis vero ex fidelibus de obtenta ab oratore dispensatione mirari contingat, curet Ordinarius eum apte atque opportune rei rationem edocere.

Contrariis quibuscumque minime obstantibus.

. . . . .

Notarius

C) IRATMINTÁK A BÜNTETŐJOGI RÉSZHEZ

1. *Absolutio complicis*

Eminentissime Domine (vel Eminentissime Princeps). — *Titius* confessarius semel (aut bis) absolvit complicem in peccato turpi. Rite dispositus ad normam can. 2245. § 1. ab infrascripto confessario, urgente necessitate, absolutus est a censura specialissimo modo reservata Sedi Apostolicae, cum onere recurrendi intra mensem ad S. Poenitentiariam. Nunc humillime recurrit, ut mandata huius S. Tribunalis recipiat, fideliter ea exsecuturus.

(Locus, dies, mensis, etc.)

N. N., confessarius.

Caius sacerdos complicem in peccato turpi ter absolvere ausus est. Poenitens factus, a me infrascripto confessario absolutionem obtinuit a censura specialissimo modo reservata Sedi Apostolicae, cum necessitas urget, de qua in canone 2254. § 1. Ad hoc S. Tribunal nunc recurrit, ut oneri imposito satisfaciat, serio promittens quaevis mandata se accepturum atque fideliter exsecuturum. Animadvertendum existimo, Caium, ob peculiaria adjuncta et gravi fidelium damno, non posse intra sex menses dimittere officium paroeciale quod obtinet.

(Locus, dies, mensis, etc.)

N. N., confessarius.

3. *Abortus*

Excellentissime ac Reverendissime Domine Episcope, — *Sempronius* procuravit abortum, atque idcirco, nulla excusante ignorantia, excommunicationem contraxit Ordinario reservatam, de qua in can. 2350. § 1. Cum valde durum ipsum esset in statu peccati manere, ac praesertim necessitas infamiae vitandae urgeret, rite dispositus absolutionem recepit ad normam can. 2254. § 1. Obligationi recurrendi intra mensem ad Superiorem, per has litteras satisfacit.

(Locus, dies, mensis, etc.)

N. N., confessarius.

4.

Caius suspensus est (vel excommunicatus aut interdictus) per sententiam condemnatoriam (aut particulare praeceptum); quia gravissimo mandato Excellentiae Vestrae parere recusavit Sincere N. N. nunc

dolet de tanto crimine admisso, et humillime petit absolutionem a praefata censura, quaevis mandata Excellentiae Vestrae demisse accepturus atque fideliter impleturus.

(Locus, dies, mensis, etc.)

N. N., confessarius.

5. *Formula sententiae declaratoriae censurarum*

Visis actis et decretis Visitationis aerarii ecclesiastici in parochia N. sententia revisorum computorum aliisque juribus exhibitis per procuratorem aerariorum parochialium, ex quibus constat parochum N. N., administratorem dicti aerarii pecuniam in summa... propria auctoritate contra c. 2346. divertisse immo et in proprios usus dolose convertisse, et usurpare praesumpsisse, visis monitionibus et praeceptis contra eum executis pro reintegratione aerarii, quibus parere contempsit, dicimus et *declaramus* dictum N. N. parochum *incurrisse* excommunicationem reservatam S. Sedi, et ideo esse publice denunciandum, prout denunciari volumus et mandamus, cui anathemati tamdiu subjaceat, quamdiu dictum aerarium reintegraverit et a R. Pontifice absolvi meruerit.

N. Episcopus N.

6. *Formula suspensionis ex informata conscientia*

Constituto Nobis presbyterum N. esse reum criminis, eas ob causas, quae animum nostrum digne movent et de quibus Deo et Sedi Apsotolicae, cum habuerimus in mandatis, rationem reddere debemus, *ex informata conscientia* a divinis suspendimus per duos menses... et suspensum declaramus ac ei decretum suspensionis intimari mandamus.

N. Episcopus N.
N. Actuarius.

D) AZ ÚJ MAGYAR POLGÁRI HÁZASSÁGI TÖRVÉNY[1]

I. *ALAPTÖRVÉNY*

1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról.

1. §. A házasságról, a családról és a gyámságról szóló törvénynek az a célja, hogy az Alkotmány 50—52. §-ai alapján, népi demokráciánk társadalmi rendjének és szocialista erkölcsi felfogásának megfelelően szabályozza és védje a házasság és a család intézményét, biztosítsa a házasságban és a családi életben a nők egyenjogúságát, a gyermekek érdekeinek védelmét és előmozdítsa az ifjúság fejlődését és nevelését.

Első rész

A HÁZASSÁG

I. fejezet

A házasságkötés

1. A házasságkötés alaki kellékei

2. §. (1) Házasság akkor jön létre, ha az együttesen jelenlévő házasulók a helyi tanács végrehajtó bizottságának hivatalosan eljáró kiküldöttje (anyagkönyvvezető) előtt személyesen kijelentik, hogy egymással házasságot kötnek.

(2) Az anyakönyvvezető a kijelentés megtörténte után a házasságkötést a házassági anyagkönyvbe bejegyzi.

(3) A házasságkötés nyilvánosan, két tanú jelenlétében, az erre rendelt hivatalos helyiségben történik.

(4) Rendkívüli körülmény esetében a házasság az anyakönyvvezető helyiségén kívül is megköthető.

3. §. (1) A házasságkötést megelőzően a házasulóknak az anyakönyvvezető előtt ki kell jelenteniök, hogy házasságuknak legjobb tudomásuk szerint nincs törvényes akadálya, egyszersmind az erre megállapított szabályok szerint igazolniok kell, hogy házasságkötésük törvényes előfeltételei fennállanak.

[1] *Nizsalovszky Endre:* A család jogi rendjének alapjai, Budapest, 1963.

(2) A házasulók valamelyikének közeli halállal fenyegető betegsége esetén a házasulók nyilatkozata a házasságkötés összes törvényes előfeltételeinek igazolását pótolja.

4. §. (1) A házasságot az előtt az anyakönyvvezető előtt kell megkötni, akinek működési területén a házasulók bármelyike lakik,

(2) A hásasság más anyakönyvvezető előtt is megköthető, ha a házasulók erre irányuló szándékukat az illetékes anyakönyvvezetőnél előzetesen bejelentik.

(3) Ha Magyarország területén tartózkodó házasulók egyikének sincs Magyarországon lakhelye, a házasságot bármelyik anyakönyvvezető előtt meg lehet kötni.

2. Külföldön kötött házasság.

Külföldiek házassága

5. §. Ha mindkét házasuló magyar állampolgár, azok külföldön a magyar külképviseleti hatóság előtt is köthetnek házasságot, feltéve, hogy a viszonosság alapján a minisztertanács a külképviseleti hatóságot felhatalmazta az ilyen házasságkötéseknél való közreműködésre. Az ilyen házasságot Magyarországon kötöttnek kell tekinteni.

6. §. (1) Ha külföldi állampolgár vagy külföldön lakó hontalan, illetőleg kétes vagy vitás állampolgárságú személy kíván Magyarországon házasságot kötni, igazolnia kell, hogy a házasságkötés a reá irányadó külföldi jog szerint nem ütközik akadályba. Az igazságügyiminiszter ennek igazolása alól felmentést adhat.

(2) Magyar állampolgárnak külföldi állampolgárral való házasságkötéséhez a Népköztársaság Elnöki Tanácsának engedélye szükséges.

II. fejezet

A házasság érvénytelensége

1. Érvénytelenségi okok

7. §. (1) Érvénytelen a házasság, ha a házasulók valamelyikének korábbi házassága fennáll.

(2) Ha a korábbi házasság megszűnik, vagy azt érvénytelenné nyilvánítják, az újabb házasság érvényessé válik.

8. §. (1) Érvénytelen:

a) az egyenesági rokonok és

b) a testvérek házassága, továbbá

c) a testvérnek testvére vérszerinti leszármazójával, valamint

d) a házastársnak volt házastársa egyenesági rokonával kötött házassága.

(2) A testvérnek testvére vérszerinti leszármazójával és a házastársnak volt házastársa egyenesági rokonával kötött házassága nem érvény-

telen, ha a helyi tanács végrehajtó bizottsága akár a házasságkötés előtt, akár utóbb a házasság fennállása alatt felmentést ad.

9. §. (1) Érvénytelen annak házassága, aki a házasság megkötésekor a cselekvőképességet kizáró gondnokság alatt állott, vagy mint gyermek, teljesen cselekvőképtelen volt.

(2) A gondnokság alá helyezett házassága érvényessé válik, ha azt gondnokság alá helyezésének megszüntetése után a házasság fennállása alatt helybenhagyja.

10. §. (1) A korlátoltan cselekvőképes kiskorú házasságkötése érvénytelen, ha azt a gyámhatóság engedélye nélkül kötötte.

(2) A házasság érvényessé válik, ha fennállása alatt a gyámhatóság az engedélyt a nagykorúság korhatárának elérése előtt pótlólag megadja, vagy a házastárs a házasságot a korhatár elérése után helybenhagyja.

(3) A gyámhatóság az engedély megadása kérdésében a törvényes képviselő meghallgatása után határoz.

11. §. (1) Érvénytelen annak házassága, aki a házasság megkötésekor a teljes cselekvőképtelenség állapotában volt, jóllehet ilyen hatályú gondnokság alatt nem állott.

(2) A házasság érvényessé válik, ha az a házastárs, akinek cselekvőképessége hiányzott, cselekvőképessé válása után a házasságot fennállása alatt helybenhagyja.

12. §. Érvénytelen a házasság:

a) ha a megkötésnél az anyakönyvvezető nem hivatalos minőségben járt el;

b) ha a házasulók a házasságkötésre irányuló kijelentésük megtételekor nem voltak együttesen jelen.

13. §. (1) Magyar állampolgárnak külföldi állampolgárral a Népköztársaság Elnöki Tanácsának engedélye nélkül kötött házassága érvénytelen.

(2) A házasság érvényessé válik, ha az Elnöki Tanács az engedélyt utóbb, a házasság fennállása alatt megadja.

2. A házasság érvénytelenné nyilvánítása

14. §. (1) A házasságot csak akkor lehet érvénytelennek tekinteni, ha azt érvénytelenítési kereset folytán hozott bírói ítélet érvénytelenné nyilvánította.

(2) A házasságot érvénytelenné nyilvánító bírói ítélet mindenkivel szemben hatályos.

(3) Érvénytelenítési keresetet a házasságkötés alakszerűségeinek meg nem tartása miatt (12. §.) csak a házasságkötéstől számítotott hat hónap alatt, és csak a házasság megszűnéséig lehet indítani, a házasság megszűnése azonban nem akadályozza a már megindított per folytatását.

15. §. (1) Érvénytelenítési kereset indítása — az alábbi kivételekkel — bármelyik házastárs, továbbá az ügyész és az is jogosult, akinek a házasság érvénytelenné nyilvánításához jogi érdeke fűződik.

(2) Ha az a jogosult, aki a keresetet megindította, meghal, a perben helyére bármely más jogosult beléphet.

(3) A nagykorúság korhatárának elérése, illetőleg a gondnokság megszüntetése után a gyermekkor, a kiskorúság és a gondnokság alatt állás (9., 10. §.) miatt kizárólag az a házastárs jogosult érvénytelenítési kereset indítására, akinek személyében az érvénytelenség oka fennállott. Ezt a keresetet a jogosult csak a nagykorúság elérésétől, illetőleg a godnokság megszüntetésétől számított hat hónap alatt indíthatja meg.

(4) Teljes cselekvőképtelenség okából (11. §) kizárólag az a házastárs indíthat érvénytelenítési keresetet, aki a házasságkötéskor teljesen cselekvőképtelen állapotban volt. A cselekvőképtelenség megszűnése után ezt a keresetet hat hónap alatt lehet megindítani, attól a naptól számítva, amelyen a házastárs cselekvőképességét visszanyerte.

(5) Ha az előbbi rendelkezések szerint kizárólagosan jogosult házastárs meghal, az általa indított perben helyére bárki léphet, aki érvénytelenítési kereset indítására általában jogosult.

16. §. A házasság érvénytelenítése iránt a keresetet a jogosultnak személyesen kell megindítania. Törvényes képviselőjének hozzájárulásával maga indíthat keresetet a korlátozottan cselekvőképes jogosult is; ha a jogosult a házastárs, a törvényes képviselő hozzájárulására nincs szükség. Ha a jogosult a cselekvőképességet kizáró gondnokság alatt áll, a keresetet nevében a gyámhatóság hozzájárulásával törvényes képviselő indíthatja meg.

III. fejezet

A házasság megszűnése

1. A házasság megszűnésének esetei

17. §. (1) A házasság megszűnik:

a) az egyik házastárs halálával,

b) bírói felbontással (18—20. §).

(2) Arra, hogy a házasság a házastárs halála folytán megszűnt, halotti anyakönyvi bejegyzés, vagy a bíróságnak a halál tényét megállapító, illetőleg holtnaknyilvánító jogerős határozata alapján lehet hivatkozni. A másik házastárs újabb házasságkötése esetén a korábbi házasságot akkor is megszűntnek kell tekinteni, ha az említett anyakönyvi bejegyzés, illetőleg bírói határozat hatálya az újabb házasságkötést követően megdől. Nem alkalmazható ez a rendelkezés, ha az újabb házasságkötéskor bármelyik házasuló tudta, hogy a halál nem következett be.

2. A házasság felbontása

18. §. (1) A házasságot komoly és alapos ok esetén bármelyik házastárs kérelmére — az erre megszabott előkészítő eljárás és per lefolytatása után — fel kell bontani.

(2) Annak elbírálásánál, hogy a házasság felbontására van-e komoly és alapos ok, a közös kiskorú gyermek érdekét is figyelembe kell venni.

19. §. A házasság felbontása iránt a házastársnak a keresetet személyesen kell megindítania. Törvényes képviselőjének hozzájárulása nélkül maga indíthat keresetet a korlátozottan cselekvőképes házastárs is. Ha azonban a házastárs a cselekvőképességet kizáró gondnokság alatt áll, nevében a keresetindításra a gyámhatóság hozzájárulásával a törvényes képviselő jogosult.

20. §. Bírói felbontás esetében a házasság a felbontást kimondó ítélet jogerőre emelkedésének napján szűnik meg.

21. §. (1) A házasság felbontása esetén volt házastársától tartást követelhet az, aki arra hibáján kívül rászorul, kivéve, ha arra a házasság fennállása alatt tanúsított magatartása miatt érdemtelenné vált. Tartást csak olyan mértékben lehet követelni, hogy az ne veszélyeztesse a volt házastársnak és annak megélhetését, akinek eltartására a volt házastárs a tartást igénylővel egysorban köteles.

(2) A tartást határozott időtartamra is meg lehet állapítani, ha feltehető, hogy a tartásra jogosult rászorultsága a meghatározott idő elteltével megszűnik.

22. §. (1) Ha a közös egyetértéssel vagy bírói ítélettel megállapított tartás megállapításának alapjául szolgáló körülményekben lényeges változás állott be, a tartás mértékének megváltoztatását lehet kérni.

(2) A tartásra való jog megszűnik, ha az arra jogosult újból házasságot köt, vagy a tartásra magatartása miatt utóbb érdemtelenné válik, valamint akkor is, ha a jogosult a további tartásra nem szorul rá. Az utóbbi esetben azonban a tartásra való jog újból feléled, ha a korábbi jogosult a tartásra ismét rászorul.

IV. fejezet

A házastársak jogai és kötelességei

1. Általános rendelkezések

23. §. A házastársaknak a házasélet ügyeiben egyenlő jogaik és kötelességeik vannak.

24. §. A házastársak hűséggel tartoznak egymásnak, és egymást támogatni kötelesek.

25. §. A házastársak lakásukat egyetértve választják meg. A lakás helyére vonatkozó megállapodástól a másik házastárs beleegyezése nélkül csak alapos okból lehet eltérni.

26. §. (1) A feleség vagy férje nevét viseli a házassági viszonyra utaló toldással, amelyhez a maga nevét hozzákapcsolhatja, vagy kizárólag a maga nevét kívánja viselni, erre irányuló szándékát a házasságkötést megelőzően az anyakönyvvezetőnek be kell jelentenie.

(2) Ha a feleség férje nevét viselte, férje halála után választása szerint vagy megtartja férje nevét, vagy az anyakönyvvezetőnek bejelentheti, hogy kizárólag a maga nevét viseli.

(3) Az a nő, akinek házasságát érvénytelenné nyilvánították vagy felbontották, volt férje nevét csak akkor viselheti, ha azt megelőzőleg is

viselte, arra érdemtelenné nem vált, és ha erre a bíróság a házasságot érvénytelenítő vagy felbontó ítéletében kérelmére feljogosította.

(4) Az előbbi rendelkezéseken alapuló névviseléstől később eltérésnek csak a névváltoztatási ügyekben illetékes hatóság engedélyével lehet helye.

2. A házastársi vagyonközösség

27. §. A házasság megkötésével a házastársak között a házassági életközösség idejére házastársi vagyonközösség keletkezik. Ennek megfelelően a házastársak osztatlan közös tulajdona mindaz, amit a házassági életközösség fennállása alatt akár együttesen, akár külön-külön szereztek, ide nem értve azokat a vagyontárgyakat, amelyek valamelyik házastárs különvagyonához tartoznak. (28. §.) A házasságkötés előtt a házastársi vagyonközösséget sem egészben, sem részben nem lehet kizárni.

28. §. (1) A házastársak különvagyonához tartoznak:

a) a házasságkötéskor megvolt vagyontárgyai,

b) a házasság fennállása alatt valamely kitüntetéssel kapcsolatban kapott, továbbá öröklési jogcímen szerzett vagy ajándékba kapott vagyontárgyak,

c) azok a vagyontárgyak, amelyek a különvagyontárgyainak helyébe léptek.

(2) A házastársaknak olyan megállapodása, amellyel a vagyonközösségbe tartozó egyes vagyontárgyakat valamelyikük különvagyonába utalnak, harmadik személyekkel szemben hatálytalan.

29. §. (1) A vagyonközösséghez tartozó tárgyakat rendeltetésük szerint mindegyik házastárs használhatja.

(2) A vagyonközösséghez tartozó tárgyakat a házastársak közösen jogosultak kezelni. Mindegyik házastárs kívánhatja, hogy a másik járuljon hozzá azokhoz az intézkedésekhez, amelyek a vagyonközösséghez tartozó tárgy fenntartása, vagy értékcsökkenésének elkerülése végett szükségesek.

(3) A vagyonközösséghez tartozó tárgyak fenntartásával és kezelésével járó költségeket elsősorban a közös vagyonból kell fedezni, ha pedig az erre nem elegendő, a házastársak kötelesek a költségekhez különvagyonukból arányosan hozzájárulni.

30. §. (1) A vagyonközösség fennállása alatt csak a házastársak közös egyetértésével lehet a vagyonközösséghez tartozó tárgyat elidegeníteni, vagy általában olyan vagyonjogi rendelkezést tenni, amely nem a házastársak különvagyonára vonatkozik.

(2) Bármelyik házastársnak a vagyonközösség fennállása alatt kötött, az előbbi rendelkezés alá tartozó visszterhes ügyletét a másik házastárs hozzájárulásával kötött ügyletnek kell tekinteni, kivéve, ha az ügyletkötő harmadik tudott arról, hogy a másik házastárs az ügylethez nem járult hozzá. Ha azonban a házastárs az ügyletet a saját személyes használa-

tára szolgáló vagyontárgyra vonatkozólag vagy a mindennapi élet szükségleteinek fedezése körében kötötte, a másik házastárs csak akkor hivatkozhatik hozzájárulásának hiányára, ha az ügylet megkötése ellen az ügyletkötő harmadik személynél előzőleg kifejezetten tiltakozott.

(3) Az előbbi rendelkezések alapján a másik házastárs felelőssége a házastársa által kötött ügyletért harmadik személlyel szemben a közös vagyonból reá eső illetőség erejéig áll fenn.

(4) Aki a házastársát is terhelő ügyletet annak hozzájárulása nélkül köti meg, köteles házastársának ebből eredő kárát megtéríteni.

(5) A házastárs olyan tartozásáért, amely az előbbi rendelkezések szerint nem mindkét házastársat terheli, mind különvagyonával, mind a közös vagyonból reá eső illetőséggel felel.

31. §. (1) A vagyonközösség megszüntetését a házassági életközösség fennállása alatt a házastársaknak fontos okból előterjesztett közös kérelmére a bíróság mondhatja ki.

(2) A házassági életközösség megszűnésekor a vagyonközösség véget ér, és bármelyik házastárs követelheti a közös vagyon megosztását.

(3) A házastársak vagyonilletőségét a házassági életközösség megszűnésekor meglévő közös vagyonból természetben kell kiadni. Amennyiben ez bármely okból nem lehetséges, vagy számottevő értékcsökkenéssel járna, a megosztás módját vita esetén a bíróság állapítja meg.

3. A háztartás költségei. — Tartás

32. §. (1) A közös háztartás költségeinek fedezésére elsősorban a házastársak keresménye és egyéb közös vagyona szolgál. Ha a házastársak az életközösség fenntartása mellett különélnek, megélhetésük költségeit elsősorban szintén ilyen módon kell fedezni.

(2) Ha a közös vagyon a közös háztartás költségeit nem fedezi, a házastársak kötelesek ahhoz különvagyonukból is egyenlő mértékben hozzájárulni. Ha csak egyik házastársnak van különvagyona, ő egymaga köteles ebből a közös háztartás költségének kiegészítéséhez szükséges összeget fedezni.

(3) A házastárs köteles a jogosan (25. §) különélő és hibáján kívül rászoruló házastársát különvagyonából is eltartani, amennyiben a közös vagyonból házastársa megélhetésének költségeit nem lehet fedezni, és a tartás nem veszélyezteti a saját, valamint annak megélhetését, akinek eltartására házastársával egysorban köteles. Ez a rendelkezés arra az esetre is irányadó, ha a házastársak között vagyonközösség nincs.

4. Vélt házasság vagyonjogi hatásai

33. §. (1) Ha az érvénytelen házasság megkötésekor mind a két házastárs jóhiszemű volt, a házasságból folyó vagyonjogi hatások ugyanazok, mint érvényes házasság esetében. Az ilyen házasság érvénytelennek nyil-

vánítása esetén a vagyonjogi követeléseket mindegyik házastárs akként érvényesítheti, mintha a házasságot érvénytelenné nyilvánításának időpontjában a bíróság felbontotta volna.

(2) Ha az érvénytelen házasság megkötésekor csak az egyik házastárs volt jóhiszemű, az előbbi rendelkezéseket csak az ő kívánságára kell alkalmazni.

Második rész

A CSALÁD

V. fejezet

A családi jogállás

1. Rokonság

34. §. (1) Egyenesági a rokonság azok között, akik közül az egyik a másiktól származik.

(2) Oldalágon rokonok azok, akiknek legalább egy közös felmenő rokonuk van, ők maguk azonban egyeneságon nem rokonok.

35. §. (1) A gyermek apjának azt kell tekinteni, akivel az anya a fogantatási idő kezdetétől a gyermek születéséig eltelt idő vagy annak legalább egy része alatt házassági kötelékben állott. A házasság érvénytelensége az apaság vélelmét nem érinti.

(2) A vélelmezett fogantatási idő a gyermek születésének napjától visszafelé számított száznyolcvankettedik és háromszázadik nap között eltelt idő, mind a két határnap hozzászámításával. A gyermek érdekében azonban bizonyítani lehet, hogy a gyermek fogantatása a vélelmezett fogantatási idő előtt vagy után történt.

(3) Ha a nő házasságának megszűnése után újból házasságot kötött, az újabb házasságának fennállása alatt született gyermeke apjának akkor is az újabb férjet kell tekinteni, ha a korábbi házasság megszűnése és a gyermek születése közt háromszáz nap nem telt el. Ha azonban ez a vélelem megdől (43. §), a gyermek apjának a korábbi férjet kell tekinteni.

36. §. Ha az anya a fogantatási idő kezdetétől a gyermek születéséig eltelt idő, vagy annak egy része alatt (35. §) nem állott házassági kötelékben, a gyermek apjának kell tekinteni

a) azt a férfit, aki a gyermeket teljes hatályú nyilatkozatban magáénak ismerte el (37. §), vagy

b) azt, akit a bíróság jogerős ítélettel a gyermek apjának nyilvánított (38. §), vagy

c) a jelen törvényben meghatározott előfeltételek (39. §) esetén azt, aki a gyermek születése után az anyával házasságot kötött.

37. §. (1) A teljes hatályú elismerő nyilatkozat az apaságot egymagában megállapítja.

(2) Az a férfi, akitől a gyermek származik, a fogantatási idő kezdetétől fogva a gyermeket teljes hatályú nyilatkozattal a magáénak ismerheti el, ha

a) a törvény értelmében nem kell más férfit a gyermek apjának tekinteni, és

b) a gyermek legalább tizenhat évvel fiatalabb, mint a nyilatkozó.

(3) Ilyen elismerő nyilatkozatot csak személyesen lehet tenni. A cselekvőképességében korlátozott személy elismerő nyilatkozata csak akkor érvényes, ha ahhoz törvényes képviselője hozzájárult. Ha a törvényes képviselő tartósan gátolva van, vagy a hozzájárulást nem adja meg, azt a gyámhatóság hozzájárulása pótolhatja.

(4) A nyilatkozat teljes hatályához szükséges az anyának, kiskorú gyermek törvényes képviselőjének és ha a gyermek a tizenhatodik életévét betöltötte, a gyermeknek a hozzájárulása is. Ha az anya, illetőleg a gyermek nem él, vagy nyilatkozatában tartósan gátolva van, a hozzájárulást a gyámhatóság adja meg.

(5) Az elismerést és a hozzájárulást anyakönyvvezetőnél, bíróságnál, gyámhatóságnál, illetőleg magyar külképviseleti hatóságnál jegyzőkönyvbe kell venni vagy közjegyzői okiratba kell foglalni.

38. §. (1) Ha a gyermek apja sem az anya házassági köteléke vagy utólagos házassága, sem teljes hatályú apai elismerés alapján nem állapítható meg, az apaságot bírói úton lehet megállapítani.

(2) A bíróság a gyermek apjának nyilvánítja azt a férfit, aki

a) az anyával a fogantatási időn belül életközösségre utaló körülmények között huzamosabb ideig együtt élt, vagy

b) az anyával a fogantatási időben huzamosabb időn át nemi viszonyt folytatott, vagy

c) az anyával a fogantatási időben nemileg érintkezett, és az összes körülmények gondos mérlegelése mellett alaposan következtethető, hogy a gyermek ebből az érintkezésből származik.

(3) Az együttélés vagy a nemi viszony alapján (*a), b)* pont) az apaságot nem lehet megállapítani, ha a körülmények szerint lehetetlen, hogy a gyermek az említett kapcsolatból származik.

(4) Az apaság bírói megállapítását maga az apa, a gyermek, a gyermek halála után leszármazója kérheti.

39. §. (1) Ha az anya a gyermek születése után házasságot köt (36. § *c)* pont), férjét a gyermek apjának kell tekinteni, ha

a) sem az anya korábbi házassági köteléke, sem teljes hatályú elismerő nyilatkozat vagy jogerős bírói ítélet alapján nem állapítható meg, hogy ki a gyermek apja, és az apaság megállapítása iránt más férfi ellen per nincs folyamatban;

b) a férj a gyermeknél legalább tizenhat évvel idősebb, és

c) a férj a házasságkötéskor a gyermekről tudott, ennek ellenére a házasság megkötését megelőzően az anyakönyvvezető előtt nem jelentette ki, hogy a gyermek nem tőle származik.

(2) Vita esetén annak bírói megállapítását, hogy az anya utólagos házasságának hatálya a gyermekre kiterjed, a gyermek, a gyermek anyja vagy annak férje kérheti.

40. §. (1) A gyermek kérheti annak a bírói megállapítását, hogy anyja az általa megjelölt személy. Ha a gyermek meghalt, ez a jog leszármazóját illeti meg.

(2) Az anyaság bírói megállapítását az is kérheti, aki azt állítja, hogy ő a gyermek anyja.

41. §. (1) Ha a gyermeknek mindkét szülője ismeretlen, születése után nyomban, ha pedig apjának kiléte nem állapítható meg, az anya kérelmére bármikor, egyébként pedig a gyermek harmadik életévének betöltése után hivatalból kell intézkedni aziránt, hogy a születési anyakönyvbe a gyermek szülőiként, illetőleg apjaként képzelt személyt jegyezzenek be. Az intézkedésre a gyámhatóság hivatott.

(2) Ilyen esetben az apa családi nevéül, ha az anya ismeretes, az anya legközelebbi ismert anyai ági férfi felmenőjének családi nevét kell megállapítani. Egyébként a gyámhatóság a bejegyzendő személyi adatokat — mások jogos érdekeinek sérelme nélkül — belátása szerint állapítja meg.

42. §. (1) A gyermek — szülőinek megállapodása szerint — apjának vagy anyjának családi nevét viseli. Házasságban élő szülők gyermeke azonban anyjának családi nevét csak akkor viselheti, ha az anya kizárólag a maga nevét viseli (26. §). A házasságban élő szülők valamennyi közös gyermekének csak közös családi nevet lehet adni.

(2) Ha nincs olyan személy, akit a gyermek apjának kell tekintetni, a gyermek — képzelt apának (41. §) anyakönyvi bejegyzése előtt — anyja családi nevét viseli.

(3) A gyermek utónevét a szülők határozzák meg.

(4) Ha a szülők a gyermek nevének kérdésében nem jutnak megegyezésre, a gyámhatóság dönt.

43. §. (1) Az apaság vélelmét meg lehet támadni, ha az, akit a vélelem alapján apának kell tekinteni, a gyermek anyjával a fogantatás idejében nemileg nem érintkezett, vagy a körülmények szerint egyébként lehetetlen, hogy a gyermek tőle származik.

(2) Ha az apaság vélelme teljes hatályú apai elismerésen alapul, a vélelmet azon az alapon is meg lehet támadni, hogy a nyilatkozatnak a törvényes előfeltételek hiányában nincs teljes hatálya.

(3) A megtámadásra jogosult

a) a gyermek,

b) az, akit a vélelem alapján a gyermek apjának kell tekinteni,

c) a gyermek halála után leszármazója, ilyennek hiányában az ügyész.

(4) Az anya volt férje is jogosult a megtámadásra, ha a vélelem az, hogy az anya újabb házasságbeli férje az apa, de ennek a vélelemnek megdőlte esetén a volt férjet kellene apának tekinteni (35. § (3) bek.).

(5) Az apaság vélelmét a gyermek nagykorúsága elérésétől, a többi jogosult pedig a gyermek születéséről szerzett értesülése időpontjától számított egy év alatt támadhatja meg. Az a jogosult, aki a megtámadás alapjául szolgáló tényről a reá nézve megállapított határidő kezdete után értesült, az értesülés időpontjától számított egy év alatt léphet fel.

2. A családi jogállás megállapítására irányuló keresetek közös szabályai

44. §. (1) Az apaságnak és az anyaságnak, továbbá az utólagos házasságkötés natályának bírói megállapítását keresettel lehet kérni, s keresettel lehet megtámadni az apaság védelmét is. A keresetet a jogosultnak személyesen kell megindítania, teljesen cselekvőképtelen jogosult helyett azonban — a gyámhatóság hozzájárulásával — a törvényes képviselő léphet fel.

(2) A korlátozottan cselekvőképes személy a keresetet csak törvényes képviselője hozzájárulásával indíthatja meg. Ha a törvényes képviselő a hozzájárulás megadásában tartósan gátolva van, vagy a hozzájárulást nem adja meg, azt a gyámhatóság hozzájárulása pótolja.

45. §. A családi jogállás megállapítása iránt indított kereset folytán hozott ítélet mindenkivel szemben hatályos.

VI. fejezet

Az örökbefogadás

1. Az örökbefogadás célja

46. §. Az örökbefogadás célja az, hogy az örökbefogadó és az örökbefogadott között családi kapcsolatot létesítsen, és elsősorban az olyan kiskorúak családi nevelését biztosítsa, akinek szülei nem élnek, vagy akiket szüleik megfelelően nevelni nem képesek.

2. Az örökbefogadás előfeltételei

47. §. (1) Örökbefogadó csak teljesen cselekvőképes nagykorú személy lehet.

(2) Nem fogadhat örökbe az, aki a szülői felügyelet megszüntetését vagy a közügyektől való eltiltást kimondó jogerős bírói ítélet hatálya alatt áll.

(3) Örökbefogadni csak kiskorú személyt lehet.

(4) Az örökbefogadott személyt az örökbefogadás fennállása alatt az örökbefogadó házastársán kívül más nem fogadhatja örökbe.

48. §. (1) Az örökbefogadást a gyámhatóság engedélyezi.

(2) Az engedély megadásához a felek egyetértő kérelmét tartalmazó nyilatkozat, továbbá az örökbefogadandó szüleinek, valamint a házasságban élő örökbefogadó házastársának hozzájárulása szükséges.

(3) Nincs szükség

a) annak a szülőnek a hozzájárulására, aki a szülői felügyeletet megszüntető jogerős bírói ítélet hatálya alatt áll, vagy akinek a szülői felügyelete a gyermek feletti intézeti gyámság miatt szünetel (92. § *c)* pont);

b) az örökbefogadó házastársának hozzájárulására, ha a házastársak között az életközösség megszűnt;

c) sem a szülő, sem a házastárs hozzájárulására, ha az cselekvőképtelen, vagy ismeretlen helyen távol van.

49. §. Az örökbefogadást az előző rendelkezésben megszabott előfeltételek fennállása esetén sem lehet engedélyezni, ha az a kiskorú érdekeivel ellentétben áll, vagy a közérdeket egyébként sérti.

50. §. Az örökbefogadás az engedélyező határozat jogerőre emelkedésével lép hatályba.

3. Az örökbefogadás joghatásai

51. §. (1) Az örökbefogadott az örökbefogadással az örökbefogadó gyermekének jogállásába lép.

(2) Azt, akit mindkét házastárs — akár együttesen, akár külön-külön — örökbefogadott, a házastársak közös gyermekének kell tekinteni (közös gyermekké fogadás). Közös gyermekké fogadás az is, ha az egyik házastárs a másik házastárs gyermekét fogadja örökbe.

(3) Az örökbefogadás kihat az örökbefogadott leszármazóira is. Egyébként az örökbefogadás nem hat ki sem az örökbefogadó, sem az örökbefogadott rokonaira.

52. §. (1) Az örökbefogadás következtében az örökbefogadott gyermekkel szemben vérszerinti szülőinek szülői felügyelete megszűnik. Ha azonban az egyik házastárs a másik házastárs gyermekét fogadta örökbe, ennek a szülőnek szülői felügyeletét az örökbefogadás nem érinti.

(2) A vérszerinti szülő szülői felügyelete feléled, ha az örökbefogadás megszűnik, vagy az örökbefogadó szülői felügyelete egyéb okból megszűnik vagy szünetel, feltéve, hogy bármelyik esetben a gyermek eltartásáról a vérszerinti szülő gondoskodik.

53. §. (1) Az örökbefogadott gyermek az örökbefogadó családi nevét viseli. Ha az örökbefogadó férjes nő, és a házasságra utaló toldással a férje nevét viseli, az örökbefogadott az örökbefogadó férjének családi nevét csak ennek hozzájárulásával viselheti. Ilyen hozzájárulás hiányában az örökbefogadott új családi neve az örökbefogadó leánykori neve lesz. Ha azonban az örökbefogadó özvegy nő, és meghalt férje nevét viseli, ezt a nevet az örökbefogadott is viselheti.

(2) Közös gyermekké fogadás esetén az örökbefogadónak az örökbefogadás engedélyezése iránt benyújtott kérvényben nyilatkozniok kell arra, hogy az örökbefogadott melyik örökbefogadó nevét viselje. Ha a házastársak a gyermeket nem együtt fogadják örökbe, megegyezésük hiányában a gyermek a korábbi örökbefogadó családi nevét viseli.

(3) A gyámhatóság kivételesen megengedheti, hogy az örökbefogadott megtarthassa addigi családi nevét.

(4) Az örökbefogadott családi nevét az örökbefogadás engedélyezésével egyidejűleg kell megállapítani.

4. Az örökbefogadás hatálytalanná válása

54. §. Az örökbefogadás hatálytalanná válik, ha az örökbefogadó az örökbefogadottat teljes hatályú apai elismerő nyilatkozattal gyermekének ismeri el, vagy ha az örökbefogadót jogerős bírói ítélet, illetőleg utólagos házasságkötése következtében az örökbefogadott apjának kell tekinteni.

55. §. Ha az örökbefogadás hatálytalanná válik (54. §), ezt úgy kell tekinteni, mintha az örökbefogadás engedélyezését a gyámhatóság már eredetileg megtagadta volna.

5. Az örökbefogadás megszűnése

56. §. (1) Az örökbefogadást a felek kölcsönös kérelme alapján a gyámhatóság felbonthatja.

(2) A felbontást csak akkor lehet engedélyezni, ha az a közérdeket nem sérti, ha pedig az örökbefogadott még kiskorú, ezenfelül csak akkor, ha a felbontás a kiskorú érdekében áll, és ahhoz a kiskorú életben lévő, vérszerinti szülei is hozzájárultak.

(3) A kölcsönös kérelem alapján engedélyezett felbontás — ha csak a megegyezés mást nem tartalmaz — az örökbefogadott kiskorú gyermekére is kihat, a nagykorú gyermekre azonban csak akkor, ha a megegyezéshez ez is hozzájárult.

(4) Az örökbefogadás a felbontás esetében a gyámhatósági határozat jogerőre emelkedésével szűnik meg.

57. §. (1) Az örökbefogadást a bíróság felbonthatja, ha az örökbefogadó vagy az örökbefogadott olyan szándékos magatartást tanúsított, amely miatt az örökbefogadás fenntartása a másik félre elviselhetetlenné vált.

(2) Az örökbefogadó vagy az örökbefogadott halála után, valamint a vétkes cselekmény megbocsátása esetében az örökbefogadást bírói úton felbontani nem lehet.

(3) Az örökbefogadás bírói felbontását a sértett fél kérheti. Kiskorú örökbefogadott érdekében az örökbefogadás felbontása iránt a gyámhatóság és az ügyész is indíthat keresetet.

(4) Az örökbefogadás a felbontó ítélet jogerőre emelkedésének napján szűnik meg.

(5) A felbontó ítélet hatálya az örökbefogadott leszármazóira csak abban az esetben terjed ki, ha az ítélet így rendelkezik.

58. §. Az örökbefogadás megszűnése után az örökbefogadott és azok a leszármazói, akikre a felbontás hatálya kiterjed, az örökbefogadó családi nevét nem viselhetik, kivéve, ha a gyámhatóság, illetőleg a bíróság a megszüntető határozatban másképp rendelkezik.

6. Az örökbefogadással kapcsolatos jognyilatkozatok

59. §. (1) Az örökbefogadással kapcsolatos jognyilatkozatokat (48., 53., 56., 57. §) a nyilatkozók — az alábbi kivételekkel — csak személyesen tehetik meg.

(2) A cselekvőképtelen fél helyett az örökbefogadással kapcsolatos jognyilatkozatokat törvényes képviselője teheti meg.

(3) A korlátoltan cselekvőképes félnek az örökbefogadással kapcsolatos jognyilatkozatához törvényes képviselője hozzájárulása szükséges.

(4) Az előbbi rendelkezések alá tartozó esetekben az örökbefogadó az örökbefogadott törvényes képviselőjeként nem járhat el.

VII. fejezet

A rokonok eltartása

60. §. (1) Rokonaival szemben az alábbi rendelkezésekben (61—62. §) meghatározott körben, az jogosult tartásra, aki magát eltartani nem tudja és akinek tartásra szorítható házastársa sincs.

(2) Tartásra a munkaképes leszármazó is jogosult, ha erre szükséges tanulmányai folytatása érdekében rászorul.

61. §. (1) A tartásra jogosultat rokonai közül elsősorban leszármazói kötelesek eltartani.

(2) Amennyiben a tartásra jogosultnak tartásra szorítható leszármazói nincsenek, eltartása felmenő rokonait terheli.

(3) Az a rokon, amelyik a tartásra jogosulthoz a leszármazás rendjében közelebb áll, a tartás kötelezettségében a távolabbit megelőzi.

(4) Az örökbefogadott gyermeket és leszármazóját az örökbefogadott vérszerinti szülőit megelőzően az örökbefogadó köteles eltartani.

(5) Azt a kiskorút, akinek tartásra szorítható egyenesági rokona nincs, nagykorú testvére köteles eltartani; ez a kötelezettség azonban csak annyiban terheli, amennyiben ezt saját maga, házastársa és tartásra szoruló egyenesági rokonai tartásának veszélyeztetése nélkül teljesíteni képes.

62. §. (1) A házastárs köteles háztartásában eltartani a vele együtt élő házastársának olyan, tartásra szoruló kiskorú gyermekét (mostohagyermek), akit házastársa az ő beleegyezésével hozott a közös háztartásba. A tartási kötelezettség mindkét házastársat egysorban terheli.

(2) A mostohagyermek akkor köteles eltartani tartásra szoruló mostohaszülőjét, ha a mostohaszülő az ő eltartásáról hosszabb időn át gondoskodott.

63. § (1) Több egysorban kötelezett közt a tartási kötelezettség egyenlő arányban oszlik meg; a meghalt leszármazó helyére a tartási kötelezettségben annak leszármazói lépnek. Ezektől a rendelkezésektől el lehet térni, ha a kötelezettek anyagi viszonyaira tekintettel más megosztás mutatkozik méltányosnak.

(2) Annak a tartásra kötelezettnek javára, aki a tartásra jogosultat személyesen gondozza, az ezzel járó munkát és egyéb terhet a tartási kötelezettség megállapításánál figyelembe kell venni.

64. §. (1) Ha valaki több jogosult eltartására köteles, és mindegyiket nem képes eltartani,

a rokon a mostohagyermeket és a mostohaszülőt,

a leszármazó a felmenő rokont,

a közelebbi rokon a távolabbit a jogosultságban megelőzi.

(2) A tartásra jogosultság sorrendjében a gyermek a házastársat és az elvált házastársat, a házastárs és az elvált házastárs pedig — egymással egysorban — a többi rokont megelőzi.

65. §. A kötelezett a tartás teljesítéseképpen köteles anyagi viszonyaihoz képest a jogosultat mindazzal ellátni, ami annak a megélhetéséhez szükséges. A leszármazó és a testvér eltartása a nevelés és a szükséges taníttatás költségének viselésére is kiterjed.

66. §. A tartást a kötelezett — választása szerint — saját háztartásában természetben, vagy havonként előre pénzben szolgáltathatja. A jogosult alapos okból követelheti, hogy a kötelezett a tartást pénzben szolgáltassa. A bíróság a felek viszonyainak figyelembevételével a tartás más módját is meghatározhatja.

67. §. (1) Nem köteles mást eltartani, aki ezáltal saját szükséges tartását veszélyeztetné. A szülő azonban saját szükséges tartásának rovására is köteles megosztani kiskorú gyermekével azt, ami közös eltartásukra rendelkezésükre áll; ez a szabály nem irányadó, ha a gyermek tartása vagyonának állagából kitelik, vagy a gyermeknek tartásra szorítható más egyenesági rokona van.

(2) Ha az, aki a tartásra egyébként köteles volna, ez alól az előbbi rendelkezés értelmében mentesül, az őreá eső tartás kötelezetsége a vele egysorban álló többi kötelezettre (61—63. §), ilyenek hiányában pedig a sorban utána következő kötelezettekre hárul.

68. §. Hat hónapnál régebbi időre tartási követelést csak akkor lehet visszamenőleg érvényesíteni, ha a jogosultat a követelés érvényesítésében mulasztás nem terheli.

69. §. (1) Ha a közös egyetértéssel vagy bírói ítélettel megállapított rokoni tartás megállapításának alapjául szolgáló körülményekben lényeges változás állott be, a tartás mértékének megváltoztatását lehet kérni.

(2) A tartás felemelését lehet kérni akkor is, ha a tartást közös egyetértéssel már eredetileg is számbavehetően kisebb összegben állapították meg, mint amennyi a törvény szerint járna.

VIII. fejezet

A szülői felügyelet

1. A szülői felügyelet általában

70. §. A kiskorú gyermek szülői felügyelet vagy gyámság alatt áll.

71. §. (1) A szülői felügyeletet a kiskorú gyermek érdekeinek megfelelően kell gyakorolni.

(2) A szülői felügyelet a kiskorú gyermek gondviselésének (75—77. §), vagyona kezelésének (78—84. §), valamint törvényes képviseletének (85—88. §) jogát és kötelességét, továbbá a gyámnevezésnek (96. §) és a gyámságból való kizárásnak (100. §) jogát foglalja magában.

72. §. (1) A szülői felügyeletet a szülők együttesen gyakorolják.

(2) Ha a gyermek szülői nem élnek együtt, és a gyermek valamelyiknél van elhelyezve, a felügyeletet az a szülő gyakorolja, akinél a gyermek el van helyezve, megegyezésük hiányában a gyámhatóság jelöli ki azt a szülőt, aki a szülői felügyeletet gyakorolja.

73. §. A felügyelet körébe tartozó azokban a kérdésekben, amelyekben a szülői felügyeletet együttesen gyakorló szülők nem tudnak egyetértésre jutni, a gyámhatóság dönt, ha a jelen törvény eltérő rendelkezést tartalmaz (76. §).

74. §. (1) A gyámhatóság a szülői felügyelettel kapcsolatos eljárása során — elháríthatatlan akadály esetét kivéve — köteles mindkét szülőt meghallgatni. Szükség esetén meg kell hallgatni a gyermek többi legközelebbi rokonát, és magát a kiskorú gyermeket is.

(2) A gyámhatóság a szülői felügyelettel kapcsolatban tett intézkedéseit a jövőre nézve bármikor módosíthatja, vagy hatályon kívül helyezheti, ha ez a gyermek érdekében szükséges.

2. Szülői gondviselés

75. §. (1) A szülői felügyelet körében a szülők kötelessége, hogy a gyermekeket gondozzák, neveljék, testi és szellemi fejlődésében elősegítsék. Arra kell törekedniök, hogy a gyermek egészséges, művelt, erkölcsös, népéhez hű, hazáját szerető, a szocializmus építésében hasznos munkával közreműködő emberré váljék. Joguk és kötelességük mindent megtenni, ami e célok elérése érdekében szükséges és tartózkodniuk mindentől, ami azok elérését akadályozza, vagy megnehezíti.

(2) A gyermek köteles szülői iránt tisztelettel viseltetni, nekik engedelmeskedni, és fáradozásaik eredményességét tőle telhetőleg elősegíteni.

76. §. (1) A gyermek elhelyezése kérdésében — a szülők megegyezésének hiányában — a bíróság dönt. Ilyen esetben a hatodik életévet betöltött fiúgyermeket rendszerint apjánál, a leánygyermeket és a hatodik életévét be nem töltött fiúgyermeket pedig rendszerint anyjánál kell elhelyezni. A gyermek érdekében azonban ettől a szabálytól el lehet térni, sőt a gyermeket máshol is el lehet helyezni.

(2) A szülői felügyeletre jogosult szülő a gyermek kiadását követelheti attól, aki a gyermeket jogtalanul tartja magánál.

(3) A tizenhatodik életévét betöltött gyermek a szülői házat vagy a szülők által kijelölt más tartózkodási helyet a gyámhatóság engedélyével a szülők beleegyezése nélkül is elhagyhatja, ha ez fontos okból érdekében áll.

77. §. Azt, hogy a gyermek milyen életpályára készüljön, a szülői felügyeletet gyakorló szülők határozzák meg. A gyermek részére azt az életpályát kell választani, amely hajlamainak, testi és szellemi képességeinek, valamint egyéb körülményeinek leginkább megfelel.

3. A szülők vagyonkezelői joga

78. §. (1) A szülői felügyeletet gyakorló szülők joga és kötelessége, hogy gyermeküknek minden olyan vagyonát kezeljék, amely a törvény szerint nincs kivéve kezelésük alól.

(2) Ha a körülmények szerint a gyermek érdekében előnyösebb, a gyámhatóság a gyermek vagyonának kezelésére az egyik szülőt jelölheti ki. A döntésnél a szülők megállapodását, ha az a gyermek érdekeivel nincs ellentétben, figyelembe kell venni.

79. §. (1) Az a keresmény, amelyet a gyermek munkájával maga szerzett, nem a szülők kezelése, hanem az ő szabad rendelkezése alá tartozik.

(2) Nem tartozik a szülők kezelése alá a kiskorú gyermek olyan vagyona sem, amelyet a gyermek azzal a kikötéssel kapott, hogy azt szülei nem kezelhetik.

80. §. (1) A szülők gyermekük vagyonát biztosítékadás és számadás kötelezettsége nélkül kezelik, s a vagyon állagáról is csak a kezelés megszűntekor kötelesek számot adni.

(2) Ha a szülők a gyermek vagyonának kezelése tekintetében kötelességüket nem teljesítik, a gyámhatóság a vagyonkezelést rendszeres felügyelete alá bonthatja, indokolt esetben biztosítékadásra és arra is kötelezheti a szülőket, hogy a vagyonkezelésről éppúgy adjanak számot, mint a gyám.

(3) A szülők gyermekük vagyonáról annak kezelésbevételekor a gyámhatósághoz kimutatást kötelesek előterjeszteni. A gyámhatóság a vagyont hatósági személlyel leltároztathatja.

81. §. (1) A szülők gyermekük vagyonának kezelésében a rendes vagyonkezelés szabályai szerint ugyanazzal a gondossággal kötelesek eljárni, mint saját ügyeikben. Ez azonban nem mentesíti őket a súlyos gondatlanságért való felelősség alól.

(2) A szülők a gyermek pénzét és értéktárgyait, amennyiben azokat a rendes vagyonkezelés szabályai szerint folyó kiadásokra, vagy egyéb okból készentartani nem kell, kötelesek a gyámhatósághoz beszolgáltatni. Ilyen értékekről a szülők a gyámhatóság jóváhagyása nélkül nem rendelkezhetnek.

82. §. (1) A szülők gyermekük jövedelmét a gyermek szükségleteire kötelesek fordítani.

(2) Amennyiben a jövedelem a gyermek eltartására nem elegendő, és a szülők a tartást a saját tartásuk veszélyeztetése nélkül nem képesek a sajátjukból szolgáltatni, a gyámhatóság megengedheti, hogy a szülők az eltartás költségeinek fedezésére a gyermek vagyonának állagát meghatározott részletekben igénybe vegyék.

83. §. A szülők vagyonkezelői joguk megszüntével kötelesek gyermekük vagyonát az állagra vonatkozó számadással együtt a nagykorú gyermeknek, vagy pedig annak kiadni, akinek kezelése alá a vagyon kerül.

84. §. (1) Az a gyermek, akinek szabad rendelkezése alatt álló saját keresménye van (79. § (1) bek.), ha a szülői háztartásban él, a háztartás költségeihez keresményéből megfelelő mértékben hozzájárulni köteles.

(2) A szülők a gyermek vagyonából követelhetik azoknak a kiadásoknak megtérítését, amelyeket — bár azok a törvény szerint nem őket terhelték — saját vagyonukból a gyermek személyére vagy vagyonára fordítottak, amennyiben azokat a körülményeknél fogva szükségeseknek, illetőleg hasznosaknak tarthatták.

4. A szülő törvényes képviseleti joga és kötelessége

85. §. (1) A szülői felügyeletet gyakorló szülő (72. §) joga és kötelessége, hogy kiskorú gyermekét mind személyi, mind vagyoni ügyeiben képviselje.

(2) A szülő képviseleti joga nem terjed ki a gyermek olyan vagyonával kapcsolatos ügyekre, amely vagyon nem tartozik kezelése alá (79. §). Az a szülő, akinek vagyonkezelői joga nincs, vagyoni ügyekben gyermekét nem képviselheti.

(3) Ha a szülői felügyelet mindkét szülőt együtt illeti (72. § (1) bek.), a szülők akár kölcsönösen, akár külön-külön meghatalmazást adhatnak egymásnak, hogy a gyermek vagyoni ügyeiben a törvényes képviseletet az egyik szülő a másik szülő nevében is gyakorolja.

(4) A gyermek nevében fellépő szülőt a mindennapi életben előforduló kisebb jelentőségű vagyonjogi ügyleteknél jóhiszemű harmadik személyek olyannak tekinthetik, mint aki a másik szülő meghatalmazottjaként is eljár.

86. §. (1) A szülő nem képviselheti gyermekét olyan ügyben, amelyben ő maga vagy házastársa, egyenesági rokona, avagy az ő törvényes képviselete alatt álló más személy a gyermekkel szemben ellenérdekű félként szerepel, vagy amelynek tárgya a gyermek családi jogállásának megállapítása.

(2) A gyámhatóság egyes vagyoni ügyekre vagy az ügynek meghatározott csoportjára nézve a szülőtől a törvényes képviselet jogát elvonhatja, ha attól lehet tartani, hogy a szülő a képviseletet nem a gyermek érdekeinek megfelelően gyakorolná.

87. §. (1) A szülő olyan jognyilatkozatot, amely a kiskorúra nézve ellenérték nélkül kötelezettségvállalást vagy jogról ellenérték nélkül való lemondást jelent, kiskorú gyermeke nevében még a gyámhatóság jóváhagyásával sem tehet érvényesen. Ez a szabály a szokásos alkalmi ajándékozást nem zárja ki. Közcélra történő felajánlás pedig érvényes, ha a szülőnek erre irányuló jognyilatkozatát a gyámhatóság jóváhagyja.

(2) A szülő által a kiskorú gyermek nevében tett jognyilatkozatok érvényességéhez — a törvényben külön meghatározott eseteken felül — a gyámhatóság jóváhagyása szükséges, ha a jognyilatkozat

a) a kiskorú tartására,

b) a kiskorút örökösödési jogviszony alapján megillető jogra vagy kötelezettségre,

c) a szokásos alkalmi ajándékok kivételével ajándék visszautasítására vagy visszaadására,

d) ingatlan elidegenítésére, megterhelésére vagy szerzésére,

e) olyan egyéb jogügyletre vonatkozik, amely ötezer forintot meghaladó értékről rendelkezik.

(3) Bírói egyesség érvényességéhez a gyámhatóság jóváhagyása az előbbi rendelkezések alá tartozó esetekben sem szükséges.

88. §. A szülő törvényes képviseleti jogára előző rendelkezések alkalmazásában a kiskorú gyermek nevében tett jognyilatkozatoknak minősül az is, ha a gyermek által személyesen tett jognyilatkozathoz a szülő előzetes beleegyezését adja, vagy ahhoz utólag hozzájárul.

5. A szülői felügyelet megszüntetése és szünetelése

89. §. (1) A bíróság megszünteti a szülői felügyeletet,

a) ha a szülő a felügyelettel a gyermek sérelmére súlyosan visszaél, vagy kötelességeit a gyermek érdekeit súlyosan sértő módon elhanyagolja, úgyszintén, ha magatartásával gyermeke javát, különösen testi jólétét, szellemi vagy erkölcsi fejlődését veszélyezteti,

b) ha a szülőt a büntetőbíróság valamelyik gyermeke személye ellen elkövetett szándékos bűncselekmény miatt börtönbüntetésre ítélte.

(2) A bíróság a szülői felügyeletet abból az okból is megszüntetheti, hogy a szülő együtt él a felügyelettől megfosztott másik szülővel, és ezért alaposan tartani lehet attól, hogy a felügyeletet nem fogja a gyermek érdekeinek megfelelően ellátni.

(3) Ha a bíróság a szülői felügyeletet a szülő mindegyik gyermeke tekintetében megszüntette, a megszüntető határozat hatálya kihat a később született gyermekre is.

90. §. A bíróság a jövőre nézve visszaállítja a szülői felügyeletet, ha az az ok, amely miatt azt megszüntették, már nem áll fenn, és nincs egyéb olyan ok sem, amely a megszüntetésre alapul szolgálna.

91. §. (1) A szülői felügyelet megszüntetése iránt a másik szülő, visszaállítása iránt pedig bármelyik szülő indíthat keresetet, Ezenfelül mindkét esetben keresetre jogosult a gyermek, a gyámhatóság és az ügyész is.

(2) A szülői felügyelet megszüntetése, valamint visszaállítása iránt a teljesen cselekvőképtelen szülő és gyermek helyett a gyámhatóság hozzájárulásával a törvényes képviselő indíthat keresetet. A cselekvőképességében korlátozott szülő és gyermek a keresetet törvényes képviselője hozzájárulásával maga indíthatja meg.

(3) A szülői felügyelet megszüntetése, valamint annak visszaállítása iránt indított perben hozott ítélet mindenkivel szemben hatályos.

92. §. Szünetel a szülői felügyelet, ha

a) a szülő cselekvőképességében korlátozva van, illetőleg gondnokság alá helyezése folytán cselekvőképtelen,

b) a szülő ismeretlen helyen távol van, vagy tényleg akadályozva van, vagy

c) a gyermek a különélő másik szülő gondviselése vagy intézeti gyámság (99. §) alatt áll.

93. §. (1) A szülőnek gyermekével érintkezni akkor is joga van, ha szülői felügyeleti joga megszűnt illetőleg szünetel. Az érintkezés módját vita esetében a gyámhatóság állapítja meg. A gyámhatóság az érintkezés jogát a gyermek érdekében korlátozhatja, sőt el is vonhatja.

(2) Azt a szülőt, akinek felügyeleti joga szünetel, a szülői felügyeletet gyakorló szülő és gyámhatóság a gyermek fontosabb ügyeiben való intézkedés előtt, ha ennek elháríthatatlan akadálya nincs, köteles meghallgatni.

Harmadik rész

A GYÁMSÁG

IX. fejezet

Gyámrendelés

1. A gyámrendelés előfeltételei

94. §. Az a kiskorú, aki nem áll szülői felügyelet alatt, gyámság alá tartozik.

95. §. (1) A gyámság alá tartozó kiskorú részére — intézeti gyámság (99. §) esetét kivéve — a gyámhatóság gyámot rendel.

(2) A gyámhatóság a gyámrendelés iránt hivatalból intézkedik.

(3) A kiskorú legközelebbi rokonai kötelesek a gyámhatóságnak haladéktalanul bejelenteni, ha a kiskorú részére bármely okból gyám rendelése szükséges. A bíróság, az anyakönyvvezető, a hagyatéki leltározást végző, és az egyéb államigazgatási szervek kötelesek a gyámhatósággal közölni a hivatalos eljárásuk során tudomásukra jutott minden olyan esetet, amelyben valamely kiskorú részére gyámot kell rendelni.

2. A gyám kirendelése

96. §. (1) A gyámság viselése elsősorban azt illeti, akit a szülői felügyeletet gyakorló szülő közokiratban vagy végrendeletben gyámul megnevezett (nevezett gyám). Ha a szülői felügyeletre egyaránt jogosult szülők más-más gyámot neveztek meg, a körülmények figyelembevételével a gyámhatóság határoz afelől, hogy a gyámságot melyik viselje.

(2) A nevezett gyámot csak akkor szabad mellőzni, ha a törvény értelmében (100. §) gyámságot nem viselhet, vagy a gyámság átvételében gátolva van, végül, ha kirendelése a kiskorú érdekét veszélyeztetné.

97. §. Nevezett gyám nemlétében a gyámhatóság elsősorban a gyámság ellátására alkalmas rokont, illetőleg a kiskorúval más családi kapcsolatban álló személyt rendeli ki gyámul. Ha ilyen alkalmas hozzátartozó nincs, a gyámhatóság más olyan személyt rendel ki, aki a gyámság ellátására az összes körülmények figyelembevételével a legalkalmasabbnak mutatkozik.

98. §. (1) A gyámhatóság rendszerint minden kiskorú részére külön gyámot rendel.

(2) Testvérek részére közös gyámot kell rendelni, ettől a szabálytól azonban bármelyik kiskorú érdekében el lehet térni.

(3) A gyámhatóság több kiskorú közös gyámjává az államigazgatásnak erre hivatott közegét (hivatásos gyám) is kirendelheti.

99. §. Az a kiskorú, aki állami gondozás alatt áll, intézeti gyámság alá tartozik. Ilyen esetben a gyám az intézet vezetője, vagy annak igazolási ügyekben eljáró helyettese.

100. §. (1) Gyám lehet minden nagykorú magyar állampolgár, akivel szemben a törvényben meghatározott kizáró körülmény nem áll fenn.

(2) Gyámhatóságot nem viselhet az, aki

a) gondnokság alatt áll,

b) a szülői felügyeletet megszüntető vagy a közügyektől eltiltó jogerős ítélet hatálya alatt áll.

(3) A szülői felügyelet gyakorlására jogosult szülő a gyámságból közokiratban, vagy végrendeletben bárkit kizárhat. A kizárt személyt nem szabad gyámul kirendelni. Ha a szülői felügyeletet gyakorló egyik szülő azt a személyt zárja ki a gyámságból, akit a másik szülő gyámul nevezett meg, a kiskorú gyermek érdekeinek figyelembevételével a gyámhatóság dönti el, hogy melyik rendelkezés érvényesüljön.

(4) Érvénytelen annak gyámi kirendelése, aki az előző rendelkezések értelmében gyámságot nem viselhet, illetőleg gyámul nem lett volna kirendelhető.

101. §. (1) A gyámság viselése állampolgári kötelesség.

(2) Nem köteles a gyámságot elvállalni az, aki

a) hatvanadik életévét betöltötte,

b) legalább három kiskorú gyermeknek viseli gondját,

c) más gyermek felett gyámságot gyakorol, vagy

d) betegség, illetőleg egyéb ok miatt a gyámság megfelelő ellátására nem lenne vagy csak nagy nehézségek árán lenne képes.

(3) A már kirendelt gyámot kérelmére fel kell menteni, ha igazolja, hogy az előbbi rendelkezések szerint a gyámság elvállalása alól mentesülne.

X. fejezet

A gyámság ellátása

1. A gyám jogai és kötelességei

102. §. (1) A gyám és gyámsága alatt állónak gondviselője, vagyonának kezelője, és törvényes képviselője.

(2) A gyámot a gyámsággal járó jogok és kötelességek, ha a gyámhatóság másként nem rendelkezik, a kirendelő határozat kézbesítését követő naptól kezdve illetik meg, illetőleg terhelik.

103. §. Ha a törvény mást nem rendel, a szülői felügyeletet gyakorló szülő jogaira és kötelességeire vonatkozó rendelkezések megfelelően irányadók a gyám jogaira és kötelességeire is.

104. §. (1) A gyám működésében a gyámhatóság rendszeres felügyelete és irányítása alatt áll.

(2) A gyámhatóság a gyám jogkörét korlátozhatja, intézkedéseit — az elhelyezés tárgyában tett intézkedés kivételével — hivatalból vagy a gyámság alatt álló, illetőleg rokonai kérelmére meg is változtathatja. A gyám által a kiskorú részére választott életpálya helyett a gyámhatóság más életpályát csak a gyámság alatt álló beleegyezésével jelölhet ki.

(3) A gyám intézkedésével szemben a szülők és nagyszülők, ezek nemlétében pedig az oldalrokonok unokatestvérig bezárólag keresetet indíthatnak a kiskorú megfelelőbb elhelyezésének elrendelése iránt.

(4) A gyám a vagyonkezelésről a gyámhatóságnak évenként számot adni köteles. Ha csekély a vagyon, amelyről a gyámnak számot kell adnia, a gyámhatóság az első évi számadás felülvizsgálása után megengedheti, hogy a gyám egy évnél hosszabb, de három évet meg nem haladó időközben adjon a vagyonkezelésről számot.

(5) A gyám a gyámhatóság felhívására köteles működéséről, különösen a gyámsága alatt álló kiskorú ügyeiről bármikor felvilágosítást adni.

105. §. (1) A gyám működéséért díjazást nem követelhet.

(2) A gyám a kárt, amelyet kötelessége megszegésével a gyámsága alatt állónak vétkesen okoz, köteles megtéríteni.

2. Meghallgatás a gyámhatóság előtt

106. §. A gyámhatóság a gyámság alatt álló kiskorú fontosabb ügyeiben határozathozatal előtt köteles a gyámot, a tizenkettedik életévet betöltött kiskorú gyermeket, és kérelmére, de szükség esetén hivatalból is, a kiskorú közeli hozzátartozóit meghallgatni.

XI. fejezet

A gyámságnak és a gyám tisztségének megszűnése

1. Megszűnés

107. §. (1) A gyámság megszűnik, ha a gyámság alatt álló szülői felügyelet alá kerül, vagy nagykorúságát eléri.

(2) A gyám tisztsége megszűnik, ha:

a) a gyámság megszűnik,

b) a kiskorú intézeti gyámság alá kerül, vagy

c) a gyámhatóság a gyámot gyámi tisztségétől felmenti vagy elmozdítja.

108. §. A gyámhatóság a gyámot tisztségétől felmenti, ha

a) utólag derül ki, vagy áll elő olyan akadály, amely miatt a gyám a törvény értelmében gyámságot nem viselhet,

b) a gyám működése alapján tisztségének ellátására olyan mértékben bizonyul alkalmatlanak, hogy a kiskorú érdekeinek veszélyeztetésétől kell tartani, vagy

c) a felmentést fontos okból maga a gyám kéri.

109. §. (1) Ha a gyám jogaival súlyosan visszaél, kötelességeit nagy mértékben elhanyagolja, vagy oly súlyos cselekményt követ el, amely miatt a gyámságra méltatlanná válik, a gyámhatóság a gyámot tisztségétől elmozdítja.

(2) Ha a körülmények szerint valószínűnek mutatkozik, hogy a gyámot tisztétől az előbbi rendelkezés alapján el kell mozdítani és a késedelem veszéllyel jár, a gyámhatóság a gyámot az elmozdítás tárgyában való érdemi határozat előtt azonnali hatállyal felfüggesztheti.

2. Számadás

110. §. A gyám tisztségének megszünte után köteles működéséről a gyámhatóságnak jelentést, a kezelése alatt volt vagyonról pedig végszámadást előterjeszteni.

11. §. (1) A gyám és a gyámsága alatt álló között keletkezett vitás követeléseket időszakos vagy végszámadásának elfogadása után is lehet bírói úton érvényesíteni.

(2) A gyám ellen számadási felelőssége alapján támasztható követelések egy év alatt évülnek el. Az egy évi határidőt a gyám felmentését kimondó vagy az érdekeltet bírói útra utasító határozatnak közlésétől kell számítani. Ha azonban a követelés számadási hibán vagy olyan okon alapul, amely csak az említett határozat közlése után volt felfedezhető, a határidőt a számadási hiba, illetőleg a követelés alapjául szolgáló ok

felfedezésétől kell számítani, feltéve, hogy a követelés a rendes elévülés szabályai szerint az így számított határidő eltelte előtt el nem évült.

(3) A gyám tiltott cselekményéből származó kártérítési követelések a rendes elévülési idő alatt évülnek el.

Záró rendelkezés

112. § E törvény hatálybalépéséről és a szükséges átmeneti szabályok megállapításáról külön történik rendelkezés.

Rónai Sándor sk.,
a Népköztársaság
Elnöki Tanácsának elnöke.

Szabó Piroska sk.,
a Népköztársaság
Elnöki Tanácsának titkára.

II. *HATÁLYBALÉPÉS ÉS VÉGREHAJTÁS*

A Népköztársaság Elnöki Tanácsának
1952. évi 23. számú törvényerejű rendelete
a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény hatálybalépése és végrehajtása, valamint a személyi jog egyes kérdéseinek szabályozása tárgyában.

I. fejezet

A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény hatálybalépése és végrehajtása.

A törvény hatálybalépése

1. §. A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (a továbbiakban Csjt.) az 1953. évi január hó 1. napján lép hatályba.

A házasságkötéshez szükséges okiratok

2. §. (1) A házasuló köteles az anyakönyvvezető előtt lakóhelyét rendőri bejelentőlappal vagy egyéb hiteltérdemlő módon igazolni.

(2) A házasuló köteles az anyakönyvvezető előtt bemutatni születési anyakönyvi kivonatát. Mentesül a házasuló a bemutatás alól, ha az anyakönyvi kivonatot külföldről kellene megszereznie. Ebben az esetben a házasulónak az anyakönyvi kivonattal bizonyítandó körülményekre az anyakönyvvezető előtt személyes nyilatkozatot kell tennie.

(3) A házasuló köteles állampolgárságát az erre szolgáló okiratok bemutatásával, vagy az állampolgárság megállapításának alapjául szolgáló körülményekről az anyakönyvvezető előtt tett személyes nyilatkozattal igazolni.

(4) Ha a házasuló korábban már házasságban élt, köteles az anyakönyvvezető előtt bemutatni a volt házastársa halálát vagy a korábbi

házasságának felbontását vagy érvénytelenné nyilvánítását tanúsító anyakönyvi kivonatot, illetőleg bírói határozatot. Ha azonban az említett okiratot külföldről kellene megszereznie, a házasuló az okirat bemutatása alól mentesül. Ebben az esetben azonban a házasulónak az egyébként okirattal igazolandó tényről az anyakönyvvezető előtt személyes nyilatkozatot kell tennie.

(5) A rendőri bejelentőlapon és a (2), esetleg a (4) bekezdésben említett, belföldön beszerezhető okiratokon felül a házasulóktól más okiratot követelni nem szabad. Ez a rendelkezés nem érinti azoknak a jogszabályoknak hatályát, amelyek szerint a házasságkötéshez egyes esetekben a külföldi jogra vonatkozó igazolás (Csjt. 6. § (1) bek.), engedély (Csjt. 6. § (2) bek. 10. §, vagy felmentés (Csjt. 8. § (2) bek.) bemutatása szükséges.

(6) A jelen § értelmében tett személyes nyilatkozatot az anyakönyvvezető jegyzőkönyvbe foglalja.

Engedély külföldivel tervezett házaságkötéshez

3. §. Magyar állampolgárnak külföldivel tervezett házasságkötéséhez a Népköztársaság Elnöki Tanácsának engedélyét (Csjt. 6. §) az igazságügyminiszter útján kell kérni. Az engedély hat hónapig érvényes.

Felmentés rokoni kapcsolat esetén

4. §. A testvér és testvérének vérszerinti leszármazója közt fennálló, valamint a házasuló és volt házastársának egyenesági rokona közt fennálló házassági akadály alól a járási (városi, városi kerületi) tanács végrehajtóbizottsága ad felmentést (Csjt. 8. (2) bek.).

Eljárás nem jogerős határozattal gondnokság alá helyezett házasuló esetében

5. §. Ha a bíróság valamelyik házasulót nem jogerős határozattal a cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezte, az anyakönyvvezető köteles a házasságkötésnél való közreműködést mindaddig megtagadni, amíg az ügy jogerős befejezést nem nyer.

Házasság érvényességének, létezésének és nemlétezésének megállapítása

6. §. A házasság érvényességének, illetőleg létezésének vagy nemlétezésének megállapítása iránt bármelyik házastárs, továbbá az ügyész és az is jogosult keresetindításra, akinek a megállapításához jogi érdeke fűződik.

A volt feleség és az özvegy nő névviselése

7. §. (1) Az özvegy nő azt, hogy kizárólag a maga nevét viseli (Csjt. 26. § (2) bek.), annál az anyakönyvvezetőnél jelentheti be, akinek működési területén a születésének bejegyzését tartalmazó anyakönyv van. A bejelentést a férj halálától, illetőleg az ezt tanúsító bírói határozat jogerőre emelkedésétől számított hat hónap alatt kell megtenni.

(2) Ha a születés bejegyzését tartalmazó anyakönyv külföldön van, a bejelentést a lakóhely szerint illetékes anyakönyvvezetőnél kell megtenni.

(3) A bíróság azt az özvegy nőt, aki férje halála után annak nevét megtartotta, úgyszintén azt a volt feleséget, akit a házasságot érvénytelenítő vagy felbontó ítélet volt férje nevének viselésére feljogosított, a férj nevének viselésétől eltilthatja, ha a nő erre a névviselésre utóbb érdemtelenné vált.

(4) Az eltiltás iránt a volt férj indíthat keresetet. Ha a férj nem él, vagy ismeretlen helyen tartózkodik, keresetindításra egyenesági rokonai, valamint az ügyész jogosultak; ugyanezek indíthatnak keresetet az özvegy nő ellen is.

Házastársak ügyleteinek alakszerűsége

8. §. (1) A házastársak egymással kötött adásvételi, csere-, kölcsönés ajándékozási ügyleteinek, továbbá a közös vagyon megosztására, úgyszintén a bírói határozattal megszüntetett vagyonközösség visszaállítására vonatkozó szerződésüknek, valamint a házastársak közt létrejött tartozás elismerésének érvényességéhez közokirat szükséges.

(2) Az (1) bekezdés nem vonatkozik ingó dolog ajándékozására, ha az ajándék átadása megtörtént.

(3) Közokirat szükséges a házastársak között kiállított általános meghatalmazás érvényességéhez is.

(4) A házastárs által a vagyonközösség fennállása alatt kötött ügylethez a másik házastárs részéről megkívánt hozzájárulás (Csjt. 30. §) nincs alakszerűséghez kötve.

A gyermek neve

9. §. (1) Házasságban élő szülők gyermekük nevére vonatkozóan akkor köthetnek megállapodást (Csjt. 42. § (1) bek.), ha az anya kizárólag a maga családi nevét viseli.

(2) A gyermek nevére vonatkozó esetleges megállapodást legkésőbb a gyermek születésének anyakönyvi bejegyzése során lehet az anyakönyvvezetőnek bejelenteni. Házasságban élő szülők későbbi gyermeke azonban nem viselhet más nevet, mint amelyet a korábbi közös gyermekre nézve már bejelentettek.

(3) Ha a (2) bekezdésben meghatározott időpontban az egyik szülő nem él, ismeretlen helyen tartózkodik, vagy a szülői felügyeletet — annak megszüntetése vagy szünetelése folytán — nem gyakorolhatja, egyedül a másik szülő határozhatja meg, hogy a gyermek melyik szülő családi nevét viselje.

(4) Az anya a képzelt személy apaként való bejegyzésére irányuló eljárás során bejelentheti, hogy gyermeke továbbra is az ő családi nevét viseli.

(5) Ha a gyermek családi nevére nézve a Csjt. 42. §-a, illetőleg a jelen § (1)—(4) bekezdései alapján rendelkezés nem történt, a gyermek az apa családi nevét viseli.

Törvényes képviselet

10. §. A mindkét szülőt együtt illető szülői felügyelet esetén adható olyan meghatalmazás (Csjt. 85. § (3) bek.), hogy a gyermek vagyoni ügyeiben a törvényes képviseletet az egyik szülő a másik szülő nevében is gyakorolja, a szülő külön-külön vagy kölcsönösen — közokiratban vagy két tanú előtt aláírt magánokiratban adhatnak egymásnak.

11. §. Azokban az ügyekben, amelyekben a szülő érdekellentét miatt gyermekét nem képviselheti (Csjt. 86. § (1) bek.), a törvényes képviseletet a gyámhatóság által kirendelt gondnok (37. § (1) bek. *a)* pont) látja el. A gondnok kirendelését bármelyik szülő vagy maga a gyermek kérheti.

12. §. A szülő köteles a kiskorú gyermek nevében tett olyan jognyilatkozatát, amelynek érvényességéhez a gyámhatóság jóváhagyása szükséges, a gyámhatósághoz bemutatni.

A szülői felügyelet megszüntetése

13. § (1) Ha a kiskorú gyermek érdekében a szülői felügyelet sürgős megszüntetése szükséges, a bíróság azt a szülői felügyelet megszüntetése iránt indított perben vagy a keresetindításra jogosultak valamelyikének külön kérelmére már a per megindítása előtt hozott ideiglenes intézkedéssel is elrendelheti. Az ideiglenes intézkedés fellebbezésre tekintet nélkül végrehajtható. A bíróság az ideiglenes intézkedést bármikor hatályon kívül helyezheti.

(2) Ha az ideiglenes intézkedést a per megindítása előtt kérték és a kérelmet előterjesztő fél a szülői felügyelet megszüntetésére irányuló keresetet az ideiglenes intézkedés közlésétől számított harminc nap alatt nem indítja meg, erről a bíróság a többi keresetre jogosultat értesíti s ha ettől számított további harminc nap alatt sem indítanak keresetet, az ideiglenes intézkedést hatályon kívül helyezi.

14. §. A szülői felügyelet megszűnése, illetőleg szünetelése esetén a szülő és a gyermek érintkezésének módját (Csjt. 93. §) a felek bírói egyességben is szabályozhatják.

Nemzetközi vonatkozású rendelkezések

15. §. Abban a kérdésben, hogy a házasság a házasságkötés alaki kellékei szempontjából érvényes vagy érvénytelen-e, azt a jogot kell alkalmazni, amely a házasságkötés idejében a házasságkötés helyén hatályban van.

16. §. (1) A házasság anyagi jogi érvényességére a házasulók hazai joga és ha ez a jog különböző, mindegyik házasulóra a saját hazai joga irányadó.

(2) Magyarországon történő házasságkötés esetében a Csjt. 7. és 8. §-ában foglalt rendelkezéseket akkor is alkalmazni kell, ha a házasulók egyik sem magyar állampolgár.

(3) Annak igazolására, hogy a külföldön házasságot kötő magyar állampolgár házasságkötése a magyar jog szerint nem ütközik akadályba, az igazságügyminiszter tanusítványt állít ki.

17. § (1) Annak megállapításánál, hogy valamely férfit a gyermek apjának kell-e tekinteni, a férfinak a gyermek születésekor hatályban volt hazai joga irányadó.

(2) Egyebekben a szülők és a gyermek közt fennálló jogviszonyra a gyermek hazai joga irányadó.

(3) A Magyarországon lakó gyermek ügyében mind az (1), mind a (2) bekezdés alá tartozó esetben, illetőleg a magyar állampolgár gyermek ügyében az (1) bekezdés esetén a magyar jogot kell alkalmazni, ha a gyermekre nézve ez a kedvezőbb.

18. §. Magyar állampolgár kiskorúnak külföldi állampolgár által való örökbefogadása csak a magyar gyámhatóság engedélyével érvényes

19. §. A gyámság alá helyezésnek és a gyámság megszünésének előfeltételei tekintetében a gyámság alá helyezendő, illetőleg gyámság alatt álló személy hazai joga irányadó.

20. §. (1) Magyar állampolgár gyámsági ügyében a magyar gyámhatóságnak kizárólagos joghatósága van. Külföldön lakó kiskorú magyar állampolgár elhelyezésének, tartásának és gondozásának érdekében azonban a magyar gyámhatóság utólagos jóváhagyásával a lakóhely gyámhatósága is eljárhat.

(2) A Magyarországon lakó kiskorú külföldi állampolgár elhelyezésének, tartásának és gondozásának érdekében a kiskorú hazai gyámhatóságának utólagos jóváhagyásával a magyar gyámhatóság is eljárhat.

(3) Ha Magyarországon folyó hagyatéki eljárásban a kiskorú külföldi állampolgár törvényes képviselőjének meghallgatása nehézségbe ütközik, részére gondnokot kell kirendelni és törvényes képviselőként a gondnokot kell meghallgatni.

II. fejezet

Személyi jogi rendelkezések

Cselekvőképesség

21. § (1) Cselekvőképes minden nagykorú, aki az ügyeinek viteléhez szükséges belátással rendelkezik.

(2) Nagykorú az, aki a tizennyolcadik életévét betöltötte.

(3) Aki házasságot köt, tizennyolcadik életévének betöltése előtt is nagykorúvá lesz.

22. § (1) Korlátoltan cselekvőképes

a) az a kiskorú, aki a tizenkettedik életévét már betöltötte,

b) az, akit a bíróság jogerős ítélettel korlátolt cselekvőképességgel járó gondnokság alá helyezett.

(2) A korlátoltan cselekvőképes személy jogcselekményének érvényességéhez — az alábbi kivételekkel — törvényes képviselőjének beleegyezése, vagy utólagos jóváhagyása szükséges.

(3) A korlátoltan cselekvőképes személy törvényes képviselőjének közreműködése nélkül is jogérvényesen

a) tehet olyan személyes jellegű jognyilatkozatokat, amelyekre külön jogszabály rendelkezése feljogosítja,

b) a Munka Törvénykönyve értelmében tizennegyedik életévének betöltése után munkaszerződést köthet és azt fel is bonthatja,

c) rendelkezhet a munkájával szerzett keresményéről és erre korlátozott felelősséggel egyéb kötelezettséget is vállalhat,

d) megkötheti a mindennapi élet szokásos szükségleteinek fedezése körébe tartozó kisebb jelentőségű ügyleteket,

e) megkötheti az olyan ügyleteket, amelyekkel kizárólag előnyt szerez.

(4) A korlátoltan cselekvőképes kiskorú részére ígért, vagy juttatott ajándékot a törvényes képviselő visszautasíthatja, illetőleg visszaadhatja.

23. § (1) Cselekvőképtelen

a) az a kiskorú, aki a tizenkettedik életévét nem töltötte be.

b) az a nagykorú, akit a bíróság jogerős ítélettel a cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezett,

c) az a kiskorú, akit a bíróság jogerős ítélettel nagykorúsága elérésének esetére a cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezett, végül

d) gondnokság alá helyezés nélkül is az, akinek az ügyei viteléhez szükséges belátása teljesen hiányzik.

(2) A cselekvőképtelen személy nevében törvényes képviselője végez jogcselekményeket.

(3) Az előbbi rendelkezés alapján nem lehet érvénytelennek tekinteni a teljesen cselekvőképtelen személy által közvetlenül kötött és teljese-

désbe is ment olyan csekély jelentőségű jogügyleteket, amelyek megkötése a mindennapi életben tömegesen fordul elő és különösebb megfontolást nem igényel.

24. § (1) A korlátoltan cselekvőképes és a cselekvőképtelen személy sem közvetlenül, sem törvényes képviselője útján nem tehet érvényesen olyan jognyilatkozatot, amely az ő részéről ajándékozást tartalmaz, vagy amellyel kezességet s általában idegen kötelezettségért való felelősséget visszteher nélkül vállalna el, avagy jogokról visszteher nélkül lemondana.

(2) Az előbbi rendelkezés nem zárja ki a szokásos alkalmi ajándékozást. A közcélra történő felajánlás az (1) bekezdés alá tartozó személy részéről is érvényes, ha az ügyletet a törvényes képviselő köti meg, illetőleg az beleegyezésével vagy hozzájárulásával jön létre és a törvényes képviselő jognyilatkozatát a gyámhatóság is jóváhagyja (Csjt. 87. §).

A cselekvőképességet érintő gondnokság alá helyezés

25. §. A bíróság — az arra jogosult keresete folytán (28. §) — korlátolt cselekvőképességgel járó gondnokság alá helyezi azt a nagykorú személyt, akinek az ügyei viteléhez szükséges belátási képessége — elmebeli állapota, siketnémaságából eredő szellemi fogyatkozása vagy valamilyen kóros szenvedélye miatt — tartósan vagy időszakonkint visszatérően nagy mértékben csökkent.

26. §. A bíróság — az arra jogosult (28. §) keresete folytán — a cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezi azt a nagykorú személyt, aki elmebeli állapota, vagy siketnémaságából eredő szellemi fogyatkozása miatt állandó jelleggel teljesen képtelen az ügyeinek viteléhez szükséges belátásra.

27. §. Azokban az esetekben, amelyekben az előző rendelkezések szerint gondnokság alá helyezést lehet kérni, a kérelem kiskorúra nézve is előterjeszthető úgy, hogy a gondnokság alá helyezés hatálya a nagykorúság elérésével álljon be.

28. §. A cselekvőképességet érintő gondnokság alá helyezést a gondnokság alá helyezendő személy házastársa, egyenesági rokona, a gyámhatóság és az ügyész kérheti.

Zárlat

29. § (1). A korlátolt cselekvőképességgel járó gondnokság, valamint a cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezés iránt indított perben az alperes ingatlan vagyonára bármelyik fél kérelmére zárlatot kell elrendelni, ha a gondnokság alá helyezés valószínűnek mutatkozik és annak veszélye fenyeget, hogy az alperes ingatlan vagyonát nem megfelelően kezeli, szükség nélkül megterheli, vagy elidegeníti.

(2) A zárlat elrendeléséről hirdetményt kell kibocsátani s azt tizenöt napra ki kell függeszteni a bíróság, valamint az alperes lakóhelye szerint illetékes községi (városi, városi kerületi) tanács hirdetőtáblájára. A zárlat hatálya a hirdetménynek a bíróság hirdetőtáblájára történt kifüggesztését követő napon kezdődik.

(3) A zárgondnokot a gyámhatóság rendeli ki. Egyébként a zárlatra a végrehajtás során elrendelt zárlat szabályait kell megfelelően alkalmazni.

Ideiglenes gondnokság alá helyezést kimondó bírói határozat hatálya

30. §. A gondnokság alá helyezést kimondó jogerős bírói ítélet hatályával azonos hatálya van a bíróság ideiglenes gondnokság alá helyezést kimondó jogerős vagy végrehajtható határozatának (1952 : III. tv 307. § (2) bek.).

A cselekvőképességet nem érintő gondnokság

31. § (1). A bíróság kérelemre gondnokság alá helyezi azt, aki vagyoni ügyeit azért nem tudja ellátni, mert

a) ismeretlen helyen távol van vagy ismert helyen tartózkodik, de a visszatérésben akadályozva van, vagy

b) szabadságvesztés büntetését tölti.

(2) Az előbbi bekezdés alapján a gondnokság alá helyezést a gondnokság alá helyezendő házastársa, egyenesági rokona, vagy a volt lakóhelye szerint illetékes községi (városi, városi kerületi) tanács végrehajtó bizottsága kérheti.

(3) A jelen § alapján történt gondnokság alá helyezés a gondnokság alá helyezett cselekvőképességét nem érinti.

A gondnokság alá helyezés megszüntetése

32. § (1). A cselekvőképességet érintő gondnokság alá helyezést a bíróság megszünteti, ha elrendelésének oka már nem áll fenn.

(2) A gondnokság alá helyezés megszüntetése iránt maga a gondnokság alatt álló, a gondnok és azok indíthatnak keresetet, akik a gondnokság alá helyezés iránt keresetindításra jogosultak (28. §).

(3) A cselekvőképességet nem érintő gondnokság megszüntetésének van helye, ha ezt a gondnokság alá helyezett vagy az kéri, aki a gondnokság alá helyezést eredetileg kérte.

Bírói határozattal gondnokság alá helyezett személyek gondnoka

33. § (1). A gyámhatóság a bíróság által gondnokság alá helyezett személy részére gondnokot rendel ki.

(2) Gondnokká elsősorban a gondnokság alá helyezettel együttélő házastársat kell kirendelni. Ha ilyen házastárs nincs, vagy a házastárs kirendelése veszélyeztetné a gondnokság alatt álló érdekeit, a gyámhatóság gondnokul olyan személyt rendel ki, aki a gondnokság ellátására az összes körülmények figyelembevételével alkalmasnak mutatkozik. A gondnok kirendelésénél a gondnokság ellátására alkalmas szülőket, egyéb rokonokat és más hozzátartozókat előnyben kell részesíteni.

34. § (1). A gondnokságra — amennyiben a jelen törvényerejű rendelet másképp nem rendelkezik — a gyámság szabályait kell megfelelően alkalmazni.

(2) A cselekvőképességet nem érintő gondnokság alá helyezés (31. §) esetében a gondnok jogköre csak a gondnokság alatt álló személy vagyonának kezelésére terjed ki; a távollevő (31. § (1) bek. *a)* pont) gondnoka azonban a gyámhatóság előzetes hozzájárulásával a gondnoksága alatt álló személy vagyonának elidegenítésére és megterhelésére is jogosult, ha ezáltal a gondnoksága alatt álló személyt jelentős károsodástól óvja meg.

35. §. A gondnok a gondnokság alá helyezett személyéről csak annyiban köteles gondoskodni, amennyiben ez a gondnokság alá helyezés okául szolgáló körülményekre tekintettel szükséges.

36. §. Korlátolt cselekvőképességgel járó, valamint cselekvőképességet kizáró gondnokság, úgyszintén távollét miatt (31. § (1) bek. *a)* pont) elrendelt gondnokság esetében a gondnok a gondnokság alá helyezett leszármazójának önálló háztartás alapításához, vagy fenntartásához vagy más létfontosságú cél eléréséhez a gondnokság alatt álló vagyonának terhére a gyámhatóság jóváhagyásával anyagi támogatást nyújthat. A támogatás értéke a leszármazó köteles részét nem haladhatja meg.

Eseti gondnokság

37. § (1). A gyámhatóság szülői felügyelet gyámság vagy gondnokság alatt álló személy részére is gondnokot rendel oly ügyek ellátása végett,

a) amelyekben a szülő, a gyám, illetőleg a gondnok akár a törvény, vagy a gyámhatóság kizáró rendelkezés folytán, akár tényleges akadály miatt nem járhat el;

b) amelyekben sürgősen kell intézkedni és a kiskorúnak, illetőleg a gondnokság alatt állónak nincs törvényes képviselője, vagy annak személye nem állapítható meg.

(2) Ha az előbbi rendelkezések értelmében gondnok kirendelése kizártság vagy tényleges akadály folytán szükséges, a szülő, a gyám, illetőleg a gondnok köteles erről a gyámhatóságnak haladéktalanul jelentést tenni.

(3) Az előbbi rendelkezések alapján kirendelt eseti gondnok jogállása azokban az ügyekben, amelyek ellátására kirendelték, ugyanaz, mint a gyámé, illetőleg a gondnoké. A szülői felügyeletet gyakorló szülő, a gyám és az állandó gondnok jogköre nem terjed ki azokra az ügyekre, amelyekre az eseti gondnok kirendelése szól.

38. § (1). A méhmagzatot élve szülés esetére illető jogok megóvása végett a gyámhatóság szükség esetén a méhmagzat részére eseti gondnokot rendel.

(2) A gondnokrendelést bármelyik szülő, vagy nagyszülő, vagy pedig az anya lakóhelye szerint illetékes községi (városi, városi kerületi) tanács végrehajtó bizottsága kérheti. Gondnokrendelésnek hivatalból is helye van.

(3) A méhmagzat gondnoka abban az ügyben, amelyben kirendelték, a méhmagzat törvényes képviselőjeként ugyanazon korlátok közt járhat el, mint a gyám.

39. §. Elmebeteg részére a gyámhatóság arra az időre, amíg gondnokság alá helyezése meg nem történik, szükség esetén ideiglenes gondnokot rendelhet. Az ideiglenes gondnok jogköre csupán az elmebeteg személyi ügyeire és a vagyona feletti felügyeletre terjed ki.

40. § (1). Ha ismeretlen vagy ismeretlen helyen tartozkodó érdekelt jogainak megóvása végett meghatározott ügyben szükséges, részére a gyámhatóság gondnokot rendel.

(2) A gondnok kirendelését bármely érdekelt és bármelyik hatóság kérheti és annak hivatalból is helye van.

(3) A gondnok az ügyben ugyanazon korlátok között járhat el, törvényes képviselőként, mint amelyek a távollévő gondnokára nézve fennállnak.

41. §. A gyámhatóság által bírói határozat nélkül kirendelt gondnokot tiszte alól fel kell menteni, ha kirendelésének célja megvalósult, vagy annak oka megszünt. Egyébként az ilyen gondnok működésére, felmentésére, és elmozdítására a gyámra vonatkozó jogszabályokat kell megfelelően alkalmazni.

42. § (1). A cselekvőképesség fennállása és terjedelme tekintetében az érdekelt személy hazai joga irányadó.

(2) Az állampolgárság megváltozása a korábbi hazai jog értelmében már megszerzett nagykorúságot nem érinti.

(3) Azt a külföldit, aki hazai joga szerint cselekvőképtelen, vagy korlátoltan cselekvőképes, a mindennapi élet szokásos szükségleteinek fedezése körében Magyarországon kötött forgalmi vagyonjogi ügyletei szempontjából cselekvőképesnek kell tekinteni annyiban, amennyiben a magyar jog szerint cselekvőképes lenne.

III. fejezet

Vegyes átmeneti rendelkezések

Tartási kötelezettség az apaság megállapítás nélkül

43. § (1). Ha nincs olyan személy, akit a Csjt. rendelkezései (35., 37—39. §) értelmében a gyermek apjának kell tekinteni, a gyermeket az köteles eltartani, aki a gyermek anyjával a fogantatás idejében nemileg érintkezett, kivéve ha a körülmények szerint nyilvánvalóan lehetetlen, hogy a gyermek az említett nemi érintkezésből származik.

(2) A jelen § értelmében tartásra kötelezett személyt a gyermek tartása az anyjával egysorban a szülők tartási kötelezettségére vonatkozó szabályok szerint terheli. A tartási kötelezettség a kötelezett örököseire is átszáll.

(3) A Csjt. 39. §-a (1) bekezdése *a)* pontjának alkalmazásában a férj apaságát a jelen § alapján más férfi ellen indított per folyamatba léte esetén is kizártnak kell tekinteni.

Nemzetközi vonatkozású rendelkezések

44. § (1). A jelen törvényerejű rendelet alkalmazásában valamely személy hazai joga alatt annak az államnak a jogát kell érteni, amelynek az illető személy állampolgára.

(2) A Magyarországon lakó állampolgárság nélküli személy házassági, családi, gyámsági és gondnoksági ügyében a magyar jog irányadó.

45. § Habár a jelen törvényerejű rendelet valamely kérdésben a külföldi jogot jelenti is ki irányadónak, a külföldi jog alkalmazásának nincs helye, ha ez az Alkotmányba, vagy a magyar jognak feltétlen alkalmazást kívánó szabályába ütköznék.

Büntető rendelkezések

46. § (1). Amennyiben a cselekmény súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esik, bűntett miatt hat hónapig terjedhető börtönnel büntetendő az az anyakönyvvezető, aki, bár tudja, hogy a házasság megkötésénél való közreműködésre nem jogosult, annál mégis közreműködik.

(2) Bűntett miatt pénzbüntetéssel büntetendő az az anyakönyvvezető, aki az (1) bekezdés alá tartozó cselekményt gondatlanságból követi el.

47. § (1). Amennyiben a cselekmény súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esik, bűntett miatt hat hónapig terjedhető börtönnel büntetendő, aki érvénytelenségi ok ellenére házasságot köt.

(2) Az (1) bekezdés alá tartozó bűntett pénzbüntetéssel büntetendő, ha azt gondatlanságból követik el.

48. § (1). Az a lelkész, vagy vallási szertartás teljesítésére jogosított más személy, aki egyházi házasságkötésénél közreműködik, mielőtt a házasulók a házasságnak az anyakönyvvezető előtt való megkötését igazolták volna, bűntettet követ el és hat hónapig terjedhető börtönnel büntetendő.

(2) Nem büntetendő a cselekmény, ha az egyházi szertartás az egyik félnek közeli halállal fenyegető betegsége esetén történt.

A házasságkötéssel kapcsolatban eljáró szervekre alkalmazandó jogszabályok

49. § (1). Ahol az eddig fennálló szabályok a házasságkötéssel kapcsolatban a polgári tisztviselőre vonatkozólag tartalmaztak rendelkezést, ott ehelyett az anyakönyvvezetőt kell érteni.

(2) A Csjt-nek és az egyéb törvényes szabályoknak az anyakönyvvezetőre vonatkozó rendelkezéseit a Csjt. 5. §-a körében a magyar külképviseleti hatóság eljáró szerxére kell megfelelően alkalmazni.

A házassági és a gyámhatósági eljárás szabályainak megállapítása

50. § (1). A vagyonközösségnek a házassági életközösség fennállása alatt való megszüntetésére (Csjt. 31 §) irányuló bírói eljárást a minisztertanács szabályozza.

(2) A gyámhatóságnak a Csjt. a jelen törvényerejű rendelet végrehajtásával kapcsolatos eljárási szabályait, továbbá a házasságkötéssel kapcsolatos eljárás szabályait — ez utóbbit az igazságügyminiszterrel egyetértve — a belügyminiszter állapítja meg.

51. §. Olyan semmiségi vagy megtámadási ok alapján, amelyet a Csjt. érvénytelenségi oknak el nem ismer, a házasságot csak akkor lehet semmisnek, illetőleg érvénytelennek nyilvánítani, ha a keresetet a Csjt. hatálybalépése előtt megindították.

52. §. A házasságot a Csjt. hatálybalépése előtt keletkezett tény miatt is csak akkor lehet felbontani, ha a felbontásnak a Csjt. 18. §-ában meghatározott komoly és alapos oka állapítható meg.

53. § (1). A feleség a Csjt. hatálybalépése előtt kötött házasság esetén is jogosult a házasság tartama alatt kizárólag a maga nevét viselni (Csjt. 26. §), ha erre irányuló szándékát 1953. évi június hó 30. napjáig annál az anyakönyvvezetőnél bejelenti, akinek működési területén a születésének bejegyzését tartalmazó anyakönyv van.

(2) Az az özvegy nő, akinek férje a Csjt. hatálybalépése előtt halt meg, férje neve helyett jogosult a maga nevét viselni (Csjt. 26. §), ha erre irányuló szándékát az 1953. évi június hó 30. napjáig, illetőleg a férj halálát tanúsító bírói határozat jogerőre emelkedését követő hat hónap alatt bejelenti annál az anyakönyvvezetőnél, akinek működési területén a születésének bejegyzését tartalmazó anyakönyv van.

(3) A 7. § (2) bekezdése a jelen §-on alapuló bejelentések esetén is irányadó.

54. § (1). Mindaz, ami a Csjt. hatálybalépésekor házastársak tulajdonában van és a Csjt. értelmében nem tartozik egyikük vagy másikuk különvagyonához, a Csjt. hatálybalépésével közös vagyonukká válik.

(2) Az előbbi rendelkezés akkor is irányadó, ha a házastársak a szerzeményi közösséget szerződésben kizárták.

(3) Az egyik házastársnak a Csjt. hatálybalépése előtt kötött visszterhes ügyletből eredő tartozásáért a közös vagyonból a Csjt. folytán reá eső illetőség erejéig egyszerű kezesként a másik házastárs is felel, kivéve, ha az a jogügylet az azt megkötő házastárs különvagyonára vonatkozott.

55. §. A Csjt. hatálybalépése előtt a cselekvőképességében korlátozott személy által tett apai elismerő nyilatkozat teljes hatályához a gyermek törvényes képviselőjének hozzájárulása (Csjt. 37. § (4) bek.) nem szükséges.

56. § (1). A családi jogállás megállapítása iránt a Csjt. hatálybalépése előtt indított perekben, ha a jelen törvényerejű rendelet ellenkező intézkedést nem tartalmaz, a Csjt. hatálybalépése előtti jogszabályokat kell alkalmazni.

(2) A Csjt. hatálybalépése után családi jogállás megállapítása iránt indított perre akkor is a Csjt. rendelkezéseit kell alkalmazni, ha a gyermek a Csjt. hatálybalépése előtt született; az azonban, aki az 1946 : XXIX. törvény hatálybalépésének napján (1947. június 1.) nagykorúságát már elérte, az apaság megállapítása iránt a Csjt. alapján sem indíthat keresetet.

(3) Azt a rendelkezést, hogy az anya utólagos házasságának hatálya egyéb előfeltételek fennállása esetén is csak akkor áll be, ha az anya férje a gyereknél legalább tizenhat évvel idősebb (Csjt. 39. § (1) bek. *b)* pont), a Csjt. hatálybalépése előtt kötött utólagos házasság hatályának megállapításánál is alkalmazni kell, ha a férj a gyermek apjaként még nincs a születési anyakönyvbe bejegyezve. Alkalmazni kell ezt a rendelkezést az utólagos házasság hatályának megállapítása iránt a Csjt. előtt indított folyamatban lévő perekben is.

57. §. A korábbi jogszabályok alapján államfői kegyelemmel törvényesített gyermek mind apjával, mind apja rokonaival rokonságban áll.

58. §. Az 1947. június 1. előtt történt apai elismerésnek az egyéb feltételek fennállása esetén is csak akkor van teljes hatálya, ha azt az apa az 1947. évi június hó 1. napja után szabályszerű nyilatkozattal megerősítette.

59. § A Csjt. hatálybalépése előtt született gyermek nevét a szülők a Csjt. 42. §-a alapján nem változtathatják meg.

60. §. Azokban az ügyekben, amelyekben a felek az örökbefogadási szerződést az 1953. évi január hó 1. napja előtt gyámhatósági jóváhagyás, illetőleg igazságügyminiszteri megerősítés végett bemutatták, az örökbefogadási szerződés jóváhagyására (megerősítésére), joghatásaira és felbontására a Csjt. hatálybalépése előtt érvényben volt jogszabályokat kell alkalmazni.

61. § (1). Ha a gyermek szülei nem élnek együtt és a szülői hatalmat a Csjt. hatálybalépése előtt nem az a szülő gyakorolta, akinél a gyermek el van helyezve (Csjt. 72. §), a szülői felügyeletet a Csjt. hatálybalépésétől kezdődőleg ez a szülő gyakorolja, kivéve, ha a szülői hatalom gyakorlásától meg van fosztva, vagy pedig a szülői felügyelet a Csjt. 92. §-a értelmében szünetel.

(2) Ha a különélő szülők gyermeke nem a szülők valamelyikénél van elhelyezve, a szülői felügyeletet a szülők megegyezéséig, illetőleg a gyámhatóság intézkedéséig (Csjt. 72. §) az a szülő gyakorolja, aki a Csjt. hatálybalépéséig a szülői hatalmat gyakorolta.

62. § (1). A gyermekeknek a szülők megegyezése hiányában való elhelyezésére vonatkozó rendekezést (Csjt. 76. §) a Csjt. hatálybalépése előtt folyamatba tett perekben is alkalmazni kell.

(2) Azok a bírói ítéletek, illetőleg gyámhatósági határozatok, amelyek szerint a gyermeket hetedik életévének betöltéséig kell valamelyik szülőjénél elhelyezni, akként módosulnak, hogy az elhelyezést a gyermek hatodik életévének betöltésekor kell megváltoztatni (Csjt. 76. §). Ez a rendelkezés nem irányadó, ha a gyermek a Csjt. hatálybalépésekor a hatodik életévét már betöltötte.

63. §. A Csjt. 87. §-ának a szülői jognyilatkozat gyámhatósági jóváhagyására vonatkozó rendelkezéseit alkalmazni kell mindazokban az ügyekben, amelyekben a Csjt. hatálybalépésekor a jognyilatkozat jóváhagyásának kérdésében jogerős gyámhatósági határozat még nincs.

64. § (1). Azoknak a gyámhatósági határozatoknak és bírói ítéleteknek, amelyek a szülői hatalmat megszüntették vagy felfüggesztették, a Csjt. hatálybalépésétől kezdődőleg a szülői felügyelet megszüntetését kimondó bírói ítéletekkel azonos hatályuk van.

(2) Egyebekben a Csjt.-nek a szülői felügyelet megszüntetésére vonatkozó rendelkezéseit csak a hatálybalépése után folyamatba tett ügyekben kell alkalmazni.

65. § (1). A Csjt. 96. §-a (2) bekezdésének a nevezett gyám mellőzésére vonatkozó rendelkezését a folyamatban lévő ügyekben is alkalmazni kell.

(2) A törvényes gyámságra vonatkozó korábbi jogszabályok (1877. XX. tv. 39. §, 101 470/1945. (XI. 6.) M. E. sz. r. 9. §) helyett a folyamatképviseleti hatóság eljáró szervére kell megfelelően alkalmazni.

66. §. A Csjt. hatálybalépése előtt történt gyámrendelések hatályban maradnak. A Csjt.-nek a gyámság ellátására, a gyámságnak és a gyám tisztségének megszűnésére vonatkozó rendelkezéseit a Csjt. hatálybalépése előtt keletkezett gyámságokra is alkalmazni kell.

67. §. A Csjt. hatálybalépése előtt gondnokság alá helyezés iránt folyamatba tett perekben a Csjt. hatálybalépése előtt érvényben volt jogszabályokat kell alkalmazni.

68. §. A gyámsági és a gondnoksági ügyek rendezéséről szóló 1877. XX. tv. 28. §-ának

a) pontja alapján történt gondnokság alá helyezésnek ugyanaz a hatálya, mint a cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezésnek (26. §),

b) és *c)* pontja alapján történt gondnokság alá helyezés hatálya azonos a korlátolt cselekvőképességgel járó gondnokság alá helyezés (25. §) hatályával,

d) és *e)* pontja alapján történt gondnokság alá helyezés hatálya pedig ugyanaz, mint a jelen törvényerejű rendelet 31. §-a alapján történt gondnokság alá helyezés hatálya.

68. §. A jelen törvényerejű rendelet hatálybalépése előtt kirendelt gondnokok megbizatása hatályban marad, de a gondnokság ellátására, valamint a gondnokság és gondnok tisztségének megszűnésére a jelen törvényerejű rendelet irányadó.

Jogszabályok hatályon kívül helyezése

70. § (1). A házasságra, a családra, a gyámságra és a gondnokságra vonatkozó eddigi jogszabályok, így különösen az 1877 : XX. tv., az 1885. V. tv., az 1894 : XXXI. tv., az 1946 : XXIX. tv., az 1949 : 18. tvr., az 1950. 45. tvr., az 1952 : 7. tvr., a 6800/1945. (VIII. 22.) és a 10 470/1945. (XI. 6.) M. E. számú rendeletek hatályukat vesztik.

(2) A katonai személyek házasságkötésével kapcsolatos egyes rendelkezésekről szóló 1950. évi 18. tvr. rendelkezései érintetlenül maradnak.

Hatálybalépés

71. §. A jelen törvényerejű rendelet az 1953. évi január hó 1. napján lép hatályba.

Dobi István sk.,
a Népköztársaság
Elnöki Tanácsának elnöke.

Szabó Piroska sk.,
a Népköztársaság
Elnöki Tanácsának titkára

TÁRGYMUTATÓ

A

Ab acatholicis nati 242
abortus 827, 921
absolutio complicis 921
actiones 421
actio rescissoria 499
actor sequitur forum rei 431
actus legitimus 784
adulterium 834
adulterium l. bűntény akadálya
adulterium cum coniugicidio 188
adulterium cum attentatione matrimonii 187
ág 192
ágyasság 834
ágyasság büntetése 635
— tényállás 635
— eljárás 635
ágytól és asztaltól elválás 258
— örökös 259
— ideiglenes 260
ájtatosságok 283
aktuárius 445
alapítványi vagyon 372
áldás (benedictio) 286
áldoztatás misén kívül 103
— nagyhétén 110, 111
áldoztató kehely 328
állam és a házasság 159
alperes 486
alperes kihallgatása 898
altare portatile 88
amentia 210
ampullae 98
anyakönyvek elhanyagolása 857
apostata l. hitehagyó
apostasia 794
aposztaták házassága 860
apostasia a religione 857/858
Apostoli Szentszék bíróságai 430
articuli 515
áthelyezés kisebb hivatalra (javadalomra) 788
attentator 543
áttérés 798
auditor 445

B

babona 809
Balanciertheorie 669
bánat 119
bazilikák 288
becsület elleni bűntettek 832
becsületsértési ügyek 615
becsületvesztés 784
beismerés (felek) 519
beleegyezés hiányai 209
benedictio 286
Benedictina Declaratio 232
bérmaszülők 68
bérmálás 62
— kiszolgáltatója 63
— és a plébános 64

— felvevője 67
— helye és ideje 67
— bizonyítása 69
bestialitás 835
beszámíthatóságot kizáró okok 679
— értelem részéről 679
— akarat részéről 685
betegek áldozása 103
betegek szentsége 139
— kiszolgáltatója 139
— felvevője 140
— szükségessége 140
— szertartása 141
bevégzetlen házasság 251
— felmentése 252
— ünnepélyes szerzetesi fogadalom révén 252
— pápai felmentés révén 252
bevégzetlen házasság esetén felmentés 594
— általános szabályok 594
bevégzetlen házasság alól felmentés
— bírósága 596
— bizonyítási eljárás 597
bevégzetlen házasság
— fél kihallgatása 598
— tanúk kihallgatása 598
— kihallgatás lefolyása 599
— egyéb tanúk 599
— okiratok, jelek, vélelmek 601
— testi vizsgálat 602
— eljárás lezárása 605
— pápai felmentési leirat 606
— anyakönyvezés 606
bevégzetlen házasság kötelékének felbontása 916
bíborosi eskü visszautasítása 865
bigamia 836
binatio l. többszöri mise
bíráskodás helye 482
— ideje 482
bírói cenzúra (ab homine) 755
bírói kiszállás és szemle 531
bírói mentesség megsértése 820
bírói pártatlanság 467
— függetlenség 467
bírók hivatali kötelességei 467
bíróság esküttétele 891
bíróságok 426
bíróságok rendtartása 467
bíróság szervezete 436
bíróság összeállítása (papszentelés) 608
birtokkeresetek 502
bizonyítás általában 516
— felosztás 516
— értékelése 517
— -i teher 517
— -i eljárás 518
bizonyítás házassági perben 583
bizonyítási eljárás (papszentelés) 609
— eszközei 609
— felperes kihallgatása 609
— tanúk 610
— okiratok 610
— jelek és vélelmek 610
biztonsági intézkedések 791
boldoggáavatás per viam non cultus 642
— előzetes eljárás 642
— három püspöki per 643
— apostoli per 646
boldoggáavatás per viam cultus 649
— alapelvek 649
— illetékes bíróság 649
— eljárás 650
boldoggá- és szenttéavatási per 638
— jellege 638
— tagozódása 639

— résztvevői 640
— sajátosságai 641
boldogok tisztelete 332
bona fides 381
böjt
— fogalom 324
búcsú fogalma 129
— engedélyezése 130
búcsúkkal üzérkedés 810
búcsú továbbadása 134
— értelmezése 134
— elnyerése 135
— halottakért 138
bursa 97
bűnbánat szentsége l. szentgyónás 111
bűnhalmaz büntetése 721
bűnök alóli feloldozás fenntartása 123
— pápai 124
— főpásztori 124
bűnrecsábítás gyóntatószékben 843
bűnrészesség 703, 704
— feltételei 704
— szabályai 705
— fő alakjai 707
bűntárs feloldozása 118, 840
bűntény akadálya 186
büntetés 711
— fogalma 711
— osztályozása 712
büntetés aktív alanya 723
— kiszabói 723
— passzív alanyai 724
— alól mentő körülmények 725
büntetés célja 713
büntetés elengedése 729
büntetés helyes elmélete 718
büntetéskiszabás 541
büntetés kiszabása 719
— alkalmazása 720
büntető eljárás 621
— elméletek 714
— feltételei 621
— vádlott jogai 622
— bizonyítási eljárás 622
— ideiglenes jogelvonás 622
— biztonsági őrizet 623
büntetőjog
— fogalma 655
— felosztása 655
— tudomány 656
büntetőjog (egyházi) forrásai 659
— a kódex előtt 659
— a kódex után 660
büntetőjog irodalma 662—664
büntetőparancs 792
büntető per 613
büntetőtörvénykönyv (Btk) magyar 661—662
bűntett alanyi oldala 673
bűntett jogi oldala 669
— meghatározása 665
— minősége 693
— súlyossága 693
bűntett osztályozása 695
— tárgyi oldala 687
— — tulajdonsága 689
bűnvádi felelősség 677, 680
— kereset 614
— feljelentés 615
bűnvádi keresetek 504
— per 417

C

canonica visitatio 366
campanulla 98
cardinalis ponens 645
Casti connubii 246
casus fortuitus 684

causa culpabilis 573
— directa et dolosa 574
causae canonicae 205
casus perplexus 203
Celebret l. misézési engedély 76
cenzori vélemény és kinyomatási engedély 40
cenzúra 921
cenzúra alól feloldozás 746
— teljes 747
— részleges 747
cenzúra fogalma 730
— felosztása 733
— kiszabása 736
— megvetése 817
— sokszorozódása 741
— önműködő 742
— végrehajtása 743
Christus Dominus Const. Ap. 109
ciborium 97
Cod. rubricarum 73, 95
Cognatio legalis l. törvényes rokonság
communicatio in sacris 35, 173
complex feloldozása 840
concubinarius 635
conatus delicti 700
confessio partium 519
coniugicidium 189
coniugium 144
connubium 143
consecratio 286
consortium 144
contemptus fidei 726
— auctoritatis Eccl. 726
contumacia 540
contumax 732
convalidatio simplex 261
conversio 798
correptio iudicialis 619
corporale 97
craniotomia 827
crebrae allatae 266
crimen l. bűntény akadálya
culpa iuridica 677
cultus divinus 280
— latriae 280
— duliae 280
— hyperduliae 281
cussinus l. könyvtartó

CS

csábítás bűntette 843
csengetyű 98
csodák vizsgálata boldoggáavatásnál 648
— száma 648

D

damnum 687
defectus discretionis 211
defensor vinculi 448
degradatio 790
delegált bíróság 462
dementia 210
De musica sacra 285
denuntiatio 615
depositio 789
directorium l. misenaptár
disparitas cultus l. valláskülönbség
Divini Redemptoris 799
doktorok 33
— egyházi 74
dolog (res) 367
— osztályozása 367
— gazdátlan 370
dolus 676
dorgálás 792
Drahos János 884

E

ecclesia funerans 318
educatio acatholica 804
egyes bíró 442
egyetem (katolikus) 33
egyetemes zsinathoz fellebezés pápa rendelete ellen 813
Egyház büntető hatalma 656
— terjedelme 658
Egyház és a házasság 158
egyházi adó 389
egyházi dolgok elleni bűntettek 823
egyházi címek elvonása 784
egyházi javak usurpatioja 823
— törvénytelen elidegenítése 825
egyházi jelvények elvonása 784
egyházi hatóság elleni bűntettek 812
egyházi hivatal elhagyása 866
— eltiltása 784
egyházi hivatallal és javadalommal való visszaélés 867
egyházi hivatalok és javadalmak körüli bűntettek 861
egyházi nagybirtokok Magyarországon 361
egyházi rend akadálya 182
egyházi rend érvénytelenítése 606
— illetékes bíróság 607
Egyházi rend érvénytelenné nyilvánítása 919
— kísérő irat 919
— dispensatio 919
egyházi ruha eltiltása 790
— ideiglenes 789
— örökös 789
egyházi ruhák elvonása 784
egyházi személyek ellátása 365
egyházi személyek bűntetése 785
egyházi személyek elleni bűntettek 820
egyházi tanítóhivatal 17
egyházi törvényes cselekedetek elvonása 784
egyházi zene 285
egyházi vagyon fogalma általában 358
— kezelése 392
— kezelő szervek 392
— vagyonkezelő tanács 393
— felügyelő szervek 394
— világi vagyonkezelők 395
egyházi vagyon szerzése 378
Egyház szabadsága elleni bűntettek 814
egyszerű fogadalom 169
élet elleni bűntettek 827
életközösség 246
életközösség visszaállítása 260
elítélt tan védelme 801
eljárási jog 411
eljárás lezárása (papszentelés) 612
elmakacsolás 540
elmebetegek (perképesség) 485
elmegyengeség 679
elmeszakértő 211
előkészület 699
előkészület a szentáldozáshoz 109
előző állapotba való visszahelyezés 560
— illetékessége 561
— hatálya 561
elsőáldozás 105
elsőfokú bíróság 439
engedélyek hamisítása 838
engedetlenség pápával szemben 813
— saját ordináriussal szemben 813
ép elme hiánya 210
ereklyék tiszteletére 334

eretnek (haereticus) 18
eretnekgyanú 799
erősfogadás 119
erőszakos nemi érintkezés 833
error 689
érseki bíróság 450
érseki kereszt 352
értelem használatának hiánya 679
érvénytelen házasság érvényesítése 261
érvénytelenítő akadályok 175, 270
— korhiány 270
— impotentia 270
— valláskülönbség 270
— nagyobb egyházi rend 270
— szerzetesi fogadalom 271
— nőrablás 271
— bűntény 271
— vérrokonság 271
— sógorság 272
— köztisztesség 274
— lelki rokonság 274
esketési hatalom 235
— delegatio 235
eskü 344
— fogalma 344
— felosztása 346
— kötelezettsége 348
— külső szertartása 349
— megszűnése 349
eskü (bírósági személyek) 474
— (felek) 537
— kiegészítő 537
— becslő 537
— döntő 538
esperesi koronák 855
esti misék 90
Eucharistia 70
eunuchok 179
exceptiones 493
exclusio boni prolis 217
— fidei 218
— sacramenti 218
excommunicatio l. kiközösítés
ex informata conscientiae 779
exorcismus 60
expositio 329

F

fajtalankodás 835
falsae reliquiae 810
fanon 352
fatalia legalis 478
favor fidei 254
favor matrimonii 154
feddés (bírói) 619
— alkamazása 619
— alakisága 620
— tilalma 619
— és jóvátétel 620
— eredménytelen 621
felbonthatalanság 150
— indokai 151
félelem 219, 689
— súlyos 219
— külső 220
— jogtalan 220
— kikerülhetetlen 221
— tiszteletből fakadó 223
félelem (büntetés) 726
felfüggesztés 773
— fogalom 773
— felosztás 774
— hatásai 775
— megsértése 778
— biztos tudás alapján 779
felfüggesztések 874
felhatalmazás nélküli gyóntatás 840

feljelentési kötelezettség 844
félképesség 483
félkeresztény házasság 155
fellebezés 584, 913
— határidő 585, 555
— halál esetén 586
— fogalom 553
— kizárása 556
— peres fél halála esetén 557
felmentés büntetés alól 729
felmentés cenzúra alól 754
felmentés házassági akadályok alól 199
— pápa 199
— ordinarius 200
— plébános 202
— gyóntató 203
felmentési okok 205
felmentés kérése 204
feloldozás 121
feloldozás cenzúra alól 748
— halálveszedelemben 760
— halálveszedelmen kívül 760
— sürgős esetben 761
feloldozás iránti keresetek 499
felperes 486
felperes kihallgatása 895
felszentelés (consecratio) 286
felterjesztés Rómába 917
feltételes házasság 224
— (keleti) 275
felügyelet 793
fenntartás 215
fenntartás módjai (cenzúra) 752
fenntartott cenzúrák 758
fenyegetés 689
fenyíték l. cenzúra 743
fényképezés templomban 295
fetischismus 837
figyelmetlenség 683
fogadalom fogalma 339
— felosztása 340
— kötelezettsége 341
— megszűnése 342
fok 192
forum rei sitae 432
— contractus 433
— delicti commissi 433
— connexionis 434
— preaventionis 434
— reconventionis 435
főiskolák (katolikus) 33
földbirtokreform 364

G

Gasparri Péter 879, 880
generálprevenció 716
XIII. Gergely 251
germán jog (per) 412
gondatlanság 677
grave incommodum 690, 691

GY

gyakori áldozás 108
gyermekek áldozása 105
gyermekek vallása 173
gyermekkor (fiatalkorúak) 684
gyermeknevelés 248
gyertyák 99
gyilkosság 831
gyógyító büntetés 731
gyónási kötelezettség 127
gyónási pecsét 123
gyónási pecsét megsértése 846
gyónási szabadság korlátozása szerzetben 870
gyónás kötelezettsége 127
— szükségessége 127
— helye 129
— anyaga 128

gyónó magatartása 118
gyóntatási hatalom gyakorlása 116
— elvonása 117
gyóntatás színlelése 806
gyóntató magatartása 120
gyökeres orvoslás 263
gyűjtés 389
gyűrű 74

H

haeresis 794
haereticus l. eretnek
halábüntetés 658
halottgyalázás 811
hamis ereklyék 810
hamis eskü 807
hamis vádemelés 845
harangjog 300
harmadik személy részvétele 542
harmadik személy tiltakozása 559
házasság célja 146
— elsődleges 147
— másodlagos 147
házasság fogalma 142
— szerződésjellege 144
— szentségi jellege 145
házassági akadályok 168
— fogalma 168
házassági beleegyezés 207
— megbízott útján 209
— tolmács útján 209
házassági bíróság 569
— tagjai 569
— kötelékvédő 570
házassági forma 230
— kialakulása 230
— Forma Tridentina 231
— — Benedictina 232
házassági kötelék felbontását kimondó pápai levirat 918
házassági forma 234
— mai jog szerint 234
— rendes 234
— rendkívüli 239
— kötelezettsége 241
— mentesek 242
házassági igéret 187
házassági perek 566
— illetékesség 566
házassági ügyek illetékes hatósága 158
házasság osztályozása 155
— vélt 156
— megkísérelt 156
— ritusa 243
— kötés ideje és helye 243
— anyakönyvezése 244
— lelkiismereti 245
— szabadsága 153
— jogkedvezménye 154
— tulajdonságai 148
— egysége 148
— felbonthatatlansága 148
— hármas java 153
házasságtörés 834
házastársak jogai és kötelességei 246
hatalomszétválasztás 437
határidők 478
hatósági intés 740
helybenlakás megsértése plébánosnál 633
— fogalom 633
— eljárás 633
Hering 248
hermafroditák 179
hierarcha 275
hirdetés 165
— módja 166
— szóbeli 166

— hirdetményi 166
hitehagyó (apostata) 18
hitellenes és az Egyház elleni bűntettek 794
hitigazságok elfogadásának kötelezettsége 18
hit megvallásának kötelezettsége 18
hitoktatás 20
hitoktatók 21
hittagadás 18
hittan tárgya 18
hittudomány 34
hitvallás 45
— formulák 46
— kötelezettség 46
hit védelme és megőrzése 35
hitviták 36
hivatali jog elvonása 788
hivatali kötelesség teljesítése 690, 693
hivataltól való megfosztás 788
holttányilvánítás 180
hozomány elhasználása 870
húsvéti áldozás 107
Hürth 248

I

idézés kellékei 507
— joghatálya 509
igazságszolgáltatás megtagadása 474
igehirdetés 19, 24
ignorantia 681
illetékek 391
— jogtalan emelése 869
illetékes bíróság 567
illetékesség 426
— általában 426
— kizárólagos 426
— versenyző 427
— külön 429
— szükségképpeni 431
illetéktelenség 435, 468
immunitas 287
imitus agere nemo cogitur 487
impeditio exercitii iurisdictionis Eccl. 815
impotencia 176
— coeundi 177
— generandi 177
inadvertentia 683
in casu urgenti 203
incestus 834
incompatibilitas 864
indissolubilitas intrinseca 150
— extrinseca 150
indulgentia plenaria quotidiana 135
infamia facti 784
— iuris 784
ingyenes jogvédelem 562
inhabilitas ad officia et beneficia 788
inhabilitas 784
inquisitio 616
instancia 505
— folyamata 512
— megszakadása 512
— megszűnése 513
instancia rend 437
instituta pia 373
instrumentum pacis 98
intenciós könyv 84
intés 792
interdiktum 768
— fogalom 768
— felosztás 768
— alanyai 770
— hatása 770
— megszűnése 773
— személyi 771
interdiktumok 873
interkaláris jövedelem 371
interpellatio 255
interventus tertii 542
intrusio in officium 863
írásbeliség 480

iratminták büntetőjogi részhez 921
— absolutio complicis 921
— abortus 921
— cenzura 921
— suspensio 922
iratminták házassági perekhez 887
írói engedély 40
iskola 30
Istenháza 326
istentiszteleti közösködés 283
istentisztelet szabályozása 281
ítélet (érdemi) fogalma 548
— technikája 550
— kellékei 551
— nyelve 552
— kihirdetése 552, 908
— kijavítása 552
— I. fokú 908
— II. fokú 912
— végrehajtása 563
ius ad corpus 208

J

javadalmi vagyon 372
jegyesoktatás 164
jegyesség 160
— formája 161
— joghatálya 161
jegyesvizsgálat 162
jegyző (bírósági) 445
jócselekedet 138
jogellenességet kizáró okok 689
jogerő 560
jogerős ítélet 563
joggyakorlás eltiltása 497
jogi cenzúra (a iure) 756
jogorvoslatok 553
jogos önvédelem 689
jogsegély 438
jogsérelmek 615
jogvédelem 536
— egyszerű 536
— döntő 536
jóhírnév védelme 832
jóléti intézmények 373
jubileumi búcsú 133
iurisdictios vizsga 115
Justinianus 143

K

kánoni kiváltság megsértése 821
kánontáblák L tabella secretarum
káplánvizsga 855
kápolnák 302
— jogi jelleg 303
— nyilvános 303
— félig nyilvános 303
— házi 303
kár 687
káromkodás 807
katolikus iskolajog 32
kegyes alapítvány 375
— fogalom 375
— vagyonkezelés 376
— számadási kötelezettség 377
— kötelmek leszállítása 377
kegyes intézmény 373
kehely 97
keleti egyház perjoga 420
keleti házasságjog 266
— eljegyzés 267
— tiltó akadályok 269
— érvénytelenítő akadályok 270
kényszer 689
kényszerházasság 218
kényszerítés papi állásra 830
— szerzetesi állásra 830
kényszertartózkodás 789
kérdezési jog (bírói) 514

kérdőpontok fél vagy védő részére 892
kérelem bevégzetlen házasság esetén 595
— feltételek 595
— békéltetés 596
— vétkes bevégzetlenség 596
keresetek 491, 497
— felosztás 492
kereset (és jog) 423
keresethalmozás 497
kereseti jog 571
— házasfelek 572
— ügyész 577
— általában (papszentelés) 607
— keresetlevél 607
— előzetes nyomozás 608
keresetjog megszűnése 503
keresetindítás 505
keresetlevél 887, 506
— elbírálása 890
— kellékei 506
— felülvizsgálata 506
kereszt (corpus) 98
keresztség 61
két egybehangzó ítélet hatálya 588
— anyakönyvezése 588
kettős házasság 173
kiközösítés 762
— fogalom 765
— felosztás 765
— hatása 766
kiközösítések 871
— simpliciter fenntartott 871
— speciali modo fenntartott 871
— specialissimo modo fenntartott 872
kísérlet 700
— fajai 701
— büntetése 702
kísérletek a per folyamán 543
kísérlettől visszalépés 702
kifogások 493
— fogalom 493
— felosztás 494
— tárgyalás 494
— jelleg 495
— illetékességi 469
— érdekeltségi 470
— előadása 477
kiskorúak 484
kiskorúak házassága 167
klasszikus (megtorló) iskola 714
klauzura megsértése 822
kóborlók házassága 168
kongrua 366
korhiány 176
költségek megtérítése 542
könyvtilalom általában 41
— törvényes 43
— felmentés 44
— és könyvkereskedés 45
— megszegése 801
könyvvizsgálat 36
körmenetek, fogalom 336
— osztályozása 336
— tartása 337
— rendje 338
kötelék akadálya 179
kötelékvédő 448, 570
köteles gondosság hiánya 684
közigazgatási eljárás 623
— módja 624
közös törzs 192
köztisztesség akadálya 196
kriminál-pozitivista iskola 715
kultuszcselekmények 326
— eszközei és felszerelései 350
fogalom 350
— megáldása 352
— átháramlási jog 355
kultuszhelyek 286
kultuszidők 321

különbíróságok 451
— Rómában 452
— Itáliában 451
— Fülöpszigeteken 453
— Kanadában 453
— Spanyolországban 454
— Magyarországon 457
külön illetékesség 568
— kongregációk jogköre 568
— szentségek kongregációja 569

L

Lambruschiana instructio 233
laparotomia 827
legile L könyvtartó
legislatio contra libertatem Ecclesiae 815
legitimacio 486
legitima tutela 689, 690
lelkészi kötelességek elhanyagolása 636
— tényállás 636
— eljárás 637
lelkiismereti házasság 245
lelki rokonság akadálya 198
lemondás világiak kezébe 866
lenocinium 836
Leó-imádság 101
letétel 789
litániák 283, 284
litis contestatio 510
liturgikus kultusz 48
— színek 73
— ruhák 351
— ruhák megáldása 352
locá sacra 286
lucida intervalla 210

M

magánindítványra üldözendő bűntettek 615
magyar katolikus diákotthon 881
mai magyar polgári házassági törvény 923
— házasság 923
— család 930
— gyámság 942
— végrehajtása tárgyában kiadott — törvényerejű rendelet 947
maiores a minoribus iudicari non possunt 430
makacs 732
makacsság 540, 738
masochismus 837
másvallásúakkal érintkezés 35
matrimonium ratum et non consummatum 594
másodfokú rendes bíróság 450
második házasság 265
— keleti 278
Mátrai Gyula 884
matrimonium 143
matrimonium acatholicum 803
matrimonium ratum et consummatum 155
Mediator Dei 1947, 285
megátalkodás cenzúrában 819
meghagyás 225, 229
megjelenési kötelezettség (bíróság előtt) 515
megjelölés 229
megokolás 229
megszűnés (büntetés) 728
megtartóztatás 324
megtorló büntetések általánosak 783, 781
— fogalom 781
— felosztás 781
— megszűnés 782

— elhalasztás 782
megvesztegetés 868
méltatlanok házassága 175
méltatlanoknak szentségkiszolgáltatás 839
mellékes ügyek 539
— beterjesztése 539
menedékjog 295
Meszlényi Zoltán 883
metus 689
metus directus et indirectus 223
— reverentialis 223
ministráns 75
— nélkül misézés 75
minor aetas 684
mise anyaga 92
— formája 93
— ritusa 94
— időtartama 95
mise elmondás ideje 82
misenaptár (directorium) 96
mise nyelve 100
— felosztása 100
misepénz l. misestipendium
misepénzek ellenőrzése 84
misepénzzel üzérkedés 808
miseruha 73
misestipendium 80
— szabályai 81
— átadása 83
— üzérkedés 84
miseszándék felajánlása 79
miseszinlelés 806
miseterhek leszállítása 377
misézés helye 85
— templomon kívül (missa sub dio) 86
— tengeren 87
— vonaton 87
— repülőgépen 87
misézés ideje 89
— nagyhéten 89
misézési engedély (celebret) 76
— kötelezettség 76
misézés körüli bűntettek 806
missa pro populo 77
— festa de praecepto 77
— festa non de praecepto 77
missa recitata 96
missa sub dio l. misézés templomon kívül
missio canonica 19
missziók 30
mixta religio l. vegyesvallás
Modestinus 143
monitio 740
monitio canonica 728
Mp. Sacram communionem 110
mulasztás 540
munkaszerződés 399
működési kör korlátozása 788

N

Nagycsütörtök 89
Nagypéntek 89
Nagyszombat 89
necessitas 689
negyvenórás szentségimádás 330
nemi erkölcsbe ütköző bűntettek 832
nemkatolikus házasságkötés 803
— keresztelés 804
— nevelés 804
nemkeresztény házasság 155
nemo iudex sine actore 467
Ne temere 233
nőrablás akadálya 185
nullum crimen sine actione 687
„nullum crimen sine lege" alól kivétel 672
nuptias non concubitus, sed consensus facit 207

NY

nyerészkedés tilalma 856
nyilvánosság kizárása 479
nyomozás 616
— előfeltételei 618
— titkossága 618
— lezárása 618
nyugdíj elvonása 783

O

obreptio 838
officialis 440
— személyi kellékei 440
— elmozdítása 442
okiratok fogalma 532
— felosztása 532
— bemutatása 534
— megtekintése 535
— bizonyító ereje 535
okirathamisítás 838
oldalág 192
oltár 304
— cím 304
— megszentségtelenítés 304
oltárdíszítés 98
Oltáriszentség őrzése 326
Oltáriszentség tisztelete 329
oltárkiváltság 132
oltárterítők 99
oppositio tertii 559
VIII. Orbán „In coena Domini" 659
ordinárius felmentő hatalma 729
orgona, elektromos 285
— önműködő 285
osculatorium 98

Ö

öngyilkosság 828
öngyilkossággal való fenyegetés 219
önműködő cenzúra 742
öröklámpa 329

P

III. Pál 257
palla 97
pallium 352
Pannonhalmi Szent Benedek Rend 880
pápa bírói előjoga 437
pápai áldás 133
pápai iratok gyártása 838
pápaválasztás körüli bűntettek 812
papi és szerzetesi állással kapcsolatos bűntettek 855
papi rend törvényellenes felvétele 852, 853
papi rendből való kizárás 790
papi ruha 73
papi ruha elhanyagolása 855
papok házassága 183
papszentelés elbocsátó nélkül 852
papszentelés érvénytelenítése 606
— illetékes bíróság 607
parancsteljesítés 690, 692
párbaj 829
párbér 365
paritas (peres feleknél) 486
paróka 74
paténa 97
pénzbírság 784
perbeli képviselők 488
perbeli személyek 483
perbeli védekezés 545
perbezárás 545
per-egyezség, békéltetés 463
perelhárítás 463
per elhúzása 475
peremptio 513
peres felek 483
perfelvétel 891
— fogalom 510
— joghatálya 511
per (fogalom) 422, 425

perfolyamat 505
periratok aláírása 481
— őrzése 482
— közzététele 544, 584
— titkossága 547
perjog-irodalom 420
perképesség 484
perköltségek 561
perorvoslatok 553
pertársaság 495
— a magyar jogban 496
perújrafelvétel 587
petra sacra l. oltárkő
Petrus Lombardus 143
pileolus 74
V. Pius 257
XI. Pius 285, 879
XII. Pius vacantis sedis Apostolicae 660
pixis 97
plébánosok áthelyezése 632
— indokolás 632
— eljárás 632
plébános elmozdítása 626
— okai 627
— eljárás 628
plébánosi munkakörben elkövetett bűntettek 856, 857
plébánosi székhely áthelyezése
— megszüntetése 783
polgári keresetek 504
polgári házasság 156
— felosztása 157
— nélküli egyházi házasság 157
— kötelező 157
— fakultatív 157
— szükségbeli 157
polgári per 414
polgárjogi státusközösség 246
polyandria 150
polygamia 149
poneus 444
pontozatok 515
postulator 647
prédikáció 24
prédikálási engedély 24
— visszavonása 26
presbyter assistens 75
Prima sedes a nemine iudicatur 429
Prímási Főtörvényszék 457
Privilegium fidei 253
— Paulinum 254
— Petrinum 256
processus informatius 643
— apostolicus 646
procuratio abortus 828
procurator 488
— kirendelés 488
— személyi kellékek 489
profanatio Eucharistiae 805
promotor fidei 645
— iustitiae 447
prostitutio 836
Provida kiterjesztése 234
Provida sapienti cura 233
publicatio processus 544
purificatorium 97
püspöki bíróság 439
püspöki székhely áthelyezése 783
— megszüntetése 783
püspöki vizsgálóbíró kirendelése 917
püspöksüveg 351
püspökszentelés törvényellenesen 852
pyxis 328

R

rablás 830, 831
rabszolgakereskedés 831
rádió templomban 295
rangelsőbbségi jog elvonása 784
raptus l. nőrablás akadálya

ratihabitio hiánya 611
recursus ad laicalem potestatem 814
regionalis bíróságok 453
remedium poenale 791
rendkívüli házasság 241
reservatio absolutionis 751
residentia megsértése 856
residentia sértés 633
restitutio in integrum 500
részegség 211
részesek (bűn) 708
részrehajlás 476
revisio scriptorum 645
Rezner Tibold 880
reverzális 173
rövidített házassági per 589
római jog (per) 411
Rota Romana 459
— szervezete 459
— illetékessége 460
Rousseau 669

S

Sacra Tridentina Synodus 108
sadismus 837
sanatio in radice 263
III. Sándor 207
schisma 795
schismaticus l. szakadár
sectio historica 650
seminaristicum 390
semmisségi panasz ítélet ellen 557
— orvosolhatatlan 558
— orvosolható 558
semmisségi panaszok 499
sententia declaratoria 727
septimae manus tanúk 583
— eredetük 583
— számuk 583
Serédi Jusztinián 879
sértett belegyezése 690, 692
sigillum sacramentale 123, 846
Signatura Apostolica 461
simonia 848
— in officiis et beneficiis 863
simulatio totalis 216
— partialis 217
sírhelyek 316
sine contumelia Creatoris 258
sodomia 835
sógorság akadálya 194
sollicitatio ad turpia 843
sommás házassági per 592
spanyol Rota főtörvényszék 454
specialprevencio 715
sponsalia l. jegyesség
sterilitas 177
sterilizáció 179
stóla-ügyek 239
stuprum 833
subreptio 838
súlyosbító körülmények a bűntettnél 694
supplet Ecclesia és a házasság 237
suspensio l. felfüggesztés 788, 922
suspicio de haeresi 799
sürgősség esetén 203

SZ

szabadállapot igazolása 179
szabadkőművesség 816
szabadság elleni bűntettek 829
szakadár (schismaticus) 19
szakértők szükségessége 527
— kellékei 528
— kirendelés módja 528
— visszavetése 528
— impotencia ügyben 530
— amentia ügyben 530
számadási kötelezettség 395

szándék 674
— feltételei 675
— osztályozása 676
szavazati jog elvonása 784
szegények ügyvédje 563
szegénységi bizonylat 888
székesegyház 289, 355
Szent Ágoston 153
szentáldozás 102
— kiszolgáltatása 102
— formája 104
— vétele 104
— szükségessége 104
— helye 110
szentbeszéd tárgya 28
szent edények 97
szentek tisztelete 332
szentelési elbocsátó illetéktelen kiadása 869
szentelmények 57
— kiszolgáltatása 59
— felvétele, használata 60
— megtagadása 783
szentgyónás 111
— kiszolgáltatója 112
— kiszolgáltatója halálos veszedelemben 113
— tengeren 114
— fogságban 114
szenthelyek 286
szentidők 321
szentkenet 139
szentképek tisztelete 333
szentmiseáldozat 70
— gyümölcsei 70
— bemutatója 71
— és előkészület 73
szentolvasó
— rádióban 137
Szent-Páli kiváltság 254
szentségárulás 848
szentségek 49
— felosztása 49
— kiszolgáltatója 51
— megtagadása 54
— felvétele 55
szentségi böjt 109
szentségek kiszolgáltatása körüli bűntettek 839
szentségkitétel 329
szentségtörés 809
szentségtörő házasság 858
szentszéki bíróság l. püspöki bíróság
szentszéki vagy pápai bíróságok 459
szentszínek tiszteletlen bánásmódja 805
Szent Tamás 149, 345, 797
szenttéavatási per 651
— feltételek 651
— eljárás 651
szent útravaló 103
szertartások elhanyagolása 855
szerzetesi bűntettek 857
szerződések 399
— fogalom 399
— osztályozás 399
— feltételei 400
— polgári jogi 400
— bérlet 400
— örökhaszonbér 405
— kölcsön 403
szinkretisztikus elmélet 717
színlelés 216
szóbeli becsmérlés 822
szociológiai iskola 716
szolgai munka 323
szökevény 858
szükségházasság 156, 239
— módja 241
szükségképpeni illetékesség 431

T

tabella secretarum 100
tabernaculum 327
tanúk fogalma 520
— kellékei 520
— megnevezése, kizárása 521
— száma 522
— visszautasítása 522
— kihallgatása 523
— kártalanítása 525
— szembesítése 526
tanúvallomások értékelése 526
tanúk házasságnál 238
tárgyalási elvek 471
tárgyalás nyelve 480
— rendje 476
társas bíróság 443
— hármas tanács 443
— ötös tanács 443
társasegyház 289
tartózkodási tilalom bizonyos helyen 789
televízió templomban 295
teljes búcsú 135
teljes visszahelyezés 500, 560
temetés 310
— -ben részesíthetők 310
— -ben nem részesíthetők 310
— ideje 311
— szertartása 316
— -i stóla 319
— anyakönyvezése 321
— kikényszerítése 818
— megtagadása 783
temető 306
— létesítése 307
— rendje 308
— megszentségtelenítése 309
— megsértése 811
templomfenntartás 301
templomi ülési rend 284
— öltözet 284
— padok használata 284
— vagyon 298
— — kezelése 298
templomlátogatás 136
templom létesítése 290
— építése 290
— alapkőletétel 291
— megszentelése 292
— cím (titulus) 293
— használata 294
— megszentségtelenítése 296
— kiengesztelése 298
— plébánia 289
— szerzetesi 289
— kegyúri 289
templom megsértése 811
templomvagyon 371, 372
tényállás 668
tényállásszerűség 668
természetjogi házasság 253
terminus 478
testi vizsgálat 584, 611
testközösség 247
tettes 709
tévedés 212, 684
— személyben 212
— tulajdonságban 212
téves vélemények 248
theológus és penitentiarius kanonok hanyagsága 857
tiara 352
tilos bérmálás 839
tiltó akadályok 168
— (keleti) 269
— egyszerű fogadalom 269
— vegyesvallás 269
— örökbefogadás, gyámság 269
tintinnabulum 98
titoktartás megszegése 475

tized 388
tonzúra elhagyása 855
tria bona matrimonii 153
trienti zsinat 143, 151, 152
trinatio 1. többszöri mise
többférjűség 150
többnejűség 150
többnejűséggel kapcsolatos pápai rendelkezések 257
többszöri mise (binatio, trinatio) 91
törvényes fogalom 667
törvényesítés 250
törvényes rokonság 171
törvényes származás 249
törvényszünet 483
törvénytelen származás 250
tudatlanság 681
— (büntetés) 725, 726
tulajdon elleni bűntettek 830

U

új létesítmények és még be nem állt kár miatti keresetek 498
urceoli 98
urgente mortis periculo 208
usurpatio ordinis sacerdotalis 806
uzsora 831

Ü

ügyész 447
ügyész perlési joga 577
— saját jogán 577
— bejelentés alapján 578
ügyhallgató 445
ügyvédek 488
ünnepélyes fogadalom akadálya 183
ünnepnapok 322

V

Vacanti Sedis Apostolicae 660
vagyonszerzési képesség 378
— módok 378
vakoskodók 76
választási szabadság megsértése 861
választott bírák 465
— fogalom 465
— feltételek 466
vallás elleni bűntettek 805
valláskülönbség akadálya 181
vallásoktatás 32
vallásos nevelés 32
védekezés a perben 545
— írásbeli párharc 546
— szóbeli védelem 547
véghezvitt bűntett 703
végrendelet 382
— főpapok 383
— alsópapság 384
— magyar jog szerint 385
végszükség 689, 690
vegyesházasság felmentés nélkül 854
vegyesvallás akadálya 171
— fogalma 171
— felmentés 173
vegyes ügyek 613
véletlen 684
velum calicis 97
vérfertőzés 834
vérrokonság akadálya 190
— terjedelme 191

vezeklés 793
viasz 99
viaticum 103
Vicariatus Urbis bírósága 452
vigilantia 793
világi egyházi alkalmazottak 301
vis 689
vis et metus I. kényszerházasság
viszontkeresetek 477, 501
visszaélés közhivatalokkal 867
visszaélés szerzet vezetésében 869
visszaélés 694
vétkes fél perlési joga 573
visszahívható plébános elmozdítása 631
— atyai felszólítás 631
— halasztáskérés 631
— megfosztás 631
vizsgálati elvek 472
vizsgálóbíró 445, 617

Z

zárlat elrendelése 497
zsengék 388
zsinati bírók 442

Kiadásért felelős: Esty Miklós delegált adminisztrátor

63-1960 Pécsi Szikra Nyomda F. v.: Melles Rezső

145,— Ft